Grato Puellas. Carmine Mulces

Quinti Horatii Flacci
OPERA.

INTERPRETATIONE & NOTIS
ILLUSTRAVIT
LUDOVICUS DESPREZ,
Cardinalitius Socius ac Rhetor Emeritus,
JUSSU
Christianissimi REGIS,
IN USUM
Serenissimi DELPHINI,
AC
Serenissimorum Principum BURGUNDIÆ
ANDIUM & BITURIGUM.

Huic EDITIONI accessere
Vita *HORATII*, cum *DACERII* Notis,
Ejusdem Chronologia Horatiana, & Præfatio.
De SATYRA ROMANA.

EDITIO DECIMA.

LONDINI,
Impensis D. MIDWINTER, W. INNYS & R. MANBY, A. WARD, J. & P. KNAPTON, T. LONGMAN, J. CLARKE (Exchange), S. BIRT, R. PARKER, C. HITCH, J. WOOD & C. WOODWARD, E. WICKSTEED, & C. BATHURST. MDCCXL.

Q. HORATII FLACCI
VITA,
PER
LUDOVICUM DESPREZ.

QUINTUS [a] HORATIUS FLACCUS in Venuſio Apuliæ oppido natus eſt. [b] Patrem habuit libertinum, & exactionum coactorem. Salſamentarium ſcribunt aliqui; eo quod in altercatione quidam Horatio exprobraverit, *Quoties ego vidi patrem tuum brachio ſe emungentem?* Cujus dicterii meminit Tullius 4, ad Heren. [c] Natalem ejus ponunt duobus annis ante conjurationem Catilinariam, L. Aurelio Cotta & Manlio Torquato iterùm Conſulibus. [d] A patre Romam puer deductus, ibique honeſtè educatus, atque liberalibus diſciplinis inſtitutus eſt. [e] Orbilium grammaticum audivit. [f] Româ Athenas ſe contulit, Philoſophiæ diſcendæ causâ. [g] Athenis cum ver-

[a] Lib. 2. Satira 1. verſu 35.
[b] Lib. 1. Sat. 4, & 6.
[c] Lib. 3. Od. 21. Epod. 13.
[d] Lib. 1. Sat. 6, Lib. 2. Epiſt. 2. v. 41.
[e] Lib. 2. Epiſt. 1.
[f] Lib. 2. Epiſt. 1.
[g] Lib. 2. Od. 7. Lib. 3. Od. 14. Lib. 1. Sat. 6. v. 48.

 ſaretur,

ſaretur, annum ætatis agens viceſimum tertium, à Bruto abſtractus ad civile bellum, ac Tribunus militum factus, Philippenſi cladi interfuit. [h] Tum victus, & bonis exutus paternis, paupertate conflictatus ad poeſim animum appulit. [i] Hinc Mæcenatis amicitiam demeruit: ac per eum ſubinde cum Auguſto reconciliatus, utrique valde charus extitit, & liberaliter ditatus. [k] Suetonio etiam teſte, primùm ſcriba Quæſtorius fuit, poſt veniam ab Auguſto impetratam. [l] Animo erat à tumultibus urbanis alieno, ſeceſſumque amabat. Apud Sabinos autem libenter morabatur in fundulo ſuo, quem deſcribit Lib. 1. Epiſt. 16. [m] Hinc ſcribendarum epiſtolarum munus ab Auguſto oblatum detrectavit. [n] Victûs frugalitatem cum munditiâ dilexit. [o] Fuit corporis habitu brevi & obeſus. De ingenii ſcriptorumque elegantia nihil eſt quod dicam, cum tot ſæcula non ſine admiratione prædicaverint junctam ab eo in carminibus Anacreontis ſuavitatem cum Pindari virtute & ſublimitate: in ſermonibus verò eam dicacitatem urbanam, quâ nihil ſolertius & ſagacius. Mortuus eſt anno Ætatis 57. Erravitque librarii manus ex Suetonio ſcribentis 59. [p] Auguſtum hæredem palam nuncupavit. Humo conditus eſt in extremis exquiliis, juxta Mæcenatis tumulum.

---

[h] Lib. 2. Epiſt. 2.
[i] Lib. 1. Od. 18. Lib. 3. Od. 16. Epod. 1.
[k] Lib. 2. Sat. 6. v. 36.
[l] Lib. 1. Sat. 6. Lib. 1. Epiſt. 10.
[m] Sueton. in vitâ Horatii.
[n] Lib. 1. Od. 31. Lib. 2. Sat. 6. Lib. 1. Epiſt. 5.
[o] Lib. 1. Sat. 3. Lib. 1. Epiſt. 4. & 20.
[p] Sueton. cit.

Q. HORATII FLACCI Carminum, ſeu Odarum, LIBER PRIMUS.

ODE I. AD MOECENATEM.

Alios aliis rebus duci : ſe laude poeſeos, præſertim lyricæ.

MOECENAS atavis edite regibus,
O, & præſidium, & dulce decus meum : [2]
Sunt quos curriculo pulverem Olympicum

O Mœcenas orte à majoribus proceribus, ô & meum columen, & chara mea *gloria ; ſunt* plerique, *qui decurrentes gaudent*

ANNOTATIONES.

Ode eſt monocolos, ſeu unius metri. Verſus om-s Choriambici, Aſclepiadei, Tetrametri acatalecti ; conſtant ex Spondeo, duobus Choriambis Pyrrhichio vel Iambo : ſicque ſcandere licet:
Mœcē | nās ătă | vĭs | ēdĭtĕ rē | gĭbŭs,
el iſto modo faciliori,
Mœcē | nās ătă | vĭs | ēdĭtĕ | rēgĭbŭs.

1. *Mœcenas.*] Ex antiquis marmoribus Græque auctoribus conſtat ita ſcribendum hoc nomen, non, *Mecœnas*, ut quidem è vulgo. Vide el. Rhodig. lib. 12. cap. 16. *Mœcenas equeſtri d ſplendido natus genere, non minus Agrippâ æſari charus.* Vel. Paterculus, *Vir ingenioſus, & agnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, ſi illum enervâſſet felicitas*, inquit Senec. Epiſt. .

Atavis.] Ex Non. Marcell. quaſi *avi rata*, id t, pater. Avi proavus proprie atavus dicitur. laut. Perſ. Sc. 2.

Pater avos, proavos, abavos, atavos, tritavos.
ui his ſuperiores ſive anteriores ſunt, Majores ppellantur.

Edite regibus.] Id eſt, viris principibus, quicuid garriant nonnulli de Etruriæ regibus; uamvis etiam illorum neſcio quam, & quo niam fundamento ſeriem contexant ; ut Mœcenati ater fuerit Menedorus, avus Menippus, Cæcina roavus, Volturenus abavus, Titus atavus, Turrhenus tritavus, Eibus majorum primus, &c. Certè divites quoſque & primarios viros nuncupari aliquando reges, conſtat ex autoribus tum profanis, tum etiam ſacris. Vide infra Od. 20. v. 5. ibique Annot. lib. 3. Od. 29. *Tyrrhena regum, progenies.*

2. *O, & præſidium.*] Mœcenas fuit ſalutis atque dignitatis auctor ac defenſor apud Auguſtum, non Horatio tantùm, ſed & Virgilio, Propertio, aliiſque viris literatis præſidium ac tutela. Vide lib. 2. Od. 7. Tanta verò Mœcenatis apud poſteros fama extitit, ut ad omnes eruditorum Patronos id nominis tranſierit, quorum ex munificentia atque ope ſcientiarum fata pendere videantur.

Dulce decus meum.] *Decus* ex nobilitate: *dulce*, ex familiaritate viri principis. Huc pertinet quod ait Perſius, Sat. 1. v. 116.

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, &c.

3. *Sunt quos, &c.*] Alii gymnicis exercitationibus impensè ſtudent, alii agriculturæ, alii navigationi, & mercaturæ, alii militiæ, alii venationi, &c.

Curriculo.] Pro curru, vel ipſo curru, vel etiam loco in quo decurritur, accipitur iſta vox.

Pulverem Olympicum Collegiſſe juvat.] Decurrendo ſtadium, ſive Romæ in Circo, vel in Colle-

conspergi pulvere Olympico, & quos meta non tacta rotis calidis, ac illustris victoria extol-

Collegisse juvat: metáque fervidis
Evitata rotis, palmáque nobilis

ANNONTATIONES.

Campo etiam Martio; sive apud Græciam in Ludis illis solemnibus, qui totius orbis frequentiâ celebrabantur, in quibus pentathlon, sive quinquennium, id est, quintuplex certamen, Jaculatio, disci jactus, stadii cursus, saltus, palæstra: sive mavis, Cursus, Pugilatus, Discus, Cestus, Lucta. Stadium longum erat pedes sexcentos. Victores Olympionicæ vocabantur, coronabantur, laudabantur; vacatione munerum curæ ac tutelæ, perpetuaque immunitate donabantur; adeò ut Olympionicen esse censeretur aliquid majus quàm Romæ de hostibus triumphus. Quatuor apud Græcos ejusmodi celebres Ludi erant, Olympici, Pythii, Isthmii, Nemei. Annui quidam, ut Pythii, quinquennales Olympici & Isthmii; Nemei tertio quoque anno fiebant: plerique dies quinque durabant. Ab Olympicis Ludis nuncupatæ sunt Olympiades ea spatia seu intervalla duas inter Ludorum celebrationes comprehensa. Institutos fama est Ludos Olympicos anno 4400. ab Hercule Cretensi quidem, in honorem Pelopis, juxta flumen Alphæum, ad delubrum Jovis in Achaiâ, juxta Pisam & Elidem, in Campo cui Olympia nomen. Victoribus oleagina dabatur corona. Vide Virgil. Georgic. 3. v. 18. & seq. Alex. ab Alex. lib 5. cap. 8. Cœl. Rhodig. lib. 13. cap. 17. Pythii Ludi fiebant in honorem Appollinis ob interfectum Pythonem serpentem. Coronabantur lauro victores. Isthmici à Theseo dicati Neptuno, vel Herculi, vel Melicertæ seu Palæmoni, [nam variæ sunt opiniones) in Isthmo seu in angustis faucibus Corinthiacis. Victorum corona è pino erat. Denique Nemei Ludi celebrabantur vel in gratiam Herculis ob occisum in Nemea sylva leonem prodigiosæ magnitudinis, apud Cleonas Achaiæ civitatem in Peloponneso; vel, ut alii volunt, propter Archemorum Lycurgi puerum in Nemea sylva defunctum. Victoribus ex apio corona conficiebatur. In Istis omnibus Ludis præter exercitationes corporis, erant & ingenii certamina, videlicet poëtarum victores, heroas & athletas certatim laudantium. Vide Pindarum. Olympicis agona Musicum addidit Nero; qui & in iis non bigis sed decemjugi curru aurigavit, victoriamque tulit. Sylla Olympiade 175. athletas & reliqua ex Olympiis certamina Romam traduxit. Alex. ab Alex. antè cit.

4. *Metáque.*] *Meta* lapis est, vel congeries quædam in acumen fastigiata, seu è iato in acutum erecta, circa quam currus, seu bigæ vel quadrigæ, seu etiam in mari naves cursum flectebant. Ovid. Metamorph. 10.

Metasque imitata cupressus.

In Circo Romano metæ primùm ligneæ, ab Imperatore Claudio factæ demum aureæ sunt. Alex. ab Alex. cit.

Fervidis Evitata rotis.] Præcipuus erat labor & summa cautio in curuli certamine, ne in flexu currus impingeret ad metam, ac diffringeretur. Apud Homer. Iliad. λ. Nestor Antilochum filium erudiens monet cavendum ut rotæ modiolus summam quidem metam attigisse videatur, sed lapidis tactum vitet, ne vulnerentur equi, currusque disrumpatur. Ergo non abs re in Olympicis nobilissima putabatur ea victoria curulis agonis. Patet ex Herodoto & Pindaro. Porrò circa metam currus agitari debebat septies.

Auson. Epitaph. 35.

Prosphore clamosi spatiosa per æquora Circi
Septenas solitus victor obire vias.

Propert. lib. 2. Eleg. 25.

Aut priùs deposcit præmia cursu,
Septima quàm metam triverit antè rota.

Græci duodenum flexum notant. Pindar. Olymp. Od. 3. δωδεκάγναμπτον τέρμα, & Pyth. Od. 5 ποδαρκέων δυωδεκαδρόμων τέμενος. Non prætermittam hic veterem Britannorum in regendis curribus bellicis industriam ac solertiam, ad quam usu quotidiano & exercitatione assuescebant, *ut in declivi ac præcipiti loco incitatos equos sustinere, ac brevi moderari & flectere, & per temonem currere, & in jugo insistere, & inde se in currus recipere cito possent.* Cæsar de Bell. Gall. lib. 4. cap. 33. meminit & Juvenal. Sat. 4. v. 126.

5. *Palmáque*] Athletis qui Olympia, Pythia, Nemea, Isthmia vicissent, Græci tantos honores tribuebant, ut *non modò in conventu stantes cum palma & corona ferrent laudes,* sed & cum reverterenter in suas civitates quadrigis triumphantes invehantur, atque vectigalibus à Republica constitutis totius vitæ spatio fruantur. Hæc Vitruv. lib. 4. Palma verò signum victoriæ passim apud omnes statuitur, ex Plutarcho, propterea quod ea est ejus natura ligni, ut urgentibus opprimentibusque minimè cedat. Unde est illud Alciani Epigramma;

Nititur in pondus palma, & consurgit in altum:
Quoque magis premitur, hoc mage tollit onus.

Terrarum

Terrarum Dominos evehit ad Deos.
Hunc, si mobilium turba Quiritium
Certat tergeminis tollere honoribus:
Illum, si proprio condidit horreo
Quidquid de Libycis verritur areis, 10
Gaudentem patrios findere sarculo
Agros, Attalicis conditionibus
Nunquam dimoveas, ut trabe Cypria
Myrtoum pavidus nauta secet mare.
Luctantem Icariis fluctibus Africum 15
Mercator metuens, otium & oppidi
Laudat rura sui: mox reficit rateis
Quassas, indocilis pauperiem pati.

[4] *lit ad Deos orbis moderatores. Hunc, si conventus Romanorum inconstantium certatim evehit ad maximas dignitates: illum, si congessit in suum granarium quidquid colligitur ex areis Libyæ; gestientem scindere sarculo rura paterna, nunquam deducas* de proposito, etiam promissione *opum Attali, ut nauta timidus findat navi Cypriâ* undas *pelagi Myrtoi.* [5] *Mercator timens Africum* ventum *pugnantem cum aquis* maris *Icarii, commendat quietem, & agros sui pagi; paulo pòst* tamen *resarcit naves laceras, paupertatis impatiens.*

ANNOTATIONES.

6. *Terrarum Dominos.*] Ista verba quidem accipiunt de Romanis, qui fuerint victores in Ludis Circensibus, scilicet ob illud Virgilii, *Romanos rerum Dominos*; nonnulli referunt ad vitam & fortunam Olympionicarum beatissimam, quæ & in proverbium abiit. Melius tamen alii ad ipsos *Deos* orbis dominatores.

Evehit ad Deos.] Ad Deorum felicitatem videtur evehere. Hinc & lib. 4. Od. 2. v. 18. *Cœlestes* appellantur Olympionicæ.

7. *Mobilium.*] Quidam *Nobilium*, leg. At illud aptissimum populi epithetum. *Quiritium.*] à Romulo, qui post mortem & apotheosin Quirinus vocatus. Quirites Romani sunt dicti;

Sive quod hasta Quiris priscis est dicta Sabinis. Ovid. Fast. 2.

8. *Tergeminis honoribus.*] Amplissimis, Tribunatu, Quæsturâ, Ædilitate, Præturâ, Consulatu, Censurâ, Dictaturâ. Alii intelligunt iteratos Magistratus; nonnulli sublatos & congeminatos plausus in theatro, quales Mœcenati gratulatur Horatius Ode. 20. hujus libri.

10. *Libycis.*] Martial lib. 6. Epig. 86.

Possideat Libycas messes, &c.

Apud Pindarum Λίβυα πυροφόρος, *Libya tritici ferax:* Claudian. de Laudib. Stilic. *Spicis insignis Africa* dicitur.

Areis.] Varo de Ling. Lat. 4. *Ubi frumenta secta terantur & arescant.* Festus verò ait esse *locum vacuum, quasi exaruerit, & non possit quid quam generare.* Hinc & areæ vocantur loca in urbe pura, vacua, nullisque ædificiis occupata.

11. *Sarculo.*] Rusticum est instrumentum in modum falculæ incurvum, quo segetes noxiis herbis internascentibus leviter scalpendo expurgantur. Gallicè *Un Sarcloir* Ang. A **Weeding-hook**.

12. *Attalicis conditionibus.*] Opulentissimis scilicet illis: vel toto Asiæ regno, ubi Attalus Pergami rex floruit opibus tantis quidem, ut earum hæredem non alium quàm Populum Romanum judicârit à se instituendum. Hinc & splendida quælibet nominantur Attalica. Propert. lib. 2. Eleg. 13.

Nec sit in Attalico mors mea nixa thoro.

De Attalo plura lib. 2. Od. 18. Vide Justin. lib. 36.

13. *Trabe Cypriâ.*] Navi fabricata ex optimis lignis, qualia ædificandis navibus aptissima reperiuntur in Cypro Mediterranei maris Insulâ, de quâ posteà fusius ad Od. 3. v. 1. *Trabs* Isidoro lignum unum quod transversum continet utrumque parietem. Festo duo ligna compacta: hinc *trabica* pro navi.

14. *Myrtoum.*] Pars Ægæi maris Eubœæ proxima, sic appellatur ex Plinio, ab insula parva, quæ hodie *Mandria*, olim *Myrtos*. Fabulatores volunt sic appellari à Myrtoo quodam in mare istud præcipitato; vel à muliere Myrtone. Porrò illud præ cæteris mare hìc afferri videtur, quia naufragiis infestum nautis pavorem injiciat, vixque citra periculum navigari queat, ob crebras insulas & scopulos.

15. *Icariis fluctibus.*] Hodie *Mar di Nicaria*, Ægæi pars ad Samum ac Delum Insulas, nomen habuit ab Icaro Dædali filio in illud delapso. Ovid. Fast. 4.

Transit & Icarium, lapsas ubi perdidit alas
Icarus, & vastæ nomina fecit aquæ.

Africum.] Ventum ab Africâ flantem, vernaculè **South-West**, inter meridiem & occasum. Virgil.

Creberque procellis
Africus.

17. *Laudat rura.*] Mercator rusticam laudat vitam, dum ingruit tempestas; at transacto periculo, negotiationem cogitat statim, ut prius, lucro inhians.

Eſt alius qui non contemnit cyathos vini Maſſici veteris, neque detrahere aliquot horas ex die integro, modò jacentes habens artus ſub arbuto virenti, modò ad originem placidam fontis ſacrati. Militia placet multis, ſonuſque buccinæ ac litui mixtus, & bella matribus execranda. Venator oblitus delicatæ uxoris moratur ſub aëre frigenti, ſive canes fidi conſpexerunt cervam, ſive aper Marſus fregit retia rotunda. Hederæ verò, merces doctorum capitum, me collocant inter ſummos Deos: me ſilva frigida & celeres choreæ Nympharum cum Satyris

Eſt qui nec veteris pocula Maſſici,
Nec partem ſolido demere de die 20
Spernit: nunc viridi membra ſub arbuto
Stratus, nunc ad aquæ lene caput ſacræ.
Multos caſtra juvant, & lituo tubæ
Permiſtus ſonitus, bellaque matribus
Deteſtata. Manet ſub Jove frigido 25
Venator, teneræ conjugis immemor: [6]
Seu viſa eſt catulis cerva fidelibus;
Seu rupit teretes Marſus aper plagas.
Me doctarum hederæ præmia frontium
Diis miſcent ſuperis: me gelidum nemus, 30
Nympharumque leves cum Satyris chori

ANNOTATIONES.

19. *Maſſici.*] In Maſſico, monte Campaniæ, creſcebat optimum vinum. Nominiſque & uvarum nobilitas perdurat etiamnum. Valdè auſterum, & ſtomacho robur dare dicitur. Athen. lib. 1. cap. 21.

20. *Partem ſolido demere de die.*] Ad genio indulgendum, intermiſſis negotiis ac ſeriis occupationibus.

21. *Arbuto.*] Gallicè, *Arbeiſier.* Ang. **The Strawberry tree.**

22. *Sacræ.*] Singulis fontibus præeſſe Nymphas, & quædam Numina, creditum pridem. Hinc illis victimæ & libamina florum ac vini. Vide lib. 3. Od. 13.

23. *Lituo tubæ.*] Lituus minor tuba eſt & incurvus, inſigne augurum, ex Gell. lib. 5. cap. 8. tuba directa, ſic à tubo quem refert appellata, gravi ſono pedites excitabat, lituus autem acuto clangore equites. Ovid. Metamorphoſ. 1.

Non tuba directi, non æris cornua flexi.

24. *Bellaque matribus deteſtata.*] Per quæ nempè orbantur viris ac filiis.

25. *Manet ſub Jove frigido Venator*] Cic. Tuſc. 2. n. 40. *Conſuetudinis magna vis eſt: Pernoctant venatores in nive: in montibus uri ſe patiuntur.*

Sub Jove.] Jovem pro aëre uſurpari docet Macrobius. Varro ex Ennio, *Iſtic eſt is Jupiter quem Græci vocant Aëra, qui ventus eſt & nubes, imber poſteà, atque ex imbre frigus, ventus poſt, fit aer denuo, &c.*

27. *Catulis fidelibus.*] Cic. de Nat. Deorum 2. n. 158. *Canum tam fida cuſtodia, tamque amans dominorum adulatio . . . . tam incredibilis ad inveſtigandum ſagacitas narium, tanta alacritas in venando, quid ſignificat aliud, niſi te ad hominum commoditates eſſe generatos;* Vide Ælian. lib. 19. cap. 11. de animal. Huc ſpectat quod ſunt quidam venatici canes, qui viſu meliùs quàm olfactu feras conſectantur. Gall. *Chaſſer à vûe,* Ang. **Gaze-hounds, that run at Sight.** Sunt porrò fideles ii, qui à recta præda non aberrant in inventitiam. Gall. *Qui ne prennent point le change,* ou *qui guardent le change.* Ang. **Stanch-hounds.**

28. *Teretes plagas.*] Solent venaturi ſilvas telis ac linteis circumdare, quibus feræ concludantur. *Teretes.*] tereti fune confecta retia.

Marſus aper.] Apud Marſos, Italiæ populos Sabinis affines ſilvæ plurimæ, in quibus venatio frequens.

29. *Doctarum hederæ præmia frontium.*] Hederâ coronabantur Poëtæ eximii, quique in certamine ingenii & induſtriæ victores fuerant vel quod æternitatem & immortalitatem carminis deſignet perpetuus ille viror hederæ, quemadmodum & lauri: ſive quia Poëtæ Baccho perinde ac hedera ſacri ſunt, ob enthuſiaſmum, quo Bacchantium more interdum corripiuntur, vel potius ob vini ad condenda carmina utilitatem. Unde noſter poſtea afferit non poſſe diu placere aut vivere carmina, *quæ ſcribuntur aquæ potoribus.* Virgil. Eclog. 7.

Paſtores hederâ creſcentem ornate Poëtam.

30. *Diis miſcent ſuperis.*] Felicitate me ſimilem Diis faciunt, ac perinde beatum, ut qui divinos honores conſequuntur.

Nemus.] Quippe quod meditando & conſcribendis verſibus aptiſſimum. Nam,

Carmina ſeceſſum ſcribentis, & otia quærunt.

Hinc & in iis locis conſtituuntur Nymphæ cum Satyris choros ducentes; id eſt, profundæ & eruditæ cogitationes doctis viris ſeſe immiſcentes & inſinuantes.

31. *Satyris.*] De his poſtea lib. 2. Od. 19. Ruſtica Numina ſunt, quorum ſuperna pars corporis humanam effigiem, inferior caprinam exhibebat; cæterum rerum omnium cognitionem habere atque hominibus impertire Satyri, Fauni, Silvani exiſtimati ſunt. Patet ex Virgilii

Secernunt

ecernunt populo; si neque tibias
Euterpe cohibet, nec Polyhymnia
Lesboüm refugit tendere barbiton.
Quod si me Lyricis Vatibus inseres, 35
Sublimi feriam sidera vertice.

[7] *segregant à vulgo, si neque Euterpe fistulas coercet, neque Polyhymnia dedignatur intendere lyram Lesbiam. Quod si me annumeres Poëtis Lyricis, cælum attingam excelso capite.*

ANNOTATIONES.

Eclogâ 6. in quâ Silenus de abstrusiori rerum naturâ & origine solerter dißerit. Vide Luciani Dialog. 26. cui titulus, *Dionysus.* Diodor. Sicul. Plin. lib. 7. cap. 2. Satyri humano capite, sed cornuto calvoque, acutis auribus, depressis naribus, villoso corpore ab antiquis pinguntur. Plutarchus in Syllæ vitâ refert, per Thessaliam & Macedoniam ad mare descendente Syllâ, non longè Dyrrachio vicinaque Apolloniâ, apud Nymphæum sacrum quendam locum, colle virenti, ac rivulis amœno obdormiscentem Satyrum, qualem Poëtæ Pictoresque effingunt, captum fuisse: qui perductus ad Syllam per varios interpretes interrogatus, quis esset, nihil quod intelligi posset respondit; tantum vocem asperam hinnitu equino & hirci balatu mixtam edidit. Quo astantes ipseque Sylla obstupefacti Satyrum dimiserunt. Sanctus autem Hieronymus in vitâ Pauli Eremitæ scribit, temporibus Constantini visum toti Alexandriæ populo Satyrum: præterea sancto Antonio apud eremum occurisse homuncionem aduncis naribus, fronte cornibus asperâ, cui extrema corporis in caprarum pedes desineient; interrogatum verò quis esset respondisse: Mortalis ego sum, unus ex eremi incolis, quos delusa Gentilitas Faunos, Satyrosque appellat & colit.

32. *Secernunt populo.*] Supra vulgi humilem imperitamque turbam attollunt, ac velut sacrum à profano segregant. lib. 3. Od. 1.

Odi profanum vulgus & arceo.

Si neque tibias Euterpe cohibet, &c.] Si modò mihi suam opem non negent Musæ. Tibiæ pridem confectæ ex ossibus crurum, seu tibiarum gruis, cervi, &c. hinc nomen. Vide Scaliger. poetic. lib. 1. cap. 20. Porrò *Euterpe,* Musarum una, tibiarum inventrix dicitur, nomen autem sortita à cantûs suavitate & à delectando: εὖ *bene,* τέρπειν *delectare.* Auson. Eclog. de Musis.

33. *Polyhymnia.*] Hæc inter musas id muneris obtinet, ut multos canat hymnos, virorumque insignium laudationibus præsit. Unde nomen ei factum. Ita, inquam, scribunt Ovid. Fastor. Herodot. lib. 7. &c. Aliis *Polymneia* à multiplici rerum memoriâ dicitur.

34. *Nec Lesboum refugit tendere barbiton.*] Si mihi concedat facultatem optimi Carminis Lyrici, qualem habuerunt Alcæus & Sappho è Lesbo insulâ oriundi, de quibus posteà hujus lib. 1. Od. 32. & lib. 2. Od. 13.

Barbiton.] Instrumentum musicum multas habens chordas: Anacreontis inventum facere videtur Horatius, Od. 32. seq.

35. *Quod si me, &c.*] Si tuum, ô Mœcenas, accedat mihi judicium, sique me pronunties inter Poetas Lyricos dignum recenseri, tum me Diis parem existimabo.

Lyricis.] Apud Græcos novem poëtæ Lyrici celebrantur, Pindarus, Alcæus, Sappho, Stesichorus, Ibycus, Bacchilides, Simonides, Alcman, Anacreon. Apud Latinos Horatius princeps ac propè unicus. Huic addit Cæsum Bassum Quintilianus lib. 10. cap. 1.

36. *Sublimi feriam sidera vertice.*] Platonicorum erat sententia; Poetam infra Deum, & supra hominem esse.

ODE II. Ad AUGUSTUM CÆSAREM.

Deos omnes Romanis iratos eſſe, ob cædem Julii Cæſaris : totamque Imperii ſpem in Auguſto eſſe.

Jupiter jam in terras immiſit ſat nivis & horrendæ grandinis : vibranſque fulmina in ſacras arces manu flammatâ Romæ terrorem incuſſit. Alias etiam *nationes fecit timere, ne rediret triſte tempus Pyrrhæ conquerentis ob prodigia inaudita :*

JAM ſatis terris nivis, atque diræ [8]
Grandinis miſit Pater : & rubente
Dextera ſacras jaculatus arces,
Terruit urbem :
Terruit gentes, grave ne rediret [9]
Sæculum Pyrrhæ nova monſtra queſtæ ; 6

ANNOTATIONES.

Ode eſt dicolos tetraſtrophas. Tres quique priores verſus ſunt Sapphici. Conſtant è trochæo, ſpondæo, dactylo, & duobus trochæis. Et ſic ſcanduntur :

Jām să | tĭs tēr | rīs nĭ vĭs | ātquĕ | dīræ |

Quartus eſt Adonicus, è dactylo & ſpondæo.

Tĕr rŭit | ūrbēm.

1. *Jam ſatis, &c.*] Optimè Turnebus lib. 6. cap. 8. prodigia Cæſaris mortem ſecuta, offenſionem Deorum & iram oſtendentia atque augurium civilium deinceps bellorum, eventumque portendentia Horatius commemorat : cum autem ſolerent prodigia & portenta procurari & expiari, itaque Deorum obſecrationibus placari utrumque in eâ Ode reperies. Porrò funeſtum ac dirum oſtentum erat, cum ædes ſacræ de cœlo tangebantur. Cic. de Divin.

Nam pater altitonans ſtellanti nixus Olympo,
Ipſe ſuos quondam tumulos ac templa petivit,
Et Capitolinis injecit ſedibus ignes.

Nivis atque diræ grandinis.] Poſtquàm à Caſſio & Bruto Julius Cæſar in Senatu interfectus eſt, nivis & grandinis tempeſtates prodigioſæ aliaque portenta acciderunt. Tiberis quoque exundans urbem agroſque fœdavit. De quibus fusè Appianus lib. 4. Dio lib. 47. aliique. Illa verò prodigia à Diis velut immiſſa in ultionem occiſi Principis, adulatorie noſter aliique ejus ſæculi Poetæ ſcripſerunt, Auguſti gratiam captantes, qui *omnium bellorum initium & cauſam hinc ſumpſit, nihil convenientius ducens, quam necem avunculi vindicare, tuerique acta.* Sueton. Octav. cap. 10. Idque pro concione voverat teſte Dione lib. 45. Idem Sueton. cap. 29. *Extruxit ædem Martis ultoris . . . . quam bello Philippenſi pro ultione paterna ſuſcepto voverat.*

Nivis.] Ingens nivium copia fecit eluvionem Tiberis, adeoque portenti loco habita eſt. Fruſtrà ergo Scaliger Hypercrit. locum hunc Horatii redarguit.

Diræ Grandinis.] Quoties erat grando ſolito major, lapidibus pluiſſe dicebant veteres & prodigium cenſebant, procurabantque. Tit. Liv. pluribus locis.

3. *Sacras jaculatus arces.*] Magna tunc Jovis ira, cùm nec ſibi ſacratis parcit ædibus. Hinc verò portendi rerum mutationem credebant olim, teſte Dione & aliis. Seneca Quaſt. natural. l. 2. cap. 41. *Prima*, inquit, *manubia* (Tuſcum eſt vocabulum, & ſignificat fulmen ; ne quid te remoretur, Lector) *monet & placata eſt, ſoliuſque Jovis arbitrio mittitur. Secundam mittit Jupiter quidem, ſed ex concilii ſententia : nam duodecim advocat Deos, quæ manubia prodeſt, at non impunè. Tertiam idem mittit, ſed adhibitis in conſilium Diis quos Superiores vocant : & manubia hæc tertia incendit & vaſtat, mutatque ſtatum privatum & publicum quem invenit, &c.*

Urbem.] Romam, Antonomaſticè : urbium ſcilicet principem.

6. *Sæculum Pyrrhæ.*] Diluvium ſimile Deucalionæo. Eluviones fuere plures, teſtibus Euſeb. Hieron. Iſidoro, & aliis. Una menſium novem ſub Ogyge priſco : altera Niliaca unius menſis ſub Hercule & Prometheo Ægyptiis : tertia duorum menſium ſub Ogyge Attico, quarta menſium trium in Theſſalia tempore Deucalionis & Pyrrhæ : quinta ſub Proteo Ægyptio. Has Poetæ nonnunquam jungunt confunduntque, imò his tribuunt ea quæ ex ſacris codicibus acceperant de univerſali diluvio, quod deſcribit Moſes Geneſ. cap. 6. & ſeq. Sic & alii pariter Ethnici. Apollodor. lib. 1. *Ubi Jupiter*, inquit, *æneam prolem tollendam cenſuit, Deucalion Promethei conſilio fabrefactâ è lignis arcâ, repoſitiſque in eâ rebus ad vitam neceſſariis, ingreſſus in eam eſt cum Pyrrhâ uxore : tum Jupiter, effuſis large imbribus maximam Græciæ partem cooperuit ; ut quicquid mortalium illic foret, interierit præter admodum paucos.* Plutarchus de animanti comparat. refert columbam arcâ emiſſam Deucalioni nunciam tempeſtatis fuiſſe cùm remearet ; ſerenitatis, cùm evolaret.

Pyrrhæ.] Pyrrha uxor Deucalionis Theſſaliæ regis : qui duo tantùm fuere ſuperſtites ex elu-

Omnes

Omne cùm Proteus pecus egit altos
Visere montes:
Piscium & summâ genus hæsit ulmo,
Nota quæ sedes fuerat columbis, 10
Et superjecto pavidæ natarunt [10]
Æquore damæ.
Vidimus flavum Tiberim, retortis
Littore Etrusco violenter undis,
Ire dejectum monumenta Regis, 15
Templaque Vestæ:
Iliæ dum se nimium querenti
Jactat ultorem; vagus & sinistrâ
Labitur ripâ, Jove non probante,

quando Proteus totum armentum duxit in excelsos montes; atque piscium genus adhæsit ulmi fastigio; qui locus fuerat columbis cognitus: necnon damæ timidi nataverunt in mari superfuso. Aspeximus flavum Tiberim ire prostratum monumenta Regis Numæ *& ædem Vestæ, aquis magno impetu reflexis à ripâ Tusciam spectante: dum hic fluvius, Jove indignante, nimium indulgens uxori Iliæ dolenti præter modum, se vindicem ostentat, atque in lævum littus er-*

ANNOTATIONES.

vione; naviculâ emergentes in Parnassum, cæteris montibus aquâ submersis. Subinde verò consuluerunt Oraculum, quo pacto genus humanum posset reparari: acceptoque responso jactis post tergum lapidibus id præstiterunt. Vide Ovid. Metamorph. 1. Virgil. Eclog. 6. Juvenal. Satyr. 1. v. 81. & seq. &c. Thessalica illa contigit eluvio annis ferè quindecim ante Hebræorum ex Ægypto egressum; ut volunt quidam non absurdè.

7. ***Omne cum Proteus,** &c.*] Proteus custos Phocarum Neptuni, in eo diluvio, inquit Poëta, gregem suum, seu vitulos marinos deduxit in altos montes, qui priùs vel in aquis, vel in ripa duntaxat degebant. Sunt enim ἀμφίβιοι Phocæ.

9. *Piscium & summâ genus hæsit ulmo, &c.*] Fluctibus terræ superfusis, pisces arborum summo cacumini, supremisque fruticibus adhærebant.

10. *Nota quæ sedes fuerat columbis.*] At *vix hoc persuadeas rerum naturæ consultis*, inquit Scaliger. Quasi vero benè palumbes non hic intelligi queant, quas in arboribus constat nidificare. Quid porrò quod scribit Suetonius, Octav. cap. 94. Cæsare sylvam cædente, arborem palmæ in omen victoriæ servari jussam, è quâ soboles enata paucis diebus sic adolevit, ut non modò æquipararet matricem, sed & obtegeret, *frequentareturque columbarum nidis.*

13. *Flavum Tiberim*] Seu ex eluvione turbidum, ut fit; seu quod, ut scribit Virgil. Æn. 7.
Vorticibus rapidis, & multâ flavus arenâ.

Retortis Littore Etrusco violenter undis.] Retroactis Romam versus aquis, repulsisque ab ostio maris Tyrrheni sive Etrusci, in quod influit: quâ exundatione vastitatem urbi visus minari Tiberis. Huc pertinet quod refert Dio lib. 45. flumina quædam in Italia contrarias in partes fluxisse, Augusti temporibus: piscesque innumerabiles è mari in continentem ejectos per ostia Tiberis.

15. *Monumenta Regis.*] Numæ Pompilii, secundi Romanorum Regis Palatium, quod & Curia Pompiliana & Regia vocabatur. Intelligunt alii cætera Numæ opera seu monumenta publica.

16. *Templaque Vestæ.*] Ex Dionys. Halic. lib. 2. Templa duo Romæ habebat Vesta, alterum à Romulo, alterum à Numa Pompilio conditum, medio spatio Capitolium inter & Palatium, unis mœnibus utroque colle incluso.

Templa.] Abusivè pro æde quæ non erat augusta, sive augurio consecrata, at augustum erat illius atrium.

Vestæ.] Ejus ædes erat rotunda, quod terra quæ rotunda est, Vesta dicta fuit, quippe quæ rebus omnibus vestitur: vel quia vi suâ stat. Alii aliter. Vide Cic. de Nat. Deor. 1. n. 67.

17. *Iliæ.*] Matri Romuli. suæ uxori, conquerenti de nece Julii Cæsaris sibi consanguinei. Ilia jussu Amulii in Tiberim, ut volunt quidam, præcipitata, huic proinde fluvio nupta fertur: ab eoque indulgentius æquo vindicatur.

18. *Sinistrâ Labitur ripâ.*] Majorem ergo urbis partem, quæ ad sinistram est, forum scilicet Romanum, atque Aventini Palatinique collium imam regionem exundans vastat Tiberis.

19. *Jove non probante.*] *Si omnia fato fiant, cur non probat Jupiter? aut si Jupiter non probat, cur adversus fatum Tiberis ruit? sive vult Cæsaris ultor esse, quid igitur Romæ pulcherrima & religiosissima quæque demolitur, cum Romam ipsam Cæsaris nepotibus promiserint fata?* sic magna lis Horatio mota à Jul. Scaligero. Nunquid verò nostrum erit viros inter tantos tantas componere rixas? At cavillationem agnosce, lector, ne dicam sycophantiam vitilitigatoris. Probat Jupiter sanè vindicari nefariam cædem Principis & Pontificis. Ovid. Fast. 3.
At quicumque nefas ausi, prohibente Deorum
Numine, polluerant pontificale caput.
At non probat quod uxori Iliæ obsequentior fluvius ultra modum evagetur, eatque dejectum

 Uxorius

rat exundans. Juvenes pauci culpâ parentum audient aliquando Romanos strinxisse gladios, quibus ipsi magis confoderentur Persæ graves; discentque bella civilia. Quem Deorum populus invocet labente Republicâ? Quibus votis instabant Virgines sacratæ apud Vestam obsecrationes minime suscipientem? Cui Jupiter dabit munus eludendi crimen; & Phœbe fatidice, obsecramus ut succurras, albos humeros nube velatos habens: seu vis potius, adesse ô blanda Venus, circa quam joci & amores volitant:

Uxorius amnis. 20
Audiet cives acuisse ferrum, [11]
Quo graves Persæ melius perirent:
Audiet pugnas, vitio parentum,
Rara juventus.
Quem vocet Divûm populus ruentis 25
Imperî rebus? prece qua fatigent
Virgines sanctæ minùs audientem
Carmina Vestam?
Cui dabit partes scelus expiandi
Jupiter? tandem venias, precamur, [13]
Nube candentes humeros amictus 31
Augur Apollo.
Sive tu mavis, Erycina ridens,
Quam jocus circumvolat, & Cupido:

ANNOTATIONES.

sacra profanaque sine ullo discrimine. Nec absurdè alii scribunt, Jovi Diisque non placere quod Tiberis moliatur Cæsaris ultionem, quam Augusto fata reservabant.

20. *Uxorius.*] Uxori plus æquo deditus & indulgens. Virgil. Æneid. 4.

Pulchramque uxorius urbem
Extruis.

21. *Audiet cives, &c.*] Quasi vaticinatur Horatius peracta jam bella civilia, quibus Italia fœdata, & mutuis vulneribus cives absumpti, juventusque imminuta ac prope exhausta fuerat.

22. *Graves Persæ.*] Parthi, ut ad calcem hujus Odes annotabo, intelligendi; *Graves*, seu ob armorum pondus, seu quod Romanis diu graves incubuere vel propter unam cladem Crassianam, de quâ postea dicam amplius, tum alibi, tum præcipuè lib. 4. Od. 15.

23. *Vitio parentum.*] Per ambitionem, cupiditatem, iram, in semet gladios stringentium, quibus hostes erant petendi.

27. *Virgines sanctæ.*] Vestales ignis æterni custodes. Vestæ perpetuâ virginitate & summo cultu addictæ, hincque ad placandum ejus numen potentiores. Cic. de Leg. 2. n. 20. *Virgines Vestales in urbe custodiunto ignem foci publici sempiternum.* Et n. 29. *Vesta, quasi focus urbis . . . . . . ei colendæ Virgines præsunt, &c.* Vide A. Gellium lib. 1. cap. 12. ubi inter alia bene multa, hæc scribit: *Vestalem Virginem minorem annis sex, majorem quam annos decem natam capi fas non esse: patrimam & matrimam esse oportere: neque linguâ debili, sensuve aurium deminutam, aliave quavis corporis labe insignitam, nec quæ ipsa, aut ejus pater emancipatus sit: aut cujus parentes servitutem servierint, vel in sordidis negotiis diversentur, &c.*

Minus audientem.] Præ irâ graviori & ferè implacabili, tum ob effusum impie sanguinem sibi cognatum, ut jam antè dixi, tum ob sacrilegam percussorum audaciam, quæ summum Sacerdotem violarant, absque ulla numinum reverentiâ. Ovid. Fast. 3. ita Vesta loquitur:

———— *Meus fuit ille Sacerdos,*
Sacrilegæ telis me petiere manus.

30. *Venias precamur.*] Invocat præcipue Apollinem, qui & Trojanis pridem, & pòst Romanis semper impensè favet.

31. *Nube candentes humeros amictus.*] Missis aliorum interpretationibus, hunc locum optime intelligas cum iis qui putant allusisse Horatium ad id quod commemorant anno cædem Julii Cæsaris, consecuto, Solem caligine obvelatum semper fuisse, quasi in sceleris admissi execrationem. Plutarch. in Cæsare, Dio lib. 45. Plin. lib. 2. cap. 30. *Prodigiosus*, inquit, *Solis defectus, occiso Dictatore Cæsare, totius pene anni pallore continuo.* Virgil. Georgic. 1.

Sol etiam extincto miseratus Cæsare Romam,
Cùm caput obscurâ nitidum ferrugine texit;
Impiaque eternam timuerunt sæcula noctem.

32. *Augur Apollo.*] Quippe qui divinationibus præesse credebatur.

33. *Erycina.*] Post Apollinem Veneris opem implorat: quæ mater Æneæ, à cujus filio Julo Cæsar Julius. Venus porrò in Eryce Siciliæ monte fanum habebat, unde Erycina dicta. Romam postea translata in ædem ipsi sub hac appellatione consecratam extra portam Collinam. Nec omittendum quod Venus Cæsaris dicta sit genitrix; & ab eo dicata etiam Æde singulari cultu honorata; in castris denique ejus tessera fuit *Genitrix Venus*; sicut in Syllæ *Apollo*, in Antonii *Lar Deus*, in Pompeii Junioris *Pietas*, in Majoris *Hercules invictus*.

Sive neglectum genus, & nepotes
Respicis Auctor,
Heu nimis longo satiate ludo:
Quem juvat clamor, galeæque læves,
Acer & Mauri peditis cruentum
Vultus in hostem. 40
Sive mutatâ juvenem figurâ [13]
Ales in terris imitaris, almæ
Filius Maiæ, patiens vocari
Cæsaris ultor:
Serus in cœlum redeas; diuque 45
Lætus intersis Populo Quirini:
Neve te nostris vitiis iniquum
Ocyor aura
Tollat: hic magnos potiùs triumphos,
Hic ames dici pater, atque princeps: 50
Nec sinas Medos equitare inultos, [14]
Te duce, Cæsar.

seu objectam prolem atque posteros respicis, O Mars Romanæ gentis *parens, eheu bello nimis diuturno satiate, qui gaudes vociferationibus, & galeis politis, atque aspectu Mauri peditis erga sævum adversarium feroci: Sive immutatâ specie adolescentem exhibes in terra,* tu *alatus filius benignæ Maiæ, sinens tedi ci vindicem* Julii *Cæsaris: tardè remigres in Cœlum, diuque maneas cum populo Romano, neque celerior ventus rapiat te nostris criminibus insensum: Ama potius hic ingentes triumphos, & appellationem parentis auctorisque; neque patiaris,* O' *Cæsar, te imperante, Medas impune in equis vagari.*

ANNOTATIONES.

35. *Sive Neglectum.*] Ad Martem denique convertitur, patrem scilicet Romuli, Romanæque adeo gentis auctorem.

37. *Longo satiate ludo.*] Tot bellis civilibus, quæ sunt ludus Martis. *Clamor* bellicus in pugnæ conflictu. *Galeæ læves.*] Ardentes scilicet bello sæpius contrectantur & poliuntur.

39. *Acer & Mauri peditis cruentem Vultus in hostem.*] Truculentus erat Maurorum vultus. Respiciunt hic aliqui ad historiam: grave nempe bellum Jubæ Mauritaniæ regis adversus Jul. Cæsarem. De quo Sueton. cap. 66. *Fama hostilium copiarum* suos *perterritos.* . . . . *confirmabat* . . . *cum expectatio adventus Jubæ terribilis esset, &c.* Non malè quidam censent reponendum hic, *Marsi peditis.* Isti enim optimi Italiæ & Romani exercitus milites potiùs videntur fuisse commendandi, quàm hostes & alieni.

41. *Sive mutatâ, &c.*] Augustus, quod valdè ingeniosus Mercurius audiebat.

Juvenem imitaris.] Vulgaris erat opinio & fama, Mercurium Julii Cæsaris vindicem esse assumpta juvenili figurâ Augusti, qui natus erat annos tantùm novemdecim quando Cæsar interfectus est.

43. *Maiæ.*] Mater hæc Mercurii erat.

44. *Cæsaris ultor.*] Sueton. Octav. cap. 10. & 29. anteà cit. Ovid. Fest. 3. Cæsaris interfectores tale nefas ausi, inquit,

Morte jacent meritâ. Testes estote Philippi;
Et quorum sparsis ossibus albet humus.
Hoc opus, hæc pietas, hæc prima elementa fuerunt
Cæsaris, ulcisci justa per arma Patrem.

45. *Serus in cœlum redeas.*] Sic multos annos Augusto exoptat, ejusque præsentiam opemque Populo Romano necessariam atque amabilem asserit Poeta. Vide Sueton. Octav. cap. 56.

49. *Magnos triumphos.*] Sueton. Octav. cap. 22. *Curules triumphos tres egit, Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum, continuo triduo omnes. Bis ovans ingressus urbem est, post Philippense, & rursùs post Siculum bellum.*

50. *Hic ames dici pater.*] Ex Sueton. Octav. cap. 58. nullo magis honore lætatus est Augustus, quàm cum ab universis maximoque consensu *Pater patriæ* consalutatus est. Id enim cognomen afferenti, mandantibus cunctis, Valerio Messalæ lacrymans ita respondit: *Compos factus votorum meorum, P. C. quid aliud habeo Deos immortales precari, quam ut hunc consensum vestrum ad ultimum vitæ finem mihi perferre liceat?*

Atque princeps.] Cornel. Tacit. Annal. initio. *Lepidi atque Antonii arma in Augustum cessere: qui cuncta discordiis civilibus fessa nomine Principis sub Imperium accepit.* Et Dio lib. 53. ita scribit: *Princeps Senatus dictus est sexto Consulatu; eo more qui integro etiamnum Populi in Repub. statu, receptus erat.*

51. *Medos.* A Medis ad Persas, & ab his ad Parthos tandem orientis imperium transiit. Hinc promiscuè tria vocabula ista usurpantur sæpiùs ab Horatio.

Inultos.] Tunc populis istis inferre bellum meditabatur Augustus. Vid Od. 19. hujus libri.

Equitare.] Equitatu suo Romanis insultare. Vel quod urbana etiam negotia equitando Parthi obirent, Strabone teste.

ODE

ODE III.

Navi, quâ Virgilius Athenas vehebatur, precatur incolumitatem deinde in hominum temeritatem invehitur.

Ita te salvam *ducant Cypri Domina & Helenæ fratres a stra fulgentia, & parens ventorum, conclusis reliquis, excepto Japyge; O navis, quæ debes Virgilium tibi commissum, oro ut eum sospitem applices ad littus Atheniense,*

SIC te Diva potens Cypri, [15]
Sic fratres Helenæ, lucida sidera,
Ventorumque regat pater, [16]
Obstrictis aliis, præter Iapyga,
Navis, quæ tibi creditum 5
Debes Virgilium, finibus Atticis

ANNOTATIONES.

Ode est dicolos distrophos. Primus quisque versus Choriambicus trimeter, constans è spondæo, choriambo & pyrrhichio. Ita scanditur:

Sīc tē | Dīvă pŏtēns | Cypri | ̆

Alter quisque versus est Choriambicus Asclepiadeus tetrameter: constans è spondæo, duobus choriambis & pyrrhichio:

Sīc frā | trēs Hĕlĕnæ | lūcĭdă sī | dĕră |

1. *Sic te Diva, &c.*] Venustatis & elegantiarum plena est hæc Ode: voces habet & sententias perinde graves, exempla insignia, oratoriam tractationem egregiam. Denique hîc triumphat Heroicus ille spiritus, quem in Poëta nostro laudat Quintilianus, ut Lyricorum ferè unum legi dignum existimet.

Sic.] Particula est adjurantis & voventis. Sic te Dii ventique integram servent precor, inquit, ut tu sospitem deferas Virgilium, ô navis. Ille navigationem instituebat Athenas jam quinquagenario major, ut divino Æneidos operi coronidem imponeret.

Diva potens Cypri.] Venus, quæ præcipuos habebat honores apud Cyprum Insulam maris Mediterranei, Ciliciam inter & Syriam. Variis illa dominis subinde paruit: à Turcis denique est occupata, & erepta Venetis anno 1570. Cur autem invocatur Venus, ut faveat naviganti? An, quod opinatur Marcilius, ejus numen in puppi appictum, & navis insigne erat & tutela? An quod Veneris stella navigantibus utilis; An quod fabulantur è maris spumâ procreatam in mare jus & imperium obtinere? Virgil. Æn. 5. Neptunus ita Venerem alloquitur:

Fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis,
Unde genus ducis.

Ovid. Epist.

Illa (Venus) *dedit faciles auras ventosque secundos.*
In mare, nec mirum, jus habet orta mari.

2. *Fratres Helenæ.*] Castor & Pollux. Leda Tyndari Laconiæ regis uxor, ut aiunt, ova duo peperit, è quorum altero prodierunt Pollux & Helena immortales è Jove nati, ex altero Castor & Clytemnestra mortales è Tyndaro. Hinc illi Tyndaridæ vocantur à Latinis quidem, à Græcis verò Jovis filii, Διόσκουροι. Porrò quod à piratis ac prædonibus mare, dum viverent liberassent, à Neptuno dicuntur adepti esse potestatem naufragis opitulandi. Hinc σωτῆρες dicti: & hinc *lucida sidera*: in astris nimirum recensentur Castor & Pollux: eorumque stellæ cùm simul apparent, salutares; cum solitariæ graves & noxiæ creduntur. Arnobius ignes seu fulgores marinos vocat. Vide Plin. lib. 2. cap. 27. Hygin. lib. 2. &c. & infrà Od. 12. hujus libri Annot.

3. *Ventorum pater.*] Jovem intelligit Marcilius, quia veteribus Physicis Jupiter est aer agitatus & fluens, adeoque id quod ventum appellamus. Alii melius exponunt de Æolo, qui ventorum rex & pater dictus, quod ventorum astrorumque rationem apprimè calluerit. Is regnavit Iliacis temporibus apud insulas Æolias, quæ & Vulcaniæ, Italiam inter & Siciliam positæ, Plin. lib. 3. cap. 8. & 9.

4. *Obstrictis aliis.*] Cæteri venti minimè propitii retineantur, unus emittatur Iapyx Virgilio commodos in fines Atticos properanti. Alludit Horatius ad utrem Ulyssi ab Æolo donatum, in quo venti erant inclusi, præter Zephyrum navigationi ejus utilem. *Quidem*, legunt *obstructis*, sed malè. Homer modò cit. Odyss. 10. *κατέδησε ligavit.* Virgil. Æn. 1. inclusos carcere ventos pariter canit.

Iapyga.] Ventus ille ex Apuliæ finibus proficiscitur, adversus Eurum flat, idem propemodum atque Caurus, in Græciam proinde ex Italiâ solventibus planè utilis. Vide Gell. lib. 2. cap. 22.

6. *Virgilium.*] Huic cum Poëta nostro familiaritas maxima, ut mirum non abs re videatur, quod nullum fecerit usquam mentionem Lyricorum Principis Heroicorum ille Princeps.

Finibus Atticis.] Attica regio Helladis in angulo Orientali & Australi; ubi longè præ-

Reddas

Reddas incolumem, precor;
Et serves animæ dimidium meæ.
Illi robur & æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci 10
Commisit pelago ratem [17]
Primus: nec timuit præcipitem Africum
Decertantem Aquilonibus,
Nec tristes Hyadas, nec rabiem Noti;
Quo non arbiter Adriæ 15
Major, tollere seu ponere vult freta.
Quem mortis timuit gradum,

ac tuearis partem *dimidiam animæ meæ. Is* profectò *circa cor habebat lignum tresque æris* laminas, *qui primus mari sævo credidit navim frangi facilem, neque metuit Africum violentum cum Boreæ pugnantem, neque Hyadas noxias, neque furorem Austri; quo nullus* est *dominator in Adriatico* mari *potentior, sive concitare sive placare fluctus velit. Quod mortis genus formidavit,*

ANNOTATIONES.

clarissima & nominatissima civitas caput extollit, *Athenæ omnium doctrinarum inventrices.* Cic. 1. de Orat.

8. *Animæ dimidium meæ,*] S. Aug. Confess. lib. 4. cap. 6. *Bene,* inquit, *de amico suo dixit quidam,* dimidium animæ meæ: *Nam ego sensi animam meam & animam illius unam fuisse animam in duobus corporibus: & ideò mihi horrori erat vita, quia nolebam dimidius vivere,* &c. altero scilicet mortuo. Vide Perf. Sat. 5. v. 22. & infrà lib. 2. Od. 17.

9. *Illi robur & æs triplex, &c.*] Is habebat cor ligno quovis & ære durius, χαλκεοκάρδιος Theocrit. Idyll. 13. huic ferreum pectus erat, qui primus ausus est mari se credere, atque ut canit Juvenalis Sat. 12. v. 57.

Ventis animam committe, dolato
Confisus ligno, digitis à morte remotus
Quatuor aut septem, si sit latissima tæda.

Sophocles in Antigone ait multa quidem cerni stupenda, at nihil magis quàm quòd homo fluctus tumidos naviculâ tamen subire non formidet. Vide Plin. Procem. lib. 19.

Robur.] Pro qualibet re duriori usurpatur. Virgil. Æneid. 7.

Æternaque ferri
Robora.

12. *Primus.*] Tiphys Bœotius, inquiunt, à Pallade edoctus navim primus fabricavit, quæ Argo dicta est; eàque Colchicam expeditionem est aggressus Jason. Vide Plin. lib. 7. cap. 56. Constat tamen ante illud tempus fuisse navigatum. Testis Herodotus de Phœnicibus & Græcis. Ex Athen. lib. 15. cap. 13. Janus navigia primus reperit. Ex Thucyd. & Libanio primi Corinthii naves concinnarunt.

Africum.] Meridionalem ventum, Aquilonibus p... ...luctantem. De eo jam Od. 1.

14. *Tri*...nt [quē si...] Ab ὕειν *pluere* dictæ sunt, quod plu...li tricolon i... stellæ septem in fronte Tauri col...ut versus: ...Suculæ vocantur. Cic. ... de Na... *vitur acris hyems*...

Rabiem ... *Veris & Favo*... Notus, nebulo- ...*untque siccas, &c.* ... *&c.*] Terra quæ priùs hye...

sus & humidus, & hinc nomen; nam Græcè νοτὶς *humor* dicitur. Vide Gell. jam cit. lib. 2. cap 22.

15. *Quo non arbiter Adriæ Major.*] Ratio patet ex rerum situ & naturâ. lib. 3. Od. 3. *Dux inquieti, turbidus Adriæ.* Atque hypercriticè Jul. Scaliger, *Austrum,* inquit, *præter cæteros ventos summum habere imperium in mare Adriaticum scribit Horatius: quod esse falsum intelliget quisquis sciet Adriaticum rectà excurrere in Vulturnum, cujus impetu etiam crescit Ionio subinvecto Adriaticum. Boreæ quoque subjectum est qui ex alto spirat . . . . Auster autem ex devexiore parte flans Appennino frangitur: quamobrem non subruit, sed radit, &c.* At Parthenius ex Petro Medinâ Hispano, qui rei Nauticæ & ventorum rationem luculenter investigavit, egregiè Poëtam nostrum tuetur & vindicat: *Austrum,* inquit, *Arbitrum Adriæ rectè ait Horatius.* Nam etsi non omninò in Notum excurrat Adriaticum mare, ut scribit Scaliger, nihilominus ita se habet, ut non minus ab Austro quàm à Vulturno possit concitari. Enimverò principales quinque venti duas quartas habent (ita loquuntur Nautæ & ventorum periti) ergo Vulturni quartæ duæ sunt, una ad Subsolanum, altera ad Austrum respicit. Porrò hujusmodi venti principales & integri octo referuntur; intra quos alii sunt quos medios vocant, *Non profectò quod minori spiritu ac vehementiâ ferantur quam illi, sed quod in eorum medio describantur.* Itaque tam vehementes esse quartas quam principales, perspicuum fit. Hæc illi.

Adriæ.] Adria seu Adriaticum mare, hodie sinus Venetus inter Italiam, Græciam, Illyricumque, longè porrigitur ad Septentrionem.

17. *Quem mortis timuit gradum.*] Quidam tres gradus mortis afferunt, fatum, genituram, casum: alii mortis accessus intelligunt; certe parum ad rem. Nostra videatur interpretatio verior quo simplicior. Varia naufragorum mortis genera, si lubet accipe, fluctibus submergi,

Qui

qui sine lacrymis aspexit pisces *monstrosos nantes, ac mare intumescens, & Acroceraunias rupes naufragiis famosas; frustrà Deus providus terram segregavit à mari disjungendo: si naves scelerata transeunt nihilominus vada minimè tentanda. Mortalium genus quidlibet aggredi non veretur, fertur que ad facinora prohibita. Temerarius Iapeti filius populis advexit ignem furto improbo. Post ignem cœlo subreptum terras invasit macies & frequentia morborum insolita; atque sera necessitas mortis anteà dilatæ passum acceleravit.*

Qui siccis oculis monstra natantia, [18]
Qui vidit mare turgidum, &
Infames scopulos Acroceraunia? 20
Nequicquam Deus abscidit
Prudens Oceano dissociabili
Terras: si tamen impiæ
Non tangenda rates transiliunt vada.
Audax omnia perpeti 25
Gens humana ruit per vetitum nefas.
Audax Iapeti genus
Ignem fraude malâ gentibus intulit.
Post ignem æthereâ domo [19]
Subductum, macies, & nova febrium 30
Terris incubuit cohors:
Semotique prius tarda necessitas
Lethi corripuit gradum.

ANNOTATIONES.

à piscibus devorari, ad rupes allidi, vel in scopulos insulamve desertam ejici, ibique omni ope destitutum contabescere & mori. Prætereà contingit aliquando navigantes tempestate ingruente dispelli ad barbaras oras, ubi vel ab Anthropophagis dilaniantur, vel Idolis mactantur: quo quidem fati genere tantum non absumpti sunt Orestes & Pylades apud Tauricam regionem. Vide Eurip. Iphigen. in Tauris: item nostras annotat. lib. 3. Od. 4. v. 33. ad eas voces: *Britannos hospitibus feros.* Adde & aliud navi etiam integrâ, periculum moriendi vel siti vel fame restantibus & contrariis diu ventis, nimiùm in navigatione longiori: sive cum aqua dulcis jam rara ad dimensum distribuitur siticulosis: sive cùm deficientibus omnibus cibariis, navigantium unus vel aliorum conspiratione vel sorte assumitur jugulandus, urgente scilicet extrema necessitate, alimento cæteris futurus. Quod nec cogitari potest absque horrore.

18. *Monstra natantia.*] Cete grandia & immania. Juvenal. Sat. 14 *Oceani monstra.*

20. *Acroceraunia.*] Excelsi in Epiro montes, quod crebro fulmine percutiantur eorum fastigia, sic dicti, ἀκεραυνὸς *fulmen*, ἄκρον *summum.* Hic designat Horatius Acroceraunium Promontorium Ionio mari imminens, vulgò, *Capo della Chimera*, aliis *Capo della Lengueta.* In Epiro situm est, non procul Albaniæ finibus.

21. *Nequicquam Deus abscidit, &c.*] Voluit Deus pericula maris arcere ab hominibus; ipsi vero illis se ultrò committunt. Benè Poëta Græcus ait: Quantò est dulcior mater quam noverca, tantò esse terram mari optabiliorem. Bias autem sapienter dicebat, Nec vivis nec mortuis accenseri navigantes debere.

25. *Omnia perpeti.*] Quælibet agendo patiendoque moliri, ut nihil grave aut arduum videatur.

27. *Iapeti genus.*] Prometheus, de quo posteà Ode 16. & lib. 2. Od. 13. Scribit Theophrastus, idcircò dici Prometheum hominibus dedisse ignem Cœlo dereptum, quia Philosophiam ac lumen vitæ intellectualis, quæ divina est, mortalibus invexit. Ex Cic. Tusc. 5. & aliis Prometheus Caucaso affixus fingitur, quod ex eo monte altissimo siderum naturam ac motum studiosè contemplaretur: ibique cœlestium cognitioni sedulo incumberet. Et quod exinde fulminum rationem perscrutatus hominibus indicasset, fabulati sunt ignem cœlestem ab eo surreptum ac in terras delatum. Denique vultur seu aquila cor illius vellicans, optimè significat anxietatem animi naturæ arcana rimantis & non sine labore investigantis. Eccles. 1. *In multâ sapientiâ multa indignatio . . . . labor & afflictio spiritus: & qui addit scientiam, addit & laborem.*

29. *Post ignem æthereâ, &c.*] Animadverte expressa fabulis Adæ peccatum, peccatique stipendia, mortem, morbos, molestias, &c. ex Hesiodo, cùm ignem furatus esset Prometheus ad animandas statuas è luto à se fictas, iratus Jupiter Pandoram in terras misit, quæ apertâ pyxide mala omnia diffudit.

32. *Tarda necessitas.*] Mel[illegible]peta no[illegible]culis vita erat homini diuturnior. S[illegible] non abs[illegible] Ep. 11. S. August. lib. 2. de Ci[illegible] usquam [illegible] Porrò ex sacris codicibus noveran[illegible] Heroicorum il[illegible]ductiorem ac longiorem fuiss[illegible] [illegible]ominibus. Plin: P[illegible] Attica regio He[illegible]*ptas vivere cœpit* [illegible] Orientali & Australi; ubi [illegible]

Expertus

Expertus vacuum Dædalus aëra
Pennis non homini datis. 35
Perrupit Acheronta Herculeus labor.
Nil mortalibus arduum eſt.
Cœlum ipſum petimus ſtultitiâ: neque
Per noſtrum patimur ſcelus
Iracunda Jovem ponere fulmina. 40

Dædalus per inanem aërem volare tentavit alis homini non conceſſis. Vis Herculis ſibi patefecit aditum ad Inferos. Nihil eſt hominibus intentatum. Cœlum ipſum affectamus per dementiam. Et noſtris criminibus non ſinimus Jovem iratum dimittere fulmina.

ANNOTATIONES.

34. *Dædalus.*] Is faber Athenienſis peritiſſimus erat & perquàm ingenioſus, multa quidem invenit: navi primus dicitur vela, malum, antennas impoſuiſſe. Pauſanias in Bœoticis, Plin. lib. 7. cap. 56. jam cit. Inde fabulati ſunt Dædalum pennis ſibi cerâ compactis avolaſſe Minoia regna fugientem, de quo Virg. Æneid. 6. v. 14. Ov. Metam. 8. Diodor. Sic. lib. 5. cap. 13. &c.

36. *Perrupit Acheronta Herculeus labor.*] Is inferorum fluvius pro ipſis inferis non rarò ponitur ſynecd. de Hercule, ejuſque laboribus, alibi nos; cit. verò Diodor. fusè, lib. 5. cap. 2. &c.

38. *Cœlum ipſum petimus.*] Sic Phaëton, de quo lib. 4. Od. 11. Sic Gigantes, de quibus lib. 2. Od. 12. & 19. lib. 3. Od. 4. &c.

ODE IV. Ad L. SEXTIUM.

Veris deſcriptio: vitæ brevitas: carpendæ voluptates.

SOlvitur acris hyems gratâ vice veris & Favonî; [20]
Trahuntque ſiccas machinæ carinas:
Ac neq; jam ſtabulis gaudet pecus, aut arator igni:
Nec prata canis albicant pruinis.

Aſpera hyems relaxatur jucundâ viciſſitudine veris ac Zephyri: & machinæ deducunt in mare naves ſiccas: jamque nec greges amant ſtabula, nec agricolæ focum: neque prata albeſcunt pruinis candidis.

ANNOTATIONES.

Ode eſt dicolos diſtrophos, unica verò ſui generis. Primus quiſque verſus eſt Dactylicus Archilochius heptameter. Quatuor primi pedes ſunt vel dactyli, vel ſpondei: tres ultimi ſunt trochæi. Sic,

Sōlvĭtŭr | ācrĭs hy | ēms grā | tā vĭcĕ | vēris | & Fă | vōnī |

Secundus quiſque verſus eſt Archilochius, conſtans è penthemimeri Iambicâ. Primus pes ſpondeus vel Jambus: ſecundus ſemper Iambus cum ſyllabâ: tres poſteà ſequuntur trochæi: ſic

Trăhunt | quē sīc | cās | māchī | næ că | rinās |

Nonnulli tricolon faciunt Odem hanc, & ſic diſtinguunt verſus:

Solvitur acris hyems gratâ vice
Veris & Favonî:
Trahuntque ſiccas, &c.

1. *Solvitur, &c.*] Terra quæ priùs hyeme & frigore conſtricta fuerat, jam reſolvitur & aperitur grato reditu vernæ tempeſtatis: in quâ & areolæ florum explicant ſeſe; & mare gelu antè præcluſum jam adiri & navigari poteſt. Veris deſcriptionem, ſi lubet, pete Lector, è Virgil. Georg. 2. v. 324. & ſeq.

Favonî.] Favonius, a *fovendo* vel *favendo* dictus, idem qui Zephyrus, qui ventus flare incipit, initio veris. Vid. lib. 3. Od. 8. Annot. ad vocem, *Zephyris*.

2. *Trahuntque ſiccas, &c.*] Jam machinis ad mare ſubducuntur naves quæ per hyemen in ſicco poſitæ fuerant, extra aquam, in navalibus. *Machinæ*, inſtrumenta quibus graviores quæque moles facilius moventur. Nonius Marcel. palangas vocat, & deſcribit: *Palangæ*, inquit, *dicuntur fuſtes teretes, qui navibus ſubjiciuntur, quando attrahuntur ad pelagus; vel cum ad littora ſubducuntur.*

Jam

Jam Cytherea choros ducit Venus, imminente Lunâ
Junctæque Nymphis Gratiæ decentes [21
Alterno terram quatiunt pede, dum graves Cyclopum
Vulcanus ardens urit officinas.
Nunc decet aut viridi nitidum caput impedire myrto
Aut flore, terræ quem ferunt solutæ. 10
Nunc & in umbrosis Fauno decet immolare lucis
Seu poscat agnam, sive malit hœdum.
Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas [22
Regumque turres. O beate Sexti,
Vitæ summa brevis spem nos vetat inchoare longam
Jam te premet nox, fabulæque Manes,

Nunc Venus Cytherea Choreas agit ad Lunam super lucentem: Charites verò cum Nymphis pulsant terram modò hoc modò illo pede, dum Vulcanus fervens accendit fornaces operosas Cyclopum. Nunc juvat caput unguentis *delibutum coronare vel myrto virenti, vel flore quem producit tellus aperta. Nunc etiam convenit Fauno sacrificare in lucis opacis, sive petat agnam sive hœdum. Mors pallens æquali pede diruit egenorum casas atque regum palatia. O fortunate Sexti, breve spatium vitæ prohibet nos incipere spem diuturnam. Statim urgebunt te tenebræ, & Inferi celebratissimi,*

ANNOTATIONES.

5. *Cytherea.*) Cythera hodie *Ceriga*, Insula maris Ægæi oram Peloponnesi. In eâ templum Veneri antiquissimum. Inde *Cytherea* cognomen.

Choros ducit Venus imminente Lunâ.] Novilunii lætitiam & sacra hic plures notari volunt, sicut lib. 3. Od. 19. v. 9. At alii Calendas Apriles Veneri sacras intelligunt, qui mensis ab aperiendo dictus convenit iis quæ initio hujus Odes afferuntur. Alii Calendas Martias accipiunt, sive matronalia, de quibus Ovid. Fast. 3. Nam quanquam matronarum iste festus; inquit Marcilius, & nihil pertinebat ad viros austeros quidem & negotiosos: verùm lætus erat hilarioribus quoque nepotulis Veneriis, ut Flacco & similibus, paratis semper cantillare partem lætitiæ inter Veneres illas: & gaudentibus spectare Nympharum choreas ac mulierum cœtus & choros.

Imminente Lunâ.] Incipientem Lunam intelligunt Interpretes mox citati: nobis verò magis placent alii, qui Lunam provectiorem ac desuper lucentem explicant, adeoque nolunt ipsas hic accipi Calendas vel Martii, vel Aprilis.

6. *Junctæque Nymphis Gratiæ, &c*] Cum Venere tripudiant & saltant Nymphæ, Gratiæque tres, Agiaia, Euphrosyna, Thalia: Sannazar:

Tum manibus simul implicitis per gramina festas
Exercent choreas: alios aliosque reflexus
Inter se lætæ repetunt: nunc corpora librant
In saltus: nunc molle latus, nunc candida jactant
Brachia, & alternâ quatiunt vestigia plantâ.

7. *Dum graves Cyclopum, &c.*] Dum Vulcanus in Ætna monte Jovi cudit fulmina æstate sequenti vibranda. *Cyclopes* ex Hesiod. Theog. Cœlo Terraque nati; ex aliis, Neptuni ex Amphitrite filii, Vulcano adesse ministri dicuntur & ferrariam exercere: alii aiunt Siciliæ populos fuisse barbaros & prædones. Vide Plin. lib. 7. cap. 2. init. & Virg. Georg. 1. v. 471. & Æn. 8. v. 418. & seq. Nomen à κύκλ@ *circulus*, & ὤψ *oculus*, quod unum haberent oculum in fronte instar circuli.

Virgil. de Polyphemo, Æn. 3. v. 635.

Telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torvâ solum sub fronte latebat,
Argolici clypei aut Phœbææ lampadis instar.

8. *Vulcanus.*] Is Junone Joveque natus, ob deformitatem dejectus est ab iis in insulam Lemnum, claudus è casu factus; ubi officinam instituit ferrariam, quam tamen alii collocant in Ætna monte apud Siciliam; alii in Hierâ, quæ una est è Vulcaniis insulis.

9. *Nunc decet aut viridi, &c.*] De myrto, deque coronarum & unguentorum usu in conviviis apud veteres celebri, plura dicam postea. Vide ultimam Oden hujus libri.

11. *Fauno.*] Huic ruris Deo sacrificabatur Idibus Februarii ex Ovid. Fast. 2. Nimirum placabatur initio veris, ut propitius esset gregibus, qui tum foras incipiunt pabulatum educi. De illo Dionysius Halicarn. lib. 1. Tull. de Natura Deor. 2. Vide & lib. 3. Od. 18. v. 1. Annot.

12. *Seu poscat agnam.*] Legunt alii, *agnâ, &c.* & magis Latinitati & elegantiæ congruum volunt. Certè nodus in scirpo.

13. *Pallida mors æquo, &c.*] Claudian.
Omnia mors æquat.

14. *O beate Sexti.*] Sucius Sextius, vel Sestius, ille est qui tam fidelem Bruto etiam profligato amicitiam servavit, ut & probaretur ab Augusto, & Consul post ipsum fuerit substitutus cum Cn. Calpurnio Pisone, ann. U. C. 730. Vide Dion. lib. 43. Sigon. &c.

15. *Vitæ summa brevis, &c.*] Non debemus mortales vitam sperare diuturnam.

16. *Nox.*] Mors, tenebrosique Inferi. Infra Od. 28. *Omnes una manet nox.*

Fabulæque manes.] Infernales Dii per antiphrasin *Manes*, id est boni dicti, sæpiùs usurpantur pro ipsis Inferis, de quibus tam multa fabulantur & jactant. Vide Epod. 5. v. 94.

Et domus exilis Plutonia: quo simul mearis,
Nec regna vini sortiere talis:
Nec tenerum Lycidam mirabere, quo calet juventus
Nunc omnis, & mox virgines tepebunt. 20

& Plutonis domus levis, ad quam ubi deveneris, neque talorum jactu eliges regem convivii, neque admiraberis Lycidam delicatulum, cujus amore ardent jam cuncti juvenes, & paulò pòst puellæ fervescent,

ANNOTATIONES.

17. *Domus exilis.*] Plutonis domum, angustam ob frequentiam animarum eò descendentium, nonnulli interpretantur. Sed meliùs alii referunt ad exilitatem umbrarum sive animarum oculos fugientium. Homer.

Νεκύων ἀμένηνα κάρηνα.

Capita mortuorum levia & evanida.
Virg. Æneid. 6. v. 269.
Domos Ditis vacuas & inania regna.

Quo simul mearis.] Cùm illuc perveneris jam non licebit luxuriari, indulgere genio, convivia celebrare, &c.

18. *Nec regna vini sortiere talis.*] In conviviis eligebant veteres regem, seu bibendi magistrum, cui parebant convivæ omnes: eaque electio fiebat sorte & talorum jactu. De eo plus amplius lib. 2. Od. 7. in fine, ad ea verba, *Quem Venus arbitrum dicet bibendi?* Meminit Plautus Asinar. Scen. 14. Curcul. Scen. 6. Stich. Scen. 12. Cicer. in Verrem 5. *Iste Prætor severus ac diligens, qui populi Romani legibus nunquam paruisset, iis legibus quæ in poculis ponebantur, obtemperabat:* Plutarchus in Apophthegm. refert Agesilaum in compotatione magistrum convivii sorte creatum requirenti pocillatori, quantum cuique ministraret vini, respondisse: *Si multum vini adest, quantum quisque petierit: si parum, ex æquo omnibus.* Cornel. Tacit. Annal. 13. festis Saturno diebus, inter alia æqualium ludicra regnum lusu sortientium, evenerat ea sors Neroni. Hic itaque convivii præfectus & rex dictus est. Arrian. in Epicteto, in Saturnalibus sortitione facta, Rex ita jubet: *Tu bibito, tu infundito, tu obito, tu venito.*

Talis.] De talis ac tesseris jam disserui ad Pers. Sat. 3. vers. 48. & 49. dicam & aliquid ad lib. 2. Od. 7. v. 25. De his accurate Meursius.

19. *Tenerum Lycidam.*] Formosum puerum, quem deperibat Sestius.

20. *Tepebunt.*] Missâ quorundam interpretatione subtiliori, sic explico: puellæ mox inardescent amore Lycidæ pueri, cum adoleverit.

ODE V. Ad PYRRHAM.

Miseros esse amatores Pyrrhæ; se ex ejus illecebris velut è naufragio enatasse.

QUis multâ gracilis te puer in rosâ
Perfusus liquidis urget odoribus
Grato, Pyrrhâ, sub antro?
Cui flavam religas comam, [23]

Quis adolescens exilis, delibutus unguentis suaveolentibus, te amplectitur, ô Pyrrha, multas inter rosas sub jucunda specu? Cujus gratiâ flavos crines nodo colligis

ANNOTATIONES.

Hæc Ode est tricolos tetrastrophos. Priores duo versus Asclepiadei sunt, ut in Ode primâ,

Mæcenas atavis edite regibus.

Tertius quisque est Pherecratius heroicus trimeter, è spondæo, dactylo, spondæo: sic;

Grātō | Pyrrhā sŭb | āntrō |

Quartus est Glyconius, qualis est iste Odes præcedentis,

Sic te Diva potens Cypri.

1. *Quis multâ, &c*]. Merum nectar esse hanc Odeن, agnoscit Scaliger hypercrit.

Gracilis.] Tenuior, non obesus. Gallicè *de belle taille.* Ang. Slender-wasted. Terent. Eunuch. Act. 2. Scen. 3. *Haud similis virgo est virginum nostrarum, quas matres student demissis humeris esse, vincto corpore, ut graciles fient. Si qua est habitior paulò; pugilem esse aiunt, deducunt cibum. Tametsi bona est natura, reddunt curaturâ junceas.*

3. *Pyrrha.*] Meretrix formosa.

Sub antro.] Sub fornice.

4. *Cui flavam religas, &c.*] Ex more puellarum Lacænarum. Vide lib. 2. Od. 11. in fine.

Simplex

ornatu simplex? Eheu quoties deplorabit violatam *à te fidem, Deosque inconstantes, & non assuetus stupebit mare sævum atris procellis, qui te nunc amabili potitur, facilè confisus* te tore *semper vacantem, semper gratam, ignorans ventos instabiles? O infortunati, quibus haud expertis, fulges! murus sacratus ostendit me tabellam ex voto,* & *vestes madidas affixisse* in æde *Numinis mari dominantis.*

Simplex munditiis? Heu, quoties fidem, 5
Mutatosque Deos flebit, & aspera
Nigris æquora ventis
Emirabitur insolens,
Qui nunc te fruitur credulus aureâ, [24]
Qui semper vacuam, semper amabilem 10
Sperat, nescius auræ
Fallacis! Miseri quibus
Intentata nites. Me tabulâ sacer
Votivâ paries indicat uvida
Suspendisse potenti 15
Vestimenta maris Deo.

ANNOTATIONES.

5. *Simplex munditiis.*] Vestes non habens nimis exquisitas aut magnificas: sine mundo muliebri. Terent. Phorm. *Virgo pulchra: & quo magis diceres, nihil aderat adjumenti ad pulchritudinem. . . . . Vestitus turpis, &c.*

6. *Mutatosque Deos.*] Venerem, Cupidinem, anteà faventes, postmodum verò contrarios.

Aspera Nigris æquora, &c.] Allegoriam adverte perpulchram. Plaut. *Mulier mare acerrimum.* Sicut in mari ventus, ita sæpe amantis animus derepente mutatur.

8. *Emirabitur.*] Vocem hanc reprehendit graviter Scaliger, levi profectò ratione.

Insolens.] Insuetus. Cicer. de Orat. 1. *Ea requiruntur à me, quorum sim insolens & ignarus.* Cæsar Bell. Civil. lib. 2. *Erat in oppido multitudo insolens belli, diuturnitate otii.*

9. *Aureâ.*] Pretiosa velut aurum, chara, optabili.

10. *Semper vacuam.*] Alios amatores non habentem.

11. *Nescius auræ fallacis.*] Nondum sciens quam crebra sint amantium perjuria. Virg Æneid. 4. v. 570.

Varium & mutabile semper
Fœmina.

12. *Miseri quibus, &c.*] Eheu quam sunt infelices ii qui te amant, neque norunt quàm sis futura paulò post acerba & immitis!

13. *Me tabula sacer, &c.*] Ego quidem tali è naufragio evasi, nec impunè. Pyrrham deperii quoque, sævam expertus, post multa mala tantum non perii.

Tabula sacer, &c.] Solebant naufragi pro servatâ vitâ gratias referre Diis, imprimisque Neptuno: unde & in ædibus sacris appendebant tabellam in qua depictum erat suum naufragium: item vestimenta in quibus enatarant. Virgil. Æneid. 12.

Votas suspendere vestes.

Juvenal. Satyr. 12. v. 27.

Votivâ testantur fana tabellâ.

ODE

ODE VI. Ad AGRIPPAM.

Bellicas ejus laudes a Vario scribi oportere: se esse conviviis tantum & amoribus canendis aptum.

Scriberis Vario fortis, & hostium
Victor, Mæonii carminis alite,
Quam rem cumque ferox navibus, aut equis

[25] [26] *Varius Homerici cantûs ales te dicet strenuum, victorem hostium, & quicquid milites te imperante,*

ANNOTATIONES.

Hæc Ode est dicolos tetrastrophos. Tres primi versus Asclepiadei, qualis iste,

Mæcenas atavis edite regibus.

Quartus quisque versus est Glyconius, ut

Sic te Diva potens Cypri.

1. *Scriberis Vario, &c.*] Res a te in bello præclare gestas describat summus quisque Poeta; non ego tenuis. Observa, lector, quemadmodum se Horatius eximit a triviali laudantium consuetudine, qui cum se belle fecisse existimant cum per singula laudum capita diligenter, ne dicam insulse, ierint.

Vario.] L. Varius Poeta non e vulgo scripsit Augusti Panegyricum, Tragœdias, & alia quædam: Thyestem ejus cuilibet Græcorum posse comparari affirmat Quintil. l. 10. ad nos pervenerunt pauca tantum fragmenta. Macrobius l. 6. c. 1. Virgilium e Vario nonnulla imitatum ostendit: hosque illius refert versus de Morte.

Vendidit hic Latium populis, agrosque Quiritum
Eripuit: fixit leges pretio, atque refixit.

Item,

Incubet & Tyriis, atque ex solido bibat auro.

Item,

Quem non ille sinit lentæ moderator habenæ
Qua velit ire; sed angusto prius ore coercens,
Insultare docet campis fingitque morando.

Item,

Ceu canis umbrosam lustrans Cortinia vallem
Si veteris potuit cervæ comprehendere lustra;
Sævit in absentem, & circum vestigia lustrans,
Æthera per nitidum tenues sectatur odores.
Non amnes illam medii, non ardua tardant:
Perdita nec seræ meminit decedere nocti.

Nonnulli ex Servio perperam scribunt hunc esse Varium, cujus meminit Virgilius Ecl. 9. verum hallucinantur. Illic enim legere oportet. *Neque adhuc Varo videor digna dicere:* sicut est paulo ante: *Vare, tuum nomen.*

Fortis & hostium Victor.] Vell. Paterc. lib. 2. *M. Agrippa virtute nobilissimus. &c.* Cornel. Tacit. Annal. 1. init. *M. Agrippam ignobilem loco, bonum militia, & victoria socium geminatis Consulantibus extulit; mox defuncto Marcello generum sumpsit,* Augustus nempe. Senec. Epist. 94. *M. Agrippa vir ingentis animi, qui solus ex his quos civilia bella claros potentesque fecerunt, felix in publicum fuit: dicere solitus erat, multum se huic debere sententiæ:* Concordia parvæ res crescunt, discordia maximæ dilabuntur.

2. *Mæonii carminis alite.*] *Alite*, quasi volucri grandiore, ceu Cycno, cantum sublimem pariter & sonorum tollente. Sic Theocrit. Poetas vocat ὄρνιθας μουσᾶν, *aves musarum.* Non moror aliorum interpretationem, *alite*, pro penna, calamo, stylo. *Mæonii carminis.* Mæonis filius, aut forte e Mæonia regione Asiæ Minoris, urbe Smyrna oriundus erat Homerus, qui heroici carminis Princeps & quasi Deus. Hinc Mæoniam carmen pro Epicæ, heroicæ, eximiæ Poeticos facultate & spiritu quibus præditum Varium Horatius indicat.

3. *Navibus, aut equis.*] Seu navali seu terrestri prælio, terra marique.

Equis.] Nam Gallos Germanosque equitatus robore præstantes debellarat Agrippa. Apian. lib. 5. Bell. Civil. Sext. Pompeium vicerat: res præclare gesserat in Hispania, Thracia, Germania; ac secundus Romanorum transgressus Rhenum fuerat: quare detulit ei triumphum Augustus Cæsar. Dio. l. 48. *Navibus.* Vell. Paterc. cit. lib. 2. *Ædificandis navibus, contrahendoque militi ac remigi, navalibusque assuescendo certaminibus atque exercitationibus, præfectus est. M. Agrippa; virtutis nobilissimæ, labore, vigilia, periculo invictus, parendique sed uni scientissimus, aliis sane imperandi cupidus, & per omnia extra dilationes positus, consultisque facta conjungens.* Et postea, *Insigne classicæ coronæ, quo Romanorum nemo unquam donatus erat, hoc bello Agrippa singulari virtute, meruit.* Meminit & Virgil. Æneid. 8. v. 683.

Parte alia, ventis & Diis Agrippa secundis
Arduus agmen agens; cui belli insigne superbum
Tempora navali fulgent rostrata corona,

Sueton. Octav. cap. 25. *M. Agrippam in Sicilia post navalem victoriam caruleo vexillo donavit,* huc & pertinet cusus duplex denarius quorum unus

fortiter egerunt navibus aut equis: nos, ô Agrippa, nec ista scribere, neque acrem iram Achillis cedere nescientis, nec errores maritimos Ulysses dolosi, neque familiam crudelem Pelopis, parvi magna non tentamus; dum verecundia, & musa cytharæ non bellicosæ præses me *prohibet laudes eximii Cæsaris atque tuas imminuere tenuitate ingenii. Quis* poterit *celebrare, ut decet, Martem armatum lorica adamantina, vel Merionem pulvere Trojano sordidum, vel Diomedem æqualem Diis auxilio Minervæ? Nos epulas, nos certamina canimus puellarum sectis unguibus ferocium adversus adolescentes;* sive *liberi sumus, sive ardemus* amore *aliquo, more* nostro *inconstantes.*

Miles, te duce, gesserit.
Nos, Agrippa, neque hæc dicere, nec gravem
Peleidæ stomachum, cedere nescii,
Nec cursus duplicis per mare Ulyssei,
Nec sævam Pelopis domum [27
Conamur, tenues grandia: dum pudor,
Imbellisque lyræ Musa potens vetat 10
Laudes egregii Cæsaris, & tuas
Culpa deterere ingeni.
Quis Martem tunica tectum adamantina
Digne scripserit? aut pulvere Troico
Nigrum Merionem: aut ope Palladis 15
Tydeiden Superis parem?
Nos convivia, nos prælia virginum
Sectis in juvenes unguibus acrium
Cantamus vacui: sive quod utimur,
Non præter solitum leves. 20

ANNOTATIONES.

hinc Augusti caput præferebat, illinc Agrippæ cum civica & rostrata corona. Alter exhibebat una parte Agrippæ caput rostrata corona exornatum, in aversa vero Neptunus Delphinum manu dextra gestans effictus erat.

4. *Te duce.*] Vell. cit. *Navali primo prælio apud Mylas, ductu Agrippæ pugnatum prospere.* Vide Plin. lib. 16. cap. 4. Appian. & Dion. jam cit. Oros. lib. 6. cap. 15, &c.

5. *Gravem Peleidæ stomachum, &c.*] Achilles Pelei filius, *iracundus, acer, inexorabilis, nihil non armis arrogans,* ut ait noster ad Pison. nec cedit Græcorum legatis, nec Agamemnoni exercituum summo imperatori ac regum regi: sed nec Diis quidem. Nam & Apollini Hectorem protegenti minas intentat. Hom. Iliad. 10.

7. *Cursus per mare.*] Longam illam navigationem Ulyssis. *Duplicis,* subdoli, fallacis. Græcis *διπλῆς, duplex,* aliud nempe dicens, aliud sentiens. Legunt aliqui *cursus duplices,* cum Prisciano l. 1. & 7. referuntque ad Ulyssis navigationem per Oceanum, & mare Mediterraneum; vel ad bis decennalem cursum: sed apage. Animadverte, lector, Homero delatum honorem, cujus est Ilias de Achille, Odyssea de Ulysse.

8. *Sævam Pelopis domum.*] Tot homicidiis funestam. Pelops à Tantalo patre, Atreus & Agamemnon ab Ægistho, Clytemnestra ab Oreste filio cæsi sunt. Adde Thyestis liberos jugulatos ab Atreo, ipsique patri appositos in cibum, quod Sol ne videret refugisse dicitur. Horatius notare vult hic Thyesten eximiæ artis Tragœdiam a Vario, ut jam ante dixi, compositam.

9 *Tenues grandia.*] Modestiam Horatius commendat suam.

10. *Imbellisque lyræ.*] Atqui rebus etiam gravioribus idoneos versus lyricos, præsertim Alcaicos, ostendit Pindarus; nosterque ipse pluribus Odis, maxime vero 4, 14, 15. lib. 4, &c. ad Pisones denique sic scribit:

Musa dedit fidibus Divos puerosque Deorum
Referre.

13. *Martem tunica, &c.*] Viros militares lorica armatos forti & dura, instar adamantis: vel ipsum Martem, quem Homerus ærea induit lorica.

14. *Pulvere Troico Nigrum.*] In acie acriter dimicantem, & non indecoro pulvere Trojani campi coopertum & quasi nigrum.

15. *Merionem.*] Quemlibet virtute bellica gloriosum, Merionis similem; apud Græcos tam inclyti, ut Marti par jactaretur. Homer. Iliad. 13.

15. *Ope Palladis Tydeiden Superis parem.*] Diomedem Tydei filium, quem sua Pallas ope semper juvit, Diisque non inferiorem præstitit, ut & Mars & Venus ab eo vulnerati referantur: quin & immortalem fecit, & numero Castorum ascripsit, Iliad. 5. v. 335. & 857. Pindar. Nem. Virgil. Æneid. 11.

Ferro cœlestia corpora demens
Appetii, & Veneris violavi vulnere dextram

17. *Nos convivia, &c.*] Nos res ludicras & tenuiora argumenta tractare duntaxat & canere amamus.

ODE

ODE VII. Ad MUNATIUM PLANCUM.

Aliis aliæ placent regiones; sibi vero præ cæteris Tiburtina. Vino diluendæ solicitudines.

LAudabunt alii claram Rhodon, aut Mitylenen, [28]
Aut Ephesum, bimarisve Corinthi [29]
Mœnia, vel Baccho Thebas, vel Apolline Delphos

Alii laudabunt illustrem Rhodum, vel Mitylenem, vel Ephesum, aut muros Corinthi inter duo maria posita, aut Thebas Baccho, vel Delphos Apolline

ANNOTATIONES.

Hæc Ode est dicolos distrophos. Primus quisque versus est Hexameter heroïcus; quinque primi pedes sunt vel spondei vel dactyli. Alter quisque versus est Dactylicus tetrameter, quatuor ultimos habens pedes versûs Hexametri sive Heroici.

1. *Laudabunt alii.*] Elegans est versibus hæc Ode, quam è duabus coaluisse volunt quidam: nimirum novæ Odes initium statuunt ad hæc verba: *Albus ut obscuro, &c.* Veteres codices adstipulantur, pertigentes istis novum hunc titulum; *Cohortatur Plancum ad hilariter vivendum.* Quicquid sit, tota est ad L. Munatium Plancum, cujus patria Tibur, aut qui saltem villam habebat Tiburi proximam, proindéque ab Horatiano prædio non longe remotam. In priori Odes parte, per comparationem, Tiburtinæ regionis amœnitatem extollit Poëta; & alterâ Plancum hortatur ut vino curas abstergat: utiturque exemplo viri fortis; Teucri nimirum, qui graviores animi ægritudines vino temperavit. Vide postea Annot. ad vocem, *Plance.*

Clarum Rhoden.] Rhodus insula Minoris Asiæ, ad Cariæ oram, emporium est nobile. *Clara* certè pridem, tum ob Colossum sive Statuam Solis septuaginta cubitis altam, & inter orbis miracula numeratam: tum propter ingentem signorum numerum; atque *operum nobilitatem*, ut ait Gell. lib. 7. cap. 3. tum quia nunquam tot nubibus cœlum obducitur, quin aliquâ horâ Sol ibi cernatur, quod asserit Plin. lib. 2. cap. 42. Adde urbium pulchritudinem, portuum commoditatem, aëris salubritatem. Strabo lib. 14. scribit Rhodum ita præstare cæteris, ut nullum possit huic parem nedum meliorem commemorare. Vide Diodor. Sicul. lib. 6 cap. 13. nec prætermittendum est, Rhodum mitti solitos Romanos juvenes, discendæ facultatis oratoriæ gratiâ. Eò Tullius ipse adiit, quem lege ad Attic. lib. 2. Epist. 1. & in Bruto, n. 51. ubi sic loquitur: *Hanc Asiatici oratores non contemnendi quidem, nec celeritate nec copiâ; sed parum pressi & nimis redundantes. Rhodii saniores & Atticorum similiores.* Anno Salutis reparatæ 1300. Equites Hierosolymitani eam invaserunt, indeque Rhodii appellati: servarunt ad ann. 1522. quo à Turcis pulsi Melitam concessere, exinde Melitenses cognominati.

Mitylenen.] Hæc urbs Lesbi insulæ, cui & eadem appellatio, v. *Metelin*, a Cicerone commendatur Agrar. 2. *Et naturâ, & situ, & descriptione ædificiorum & pulchritudine in primis nobile Mitylenæ; agri jucundi & fertiles, &c.* Vid. & Strab. lib. 13. & Vitruv. lib. 1. cap. 6. ubi scribit eam urbem, *Eleganter & magnifice ædificatam, sed non prudenter positam. In ea quippe, dum flat auster, incolæ ægrotant; dum Caurus, tussiunt; cùm septentrio, in salubritatem restituuntur.* Adde ei regioni claritatem è natalibus Pittaci, qui unus è septem Græciæ Sapientibus, Alcæi Poëtæ, aliorumque illustrium hominum.

2. *Ephesum.*] Asiæ Minoris ista civitas in Ionia sita est ad littus maris Ægæi & sinus Ionii, versùs ostia Caystri fluminis: portum habet valde commodum arcemque munitissimam. In ea celebratum est Concilium generale tertium anno Salutis reparatæ 431. sub Celestino Papa, adversùs errores Nestorii hæresiarchæ. Olim claruit Ephesinæ Dianæ templo toto orbe celebri: ab Amazonibus condita etiam fertur.

Bimarisve Corinthi Mœnia.] Corinthus hodie *Coranto*, urbs Peloponnesi, in Isthmo est medio sita, inter duo maria Ægæum & Ionium; unde *Bimaris* dicitur: ære & figulinâ celebrabatur: *Totius Græciæ lumen* vocat Cic. pro lege Manil. & Agrar. 2. n. 86. ita scribit: *Posita Corinthus in angustiis atque in faucibus Græciæ sic ut terra claustra locorum teneret, & duo maria navigationi diversa penè conjungeret, cum pertenui discrimine separentur.* Luxuriæ verò infamiâ laboravit, adeò ut Corinthiaci dicerentur qui impudice viverent. Lippis atque tonsoribus audita Laïs meretrix ibidem famosa, tamque pretiosa, ut Demostheni sui copiam non nisi decem millibus drachmarum vendere vellet; quapropter abstinuit ille, & respondit, *Tanti non emo pœnitere.* Ex illa natum est adagium: *Non licet omnibus adire Corinthum.*

3 *Baccho Thebas.*] Cadmus ædificavit eam urbem in Bœotia, nobilitavit maxime Bacchus ibi natus. Apollodor. lib. 3.

Apolline Delphos.] Parnassi juga, fons Castalius at præ omnibus oraculum Apollinis, efferunt Delphos, Solin. Strabo lib. 9. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 2. *Delphi*, inquit, *orbis umbilicus communa*

insignes, vel Tempe Thessalica. Sunt Poëtæ, *quorum unicus labor est laudare carmine continuo civitatem Minervæ castæ, ac præferre olivam foliis undequaque collectis. Pleriqne in honorem Junonis commendant Argos equis nutriendis idoneum, ac Mycenas divites. Me nec Sparta* illustris ob *patientiam, nec ager Larissæ fertilis tam afficit*

Insignes, aut Thessala Tempe.
Sunt quibus unum opus est, intactæ Palladis urbem 5
Carmine perpetuo celebrare, & [30
Undique decerptæ frondi præponere olivam.
Plurimus, in Junonis honorem,
Aptum dicit equis Argos, ditesque Mycenas.
Me nec tam patiens Lacedæmon, 10
Nec tam Larissæ percussit campus opimæ,

ANNOTATIONES.

omnium oraculum, in alto Parnasso, urbe non mænibus sed abruptis rupibus munita, arduo ac difficili ascensu. Templum Apollinis cultu & religione longe celeberrimum intra urbem non manu exstructa, sed nativa præcipitia munivere. Hæc ille. Admirabilem porro Gallorum stragem Brenno duce Delphos impie oppugnantium, Apollinemque sese acriter vindicantem, lege apud Justinum lib. 24.

4. *Thessala Tempe.*] Horum in Thessalia locorum tanta fuit amœnitas, ut si quæ deinceps regio celebraretur, amœna velut Tempe diceretur. Illic Peneus fluvius inter Ossam & Olympum decurrebat; colles erant dextra lævaque molliter incurvi, nemorosæ convalles, &c. Vide Solin. Strab. lib. 9. Ælian. lib. 3. init. &c. nos iterum postea Od. 21. & lib. 3. Od. 1.

5. *Sunt quibus unum opus est, &c.*] Sunt Poetæ qui semper canunt Athenas & olivam Palladi sacras, nihilque norunt scribere præter Neptuni ac Minervæ certamen de nomine Athenis imponendo: hujusque in illum victoriam; cum, Neptuno equum proferente, Pallas oleam quæ præstantior visa & judicata est, produxisset.

Palladis urbem.] Athenæ quidem omnis doctrinæ parentes; Pallas autem seu Minerva scientiis præesse cognoscitur, non ergo mirum si urbs ista illius veluti propria censetur. Quod si fabulari juvat, vid. Appollodor. lib. 3. Hygin. &c.

6. *Carmine perpetuo.*] Cyclicum carmen docte Heinsius intelligit, quod perpetua serie complectatur laudes Athenarum, &c. De eo dicam in Epist. ad Pison. v. 136. ubi *scriptor cyclicus*.

7. *Undique decerptæ frondi, &c.*] Ut præ cæteris urbibus Athenas, sic & olivam præ omnibus arboribus efferre. Scilicet ea est, quam Tull. de Leg. 1. init. laudat ita scribens: *Nullius autem agricolæ cultu stirps tam diuturna, quam Poetæ versu seminari potest.* Ex vett. Cod. nonnulli hic legunt, *Undique decerptam fronti præponere olivam:* intelliguntque tonsiles coronas, id est circumcirca decerptas, ut sint foliis brevioribus atque ornatioribus: quo videtur pertinere quod ait noster lib. 1. Epist. 19.

At ne me foliis ideo brevioribus ornes.

Alii explicant, ex omni loco & materia colligere, quod in Palladis Athenarumque & olivæ, quæ ad Palladem præcipuo jure pertinent, laudes convertatur. Denique *fronti præponere olivam*, interpretantur ex oliva sibi coronam texere, eaque frontem exornare. Verum prima lectio atque interpretatio magis arridet: eamque sequi doctiores jam assuevere.

8. *Plurimus, in Junonis honorem, &c.*] Pleriq; amant celebrare Argos equis nutriendis aptum, ob læta pascua urbi circumjecta: vel Mycenas auro & divitiis insignes, Agamemnonis regni sedem inclytam. Vide Strab. lib. 8. Sophocles in Electra, πολυχρύσους Μυκήνας vocat. *In Junonis honorem* quia in utraque urbe ista Juno præcipue colebatur.

10. *Me nec tam patiens Lacedæmon, &c.*] Me Horatium nec Lacedæmon, nec Larissa æque movet & afficit, ut domus Albuneæ, &c.

Patiens Lacedæmon.] Hæc Peloponnesi urbs Laconiæ caput ad Eurotam fluvium posita, dicta est & Sparta, hodie *Misitra:* servitutis olim impatiens, at malorum tolerantissima; ut *Spartana generositas & patientia* in proverbium abierit. Spartani liberos ad severam omnem disciplinam instituebant. Cic. Tuscul. 5. n. 77. *Pueri Spartiatæ non ingemiscunt verberum dolore laniati. Adolescentium greges Lacedæmone vidimus ipsi incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, unguibus, morsu denique, ut exanimarentur priusquam se victos faterentur.* Idem alibi meminit eorundem, quod ad aram loris & verberibus sic acciperentur, ut multus e visceribus sanguis exiret, imo interdum ad necem usque; neque tamen exclamarent, sed nec ingemiscerent quidem.

11. *Larissæ campus opimæ.*] Urbs Thessaliæ Larissa, agris perquam fertilibus gloriabatur; cum vero proxima Phthiæ, quæ Achillis patria; inde factum ut Larisseus ille sæpius dictus sit.

Quam

Quam domus Albuneæ resonantis,
[E]t præceps Anio, & Tiburni lucus, & uda
Mobilibus pomaria rivis.
[A]lbus ut obscuro deterget nubila cœlo 15
Sæpe Notus, neque parturit imbres
[P]erpetuos: sic tu sapiens finire memento
Tristitiam, vitæque labores
Molli, Plance, mero: seu te fulgentia signis 19
Castra tenent, seu densa tenebit [32]
[T]iburis umbra tui. Teucer Salamina patremque

quam fons Albuneæ perstrepentis, & Anio cadens, & nemus Tiburni, & pomaria rivulis decurrentibus irrigua. Quemadmodum Leuconotus aliquando nubibus expurgat cœlum caliginosum, nec pluvias parit semper; ita, Plance, recordare prudens imponere finem mærori & vitæ laboribus, bibendo *vinum suave. Teucer fugiens patrem atque Salamina*

ANNOTATIONES.

12. *Domus Albuneæ resonantis.*] Albunea Nympha, quæ & Sybilla Italica Tiburi colebatur, atque lucum & fontem sacrum habebat. Virgil. Æn. 7.

Lucosque sub alta.
Consulit Albunea, nemorum quæ maxima sacro
Fonte sonat.

Lactant. l. 1. c. 5. *Tiburtem Sybillam dicunt nomine Albuneam, quæ Tiburi colitur ut Dea, juxta ripas amnis Anienis, cujus in gurgite simulacrum ejus inventum esse dicitur, tenens in manu librum, cujus sacra Senatus in Capitolium transtulerit.*

13. *Præceps Anio.*] Strabo lib. 5. *In Romæ conspectu sunt Tibur, Præneste, & Tusculum. Tibur quidem Herculeum, & Cataracta, sive descensus quem facit Anio, ubi navigabilis esse incipit, cum e sublimi in profundam vallem præceps defertur, & per vicina urbi nemora.* Dionys. Halicarn. lib. 5. refert Anienem ex urbe Tibure effundi per excelsum scopulum atque in planitiem ferri Romanorum ac Sabinorum, utrorumque disterminando regionem, ac denique in Tiberim influere, aspectu quidem jucundum & pulchrum, potu vero etiam gratum.

Tiburni lucus.] Tiburnus Tiburis conditor, vicinis quoque nemoribus dat n[o]men.

Uda Mobilibus pomaria rivis.] Legunt quidam *nobilibus*, intelliguntque Albulas & Labanas aquas salubritate nobiles, de quibus Strabo lib. 5. alii *mobiles* interpretantur ductiles rivos. Item legunt *pomœria*, referuntque ad Tibur, cujus muros alluit & rigat Anio.

15. *Albus ut obscuro, &c.*] Non secus ac Leuconotus, (*λευκὸς candidus, νότος notus*) Ventus iste a meridie spirans, nonnunquam serenitatem affert quamvis sæpe imbres pariat: ita licet Reipublicæ curam geras semper, interdum hilaritati vacare debes, & animum vino recreare tantisper, ne illum nimiæ obruant solicitudines.

18. *Tristitiam.*] Si rei cura privatæ comites habent ægritudines aliquando magnas: certe Reipublicæ fere semper maximas.

19 *Plance.*] L. Munatius Plancus maximis honoribus functus est, consulatu cum M. Æmilio Lepido, Censura, &c. Nulla re autem nobis quidem videatur illustrior, quam quod Lugdunum nobilissimam Romanorum in Gallia coloniam condiderit, dum Galliæ Comatæ præfectus esset: sunt tamen qui eam urbem longe antiquiorem asseverent. Is porro non leves putandus labores exhausisse in tot civilibus tumultibus, quibus imperium Romanum suo tempore concussum est, atque in tot rerum mutationibus. Ipse nimirum a Senatu primum stetit, deinde ad M. Antonium defecit, postea ad Augustum Cæsarem transfugit. Vell. Paterc. lib. 2. Extant Ciceronis ad Plancum istum, & Planci ad Ciceronis epistolæ perelegantes.

Seu te fulgentia signis, &c.] Sive sis militiæ, sive domi, & in villa tua Tiburtina. *Fulgentia castra.* Cornel. Tac. Annal. 13. *Fulgentibus Aquilis, signisque, & simulacris Deûm in modum templi.* Porro signa militaria seu vexilla sunt, aquilæ, dracones, apri, lupi, equi, minotauri, &c. Vide Veget. de Re Milit. lib. 2. cap. 13. & lib. 3. cap. 5. Plin. lib. 10. cap. 4.

21. *Tiburis umbra tui.*] Densum notat villæ nemus, quod umbram amœnam prætenderet. Vide postea Od. 18. & lib. 2. Od. 6. v. 5. ibique Annot.

Teucer Salamina, &c.] Exemplo Teucri fortiter adversa sustinentis, hortatur Plancum ut pariter fortis sit in fortunæ vicissitudine, vinoque, ut ille, depellat curas.

Salamina patremque Cum fugeret.] Post expeditionem Trojanam reversus in patriam Teucer a Telamone patre repulsus est, dolente & indignante quod Ajacem fratrem non reduceret. Proficiscentibus enim mandaret, ne alter sine altero rediret. Atqui Ajax se ipse interemerat, iratus quod Achilles arma Ulyssi potius quam sibi fuissent adjudicata.

Salamina.] Salamis hodie *Coluri*, urbs & insula maris Ægæi, in sinu Saronico, qui nunc dicitur *Golfo di Egina*, inter Atticam & Peloponnesum. Illic regnavit Telamon, Ajacis & Teucri pater.

dicitur nihilominus caput vino madidum cinxisse corona populea, sic allocutus mœrentes amicos: ô socii & comites, pergemus quocumque nos ducet fortuna patre benignior. Nil non sperandum ductu & auspiciis Teucri. Nam Phœbus veridicus pollicitus est ancipitem fore Salaminem in *terra nova. O viri strenui & sæpius deteriora mecum perpessi, jam vino mœrorem detergite, cras iterum navigabimus magnum mare.*

Cum fugeret, tamen uda Lyæo
Tempora populea fertur vinxisse corona,
Sic tristes affatus amicos:
Quo nos cumque feret melior fortuna parente, 25
Ibimus, O socii comitesque.
Nil desperandum Teucro duce, & auspice Teucro;
Certus enim promisit Apollo,
Ambiguam tellure nova Salamina futuram. [33]
O fortes, pejoraque passi
Mecum sæpe viri, nunc pellite curas:
Cras ingens iterabimus æquor.

ANNOTATIONES.

[illegible] Cognomen est Bacchi, a λύω, [illegible] curis virum liberat. Ho- [illegible]

[illegible] *generosum & lene requiro*
[illegible] *curas abigat.*

[illegible]

[illegible] *parant animos.*
Tunc dolor, & curæ, rugaque frontis abit.

23 *Temporapopulea fertur vinxisse corona.*] Ita se Teucer instruit adversus mœrores. Vinum sumit; populea se corona redimit, seu quod Herculi sacrificet sic ornatus ex more; seu ad significandam animi fortitudinem. Nam hujus symbolum est populus arbor Herculi sacra. Demum ad omnes fortunæ casus socios parat. *Tristes* ob exilium, & quod carendum esset patria, quæ semper charissima cuilibet, dulcis atque jucunda, ut ait Cicero in Catil. 4.

25. *Melior fortuna parente.*] Nam patrio solo & paternis Laribus exterminamur a Telamone patre. At fortuna spondet nobis exulibus offertque novas sedes in aliena regione. Aiunt protectam a Teucro exulante sententiam hanc: *Ibi patria est omnibus, ubi bene.*

27. *Duce & auspice Teucro.*] Auctore Teucro, bonis avibus rem gerente, post acceptum felix ab Apollinis oraculo responsum.

28. *Certus enim promisit Apollo, &c.*] Apollo cujus haud incerta sunt oracula, jussit me Cyprum contendere, ibique novam condere Salaminam; ut deinceps ambiguum sit hoc nomen, cum duplex erit urbs ejusdem appellationis; altera apud Atticam regionem in qua nati sumus, & qua pellimur; altera in Cypro mox a nobis ædificanda, sic fatis volentibus. Vide Euripid. Helen. Act. 1. Scen. 1.

30. *O fortes, pejoraque passi.*] O viri qui mecum exantlastis ærumnas apud Trojam majores quidem & graviores istis malis, quibus jam conflictamur, forti estote animo: certe meliora propediem omnia experiemini.

32. *Cras ingens iterabimus æquor.*] Hodie epulemur, genio indulgeamus, vino curas abigamus; at cras iterum conscendemus illud idem mare quod nuper enavigavimus, a Troade huc in Græciam remigrantes. Denique nova domicilia, novam patriam quæsituri apud Cyprum, priorem cursum relegemus. Vell. Paterc. *Non receptus Teucer a Telamone patre, ob segnitiem non vindicatæ fratris injuriæ, Cyprum adpulsus est, atque ibi cognomen patriæ suæ Salamina constituit.*

ODE

ODE VIII. Ad LYDIAM.

Sybarim juvenem notat, quod relictis honestis exercitationibus, meretricio amore se manciparit.

LYdia, dic per omnes [34]
Te Deos oro, Sybarin cur properes amando
Perdere? cur apricum [35]
Oderit campum, patiens pulveris atque solis?

O Lydia, per cuncta Numina te obsecro, fare quamobrem festines amoribus tuis corrumpere Sybarim: quare Martium *Campum Soli expositum aversetur,* valens *tolerare pulverem & æstum.*

ANNOTATIONES.

Ode est dicolos distrophos: at metri singularis. De eo sic scribit Atilius eruditus Grammaticus: *Hoc metrum Horatius ignorando quale esset, laboriosa observatione, semel omnino facere conatus est: & in eo tamen parum decenter erravit. Nam fecit illud asperius uno immutato pede. Quod si scivisset Choriambicum esse, & habere clausulas certas, non in illam salebram incidisset. Nam primum comma ex Choriambo & Baccho constat.*

Lydĭă, dīc | pĕr ōmnēs.

Secundum colum, quod est longius, tres habet Choriambos, & unum Bacchium scilicet clausulæ gratia. Quod metrum Alcæus sic ordinavit, vir in musicis exercitatissimus. At Horatius primum Choriambum durissimum fecit, pro Iambo Spondeum infarciendo sic,

Tē Dĕōs ō | rō ....

Error tamen illius habet excusationem, quod in ea perseveraverit lege, quam ipse sibi aliquo casu fecerat, usque ad ultimam partem non mutando.

1. *Lydia, dic, &c.*] Lydiam ironice compellat Horatius, at Sybarim petit, suum, ut videtur, rivalem, sicut & Telephum Ode 13. Expressit autem hac Ode istam sane Terentii sententiam: Eunuch. Act. 2. Scen. 1. v. 19.

Adeon' homines immutarier ex amore, ut non Cognoscas eundem esse?

Hic igitur Sybaris adolescens, Comici Phædriæ instar, totus ex amore meretricis immutatus perit. Nec enim, ut ante, laboris cujuslibet patiens jaculando, equitando, luctando, natando inter æquales excellit; sed abjectis campestribus armis, & exercitationibus viro dignis, meretriciis captus illecebris latet apud Lydiam, atque iners ac perditus elanguescit.

2. *Sybarin.*] Lydi luxu perditi: sic & Sybaritæ deliciis fracti male audiebant. Sybaris tamen urbs ad oram Tarentini sinus olim sita, potens adeo primum fuit, & finitimis gentibus quatuor dominaretur: at deinde proverbialiter usurpatum est ejus nomen pro perditissimo luxu. Philostrat. Strabo lib. 6. Athen. lib. 12. Plutarch. Lamprid.

Amando Perdere.] Antiphrasis. Cæterum, ut scribit Virgil. Eclog. 3.

Quisquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.

Quisquis enim meretricum amoribus se dat brevi opes adsumet, vires corporis animique perdet, & famam flocci habens ad quodvis malum ruet, omnis decoris immemor. Virgil. de Didone Æneam depereunte, Æneid. 4.

Nec cœptæ assurgunt turres, non arma juventus
Exercet; portusve, aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæq;
Murorum ingentes, æquataque machina cœlo.

Lege Plaut. Mercat. Prolog. & Terent. Eunuch. Act. 1. Scen. 1. &c. 1. lib. 3. Od. 12. ibique annot.

3. *Cur apricum Oderit campum.*] Cur honestis exercitationibus, quas antea frequentabat, jam se mollis subducit? *Campum* hunc Gellius lib. 6. cap. 17. scribit Populo Romano condonatum a Tarratia virgine Vestali: at Livius Tarquiniorum primo fuisse affirmat, & his pulsis, Marti consecratum. Vegetius de Re Milit. lib. 1. cap. 10. sic habet: *Romani Campum Martium Tiberi vicinum delegerunt, in quo juventus post exercitium armorum, sudorem pulveremque dilueret, ac lassitudinem cursusque laborem natando deponeret.* Describit vero Strabo lib. 1. his verbis: *Magnam ornamentorum partem Campus Martius continet . . . . . Etenim admirabilis magnitudo, cum Equitia, id est, Ludos Curules, & alias Equestres pugnas suppeditet; locum tamen multis Pila, Circo, Palæstraque se exercentibus vacuum relinquit . . . . solum herbis consertum omni tempore anni: collium denique vertices Theatri speciem, & ornatum ad alveum usque fluminis præ se ferentes, spectaculum præbent ita amœnum, ut ægre & invitus ab eo descedas.*

4. *Patiens pulveris atque solis, &c.*] Plutarchus in vita Catonis Censorii refert filium ab eo literis institutum, deinde vero edoctum artem corporis exercendi, jaculandi, equitandi, calorem & frigus tolerandi, rapidosque gurgites ac fluvios tranandi, &c. *Pulveris.* Vide Annot. ad Od. 1. v. 3.

quare nec bellicosus equum agitat cum paribus: neque frænis lupatis moderatur equorum ora Gallicorum? quare formidat contingere Tiberim luteum? quare oleum diligentius fugit, quam viperæ cruorem? nec deinceps liventibus lacertis arma portat, frequenter disco, frequenter telo ultra metam projecto illustris? cur se abscondit, quemadmodum aiunt latuisse filium Thetidis marinæ, circa luctuosum Trojæ

Cur neque militaris 5
Inter æquales equitat; Gallica nec lupatis
Temperat ora frænis?
Cur timet flavum Tiberim tangere? cur olivum
Sanguine viperino [36]
Cautius vitat? neque jam livida gestat armis 10
Brachia; sæpe disco,
Sæpe trans finem jaculo nobilis expedito?
Quid latet? ut marinæ
Filium dicunt Thetidis, sub lacrymosa Trojæ

ANNOTATIONES.

5. *Cur neque militaris Inter æquales equitat.*] Cur more solito strenue non decertat equitando cum æqualibus ætate ac studio juvenibus? æquitandi studium nobili viro maxime convenire, asserit Plato in Lachete. Plutarchus autem refert. Julio Cæsari equitandi usum adeo facilem a pueritia fuisse, ut reflexis in tergum manibus equum cursu velocissimo concitaret.

6. *Gallica nec lupatis Temperat ora frænis?*] Hoc quoque studium equitandi ostendit Sybarin, qui Gallicos etiam equos domare consuevisset. Nam & hi Romæ in pretio, & feroces fuisse perhibentur, qui lupatis coercendi erant. Apuleius, *Jumenta Gallicana, quibus generosa soboles perhibet generosam dignitatem.*

Lupatis.] Frænis asperioribus instar lupinorum dentium. Hæc etiam lupi dicebantur. Ovid. Trist. 4.

Et placido duros accipit ore lupos.

8. *Cur timet flavum Tiberim tangere.*] Cur se ad nationem non exercet, ut ante? hæc enim valde utilis, & pridem commendabatur. Sic Horatius ille Cocles e ponte sublicio in Tiberim desiliens ad suos armatus tranavit. Sic Julius Cæsar Alexandriæ circa pontis oppugnationem, cum in mare desiluisset, nando per ducentos passus evasit ad proximam navem, elata quidem læva manu, ne madescerent libelli, quos tenebat; paludamentum vero mordicus trahens, ne spolio potiretur hostis. Sueton. Hinc ex eodem Suetonio Augustus nepotes docuit natare. Et Plato 3. de Legibus, probrosum ait, si quis natare non didicisset.

Flavum Tiberim.] Hic fluvius olim Albula dictus, postea Tiberis ac Tiberinus vocatus est, ab hujus nominis rege in eo submerso. Eustath. *Flavum.* Sic Æneid. 7.

Multa flavus arena.

Cur olivum Sanguine viperino Cautius vitat?] Cur nunc luctam fugit Sybaris, & angue pejus odit; adeoque se nequequam ceromate perungit, ut solent athletæ, quo membra reddant tum robustiora, tum lubrica.

9. *Sanguine viperino.*] Quod venenum est præsentissimum, quippe calidissimum, Alberto teste.

10. *Neque jam livida gestat armis Brachia.*] Cur arma non amplius contrectare, portare, vibrare amat? hinc non jam livent ejus brachia, seu attritu armorum & pondere seu ictibus. Vide Veget. cit. lib. 1. cap. 11.

12. *Sæpe disco, Sæpe trans finem. &c.*] Robore brachiorum contendebant seu discum seu jaculum projiciendo. Duplex est autem ea exercitatio, artis altera, altera virium. In priori collineatur ad certum scopum. In posteriori vincebat qui longissime contorsisset; & de hac fit hic mentio. Sic Iliad. Ψ. dicitur Ajax discum ejaculatus prævalida manu, & omnium metas exuperasse. Et Odyss. θ. Ulysses discum lapideum ultra metas aliorum longe torquet.

Disco.] Ἀπὸ τοῦ δισκεῖν, jacere. Orbis erat ferreus, æneus, ligneus, plerumque lapideus, qui medius loro circumnexus in auras tota vi jaciebatur: a quibusdam circumrotando: ut patet ex cit. Homeri locis. Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 21.

Trans finem jaculo nobilis expedito.] Frequenti nobilitatus victoria, jaculo scilicet & disco trans aliorum finem, seu signum, Græce σῆμα, expedite projecto.

13 *Ut marinæ Filium dicunt Thetidis, &c.*] Achillem nempe mater habitu muliebri inter Lycomedis puellas abscondisse narratur, ne ad bellum Trojanum raperetur, eo quod in fatis erat, si gloriæ bellicæ operam daret brevi perimendum. At quia sine eo capi Troja non potuisset; Calcantis responso, Ulysses detexit Achillem, & abduxit eo, quo norunt omnes, modo; propositis scilicet armis.

Marinæ.] Thetis erat maris Nympha, Nerei filia, Achillis autem mater.

Funera;

Funera: ne virilis [37]
Cultus in cædem, & Lycias proriperet catervas.

excidium: ne viri habitus certraheret ipsum *ad stragem, & contra turmas Lyciorum.*

ANNOTATIONES.

16. *In cædem, & Lycias, &c.*] Adversus Trojanas copias atque exercitus. Lycia duplex: altera est Troadis regio, ex Homero & Strabone; altera est Cariæ finitima. Hujus quidem populi Trojanis auxilium tulerunt. Ab utra vero Trojani denominentur Lycii; arbiter esto lector: certe dices, non ab hac, sed ab illa. Mecum igitur mirare turbam interpretum qui fere omnes hactenus contrarium scripsere.

Catervas.] Hic Grammatistæ vulgo monent Catervam militum sena millia continere, propriamque Afrorum esse, sicut Phalanx est Macedonum, Legio vero Gallorum. Sed quid ad rem? Ecquid hoc juvat ad Horatii sensum hic expiscandum, ubi omnia in propatulo sunt?

ODE IX. Ad THALIARCHUM.

Dum sævit hyems, voluptati indulgendum.

Vides, ut alta stet nive candidum [38]
Soracte: nec jam sustineant onus
Sylvæ laborantes: geluque
Flumina constiterint acuto?
Dissolve frigus, ligna super foco 5
Large reponens, atque benignius
Deprome quadrimum Sabina,
O Thaliarche, merum diota. [39]

Cernis, ô Thaliarche, quemadmodum Soracte densis nivibus album rigescat? neque sylvæ fatiscentes ferre amplius queant *pondus: & fluvii acri glacie hæserint. Arce* vero tu *frigus ligna copiosè congerens ad ignem: & vinum quatuor annorum liberaliter exhibe vase Sabino.*

ANNOTATIONES.

Ode est dicolos tetrastrophos. Duo primi versus sunt Dactylici, Alcaici, Acatalecti: pes primus est Spondæus vel Iambus: secundus est Iambus semper cum cæsura: tertius & quartus sunt dactyli.

Vīdēs | ŭt āl | tā | stēt nĭvĕ | cāndĭdŭm. |

Tertius est Iambus Archilochius dimeter hypercatalectus. Pes primus & tertius est Iambus vel Spondæus: Secundus & quartus semper Iambi cum syllaba superflua.

Sīlvæ | lăbō | rāntēs | gĕlū | que.

Quartus est Dactylicus Alcaicus Acatalecticus, (vel, ut alii vocant, Pindaricus) e duobus Dactylis, & totidem Trochæis,

Flūmĭnă | cōnstĭtĕ | rīnt ă | cū ŏ. |

1. *Vides, ut alta, &c.*] Hypotyposis, seu descriptio accurata hyemis.

2. *Soracte.*] Mons Apollini quondam sacer, de quo Virgil. Æn. 2. & 11.

Sancti custos Soractis Apollo.

Plin. l. 7. c. 2. *Haud procul urbe Roma in Faliscorum agro familiæ sunt paucæ, quæ vocantur Hirpiæ, quæ sacrificio annuo, quod fit ad montem Soracten Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes non aduruntur.* Idem fere Strabo lib. 5. Dictus exinde mons Divi Silvestri, quoniam in ejus spelunca delituit sanctus ille pontifex, cum in Christianos sæviret Maxentius. Hodie *Monte S. Oreste* vocatur, ab adjacente oppido, in ditione Pontificia: recentioribus *Mons sancti Oedisti.*

Nec jam sustineant onus Sylvæ laborantes.] Hyperbole, asperitatem frigoris, & nivium copiam exhibens. Quasi arborum fatiscant & incurventur rami sub pondere nivis & glaciei.

3. *Geluque Flumina constiterint acuto.*] Quæ nempe fluere ex natura postulant, hærent jam & stant gelu constricta. *Acuto.*] Seu quod frigus vehemens haud secus pungat ac ferri acies & acumen: seu quod acutæ sint glaciei crustæ.

5. *Dissolve frigus, &c.*] Imitatio versuum Alcæi, hyeme potandum asserentis: apud Athen. lib. 10. cap. 1.

7. *Sabina diota.*] Vase in Sabinis fabricari solito, quod quidem utrinq; ansas habet velut auriculas, *diota*, διώτη. Quadrantal dicunt, octo & quadraginta sextarios capiens. Alii vas non ita magnum hic intelligunt, sed potius in quo hauriatur vinum e dolio. Perperam nonnulli scribunt, *dyota*, quasi δύο ὦτα ἔχουσα, *amphora.*

8. *Thaliarche.*] Nomen hoc idem sonat quod symposiarchus; θαλίαις ἄρχων, *convivio præsidens.*

Permitte

Remitte Diis reliqua: qui statim ac dejecere ventos, æstuante mari luctantes, nec moventur cupressi, nec orni vetustæ. Cave percontari quid cras eventurum sit: & quemlibet diem fortuna largietur, quæstui adjice. Neque vero suaves amores tu juvenis contemne, neque choreas, dum a te valido procul est senectus difficilis. Jam & Campum Martium & areas frequenta: nec non secretas ad noctem condicta hora confabulationes. Jam quoque revocetur.

Permitte Divis cætera: qui simul
Stravere ventos æquore fervido 10
Deprœliantes; nec cupressi,
Nec veteres agitantur orni.
Quid sit futurum cras, fuge quærere: &
Quem sors dierum cunque dabit, lucro
Appone: nec dulces amores 15
Sperne, puer, neque tu choreas;
Donec virenti canities abest [40]
Morosa. Nunc & campus, & areæ,
Lenesque sub noctem susurri
Composita repetantur hora. 20
Nunc & latentis proditor intimo

ANNOTATIONES.

9. *Permitte Divis cætera.*] Uni vaca voluptati, cæterorum vero curam Diis relinque.

Qui simul Stravere ventos, &c.] Hic Stoicum agit Horatius, alibi vero sæpius Epicureum; nempe, mortalia hæc & infima Diis esse curæ asserit, potentiamque & providentiam videtur stabilire exemplo isto. Cum primum illi, inquit, ventos deprœliantes retinent, quiescunt: cum sedari tempestates volunt, mare statim pacatur atque subsidit: adeoque tranquilla sunt omnia, ut nec orni, nec cupressi moveantur. Sic ergo & curabunt ea quæ ad homines spectant, adversa quæque & contraria in melius commutantes.

11. *Cupressi.*] Pro qualibet arbore hic ponuntur, sicut & *orni*. Cato de re rustica cap. 42. & 151. de illis abunde. Plin. lib. 16. cap. 33. *Cupressus natu morosa, fructu supervacua, baccis torva, folio amara, odore violenta, ac ne umbra quidem gratiosa, materie rara, Diti sacra, &c.* Ex Varrone, rogis adhibetur, propter gravem ustrinæ nidorem: quoniam fœtorem cadaveris dum uritur, odoris sui jucunditate lenit. Servius ait, Ideo cremandis cadaveribus convenire, quia præciso capite moritur, & subsecta non renascitur, quemadmodum e mortuis nihil speratur.

12. *Orni.*] Arbores proceræ & graciles, silvestres fraxini: montes amant, ex Plinio.

13. *Quid sit futurum cras, fuge quærere.*] Sive ex naturæ sibi timentis solicitudine, sive ex curiosa futurorum investigatione per Genethliacos, noli te discruciare. Nam Mathematici plus torquent, quam juvant: & hoc Deos offendit, qui notitiam hanc sibi reservarunt. Phavorinus apud Gellium lib. 14. cap. 1. *Aut adversa prædicunt Genethliaci, aut prospera. Si prospera, & fallunt, miser fies, frustra expectando. Si adversa & mentiuntur, miser fies, frustra timendo, &c.* Vide annot. ad Od. 11. seq.

14. *Quem sors dierum cunque, &c.*] Pro lucro habe singulos qui tibi conceduntur vitæ dies: ac velut lucrum lucro appone quotquot jam ante concessis adduntur. Cum enim *morti debeamur*, ut ait ad Pisones, quot dies vivimus, & quot *fors*, seu Deorum voluntas dat, totidem ei velut eripiuntur, nobis vero quasi lucrum accedunt. Cic. ad Famil. lib. 9. epist. 17. *De lucro jam quadriennium vivimus.*

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.

15. *Nec dulces amores Sperne, puer, &c.*] Dum juvenis es, juveniles exercitationes & oblectationes ne ommitte; antequam veniat senectus, quæ his omnibus finem imponit.

18. *Morosa.*] Cic. de Senectute, n. 64. & seq. *Morosi, anxii, iracundi, & difficiles senes sunt. Morositas illa tamen excusationis habet aliquid . . . . . contemni se putant, despici, illudi. Præterea in fragili corpore odiosa omnis offensio est.* Et paulo post: *Quarta restat ratio, quæ maxime angere ac solicitam habere nostram ætatem videtur: appropinquatio mortis, quæ certe a senectute non potest longe abesse, &c.*

Campus.] Exercitationes juventuti idoneas in Campo Martio celebrari solitas frequenta. De illis vide Annot. ad Od. 8. supra.

Areæ.] Loca vacua ædificiis, adeoque ad exercendos juvenes destinata. *Campus* est ampla terræ planities; *area* vero est paulo magis angusta. Valla. Vitruv. lib. 1. cap. 7.

19. *Lenesque sub noctem susurri.*] Colloquia clam in sumissa voce cum amica, quæ blanditias & murmura nuncupat Ovidius.

21. *Nunc & latentis, &c.*] Ludos amatorios Horatius exprimit, in quibus lascivæ puellæ latebras petunt, & se cupiunt tamen intelligi, &c. Virg. Eclog. 3.

Malo me Galatea petit lasciva puella;
Et fugit ad salaces & se cupit ante videri.

Cornelius Gallus:

Erubuit vultus ipsa puella meos.
Et nunc subridens latebras fugitiva petebat:

Gratus

Gratus puellæ risus ab angulo;
Pignusque dereptum lacertis,
Aut digito male pertinaci.

jucundus adolescentulæ cachinnus ab angulo secreto absconditam indicans: atque pignus detractum brachiis, vel digito parum tenaci.

ANNOTATIONES.

Non tamen effugiens, tota latere volens:
Sed magis ex aliqua cupiebat parte videri;
Lætior hoc multo, quod male tecta foret.

23. *Pignusque dereptum, &c.*] *Pignus*, armilla, chirotheca, annulus, &c. *Dereptum*, vel ab amatore, vel a puella. Potest enim intelligi hæc abstulisse quidpiam ab illo, ut redeundi locum det repetituro: vel ab hac ille, ut referendi, atque iterum conveniendi ansam atripiat.

Dereptum.] Male quidam, *direptum*. Nam diripere est discerpere & lacerare: quod hic non convenit. At *deripere* est movere & rapere de loco. Virg. Georg. 2. v. 242.

Colaque prælorum fumosis deripe tectis.
Æneid. 1. v. 215.
Tergora deripiunt costis.
Cicer. Verr. 4. *Victoriam deripere, & Deam Deæ detrahere conatus es.*

24. *Male pertinaci.*] Qui simulet retinere velle quod sibi adimi gaudet, maxime, ut repetendi occasio detur rursumque comessandi.

ODE X. Ad MERCURIUM.

Mercuri facunde, nepos Atlantis, [41]
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formasti catus, & decoræ
More palæstræ:

O diserte Mercuri, Atlantis nepos, qui hominum novorum agrestes mores sermone finxisti doctus, & ritu pulchræ palæstræ.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 2.

1. *Mercuri facunde.*] Hymnum hunc tanti facit Lilius Gyraldus, ut non modo legendum, sed ediscendum censeat. Quædam tamen reprehendit Scaliger suo more. In eo Mercurium celebrat Horatius, ut scribunt aliqui, quoniam ejus ope civilis tumultus pericula evasisset. Imitatio est Alcæi. Laudatio petitur a quatuor præcipue locis: a genere; versu 1. a rebus inventis; v. 4. 6. 7. a rebus gestis; v. 2. 13. ab officio & auctoritate; v. 5. 17. &c.

Mercuri.] Quasi medicurrius, seu medius currens dictus est, tanquam internuncius Deos inter & homines. Festus a mercibus originem trahit, quia negotiationibus præest Mercurius. Uni Mercurio tribuuntur vulgo quæ plurium sunt. Tres alii, alii quinque memorant, aut plures etiam Mercurios.

Facunde.] Est enim eloquentiæ Deus, & orationis inventor. Hinc & Lystrenses viso signo per Barnabam & Paulum facto; velut Diis sacrificare voluerunt: atque illum quasi Jovem reveriti sunt, hunc vero sicut Mercurium, *quoniam ipse erat dux verbi.* Act. Apost. cap. 14.

Nepos Atlantis.] Scilicet natus Maia filia Atlantis, qui Mauritaniæ rex, & Astrologiæ inventor, inde cœlos humeris sustinere dictus. S. August. refert tempore quo Moses natus est, floruisse Atlantem Astrologum, Promothei Physici fratrem, maternum autem avum majoris Mercurii, cujus nepos fuerit Mercurius ille Trismegistus.

2. *Qui feros cultus, &c.*] Quod Orpheo in Epist. ad Pisones versu 391. hoc idem Mercurio tribuit hic; scilicet a victu agresti homines recens terra editos (ut fabulantur) ad cultiorem traduxisse facundiæ vi, & orationis suavitate. Vid. Cic. 1. de Orat. & 1. de Invent. *Feros cultus.* S. Aug. de Civit. ait, Feram nullam immaniorem esse homine, si quis affectibus relinquatur.

3. *Voce formasti.*] Nempe orationis inventor pariter & Musices. *Catus*, vocem hanc Sabinam esse, & acutum significare, auctor est Varro 6. de Ling. Lat. Cic. 1. de Legibus: *Prudens, & ut ita dicam, catus.* 1. de Orat. n. 198. *Egregie cordatus homo catus Ælius Sextus.*

Decoræ more palæstræ.] In tribus his vocibus tria carpit Scaliger. Primo scribendum fuisse; *lege*, non *more*, contendit. Sed quæ auctoritas? Deinde sono se rhythmico offendi ait. Verum quot ejusmodi locutiones Tullius ipse non scripsisse modo, sed amasse reperiatur? Postea epitheton *decoræ* velut parum conveniens notat. At enim palæstra duplex est: rudis altera & sine arte, qua solent se rustici exercere, qualitercumque se agitando ac decertando. Hanc describit Virgil. Georg. 2.

Corporaque agresti nudant prædura palæstra.
Altera est artificiosa, & *decora* sane, quæ partes corporis singulas format ad decorem, & decentem actionem præceptis & exercitatione fingit. Tullius de Oratore: *Numerus quandam veluti palæstram orationi & extrema lineamenta confert.*

Tc

Te celebrabo summi Jovis aliorumque Deorum interpretem, atque inventorem citharæ incurvæ; necnon *solertem clam surripere joci gratiâ quodcumque libuit. Te puerum quondam cùm verbis minacibus Apollo territaret, nisi vaccás per fraudem ab-*

Te canam magni Jovis & Deorum [42]
Nuncium, curvæque lyræ parentem : 6
Callidum, quicquid placuit jocoso [43]
Condere furto.
Te, boves olim nisi reddidisses
Per dolum amotas, puerum minaci 10

ANNOTATIONES.

Et postea: *Ut athletas videmus nihil aut vitando, aut petendo vehementer, in quo non motus hic habeat palæstram quandam; ut quicquid in rebus fiat utiliter ad pugnam, idem ad aspectum etiam sit venustum; sic oratio nec plagam gravem facit, nisi petitio fuerit apta, nec satis recte declinat impetum, nisi etiam cedendo quid deceat intelligit.* Quintil. lib. 1. cap. 11. Palæstricis vacandum censet, *Quibus gestus motusque formantur, ... ne indoctæ, rusticæve manus: ne status indecorus, &c.*

More palæstræ.] Sunt qui intelligant Mercurium ita recentes homines formasse ad humaniorem cultum, atque artes, ut formari solent in Academia modo & palæstra. At aliis videtur Horatius respexisse ad ea quæ a Mercurio traduntur inventa: his autem accensetur palæstra, Græce πάλη; gymnica exercitatio nimirum seu luctatio, qua nudi undique exercebantur, valetudinis quidem tuendæ causa, tum vero roboris etiam & agilitatis & artis acquirendæ.

5. *Jovis & Deorum Nuncium.*] Hesiod. ἀθανάτων κήρυκα, *præconem immortalium*: Orpheo Διὸς ἄγγελον, *Jovis nuncium*: Hom. Hymn. in Mercur. v. 3.

Ἄγγελον ἀθανάτων ἐριούνιον, ὃν τέκε Μαῖα.

Nuncium immortalium perquam utilem, quem peperit Maia.

Virg. Æn. 4. v. 356.

Interpres Divum Jove missus ab ipso
. . . . . . celeres mandata per auras
Detulit.

6. *Curvæque lyræ parentem*] Mercurii inventum esse Lyram constat, quam tamen Apollini tribuunt aliquando, quoniam hanc ei concessit Mercurius, ut infra dicemus ad vocem, *virga.* Sic autem inventa fertur. Post inundationem Nili testudinem reperit mortuam, exesa etiam tractu temporis carne: nervi autem qui superstites erant tensi, cum digitis essent pulsi, sonum aliquem reddiderunt. Itaque ad ejus similitudinem lyram construxit Mercurius, quæ exinde testudo vocata est. Aliter paulo alii rem afferunt, aiuntque testudinem vocatam a testa istius animalis: ut mox fusius explicabo.

Lyræ.] Lyram cum cithara confundunt Grammatici vulgo, ipseque Eustathius, qui ait, *Chelyn citharam dictam esse, quod testudinis testa jugo addita, fidibusque tensa lyram deformavit*: & rursus: *Chelyn id est lyram, e testudinis testa factam.* Quod porro inter illas discrimen, vix statuas: quanquam fuisse non est dubitandum. Diodorus trichordon lyram extitisse auctor est: at Horatius citharam seu testudinem septem nervis tensam & instructam scribit, imitatione Pindari, qui ἑπτάγλωσσον φόρμιγγα, id est, septenos edentem sonos ait. S. Hieron. scribit, *Citharam effici in modum literæ Λ, cum chordis viginti quatuor, & per digitos variis vocibus, tinnulisq; ictibus in diversis modis concitari.* Hoc autem observari licet, dici chelyn seu testudinem & citharam digitis aut pectine pulsari: Seneca *Chelyn plectro verberari*, ait. Lucanus:

Seu chelyn digitis, & eburno verbere pulsas.

At lyra pelli dicebatur. Idem ibidem.

Nec pudent pepulisse lyram.

Ovid. Metamorphos. 10. cap. 5.

Te lyra pulsa manu, te carmina nostra sonabunt.

Cruquius ita in hunc locum scribit, ex Idiomate Italico Alemannico, Flandrico, Gallico, lyra suum adhuc nomen habet integrum. Ea nimirum est, qua mendici vicatim stipem quæritare, notum est: nam & incurva est, & δέλτωτῦ formam refert propius intuenti. Cithara vero testudo vocata, forma testæ ejus animalis, &c.

7 *Callidum quicquid placuit, &c.*] Clam, ingeniose, jocose, furandi magistrum. Duplex nimirum est furti species, seu furandi ars. Una seria, improba, injuriosa, legibus vetita. & de hac non est mentio. At altera est oblectationis, joci, & industriæ ludicræ, in qua excelluit Mercurius. Hinc & Lycurgus ad acuendos furandi [illegible] Spartanorum animos, impunita esse furta [illegible]. Imagin. lib. 1. furta Mercurii [illegible] vocat [illegible] κλεπτικάς. Fulgentius ideo negotiatoribus præesse dicit Mercurium, quod illi vix a furto immunes sint. Alii volunt designari vim orationis, quæ sensim animos capiat ac rapit. Huc etiam ab aliis refertur Magiæ ac præstigiarum inventio, quæ tribuitur Mercurio: ars nempe sic astantium oculos præstringendi, ut dolum non advertant coram ipsis perpetratum.

9. *Te, boves olim, &c.*] Calliditatem Mercurii, & peritiam jocose furandi probat. Hæc autem est historia, seu fabula: cum Apollo ob Cyclopas interfectos divinitate aliquamdiu privatus esset,

Voce dum terret, viduus pharetra
Risit Apollo.
Quin & Atreidas, duce te, superbos
Ilio dives Priamus relicto, [44]
Thessalosque ignes, & iniqua Trojæ 15
Castra fefellit.
Tu pias lætis animas reponis
Sedibus; virgaque levem coerces

actas restitueres; risit ipse advertens se *pharetrâ* quoque *spoliatum. Quinetiam Priamus opulentus Trojâ discedens, ducente te latuit arrogantibus Atreidis, excubiis Thessalorum, & castris Trojæ infestis. Tu animas bonorum beatis sedibus collocas: atque aureâ virga*

ANNOTATIONES.

atque interim Admeti Thessaliæ regis armenta pasceret; boves aliquot exerrantes & longius progressas abegit Mercurius & occuluit. Ille vero hunc pueri forma indutum quasi bubulcum furacem aggressus mortem minatur, nisi abacta pecora restituat: ac telum proferre volens, quasi percussurus, vacuam sensit pharetram, vel hanc quoque sibi subreptam. Tum deniq; Apollo Mercurii subtilem in furando industriam demiratus, risum tenere non potuit; *Iracundiam voluptate superante*: ut ait Philostra. Imagin. lib. 1. ubi fabulam hanc egregie expressit. Vide Homer. Hymn. in Mercur. Ovid. Metamorphos. 2. cap. 11. &c. & Annot. infra ad vocem *virga*.

11. *Viduus pharetra.*] Infra lib. 2. Od. 9.
Et foliis viduantur orni.
Virgil. Æneid. 8.
Viduasset civibus urbem.
Quem in locum Servius laudat Virgilium, tanquam proprie locutum, Horatium vero carpit & vellicat tanquam hic male scripserit *viduum Apollinem*. Sed O puerilem astutiam!

13. *Quin & Atreidas, &c.*] Præclare & benigne a Mercurio facta jam ostendit. Nimirum ex Homer. Iliad. ult. Mercurius a Jove missus præbet se ducem Priamo Hectoris interfecti corpus redemptum pergenti: eumque per media hostium castra ad Achillem usque sic deducit, ut nec tentus a quoquam, imo nec visus fuerit.

Atreidas.] Agamemnonem & Menelaum Atrei filios. Græci exercitus imperatores.

14. *Dives Priamus.*] Et in hunc locum Scaliger stylum acuit & vibrat. *An dives,* inquit, *ille qui miserrimus, orbus liberis, regno spoliatus, quique adeo mœrens potius & inops?* Scilicet non meminerat quod legitur Iliad. ult. copiosa sane & pretiosa munera ad Achillem delata a Priamo Trojam deserente; atque, ut est ibid. *Infinita dona e thalamo in currum exportata ad Hectorem redimendum*: quæ etiam ibi recensentur; *duodecim lænas, totidem tapetas, totidemque pallia eximia, item & sagula: auri vero talenta decem; duos insuper tripodas ardentes, lebetes quatuor; poculum denique conspicuum, quod Thraces donarunt.*

15. *Thessalosque ignes.*] Nocturnas Thessalorum sive Græcorum excubias circa tentorium Achillis collocatas. Synecdoche. Nam & Thessali Græciæ populi, & ipse Achilles Thessalus erat. Homeri Scholiastes ad Iliad. 18. *nocturnum signum castrense, ignis; diurnum, fumus,* inquit.

Iniqua Trojæ Castra fefellit.] Castra nempe Græcorum Trojæ hostium occulte ingressus, & ad usque tentorium Achillis sic penetravit Priamus, duce Mercurio, ut vigilum nemo senserit, nemo interceperit aut prohibuerit. Qua vero id ratione factum sit, explicat Homerus, ubi ait: *Cum ad turres navium & fossam venissent, custodes quidem e cœna laborabant: his vero Mercurius somnum injecit.*

17 *Tu pias lætis, &c.*] Jam præstans Mercurii officium & insignis auctoritas declaratur. Videlicet priscis illis existimatum, animas corporibus excedentes a Mercurio suscipi, atque vel ad campos Elysios seu beatas sedes perduci, vel ad inferos. Unde *dispensator ac deductor animarum* dictus est ille. Quod munus tamen Plutoni assignat Pindarus Olymp. Od. 9.

18. *Virgaque levem coerces, &c.*] Caduceo domas, regis, deducis animas spiritales corporeæ molis expertes, adeoque *leves* & agiles: separasque alias ab aliis piæ tua auctoritate atque ex officio, secundum variam bene vel malefactorum ac meritorum rationem: has quidem ad tartarea supplicia; illas autem ad sedes lætas ac fortunatas. Homer. Odyss. ult. Virg. Æn. 4. v. 242.
Tum virgam capit: ac animas ille evocat Orco
Pallentes; alios sub tristia Tartara mittit.
Dat somnos, adimitq; & lumina morte resignat.

Coerces.] Hoc referunt aliqui ad eloquentiæ vim, qua sedantur & coercentur homines concitati; & inertes e contrario ignavique concitantur.

Virga.] Hanc ab Apolline Mercurius acceperat, concessa vicissim lyra: postquam enim boves, ut ante dictum, hic furatus esset; ita demum convenerunt, eaque lege & conditione venia est data Mercurio, ut Lyræ inventor Apollo diceretur. Huc pertinet quod Homeri Pindarique Schol. aiunt, λύραν quasi λύτραν dictam esse,

Aurea

catervam exilem summoves, superis aeque Numinibus ac inferis gratiosus.

Aurea turbam, superis Deorum
Gratus & imis. [45]

ANNOTATIONES.

quod ea se Mercurius ab irato Apolline redemerit. Ergo mirifica illa instructus virga, profectus in Arcadiam Mercurius pugnantes duos cum Dracones reperisset, hac inter eos projecta praelium diremit. Exindeque pacis conciliatricem virgam appellarunt: eique duo circumveluti serpentes additi sunt. Hygin. lib. 2. Hinc etiam legati pacis caduceatores vocantur, quia ejusmodi caduceo insignes procedunt. Tit. Liv. Denique virga illa auctoritatem ac dicendi vim denotat: circumplexi vero serpentes indicant prudentiam: quippe haec illius individuas comes esse debet.

ODE XI. Ad LEUCONOEN.

Indulgendum voluptati, omissa futurorum cura.

Tu ne cupiveris nosse (nec enim *licet) quem mihi, quem tibi, Leuconoe, concesserint Numina terminum* vitae. *Neque experiare Chal-*

TU ne quaesieris scire (nefas) quem mihi quem tibi [46]
Finem Dii dederint, Leuconoe: nec Babylonios

ANNOTATIONES.

Ode haec est monocolos. Versus nempe omnes sunt Choriambici, Alchaici, Pentametri, Acatalecti, constantque Spondeo, tribus Choriambis, & Pyrrichio, vel Iambo. Sic:

Tū nē | quaesīeris | scīrĕ nĕfās | quēm mĭhĭ
quēm | tĭbī |

1. *Tu ne quaesieris.*] Oden hanc velut indignam Horatio notat Scaliger. Quem vero ob rationem ego nescio: nec, ut opinor, ipse scivit, qui nullam profert. Horatius Leuconoen Mathematicis praedictionibus plus aequo addictam hortatur, ut relinquat Diis futurorum curam, ipsa vero praesentibus utatur.

Scire nefas.] Has alii separant voces: alii parenthesi includunt utramque. Proinde est. Quod si cui videtur nimis abscissa interpositio (nefas:) meminerit frequentes legi tam contractas apud optimos auctores, Terent. *Quid tua (malum) id refert?* Cic. in Verrem. *Quae (malum) ista fuit amentia?* 2. de Off. *Quae te (malum) ratio in istam spem induxit?*

Quem mihi, quem tibi Finem Dii dederint.] Ne scire desidera quod nefas; ne affecta quod sibi reservarunt Dii, futuri nempe cognitionem. Cic. ad Familiar. lib. 6. Epist. 4. *Equidem mihi omnia propono: nec ullum est tantum malum, quod non putem impendere. Sed cum plus in metuendo mali sit, quam in illo ipso quod timetur, desino: praesertim cum id impendeat, in quo non modo dolor nullus, verum finis etiam doloris futurus sit.* Seneca vero sic paucis vanas eas solicitudines perstringit; *Quod times aut futurum est, aut secus. Si secus: frustra vexaris. Si venturum est; tum satis dolebis tandem, cum adfuerit tribulatio.*

2. *Leuconoe.*] Alii legunt *Leucothoe.* Fictum nomen est a poeta. Ludunt aliqui in etymologia nominis istius, & quidem operam ludunt. Fuit olim Leuconoe filia Lycambis, quam Archilochus acribus conviciis ad suspendium adegit.

Nec Babylonios Tentaris numeros.] Nec Mathematicos adi, & consule, neve iis crede: sunt enim fallaces. Quod quidem probant egregie tum historiae passim, cum ratio. Vide Cic. 1. & 2. de Divin. Item de fato. Item 3. de Nat. Deor. A. Gell. lib. 14. cap. 1. ubi refutat eos qui curiosius auscultant Genethliacis, futura dicturos per artes prodigiosas spondentibus. S. Aug. de Civ. Dei, &c. Tacitus lib. 17. Mathematicos appellat, *Genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax.* Cic. 1. de Divin. *Contemnamus Babylonios, qui e Caucaso signa coeli servantes numeris & motibus stellarum cursus prosequuntur.* Juvenal. Sat. 6. a versu 550, ad 590. ejusmodi studium in mulieribus praesertim, graviter insectatur.

Babylonios.] In Babylonia templum erat Beli sideralis scientiae inventoris, ex Plin. lib. 6. cap. 26. Babylonii, seu Chaldaei Babyloniam incolentes Astrologiae peritissimi erant, ex Cic. de Divin. Diodor. Sicul. Gell. lib. 1. cap. 9. Quint. Curt. lib. 5.

Babylonios numeros.] Certe necessaria valde numerorum cognitio & praxis accurata, ad dimensionem horoscopi, aspectumque ad alia sidera planetasque diligenter inquirendum. Hinc

Tentaris

Tentaris numeros, ut melius, quicquid erit, pati [47]
Seu plures hyemes, seu tribuit Jupiter ultimam,
Quæ nunc oppositis debilitat pumicibus mare 5
Tyrrhenum) sapias; vina liques, & spatio brevi
Spem longam reseces: dum loquimur, fugerit invida [48]

daicos calculos: ut satius tolerare quodcunque acciderit: sive multas hyemes Jupiter largiatur; sive postremam det hanc, *quæ modo Etruscum pelagus frangit objectis rupibus. Sapiens sis. Vina fundas: ac limite angusto spem longam rescindas.* En *dum fabulamur ævum præterit invidum.*

ANNOTATIONES.

Arithmetica sæpe usurpatur pro Astrologia (ut vocant) Judiciaria, Lactant. *Arithmetici, quos Mathematicos dicimus, quorum in numeris est tota doctrina, &c.* Auson.

> *Tu cœli numeros & conscia sidera fati*
> *Callebas.*

Ut melius quicquid erit, pati.] Quanta hic apud Interpretes dissensio? Alii jungunt ista cum voce, *sapias*, quæ vero intermedia sunt, parenthesi includunt. Alii sensum finiunt voce *pati*; explicantque sic: cum melius sit, vel tanquam melius sit pati constanter quicquid evenerit, quam animum distorquere, anxie quæ sint eventura inquirendo. Alii, *ut melius* interpretantur: Quam, vel quanto melius æquo animo ferre quicquid acciderit!

4. *Seu plures hyemes, &c.*] Gratis profecto se discruciant aliqui, ut ostendant vocem, *hyemes*, priori loco poni pro toto anno: posteriori vero pro tempestate hyemali: quandoquidem satis patet, quid velit Horatius.

5. *Quæ nunc oppositis, &c.*] Synecd. id est qua fluctus Tyrrheni maris hyeme, ut fit, procellis agitati ad rupes illiduntur, *debilitantur*, franguntur. Quidam legunt *qui*, & referunt ad vocem, *Jupiter*. Sed vulgata lectio præferenda videtur doctissimis.

Pumicibus.] Pumex lapis est spongiosus, asper, foramine multiplici pertusus, cavus, cavernosus, unde ab Ovid. *multicavus*, a Virgil. Æneid. 5. v. 214. & 12. v. 587. *latebrosus* dicitur. De isto lapidum genere Plin. lib. 36. c. 21.

Mare Tyrrhenum.] Thuscum, Inferum, quod pars est maris Mediterranei: id vero nominis ei dedit Tyrrhenus Atyos Lydiæ regi filius, postquam ad vicinas terras cum colonia appulisset, Tusciam nempe, ibique sedem fixisset.

6. *Sapias.*] Explicant nonnulli: si sapias, scilicet utere vita, genio indulge, vina bibe quam optima, liquata, &c. Priscian. lib. 18. cap. 3.

Vina liques.] Vel simpliciter, vina bibas, ac veluti per guttur coles. Vel potius, hilaritatis causa satage, ut pares tibi vina sacco percolata, defæcata, dulcia sic effecta, adeoque naturæ & palato muliebri accommodatiora. Veteres nempe mustum priusquam ferbuisset, per saccum toties colabant ut defæcaretur: atque sic adempta, quæ vini vim alit augetque, fæce, liquidius, imbecillius, at lenius, dulcius reddebant vinum, potuique jucundius. Hinc vocatur Theophrast. l. 6. c. 24. ἠθικὸν, *castratum*, quod nempe sparteis est saccis colatum. Cœl. Rhodig. l. 28. c. 26. *Eunuchum & effœminatum*, ex Plutarcho mox citando, *quia percolatio illa vini nervos excidit, ac genuinum restinguit calorem: mollius autem facit ad gulæ curiositatem: hoc veluti sophismate invento & excogitato, ut perdendo nati vino plurimum valeant ingurgitare.* Plin. l. 14. c. 22. *ut plus capiamus vini, sacco frangimus vires: & aliæ irritamenta excogitantur.* l. 19. c. 4. *Ferendum sane fuerit . . . . . . inveterari vina, saccisque castrari:* al. *castigari.* lib. 23. cap. 1. *Utilissimum vinum omnibus sacco viribus fractis.* Plutarch. Sympos. sive Convival. Quæst. lib. 6. Problem. 7. ait. *Exolescere vinum, cum tam crebro diffunditur, esseque ad bibacitatem commentum ejusmodi percolationem: detrahi vino firmitatem relicto blandimento, vi illa quæ mentem solicitat & infestat ejecta & exclusa; ipsum vero jucundius effici: neque sicut a ferro acumine decusso; sed potius velut rubigine & sordibus detersis. Quippe defæcatio illa vini vim, quæ caput tentat, detrahit, atque ad statum redigit mitem & salubrem.*

Spatio brevi Spem longam reseces.] Quanto brevius est vitæ nostræ spatium, tanto resecandæ spes longæ: minus expectandum, minus fidendum futuro; neque adeo differendum carpere præsentes lætandi occasiones. Ode 4. supra.

> *Vita summa brevis spem nos vetat inchoare*
> *longam.*

7 *Dum loquimur fugerit invida Ætas.*] Legunt alii, *Diffugit invida ætas.* Dum enim sic elabitur & nos quasi fugit, nobis videtur invidere usuram præsentis temporis, Juvenal. Sat. 9. v. 126.

> *Festinat enim decurrere velox*
> *Flosculus angustæ, miseræque brevissima vitæ*
> *Portio: dum bibimus, dum serta, unguenta, puellas*
> *Poscimus, obrepit non intellecta senectus.*

Pers. Sat. 5.

> *Vive memor lethi: fugit hora.*
> *Hoc quod loquor inde est.*

Ergo diem hodiernum, sequenti minime confisa, arripe. | Ætas: carpe diem, quam minimum credula postero

ANNOTATIONES.

8. *Carpe diem.*] Utere præsenti tempore, in diem vive, fruere deliciis & voluptatibus, dum licet, & dum vita stat: nihilque tibi pollicere de futuro. Epicurea cohortatio; ut notant vulgo, quæ quidem frequens passim apud Horatium. Vide Sapient. cap. 2. ubi sic impii loquuntur: *Fruamur bonis quæ sunt, tanquam in juventute celeriter: pretioso vino & unguentis nos impleamus, non prætereat nos flos temporis: coronemus rosis, antequam marcescant.*

Martial. *Fugitivaque gaudia carpe.* Perf. mox cit. loco.

Carpamus dulcia.

Multo vero sapientius Seneca ad Lucil. Epist 62. *Id ago, ut mihi instar totius vitæ sit dies quisque. Nec mehercule tanquam ultimum rapio sed illum sic aspicio, tanquam esse vel ultimus possit. Ante senectutem curavi, ut bene viverem in senectute, ut bene morerer: bene autem mori est libenter mori.*

ODE XII. Ad AUGUSTUM.

Deos & Heroas primum, dein Augustum laudat.

O Clio, quem virum, aut heroem, quem Deum suscipies laudare citharâ, vel acutâ fistulâ? Eccujus laudes resonabit similitudo ludicra.

QUem virum, aut heroa, lyra, vel acri [49]
Tibia sumes celebrare, Clio?
Quem Deum? Cujus recinet jocosa
Nomen imago,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra, Od. 2.

1. *Quem virum.*] Plena est artis & elegantiarum hæc Ode: artis quidem eo plus habet, quo apparet minus, Elegantias autem, lepores, ac veneres affatim agglomerat. Figuris lucet, varietate distinguitur, rerum atque verborum copia & pulchritudine dives est: mira insuper suavitate conditur. Fingit Horatius œstro se correptum poetico, dignum ardori huic divino argumentum quærere. Hinc Augusti grave texit elogium ex conglobata veluti artificiosa comparatione. Quanquam enim Diis, Semideis, ac viris illustribus suas laudes non negat, collineat tamen ac recidit eo tandem, ut Augustum quasi Jovem alterum constituat. Simile adulationis genus in eundem Augustum habet Virgilius Georgic. initio, & in fine libri primi. Huc etiam facit quod ex Dione lib. 15. afferunt; nimirum post Actiacam victoriam, decretum a Senatu fuisse, ut in Hymnis solemnibus Augusti mentio fieret honorifica, perinde ac Deorum immortalium. Est igitur Hymnus hic de genere eorum, qui diebus festis ac profestis cani solebant inter epulas, ad tibiam lyramve, teste Horatio lib. 4. Ode 15. Vide ibi Annot.

1. *Quem virum aut heroa, &c.*] Contra Pindarus Olymp. Od. 2. *Quem Deum, quem heroa, quem virum celebrabo?* uter melior? lector erudite judica. Mihi quidem potior videatur gradatio Horatii ab homine ad heroas ac Deos, quam descensus ille Pindari ab immortalibus ad mortales.

Lyra vel acri Tibia.] Lyram cum tibia jungere amabant veteres, illa dulciori sonum hujus acriorem bene temperante. Alii sic explicant: carmine Lyrico suavi & moderato, Diis ac heroibus canendis idoneo: vel Epico graviori, sublimiorique, bellicis virorum nobilium facinoribus referendis accomodato. Vide Epist. ad Pisones. v. 73. & 83.

2. *Clio.*] Hanc e Musis apte invocat, quippe quæ præsit laudationi virorum illustrium; quibus & celebritatem nominis & immortalitatem conferre dicitur, κλείω, *laudo celebrem reddo:* κλέος & κλεῖος, *fama, nominis splendor.* Virgil. de Musis.

Clio gesta canens transactis tempora reddit.

3. *Cujus recinet jocosa Nomen imago.*] Cujus laudes nobis decantatas repetet Echo, quæ est vocis imitatio. Adeoque imago dicta quasi imitatio. Vide infra, Ode 20. eandem locutionem, ibi fusius explicatam. Quam tamen auctoritate propria Scaliger pervertit, legens, *Vetusta nomen imago:* quo enim vero sensu? Qua autem ratione fiat Echo, sic Plinius exponit lib. 2. cap. 44. *Montium flexus, crebrique vertices, & conflexa cubito, aut anfracta in humeros juga, vallium sinus concavi, scindunt inæqualiter inde resultantem aera: quæ causa etiam voces multis in locis reciprocos facit.*

ut in umbrosis Heliconis oris, [50]
ut super Pindo, gelidove in Hæmo? 6
Unde vocalem temere insecutæ
Orphea sylvæ,
Arte materna rapidos morantem
Fluminum lapsus, celeresque ventos, 10
Blandum & auritas fidibus canoris
Ducere quercus.
Quid prius dicam solitis parentis
Laudibus; qui res hominum, ac Deorum,
Qui mare & terras, variisque mundum 15
Temperat horis?
Unde nil majus generatur ipso;
Nec viget quicquam simile, aut secundum:
Proximos illi tamen occupavit [51]
Pallas honores. 20
Prœliis audax, neque te silebo,
Liber, & sævis inimica virgo
Belluis: nec te metuende certa,
Phœbe, sagitta.

seu in regione umbriferâ Heliconis, seu in Pindo, seu in Hæmo frigido? Hinc sylvæ secutæ sunt canentem Orpheum, matris arte retardantem præcipites fluviorum cursus, velocesque ventos, atque suavem auritas quercus trahere chordis sonantibus. Quid verò ante canam quam *præconia consueta patris, qui res mortalium & immortalium, qui mare terrasque & orbem diversis temporibus moderatur? Quare nihil ipso majus oritur:* imò *neque par quidpiam, vel proximum valet. Attamen Pallas obtinuit sequentem gradum. Nec tacebo te, Bacche, certaminibus strenue:* neque te, *virgo feris crudelibus infesta: neque te, Apollo, telis ineluctabilibus formidande.*

ANNOTATIONES.

5. *Umbrosis Heliconis oris, &c.*] Tres montes Apollini Musisque sacros nominat: Heliconem in Bœotia, Pindum in Arcadia, Hæmum in Thracia.

7. *Unde vocalem, &c.*] Ex Hæmo Thracem Orpheum silvæ secutæ sunt dulcedine cantus veut animatæ; *temere*, id est, facile & sine cunctatione; vel confuse per devia & invia. Nota lippis & tonsoribus fabula. Vide Epist. ad Pisones, v. 91. *Vocalem.*] id est, canorum, vel, voce pariter & lyra canentem.

9. *Arte materna.*] Musica & suavitate vocis, ad quam formatus a matre Calliope Orpheus.

11. *Blandum & auritas, &c.*] Tam blande canentem, ut arbores duceret, haud secus ac si auritæ & animatæ fuissent illæ.

13. *Quid prius dicam solitis parentis, &c.*] Legunt aliqui, *parentum*; hoc sensu. Quid prius dicam quam eas Jovis laudes, quas majores nostri solent dicere. Alii melius, *parentis*, id est, quid prius aut potius referam, quam notas omnibus ac passim celebrari solitas laudes Jovis omnium *parentis*, qui res æque Deorum ac mortalium curat, regit, moderatur?

15. *Variisque mundum Temperat horis.*] Variis tempestatibus, vere, æstate, autumno, hyeme: calorem frigore, trigus calore temperat.

17. *Unde nil majus, &c.*] Alii interpretantur: a quo Jove utpote optimo maximo nihil ipso majus gignitur. Alii, *unde*, id est, quapropter.

18. *Simile, aut secundum.*] Par & proxime accedens: æque magnum ac potens.

19. *Proximos illi tamen, &c.*] Non. Marcell. *Proximum dicebant veteres non solum adhærens & adjunctum: verum etiam longe remotum, si tamen inter duo discreta nihil medium extitisset.* Virg. Æneid. 5.

Proximus huic, longo sed proximus intervallo,
Insequitur Salius.

Tull. in Bruto: *Luc. Philippus Antonio proximus accedebat, sed longo tamen intervallo proximus.* Pallas honores occupat Jovi proximos; quippe nata ex illius cerebro. Alii volunt spectari ab Horatio, quod in Jovis Capitolini templo cellæ tres erant, quarum media Jovis, dextra Minervæ, sinistra Junonis: unde Pallas ante Junonem poni soleat. Varro 4. de Ling. Lat.

21. *Prœliis audax, neque te silebo Liber.*] Quod curis liberet animum Bacchus Liber dictus: vel quod devictis hostibus se suosque asseruit in libertatem. De bellica ejus virtute ac præliis vide Diod. Sic. l. 5. item infra l. 2. Od. 19.

22. *Et sævis inimica virgo Belluis.*] Diana venatrix, eodem cum Apolline partu edita, Jovis filia, nemorum ac sylvarum Dea, arcu & sagittis feras sectari assueta.

23. *Nec te metuende certa, Phœbe, sagitta.*] Arcu enim & sagittis valere, præsertim ob Nioben cum filiis interfectam, semper creditus Apollo. Dictus autem Phœbus, quasi φῶς βίου, *lux vitæ.*

Canam etiam Herculem, necnon filios Ledæ, alterum equis, alterum pugnis illustrem ; quorum sidus candidum ubi primum nautis illuxit, statim *concitata unda scopulis decidit, quiescunt venti, nubila evanescunt, & maris irati subsidunt fluctus, quoniam ita jussere. Post istos* quem *potissimum referam ambigo ; Romulumne, an tranquillum Numæ imperium, an Tranquinii regnum potens, an mortem Catonis gloriosam ?* Certè *Regulum & Scauros, & Pau-*

Dicam & Alciden puerosque Ledæ ; 2
Hunc equis, illum superare pugnis
Nobilem : quorum simul alba nautis
Stella refulsit,
Defluit saxis agitatus humor :
Concidunt venti, fugiuntque nubes, [52
Et minax (quod sic voluere) ponto 3
Unda recumbit.
Romulum post hos prius, an quietum
Pompili regnum memorem, an superbos
Tarquini fasces, dubito, an Catonis 3
Nobile lethum.
Regulum, & Scauros, animæque magnæ

ANNOTATIONES.

25. *Alciden.*] Hercules ita dictus, seu quod esset Alcei nepos ; seu ἀπὸ τῆ ἀλκῆς, *a robore.*

Puerosque Ledæ.] Castorem & Pollucem, alium equestri, alium pedestri inclytum pugna. Ovid. Fast. 5.

Tyndaridæ fratres ; hic eques, ille pugil.

27. *Quorum simul alba nautis, &c.*] Vide Homeri Hymn. in Dioscuros. Et supra Od. 3. v. 2. ad verba hæc ; *Lucida sidera.* Aiunt nempe Astrologi propitias ac salutares esse stellas geminas, non ita vero solitarias.

29. *Defluit saxis agitatus humor.*] Unda spumans jactata in scopulos & in altum sublata defluit, cum primum faventibus Castore & Polluce tempestas sedatur. Vel, aqua per hyemem gelu concreta, & saxis adhærens, tum resolvitur ac fluit, cum oriuntur Castor & Pollux, vere nimirum, & ascendente Geminorum sidere. Quidam interpretantur, *defluit*, fluere & agitari desinit aqua maris, ante in rupes illisa per impulsionem ventorum, & concitationem fluctuum.

31. *Quod sic voluere.*] Pro sua potestate, atque benigno favore in navigantes sic jussere placari omnia ante naufragium minitantia. Legunt alii, *Dii voluere*, nempe Castor & Pollux : quibus cum placuit, redit serenitas, & maris agitatio plane cessat.

33. *Romulum post hos.*] Post Deos ac Semideos Romæ Ramanique Imperii conditorem in primis celebrare est æquum.

Quetum Pompili regnum.] Numam deinde laudat secundum Romanorum regem qui mitigandum ferocem populum armorum desuetudine ratus, Jani templum clausit, novamque civitatem vi & armis conditam, jure ac legibus, moribusque de integro condere aggressus, quieta fecit omnia, & Rempublicam religione justitiaq; firmavit. Tit. Liv. l. 1. c. 18. & seq. Flor. &c.

34. *Superbos Tarquini fasces.*] Ambitiosam dominationem Tarquinii, non superbi (is enim indignus Hymno celebrari) sed Prisci, qui bell strenuus Imperium Romanum devictis finitimi populis auxit ; circo, ludis, fascibus aliisque in signibus decoravit. Flor. lib. 1. cap. 5. Tit. Liv lib. 1. cap. 35. *Tarquinium Priscum virum, cætera egregium, secuta quam in petendo habuerat etiam regnantem ambitio est.* Quidem non absurd intelligunt Junium Brutum, qui fasces Tarquinii pulsis ereptos splendide gestavit ac tenuit. Virg Æn. 6.

Vis & Tarquinios reges, animamque superbam
Ultoris Bruti, fascesque videre receptos ?

35. *Catonis Nobile lethum.*] De eo Cæsar dixisse fertur : *Invideo morti tuæ, Cato : nam & tu gloriæ meæ invidisti.* Nimirum ille ad Uticam obsessus, Pompeianas partes aspiciens victas propria manu se peremit, postquam bis legisset Platonis librum de Anima, inquiunt : ac, *ne Tyrannum videret*, aut ait Cicero Offic. 1. Vide Appian. Plutarch. Dion. &c. S. Aug. de Civ. lib. 19. cap. 3. mortem Catonis indignam laude asserit ; ut qui Cæsarianæ de Pompeio victoriæ impatientia, violentas sibi manus intulerit.

37. *Regulum.*] Hujus egregia virtus postea fuse laudatur, lib. 3. Od. 5. Vide & Cic. 1. & 3. de Offic. & in Pisonem sic habet : *Nec mihi ille M. Regulus, quem Carthaginenses resectis palpebris illigatum in machina vigilando necaverunt, supplicio videtur affectus.*

Scauros.] Horum familia consulari dignitate illustris & clara virtus extitit in administranda Republica. Ex illis M. Scaurus a Q. Vario Hispano accusatus est, quod Socios ad arma concitasset. Ita se vero ille constantia plenus & gravitate defendisse fertur : Q. Varius Hispanus M. Scaurum Principem Senatus arguit socios ad arma concitasse : M. Scaurus Princeps Senatus negat : testis nemo : Utri vos, Quirites, credere debetis ? Quibus quidem auditis absolutus est. Vide Val. Max. l. 3. c. 7. n. 8. Plin. l. 36. c. 15. &c.

Prodigum

rodigum Paulum, superante Pœno,	[53]	*lum generosæ vitæ liberalem, victore Carthaginensi*; quin
Gratus insigni referam Camœna,		*& Fabricium* beneficii *memor celebrabo versibus magni-*
Fabriciumque.	40	*ficis. Hunc & Curium im-*
Hunc, & incomptis Curium capillis		*pexis crinibus bello idoneum*
Utilem bello tulit, & Camillum	[54]	pariter *& Camillum produxit*
æva paupertas, & avitus apto		*inopia durior, & patrius a-*
Cum lare fundus.		*gellus cum domo conveniente.*

ANNOTATIONES.

Animaque magnæ Prodigum Paulum.] L. Æmilium Paulum, qui nullum periculi genus pro Republica detrectavit: & si non habuisset Collegam Terentium Varronem, aut plus certaminis cum ipso suo Collega, quam cum Annibale, (ut et Q. Fabius Maximus apud Liv. l. 22. c. 39.) non majori quidem animo, at certe majori felicitate, meliorique exitu ad Cannas pugnasset. Verum, ut est apud eundem Liv. eod. lib. c. 43. *Ad nobilitandas clade Rom. Cannas urgente fato profecti . . . dum altercationibus magis, quam consiliis tempus teritur*, misere ibidem cæsi, pulsi, fugatique sunt: atque Paulus *unus insons* tam horrendæ cladis interiit, ut recte testatus Cn. Lentulus, cit. mox lib. cap. 49.

38. *Superante Pœno.*] Annibal certe nusquam magis insigni de Romanis victoria exultare potuit: nam plus quadraginta Romanorum millia, præter Socios, octoginta Senatores, aliique viri graves bene multi interciderunt. Vide cætera apud Livium loco cit. &c.

40. *Fabriciumque.*] Hic contra Phyrrum regem missus, cum nec ab ipso prius, quarta regni parte promissa solicitari potuisset; nec Pyrrhi medicum veneno regem tollere spondentem audire voluisset, imo perfidum illum catenis vinctum ad suum dominum remisisset: justam hanc ab rege mirabundo laudem promeruit: *Ille est Fabricius: qui difficilius ab honestate, quam Sol a suo cursu averti posset.* Aurel. Victor. Alia Fabricii elogia hauri e Plutarcho: Cic. 3. de Offic. Gell. l. 1. c. 14. Vide & seq. Annot.

41. *Hunc, & incomptis Curium capillis, &c.*] Virtutem paupertate educatam, ac celebrem famam, in tribus summis viris cum Horatio venerare, lector; in Fabricio, in Curio, in Camillo. Hos enimvero *sæva paupertas*, id est, magna frugalitas, tenuis admodum res familiaris; *fundulus*, seu pauca agri jugera sibi ab *avis* relicta, *cum lare apto*, id est, pariter modico, *bello utiles* fecit. Nimirum victu aspero indurati ad laborem, morum autem integritate ad virtutem omnem formati, egregiam Reipublicæ difficillimis temporibus operam navaverunt; non tam suæ quam publicæ utilitati studentes: unde & summam laudem consecuti sunt.

Hunc.] Nempe C. Fabricium Luscinum, ter Consulem; de quo ante; & Valer. Maxim. lib. 4. cap. 3. Is *honoribus & auctoritate omni cive temporibus suis major; censu vero par unicuique pauperrimo; decem æris & quinque pondo argenti, servosq; totidem sibi missos a Samnitibus, quos universos in clientel. habebat, in Samnium remisit; continentiæ suæ beneficio sine pecunia prædives; sine usu familiæ abunde comitatus: quia locupletem illum faciebat non multa possidere; sed modica desiderare. Ergo domus ejus ut ære & mancipiis vacua; ita gloria ex his contemptis parta referta fuit, &c.* Vide & ejusdem Valer. lib. 2. cap. 9.

Curium.] *Curius Dentatus exactissima norma Romanæ frugalitatis, idemque fortitudinis perfectissimum specimen, Samnitium legatis agresti se scamno assidentem foco, atque ligneo catillo cœnantem (quales epulas apparatus indicio est) spectandum præbuit. Ille eorum divitias contempsit; paupertatem ejus Samnites mirati sunt.* Offerentibus aurum respondit: *Malle se locupletibus imperare, quam ipsum fieri locupletem; & Curium nec acie vinci, nec pecunia corrumpi posse, &c.* quæ lege apud Valer. Maxim. lib. 4. cap. 3. Vide & Aurelium Victorem de Viris illustribus: Cic. de Senectute, &c.

Incomptis Curium capillis.] Legunt quidam cum Quintiliano quidem l. 9. c. 3. *intonsis capillis:* scilicet priscis temporibus nondum erant Romæ tonsores: & cultum negligebant maxime bellatores viri. Hoc quidem perinde significatur per vocem *incomptis*: sed non illud; quod sane ab Horatio spectari oportuit: si Ovid. Fast. 2.

Hoc apud intonsos nomen habebat avos.

Et Fast. 4. de Numa:

Bis caput intonsum fontana spargitur unda.

Codices tamen fere omnes habent: *incomptis Curium Capillis:* unde ab ea lectione temere discedendum non fuit.

42. *Camillum.*] M. Furius Camillus quinquies Dictator fuit, de Gallis bis triumphavit, Romamque jam ab his captam strenue pugnando vindicavit. Ad annos octoginta Reipublicæ semper utilis vixit: hinc pater patriæ, alter Romulus ac urbis conditor meritus appellari. Vide Liv. lib. 5, &c.

 Crescit

Marcelli portò *nomen augescit sicut arbor secreto temporis* progressu. At *cæteros inter splendet astrum Julii, ut Luna inter minores stellas. O fili Saturni* Jupiter, *humani generis auctor & conservator*, *commissa tibi* est a *fatis summi Cæsaris tutela:* ergo *tu regna* primus: *Cæsar* autem sit a te *secundus. Sive is Parthos Italiæ bellum inferentes legitimâ victoriâ fractos subegerit; sive Seras Indosque in orientali plagâ domuerit:*

Crescit occulto velut arbor ævo 45
Fama Marcelli. Micat inter omnes
Julium sidus, velut inter ignes [55
Luna minores.
Gentis humanæ pater atque custos,
Orte Saturno, tibi cura magni 50
Cæsaris fatis data: tu secundo
Cæsare regnes.
Ille seu Parthos Latio imminentes
Egerit justo domitos triumpho,
Sive subjectos Orientis oris 55
Seras & Indos:

ANNOTATIONES.

45. *Crescit occulto velut arbor ævo Fama Marcelli.*] Sicut arbor sensim ac nemine advertente crescit, *occulto ævo*, labente etiam tempore, progressu mensium & annorum, ita Marcelli fama indies augetur ac celebrior evadit. Erasmus hunc locum sic illustrat: *Solent præcoquia subito flaccescere: sed quod paulatim accrescit, durabile est. Unde Horatius Marcelli famam velut cum rore arborem surgentem celebrat.*

46. *Marcelli.*] Quis ille, non plane constat. Alii volunt M. Marcellum Octaviæ Augusti sororis filium, cui in Imperii successorem adoptato suam ille filiam desponderat Juliam. De eo Virgil. Æneid. 6. v. 861. & seq. & Seneca ad Marciam c. 2. Verum cum is admodum juvenis, sola indole præclara nobilitatus obierit; quo pacta ejus fama crescere indies ab Horatio dicatur? Itaque malim ego cum aliis intelligere M. Claudium Marcellum, quinquies Consulem, qui Gallos Germanosque debellavit, ipsumque Annibalem invictum antea vinci posse docuit: atque ab eo demum circumventus ac cæsus, etiam coli & observari meruit post mortem. Nam & honorifice cremandum Annibal curavit, ejusque cineres urna argentea inclusos & corona aurea decoratos ad ejus filium misit. Plutarch. Tit. Liv. l. 23. & seq. Virg. Æn. 6. v. 855.

Micat inter omnes Julium sidus.] Sueton. Jul. cap. 88. ita scribit: *In Deorum numerum relatus est, non ore modo decernentium, sed & persuasione vulgi. Siquidem ludis, quos primo consecratos ei hæres Augustus edebat, stella crinata per septem dies continuos fulsit, exoriens circa undecimam horam: creditumque est animam esse Cæsaris in cœlum recepti: & hac de causa simulachro ejus in vertice additur stella.* Idem refertur in Epistolis Augusti. Virgil. Eclog. 9.

Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum.

Vide & Plutarch. Dion. lib. 45. Senec. Quæst. Natural. lib. 7. cap. 17. Plin. lib. 2. cap. 25. ubi Augusti ipsius de crinito illo sidere testimonium refert. Porro cometes ille Christi Servatoris nostri natalem prænunciasse multo melius creditur.

49. *Gentis humanæ pater, &c.*] Præclare ad Augustum quo totus tendebat, laudandum venit tandem, per Apostrophen ad Jovem, cui divisum cum ipso imperium asserit.

50, *Tibi cura magni Cæsaris fatis data.*] Duo nempe veteribus credita: primum Reges, Imperatores, Principes in tutela esse Jovis: alterum, fato sic omnia decerni, gubernari, subesse, ut ipsi Dii fati legibus tenerentur.

51. *Tu secundo Cæsare regnes.*] Tu quidem ita supremum rerum omnium dominium habe, O Jupiter; ut Augustus sit a te secundus.

53. *Ille seu Parthos, &c.*] Sueton. August. c. 21. *Parthi quoque & Armeniam vindicanti facile cesserunt: & signa militaria, quæ M. Crasso & M. Antonio ademerant, reposcenti reddiderunt, obsidesq; insuper obtulerunt; deniq; pluribus quondam de regno concertantibus, non nisi ab ipso electum comprobaverunt.* Vide & infra Od. 19. v. 12. Annot. Quoniam vero Parthos antea victoriis feroces, Romanisque etiam terribiles, jam eo deduxerat Augusti fama, ut ultro virtuti Romanæ observantiam deferrent, hinc bene ominatur Horatius, justo eos triumpho aliquando profligandos.

55. *Sive subjectos Orientis oris Seras & Indos.*] Sive ille remotissimas nationes subegerit; vel *Seras*, vel *Indos*, de quibus, teste Diodoro Siculo, solus triumphavit Bacchus.

56. *Seras.*] Seres interioris Æthiopiæ sunt populi: sunt etiam ex Orosio citerioris Indiæ: sunt & alii ad ortum extremi ultra Sinas, quorum regio Serica, nunc *Catay.* Metropolis autem Sera, serico opere celebres: de quibus Strabo, Ptolem. Ferrar. &c. Plin. lib. 6. cap. 17. *Primi sunt hominum qui noscantur Seres lanificio silvarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem.* Ammian. Marcellin. *Se-*

Te minor latum reget æquus orbem; Tu gravi curru quaties Olympum, Tu parum castis inimica mittes Fulmina lucis.	[56] 60	*Te quidem inferior justè gubernabit* ille hunc *orbem amplum, tu* vero *tremendo curru Cœlum concuties: tu infesta in contaminatos lucos tonitrua vibrabis.*

ANNOTATIONES.

...es, inquit, *armorum expertes . . . . nulli finitimorum molesti . . . . Cœli apud eos jucunda salubrisque temperies; aeris facies munda, ventorum commodissimus flatus, & abunde sylvæ sublucidæ, a quibus arborum fœtus quarum aspergìnibus crebris, velut quadam vellera molientes, ex lanugine & liquore mixtam subtilitatem tenerrimam pectunt, nentesque subtegmina conficiunt sericum ad usum antehac nobilium, nunc etiam infimorum sine ulla discretione proficiens. Ipsi præter cæteros frugalissimi, pacatioris vitæ cultores, &c.*

Indos.] Horum regio India Asiæ est ad ortum amplissima ab Indo fluvio dicta: Gange fluvio item rigatur, & [illegible]: ab Ortu Sinas habet, a Septentrione Tartariam, ab Occasu Persiam, ab Austro Oceanum Indicum. Parte septentrionali, inter Gangem & Indum fluvios continetur hodie Imperium Magni Mogolis, in quo numerantur provinciæ triginta septem satis amplæ.

57. *Te minor latum reget æquus orbem, &c.*] Sensus est: Augustus autem o Jupiter, sic orbem hunc inferiorem, ita volentibus fatis, reget, ut se gerat semper minorem te, sicut decet & æquum est. Et quanquam laudibus omnium jam effertur: *Et virtutis moderationisque fama Indos etiam ac Scythas, auditu modo cognitos, pellexit ad amicitiam suam Populique Romani ultro per legatos petendam*; (ex Sueton. Octav. cap. 21.) quanquam Parthos etiam nominis sui splendore similiter perculit, eorumque ferociam sine armis fregit: attamen ille seu novis indies triumphis augeatur, seu tot populos sibi subjectos cernat, nunquam tamen animos ultra quam fas est, superbos tollet.

Latum.] Virgil Æneid. 1.

His ego nec metas rerum, nec tempora pono.

Legunt alii *lætum*, nimirum ob *æquitatem* Augusti, qui jus summa lenitate pariter ac diligentia dixisse scribitur Suetonio.

58. *Tu gravi curru quaties Olympum.*] Tu in Cœlo regnabis, indeque tonitru in hæc infima, cum fueris ad justam provocatus iram, vibrabis. Nempe vulgus opinabatur e *curru* Jovis *cœlum quatiente* formari tonitrua, & *mitti fulmina.*

59. *Tu parum castis, &c.*] Quoniam luci Diis sacri habebantur, hinc si aliquo scelere ac flagitio in iis perpetrato contaminati essent, Jovis excitari credebant furorem, & sacrilegium vindicari, misso fulmine. Unde & satagebant expiare locum, & cæsis hostiis Numinis iram placare.

ODE XIII. Ad LYDIAM.

Zelotypum se pingit Horatius, ac rivalem suum vellicat.

CUM tu, Lydia, Telephi Cervicem roseam, & cerea Telephi Laudas brachia, væ, meum	[57]	*O Lydia, quando tu collaudas collum rubicundulum Telephi, & molles lacertos Telephi, væ, meum*

ANNOTATIONES.

Ode est dicolos distrophos, ut tertia supra, *Sic te Diva, &c.*

1. *Cum tu, Lydia, Telephi, &c.*] Non caret arte repetitio vocis *Telephi*. Nam & qui amant, nunquam satis id loquuntur quod amant: & zelotypo illud idem est intolerabile. Lydia cervicem roseam Telephi, iterumque cerea brachia Telephi laudare gaudet: at Horatio id ciet bilem, doletque quod rivalem suum in ore frequentius habeat. Unde, cum præsentem convellere amorem nequeat, de futura ejus immutatione se consolatur.

2. *Cervicem roseam.*] Pulchram instar rosæ, & fragrantem; vel rosei coloris: Scaliger hic Horatium graviter reprehendit, & *lacteam* dici oportuisse contendit, non *roseam*. Verum quidni adolescens amore fervidus rosea cervice & rubicundula celebretur? Virg. Æn. 1.

Rosea cervice refulsit.

Cerea brachia.] Mollia, tenera, fortasse etiam candida, politula, nitida, puta, pura, formosa instar imaginum cerearum, quæ sine ossibus nervis, pelle, pilis. Vide Non. Marcel. in voce *putus*.

3. *Væ.*] Interjectio dolorem indicans atque indignationem. Sunt qui legant, *næ*, *vai*, id est, *certe*, *hercle*.

hepar turgescit acri cholerâ inflammatum. Tum neque animus mihi, neque color statu firmo constat. Tum etiam lacrymæ clam decidunt in malas, patefacientes quantum intus ablumar summis secretis. Effervescio, sive jurgia ex vino immoderata deformarunt albas tibi scapulas: sive juvenis insaniens memorem cicatricem labellis tuis dente insussit. Cave si mihi sat ausculites, ne exspectes constantem eum fore qui immaniter vulnerat basia suavissima; quibus indulsit Venus quintum suæ dulcedinis gradum.

Fervens difficili bile tumet jecur.
Tunc nec mens mihi, nec color
Certa sede manet: humor & in genas [5]
Furtim labitur, arguens
Quam lentis penitus macerer ignibus.
Uror, seu tibi candidos
Turparunt humeros immodicæ mero [10]
Rixæ; sive puer furens
Impressit memorem dente labris notam.
Non, si me satis audias,
Speres perpetuum, dulcia barbare
Lædentem oscula, quæ Venus [15]
Quinta parte sui nectaris imbuit.

ANNOTATIONES.

4. *Bile tumet jecur.*] Intumescit fellis receptaculum jecori annexum. In felle ira, in jecore amor ac libido, in splene risus, in corde sapientia proprie resident. At Horatius modo libidinem in jecore statuit, ut lib. 4. Od. 1.

Si torrere jecur quæris idoneum.

Alias iracundiam, ut hic: pariter & Juvenalis Sat. 1. v. 45.

Quid referam quanta siccum jecur ardeat ira?

Secuti videntur Archilocum, Χολὴν ἐκ ἔχεις ἐφ' ἥπατι, *Bilem non habes in hepati.* Apud Athen. lib. 3. cap. 24.

5. *Tunc nec mens mihi, nec color, &c.*] Variis se perturbationibus agitari indicat, pudore, timore, ira. Opportune Macrob. lib. 7. cap. 11. *Natura, cum quid ei occurrit honesto pudore dignum, imum petendo penetrat sanguinem, quo commoto atque diffuso, cutis tingitur, indeque nascitur rubor . . . . . . gaudium extrinsecus contingit. Ad hoc animoso natura occursu festinat, quam sanguis comitando, quasi alacritate integritatis suæ compotem, tingit cutem; & inde similis color nascitur. Contra qui metuunt, pallescunt. Natura enim, cum quid de extrinsecus contingentibus metuit, in altum tota demergitur, sicut nos quoque cum timemus latebras quærimus. Sic natura tota descendens, ut lateat, trahit secum sanguinem. Hoc vero demerso, humor dilutior cuti remanet, & inde pallescit, &c.*

7. *Furtim labitur.*] Invito mihi excidunt lacrymæ propter vim indignationis & zelotypiæ. Hanc describit Tullius Tuscul. 4. n. 28. *Ægritudinem ex eo quod alter potiatur eo, quod ipse concupierit.*

8. *Macerer.*] Porphyrio legit, *Concremer.*

9. *Uror, seu tibi candidos, &c.*] Dolore gravi afficior, cum video te mihi adamatam vexari crudeliter, atque ictibus laniari ab juvene temulento, & post epotum vinum petulco, sine modo lascivienti, rustice jurganti, imo dure ac barbare te molliculam tractanti. Horatius nempe ut Lydiam demereatur, suum ei tenerum exponit amorem, qui ejus cruciatus persentiat, illumque opponit sævæ rivalis libidini, quæ, ut se expleat, amicæ haud parcit: sicque Telephum in invidiam adducere conatur. Hinc & maligne interpretatur comessationes illas, necnon morsiunculas amatorias; ac velut diras plagas truceisque ac belluinos morsus traducit, ut Lydiam a Telepho quacumque ratione abstrahat.

11. *Sive puer furens, &c.*] Sive Telephus effrœnata & impotenti abreptus libidine, ac prope furiosus momordit labia tua, ad relinquendam qualemcunque sui memoriam, in crudeli etiam cicatrice. Cic. act. 7. in Verrem, n. 32. *Metuendum . . . ne excitetur Verres, ne denudetur a pectore, ne populus Romanus aspiciat cicatrices ex mulierum morsu, vestigia libidinis atque nequitiæ.*

13. *Non Speres perpetuum.*] Si mihi credis, Lydia, ne perpetuum tui amatorem spera illum fore, qui sic abutitur amore tuo, ut osculando vulnera infligat, œstro velut percitus. Nam, ut aiunt, *Omne violentum non est durabile.*

16. *Quinta parte sui nectaris.*] Missa plurium interpretatione in putidis & obscœnis plus æquo sagacium, ego cum paucis sentio, & *oscula quæ Venus quinta parte sui nectaris imbuit,* intelligo valde fragrantia, nectaris instar suavia. Eo fere modo apud Athen. lib. 2. cap. 2. sub finem. Ibycus, ut significet mel esse dulcissimum, ait, mel nonam esse partem ambrosiæ; id est, habere nonam partem suavitatis quæ est in ambrosia.

Felices

elices ter & amplius [59]
Quos irrupta tenet copula: nec malis
)ivulsus quærimoniis,
Suprema citius solvet amor die. 20

O ter & plus beati, quos nectit stabilis conjunctio, nec amor improbis querelis divisus seperabit ante diem ultimam.

ANNOTATIONES.

17. *Felices ter, &c.*] Sic denique tentat Horatius expugnare Lydiæ amorem, dicens longe feliciorem eam fore, si se Horatium constanter maturum præferat Telepho nunc ardenter quidem, sed ad tempus duntaxat amanti.

18. *Malis divulsus querimoniis.*] Bonæ sunt in amore quærimoniæ, ob absentiam, ob desiderium: malæ vero ob inconstantiam, mutationem, ac fidem fractam.

20. *Suprema citius solvet. &c.*] Non ante desinam te amare, Lydia, si me ames, quam desiero vivere, inquit Horatius: imo, ut ait ipse in persona Lydiæ, Ode 9. lib. 3.

Tecum vivere amem, tecum obeam libens.

ODE XIV.

Non esse redintegrandum civile bellum.

O Navis, referent in mare te novi
Fluctus. O quid agis? fortiter occupa [60]
Portum. Nonne vides, ut
Nudum remigio latus,

O navis, novi fluctus in mare te reducent. O quid facis? Firmiter portum tene. Annon cernis quod latus tuum est *remis destitutum?*

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod supra Od. 5.

Non pauca ex Alcæo imitatus est Horatius in hac Ode, quam fere omnes allegoricam agnoscunt totam, ipseque Quintilian. lib. 8, cap. 6. In ea certe plurima dicuntur figuris ac tropis involuta, quæ aperte nequaquam dici fas fuisset, vel rempublicam, vel Brutum, vel Sextum Pompeium alloquitur, dehortaturque a reparandis civilibus tumultibus, quibus velut novis procellis non nisi ingenti suo malo Respublica concutienda sit.

Porro sic interpretari singula nobis licet.

Navis, est Respublica Romana: *mare*, civile bellum: *fluctus*, discordiæ ac tumultus: *portus*, pax: *nudum remigio latus*, Cassius cum sinistro cornu, cui præerat, militibus cæsis ac fugatis, fractus: *malus Africo saucius*, Magnus Pompeius a Ptolemæo Ægypti rege, nefarie obtruncatus: *antennæ gementes*, Senatores aliique Principes Pompeii fatum dolentes: *carina sine funibus*, ærarium sine pecunia, quæ nervus belli est: *lintea non integra*, vexilla & legiones dissipatæ: *æquora Cycladas nitentes interfusa*, quæ caveri atque evitari debeant; quorundam potentium occulta ambitio, invidiaque alienæ gloriæ. Quippe hi sæpe specioso publicæ utilitatis prætextu, rebus suis student: atque ut militaria imperia, dignitates ac magistratus captent, pacem impediunt, turbas fovent, populis illudunt, perniciem civium moliuntur.

1. *Navis.*] Bruti pars intelligi potest, sicut Pompeianæ partes navi designantur apud Cic. lib. 2. Epist. 5. & lib. 12. Epist. 25.

Novi Fluctus.] Primum civile bellum exarsit Cæsarem inter & Magnum Pompeium: alterum inter Augustum Antoniumque, & Cæsaris percussores Cassium & Brutum: tertium inter Sextum Pompeium, Magni filium, & Augustum; de quibus vide Appian. lib. 4. Plutarch. &c.

2. *O quid agis?*] Nempe Antonio hoste Patriæ judicato, literisque per Senatum datis ad Julii Cæsaris interfectores de recuperanda libertate, quid aliud quam incenditur grave bellum, ac Romanum pessundatur Imperium?

Fortiter occupa Portum.] Una salutis ratio est, compone pacem cum Octav. Augusto, cui nisi summam defers rerum, nunquam sane conquiesces. Conjecturam audaciorem quorundam retundere videtur iste locus. Nec est quod aut Muretus Quintiliano dormitationem ita objiciat, aut Faber Critic. Epist. 54. alterque ei adstipulatus sibi plaudent & acclament velut invento Api, exultantes, εὑρήκαμεν, συγχαίρωμεν· enim vero si, quod volunt illi, citra metaphoram aut allegoriam scribat ad eam navim, qua sui amici iratum Augustum metuentes fugere properabant, sique hac Ode secundam ei navigationem apprecatur, non secus ac navi Athenas Virgilium transvehenti, Od. 3. quo sensu diceret hic: *fortiter occupa portum?* Imo vero debuisset inclamare ad immorantes, *Solvite protinus*, ad navim autem; *Portum hunc cito desere non tutum: statione male fida statim cede, in qua periculosius quam in alto mari versabere.* Et

& malus austro præcipiti labefactus: atque antennæ strideant, & vix carina absque rudentibus valeat sustinere mare violentius? Non adsunt tibi vela salva; neque Numina, quæ invoces rursus ærumnis obruta. Licet Ponti sis pinus, orta è silva celebri, atque originem ostentes, vanamque famam: Nauta meticulosus haud confidit pictæ puppi. Tibi prospice, nisi ventis in jocum es destinata. Tu, *quæ mihi nuper molestum* creabas *tædium,*

Et malus celeri saucius Africo, 5
Antennæque gemant? ac sine funibus
Vix durare carinæ
Possint imperiosius
  Æquor? non tibi sunt integra lintea;
Non Dii, quos iterum pressa voces malo: [61]
Quamvis Pontica pinus, 11
Silvæ filia nobilis,
  Jactes & genus, & nomen inutile.
Nil pictis timidus navita puppibus
Fidit. Tu, nisi ventis 15
Debes ludibrium, cave.
  Nuper sollicitum quæ mihi tædium,

ANNOTATIONES.

5. *Africo.*] Vento Meridionali, de quo Virg. Æneid. 1. v. 89.

Creberque procellis
Africus.

6. *Antennæque gemant.*] Fracto navis malo dependentes ex eo antennæ concidant necesse est: & Senatores ac Proceres, qui adhæserant Pompeio, eo quidem sublato gemunt ac dilabuntur. Hi certe alii in alias diffluxere provincias ex Appiano cit. loc. *Antennæ*, trabs in summo navis malo transversa, cui velum alligatur.

8. *Imperiosius Æquor.*] Virtutem ac fortunam Augusti manifeste prævalentes.

10. *Non Dii quos iterum pressa voces.*] Cum enim fatis destinatum Augusto videatur orbis Imperium, tibi contra fata pugnanti non aderunt aut favebunt Dii. Adde quod *frustra Neptunum invocat, qui secundum patitur naufragium.*

Dii.] Castor & Pollux, Apollo, Minerva, aut quilibet alius, solebat esse & vocari tutela & insigne navis: & sacrarium in puppi collocabatur, vel in prora. Act. Apost. cap. 28. scribitur navigare Paulus Alexandrina quadam navi, cujus insigne Dioscuri. Pers. Sat. 6.

Jacet ipse in littore, & una
Ingentes de puppe Dii.

Quidem sic interpretantur locum hunc: *Tibi non sunt Dii, quos iterum pressa voces malo:* jam Pompeius occidit, Cassius periit, divini illi libertatis vindices: quid tentes ultra?

11. *Quamvis Pontica pinus, &c.*] Sicut adversus tempestatem sævam parum valet nobilitas arborum e quibus compacta est navis, minime quoque picta & ornata puppis: sic a naufragii periculo nequaquam eximit Rempublicam contentionibus laceram, aut ipsius fama quantumlibet celebris, aut Ducis exercitus generositas. Hæc enim quid juvant, si præsertim desint præsidia sat firma: ærarium locuples, &c.

12. *Silvæ filia nobilis.*] In Ponti regione multiplex erat silva, egregiæque arbores fabricandis navibus idoneæ.

14. *Nil pictis timidus navita puppibus Fidit.*] Ne splendori tui nominis fide, O Respublica Romana, vel origini præclaræ: neque tu, Brute, aut ingenitæ nobilitati, aut propriæ existimationi. Sunt enim hæc vana præsidia ac firmamenta.

Timidus navita.] Ne cum Scaligero putes legendum, *tumidus*. Est enim *timidus* epitheton nautis semper conveniens, & hic maxime. Sic enim significatur nauta prudenter metuens omnia ab infido mari, ab instabilibus ventis, a repentinis tempestatibus, cum præsertim vehitur navi jam debilitata.

15. *Nisi ventis Debes ludibrium.*] A bello desine, nisi vis fortunæ jocantis, aut Martis communis, aut etiam fatorum ludibrium esse.

7. *Nuper sollicitum quæ mihi tædium, &c.*] Militaverat Horatius sub Cassio, & Bruto; postea tamen Augusto victori conciliatus veniam obtinuerat: hæc autem scripsisse fertur post Cassium cæsum, & antequam Brutus adversus Augustum belli aleam experiretur. Ait ergo: O publica salus, quæ tædium mihi tunc præbuisti ob diuturnitatem discordiarum ac militiæ labores; nunc autem solicitudinem & curam præstas ob novos tumultus; cur evidens periculum, talesq; angustias sponte adis? Vel ad Brutum loquitur. O Brute, qui solicitum me habuisti de eventu belli, sub tuis signis merentem: nunc autem tui ac libertatis, quam vindicas, desiderio crucias, cum præcisam salutis tuæ spem animo jam concipiam: si mihi credis, ne Augusti partes fortiores lacesse, pone arma, neve tam periculosæ plenos aleæ labores incassum subi: imo conciliandæ pacis consilia & rationes ini. Vide lib. 2. Ode 7. & Epist. 2. lib. 2.

Nunc desiderium, curaque non levis, [62]
Interfusa nitentes
Vites æquora Cycladas. 20

jam verò desiderium ac solicitudinem haud modicam, fuge maria Cycladas emicantes interfluentia.

ANNOTATIONES.

20. *Cycladas.*] Insulæ sunt circiter quinquaginta, in Ægæo mari in cycli prope formam dispositæ: quæ quidem ob frequentes scopulos, & maris angustias adiri, aut circumnavigari vix citra periculum possunt.

ODE XV.

Vaticinium de Trojæ excidio.

PAstor cum traheret per freta navibus
Idæis Helenam perfidus hospitam,
Ingrato celeres obruit otio [69]
Ventos, ut caneret fera
Nereus fata. Mala ducis avi domum, 5

Cum pastor fallax per maria abduceret Helenam hospitam navibus Trojanis, injucundâ tranquilitate ventos veloces oppressit Nereus, ut dira præcineret fata, sic *infaustis auspiciis domum ducis* eam,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Ode 6.

1. *Pastor cum traheret, &c.*] Sicut apud Bacchilidem Cassandra Paridi Trojam ingredienti, ita hic eidem iter agenti, Helenamque belli facem ducenti Nereus vaticinatur quanta ferat mala, adeoque Trojæ ruinam. Antonium Cleopatræ amoribus irretitum exemplo Paridis admoneri ab Horatio non nemo opinatur. Cæterum cuncta fere ex Homero deprompta. Sensus est, Cum Paris Helenam raperet Hospitis Menelai uxorem, atque e Sparta Trojam navigaret, Nereus Deus marinus ventos cohibuit, dum perfido illi raptori caneret impendentem cladem, ob violatum jus & incestas nuptias. Vide Herodot. lib. 2. Eustath. in 6. Iliad.

Pastor.] Paris, alio nomine dictus Alexander, expositus in Ida monte, educatusq; à pastore, & ipse aliquandiu pastor, quanquam erat filius Priami Trojanorum regis & Hecubæ, quæ pregnans facem se ardentem parere somniavit: quo territa & conjectorum impulsa responso exponendum curavit filium.

Traberet.] Per varias regiones, diversaque maria, tandemque in patriam suam Trojam pertraheret.

Navibus Idæis.] Fabricatis in Ida Troadis monte.

2. *Helenam perfidus hospitam.*] Paris hospitio receptus apud Menelaum, eo quidem absente, in adulterium pellexit abduxitque Helenam ejus uxorem; adjuvante nimirum Venere, quæ formosissimam Paridi sposponderat fœminam, in præmium judicii, quo Junoni & Palladi prælata ab eo fuerat.

3. *Ingrato celeres, &c.*] Quoniam ventorum natura est erumpere & vagari: hinc nihil injucundius ipsis est quam frœnari & in otio contineri. Est qui referat ad Paridem, celeriter avehere prædam suam cupientem: cui proinde valde ingrata fuerit ea mora. Sed cum per multas ac diversas regiones Paris Helenam circumduxisse legatur, antequam in Troadem perveheret, non videtur ea posse interpretatio stare.

4. *Ut caneret fera Nereus fata.*] Dum excidium patriæ ac Paterni regni prænunciaret flagitioso Paridi, ventos compressit Nereus, silentiumque imposuit. Quidam contensiose legunt *Proteus*, eo quod apud Homerum ille de Trojanis rebus vaticineretur: Nereo autem vix id muneris tribuatur. Verum Poetæ quid non licet? Deinde naviganti quis melius vaticinans inducatur quam marinus Deus? Adde quod Apollonius Rhodius Interpres in 4. Argonautic. ex Pherecydis sententia, scribit Nereum coactum respondere velut oraculum. Apollodorus l. 2. de Nymphis Jovis ac Thetidis filiabus, vatem facit Nereum: & Hesiodus in Theogon. veridicum eum appellat. Maneat ergo Nerei Prosopopœia, & recte posita censeatur.

5. *Mala ducis avi domum.*] Ex Augurum observatione tracta dictio; id est, malo omine, infelici augurio Helenam ducis, O Pari, tibique assumis & rapis uxorem alienam.

Quam

quam numeroso exercitu reposcet Græcia conspirans tuas dissolvere nuptias, atque antiquum Priami regnum. Eheu, quantus equis, quantus viris sudor inest! Quantas cædes Trojanæ nationi paras! Jam Pallas aptat cassidem & clypeum, & currus, & furorem. Frustra superbus ob Veneris favorem pectes comam: & lyra molli jucundas mulieribus cantilenas distribues. Frustra fugies lanceas nuptiali *thoro molestas, & acumen telorum Cretensium, sonitumque, & acrem in sequendo Ajacem. Attamen, heu, tarde mœchos*

Quam multo repetet Græcia milite,
Conjurata tuas rumpere nuptias,
Et regnum Priami vetus.
Eheu, quantus equis, quantus adest viris
Sudor! Quanta moves funera Dardanæ 10
Genti! Jam galeam Pallas & ægida,
Currusque, & rabiem parat. [64]
Nequicquam Veneris præsidio ferox,
Pectes cæsariem: grataque feminis
Imbelli cithara carmina divides. 15
Nequicquam thalamo graves
Hastas, & calami spicula Gnossii
Vitabis, strepitumque, & celerem sequi
Ajacem. Tamen, heu, serus adulteros [65]

ANNOTATIONES.

6. *Multo milite*] Homer. naves Græcorum numerat 1146.

7. *Conjurata.*] In portu Aulidis Græciæ Principes universi jurejurando se adstrinxerunt non discessuros a bello, donec Helena restitueretur, illataq; Græcis injuria vindicaretur, eversa Troja.

9. *Quantus equis, quantus, &c.*] Quanta discrimina, quantæ strages ac labores virorum & equorum in decennali bello!

10. *Dardanæ Genti.*] Dardanus Jovis ex Electra filius in Asiam veniens condidit eam gentem, quæ a Troe postea Trojana dicta est. Ab eo ortus Priamus. Virgil. Æneid. 8. v. 134.

Dardanus Iliacæ primus pater urbis & auctor, &c.

11. *Jam galeam Pallas & ægida.*] Pallas & Juno pro Græcis pugnabant, nempe tum quod manebat alta mente repostum judicium Paridis, spretæque injuria formæ: tum quia virgo Pallas flagitioso Paridi infensa erat. Porro bellicosæ Pallidi sueta aptantur hic arma. Ovid.

Dat galeam capiti, defenditur ægide pectus.
Virgil. Æneid. 8.

Ægidaque horrificam turbatæ Palladis arma.
Quem in locum Servius ita scribit: *Ægis pectoris est munimentum, habens in medio Gorgonis caput. Quod si in pectore Numinis fuerit, ægis vocatur: si in hominis pectore, ut in antiquis Imperatorum statuis videmus, lorica dicitur.*

12. *Currusque, & rabiem.*] Bigas & quadrigas bellicas Pallas invenisse fertur: & apud Hom. e curru, non ex equo pugnari scribitur. *Rabiem*, iram, indignationem, furorem & impetum animi, quæ quidem vix absunt a quocumque bello.

13. *Nequicquam Veneris præsidio ferox, &c.*] Tunc parum juvabit te præsidium Veneris minime bellicosæ, multo minus decebit illa tua venustas & cultus corporis: quæ apud mulieres valent quidem, non ita vero adversus hostem. Vide supra Od. 12. v. 41. apud Homer. 3. Iliad. idem Paris sic admonetur, objurgaturque: *Inutilis erit tibi cithara, ac munera Veneris, & coma, & species, quando humi in pulvere jacebis mixtus.*

15. *Cithara carmina divides.*] Modulaberis distincte, concinne, ex arte, modo hos, modo istos carpendo nervos: non male sic; melius tamen: modo lyra, modo voce alternatim canendo: at optime alii interpretantur, mulierosum Paridem modo huic, modo illi fœminæ gratificari, ac suam cuique cantilenam dispertire. Sic infra Od. 36. *dividere oscula*, est singulis dare oscula.

Imbelli cithara.] Hac quidem valebat Paris, sed quam bellicoso viro parum conveniret, ostendit Alexander ille Magnus, cum Paridis sprevit citharam, Achillis optavit. Illa videlicet amores ac nugæ, hac heroum laudes celebrantur. Plutarch.

16. *Nequicquam thalamo graves hastas, &c.*] Licet initio amori ac nuptialibus jocis vaces, at tandem ad arma concurrendum erit, & feras licet pœnas exolves, cum humi postratus in pulvere volutaberis, traherisque a victore hoste crinibus illis, adulterii incentivis.

17. *Gnossii.*] Gnossus urbs Cretæ, cujus populi sagittas emittendi arte pollebant. Adde quod ex Plinio, abundat Creta cannis gravioribus ad faciendas sagittas aptissimis. Porro inter proceres Græcos erat Idomeneus Cretensium dux, Merionis comes.

18. *Celerem sequi Ajacem.*] Pedum celeritate Ajax clarus, ut eum insequentem evaderet nemo. Verum Oileusne, an Telamonius? Hic certe, si Dareti Phrygio fides, Paridem persequi & occidere legitur.

19. *Serus adulteros crines pulvere collines.*] Crines

Crines pulvere collines. 20
 Non Laertiaden, exitium tuæ
Gentis, non Pylium Neſtora reſpicis?
Urgent impavidi te Salaminius,
Teucerque, & Sthenelus ſciens
 Pugnæ, ſive opus eſt imperitare equis, 25
Non auriga piger. Merionem quoque
Noſces. Ecce furit te reperire atrox
Tydeides melior patre:
 Quem tu, cervus uti vallis in altera
Viſum parte lupum graminis immemor, 30
Sublimi fugies mollis anhelitu, [66]
Non hoc pollicitus tuæ.

capillos pulvere conſperges. Nonne vides filium Laërtis, nonne Pylium Neſtorem populo tuo fatales? Te Salaminius Teucer, te Sthenelus belli gnarus, ac ſi oportet equos regere, ductor haud ſegnis, intrepidi perſequuntur. Senties etiam Merionem. En ardet incurrere in te impavidus Tydei filius genitore fortior. Hunc tu, velut cervus aſpectum in adverſâ vallis regione lupum, herbarum oblitus, fugies effeminatus, graviter anhelans: quod quidem *tuæ nequaquam promiſiſti.*

ANNOTATIONES.

Quamvis effugias aliquandiu, non tamen poteris ſemper declinare pugnam & congreſſum, in quo cum vel proſtratus vel occiſus fueris, pulvere tandem fœdabuntur crines illi tui tanto ſtudio calamiſtrati, & unguentis delibuti, quibus Helena in amorem, & hinc in adulterii facinus a te pertracta eſt. Vel ſimpliciter, crines illos tuos oportebit tandem bellico pulvere aſpergi & illini, quos unguentis duntaxat antea illinire ſatagebas. Sunt enim qui affirment Paridem Ajacemque Oileum concertantes mutuis occubiſſe vulneribus; alii volunt Paridem poſtquam Achillem interemiſſet, a Pyrrho, alii autem, a Philoctete interfectum.

21. *Laërtiaden.*] Ulyſſem filium Laërtis, Ithacæ & Dulichii Inſularum regem, prudentia ſolertiaque ſuper æthera notum. *Exitium tuæ gentis:* nempe quia detexit ipſe atque ad Trojanum bellum adduxit Achillem, ſine quo ex fatis capi Troja non potuiſſet.

22. *Pylium Neſtora.*] Hic ſapientia & vitæ diuturnitate inclytus, apud Pylum Peloponneſi oppidum educatus, jam ſenior cum aliis Græciæ proceribus convenit ad expeditionem Trojanam. De eo fertur Agamemnon dixiſſe: brevi expungandum Ilium, ſi decem Neſtores adfuiſſent.

23. *Salaminius Teucer.*] Ajacis ille frater, vide ſupra, Od. 7. v. 27. & ſeq.

24. *Sthenelus.*] Vir pugnaciſſimus, comes Diomedis, unus eorum qui equo ſe Trojano abdiderunt.

26. *Merionem quoque Noſces.*] Tuo quidem malo cognoſces & experiere virtutem, iram, acreſque animos Merionis. Hic patruelis erat Idomenei Cretenſium ducis. De eo ſupra, Od. 6. v. 15.

28. *Tydeides melior patre.*] Supra Od. 6. *Tydeidem ſuperis parem* vocat Horatius, ſane quia Iliad. 5. dicitur Martem ac Venerem in prælio vulneraſſe. Unde ibid. Homerus ejus ferociam comparat flumini omnia ſubvertenti, ac leoni vulnerato. Non mirum ergo, ſi hic Tydeo patre quanquam bono & forti, melior tamen ac fortior Diomedes nuncupetur.

31. *Sublimi fugies mollis anhelitu.*] Ferocem illum Diomedem patre meliorem ac ſuperis parem fugies, tam graviter anhelans, præ metu & & pavore, quam cervus lupum aſpiciens. Mecum vero, lector, mirare, quo ducat carpendi cacoethes. En Scaliger, *Ex toto Galeno,* inquit, *non intelligo quid ſit ſublimis anhelitus.* Verum, enim ſine Medicæ ſcientiæ aut Medicorum ope, bene intelligitur copioſe, & ex alto pectore anhelare cervus, vel potius, elato & ſublimi, ut fit, capite fugiens, ore quoque ſublimem anhelitum ac ſpiritum efflare.

32. *Non hoc pollicitus tuæ.*] Intrepidum te nimirum jactaveras, O Pari, Helenæ per illicitos amores *tuæ*, & Menelao totique Græciæ parem te unum oſtentaras. At facile eſt apud amaſiam gloriari; non ita apud Græcos raptam perfide, & ultionem juſtam *multo milite repetentes*; Ovid. Epiſt. Paridis ad Helenam:

Finge tamen, ſi vis, ingens conſurgere bellum:
Et mihi ſunt vires; & mea tela nocent.
Nec plus Atrides animi Menelaus habebit,
Quam Paris, aut armis anteferendus erit.

Et quidem provocatus a Menelao Paris ad ſingulare certamen, vixque tandem congreſſus, niſi ope Veneris ſubtractus eſſet, certe victus occubuiſſet, ex Homer. Iliad. 3. unde ibid. Helena inducitur ſuam Paridi exprobrans ignaviam, & Menelai, quem prius ille contempſerat, virtutem experto inſultans.

Iracunda

Indignata classis Achillis Trojæ Trojanisque fœminis fatale, *tempus differet:* at *post aliquot annos ignis Græcorum Trojanas ædes incendet.*

Iracunda diem proferet Ilio,
Matronisque Phrygum classis Achillei,
Post certas hyemes uret Achaicus 35
Ignis Iliacas domos.

ANNOTATIONES.

33. *Iracunda diem proferet Ilio, &c.*] Achilles ob ereptam sibi Briseiden iratus, a pugna & bello suam classem continens, Trojæ quidem fatum aliquandiu retardabit, diemque Trojæ ac Trojanis ultimam differet: ut ubi Patroclum audiet ab Hectore peremptum, tum ad arma, & amici vindictam convolabit, nec ponet iram donec Hectorem Iliensium defensorem unicum prosternat. Virgil. Æneid. 2.

Venit summa dies, & ineluctabile tempus
Dardaniæ: fuimus Troes: fuit Ilium & ingens
Gloria Teucrorum, &c.

34. *Phrygum.*] Phrygia Asiæ Minoris regio, cujus pars est Troas, ac metropolis Troja.

Achillei.] Achilles fortissimus Græcorum, vel suo nomine apud omnes famosus.

35. *Post certas hyemes.*] Post certum annorum spatium fatis decretum. Calchas augur e passerum numero, post annos decem Trojam expugnandam diruendamque prædixerat.

Uret Achaicus Ignis Iliacas domos.] Achaia Græciæ pars, Synecdoche. Quidam legunt, *Pergameas domos.*

ODE XVI.

PALINODIA ad AMATAM PUELLAM.

O formosâ genetrice nata formosior, quem libuerit finem dabis injuriosis Iambis: seu igne,

O Matre pulchra filia pulchrior, [67]
Quem criminosis cumque voles modum
Pones Iambis: sive flamma,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 9. Supra.

Quæcunque valent ad placandam iram, hæc adhibet Horatius ad mitigandum offensæ puellæ animum. Scripserat olim Iambos aut adversus ipsam, aut contra matrem ipsius. Jam volens redire in gratiam cum ea quam deperibat, 1. Fatetur se peccasse: 2. Non per contemptum se fecisse quidquam, sed per iram, asserit: 3. Vindictam offert. Porro quæ sit, quæque vocetur amica illa non constat. Gratidiæ nomen reperitur in quibusdam codicibus inscriptum. Alii volunt hanc esse Tyndaridem illam, ad quam Ode sequens nuncupata est.

1. *O matre pulchra filia pulchrior.*] Aiunt quidam scriptum dicaciter ante ab Horatio fuisse:

O matre turpi filia turpior.

Quicquid sit: jam laudat egregie puellam, sciens nihil fere mulieri jucundius esse, quam forma & pulchritudine commendari. Imitatio vero est Stesichori, qui cum Helenam quandam Siculam Iambis proscidisset, Apollinis oraculo monitus primus Palinodiam canens, oculorum usum, quem amiserat, recepit.

2. *Quem criminosis cumque, &c.*] Criminis se reum, pœnamque subire quamlibet se paratum profiteur; ejusque, quam læsit, arbitrio cuncta, permittit.

3. *Iambis.*] Sunt enim Iambici versus ad maledicendum aptissimi. *Sicut Iambus ex brevi & longa constat; ita contumelia ex parvis initiis ad magna procedit:* Suidas. ἰαμβίζειν Græcis, est *maledictis insectari.* Horat. ad Pisones.

Archilocum proprio rabies armavit Iambo.

Sive flamma, Sive mari libet.] Ipse suum carmen maledicum damnat igni vel aqua, ut placuerit. Tibul. lib. 1. Eleg. 9.

Illa velim rapida Vulcanus carmina flamma
Torreat; & liquida deleat amnis aqua.

Sive mari libet Adriano.
Non Dindymene, non adytis quatit 5
Mentem Sacerdotum incola Pythius, [68]
Non Liber æque, non acuta
Sic geminant Corybantes æra,
Triſtes ut iræ: quas neque Noricus
Deterret enſis, nec mare naufragum, 10
Nec ſævus ignis, nec tremendo [69]
Jupiter ipſe ruens tumultu.
Fertur Prometheus addere principi

ſeu mari placet Adriatico. Nec Cybele, nec Apollo inhabitator animum ſacrificulorum in ſacrariis ita commovet, nec Bacchus: neque Corybantes tam crebo pulſant cymbala acuta, ſicut mœſta indignatio: quam nec gladius ex Illyrio cohibet, nec mare naufragiis infeſtum, nec dira flamma, nec ipſe Jupiter horriſono fragore. Dicitur Prometheus primario luto ob-

ANNOTATIONES.

4. *Adriano.*] Synedoch. pro quolibet mari.

5. *Non Dindymene, &c.*] Iræ deſcribit vim & impotentiam, in eamque culpam omnem ſuam transferre ſatagit, ut odium & contemptum, quo gravius nihil ad offenſam omnino abfuiſſe comprobet.

Dindymene.] A Phrygiæ monte Dindymo dicta Cybele, cujus ibi ſacra peragebantur, Sacerdoteſque furore perciti membra ſibi incidebant.

Non adytis quatit, &c.] Conglobata comparatione iræ vehementiam exaggerat. Nec Cybele, inquit, ſuos ſacrificulos, nec Apollo Phœbades oracula reſponſaque edituras, nec Bacchus Mænadas & Bacchantes in Orgiis tanto furore implent, quanto irritatus amor amantem.

6. *Incola Pythius.*] Apollo Delphos, quæ urbs etiam Pytho dicta, incolens, ibique præcipue cultus & celebris: vel ita dictus a Pythone ſerpente interfecto. De quo vide Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 17. Cœl. Rhodig. lib. 16. c. 19. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 2. *Incola*, inſeſſor, invadens & efflans mentem Pythiæ tripodi inſiſtentis adytis ac penetralibus templi, ut extra ſe rapta jamque enthea, divina loquatur.

7. *Non liber æque.*] De Bacchanalium origine, inſania, abrogatione, vide Tit. Liv. lib. 39. cap. 8. & ſeq.

Non acuta Sic geminant Corybantes æra.] Neque tam crebris ictibus pulſant Corybantes æ rea cymbala, cum furioſi diſcurrunt, quam ira mentem variis motibus concutit. *Corybantes*, Rheæ ſacrificuli, iidem qui Curetes, ex Strabone lib. 10. & Lucret. lib. 2. dicti vel a κόρυς, *galea*, vel a κορύπτω, *cornibus peto*; item *caput jacto*: vel a κρύβειν, vel κρυβάζειν; quoniam adjuverunt Rheam in abſcondendo partu. Vel a κρούειν, *pulſare*, & ſtrepitum ac ſonitum reddere: quoniam ex Lucret. cit. *Pulſabant æribus æra*, & ex Apollod. lib. 1. Τοῖς δόρασι τὰς ἀσπίδας συνέκρουον, *Haſtis clypeos percutiebant*: ſic nimirum *Jovis illum vagitum in Creta quondam occultaſſe feruntur, ne Saturnus eum malis mandaret adeptus*, Lucret. cit. & paulo ante:

Tympana tenta ſonant palmis, & cymbala circum
Concava, rauciſonoq; minantur cornua cantu.
Et Phrygio ſtimulant numero cava tibia mentes,
Telaque præportant violenti ſigna furoris.

Omnes autem a Græco origines parum ſatisfaciunt, & longe petitæ ac perperam confictæ videntur. Magis certe ad rem eſt quod refert Diod. Sic. l. 6. c. 11. Corybantas dictos a Cybeles filio Corybanto, qui ſacra Matris Deum in Phrygiam detulit; quique abs ſe nominavit eos, qui Matris ſacrificiis incumbebant.

9. *Triſtes ut iræ.*] Nihil æque violentum eſt ut iratus amor, ac triſtis quod ſe ſperni ſentiat, aut umq; præterri: tunc extrema quæque meditatur, atque etiam tentat ac molitur ſæpius.

Neque Noricus Deterret enſis.] Pergit oſtendere iræ pertinaciam, quam nec frangit armorum aut mortis horror; nec ignium aut Jovis ipſius tonantis fragor ac metus. *Noricus enſis.*] optimi ſcilicet enſes fabricantur in ea regione Illyrii. Plin. lib. 34. cap. 14. *Alibi ferro bonitatem præſtat factura*, v. g. aqua, *cui ſubinde candens immergitur*: at *in Noricis vena ipſa bonitatem præbet.*

10. *Nec mare naufragum, &c.*] Sic qui ad ultionem parandam, vel ad quærendam quod vehementer amat, contendit, per maris diſcrimina quælibet, per tela, per ignes intrepidus, ac cœco velut impetu rapitur & properat: nec ulla unquam reverentia, nec pavore tonitruum ac fulminum retardatur aut deterretur.

13. *Fertur Prometheus, &c.*] Amplificatio eſt per amœnam cauſæ diſquiſitionem; unde nempe homini ſic dominetur ira? fabellamque confingit vel intexit de Prometheo, qui formans hominem varias ei indiderit affectiones diverſis ex animantibus depromptas, ut vulpis aſtutiam, leonis iracundiam ferventemque bilem, &c. *Coactus.*] quia cum in fingendis brutis omnes naturæ facultates abſumſiſſet, coactus eſt demum e ſingulis aliquid decerpere, quod homini daret. Vid. Fulgent. Mytholog. lib. 3. cap. de Peleo.

Principi Limo.] Homini qui licet ex argilla &

Limo

strictus adjungere portionem hinc & inde decerptam, pectori nostro indidisse vehementiam furentis leonis. Iracundia Thyestem perdidit execrandâ strage; atque extremas præbuit causas maximis civitatibus, ut prorsus diruerentur, ac mœnibus infestum aratrum applicaret superbus exercitus. Animum reprime, me etiam impulit cordis ardor in amœnâ juventute,

Limo coactus particulam undique
Desectam, & insani leonis 15
Vim stomacho apposuisse nostro.
Iræ Thyesten exitio gravi
Stravere: & altis urbibus ultimæ
Stetere causæ, cur perirent
Funditus, imprimeretque muris 20
Hostile aratrum exercitus insolens. [70]
Compesce mentem, me quoque pectoris
Tentavit in dulci juventa,

ANNOTATIONES.

limo non secus ac cætera animantia conflatus, in ea tamen principatum obtinet. Vide Lucret. l. 5. Diodor. Sicul. l. 1. c. 1. &c.

17. *Iræ Thyesten, &c.*] Effectus iræ persequitur. De Thyeste atque Atreo fratribus tam infanda in sese invicem perpetrantibus, ut Sol aversatus retro conversus sit, omnibus auditum: & jam dictum est, Od. 6. v. 8. ad *sævam Pelopis domum*, quæ quidem per iram perdita & consumpta interiit *exitio gravi:* seu cum Thyestes appositum ab Atreo filium devoravit; seu cum ob vitiatam uxorem Atreus execranda illa ratione ultionem petiit, &c.

18. *Altis urbibus ultimæ Stetere causæ, cur perirent Funditus.*] Interdum urbes expugnantur non odio, sed quadam eas tenendi cupiditate: at cum ira facit ut capiantur, tum ultimi quoque fit causa excidii, impellitq; ad eas a fundamentis diruendas, ne quod vestigium superfit civitatis.

20. *Imprimeretque muris Hostile aratrum, &c.*] Per iram victor hostis non solum urbes aliquando demolitur, sed & excisis mœnibus ædibusq; universis, solum arat, *imprimitque aratrum* iis locis, in quibus erant *muri* antea, arces, ædesq;. Hinc illud:

Et seges est ubi Troja fuit.

Manilius l. 4. ejus qui sub ortum caudæ Scorpii fuerit natus gravem iram & victoriam ita præsagit:

Aut sternet positas urbes, inque arva reducet
Oppida, & in domibus maturas reddet aristas.

Socrates Ecclesiast. Histor. lib. 4. cap. 31. de Valente imperatore Constantinopolitanis irato, refert minatum esse civitati vastitatem, adeoque ἄροτρον βαλεῖν κατ' αὐτῆς, *aratrum in eam immissurum.* Seneca de Clementia lib. 1. cap. 26. *Injicere tectis ignem,* inquit, *aratrum vetustis urbibus inducere, potentiam putat.* Quem in locum J. Lipsius citat Horatii locum quem explicamus, aitque, mos erat ille in evertendis olim urbibus: & sicut aratro condebantur; ita aratro pariter significabant exscindi; affert quoq; Modestinum Jurisconf. *Si usus fructus civitati legatus sit, & aratrum in eam inducitur, civitas esse desinit: ut passa est Carthago; ideoque quasi morte desinit habere usum fructum.* Vide Isidor. l. 15. c. 11. Cœl. Rhodig. l. 26. c. 5. Alex. ab Alex. l. 6. c. 14. ubi non ædificandis modo urbibus, sed & funditus evertendis aratrum induci ait, quasi segetes ibi mox futuros denotaretur. Imo quandoque tantum est odium, tantus ulciscendi appetitus, ut versa aratro terra sale inspergatur, ad eam sterilitati damnandum. Quod egregie suo more explicans S. Hieron. in Matth. cap. 5. *Legimus,* inquit, *in Scripturis urbes quasdam ira victorum sale seminatas, ut nullum in ipsis germen oriretur.* Scilicet Judic. lib. cap. 9. Abimilec Sichimitarum maledictis exacerbatus eorum *urbem cepit, interfectis habitatoribus ejus, ipsaque destructa, ita ut sal in ea dispergeret.*

22. *Compesce mentem.*] Quandoquidem igitur tam ferox & impotens ira est, ut ad ultima quæque præter jus & fas adigat; quæso obtestorque, ne ei indulgeas; sed *compescas mentem iracundam.* Nam & ego male me ipsi indulsisse jam agnosco. Unde & *mutare quæro.* Juveniliter in culpam lapsus sum: nunc ætate factus sapientior, errati veniam peto.

Me quoque pectoris, &c.] Ex dictis infert Horatius idem fere quod habet Cicero ad Attic. lib. 1. Epist. 14. *Si quidem ita statueris, & irritabiles animos esse optimorum sæpe hominum, & eosdem placabiles; & esse hanc agilitatem (ut ita dicam) mollitiemque naturæ plerumque bonitati: &, id quod caput est, nobis inter nos nostra sive incommoda, sive vitia, sive injurias esse tolerandas: facile hæc, quemadmodum spero, mitigabuntur. Quod ego ut facias te oro; qui te unice diligo, &c.*

23. *in dulci juventa.*] Quo voluptatum avidior est juvenis, eo est irritabilior, si negentur ea ad quas anhelat, vehementiusque ad ulciscendam fertur. Id sibi contigisse Horatius fatetur, atque Iambos ita scripsisse mordaces quidem, dum non alia suppeteret ratio sedandi animum amore & ira *furentem.* At nunc laudes

Fervor,

Fervor, & in celeres Iambos
Misit furentem, nunc ego mitibus 25
Mutare quæro tristia, dum mihi
Fias recantatis amica
Opprobriis, animumque reddas. [71]

atque ad citos Iambos iracundum adegit. Jam vero *cupio vertere dira suavibus modo retractatis conviciis, mihi fias propitia, atque benevolentiam repares.*

ANNOTATIONES.

& encomia se scripturum pollicetur, ut quasi deleat quæ tristia prius & acerba scripserat. Nam quod ait lib. 3. Od. 14.

Lenit albescens animos capillus,
Litium & rixæ cupidos proterva.
Non ego hoc ferrem calidus juventa,
Consule Planco.

24. *Celeres Iambos.*] *Pes citus,* ad Pisones: seu quod facile incurrit, seu propter frequentes syllabas breves in puris Iambicis.

26. *Dum mihi Fias recantatis amica, &c.*] *Dum,* id est modo tu quoque desinas me lacerare conviciis & dictis probrosis. Vel potius, *dum*, id est, donec mihi desinas esse inimica, cum me videris palinodiam canere: donec igitur mihi priora opprobria recantanti, ac mitibus tristia mutanti fias amica, non cessabo tibi supplicare, mitia scribere, atque omni ratione animum tuum demereri.

28. *Animumque reddas.*] Hinc videtur significare Horatius, extitisse quandam olim amicitiam, quam velit reparari; proindeque non matrem puellæ istius, sed ipsam puellam Iambis & dicteriis abalienatam intelligere oportere.

ODE XVII.

Tyndaridem invitat in villam suam, ejus ostentans amœnitatem & commoda.

VElox amœnum sæpe Leucretilem
Mutat Lycæo Faunus; & igneam
Defendit æstatem capellis
Usque meis, pluviosque ventos.
Impune tutum per nemus arbutos [72]
Quærunt latentes, & thyma deviæ 6

Celer Faunus Lycæum frequenter commutat Lucretili jucundo; caprasque meas tuetur semper ab æstate fervidâ, ventisque imbriferis. Feminæ masculi fœtentis, citra periculum errantes per silvam, securæ investigant arbutos occultas ac thymum.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9.

Non vulgaria dictionum ornamenta continet hæc Ode: ea, lector, collige. *Igneam æstatem defendit capellis, pluviosque ventos. Olentis uxores mariti. Martiales lupi. Usticæ cubantis saxa lævia. Benigno cornu manabit opulenta copia ruris honorum. Reducta vallis. Fides Teia. Laborantes in uno. Lesbium innocens. Incontinentes manus. Male dispar. Immerita vestis, &c.*

1. *Velox.*] Fauni agrestes Dii, cursu saltuque agiles, proindeque caprinis pedibus finguntur.

Lucretilem mutat Lycæo Faunus.] Hypallage, pro, *Lyceum mutat Lucretili,* Sabinorum monte, ad cujus declive sita erat Horatii villa & fundus, de quo ipse initio Epistolæ 16. lib. 1. Hujus vero tantam asserit amœnitatem, ut eo sæpius immigraret Faunus, seu Pan Deus Pastorum, relicto quidem Lycæo Arcadiæ monte sibi sacro: ejus porro Numinis præsentia quicquid noxium est propulsari.

2. *Igneam Defendit æstatem capellis, &c.*] Æstum arcet a gregibus, pestiferasque tempestates. Columell. lib. 7. cap. 6. *Capellis nocet æstus, sed magis frigus.* Ventum etiam cum tempore humidum (qualis Notus) animantibus quibuslibet, autumno præsertim, esse pestiferum nemo nescit. Virgil. Eclog. 7.

Solstitium pecori defendite.

5. *Arbutos quærunt latentes & thyma.*] Grata sibi pabula. Plin. lib. 12. cap. 17. *frutices odoratos appeti* quærique a capellis. testatur Virg. Eclog. 3.

Dulcis satis humor, depulsis arbutus hædis.

Georg. 3. v. 300.
Jubeo frondentia capris
Arbuta sufficere.

Arbutus, Gallice *l'arboisier*, Ang. Strawberry Tree, pridem fuit in deliciis, quod ἀείφυλλ☉: frondes lauro, fructus cerasis non absimiles profert. Vide Columell. cit.

Olentis

capri vero non timent lupos Martios, neque colubros virides: quandocumque, ô Tyndari, suavi ejus *tibiâ resonuere velles, rupesque haud asperæ* montis *Usticæ declivis. Numina me protegunt: Pietas mea, Poësisque placet Numinibus. Illinc tibi liberali cornu fluet affatim dives abundantia opum agrestium. Ibi profundâ in convalle fugies ardorem Caniculæ; chordaque Teiâ cantabis Penelopen*

Olentis uxores mariti,
Nec virides metuunt colubros,
Nec Martiales hœdilia lupos:
Utcunque dulci, Tyndari, fistula 10
Valles, & Usticæ cubantis,
Lævia personuere saxa.
Dii me tuentur: Diis pietas mea, [73]
Et Musa cordi est. Hinc tibi copia
Manabit ad plenum benigno 15
Ruris honorum opulenta cornu.
Hic in reducta valle, Caniculæ
Vitabis æstus, & fide Teia
Dices laborantes in uno

ANNOTATIONES.

7. *Olentis uxores mariti.*] Capræ caprique gravem emittunt odorem. Unde & proverb. *Hircum olet.* Virg. Eclog. 7.

. . . . Dum teneras defendo a frigore myrtos,
Vir gregis ipse caper deerraverat.

9. *Nec Martiales hœdilia lupos.*] Martis in tutela dicuntur esse lupi, utpote rapaces ac violenti deprædatores. Virg. Æneid. 9. v. 566.

. . . . Agnum
Martius a stabulis rapuit lupus.

Alludit forte Poeta ad id quod aiunt templum fuisse in Parthenio Arcadiæ monte sacrum Fauno seu Pani, quod asylum erat pecudibus insequentes leones ac lupos fugientibus, qui quidem eo adire non audebant.

Hœdilia.] Magna de ea voce contentio. Quidam legunt *hœdulei.* Nam inquiunt, ab *hœdus, hœdulus* & *hœduleus*; sicut ab *hinnus, hinnulus* & *hinnuleus.* Alii *hœduliæ* vel *hœdiliæ* ex membranis non paucis: sicutenim *hœdile, is,* sic & *hœdilia, æ,* dicitur. Ego ex Lambini Muretique placito, nihil censeo mutandum in vulgata lectione, ut pes sit Ionicus pro Choriambo, certe ἰσόχρον@. Itaque de metro non amplius soliciti, dicamus *hœdilia,* hœdorum septa vel stabula, synechdochicῶs poni pro hœdis.

10. *Utcunque dulci, &c.*] Greges securi pascuntur, *utcunque,* ubicunque, quandocunque, simul atque suam inflat fistulam Pan seu Faunus, qui ex Virgil. Eclog. 2.

Pan primus calamos cera conjungere plures
Instituit: Pan curat oves oviumque magistros.

Hinc vero potestatem ac præsidium Numinis ostendit, quod vel levis ejus fistulæ sonus fugat & avertit noxia quæque, & securitatem præbet.

Tyndari.] Hanc esse eamdem quidam volunt, quam in Epodis Canidiam vocat, & falsè proscindit, Gratidiam autem in Odæ præcedentis inscriptione plerisque in codicibus appellat, nimirum ut offensam mitiget; nunc vero sibi reconciliatam, in formæ commendationem Tyndaridem nuncupat, quasi Helenam alteram ob pulchritudinem, atque invitat ad rusticationem ac delicias apud suum in Sabinis fundum, ad montem Lucretilem.

11. *Usticæ cubantis.*] Ustica mons in Sabinis leniter declinans hominis instar decumbentis.

13. *Dii me tuentur.*] Quasi sibi ipsi applaudens infert: sic me tuentur Dii, quorum laudes versibus meis pie celebro, ipsis non ingratas. Contra vero, si quis Numinum cultor non fuerit, hunc *insignem* licet *attenuat Deus.* Ut scribit Od. 34. hujus libri.

14. *Hinc tibi copia Manabit, &c.*] Ex amœna hac villa mea, cum adfueris, O dilecta Tyndari, colliges frugum omnis generis copiam. Hi sunt enim *ruris honores.*

16. *Cornu.*] Alludit ad copiæ, vel Amaltheæ cornu fabulosum. Scilicet Hercules, inquiunt, detractum victo Acheloo cornu fortunæ dedit, e quo illa bonorum omnium abundantiam promit ac elargitur. Porro ex Eustath. in Periegef. Dionys. Amalthea fuit vetula quædam avara mercatrix, quæ nummos bene multos ingesserat in cornu: quod Hercules adeptus in voluptates ac genium liberaliter profudit. Hinc vero fabulæ & commenta vulgi.

17. *Caniculæ Vitabis æstus.*] Noxios ardores vitabis sideris istius, ex opinione vulgi; non enim ortus Caniculæ æstum facit, sed Sol Leoni junctus, nempe sub finem Julii, ad usque Augusti diem 23. Dies Caniculares vulgo, indeq; morbi frequentes & acerrimi. Vide plura infra, lib. 3. Od. 13. & 29.

18. *Fide Teia Dices laborantes in uno, &c.*] Cantabis Lyricos versus & amatorios ad modum Anacreontis oriundi ex urbe Teio in Paphlagonia, apud Asiam Minorem. Vid. lib. 4. Od. 9. & Epod. 14. *Dices laborantes in uno,* recitabis carmen de amoribus Penelopes uxoris, & Circes

Penelopen

Penelopen, vitreamque Circen. 20
Hic innocentis pocula Lesbii
Duces sub umbra: nec Semeleius [7+]
Cum Marte confundet Thyoneus
Prælia: nec metues protervum
Suspecta Cyrum; nec male dispari 25
Incontinentes injiciat manus,
Et scindat hærentem coronam
Crinibus, immeritamque vestem.

& Circen fulgidam pro eodem sollicitas. Illic innoxii Lesbii scyphos hauries in umbrâ: neque furens Semeles filius cum Marte pugnas miscebit: neque timebis suspicionem creare petulanti Cyro, ne tibi minime æquali intemperantes manus adhibeat, frangatque corollam impositam capillis, & innocens vestimentum.

ANNOTATIONES.

amicæ, famosæ illius veneficæ, erga unum & eundem Ulyssem. *Laborantes*, amore tabescentes, amore certantes. Vide Lyl. Gyrald.

20. *Vitreamque Circen.*] Instar vitri nitidam, splendentem, decoram, speciosam.

21. *Hic innocentis pocula Lesbii.*] Epulaberis etiam hilariter & jucunde: bibes nempe vinum innocuum, e Lesbo Ægei maris insula, hodie *Metelino*: ob tenuitatem non lædens, nec tentans caput, nec pectus inflammans, nec ideo impellens ad rixas: quapropter *non confundet cum Marte Bacchus prælia.* Vinum factatum hic aliqui comminiscuntur, quod sit magis ad muliebris salivam ac palatum. Sed quid opus? cum tale sit per se Lesbium, quo *multum potu suavius*; cui ἀπάθειαν impertivit Bacchus, id est, *immunitatem ac innocentiam*: quod νεκταρεσταγὲς, *manans nectare, ambrosiæque propius quam vino*, veteres illi passim vocarunt, apud Athenæum lib. 1. cap. 22. & 23, &c. Vide, si vacat, apud Gell. 13. cap. 5. lepidum Aristotelis acutumque de Lesbio vino judicium, quo successorem suæ diatribæ designavit Theophrastum e Lesbo.

22. *Nec Semeleius Cum Marte, &c.*] Nec bibendi certamen desinet in pugnas ac rixas. Semelæ filius Bacchus: ea porro etiam Thyone dicta. Ne tamen inde *Thyoneum* hic appellari credas, cum pluribus: alias idem bis perperam dixisset Horatius. Sed potius a θύω, *ferveo, insanio, impetu feror*, intellige violentum, petulantem, &c. Vide Diodor. Sic. l. 4. c. 5. Id est, vinum istud innocens non creabit ebrietatem, nullasque proinde contentiones ac certamina Marti propria provocabit. Nam τὸ παροινεῖν ἐν τῷ μεθύειν. Athen. lib. 10.

24. *Nec metues protervum Suspecta Cyrum.*] Cyrus iste Horatii rivalis, Tyndaridis autem vel amicus, vel etiam maritus non bene cum ea consentiens. Qui quidem si recisset eam cum alio familiariter versari, haud æquo tulisset animo, sed zelotypia accensus, aut velut in suam manus injecisset, aut etiam verbera intentaret, rupta convivali corona, lacerata veste, ultus adulterium quod suspicaretur.

25. *Male dispari.*] Viribus impari ad resistendum, ictusque declinandos. Vel moribus plane diversis, ut Tyndaris lepida hilarisque fuerit, Cyrus tristis, morosus ac ferox: unde non ferat ejus ingenium ac vivendi institutum.

26. *Injiciat manus.*] Jure sibi vindicans quod suum est, ubicunque reperit. Quo vir ejus fuisse, indicare videtur. Numquid enim in alienam tantum ausus fuerit alienus, in liberam liber? nisi forte vis & impetus zelotypiæ significetur illius, qui ab amica sua alium amari intellexerit: quique sibi temperare, seque continere haud queat, cum epulantem cum alio viderit, quin pugnas misceat, coronamque ex more conviviorum capiti additam discerpat, nec vestibus parcens, quoquo modo suo dolori satisfaciat.

28 *Immeritamque vestem.*] Quid enim peccavit, quid male meruit vestis misellæ vel insontis amantis, ut ab irato zelotypoque distringatur?

ODE XVIII. Ad QUINTILIUM VARUM.

Usum vini moderatum commendat.

O Vare, nullam arborem potius quàm *vitem sacram plantes circa benignam terram Tiburis, ac muros Catilli. Sobriis enim cuncta præbet gravia Deus: nec aliàs fugantur edaces curæ. Post vina* epota, *quis incommoda belli queritur aut paupertatis?*

NUllam, Vare, sacra vite prius severis arbo rem [75
Circa mita solum Tiburis, & mœnia Catili.
Siccis omnia nam dura Deus proposuit: neque
Mordaces aliter diffugiunt solicitudines. [76
Quis post vina gravem militiam, aut pauperiem crepat?

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Ode 11.

Horatius Quintilium Varum monet, ut nimium vel Reipublicæ, vel literarum studium usu vini temperet moderato. Quis vero ille? Videtur certe is quem in Arte Poetica celebrat velut optimum Judicem ac censorem Poematum. Epist. ad Pisones, v. 438. inscriptionem tamen hujus Odes falsam asserit Mercilius, vultque sibi ipsi Horatium loqui, sicut & Epod. 5. & 17. Adde quod abest illa a plerisque membranis.

1. *Nullam, Vare, sacra vite prius severis arborem.*] Metrum pariter & sententiam mutuatus est ab Alcæo: cujus apud Athen. hæc leguntur: Μηδὲν ἄλλο φυτεύσῃς πρότερον δένδριον ἀμπέλω. *Sacra vite.* Bacchô nempe consecrata: vel quia libationes in sacris inde fiebant.

2. *Mite solum.*] Plin. lib. 17. cap. 5. *Optima terra est quæ vocatur pulla; tenera, temperatæ ubertatis, mollis facilisque culturæ, nec madida, nec sitiens post vomerem nitescens.* Ibid. *Optimus ager est ad radicem montium, planitie in meridiem excurrente; qui totius est Italiæ situs:* ex Catone lib. 34. cap. 5. Columel. lib. 2. cap. 2. & lib. 3. cap. 11.

Tiburis.] De ea urbe jam ante ad Od. 7. hodie *Tivoli*, sita est ad fluvium Anienem, in Sabinorum confinio, singulari vero gaudet aeris temperie. Hinc forte *mite solum* appellatur. *Tiburtes originem multo ante Romam habent. Conditor eorum Tiburtus, quem filium fuisse tradunt Amphiarai, qui apud Thebas obierit una ætate ante Iliacum bellum.* Plin. l. 16. c. 44.

Mœnia Catili.] Urbem Tibur iterum designari aliis verbis aiunt: quippe quam opera communi condiderunt Amphiarai filii tres, Tiburtus, Coras, Catillus, ac de nomine fratris maximi natu appellarunt. Virgil. Æneid. 7. v. 670.

Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt,
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catillusque, acerque Coras, Argiva juventus.

Repugnat vero Theod. Marcil. cit. tum quod b idem perperam dixisset Horatius: tum quod e Servio ad cit. Æn. locum, aliæ quoque urbes a illis fratribus ædificatæ referuntur: contendi que *mœnia Catili*, esse montem Catilli. Catil autem, seu Catillus, Arcas classis Evandri præ fectus: Tibur qui & Tiburnus & Tiburtus, ejus frater fuit.

3. *Siccis omnia nam dura, &c.*] Qui natu vinosi, sunt plerumque hilares, nullaq; aut valde exigua cura torquere se consueverunt: contra sobrii res penitus considerant, atque hinc sol citi, difficiles, ac morosi esse solent. Quare *dur* & gravia his esse notum est, quæ aliis levi Sicut enim omnia sana sanis, & contra: sic trist ingenio præditis tristia sunt omnia; læta ver aut saltem parum molesta quælibet jocosis a festivis hominibus. *Siccis*, vino non madidis sobriis, jejunis. Plaut. in Persa, *Jam diu factum est, cum bibimus: nimis sicci sumus.* Tull. contr Rullum in Senatu. *An consilia siccorum, an vinolentorum somnia videntur?* Pers. Sat. 5. v. 16:

An siccis dedecus obstem Cognatis?

Neque Mordaces aliter diffugiunt solicitudines. Lib. Judic. cap. 9. *Mustum Deo & hominibus lætitiam dare solet.* Prov. 31. *Date vinum iis qu amaro sunt animo: bibant, & obliviscantur egestatis suæ; & doloris sui non amplius recordentur.* Psalm. 103. *Vinum lætificet cor hominis.*

5. *Quis post vina gravem, &c.*] Anacreon Ὅταν Βάκχος εἰσέλθῃ, εὕδουσι μέριμναι, *Cum Bacchus advenerit, dormiunt curæ.* Tibull. lib 1. Eleg. 7.

Bacchus & agricolæ magno confecta labore
Pectora tristitiæ dissoluenda dedit.
Bacchus & afflictis requiem mortalibus affert.

Sensus Horatii est; cum quis se plusculum vino exhilaravit, tum nec meminit laborum, nec ægritudines sentit: imo jocatur hilariter, Bacch

Quis

Quis non te potius, Bacche pater, teque decens Venus?
At, ne quis modici transiliat munera Liberi,
Centaurea monet cum Lapithis rixa super mero
Debellata; monet Sithoniis non levis Evius: [77]
Cum fas atque nefas exiguo fine libidinum 10
Discernunt avidi. Non ego te, candide Bassareu,

Quis non te magis, Bacche parens, laudet; *teq; ô decora Venus? Verum enimvero pugna Centaurorum adversus Lapithas inter potandum commissa docet, ut nemo dona Bacchi moderati prætergrediatur: docet & Bacchus Thracibus gravis: quando voluptatum cupidi licitum & illicitum parvo discrimine separant. O Bacche sincere, non ego tê repugnantem exagitabo:*

ANNOTATIONES.

munera laudat, & cantiunculis animum recreat, *decentique Venere*, seu non indecora aut invenusta festivitate. Sic aiunt Catonem Uticensem cum amicis ad auroram perpotando vigilasse; quod existimaret vini potu largiori animam reddi hilariorem, ex Platone videlicet.

7. *At, ne quis modici transiliat, &c.*] At vero cavendum in primis illud Græcorum μηδὲν ἄγαν, *ne quid nimis:* Item quod monet Plin. l. 14. c. 5. *Nec viribus corporis aliud, si modus adest, utilius;* nec *aliud perniciosius vino si modus absit.* Ibidem, Androcydes sapientia clarus ad Alexandrum Magnum scribebat intemperantiam ejus cohibens: *Vinum potaturus, rex, memento te bibere sanguinem terræ.* Quibus ille si obtemperasset, protecto amicos in temulentia non interemisset. Hactenus Plinius. Belle suo more Apuleius; *Prima cratera pertinet ad sitim; secunda ad hilaritatem; tertia ad voluptatem; quarta ad insaniam.* Vide Athen. l. 2. c. 1. & 2. ubi de juvenibus temulentis triremi se navigare credentibus, faceta historia: quam quidem haud a vero alienam probat Casaubonus in dictum locum. Ibidem Menesitheus, *Vinum recte utentibus Dii monstrarunt summum bonum: intemperantibus summum malum, &c.*

8. *Centaurea monet cum Lapithis, &c.*] Centauri Thessaliæ populi cum venissent ad nuptias Pirithoi principis Lapitharum, prope montem Olympum in Thessalia pariter degentium; vino immodice hausto, in furorem ac libidinem acti, novam nuptam Hippodamiam rapere, vel, ut scribunt alii, Lapitharum uxoribus vim inferre tentarunt. Unde gravis pugna, cædesq; Centaurorum fere omnium. Tull. in Pisonem meminit: *Istius in his Reipublicæ luctibus symposium, quasi aliquod Lapitharum aut Centaurorum convivium ferebatur.* Vide Ovid. Metam. 12.

9. *Sithoniis non levis Evius.*] Ipse quoque Bacchus rectum vini usum docet, qui populis eam Thraciæ partem incolentibus, quæ *Sithonia* dicta est. Thracibusq; universis infensus & ultor instat, quoties illi suis abusi muneribus, nimio potu in insaniam, indeq; in flagitia ruunt. Vide infra Oden 27. Apud Athen. cit. Eubulus ita Bacchum fingit loquentem: *Tria ego pocula tantum misceo illis qui sapiunt; unum sanitatis; alterum voluptatis; soporis tertium. Quo quidem epoto, ii quos dicimus sapientes, domum sese recipiunt. Postea vero si quartum additur, non est id amplius nostrum, sed proterviæ; quintum vociferationis; sextum petulantis comessationis; septimum macularum & vulnerum; octavum apparitoris; nonum iracundiæ; decimum furoris, quo prosternuntur qui bibunt, &c.*

Evius.] Ita Bacchus est appellatus, vel a voce Bacchantium εὐοῖ, vel potius ex eo quod eum debellatis fortiter gigantibus revertentem Jupiter sic affatus est: *εὖ υἱέ, euge fili.*

10. *Exiguo fine libidinum.*] Per fas & nefas voluptates quærit & consectatur temulentus, accensa vino libidine. Juvenal. Sat. 6.

Quid enim Venus ebria curat?

11. *Non ego te, candide Bassareu, &c.*] Quasi diceret: Thraces & Bacchantes, specioso sacrorum prætextu, cum celebrant Orgia, infanda pleraque committunt ultra modum poti, te quidem invito, O bone pater Bacche; at ego sanior illis, temulentiam vitabo, neque proinde præter aut contra Numen tuum quidquam perpetrabo: nec te irritabo ebrius, nec indecora agitabor, aut discurram furiosus.

Candide Bassareu.] Simplex, aperte, verax. Tibull.

Candide Liber ades.

Item,

Candidior semper, candidiorque veni.

Bassareu.] Vel ob tunicam e pelle vulpina; vel a calceamento, quæ Βασσάρα dicuntur: vel a talari veste apud Bassaram Lydiæ locum confici solita: quorum usus in Orgiis. Alii alias quoq; etymologias comminiscuntur. Tibul. cit. de Baccho,

Fusa sed ad teneros lutea palla pedes.

Non ego te Invitum quatiam.] Etsi videntur hæc satis intellecta ex iis quæ ante dixi; amplius tamen explicantur, enodanturq; allato ritu veteri Bacchanalium seu Orgiorum, in quibus Thyades seu Bacchæ sacra movere dicebantur, cum furiosæ his in festis cursitantes, thyrsos quaterent, ipsumque Bacchi simulachrum loco suo motum circumferrent, ac velut invitum temulentæ sacrificulæ exagitarent.

neque proferam in lucem abscondita foliis diversis. Comprime dira cymbala cum Phrygio cornu, quæ comitatur obcæcatus sui amor, atque arrogantia plusquam satis efferens inane caput, & fides secretum prodens, vitro pellucidior.

Invitum quatiam: nec variis obsita frondibus [7
Sub divum rapiam. Sæva tene cum Berecynthio
Cornu tympana, quæ subsequitur cœcus amor su
Et tollens vacuum plus nimio gloria verticem, 1
Arcanique fides prodiga, perlucidior vitro.

ANNOTATIONES.

Virgil. Ænid. 4. v. 301.

> *Qualis commotis excita sacris*
> *Thyas, ubi audito stimulant trieterica Baccho*
> *Orgia.*

Catull. de nuptiis Pelei ac Thetidis:

> *Lymphata mente furebant,*
> *Evoë bacchantes, Evoë capita inflectentes.*
> *. . . . Pars tecta quatiebant cuspide thyrsos.*

12. *Nec variis obsita frondibus, &c.*] Non temere pervulgabo tua mysteria, aut secreta revelabo: alludit rursum ad Orgiorum morem, quo sacra Bacchi in cistis condita, hederaque & pampinis contecta, e templo atque urbe in montes agrosque exportabantur. Catull. cit.

> *Pars obscura cavis celebrabant Orgia cistis;*
> *Orgia, quæ frustra cupiunt audire profani.*

Tibul. Eleg. 8. lib. 1.

> *Et levis occultis conscia cista sacris.*

13. *Sub divum.*] Pro *sub dio*, vel *sub dium*, id est, sub cœlo, quod Græci *δία* vocant. Varro Ascon. in Verr. 1. id est, ex arculis & cistis non extraham tua sacra, quæ foras & in publicum efferam.

Sæva tene cum Berecynthio.] Contine cymbala & cornua tua apud Berecynthum Phrygiæ montem in sacris adhiberi solita, quibus ad furorem incitantur sacerdotes. Porro illa duo jungit Horatius, ob affinitatem sacrorum Bacchi, & Cybelæ matris Deum, quæ Berecynthia in nuncupatur: pariter ut & supra Od. 16. v. 5. seq. sensus est: a me coërce ac depelle ebri tatem, insaniam, furorem. Catull. cit.

> *Plangebant alii proceris tympana palmis,*
> *Aut tereti tenues tinnitus ære ciebant.*
> *Multi raucisonis efflabant cornua bombis,*
> *Barbaraque horribili stridebat tibia cantu.*

14. *Quæ subsequitur cæcus amor sui, &c.* Ebrietatem nempe sequuntur multa mala, qu rum alia jam proposuit: hæc sunt rixæ, co tentiones, flagitiosæ libidines absque ulla cuju quam reverentia. Alia vero jam exponit: qu sunt *φιλαυτία*, superbia, loquacitas, arcanoru proditio.

Cæcus amor sui.] Congruens epithetum: n hil enim tam impellit in errorem, quam *sui* mor. Hinc Tul. ad. Attic. lib. 13. Ep. 13. *N forte me communis φιλαυτία decepit.* Et Offic. lib. 1. n. 91. *Tales non esse putamus, jure laudemur . . . . . . cum homines infla opinionibus turpiter irridentur, & in maxim versantur erroribus.*

15. *Tollens vacuum plus, &c.*] Vana glo riatio, qua homo inaniter se extollit, pruden tia *vacuus*. Quod plerisque passim, at nem ni frequentius accidit, quam vino effervescen tibus.

16. *Arcanique fides prodiga.*] Denique sic vitrum nihil abscondit, sic vinum tegenda re velat, retinenda prodigit, involvenda silenti divulgat, adeoque fidem labefacit ac violat, cui religiosæ taciturnitati commissa & credita teme re profert & propalam effutit.

Q D I

ODE XIX.

Glyceræ se uri amore scribit.

Mater sæva Cupidinum [79]
Thebanæque jubet me Semeles puer,
Et lasciva licentia, [80]
Finitis animum reddere amoribus.
Urit me Glyceræ nitor 5
Splendentis Pario marmore purius:
Urit grata protervitas,

Crudelis amorum genitrix & filius Semeles Thebanæ, atque luxuriosa libertas cogit me ad exinctos amores reducere animum. Accendit me decor Glyceræ marmore Pario clarius refulgentis. Inflammat me *jucunda* ejus *procacitas,*

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod supra Od. 3.

1. *Mater sæva Cupidinum.*] Tria sunt incentiva libidinis præcipua, humorum crasis & temperies, vinum, familiaritas & comessatio cum mulieribus. His se revolvi in abjectos amores atque abripi scribit Horatius, *Venere, Baccho, lasciva licentia.* Cæterum versiculus iste non temere scriptus, qui rursum habetur Od. 1. lib. 4. Singulas ergo voculas ponderemus. *Mater sæva,* Venus. Nam

Quisquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.

Virgil. Eclog. 3. & Eclog. 8.

Sævus amor docuit, &c.
puer improbus ille.

Bene Anacreon:

Χαλεπὸν τὸ μὴ φιλῆσαι,
Χαλεπὸν δὲ καὶ φιλῆσαι,
Χαλεπώτερον δὲ πάντων
Ἀποτυγχάνειν φιλοῦντα.

Durum est non amare:
Durum est etiam amare,
Durissimum vero est,
Non frui re amata.

Cupidinum.] Non una Venus, nec unus Cupido fuit. Duas Veneres esse ait Plato in convivio, alteram veterem, juniorem alteram. At Cic. 3. de Natura Deorum n. 58. *Venus prima,* inquit, *Cœlo & die nata, cujus Elide delubrum videmus. Altera spuma procreata . . . . . . Tertia Jove nata & Dione. Quarta Syria, quam Adonidi nupsisse traditum est.* Et num 60. *Cupido primus Mercurio & Diana prima natus dicitur: secundus Mercurio & Venere secunda: tertius quidem est Anteros, Marte & Venere tertia.* Quid ergo hic? Certe Poetis solenne est uni tribuere quod plurium est, præsertim cum nomen idem occurrit. Sic uni Herculi ea tribuunt omnia, quæ tamen a diversis confecta sunt. Pariter ab Ovid. init. Fast. 4. Venus appellatur *geminorum mater Amorum.* Et hic *mater Cupidinum.* Sic & a Pausan. in Attic. tres Veneris filii referuntur, Ἔρων, Ἵμερος, Πόθος. Apud Lucianum vero Venus Paridem alloquens duos sibi filios jactat eximios esse, Ἵμερον καὶ Ἔρωτα. Alii *Cupidinum matrem* dici Venerem contendunt, ob varios & multiplices affectus, qui eam & amorem nunquam non comitantur. Nam qui amant, modo spe recreantur, aut gaudio fruuntur: sæpius autem tristitia ob repulsam, ira adversus rivalem, interdum etiam desperatione aguntur, usque ad suspendium, &c. minus placent qui *matrum Cupidinum* explicant per amoris asseclas, ludum, jocum, saltus, cantus, &c.

2. *Thebanæ Semeles puer.*] Bacchus, qui natus fertur Semele Cadmi Thebarum regis filia: ibique ipse celebratur. Quod autem vino accendatur Venus quis nescit? Apost. ad Ephes. cap. 5. v. 18. *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* S. Hieron. *Venter mero æstuans facile despumat in libidinem.*

3. *Lasciva licentia.*] Otium, indulgentia, lascivia. Theophrastus ait amorem esse *affectum animi otiosi,* πάθος ψυχῆς σχολαζούσης.

5. *Urit me Glyceræ nitor.*] Amoris tyrannidem excusserat Horatius, at aspectus Glyceræ novas catenas injecit. Nimium pulchritudo est *splendor quidam in oculorum fulgore, in lineamentorum concinnitate ac decore consistens, humanum ad se rapiens animum.* Virgil. Georg. 3. v. 215.

Uritque videndo
Fœmina.

6. *Splendentis Pario marmore purius.*] Paros insula maris Ægei, Cycladum una, candidi marmoris ferax, eoque nomine celeberrima, Strab. l. 10. Plin. l. 36. c. 5. &c. Pindar. de Callicle.

Παρίου λίθου λευκοτέραν.

Pario lapide candidiorem.

7. *Urit grata protervitas.*] Superbia quædam & severitas saltem ficta: ferocia quæ pleruraque amantes plus accendit; qui quod negari videtur, eo ferventius appetunt, eoque jucundius prosequuntur.

& facies intuitu nimis periculosa. Venus Cyprum relinquens me tota invasit, neq; sinit me *referre Scytharum* bella, *neque Parthos equis conversis strenuos, nec quæcunq;* ad ipsam *nihil spectant. O famuli, istic cespitem virentem, istic*

Et vultus nimium lubricus aspici.
In me tota ruens Venus
Cyprum deseruit: nec patitur Scythas, 1[0]
Et versis animosum equis [81]
Parthum dicere: nec quæ nihil attinent.
Hic vivum mihi cespitem, hic

ANNOTATIONES.

8. *Vultus nimium lubricus aspici.*] Aspectus enim mulieris formosæ in lapsum statim impellit. Metaph. a locis lubricis, in quibus sine cadendi periculo nemo stat aut incedit. Virg. Ecl. 8.

Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error.

Alii interpretantur, oculos Glyceræ mobiles, lubricos, petulantes, ad libidinem pellicientes. Anacreon. carm. 2. ait, *Naturam dedisse tauris cornua, calces equis, cursum leporibus, dentes leoni, &c. viris prudentiam: at mulieribus pulchritudinem, quæ parmis & lanceis fortior ferrum flammamque vincit, & domat.*

9. *In me tota ruens Venus Cyprum deseruit.*] Adeo nempe me Venus obsidet & occupat, inquit, ut videatur reliquisse Cyprum, ubi tamen dominatur potentissime, & colitur. Virgil. Æneid. 1. v. 722.

. . . . *Inscia Dido*
Insideat quantus miseræ Deus.

10. *Nec patitur Scythas, &c.*] Non me patitur aliis vacare quibuslibet rebus, nisi amori: unde nequaquam possum scribere Scytharum vel Parthorum prælia: id est, nec aliena bella, sed nec ea quæ ad Romanam Rempublicam & gloriam spectant. Posterius hoc opinatur Cruquius dici ab Horatio, ut se excuset atque commendet, & aduletur Augusto, cui, inquit, tunc forte remissa fuerint ultro a Parthis ea signa militaria, quæ M. Crasso & M. Antonio erepta fuerant. De quibus Justin. in fine l. 42. infra citand. Verum hæc, nullo sunt argumento subnixa.

Scythas.] Hi populi sunt Asiæ Borealis celeberrimi, & late patentes; de quibus fuse Strabo, Ptolem. Plin. &c. tria de illis notatu digna memorantur a Justino lib. 2. antiquitas, virtus bellica, & quod Parthicum regnum condiderint. Adde Amazonum famam toto orbe omnibusque sæculis diffusam. *Non virorum magis imperio, quam feminarum virtutibus claruere. Quippe cum ipsi Parthos Bactrianosque; feminæ autem eorum Amazonum regna condiderint . . Imperium Asiæ ter quæsivere, ipsi perpetuo ab alieno Imperio aut intacti, aut invicti mansere. Darium regem Persarum turpi ab Scythia summoverunt fuga, Cyrum cum omni exercitu trucidaverunt. Alexandri magni ducem Zopyriona cum copiis universis deleverunt. Romanorum audivere, non sensere arma . . . . Gens laboribus & bellis aspera. Vires corporum immensæ Nihil parare quod amittere timeant: nihil victores præter gloriam concupiscunt.*

11. *Et versis animosum equis Parthum.*] Virg. Gorgic. 3. v. 30.

Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphaten,
Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis

Justin. Lib. 41. *Parthi,* inquit, *pugnant procurrentibus equis, aut terga dantibus. Sæpe etiam fugam simulant, ut incautiores adversum vulnera insequentes habeant . . . Intolerandi forent si quantus his impetus est, vis tanta & perseverantia esset. Plerumque in ipso ardore certaminis prælia deserunt, ac paulo post pugnam ex fuga repetunt, ut cum maxime vicisse te putes, tunc tibi discrimen subeundum sit.* Ergo non abs re Horatius *Parthum* dicit *animosum:* adeo virtus etiam in hoste laudatur. Nam Romanis Parthi formidabiles semper fuere, sub Mithridate præsertim illo, *cui res gestæ Magni cognomen dedere,* ut ait Justin. lib. 42. imo sæpe illorum fuderunt exercitus Ducesque, Justin. lib. 41. init. *A Romanis quoque trinis bellis per maximos Duces florentissimis temporibus lacessiti, soli ex omnibus gentibus non pares solum, verum etiam victores fuere.* Tandem illi tamen Augusti fama perculsi ejus arma pertimescentes, captivos e Crassiano atque Antoniano exercitu tota Parthia recollectos, signaque cum his militaria remiserunt. Unde & cusi nummi cum hac epigraphe SIGNIS RECEPTIS. *Plusque Cæsar magnitudine nominis sui fecit, quam armis alius imperator facere potuisset.* Hæc Justin. cit. lib. 42 in fine. Vide & Flor. lib. 3. cap. 11. & lib. 4 cap. 9. præsertim autem cap. 10. ubi virtus Romana hanc expressit laudem e Barbaris: *Ite, & bene valete, Romani; merito vos victores fama gentium loquitur, qui Parthorum tela fertis.* Vide & supra Od. 12. Annot. ad. v. 53.

13. *Hic vivum mihi cespitem, &c.*] Victus denique; amore Glyceræ Horatius, sacra parat, quibus ejus animam placata Venere demereatur. Sic vero ardorem amoris & impatientiam denotat vel ex eo quod aram e cespite extruat brevi quidem & expedita ratione: quod fieri solitum duntaxat in subitis rebus, & moram haud ferentibus

Verbenas

Verbenas, pueri, ponite, thuraque
Bimi cum patera meri.
Mactata veniet lenior hostia.

[82]
16

verbenas & thura mihi afferte cum cratere vini bimi. Post *immolatam victimam mitior fiet* Glycera.

ANNOTATIONES.

14. *Verbenas.*] Herbas in sacris assuetas parare. Proprie verbena est herbæ quædam. Gall. *De la Vervene.* Angl. **Vervain ; any holy herbs.** De hac Plin. lib. 25. cap. 9. *Herba nulla Romanæ nobilitatis plus habet, quam hierabotane ; nostri verbenacam vocant. Hæc est, quam legatos ferre ad hostes indicavimus. Hac Jovis mensa verritur ; domus purgantur lustranturque.* Servius ait esse virgulta quæ semper virent. Ex Donato verbena quasi herbena dicitur, estque herba e puro loco decerpta cum terra adhærente. Similiter Plin. lib. 20. cap. 2. *Verbenæ nomine significatur gramen ex arce* (al. area) *cum sua terra evulsum, &c.* Constat eo nomine censeri eas omnes herbas, quæ in sacris adhibentur. Virg. Eclog. 8.

Verbenasque adole pingues, & mascula thura.

Ubi per epithetum, *pingues*, volunt indicari olivam. Terent.

Ex ara hinc sume verbenas tibi.

Atqui apud Menandrum, unde sententiam ille transtulit & verba, verbenæ sunt myrti. Plinius quoque dixit *myrteam verbenam.* Ergo per catachresin verbenæ appellantur rami, virgæ, frondes, e lauro, myrto, oliva, rore marino : aliæque felices herbæ religioni & sacris servientes, his nempe aras coronabant ; deinde thus adolebant: postea vinum e patera libabant.

15. *Bimi cum patera meri.*] *Bimi*, id est, duorum annorum : *du vin de deux feuilles.* Angl. **Wine of two Years old.** Affectabant veteres in sacris vetus vinum, tanquam optimum ; item *merum*, & purum sine aquæ admixtione. Quapropter *Græca vina libare nefas, quoniam aquam habeant* ; ex Plin. lib. 14. cap. 19.

16. *Mactata veniet lenior hostia.*] An Venus *sæva Cupidinum mater* ; an Glycera *proterva* ? Hanc ego potius, quam illam intelligi ab Horatio censuerim, leniorem futuram, quæ dura prius erga illum & immitis fuerat. Scilicet hoc sperat per Veneris favorem, quem sacro peracto ambit & sibi conciliare nititur. At enim quod illud sacrificium ? Quæ hostia mactanda ? *hostia* quidem & victima differunt, quod hæc minor sit, illa major. *Mactata* porro dicitur, quasi magis aucta, cujus capiti nimirum imposita ex hordeo tosto mola, sale conspersa, thure suffita. Sunt qui Venerem sanguine non placari nec cæsa victima pridem solitam contendant : eo quod genitrix passim vocaretur ; nec deceret eam ita coli, per quam vita datur : afferuntque Virg. Æn. 1. ubi in templo Veneris Paphiæ thus & serta duntaxat memorantur ;

Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
Læta suas, ubi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, sertisque recentibus halant.

Hinc & Erasmus locum hunc sic explicat : postquam Venerem placavero verbenis, thure, vino, ex more ; Glycera veniet lenior, eritque tam facilis ac domita, quam sit hostia mactata. Dormitasse vero ille bonus tunc credendus, meo quidem judicio : Alii contra sentiunt, hostiam hic ab Horatio vere mactandam significari, seu columbam, utpote Veneri sacram ; seu quamcunque aliam. Cruquius. Turnebus. Certe *Veneri suem immolari quandoque Callimachus scribit. Factum id Argis adnotavit historia.* Cœl. Rhodig. lib. 25. cap. 26. *Apud Tussas autem in Ægypto Veneri, quæ ibi Cornuta colitur, vaccam sacrificari :* refert Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 12. Aiunt vero, primis quidem seculis incruenta fuisse quævis sacrificia, litatumque duntaxat arborum fructibus, ramis, foliis, herbis : at postea usum invaluisse mactandi victimas Diis quibuslibet, ipsique Veneri.

ODE XX.

Mæcenati spondet convivium, sed frugale.

O dilecte Mæcenas eques, apud me quidem *mediocribus* in *poculis bibes ignobile Sabinum, quod egomet illivi Græco fictili reclusum, quando in amphitheatro acclamationes tibi concessæ* fuerunt tantæ, *ut applausum iterarent tibi litora patrii fluvii, pariter & ad-*

VILE potabis modicis Sabinum [83
Cantharis, Græca quod ego ipse testa
Conditum levi, datus in theatro [84
Cum tibi plausus,
Care Mæcenas eques: ut paterni
Fluminis ripæ, simul & jocosa

ANNOTATIONES.

Hæc Ode ejusdem est metri, ut supra 2. *Jam satis terris.*

1. *Vile potabis, &c.*] Profecturus erat Mæcenas seu in Apuliam [ut vult Cruquius ex Divæi codice, quod idem notat Lubinus] seu quovis alio: antea vero se Horatio pro summa inter eos familiaritate convivam fore significarat. Hac Ode rescribit Horatius Mæcenati, gratum id sibi quidem, at pro sua tenuitate tenue fore convivium cœnæque caput ex more proponit *Sabinum vinum*, ut erudite monet Theod. Marcil.

Sabinum.] Non quale tu habes in cellariis, generosum bibes apud me: sed tantummodo *vile* & modicum: nempe vinum vel ex *uva Bituryica, quæ in eligendo solo morosa, pingui putrescit, gracili omnino non provenit: medium temperiem delicate quærit, ob hoc Sabinis collibus familiaris.* Ex Plin. l. 14. c. 2. vel e *vinaciola, quam soli novere Sabini ac Laurenti*: ex eodem ibid. c. 3. Athenæus autem l. 1. c. 21. ait. *Inter Italica vina levissimum esse Sabinum, potuique tempestivum ab anno septimo usque ad decimum quintum.*

Modicis Cantharis.] *A petits broes. Angl.* **in little Cups.** Pro quolibet vase hic ponitur *cantharus*, qui quidem non parvum est vas, cum Sileno attribuatur perquam ebrioso, gravisque appelletur Eclog. 6.

Et gravis attrita pendebat cantharus ansa.

Xenarchus apud Athen. lib. 11. cap. 6.

Ne effunde, O puer, in argenteum poculum; sed potius in profundam cantharum. Ibid. Epigenes. *At cantharos nunc non fingunt amplos illos & capaces, sed humilia pocula*, &c.

2. *Græca quod ego ipse testa Conditum levi.*] Vinum alioqui non exquisitum ex eo commendat Horatius, quod ipse studiose condiderit, condierit, obturarit, notarit. Quatuor ista nempe veteres vinum servaturi faciebant: diffundebant in vasa: deinde condiebant *admista calce, sale, croco, resina, pice, &c. ut odor vino contingeret, & saporis acumen*, ex Plin. lib. 4. cap. 19, 20. & 21, tum diligenter obturabant atque illinibant pice, gypso, limo. Docet Columella lib. ult. & Plin. cit. *Picari dolia oportere, dein perfundi aqua marina, aut salsa postea cinere sarmenti asperg.* Et paulo post, *Sic opercula doliorum medicanda addita mastiche ac pice.* Pers. vero Sat. 4. v. 2.

Seriolæ veteris metuens deradere limum,
Ingemit:

Denique notabant quale vinum, & quo tempore conditum fuisset. Id passim observare est & postea notabimus pluribus locis. Hic ergo priora tria quatuor verbis exprimuntur, quarum sequentibus. *Græca testa conditum levi*, inquit *datus in theatro cum tibi plausus.* Quasi diceret: condidi, seu in vasi infudi: *Græca testa* vel super fæcem vini Græci, vel in doliis in quibus ante fuerit vinum Græcum, ut ita vis Sabino saporque accederet. Tertio *levi*, seu pice seu gypso. Demum tempus notat, addendo *Cum datus tibi plausus, &c.*

Testa Græca.] Cado testaceo quod vasis genus e Græcia ortum. Plin. lib. 14. cap. 21. cit. *Circa Alpes ligneis vasis condunt, circulisque cingunt.* Quibus verbis ostendit Romæ ista vas nondum tunc in usu fuisse.

3. *Datus in theatro Cum tibi plausus.*] Jucunde simul & honorifice refricat Horatius Mæcenati memoriam dati per Populum Romanum plausus, seu cum ad spectacula venisset; solebant enim viri graves ac de Republica bene meriti acclamationibus excipi: seu cum ludos ipse exhibuisset pro sua liberalitate magnificos: seu ob lætitiam recuperatæ a Mæcenate valetudinis, varia enim varii plausus hujus causas comminiscuntur.

5. *Eques.*] Modestia hic Mæcenatis celebratur qui cum summos quosque capessere magistratus potuisset, oblatos etiam recusavit, & Equestri dignitate contentus vixit. Propert. l. 3. Ecl. 8.

Mæcenas Eques Etrusco de sanguine Regum,
Intra fortunam qui cupis esse tuam.

Ut paterni Fluminis ripæ, &c.] Tantus porro fuit ille plausus, ut inde personarent ripæ Tibe-

Redderet

Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.
Cæcubum, & prælo domitam Caleno
Tu bibes uvam. Mea nec Falernæ
Temperant vites, neque Formiani
Pocula colles.

umbratio festiva collis Vaticani. Tu domi *potabis Cæcubum atque uvam* in *torculari Caleno pressam.* Nam certe *mea vasa neque Falerni condiunt racemi, nec montes Formiani.*

[85] 11

ANNOTATIONES.

ris scaturientis in Hetruria, quæ Mæcenatis patria erat: necnon acclamantium voces ingeminaret Echo residens in concavis locis apud montem Vaticanum, qui theatro Pompeii proximus, sicut & fluvius Tiberis.

7. *Vaticani Montis.*] Hic unus e collibus quibus Roma inædificata est, adhuc retinet vetus nomen, insuper aurem ostentat insignem S. Petri Basilicam, & palatium Pontificium dictus est: a vaticiniis illic edi pridem solitis. Vide Gell. lib. 16. cap. 17.

8. *Imago.*] Repetitio vocis, & acclamationum populi repercussio facta in monte. *Jocosa.*] Quia jocari videtur Echo, dum ultima tantum verba repetit atque ingeminat. Supra Od. 12.

Recinat jocosa nomen imago.

Virgil.

Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.

Tullius Tuscul. 3. initio, simile quid habet ubi scribit: *Popularem gloriam in summa inanitate versari,* neque hanc esse *eminentem virtutis effigiem, sed adumbratam imaginem gloriæ.* Additque, *Est enim gloria solida quædam res, & expressa, non adumbrata. Ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene judicantium de excellenti virtute. Ea virtuti resonat, tanquam imago gloriæ.*

9. *Cæcubum, & prælo domitam Caleno Tu bibes, &c.*] Tu quidem apud te bibes vina ejusmodi haud vulgaria, non ita vero apud me. Exquisita certe vina sectatum esse Mæcenatem indicat, quod ejus nomine quædam celebrata sint ac Mæcenatiana dicta: quæ quidem refert & inter generosa censet Plinius lib. 14. cap. 6.

Cæcubum.] Cæcubus mons Latii ad sinum Cajetanum, Fundis vicinus & Amyclis, optimi vini ferax. Martial. lib. 13. Epigram. 115.

Cæcuba Fundanis generosa coquuntur Amyclis:
Vitis & in media nata palude viret.

Plin. l. 14. c. 6. *Generositas celeberrima in palustribus populetis.* Athen. l. 1. c. 22. ex Galeno scribit, *Cæcubum generosum, firmum, infestum capiti non nisi post annos plures vetustum.* Porro non a loco dictum vult Cæcubum Galenus variis locis, sed ita vocari vetustissimum quodlibet & ob vetustatem fulvum.

Caleno.] Cales, vel Calenum, urbs Campaniæ seu regni Neapoletani, in provincia terræ Laboris: a Cala Boleæ filio Argonauta, ut ferunt, condita; fertilem habet agrum vino generoso: nec minus celebrem aqua temulentos faciente, si Plinio fides. Athen. cit. *Calenum lene magis quam Falernum stomacho placet,* ὁ Καλενὸς κοῦφος τοῦ Φαλέρνου εὐστομαχώτερος.

10. *Mea nec Falernæ.*] Mea vina non sunt e nobilioribus.

Falernæ] Cui non audita fama vini e monte & agro Falerno in Campania? De ea Strabo lib. 5. Athen. cit. *Falernum anno decimo tempestivum esse potui, &c.* Plin. cit. *Secunda nobilitas Falerno.* Lib. vero 23. cap. 1. ejus salubritatem persequitur sicut & aliorum.

11. *Formiani.*] Et hoc celebre vinum erat ex agro Formiano in Campania, non procul Gajeta. Athen. cit *Formianum statim viget.*

ODE

ODE XXI. In DIANAM & APOLLINEM.

Molles puellæ canite Dianam: adolescentuli canite Apollinem crinitum, & Latonam omnino charam summo Jovi. Vos celebrate gaudentem fluminibus & silvarum densis frondibus, quæcunque vel frigido extat Algido, vel nemoribus umbrosis Erymanthi, vel Cragi viridantis. Vos, ô masculi, tot encomiis efferte Tempe,

Dianam teneræ dicite virgines,
Intonsum pueri dicite Cynthium, [86]
Latonamque supremo
Dilectam penitus Jovi.
Vos lætam fluviis, & nemorum coma, 5
Quæcunque aut gelido prominet Algido,
Nigris aut Erymanthi
Sylvis, aut viridis Cragi. [87]
Vos Tempe totidem tollite laudibus,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Ode 5.

Triplex apud Horatium carmen seculare inscriptum legimus. Unum tamen ludis secularibus decantatum; illud nempe quod est post Epodos: alia duo, (ut volunt quidam) hoc scilicet & Ode 6. libri quarti ludis Apollinaribus, de quorum origine fuse disserit Macrob. l. 1. Saturn. c. 17. Est hic igitur Hymnus Apollini & Dianæ, Diis averruncis & ἀλεξικάκοις, dedicatus, ut mala in hostes avertant, Populo vero Romano securitatem, sanitatem, frugumque abundantiam impertiant: Augustum autem Principem diu servent. De seculari carmine plura suo loco.

1. *Dianam.*] Hanc forte priorem invocat, quia prior nata parturienti fratrem geminum Apollinem matri Latonæ obstetricis officium præstitisse fertur: *Dicite virgines,* his mandabatur cantandum carmen in honorem Deorum, quia *casta placent superis.*

2. *Intonsum.*] Pindaro ἀκειρεκόμην, *non raso capillo.* Nimirum ob radios solares: vide Macrob. ante cit. & ob perpetuam juventutem. Tibull.

> *Solis æterna est Phœbo Bacchoque juventus:*
> *Et decet intonsus crinis utrumque Deum.*

Pueri.] Tit. Liv. lib. 31. *Carmen ab ter novenis virginibus cani per urbem jusserunt.* Et lib. 37. *Decem ingenui, decem virgines, patrimi omnes matrimique ad id sacrificium adhibiti.* Zosimus Histor. novæ lib. 11. *Ter novem pueri illustres, totidemque puellæ.* Flav. Vopiscus Aurelian. *Patrimis matrimisque pueris carmen indicite.*

Dicite Cynthium.] Apollinem qui natus apud Cynthum montem in Delo insula. Hunc vero pariter & Dianam præcipue celebrat, quod eorum oraculis motus Æneas in Italiam venit. Æneid. 3. v. 97. & 381. Æneid. 4. v. 345. Æneid. 6. initio, v. 67. ubi sic precatur Æneas:

> *Da Latio considere Teucros . . . .*
> *Tum Phœbo & Triviæ solido de marmore templa*
> *Instituam, festosque dies de nomine Phœbi.*

In carmine seculari postea Horatius ad Apollinem & Dianam.

> *Roma si vestrum est opus.*

3. *Latonam.*] Hæc velut Apollinis & Dianæ mater ab Horatio jungitur hic iis Numinibus, quibus edebantur Ludi Seculares. Ita vero recensentur ab Zosimo cit. *Jupiter, Juno, Apollo, Diana, Parcæ, Lucina, Ceres, Pluto, Proserpina.*

4. *Dilectam penitus Jovi.*] Et quidem tanta Junonis zelotypia, ut eam pellicem ejusque fœtus omni conatu perdere tentarit, immisso adversus prægnantem Pythone serpente; incassum tamen. Varias enim illa regiones fugiendo pervagata, appulit in Ortygiam insulam, quæ & Delos nominata: Ubi ex Jove Dianam & Apollinem uno partu edidit. Vide Ovidium. Macrob. cit. &c.

5. *Vos lætam fluviis, & nemorum coma.*] Vos, O virgines, laudate virginem Dianam propterea gaudentem *silvis* ac venatione, ut virorum fugiat consortium; *fluviis* autem in quibus abstergeret sudorem in sectando feras contractum, Ovid. Metam. 3.

> *Hic dea sylvarum venatu fessa solebat*
> *Virgineos artus liquido profundere rore.*

6. *Quæcunque aut gelido prominet, &c.*] Sive in *Algido* Latii, ab urbe pass. 20000. sive in *Erymantho* Arcadiæ, sive in *Crago*, Lyciæ montibus. In hoc aiunt fuisse agrestium Deorum antra. Apud *Erymanthum* venari Diana scribitur Homer. Odyss. 6. *Algidum* denique perinde ac Aventinum tenere, seu in iis dominari jactata Diana in Carmine seculari, sub finem.

9. *Vos Tempe totidem, &c.*] Vos autem, O casti pueri, canite loca Phœbo dilecta, velut *Tempe* in Thessalia, crebris lauris, quæ sacræ sunt Apollini, præcipuaque amœnitate inclyta: *Delum* item insulam ejus ortu, summaque eam ob rem religione nobilem ac reverendam. Cic. Ver. 3. n. 47. & seq. *Apollinem tu Delium*

Natalemque

[N]atalemque, mares, Delon Apollinis,	10	*& Delum Phœbi natalibus* inclytam; *& scapulam* ejus
[I]nsignemque pharetra,		*exornatam pharetrâ, & fratris citharâ. Vestris ille votis*
[F]raternaque humerum lyra.		*exoratus, à plebe & Augusto*
Hic bellum lacrymosum, hic miseram famem[83]		*Imperatore luctuosum bellum*
[P]estemque a populo, & principe Cæsare, in		*ac famem ærumnosam, atque*
[P]ersas, atque Britannos	15	*luem propulsabit ad Persas & Britannos.*
[V]estra motus aget prece.		

ANNOTATIONES.

[s]poliare ausus es? *Illinc tu templo, tam antiquo, [t]am sancto, tam religioso manus impias ac sacri[le]gas afferre conatus es? . . . proditum memoriæ [a]c literis Latonam ex longo errore & fuga gravi[d]am, & jam ad pariendum vicinam, temporibus [e]xactis, fugisse Delum, atque ibi Apollinem ac [D]ianam peperisse: qua ex opinione hominum, [i]lla insula eorum Deorum sacra putatur: tantaque [e]jus auctoritas religionis & est, & semper fuit, [u]t ne Persæ quidem, cum bellum toti Græciæ, Diis hominibusq; indixissent, & mille numero [n]avium classem ad Delum appulissent, quidquam [c]onarentur aut violare aut attingere.*

Tempe] Plin. l. 4. c. 8. *Inter Ossam & Olympum nemerosa convalle . . . . Tempe vocantur quinque millium passuum longitudine, & ferme sesquijugeri latitudine ultra visum hominis attollentibus se dextera lævaque leniter convexis jugis: intus sua luce viridante allabitur Peneus viridis calculo, amœnus circa ripas gramine, canorus avium concentu.*

10. *Delon.*] Plin. mox cit. cap. 12. *Longe clarissima, Cycladum media, templo Apollinis & mercatu celebrata Delos: quæ diu fluctuata, ut proditur, sola motum terræ non sensit ad M. Varronis ætatem . . . . . . hanc Aristoteles ita appellatam prodidit, quoniam repente apparuerit enata . . . . Cynthiam, Ortigiam, &c. alii vocant . . . . cingitur quinque millibus passuum: assurgit Cyntho monte.* Et sub finem ejusdem cap. scribit, *Hyperboreos frugum primitias solitos Delon mittere Apollini, quem præcipue colunt. Virgines ferebant eas, hospitiis gentium per annos aliquot venerabiles, &c.*

11. *Insignemque pharetra.*] Jaculandi peritus habitus est semper Phœbus, atq; *certa metuendus sagitta*, ut est Od. 12. supra: tum ob interfectum Pythonem serpentem, occisosque Niobæ filios. Adde Virgil. Æneid. 6. v. 57. tum vero quod radiis in mortales fervente æstu vibratis, morbos pestemq; gignat. De quo Macrob. cit. cap. 17. lib. 1. Saturn.

12. *Fraternaque humerum lyra.*] Insignem etiam lyræ inventione & melodia ipsi quidem a Mercurio concessa: quæ fuse explicui Annot. ad Od. 10. supra. *Fraterna.*] Apollo & Mercurius, fratres noscuntur, ambo nimirum ex eodem patre Jove procreati, hic quidem Maia genitrice, ille vero Latona Cœi Titanis filia, ut supra jam dictum.

13. *Hic bellum lacrymosum, &c.*] Apollo Deus averruncus prece vestra permotus in hostes depellet impendentia nobis mala: *Bellum* matribus filios amittentibus ac deflentibus detestatum, ut est Od. 1. *Famem*, qua nihil miserabilius, cum proprios aliquando filios parentes comederint, urgente fame. *Pestem* denique e fame sæpius exortam; tria nempe mala omnium maxime formidanda.

15. *In Persas atque Britannos.*] Ab Augusto Cæsare feliciter Rempublicam administrante Phœbus dicta avertet mala in hostes Populi Romani *Persas*, qui pro Parthis hic positi videntur; quos ille per Ventidium legatum subegit. Sueton. Flor. *Britannos*, hodie *Anglos*, de quibus Virgil. Eclog. 1.

Toto divisos orbe Britannos.

ODE XXII.

Innocentiam ubique tutam esse.

O Fusce, quisquis *innocenter vivit & sine crimine, non habet opus Maurorum telis, nec arcu, nec pharetrâ plenâ sagittis toxico infectis. Seu ambules per Syrtes fervidas, seu per Caucasum hospitibus carentem, seu* per *regiones quas alluit Hydaspes fabulis celebratus. Enimvero* nuper *in Sabina silva, dum canerem Lalagen meam* amicam, *atque præ-*

INteger vitæ, scelerisque purus
Non eget Mauri jaculis neque arcu,
Nec venenatis gravida sagittis,
Fusce, pharetra.
Sive per Syrtes iter æstuosas, [89]
Sive facturus per inhospitalem
Caucasum, vel quæ loca fabulosus
Lambit Hydaspes.
Namque me sylva lupus in Sabina,
Dum meam canto Lalagen, & ultra

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2.

Eidem hanc Oden, atque Epistolam decimam ejusdem fere argumenti scribit Horatius, Aristio Fusco, viro probo, Grammatico, amico. Apud bonum morum integritatem laudat. amico declinatum a se vitæ periculum significat; Philologo dictionum & verborum elegantia studiose velificatur. Hæc tria, Lector, observa, dum ego cætera persequor.

2. *Non eget Mauri jaculis, &c.*] Vir innocens sua satis probitate tutus, armis non eget, quibus arceat quævis pericula. *Mauri*, quidam legunt *Mauris*. Hi jaculatores eximii pedem efferre domo vix audent sine telis, ob frequentiam ferarum a quibus discrimen imminet. Herodian. Ælian. lib. 14. de Animal. cap. 5. Mauritania Africæ regio Barbarica, ubi nunc regna Fessanum, Marochium, Tremissenum, Algerianum.

3. *Venenatis sagittis.*] Plin. lib. 18. cap. 1. *Quid animal tela sua, excepto homine, venenis tingit? Nos & sagittas ungimus, ac ferro ipsi nocentius aliquid damus . . . a nullo animalium, præter hominem, veneno pugnatur alieno.* Vide Cœl. Rhodig. l. 23. c. 10. ubi de multiplici ratione tela veneno imbuendi plura.

5 *Syrtes æstuosas.*] Non de Syrtibus maritimis hic agitur; sed de arenosis iis locis Africæ, apud Libyam, Solis ardore sabulique siccitate æstuantibus seu fervidis, per quæ iter fieri nequit nisi ex siderum observatione, & cum magno quidem vitæ periculo, tum a feris, venenosisque animalibus, cum ob volubiles arenæ cumulos, quos ventus tollit ac transfert. Prudent. in Apotheosi, cap. 4. adversus Judæos.

Nec responsa refert Libycis in Syrtibus Ammon.

6. *Inhospitalem Caucasum.*] Asiæ montem altissimum atque celebratissimum, vel ob Prometheum, quem ibi fabulantur vinctum, ejusque jecur ab aquila perpetuo arrodi. *Inhospitalem*, ob nives assiduas inhabitatum, item ob scopulos, unde Virgil. Æneid. 4.

Cautibus horrens Caucasus.

Mons ille inter duo maria Caspium & Euxinum, tantæ fertur altitudinis, ut ejus vertex ad tertiam noctis partem Solis radiis illustretur. Vide Aristot. Meteor. 1. c. 3. Quint. Curt. l. 7. ejus pars a quibusdam creditur mons Ararath versus Armeniam, in quo post diluvium quievit arca Noë.

7. *Vel quæ loca fabulosus Lambit Hydaspes.*] Per Indiam nimirum. Duplex est Hydaspes fluvius in Asia: Alter Medos alluit, & hinc Georgic. 4. dicitur *Medus Hydaspes:* alter Indiam' citeriorem irrigat, hodie *Rouvey*, fuitque terminus victoriarum Alexandri Magni; in Indum illabitur, apud Nysam urbem: unde a Lucano lib. 8. vocatur *Nysæus Hydaspes.* Hic porro nuncupatur *fabulosus*, quoniam multa de illo fabulantur; ut quod arenam volvat auream; quod gemmas ferat: unde *aurifer* Claudiano, *gemmifer* Senecæ Trag. in Medea appellatur, quod tanto sonitu vortices agat, undas collidat, spumas attollat, ut non sine trepidatione procul adspiciatur: atque remiges Alexandri Magni reddiderit attonitos ac stupentes: ipsis etiam gubernatoribus rei novitate suspensis. Arrian. lib. 6. paulo post initium.

9. *Sabina.*] Hæc Italiæ regio pridem Latium inter Umbriam atque Hetruriam adhuc nomen servat, sed angustiores habet fines: in ditione Pontificia continetur.

10. *Dum meam canto Lalagen.*] Dum meditor & compono de amoribus meis in Lalagen,

Terminum

Terminum curis vagor expeditus,
Fugit inermem :
Quale portentum neque militaris [90]
Daunia in latis alit esculetis,
Nec Jubæ tellus generat, leonum 15
Arida nutrix.
Pone me, pigris ubi nulli campis
Arbor æstiva recreatur aura:
Quod latus mundi nebulæ, malusque
Jupiter urget: 20

ter limites exerrarem liber ab omni *solicitudine, armis* licet *destitutum vitavit me lupus: Quale monstrum haud nutrit Apulia bellicosa in patentibus esculetis, nec gignit terra Jubæ sicca leonum altrix. Colloca me in agris sterilibus, ubi nulla arbor fovetur tepenti aëre; quam orbis partem infestant nubila, & malignus Jupiter :*

ANNOTATIONES.

versus & carmen: *& ultra terminum vagor:* dum œstro poetico & amatorio abreptus in sylvam aliquanto longius progredior, non advertens incidi in lupum ingentem & magnitudine portentosum, qui tamen non modo non læsit, sed sponte me licet *inermem fugit.*

11. *Curis expeditus.*] Quidam legunt, *expeditis*, perinde est.

12. *Fugit inermem.*] Meam reveritus innocentiam, non armis territus ille lupus cessit fugitque, inquit Poëta. S. August. lib. 1. contra Julianum: *Omnes bestiæ,* inquit, *ante peccatum homini erant subjectæ. Quod autem nunc nocent, pœna primi est peccati. A principatu decidimus; a fiducia, & honore.* Ille quidem principatus utcunque est restitutus, post diluvium Deo Noë & filiis ejus loquente. Genes. cap. 9. *Sit terror vester ac tremor super cuncta animalia terræ:* unde S. Ambros. Epist. 38. *Feræ suos morsus sæpe suspenderunt revocante sono vocis humanæ. Leones ipsos videmus, si vox hominis resultarit, prædam dimittere: pardos & ursos incitari ac revocari vocibus.* At cum sanctitate morum ac vitæ integritate, ad priorem innocentiam atque ad plenam apud Deum gratiam homo rediit, tum certe bestiis, ut in felici quondam illo statu, dominatur plene & ad arbitrium. Sic leones in eremo dejecta cervice ad S. Antonium accedentes ejus manus ac pedes lingebant: Serpens Hilarioni morem gessit, duo dracones Ammoni, crocodilus Heleno, leæna Joanni Abbati, hyæna Macario Alexandrino, &c. si legendis fides.

13. *Quale portentum, &c.*] Talis ac tantus erat lupus iste, ut major haud occurat bellua sive in Apuliæ silvis, sive in Libyæ desertis.

Militaris Daunia.] A Dauno rege, Diomedis, ut aiunt, socero, Daunia dicta est, olim Italiæ regio quædam in Apulia, hodie *la Capitanata*; alluitur Adriatico mari, regni pars est Neapolitani. Synedoch. Vide Plin. lib. 3. cap. 11. & alibi. *Militaris*, apros habens militiæ viros bene multos.

14. *In latis esculetis.*] In late patentibus silvis, quæ consitæ sunt esculis arboribus glandiferis: Plin. lib. 16. *Jovi sacris* Lib. 12. & 1. *Arborum genera Numinibus dicata . . . Jovi esculus, Apollini laurus, Minervæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus.*

15. *Nec Jubæ tellus.*] Mauritania, in qua regnavit Juba, qui Pompeio addictus, Cæsari primum acriter restitit, & ab eo tandem debellatus est. Plutarch. in Cæsare. Synech. ponitur pro Africa cujus est pars versus Occidentem. Plin. lib. 5. cap. 1.

Leonum Arida nutrix.] Tum arenarum siccitate; tum etiam aquarum penuria laborat & arescit tota illa regio: leones aliasque feras innumerabiles gignit. Vide Plin. l. 8. c. 16. ubi inter alia multa, sic ait initio quidem: *Leoni præcipua generositas, tunc cum colla armisq; vestium jubæ . . . Africa hæc maxime spectat, inopia aquarum ad paucos amnes congregantibus se feris. Ideo multiformes ibi animalium partus . . . unde vulgare dictum: Semper aliquid novi afferre Africam.* Vide & Cœl. Rhodig. lib. 13. cap. 8. & 19. ubi de leonum natura quæpiam disserit non spernanda.

17. *Pone me, pigris ubi nulla, &c.*] Ergo intrepidus ubique fuero & securus, etiamsi me ponas in terris horrorum incutientibus, vel ob nimium frigus, vel ob æstum intolerabilem.

Ubi nulla campis Arbor, &c.] Apud utrumque mundi Polum Arcticum, & Antarcticum, ubi assiduum prope gelu terras facit steriles: longioreque Solis absentia, per sex nempe circiter menses, *pigri* manent *campi*, *arborque nulla* crescit, ubi *non æstiva recreatur aura:* benigno carens eo tepore, quo plantis incrementum ac fœcunditas præstatur. Hoc etiam *latus mundi* infestant semper *nebulæ*, quippe quas non discutit Sol; *malusque Jupiter urget*, id est, rigidum, insalubre, graveque cœlum, seu aer nunquam serenus & clemens. Ovid.

Triste solum, sterilis sine fruge, sine arbore tellus,
Frigus iners, illic habitant pallorque tremorque.

Pone

Constitue me *sub curru Solis nimis vicini, in regione ædificiis carente,* ubicunque *diligam Lalagen suaviter arridentem, suaviter* & *verba facientem.*

Pone sub curru nimium propinqui [91]
Solis, in terra domibus negata,
Dulce ridentem Lalagen amabo,
Dulce loquentem.

ANNOTATIONES.

21. *Pone sub curru nimium, &c.*] In Zona torrida, inter utrumque Tropicum, ubi sol *nimium propinquus* terras adurit, nullosque proinde incolas ac domicilia permittit. Ovid. Metamorph. 1.

Quarum quæ media est, non est habitabilis æstu.

In eo scilicet errore versati sunt antiqui, quo nos levarunt ii qui navigando peragrandoque totum orbem lustrarunt, habitatoresque non deesse iis in plagis viderunt, quas inhabitatas olim existimavere. Neque est immodicus illic æstus, quem valde temperari constat noctium diebus æqualium longitudine. Adde quod a Justinus lib. 9. initio: *Naturam, cum primum incrementa caloris ac frigoris regionibus distinxit statim ad locorum patientiam animalia quoque generasse: sed et arborum atque frugum pro regionum conditione apte genera variata.* Compertum itaque modo est, & salubrem satis aerem & frequentes adesse populos in regionibus Æquatori subjectis ac vicinis: v. g. in insulis Java, Sumatra, Borneo, Maldivis, Delphinia seu Madagascaria, &c. In continentibus vero terris, apud Malacam, in Asia, Guineam in Africa; in America vero, apud Castellam auream, Guaianam, Peruviam, &c.

ODE XXIII. Ad CHLOEN.

Ut jam nubilis haud ita viros fugiat.

O Chloe, me *fugis velut hinnulus timidam parentem requirens* per *montium devia, haud absque inani formidine ventorum ac nemoris. Corde enim ac genibus contremiscit,*

Vitas hinnuleo me similis, Chloë, [92]
Quærenti pavidam montibus aviis
Matrem, non sine vano
Aurarum & siluæ metu.
Nam seu mobilibus vitis inhorruit 5

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod supra Od. 5.

Arguit Horatius in Chloë id quod in ingenua maxime laudandum puella videri debeat. At proprie tum Veneri litat, cum queritur quod illa jam grandior non audeat absente matre virum se alloqui, sermonesque miscere.

1. *Vitas*] Quibusdam placet *vitat.* Verum, ut bene monet Theodorus Marcilius, Flaccum velle *vitas* liquet, cum subjungit, *Atqui non ego te, &c.*

Hinnuleo similis.] Tam meticulosa quam hinnulus, cervi, damæ, aut capreoli pullus, a matre præsertim abstractus.

Chloe.] Nomen adolescentulæ conveniens, Nam χλοὴ est herba virens.

2. *Quærenti pavidam matrem.*] A qua exerravit. *Pavidam.*] Cerva enim semper timet ejusque in fuga securitatem natura constituit, cum a venatoribus, cum a feris.

Montibus aviis] A trita nempe via declinare amant feræ.

4. *Silua.*] Diæresis. Sic Tibul. Eleg. 10. lib. 1.

Dissoluisse comas.

5. *Nam seu mobilibus vitis inhorruit Ad ventum foliis.*] Hanc in interpretatione secutus sum lectionem, quæ Mureti est atque Scaligeri: quanquam non satisfacit. Quid enim hinnulo per nemus cervam matrem quærenti, cum vite? Legunt vulgo: *Nam seu mobilibus veris inhorruit adventus foliis:* ut sit hypallage; pro, seu folia veris adventu inhorruere mota, scilicet vento quolibet tenui, puta Zephyro. Quod nec omnino placet. Quid si referatur ad vocem antecedentem, *siluæ*; legamusque, planiori certe sensu ac sententia: *Seu mobilibus veris inhorruit ad ventum foliis?* id est, Seu motis foliis silva inhorruit ad ventum levem. Zephyrum nempe veris comitem. Vel, *Seu mobilibus veris inhorruit adventu foliis:* id est, Seu tremuit silva foliis motis veris adventu, flante Zephyro nimirum.

Ad ventum foliis; ſeu virides rubum
Dimovere lacertæ,
Et corde & genibus tremit.
Atqui non ego te, tigris ut aſpera,
Gætulusve leo, frangere perſequor.
Tandem deſine matrem
Tempeſtiva ſequi viro.

[93] *ſive frondes vitis leves aurâ concutiantur; ſive lacerti virides dumum commovent. Verum ego te nequaquam inſequor, ut dilacerem quaſi tigris violenta, aut leo è Gætulia. Ergo viro matura deſine aliquando genitrici inhærere.* 10

ANNOTATIONES.

6. *Seu virides rubum Dimovere lacertæ.*] Sive latentes in rubo lacertæ, diſcurrendo ſtrepitum edidere, tantulum commoventes fruticem & ſpinas: tum vero hinnuleus trepidat, cor palpitat, & genua labant. De *lacertis* vide Plin. lib. 8. cap. 39. & alibi.

9. *Atqui non ego te, tigris ut aſpera, &c.*] Ego non nocendi, ſed amandi cupiditate perſequor te, Chloe: cur me fuges? Apud Ovid. Apollo Daphnen inſequens:

Nympha, precor Peneia, mane: non inſequor hoſtis:
Nympha, mane. Sic agna lupum, ſic cerva leonem,
Sic fugiunt aquilam penna trepidante columbæ.

Tigris ut aſpera.] Hujus tanta fertur crudelitas, ut ſponte hominem petat, cum reliquæ feræ, niſi fames aut ira ſtimulet, ultro fugiant. Plin. lib. 8. cap. 18. *Tigrin Hircani & Indi ferunt animal velocitatis tremendæ, &c.*

Gætulusve leo.] *Gætulia tota ad flumen Nigrin, qui Africam ab Æthiopia dirimit:* inquit Plin. lib. 5. cap. 4. lib. vero 8. cap. 16. *Leoni tantum ex feris clementia in ſupplices: proſtratis parcit: & ubi ſævit, in viros prius quam in feminas fremit: infantes non niſi magna fame. Credit Libya intellectum pervenire ad eos precum. Captivam certe Gætuliæ reducem audivi, multorum in ſilvis impetum a ſe mitigatum alloquio, auſam dicere ſe feminam, profugam, infirmam, ſupplicem animalis omnium generoſiſſimi cæteriſque imperantis, indignam ejus gloria prædam. Varia circa hæc opinio, &c.* Gætulia Libyæ interioris regio, hodie *Biledulgerid*, magnam habere ferarum copiam a nemine ignoratur.

Frangere perſequor.] Phraſis Græca.

ODE XXIV. Ad VIRGILIUM.

De morte Quintilii Vari.

Quis deſiderio ſit pudor, aut modus
Tam chari capitis? Præcipe lugubres

[94] *Quæ ſit verecundia, vel finis dolori, objiciturum viri adeo dilecti? Doce querulum car-*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod ſupra Ode 6.

Suas Horatius querelas jungit lachrymis & querimoniis Virgilii dilectum caput morte ſublatum deflentis; ejuſque dolorem dividit artificioſe quidem, ut imminuat atque conſoletur. Vult Sigonius proſopopœiam eſſe & dialogum Virgilii & Melpomenes, quos Horatius inducit: illum a Muſa conſilium opemque implorantem, duabus ſtrophis prioribus: hanc ſpondentem deinceps & conſolantem, ab his verbis, *Multis illa bonis, &c.* Sigon. emendat. lib. 2.

1. *Quis deſiderio ſit pudor, &c.*] Quem dolere pudeat, quis luctui modum putet adhibendum, amiſſo tam charo capite? Seneca tamen Epiſt. 100. ſic præcipit: *Eſt aliquis & dolendi decor: hic ſapienti ſervandus eſt: & quemadmodum in cæteris rebus; ita & in lacrymis aliquid ſat eſt. Imprudentium ut gaudia, ſic dolores exundavere. Æquo animo excipe neceſſaria.*

2. *Chari capitis.*] Eam dicendi formam Græcis Homeroque imprimis amatam notat Euſta h. Sic Odyſſ. Penelope de abſente Ulyſſe:

Τοίην κεφαλὴν ποθέω, Τεῦκρε φίλη κεφαλή.
Tale caput deſiderio, Teucer charum caput.

Hanc & Latini uſurparunt, *Lepidum caput, &c.*

Præcipe lugubres, &c.] Quidem legunt, *lugubris*, & ſubaudiunt, *Dea*: hoc ſenſu: O Melpomene, lugubris cantus Dea, præcipe modum lugendi tam dilectum caput. Hanc vero Muſam præcæteris invocat, utpote inventricem Tragœdiæ rebuſque mœſtis præſidentem, Auſon. Eidyl. 20.

Melpomene Tragico proclamat mœſta boatu.

men, ô Melpomene, cui genitor impertivit amœnam vocem cum lyrâ. An *igitur sempiternus Varum somnus occupat? Cui verecundia, atque integra fides justitiæ germana, & veritas simplex, quando reperient similem quemquam? Is* certe *plurimis occubuit probis lugendus;* at *nemini magis quam tibi, Maro. Tu religiosus incassum, eheu, Quintilium repetis a Numinibus, haud sic concessum. Etiamsi dulcius,* quàm *Thrax Orpheus, chordam pulses arboribus auscultatam, minimè* tamen *vita reddatur inani simulachro,*

Cantus Melpomene; cui liquidam pater
Vocem cum cithara dedit.
Ergo Quintilium perpetuus sopor
Urget? Cui pudor, & justitiæ soror [95
Incorrupta fides, nudaque veritas,
Quando ullum invenient parem?
Multus ille bonis flebilis occidit:
Nulli flebilior, quam tibi, Virgili. 10
Tu frustra pius, heu, non ita creditum
Poscis Quintilium Deos.
Quod si Threicio blandius Orpheo
Auditam moderere arboribus fidem, 1[illegible]
Non vanæ redeat sanguis imagini [96

ANNOTATIONES.

3. *Cui liquidam pater Vocem, &c.*] Musæ sunt filiæ Jovis & Mnemosynæ. Melpomene a cantus suavitate dicta: μέλπομαι, *cano. Liquidam*, suavem, dulciter fluentem. Macrob. l. 6. c. 3. ex Hostio Poeta:

Si mihi linguæ
Centum, atque ora fient totidem, vocesq; liquatæ.

Pers. Sat. 1. v. 35.

Plorabile si quid Eliquat.

5. *Ergo Quintilium, &c.*] Exclamatio gravis index coloris. Sic amici luctum luctu suo evincere conatur; sic & illabitur in ejus animum, & majorem habens fidem solatium facilius admittat, imo & aliquantulum objurgationem. Sic bene utitur Poeta consilio a Musa, quam statim invocavit, accepto.

Quintilium.] Vel Cremonensem illum Virgilii atq; Horatii amicum, cujus meminit Euseb. Chron. Olyp. 189. vel Præfectum Romani exercitus, qui cum tribus legionibus atque auxiliaribus copiis cæsus in Germania ab Arminio Germanorum rege Dio. l. 56. Sueton. Aug. c. 23.

Perpetuus sopor.] Sic & *longus somnus*, pro morte. l. 3. Od. 11. v. 38.

6. *Cui pudor, &c.*] Breve sed ingens Quintilii elogium. *Pudor*, quem Tull. de finibus 2. *Moderatorem cupiditatis* appellat. Hinc & de Orat. 1. n. 122. Crassum ita laudat: *Fuit mirificus quidam in Crasso pudor.*

Justitiæ soror incorrupta fides.] Ex Platone justitia cum in Deos observatur, vocatur pietas; fides autem, cum erga homines. Tull. Offic. 1. n. 23. *Fundamentum justitiæ fides.* Et partit. orat. *Justitia erga Deos religio, erga parentes pietas, vulgo autem bonitas; creditis in rebus fides, in moderatione animadvertendi lenitas, amicitia in benevolentia nominatur.*

7. *Nudaque veritas.*] Cujus *magna vis, quæ contra hominum calliditatem & solertiam per se ipsa defendat,* ut ait Tull. pro Cœlio: & Offic. 1. n. 109. *Sunt alii simplices & aperti, qui nihil e[x] occulto, nihil ex insidiis agendum putant, verita[tis] cultores, fraudis inimici.*

9. *Multus ille bonis, &c.*] Legunt alii, *Multi ille quidem, &c. nulli flebilior quam tibi, Virgili:* utpote vir bonus, amicus, cognatus.

11. *Tu frustra pius, &c.*] Jam castigare incipi[t] leniter immoderatum amici luctum: *Non ita creditum*, id est, non ea lege ut non mereretur. Scilicet quæ donantur non solent reposci: a[t] quæ credita & commissa sunt, cum libuerit repe[tuntur]. Quintilius ita creditus nobis ad tempu[s] tandem sine injuria eripitur: imo tum credito[r] utitur jure suo. Vide ergo, Virgili, ne cum posci[s] Quintilium Deos, videare non solum pius, heu frustra, sed & præpostere; atque in Deus ini[quus]. Lucret. l. 3. sub finem:

Vitaque mancupio nulli datur; omnibus usu.

13. *Quod si Threicio.*] Alii legunt, *quid si* Alii, *qui si.* Et pro *non*, interrogative *num. Threicio blandius Orpheo, &c.* Adverte comparationem Virgilii cum Orpheo. Sensus est: nosti Orpheum arboribus cantus suavitate pertractis, a[d] demulcendum etiam sperasse Inferorum tyrannum, ut Eurydicem uxorem morte ablatam redderet, sed irrito & inani conatu: sic tu etsi vincas Orpheum carminis dulcedine, haud tamen flectas Numina, ut Quintilium restituant.

15. *Non vanæ redeat sanguis imagini.*] Non vita redeat mortuo, non anima remittatur in corpus exanime. Itaque *vanam imaginem* interpretari libet hominis umbram, manes. Virg. Æn. 4. 654

Et nunc magna mei sub terras ibit imago.

Et Æneid. 6. v. 292.

Et, ni docta comes tenues sine corpore vitas
Admoneat volitare cava sub imagine formæ.

Sanguis.] Vita. Æneid. 9. v. 349.

Purpuream vomit ille animam,

Quam

uam virga semel horrida
Non lenis precibus fata recludere,
igro compulerit Mercurius gregi.
urum. Sed levius fit patientia,
Quicquid corrigere est nefas 20

quod tremendo semel caduceo ad turbam atram aggregarit Mercurius nequaquam facilis exorari, ut fata rescindat. Grave quidem est illud : *at tolerabilius ferendo efficitur quodcunque immutare haud licet.*

ANNOTATIONES.

16. *Quam virga semel, &c.*] De caduceo, ercurii, ejusque animas deducendi potestate le supra Ode 10. v. 18.
17. *Non lenis precibus fata recludere.*] Virgil. eorgic. 4. v. 469. de Orpheo.
Manesque adiit, regemque tremendum;
Nesciaque humanis precibus assuescere corda.
neid. 6. v. 376.
Desine fata Deum flecti sperare precando.
18. *Nigro compulerit gregi.*] Cæteris Manibus gregarit, & ad Plutonem perduxerit.
19. *Levius fit patientia, Quicquid, &c.*] uripid. Phœniss. Δεῖ φέρειν τὰ τῶν θεῶν. Senec. *Optimum est pati quod emendare non possis* Plaut. Captiv. *Decet id pati æquo animo : si id facietis, levior labos erit.* Virgil. Æneid. 5.
Superanda omnis fortuna ferendo est.
Ovid. Metamorph. 8.
Paupertatemque ferendo,
Effecere levem.
Contra vero, quisquis mala necessaria impatienter & inique fert, quid aliud, quam novum sibi dolorem creat, & malum malo addit? Ejusmodi hominem, qui communia cunctis mortalibus incommoda respuit, egregie suggillat Juvenalis, & *gallinæ filium albæ*, per ludibrium vocat, Sat. 13. v. 141.

ODE XXV.

Lydiæ jam vetulæ amatoribus carenti insultat.

Parcius junctas quatiunt fenestras [97]
Ictibus crebris juvenes protervi,
Nec tibi somnos adimunt : amatque
Janua limen,
Quæ prius multum faciles movebat 5
Cardines. Audis minus & minus jam :
Me tuo longas pereunte noctes,
Lydia, dormis?

Fenestras tuas *clausas rarius* modo *verberibus impetunt adolescentes procaces : neque tibi soporem auferunt :* jamque *limini adhærent fores, quæ antea valde volubiles agebant cardines. Infrequentius deinceps & infrequentius audis :* dum *ego tuus pereo, Lydia, quiescis longis noctibus.*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 2.
1. *Parcius junctas quatiunt, &c.*] Solebant juvenes meretricum fores ac fenestras lapidibus quatere noctu quidem, ut aperire cogerent, seque admittere. Vide plura Annot. ad Od. 10. & 26. l. 3.
3. *Amatque Janua limen.*] Janua vix discedit limine, illudque videtur amare : jocus amarulentus, quo significatur raro januam aperiri, paucis adeuntibus, Lydiamque annis deflorescentem cunctis fastidientibus.
5. *Quæ prius multum faciles movebat Cardines.*] Usu nempe assiduo volubilis erat cardo, vel bene unctus haud strepebat, atque ut ait Plautus, *Lepidus non mutiebat*, dum *aperirentur ædes festivissimæ*; & paulo antea, *Bellissimum hercle & taciturnissimum ostium*, quod *nunquam ullum verbum mutit, cumque aperitur, tacet*; *cumque noctu clanculum exit* meretricula, *tacet.* Curcul. Scen. 1. Item, *Placide egredere, sonitum prohibe forum, & crepitum cardinum . . . . . suffundam aqualam.* Ibid. Scen. 3. init.
6. *Audis minus & minus jam, &c.*] Minus minusque indies ad te mœchi ventitant : pauciores jam habes amatores, qui occentent fores tuas, id est, ante illas cantiones amatorias canant, qualis est Ode 10. lib. 3. qualis & hæc : *Me tuo longas pereunte noctes, Lydia, dormis:* id est, Me præ amore tuo contabescente, somnumque haud capiente, altum dormis: tu quieta valde stertis longas noctes, dum inquietum me solicitumque tui desiderium excitat & vigilare cogit.
7. *Longas noctes.*] Expectanti nimirum & desideranti longum semper videtur tempus.

Jam vetula plorabis vicissim adulteros superbos, contempta in angiportu deserto; dum Thrax ventus sævit gravius circa Lunæ inter menstrua; *quando libidinosus ardor, qui suevit equas reddere furiosas, inflammabitur ad hepar* tuum *ulceribus plenum; haud absque luctu, eo quod juventus hilaris hedera virenti myrtoque subnigrà lætetur amplius:*

Invicem mœchos anus arrogantes
Flebis, in solo levis angiportu,
Thracio bacchante magis sub interlunia vento:
Cum tibi flagrans amor & libido
Quæ solet matres furiare equorum,
Sæviet circa jecur ulcerosum,
Non sine questu:
Læta quod pubes hedera virenti
Gaudeat, pulla magis atque myrto,

ANNOTATIONES.

9. *Invicem mœchos arrogantes Flebis, &c.*] Tandem vices tuæ adventarunt: olim flore juventutis ac formæ superba depereuntes te ridebas adolescentes virosque quoslibet: jam anus facta frustra lucrum & mœchos quæres; hi vero te senio deformatam spernent arrogantes. Ovid. 3. Amor.

Tempus erit quo tu, quæ nunc excludis amantes,
Frigida deserta nocte jacebis anus.

10. *In solo levis angiportu.*] Vaga, observans si quis triobolaris agaso commeet ad te: vel, amans leviter, juvenili more, & flens te despici: vel nullius pretii, jamque ab omnibus relicta *in angiportu* solitario & a paucissimis frequentato.

11. *Thracio Bacchante magis, &c.*] Tumque frigidum perpetiere ventum: & sicut olim tui amatores eo algentes vidisti, & contempsisti: ita nunc alii te ridebunt sub dio pernoctantem. *Thracio vento*: hic respectu Græciæ Septentrionalis est: adde quod regio perquam frigida est Thracia: unde & officina ventorum appellata: atque in ea regnasse Aquilo fertur: hinc apud Græcos Poetas, Thracius ventus, pro Aquilone passim usurpatur. Latini vero eam quoque dictionem imitati sunt, quanquam improprie & καταχρηστικῶς; quandoquidem ventus Septentrionalis in Italiam nequaquam a Thracia venit. Epod. 13.

Nunc mare, nunc silva
Threicio Aquilone sonant, &c.

Bacchante magis sub interlunia.] Eo tempore quod intercedit inter duas Lunas, veterem & novam; id est, cum Luna non apparet, tum crebræ sunt tempestates, & frigidiores vehementioresque venti. Theophrast. libello de ventis, χειμεριώτεραι τῶν μηνῶν αἱ σύνοδοι *interlunia*: Plinius lib. 6. cap. 39. *Interlunium alii Lunæ coitum* (quia nempe tunc Sol cum Luna conjungitur & congreditur: Græci σύνοδον vel συνόδιον) *alii silentis Lunæ appellant*, & lib. 18. cap. 32. *in coitu, quod interlunium vocant, cum apparere desierit.* Hoc porro Virgil. Lunæ silentium; Apul. Illunium, Varro intermenstruum nuncupat. Lege, si vacat, Cœl. Rhodig. lib. 20. cap. 32.

14. *Quæ solet matres furiare equorum.*] Fin[em] explicat. Virgil. Georgic. 3. v. 266.

Scilicet ante omnes furor est insignis equarum:
Et mentem Venus ipsa dedit, &c.

Prudent. lib. 1. contra Symmachum:

Advena quos profugus gignens, & equina li[bido]
Intulit Italiæ: Tuscis namque ille puellis
Primus adhinnivit, simulato numine mœchu[s]

Huc etiam pertinet audax & elegans ea dict[io], quam in Pisonem adhibet Tullius: *Itaque [ad]missarius iste, simul atque audivit a Philoso[pho] voluptatem tantopere laudari, nihil expiscatus e[st:] sic suos sensus voluptarios omnes incitavit, sic [ad] illius hanc orationem adhinnivit, ut non magistrum virtutis, sed auctorem libidinis a se illu[m] inventum arbitraretur.*

15. *Sæviet circa jecur ulcerosum.*] Cum [te] libidinis agit furor talis, qualis esse solet equ[a]rum, inflammabitque jecur tuum; tum certe n[ov]um in modum discruciabere. *Jecur*, in q[uo] amoris sedes est atque libidinis; ex Platone [&] aliis. *Ulcerosum*, intus libidine multa sauciu[m] tectisque ulceribus corruptum. Non. Marce[ll.] *Ulcus*, inquit, *tecta est & clausa malignitas.* Servius ex Varrone, *Vitium obscœnæ libidinis [ul]cus vocatur.*

16. *Non sine questu; Læta quod pubes, &c.*] Neque poteris dolorem continere, quin erump[as] in querimoniam, quod juvenes vetulam te fast[i]diant, marcescentem posthabeant; adolescentul[as] autem ætate virentes sectentur.

Hedera virenti Gaudeat, atque myrto.] Appo[si]te comparat juvenculas cum *hedera*, quæ faci[le] adhærescit, & *sequax* vocatur a Persio in Pro[lo]go: Item cum *myrto*, quæ Veneri sacra est: cu[j]us etiam color nigricans & constans est, & quod veteribus in formosis laudabatur, exhibe[t] teste nostro Poeta in Epist. ad Pisones, v. 37.

Spectandum nigris oculis nigroque capillo.

Aridas

ridas frondes hyemis sodali
Dedicet Hebro.

sicca vero folia consecret Hebro hyemis socio.

ANNOTATIONES.

19. *Aridas frondes, &c.*] Vetulas cute contracta & rugosa arescentes non pluris faciat, quam aridas frondes arborum flumini adsitarum. 20. *Dedicet Hebro.*] Sponte relinquat, oblivioni tradat ac devoveat, non secus ac decidentes in flumen frondes circa autumnum. *Hiemis sodali*, ob regionis illius frigus asperrimum, ut ante dixi. Hebrus enim ex Hæmo fluens monte, Thraciam perfundit, ac in Ægeum mare delabitur. Indicat Horatius vultum mulieris jam marcidum non longe abesse a senili fœditate ac deformitate, quæ cum hyeme similitudinem habet. Quidam legunt *Euro*: ut indicetur vilitas ac levitas scorti vetuli, per folia aro vento seu quovis alio velut ad ludibrium volvi rapique solita. Scaliger mavult, *igni*; multaque in hac Ode carpit: at profecto κακοζηλίᾳ, toties litasse videatur. Judex sit literarum quisque. En ejus reprehensionis capita. Sic igitur ille: *Vicesima quinta in humili genere dicendi est. Illa duo membra sine copula non cohærent:*

Audis minus, & minus jam:
Me tuo longas pereunte noctes,
Lydia dormis.

Neque satis mollis illa locutio: flebis mœchos arrogantes, *nisi addas* effectos.

Levem pro nuda videtur posuisse, satis dure.

Illa quoque omnia, bacchante magis sub interlunia vento, *videntur esse unum epithetum Boreæ: alioqui ipso Borea frigidiora sint.*

Ulcerosum, *non servit potius jecori indicando quam metro sustinendo.*

Tu, lector erudite, hinc jam infers, sine affectu esse oportere omnem Aristarchum: intelligisque quam Censoria dignus interdum virga sit magnus quisque Censor.

ODE XXVI.

Ælium Lamiam egregie laudat.

MUsis amicus, tristitiam & metus
Tradam protervis in mare Creticum
Portare ventis: quis sub Arcto
Rex gelidæ metuatur oræ: [100]

Ego Musis charus ægritudinem ac timores dabo procacibus ventis deferre in mare Creticum: nequaquam solicitus, quis ad polum *Arcticum regionis frigidæ tyrannus timeatur;*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Ode 9.

1. *Musis amicus, &c.*] Pulchram init Horatius laudandi viam, quæque a trita imperitorum consuetudine longe recedat. Illi si laudum quidem acervum congesserint, belle se fecisse existimant. At ingeniosus Poeta Lamiam arte nova celebrat. Primo cura liberum se ab omni jubet esse: tum convertit ad Musam, quasi minus idoneum tanto operi intelligat: illamque obtestatur, ut Lamiæ coronam paret, hoc est, eum consecret immortalitati. Hæc bene, ut omnia, notavit Parthenius Horatii adversus maledicos acerrimus vindex.

Musis amicus.] Nimirum quisquis Musas colit, earum præsidio tutus ac lætus semper esse debet: nemo vero iis sedulam potest operam navare, quin omnem animi solicitudinem ante deposuerit.

Carmina secessum scribentis & otia quærunt.

2. *Mare Creticum.*] Pro quolibet mari ponitur, mare quod proximum est Cretæ insulæ maris Mediterranei amplissimæ, quæ hodie *Candia* vocitatur.

3. *Quis sub Arcto.*] Quis dominetur & reget ad Boream.

Sub Arcto.] Sub Ursa: quod cœleste sidus Septentrionale duplex est. Ursa Major, & Minor, quas Græci ἄρκτους nuncupant. Ab his Polus Arcticus dicitur ea pars orbis quæ axi & Aquiloni propinqua est. Ovid. Fast. 3.

Esse duas Arctos, quarum Cynosura petatur
Sidoniis, Helicen Graia carina notet.

4. *Gelidæ oræ.*] Ad utrumque polum sævire frigus nemo nescit. Ad Arcticum, mare congelatum seu glaciale, quod anni parte maxima gelu concretum sit, omnibus auditu saltem cognitum. Vide Annot. supra Od. 22. v. 17. & seq. Terræ Arcticæ versus Boream sunt Spitzberga, Gronelandia, nova Dania, Estotilandia, &c. Has vero omnino Boreales non videtur habuisse in animo Horatius; sed potius magis cognitas ipsius ævo, & paulo minus Septentrionales, nempe Britanniam, Scotiam, Germaniam, Daciam, Scythiam, &c.

Metuatur.] Respicit fortasse ad duas clades in Germania acceptas; de quibus Sueton. Octav. cap. 23.

quidve Tiridati formidinem incutiat. O Pimplea suavis, quæ puris fontibus delectaris, apricos flores collige, corollam texe meo Lamiæ. Absque te nihil juvant meæ laudes. Novis illum cantilenis, illum cithara Lesbiâ æquum est consecrari cùm à te, tùm à tuis sororibus.

Quid Tiridatem terreat unice
Securus. O quæ fontibus integris [10]
Gaudes, apricos necte flores,
Necte meo Lamiæ coronam,
Pimplea dulcis. Nil sine te mei
Prosunt honores. Hunc fidibus novis,
Hunc Lesbio sacrare plectro,
Teque tuasque decet sorores.

ANNOTATIONES.

5. *Quid Tiridatem terreat.*] Is ejecto in exilium Phraate Parthorum rege, nobilitatis unanimi conspiratione in locum ejus fuerat subrogatus: at cum audisset maximo Scytharum auxilio Phraatem juvari ad recuperandum imperium, ita perterritus est, ut ad Augustum relicta Parthia fugerit. Hæc fuse Justin. lib. 42. sub finem. Dio. lib. 51, & 51. Plutarch. in Antonio, &c.

Unice Securus.] Quidam vocem, *unice*, referunt ad verbum *terreat*: alii jungunt cum hac voce, *securus*: id est, Singulariter ego & maxime abjeci magnas curas de Republica, & Imperiis exterarum gentium, ut Musis vacem.

6. *O quæ fontibus integris Gaudes, &c.*] O Musa tuum est laudare meum Lamiam; meos conatus parum valere intelligo: virum immortali dignum honore a te celebrari convenit. Ergo quod mihi imprudens sumpseram, tu tibi assumas æquum est.

7. *Apricos necte flores.*] Necte coronam ex optimis floribus in aprico nascentibus, quibus exornes pro meritis meum amicum Ælium Lamiam.

8. *Lamiæ.*] Is anno post Horatii mortem octavo Consul fuisse cum M. Servilio dicitur, ann. ab U.C. 755. Corn. Tacit. lib. 6. Annal. circa medium ita scribit: *Extremo anni m[ors] Ælii Lamiæ funere Censorio celebrata; qui [ad]ministrandæ Syriæ imagine tandem exsolutus, [Urb]i præfuerat. Genus illi decorum, vivida senect[a], & non permissa provincia dignationem addider[at].* Vide Od. 17. lib. 3.

9. *Pimplea.*] A Pimpla Macedoniæ monte [pa]riter & fonte Musis sacro, Musæ dictæ sunt Pi[m]pleæ & Pimpleides.

Nil sine te.] Huc pertinet adagium, M[ετὰ] μυσῶν, quo significatur ope musarum grave quo[d]vis inceptum perfici.

10. *Hunc fidibus novis, &c.*] Præter solit[o] magnifico genere carminis vir tantus immor[ta]litate consecrandus est.

11. *Lesbio plectro.*] Carmine Sapphico & [Al]caico: vel eximiis versibus, quales fuere Alc[æi] & Sapphus, qui in Lesbo Ægæi maris insu[la] nati. Hæc hodie *Metelina*, olim *Mitylene*, ce[le]brata est vini generositate, ubertate soli, can[to]rum peritia, & ædificandi ratione speciali, e q[uo] natum proverbium, *Lesbia regula*, de quo Ar[i]stot. Moral. 5. cum nempe lex ad mores accom[]modatur; non, quod oportet, mores ad legem. A Lesbiis siquidem ad Lapidum figuram plu[m]bea ædificationis regula dirigibatur; non co[n]tra. Vide Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 22. [&] Annot. ad Od. 17. v. 21. supra.

ODE XXVII.

Sodales hortatur ne inter potandum rixentur.

Thracum est decertare poculis ad hilaritatem idoneis. Rescindite immanem consuetudinem;

NAtis in usum lætitiæ scyphis [102]
Pugnare, Thracum est: tollite barbarum

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9.

2. *Thracum est.*] Hi enim non solum bibacitatis infamia, sed & inter potandum petulantiæ vitio laborabant. Hinc πολυπόται, & ἀκρατοπόται dicti, Athen. l. 10. Ibidem & νε-μηκότες ἐπιεικῶς. c. 12. Idem l. 1. c. 24. mag[]nam fuisse scribit ob vini præstantiam Thraci[æ] celebritatem. Vide supra Od. 18. ibique Anno[t].

Tollite barbarum Morem.] Solebant Thrac[es] non solum hianti ore affatim vinum bibere, e[t]

Morem;

Horem; verecundumque Bacchum
Sanguineis prohibete rixis.
Vino & lucernis Medus acinaces 5
Immane quantum discrepat. Impium
Lenite clamorem, sodales, [103]
Et cubito remanete presso.
Vultis severi me quoque sumere
Partem Falerni? Dicat Opuntiæ 10
Frater Megillæ, quo beatus

& cruentas contentiones à Baccho modesto removete. Persicus gladius mirum quantum distat à mero & candelis. O socii, cohibete vociferationes execrandas: cubitoque innixi consistite. An jubetis etiam me capere portionem Falerni austeri? Declaret Opuntiæ Megillæ frater, quo

ANNOTATIONES.

Callimacho apud Athen. cit. lib. 10. cap. 12. Id etiam ferro accincti epulabantur, & quemlibet cogebant æquales bibere cyathos. Quod certe barbarum.

3. *Verecundumque Bacchum.*] Cum verecundia & moderatione tractandum: alias enim ulciscitur vino abutentes & immodice haurientes furore aliisque malis percutiendo. Supra Od. 18.

4. *Sanguineis prohibete rixis.*] De centaurea cum Lapithis rixa super mero, supra Ode 18. & Virgil. Georgic. 2. v. 456.

Ille furentes
Centauros leto domuit, Rhœtumque Pholumque,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.

5. *Vino & lucernis Medus acinaces, &c.*] Quid gladio, quid armis cum hilaritate & epulis? Vide Macrob. lib. 7. cap. 1. & Plutarch. Sympos. lib. 1. cap. 4.

Lucernis.] Convivia vespere incipiebant, & in multam sæpe noctem protrahebantur: ad hæc igitur lucernis opus erat. Quod autem veteres largius cœnarent, quam pranderent, idque recte & ad sanitatem, exponit Cœl. Rhodig. lib. 14. cap. 9. sub finem.

Medus.] Quoniam Medi Persæque vicini, atque uni Cyro paruere: hinc promiscue ponuntur, maxime a Poetis.

Acinaces.] Est Persarum hasta pariter & ensis ex Hesychio & Suida. Περσικὸν ξίφος ἀκινάκην καλοῦσι, Herodot. lib. 7. *Persicum ensem acinacem vocant*, παρὰ τὴν ἀκήν, ob mucronem scilicet & cuspidem. Erat igitur acinaces ut & sagaris, Persis ac Medis proprius, sicut pila Romanis, gesa Gallis, gladius Lacedæmoniis, sarissa Macedonibus, lancea Hispanis, falarica Saguntinis, romphæa Thracibus, framea Germanis, sparus rusticis, Theutonicis cateiæ, &c. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 22.

6. *Immane quantum.*] Cic. de Finib. *Nimium quantum*, & de Oratore n. 87. *Mirum quantum.* Cornel. Tacit. lib. 19. *Flavianus exercitus immane quantum animo exitium Valentis ut finem belli accepit.* Græci, θαυμαστὸν ὅσον, Plato Epist. 7. &c.

Impium.] Mensa res inter sacras numerabatur, ex Plutarch. Sympos. itaque genialem mensam, & convivalem hilaritatem vociferando confundere, impium est. Adde quod sic violatur silentium mensæ & Angeronæ Deæ debitum. Just. Lips. mox citandus. *Angeronæ* silentii Deæ *sacra mensa habetur.*

8. *Cubito remanete presso.*] Ita compositi veteres mensæ accumbebant, reclinata supera parte corporis in cubitum sinistrum, infera in longum porrecta & jacente: capite leviter erecto dorso pulvillis modice suffulto. J. Lips. antiq. Lect. lib. 3. cap. unico. Cætera notabuntur postea ad istos Horatii locos:

Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos. Et
In cubitum sese conviva reponit.

9. *Severi Falerni.*] Acrioris, inquiunt, saporis; vel meri, ut placet Theod. Marcilio; alii, veteris. Seneca Epist. 63. *In vino nimis veteri ipsa nos amaritudo delectat.*

10. *Dicat Opuntiæ, &c.*] Ut rixandi animum a convivis arceat Horatius, statim læta proponit, imprimisque morem hunc, quo suos quisque amores ex ordine debebat proferre. De eo cit. Lipsius, Inter leges convivii, hæc una est ibidem.

Dominam si quis habescit, indicium facito.

Interpres Theocriti ad Idyll. 14. *solebant*, inquit, *merum sumere in symposiis, & nominare aliquos amores aut amicos, tum terræ invergere, & pronuntiare amicissimorum nomina.* Nempe & cottabismus illic habebat locum. Sic igitur epuli progessu merum poscebant; atque amico vel amicæ libabant, ac bene precabantur. Tibullus,

Sed bene Messalam, sua quisque ad pocula dicat,
Nomen & absentis singula verba sonent.

Quinetiam tot cyathos hauriebant, quot literas, amici vel amicæ nomen continebat. Martial.

Nævia sex cyathis, septem Justina bibatur.

Opuntiæ frater Megillæ.] Per notam pulchritudine Megillam ejus frater indicatur. Oriundi erant ex Opunte Locridis urbe.

felix ictu, quo telo intereat. Scilicet *venuis?* At ego *non alia conditione potabo.* Certè *quisquis te amor tenet, haud pudenda incendit flamma: atque liberali semper amore delinquis. Euge, quodcunque tibi est, fidelibus crede auriculis. Ah infelix, quam prava cum voragine luctaris! O adolescens clementiores amores meritus* fuisti. *Ecquæ venefica, quis incantator herbis è Thessaliâ venenosis, quod Numen te queat expedire?* Ipse *Pegasus implicitum te vix li-*

Vulnere, qua pereat sagitta.
Cessat voluntas? Non alia bibam
Mercede. Quæ te cunque domat Venus, [104]
Non erubescendis adurit 15
Ignibus: ingenuoque semper
Amore peccas. Quicquid habes, age,
Depone tutis auribus. Ah miser,
Quanta laboras in Charybdi,
Digne puer meliore flamma! 20
Quæ saga, quis te solvere Thessalis
Magus venenis, quis poterit Deus? [105]
Vix illigatum te triformi

ANNOTATIONES.

11. *Quo beatus Vulnere.*] Cujus amore teneatur: qua Cupidinis sagitta percussus langueat, quam virginem aut mulierem deperéat. *Beatus*, siquidem redamabatur.

13. *Cessat voluntas?*] Renuebat indicare Horatio Megillæ frater, quam adamaret: at ille monet jus esse convivarum, id ab unoquoque sodalium exigere: quare hic statim postea obtemperat, suosque amores clam tamen, & in aurem declarat.

Non alia bibam Mercede.] Nisi hanc convivii legem observas, nec aliam ego. Si quæ sit amica tua recusas aperire; ego quoque more majorum bibere detrectabo. Apud J. Lips. cit. & hæc convivii lex habetur: *a summo ad imum more majorum bibunto.* Item hæc altera: *decem cyathi summa potio sunto.*

14. *Quæ te cunque domat Venus, &c.*] Instat Horatius, ne erubescat ille indicare amasiam; cujus sane amor utpote ingenuæ & honestus sit, & gloriosus; quantum ipse quidem existimabat.

17. *Quicquid habes, Depone tutis auribus.*] Quisquis sit amor tuus; tuto mihi declare fideli arcanorum custodi: clam saltem aperi, si non vis palam: ne dubita mihi secretum committere quod invito te nunquam revelabo.

18. *Ah miser.*] Ergo Megillæ frater annuit tandem, & amicam suam indicat Horatio: at hic audiens quæ sit illa, erumpit in commiserationis voces istas.

19. *Quanta laboras in Charybdi.*] Tam periculose amas, quam si cum Charybdi luctarere. Scilicet ejusmodi mulierem deperis? Ah miser periisti: meliori profecto sorte & amore dignus eras. *Charybdi* omnia absorbenti bene comparatur avara meretrix. Cicero Philip. 2. *Quæ Charybdis tam vorax?* Est proprie vorago, seu gurges vorticosus in freto Siculo, ad Messanam, hodie, *Capo di Faro*, vel, *Capo Faro*, ob Pharum illic excitatam. Fabulantur autem scortum fuisse rapacitate famosum, quod cum Herculis abduxisset boves, a Jove fulminatum, in mare præcipitatum est, atque in hanc voraginem mutatum. Virgil. Ænid. 3. v. 420.

Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obsidet: atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, &c.

Seneca ad Lucilium: *Charybdis an respondeat fabulis, perscribi mihi desidero. Fac nos certiores utrum uno tantum vento agatur in vortices; an omnis tempestas illud mare contorqueat: & an verum sit quicquid illo freti turbine abreptum est, per multa millia trahi.*

21. *Quæ saga, &c.*] Cum videaris fascino & incantamentis tam pernicioso amori implicitus; vix apparet salutis via. Quis enim te homo magicis artibus pollens? Quis & Deus expedire queat fatali velut nexu astrictum atque illigatum?

Thessalis Magus Venenis.] Venenatis & ad incantamenta efficacissimis herbis in Thessalia copiose crescentibus. Aiunt nimirum Poëtæ, Medeam illac fugientem, aërem sublatam, scriniolum veneficiis & herbis magicis plenum dejecisse, sicque sparsa illa pullulasse. Apulejus apud Thessaliam in asinum se mutatum scribit; Metamorph. seu de asino aureo: ibidemque, describit veneficarum Thessalarum apparatum, atque ut ait ipse, *feralem officinam.* Vide Plin. lib. 30. cap. 1. ubi & refert *Menandrum Thessalam cognominasse fabulam, complexam ambages feminarum detrahentium Lunam.*

23. *Vix illigatum te triformi, &c.*] Ipse Bellerophon qui Pegso insidens Chimæram interfecit, capite aut forma triplici horrendam, vix te liberabit ab ista prava muliere huic monstro non absimili. Vide infra.

Pegasus

Pegasus expediet Chimæra.

herabit ex istâ *Chimerâ triformi.*

ANNOTATIONES.

24. *Pegasus.*] Apud Strab. & Palæphat. Pegasus non est equus, sed navis longa & citissima, hoc ideo nomine insignita, qua Bellerophon insecutus comprehendit & cecidit Lyciorum Ducem, nomine Chimæram, piratica infamem, vectum navi, cujus prora leonis, puppis draconis, medium capræ effigiem aut imaginem depictam exhibebat. Hincque fabulæ locus datus; teste etiam Plutarcho de claris mulieribus.

Chimæra triformi.] Ex Strab. cit. mons ille Lyciæ ignivomus, in vertice leones, in medio capras, ad radicem serpentes habebat. Hunc vero Bellerophon expurgavit & inhabitatum prius exinde habitabilem reddidit. Apud fabulatores *Chimæra* est monstrum *triforme*, caput & pedes leonis habens, capræ ventrem, draconis caudam Πρόσθε λέων, ὄπιθεν ἢ δράκων, μέσση ἢ χίμαιρα. Hinc Lucretius lib. 5.

Prima leo, postrema draco, media ipsa Chimæra.

Ovid. Met. 9. . . . . *Mediis in partibus hircum,*
Pectus & ora leæ, caudam serpentis habebat.
Hoc vero Bellerophon Neptuno adjutus, alato equo invectus, sagittis confecit. Lucianus Dial. de Astrol. ait minime sibi persuasum, alatum Bellerophonti equum fuisse: verum putare illum talis sapientiæ studio deditum, sublimia & quæ ad sidera pertinent meditantem in cœlum ascendisse non equo sed mente. Vide & Cœl. Rhodig. lib. 13. cap. 9. Porro bene Horatius meretricem cum Chimæra confert. Hujus enim habet illa venenum, fœtorem, feritatem: impuræque libidinis flammas passim eructat. Adde quod amoris principia impetum leonis, medium capræ salacitatem; finis autem doloris morsus velut serpentis, ac draconis letiferos nunquam non exerit. Fulgent. Mythol. lib. 3. Chimæræ, tanquam rei quæ nunquam fuit aut esse potuit meminit Tullius de Natura Deorum l. 1. n. 109. & ad Attic. l. 2. Epist. 16. ubi & citat versiculum Græcum, qui supra habetur.

ODE XXVIII.

Inducitur Archytas naufragus orans nautam prætereuntem ne se insepultum relinquat.

Te maris & terræ numeroq; carentis arenæ [106]
Mensorem cohibent, Archyta,

O Archyta, te qui mare terramque & sabulum innumerabile dimensus es,

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod supra Od. 7.

1. *Te maris, &c.*] Idolpœiam insignem, simul & irrisionem Pythagoricæ disciplinæ exhibet Horatius, ipse quidem Epicureus: in primis autem carpit Mathematicas artes divinandi. Inducit nautam obvio cadaveri Archytæ non leviter exprobrantem, quod misere jaceat; nec Babylonicorum numerorum ope tam dirum fatum evitarit. Ecce vero Jul. Scaliger humilem stylum, interruptaque orationis membra culpat: nimirum hoc vitio dat quod erat laudi vertendum. Agitur de humando cadavere: Archytas sortem suam lamentatur: an non ista decet oratio tenuis? An magniloquentia hic congrueret: At insurgit ille porro: *quid quod sibi Poeta contradicit?* &c. Vide intra v. 23.

Te maris & terræ, &c.] Alloquitur Poeta Archytam: siccine deest sat pulveris ad operiendum totùm cadaver: idque fata negant tibi, qui Geometra egregius Astrologusque & in Pythagorica disciplina perfectus fuisti? Aiunt apud Ægyptios inventam primum Geometriam. Cum enim singulis annis exundaret Nilus, & limo cuncta coæquaret, ut illo abeunte nulli agrorum limites, nulla discrimina apparerent, atque lites hinc frequentes orirentur: tum demum per lineas & mensuras agri notati sunt, curaque illa sacerdotibus demandata. Hanc porro scientiam ad Græcos transtulisse Pythagoras fertur. Vide Cœl. Rhodig. lib. 18. cap. 34.

Numeroque carentis arenæ Mensorem.] Ecclesiastici cap. 1. *Arenam maris quis dinumeravit?* Pindar. Olymp. Od. 2. in fine ψάμμος ἀριθμὸν περιπέφευγε, *arena fugit numerum. Mensorem.* Hyperbole. Scilicet, quod erat innumerabile cæteris ipse numerare potuisset. An respicit Horatius ad oraculum Apollinis, quo numerum arenæ sibi notum esse gloriatur; οἶδα ἐγὼ ψάμμου τ' ἀριθμὸν καὶ μέτρα θαλάσσης: an ad librum, ab Archimede compositum, cui titulus ψαμμίτης, in quo initur ratio arenam numerandi, si mundus ea foret oppletus? Vide Turneb. lib. 26. c. 1. Hyginus lib. de Limitibus: *Archimedem præclari virum ingenii ferunt scripsisse quantum arenarum capere mundus queat, si ea repleretur.*

2. *Archyta.*] Cruquius perperam intelligit

modici pulveris donum tenue coercet juxta oram Matinam. Nil ergo *prosicit tibi mortali*, quod *cœlestes regiones lustrasti, ambitumq; orbis mente circuisti. Sic & Pelopis obiit pater, Numinum conviva: Tithonus etiam in cœlum sublatus;*

Pulveris exigui prope littus parva Matinum [107]
Munera: nec quidquam tibi prodest
Aerias tentasse domos, animoque rotundum 5
Percurrisse polum, morituro.
Occidit & Pelopis genitor, conviva Deorum,
Tithonusque remotus in auras; [108]

ANNOTATIONES.

quemdam Archytam Firmanum Horatio coævum, Geometricis & Astronomicis observationibus nimis indulgentem, de quo Cicero de Divin. 2. *O vim magnam erroris! &c.* Juvat cum cæteris omnibus accipere hic Archytam Tarentinum, Platonis familiarem & a Dionysii crudelitate vindicem, siquidem illum ob verba quædam de tyrannide liberius prolata neci addictum per epistolam eripuit. Diogen. Laert. l. 3. & 8. Is præfuit septies suæ civitati, cum tamen imperandi tempus anno esset uno aliis definitum: idem ibidem: honorificam Archytæ mentionem habet Tullius in Catone majore, *Virumque magnum in primis & præclarum* nominat, dicere quidem egregie solitum: *Capitaliorem hominibus pestem nullam esse a natura datam, quam corporis voluptatem, cujus avidæ libidines temere & effrænate ad potiundum incitarentur. Hinc patriæ proditiones, &c.* Is Pythagorica in Philosophicis, Platonica in Geometricis præcepta hauserat. Mathematicis & Mechanicis artibus excellens, columbam ligneam *libramentis suspensam, & aura spiritus inclusa atque occulta concitam fecerat volantem.* Gell. lib. 10. cap. 12. Cubum primus invenit. Platone teste in Republ. Diogen. Laert. cit. lib. 8.

3. *Pulveris exigui.*] te dignum insigni mausoleo, nempe tot meritis præstantem, heu! cohibet ac tegit pulvisculus marinis quidem undis advolutus.

Prope littus Matinum.] Ad oram Apuliæ; ubi in Lucaniæ confinio populi degunt Matini; sunt & saltus buxetis abundantes, de quibus Lucanus lib. 9.

Calidi lucent buxeta Matini.

4. *Nec prodest Aereas tentasse domos.*] Qui factum, ut mortis hoc genus miserandum ab astris tibi parari non intellexeris, nec effugeris eruditus apprime astronomia & mathesi? Quin præscisti & eluctatus es fatum, O Archyta? Sic Astrologos futura prævidere & præjudicare tentantes data semper occasione suggilat Horatius. *Aerias tentasse domos.*] Planetarum domicilia, siderum affectiones, virtutes, situs, aspectus contemplatum fuisse: *Animoq; rotundum percurrisse polum*, sphæram, sphæræque inclinationes, orbis varia climata, diversasque regiones cognovisse.

6. *Morituro.*] Est qui vocem hanc jungat cum præcedente *animo*, ut ex opinione Epicuri (cujus e grege Horatius) mortales animi asserantur. Ita Plutarch. de placitis Philosophorum lib. 4. cap. 7. Ἐπίκουρος τὴν ψυχὴν φθαρτὴν τῷ σώματι συνδιαφθειρομένην.

7. *Occidit & Pelopis genitor.*] Hæc verba quidam & sequentia usque ad ista, *Me quoque devexi, &c.* nautæ esse continua, pronunciant; alii attribuunt Archytæ ad nautam respondenti sic: quid miraris quod interierim, cum nemo summorum virorum huc usque mortem effugerit? En Pelopis genitor occidit, Tantalus ipse Deorum conviva, &c. Pindar. Olymp. Od. 1. canit, si quem mortalium honorarunt Dii, maxime Tantalum.

Pelopis genitor, &c.] Tantalus Phrygiæ rex, Agamemnonis & Menelai avus Deos convivio excepit, utque eorum divinitatem experiretur, Pelopem filium iis epulandum apposuit: quas illi dapes exhorruere, detrusoque ad inferos Tantalo faciens vindicavere. Diodor. Sicul. lib. 6. cap. 11. ait, Tantalum Jovis filium divitiis & gloria insignem, apud Asiæ partem quæ Paphlagonia dicitur, Diis etiam carum ob generis claritatem: postea vero felicitate insolentiorem evulgasse hominibus immortalium secreta, quæ mensæ communione & consuetudine cum Diis noverat: cujus criminis pœnas solvit ad inferos trusus; ut usque ad mentum insurgant aquæ, & ad labia usque poma dependeant: & tamen in magna siti & fame nec bibere liceat, nec edere. Pindar. mox cit. addit, Tantalum suam felicitatem utpote nimiam concoquere non potuisse, sed saturitate damnum tulisse immensum ab ipso Jove patre irrogatum.

8. *Tithonusque remotus in auras.*] Quin & Tithonus Auroræ maritus, quanquam ab uxore cœlesti succo perfusus, atque ita vivax effectus, fatis tandem concessit. *Remotus in auras*, ab Aurora adamatus & hinc in cœlum raptus. Insuper fabulantur Tithonum senectutis incommoda pertæsum in cicadem optavisse converti, sicque adeo transformatum in aere suspensum in canistro fuisse. Eustath. ad Iliad. penult. Athen. lib. 3. & lib. 12. cap. 12.

Et Jovis arcanis Minos admissus: habentque
Tartara Panthoiden iterum orco 10
Demissum; quamvis clypeo Trojana refixo
Tempora testatus, nihil ultra
Nervos atque cutem morti concesserat atræ,
Judice te, non sordidus auctor
Naturæ, veriq;. Sed omnes una manet nox: [109]
Et calcanda semel via lethi. 16
Dant alios Furiæ torvo spectacula Marti:
Exitio est avidis mare nautis:
Mista senum ac juvenum densantur funera: nullum
Sæva caput Proserpina fugit. 20

nec non Minos secretorum Jovis particeps: Panthoi filius quoque rursum ad Inferos trusus ibidem tenetur: quanquam detracto scuto res Trojanas testificatus, præter nervos & pellem nigro letho nihil tradiderat, te arbitro, non ignobilis testis naturæ & veritatis. Verum nox eadem cunctos expectat; semelque mortis iter peragendum est. *Quosdam Curiæ præbent ludum atroci Marti: perniciosum mare est nautis cupidis. Confusæ vetulorum ac juvenum mortes conglobantur: caput nullum eripitur crudeli Proserpinæ.*

ANNOTATIONES.

9. *Et Jovis arcanis Minos admissus.*] Pariter & Minos Jovis familiaritate insignis, tamen mortuus est. Is apud Homer. Odyss. 19. Διὸς μεγάλȣ ὀαριστής. Plato in Min. hunc affert Homeri locum, scribitque Minoem a Jove eruditum, & nono quoque anno cum eo versari solitum & colloqui. Aiunt nempe Minoem regem Cretensibus dare leges volentem in antro sese condidisse, ubi se cum Jove sermocinatum prædicavit, atque ex ejus consilio cuncta statuisse: porro justitiæ fama clarum apud Inferos judicem a Plutone constitutum. Hinc non abs re credunt aliqui per *Jovem* hic significari Plutonem qui quidem *Jupiter Stygius* a Virgilio dicitur Æneid. 4. v. 638.

10. *Habentque Tartara Panthoiden.*] Ex hac etiam vita denuo cessit, jamque in Inferis degit celebratissimus ille transmigrationis animarum auctor Pythagoras, qui se fuisse jactabat Euphorbum Panthoi filium apud Trojam, atque a Menelao interfectum, subinde revixisse, ac factum Pythagoram; idque intellexisse agnito clypeo quem gestarat olim in Trojano bello, dum Euphorbus esset. Clypeus autem ille repertus in templo sive Apollinis apud Cariæ oppidum, sive Junonis apud Argos. Prius illud refert Diogen. Laert. lib. 8. Hoc vero posterius Ovid. Metamorph. 15. cap. 3. Ex his habes explicata quæ sequuntur, *Iterum Orco demissum.* Item, *Quamvis clypeo Trojana refixo tempora testatus.* Ovid. cit. sic loquentem inducit Pythagoram:

Morte carent animæ, semperque, priore relicta
Sede, novis domibus vivunt habitantque receptæ.
Ipse ego (nam memini) Trojani tempore belli
Panthoides Euphorbus eram; cui pectore quondam
Hæsit in adverso gravis hasta minoris Atridæ.
Cognovi clypeum lævæ gestamina nostræ
Nuper Abanteis templo Junonis in Argis.

12. *Nihil ultra Nervos, &c.*] Animo semper vivens, corpore duntaxat mortuus, non semel. Sic palingenesiam & metempsychosin Pythagoræ explodit noster Poeta. Vide Pers. Sat. 6. v. 11. ubi & annotavi non pauca. Cic. 1. de Nat. Deorum. Valer. Maxim. lib. 8. cap. 7. &c.

15. *Sed omnes una manet nox.*] Universi perinde mortales serius ocyus hinc migrare debent & vitam exuere. Catull.

Nobis cum semel occidit brevis lux,
Nox est perpetua una dormienda.

16. *Calcanda semel via lethi.*] Apostolus ad Heb. cap. 9. v. 27. *Statutum est omnibus hominibus semel mori.* 1. Reg. 3. cap. 2. David morti proximus ita loquitur: *Ego ingredior viam universæ terræ:* pariter & Josue, c. 23. art. 14. Propertius.

Sed tamen huc omnes, huc primus & ultimus ordo,
Et mala sed cunctis ista terenda via est.

17. *Dant alios Furiæ torvo spectacula Marti.*] Quosdam Furiæ mactant, & quasi ludum Marti dant: id est, alios ad mortem trahit bellandi ardor, alios navigandi, negotiandi, lucrum faciendi cupiditas.

19. *Nullum Sæva caput Proserpina fugit.*] Nullum caput fugit sævam Proserpinam; id est, Mortem eluctatur nemo. Proserpina uxor Plutonis credebatur morituris capillos resecare; ac velut primitias inferis sacras præmittere: nec alias potuisse animam corpore exsolvi. Ad hanc superstitionem respicit Horatius hic; pariter & Virgil. Æneid. 4. v. 698.

Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.

Allusit & Martial. lib. 3. Epigram. 43.

Non omnes fallis. Scit te Proserpina canum,
Personam capiti detrahet illa tuo.

Vide Macrob. lib. 5. Saturn. cap. 19. ubi quædam habet eximia de illo crinis abscindendi ritu.

Sic etiam me Illyricis fluctibus submersit Auster declivis Orionis assecla præceps. Tu vero nauta, ne improbus mihi sis, neve te *pigeat errantis sabuli portionem injicere ossibus & capiti insepulto. Ita quicquid Eurus minitabitur Italico mari,*	Me quoque devexi rapidus comes Orionis Illyricis Notus obruit undis. [110] At tu, nauta, vagæ ne parce malignus arenæ Ossibus & capiti inhumato 24 Particulam dare. Sic quodcunque minabitur Eurus [111]

ANNOTATIONES.

21. *Me quoque devexi, &c.*] Ne mirare igitur, nauta, quod interii, inquit Archytas: sicut illi suo quisque modo obiere mortem; ita ego submersus Illyrico mari.

Devexi.] Sive quod Australis est Orion, adeoque in parte cœli devexa, sicut opposita Borealis est subvexa & superior: seu quod Orionis figura statuitur prona in phænomenis: unde & *Pronus Orion*, lib. 3. Od. 27. v. 18. vel denique notatur occasus hujus sideris; quod ad rem certe magis videtur. Nam tempestates tunc maxime excitat Orion, cum oritur vel occidit. Hinc *comes* ejus dicitur *Notus* ventus meridionalis valde nebulosus. *νότις humor*: unde nomen. Gell. lib. 2. cap. 22.

Orionis.] De Orione viro multa fabulantur quæ ad rem præsentem non attinent. De Sidere agitur stellas continente plurimas; quæ dum refulgent serenitatem, sin minus, tempestates minantur: jugula vocatur Latinis. Plaut. Amphitr. Act. 1. Scen. 1.

22. *Illyricis Notus obruit undis.*] Obrutus aquis perii in sinu Illyrico, (Dalmatico, Hadriano, hodie *Veneto*) tempestatem cientibus Austro pariter & Orione. Sic & jungit utrumque Virgilius Æneid. 1. v. 539.

> *Cum subito assurgens fluctu nimbosus Orion*
> *In vada cæca tulit, penitusque procacibus Austris, &c.*

Æneid. 4. v. 52. *aquosus Orion*. Noster Epod. 10.

> *Nec sidus atra nocte amicum appareat,*
> *Qua tristis Orion cadit.*

Epod. 15.

> *Nautis infestus Orion.*

Illyricis.] Illyricus olim sinus dicebatur universum illud mare, quod est Italiam inter & Illyricum. Postea Adriaticum mare continebatur ab Epidamno ex parte Illyrici, ad Garganum montem ex parte Italiæ: reliquum autem mare ad sinus fauces Ionium vocatum est; Adriaticum vero Dalmatici nomen accepit. Tandem sinus universus hodie Venetus appellatur.

23. *At tu, nauta, vagæ ne parce, &c.*] Hic gravem Horatio dicam dicit, magnamque litem movet magnus Scaliger tanquam contraria loquenti. Quid enim, inquit, rogat nautam *ut pusillam sibi terram injiciat inhumato, quem in ipso statim Odes initio, pulvere contectum ait? Satis erat quippe vel minima terra partem quampiam corporis tegi.* Scilicet arenam mare advolverat aliquantulam, & corpus utcunque texerat. At nunquid hæc erat legitima sepultura? Talem vero poscit Archytas.

> *Qui solus honos Acheronte sub imo est.*

ex Virgil. Æneid. 11. v. 23. Eo porro qui carebant, annos centum errare veterum superstitio existimabat. Virgil. Æneid. 6. v. 325.

> *Hæc omnis quam cernis inops inhumataque turba est:*
> *Portitor ille Charon: hi quos vehit unda, sepulti.*
> *Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta*
> *Transportare prius, quam sedibus ossa quierunt.*
> *Centum errant annos, volitantque hæc litora circum:*
> *Tum demum admissi stagna exoptata revisunt.*

Adde quod habet Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 26. ubi sic scribit: *Ludi ad Tarentum seculares dicti, qui singulis centum annis ex præcepto Sybillinorum carminum fiebant ad placandos Manes; quorum auctor Valer. Publicola . . . . . . Proditur decretum inter Pontifices, ut si defuncto cadaveri justa quispiam exhibere vult, & an humatum esset, in dubium veniret, satis haberent si quibusdam sacris precationibusque exhibitis glebam absenti cadaveri aut terram injicerent, terque injecto pulvere a labe erroris cadaver manesque expiatos ducerent: atque si operto humo cadavere, os exceptum fuisset, donec purgetur, inhumatum videri.* Hæc ille. Atqui hic *inhumato capiti arenæ dari particulam* orat Achytas. Ergo caput opertum non erat; qua corporis præcipua parte non contecta; insepultum censeri debet corpus. Quod quidem intelligitur ex sententia Jurisconsultorum, apud quos sacrum habetur sepulchrum in quo conditum sit caput hominis, etiamsi reliqua absint membra: item offenso capite, violatum habetur sepulchrum, quoniam arx sensuum & rationis caput est, eoque amoto cætera prorsum ignota omnique decore jacent exuta; & quicquid honoris contribuitur capiti universo plane corpori attributum existimatur: quæ Ambrosii sententia est. Hæc apposite Cœl. Rhodig. lib. 17. cap. 19.

25. *Sic quodcunque minabitur, &c.*] Sic te pietas numinum ab omni vindicet malo, teque bonis cumulet, ut erga me pius fueris, & quæ

Fluctibus Hesperiis, Venusinæ
Plectantur sylvæ, te sospite: multaque merces,
Unde potest, tibi defluat æquo
Ab Jove, Neptunoque sacri custode Tarenti.
Negligis immeritis nocituram 30
Postmodo te natis fraudem committere forsan:
Debita jura vicesque superbæ [112]
Te maneant ipsum. Precibus non linquar inultis;
Teque piacula nulla resolvent.
Quanquam festinas, non est mora longa: licebit
Injecto ter pulvere curras. 36

luant silvæ Venusinæ, te incolumi: præmium quoque multiplex undecunque fas erit, tibi conferatur a Jove justo, & à Neptuno sacrati Tarenti defensore. Quod si *fortè spernis admittere delictum posteris innocentibus exitio futurum: ipsi tibi jus acquisitum ac vices arrogantes reddantur. Haud* ego *destituar votis inutilibus: te vero nullæ purgabunt expiationes.* Itaque *licet properes, non diu tardabis; ter injecto pulvere, transgredi fas erit.*

ANNOTATIONES.

justa peto concesseris. Ergo si me sepelieris, avertant Dii a te pericula tempestatum, ventorumque furorem mari, quod navigas, minantium in silvas propinquas depellant, insuper autem & quæstum undique tuum promoveant: adeoque sit exigui laboris pro me tui *merces multa ab Jove Neptunoque* concessa.

Eurus.] Synecd. pro quolibet vento. Ille dicitur ab ἕω ῥέων ab *oriente fluens*; alio nomine ἀπηλιώτης; Romanis autem nautis Subsolanus. Gell. lib. 2. cap. 22.

26. *Fluctibus Hesperiis.*] Italiam Græci Hesperiam dixere, quod sit ipsis ad occasum: hos imitati Poetæ Latini pariter vocavere. Virgil. Æneid. 1. v. 534.

Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt.

Vel sic appellata est Italia ab Hespero, qui regionem istam a fratre Atlante pulsus adiit: vel etiam ab Hespero stella quæ Vesper dicitur, & ad occasum apparet. Postremam hanc originem asserit Macrob. Saturn. l. 1. c. 3. ita scribens: *Italia dicta est Hesperia, quod occasui subjecta sit.*

Venusinæ silvæ.] Metonym. Venusia & Venusium est urbs Apuliæ in Lucaniæ confinio: continetur hodie Basilicata Neopolitani regni provincia: ad radices Apennini montis sita; parva quidem, sed principatus titulo nobilitatur, vernacule *Venosa.*

29. *Neptunoque sacri custode Tarenti.*] Cic. de Nat. Deor. 2. n. 66. *Datum est Neptuno alteri Jovis, ut volunt, fratri maritimum omne regnum: nomenque productum, ut Portus a portu, sic Neptunus a nando, paulum primis literis immutatis.* Porro sacrum illi Tarentum dicitur, quod in ejus sit tutela, eumque præcipue colat; sive quod aiunt Phalantum Herculi & Neptuno templa ibi erexisse: vel quod ea urbs a Tarante Neptuni filio condita atque nominata: olim magnæ Græciæ fuit in Salentinis; hodie vero in terra Hydruntina, arcem habet portumque & principatus insignia.

30. *Negligis immeritis nocituram, &c.*] Id est, Si mihi suprema & justa persolvere parum curas, sique per socordiam admittis piaculum tibi posterisque tuis nociturum. Semper enim grande nefas habitum est, insepultum relinquere obvium cadaver: quique id neglexisset, piacularis existimabatur. Athenis autem Buzyges ejusmodi rerum criminis etiam execrabatur.

31. *Fraudem.*] Nam debito defraudat officio mortuum, qui inhumatum negligit.

Forsan.] Legunt alii *forsit,* vel *forset:* alii *fors &*, junguntque cum sequentibus. Sed quid inde?

32. *Debita jura vicesque, &c.*] Par tibi sors contingat jure merita, tuæque superbiæ & socordiæ debita: sic tu quoque inhumatus aliquando projiciare. *Superbæ.* Passeratius legit, *superbe.* Alii per *superbas vices* intelligunt graves atrocesque pœnas, ex Prisciano.

33. *Precibus non linquar inultis.*] Dii certe meas preces exaudient justi justas: nec inultum me, nec te impunitum dimittent. Plaut.

Est profecto Deus, qui, quæ nos gerimus, auditque & videt.

34. *Teque piacula nulla resolvent.*] Nullis sacris tantum scelus eluere unquam licebit. Nimirum execrationes veteribus credebantur inexpiabiles. Nam alioqui præcidanea porca expiari consueverat, qui insepultum reliquerat forte obvium cadaver, nec gleba operuerat. Festus.

36. *Injecto ter pulvere curras.*] Hæc est illa tandem, quam a nauta petit Archytas, humatio legitima; glebæ injectio scilicet; sive ut quis mortalium cadaveri ter injiciat pulverem. Rem totam explicat Tullius de Leg. 2. n. 66. *Antiquissimum sepulturæ genus id fuisse videtur, quo apud Zenophontem Cyrus utitur: redditur enim terræ corpus, & ita locatum ac situm quasi operimento matris obducitur.* Et paulo post: *Siti dicuntur ii qui conditi sunt: nec tamen eorum ante sepulchrum est quam justa facta, & corpus*

ODE

incensum est. Et quod tunc communiter in omnibus sepultis penitus humati dicantur, id erat proprium tum iis quos humus injecta contegeret: eumque morem Jus Pontificale confirmat. Nam priusquam in eos injecta gleba est, locus ille ubi crematum est corpus, nihil habet religionis: injecta gleba tumulis, & humatus est, & gleba vocatur: ac tum denique multa religiosa jura complectitur. Igitur hoc est quod istic Archytas deposcere putandus, tum ne religioso isto careat honore, tum ne centum annos errans ab Elysio diutius arceatur, quemadmodum ante annotavi. Sic & Palinurus idem insepultus rogat Æneam, apud Virgil. Æn. 6. v. 365.

> *Eripe me his, invicte, malis; aut tu mihi terram*
> *Injice: namque potes.*

Vide Cœl. Rhodig. lib. 17. cap. 20.

ODE XXIX. Ad ICCIUM.

Miratur illum relicto Philosophiæ studio militiam sectari.

O Icci, jam ergo *felices Arabum thesauros æmularis; atque grave bellum moliris tyrannis Sabæ nondum subactis, & Medo formidabili vincula fabricas. Quæ* verò *puellarum barbararum occiso* suo *sponso obsequetur tibi? Quis puer ex aulâ crinibus unguento perfusis ad pocula præficietur;*

ICCI, beatis nunc Arabum invides [113]
Gazis, & acrem militiam paras
Non ante devictis Sabææ
Regibus, horribilique Medo
Nectis catenas. Quæ tibi virginum, 5
Sponso necato, barbara serviet? [114]
Puer quis ex aula capillis
Ad cyathum statuetur unctis,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9.

1. *Icci.*] Sunt qui legi velint *Iti*, quod familia sit Itia, nusquam autem Iccia. Is fuisse dicitur Agrippa in Sicilia Procurator, ab eoque opimis ibidem agris donatus.

Beatis nunc Arabum invides Gazis.] Grandes igitur accumulare thesauros statuisti? Tantane est avaritiæ vis, divitiarum cupiditas tanta, ut faciat te sapientiæ desertorem? *Beatis.*] Ex opinione vulgi, nemo felix nisi dives.

Arabum.] *Felix appellatur Arabia, ingrati licet & falsi cognominis, quæ hoc acceptum superis ferat, cum plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria . . . Verum Arabiæ etiamnum felicius mare est: ex illo namque margaritas mittit: minimaque computatione millies centena millia sestertium annis omnibus India, & Seres, peninsulaque illa imperio nostro adimunt. Tanto nobis deliciæ & feminæ constant.* Plin. lib. 12. cap. 18.

2. *Gazis.*] Persica vox. Virgil. Æneid. 1. & 2. *Troja gaza.* Tull. pro Pomp. *Qui ab auro gazaque regia manus abstinuisset.*

Acrem militiam paras Non ante devictis Sabææ Regibus.] Acer habendi ardor, ac ditescendi, acrem militandi animum creat scilicet. *Non ante devictis:* victis olim ab Alexandro, sed nondum a Romanis. Ex Dione lib. 53. Ælius Gallus Ægypti præses in Arabiam cum exercitu venit, multasque urbes cepit. Plin. l. 6. c. 28. sub finem: *Romana,* inquit, *arma solus in eam terram adhuc intulit Ælius Gallus ex equestri ordine. Nam C. Cæsar Augusti filius prospexit tantum Arabiam. Gallus oppida diruit . . . . . retulit Sabæos ditissimos silvarum fertilitate odorifera, auri metallis, agrorum riguis, mellis ceræque proventu.* Porro *Saba* felicis Arabiæ civitas in monte perampla & regia Sabæorum: ubi thus, myrrha, casia, cinnamomum, abunde proveniunt. Vide infra Od. 35. Annot. ad. v. 31.

4. *Horribilique Medo.*] Medi terribiles Romanis ob cæsum ab eis Crassum, fugatumque Antonium. At post bella civilia missis ad Augustum legatis mitiores se ostenderunt. Vide supra Od. 2. v. ult. Græcis etiam infestus dicebatur Medorum exercitus. Theogn. Στρατὸν ὑβριστὴν Μήδων.

7. *Puer quis ex aula, &c.*] Tit. Liv. lib. 45. *Pueri regii apud Macedonas vocabantur principum liberi ad ministerium regis electi.* Ita veteres opulenti pueros egregiæ formæ ministros sibi conquirebant, item generis claritate conspicuos. Patet ex Daniel. cap. 1. Athen. lib. 10. cap. 6. *Capillis unctis*, ad majorem lasciviam & luxuriam. Vide lib. 2. Od. 7. v. 8. Annot. *Ad cyathum statuetur*, pocillator, qui epulanti tibi vinum fundat. Nota fabula de Ganymede Jovi ad cyathos. Sueton. Jul. Cæs. c. 49. *Sed C. Memmius etiam ad cyathum & vinum Nicomedi stetisse objecit, cum reliquis exoletis pleno convivio, &c.*

Doctus

Doctus sagittas tendere Sericas
Arcu paterno? Quis negit arduis 10
Pronos relabi posse rivos
Montibus, & Tiberim reverti:
Cum tu coemptos undique nobiles
Libros Panæti, Socraticam & domum
Mutare loricis Iberis, 15
Pollicitus meliora, tendis? [115]

arcu patrio tela Serum vibrare peritus? Ecquis modò *inficiabitur fluvios defluentes retro ferri ad altos montes, ac Tiberim regredi posse, quando tu comparatos undequaque Panætii codices eximios, & familiam Socratis* universam *permutare studes thoracibus Hispanicis?* certè *laudabiliora promiseras.*

ANNOTATIONES.

9. *Doctus sagittas tendere Sericas Arcu paterno.*] More patrio eruditus sagittas arcu torquere, perinde ac Parthi, Medi, aliique orientales, inter quos Seres numerantur. Vide supra Annot. Od. 12. v. 56. ad vocem *Seras.*

10. *Arduis Pronos relabi posse rivos Montibus.*] Sursim fluere ad montes, e quibus defluunt. Proverb. Ἄνω ποταμῶν. quo significatur naturæ ordinem inverti. Initium autem est versus Euripidis in Medea: qui sic habet; Ἄνω ποταμῶν ἱερῶν χωροῦσι παγαί, *Sursum fluminum sacrorum feruntur fontes.* Ovid.

Xanthe retro propera, versaque recurrite lymphæ.

13. *Cum tu coemptos, &c.*] Cum tu repente mutatus deseras Philosophiæ studium, quod fueras amplexus, atque longe contrariam, militiæ nempe viam ineas.

14. *Panæti.*] Is natione Rhodius, instituto Stoicus, Scipionis Africani ac Lælii præceptor fuit. Scripsit libros tres περὶ τοῦ καθήκοντος, quos laudat, citatque, atque est imitatus Cicero suis lib. de Officiis. A. Gellius lib. 13. cap. 26. *Legebatur,* inquit, *Panætii Philosophi liber de Officiis secundus ex tribus inclitis libris, quos M. Tullius magno cum studio maximoque opere æmulatus est.* Tum ex multis ab eo sapienter scriptis & *ad bonam frugem ducentibus*, eam affert ejus sententiam, quæ præcipit, exemplo Pancratiastarum ad vitandos ictus in certaminibus, omni se ratione præmunientium, debere viri prudentis mentem adversus injurias semper esse paratam, *erectam, arduam, septam, solidam, expeditam.*

Socraticam domum.] Socraticæ disciplinæ antesignanos & coryphæos, Platonem, Xenophontem, aliaque Academiæ lumina.

15. *Loricis Iberis.*] Hæ ferebantur optimæ, ob eximiam ferri temperaturam, inquit Torrent. & Plinius auctor est lib. 34. cap. 14. ubi ita scribit: *Ferri metalla ubique propemodum reperiuntur . . . . . . differentia ferri numerosa . . . . fornacum maxima . . . . summa autem in aqua est, cui subinde candens immergitur. Hæc alibi atque alibi utilior nobilitavit loca gloria ferri, sicuti Bibilin in Hispania, &c.* Idem lib. 7. cap. 56. ait loricam inventam a Midia Messenio. Porro nomen a loris, e quibus primum confecta, postmodum longe alia tamen retinuit.

Iberis.] Hispania ex Strabone & Plinio dicta est Iberia sive ab rege, sive a flumine Ibero. Hoc enim affatim rigatur atque scinditur regio Tarraconensis. Scaturit in Castella veteri, perfusisque variis terris in mare Mediterraneum delabitur.

16. *Pollicitus meliora.*] Meliorem sane de te spem concitaveris. Certe militia quam assumpsisti, relictum a te sapientiæ studium, multo melius est.

Tendis.] Quidam legunt *temnis.*

ODE

ODE XXX.

Rogat Venerem ut veniat in sacellum a Glycera ipsi dedicatum.

O Venus, Cnidi & Paphi domina, contemne caram Cyprum, & migra in exornatum Glyceræ sacellum, te plurimo thure invitantis. Veniant tecum flagrans tuus filius, & Charites cingulis

O Venus, regina Cnidi Paphique,
Sperne dilectam Cypron, & vocantis [116]
Thure te multo Glyceræ decoram
Transfer in ædem.
Fervidus tecum puer, & solutis 5

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Ode 2.

1. *O Venus.*] Glyceræ se amore torreri scribebat supra Od. 19. ejusque animum reddere mitiorem mactata hostia satagebat. Jam voti reus Veneri μέλος ἐπιβώμιον canit in dedicatione ædiculæ quam in suo larario Glycera ei consecrarat. Simile carmen & Epigramma scribit Paci Tibullus lib. 1. Eleg. 10.

Regina Cnidi Paphique.] Æschili circumfertur hic versiculus de Venere:

Κύπρυ Πάφυ τ' ἔχυσα ἦ πάντα κλῆρον.

Scilicet in istis urbibus sanctius illa colebatur, ex Pausan. in Atticis, Strab. Plin. &c.

Cnidus.] Urbs Cariæ portu duplici insignis, magis autem natalibus Eudoxi Mathematici Platonis condiscipuli; Agatharsidis tempore Strabonis historici; (quem tamen Samium Plutarchus facit) Theopompi Jul. Cæsari familiaris, atque Artemidori ejus filii: Ctesiæ rerum Syriacarum & Persicarum scriptoris: ex Strabone l. 14. at maxime Veneris statua; quod Praxitelis opus tam admirabile videndi causa multi Cnidum navigarunt. Auctor est Plin. lib. 36. cap. 5. ubi & addit: *Voluit eam a Cnidiis mercari rex Nicomedes, totum æs civitatis alienum dissolvere promittens. Illi vero omnia perpeti maluere, nec immerito. Illo enim signo Praxiteles nobilitarat Cnidum. Ædicula ejus tota aperitur, ut conspici possit undique effigies Deæ, favente ipsa, ut creditur, facto. Nec minor ex quacunque parte admiratio est.*

Paphus.] Urbs Cypri portum habens, & templa egregie structa. Strabo. Plinius autem lib. 2. cap. 96. ita scribit: *Celebre fanum habet Veneris Paphos, in cujus quandam aram* (al. *aream*) *non impluit.* Cornel. Tacit. Histor. lib. 2. init. idem refert. *Vespasianum cupido incessit adeundi visendique templum Veneris Paphiæ, inclytum per indigenas advenasque . . . . Certissima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum: precibus & igne puro altaria adolentur; nec ullis imbribus, quanquam in aperto, madescunt.*

2. *Sperne dilectam Cypron.*] Cypro tibi licet tot nominibus dilectæ, præter tamen, obsecro, Glyceræ sacellum. Quamvis enim tot sacras ædes illic habeas, universaque insula tibi devota sit; at apud Glyceram quoque dominaris, novamque possidebis ædem, quam magna cura, summo studio exornavit, & tibi paravit. Illuc insuper thure te plurimo invitat. Veni ergo ad ejus consecrationem. De Cypro Strabo lib. 14. Plinius lib. 5. cap. 31. *quondam ibi novem regnorum sedem* fuisse scribit. Vide & supra Od. 3. Annotationes.

3. *Thure te multo.*] Floribus enim & thure, potius quam victimis, placari Venus & coli amabat. Æeid. 1.

Ipsa Paphum sublimis adit, sedesque revisit
Læta suas, ubi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, sertisque recentibus halant.

Vide Annot. ad Od. 19. v. ult.

4. *Transfer.*] Propria vox, & solennis, e Jure Pontificio accersita, cum ædes sacratur. At contra, cum locus e sacro privatus redditur, *evocari sacra dicuntur.* Plin. lib. 10. Epist. 58. Trajano Pontif. max. sic ait: *Cum quærerem num esset aliqua lex templo dicta, cognovi alium esse hic, alium apud nos morem dedicationis . . . Despice ergo, Domine, an putes ædem salva religione posse transferri, &c.* Vide & Epist. 73. & 74. ejusdem libri.

5. *Fervidus tecum puer.*] Solitus Veneris comitatus pariter ab Horatio invocatur; atque in dedicatum a Glycera sacellum invitatur; inprimis autem Cupido filius ejus. *Fervidus*; quia πυρφόρος, & facem gestat, qua indicatur ea, qua pollet, vis accendendi animos & amore inflammandi. *Puer* vero dicitur, ut significetur stulta & puerilis libidinosorum cupiditas, eo studio turpia consectantium, quo pueri solent crepundia.

Solutis Gratiæ zonis.] Plin. lib. 35. cap. 11. *A Nicearcho picta Venus inter Gratias & Cupidinem* (al. *Cupidines*) *celebratur.* Apul. lib. 11. *Venus omni Gratiarum choro stipata.* Hesiod. in

Gratiæ

Gratiæ zonis, properentque Nymphæ,
Et parum comis sine te Juventas,
Mercuriusque.

[117] *laxatis, & Nymphæ, & Juventas absque te minimum suavis, & Mercurius.*

ANNOTATIONES.

Theogn. tres Charites nominat, Aglaiam, Euphrosynen, Thaliam: pariter & Pindarus Olymp. Ode ultima ubi & ait: *Per eas omnia mortalibus fieri dulcia, si quis vir sapiens, si pulcher, si splendidus, sed nec Deos sine Charitibus in cœlo quidquam moliri.* Πάντων ταμίαι ἔργων ἐν ὠρανῷ. *Omnium dispensatrices in cœlo operum.* Seneca lib. 1. de be Benefic. cap. 3. *Nunc dicam quare tres Gratiæ, quare sorores, quare implexis manibus quare ridentes, juvenes & virgines, solutaque ac pellucida veste.* Et paulo post: *Hesiodus Aglaiam maximam natu appellavit, mediam Euphrosynen, tertiam Thaliam. Homerus nomen uni mutavit, Pasitheam appellavit* (nempe Iliad. ξ.) *Mercurius una stat.* Gratiæ porro *solutis zonis* pinguntur ac pellucidis vestibus, quia amicorum animi sibi invicem debent esse aperti, sine fuco, sine ambagibus.

6. *Nymphæ.*] Et hæ comitatum Veneri præstant, quia matres amorum, illa vero unius mater Cupidinis fertur: ex Philostrato. Claudian. de nuptiis Honorii:

Gens mollis amorum.
Hos Nymphæ pariunt, illum Venus aurea solum
Edidit.

Nymphæ aliæ maris, quæ Nereides, fontium ac fluminum Naiades, silvarum Dryades, Hamadryades, quæ cum arboribus oriuntur & cadunt, Oreades montium, Napeæ florum.

7. *Parum comis sine te Juventas.*] Hæc juventutis Dea, Græcis Hebe; etiam Veneri comes additur, ut apud Homer. in Odyss. ἥβη τε Διὸς θυγάτηρ τ' ἀφροδίτη. Quoniam vero ii qui a Venere abhorrent, etsi juvenes, solent esse morosi, severi, tristes, difficiles, quod senum est proprium, hinc *parum comis sine Venere Juventas* dicitur. Vel Horatium ex Horatio interpretari licet hoc modo: *Juventas parum comis,* decora, gratiosa, *sine Venere,* id est, sine venustate. Epist. ad Pisones, seu de Art. Poet. v. 42.

Ordinis hæc virtus erit, & Venus.

Juventas.] Tit. Liv. sub finem lib. 5. *Cum augurato liberaretur Capitolium, Juventas Terminusque, maximo gaudio patrum nostrorum, moveri se non passi sunt.*

8. *Mercuriusque.*] Denique Veneri Mercurius adjungitur, sermonis nempe Deus. Seu quod amor disertos faciat, seu quia per disertam & facundam orationem solet amor conciliari. Unde Ovid. 1. de Arte:

Non formosus erat, sed erat facundus Ulysses;
Et tamen æquoreas torsit amore Deas.

Hinc etiam Veneri πάρεδρος & σύνεδρος celebratur ille, & ejusdem cum ea ædis, sedis ac religionis consors. Plutarch. in præceptis connubialibus scribit, juxta Venerem in eodem sacello veteres collocasse Mercurium συγκαθίδρυσαν, inquit, rationemque ibid. subjungit, eo quod sermone blando, non jurgiis aut contentione a se mutuo, quod cupiunt conjuges, debeant obtinere.

ODE XXXI.

Quid petat ab Apolline, explicat.

Quid dedicatum poscit Apollinem
Vates? Quid orat, de patera novum

[118] *Quid Poeta petit à Phœbo consecrato? Quid precatur re-*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 9.

Longe se alienum ab omni avaritia declarat Horatius hac Ode, cum summa votorum ejus sit, ut ab Apolline Vatum Patrono nihil aliud exposcat præter mentem sanam in corpore sano, quod ait Juvenalis unice postulandum a Diis, Sat. 10. v. 356. Vide Pers. Sat. 2. Lucian. in Icaromenippo.

1. *Dedicatum.*] Vel ab ipso Poeta consecratum Phœbo sacellum suis in ædibus intelligit; vel ab Augusto post Actiacam victoriam templum Apollini in Palatio dedicatum.

2. *De patera novum Fundens liquorem.*] Tunc cum vini primitias libat & sacrificat Apollini Palatino. Hoc intelligi potest ab Horatio factum inter epulas: nam supra notavimus id observatum ab Antiquis, ut in mensa aliquid vini defunderetur ac Diis libaretur. Hinc Æneid. 1. v. 740.

Dixit, & in mensa laticum libavit honorem

 Fundens

cens vinum effundens è cratera? haud arva pinguia Sardiniæ fertilis: haud pulchros greges ferventis Calabriæ: haud aurum, vel ebur Indiarum; haud agros, quos undis lente fluentibus *lambit Liris silens fluvius.* Ii *quibus sors donavit Calenas vineas,* eas *cultro reprimant. Opulentus etiam negotiator vina Syriis mercibus commutata bibat poculis ex auro,*

Fundens liquorem? Non opimas
Sardiniæ segetes feracis:
  Non æstuosæ grata Calabriæ, 5
Armenta: non aurum, aut ebur Indicum: [119]
Non rura, quæ Liris quieta
Mordet aqua taciturnus amnis.
  Premant Calena falce, quibus dedit
Fortuna vitem: dives & aureis 10
Mercator exsiccet culullis
Vina Syra reparata merce,

ANNOTATIONES.

Et Æneid. 8. v. 297.

In mensam læti libant, Divosque precantur.

Vide J. Lipf. antiq. lect. lib. 3. ubi morem hunc in omni convivio religiose servatum pridem asserit, tum ex Homero, tum ex allatis mox Virgilii locis, tum ex Dione Cassio: additque; *Ergo ut amatoris Veneri, bellatores Marti, quidni Musis & Apollini studiorum præsidi rite libemus nos eorum alumni?* vel Poeta de Vinalibus prioribus dixit, in quibus gustabantur vina, novumque vinum libabant; nempe 9. Calend. Maii: nec enim antea censebant prisci vinum deferbuisse, nec purum aut sacris idoneum. Vide Varron. 5. de Ling. Latin. Plin. lib. 18. cap. 29. Festum in voce *Calpar*; quo nomine vocabatur patera, qua vinum novum libabant. Huic interpretationi posteriori favet quod ait Horatius, *novum, &c.*

4. *Sardiniæ.*] Hæc insula inter mare Tyrrhenum & Balearicum sita, tritici feracissima, a Sardo Herculis filio dicta est Sardinia. *Segetes.*] Ex Varrone de Re Rust. lib. 1. cap. 29. Seges est quod aratum & satum est: arvum, quod aratum necdum satum.

5. *Calabriæ.*] Italiæ regio est inter mare Tyrrhenum & Ionium, ubi olim Brutii populi & magna Græcia: hodie pars est regni Neapolitani versus austrum ac Siciliam porrecta.

Æstuosæ.] Solis ardoribus valde expositæ & æstuantis.

6. *Armenta.*] Laudantur equi Calabri in ea regione abundantes; sicut & in Apulia quæ proxima est Calabriæ. Vide Varronem de Re Rust. lib. 2. cap. 7. Ibidem & pascua erant optima, quorum mentio est Epod. 1.

Aurum aut ebur Indicum.] Ab Indo flumine dicta ea Orientis ampla regio, auri & argenti metallis, gemmis quoque dives est. Ebur quoque præ cæteris habet. Hinc Virgil. *India mittit ebur.* Vide Plin. &c.

7. *Non rura quæ Liris, &c.*] Non agros peto in Campania fertiles.

Liris.] Hic fluvius aliis vocatur *Liternus*, supra Soram scaturit, ad Minturnas labitur in mare Tyrrhenum. Ejus meminit Martial. lib. 13. Epigr. 83.

8. *Taciturnus amnis.*] Leniter fluens ac tacite, non rapido cursu, aut ingenti murmure.

9. *Premant Calena falce, &c.*] Non aliis invideo vites optimas ac generosa vina. De Caleno supra Od. 20. v. 9.

Falce.] Cultello incurvo falcis instar.

Premant.] Scindant racemos e vite, vel ipsam vitem putando, luxuriantem coerceant. Vel, uvas e Calenis vitibus in torculari calcent ac premant. Virgil. Georg. 1. v. 157.

Ruris opaci
Falce premes umbras.

10. *Dives & aureis Mercator, &c.*] Per me licet, fruantur alii sua felicitate, suis opibus, suis deliciis: ego vero tenui mea sorte victuque contentus sum.

11. *Culullis.*] Fictilibus calicibus, qui cululli dicti sunt. Vestæ ac Diis libabant Vestales: inquit Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 12. significatur hic quodlibet poculi genus. A culeo, inquiunt, quod ingens est vas, seu maxima liquorum mensura, fit culeolus, & inde culullus, quod poculum fuit sat capax, quo usi Pontifices olim in sacris, & reges in conviviis. De his rursum ad Art. Poet. v. 434.

12. *Vina Syra reparata merce.*] Vina exquisita empta per commutationem pro mercibus e Syria advectis, nardo, balsamo, unguentis, odoribus, &c. Syria Asiæ provincia, hodie, *la Saurie*, continet Palæstinam, Phœniciam, & Syriam proprie dictam: Euphrate rigatur. Cic. pro domo. *Illa opima fertilisque Syria.* Paul. Pandect. 18. tit. 1. *Non aliud olim merx, aliud pretium vocabatur; sed quisque secundum necessitatem utilibus inutilia permutabant; quando plerumque evenit, ut quod alteri superest, alteri desit. Sed quia non semper nec facile concurrebat, ut cum tu haberes quod ego desiderarem, invicem haberem ego quod tu accipere velles; electa materia est, cujus publica ac perpetua æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis subveniret. Ea materia forma publica percussa, &c.*

Diis charus ipsis: quippe ter & quater
Anno revisens æquor Atlanticum [120]
Impune. Me pascunt olivæ, 15
Me cichorea, levesque malvæ
Frui paratis & valido mihi, [121]
Latoe, dones: &, precor, integra

ipsis Numinibus gratiosus, siquidem ter & quater annis singulis sine infortunio lustrat mare Occiduum. Me nutriunt olivæ, me cichorea, & malvæ tenues. O Latonæ fili, da mihi valere, & potiri acquisitis:

ANNOTATIONES.

13. *Diis charus ipsis.*] Castori & Polluci, Neptuno, quorum favor est navigantibus optabilis.

14. *Æquor Atlanticum.*] Quod Africam alluit ad occasum, ita dictum ab Atlante Mauritaniæ monte. Virg. Æneid. 4. v. 480.

Oceani finem juxta Solemque cadentem,
Ultimus Æthiopum locus est: ubi maximus Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

15. *Impune.*] Ironice dictum volunt quidam in mercatorem fraudibus & avaritiæ obnoxium, qui tamen mare quodlibet anno toto quæstui inhians percurrat, citra ullum naufragii periculum, Diis ad ejus crimina conniventibus, certe nequaquam vindicantibus. Interim vero ille merces ab Oriente advectas in Occidente commutat, Syriis unguentis vina comparat generosa, lætus *bibit, ac fruitur Diis iratis,* non secus ac Marius apud Juvenal. Sat. 1. v. 49. Atat cum iste mihi locus objicitur, *Cynthius aurem vellit, & admonet* parum solerter ac naviter illum a me haud ita pridem explanatum, imo vim & lucem diminutam eximiæ alioqui Satirici sententiæ. Fatebor quod res est, ego candidi semper ingenii: mens tum læva dormitavit. Enimvero illic Juvenalis non modo significare vult Marium impune ferre sua furta, & raptis frui, ut ibidem annotaram, sed & de exilio suo lætari, in quo a curis Reip. expeditus genio liberius indulget, *ab octava hora* suaviter *bibit,* otiose epulatur, atque adeo ex infensis Diis capit emolumentum, ex ira Numinum sibi quasi delicias facit. Vide Epist. ad Pis. v. 445. ibique Annot.

Me pascunt olivæ, &c.] Ego vero me feliciorem illis hominibus existimem, modico & parabili cibo victitantem. si modo largiantur Dii bonam valetudinem; fortunæ tenuis usum tranquillum, ac poeteωs oblectamenta.

Olivæ.] Plin. lib. 15. cap. 3. *Olivæ in Ægypto carnosissimæ, olei tamen habent exiguum: in Syria parvæ nec cappari majores, carne commendantur. Quam ob causam Italicis transmarinæ præferuntur in cibis, cum oleo vincantur: & in ipsa Italia cæteris Picenæ & Sidicinæ. Sale illæ primum condiuntur, & ut reliquæ, amurca, (muria) sapave: nec non aliquæ oleo suo . . . . herbarumque viridum sapore condiuntur,* præcipue fœniculi in Narbonensi Gallia, inquit Dalecamp.

16. *Cichorea.*] Κιχώρια, κιχόρια, & κιχόρεια, pluralis nempe numeri, quæ agrestes herbæ sicut & *malva*, inter cibos & edulia veterum, pariter & *olivæ*, recensentur a Jul. Polluce lib. 6. cap. 9. Vide Casaubon. in cap. 32. lib. 3. Athen. ubi Alexidis versum ita corrigit, Τῶν γοῦν κιχορείων οὐκ ἔπραξα σ' οὐδὲ ἕν. Porro qua ratione coqui veteres olera ista pararent & condirent, edisserit Galenus ex Erasistrato lib. de Sectione venæ ad Erasistrateos Id. Casaub. Ibid. Latinis vocatur ambubeia, intybus, & intybum. Non. Marcel. ex Lucil. Sat. lib. 5. Virgil. Georgic. 4. v. 120.

Quoque modo potis gauderent intyba rivis.

Pomponius in Placenta, *Rustici edunt libenter atros intybos.*

Levesque malvæ.] Quæ ventrem levant gravem atque emolliunt. Apud Athen. lib. 2. cap. 18. Diphilus tradit, malvam esse boni succi; arteriam lenire, acres in corporis superficie succos educere, renum & vesicæ irritationibus, prodesse, excerni facile, mediocriter alere, hortensique silvestrem esse meliorem. Ibidem Hermippus Callimach. *malvam utilissimam* appellat. Quo autem modo in cibum paretur, docet Dioscorid. lib. 2. cap. 144. Tzetzes ad hunc Hesiodi versum 41.

Οὐδ' ὅσον ἐν μαλάχῃ τε καὶ ἀσφοδέλῳ μέγ' ὄνειαρ, *neque norunt quam magnum sit bonum in malva & asphodelo.*

17. *Frui paratis.*] Ecclesiastæ cap. 5. *Cui dedit Deus divitias atque substantiam, potestatemque tribuit, ut comedat ex eis, & fruatur parte sua, & lætetur de labore suo, hoc donum Dei est.*

18. *Latoe.*] Apollo filius Latonæ, inde Latous & Latonius dictus, sicut & Diana ejus soror, & eodem cum eo partu edita.

Et, precor.] Non absurde Theod. Marcillius quovis pignore certet, fuisse a manu Horatii, *Adprecor integra cum mente:* sicut lib. 4. Ode ultima, *Rite Deos prius apprecati.* Sacerdos nimirum precatur, adprecatur populus, id est, verba precantis Sacerdotis iterat; quod, *Favere linguis,* dicebatur. Ita ille.

5 G Cum

necnon cum sana mente senectutem ducere haud fœdam, quæso, & lyrâ non destitutam.

Cum mente, nec turpem senectam
Degere, nec cithara carentem. 20

ANNOTATIONES.

19. *Nec turpem senectam.*] Non corporis infirmitatibus aut animi gravem & molestam; non languidam, inermem, imbecillam, non delirantem, non querulam, morosam, anxiam, sed vegetam, honoratam, jucundam. Cicero de Senect. ex Cæcilio; *Hoc in senecta miserrimum, sentire ea ætate esse se odiosum alteri.* Plin. lib. 7. cap. 50. *In senectute,* inquit, *hebescunt sensus, membra torpent, præmoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta.* Vide & cap. 48. ejusdem libri, ubi mentio de Gorgia Leontino, qui centum & septem complevit annos: interrogatus autem qua ratione tamdiu fuisset robusto corpore, sensibus integris, memoria firma, ingenio vegeto, prospera denique valetudine; respondit. οὐδὲν πώποτε ἡδονῆς ἕνεκα πράξας. *Nihil unquam voluptatis causa faciens.* Is Empedoclis fuerat discipulus; præceptor autem Periclis, Isocratis, aliorumque. Cic. de Senect. & alibi. Philostrat. Plato, &c.

20. *Nec cithara carentem.*] Poesios facultate quæ solet in senibus senescere: vel suavitate musicæ & cantus, qua Solon narratur senectutis mala temperasse ac levasse: & Socrates ætate provectus citharæ operam dedisse. Sic & Achilles apud Homer. Iliad. 9.

ODE XXXII.

Ad Lyram suam, quam commendat.

Deposcimus, si quidpiam privatim otiosi tecum cecinimus, quod vigeat & hunc in annum, & in alios multos: heus recita poema Latinum, ô testudo, quæ Lesbio primum civi modulos dedisti:

POscimus, si quid vacui sub umbra [122]
Lusimus tecum, quod & hunc in annum
Vivat, & plures: age, dic Latinum,
Barbite, carmen,
Lesbio primum modulate civi: 5

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Ode 2.

1. *Poscimus, si quid, &c.*] Suam ipse lyram compellat: quod Poetis familiare est. Sic Virg. Eclog. 8.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Sic & Pindar. Olymp. Od. 2. ἀναξιφόρμιγγες ὕμνοι, & Pyth. Od. 1. χρυσέα φόρμιγξ Ἀπόλλωνος. Sic etiam regius Psaltes Ps. 107. *Exurge Psalterium & cithara.*

Poscimus.] Placet sane quorumdam lectio, *poscimur.* Hoc sensu: a Mæcenate poscimur, si quid dignum memoria *sub umbra,* in secessu & inter privatos parietes scripsimus, id in lucem edamus & in publicum; utque palam omnibus fiant nostri versus, solis prius amicis duntaxat auditi.

Vacui.] Curis soluti.

2. *Lusimus.*] Animi relaxandi causa lyram pulsantes, & Lyricos versus conscribentes. Vel potius ex more Poetarum, carmina sua studio quamvis & arte elaborata lusus vocat.

Tecum.] Modo voce tantum, modo fidibus & voce simul canebant veteres: modo alternatim ac vicissim fidibus ac voce. Ammian. Marcell. lib. 15. *Bardi* (Gallorum vates) *fortia virorum illustrium facta heroicis composita versibus cum dulcibus lyræ modulis cantitarunt.* Tibull. lib. 3. Eleg. 4.

Hanc primum veniens plectro modulatus eburno
Felices cantus ore sonante dedit.
Sed postquam digiti fuerant cum voce locuti,
Edidit hæc tristi dulcia verba modo.

Quod & hunc in annum Vivat, & plures.] Non *metuentia scombros carmina, nec thus;* sed *digna cedro,* id est, Immortali hominum memoria. Pers. Sat. 1. v. 43.

3. *Dic Latinum, Barbite, carmen.*] Latini carminis Lyrici auctor ac princeps Horatius, sicut Alcæus Græci.

4. *Barbite.*] Βάρβιτος musicum instrumentum pluribus intentum chordis; unde Theocrit. πολύχορδον. Supra Od. 1. *Lesboum barbiton.*

5. *Lesbio primum modulate civi.*] Celebrate imprimis ab Alcæo, duce poetaque eximio, Mitylenis oriundo, in Lesbo insula; de qua ante.

Modulate.] In modulis obsecute, id est, Qui modulatus es, modulos reddidisti, ad Alcæi arbitrium. Alii passivam hic significationem notant; sicut in Arte Poet. v. 263. *Immodulata poemata.* Quod autem ait Horatius, *primum,* videtur Alcæum facere barbiti inventorem, quod quidem Anacreonti ipso posteriori tribuitur apud Athen. l. 4. c. 23. Verum ibid. c. 25. Euphorion ait, barbiti meminisse tum Sapphonem tum Anacreontem, novumq; non esse instrumentum. Dicendum igitur antiquius videri ipso Alcæo, sed ab eo mo-

Qui

Qui ferox bello, tamen inter arma, [123]
Sive jactatam religarat udo
Littore navim,
Liberum, & Musas, Veneremque, & illi
Semper hærentem puerum canebat; 10
Et Lycum nigris oculis, nigroque [124]
Crine decorum.
O decus Phœbi, & dapibus supremi
Grata testudo Jovis, O laborum

qui militiâ licet efferatus, tamen seu in bello, seu navem agitatam in humidâ ripâ alligaverat, cantabat Bacchum, atque Musas, & Venerem puerumque semper eam comitantem, necnon Lycum oculis & capillis nigris conspicuum. O lyra Apollinis ornamentum, summique Jovis epulo jucunda, ave, ô ærumnarum

ANNOTATIONES.

dulis novis auctum ac perfectum duntaxat: vel, quod primus Odas Alcaicas barbiti fidibus cecinerit, hinc ejus inventionem ipsi ascribi. Ex Lilio Gyraldo, Attilio Donatian. & aliis, in Musicis & in arte modulandorum carminum peritissimus Alcæus, & Athen. lib. 14. cap. 5. *Alcæus poeta, si quis alius, musices erat scientissimus.* Floruit ante Christum annis secentis.

6. *Qui ferox bello, tamen inter arma, &c.*] Qui seu in castris, seu a bello & navigatione quiesceret, citharæ studium & oblectationem non omittebat. Athen. lib. 5. Alcæus dicitur fortissimus ac belliger poeta. Et lib. 14. cit. pugnacem strenuitatem antepofuisse poeticæ, plus æquo bellicosum: ibidemque refertur ejus carmen, quo suas ædes omni genere armorum splendidas & ornatas ostentat & gloriatur; illaque fuse describit. Cic. Tuscul. 4. n. 71. *Fortis vir*, inquit, *Alcæus in sua Republica cognitus.* Pittacum nempe tyrannum Mitylenis expulit: aliosque armis persecutus est, Athenienses quoque & Tyrrhenos bello fatigavit. Strabo. Laert. Suidas. Quintil. lib. 10. cap. 1. sic scribit: *Alcæus in parte operis aureo plectro merito donatur, quia tyrannos insectatur: multum etiam moribus confert: in eloquendo quoque brevis, & magnificus, & diligens, Homero similis; sed & in lusus & in amores descendit, majoribus tamen aptior.* Dionys. Halicarnass. *Alcæi*, inquit, *ingentem considera spiritum, & brevitatem & suavitatem cum vehementia: præterea figuratam orationem cum perspicuitate . . . . ante omnia vero politicorum negotiorum affectus.* lib. de Structura Orationis. Vide & lib. 2. Od. 13.

9. *Liberum.*] Apud Athen. lib. 1. cap. 19. Alcæus Mitylenæus ita canit: Τέγγε πνεύμονας οἴνῳ, *&c. Riga pulmones vino.* & alibi: μηδὲν ἄλλο φυτεύσῃς πρότερον δένδρον ἀμπέλω. *nullam aliam plantaveris arborem prius vite.* Quod imitatus Horatius Od. 18. supra. Ejusdem sententiæ carmina perleges apud eundem Athen. variis locis, quibus Alcæus ad bibendum largius invitat, quod *vinum inducat dolorum oblivionem, quod sit remedium mœroris præstantissimum, a Jovis ac Semelæ filio hominibus datum, &c.*

Veneremque, &c.] Amatoria namque scripsit etiam carmina. *Sed & in lusus & in amores descendit Alcæus.* Quintil. paulo ante citatus. Apud Arist. Rhet. 1. Alcæus ita loquitur: Θέλω τί τ' εἰπεῖν, ἀλλά με κωλύει αἰδώς. *Volo tibi aliquid dicere, sed me prohibet pudor.* Cui respondit Sappho: Si res honestas ac bonas animo ac desiderio concepisses, nec trepidaret lingua, nec pudor oculos occupasset, Vide Athen. lib. 13. c. 8. ubi de *Alcæo Sapphus amorem cithara canente.*

10. *Semper hærentem illi puerum.*] Veneri filium Cupidinem appingi semper, & comitem addi solitum, notavimus ante, ad Od. 30. v. 5.

11. *Lycum.*] Dilectum Alcæo puerum. Cic. Tuscul. 4. cit. *Quæ non juvenum amore scripsit Alcæus?* & de Nat. Deor. lib. 1. n. 80. *Nobis, qui, concedentibus Philosophis antiquis, adolescentulis delectamur, etiam vitia sæpe jucunda sunt. Nævus in articulo pueri delectat Alcæum. At est corporis macula nævus: illi tamen hoc lumen videbatur.*

Nigris oculis nigroque Crine decorum.] Sic ad Pisones. v. 37.

Spectandum nigris oculis, nigroque capillo.

Ita nimirum formosi pridem commendabantur. Pindar. init. Pyth. nigrum Musis capillitium cum laude assignat; ἰοπλοκάμων. Apud eumdem alibi, pariter & Homer. Iliad. pulchra ea celebratur, quæ ἑλικῶπις; quod etiam epithetum Veneri tribuitur.

13. *O decus Phœbi.*] Citharam enim ipse dicitur invenisse, lyram vero sibi concessam a Mercurio velut propriam usurpasse. Quod fusius supra monui, Od. 10.

Dapibus supremi Grata testudo Jovis.] Jovis epulum summa lætitia, adeoque non sine Musicæ ac citharæ jucunditate celebrabatur. Athen. lib. 14. c. 6. ex Homero ait: *citharam epularum sociam a Diis factam:* quoniam utilis convivantibus ars Musica; tum quod temulentorum petulantiam mitiget & cohibeat; tum quod tristitiam discutiat, hilaremque pariat lætitiam. Quapropter Homerus in primo Iliade post ambitiosam illam de Achille contentionem, inducit [illegible] Deos recreari, Apolline citharam [illegible], Musis autem dulci voce accinentibus. Et paulo post subjungit; Priscos [illegible] hymnos in conviviis cantari, [illegible] graviores fieret epulantium mores, &c.

levamen suave, mihi quandocunque bene advocanti.

Dulce lenimen, mihi cunque salve 15
Rite vocanti.

ANNOTATIONES.

15. *Dulce lenimen.*] Athen. mox. cit. ibid. *Fortissimi quidem Lacedæmonii cum tibia sub signis sunt: Cretenses cum lyra, cum fistulis & tibiis Lydi, ut scribit Herodotus. Ex barbaris autem multi legatos ad hostes cum tibiis & cithara mittunt, ut eorum infestas mentes emolliant.* Theopompus lib. 46. histor. *Tradit Getarum legatos citharas pulsantes advenire.* Hæc ille. Constat certe musicis modulis ac citharæ cantu leniri anxietates animi, ac discuti mœstitiam: patet ex sacris etiam codicibus, lib. 1. Reg. cap. 16 ubi Saul malo vexatus spiritu, citharam pulsante Davide, recreatur ac levius habet. Horatius Ode præcedenti senectam exoptat citharæ oblectamento non carentem.

Cunque.] Expletiva solum & inanis videtur quibusdam ista vox: sed non vacat ornatu, eamque non raro adhibere amavit noster Poeta nusquam vanus. Sic Terent. *adesdum*, pro *ades.* Sic πᾶς, neque Græcis, nec aliis hactenus παρέλκον existimatum est.

Salve.] Videtur hic significare, saluti sis, fave lenimen & auxilium præsta.

ODE XXXIII.

Albium Tibullum consolatur, quod a Glycera non redametur.

Tibulle, ne plus quam decet mœreas, revolvens animo crudelem Glyceram: neve lugubres elegias recites, quod fractâ fide, præ te fulgeat adolescentior. Ecce *amor Cyri adurit Lycoridem fronte exili decoram: Cyrus* autem *fertur erga Pholoën immitem. At capræ*

ALbi, ne doleas plus nimio, memor [125]
Immitis Glyceræ; neu miserabiles
Decantes elegos, cur tibi junior
Læsa præniteat fide.
Insignem tenui fronte Lycorida 5
Cyri torret amor: Cyrus in asperam
Declinat Pholoën. Sed prius Appulis

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod supra Od. 6.

1. *Albi.*] Hic ille est, cujus Elegiæ manibus omnium tanta cum voluptate teruntur, *Tersus ac elegans Tibullus*, ut ait Quintil. lib. 10. cap. 1.

Plus nimio.] Ad Attic. lib. 10. Epist. 8. *Te nimio plus diligo*, inquit Ciceroni Antonius.

2. *Immitis Glyceræ.*] Ejus enim ipse noverat ingenium intractabile, & in ejus proterviam impegerat haud secus ac Albius Tibullus. Vide infra lib. 3. Od. 19. v. ult. Sunt qui fictum *Glyceræ* nomen hic poni velint, pro Delia vel Nemesi, quas Tibullus adamavit; nominare vero noluerat Horatius, seu ob verecundiam, seu metu legis Juliæ; de qua dixi, ad Juvenalis Sat. 1. v. 22. & Sat. 2. v. 37.

Miserabiles elegos.] Rebus mœstis aptum carminis genus: ab ἐλέῳ *miseratione*, vel ἒ, ἒ, dolentis particula factum nomen. Ad Pisones v. 75.

Versibus impariter junctis querimonia primum, &c.

4. *Læsa præniteat fide.*] Pulchrior videatur in amore, præferatur junior amasius, non habita ratione fidei, quam tibi dedit Glycera. Vide Tibull. passim. Ita vero scribit, lib. 3. Eleg. ult.

Nulla fides inerit: perjuria ridet amantum
Jupiter,
Quamvis perfida, cara tamen, &c.

5. *Insignem tenui fronte Lycorida, &c.*] Affert exempla aliorum infeliciter amantium, quibus eum consoletur. Lycoris amorem suum defert Cyro: hic vero illam spernit, & aliam amore prosequitur, a qua redamari nulla spes est.

Tenui fronte.] Sunt qui interpretentur tenuem & pellucidam cutem in fronte. Alii angustam & parvam frontem in pulchritudine commendari asserunt; uno tamen refragante Scaligero. qui hunc Horatii locum vellicat suo more. Noster lib. 1. Epist. 7.

Reddes
Forte latus, nigros angusta fronte capillos.

7. *Sed prius Appulis, &c.*] 'Αδύνατον· Sic Virgil. Eclog. 1.

Ante leves ergo pascentur in æthere cervi, &c.

Jungentur

Jungentur capreæ lupis,
Quam turpi Pholoe peccet adultero. [126]
Sic visum Veneri; cui placet impares 10
Formas atque animos sub juga ahenea
Sævo mittere cum joco.
Ipsum me melior cum peteret Venus,
Grata detinuit compede Myrtale
Libertina, fretis acrior Adriæ 15
Curvantis Calabros sinus.

lupis Apuliæ antea sociabuntur, quam Pholoe amatori fœdo morem gerens *delinquat. Ita placitum Veneri, quæ gaudet dissimiles formas at mores subjicere jugo ineluctabili, non sine gravi ludibrio. Memet, cum requireret amasia præstabilior, jucundis vinculis innexuit Myrtale libertina, asperior Adriatico mari Calabriæ sinus inflectente.*

ANNOTATIONES.

Et Eclog. 8.

Jugentur jam gryphes equis, &c.

Appulis.] Synec. pro quibuslibet aliis. De Apulia Italiæ regione, jam ante non semel.

9. *Quam turpi Pholoe peccet adultero.*] Id est, nunquam Pholoe redamabit Cyrum, a quo perdite amatur: ejus nullis flectetur officiis.

Turpi.] An quod sine ratione Lycoridis amari dignæ oblatos amores contemnat Cyrus? An quod Pholoe nequaquam Cyrus placeat, nec amabilis sed turpis videatur; quamvis Lycoris formosum existimet? An quod fidem alteri dederit Pholoe, quam violare nefas putet.

10. *Cui placet impares, &c.*] Delectatur Venus sibique ludum parat, faciendo ut quis depereat omnino disparem ætate, natura, moribus, conditione: neque adeo frui possit unquam cupitis. Euripides, *Stulta*, inquit, *mortalibus proponit Venus.* Τὰ μῶρα πάρεστιν Ἀφροδίτη βροτοῖς.

11. *Sub juga ahenea Sævo mittere, &c.*] Duro & insuperabili amoris nexu devincire, atque addicere alterum alteri nequaquam redamanti.

Ahenea.] Sic alibi noster, nempe Epist. 1.

Hic murus ahenens esto.

12. *Sævo mittere cum joco.*] Interpretentur licet quidam Cupidinem Veneris perpetuum comitem, quæ mater sæva Cupidinum, &c. at cum aliis malim intelligere sicut Fortunæ, quando res humanas disturbat ac vertit, sic Veneri ludum esse quoties, ut dixi, quis amore uritur ac languet infelici, suumque nunquam finem assecuturo. Infra lib. 3. Od. 27. *Perfidum ridens Venus, &c.*

13. *Ipsum me, &c.*] Sui dat ipsius exemplum, ut magis persuadeat.

Melior Venus.] Puella, amica, vel pulchrior, vel nobilior, vel facilior, quæ me ipsa expetebat amatorem. Virgil. Eclog. 3.

Parta meæ Veneri sunt munera.

14. *Grata detinuit compede, &c.*] Ita suam amant servitutem Veneris & Cupidinis mancipia licet duram ac molestam.

15. *Libertina.*] Iis nata qui servierant, & in libertatem asserti fuerant.

Fretis acrior Adriæ.] Maris fluctibus instabilior, vehementior ac perfida magis.

Adriæ.] Sinus ille est amplissimis Mediterranei maris, inter Italiam hinc, & Illyricum atque Græciam inde protensus. Hodie **The Gulph of Venice.**

16. *Curvantis Calabros sinus.*] Fluctuum impetu atque æstu ripas diruentis, in terras se insinuantis, sinusque efficientis. Calabriam veterem notat, quæ erat velut peninsula inter mare Adriaticum & sinum Tarentinum, ubi nunc terra Hydruntina, urbes vero præcipuæ Tarentum, Brundusium, Hydruntum, Gallipolis, &c. Sinus autem ac portus multiplex, inter quos Tarentinus fama super æthera notus, Ionii maris undas amplo ac sinuoso influxu recipit effusas.

ODE XXXIV.

Arguit seipsum quod Epicureos secutus cultum Deorum neglexerit.

Numinum rarus & remissus venerator fui quidem; cum vesanâ Philosophiâ eruditus aberro, jam verò contra velificari adigor & dimissam viam religere. Enimvero Jupiter fulguribus nubes findens per sudum intonan-

PArcus Deorum cultor & infrequens, [127]
Insanientis dum sapientiæ
Consultus erro; nunc retrorsum
Vela dare, atque iterare cursus
Cogor relictos. Namque Diespiter 5
Igni corusco nubila dividens,
Plerumque per purum tonantes [128]

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9.

1. *Parcus Deorum.*] Quoniam de religione & cultu numinum agit, περὶ θεῶν, ὡς περὶ θεῶν locuturus, undique congerit & cumulat quicquid gravitatis esse potest in verbis, in figuris, in sententiis. Eas passim attende, lector, & consectare.

2. *Insanientis sapientiæ.*] Ὀξύμωρον. Sic in Ajace Sophocles ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα. S. Gregor. Nazianzen. ἄσοφος σοφία. Tull. Philip. 1. *Insepultam sepulturam.* S. Aug. de Civit. Dei lib. 17. cap. 13. *Insipienter sapere.*

3. *Erro.*] Ex Epicuri disciplina, omnes spernens religiones in gravissimum errorem impegi. Cic. 1. de Nat. Deor. n. 122. *Epicurus ex animis hominum extraxit radicitus religionem, cum Diis immortalibus & opem & gratiam sustulit. . . . . . Tollit id quod maxime proprium est optimæ præstantissimæque naturæ. Quid enim melius, aut quid præstantius bonitate & beneficentia? Qua cum carere Deum vultis . . . . . . neminem ab eo amari, neminem diligi vultis . . . . Quanto Stoici melius, qui a vobis reprehenduntur!* Et n. 124. *At etiam Epicuri liber est de sanctitate. Ludimur ab homine non tam faceto, quam ad scribendi licentiam libero. Quæ enim sanctitas, si Dii humana non curant? &c.*

Nunc retrorsum Vela dare.] Metaph. a nautis, qui a recto se aberrasse cursu intelligentes, in contrarium jam convertuntur.

4. *Iterare cursus Cogor relictos, &c.*] Fateri cogor hunc a Diis orbem regi, resque humanas ab iis curari: adeoque Stoicam disciplinam amplexus, Epicuri dogmata erroresque abjicio. Namque video non solum coactis & collisis nubibus fulgura & tonitrua fieri, sed puro etiam cœlo; quod cum præter naturam sit, divinum esse oportet, hinc ergo sapientior effectus Jovis potentiam, numen, iramque revereri disco. Vide Cic. 2. de Divinat. n. 43. & 44. Lucret. lib. 6. paulo post initium, &c.

5. *Diespiter.*] Jupiter, dici pater dictus. Varro 4. de Ling. Lat. A. Gell. lib. 5. cap. 12. Macrob. Saturn. lib. 1. cap. 15. *Jovem lucis auctorem accipiamus: unde & Lucetium Salii in carminibus canunt: & Cretenses Δία τὴν ἡμέραν vocant, ipsique Romani Diespitrem appellant, ut diei patrem.*

6. *Igni corusco nubila dividens.*] Cic. de Divin. cit. lib. 2. *Nonne perspicuum est, ex prima hominum admiratione, quod tonitrua jactusque fulminum extimuissent, credidisse efficere rerum omnium præpotentem Jovem . . . . . . Placet Stoicis eos anhelitus terræ qui frigidi sunt, cum fluere cœperint, ventos esse: cum autem se in nubem induerint, ejusque tenuissimam quamque partem cœperint dividere atque disrumpere; idque crebrius facere & vehementius, tum fulgura & tonitrua existere: si autem nubium conflictu ardor expressus se emiserit, id esse fulmen, &c.*

7. *Per purum.*] Sic opinati veteres ea tonitrua quæ sereno aëre fierent, esse portentosa, & tristia minari hominibus; taliaque in libro Augurum notabantur velut ominosa & a Jove aliquid monstrante immissa. Quare hic ab Horatio efferuntur ut certum divinitatis argumentum. Hom. Odyss. *υ.* ex eo quod stellis micante cœlo, tonitru factum erat, monstri quidpiam alicui a Jove ostendi, conjicitur & infertur:

> Ζεῦ μεγάλ' ἐβρόντησας ἀπ' οὐρανοῦ ἀστερόεντος,
> Οὐ δέ ποθι νέφος ἐστί· τέρας νύ τεῳ τόδε φαίνεις.

> *Jupiter graviter e cœlo tonuisti stellato,*
> *Neque usquam nubes est: ostentum hoc certe alicui præbes.*

Virgil. Georgic. 1.

> *Non alias cœlo ceciderunt plura sereno*
> *Fulgura.*

Cic. 1. de Divin. n. 18.

> *Aut cum terribili perculsus fulmine civis*
> *Luce serenanti vitalia lumina liquit.*

Egit

Egit Equos volucremque currum:
Quo bruta tellus & vaga flumina,
Quo Styx, & invisi horrida Tænari 10
Sedes, Atlanteusque finis [129]
Concutitur. Valet ima summis
Mutare, & insignem attenuat Deus,
Obscura promens. Hinc apicem rapax
Fortuna cum stridore acuto 15
Sustulit: hic posuisse gaudet.

tes equos ac velocem currum frequenter impulit: quo terra gravis, errantesque fluvii, quo Styx atque odiosi Tænari aspera domicilia terminusque Atlantis quassantur. Potest numen infima supremis commutare: excellentem etiam deprimit, attollitque humilia. Inde rapida sors culmen aufert, cum strepitu resonante: hic vero *deposuisse delectatur.*

ANNOTATIONES.

Plin. lib. 2. cap. 51. *M. Herennius Decurio sereno die fulmine ictus est.* Sueton. Tit. cap. 10. *Sabinos petit aliquanto tristior, quod sacrificanti hostia aufugerat: quodque tempestate serena tonuerat.* Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 13. & Turneb. lib. 9. c. 9. & 13.

Tonantes Egit equos, &c.] Secundum vulgi opinionem, fulmen erat ac tonitru, Jove currum cum impetu per aerem agente. Supra Od. 12. in fine. Hinc Græcis dictus *καταβάτης descensor*; & Latinis Elicius: quod putaretur curru suo invectus in nubes descendere, unde gravi sonitu fulgura & tonitrua eliceret; ac fulmen jacularetur.

9. *Quo bruta tellus, &c.*] Fulminante Jove summa & infima commoventur. Servius in v. 102. Æneid. *Et tremefacta solo tellus, &c.* ita scribit: Loquente Jove stupor elementorum ostenditur. Nam quod in motu est, quiescit: & contra terra movetur quæ est immobilis; ibidemque locum hunc Horatii affert. Cœl. Rhodig. lib. 3. cap. 29. ait fulmine mox petendos prius hebetari. Potest igitur *bruta tellus* explicari, hebes, immobilis, sine sensu, stupens, iners.

10. *Styx, & invisi horrida Tænari Sedes.*] Ipsi quoque Inferi, tonante Jove, obstupescunt. *Styx.*] palus aut flumen Inferorum. *Tænarus.*] Laconiæ promontorium, ubi per specum & hiatum ingentem descensus est ad Inferos, si Poetis fides.

11. *Atlanteus finis.*] Limites Occidentis ad mare Atlanticum, Atlantemque montem. Vide supra Od. 31. v. 14. ibique Annot.

12. *Valet ima summis Mutare.*] Stoicum plane agit. Apud Laert. lib. 1. Chilon interrogatus, quid ageret Jupiter; respondit: *Deprimit excelsa, attollit abjecta.* Senec. Thyest. Act. 3. Chor.
Ima permutat brevis hora summis.

13. *Insignem attenuat Deus.*] Ex Hesiod. Op. init. per Jovem mortales sunt obscuri, clarique, nobiles & ignobiles; alius extollitur, alius deprimitur elatus: præclarus minuitur, obscurus augetur, superbus disiccatur, &c.

> Βριάει, βριάοντα χαλέπτει,
> Ἀρίζηλον μινύθει, ἄδηλον ἀέξει, &c.

14. *Obscura promens.*] Eos qui latebant ignoti & abjecti, erigens, provehens, jamque nitescere ac fulgere imperans. Psalm. 75. *Hunc humiliat, & hunc exaltat.* Senec. cit. Thyest.

> *Omne sub regno graviore regnum;*
> *Quem dies vidit veniens superbum,*
> *Hunc dies vidit fugiens jacentem.*
> . . . .
> *Res Deus nostras celeri citatas*
> *Turbine versat.*

Hunc apicem rapax Fortuna, &c.] Opes, dignitates, diadema, summum imperium ab isto aufert, & alteri tradit.

Apicem.] Proprie est insigne sacerdotum apex, ex Festo. Valer. Maxim. *Sulpitio inter sacrificandum apex e capite prolapsus eidem sacerdotium abstulit.* Ovid.

> *Ludit in humanis divina potentia rebus:*
> *Et subito casu, quæ valuere ruunt.*

Vide Juvenal. Sat. 6. v. 604. & seq. Item 10. v. 56. & seq.

15. *Cum stridore acuto.*] Volubilis fortunæ rotam, ejusque rapidæ conversionis stridorem notat. Et quidem non sine gravi mortalium concussione, perturbatione, querimonia, fiunt illæ mutationes, quibus imperia ab his ad illos transferuntur.

ODE XXXV. Ad FORTUNAM.

Ut servet Cæsarem in Britannos profecturum.

O Dea, quæ charo dominaris Antio, parata hominem morti obnoxium aut ex infimo loco erigere, aut arrogantes victorias mutare in clades: tibi votis anxiis supplicat inops agricola: Te maris potentem orat *quisquis mare Carpathium fatigat navi Bithynâ.*

O Diva, gratum quæ regis Antium, [13
Præsens vel imo tollere de gradu
Mortale corpus, vel superbos
Vertere funeribus triumphos:
Te pauper ambit sollicita prece [131
Ruris colonus: te dominam æquoris,
Quicumque Bithyna lacessit
Carpathium pelagus carina.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9.

1. *O Diva.*] Fortuna, quam nos imprudentes facimus Deam, tametsi nullum numen habet; ut ait Juvenalis in fine Sat. 10. & Sat. 14. v. 315. huic tamen omnia stulti assignant; atque ut ait Plin. lib. 2. cap 7. *Toto mundo, locis omnibus, omnibusque horis, omnium vocibus, Fortuna sola invocatur; una nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cum conviciis colitur: volubilis, & cœca etiam existimata, inconstans, varia, indignorum fautrix. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta: & in tota ratione mortalium, sola utramque paginam facit. Adeoque obnoxiæ sumus Sortis, ut Sors ipsa pro Deo sit qua Deus probatur incertus.*

Gratum quæ regis Antium.] Equestri Fortunæ templum erat Antii, valde quidem famosum, tum ob multa principum virorum dona, quibus erat exornatum; tum præcipue ob Antianas Sortes, de quibus Sueton. Caligul. cap. 57. *Monuerunt & Sortes Antianæ, ut a Cassio caveret.* Macrob. lib. 1. cap. 25. *Vidimus apud Antium promoveri simulachra Fortunarum ad danda responsa, &c.* Alii *gratum* dici volunt, ob amœnum adeo secessum, ut eo cogitarit Nero sedem transferre Imperii. Vide Strab. lib. 5. Cic. ad Attic. lib. 4. Epist. 8. scribit, *Antio nihil quietius, nihil altius, nihil amœnius.*

Antium.] Urbs fuit Latii maritima, Volscorum caput, Neronis patria, classe potens: nam cum interdictum mari esset Antiati populo sæpius rebelli, *Naves Antiatium partim in navalia Romæ subductæ, partim incensæ, rostrisque earum suggestum in foro extructum adornare placuit: Rostraque in templum appellatum.* Tit. Liv. l. 8. cap. 14. In tutela Fortunæ erat quæ ibi religiose colebatur. Quo pertinere non abs re videatur quod narrat Tit. Liv. lib. 6. cap. 9. *Animus Camilli rei majori, Antio imminebat . . . sed quia nisi magno apparatu, tormentis, machinisque, tam valida urbs capi non poterat; relicto ad exercitum collega, Romam est profectus, ut Senatum ad excidendum Antium hortaretur. Inter sermonem ejus (credo rem Antiatem diuturniorem manere, Diis cordi fuisse) legati ab Nepata ac Sutrio auxilium adversus Etruscos petentes veniunt: brevem occasionem esse ferendi auxilii memorantes. Eo vim Camilli ab Antio Fortuna avertit, &c.*

2. *Præsens vel imo tollere de gradu, &c.*] Potens & parata derepente ac subito *ima summis mutare, insignem attenuare, obscura promere, apicem inde rapere non sine strepitu ac stridore acuto, atque illic ad arbitrium ponere:* ut est in Ode superiore, quem locum cum isto confer studiose lector. Vide & Macrob. lib. 5. cap. 16. ubi sic habet: *Fortunam Homerus nescire maluit, & soli decreto quam μοῖραν vocant, omnia regenda committit; adeo ut hoc vocabulum τύχη in nulla parte Homerici voluminis nominetur. Contra Virgilius non solum novit & meminit; sed omnipotentiam quoque eidem tribuit: quam & Philosophi, qui eam nominant, nihil sua vi posse, sed decreti sive providentiæ ministrum esse voluerunt.*

5. *Te pauper ambit, &c.*] Quisque tuam operam invocat; tuum ambit favorem agricola, nauta, mercator, miles, &c. Vide Pindar. Olymp. Od. 12. ubi, Σώτειρα Τύχα, τὶν γὰρ ἐν πόντῳ κυβερνῶνται θοαὶ νᾶες, ἐν χέρσῳ τε λαιψηροὶ πόλεμοι, κ' ἀγοραὶ βουλαφόροι. *O servatrix fortuna, a te in mari gubernantur celeres naves, in terra vero rapida bella, & conciones consilium ferentes.*

7. *Bithyna.*] Metonym. pro qualibet alia navi. Seu quod Bithyni rei nauticæ peritissimi, ναυτικώτατοι, apud Eustath. in Dionys. seu quod frequens erat negotiatio ad eam Asiæ Minoris regionem Euxino mari circumfusam, Propontidi vicinam, Thraciæ adversam, &c. Similiter pro quolibet mari ponitur *Carpathium* dictum ab Insula Carpatho, Cretam inter & Rhodum, hodie *Scarpanto.*

Te

Te Dacus asper, te profugi Scythæ,
Urbesque, gentesque; & Latium ferox, 10
Regumque matres barbarorum, &
Purpurei metuunt tyranni.
Injurioso ne pede proruas [132]
Stantem columnam: neu populus frequens
Ad arma cessantes, ad arma 15
Concitet, Imperiumque frangat.
Te semper anteit sæva Necessitas,
Clavos trabales & cuneos manu
Gestans ahena: nec severus

Te ferox Dacus, te errantes Scythæ, civitates etiam & nationes; nec non Latium bellicosum, & matres regum barbarorum, atque tyranni purpurati venerantur. Ne pede noxio subvertas columnam subsistentem; neve plebs aggregata ad arma quietos, ad arma provocet, ac Imperium labefaciat. Te nunquam non præcedit dura necessitas ænea manu ferens clavos prægrandes, & cuneos

ANNOTATIONES.

9. *Te Dacus asper, &c.*] Te nationes omnes, O Fortuna colunt. *Daci*, gens bellicosa, ad Istrum seu Danubium fluvium. Transylvania, Moldavia, Valachia hodie continentur.

Profugi Scythæ.] In plaustris vagantes, nullam habentes sedem fixam & stabilem. Justin. lib. 48. de illis: *Ne spes quidem premii foret ex hoste vago, non pecuniæ tantum, sed etiam sedis inope.* Infra lib. 3. Ode 24.

Campestres melius Scythæ,
Quorum plaustra vagas rite trahunt domos,
Vivunt. &c.

10. *Latium ferox.*] Bellis inclytum, ac vel una Roma Gentium & Orbis domina superbum. Virgil. Æneid. 5. v. 730.

Gens dura atque aspera cultu
Debellanda tibi Latio est.

11. *Regumque matres barbarorum, &c.*] Sic Ode 1. dixit, *Bella matribus detestata.* Metuunt nempe filiis matres nunquam non, deprecanturque mala quævis humanitus accidentia.

12. *Purpurei metuunt tyranni.*] Et bene quidem, memores hunc esse Fortunæ ludum alta deturbare, humilia sublevare. Et quod ait Juvenalis Sat. 10. v. 112.

Ad generum Cereris sine cæde ac vulnere pauci
Descendunt reges, & sicca morte tyranni.

14. *Stantem columnam.*] Ne subruas Imperium Romanum jam stabilitum, vel Imperatorem feliciter omnia moderantem. Neve facias ut seditiones populus movens quietas res perturbet, atque ita pessum eant quæ videntur modo firma & ære perenniora.

17. *Te semper anteit sæva Necessitas.*] Quidam legunt *Serva necessitas*, quasi Fortunæ famula. Sed apage. Sic enim & lib. 3. Od. 29. *Fortuna sævo læta negotio.* Et Od. 24. ejusdem libri, *Dira necessitas.* Sophocles in Ajace, ἀναγκαίαν τύχην vocat. Et Liberius apud Macrob. lib. 2. cap. 7. necessitatem Fortunæ pariter adjungit, his versiculis,

Necessitas cujus cursus aversi impetum
Voluerunt multi, pauci potuerunt
Quo me detrusit, &c.
. . . .
Fortuna, immoderata in bono æque atq; in malo,
. . . .
Nunc me quo dejicis? &c.

Huc & facit quod Aristot. rerum causas enumerat hasce quatuor, Naturam, necessitatem, fortunam, mentem.

18. *Clavos trabales & cuneos manu Gestans ahena, &c.*] Talem Antii referunt in Fortunæ templo fuisse picturam, qua exhiberentur varia illa instrumentorum genera clavi, cunei, unci, plumbum liquidum, &c. seu cruciandis reis, seu rebus firmandis ac stabiliter defigendis ideonea. *Clavos trabales*, hi ferrei sunt, ingentes & validi quibus trabes figuntur: unde proverb. *Trabali clavo figere*, pro, *firmiter stabilire*, Cic. 7. in Verrem, n. 32. Erasm. Chiliad. *Herculanus nodus.* & noster cit. lib. 3. Od. 24. *Clavos adamantinos*, eodem sensu, *figi* a necessitate, ait. Item pali sunt lignei præacuti, quibus olim & modo apud immanem Turcam homines transadacti perimuntur. Ammian. Marcell. lib. 16. *Trabalibus telis capita discissa quorumdam*, nimirum ut ait paulo ante, *cum flexis ensibus, feriendi non suppeterent instrumenta, ipsis barbaris tela eorum vitalibus immergebat.* Itaque trabalia illa tela stipites erant acuti per suffixi corporis caput eminentes.

Cuneos manu Gestans ahena.] Stabilitatem ac firmitatem notat *manus ahena*, item *cuneus* ferreus, quo solebant stringi compedes, manicæ & pedicæ. Duobus etiam cuneis simul adactis aliquid magis adstringitur. Unde Plaut. Stich. Scen. 9. *Vel inter cuneos ferreos*, scilicet in arcto parasitus ait accumbere se posse. Cuneis præterea res finduntur ac scinduntur: his etiam rei velut clavis affiguntur cruci. Sic apud Cicer. Tuscul. 2. Prometheus a Vulcano se affixum Caucaso queritur,

Uncus

adest etiam uncus, & liquefactum plumbum. Te reveretur spes, & fides infrequens, candido panno cooperta: neque recusat tibi *adhærere, quandocunque mutato pallio ædes magnatum adversa deseris: plebs autem instabilis, & meretrix perfida contra fugit: amici* quoque *jugum simul portare fraudantes abscedunt,* post *exhausta ad fæcem* usque *dolia.* O fortuna, *incolumem præsta Cæsarem proficisci meditantem adversus ultimos terræ Britannos:* serves *etiam novum agmen adolescentium,*

Uncus abest, liquidumque plumbum. [135
Te spes, & albo rara fides colit 2
Velata panno, nec comitem abnegat:
Utcunque mutata potentes
Veste domos inimica linquis.
At vulgus infidum, & meretrix retro 2
Perjura cedit: diffugiunt cadis
Cum fæce siccatis amici
Ferre jugum pariter dolosi.
Serves iturum Cæsarem in ultimos [134
Orbis Britannos, & juvenum recens 3

ANNOTATIONES.

Mulcibri ascivit manus:
Hos ille cuneos fabrica crudeli inserens,
Perrupit artus, &c.

Clavi nimirum ad crucem ligneam, cunei ad lapideam; inquit Theodor. Marcilius.

20. *Uncus.*] Seu quo rei trahebantur ad scalas Gemonias; seu quo annecti ac teneri firmiter aliquid solet.

Liquidumque plumbum.] Hoc notum est & affuso cruciatos aliquando reos; & ferreas manus, uncos, cuneos arctius alligari, tenaciusque adhærere. Arnob. 6. contra Gentes: *Quid miserius aut infelicius his esse poterit, quam si eos in basibus ita unci retinent, & plumbeæ unctiones?*

21. *Te spes, &c.*] Hæc solent afflictos sustentare, & solari adversis pressos. Hi enim sperantes meliora. Fortunamque rotæ conversione benigniorem fore præsentes ærumnas æquiori ferunt animo.

Et albo rara fides colit Velata panno.] Licet enim rari sint in adversis amici, aliqui tamen reperiuntur interdum fideles usquequaque. Sic *fides colit* Fortunam, *nec* adversanti refragantique se *comitem negat.* Et ob hoc forte dicitur *albo velata panno*; id est, simplex, sincera, non fallax: vel quod albo velabant panno caput, qui fidei sacrificabant. Alii locum hunc interpretantur de candidatis, adepta dignitate parum curantibus ea persolvere, quæ tum maxime promiserant, cum magistratum ambirent. Quod mihi quidem longe petitum videtur. Tuum esto judicium, lector sagax & erudite. Virg. Æn. 1. v. 296.

Cana fides.

Quo tamen loco significare videtur antiquam fidem.

22. *Nec comitem abnegat, Utcunque mutata, &c.*] Id est, Non deserit fides amicos, etiam cum ab eis recedit Fortuna, *mutata* cum vestibus mente; quando miseros reddit eos, qui beati erant; & facta jam *inimica linquit domos potentium,* & alio migrat.

25. *At vulgus infidum, & meretrix, &c.*] Veri quidem amici in adversis perinde ac in secundis manent fidi, & juvare perseverant. At hæc paucorum virtus est. Alii enim e multis & e vulgo, amicum fovent quamdiu felix est: reflante vero Fortuna protinus avolant. In primis autem meretrix datæ fidei immemor abscedit, & quanquam utriusque status calamitosi nimirum & fortunati *jugum ferre pariter* spospoderant, *dolosi* tandem apparent. Nam *diffugiunt siccatis cum fæce cadis,* ubi questus nulla spes amplius; atque ut est in proverb. *Fervet olla, vivit amicitia.* Et Ovid. de Pont. 2. *Vulgus amicitias utilitate probat.* Ecclesiastici cap. 6. *Est amicus socius, mensæ; & non permanebit in die necessitatis.*

29. *Serves iturum Cæsarem, &c.*] Antii fortasse tum diversantem Antiati Fortunæ commendat, tumque, ut videtur, illic meditantem eam *in Britannos* expeditionem, de qua Dio lib. 53. *Ultimos orbis.* Virgil. Eclog.

Et penitus toto divisos orbe Britannos.

Vide infra, lib. 3. Od. 4. v. 33.

30. *Et juvenum recens Examen, &c.*] Apposite Marcilius observat duplicem hic ac diversum Augusti consulatu belli aparatum notari: alterum in Britanniam (majorem nempe, sive Angliam) ductu & auspiciis ipsius Augusti: alterum in Arabiam felicem ductu Ælii Galli: ex Dione cit. lib. 53. Plin. l. 6. cap. 28. &c. Strab. lib. 2. & 16. &c. Sensus est: Conscriptum in illa priori expeditione *juvenum examen,* seu *novum exercitum,* ob Romani famam nominis jam tum *Eois timendum partibus,* ac paulo post terrorem illaturum esse Parthis, Medis, Persis; *Oceanoque Rubro,* Arabibus nimirum illi proximis. Nam *ipsa peninsula Arabia inter duo maria Rubrum Persicumque procurrit:* ex Plin. mox. cit. Ergo perperam alii interpretantur Oceanum Britanniæ majori vicinum occidentis Solis rubescentem radiis: accipe vero sinum Arabicum, seu ipsum mare Rubrum, quod Græci Erythræum vocant,

Examen

xamen, Eois timendum
artibus Oceanoque Rubro.
Eheu, cicatricum & sceleris pudet,
ratrumque. Quid nos dura refugimus
Ætas? Quid intactum nefasti 35
iquimus? Unde manus juventus
Metu Deorum continuit? Quibus
'epercit aris? O utinam nova [135]
ncude diffingas retusum in
Messagetas Arabasque ferrum. 40

formidibale quidem *orientalibus regionibus, ac mari Erythræo. Heu pudet vulnerum criminisque, & fratrum* a fratribus interfectorum. *Ecquid exhorruimus nos homines sævi? quid impii dimisimus non violatum? a quo manum cohibuerunt adolescentes* ob *reverentiam Numinum? Qua non altaria polluerunt?* O Fortuna *hebebatos* male nostros *enses, utinam novâ incude fabrices contra Massagetas & Arabas,* benè.

ANNOTATIONES.

uoniam ἐρυθρὸς vel ἐρυθραῖος rubrum significat, cilicet ob terram rubram, sive miniatam aquæ ubstratam, vel ab imminentibus ejusdem coloris montibus; unde Sole affulgente species rubra præbetur mari: Aliis ab Erythræo rege actum nomen placet. Eustath. in Periegeſ. Dionyſ.

33. *Eheu, cicatricum & sceleris pudet.*] Inhonesta quippe sunt vulnera in bellis civilibus recepta: & quicquid adversus cives perpetratur, flagitiosum est ac pudendum. *Pudet* igitur & *fratrum,* in contrariis ut fit, militantium partibus, atque ita sæpius a consanguineis trucidatorum.

34. *Quid nos dura refugimus Ætas? &c.*] Nos hæc ætate ferrea odiisque plusquam civilibus infesta viventes, armaque in propinquorum corpora immaniter exacuentes, quid mali ac scelesti patrare detractavimus! quid infandi non attentavimus?

35. *Nefasti.*] Execrandi, conscelerati, nefarii. Cic. 2. de Legib. n. 21. *Quæ augur injusta, nefasta, vitiosa, dirave dixerit, irrita infectaque sunto.*

36. *Unde manus juventus Metu Deorum continuit? &c.*] Legunt alii *manum.* Quos religio cohibuit ab audendo scelere, a violandis sacris, templis atque aris violandis, impieque diruendis?

38. *O utinam nova Incude diffingas retusum, &c.*] Quidam legunt *distringas,* & *recusum* Sensus est: O Fortuna, finge de novo & fabrica nobis gladios, gloriose quidem in hostes Imperii Romani stringendos: nam illi prius a nobis male *retusi* sunt adversus fratres, cives, propinquos: civiles discordias extingue semper funestas, ut externa duntaxat bella deinceps moliamur, signaque Romana cum decore & gloria inferamus in *Messagetas* Scythiæ populos, ubi nunc pars Australis Tartariæ; aliis autem, Paludem Mæoticam incolentes; quasi *graves Getas* appellatos: *massa* enim Scythica lingua, grave significat, ex Isidoro Origin. 9. Claudian.

Massagetæque truces, duro gens aspera bello.

Item in Arabes gazis ac divitiis famosos. Arabia inter præcipuas Asiæ partes censetur. Terminos habet a Septentrione Syriam, & fluvium Euphratem, ab oriente sinum Persicum, ab Occidente sinum Arabicum, ab Meridie mare Arabicum, sive partem Indici Oceani. Porro ad rem præsentem facit quod habet Strabo l. 7. *Eo tempore,* inquit, *Byrebistas Getarum tenebat Imperium, adversus quem Cæsar instruxit exercitum.* Et quod Ammian. Marcell. *Arabiam* vocat *Getarum desertum.*

ODE XXXVI.

Faustum ex Hispaniâ reditum Numidæ gratulatur.

ET thure, & fidibus juvat
Placare, & vituli sanguine debito,

Et thure, & Lyricis carminibus, & debito cruore vituli expedit litare Numinibus

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supre Ode 3.

Ad Plotium, vel, ut aliis placet, Pomponium inscribitur Ode hæc. *Numida* vero cognominari videtur ab illa regione Africæ Libyæ interiori & Mauritaniæ finitima, in qua militaverat.

1. *Et thure, & fidibus juvat, &c.*] Æquum

Custodes

servatoribus Numidæ; qui jam incolumis ab extrema rediens Hispania, dilectis sociis oscula plurima; at nemini plura quam suavi Lamiæ partitur, recordatus adolescentiæ non alio ductore transactæ, & mutatæ pariter togæ. Ne læta dies signum desit Cressense; neve prolato cado parcatur: neque sit pedum cessatio ad ritum Saliorum;

Custodes Numidæ Deos:
  Qui nunc Hesperia sospes ab ultima [136]
Caris multa sodalibus,
  Nulli plura tamen dividit oscula,
Quam dulci Lamiæ; memor
  Actæ non alio rege puer'tiæ,
Mutatæque simul togæ.
  Cressa ne careat pulchra dies nota: 10
Neu promptæ modus amphoræ, [137]
  Neu morem in Salium sit requies pedum:

ANNOTATIONES.

est sacrum Diis facere, adhibitis, ex more veteri, thure, & musica, vitulumque mactare Diis ex voto pro felici reditu facto ab amico nostro Numida.

3. *Custodes.*] Castorem & Pollucem navigationis: vel Mercurium peregrinationis præsides. Unde hic suo nomine *ἰωδις* celebatur, teste Hesychio.

4. *Qui nunc Hesperia sospes ab ultima.*] Qui salvus rediit a bello Cantabrico. In ea Hispaniæ regione, Oceano Septentrionali proxima, ab Augusti ducibus gestum est non semel, nec valde feliciter, bellum. Quo magis mirum, inde sospitem Numidam rediisse *Hesperia ab ultima.* Quod addit, *ultima*, Hispaniam clare designat: alias enim Italia quoque Hesperia dicitur; ut supra notavi ad Od. 28. v. 26. Vide ibi annot. Strabo lib. 1. Hispani ad Occidentem vergunt maxime, *μάλιστα ἑσπέριοι*, inquit.

6. *Dividit oscula.*] Quotidiana quidem obviis familiaribus dabantur: at præcipue vel proficiscentibus, vel e peregrinatione redeuntibus. Cic. lib. 16. Epist. ult. ita scribit Tironi suo: *Oculos tuos, etiamsi te veniens in medio foro videro, dissuaviabor.* Sueton. Tiber. cap. 10. *Paucos in digressu osculatus.* Et cap. 34. *Quotidiana oscula prohibuit edicto.* Neron. cap. 37. *Certe neque adveniens, neque proficiscens, quemquam osculo impertivit, ac ne resalutatione quidem.* Sic & sacræ literæ: *Salutate invicem in osculo sancto.* D. Paul. Rom. cap. & art. ult. 1. ad Cor. cap. ult. D. Petr. 1. Epist. cap. & art. pariter ult.

7. *Lamiæ.*] De Ælio Lamia supra, Od. 26. *Memor Actæ non alio rege puer'tiæ, &c.*] Magnam animorum conjunctionem gignere hæc solent. Lamia & Numida eodem pædagogo seu rectore usi, pueritiam simul exegerant; prætextam quoque deponentes pariter circa annum 17. togam virilem una sumpserant, tum ex more, *tandem custode remoto*; ut ait noster ad Pisones Epist. Sunt qui *puer'tiæ regem* interpretantur patronum potentem: sed quid hoc ad pueros? Alii creatum forte regem inter pueros colludentes in *βασιλίνδα*, de qua Plato in Theæteto, Jul. Pollux. lib. 9. cap. de convivalibus ludis & nos postea Epist. 1. ad v. 59. ubi,

At pueri ludentes, rex eris, aiunt, &c.:

Melius certe alii intelligunt magistrum, sive inspectorem & curatorem. qui duobus aut pluribus pueris nobilibus instituendis præficiebatur *παιδῶναξ*, quasi *παίδων ἄναξ*.

8. *Puer'tiæ.*] Syncope. Sic *lamnæ* pro *laminæ* Sic *porgite* pro *porrigite*: Virgil. Æneid. 8. v. 274. *surpite* pro *surripite*: infra, lib. 2. Sat. 3 & lib. 4. Od. 13. *Porgam* pro *porrigam*, teste Festo, & Scal. lib. 9.

10. *Cressa ne careat, &c.*] Dies ista qua reditus mihi res, notetur læto signo, vel creta, albo nempe lapillo, seu Cretensi; ex more apud Thracas instituto, lætas dies ac felices candido notandi calculo. Plin. lib. 7. cap. 40. Hinc legendum quidam putarunt *Thressa*; sed male, ut notavi ad Pers. Sat. 2. v. 1. Nec enim de consuetudine Thracum hic agitur, sed de Cretensi nota felicitatis indice, candida nimirum. Sic postea Sat. 3. lib. 2. v. 246.

Creta an carbone notandam?

Et Pers. Sat. 5. v. 108.

Illa prius creta, mox hac carbone notasti.

11. *Neu promptæ modus amphoræ.*] Ad plenam significationem lætitiæ, large bibendum ait; simul & veterum tangit morem, quo amicos vel proficiscentes, vel e peregrinatione revertentes convivio excipiebant. Quæ quidem epulæ dicebantur viaticæ, & adventitiæ.

12. *Neu morem in Salium sit requies pedum.*] Nec omittantur tripudia & saltationes iis similes, quas exercent Salii Martis sacerdotes a Numa Pompilio instituti, numero duodecim, e Patricio genere: a Tullo deinde Hostilio duplicati. Hi ænea galea, balteo, ac thorace armati, per urbem incedebant, gradu composito, atque ad tibiæ modulos subsilientes: unde nomen. Sacra illa cœnis quoque sumptuosis cantibus & symphonia opipare celebrabant. Vide plura apud

Neu

Neu multi Damalis meri
  Baſſum Threicia vincat amyſtide:
Neu deſint epulis roſæ, 15
  Neu vivax apium, neu breve lilium.
Omnes in Damalim putres [138]
  Deponent oculos: nec Damalis novo
Divelletur adultero,
  Laſcivis hederis ambitioſior. 20

Neve Damalis plurimi vini bibax certet cum Baſſo poculis Thracibus: neve convivium roſis careat, nec apio conſtanti, nec fugaci lilio. In Damalin cuncti defigent aſpectus laſcivos: at Damalis ab novo non abſtrahetur amatore, hederis hærentibus tenacior.

ANNOTATIONES.

Liv. lib. 1. cap. 20. Jul. Poll. lib. 4. cap. 14. maxime vero Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 26. &c. Dionyſ. Halicarn. lib. 2. ſic habet: *Hi autem Salii omnes ſaltatores ſunt, & laudatores armatorum Deorum, &c.* Varro 4. de Ling. Lat. ſic habet: *Salii a ſaltando, quod facere in comitio quotannis in ſacris ſolent & debent.*

13. *Neu multi Damalis meri Baſſum, &c.*] Ad convivium amica Numidæ Damalis invitata cum novo ſic amatore conſueſcat, ut relicta veteris amici familiaritate, Baſſi videlicet, non amplius cum eo certet bibacitate vinoſa quidem mulier.

Multi meri.] Tull. lib. 9. Epiſt. ult. *Non multi cibi hoſpitem accipies, ſed multi joci.* Alii ſic interpretantur: Baſſus & Damalis certent poculis, nec in pergræcatione huic ille cedat.

14. *Baſſum.*] Is forte eſt Iambicus ille Poeta ad quem eſt Propertii Eleg. 4. lib. 1. & Eleg. 10. lib. 4. Triſt. Ovidii. Ubi male, *Battus* legitur; Baſſus etiam vocatur apud antiquiores vitæ Ovidii ſcriptores. Teſtis Scaliger.

Threicia amyſtide.] Vel poculo valde capaci, vel bibendi genere apud Thracas & Scythas uſitato ἀπνευστὶ, ſine reſpiratione, ἀμυστὶ, hiante & patenti ore & rictu: unde ἀμυστίζειν dicitur is qui ſic vinum ingurgitat, largo hauſtu, ductim, confertim & confeſtim; non autem ſorbillando, vel lento ductu. Vide Plutarch. Sympoſ. Cœl. lib. 4. cap. 26. & lib. 15. cap. 6. Turneb. lib. 18. cap. 27.

15. *Neu deſint epulis roſæ.*] Ad corollas nempe texendas ex epulantium more veterum, tum ad delicias, tum ebrietatis coercendæ cauſa, ut notavi jam alibi, & mox dicam Ode 38.

16. *Neu vivax apium.*] Diu virens, quodque μένει propterea dicitur, ac inter coronarios flores cenſetur apud Athen. lib. 15. Vide lib. 2. Od. 7. v. 24.

Neu breve lilium.] Brevi durans.

17. *Omnes in Damalin putres Deponent oculos.*] Omnes in Damalin oculos amore languentes defigent, condent, ac veluti ſepelient. At illa contemptis amatoribus cæteris quidem omnibus, uni ſe addicet Numidæ.

Putres.] Laſcivos, libidine fractos. Perſ. Sat. 5. v. 58.

Ille in Venerem eſt putris.

Deponent.] Timentium & languentium oculi dejecti ac depoſiti: contra ſecurorum elati & recti. Propert. lib. 1. Eleg. 1.

Tum mihi conſtantis dejecit lumina faſtus,
  Et caput impoſitis preſſit Amor pedibus.

18. *Nec Damalis novo Divelletur, &c.*] Damalis in amore conſtans & fida non recedet ab unius Numidæ complexu, ei tenacius adhærens, quam hedera muro vel arbori.

ODE XXXVII.

Sodales hortatur ad lætandum, extincta Cleopatra.

Jam compotandum est, O *socii; jam plantâ levi terra percutienda* est: *jam tempus adest epulis Saliaribus decorare Numinum lectos. Non licebat antea Cæcubum* vinum *proferre* è *cellis vetustis*, *dum Capitolio eversionem*, *& exitium Imperio* Romano *moliebatur Regina insaniens cum turmâ fœdâ homi-*

NUnc est bibendum, nunc pede libero
  Pulsanda tellus: nunc Saliaribus [13]
Ornare pulvinar Deorum
Tempus erat dapibus, sodales.
  Antehac nefas depromere Cæcubum
Cellis avitis; dum Capitolio
Regina dementes ruinas,
Funus & Imperio parabat,
  Contaminato cum grege turpium

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod supra Od. 9.

1. *Nunc est bibendum, &c.*] Post insignem illam ad Actium Augusti victoriam, superatumque Antonium cum sua Cleopatra, quæ Romanis dominari stulte appetebat; libere jam tripudiandum, hilariter epulandum est. De his Flor. lib. 4. cap. 1. Liv. lib. 132. & 133. Plutarch. in vita Antonii, Sueton. Oros. &c. Scilicet Imperio Romano Triumviris partito, Augusti sorori Octaviæ, quam duxerat uxorem, repudio remisso, Cleopatræ se amoribus immersit Antonius. Hinc iratus Cæsar bellum ei molitus, in Epirum copias transportavit, navalique prælio ad Actium Epiri promontorium commisso, Antonium & Cleopatram tam gloriose vicit, ut victos ad fugam, indeque ad ultimam rerum ac ipsius vitæ desperationem adegerit. Ob res tam præclare gestas, supplicationes etiam, ut videtur, ad pulvinaria Deorum institutas indictaque lectisternia, gratulatur Augusto Romanisque Horatius hac Ode, ut & Epod. 9. Vide ibi.

2. *Nunc Saliaribus Ornare pulvinar Deorum, &c.*] *Tempus erat:* vel enallage; pro, *tempus est:* vel, destinatum fatis, hoc erat tempus, ad gratias Diis agendas, nostramque lætitiam exhibendam, tum lectos ac pulvinos in templis Numinibus sternendo, tum opiparas celebrando cœnas & epulas, quales Saliis consuetæ & solennes, ut locum dederint proverbio, *Saliares cœnæ*, id est, sumptuosæ. Vide supra Annot. Od. 36. ad vocem *Salium*, Turneb. lib. 7. cap. 17. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 27. Tit. Liv. passim de lectisterniis, quorum superstitionem insectatur Arnob. lib. 7. contra gentes, his verbis: *Lectisternium Cereris erit Idibus proximis. Habent enim Dii lectos, atque ut stratis possint mollioribus incubare, pulvinorum tollitur atque excitatur impressio.*

5. *Antehac nefas depromere, &c.*] Laborante civilibus discordiis antea Republica, & femina jugum Romanis intentante, lætari non licebat, nec e cellis promere vina generosa, quale Cæcubum e Campaniæ fertilibus agris, prope Fundos & Amyclas urbes. Martial. lib. 13. Epig. 115.

Cæcuba Fundanis generosa coquuntur Amyclis.

6. *Dum Capitolio Regina, &c.*] Dum Romano Imperio cladem moliretur Cleopatra Ægypti Regina, furiosa ambitione acta, solitis cubicullariis stipata, eunuchis nimirum, omnia sibi spondens, atque ob aspirantem fortunam animo impotenter elata.

7. *Regina dementes ruinas Funus & Imperio parabat, &c.*] Recte observant docti interpretes, mentionem hic Antonii fieri nullam, sed Cleopatræ duntaxat; tum quod e civili bello nulla triumphi manet gloria; tum quia vulgo dicebatur mulier Ægyptia Romanum affectare Imperium. Flor. lib. 4. cap. 11. ita scribit *Furor Antonii, quatenus ambitu non interiret luxu & libidine extinctus est. Quippe post Parthos, cum exosus arma in otio ageret, captus amore Cleopatræ quasi bene gestis rebus in regio se sinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia ab ebrio Imperatore pretium libidinum Romanum Imperium petit; & promisit Antonius: quasi facilior esset Parthis Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacite: sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus, totus in monstrum istud, ut mente ita animo quoque & cultu desciverat, &c.*

9. *Contaminato.*] Ex Donato, *contaminare* est, rem rei sic miscere, ut corrumpatur utraque, neutra permaneat: quod quidem spadonibus competit. Nam ex Greg. Nazian. in Epitaph. Basilii magni, inter mulieres viri esse videntur, inter viros autem sunt mulieres, ad obscœna vero quælibet paratissimi. Hinc sequitur, *Cum grege turpium morbo.* Quidem legunt *congrege.* Porro *contaminati*, *turpesque morbo*, seu ob emasculationem, seu ob cinædicam fœditatem. Juvenal. Sat. 2.

Hispo subit juvenes: & morbo pallet utroque.

Morbo

Morbo virorum; quidlibet impotens [140]
Sperare, fortunaque dulci 11
Ebria. Sed minuit furorem
Vix una sospes navis ab ignibus:
Mentemque lymphatam Mareotico
Redegit in veros timores 15
Cæsar, ab Italia volantem
Remis adurgens; accipiter velut
Molles columbas, aut leporem citus
Venator in campis nivalis
Æmoniæ; daret ut catenis 20
Fatale monstrum: quæ generosius [141]
Perire quærens, nec muliebriter
Expavit ensem, nec latentes
Classe cita reparavit oras.

num lue inquinatorum, nihil non sibi *temere promittens, fortunâ favente dementata. Verum fastum* ejus *imminuit unica navicula vix ab incendio salva: & animum Mareotico furentem ad veros metus compulit Augustus, quando fugientem ab Italiâ persecutus est remigatione, (tanquam accipiter teneras columbas, aut leporem velox insecutor per agros Æmoniæ nivosæ) ut in vincula conjiceret funestum portentum. Illa* verò *strenuè mori volens, haud gladium exhorruit more fœmineo, nec reconditas celeri navigio terras requisivit.*

ANNOTATIONES.

10. *Quidlibet impotens Sperare.*] Sunt qui interpretentur, Valde potens; sed alii melius; impar & impotens ambitionem frænare, quidlibet temere sperabat. Sic enim qui se continere ab illicitis nequit, sui dicitur non compos, & animi impotens; quoniam affectus, motus, cupiditates non valet coercere, imo ab iis victus, huc illuc ut servus trahitur.

12. *Sed minuit furorem Vix una, &c.*] Bene scripsit quidam: *Fortuna vitrea est: cum splendet frangitur.* Itaque spes insanas, superbos fastus, & arrogantes animos tandem Cleopatra fregit, quando e classe tam numerosa, vix ab incendio Romanorum navim unam eripuit, qua fugeret. Subtiliter hic a nonnullis intelligitur Augustus, qui fuerit unus sospes ab impuris illis Cleopatræ ardoribus, quibus deflagrarant Julius quidem Cæsar primum, ac subinde Antonius. Flor. cit. *Prima dux fugæ Regina, cum aurea puppe, veloque purpureo se in altum dedit: mox secutus Antonius: sed instare vestigiis Cæsar, &c. . . . . . prope manu tenebatur. Prior ferrum occupavit Antonius. Regina ad pedes Cæsaris provoluta tentavit oculos ducis frustra. Nam pulchritudo intra pudicitiam Principis fuit.*

14. *Lymphatam Mareotico Redegit, &c.*] Vel exquisito vino ex illa Ægypti regione, Mareotidi paludi vicina, apud Alexandriam; quod laudant Columella, Athenæus, Strabo, &c. & meminit Virgilius Georgic. 2.

Sunt Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ.

Eo nempe, cum suo Antonio, frequenter epulata, animum exhilarabat. Vel, regni *Mareotici*, id est, Ægyptii opibus nimium confisa, indeque velut cæco animi impetu abrepta ad quandam insaniam, cum jam sibi arrogat aliena, de propriis laboravit, sibique timuit, ne hostium præda fieret; quod revera contigit.

16. *Ab Italia volantem Remis adurgens, &c.*] Addente alas timore fugiebat celeriter Cleopatra: sed institit Augustus (teste Floro cit.) navibus Liburnis, quæ velocissimæ sunt, ut postea dicetur: hinc accipitri citoque venatori comparatur. *Ab Italia.*] Porro illa abhorrebat, eo timens abduci ad hostilis triumphi pompam suo dedecore exornandam.

20. *Æmoniæ.*] Vel Thraciæ: sic dictæ ab Hæmo, seu Æmone nivoso monte, vel potius, Thessalicæ regionis Macedonibus proximæ ab Æmone Deucalionis filio nuncupatæ.

Daret ut catenis Fatale monstrum.] Ut captivam aveheret Cleopatram Reipublicæ Romanæ fatalem & exitiosam; vel suæ gloriæ ac triumpho fatis reservatam. Addunt alii, thesauris ejus potiundi spem insequendi causam fuisse.

21. *Quæ generosius Perire quærens, &c.*] Haud muliebrem animum, sed virilem potius gerens in corpore muliebri, nequaquam more feminarum ensis aciem expavit. Nimirum cum Augustus Alexandriam, obsessosque ibi Antonium & Cleopatram redegisset in suam potestatem; se quidem interemit Antonius: arripuit & Cleopatra gladium, quo sibi mortem inferret: sed prohibita est a Proculeio, intra sepulchrorum claustra, misso a Cæsare, qui vivam servare ad sui triumphi decus exoptabat. Plutarch. in vita Antonii. Tit. Liv. lib. 133. cit.

23. *Nec latentes Classe cita reparavit oras.*] Nec in remotas Ægypti regiones clam aufugit, aut usquam latere voluit, sed Alexandriam recto cursu contendit.

Latentes.] Cic. Agrar. 2. n. 43. *Quid Alexandria, cunctaque Ægyptus? ut occulte latet, ut recondita est?* Suum tamen postea damnavit errorem, intellexitque satius futurum fuisse cedere tempori, & in tutum aliquem locum se recipere,

Ausa

Sed fronte læta desperatum etiam regnum adire non verita est: & constans sævas aspides attrectavit, ut nigrum virus corpore hauriret; morte constitutâ audacior. Nempe femina haud ignobilis ad magnificum Augusti triumphum Liburnis ferocibus velut privata devehi abhorrebat.

Ausa & jacentem visere regiam 25
Vultu sereno fortis, & asperas
Tractare serpentes, ut atrum [142]
Corpore combiberet venenum;
Deliberata morte ferocior:
Sævis Liburnis scilicet invidens 30
Privata deduci superbo
Non humilis mulier triumpho.

ANNOTATIONES.

dum bellum repararet; conspirante præsertim in ejus auxilium tota Ægypto. Vide Virgil. Æn. 8. v. 707. & seq. & Servium in eum locum. Vide & Plutarch. Dionemque, tentatam ab ea fugam per sinum Arabicum, contra narrantes.

25. *Ausa & jacentem visere regiam, &c.*] Desperatum licet regnum ingressa nihil de superbia remisit: *vultu sereno* regiam adit, ibique in omni luxu versatur: teste Plutarcho.

26. *Fortis, & asperas Tractare serpentes.*] Cum in victoris potestate esset, morique constituisset, secretum mortis genus tentavit. Flor. cit. *Cleopatra,* inquit, *non jam de vita, quæ offerebatur, sed de parte regni laborabat. Quod ubi desperavit a Principe, servarique se triumpho vidit, incautiorem nacta custodiam, in Mausoleum se (sepulchra regum sic vocant) recepit: ubi maximos, ut solebat, induta cultus, in differto odoribus solio, juxta suum se collocavit Antonium, admotisque ad venas serpentibus, morte quasi somno soluta.* Similiter Plutarchus refert; omnium genera venenorum in damnatis expertam: anxiam autem fuisse, quod quæ cito extinguerent, crearent dolorem: quæ vero sine dolore essent, celeritate carerent: tandem vero deprehendisse aspidis morsum & cito & sine dolore enecare, gravato ex somno capite, & leni sudore per vultum diffuso. Cæterum nemini compertum est, quo mortis genere Cleopatra obierit: puncturas tantum in brachio constat exiguas apparuisse. Hinc Augustus ejus simulachrum in triumpho duxit, admorso aspidibus brachio. De quo Propert. lib. 3. Eleg. 10.

Brachia spectavi sacris admorsa colubris,
Et trahere occultum membra soporis iter.

29. *Deliberata morte ferocior.*] Eo ferocior, quod mori quoquo modo statuerat. Adverte pluribus extolli Cleopatræ generositatem supra muliebrem sexum, ut hinc victori accedat & crescat gloria. Alias enim habere locum potuisset, quod scribit Virgil. Æneid. 4.

Egregiam vero laudem . . . . .
Si femina victa est.

30. *Sævis Liburnis.*] Non parum juverant Augustum in reportanda navali victoria Liburni Illyrii populi, Liburnæque naves celeritate insignes. Ex quo patet non cymbas quasdam aut naviculas bello ineptas fuisse, ut putarunt quidam: Suidas certe rostratas & constratas extitisse tradit, alia tamen quam triremes forma. Vide Veget. lib. 4. de re Milit. Appian. lib. 4. &c.

Sævis.] Si quidem Romam deportassent vivam ad hostis triumphum.

Scilicet invidens Privata deduci superbo Non humilis mulier triumpho.] Dio cit. lib. 51. ita scribit: *Tantas inter calamitates regni memoriam retinebat, ut mallet nomine & ornamentis ejus retentis mori, quam privata vita frui.* Nihil itaque magis Cleopatra formidabat, quam triumphari, invidens Augusto illum quem tantopere anhelabat, honorem, victam & vinctam scilicet Reginam per Urbem Italiamque circumducendi in suo triumpho. Hinc aiunt, cum capta ab Augusto clementius de industria tractaretur, qua vero mente & consilio satis intelligeret, dicere solitam; *Non triumphabor.*

ODE

ODE XXXVIII.

Parvo gaudere se in conviviis apparatu.

PErſicos odi, puer, apparatus. [143]
Diſplicent nexæ philyra coronæ:
Mitte ſectari, roſa quo locorum [144]

O Famule, averſor Perſarum ſumptus. Non placent corollæ philyra colligatæ : Omitte perſcrutari quibus in regionibus durent roſæ

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2.

1. *Perſicos odi, puer, apparatus.*] Perſarum luxus paſſim famoſus ex Herodoto, Xenophonte, Plinio, Athenæo. Illi nempe vaſa pretioſa in conviviis, lectos etiam diſcubitorios aureos & gemmeos requirebant. Patet ex Herodot. lib. 9. unguenta & odores amabant. Teſtis Plin. lib. 13. cap. 1. opſonia exquiſita, tibicines miniſtros ſuccinctos adhibebant. Ex Plutarch. novæ alicujus voluptatis inventoribus præmia dabant. Valer. Maxim. lib. 9. cap. 1. Cœl. Rhodig. lib. 8. cap. 2. &c. *Perſæ & Medi omnium hominum maxime voluptatem ac delicias colere :* & paulo poſt ; *Omnium primi luxu celebres fuiſſe Perſæ,* referuntur ab Athen. lib. 12. cap. 1. & lib. 4. cap. 10. ex Theophraſto ; *Perſarum reges luxu effeminati ingentem pecuniæ ſummam per præconem iis pollicentur, qui novum voluptatis genus excogitarint.* Item ex Heraclide Cumano, *qui cœnanti regi Perſarum miniſtrant, loti omnes, pulchris induti veſtibus aſſiſtunt, ac diei parte dimidia circa cœnæ apparatum occupantur.* Denique ex Xenophonte in Ageſilao, ſub finem ; *Apud Perſas ſunt qui totum orbem circumeant quæritantes quid regi ſit potu gratiſſimum ; alii ſolerter inquirunt quid libenter edat ; ubi & quomodo ſuaviter dormiat. Neque eſt facile dictu, quam anxie talia procurent.*

2. *Diſplicent nexæ philyra coronæ.*] Coronatos epulari veteres aſſuetos conſtat : ſed & luxum in texendis arte & labore corollis iſtis fuiſſe non minus certum eſt. Ait vero Horatius odiſſe ſe ſumptuoſas ac operoſas has etiam coronas, quæ vel texerentur e floribus ac foliis inventu difficilibus ; vel necterentur magno labore & apparatu.

Philyra.] Tenui membrana, quæ corticem inter & lignum tiliæ arboris ſuccreſcit. Hac utebantur tum ad nectendos flores, tum ad lemniſcos appendendos. Plin. lib. 16. cap. 14. *Inter corticem & lignum tenues tunicæ, multiplici membrana, e quibus vincula tiliæ vocantur : tenuiſſimæ earum philyræ, coronarum lemniſci, celebres, antiquorum honore.* & lib. 21. cap. 3. *Craſſus dives primus argento auroque folia imitatus, ludis ſuis coronas dedit. Acceſſerunt & lemniſci, quos adici ipſarum coronarum honos erat . . . Claudius Pulcher bracteas etiam philyra dedit.* Angel. Politian. Miſcel. cap. 72. ita ſcribit : *Philyræ uſus percelebris olim in texendis coronis : e philyris etiam fiebant lemniſci, id eſt faſciolæ e coronis pendulæ.*

Coronæ.] Hæ fiebant e frondibus ac floribus hederæ, roſæ, violæ, lauri, lilii, narciſſi, myrti, &c. hiſque diſcuti ebrietatem, & capitis dolores credebant, ſeu conſtringendo, ſeu refrigerando. Plutarch. Sympoſ. lib. 3. quæſt. 1. An inter potandum, coronis floreis, ac ſertis utendum ſit, multis diſputat : ait vero *Hedera crapulam reſtingui . . . . . amethyſto herba ſicut & gemma vinolentiam retundi . . . vinum ſi quando caput tentaverit, florum auram auxiliari, & munire adverſus crapulam ; eo quod flores calidi leniter ſpiramenta laxantes ſpiraculum vino præſtant : frigidi vero modice ſtringendo repellunt inhibentque evaporationes : ceu viola, & corona ex roſis, &c.* Et ex his aliiſque ibidem compluribus concludit, coronis floreis inter pocula uſos propterea veteres. Athen. lib. 3. cap. 21. jubet ex Archeſtrato, *Perpetuo coronis inter cœnam caput omnifariis redimiri.* lib. vero 15. cap. 5. ex Ariſtotele & Ariſtone, affirmat : *Antiquos ob capitis gravitatem & dolorem a vini potu vinculum temporibus adhibuiſſe, quod eam ligaturam prodeſſe crederent : poſteros autem, ornatus & oblectamenti gratia, coronas in compotationibus excogitaſſe.* Et paulo poſt, ait : *Capitis dolori florum faſciculos ac ſerta mederi ſuo compreſſu & vinculo.* Plin lib. 21. cap. 3. jam cit. ſic habet : *Apud Græcos de coronis ſcripſere Mneſtheus & Callimachus Medici, quæ nocerent capiti : quoniam & in hoc eſt aliqua valetudinis portio ; in potu atque hilaritate præcipue, odorum vi ſurrepente fallaciter, &c.* ubi etiam refert Cleopatram per illitas veneno coronas Antonio inſidiatam. Ex illis vero quæ ante dicta ſunt, Ovidius ita canit, Faſt. 5.

Ebrius incinctis philyra conviva capillis
Saltat, & imprudens utitur arte meri.

3. *Mitte ſectari, roſa quo, &c.*] Ne labores ad inveſtigandas roſas extra tempus : texendaſve e raris floribus coronas. Athen. cit. in con-

serotinæ. In primis studio, ne quidquam laboriose adhibeas ad myrtum solam. Neque vero tibi famulo myrtus indecora, nec mihi sub arcta densam vitem perpotanti.

Sera moretur.
Simplici myrto nihil allabores
Sedulus curo: neque te ministrum [14
Dedecet myrtus, neque me sub arcta
Vite bibentem.

ANNOTATIONES.

viviis roseas coronas commendat. At eas, cum natura negat, luxuriose sectantes ita corripit Seneca Epist. 122. An vivunt contra naturam, qui hyeme concupiscunt rosam? Et qui aquarum fomento calentium, & calorem apta mutatione (vel potius *imitatione*, id est, imitando calorem æstivum, qui a natura est, ex Lipsio ibid.) bruma lilium florem vernum exprimunt?

5. *Simplici Myrto nihil allabores, &c.*] Nihil volo præter myrtum, itaque ne quid ultra quærere ad convivii hilaritatem satagas. Intelligit autem vel myrti ramum, quem olim convivæ alter alteri porrigebant, suam quisque edendo cantilenam: ex Plutarcho, in Sympos. & Victorio lib. 16. cap 2. ubi sic scribit: *Qui in conviviis olim carmina cantabant, myrtum laurumque manu tenebant: laurum, qui versus Homericos recitarent, myrtum, qui Æschili, Simonidis, Stesichori.* Vel simplexam simpliciter e myrti surculo coronam. Athen. cit. lib. 15. cap. 5. *Jam inde voluptatibus dediti homines, præter eam vim qua ebrietatis incommodis medetur corona e floribus, oculorum quoque & narium delectationem experiverunt, ac tum maxime coronam myrteam, quæ astringit, & vini arcet exhalationes: tum etiam e rosis, quæ gravitatem capitis sedat, & æstuantes potione refrigerat, usurparunt.* Et cap. 6. *Herostratus myrtos extemplo virentes consecravit in æde Veneris, ejusque dicata imagine, spectatissimos civium ad epulum vocavit in delubrum, eorumque singulos corona donavit myrtea, quam Naucritaten appellarunt.* Additque, nihil aliud esse coronam illam ab Anacreonte gestatam, præter myrteam adjectis rosis: verumque se arbitrari, quod prodidit Philænides; e myrto coronam meri vapores prohibere; e rosis autem, refrigerando vim habere leniendi capitis dolores.

6. *Neque te ministrum Dedecet myrtus.*] Tu quoque satis decorus & ornatus mihi videris simplici myrto, cum mihi potanti ministrabis. Persæ contra more suo luxuriosi, pueros seu ministros in conviviis optabant succinctos & lemniscatis coronis exornatos. Alex. ab Alex. lib. 5 cap. 21. ait pariter; *Festis diebus coronatos cum lemniscis veteres epulari consuevisse; fercula quoque lautiora a coronatis item ministris afferri solita cum cantu & tibicine.* Athenæus autem lib. 15. cap. 10. ex Philoxeno sic refert: *Aqua lavandis manibus allata est: molliusculus puerus argenteo gutto, quem tenebat, affudit: deinde coronas advexit tenues e puris myrti ramis, magno labore contextas.*

7. *Neque me sub arcta Vite bibentem.*] Mihi pariter sufficiet myrtus simplex considenti quietem & hilariter bibenti, non ut Persæ sub lacunari splendido, sed sub vitis umbraculo, sub humili & arcta vite, id est, sub palmitibus & pampinis pergula intextis & suffultis: *Sous la treille.* Ang. **Under an Arbour made of a Vine.**

Q. HORATII FLACCI
Carminum, seu Odarum,
LIBER SECUNDUS.

ODE I.

Asinium Pollionem monet, ut bella civilia describere intermittat: tum laudat ejus scripta.

MOTUM ex Metello consule civicum [146]
Bellique causas, & vitia, & modos,

Bella civilia a Metelli consulatu, & discordiarum origines, criminaque, & rationes,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Metello consule.*] Plures hujus nominis cum erint Consules, ambigitur sane, de quo potissimum loquatur Horatius. Verum ex adjunctis men intelligendus maxime videtur Q. Metellus Celer, qui consulatum gessit cum L. Afranio, anno ab Urbe condita 690. vel, ut aliis placet, 693. Sub his enim bellum exarsit Cæsarem inter & Pompeium, ut fuse narrat Florus lib. 4. cap. 2. Res itaque per annos circiter viginti, civilibus dissidiis gestas, hoc est, ab eo, quod notavi, tempore, ad suum usque consulatum Pollio persequebatur, cum Poëta noster ab instituto cursu illum revocare nitebatur hac Ode; forte ne excitata bellorum istorum recordatio infestiorem sibi faceret Augustum, contra quem militarat: ut explicatur Ode 7. sequenti. Pollionis historiam altius repetitam volunt alii, nempe a consulatu Q. Metelli Numidici, qui fuit Consul cum M. Junio Silano, an. U. C. 641. vel 644. secundum alios: efferuntque testimonium vetustissimi codicis, in quo sic annotatum legitur: *Ex Metello*, id est, ex eo tempore quo Metellus fuit Consul contra Jugurtham. Sed quæ fides? Certe negotium mihi facessit majus eorum sententia, qui Torrentio duce, intelligunt Q. Metellum Scipionem a Pompeio tertium Consule in Collegam adscitum, anno U. C. 701. quoniam lata est tunc ea lex, qua a petitione Magistratuum absentes arcebantur, ne excepto quidem Cæsare: Sueton. Jul. Cæsar. cap. 28. nam & cap. seq. *Commotum his Cæsarem*, & paulo post, *Prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuisse*, idem testatur. Non moror Q. Metellum Pium cum Scylla Consulem, an. 673. quem afferunt quidam nullo certe, aut levi admodum fundamento.

2. *Bellique causas.*] Aliæ fuerunt simulatæ, aliæ veræ: hæ profecto erant odium & invidia partium, Ducum autem superbia, avaritia, ambitio, dominandi cupiditas. Lucian. lib. 1.

> *Nec quenquam jam ferre potest Cæsarve priorem,*
> *Pompeiusve parem.*

Alias vero Principes ipsi obtendebant, Pompeius defensionem libertatis publicæ: Cæsar factam sibi contumeliam, &c. Vide Suet. Jul. Cæsar. cap. 28, 29, 30. Flor. lib. 3. cap. ult. & l. 4. c. 2. & seq. Plutarch. Appian. Oros. Dion. Cæsaris etiam de Bell. Civil. lib. 1. ubi sic habet: *Neminem dignitate secum exæquari volebat Pompeius: simul infamia legionum permotus, quas ab itinere Asiæ Syriaque ad suam potentiam dominatumque converterat, rem ad arma deduci studebat, &c.* De

& fortunæ jocum, & ducum consensiones Reipublicæ damnosas, & arma nondum lustrato sanguine conspersa describis; argumentum sane periculosum & lubricum:

Ludumque fortunæ, gravesque [147]
Principum amicitias, & arma [148]
Nondum expiatis uncta cruoribus; 5
Periculosæ plenum opus aleæ

ANNOTATIONES.

De seipso vero scribens, ita queritur: *Novum in Republica introductum exemplum, ut Tribunitia intercessio armis notaretur atque opprimeretur, quæ superioribus annis esset restituta .... sibi semper Reipublicæ primam dignitatem, vitaque potiorem: doluisse se quod populi Romani beneficium sibi per contumeliam ab inimicis extorqueretur, ereptoque semestri imperio in urbem retraheretur, &c.*

Et vitia, & modos.] Vitiosos modos, improbas agendi rationes. *Jus datum sceleri*, quod ait Lucanus. Florus cit. cap. 2. lib. 4. *Marianam Cinnanamque rabiem, Syllanamque tempestatem; Cæsaris furorem atque Pompeii vocat.* Et paulo post, *Non recte civile tantum, nec sociale, aut externum* dici bellum oportere, ait, *sed commune quoddam ex omnibus, & plusquam bellum. Quippe si duces ejus inspicias, totus senatus in partibus: si exercitus, hinc undecim legiones, inde decem & octo, flos omnis & robur Italici sanguinis, si auxilia sociorum, hinc Gallici Germanique delectus; inde Deiotarus, Ariobarzanes, &c. . . . si moram belli, quatuor anni, & pro clade rerum breve tempus: si locum, intra Italiam, inde se in Galliam Hispaniamque deflexit: reversumque ab occasu, totis viribus in Epiro Thessaliaque consedit: hinc in Ægyptum, inde in Asiam, rursumque in Africam, postremo in Hispaniam remigravit. Nec vero prius quievit, quam in urbe ipsa medio Senatu, eorum qui victi erant, odia victoris sese cæde satiarent, &c.* & hi quidem *modi*, hæc belli *vitia*. Ducum autem pravas affectiones quis non intelligebat? Flor. cit. *Pompeio suspectæ Cæsaris opes, Cæsari vero Pompeiana dignitas erat gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille superiorem. Nefas! Sic de principatu laborabant, tanquam duos tanta Imperii fortuna non caperet, &c.* & paulo post? *Pompeius ab Italia, Senatus ab urbe fugatur: quam pæne vacuam metu Cæsar ingressus, Consulem se ipse facit. Ærarium quoque sanctum, quia tardius aperiebant Tribuni, jussit effringi, censumque & patrimonium Populi Romani ante rapuit, quam Imperium.* Hisce tamen tam violentæ cupiditatis conatibus Juris speciem prætexebat. Cæs. de Bell. Civil. lib. 1. scribens: *Se non maleficii causa ex provincia egressum, sed uti se a contumeliis inimicorum defenderet; ut Tribunos plebis ea re ex civitate pulsos in suam dignitatem restitueret; ut se & Populum Romanum paucorum factione oppressum in libertatem vindicaret.* Et apud Suet. Jul. cap. 30. Asinius ipse Pollio testatur Cæsarem Pharsalica cæsos acie cernentem adversarios, in hæc erupisse verba: *Hoc voluerunt: tantis rebus gestis C. Cæsar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petiissem.*

3. *Ludumque fortunæ.*] Quæ gaudet res quietas miscere; hos attenuare, illos imo tollere de gradu; vertere funeribus triumphos. Vide supra lib. 1. Ode 34. & 35. & Flor. ante cit. *Turpe dictu: modo princeps patrum, pacis bellique moderator, per triumphatum a se mare, lacera & inermi nave fugiebat.*

Gravesque Principum amicitias.] Triumviratum nempe, quo nihil unquam fuit bonis ac Reipublicæ gravius. Cato dicebat non ex inimicitiis Cæsaris & Pompeii, sed ex ipsorum & Crassi societate & amicitia provenisse omnia Reipublicæ mala. Hos igitur *Principes* intellige: vel Augustum, Lepidum, & Antonium; qui certe omnes rem suam non publicam quærentes imperii Populique Romani libertatem pessundedere. Lucan.

> *Tempus ad Augusti mansit concordia discors:*
> *Paxque fuit non sponte Ducum.*

4. *Arma Nondum expiatis uncta cruoribus.*] Bella vix dum bene sopita, recrudescentes quotidie dissentiones, *nec finita cum bello partium odia*, ut ait Flor. cit. Theodorus Marcillius explicat, cives armilustrio nondum expiatos, nondum acto censu, nec lustro condito: tunc nimirum cives omnes in Campum Martium armati conveniebant, ibique sacrificiis, sive Solitaurilibus lustrabantur. Dionys. Halicarn. lib. 4. Antiq. Rom. scribit: *Servium Tullium cives omnes in maximum ante urbem campum in armis convenire jussos, & in suis quosque ordinibus constitutos expiasse, tauro, ariete, & hirco, ter exercitum circumductis, moxque immolatis: atque censu peracto eam purgandi rationem apud Romanos hactenus observatam ab iis, qui sacratissimum obtinent magistratum, Lustrumque appellatam.* Hæc vero jam potitus rerum Augustus religiose præstitit anno sui regni 16. cum anno præcedenti, celebri triumpho Romam ingressus, Cleopatræ liberos ante currum duxisset: atque Nicopoli juxta Actium condita, ibidem agonem Actiacum instituisset. Euseb. Chron. Vide Varronem lib. 5. de Ling. Lat. Tit. Liv. lib. 1. cap. 28. & 44. Festum in Armilustrio; Asconium, Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 27. Horat. lib. 1. Od. 2.

> *Cui dabit partes scelus expiandi*
> *Jupiter?*

6. *Periculosæ plenum opus aleæ Tractas.*] Mo-

Tractas: & incedis per ignes
Suppositos cineri doloso,
Paulum severæ Musa Tragœdiæ
Desit theatris: mox, ubi publicas [149]
Res ordinaris, grande munus 11
Cecropio repetes cothurno,
Insigne mœstis præsidium reis,
Et consulenti, Pollio, curiæ:
Cui laurus æternos honores 15
Dalmatico peperit triumpho. [150]

& ambulas per ignes sub fallaci latentes favilla. A scena tantisper absit austera Musa Tragœdiæ: deinde cum publica negotia composueris, ingens opus resumes stylo Tragico, ô præclarum solatium tristibus reis & Senatui consilium exposcenti, Pollio; cui laurea immortale paravit decus in *triumpho Dalmatico.*

ANNOTATIONES.

Monet Pollionem Horatius, ne propere suum de bellis civilibus opus, seu poema seu historiam, evulgare; sed potius exspectet donec compositæ res sint, cum metuenda non erit amplius cuiusquam offensio.

7. *Incedis per ignes Suppositos cineri doloso.*] Recenti nempe injuriarum memoria, flagrantibus adhuc discordiis, quis possetres ex fide historiæ narrare & persequi, citra plurimorum offensionem? Certe ut e scintillis sub cinere latentibus incendium; ita e potentium vituperatione suboriuntur iræ, odia, ultio.

9. *Paulum severæ Musa Tragœdiæ Desit theatris.*] Seu Tragœdia, cui præest Melpomene, seu historia bellorum civilium res Tragicas complectens, cui præsidet Clio, ne proferatur in lucem ante commodum tempus. At ubi pro Consulis auctoritate & diligentia res turbatas pacaveris, tum vero edes quæ a te gravi stylo scripta sunt. Certe PollionemTragœdias scripsisse,& belle quidem, satis indicat Virg. Ecl. 8. v. 10. ubi ait:

En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem.
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno.

Nec enim de Augusti Ajace imperfecto intelligunt ea verba docti, sed de Pollionis Tragœdiis: sicut & Dalmaticum ejusdem triumphum notant aperte quæ sequuntur & quæ præcedunt.

Sive oram Illyrici legis æquoris
. . . .
hanc sine tempora circum
Inter victrices ederam tibi serpere lauros.

Horat. lib. 2. Sat. 10.

Pollio regum
Facta canit pede ter percusso:

Id est, Senariis versibus Iambicis, quorum usus est in Tragœdiis. Servius autem in Eclog. 3. ad v. 86. *Pollio & ipse facit nova carmina*, citat hanc Horatii Oden, ut Tragœdiarum scriptorem probet fuisse Pollionem.

12. *Cecropio cothurno.*] Cothurnus Tragœdorum altus & sublimis calceus poni solet pro excelsa & magnifica oratione, qualis decet Tragœdiam, cujus origo ex Athenis, ubi regnavit Cecrops, claruerunt autem primi Tragœdiarum scriptores Thespis, Æschylus, Sophocles, Euripides.

13. *Mœstis præsidium reis.*] Seu quod dicendi facultate clarissimus multos in foro defenderat; seu quod Senatores aliosque proceres, qui contra Augustum steterant, ad Pollionis confugientes patrocinium, in Cæsaris gratiam redire veniamque impetrare satagebant; quibus ille opitulari, ut & Horatio, Virgilioque, præsidiumque saluti esse non detrectabat, perinde ac Mæcenas Od. 1. lib. 1.

14. *Consulenti curiæ.*] Tum quia dare consilia laboranti curiæ Pollio Consul debebat; tum vero maxime quod ob summam prudentiæ laudem, nec minorem apud viros principes gratiam, de constituendæ Reipublicæ rationibus, rebusque componendis a Patribus enixe consulebatur.

Pollio.] Is orator, poeta, & historicus non vulgaris, exercituum etiam ductor non inglorius, consulatum laudabiliter gessit cum Cn. Domitio Calvino, an. U. C. 713. Ejus meminere Quintil. pluribus in locis; Sueton. tum in Cæsare cap. 30. & 55. tum de illustr. Gram. cap. 10. Dio lib. 37. 49. 55. Tacit. lib. 6. Seneca lib. de Tranquil. Animi, sub finem & Epist. 100. Vell. Paterc. lib. 2. Plin. lib. 7. cap. 30. & alibi: Plut. in vita Cæs. &c. Virgilium autem Bucolica Pollioni inscripsisse non dubitant eruditi, ut Mæcenati Georgica, Æneida Augusto.

15. *Cui laurus æternos honores Dalmatico peperit triumpho.*] Qui laudem & gloriam nactus es nunquam intermorituram tum cum lauro, ex more, coronatus triumphasti de Salona Dalmatiæ urbe a te expugnata. Inde Saloninum vocavit ille natum eo tempore filium, cujus Genethliacon canit Virgil. Eclog. 4. Fueritne Pollio Consul antequam triumpharet, an triumphum duxerit ante consulatum, disputant aliqui, sed quid hæc ad nos, & ad hunc Horatii locum?

Jamjam aures verberas minaci tubarum sonitu: jam clangunt litui: jam splendor armorum percellit equos fugientes, & equitum faciem. Jam videor audire summos Principes glorioso pulvere squallidos, omnemque terrarum orbem domitum, excepto Catonis animo invicto.

Jam nunc minaci murmure cornuum
Perstringis aures: jam litui strepunt:
Jam fulgor armorum fugaces
Terret equos, equitumque vultus.
Audire magnos jam videor duces, [15
Non indecoro pulvere sordidos;
Et cuncta terrarum subacta,
Præter atrocem animum Catonis.

ANNOTATIONES.

17. *Jam nunc minaci murmure cornuum, &c.*] Belli tumultum, prælii strepitum, clangentium & increpantium tubarum quasi minas ac terrorem sic depingis, O Pollio, ut his adesse videatur sibi quisquis tua scripta perlegit. Quod fit per hypotyposin, quam & hic Horatius præbet egregiam, tam graphice exprimens ea ipsa quæ laudat in Pollione, ut ea veluti ponat ob oculos, rerumque atrocitate mentem concutiat.

Cornuum.] Varro lib. 4. de Ling. Lat. *Cornua dicuntur, quod ea quæ nunc sunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu.*

Murmure cornuum Perstringis aures.] Cæsar. Bell. Civil. lib. 3. cap. 92. *Neque frustra antiquitus institutum est, ut signa undique concinerent, clamoremque universi tollerent: quibus rebus & hostes terreri, & suos incitari existimaverunt.* Contra tamen alii sensere, teste Gell. noct. Attic. lib. 1. cap. 11. ex Homero: *Ast ibant taciti spirantes robur Achivi.* Additque: *Quid ille vult ardentissimus clamor Romanorum militum, quem in congressibus præliorum fieri solitum scriptores annalium memoravere? Contrane institutum fiebant antiquæ disciplinæ tam probabile? An tum etiam gradu clementi, & silentio est opus, cum ad hostem iter in conspectu longinquo procul distantem? Cum vero prope ad manus ventum est, tum jam e propinquo hostis, & impetu propulsandus, & clamore terrendus est? &c.*

19. *Fugaces Terret equos, equitumque vultus.*] Cæsar. de Bell. Civil. lib. 3. cap. 94. *Cum recentes atque integri defessis successissent, alii autem a tergo adorirentur, sustinere Pompeiani non potuerunt, atque universi terga verterunt . . . . . Primum equitatus est pulsus . . . . . Pompeius ut equitatum suum pulsum vidit, cui maxime confidebat . . . . . protinus se in castra equo contulit, &c.* Quare vero tacet hic Cæsar suum illud strategema, quo maxime hostium fuga, & strages, sibique victoria contigit? Nimirum ex Plutarcho, Appiano, Lucano, aliisque, cohortibus suis mandaverat Cæsar, ut adversariorum ora, oculos, vultusque gladiis peterent. Flor. lib. 4. cap. 2. *Obequitantis Cæsaris exceptæ voces, altera cruenta, sed docta & ad victoriam efficax:* MILES, FACIEM FERI: *altera ad jactationem posita;* PARCE CIVIBUS. Dolus an virtus quis in hoste requirat? Sua certe Cæsarem non fefellit callida mens. Enim vero sciebat Pompeianos omnes fere nobiles, ætatis flore orisque venustate nimium quantum affectos, nunquam laturos impetum & ignominiam istam, atque ea vultus deformatione, qua abhorrebant, in fugam avertendos. Flor. cit. *Stragem fugientis equitatus levis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latius dato, turbantibus invicem copiis, reliqua strages quasi una manu facta est.*

21. *Audire magnos jam videor duces.*] Utriusque partis imperatores ante prælium orationibus incitantes militum animos virtutemque acuentes pollicitis etiam & obtestationibus adhibitis. Suet. Jul. Cæs. cap. 33. *Pro concione fidem militum flens, ac veste a pectore discissa invocavit. Existimatur etiam equestres census pollicitus singulis, per quos dignitatem suam defensurus esset, &c.* Vel *audire videor duces* victæ partis subactam deflentes causam meliorem, atque pessum datam libertatem & Rempublicam.

Magnos duces.] Pompeium in acie Pharsalica profligatum: Labienum, Afranium, Jubam, in Africa: Pompeii filium in Hispania ad Mundam urbem: ejusque fratrem Sextum Pompeium, qui Corduba in Siciliam, & hinc in Asiam fugiens tandem ab Antonianis ibi cæsus est.

22. *Non indecoro pulvere sordidos.*] In ipso conflictu, mediaque acie per singulos ordines discurrunt interdum duces, hos illosque ad strenue pugnandum adhortantur non verbis solum, sed & exemplo, glorioso proinde ipsi pulvere conspersi. Apud Livium passim. Flor. cit. de Philippensi certamine, *Multus in eo prælio Cæsar fuit, mediusque inter Imperatorem & militem. Voces quoque obequitantis exceptæ, &c.* Apud Mundam vero idem Cæsar, *ablegato equo, similis furenti primam in aciem procurrit. Ibi prensare fugientes, confirmare, per totum denique agmen, oculis, manibus, clamore volitare.* Vel, si referas ad posteriorem interpretationem mox allatam, *pulverem* accipe, in quo volutantur occumbentes pro patria & libertate civium. Vide lib. 1. Od. 1. v. 3. & Od. 15. v. 20.

24. *Præter atrocem animum Catonis.*] Cato apud Uticam interire maluit, quam hostium

Juno

Juno & Deorum quiſquis amicior
Afris, inulta ceſſerat impotens
Tellure: victorum nepotes
Rettulit inferias Jugurthæ.

[152] *Juno aliique Dii Africanis faventes dimigrarant impares, terrâ illâ non vindicatâ*; at modò *victorum poſteros Jugurthæ repreſentant inferias.*

ANNOTATIONES.

patriæ, qui jam vicerant atque omnia pæne tenebant, faciem videre. Plutarch. de eo Cæſar dixiſſe narratur: *Tuam ego tibi mortem invideo, Cato, quia tu mihi ſalutem tuam invidiſti.* Luc.

Victrix cauſa Diis placuit; ſed victa Catoni.

Flor. cit. *In Africa cum civibus multo atrocius quam in Pharſalia . . . . ſatis ample ſonabant in Pompeiani nominis locum Cato & Scipio. Acceſſit copiis Mauritaniæ rex Juba, videlicet ut latius vinceret Cæſar. Nihil ergo inter Pharſaliam & Thapſon, niſi quod amplior, eoque acrior, Cæſarianorum impetus fuit, indignantium poſt Pompeium, creviſſe bellum . . . . . . Cato non interfuit bello: poſitiſque apud Bragadam caſtris Uticam velut altera Africæ clauſtra ſervabat. Sed accepta partium clade, nihil cunctatus, ut ſapiente dignum erat, mortem etiam lætus accivit . . . . perlecto nocte ad lucernam Platonis libro qui immortalitatem animæ docet, paululum quievit: tum circa primam vigiliam ſtricto gladio revelatum manu pectus ſemel iterumque percuſſit, &c.* Bene ergo Poeta ait *cuncta terrarum ſubacta*, ſed non ſubactum Catonis animum *atrocem*, id eſt, invictum, intrepidum, flecti neſcium, denique Portia gente ac ſeveritate ſuperbum.

25. *Juno & Deorum quiſquis amicior Afris, &c.*] Dii qui Numidis in bello Jugurthino favebant cum tunc eos defendere non poſſent, urgentibus nimirum fatis cumque amicam ulciſci terram ac gentem modo non liceret, ſuum in Romanos odium diſtulerunt, tandemque expleverunt, quando victores ipſos, aut eorum nepotes velut hoſtias mactarunt atque inferias Jugurthæ & Afrorum manibus in Africa ipſa dederunt ac retulerunt; tum nempe cum ad Thapſum urbem Africæ maritimam quinque hoſtium myriadas interfecit Cæſar, adnitente quidem Aſinio Pollione una die tribus exercitibus ſuperatis, Conſularibus ac prætoriis viris compluribus aut captis aut cæcis, aut ad voluntariam necem adactis; victis denique Scipione, Afranio, Juba, Catone. Plutarch. in vita C. Cæſaris, Florus, &c.

Juno.] Virgil. Æneid. 1. v. 6. Carthaginem Junoni dilectam oſtenditur his verbis:

Carthago . . . .
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Poſthabita coluiſſe Samo: hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum Dea gentibus eſſe,
Si qua fata ſinant, jam tum tenditque fovetque.

26. *Ceſſerat.*] Demigrarat inde, velut reſiſtere fatis impotens. Ex veteri porro conſuetudine Romanorum evocabantur ex obſeſſis urbibus Dii earum Tutelares. Solenne illud evocationis carmen refert Macrob. Saturnal. lib. 3. cap. 9. *Si Deus, ſi Dea eſt, cui populus civitaſque Carthagenienſis eſt in tutela; teque, maxime ille, qui urbis hujus populique tutelam recepiſti, precor veneror que, veniamque a vobis peto, ut vos populum civitatemque Carthagenienſem deſeratis; loca, templa ſacra, urbemque relinquatis, abſque his abeatis: eique populo civitatique metum, formidinem, oblivionem injiciatis: proditique Romam ad me meoſque veniatis: noſtraque vobis loca, templa ſacra, urbs acceptior probatiorque ſit: mihi quoque, populoque Romano militibuſque meis præpoſiti ſitis, ut ſciamus intelligamuſque. Si ita feceritis, voveo vobis templa ludoſque, facturum.*

27. *Victorum nepotes.*] Scipionis Africani, qui victo Annibale vectigalem populo Romano fecerat Carthaginem, nepos Q. Scipio primo quidem in Cæſarianos bellum non infeliciter gerens, ab iis demum profligatus occubuit, ut ante dixi. Appian. lib. 2.

28. *Rettulit inferias.*] In mortuorum ſacris olim Juvenes interebantur mactabanturque ad placandos horum ſanguine illorum manes; poſtea gladiatores introducti ad tumulos defunctorum pugnantes. Cum vero dux in acie cæſus eſſet, capti ex hoſtibus ad ejus ſupulchrum immolabantur, ac velut inferiæ ei mittebantur. Iliad. 23. v. 175. Achilles Patrocli manibus placandis duodecim Trojanos mactat, atque in ejus pyram injicit. Virg. Æneid. 10. v. 517.

Sulmone creatos
Quatuor hic juvenes, totidem quos educat Ufens,
Viventes rapit inferias: quos immolet umbris;
Captivoque rogi profundat ſanguine flammas.

Jugurthæ.] Is rex Numidarum acri vir impigroque ingenio, manu promptus, & gloriæ militaris appetens, magnum & atrox variaque victoria cum populo Romano bellum geſſit, donec miſſus in Numidiam Marius Jugurthæ fregit opes, ipſumque ad extrema compulit. Is enim ad Bocchum Mauritaniæ regem fugere coactus, ab ipſo proditus, ac Syllæ traditus eſt, a quo productus ad Marium, hujus triumphum decoravit: denique truſus in carcerem, illic mœrore contabuit. Salluſt.

Quis ager pinguior Latinorum cruore non exhibet tumulis infausta certamina, & cadentis Italiæ fragorem Medis auditum? Quæ vorago quique fluvii non senserunt pugnas funestas? Ecquas maris Apuli colorem non mutarunt strages? Quæ regio non imbuta nostro sanguine? Verum o Musa audacior, ne dimissis lusis, Ceias luctus repetas: mecum potius sub Dionæo specu tenta modulos pectine leviori.

Quis non Latino sanguine pinguior [153]
Campus sepulchris impia prælia 30
Testatur, auditumque Medis
Hesperiæ sonitum ruinæ?
Qui gurges, aut quæ flumina lugubris
Ignara belli? Quod mare Dauniæ
Non decoloravere cædes? 35
Quæ caret ora cruore nostro?
Sed ne relictis Musa procax jocis,
Ceæ retractes munera næniæ; [154]
Mecum Dionæo sub antro
Quære modos leviore plectro. 40

ANNOTATIONES.

29. *Quis non Latino sanguine pinguior Campus.*] Istum Poetæ nostri a Pollionis laudatione ad civilium bellorum deplorandas clades & ærumnas transitum non probat Scaliger, cum tamen Pindarus aliique insignes Poetæ frequentius nihil habeant, nihilque ornatius quam ejusmodi digressiones; iique summam artem exhibere soleant.

31. *Auditumque Medis Hesperiæ sonitum ruinæ.*] Tantam Romanorum cladem, & tam famosam, ut remotissimis usque ad Orientem populis audita sit. De *Medis* & *Hesperia* dixi lib. 1.

34. *Dauniæ*] Id est, Apuliæ, ut notavi lib. 1. Hanc vero memorat Horatius, eo quod per Adriaticum mare Cæsar Brundusio profectus Pompeium insecutus sit. Vide Comment. Cæsar. de Bell. Civil. lib. 1. cap. 27. & seq. & lib. 3. cap. 2. & seq. ubi sic habetur. *Dictatura se abdicat Cæsar, ab urbe proficiscitur, Brundusiumque pervenit. Eo legiones duodecim, equitatum omnem venire jusserat. Sed tantum navium reperit, &c. . . . . gravis autumnus in Apulia circumque Brundusium . . . . &c.*

35. *Decoloravere cædes*] Lucanus:

Tum primum rubuit civili sanguine Nereus.

36. *Quæ caret ora cruore nostro?* Vide supra Annot. ad v. 2. ubi e Floro verba hæc retuli: *Bellum intra Italiam, inde se in Galliam, Hispaniamque deflexit; reversumque ab utraque, in Epiro Thessaliaque consedit: hinc in Ægyptum, inde in Asiam, rursumque in Africam, postremo in Hispaniam remigravit. &c.*

37. *Sed ne relictis Musa procax jocis, &c.*] Ad seipsum convertitur Horatius: quo vero progrederis, mea Musa? inquit. Quidve retricas ob ducta vulnera? Et cur ab instituto recedimus? Ne relictis jocis mihi familiaribus, & cantilenis facetis & amatoriis, ad graviora pariter ac tristiora deflectamus. Ergo teneriores potius modulos atque jocularia carmina more nostro confectemur. Certe leviora ista minori periculo tractabimus.

38. *Ceæ munera næniæ.*] Luctuosos versus velut inditos a Nænia Dea; de qua Cœl. Rhodig. lib. 29. cap. 3. vel lugubre carmen, quod primus invexit Lyricus Poeta Simonides, e Cea insula oriundus; quæ quidem e Cycladibus est. Ovid.

Cingitur Ægeo nomine Cea mari.

Doricam ille secutus est Dialectum. Quintil. lib. 10. cap. 1. sic habet: *Simonides tenuis, alioqui sermone proprio, & jucunditate quadam commendari potest: præcipua tamen ejus in commovenda miseratione virtus, ut quidam in hac eum parte omnibus ejusdem operis auctoribus præferant.* Hoc idem testatur Dionys. Halicarnass. Refert Suidas Stesichoro posteriorem, Melicertea cognominatum ob suavitatem; Threnos, Encomia, Tragœdias & alia scripsisse, &c. Meminit & alterius Simonidis Ceii, qui prioris fuerit e filia nepos, & scripserit quædam ante bellum Peloponnesiacum.

Næniæ.] Ex Non. Marcello carmen est inconditum, quod mulier dicta præfica exhibet his, quibus mortui propinqui non essent. Ex Varrone 4. de vita Populi Romani, ad tibias & fides cantari solebat. Cic. de Leg. 2. n. 61. *Honoratorum*, inquit, *virorum laudes in concione memorantur; easque ad cantus & tibicinem prosequuntur, cui nomen Næniæ: quo vocabulo etiam Græci cantus lugubres nominant.*

39. *Mecum Dionæo sub antro.*] Dionæa modulemur carmina, id est, Amatoria & Venerea, ut dixi, vel forte, in honorem Augusti, qui ducit genus a Venere, cujus matrem Dionem celebrat. Homer. Iliad. E.

40. *Leviore plectro.*] Stylo mediocri. Pollio quidem sublimi & heroico versu Tragica describit: nos autem leniori decet canere Lyrica.

ODE

ODE II. Ad C. SALLUSTIUM CRISPUM.

Divitiarum non possessio, sed contemptus ac laudabilis usus beatum facit.

NUllus argento color est, avaris
Abditæ terris inimice lamnæ, [155]
Crispe Sallusti, nisi temperato
Splendeat usu.
Vivet extento Proculeius ævo, 5
Notus in fratres animi paterni:
Illum aget penna metuente solvi
Fama superstes.
Latius regnes, avidum domando [156]

O Sallusti Crispe, qui adversaris laminas terris avaris conditas, certe pecunia non habet ullum splendorem, nisi usu fulgeat moderato. Proculeius vivebit ætate prorogatâ, conspicuus ob animum erga fratres paternum; illum fama perennis vehet alâ dissolvi refugiente. Amplius dominaberis cupiditatem vincendo

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 2. lib. 1.

1. *Nullus argento color est, &c.*] Si quid habet pecunia nitoris, id omne mutuatur a recto uso. Quapropter, O Sallusti, jure inimicis es iis, qui opes suas terræ infodiunt & abscondunt, auro & argento non utentes, quæ tamen sunt duntaxat ad usum facta. Aristot. Ethic. 4. Ὁ πλοῦτος δ' ἐστὶ τῶν χρησίμων. Cyrus apud Xenophont. *Pecuniis utimini. Nam in terram satis sit corpora defodi, cum quisque diem obierit.* Cassiod. lib. 4. Epist. 34. *Divitiis auri vena similis est reliquæ terræ, si jaceat: usu crescit ad pretium.*

2. *Abditæ.*] Alii legunt *abditæ*. Sed quorsum tanta ea de lectione contentio, cum par utrinque sensus exoriatur? *Abditæ* vero seu in fodinis a natura, seu in cavernis & terræ latebris, ab hominibus avaris thesauros ut plurimum defossos custodientibus.

Lamnæ.] Lamina & par Syncopen lamna, item lamella, bractea est seu crusta exilis ex auro, argento, aliove metallo: ponitur hic pro pecunia. Sunt qui putent alludi ad *Æs Sallustianum in Centronum Alpino tractu* a Sallustio primum effossum. Plin. lib. 34. cap. 2. Argentum in laminis servari primum solitum innuit Seneca, de Vita Beata, cap. 21. scribens: *Sæculum illud, in quo Censorium crimen erat, paucæ argenti lamellæ.*

3. *Crispe Sallusti.*] C. Sallustium Crispum rerum Romanarum scriptorem intellexere hactenus omnes fere post Acronem interpretes: verum bene Torrentius temporum rationem haud convenire subodoratus est. Enimvero de restituto in regnum Phraate mox Horatius; quod aliquot post Actiacam victoriam annis contigit. Non igitur scripta est hæc Ode ad illum Sallustium, qui *diem obierat quadriennio ante Actiacum bellum*, teste Eusebio in Chron. Quem igitur hic compellat Horatius? Accipe ex Annal. 3. Cornel. Tacit. *Crispum equestri ortum loco Sallustius rerum Romanarum florentissimus auctor sororis nepotem in nomen ascivit.* Hunc igitur laudat quod avaritiæ sordes aversetur; solerter autem, occulte, ac velut aliud agens docet (quod infra declaro) ne impingat in majoris avunculi vitia. Is enim inter alia, ut lurco, popino, & decoctor notatus. Vide Sueton. de illust. Gram. cap. 15.

5. *Vivet extento Proculeius ævo, &c.*] Nunquam peribit aut deficiet memoria viri liberalitate & pietate conspicui; qualis Proculeius, ille Romanus Eques; Augusto sic gratiosus, ut ei filiam nuptui dare meditatus sit. Sororem habuit Terentiam Mæcenatis uxorem: fratres autem Scipionem & Murænam, qui Pompeianas secuti partes, victoris Cæsaris offensionem incurrerunt, publicatoque patrimonio ad inopiam redacti. At Proculeius iis sese velut patrem exhibens, divisa, quæ sua erat, hæreditatis parte, qua victitarent ac sustentarentur, reconciliationem insuper & veniam procuravit. Vide Dion. lib. 54. Plutarch. in vita Antonii. Plin. lib. 7. cap. 45.

7. *Illum aget pennâ, &c.*] Traducet fama nomen Proculeii gloriamque ad posteros: *Penna metuente solvi*, nunquam dissolvenda celebritate. Sic alibi, *Culpari metuit fides*, id est, cavet culpari, ita ut nunquam culpetur. Quintil. declam. 6. *In ipsa astra sublimem pennata virtus feret.* Sidon. Apollinaris lib. 8. Epist. 11. *Eum jure censeres post Horatianos & Pindaricos cycnos, gloriæ pennis evolaturum.*

9. *Latius regnes, &c.*] Cornel. Tacit. lib. 3. Annal. de C. Sallustio Crispo: *Ille quanquam prompto ad capessendos honores aditu Mæcenatem æmulatus, sine dignitate Senatoria multos triumphalium consulariumque potentia anteit: diversus a veterum institutis, per cultum & munditias*

Spiritum,

mentem, quàm si Lybiam addas longinquis Gadibus, atque uni subiiciatur gemina Carthago. Sæva hydropisis sibi largiens ingravescit, neque sitim compescit, donec è venis origo mali, & aquea ægritudo pallente corpore depellatur. Virtus populo dissentiens è numero felicium expungit Phraatem

Spiritum, quam si Libyam remotis
Gadibus jungas, & uterque Pœnus
Serviat uni.
Crescit indulgens sibi dirus hydrops,
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, & aquosus albo
Corpore languor.
Redditum Cyri solio Phraatem

ANNOTATIONES.

copiaque & affluentia luxu proprior, &c. Hunc itaque monet Poeta, ambitionem frœnare, avicum seu pecuniæ seu honoris spiritum domare, gloriosius esse quam dissitas regiones sub jugum mittere. Ut ergo Sallustius ille prior quanquam Numidiæ præfectus, nequaquam inde beatior fuit, sic nec posterior ab ipso adoptatus, quamvis Libyam Africæ, & Gades Hispaniæ provincias domet, non proinde felix habendus: & etsi ei *uni serviat* ac subjiciatur *uterque Pœnus*, ut aque Carthago, Africana quam Dido, & Hispanica quam Asdrubal condidit.

11. *Gadibus.*] Gadira Ptolemæo, Gaddir seu Gadir apud Pœnos, hodie *Cadiz* insula & urbs Hispaniæ Bœticæ a Tyriis condita. Ferrar. Γάδειρα, quasi γῆς δειρά, *Terræ cervix.* Eustath. in Dionys. Veriorem tamen etymologiam expiscatus videtur, qui sic canit:

Gadir prima fretum solida supereminet arce,
Attollitque caput geminis inserta columnis.
Hæc Cotinusa prius fuerat sub nomine prisco:
Tartessumque dehinc Tyrii dixere coloni.
Barbara quin etiam Gades hanc lingua frequentat;
Pœnus quippe locum Gadir vocat undique septum.

Idem testatur Plin. lib. 4. cap. 22. & Hesych. Γάδειρα, inquit, Phœnices vocant τὰ περιφράγματα, *septa.*

13. *Crescit indulgens sibi dirus hydrops, &c.*] Trita similitudo, quam eleganter adhibet Poeta, at sine apodosi, ut alias sæpe. Hanc vero sic licet supplere. Hydropisis non curatur, imo irritatur aquarum potu: sic avaritia & cupiditas augescit, nedum satietur, opum accessione. Juvenal. Sat. 14. v. 139.

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Ovid. Fast. 1.

Creverunt & opes, & opum furiosa cupido:
Et cum possideant plurima, plura petunt.
Sic quibus intumuit suffusa venter ab unda,
Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur, aquæ.

Hydrops.] Metonymia pro hydropicus. Nomen a Græco ὕδωρ, *aqua*: ὕδρωψ, morbus, Latinis aqua intercus. ejus non una species: leucophlegmatian indicant hæ voces. *Aquosus albo corpore languor*: quando nempe corrupto jecore, vel splene non convertitur chylus in sanguinem, sed humore aqueo replentur venæ aliaque minora spatia corporis, quod eo morbo albescit, Cœl. Rhodig. lib. 26. cap. 3. *Hydropiseos tertiam speciem Celsus leucophlegmatian vocat: nos albam pituitam dicere possumus*, inquit, &c. ubi & cæteras ejus morbi species, variasque affectiones fuse juxta & docte persequitur. Pariter & Sammonicus rite canit:

Corrupti jecoris vitio vel splenis, acerbus
Crescit hydrops: aut cum siccatæ febre medullæ
Atque avidæ fauces gelidum traxere liquorem,
Tum lympha intercus vitio gliscente tumescit,
Secernens miseram proprio de viscere pellem.

17. *Redditum Cyri solio Phraatem, &c.*] Ut porro ostendat non eos omnes regnare, aut beatos esse, qui populis præsunt & imperant, affert exemplum Phraatis, qui licet in regnum sit restitutus, tamen quia sceleribus inquinarat sese, minime censendus in beatorum numero. Atque hinc virtutis documenta instillat Crispo, ne propter summam apud Cæsaris gratiam, pluscululum fortunæ credat, minus autem virtuti innitatur. De eo Cornel. Tacit. Annal. 1. *Sallustius Crispus particeps secretorum, &c.* Lib. 2. *Tiberius ancipiti cura distractus postremo dat negotium Sallustio Crispo*, scilicet coercendi Clementem servum Agrippæ nomine habituque assumpto res novas molientem. lib. 3. cit. Sallustius *incolumi Mæcenati proximus, mox præcipuus, cui secreta Imperatorum inniterentur; & interficiendi Posthumi Agrippæ conscius; ætate provecta speciem magis in amicitia Principis, quam vim tenuit. Idq; & Mæcenati acciderat fato, & potentiæ raro sempiternæ.*

Cyri solio.] Metonym. totum pro parte. Parthiæ regno, quod tenuit etiam Cyrus subacto toto Oriente. Phraatis historiam narrat integram Justinus lib. 42. sub finem. *Fatum Parthiæ fecit, in qua jam quasi solenne est reges parricidas haberi, ut sceleratissimus omnium, & ipse Phraates nomine, rex statueretur. Itaque statim quasi nollet mori, patrem interfecit; fratres quoque triginta trucidat. Sed nec in filiis cessant parricidia. Nam cum infestos sibi optimates propter assidua scelera videret, ne esset qui nominari rex posset, adultum filium interfici jubet . . . cum multa crudeliter consuleret, in exilium a populo suo pellitur. Itaque cum magno*

Dissidens

Diffidens plebi, numero beatorum
Eximit virtus, populumque falsis [158]
Dedocet uti 20
Vocibus; regnum & diadema tutum
Deferens uni, propriamque laurum,
Quisquis ingentes oculo irretorto
Spectat acervos.

throno Cyri restitutum; atque emendat plebem falsâ utentem sermone: securum principatum, & imperium, atque specialem gloriam attribuens ei soli quicunque grandes cumulos rectis oculis intuetur.

ANNOTATIONES.

tempore finitimas civitates, ad postremum Scythas precibus fatigasset, Scytharum maximo auxilio in regnum restituitur, &c. Phraatem ab Augusto restitutum alii referunt. Vide Dion. lib. 51. & seq. Strabonem, &c.

18. *Numero beatorum.*] Versus hypermeter, cujus ultima syllaba ad sequentem versum pertinet *Eximit virtus.* Beatum plebs imperita vocet & dicat Phraatem, quod regno potitur; at *virtus* aliud omnino decernit, *eximit* enim & expungit e *numero beatorum* sceleratos quosque licet opulentos.

19. *Populumque falsis Dedocet uti Vocibus.*] Laborat & satagit, ut errorem hunc plebis excutiat, quo dives quisque ab ea existimatur ac prædicatur beatus: Stoicum vero dogma afferat, *Solum sapientem beatum esse, regem, &c.* Ipsa enim virtus *propriam* sibi *laurum* & gloriam, proindeque *tutum diadema regnumque*, veram denique felicitatem ei *defert uni*, qui opes contemnit, oblatisque auri argentique acervis adeo non movetur, ut nec oculos convertat. Sic Curius Samnitum & Pyrrhi sprevit dona. De quo lib. 1. Od. 12. v. 41.

23. *Oculo irretorto.*] Rectis oculis, non obliquis, strabis, invidis, adeoq; non sæpe ad id quod concupiscitur, retortis. Græci, Ὀρθοῖς ὄμμασι προσβλέπειν. Ov. Met. 2. describens invidiam, ait.

Nusquam recta acies.

Facit ad rem quod Nonius Marcellus in voce *Strabones*, refert ex Varrone, περὶ ἐπταγυμάτων: *Multi enim qui limina intrarunt integris oculis, strabones sunt facti: habet quiddam enim ἐλκυστικὸν provincialis formosula uxor.* Lucil. l. 27. *Nulli me invidere, non strabonem fieri sæpius deliciis me istorum.* Vel, *oculo irretorto*, id est, aspectu simplici, nec iterato; quod contemptum indicat, sensumque nostri Poeta plane assequitur, absque tot ambagibus, quibus non raro interpretes auctoris sententiam involvunt impediuntque, dum expedire & explanare satagunt. Vox tamen sequens *spectat*, aliquid amplius innuere videatur; eum nempe qui ingentes acervos contemplatur fixis, immotis, constantibus oculis, ut auri fulgore acies oculorum non præstringatur, aut retorqueri ac reflecti cogatur. Seneca beatum asserit *cui non magis auri fulgor, quam gladii præstringat oculos.*

ODE III. Ad DELIUM.

Nec adversis frangi, nec prosperis extolli debet moriturus, sed moderate lætari.

ÆQuam memento rebus in arduis [159]
Servare mentem: non secus in bonis
Ab insolenti temperatam
Lætitia, moriture Deli;

Inter adversa pariter & prospera stude animum æqualem custodire a lasciviente gaudio moderatum, O Deli moriture;

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 9. lib. 1.

1. *Æquam.*] Nec superbia elatam in secundis rebus, nec mœrore fractam in adversis. Aristot. Εὐτυχῶν μέτριος, ἀτυχῶν μεγαλόψυχος. ad Theod. 1. Euripid. autem monet: Ἔστι πάντων πρῶτον εἰδέναι τοῦ, φέρειν τὰ συμπίπτοντα μὴ παλιγκότως, *Primum omnium scire decet casus adversos non ægre excipere.*

3. *Ab insolenti temperatam Lætitia.*] Est enim temperantia *commotionum omnium moderatrix: quæ tum a libidine avocet, tum insolenti alacritate gestire non sinat.* Cic. Tuscul. 5. v. 42. *In alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio.* 2. de Invent. n. 164.

5. *Moriture Deli.*] Quoniam ineluctabilis est fati vis mortisque necessitas, certe non decet eum superbire, qui se novit morti obnoxium; sed nec debet animo cadere, cum ei quippiam humanitus accidit: nihilque humani a se alienum homo existimet, æquum profecto est.

Deli.] Frustra quidam *Luc. Gellium* hic comminiscuntur. Intelligendus certe est Q. Dellius

Sed

Sive tristem semper egeris vitam, sive genio indulseris in feriis, bibens *Falernum reconditioris tituli, recumbens in herba semota, ubi alta pinus & candida populus gaudent umbram ramis conjungere hospitibus amœnam, & aqua saliens obliquo nititur alveo perfluere. Illuc vina & unguenta & valdè fluxos rosarum flores gratos* tamen *apportari cura; dum sinunt res ac tempus, & nigra stamina trium Sororum.*

Seu mœstus omni tempore vixeris, 5
Seu te in remoto gramine per dies
Festos reclinatum bearis
Interiore nota Falerni: [160]
Qua pinus ingens, albaque populus
Umbram hospitalem consociare amant 10
Ramis; & obliquo laborat
Lympha fugax trepidare rivo.
Huc vina, & unguenta, & nimium breves
Flores amœnæ ferre jube rosæ;
Dum res, & ætas, & sororum 15
Fila trium patiuntur atra [161]

ANNOTATIONES.

vel Delius, qui primum sub Cassii militavit signis, ab hoc deinde transfugit ad Antonium, tantaque apud eum gratia valuit, ut Clopatram, quod Cassium in bello juvisse accusaretur, judicium subituram per ipsum accersiverit: Plutarcho teste in vita Antonii. Is demum rebus suis maxime studens, paulo ante bellum Actiacum relicto Antonio se contulit ad Augustum, a quo benigne exceptus, Cæsaris familiaritate opibusque floruit. Vide Dion. Plut. cit. Sen. &c. ita sentit Torrent. ac Theod. Marcil. contra Cruq. &c.

5. *Seu mœstus omni, &c.*] Quandoquidem mori necesse est, sive mœstus vixeris, sive lætitiæ te dederis; juvat, dum licet, indulgere genio; neque prætermittenda ætas & occasio voluptatibus opportuna. Ergo *vina & unguenta afferri jube, &c.*

6. *In remoto gramine.*] In loco herboso ab hominum frequentia ac tumultu separato.

Per dies Festos.] Quibus feriari impensiusque lætari apud veteres institutum erat.

8. *Interiore nota falerni.*] Epulando cum amicis, & animum exhilarando exquisitissimi vini potu, quod quidem in cella interiore condi solebat; quod erat autem minoris pretii & quotidiano usui destinatum, magis ad manum ponebatur. Porro vini cadis inscribi solitam epigraphen ac titulum, quibus quo loco natum, quoque tempore conditum esset, maxime per nomen Consulis notabatur, nec sciolis latet. Indicat. Tull. in Bruto 286. *Si quis Falerno vino delectetur, sed eo nec ita novo, ut proximis Consulibus natum velit; nec rursus ita vetere ut Opimium aut Anicium Consulem quærat. Atqui eæ notæ sunt optimæ. Credo: sed nimia vetustas nec habet eam quam quærimus suavitatem, nec est jam sane tolerabilis.* Vide Plin. 2. lib. 23. c. 1. Nos etiam pridem annotavimus ad Juvenal. Sat. 5. v. 33.

Cras bibet Albanis aliquid de montibus aut de Setinis, cujus patriam, titulumque senectus
Delevit, multa veteris fuligine testa.

Hic itaque *nota interior* excellentiam vini designat, seu ob vetustatem, su ob patriam; vel utramque.

9. *Qua pinus, &c.*] Descriptio amœni loci, seu villæ Delii peramœna.

Albaque populus.] Plin. lib. 16. cap. 23. *Populi arboris tria genera, alba, nigra, & quæ Libyca appellatur, minima folio, ac nigerrima . . . . . Alba folio bicolor, superne candicans, inferiore parte viridi.*

10. *Umbram hospitalem consociare amant.*] Ramis amanter junctis, insertis, consociatis, umbram præbent ac velut hospitium parant eo venientibus, sedentibus, epulantibus.

11. *Obliquo laborat Lympha fugax trepidare rivo.*] Ubi rivus sonorum edit murmur ob frequentiorem aquarum ad ripas & lapides collisionem & conflictum, quod obliquus & flexuosus facit alveus.

12. *Trepidare.*] Quasi strepitare, a strepitu pedum subito currentium: unde significat *metuere, & festinare.* Ex Non. Marcello.

13. *Huc vina & unguenta, &c.*] Ista ad lætitiam adhiberi consueta, fuse docuimus lib. 1. Od. 36, 38. & alibi.

Nimium breves flores, &c.] Elegans Epigramma:

Quam longa una dies, ætas tam longa rosarum,
Quas pubescentes juncta senecta premit.
Quam modo nascentem rutilus conspexit Eous,
Hanc rediens sero vespere vidit anum.

15. *Dum res, & ætas, &c.*] Dum licet per tranquillum rerum statum, per juventutem, per vitæ usuram, quam largiuntur ac prorogant Parcæ. De his lib. 1.

16. *Fila trium patiuntur atra.*] Clotho, Lachesis, Atropos, sorores tres mortalium vitam & fata regere superstitiosis veteribus creditæ: prima colum gestare pensumque velut materiam vitæ hominum; altera nere, ac stamen ducere

Cedes coemptis saltibus; & domo,
Villaque, flavus quam Tiberis lavit,
Cedes: & exstructis in altum
Divitiis potietur hæres. 20
Divesne prisco natus ab Inacho,
Nil interest, an pauper, & infima
De gente sub Dio moreris,
Victima nil miserantis Orci.
Omnes eodem cogimur: omnium [162]
Versatur urna: serius, ocyus 26
Sors exitura, & nos in æternum
Exilium impositura cymbæ.

Relinques enimvero tandem *nemora pretio comparata, & ædes, & villam quam rigat flavus Tiberis, hinc demigrabis; hæres autem fruetur opibus in acervum* a te *congestis. Nullum discrimen* est; *sive opulentus* fueris *antiquo ab Inacho oriundus, sive inops atque ignobili de stirpe, sub Jove* frigido *maneas*; perinde fies *victima Plutonis nulli parcentis. Cuncti* locum *in eundem compellimur. Communis agitatur urna. Tardè vel citò prodibit sors, nosque navigio transvehet in perpetuum exilium.*

ANNOTATIONES.

seu atrum seu album, prout bona vel mala dispensantur: tertia denique filum abrumpere, vitæque terminum definire. Hinc nomen vel a partienda vita, vel a non parcendo per antiphrasin. Quid igitur Scaliger in Horatium excandescit, quod *atra* dicat fila, vitæ lucisque seriem trahentia, quæ candida potius, inquit ille, dici oportuit? At enim Ovid. in Ibin, de Clotho.

Nevit & infesta stamina pulla manu.

Ego vero *atra fila sororum* interpretor fila Parcarum, quæ atræ morti præsunt, ipsæque dicuntur atræ, Erebo & Nocte videlicet natæ, ex Tullio 3. de Natura Deorum n. 44.

17. *Cedes coemptis saltibus.*] Tandem amœna villa, nemus, ædes opulentæ ac splendidæ sunt deserenda ac hæredi relinquenda.

18. *Tiberis lavit.*] Alluit, rigat, humectat, ex Prisciano: pro, *lavat*, dixere passim veteres *lavere* & *lavare*. Non. Marcell. Ennius. *Lavere lacrymis vestem sordidam.* Virgil. Georgic. 3.

Lavit ater vulnera sanguis.

21. *Inacho.*] Is Argivorum primus rex, floruit temporibus Abrahæ & Isaac ejus filii, circa annum mundi bis millesimum centesimum. Virg. Æneid. 7. v. 371.

Et Turno si prima domus repetatur origo.
Inachus Acrisiusque patres.

23. *Sub Dio moreris.*] Sive tam pauper fueris ut sine lare, sine foco, sine tecto, sub dio & aperto cœlo maneas & cubes, nihilominus te, prædam Orcus suam faciet: a morte victus, O Delli, victima Plutoni mactaberis: *Victis hostibus victima proprie caditur.* Festus. Ovid.

Victima quod dextra cecidit victrice vocatur:
Hostibus a victis hostia nomen habet.

24. *Nil miserantis Orci.*] Tullius 3. de Nat. Deor. n. 43. *Age porro, Jovem & Neptunum Deum numeras. Ergo etiam Orcus, frater eorum, Deus. Et illi qui fluere apud inferos dicuntur, Acheron, Cocytus, Styx, Phlegethon: tum Charon, & Cerberus Dii putandi.* Quem vero nil miserantem hic appellat, illacrymabilem dicet Od. 14. seq. Virgil. Georgic. 4. v. 489.

Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere manes.

Est & Proverb. *Orco implacabilior.*

25. *Omnes eodem cogimur.*] Ovid ad Liviam.

Tendimus huc omnes, metam properamus ad unam.
Omnia sub leges mors vocat atra suas.

Omnium versatur urna.] Illa nempe fatalis urna; in quam omnium mortalium nomina & sortes conjiciuntur, versantur; atque ut cujusque nomen & sors educitur, ita & mortis præda existit, fatique legem volens nolens subit. lib. 3. Od. 1. *Omne capax movet urna nomen.*
Virgil. Æneid. 6. v. 432.

Nec vero hæ sine sorte datæ, sine judice sedes,
Quæsitor Minos urnam movet.

27. *Nos in æternum exilium impositura cymbæ.*] Sors educta vitæ finem imponit, ex hoc orbe ablegat animam in perpetuum, atque ad inferos transmittit, traducente eam per Acherontem fluvium Charonte in sua navicula, de qua Propertius:

Scandenda est torvi publica cymba senis.

Vide lib. 1. Od. 4. & hujus lib. Od. 14.

28. *Exilium.*] Sunt qui legant *exitium.* Exules, inquit Nonnius Marcellus, dicuntur extra solum. Virgil. Georg. 3.

Longeque ignotis exulat oris.

Et post;

Regnis excessit avitis.

ODE IV. Ad XANTHIAM PHOCEUM.

Ancillam ab eo sine nota posse adamari.

Ne pudeat te servam diligere, Xanthia Phoceu: ante te Achillem superbum Briseis ancilla perculit candore suo: perculit etiam Ajacem Telamonis filium pulchritudo captæ Tecmessæ, licet ejus dominum: Agamemnon pariter inter ipsam victoriam adamavit puellam aris abstractam:

NE sit ancillæ tibi amor pudori
Xanthia Phoceu: prius insolentem [163]
Serva Briseis niveo colore
Movit Achillem:
Movit Ajacem Telamone natum 5
Forma captivæ dominum Tecmessæ:
Arsit Atrides medio in triumpho [164]
Virgine rapta;

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. Lib. 1.

1. *Ne sit ancillæ, &c.*] Xanthium Phoceum Phrygium juvenem servili natæ amoribus irretitum consolatur Horatius; atque heroum exemplis expugnat eam vulgi opinionem, qua servilem conditionem sic aspernatur, ut Plautus Amphitr. scripserit: *Quem Jupiter odit, servum hunc primum facit.* & Romani per ludibrium *ancillariolos* appellabant eos, qui ancillas sectarentur, ac diligerent. Hinc dicaciter Martialis lib. 12. Epigram 58. ad quendam nomine Alaudam;

Ancillariolum tua te vocat uxor: at ipsa
Lecticariola est: estis, Alauda, pares.

2. *Prius insolentem.*] Interpretari quibusdam placuit: non antea suetum amare: quasi non meminisset Deidamiæ Lycomedis filiæ, susceptumque ex ea Pyrrhi, qui Trojæ fatum adolescentulus implevit. Videtur itaque melius *insolentem*, vocari Achillem; id est, *ferocem*; si quidem ad Pisones scribens Horatius ita vult ut pingatur.

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer, &c.

3. *Serva Briseis, &c.*] Hippodamia a patre Brise sic dicta, quæ, Lyrnesso urbe capta, in prædæ partem cessit Achilli victori, cui postea ab Agamemnone erepta grave peperit dissidium, quod Trojæ fatum remoratum est, ut fuse explicui ad finem Odes 15. lib. 1.

Serva.] Jure belli capta, adeoque in servitutem redacta.

Niveo colore.] Colore candido, qui in formosis spectatur. Homerus Junonem λευκώλενον, Virgilius niveos lacertos Veneris, Propertius niveum Adonin laudat.

4. *Movit.*] Ita quidem, ut ob eam sibi præreptam a bello recesserit, vixque, ut alibi diximus, redierit. Homer. Iliad. 2. Ovid. Epist. 3. quæ est Briseidis ad Achillem. Vide & Dictyn Cretensem lib. 2. ubi scribit: *Lyrnessum ab Achille paucis diebus pugnando captam: & propere inde expugnatam Pedasum Lelegum urbem; ubi rex Brises abductamque filiam regis Hippodamiam.* Dares autem Phrygius ita describit. *Achillem pectorosum, ore venusto, membris valentibus & magnis, bene crispatum, clementem, in armis acerrimum, vultu hilari, largum, dapsilem, capillo myrteo.* Briseidam porro *formosam, alta statura, candidam, capillo flavo, & molli, superciliis junctis, oculis venustis, corpore æquali, blandam, affabilem, verecundam, animo simplici, piam.*

5. *Movit Ajacem Telamone natum, &c.*] Dictys citatus, *Ajax*, inquit, *Telamonius iter ad Phrygas convertit, ingressusque eorum regionem, Teuthrantem dominum locorum solitario certamine interficit, ac post paucos dies expugnata atque incensa civitate, magnam vim prædæ trahit, abducens Tegmessam filiam regis.* Et postea *Ajaci ob egregia laborum ejus facinora, Teuthrantis filiam Tegmessam concedunt,* Græci nempe reliquam prædam inter se partientes. Dares item cit. ita describit: *Ajacem Telamonium valentem, voce clara, capillis nigris, in hostem atrocem.* Ovid. lib. 3. de Arte Amandi:

Odimus & mœstas: Tecmessam diligat Ajax.
. . . .
Scilicet Ajaci mulier mœstissima dixit;
Lux mea; quæque solent verba juvare viros.

7. *Arsit Atrides, &c.*] Agamemnon Atrei ex Ærope, vel ex Plisthene, ut scribunt alii, filius, Mycenarum & Argivorum rex, Græcorum in expeditione Trojana summus Imperator, in ipso urbis excidio, media in victoria, Cassandræ Priami filiæ amore incensus captusque, in prædæ partem eam depoposcit, quæ tamen rapta ab Ajace Oileo & vitiata fuerat in ipso Minervæ templo. Hinc Virgil. Æneid. 2. v. 403.

Ecce trahebatur passis Priameia virgo
Crinibus a templo Cassandra, aditisque Minervæ.

Dictys Cretensis lib. 5. *Priamus ad aram Jovis confugit, Cassandra in ædem Minervæ, multique ad reliqua Deorum templa . . . , Ceterum Cas-*

Barbaræ postquam cecidere turmæ
Thessalo victore, & ademptus Hector 10
Tradidit fessis leviora tolli
Pergama Graiis.
Nescias an te generum beati [165]
Phyllidis flavæ decorent parentes,
Regium certe genus: & Penates 15
Mœret iniquos.

postequam Phrygiæ cohortes profligatæ Thessalico victore fuerant, Hectorque interemptus pertæsis Græcis dimisit Trojam everti facilem. Quid si genero tibi aureæ Phyllidis parentis opulenti decus afferant? Origo profecto regia est: & quidem infestos Penates lamentatur.

ANNOTATIONES.

sandram Ajax Oilei e sacro Minervæ captivam abstrahit . . . . Agamemnoni Cassandra datur, postquam ejus forma captus, quin palam desiderium fateretur, dissimulare nequiverat. Dares jam cit. refert *Cassandram mediocri statura, ore rotundo, rufam, oculis micantibus, futurorum præsciam:* & paulo post, *Agamemnonem albo corpore, magnum, membris valentibus, facundum, prudentem, nobilem.*

9. *Barbaræ postquam cecidere turmæ, &c.*] Post victos ac profligatos Trojanos ab exercitu Græcorum, maxime vero ab Achille e Larissa urbe Thessaliæ oriundo.

Barbaræ.] Hoc nomine vocabantur a Græcis omnes aliæ gentes, imprimis autem Phryges & Trojani. Patet ex Dicty Cretensi passim. Plutarch. de audiendis Poetis, disparitatem Græcorum & Trojanorum commemorans ait: *Probatum esse Græcorum providentiam, ferociam vero Barbarorum vitiosam:* & paulo post: in potestatem hostium Trojanos vivos complures venisse, Achæorum vero neminem; atque illorum nonnullos fuisse hostibus supplices, ut Adrastum, Antimachi filios, Lycaonem, ipsumque Hectorem, qui Achillem de sepultura exoravit: horum vero neminem: *Quod Barbarorum sit supplicem esse in conflictibus, & summittere se ad pedes, Græcorum autem vincere dimicantem, aut occumbere, &c.* Itaque vox *Barbarus*, aliquando nihil aliud sonat quam extraneus & peregrinus. Vide Turneb. lib. 9. cap. 18. ubi e Tuscul. 1. n. 85. verba ista, *Astante ope barbarica*, de Priamo, regno Phrygum florente, bene interpretatur, &c.

10 *Thessalo victore.*] Quamquam a Paride jam interfectus erat Achilles, antequam Troja caperetur, is tamen recte victor dicitur, sine quo capi non potuisset, ita volentibus fatis. Vide lib. 1. Od. 15. in fine.

Ademptus Hector Tradidit fessis, &c.] Postquam ab Achille peremptus Hector, adeoque Trojanis ademptus veluti suus clypeus, qui solus robore ac virtute singulari Græcos terrebat, ex Homero. *Quo stetit stante Ilium.* Senec. Troad. initio. Et postea chorus ejus sic luget interitum: *Columen patriæ, mora fatorum, tu præsidium Phrygibus, tu murus eras, humerisque tuis stetit illa decem fulta per annos. Tecum cecidit: summusque dies Hectoris idem patriæque fuit.*

11. *Tradidit fessis leviora tolli Pergama Graiis.*] Sublato scilicet Hectore jam capi evertique Troja facile potuit a Græcis decennali quamvis obsidione fessis. Virgil. Æneid. 2. v. 108.

> *Sæpe fugam Danai Troia cupiere relicta*
> *Moliri, & longo fessi discedere bello.*

Et Æneid. 9. v. 155.

> *Decimum quos distulit Hector in annum.*

Leviora tolli.] Translatum ex ultimo Iliados, ubi Priamus sic alloquitur Trojanos de amisso Hectore: Jupiter mihi dolores dedit, filium ut optimum perderem: quod & vos sentietis. *Deinceps enim Achivis faciliores eritis tolli, eo mortuo.* Ῥηΐτεροι γὰρ μᾶλλον Ἀχαιοῖσιν δὴ ἔσεσθε κείνου τεθνειῶτος ἐναιρέμεν.

Pergama.] Arces erant Trojanæ ex Servio: synecdochicωs Trojam ipsam significant.

13. *Nescias an te generum, &c.*] Per Prolepsin ingeniose occupat Horatius id quod objici poterat, puellas ante memoratas licet captivas, e regia tamen stirpe; non ita vero Phyllida: respondet igitur: An vero quis eam humili sorte ac genere credat, quæ tam nobilem præfert indolem?

15. *Regium certe genus.*] Hinc igitur honos tibi & decus accedat, si talem tibi despondeas; ejusque parentes familiam tuam illustrabunt potius, quam dedecorent.

Penates Mœret iniquos.] Sententiam hanc vulgo jungunt cum præcedenti, eo sensu: Phyllis certe cum suam dolet vicem, regio se ortam genere lamentatur ad servitutem redactam, indeque Penates accusat, qui tutelæ suæ fidentem tam miserum in statum labi permiserint. Placuit tamen interpungere, atque sententias separare, non sine aliqua venustate, ut visum est. Suus tamen sit honos antiquitati, Lectori vero judicanti jus atque arbitrium.

Penates.] Qui dicantur, Macrob. lib. 3. Saturn. cap. 4. fuse docet. Hyginus Deos patrios, alii domesticos, quibus in penetralibus domus litari solebat, interpretantur: alii etiam aliter.

Crede

Sic habe non eam infelici de plebeculâ tibi electam: nec ita fidam, ita quæstus aspernatricem turpi matre gigni potuisse. Cæterùm *intactus laudo brachia, & faciem, & tibias rotundas* illius. *Noli suspectum habere* me, *cujus ætas properavit octavum lustrum finire.*

Crede non illam tibi de scelesta [165]
Plebe delectam: neque sic fidelem,
Sic lucro aversam potuisse nasci [166]
Matre pudenda. 20
Brachia, & vultum, teretesque suras
Integer laudo. Fuge suspicari,
Cujus octavum trepidavit ætas
Claudere lustrum.

ANNOTATIONES.

17. *Crede non illam tibi, &c.*] Nequaquam credenda est e fæce plebis illa, quæ nihil habet sordidum ac vile. Plebeiæ animæ lucro sese vendunt ultro ac sponte; meretrices in primis infidæ ac perjuræ, lucri vero perquam avidæ. lib. 1. Od. 35. *Vulgus infidum & meretrix perjura.* At Phyllis mirum quantum *fidelis*, tum quæstui & *lucro aversa.* Honestam igitur educationem generosus animus; nobilis autem institutio originem haud vulgarem indicat certe & arguit.

De scelesta plebe.] Vel, impura & sceleri pravisque affectionibus ut plurimum obnoxia: vel, infortunata, & paupertatis incommodis ac ludibriis damnata velut & conspurcata. Hinc non abludit quod Plaut. Mostell. Scen. 7. scribit:

Scelestiorem ego annum argento fœnori (locando)
Nunquam ullum vidi, quam hic mihi annus obtigit.

18. *Delectam.*] Alii legunt *dilectam.*

19. *Aversam.*] Alii *adversam*, perinde est, & par utrobique sensus.

Fidelem.] Castitatis amantem, honesti propositi tenacem, quam a fide non facile dimoveas, nec oblato quæstu corrumpas.

20. *Matre pudenda.*] Improbis ac flagitiosis moribus turpificata; vel inope, & abjecta, cujus nomen ac memoria pudorem & verecundiam facere queat. E moribus natales posse ac debere æstimari ostendit Juvenalis, Sat. 6 v. 238.

Scilicet expectas ut tradat mater honestos
Aut alios mores, quam quos habet? utile porro
Filiolam turpi vetulæ producere turpem.

22. *Integer laudo.*] Cæterum, O Phoceu, si laudo tuam illam Phyllidem, noli me arbitrari specie illius captum. *Integer* ego castusque laudo *brachia* torosa & candida, *vultum* speciosum, *suras teretes*, totamque formosam. Itaque ne zelotypus inde fias, neque suspiceris rivalem me tuum quoquo modo esse.

23. *Cujus octavum trepidavit ætas Claudere lustrum.*] Nimirum deferbuit ardor ille primus adolescentiæ, nec ita me jam, ut olim, cruciat amor. Annum ætatis quadragesimum prætergressus æstus illos priores evasi.

23. *Lustrum.*] Ex Varrone, Festo, & aliis dictum a luendo, id est, solvendo; pendebantur enim vectigalia quinto quoque anno. Est igitur annorum quinque spatium; adeoque *lustrum octavum* annos quadraginta *claudit* impletque. Cic. Epist. 2. lib. 6. ad Attic. *Populi autem, nullo gemitu, publicanis, quibus hoc ipso lustro nihil solverant, etiam superioris lustri reddiderunt.* Ovid. in Ibin sic orditur:

Tempus ad hoc lustris mihi jam bis quinq; peractis.

Martial. lib. 4. Epigram. 45.

Ut qui prima novo signat quinquennia lustro.

ODE V.

Coercendus amor imtempestivus virginis haud maturæ.

Nequit adhuc portare jugum submisso collo; nec assequi officia conjugis, nec sustinere impetum tauri Venerem appetentis.

NOndum subacta ferre jugum valet [167]
Cervice; nondum munia comparis
Æquare, nec tauri ruentis
In Venerem tollerare pondus.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Nondum subacta.*] An amicorum aliquem, an seipsum admoneat Horatius, plane incertum est. Rem vero cæteroqui turpiculam allegoria multiplici contexit ac prope honestavit. Cupidinem virginis intempestivæ indicat per appetentiam uvæ nondum maturæ. Puellæ vero junioris indolem belle notat per juvencam cum vitulis exultantem in campo, jugum portare aut Venerem sequi adhuc ignorantem.

2. *Munia comparis Æquare.*] Onere conjugii sustinere, æqualem operam præstare marito puellula ante pubertatem, nondum viro matura.

Circa

Circa virentes est animus tuæ
Campos juvencæ, nunc fluviis gravem
Solantis æstum, nunc in udo
Ludere cum vitulis salicto
Prægestientis. Tolle cupidinem
Immitis uvæ: jam tibi lividos
Distinguet Autumnus racemos [168]
Purpureo varius colore.
Jam te sequetur. Currit enim ferox
Ætas: & illi, quos tibi dempserit,
Apponet annos: jam proterva
Fronte petet Lalage maritum.
Dilecta, quantum non Pholoe fugax,
Non Chloris: albo sic humero nitens,
Ut pura nocturno renidet

5 *Circa virides agros versatur mens buculæ tuæ, modò fluminibus temperantis molestos Solis ardores; modò gaudentis colludere cum vitulis inter humidas salices. Cohibe desiderium uvæ acerbæ. Mox Autumnus varietate gratus colore purpureo pinget tibi racemos liventes. Mox curret post te. Nam properat ætas vehemens: atque illi addet annos, quos tibi detraxerit. Mox audaci vultu Lalage virum quæret. Amata plusquam Pholoe viros abhorrens, vel Chloris splendens humero candido, non secùs* 10 15

ANNOTATIONES.

5. *Circa virentes est, &c.*] Aliud nihil amat aut cogitat virgo ea ætate teneriori, quam ludum cum pueris aut puellis æqualibus. Animusque illius totus est in campis, in lusibus, &c. Sic Terent.

Animus est in patinis.

Horat. lib. 3. Od. 11.

Quæ, velut latis equa trima campis,
Ludit exultim, metuitque tangi,
Nuptiarum expers, & adhuc protervo
Cruda marito.

9. *Prægestientis.*] Summopere cupientis. Ex Prisciano, & Festo, *gestire*, est rem aliquam tam vehementer appetere, ut corporis gestus desiderium exprimentes continere non valeamus.

Tolle cupidinem Immitis uvæ.] Desine amare, aut saltem concupiscere puellam impuberem, immaturam, atque, ut Varro appellavit, acerbam; utens eadem, qua Poeta noster, metaphora ab uva immiti ducta. Exspecta donec ætas idoneam fecerit ac nubilem. Tull. de Senect. n. 53. *Uva primo est peracerba gustu, deinde matura dulcescit.*

10. *Jam tibi lividos Distinguet, &c.*] Autumnus varietate fructuum abundans, & eorum multiplici diversitate utilis pariter & jucundus, liventes ante immitesque uvas purpureo statim colore pulchras, simul & maturitate gustui dulces facit. Sic tibi paulo post maturam ac tempestivam licebit sectari Lalagen. Imo ipsa ætate jam perfecta virum petet: sicut uva plane matura carpi desiderat.

12. *Purpureo varius colore.*] Is color in racemo propinquam notat maturitatem. Hinc Virg. *rubentes* uvas, Ovid. *purpureas* laudat: Horatius autem Epod. 2. *Certantem purpura uvam* dixit, Theophrast. de Cauf. Plant. lib. 3. cap. 22. Ὅταν ἄρχωνται περκάζειν οἱ Βότρυες. *Cum incipiunt uvæ nigrescere*, seu *nigris distingui maculis.* Propert.

Prima mihi variat liventibus uva racemis.

13. *Jam te sequetur.*] Lalage, quæ te sequentem modo fugit, deinde vel fugientem te prosequetur, ubi ferventis æstu juventutis agitari cœperit. Quod quidem brevi fiet. *Currit enim ferox ætas.* Labitur celeriter, imo *volat*, ut ait Tull. Tusc. 1. n. 76.

Ferox Ætas.] Juventus, quæ valens, acris, ardens, vehemens, petulans, elata, superba, ac nisi libidinis stimulos tum maxime prurientis virtute fregerit, etiam ferox, indomita, & impotens. Apage vero Cruquium dubitantem numquid transposita sint epitheta ista; ut legendum sit: *Ætas fugax*, & *Pholoe ferox.*

14. *Illi, quos tibi dempserit, Apponet annos.*] Dum tu annis decresces, & imminueris viribus, illa crescet atque augescet. Tu enim ab ætate perfecta vergis ad senium: illa ad annorum ætatisque firmitatem, quam nondum attigit, properat.

16. *Lalage.*] Eam ipsam ætatis flore decoram laudat lib. 1. Od. 22. quo patet Oden istam ab Horatio post hanc esse scriptam.

17. *Dilecta, quantum, &c.*] Cum vero Lalage juventutis pariter ac formæ perfectionem adepta fuerit, tum certe multos amatores habebit, quot nunquam *Chloris* pulcherrima, vel speciosa *Pholoë* Chloridis filia, quæ tamen eo diligitur amplius, quo magis amantes fugit aspera & repellit. De hac Cyro adamata, ipsumque spernente; lib. 1. Od. 33.

19. *Ut pura nocturno renidet Luna mari.*] Tam nitens, quam Luna nullis infuscata ne-

ac Luna clara micat in mari, aut Gyges Cnidius. quem si misceas cœtui virginum, advenas maxime perspicaces deciperet incerta differentia, passis capillis, dubiaque facie.

Luna mari, Cnidiusve Gyges; 20
Quem si puellarum insereres choro, [169]
Mire sagaces falleret hospites
Discrimen obscurum, solutis
Crinibus, ambiguoque vultu.

ANNOTATIONES.

bulis, sudo cœlo, noctu splendet ac mari navigantibus formosa apparet.

20. *Cnidiusve Gyges.*] Velut enim formosus ille puer Gyges, virginea specie inclytus, oriundus a Cnido urbe Cariæ maritima, hodie *Cabo di Chio:* ubi Veneris effigies valde celebris. Vide lib. 1. Od. 30. formosos olim pueros in deliciis fuisse, vel e Virgil. Bucol. notum. Eclog. 2.

Formosum pastor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini.

21. *Quem si puellarum insereres, &c.*] Gygis nempe vultus lævis, tener, candidus, venustus, adeo virginis speciosæ pulchritudinem refert, ut vix internosci queat, *Si puellarum choro inseratur:* puellam etenim non puerum Gygen affirmaveris.

22. *Falleret hospites.*] Nos quidem cives, qui eum cognoscimus, forte non falleret Gyges: hospites autem & peregrini nequaquam a puellis puellum hunc discernerent. Tam enim *obscurum* est *discrimen.*

23. *Solutis Crinibus.*] Prolixis & passis more scilicet virginum; & contra nuptæ capillos religabant.

24. *Ambiguoque vultu.*] Ut sexum non distinguas. Sic Juvenalis Sat. 15. v. 137. de pupillo a tutore defraudato:

Cujus manantia fletu
Ora puellares faciunt incerta capilli.

Ovid. Metam. 8. Fab. 4.

Talis erat cultu facies, quam dicere vere
Virgineam in puero, puerilem in virgine posses.

Idem lib. 9. Fab. 12.

Cultus erat pueri: facies, quam sive puellæ,
Sive dares puero; fieret formosus uterque.

Auson. Epigram. 105.

Dum dubitat natura marem, faceretne puellam;
Factus es, O pulcher, pæne puella, puer.

ODE VI. Ad TIT. SEPTIMIUM.

Apud amœnum Tiburtinæ vel Tarentinæ regionis secessum tandem cum eo quietam degere senectutem exoptat.

O Septimi perrecture mecum ad Gades & Cantabros nobis servire nescios, atque ad Syrtes

SEptimi Gades aditure mecum, & [170]
Cantabrum indoctum juga ferre nostra, &

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. Lib. 1.

1. *Septimi.*] Tit. hic Septimius, Romanus Eques, Poeta etiam Lyricus & Tragicus, cum Horatio diuturna familiaritate conjunctus, imo & commilito. Hujus meminit lib. 1. Epist. 3, 5, 9. fertur & Augustus ad Horatium ita de eo scripsisse: *Tui qualem habeam memoriam poteris ex Septimio nostro cognoscere, &c.*

Gades aditure mecum, &c.] Hoc interpretes huc usque fere omnes intellexerunt de magna Horatii Septimiique consensione: quasi paratus esset alter alteri comes ire ad ultimas usque orbis plagas: quemadmodum Catullus Carm. 11. Furium & Aurelium sibi spondet comites, *Sive in extremos penetrarit Indos, &c.* Et Propert. lib. 1. Eleg. 6. Tullo sese offert, ut cum eo *Riphæos etiam montes* superare non vereatur, & *Ægæo ducere vela mari.* Cruquius autem opinatur hæc ab Horatio scripta, *Cum Augustus esset in expeditione Cantabrica, quinto vix anno peracta, quo Septimius Eques invitabat Horatium,* inquit ille; non male quidem ariolatus: melius forte tamen, quando Cæsar expeditionem illam moliebatur, & cum ad eam Horatius pariter ac Septimius sese accingerent. De *Gadibus* supra, Od. 2. v. 11.

2. *Cantabrum.*] Cantabri Hispaniæ Tarraconensis populi ad Oceanum Borealem, qui & Inde Cantabricus vocatur: hodie *Biscaia.*

Indoctum juga ferre nostra.] *Sera* nempe *domitum catena,* ut ait Od. 8. lib. 3. ab Augusto tandem, sive ab Agrippa Augusti auspiciis Cantabri devicti sunt; teste Suet. Octav. cap. 20. & 21. Dio lib. 51. & seq. Strab. lib. 3. &c. Flor. lib. 4. cap. 12. *Duæ validissimæ gentes Cantabri &*

Barbaras Syrtes, ubi Maura semper [171]
Æstuat unda:
Tibur Argæo positum colono 5
Sit meæ sedes utinam senectæ:
Sit modus lasso maris, & viarum,
Militiæque.
Unde si Parcæ prohibent iniquæ,
Dulce pellitis ovibus Galesi 10
Flumen, & regnata petam Laconi [172]

feras, ubi mare Mauritaniæ nunquam non fervet: faxint Dii ut Tibur ab *Argivo colono conditum, meæ sit domicilium senectutis: sit requies pertæso maris, itinerumque, & belli. Hinc* vero *si Parcæ me arcent improbæ; adibo fluvium Galæsum ovibus pelle coopertis jucundum, agrosque ubi rex fuit Phalan-*

ANNOTATIONES.

Astures immunes Imperii agitabant. Cantabrorum altior & magis pertinax in rebellando animus qui non contenti libertatem suam defendere; proximis etiam imperitare tentabant, &c. Cæsi vero fugiunt *in eminentissimum Vinnium montem, quo maria prius Oceani, quam arma Rom. ascensura esse crediderant.* Et paulo post: *Ipse præsens hos deduxit montibus; hos obsidibus astrinxit; hos sub corona jure belli venundedit, &c.* Scil. Ital. *Cantaber ante omnes hyemisque æstusque famisque Invictus.* Observandum porro, ita sub jugum mitti solitos olim victos hostes: hastæ duæ interjecto spatio in terram defigebantur, tertia superimposita, atque hinc & inde alligata. Sub hanc igitur inermes & discincti transire coacti, jugum subire, victique esse censebantur. Vide Tit. Liv. lib. 9. cap. 6. ubi Rom. Coss. & legiones turpiter ad furculas Caudinas sub jugum mittuntur.

3. *Barbaras Syrtes.*] Inhospitas, inaccessas, sævas ob æstus ac motus maris dubios.

Ubi Maura semper Æstuat unda.] Ubi mare Mauritaniæ seu Africæ crebris æstuariis fervet, vadosum passim & scopulosum. Vide Plin. lib. 2. cap. 97. & Epod. 9. sub finem, ibique Annot.

5. *Tibur Argæo, &c.*] Detur utinam mihi lætam agere senectutem apud Tibur Latii oppidum ædificatum a Tiburno Argivo: ibique quietem nancisci, post labores ac tædia navigationis, itinerum ac militiæ. Tiburtina sua villa imprimis se delectari jam indicavit lib. 1. Od. 7. & 18. Vide ibi Annot.

7. *Lasso maris & viarum Militiæque.*] Ex Suetonio cit. bellicam in Cantabros expeditionem suscepit Augustus devicto jam Antonio: in bellis antecedentibus militaverat Horatius, ut patebit ex Ode sequenti: ad hoc etiam, ut dixi, sese accingebat: Deos itaque rogat, ut sibi fortunatam dent quietem & senectam, postquam eas iterum ærumnas exantlarit.

9. *Unde si Parcæ prohibent.*] Quod si, fatis ita volentibus, non liceret apud Tibur conquiescere; apud Tarentum saltem detur mihi secedere, ubi Galæsus leniter fluit, rigatque istam regionem Calabriæ, in qua pascuntur oves exquisito vellere ac lana, &c.

10. *Pellitis ovibus.*] Vel eximias pelles, eximium vellus habentibus, per antonomasiam: vel potius quæ ob lanam præ cæteris exquisitam adversus aëris injurias integuntur pellibus, ad conservationem excellentis earum velleris, tenuioris, mollioris; neve illud inquinetur. Hinc Plin. *tectas*, Varro & noster *pellitas* nuncupat Tarentinas illas oves, quas & Græcas alii vocant. Vide Columell. lib. 7. cap. 4. *Græcum pecus, quod & Tarentinum plerique nominant, nisi cum domini præsentia est, vix expedit haberi, &c. ex omnibus est mollissimum, &c.* Polibius μάλακα πρόβατα similiter appellat. Varro Rei Rust. lib. 2. cap. 2. ad finem: *Pleraque similiter faciendum in ovibus pellitis, quæ propter lanæ bonitatem (ut sunt Tarentinæ & Atticæ) pellibus integuntur, ne lana inquinetur, quo minus vel infici recte possit, vel lavari ac parari. Harum præsepia ac stabula, ut sint pura, majorem adhibeant diligentiam, quam hirtis;* id est, cæteris ovibus, quæ & hirtæ, & motanæ, & soloces, dicebantur, &c. Plin. lib. 8. cap. 47. *Ovium summa genera duo, tectum & colonicum: illud mollius, hoc in pascuo delicatius; quippe cum tectum rubis vescatur:* (colonicum vero solo gramine) *operimenta eis ex Arabicis præcipua.*

Galesi flumen.] Quidam legunt *Galesum*: Sic & lib. 4. Od. 4. *Metauri flumen*, ubi plures tamen, *Metaurum flumen.* Galæsus vel Galesus, hodie *Galaso*, Calabriæ fluvius agrum Tarentinum rigat, ac in Sinum defluit lento cursu; umbris arborum, & pascuorum copia circum amœnus. Hinc Propert. lib. 2. Eleg. 34. v. 67.

Tu canis umbrosi subter pineta Galesi.

Et Virgil. Georg. 4. v. 126.

Quo piger (al. niger.) *humectat flaventia culta Galesus.*

11. *Regnata petam Laconi rura Phalantho.*] Virgil. Æneid. 3. v. 4.

Terra regnata Lycurgo.

Et Æneid. 6. v. 793.

Regnata per arva Saturno:

Sic. Tull. pro Muræna: *Pugna cum rege com-*

 Rura

tus Lacedæmonius. Illa mihi regio præ cæteris placet; in qua mel cum Hymettio, & olivæ cum Venefranis bonitate *contendunt. Illic ver diuturnum; & hyemes temperatas dat Jupiter: atque Aulon abundanti vino ferax nequaquam desiderat racemos Falernos. Terra hæc & fortunatæ arces me teque exoptant. Illic tu cineres*

Rura Phalanto.
Ille terrarum mihi præter omnes
Angulus ridet: ubi non Hymetto
Mella decedunt, viridique certat 15
Bacca Venafro.
Ver ubi longum, tepidasque præbet
Jupiter brumas: & amicus Aulon [173]
Fertili Baccho minimum Falernis
Invidet uvis. 20
Ille te mecum locus, & beatæ
Postulant arces: ibi tu calentem

ANNOTATIONES.

missa est, & summa contentione pugnata. Porro sensus Horatii est hic: Si negetur mihi secessus Tiburtinus, ibo Tarentum, quam urbem Taras Neptuni filius olim condiderat, Phalantus autem Lacedæmonius cum Partheniis Sparta profectis & sedes quærentibus instauravit, ibique regnavit. Justin. lib. 3. ubi *Partheniæ vocati, cum ad annos triginta pervenissent, metu inopiæ . . . ducem Phalantum assumunt, filium Araci . . . . ad sedes inquirendas proficiscuntur, ... tandem in Italiam delati occupata arce Tarentinorum, & expugnatis veteribus incolis, sedes ibi constituunt, &c.* Vide & Pausan. lib. 10. in Phocaicis.

14. *Angulus.*] Scilicet urbs ea Calabriæ in extrema peninsula sita est ad maris littus.

Ubi non Hymetto Mella decedunt.] In Tarentina regione mel optimum est, nec bonitate concedit ei quod provenit apud Hymettum, huncque Atticæ regionis collem excellentia sua celebrem toto orbe fecit: sicut & Hybla Siciliam pariter melle inclytam reddidit.

15. *Decedunt.*] De via decedit, qui honorem alicui defert, & primas fatetur deberi.

Viridique certat Bacca Venafro.] Ibi quoque crescunt olivæ Venafranis adeo non deteriores ut cum eis de excellentia contendant & certent.

Certat.] Virgil. Eclog. 5. v. 8.

Solus tibi certat Amyntas.

16. *Venafro.*] Urbs hæc Campaniæ in Samnii confinio sita, olearum optimarum laude præcelluit. Plin. lib. 15. cap. 2. *Principatum in hoc quoque bono* (oleo) *obtinuit Italia toto orbe, maxime agro Venafrano, &c.* Martial. lib. 12. Epigram. 64. *Uncto Corduba lætior Venafro.* Et lib. 13. Epigram. 101.

Hoc tibi Campani sudavit bacca Venafri.

17. *Ver ubi longum.*] Ubi verna temperies perdurat. Ita Servius explicat Virg. Georg. 2. v. 149. *Hic ver assiduum*; citatque hunc locum Horatii.

Tepidasque præbet Jupiter brumas.] Hybernis etiam mensibus nulla ibi est aeris inclementia. *Bruma*, solstitium hybernum, quod sic Ovid explicat Fast. 1.

Bruma novi prima est, veterisque novissima Solis

18. *Et amicus Aulon Fertili Baccho, &c.*] Est & proximus collis Aulon, in quo vinum provenit Falerno minime inferius; proindeque non ei invidet, a quo superari nequaquam timet. In agris Tarentinis vinum crescere generosum, testis Plin. lib. 14. cap. 6. ubi vina recenset exquisita: *Verum & longinquiora Italia ab Ausonio mari non carent gloria, Tarentina, & Servitiana, &c.* Martial. lib. 13. Epigram. 125.

Nobilis & lanis, & felix vitibus Aulon,
Det pretiosa tibi vellera, vina mihi.

Strabo lib. 6. Aulonia quasi Vallonia a vicina convalle nominata, inquit: hanc autem urbem ab Aulone monte, vel potius promontorio, puto dici, in Tarentino tractu sitam. Porro textus Horatiani ordo hic est: *Amicus*, id est, vicinus Tarento *Aulon, fertili Baccho gaudens, minimum Falernis invidet uvis.* Vel, Aulon fertili Baccho amicus minimum Falernis, &c. Sic apud Tibull. dicitur,

Bacchi cura Falernus ager.

21. *Ille te mecum locus, &c.*] Tam lætus & amœnus videlicet secessus te mecum invitat.

Beatæ arces.] Explicant alii editi colles optimis uvis beati: quia edita quæque loca arces vocantur. Ego malim de urbe Tarento intelligere, ubi fuit arx munitissima, ex Polybio lib. 8. Tit. Liv. lib. 25. *Beatæ* vero *arces*, & felix Tarentum satis exprimitur apud L. Florum. lib. 1. c. 18. his verbis: *Tarentus, Lacædemoniorum opus, Calabriæ quondam & Apuliæ, totiusque Lucaniæ caput, tum magnitudine & muris portuque nobilis, tum mirabili situ: quippe in ipsis Adriatici maris faucibus posita in omnes terras, Istriam, Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam vela demittit. Imminet portui ad prospectum maris positum, majus theatrum, &c.*

22. *Ibi tu calentem Debita, &c.*] Ibi tu mihi

Debita

Debita sparges lachryma favillam
Vatis amici.

tepidos familiaris poëtæ justo luctu prosequeris.

ANNOTATIONES.

ista & extrema persolves officia, cum fatis & ita functus fuero: cremato nempe cadavere, calentibus adhuc cineribus lachrymas impendes, effundes, ac velut immiscebis: mortuum recens amicum luctu prosequeris, vatem vates, & decorabis. Ennius vero contra, & arrogantius [illegible]:

Nemo me lachrymis decoret: neque funera fletu Faxit, Cur? Volito vivu' per ora virum.

Miserrimum etenim ac velut infaustum veteribus putabatur, si absque lachrymis humatio fieret, & funebri isto honore privaretur. Virgil. Æneid. 11. v. 372.

Nos animæ viles, inhumata, infletaque turba.

Hinc & præficas accersebant olim, quæ luctum facerent. Imo & exiguam ampullam lacrymis plenam urnæ ferali inserebant, sepulchroque inferebant; ut bene Torrentius observavit.

24. *Vatis amici.*] Horatii tui.

ODE VII.

Pompeio Varo felicem ex infelici militia reditum gratulatur.

O Sæpe mecum tempus in ultimum
Deducte, Bruto militiæ duce,
Quis te redonavit Quiritem
Diis patriis, Italoque cœlo,
Pompei, meorum prime sodalium? [174]

O Vare meorum prime commilitonum, mecum frequenter ad extremum diem redacte, Bruto belli principe, ecquis Romanum te reddidit numinibus patriæ, atque Italico aeri?

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

Athenis versabatur Horatius Philosophiæ dans operam sub Academico præceptore, cum ad militiam est pertractus a Bruto tum Achaiam atque Athenas tenente, ut ait vetus interpres. Hæc ipse de se testatur Epist. 2. lib. 2. v. 43. & seq. Subinde & Tribunus legioni Romanæ præfuit: quod declarat lib. 1. Sat. 6. v. 48. interfuitque demum ei pugnæ, Philippicis in campis, qua Brutus ab Augusto cæsus tandem ac fusus est. In ea vero militia sodalem habuit Pompeium Varum, qui post cladem Philippicam, non ut Horatius, armis valedixit, sed Brutianis reliquiis, novoque bello se implicuit. Quibus extinctis, salvus tamen rediit Varus, quapropter incolumitatem ei gratulatur Horatius ac Soteria canit hac Ode, atque ad convivium invitat.

1. *Sæpe mecum tempus in ultimum Deducte.*] Qui toties vitæ periculum adiisti mecum in eo fatali bello, in quo Cassius & Brutus Julii Cæsaris interfectores adversus Augustum atque Antonium pro libertate publica dimicarunt; sicuti antea Cn. Pompeius contra Jul. Cæsarem.

3. *Quis de redonavit Quiritem.*] Quis te patriæ restituit, vel Deus propitius, vel patronus apud victorem Augustum potens & gratiosus?

4. *Diis patris.*] Dii patrii vocantur qui singulis præsunt urbibus, suntque illarum propugnatores; atque a civibus honore præcipuo coluntur eximie: ut Mars Romæ: Athenis Apollo & Minerva; Apollo Delphis & Rhodo; Bœotiis Hercules & Bacchus; Juno Carthagini, Samo, Spartæ, Mycenis, Agris; Diana Cretensibus; Venus Cypro, Papho, &c. Vide Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 4. forte Horatius hic penates Deos intelligit, ut gratuletur Varo, quod redux iterum videat suam domum ac Penates. *Extat Quinti Ennii carmen, Deorum continens Penatium nomina, quos patrios alii, Varro Tarentius etiam urbanos nuncupat:*

Juno, Vesta, Minerva, Cerersque, Diana, Venus, Mars.
Mercurius, Jovis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Cœl. Rhodig. lib. 25. cap. 30.

Italoque cœlo.] Cœlum pro aëre & climate poni constat, vel ex hoc Horatii:

Cœlum non animum mutant, qui trans mare currunt.

5. *Meorum prime sodalium.*] Vel amicissime, patet ex fine hujus Odes. Vel, cum quo militavi pri-

Cum quo non semel bibendo *vino interrupi tardantem diem, redimitos* habens *crines unguento Syrio nitidos. Tecum expertus sum Philippos, & fugam præcipitem, abjecto indecorè clypeo; quando virtus debilitata* est, *& terræ mentum fœdè ap-*

Cum quo morantem sæpe diem mero [175]
Fregi, coronatus nitentes
Malobathro Syrio capillos.
Tecum Philippos, & celerem fugam
Sensi, relicta non bene parmula: 10
Cum fracta virtus, & minaces [176]

ANNOTATIONES.

mum: sic & condiscipulus in Philosophiæ studio videatur fuisse Varus Horatii, & cum eo ad civile bellum Athenis evocatus. Epist. 2. l. 2. cit. v. 47.

Civilisque rudem belli tulit æstus in arma
Cæsaris Augusti non responsura lacertis.

6. *Morantem diem.*] Vel æstivum, reipsa longiorem; vel morari visum præ tædio civilium tumultuum, ac laborantis Reipublicæ, itemque ærumnarum bellicarum, quæ Horatio quidem, ad studia literarum Musarumq; otium magis quam ad strepitus militares nato, graves erant ac molestæ.

7. *Fregi.*] Per intervalla tecum potando rupi, transegi; atque ita solicitudines ac dolorem fefelli utcunque, pertuli, superavi.

Coronatus nitentes Malobathro Syrio capillos.] Floreis quidem coronis inter epulandum solitos uti veteres ostendimus Od. 38. lib. 1. unguentis etiam perfudisse caput, notum fere, & ex dicendis patebit. Ab Ionibus primum ad feminas Rom. delicatiores translatus iste mos coronarum in conviviis, atque unguentorum, maxime vero malobathri, quod & foliatum dicebatur: testis Galenus. Observa porro corollas istas unguentis interdum fuisse delibutas. Athenæus item lib. 15. Plin. lib. 21. cap. 3. *Lautissimum*, inquit, *dari coronas e nardi folio, aut versicolores unguentis madidas.*

8. *Malobathro Syrio.*] Malobathrum, sive malabathrum, unguentum erat exquisitum e folio quod gignunt Indicæ paludes, in regione Malabar, & vernacule *bathrum* vel *bethrum* vocant Indi. Nomen hinc factum satis apparet. In Syriam apportabatur ex India: illinc autem Romani mercatores deferebant: unde Syriam Romæ vocabatur. Galen. cit. Dioscorid. Plin. lib. 13. cap. 1. lib. vero 12. cap. 26. ita scribit: *Dat malobathron Syriæ, arborem folio convoluto, arido colore, ex quo paratur oleum ad unguenta: fertiliore ejusdem Ægypto. Laudatius tamen ex India venit. In paludibus ibi gigni tradunt lentis modo,* (lenticulæ palustris modo aquis innatare. Dalecamp.) *odoratius croco, nigricans, scabrumque, quodam salis gustu . . . . ejus sapor nardo similis esse debet sub lingua: odor autem in vino suffervefacti antecedit alios. In pretio quidem prodigio simile est, &c.*

9. *Tecum Philippos, &c.*] Adfui tecum in campis illis prope Philippos urbem Macedoniæ in Thraciæ confinio, ad Pangæi montis radices: quam Philippus Alexandri Magni pater instauravit, ac de suo nomine appellavit. Ibi nimirum commisso duplici prælio Augustus atque Antonius Cassii & Bruti exercitus fuderunt, viceruntque eos qui triumphum ante victoriam & pugnam cecinerant. Vide infra.

10. *Relicta non bene parmula.*] In ea clade fugam suam non dissimulat hic Horatius, insuper & clypei projectionem. Quod ad primum attinet, non caret semper excusatione. Nam fortis est non modo resistere, sed & sapienter fugere ac cedere. Sic Homerus Æneam laudat velut metuendi fugiendique peritum: & hanc ei laudem juste dari agnoscit Plato in Lachete. Vide & initium vitæ Pelopidæ apud Plutarch. Alterum vero culpa nunquam vacare creditum est. Unde apud Germanos sacris interdictum erat ei, qui in acie scutum amisisset. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 17. apud Spartanos autem capite luebat. Idem lib. 2. cap. 13. Vide Aristot. lib. 2. Rhetoric. Modestin. Jurisc. lib. 3. de Re Militari. Hinc teste Ammiano Marcell. lib. 25. paulo post initium: *Epaminondas ille dux inclytus lethaliter apud Mantineam saucius reversus ex acie, scutum solicite conquirebat: quod cum vidisset propius, lætior vi vulneris interiit; & qui animam intrepidus amittebat, jacturam clypei formidavit.* Quod idem ita refert Justinus lib. 6. *Relatus in castra semianimis Epaminondas, ut vocem spiritumque collegit, id unum a circumstantibus requisivit, num cadenti sibi scutum ademisset hostis: quod ut servatum audivit, allatumque velut laborum gloriæque socium osculatus est.* Apud. Plutarch. Apophthegm. Lacon. Demaratus interrogatus, quid dedecoris & probri sit clypeum abjicientibus; non ita vero galeam aut gladium: respondit, quia hæc sui ipsorum causa sumunt, clypeum autem communis aciei gratia.

11. *Cum fracta virtus.*] Cum Bruti pars & virtus victa est, fatis adversantibus, & Augusto Imperium orbis destinantibus. Tum enim in summa rerum desperatione ille apud suos conquestus fertur; *Frustra coluisse se virtutem, quæ inane esset nomen, & fortunæ serviret.* Plutarch. in Bruto. Dio lib. 47. Appian. lib. 4. Tit. Liv. Epitome lib. 124. *C. Cæsar & Antonius apud*

Turpe

Turpe solum tetigere mento.
Sed me per hostes Mercurius celer
Denso paventem sustulit aere:
Te rursus in bellum resorbens
Unda fretis tulit æstuosis.

plicuerunt qui minas jactabant. At velox Mercurius tremebundum me per hostes aëre spisso rapuit: te mare fremens & æstuans retraxit, iterumque ad militiam deduxit. [177] 15

ANNOTATIONES.

Philippos vario eventu contra Brutum & Cassium pugnaverunt; ita ut utriusque partis cornua dextra vincerent . . . . Sed inæqualem fortunam partium mors Cassii fecit, qui cum in eo cornu fuisset, quod pulsum erat, totum exercitum fusum ratus, mortem sibi conscivit. Altero deinde prælio victus M. Brutus & ipse vitam finivit, annorum circiter quadraginta; exorato Stratone fugæ comite, ut sibi gladium adigeret. Xiphilinus in Augusto sic rem discribit: *Si Brutus cum Antonio decertasset, & Cassius cum Augusto Cæsare; ipsi pares inter se fuissent: sed dum Brutus Cæsarem imbecillum vicit: Antonius autem Cassio, qui par ei bellicis in rebus non erat, superior fuit; victores quodammodo victi discesserunt, &c.*

Minaces.] Milites Bruti scilicet ac eorum duces arrogantius jactabant minas in Cæsarianos, quos priori certamine superaverant, tam aperta quidem victoria, ut *castra Cæsaris & Antonii, quæque in castris erant, omnia capta sint: ac Cæsar ipse mirabiliter salvus evaserit.* Ex Xiphil. loco mox cit. item ex Appiano lib. 4. Civil. Bell. Rom. Brutus ipse hostes retrocessisse accipiens, sic illudit: *Hi ut defessos nos provocantes minime experiri ausi sunt.* Cum autem Cæsarianos intelligeret inedia & fame prope enectos, ac morando citra suorum periculum, conficere vellet, *Conquerebantur milites, mulierum more, intra vallum se contineri: excandescebant etiam eorum duces . . . . hostesque ab exercitu prompto & parato facillime vinci posse existimabant . . . . . . tandem exercitus per cohortes, ac deinde per concursus, apertius conqueritur: quid tandem Imperator noster meditatur? In quo nuper victoriam adepti deliquimus? . . . . . Instantibus denique pertinaciter ducibus ac primoribus Brutus indignatus, eorum temeritati, proprioq; discrimini assensus.* Xiphil. ibid.

12. *Turpe solum tetigere mento.*] Id est, victi procubuere, non sine gravi turpitudinis nota, ob priorem arrogantiam & minas: atenim meminisse oportebat, quod scribit Cic. ad Attic. lib. 7. Ep. 3. *Armorum exitus incertos esse semper:* atque *Ancipitem fortunam belli*, pro M. Marcello. Alii explicant *turpe solum*, terram cruore fœdatam, quam qui vulneribus confecti cadunt, dentibus solent apprehendere; aut saltem labra mordicus premere; seu dolore & ira adacti, seu ne quam emittant vocem querelarum, sua virtute & existimatione indignam.

Tetigere mento.] Prona in terram facie, in pulvere volutati. Virgil Æneid. 11. v. 418.
Procubuit moriens, & humum simul ore momordit.
Et v. 669. ibid.

Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
Mandit humum, moriensque suo se in vulnere versat.

13. *Sed me per hostes Mercurius celer, &c.*] Metaph. Tum vero fuso exercitu nostro, furtim me proripui, ac celeriter fugi, duce Mercurio, qui alatus fingitur & furti Deus. Od. 10. l. 1. in cujus etiam tutela sunt docti, qui idcirco *Mercuriales* vocantur. Od. 17. libri hujus. Ingeniose porro suæ fugæ alioquin indecoræ ac turpi colorem dat Horatius subtractum se discrimini, protectumque a Mercurio dicens: id nempe fingens sibi accidisse, quod Priamo scribit Homerus. Vide Annot. lib. 1. Od. 10. v. 14. quodque Paridi; Od. 15. lib. 1. Item Hectori, quem Apollo pari modo servat, ἠέρι πολλῇ. Iliad. υ. Sic & Virgil. Æneam a Neptuno de Achillis manibus ereptum inducit. Æneid. 5. v. 809.

Pelidæ tunc ego forti
Congressum Æneam, nec Diis, nec viribus æquis,
Nube cava eripui.

14. *Denso aere.*] Nube, qua densatus est aer, Homer. Iliad. γ. de Paride ab impetu Menelai per Venerem exempto: Τὸν δ' ἐξήρπαξ' Ἀφροδίτη, ἐκάλυψε δ' ἠέρι πολλῇ.

Te rursus in bellum resorbens, &c.] Me quidem Horatium paventem Mercurius sublimem rapuit, ac nebula protexit: te vero, Pompei, Martis ardor in nova pericula conjecit, ac recrudescenti bello implicuit, semper intrepidum ac publicæ libertatis pertinaciter vindicem.

Resorbens Unda fretis tulit æstuosis.] Sicut in fretis æstuosis unde recedens iterumque accedens ea resorbet, quæ evomuerat, ac in littore reliquerat: sic bellum cæsis Cassio Brutoque quasi profligatum ejecerat te, Vare, non secus ac me, liberumque veluti fecerat: verum exardescens porro tumultus civilis in arma te rursus abripuit. His Horatii verbis non abs re volunt quidam alludi ad prælium Sexti Pompeii in Siculo freto commissum: adeoque ad illum cum aliis Varum confugisse, post cladem Brutianam: unde tandem salvus ille, Romam redierit, & Augusto reconciliatus sit. Æstus illos marinos egregie describit Virgil. Æneid. 11. v. 624.

Debitum igitur epulum Jovi persolve: & corpus diuturno fatigatum bello reclina sub mea lauro: neque doliis abstine tibi servatis. Polita vasa reple Massico oblivionem malorum *afferente: & unguenta de amplis vasis effunde. Quis* verò

Ergo obligatam redde Jovi dapem;
Longaque fessum militia latus [178]
Depone sub lauru mea: nec
Parce cadis tibi destinatis. 20
Obliviosо lævia Massico
Ciboria exple: funde capacibus
Unguenta de conchis. Quis udo [179]

ANNOTATIONES.

17. *Ergo obligatam redde Jovi dapem.*] Pro incolumitate ista tua post tot labores & pericula, O Vare, grates Diis persolve, fac sacrum Jovi Servatori, Dapali; de quo M. Cato de Re Rust. cap. 132. *Obligatam dapem*, sacrificium inter discrimina promissum ac votum a Pompeio Varo, interpretari licet, ex Prisciano lib. 7.

18. *Longaque fessum militia.*] Multo longiori quam mea, inquit Horatius: nempe sub Cassio & Bruto, deinde sub Sexto Pompeio in Sicilia, ut dictum est. Ergo tot ærumnis vires exhaustas recrea, epulare mecum, quiesce apud me; *sub lauru mea* tutus; patrocinio meo confisus, adeoque omni deposita solicitudine. Spondet nempe Varo Horatius forte nondum perfecte ab Augusto veniam consecuto, favorem Mæcenatis, per quem ipse cum illo victore metuendo jam reconciliatus fuerat. Cum enim proscriptione bonorum, cum aliis partes adversas secutis, mulctatus esset, inops rerum coactus est faciendo versus victum quæritare. Quod in narrat Ep. 2. lib. 2. v. 49.

Unde simul primum me dimisere Philippi,
Decisis humilem pennis, inopemque paterni
Et laris & fundi, paupertas impulit audax
Ut versus facerem.

Itaque Mæcenatis primum animum demeruit, perque hunc Augusti placare iram aggressus est: & quod scribit ad Pisones v. 414, quanquam alio ibi proposito:

Gratia regum
Pieriis tentata modis: ludusque repertus,
Et longorum operum finis.

Quod autem Mæcenas potens esset & idonea laurus ad averruncandum Augusti fulmen, patet ex Xiphilino cit. qui in Augusto scribit; *Mæcenati tantam a Cæsare, delatam potestatem in rebus omnibus, ut literas quascunque ad Senatum vel ad alios mitteret, ipse prius legere posset, & ex eis quæ vellet immutare.* Et postea: *Cæsari Mæcenatem profuisse tum cæteris in rebus, tum vero quoties vehementius irascebatur, quod ejus iram leniebat: & quod in multos alioqui mortis dicturus sententiam, a Mæcenate correptus nemine capitis condemnato statim surrexerit, &c.*

21. *Obliviosо lævia Massico Ciboria exple.*] Large pota vinum e Campania melioris notæ, quod oblivisci faciat ærumnas priores omnemq; mentis ægritudinem detergeat & discutiat. De *Massico* Od. 1. lib. 1. *exple*, vel imple, vel exhauri & sicca scyphos & calices. Utrumque enim significat ea vox, apud Ennium, Terent. Donat. Nonnium Marcellum.

22. *Ciboria.*] Vasa seu pocula satis capacia ex Athen. l. 3. &. l. 11. c. 7. quem in locum Casaubonus ita scribit: *Græcis peregrinum poculum opinor & nomen, & si potest videri derivatum, unde & κιβωτὸς. Sed constat in Ægypto primum cœpta fieri ciboria ex Ægyptiæ fabæ ciboriis, deinde ex alia materia, figura eadem. Hesychius diserte,* Κιβώριον Ἀιγύπτιον ὄνομα ἐπὶ ποτηρίε, *Ecclesia usu fecit suum hoc nomen, &c.* Dalecamp. in Athen. cit. τὰ κιβώρια & κιβώτια, id est, arcula in hujus fabæ capite vocabant eos loculos, quibus semen continetur: inquit. Fabæ istius descriptionem hic attexere non pigebit. *In Ægypti lacubus & stagnantibus aquis faba nascitur, scapo amplissima, longitudine ad cubitos quatuor surrecto, digiti crassitudine, arundinacio, molli, non geniculato, qui totus rimis intrinsecus pertusus atque distinctus est, ut in lilio. Huic insidet caput rotundo vesparum favo simile. Fabæ in singulis veluti nucamentorum loculis aliquantulum prominent, ad summum numero triginta. Flos duplo major quam papaveris, rosæ colore. Extat caput super aquam. Singulis fabarum plantis adnascuntur folia magnitudine pilei Thessalici; quorum caulis idem qui fabarum, &c.* Ex Theophrasto apud Athen. init. lib. 3.

Funde capacibus Unguenta de conchis.] Ne quid hilaritati desit, adhibe & unguenta copiose quidem. Vide supra Annot. ad v. 7. hujus Odes. Item quæ postea mox.

23. *Conchis.*] Vel accipe pro quolibet vase & alabastro: vel simpliciter intellige reposita pridem in *conchis unguenta:* quæ sunt odorum permistio cum oleo vel balsamo, ad delicias, vel ad sanitatem etiam corporis. Vide Cœl. Rhodig. lib. 27. cap. 26. Cur autem in compotationibus ungerent caput veteres, explicatur apud Athenæum l. 15. c. 13. nempe quod *vini vim imbecilliorem fore crederent, si eo pacto veluti diluere-*

Depro-

Deproperare apio coronas,
Curatve myrto? Quem Venus arbitrum 25
Dicet bibendi? Non ego sanius [180]
Bacchabor Edonis: recepto

texet diligenter corollas ex apio humido vel myrto? Ecquem potandi magistrum creabit Venus? Ego certè non moderatius agam quam Edoni:

ANNOTATIONES.

tur, &c. De unguentorum luxu & mollitie, Plin. lib. 13. cap. 3. & Plutarch. Apophthegm. Lacon. ubi scribit: *Unguentariis aditum Spartæ præclusum a Lycurgo, unguentaque velut corruptelam & perniciem omnino proscripta atque amandata.* Cœl. Rhodig. cap. 24. lib. 27. Ex Xenophonte & Socrate, refert; cum bellariis corollisque in secundas mensas venisse unguenta profligatis congrua moribus atque impudicis.

23. *Quis udo Deproperare apio, &c.*] Ad famulum hæc. Quis protinus texet nobis corollas ex apio vel myrto, quibus ex more inter epulas caput exornemus? *Udo*, vel recenti, vel potius quod humidis in locis crescit affatim & colligitur. De *myrto* lib. 1. Od. 38.

24. *Apio.*] Plin. lib. 20. cap. 11. *Apio gratia vulgo inest. Namque rami largis portionibus per jura innatant, & in condimentis peculiarem gratiam habent. Honos ipsi in Achaia coronare victores sacri certaminis Nemeæ.* Hæc posteriora addit idem Plin. lib. 19. cap. 8. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 8. Athenæus lib. 15. cap. 10. inter flores coronarios apium ita recenset ex Pherecrate: *Age tu qui malvam intueris, hyacinthum spiras, melilotum loqueris, rosas distractis labiis rides, amaracum oscularis, dimoto corpore apium oles, cosmosandalum insedis, vinum affunde, & acclama tertium Pæana, ut est lege sancitum.* Sunt qui apio dicant ebrietatem impediri, quocirca veteres eo se coronarent in conviviis. At repugnant botanici doctores: id vero hederæ quidem, non apio tribuunt.

25. *Quem Venus arbitrum Dicet bibendi?*] Quis erit & fiet convivii Rex, jactu Venereo in talis felici? Horat. Od. 4. lib. 1. *Nec regna vini sortiere talis.* Vide & quæ ibi annotavimus. Ad intelligendum sensum Horatii duobus istis locis observa 1. in compotationibus veterum creari solitum Regem, a quo poculorum leges aliaque in convivio observanda præscriberentur; eum porro Græcis appellatum συμποσιαρχὸν, βασιλέα, ϛρατηγὸν; Latinis autem convivii Dictatorem, Plaut. Modimperatorem, Varro. Arbitrum, Horat. Vulgo convivii Magistrum, Regem, Ducem, Simposiarchum, Strategum, etiam dixit Plautus, & Dictatricem. 2. Consuetum id sorte fieri, & quidem talorum vel tesserarum summo jactu, qui *Venus* dicebatur: eratque cum tali quatuor diversa facie cadebant: in tesseris autem quando ter senarius contingebat. De his ludis plura ad Persii Sat. 5. annotavimus. Vetus interpres hic ita scribit: *ἀρχιποσίαν significat, id est, tesserarum jactu datur in bibendo primatum. Veneris autem jactus lætissimus dicitur, qui numerum habet ter senarium.* Ubi cave ita legas, ne vero male, *tricenarium*, cum insanientibus librariis quibusdam Acronis, Porphyrionis & aliorum. Quod optime sensit pridem & correxit Hadrianus Junius. Animadvers. Hesychius τρὶς ἓξ νικητήριος βόλος. Quo pertinet etiam Prov. ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι, cujus & meminit Jul. Pollux, lib. 9. cap. 7. id est, felix vel infelix jactus, senio, vel canis; seu, tres senarii, vel tres unitates. Nam κύβος idem sonat interdum quod μονὰς, sive κύων, & χῖος: quod fefellit nonnullos male feriatos interpretes. De talis autem Lucian. in amor. Μηδ᾽ ὡς ἀϛραγάλυ πεσόντος ἴσω χήματι καλεῖται Ἀφροδίτη.

Venus.] Is jactus dicebatur & Basilicus. Plaut. Curcul. Act. 2. Scen. 3. Vide Eustath ad Iliad. ψ. & Odyss. α. Cic. de Divinat. 1. & 2. Martial. lib. 14. Epigram. 12. Propert. lib. 4. Eleg. 9. Isidor. Origin. lib. 18. cap. 65. & 66. &c.

26. *Dicet.*] Designabit, prædiciet, decernet, creabit velut edicto. Solenne verbum Juris.

Arbitrum bibendi.] Is convivii moderator ubi creatus erat, pro arbitrio condebat leges: quales expressas legere est apud Lipsium, antiq. Lect. lib. 3. capite unico. Unde & multa ad rem præsentem spectantia hausimus: ergo & hæc accipe. Quindecim illic statuta præscribuntur; quorum præcipua sunt ista:

Vinum purum putum puer infundito,
A summo ad imum more majorum bibunto.
Decem cyathi summa potio sunto.
Musis nonum, decumum Apollini libanto.
Dominam si quis habessit indicium facito.
Rixa, clamor, contentio ad Thracas
Ablegantor: eorum vicem carmen,
Aliudve quid Musæum proferunto, &c.

Non ego sanius Bacchabor Edonis, &c.] Adeo me afficit, ac velut extra me rapit, ingens lætitia ob receptum præter spem Pompeium Varum mihi dilectissimum, ut mihi temperare nequaquam possim; nullumque gaudio modum adhibere queam. Itaque desideratissima illius præsentia fruens totum me hilaritati tradam. Hinc & bibam largius, & saltabo, & discurram instar Bacchantium; & quamvis *furere*, & insanire videar, hoc etiam *dulce* mihi futurum est.

27. *Edonis.*] Edon Servio, Edonus Plinio lib. 14. cap. 11. Mons Thraciæ a quo Thraces

Dulce

Nam & mihi suave est insanire, amico recuperato.

Dulce mihi furere est amico.

ANNOTATIONES.

Edoni vel Edonii: Bacchus etiam Edonius, Bacchantes quoque Edonides & Edonæ cognominantur. Propert.

> *Nec minus assiduis Edonis fessa choreis*
> *Concidit.*

Porro tum Edoni, cum Thraces universi bibacitate ac petulantia famosi noscuntur. De quibus & supra ad Od. 27. lib. 1.

> *Natis in usum lætitiæ scyphis*
> *Pugnare Thracum est.*

ODE VIII. Ad BARINEN.

Juranti licet ei non esse cur credatur, siquidem amantium perjuria a Diis non plectuntur.

O Barine, si qua tibi punitio aliquando contigisset, ob fidem violatam: si deformior esses effecta atro dente, vel ungue uno, crederem. Verum statim ac promissis fallacibus caput obstrinxisti, longe formosior splendes, fisque adolescentium communis felicitudo. Ergo *juvat fraudare sepultos cineres genetricis,*

ULLA si juris tibi pejerati [181]
Pœna, Barine, nocuisset unquam:
Dente si nigro fieres, vel uno
Turpior ungui,
Crederem. Sed tu simul obligasti [182]
Perfidum votis caput, enitescis
Pulchrior multo, juvenumque prodis
Publica cura.
Expedit matris cineres opertos

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. Lib. 1.

1. *Ulla si juris.*] Si non impune toties fregisses fidem, si vel semel pœnam inde aliquantulam pertulisses, atque ultores perjuriorum Dii tantulo deformiorem effecissent, dente vel ungue uno denigratam; (quo quidem gravius nihil accidere tibi posse existimo) tibi juranti, Barine, crederem, ratus nimirum formidaturam te deinceps ulterius mulctari, si iterum pejeraris. Alii interpretantur, *crederem* vindices adesse Deos fidem violantibus. Ea nempe apud antiquos inoleverat opinio mentientes quadam parte corporis illico pœnam ferre, seu pustulam naso, aut lingua, seu notam vultu, oculis, dentibus, manibus, alibive, nigram ac deformem, &c. Hinc Theocrit. Idyll. 9.

> Μηκέτ' ἐπὶ γλώσσας ἄκρας ὀλοφυγδόνα φύσῃς.

Nec amplius in lingua extrema pustulam produxeris.

Et Idyll. 12.

> Ἐγὼ δέ σε τὸν καλὸν αἰνῶν,
> Ψεύδεα ῥινὸς ὕπερθεν ἀραιᾶς οὐκ ἀναφυσῶ.

Ego vero te pulchrum prædicans, mendacia super summum nasum non produxero; id est, nihil falsi etiam. Hinc Ovid. Amor. 3. Eleg. 3, de amica quæ pejeraverat velut admirans ait:

> *Esse Deos credamne? Fidem jurata fefellit:*
> *Et facies illi, quæ fuit ante, manet.*
> *Quam longos habuit nondum perjura capillos,*
> *Tam longas, postquam Numina læsit, habet.*
> *Candida candorem roseo suffusa rubore*
> *Ante fuit: niveo lucet in ore rubor.*
> *Pes erat exiguus: pedis est aptissima forma,*
> *Longa decensque fuit, longa decensq; manet.*
> *Argutos habuit, radiant ut sidus, ocellos,*
> *Per quos mentita est perfida sæpe mihi.*

2. *Barine.*] Julia Barine, forma spectabilis adolescentula: Romana, ut habent codices quidam, quanquam nomen istud Romani, Latini, Græcive nihil habet. Non absurde igitur *Earine*, legendum suspicantur viri certe eruditi, ab ἔαρ, quod ver sonat.

3. *Dente si nigro, &c.*] Dentes albos ad pulchritudinem pertinere nemo nescit.

Vel uno turpior ungui.] Vel parte minima corporis mutila vel deformata.

5. *Sed tu simul obligasti, &c.*] At ubi malum omne ipsa tibi, si fallas, imprecata es, fallis tamen mali nihil metuens, mali nihil portans: imo vero pulchrior evadis, pluresque nancisceris amatores.

6. *Perfidum votis caput.*] Virg. Æn. 9. v. 309.

> *Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat.*

9. *Expedit matris cineres, &c.*] Ergo si e perjuriis enascuntur emolumenta, nedum incom-

Fallere,

Fallere, & toto taciturna noctis 10
Signa cum cœlo, gelidaque Divos
Morte carentes.
Ridet hoc, inquam, Venus ipsa; rident
Simplices Nymphæ, ferus & Cupido, [183]
Semper ardentes acuens sagittas 15
Cote cruenta.
Adde quod pubes tibi crescit omnis,
Servitus crescit nova: nec priores
Impiæ tectum dominæ relinquunt
Sæpe minati. 20
Te suis matres metuunt juvencis,

astraque noctu silentia, olympumque universum, atque numina frigidæ mortis expertia. Id, inquam, ipsa ridet Venus: rident faciles Nymphæ, imò & sævus Cupido ignitas assiduè sagittas exacuens cote sanguinolentâ. Præterea juventus tibi cuncta adolescit, totque *captivi parantur novi: veteres autem irreligiosæ dominæ domum, frequenter minati* licet, *haud deserunt. Te matres suis adolescentibus,*

ANNOTATIONES.

moda vel pœnæ subeantur, certe expedit religionem omnem flocci facere; adeoque promissa matri jam sepultæ non valde refert implere, imo juvat non persolvere, & *fallere.* Flagitium tamen ac nefas maximum, parentum cineres violare, veteres crediderunt. Virgil. Æneid. 4. v. 427.

Nec patris Anchisæ cineres manesve revelli.

10. *Et toto taciturna noctis Signa cum cœlo, &c.*] Expedit, inquam, fallere, mentiri, perfide testari ac jurare sidera, Deos immortales, totumque cœlum. Virg. Æneid. 6. v. 458.

Per sidera juro,
Per superos, &c.

Taciturna noctis Signa.] Hypallage: sidera nocte tacenti lucentia. Cæsar lib. 7. de Bello Gall. *Id silentio noctis conati.* Et postea: *Silentio noctis Cæsar e castris egressus.* Virgil. Æneid. 4. v. 524.

Cum medio volvuntur sidera lapsu:
Cum tacet omnis ager, ...
. . . .
. . . . sub nocte silenti
Lenibant curas, &c.

13. *Ridet hoc, inquam, Venus, &c.*] Non offenditur, imo delectatur Venus perjuriis ejusmodi inter amantes frequentibus. Quare vero? Quoniam pejerantes in rebus amatoriis, similes pueris, minimum mentis habent. Ὡς καθάπερ παίδων, τῶ ἡδονῶν νῦν ὐδὲ τὸ ὀλίγιστον κεκλαμένων. *Voluptates,* id est, qui eas cæco impetu sectantur, *velut pueri minimum rationis possident,* adeoque vix intelligunt quid agant; quo levius sit quod peccant. Plato in Philebo. Ov. cit.

Scilicet æterni falsum jurare puellis
Dii quoque concedunt.

Ex alibi:

Jupiter ex alto perjuria ridet amantum,
Et jubet Æolios in freta ferre Notos.

Tibull.

Nec jurare time: Veneris perjuria venti
Irrita per terras & freta summa ferunt.

Hinc & Proverb, *Aphrodisium juramentum,* pro vano & futili.

14. *Simplices.*] Mites, benignæ, indulgentes, ad ignoscendum *faciles,* ex Virgil. Eclog. 3. v. 9.

Et quo, sed faciles Nymphæ risere, sacello.

Nymphæ.] Asseclæ comitesque Veneris, jocus, risus, gratiæ, &c.

Ferus & Cupido.] Necnon ipse, qui videtur *ferus,* Cupido ridet perjuria istiusmodi, quamvis ad vindictam parata semper gerat arma, arcum, *sagittasque,* easque *ardentes* & *acutas cote cruenta.* Nimirum quas pugnas, quæ vulnera, quas cædes amor non gignit?

17. *Pubes tibi crescit omnis, &c.*] impuberes crescere & adolescere videntur ad tib serviendum, augendumque captivorum tuorum numerum. *Nec priores* tamen *amatores relinquunt* te, licet experti perfidiam tuam; quamvis etiam relicturos te, aliamque fideliorem amicam quæsituros, non semel ante *minati* fuerint. Verum *fixus hic est apud te animus* eorum *clavo Cupidinis,* ut est apud Plaut. Asin. Scen. 3. Tibull.

Juravi quoties rediturum ad limina nunquam?
Cum bene juravi, pes tamen ipse redit.

Propert. lib. 2. Eleg. 3.

Sic primo juvenes trepidant in amore feroces.
Dehinc domiti, posthæc æqua & iniqua ferunt.

Vide Pers. Sat. 5. v. 161. & seq.

21. *Te suis matres metuunt juvencis.*] Ne capti illecebris tuis adolescentes, meretriciisque amoribus innexi pessundato pudore *siccis dedecus obstent cognatis.* Pers. mox. cit. *Te senes parci,* timent pariter; ne juvenes illi *rem patriam rumore sinistro limen ad obscœnum frangant,* ibid. id est, patrimonium dilapident in impura consuetudine. Meretricem esse quasi voraginem nihil non absorbentem, alibi notavimus. Itaque filiis suis parentes metuunt te velut scopulum, ad quem rerum imperiti illidantur, faciantque naufragium honoris ac fortunarum.

Te

te senes avari timent; puellæ quoque recens matrimonio junctæ metuunt, *ne viros* suos *remoretur fulgor tuor.*

Te senes parci, miseræque nupar
Virgines nuptæ, tua ne retardet,
Aura maritos.

ANNOTATIONES.

22. *Miseræque nuper Virgines nuptæ, &c.*] Puellæ denique recens nuptæ metuunt, ne maritos suos a te abalienet abducatque ac detineat *aura tua*, favor, odor, fragrantia, venustas arte conquisita; sicque *miseræ* ipsæ fiant, parum dilectæ, spretæ, neglectæ, dum tuis blanditiis illi occupantur.

ODE IX. Ad VALGIUM.

Ut desinat tandem lugere Mysten puerum.

Amice Valgi, haud perpetuo fluunt è nebulis pluviæ in campos asperos: nec variæ tempestates agitant semper mare Caspium: nec per menses singulos pigrum gelu manet in Armeniæ regionibus: nec Gargani quercus vexantur Septentrionalibus ventis; *& frondibus spoliantur fraxeni.*

NON semper imbres nubibus hispidos [184]
Manant in agros; aut mare Caspium
Vexant inæquales procellæ
Usque: nec Armeniis in oris, [185]
Amice Valgi, stat glacies iners 5
Menses per omnes: aut Aquilonibus
Querceta Gargani laborant,
Et foliis viduantur orni.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

Inscripta est Ode hæc ad Valgium, Poëtam certe haud ignobilem, ipsius Horatii judicio; quippe illum nobilioris notæ vatibus accenset. Sat. 10. lib. 1. sub finem.

Plotius, & Varius, Mæcenas, Virgiliusque,
Valgius, & probet hæc Octavius optimus, atque
Fuscus, & hæc utinam Viscorum laudet uterque.

Tibullus quoque eum ita commendat lib. 4. Eleg. 1.

Est tibi qui possit magnis se accingere rebus
Valgius: æterno propior non alter Homero.

Consularem virum produnt aliqui, quod non ita certum est: Romæ vero fuisse hujus nominis illustres constat vel ex Comment. lib. 6. de Bello Civili, seu lib. 6. de Bello Hispaniensi, ubi sic habetur: *A. Valgius Senatoris filius, cujus frater in castris Pompeii fuisset, &c.* T. Valgii carmina quædam affert Servius in Æneid.

Sed nos ante casam tepidi mulgaria lactis
Et sinum vini cessamus fundere Baccho.

Isidorus, ex Annotatione Lilii, hæc enim citat:

Hic mea me longo succedens prora remulco.
Lætantem gratis sistet in hospitiis.

1. *Non semper imbres.*] Vide Ovid. de Ponto lib. 4. Eleg. 4. *Hispidos agros* vel spicis ac frugibus maturis hispidos & hirsutos; vel potius hyemis asperitate horridos ac deformes. Ovid. Metam. 2. init.

Et glacialis hyems canos hirsuta capillos.

2. *Mare Caspium.*] Hoc & Hyrcanum dicitur ab Hyrcania regione proxima, quam alluit, ut & Mediam, Albaniam, Margianam, Sogdianam, Scythiam. Hodie *Mer de Sala*, vel, *Mer de Baccu*, &c. Hoc *sævum & procellis undique expositum* Mela refert: & proinde nominari potissimum hic dixeris. At potius adverte conglobatam figuram speciei pro genere, *Mare Caspium*, *Armeniis in oris*, *Aquilonibus querceta Gargani*, *orni*, *pro quolibet mari*, Boreali terra, vento, sylva, arbore, monte: quo non mediocris carmini venustas & elegantia comparatur.

3. *Inæquales procellæ.*] Inæquale reddentes æquor, seu mare antea pacatum turbantes, fluctusque varios modo tollentes, modo deprimentes.

4. *Armeniis in oris.*] Hæc Asiæ Regio duplex est, utraque Turcis modo paret; major quæ hodie *Turcistan* & *Turcomania*; & minor, quæ *Aladulia* vocatur. Inter Montes Taurum & Caucasum sita est.

5. *Glacies iners.*] Aqua nimirum congelata cursum non habet, vel quod pigros & inutiles agros faciat.

7. *Querceta Gargani.*] Altæ quercus in Gargano, Apuliæ monte, qui vetus nomen hodie servat, & dicitur etiam mons Sancti Angeli. De Gargano promontorio Lucanus, lib. 5.

Appulus Hadriacas exit Garganus in undas.

Tu

Tu semper urges flebilibus modis
Mysten ademptum: nec tibi Vespero 10
Surgente decedunt amores,
Nec rapidum fugiente Solem.
At non ter ævo functus amabilem [186]
Ploravit omnes Antilochum senex
Annos: nec impubem parentes 15
Troilon, aut Phrygiæ sorores
Flevere semper. Desine mollium
Tandem querelarum: & potius nova
Cantemus Augusti trophæa

Tu vero modulis tristibus ereptum tibi Mysten continuò prosequeris: neque tui desinunt amores exorto Vespere, neque cedente illo Soli rapidè exurgenti. Atqui Nestor vetulus triplici ætate exactâ, haud cunctis annis deflevit Antilochum dilectum: neque Troilum impuberem indesinenter luxerunt parentes vel sorores Trojanæ. Aliquando cessa in teneris querimoniis: magis autem celebremus recentes Augusti Cæsaris victorias.

ANNOTATIONES.

9. *Tu semper urges, &c.*] Haud hyems perpetuo sævit, non imbres semper decidunt, non continuæ sunt in mari procellæ, &c. Tu vero non desinis lachrymari, ac lugere tuum *Mysten* morte ablatum.

Flebilibus modis.] Elegiacis versibus luctui accommodatis. Vide Epist. ad Pisones v. 75. Tull. Tusc. 1. n. 106. *Hæc cum pressis & flebilibus modis, qui totis theatris mœstitiam inferant, concinnuntur, &c.*

10. *Mysten.*] Alicujus numinis initiatum sacris, e nomine conjiciunt & augurantur aliqui. At puerumne dilectum Valgio, an ejus filium, quis afferat? Filium sane fuisse indicare videntur exempla mox allata, quæ singula sunt parentum filios lugentium.

Nec tibi Vespero Surgente, &c.] Nec cessas desideria & lamenta iterare, sive cum stella Veneris exoritur, sero nempe; & Vesper appellatur; sive cum occidit, & surgentem Solem fugit, mane scilicet, & tunc Lucifer dicitur. Cic. 2. de Nat. Deorum, n. 53. *Infima est quinque errantium, terræque proxima stella Veneris, quæ φωσφόρος Græce, Latine Lucifer dicitur, cum antegreditur Solem; cum subsequitur autem ἕσπερος, Hesperus.* Plin. lib. 2. cap. 8. *Infra Solem ambit ingens sidus, appellatum Veneris, alterno meatu vagum, ipsisque cognominibus æmulum Solis ac Lunæ. Præveniens quippe & ante matutinum exoriens, Luciferi nomen accipit, ut Sol alter diem maturans: contra ab occasu refulgens, nuncupatur Vesper, ut prorogans lucem, &c.* Ovid. Metamorph. 2. cap. 1.

. . . Ecce vigil nitido patefecit ab ortu
Purpureas aurora fores, & plena rosarum
Atria: diffugiunt stellæ, quarum agmina cogit
Lucifer, & cœli statione novissimus exit.

11. *Decedunt amores.*] Virg. Georg. 4. v. 466.

Te veniente die, te decedente canebat.

13. *At non ter ævo functus, &c.*] Verum, O Valgi, considera Nestorem senio & annis gravem amisso perquam amabili Antilocho filio suo, modum tamen aliquem posuisse fletibus & lachrymis: pariter & Priamum, &c.

Ter ævo functus.] *Tertiam enim jam ætatem hominum vivebat,* Inquit Tull. de Nestore, in Catone majore, n. 31. Porro trecentis licet annis illum vixisse Poëtæ narrent, tresque ætates totidem sæculis definiant: melius tamen hominis ætas triginta duntaxat annos complecti, & Nestor annos vixisse nonaginta dicatur: ut optime probat Lambinus e Plutarcho in Catone seniore: ubi is Servilium Galbam accusasse nonaginta annos natus refertur, suæque patriæ, non secus ac Nestor, dum tertium ætatem viveret, utilem operam navasse. Vide Ovid. 12. Metamorph. cap. 3. Juvenal. Sat. 10. v. 246. & seq. Plin. lib. 7. cap. 48. Cœl. Rhodig. lib. 19. cap. 21. Apud Athen. lib. 10. cap. 9. Nestor ter senex, ὁ τριγέρων dicitur.

Amabilem.] Seu valde dilectum patri natu minimum; seu quod saucio parenti & in acie periclitanti adversus Memnonem impigram opem tulit, ac demum pro patre tuendo occubuit. Ut est apud Pindar. Pyth. Od. 6. *Ploravit Antilochum* ab Hectore occisum.

15. *Nec impubem.*] Neque imberbem *Troilum* ab Achille interemptum sine modo *flevere parentes,* Priamus & Hecuba; *aut Phrygiæ sorores.* Polyxena, Cassandra, Lycaste, Creusa, Iliona, &c. Virgil. Æneid. 1. v. 448.

Parte alia fugiens amissis Troilus armis,
Infelix puer, atque impar congressus Achilli.

17. *Desine mollium tandem querelarum.*] Phrasis Græca, Homer.

Ἀλλ' ἄγε λῆγ' ἔριδος.

18. *Et potius nova cantemus Augusti trophæa.*] Quasi aliud agens, nobili quadam arte Cæsaris Augusti laudationem molitur Horatius. Hoc certe jucundius, quam si statim celebrandas ejus victorias assumeret & exequeretur.

19. *Trophæa.*] Victoriæ monumenta a τρέπειν, *vertere in fugam.* Eo nempe in loco pridem quo fugere hostes cœperant ac vinci, detracta

Cæsaris

dicamus *algentem Niphatem*, *fluviumque Medum subactis nationibus adjunctum*, *fluctus minores agere: atque Scythas angustis* jam *agris*, *nec ultra definitos* limites *excurrere.*

Cæsaris & rigidum Niphaten, 20
Medumque flumen gentibus additum [187
Victis, minores volvere vortices:
Intraque præscriptum Gelonos
Exiguis equitare campis.

ANNOTATIONES.

illis arma & spolia ramis arborum victores suspendebant. Postea vero in montibus & locis eminentioribus trophæa constituta sunt, ad posteritatis documentum. Sallust. victis Hispanis trophæa in jugis Pyrenæi montis a Pompeio erecta commemorat.

20. *Rigidum Niphatem.*] Vel fluvium, vel montem potius nivibus rigentem. Pars Tauri montis, inter Armeniam majorem & Mesopotamiam, Niphates appellatur; unde & manat fluvius ejusdem nominis, Armenos rigans, Medos, & Mesopotamios; dein in Tigrin allabitur. Lucan. lib. 3.

Armeniusque tenens volventem saxa Niphaten.

21. *Medumque flumen, &c.*] Medus fluvius, a quo Media nomen accepisse creditur, in Araxem influit. Strab. lib. 15. Alii interpretantur Tigrin, Araxem, Euphratem. Virg. Georg. 4. in fine.

Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorque volentes
Per populos dat jura.

Gentibus additum Victis.] Armenis, Parthis. Ovid. Trist. 2.

Nunc petit Armenius pacem, nunc porrigit arcus
Parthus eques, timida captaque signa manu.

Vide Virgil. Æneid. 8. in fine. Et quæ annotavi lib. 1. Od. 12. sub finem; Od. 19. v. 12. & Od. 35. in fine. . . . . . Quibus adde quæ narrat Xiphilinus in Augusto: *Phraates per id tempus metuens ne Cæsar contra se exercitum duceret, captivos ad eum remisit; & signa militaria, quæ a Crasso acceperat. Qua ex re Cæs[ar] gloria efferebatur, quod absque labore recuperass[et] ea, quæ alii magnis præliis amisissent. Ob eam cau[s]sam sacra fecit, atque sedens in equo urbem ingre[s]sus est. . . . Cum esset in Asia, regnaque & prin[-]cipatus partim aliis confirmasset, partim ad ali[os] transtulisset, condemnatis quibusdam regibus, non[-]nullis etiam laudatis & in amicitiam recepti[s], quamplurimæ legationes ad eum venerunt. Na[m] & Indi, qui antea quoque legatos miserant, tun[c] amicitiam confirmaverunt, datis muneribus, & [...]* Et postea, *Phraates Parthorum rex de Armeni[a] jussus decedere, Augusto sine regis nomine rescri[-]benti paruit.* Ibid. Vide & Luc. Florum, lib. 4 cap. ult. sub finem: ubi Armenios subactos Parthos rapta clade Crassiana signa referente[s] ultro, tandemque clausum tertio Jani templum ab Augusto Cæsare observabis.

22. *Minores volvere vortices.*] Eleganter attribuit Poëta fluviis, quod gentium est. Niphates & Medus minores jam æstus agunt, non ita fluctus tollunt, id est, minus superbire dicerunt: quo tracta populorum audacia & arrogantia designatur. Sic. Virgil. cit. Æneid. 8. v. 726.

Euphrates ibat jam mollior undis.

23. *Intraque præscriptum, &c.*] Referamus etiam & canamus debellatos *Gelonos*, Scythiæ Europææ populos; id est, Scythas Armeniæ vicinos, ab Augusto Cæsare intra certos fines compulsos, ut non liceret deinceps excurrere *equitando* ultra *præscriptum* sibi terminum, nec, ut antea, quolibet vagari, & prædas agere. Virg. mox. cit.

Hic Lelegas, Carasque, sagittiferosque Gelonos.

ODE

ODE X. Ad LICINIUM.

Servandam esse animi æquabilitatem in utraque fortuna.

Rectius vives, Licini, neque altum [188]
Semper urgendo: neque dum procellas
Cautus horrescis, nimium premendo
Littus iniquum.
Auream quisquis mediocritatem [189]
Diligit, tutus caret obsoleti 6
Sordibus tecti, caret invidenda
Sobrius aula.
Sæpius ventis agitatur ingens
Pinus: & celsæ graviore casu 10

O Licini, melius ages, neque semper altum petendo, neque ripam plus quam decet stringendo haud tutam, dum tempestates solicitus fugis. Quicunque amat pretiosam mediocritatem, securus, & immunis est à squalore domûs vetustæ, pariter *temperans abstinet aulâ invidiæ obnoxiâ. Frequentiùs excelsa pinus ventis concutitur, & tur-*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. Lib. 1.

1. *Rectius vives, &c.*] Tritam hanc sententiam non uno tractat Horatius loco, sed nova quadam ratione, novo semper ornatu: ut novum quid ubique esse videatur: nimirum præstat ipse quod in Arte Poetica præcipit eleganter, ac difficile esse fatetur; v. 128. *Proprie dicit communia.* Hic allegoriis conglobatis ostendit, extrema semper fugienda: ne, quod aiunt, incidas in Scyllam cupiens vitare Charybdim.

Licini.] Quis ille, magna lis. Plerique M. Licinium Crassum prætorem intelligunt: qui cum ad Consulatum anhelaret, tum quidem spei frustrationem impatienter & ægre ferens, rite quidem ab Horatio sit monitus. Is vero postea consulare munus adeptus est, gessitque cum Augusto, anno U. C. 723. In Acron. Porphyrio, Lubin. Cruq. &c. Verum hos expugnat Epigraphe hujus Odes vetus, Cod. MS. quæ sic legitur: *Ad Lucinium Murænam:* optimum esse medium vitæ statum. Quæ cum ita sint, cum Torrentio & aliis, intelligo Licinium Varronem Murænam, qui frater erat Proculeii, ac Terentiæ uxoris Mæcenatis. Is ambitione raptus, & cupiditati frænum laxans adversus Augustum cum Fannio Capione conspiravit, tristemq; merito suo nactus exitum est; de quibus Dio lib. 54. &c. Vide supra Od. 2. v. 5. Annot. Bene itaque licet frustra Licinius ille Muræna docebatur ab Horatio, ut sibi temperaret, nec rapido huic & cæco indolis impetui obsequendum; mediocritatem vero esse tutiorem, auroque præferendam.

Neque altum Semper urgendo.] In alto mari semper navigando, id est, summa quæque semper appetendo; altas dignitates quærendo, altumque fortunæ statum.

2. *Urgendo.*] Assidue, vehementer & avide prosequendo.

Neque dum procellas Cautus horrescis, &c.] Neq; decet, ut timidus plus æquo pusillusque animus deprimat te, & adigat ad infima nimis ac sordida.

3. *Premendo Littus iniquum.*] Legendo littus semper, quod tamen ob scopulos & vada non caret periculis. Pythagoræ monitum erat: ἐπὶ γῆς μὴ πλεῖν; *circa terram non navigandum,* quo docebat terrestribus haud sic adhærendum ut non ad sublimia assurgeretur. Cic. ad Q. fratrem l. 1. Epist. 1. *Quapropter hoc te primum rogo, ne contrahas aut demittas animum, neve te obrui tanquam fluctu, sic magnitudine negotii sinas: contraque erigas, ac resistas, sive etiam ultro occurras negotiis.* Vide supra Od. 3.

5. *Auream quisquis mediocritatem Diligit, &c.*] Medii status ac mediocris fortunæ demonstrat emolumenta: quod nec paupertatis malum habeat, v. g. obsoletum domicilium, vetustate labens ac deforme, vel sordibus putidum; nec summæ conditionis comitem invidiam; ac proinde curas & labores. Hesiodus vult ut sapiens sectetur μέτρια, *mediocria:* quod καιρὸς δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστος, *Mediocritas in omnibus optima sit.* Hinc Proverb. Μηδὲν ἄγαν, *Ne quid nimis.* Et Solomon ipse rex sapientissimus ita Deum optimum maximum precabatur: *Divitias & paupertatem ne dederis mihi.*

6. *Obsoleti Sordibus tecti.*] Epist. ad Jul. Florum sub finem:

Pauperies, immunda domus procul absit.

7. *Invidenda aula.*] Martial. *Invidiosa regis atria,* dixit.

9. *Sæpius ventis agitatur ingens Pinus, &c.*] En summarum dignitatum mala & incommoda, O Licini, tibi cave. Ovid.

Summa petit livor; perflant altissima venti:
Summa petunt dextra fulmina missa Jovis.

Deciduns

res editæ majorem trahunt ruinam, ac tonitrua verberant altos montes. Animus ritè præmunitus spem non abjicit in *adversis*, in *prosperis* autem *contrariam timet fortunam. Hyemes horridas revocat Jupiter, idemque pellit. Si modò* res se habent *male, non etiam post ita se habebunt. Musas dudum silentes* aliquando *lyrâ Phœbus excitat, nec arcum semper intendit. Mœstis rebus generosum te & constantem exhibe: aurâ* verò *propitiâ, ipse prudenter constringes vela plusquam inflata.*

Decidunt turres, feriuntque summos
Fulmina montes.
Sperat infestis, metuit secundis
Alteram sortem bene præparatum [190
Pectus. Informes hyemes reducit 1
Jupiter: idem
Summovet: non, si male nunc, & olim
Sic erit. Quondam cithara tacentem
Suscitat Musam; neque semper arcum
Tendit Apollo. 20
Rebus Angustis animosus atque
Fortis appare: sapienter idem
Contrahes vento nimium secundo
Turgida vela.

ANNOTATIONES.

Juvenal. Sat. 10. v. 105.

Numerosa parabat
Excelsæ turris tabulata, unde altior esset
Casus, & impulsæ præceps immane ruinæ.

Claudian. *Tolluntur in altum,*
Ut lapsu graviore ruant.

13. *Sperat infestis.*] Jam monet quid in utraque fortuna cavere oporteat virum prudentem: nempe ne frangatur ac deficiat animo in adversis, neve prosperis infletur, ac benignæ nimium credulus auræ, supra se rapiatur. Quæ quidem Licinius cum nequaquam servasset, immodicæ cupiditatis ac superbiæ pœnas luit. Sapientis est præceptum: *In die malorum, ne immemor sis bonorum:* & vice versa, *In die bonorum, ne immemor sis malorum.* Menander apud Stobæum:

Ἐν ἐλπίσι χρὴ τὸς σοφὸς ἔχειν βίον.
Ἄνθρωπος ἀτυχῶν σώζεται ὑπὸ τ̃ ἐλπίδος.

In spe decet sapientes agere vitam.
Vir infelix servabitur ac stabit spe.

Hinc & apud Pindar. spes γηροτρόφος dicitur.

Metuit secundis.] Lib. 1. Epist. 10. ad Fuscum Aristium:

Quem res plus nimio delectavere secundæ,
Mutatæ quatient.

Sapienter itaque Philippus Macedo, cum tres uno die lætos accepisset nuncios, exclamasse fertur: *Magne Jupiter, pro his tantis bonis modicum reponas mali.*

14. *Bene præparatum Pectus.*] Virtutis ac sapientiæ documentis instructus animus.

15. *Informes hyemes reducit Jupiter, &c.*] Non ergo desperandum, desperatis etiam rebus: siquidem quotidianæ vices abjectum sæpe erigunt; summovetque tandem *Jupiter hyemes*, & ærumnas, quas invexerat. Hinc Cic. ad Brutum Epist. 17. *Rempublicam desperatam quoque sanari puto posse*, inquiebat.

17. *Non, si male nunc, & olim Sic erit.*] Sophocl. in Electra: *Crastina dies melior erit statim.* Ταχ᾽ αὔριον ἔσεται ἄμεινον. Tibull. lib. 2. Eleg. 6.

Credula vitam
Spes fovet, & fore cras semper ait melius.

18. *Quondam cithara tacentem Suscitat Musam, &c.*] Armatus ipse arcu & sagittis Apollo, hæc ponit interdum, & ad hilaritatem provocat Musas, citharam prior accipiens & pulsans. Pæan a παίειν *ferire*, dictus; ex Festo. *Neque semper arcum tendit:* non semper nocet. Macrob. Saturn. lib. 1. cap. 17. *Apollinem adoramus*, inquit, *cognominibus modo sospitatem, modo pestem significantibus.* Vide lib. 1. Od. 12. v. 23. Pingebatur olim Apollo dextra Gratias, læva sagittas & arcum tenens: quod modo radiis & calore naturam recreet ac beet universam: modo æstus immodicos, morbos, luem gignat.

23. *Contrahes vento nimium secundo Turgida vela.*] Si prospero fortunæ utaris flatu, quod ait Tullius, si res fluant ad arbitrium, ne superiora semper & ulteriora prosequere: imo ambitionem coerce & arrogantiam, unde tibi sit ruinæ causa. Quemadmodum nautæ, cum remittit ventus, expansis velis captant auram: at si vehementior evadat, vela contrahunt; ne validiore abrepti impetu, navim haud possint regere, atque in scopulos impellantur, illidanturque. Ovid. Trist. 3. Eleg. 4.

Tu quoque formida nimium sublimia semper,
Propositique precor contrahe vela tui.

Isocrates ad Demonicum; Οὔτ᾽ εὐτυχῶν ὑπερχαρὴς, οὔτε δυστυχῶν ὑπέλυπος ἴσθι. Neque beatus supra modum exultes; neque infortunatus sine modo mœreas & contristeris.

ODE

ODE XI. Ad Q. HIRPINUM.

Hilariter vivendum, omiſſis curis.

QUid bellicoſus Cantaber, & Scythes, [191]
Hirpine Quinti, cogitet, Adria
Diviſus objecto, remittas
Quærere : nec trepides in uſum
Poſcentis ævi pauca : fugit retro 5
Levis juventas & decor, arida
Pellente laſcivos amores [192]
Canitie, facilemque ſomnum.
Non ſemper idem floribus eſt honos
Vernis, neque uno Luna rubens nitet 10
Vultu : quid æternis minorem
Conſiliis animum fatigas?

O Quinti Hirpine, deſine percontari quid meditetur bello ſtrenuus Cantaber, ac Scytha, ſeparatus interpoſito mari *Adriatico : neque ſolicitus ſis utilium vitæ modica requirenti. Abit retrorſum polita juventus ac pulchritudo, ſicca ſenectute amovente amores luxurioſos, ac ſoporem facilem. Haud eadem ſemper dignitas manet floribus vernis : nec pari facie micat Luna rubicundula. Quare mentem crucias ſempiternis propoſitis inferiorem?*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Quid bellicoſus Cantaber, &c.*] Ne tam anxie quæras, O Hirpine, quod moliantur exteri populi contra Rempublicam Imperiumq; Romanum, neve metuas plus æquo, ne in Italiam irrumpant agroſque devaſtent eæ nationes, quas mare a nobis disjungit. De *Cantabris* vide annot. Od. 6. v. 2. De *Scythis* lib. 1. Od. 35. v. 9. Hic vero per *Scythas* intellige Illyrios, Dalmatas, Pannonios, Dacos. Eos enim, ut & omnes Septentrionales, Scytharum nomine veteres indigitabant: hos vero tunc bello fatigabat Tiberius Nero, Druſi Neronis frater, qui conſulatum geſſit cum T. Quinctio Criſpino, ut obſervat Cruq. unde & Criſpinum pro Harpino hic legendum ac ſubſtituendum opinatur. Favet etiam quod inter Quinctiæ gentis cognomina haud *Harpinus* recenſeatur; quod acute ſuo more Torrentius indicat. Verum enimvero nullus non codex habet Hirpinum. Vide paulo poſt. Vide & Epiſt. 16. lib. 1. huic eidem inſcriptam.

2. *Adria.*] Sinus eſt ingens Illyrium inter atque Italiam, hodie *Sinus Venetus.* De eo plura lib. 1. Od. 16. v. 4.

4. *Nec trepides in uſum, &c.*] Hinc videtur habuiſſe prædia Quinctius noſter, quibus calamitatem aut vaſtitatem metueret ab hoſtibus ſupra memoratis, ſi in Apuliam venirent: ubi forte & ita erant illa; & ipſe fortaſſis natus, aut diu commoratus cognomen ſortitus erat. Nam Hirpini Apuliæ populi. Saltem id conjicere liceat, dum certi nihil aliunde ſuppetit.

5. *Poſcentis ævi pauca.*] Conſolatur itaque Horatius Hirpinum, quod, etſi detrimentum capiat res ſua familiaris, ſatis ipſi ſuperfuturum ſit unde ſuſtentet vitam, quæ quidem brevis, & parvo contenta eſt. Unde poſtea recte infert Poeta, præſentibus utendum hilariter, ac jucunde vivendum, quamdiu ſinunt fata.

Fugit retro Levis juventas, &c.] En vides abiiſſe dudum juventutem noſtram : inſtare jam canitiem ac ſenii incommoda : ergo carpamus diem & oblectamenta, dum licet adhuc.

6. *Levis.*] Vel cita & velox; vel potius lævis, imberbis, polita, λεῖα.

Arida Pellente laſcivos, &c.] Tum ob caloris naturalis, tum humidi radicalis diminutionem ac defectum. Valeant qui aridos ſenes hic interpretantur parcos & miſere victitantes. Parum enim ad rem.

9. *Non ſemper idem floribus eſt honos, &c.*] Nec miremur, aut conqueramur de prioris ætatis amiſſo decore: cum nec ver ſit perpetuum, aut vernis floribus perennis nitor; nec Luna ſuum ſervet integrum ſemper ſplendorem ac ſpeciem. Ovid.

Non ſemper violæ, non ſemper lilia florent,
Et riget amiſſa ſpina relicta roſa.

Tibull. lib. 1.

Et mediis cœlo Luna ruberet aquis.

Cave autem ne *rubens Luna*, tibi aliter intelligatur, quam nitida, & rubore quodam interfuſo pulchra.

11. *Quid æternis minorem Conſiliis, &c.*] Cum fluxa ætas brevi prætereat, morſque advolans hominum conſiliis finem cito imponat, cur æterna ſtruis & infinita conſilia meditaris? Quare animum diſcrucias iſtis longioribus propoſitis & curis; cum mens humana ſit imbecillior, quam ut valeat conſulere, providere, ſtatuere aliquid

Cur

Quin sub hac procerâ vel pinu vel platano, ut casus tulerit, prostrati bibimus, quandiu per vitam *licet, albescentibus capillis odoriferâ rosâ, & nardo Syrâ delibutis. Bacchus solicitudines discutit mordaces. Quis servus calidi Falerni vasa quamprimum refrigerabit aquâ defluente? Quis ædibus evocabit Lyden meretricem à viâ remotam? Heus jube cum eburneâ citharâ* huc *festinet capillos* habens *incomptos, sicut Laconica* mulier, *nodo collectos.*

Cur non sub alta vel platano, vel hac
Pinu jacentes sic temere, & rosa
Canos odorati capillos, 15
Dum licet, Assyriaque nardo,
Potamus uncti? Dissipat Evius [193]
Curas edaces. Quis puer ocyus
Restinguet ardentis Falerni
Pocula prætereunte lympha? 20
Quis devium scortum eliciet domo
Lyden? Eburna dic age cum lyra
Maturet, incomtum Lacænæ
More comam religata nodum.

ANNOTATIONES.

æternum: alii, quam ut æterna Dei consilia possit comprehendere. Quod minus placet. Aristot. Θνατὰ χρὴ τὸν θνατὸν, οὐκ ἀθάνατα θνατὸν φρονεῖν, *Mortalia mortalem, non immortalia decet cogitare.*

13. *Cur non sub alta vel platano, &c.*] Cur genio non indulgemus, posthabitis omnibus curis, in umbra procumbentes?

14. *Temere.*] Sine ullis ceremoniis, Gall. *sans façon*; *à la negligence.* Angl. **at random, without order.**

Rosa Canos odorati capillos, &c.] Perfusis succo rosæ capilli, aliisque pretiosis unguentis. Hoc enim pertinebat ad hilaritatem & læta veterum convivia, ut annotavi fuse lib. 1. Od. ult. & alibi.

15. *Canos.*] Hinc liquet Horatium Hirpinumq; tum senes fuisse, cum hæc ab illo scriberentur.

16. *Assyriaque nardo.*] Nardino unguento De quo Plin. lib. 13. cap. 1. *Nardinum sive foliatum constat omphacio, balanino, junco, costo, nardo, amomo, myrrha, balsamo.*

Assyria.] Pro Syra: non quod in Syria nardus crescat; sed quod ibi mercatores comparabant, indeque Romam advehebant nardum, quæ ad Syros deferebatur ex India, ubi copiose provenit. Sic & malobathrum Syrium vocatur supra Od. 7. v. 8. Plin. cit. mox loco *nardum Indicam*, appellat. Et lib. 12. cap. 12. *In nostro orbe laudatur Syriacum*, inquit. Et paulo post: *De folio nardi plura dici par est, ut principali in unguentis. Frutex est gravi & crassa radice, sed brevi & nigra, fragilique quamvis pingui . . . . folio parvo densoque, Cacumina in aristas se spargunt, ideoque gemina dote nardi spicas ac folia celebrant.* Hinc patet cur spicatum & foliatum appelletur nardinum unguentum. Marci cap. 14. v. 3. *Venit mulier habens alabastrum nardi spicati pretiosi.* Nardini velut exquisiti meminit Athen. lib. 15. cap. 12. & 13. Cœl. Rhodig. lib. 30. cap. 24.

17. *Dissipat Evius Curas.*] Cur *Evius* dicatur Bacchus, Annot. lib. 1. Od. 18. v. 9. quod animo pellat curas & solicitudines, lib. 1. Od. 7. 18, 27.

18. *Edaces.*] Curas, quasi cor urentes dici aiunt.

Quis puer ocyus.] Quasi sit jam in convivio, sic ista profert: quis vini ardorem aqua temperabit? vel potius, quis lagenas, pocula, vasa, refigerabit aquis immersa?

20. *Prætereunte lympha.*] In fonte qui frigidus, ac in rivos præterit ac defluit.

21. *Quis devium scortum eliciet.*] Lyden fidicinam, cithara canendo quæstum facere solitam? quæ non se vulgare quibusvis consuevit, nec per vias oberrare. Hinc *deviam* vocat. Locum hunc amplius explanare nec licet, nec libet. Addam tamen, forte commissatum vocari, atque hinc duntaxat *scortum* dici.

23. *Incomtum, Lacenæ More comam religata nodum.*] Habens comam nodo religatam tantum, parum vero comptam, more puellarum Laconicarum, quæ non eleganti corporis ornatui studebant; sed ad palæstram, venationem, & alia ejusmodi, neglecto cultu, exercebantur. Itaque vetat ne dum crines nodarentur in aurum, ac studiose comerentur, exspectantes fatiget mora. Legunt quidam *incomtam*, &, *nodo:* alii; *in comtum*, &, *nodum*; alii *incomptum*. Varieque se torquent ut perturbata satis verba ordinent. Verum cum eodem recidat sensus utrobique non obscurus; non est ita de cætero laborandum.

ODE XII. Ad MÆCENATEM.

Lyræ ſuæ haud convenire res graves: Mæcenas Auguſti bella ſcribat, dum a ſe cantabuntur Liciniæ laudes.

NOLIS longa feræ bella Numantiæ, [194]
Nec dirum Annibalem, nec Siculum mare
Pœno purpureum ſanguine, mollibus
Aptari citharæ modis:
Næc ſævos Lapithas, & nimium mero [195]
Hylæum, domitoſque Herculea manu 6
Telluris juvenes; unde periculum
Fulgens contremuit domus
Saturni veteris. Tuque pedeſtribus
Dices hiſtoriis prælia Cæſaris, 10

Ne carmine Lyrico leniori decantari jubeas a me diuturna prælia ferocis Numantiæ, vel ſævum Annibalem, vel mare Siciliæ Carthaginenſium cruore rubicundum, vel immanes Lapithas, & Hylæum vino immoderatum, & ſubactos Herculis dextrâ filios terræ, à quibus cladem timuit domus ſplendens antiqui Saturni. Tu verò, Mæcenas, ſolutis narrationibus re-

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod 6. Lib. 1.

1. *Nolis, &c.*] Ne a me exigas, inquit Horatius, quod tu longe melius exequere, O Mæcenas: perge Auguſti bella deſcribere, & quod jam feliciter auſpicatus es, confice. Ego vero Liciniæ tuæ laudes perſequar.

Longa feræ bella Numantiæ.] Longa quidem quæ per annos tot exarſere; Strabo 20. Polyb. 18. Florus & Oroſius 14. numerant. Confecta tandem ſunt ab Æmiliano Scipione Africano, qui urbem iſtam octo jam annis obſeſſam cepit ac delevit; imo fame ad extrema compulit: Indeque Numantini cognomen alterum conſecutus eſt. L. Flor. lib. 2. c. 18. *Numantia quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior, ita virtutis nomine & honore par omnibus; ſummumque, ſi viros æſtimes, Hiſpaniæ decus: ſine muro, ſine turribus, modice edito in tumulo apud flumen Durium ſita, quatuor millibus Celtiberorum, quadraginta millium exercitum per annos quatuordecim ſola ſuſtinuit, nec ſuſtinuit modo, ſed ſævius aliquanto perculit, pudendiſque fœderibus affecit, &c.* Et poſtea, *exitu denique deplorato, in ultimam rabiem furoremque converſi . . . duces ſuos, ſeque, patriamque ferro & veneno, ſubjectoque undique igne peremerunt, &c.* Idem memorat Oroſ. lib. 5. cap. 6. Vide & Strabon. Polyb. lib. 1. Valer. Maxim. lib. 7. cap. 6. Eutrop. Plin. Tit. Liv. D. Auguſt. de Civit. Dei, lib. 3. cap. 21.

2. *Dirum Annibalem.*] Romanorum hoſtem per annos ſeptemdecim infenſiſſimum. Alii legunt *durum*, id eſt, *indefeſſum*. Vid. Tit. Liv. lib. 21. cap. 4. ubi ſic ſcribit: *Annibali plurimum audaciæ ad pericula capeſſenda, plurimum conſilii inter ipſa pericula erat: nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat, &c. . . . virtutes æquabant vitia; inhumana crudelitas, perfidia pluſquam Punica; nil veri, nil ſancti, &c.*

Siculum mare Pœno purpureum ſanguine.] C. Duillius Conſul in mari Siculo primus omnium Carthaginenſes navali prælio ſuperavit, captis navibus triginta, merſis tredecim, tribus hominum cæſis millibus, captis ſeptem. Unde perpetuus illi honos habitus eſt, ut revertenti a cœna tibicines præcinerent, & funale præferretur Aurel. Victor. de Viris Illuſt. Oroſ. lib. 4. cap. 7. Flor. lib. 2. cap. 2. &c.

5. *Sævos Lapithas.*] Vide lib. 1. Od. 18. v. 8. Metamorph. Ovid. lib. 12. &c.

Nimium mero Hylæum.] E Centauris unum vini potu nimio ebrium, petulantem, ſuperbum, libidinoſum. Virgil.

Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.

6. *Domitoſque Herculea manu Telluris juvenes.*] Gigantes terræ filii dicti ob ingentem corporis molem, γηγενεῖς, Homer.

7. *Unde periculum Fulgens contremuit domus Saturni veteris.*] A quibus periculum timuerunt Dii, totumque cælum *contremuit*, cum illi bellum moverent; at Herculis auxilio domiti ac debellati ſunt. Vide Diodor. Sicul. lib. 5. & poſtea Od. 19. hujus libri.

9. *Saturni veteris.*] Quia primus ante Jovem regnavit. Hinc & Virgil. Æn. 7.

Saturnuſque ſenex.

Tuque pedeſtribus.] Et certe ipſe tu, Mæcenas, melius & ornatius referes egregia Cæſaris facinora & triumphos.

Pedeſtribus hiſtoriis.] Proſa oratione; quam Græci πεζὸν λόγον dicunt, contra Poeſim ἔποχον, orationem equo velut inſidentem; ſolitamque recitari ἐξ ἀμάξης, ἐξ ἅρματος, *e curru, e*

feres convenientiùs bella Cæsaris ac reges superbos domitâ cervice per vias Romæ tractos. At *Musa me celebrare jussit amicæ tuæ Liciniæ suaves modulos, oculos ad eadem rutilantes, animumque amori tuo æque et fideliter respondentem, quam decuit & choris interesse, & facetiis contendere, & saltantem* cum *puellis ornatis brachia jungere,* in *religioso celebratæ Dianæ festo.* Enimverò

Mæcenas, melius, ductaque per vias
Regum colla minacium.
Me dulces dominæ Musa Liciniæ [196]
Cantus, me voluit dicere lucidam
Fulgentes oculos, & bene mutuis 15
Fidum pectus amoribus:
Quam nec ferre pedem dedecuit choris,
Nec certare joco, nec dare brachia
Ludentem nitidis virginibus sacro
Dianæ celebris die. 20
Num tu, quæ tenuit dives Achæmenes,

ANNOTATIONES.

plaustro, & quadrigis velut invectam. Unde Cic. ad Quinctium fratrem, lib. 2. Epist. 14. *Quoniam in ipso homine colendo tam indormivi diu, te mehercule sæpius excitante, cursu corrigam tarditatem, tum equis, tum vero (quoniam scribis poema ab eo nostrum probari) quadrigis poeticis, &c.* Pindar. Ἀναζευξαι ἐν μουσᾶν δίφρω, *Tolli in curru Musarum.* Porro Mæcenatem constat fuisse literarum peritum, & plura composuisse carmina. *Nam & Augusti Cæsaris gesta descripsit,* inquit Servius ad 2. Georg. v. 42.

Non ego cuncta meis amplecti versibus opto.

Ubi & affert locum hunc Horatii. Ne vero quis inde arbitretur scriptam versibus a Mæcenate Cæsaris historiam.

11. *Ductaque per vias Regum colla minacium.*] Reges in Triumpho ab Augusto circumductos per mediam urbem, & Velabrum, perque Sacram viam ad Capitolium. Quo vero id fieret apparatu, qua pompa, fuse narrat Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 6. De triumphis Augusti Sueton. in Octav. cap. 22. *Bis ovans ingressus est urbem post Philippense, & rursus post Siculum bellum. Curules triumphos tres egit, Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum: continuo triduo omnes.* Anno scilicet U. C. 724. *Jamque tantus erat Cæsar, ut posset triumphos contemnere,* inquit, L. Flor. lib. 4. cap. ultimo. Adde quod ait Eutrop. lib. 7. *Multi autem reges ex regnis suis venerunt, ut ei obsequerentur: & habitu Romano, togati scilicet, ad vehiculum vel equum ipsius cucurrerunt.*

13. *Me dulces dominæ, &c.*] Dum tu Italiæ bella, & Augusti bellicas laudes magnifica oratione celebrabis: ego dilectæ tibi Liciniæ tuosque amores carmine Lyrico molli & dulci decantabo. Dicam ut illa suaviter canit, ut *fulgentes* habet *oculos,* quam fideliter te redamet, quam molliter ac decore saltet, quam scite & ingeniose cavilletur, ac sales jactet, &c.

Liciniæ.] Quidam, *Lycymniæ.* Ea vero Terentia sive Licinia fuit soror Licinii, cui est inscripta Ode 10. hujus libri. Vide ibi Annot. Mæcenati vero, cum scriberet hanc Oden Horatius, nondum erat nupta Licinia. Patet ex eo quod virginum choris Dianam colentium in ejus festo, inserta dicatur mox: inde enim arcebantur nuptæ. Accedit quod *bene mutuis fidum pectus amoribus* hic laudatur: at longe aliter fuit posteaquam nupta est. Senec. de provid. cap. 3. refert *Mæcenati amoribus anxio & morosæ uxoris quotidiana repudia deflenti somnum per symphoniarum cantum ex longinquo lene resonantium, quæsitum fuisse.* Ubi J. Lipsius anxium fuisse Mæcenatem dicit, quod uxorem amabat, nec fortasse solus. Additque: Cæsarem Augustum ea suspicione aspergit Dio lib. 54. *Quod creditus Gallicanam peregrinationem suscepisse, ut liberius & procul a vulgo sermonibusque, frueretur Terentia Mæcenatis.* Itaque & ob hanc causam occulte infensus Cæsari Mæcenas: quod idem scriptor lib. 55. tangit, in Mæcenatis obitu. Potes tamen angorem hunc fateor, alio referre, & ad nudum ipsum amorem, qui semper querulus & anxius, præsertim ubi non respondetur. Hæc Lips. cit. Idem Seneca Epist. 114. iterum de Mæcenate: *Hunc esse qui uxorem millies duxit, cum unam habuerit:* Terentiam nempe suam, cum qua assidua jurgia, divortia, iterumque conjugia, inquit Lips. ibid.

18. *Certare joco.*] Scite gesticulari, ut quidam interpretantur: vel potius, ut alii, faceta, lepida, acuta jactare dicteria, sive breves & salsas cavillationes. Quo quidem in certamine qui vicisset olim etiam coronari institutum fuit.

20. *Sacro Dianæ celebris die.*] In frequenti ac celebri Dianæ festo, cujus sacra virginum choris ac religiosis tripudiis peragi solita, Idibus Augusti. Vide lib. 1. Od. 21. ubi

Dianam teneræ dicite virgines.

21. *Achæmenes.*] Rex Persarum primus, a quo Persiæ Reges ad Darium usque sunt omnes orti ac denominati Achæmenides. Herodot. l. 1. & alibi.

Aut

Aut pinguis Phrygiæ Mygdonias opes
Permutare velis crine Liciniæ;
Plenas aut Arabum domos?
Dum fragrantia detorquet ad oscula
Cervicem, aut facili sævitia negat,
Quæ poscente magis gaudeat eripi;
Interdum rapere occupet.

[197] *tunc Liciniæ capillum mutare consentias opibus quas possedit Achæmenes, vel divitiis Mygdoniis opimæ Phrygiæ, vel refertis Arabum ædibus? quando collum flectit ad basia suaveolentia, vel molli asperitate denegat, quæ plus lætetur à petente surripi, nonnunquam ipsa præripiat.*

25

ANNOTATIONES.

22. *Pinguis Phrygiæ Mygdonias opes.*] Fertilem & opulentam ignorat nemo Phrygiam extitisse. Hujus rex Midas ille pecuniæ & auri tam avidus quam dives, vel unus testis fuerit locupletissimus. Adde Priami gazas, ac Trojanorum opes. Mygdonia porro Phrygiæ finitima erat regio; ex Plin. lib. 5. &c. Mygdones autem populi e Macedoniæ parte Thraciæ proxima in Asiam venisse, Phrygiæ quandam regionem occupasse nomen suum ii dedisse, ibidem referuntur.

23. *Permutare velis crine Liciniæ.*] Sic quale placet dat pretium rebus amor, non quantæ sunt, sed quantus ipse est.

24. *Arabum domos.*] Plenas opibus & aromatibus exquisitis. Vide supra lib. 1. Od. 29. v. 1.

25. *Fragrantia.*] Alii legunt *flagrantia*, id est, amoris ardore ferventia.

26. *Facili sævitia negat.*] Ficta nimirum sævitia, quæ facile vincatur; & postquam tantulum irritavit amorem, amanti sponte cedat; interdum etiam ultro occurrat & occupet. Terent.

Nolunt ubi velis: ubi nolis cupiunt ultro.

Ovid. de Arte lib. 3.

Quod datur ex facili longum male nutrit amorem;
Miscenda est lætis rara repulsa jocis.

Cæterum Oden hanc allegorice interpretari sane licet. Itaque per Gigantes & Lapithas Thessaliæ quidem populos, junctis viribus in Deos bellum moventes, ab Hercule vero domitos, intellige Brutum & Cassium in campis Philippicis ab Augusto victos ac debellatos. Hyleus mero nimius, ab Atalanta interfectus, Antonium Cleopatræ amoribus & immodicis cum ea conviviis perditum, Bacchi insuper nomen & insignia affectantem optime designat. Denique sicut Gigantes & Lapithæ domum Saturni pavore concusserunt: ita Brutus & Cassius, atque Antonius totam commoverunt Italiam, ac Romam quidem, ea sitam regione, quæ Saturnia dicta est, a Saturno, postquam a Jove pulsus est, eo confugiente. Hæc recens auctor & Gallicus interpres ingeniose, ut & cætera, sagaciter & erudite.

ODE XIII.

In arborem, cujus casu pæne est oppressus.

ILLE & nefasto te posuit die,
Quicunque primum & sacrilega manu

[198] *O arbos, quisquis olim te plantavit, is & infausto die, & impiâ dextrâ protulit ad*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Ille & nefasto, &c.*] Deambulantem in agro suo Sabino Poetam nostrum cadens inopinato fere oppressit arbos: atque, ut ait Od. 17. seq. *Truncus illapsus cerebro sustulerat, nisi Faunus ictum dextra levasset.* Hinc illius beneficii memor, & quod *prope funeratus arboris ictu*, ac tantum non exanimatus fuerat, erga Deos gratus, *anno redeunte, die* ipsi quidem *festo* Calendis Martiis sacrificium parat, ac festivas epulas, Od. 8. lib. 3. Hic autem ominosam illam arborem tanquam inauspicato satam duntaxat exsecratur, ac velut œstro quodam percitus in abruptas indignationis voces erumpit. Rem vero totam mira expolitione amplificat. Tum de variis humanæ vitæ casibus belle differit. Denique velut ἐν παρέργῳ & παρόδῳ, occasionem arripit Alcæi & Sapphonis versus extollendi: omnia quidem non sine mirabili artificio. Valeat ergo Scaliger, qui & in hanc eximiam Oden stylum suum strinxit, ut dicetur ad calcem.

Nefasto.] Quid proprie sit nefastus dies, in quo nimirum Prætor Jus non dicebat, Gall. *Jour non plaidoyable*; Ang. No Court-Day, docet Ovid. Fast, 1.

Ille nefastus erit per quem tria verba silentur.

ruinam posterorum, ac vici dedecus. Eum etiam patris sui guttur præfocasse crediderim, atque domus interiora sanguine hospitis noctu polluisse. Is toxica Colchidis, & quodcunque usquam flagitium animo volvitur, præparavit, qui in agro meo collocavit te, lignum infelix, te ruinosum in caput domini innocui. Nunquam satis homo providere potest, quid per horas singulas quilibet eluctetur. Nauta Carthaginensis Bosphorum formidat, nec amplius occulta fata aliunde metuit.

Produxit, arbos, in nepotum
Perniciem, opprobriumque pagi.
Illum & parentis crediderim sui 5
Fregisse cervicem, & penetralia [199]
Sparsisse nocturno cruore
Hospitis. Ille venena Colchica,
Et quicquid usquam concipitur nefas,
Tractavit, agro qui statuit meo 10
Te, triste lignum, te caducum
In domini caput immerentis.
Quid quisque vitet, nunquam homini satis
Cautum est in horas. Navita Bosphorum
Pœnus perhorrescit; neque ultra
Cœca timet aliunde fata. 15

ANNOTATIONES.

Scilicet, do, dico, addico. Contra dies fastus, Gall. *Jour d'Audience.* Angl. **a Court-day.** Ovid. Ib.

Fastus erit per quem lege licebit agi.

At præterea *nefastus dies*, ut & hoc Horatii loco, significat infortunatum, & male ominatum: Græci ἀποφράδας ἡμέρας, *dies infandos & consceleratos*, dixere. Romani pariter, quosdam atros & nefastos habuere, eo quod in iis clades acceperant: in primis postriduanos, seu qui sunt postridie Calendas, Nonas, Idus; item alios aliquot: de quibus fuse Macrob. mox citand. Cœl. Rhodig. lib. 14. cap. 9. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 29. Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 16. *Dies postriduanos ad omnia majores nostri cavendos putarunt: quos etiam atros velut infausta appellatione damnarunt.* Gellius. lib. 4. cap. 9. item lib. 5. cap. 17. *Religiosos seu tristi omine infames* nuncupat: additque; *Quos vulgus prave, perperam, & imperite nefastos dicit.* Non. Marcell. *Atri dies dicuntur*, inquit, *quos nunc nefastos vel posteros vocant.* Afranius Fratriis: *Septembris heri Calendæ hodie ater dies.* Claudat scenam Cicero ita scribens, 2. de Leg. n. 21. *Quæ augur injusta, nefasta, vitiosa, dirave dixerit, irrita infectaque sunto.*

5. *Illum & parentis, &c.*] Epod. 3.

Parentis olim siquis impia manu
Senile guttur fregerit, &c.

6. *Penetralia sparsisse nocturno cruore hospitis.*] Jus hospitale violasse, hospite noctu interfecto, in ædium penetralibus, ubi colebantur Penates Dii, quod sceleri scelus addere est. Virgil. Æneid. 1. v. 735.

Jupiter, hospitibus nam te dare jura loquuntur.

A. Gell. lib. 5. cap. 13. *Primum juxta parentes locum tenent pupilli; secundum clientes; tertium hospites; postea cognati, affines, &c.*

8. *Venena Colchica.*] Colchis Asiæ regio ad oram Euxini maris, Ponto vicina, hodie *Mingrelia*, estque pars Georgiæ. Venenis autem eas regiones famosas reddidit vel una Medea regis Colchorum filia veneficiis suis inclyta; vel quod *nascuntur plurima Ponto*, ut canit Virgil. Eclog. 8. Adde Mithridatem Ponti regem, qui venenis impune vescebatur.

Colchica.] Quidam legunt *Colcha*, ut opus non sit ultimam hujus versus syllabam rejicere ad sequentem versum.

11. *Triste lignum.*] Infelices arbores quæ dicantur enarrat Plin. lib. 13. c. 21. & lib. 16. cap. 26.

Caducum.] Quod minatur casum & ruinam: hic vero significat quod jam cecidit: quo sensu fulmen etiam caducum vocatur.

13. *Quid quisque vitet, &c.*] Egregie divertit ad locum communem de periculis & casibus improvisis, quibus ut plurimum ad mortem abripimur. Alius, inquit, maris, alius belli solum cavet discrimina: uterque vero quod non timet subit genus mortis; v. g. morbo extinguitur.

14. *Bosphorum.*] Angustas fauces quaslibet designat, per quas nemo sine periculo ac formidine navigat. Duplex autem Bosporus celebratur; Thracius inter Pontum Euxinum & Propontidem, seu Thraciam inter & Asiam Minorem, quatuor stadiis patens: & Cimmerius, inter Mæotidem Paludem & Pontum Euxinum: hodie *Fretum Caffa.*

15. *Pœnus.*] Pro quolibet nauta ponitur per synecdochen: vel antonomastichωs *Pœnum* dicit; tum quod emporium orbe toto celeberrimum Carthago; tum quia ejus urbis cives navigatione longinqua nominati. Quam inclytus fuerit Hanno dux ille Carthaginensium, docet Mela lib. 3.

16. *Timet aliunde.*] Observa vel cæsuram brevem licenter productam; vel tribrachyn pro dactylo.

Miles

Miles ſagittas & celerem fugam
Parthi; catenas Parthus, & Italum
Robur: ſed improviſa lethi
Vis rapuit rapietque gentes. [200]
Quam pæne furvæ regna Proſerpinæ, 20
Et judicantem vidimus Æacum,
Sedeſque diſcretas piorum, &
Æoliis fidibus querentem

Miles Parthorum ſpicula & fugam repentinam: Parthi vincula & potentiam Romanorum reformidant. At mortis inopinata violentia populos abſtulit, & auferet. Quam prope aſpexi imperium nigræ Proſerpinæ; & judicem Æacum; & bonorum domicilia ſeparata; & Sappho chordis Æoliis expoſtu-

ANNOTATIONES.

18. *Parthi.*] De Parthis eorumque certandi ratione, lib. 1. Od. 19. ad v. 12.

21. *Quam pæne furvæ regna Proſerpinæ, &c.*] Quantulum a morte abfui.

Furvæ.] Ex Varrone fur dicitur ex eo quod *furvum* atrum appellarint, & fures atra nocte facilius furentur. Nonius Marcellus. Contra tamen de ea etymologia ſentit A. Gellius lib. 1. cap. 18. vultque deduci ab antiqua voce φὼρ: quanquam aptius forte, furem a furvo, id eſt, nigro, dici putarit vir excellentis doctrinæ, Varro ſcilicet, inquit ille ibid.

Proſerpinæ.] De ea lib. 1. Od. 28. v. 20.

22. *Æacum.*] Ex eo quod Plato, in Gorgia, Rhadamantum Aſianorum, Europæorum vero Judicem Æacum ſcribit; inde convenientius hunc quam illum ab Horatio quidem Europæo nominari, erudite nonnulli obſervant. Ego tamen crediderim reſpexiſſe potius noſtrum Poetam ad id quod lib. de luctu, Lucianus refert: *In Orci aditu portaque adamantina fuiſſe cuſtodem Æacum Regis fratruelem; atque juxta eum canem tricipitem.* Bene igitur Horatius, qui morti proximus fuerit ait ſe prope ſalutaſſe Æacum, Orci Janitorem, perinde ac judicem cum Minoe ac Rhadamanto, ob inſignem juſtitiæ famam, a Plutone conſtitutum.

23. *Sedeſque diſcretas piorum.*] Elyſios campos, quos deſcribit & laudat Virg. Æneid. 6. v. 638. Legunt alii *diſcriptas*, alii *deſcriptas*, id eſt, aſſignatas ac notatas: *diſcretas* habent tamen optimi codices: & vox illa pulchrum ſane ac nobilem ſenſum efficit, ut boni deſignentur a reliquis, & a vulgo ſegregati. Sic Virgil. Æn. 5. v. 734.

> *Non me impia namque*
> *Tartara habent, triſteſque umbræ; ſed amœna piorum*
> *Concilia, Elyſiumque colo.*

24. *Æoliis fidibus querentem Sappho, &c.*] De popularibus puellis, quas amabat Sappho conquerens quod in amore ſibi non reſponderent. Tres vero potiſſimum Suidas recenſet ab ea dilectas, Atthin, Teleſillam, Megaram: plures Ovidius aliique numerant. Vel zelotypia Sappho percita de virginibus æmulis ſuis quærebatur, quod Phaoni, quem ipſa deperibat, adhærerent, ejuſque amorem retardarent. Ovid. Epiſt. Sapphûs ad Phaonem:

> *Nec me Phyrhiades, Methymniadeſve puellæ,*
> *Nec me Lesbiadum cætera turba juvant.*
> *Vilis Amythaone, vilis mihi candida Cydno,*
> *Non oculis grata eſt Atthis, ut ante, meis.*
> *Atq; alia centum, quas, non ſine crimine, amavi.*
> *Improbe, multarum quod fuit, unus habes.*

Narrat Plinius lib. 22. cap. 8. in Phaonis amorem Sappho incidiſſe per herbam centum capita nuncupatam, cujus radix rara quidem inventu, quibus contigerit, amabiles facit. Porro ex Suida. Item ex Æliano duplex Sappho fuit, utraque e Lesbo inſula: prior Ereſia, Alcæi, Steſichori, & Pittachi coætanea, quæ res habuiſſe fertur ſodales ſeu amicas ante memoratas, plectrum inveniſſe, ſcripſiſſe vero Lyricorum carminum libros novem, Epigrammata, Elegias, Iambos, & Monodias. Poſterior Mitylenæa, quæ pſaltria fuerit, Lyrica ſcripſerit etiam, atque ob amorem Phaonis Mitylenæi, a quo ſpernebatur, de Leucate promontorio in mare ſe præcipitem dederit. De quo vide quæ annotabo lib. 1. Epiſt. 19. v. 28. ad has voces *maſcula Sappho.* Utut ſit, quemadmodum unum Herculem, etſi plures exstiterunt, nominant; & quod multorum eſt, eidem tribuunt; ut alibi notavimus: ita unam Sappho vulgo celebrant, Sapphici carminis autorem, tam venuſtam & elegantem, ut decimæ quidem Muſæ cognomen obtinuerit. *Veris nuntiam, blandiloquam luſciniam,* vocat Sophoclis Scholiaſtes. Floruit cum Alcæo & Steſichoro, annis ante Chriſtum circiter ſexcentis. Ejus (quæ temporum injuria eſt) apud varios auctores ſparſas quaſdam poematum reliquias duntaxat veneramur: & mire laudant Strabo, Ariſtot. Socrates, Dionyſ. Halicarn. Plutarch. Longinus, &c. Catullus Carmen ſuum 52. quod eſt ad Lesbiam, tranſtulit e Sapphûs Græco quod Longinus lib. de Sublimi genere dicendi, ſic habet:

> Φαίνεταί μοι 'κεῖνος ἴσος θεοῖσιν
> Εἰ μῆν' ἀνὴρ ὅςις ἐναντίον τοι
> Ιζάνει, καὶ πλασίον ἁδὺ φωνάσης ὑπακούει,
> Και γελώσας ἱμερόεν, &c.

Æoliis fidibus.] Æolica nempe dialecto uſa eſt

Sappho

lantem de virginibus patriæ suæ ; necnon te, ô Alcæe, aureâ citherâ canentem altius molesta navigationis, mæsta exilii, gravia militiæ incommoda. Manes autem *admirantur ambos loquentes religioso dignas res silentio : verum turbæ scapulis confertæ libentiùs excipiunt auribus prælia & expulsos tyrannos. Quid stupendum ? Quandoquidem attonita cantilenis istis bestia centum*

Sappho puellis de popularibus : [201]
Et te sonantem plenius aureo, 26
Alcæe, plectro dura navis,
Dura fugæ mala, dura belli.
Utrumque sacro digna silentio
Mirantur umbræ dicere : sed magis [202]
Pugnas & exactos tyrannos 3[0]
Densum humeris bibit aure vulgus.
Quid mirum ? Ubi illis carminibus stupens
Demittit atras bellua centiceps

ANNOTATIONES.

Sappho. Æolii quidem Græciæ populi cum eam Asiæ Minoris regionem, quæ ante Mysia dicebatur, invasissent, quasdam insuper Lesbi insulæ tenuere civitates, ac in primis aliarum caput Mitylenen Sapphûs patriam. Hinc noster lib. 4. Od. 9. v. 12. *Æoliæ fidibus puellæ.* Et Ovid. Epistola Sapphonis ante citata.

Lesbides Æoliâ nomine dicta lyra.

26. *Et te sonantem plenius aureo, Alcæe, plectro!*] Ovid. Epist. mox. cit.

Nec plus Alcæus consors patriæque lyræque
Laudis habet, quamvis grandius ille sonet.

Herodot. lib. 5. de Alcæo multa refert, quæ redarguuntur a Plutarcho, in suo de Herodoti malignitate libello. Vide quæ de illo amplius annotavi lib. 1. Od. 32. v. 5. & seq. Item lib. 4. Od. 9. v. 7. ubi *Alcæi minaces Camœnæ* appellantur.

27. *Dura navis, Dura fugæ mala, dura belli.*] Ea videlicet quæ pertulit Alcæus atque exantlavit pericula, mala, difficultates, ærumnas, cum navigando fugere, patriaque exulare coactus est, eo quod civibus, ut aiunt, suis amorem libertatis suaderet, invisus Tyrannis ; quos tandem collecta exulum manu Mitylene exegit, patriamq; vindicavit.

29. *Utrumque sacro digna silentio Mirantur umbræ dicere.*] Alcæum & Sappho *umbræ mirantur* canentes *digna* silentum concilio, de quo Virgil. Æneid. 6. v. 432. Vel Ditis digna sacrariis, quæ asserit idem Virgil. Æneid. 12. v. 199. vel auscultari digna cum eo *silentio*, quod adhibetur in sacris. Vel denique, *Sacro digna silentio*, id est, non profanis revelanda, nec evulganda quibuslibet, veluti quædam mysteria. Huc facit μυστηριώδης ἡ σιγὴ, apud Plutarch. lib. de Garrulitate.

30. *Sed magis Pugnas & exactos tyrannos.*] Quamvis autem uterque admiranda loqueretur, & ab ore utriusque penderent umbræ ; hoc tamen erat discrimen, quod amatoria quidem Sapphûs carmina eximia prorsus atque divina vulgus admirans auscultaret : at longe tamen attentius, cupidius, jucundius audiebat *pugnas* ab Alcæo descriptas, & qua ratione *exactos tyrannos* Pittacum, Myrsilum, Megalagyrum insectari non destiterat, donec omnino exterminaret.

32. *Densum humeris, &c.*] Confertum, turmatim aggregatum, contente & certatim appropinquans aurésque arrigens, præ aviditate capiendi quæ dicebantur de expulsis tyrannis, quos odit *vulgus* maxime, & de restituta civibus libertate, quam omnibus antefert, ipsiusque interdum vitæ periculo redimit ac vindicat. Virgil. Æneid. 10. v. 361.

Concurrunt : hæret pede pes densusque viro vir.

Bibit aure vulgus.] Hunc locum imitatus Juvenalis Sat. 4. v. 50.

Nequicquam populo bibulas donaveris aures.

33. *Quid mirum? Ubi illis carminibus stupens, &c.*] Neque vero mirandum, quod ita curiose umbræ affluant, audiantque versus Alcæi & Sapphonis ; siquidem iis etiam oblectatur terribilis inferorum canis Cerberus, atque voluptatem suam exhibet *demissis auriculis,* quibus depositam iram ac furorem indicat. Contrarium ostendunt *sublatæ aures*, Epod. 6. Lactant. de Ira Dei, cap. 7. *Risus homini proprius est*, inquit, *& tamen videmus in aliis quoque animalibus signa quædam lætitiæ, cum ad lusum gestiunt, aures demulcent, rictum contrahunt, frontem serenant, oculos in lasciviam resolvunt.*

34. *Bellua centiceps.*] *Canis apud inferos fabulosus*, ut ait Suidas ; *immanis trifauci latratu tria pandens guttura, horrentia colubris colla* exerens ; Virgil. Æneid. 6. v. 417. & seq. *Plutonis canem ærea voce*, πεντηκοντακάρηνον *quinquaginta capitum, crudivorum impudentemque fortemque* appellat Hesiodus in Theogonia, τρίκανον ἅδου σκύλακα, *tricipitem orci canem.* Sophocles in Trachiniis. Cerberus quasi κρεαβόρος, *carnivorus*, Mythol. terram designat cadavera consumentem. Quoniam vero mortales universi triplici extinguuntur mortis genere, naturali, violento & fortuito, quæ tria rursus infinita sunt ; hinc Cerbero quidem tria capita, alii quinquaginta

Aures :

Aures: & intorti capillis
Eumenidum recreantur angues? 35
Quin & Prometheus, & Pelopis parens [203]
Dulci laborum decipitur sono:
Nec curat Orion leones,

capitum, nigras deprimit auriculas, atque demulcentur serpentes Furiarum crinibus implexi? Imo etiam Prometheus, & Pelopis pater suavi cantu raptus *ærumnas obliviscitur; nec Orion satagit venari leones*

ANNOTATIONES.

nonnulli denique centum affinxerunt. Sic Horat. *bellua centiceps.*

35. *Intorti capillis Eumenidum recreantur angues*] Eumenides per antiphrasin dictæ, quia nequaquam benignæ: tres censentur, Alecto, Megæra, Tisiphone. Sensus est: Infernales illæ Furiæ ejusmodi carminibus placari, imo & serpentes earum crinibus intorti iis recreari pariter ac demulceri videbantur. Virgil. Georgic. 4. v. 482.

Cæruleosque implexæ crinibus angues Eumenides.

Hæ quidem scelerum ultrices multiplici colubrorum morsu belle exprimunt conscientiæ stimulos, quibus scelerati vellicantur intus, semperque plectuntur.

36. *Recreantur angues.*] Proprie dictum. Nam cantu delectari naturaliter serpentes aiunt: & Plinius auctor est lib. 8. cap. 16.

37. *Quin & Prometheus, &c.*] Prometheus quoq; item Tantalus suum uterq; laborem ac supplicium non sentit, velut raptus extra se, & deceptus amœnitate carminum Alcæi & Sapphonis. Illum ignis cœlestis raptorem, in furti pœnam, aquilæ rostro jecur depascentis excruciari Caucaso affixum vulgo fabulantur: in inferis tamen collocat Aristot. Poetices cap. 17. quid idem facit hic Horat. De Prometheo jam lib. 1. Od. 3. & 16.

Pelopis parens.] Tantalus *Deorum conviva*, ut est lib. 1. Od. 28. v. 7. quid sciant ac possint numina ausu temerario experturus, filium suum Pelopem coctum iis apposuit. Tanti vero sceleris pœnas luit apud inferos detrusus, ubi perpetua fame ac siti cruciatur, ita ut aquis Eridani mento tenus immersus, & poma cernens ex arbore capiti impendentia, nec tamen hæc neque illas captare queat. Cic. Tusc. 1. n. 10. *Mento summam aquam attingens siti enectus Tantalus.* Ovid. Met. 4. c. 13.

*Tibi, Tantale, nullæ
Deprenduntur aquæ: quæque imminet, effugit arbos.*

38. *Laborum decipitur.*] Græca dictio, ἐπιλανθάνεται πόνων. Sic & supra Od. 9. *Desine querelarum.* Od. seq. 14. *Damnatus longi laboris Sisyphus.* Lib. 3. Od. 27. *Abstineto irarum calidæque rixæ.* Od ult. ejusdem libri: *Regnavit populorum.* Nec Horatius vero tantum ejusmodi locutionibus atque Hellenismis usus. Plaut. Mercat. *Animipendeo.* Virgil. Æneid. 1. v. 119.

Implentur veteris Bacchi pinguisque ferinæ.

Et Æneid. 11. v. 126.

Justitiæne prius mirer, belline laborum.

Unde igitur hoc dicendi genus tam novum aliquibus visum? Et quæ mens læva doctos alioqui viros perculit, ut aut lectionem comprobatam, aut sensum perverterent? Porphyrione duce, quidam legunt *laborem*, & *decipitur* accipiunt pro *decipit.* Quorsum vero tam audax figura atque mutatio? Turnebus Alcæi labores intelligit; ut sit sensus, Prometheum ac Tantalum proprias oblivisci pœnas, delinitos scilicet ac veluti deceptos suavi cantu & narratione laborum Alcæi; de quibus supra. Verum de Promethei Tantaliq; laboribus hic sermo est apertus quidem & manifestus: sensusque est: *Prometheus & Pelopis parens dulci sono* & modulatione Alcæi carminum & Sapphonis uterque adeo *capitur* & fallitur, ut quasi sensum atque memoriam amittat *laborum* & cruciatuum suorum.

39. *Nec curat Orion leones, &c.*] Denique Orion cum aliis ad audiendum properat, abjectaque venandi cura, qua solet occupari, ad dulces cantus accurrit. Aiunt nimirum eadem apud Inferos umbris inesse ac vigere studia, quibus viventes tenebantur. Virgil. Æneid. 6. v. 653.

*Quæ gratia currum
Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes
Pascere equos; eadem sequitur tellure repostos.*

Ovid. Metamorph. 4. Fab. 13.

*Errant exsangues sine corpore & ossibus umbræ,
Parsque forum celebrant; pars ima tecta tyranni.
Pars aliquas artes antiquæ imitamina vitæ
Exercent.*

Vid. & Od. 11. & Macrob. in Somn. Scip. l. 1. c. 9. &c. En vero quo solet in Horatium animo bellum movet Scaliger hoc etiam loco: *Nondum*, inquit, *apud inferos hæc inveni, aut Prometheum tormentis addictum, aut Oriona venantem.* Ergone vir perspicax, quicquid rerum ibi geritur perspexisti? an illic diversatus aliquando singula otiose tamque luculenter indagasti, ut asseveranter dicas, scribasque, hæc a te ibi minime visa aut reperta; quæ tamen ex Aristotelis citati, item ex Homeri mox citandi fide, inveniri ultro credam; teque exploso credent alii.

Orion.] De eo varie fabulantur: illud constat, acrem & strenuum venatorem extitisse. Homer. Odyss. λ. paulo ante finem, narrat hunc *apud Inferos etiam visum Ulyssi per floridum pratum feras persequentem, in desertis autem montibus clava ferrea occidentem, &c.*

vel lyncas meticulosas. | Aut timidos agitare lyncas. [204

ANNOTATIONES.

40. *Lyncas.*] Lynx animal pardo non prorsus absimile, ex Gesnero de Quadrup. perinde meticulosum. Virgil. Æn. 1. v. 127. acutissimi visus, ex Plutarch. Plin. lib. 28. cap. 8. &c.

ODE XIV. Ad POSTUMUM.

Vitari mortem non posse.

Heu, Postume, Postume, anni cito prætereunt. Neque religio rugas, & urgens senium, fatumque ineluctabile retardabit: nec si tauros quotidie trecentos immoles Plutoni inexorabili, qui ter magnum Ge-

EHEU, fugaces, Postume, Postume,
Labuntur anni: nec pietas moram [205
Rugis & instanti senectæ
Afferet indomitæque morti.
Non si trecenis, quotquot eunt dies, 5
Amice, places illacrymabilem
Plutona tauris; qui ter amplum

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Eheu, fugaces.*] Dolet vitæ brevitatem, mortisque duram necessitatem. Virgil. Georg. 3. v. 284.

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.

Ovid. *Tempora sic fugiunt.* Pers. Sat. 5. v. 153. *Fugit hora.*

Postume.] Parvi refert seu legas, *Postume*, quo significatur ultimo loco natus; sive *Posthume*, id est, qui post humatum patrem in lucem editus. Hic cognomen est, ut volunt quidam parvo certe nixi fundamento, Julii Flori, ad quem Horatius inscribit Epist. 3. lib. 1. & secundam secundi. Conjectori tamen danda venia, cum certi nihil aliunde suppetit. Virgil. Æneid. 6. v. 763. Agell. lib. 2. cap. 16. &c.

2. *Nec pietas moram, &c.*] Etsi Deos colas religiosissime, haud proinde vita continget tibi diuturnior. Ita quidem Ethnicus de falsis Numinibus non falso. At sacris nos codicibus instructi, multis dilatam ope Dei præpotentis mortem non ambigimus. Exod. cap. 20. & Deuteron. cap. 5. *Honora patrem & matrem, ut longo vivas tempore, ac bene tibi sit in terra, &c.* lib. 4. Reg. cap. 20. Ezechias usque ad mortem ægrotans, sanitatem oratione piisque lacrymis obtinet, mereturque audire Deum ita pollicentem: *Vidi lacrymas tuas: ecce sanavi te: & addam diebus tuis quindecim annos, &c.*

3. *Rugis & instanti senectæ.*] Deficientibus in senectute humoribus subtilioribus, paulatim arescit corpus ac durescit, & cutis in rugas contrahitur.

5. *Non si trecenis,*] Etiamsi tribus quotidie Hecatombis Plutonem satagas placare: non litabis tamen & mortem frustra deprecabere. Æschyl. Μόνος θεῶν γὰρ θάνατος οὐ δώρων ἐρᾷ, οὐδ' ἂν θύων τι, οὐδ' ἐπισπένδων ναοῖς, *Sola Deorum mors non capitur muneribus, nec si sacrifices in templis.*

Trecenis.] Perperam aliqui, *tricenis*, cujus prima syllaba, cum sit longa, metri lege arcetur.

6. *Illacrymabilem.*] Lacrymabiles dicuntur ii, qui ad misericordiam facile moventur per lacrymas & preces: e contrario Pluton vocatur illacrymabilis, qui nunquam flectitur. Sic Erasm. ἀδάκρυες, *implacabiles*, cujus ob inexorabilem sævitiam illacrymemus, inquit Torrentius.

7. *Plutona.*] Inferorum & mortuorum Deum, Is Saturni filius, frater autem Jovis ac Neptuni. Hi tres ita paternum regnum divisere. Jupiter quidem Orientalis plagæ sortitus est Imperium; & cum inde lux oriatur, Cœlum dictus est occupasse. Neptunus insulas habuit, unde & maris dominus ac Deus appellatus est. Pluto natu minimus occidentalem obtinuit regionem, secus inferum mare. Hinc fabula, dominari inferis ait: & quoniam terræ visceribus conduntur metalla auri & argenti, Divitiarum Deus existimatus est, & Ditis & Plutus dictus. Lactant. lib. 1. Divin. Institut. Neque vero prætermittendum quod testatur Cœl. Rhodig. lib. 17. cap. 21. Eorum quæ ad defunctorum spectant cultum Plutonem fuisse auctorem primum. Quo nomine creditum, mox vita functis præsidere.

Qui ter amplum Geryonem, &c.] Qui potentes quosque & magnos domat, v. g. Geryonem & Tityum, scil. ut scribit Juvenal. Sat. 10. v. 172.

Mors sola fatetur
Quantula sint hominum corpuscula.

Ter amplum Geryonem vocat Horatius, *tergeminum* Virgil. Æneid. 8. v. 202. ex eo quod fabulantur, triplex ei corpus fuisse. Hinc Virg. Æn. 6. v. 289.

Geryonem

Geryonem Tityonque trifti [206]
Compefcit unda, fcilicet omnibus
Quicumque terræ munere vefcimur 10
Enaviganda; five reges,
Sive inopes erimus coloni.
Fruftra cruento Marte carebimus,
Fractifque rauci fluctibus Adriæ: [237]
Fruftra per Autumnos nocentem 15
Corporibus metuemus Auftrum.

ryonem & Tityum coercet fluvio lethali nempe tranando cunctis, quotquot nutrimur frugibus telluris, feu principes, feu egeni agricolæ fuerimus. Abftinebimus incaffum fanguinolento Marte, & illifâ undâ maris *Adriatici frementis. Incaffum cavebimus Notum corporibus noxium Autumnali* tempeftate.

ANNOTATIONES.

Forma tricorporis umbræ.

Fingendi porro anfam præbuit triplex regnum, five triplicis circa Hifpaniam infulæ dominium; vel potius trium fratrum corporis robore præftantium concordia, quæ tanta quidem, *ut uno regi animo viderentur*, inquit Juftin. ad calcem libri ultimi. Quod idem fere narrat Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 2. ubi decimum Herculis laborem in debellando Geryone exponit. Porro valde arridet fententia Palæphati afferentis, e Tricarenia ad Pontum Euxinum infula Geryonem fuiffe, adeoque Tricarenum; & ex ambigua vocis fignificatione tricipitem ac proinde tricorporem dictum.

8. *Tityon.*] Is mole corporis plus quam Gigantæa fertur, quod Latonæ vim inferre tentaffet, ab Apolline fagittis trufus ad inferos, ubi vulture jecur perpetuo renafcens exedente & laniante torquetur. Virgil. Æneid. 6. v. 595.

Necnon & Tityon, terræ omniparentis alumnum,
Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur; roftroque immanis vultur adunco
Immortale jecur tundens, fœcundaque pœnis
Vifcera, rimaturque epulis, habitatque fub alto
Pectore: nec fibris requies datur ulla renatis.

9. *Compefcit unda trifti.*] Detinet in Inferis, & coercet *unda* Stygia, feu palude illa horrida & irremeabili, de qua Virgil. Æn. 6. v. 438.

Quam vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem & duros perferre labores!
Fata obftant, triftique palus innabilis unda
Alligat, & novies Styx interfufa coercet.

10. *Terræ munere vefcimur.*] Plin. lib. 2. c. 63. *Terra, quæ hominum, ut cœlum Dei, nos nafcentes excipit, natos alit, femelque editos fuftinet femper . . . . fola quæ nunquam irafcatur homini. Aquæ fubeunt in imbres, rigefcunt in grandines, tumefcunt in fluctus, præcipitantur in torrentes. Aer denfatur nubibus, furit procellis. At hæc benigna, mitis, indulgens, ufufque mortalium femper ancilla, quæ coacta generat! Quæ fponte fundit! Quos odores faporefque! Quos fuccos! Quam bona fide creditum fœnus reddit! Quæ noftri caufa alit! &c.* quæ lege.

11. *Enaviganda.*] Mors omnibus fubeunda; mortali cuilibet *calcanda eft femel via lethi*, ut eft in Ode 28. l. 1. Styx tranando & *enaviganda* vectore & portitore Charonte, qui *ferruginea fubvectat corpora cymba.* Virgil. Æneid. 6. Vide locum a v. 295. ad 317.

Sive reges, five inopes.] Vide lib. 1. 4. & 28.

13. *Fruftra cruento Marte carebimus, &c.*] Nihilo fecius moriemur, etfi abftinuerimus bello, mari, &c. fruftra cavebimus pericula militiæ, & navigationis, aut peftiferi Auftri flatus, in Autumno præfertim. Quamvis enim mortis unum aliquod fpiculum eluctemur, at altero percuffi occumbemus. *Improvifa lethi vis rapuit, rapietque gentes:* ut eft in Ode fuperiori.

14. *Fractis fluctibus.*] Virg. Æneid. 1. v. 165.

Omnis ab alto
Frangitur, inque finus fcindit fefe unda reductos.

Adriæ.] Supra Od. 11. v. 2.

Rauci.] Horrendum frementis, quando tumentes fluctus ad fcopulos illiduntur, ingenti fonitu & fragore.

15. *Per Autumnos nocentem Corporibus Auftrum.*] *Autumno* quidem morbi femper acutiffimi & exitiales, ex Hippocrat. lib. 3. Aphor. 9. Hinc Juvenal. Sat. 4. v. 56. *letiferum* appellat: & Sat. 10. v. 221.

Quot Themifon ægros autumno occiderit uno.

In caufa funt inæqualitas caloris & frigoris eodem fæpius die ingruentium. Deinde æftati fucceffio; in qua biliofi humores accumulati dein facile computrefcunt. Adde curis conftipationem a frigore per quam tetri halitus retinentur intus, & morbos creant. Denique debilitate per æftatem vires corporis, fructuumque copia noxiorum humorum colluviem gignens, Autumnum vere θηριώδη *ferinum* ab Hippocrate dici fecerunt. Caufas afferunt iftas quinque Galen. aliique, necnon Plutarch. Sympof. lib. 8. cap. ult.

16. *Auftrum.*] Hujus natura cum calida fit & humida, valet ad procreandas ægritudines, replendumque caput, indeque ad gravidinem inducendam, fenfus corpore inficiendos, virefque diffolvendas & enervandas. Hippocrat. lib. 3. Aphorifmo 5. *Aufter auditum hebetat, caliginem effundit, caput gravat, pigros & languidos facit*

Vifendus

Adeundus niger Cocytus lentâ fluens aquâ, Danaique stirps conscelerata & Sisyphus Æoli filius æternæ pœnæ addictus. Deserenda terra, & domicilium, & grata conjux. Et harum, quas educas, arborum nulla te comitabitur haud diuturnum possessorem, præter ferales cupressos.

Visendus ater flumine languido
Cocytus errans, & Danai genus
Infame, damnatusque longi [208
Sisyphus Æolides laboris. 20
Linquenda tellus, & domus, & placens
Uxor: neque harum, quas colis, arborum,
Te, præter invisas cupressos,
Ulla brevem dominum sequetur.

ANNOTATIONES.

17. *Visendus ater flumine languido.*] Id est; adire tandem ad Inferos oportebit; illicque visere Cocytum, &c. Vide lib. 1. Od. 28.

Flumine languido.] Virgil. ante cit. *tardam* Stygem vocat.

18. *Cocytus.*] Ex ea derivatur nomen, a κωκύω, *lamentor.* Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. cap. 10. Quicquid homines in luctum lacrymasque compellit, *Cocytum:* quod in gurgite mergit odiorum, *Stygem* interpretati sunt, inquit. Sic & ipsas pœnas, quas apud Inferos memorant. Vulturem jecur immortale tundentem, intellige tormenta conscientiæ indefessa sceleris admissi admonitione laniantis, &c. Vide cætera ibidem.

Danai genus Infame.] Danaus Argis regnavit an. M. 3716. Euseb. Chron. hujus filiæ quinquaginta suos, una excepta, viros jugulavere, patris mandato nefarie obsequentes: quam ob noxam pertusum aquis implere dolium in Inferis coguntur. Vide lib. 3. Od. 11. Virgil. Æn. 10. v. 496.

Una sub nocte jugali
Cæsa manus juvenum fœde thalamique cruenti.

Tibull. lib. 1. Eleg. 3.

Et Danai proles Veneris quod numina læsit,
In cava Lethæas dolia portat aquas.

19. *Damnatusque longi, &c.*] Ellipsis sup. pœna.

20. *Sisyphus Æolides.*] Latrociniis, ut aiunt, infamis a Theseo est occisus: alii dicunt virum fuisse rerum multarum notitia pollentem; & cum immortalitatem sibi parare attentasset, longo isto labore damnatum, ut ad apicem montis portet saxum inde relapsurum. Vide Epod. ult. Ovid. Metamorph. 4. Fab. 13.

Aut petis aut urges ruiturum Sisyphe saxum.

Virgil. Georgic. 3. v. 39.

Non exsuperabile saxum.

Lucret. lib. 3.

Nixantem trudere monte
Saxum, quod tamen a summo jam vertice rursum
Volvitur, &c.

Vide & Odyss. 11. ubi Sisyphi labor graphice describitur ac pingitur, ut obversari oculis videatur Sisyphus trudens saxum, connitens, totoque sudans corpore.

21. *Linquenda tellus.*] Supra Od. 3.

Cedes coemptis saltibus, & domo,
Villaque, &c.

Et placens uxor.] Vel decora & pulchra, vel bene conveniens, ut est apud Sueton. Tiber. cap. 7. & hinc viro dilecta & omnino placens.

22. *Quas colis, arborum.*] In colendis arboribus luxum atque delicias Romanorum alibi notavi. Vino etiam platanos irrigasse Q. Hortensium, testis Macrobius lib. 3. cap. 13. Valer. Max. lib. 9. cap. 1. art. 4. de Cn. Domitio, & Luc. Crasso altercantibus: *Uter luxuriosior?* inquit Crassus; *Egone qui decem columnas centum millibus nummum emi: an tu qui decem arbuscularum umbram tricies sestertium summa compensas.* Idem fere narrat Plin. lib. 14. cap. 1. Vide seq. Od. Annot. initio.

23. *Cupressos.*] Funebres quidem arbores, ideoque *invisas* appellat Horatius: Proserpinæ Ditique sacras, ex Servio, Festo, Plinio. Hic lib. 16. cap. 33. ita scriptum reliquit: *Natu morosa, fructu supervacua, baccis torva, folio amara, odore violenta, ac ne umbra quidem gratiosa.*

24. *Brevem dominum sequetur.*] *Sequetur,* foribus tuis ex more apposita, cum vita excesseris.

Brevem.] Paucis annis usum, & possessorem ὀλιγοχρόνιον. Valeant qui ad tumuli vel urnæ angustias redactum interpretantur. Quæ si cui placeat explicandi ratio, lucem huic afferet Juvenal. Sat. 10. v. 168. & quinque sequentibus.

Dominum.] Te potentem ac divitem Plin. mox. cit. *Cupressus,* inquit, *Diti sacra, & ideo funebri signo ad domos posita;* adde *nobilium,* ex Lucano.

Et non plebeios luctus testata cupressus.

Ad rem præterea faciunt, quæ de cupressio scribunt. Præciso capite moritur, & subsecta non renascitur, sicut ex mortuis nihil speratur, Servius. Rogis adhibetur, & cremandis utilis est cadaveribus, ob gravem ustrinæ nidorem; quoniam fœtorem cadaveris dum uritur, odoris sui jucunditate lenit. Ita Varro. Leges publicas & sacrorum ritus, ob æternam firmitatem, in tabulis cupressinis describi Plato jubebat. Vide Cœl. Rhodig. lib. 25. cap. 2.

Absumet hæres Cæcuba dignior
Servata centum clavibus; & mero
Tinget pavimentum superbum,
Pontificum potiore cœnis.

[209] 26

Hæres dignior consumet vina *Cæcuba centenis clavibus custodita: superbumque pavimentum asperget vino meliore Pontificum epulis.*

ANNOTATIONES.

25. *Absumet hæres Cæcuba dignior, &c.*] Hæres dignior te, quia liberalior, & sciens uti iis, quæ ad usum sunt facta: quibus improbe avari velut sacris parcunt. Quæ vero tu parce nimis servasti vina exquisita, hæc ille absumet, & sine modo fundet.

Cæcuba.] Lib. 1. Od. 20. Vinum optimum profundet, disperdetque.

26. *Mero Tinget pavimentum.*] Cic. Philipp. 2. *Natabant pavimenta vino.* Porro in deliciis fuisse olim respergi pavimentum vino fragrantissimo, auctor est Athen. lib. 15. Alii referunt ad cottabismum; quo veteres inter potandum usi, non siccantes omnino calicem, sed arte quadam vini reliquias in terram elidentes, ut sonus inde redderetur. Ita J. Lips. antiq. lect. lib. 3. de eo more & joco a Siculis invento, Hesychio teste. Suidas paulo aliter, in κοτλαβίζειν. Athen. variis locis, maxime vero, lib. 15. Jul. Pollux. lib. 6. cap. 19. Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 26, &c.

27. *Pavimentum superbum.*] *Marmoreum solum* vocat Tibul. lib. 3. Eleg 3. & Cic. Parad. 6. de pavimentis arte & pictura elaboratis, deque lithostrotis ac vermiculatis. Plin. lib. 36. c. 25. Quidam legunt *superbo*, referuntque ad vocem, *mero*; ut per Hypallagen, significetur hæres superbus vinum pretiosum effundere. Alii *merum superbum* aiunt, quod non amplius clavibus inclusum jam marmoreo libere decurrat pavimento. Sed vix id venisse in mentem Horatio, si dicam: plus credat mihi quisque cordatus injurato, quam juratis illis.

28. *Pontificum potiore cœnis.*] Meliore, pretiosiore, quam illud quod adhibetur in sumptuosis illis Pontificum cœnis: quando novi quidam inaugurabantur, & in eorum collegium admittebantur. Varro lib. 3. cap. 6. Macrob. lib. 3. Saturnal. cap. 13. Chiliad. 3. Centur. 2. Adag. 36. lib. 1. Od. 37. v. 2.

ODE XV.

Immoderatum sui seculi circa ædificia luxum reprehendit.

JAM pauca aratro jugera regiæ
Moles relinquent: undique latius
Extenta visentur Lucrino

[210]

Regales deinceps substructiones modicam terram relinquent arandam. Undequaque venient spectatum stagna magis

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Jam pauca, &c.*] Hæc Ode superiori juncta legitur in quibusdam exemplaribus: sed perperam: ut satis ostendit argumentorum diversitas.

Pauca aratro jugera regiæ Moles relinquent.

Occupantibus fere omnia ædificiis sumptuosis, operosis, rege dignis. Cic. pro Milone, *Insanas substructiones.* Et postea, *Substructionum insanas moles* vocat.

2. *Undique latius Extenta visentur, &c.*] In illis ædibus magnifice structis visentur piscinæ, vivaria, stagna, Lucrino lacu ampliora; qui tamen ingens & spatiosus. Valer. lib. 9. cap. 1. *C. Sergius Orata, ne gulam Neptuni arbitrio subjectam haberet, peculiaria sibi maria excogitavit; æstuariis intercipendo fluctus, piscium que diversos greges, separatos molibus includendo: ut nulla tam sæva tempestas incideret, qua non Orata mensa varietate ferculorum abundaret. Ædificiis etiam spatiosis & excelsis deserta ad id tempus ora Lucrini lacus pressit, &c.*

3. *Lucrino lacu.*] Hic & Baianus appellabatur, inter Puteolos, & Baias situs, ac inter Avernum lacum & mare Tyrrhenum: maxime piscosus, & proinde afferens lucrum: hinc nomen. Ita quidem olim: at anno 1538. terræ motus novum excitavit extulitque montem Cinereum dictum: nihilque reliquit e lacu Lucrino præter cœnosam paludem cum arundineto, quod quidem in suo Lexico affirmat Michael Anton. Baudrandus rerum Geographicarum studiosissimus, testisque oculatus Strabo lib. 5. stadiis octo longum fuisse refert. Suet. Aug. cap. 16. *Portum Julium apud Baias immisso in Lucrinum & Avernum lacum mari, effecit.* Virgil. Georgic. 2. v. 161.

An memorem portus, Lucrinoq; addita claustra:
Atq; indignatum magnis stridoribus æquor? &c.

Stagna

spatiosa, quàm sit *lacus Lucrinus. Platanus quoque sterilis ulmos excludet. Dein violaria, myrteta & uberes odoratûs opes afflabunt suavitatem per loca oleis antè consita*, quæ *priori possessori fructum dabant. Mox densa laurus ardentes* Solis *radios ramis arcebit. Non sic erat licitum per leges Romuli & Catonis*

Stagna lacu: platanusque cœlebs
Evincet ulmos: tum violaria, & [211]
Myrtus, & omnis copia narium
Spargent olivetis odorem
Fertilibus domino priori.
Tum spissa ramis laurea fervidos
Excludet ictus. Non ita Romuli 10
Præscriptum, & intonsi Catonis [212]

ANNOTATIONES.

4. *Platanusque cœlebs Evincet ulmos.*] Arbores ad umbram, delicias, & mollitiem duntaxat utiles, frugiferis arboribus præferentur. Plin. lib. 12. cap. 1. *Quis non miretur arborem umbræ gratia tantum ex alio petitam orbe? Platanus hæc est, per mare Ionium in Diomedis insulam ejusdem tumuli gratia primum invecta; inde in Siciliam transgressa, atque inter primas donata Italiæ . . . . tantumque postea honoris increvit, ut mero infuso enutriantur. Compertum id maxime prodesse radicibus : docuimusque etiam arbores vina potare.* Platani folia latissima, umbram peramœnam, alibi notat. Vide apud Herodot. lib. 7. Xerxem cum ingenti exercitu in Lydiam pergentem platani pulcherrimæ admiratione captum, circa illam stantem, aureo monili donantem, ejus denique curam viro immortali committentem. Decem erant nempe millia virorum selectorum e Persica militia, qui dicebantur immortales : quoniam uno moriente, statim alter substituebatur, ut completus esset semper ille numerus. Horum meminit Q. Curtius lib. 3. Porro platanam auream sibi fundi jussit Xerxes, quæ supra memoratam effingens ejusdem leniret desiderium, & æstuationem mentis ob ejus absentiam. Cœl. Rhodig. lib. 25. cap. 1. Vide supra Od. 14. sub finem, Annot. ad ea verba, *quas colis arborum.*

Platanus cœlebs.] Martial. lib. 3. Epigram. 57. *viduam* appellat : intellige sterilem, vel non vitibus, ut solet ulmus, maritatam. Vide Plin. lib. 16. cap. 17. Senec. lib. 5. Epist. 6.

5. *Evincet ulmos.*] Expellet, quasi dimovebit loco, earumque plantaria occupabit.

Tum violaria, &c.] Similiter & flores odoriferi exterminabunt fructuosas arbores, hisque neglectis & ejectis, excolentur. Quidam legunt, *myrtusque & omnis, &c.* ut metri constet ratio. Alii volunt hic *myrtus* 4. declin. esse, & nom. plural. adeoque ultimam syllabam produci. Plin. lib. 21. cap. 11. *In Italiæ violis succedit rosa : huic intervenit lilium : rosam cyanus excipit, cyanum amarantus.* De myrto plura lib. 1. annotavi, ad Od. ult.

6. *Omnis copia narium.*] Abundantia florum & odorum, qui sunt odoratus opes velut ac divitiæ, voluptas ac delectatio. Est qui *dormitasse* hic Horatium cavilletur, nec satis *intendisse animum.* Quasi vero temere quidquam scribere soleat tantus Poëta. Imo feliciter *intendebat animum*, forsan *vivos & roserat ungues, & in versu faciendo sæpe caput* jam *scaberat*, atque, ut ait etiam Persius, *pluteum ceciderat* ; cum scripsit : *Omnis copia narium:* dictio sane tam grandis quam insolens, tam pulchra & dives, quam audax & nova.

7. *Spargent olivetis odorem Fertilibus domino priori.*] Odoriferæ omnis generis plantæ diffundent fragrantiam iis in locis, quæ prius olivis consita uberem domino proventum afferebant.

9. *Tum spissa ramis laurea fervidos Excludet ictus.*] Seu quod adversus fulmen ejusque ignitos ictus valere laurus dicatur ex Plinio lib. 15. cap. ultimo. Sueton. Tiber. cap. 69. &c. Sive quod arte quadam laurus apud Romanos veluti silvescebat, ramosque tam alte lateque extendebat, ut spissam & opacam umbram prætexeret, Solisque ardorem arceret, *ictusque fervidos* ; qui Lucretio *verbera Solis* nuncupantur. *Spissam* quoque *ramis lauream* referunt aliqui ad hortos operis topiarii. De quibus omnibus Plin. citato loco. Laurus nempe aliique frutices gradatim modicis intervallis inflecti, an nectique, & cancellatim pingi possunt, inquit Cruq. hic.

10. *Non ita Romuli Præscriptum, &c.*] Non ita majores nostri: nec ista grassabatur luxuria temporibus *Romuli*; qui singulis civibus duo tum agri jugera distribuit, aut *Catonis* Censorii, Portiæ familiæ principis, luxuriæ hostis infensissimi : qui Dux, Orator ac Senator præclarus, frugalitate & continentia longe clarior, quater & quadragies accusatus, toties est absolutus. Plutarch. in ejus vita. Plin. lib. 7. cap. 27. Valer. lib. 3. cap. 7.

11. *Intonsi.*] Nimirum Romani usi tonsoribus anno ab urbe condita 454. *antea* vero *intonsi fuere:* quod ex Varrone asserit Plin. lib. 7. cap. 59. Vide Gell. lib. 3. cap. 4. Quod si Catonem intelligere Uticensem placet : hic etiam intonsus, quia ex quo civilia bella exarsere, tonderi nunquam voluit : Lucan.

Auspiciis

Auspiciis, veterumque norma,
Privatus illis census erat brevis,
Commune magnum: nulla decempedis
Metata privatis opacam 15
Porticus excipiebat Arcton.
Nec fortuitum spernere cespitem [213]
Leges sinebant: oppida publico
Sumptu jubentes, & Deorum

criniti, vel priscorum instituta. Res familiaris aderat eis exigua, publica autem *dives. Nemini privato porticus mensa decem pedum pertica colligebat auram Septentrionalem plurimam. Neque fas erat contemnere glebam obvenientem: urbes* autem *communibus impensis, ac*

ANNOTATIONES.

Ille nec horriferam sancto dimovit ab ore
Cæsariem, duroque admisit gaudia vultu:
Ut primum tolli feralia viderat arma,
Intonsus rigida in fronte descendere canos
Passus erat, miseramque genis increscere barbam.

13. *Privatus illis census erat brevis.*] Exiguæ tunc erant privatorum opes: nec dives esse quisquam satagebat: at universi Reipublicæ decus, gloriam, potentiam augere & amplificare studebant. Vide paupertatem laudatam apud Valer. Maxim. lib. 4. cap. 4. ubi inter exempla non pauca, hæc affert: Valerii Poplicolæ, *Cui mortuo lectus funebris & rogus defuit; exequiæ vero pecunia publica ductæ sunt.* Agrippæ Menenii, *qui publicæ salutis arbiter ita pecuniæ inops decessit, ut sepulturæ honore caruisset, nisi a populo collatis in capita sextantibus funeratus esset.* Et paulo post, idem sic scribit: *Imo vero quos pericula Reipublicæ Imperatores afferebant, angustiæ rei familiaris (quid cesso proprium nomen veritati reddere?) bubulcos fieri cogebant.* Et postea: *Quid Ælia familia, quam locuples? Sexdecim eodem tempore Ælii fuerunt, quibus una domuncula erat eodem loci, quo nunc sunt Mariana munimenta. & unus in agro Veiente fundus minus multos cultores desiderans, quam dominos habebat, &c.*

14. *Commune magnum.*] Τὸ κοινὸν apud Cicer. sensus est; magni putabatur publica res, salus, auctoritas: commodo privato Reipublicæ utilitas anteponebatur. Cic. pro Flacco: *In privatis rebus minimo contenti erant majores nostri: in Imperio & publica dignitate, omnia ad gloriam & splendorem revocabant.*

Nulla decempedis Metata privatis, &c.] Privatorum nemini porticus erat pluribus metata decempedis, adeoque valde longa, ex arte, & magno proinde sumptu extructa.

15. *Opacam excipiebat Arcton.*] Quæ porticus Septentrioni obversa, apta esset ad captandum æstate frigus plurimum, & ad amœnam ambulationem, fervente etiam die. *Arctos* Græcis Ursa, Latinis sidus Boreale, polo Arctico nomen fecit: regionem septentrionalem designat, unde frigidæ & salubriores spirant auræ. *Porticus* definiri potest ambulacrum columnis septum, Gall. *une Gallerie.* Ang. the Cloyster. Aliæ centenariæ, aliæ milliariæ dicebantur a longitudine & numero passuum, quos continebant. Sueton. Vitruv. lib. 5. cap. 9. & 11. Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 22. & 23. ubi & multiplex porticus recensetur: præ cæteris autem Porticus Claudia, in qua subdiales ambulationes, miro ingenio elaborata: item Porticus Augusti, in Palatio cum bibliotheca Græca Latinaque, Numidico marmore per symmetriam extructa, &c. Vide & Cœl. Rhodig. lib. 28. cap. 39. Juv. Sat. 7. v. 181.

Parte alia longis Numidarum fulta columnis
Surgat, & algentem rapiat cœnatio Solem.

17. *Nec fortuitum spernere cespitem Leges sinebant, &c.*] Legum pœnis erat obnoxius, quisquis operosas ædes sibi molitus esset e saxo quadrato; quæ quidem structura templorum erat. At privatis vel crudo cespiticio solo, aut ductis lateribus ædificare tantum licebat. Turneb. lib. 10. cap. 21. Itaque nemo spernebat casam hæreditate sibi obvenientem, agellum, prædiolum. Neminem pigebat habitare domunculas.

Pauperis & tuguri congestum cespite culmen.

Virgil. Eclog. 1. vel passim, & sine discrimine cibum aut quietem captabant majores nostri ubicumque sors tulerat. Ovid. Fast. 1.

Nec pudor in stipula placidam cepisse quietem,
Nec fœnum capiti supposuisse fuit.

Tibull. lib. 2. Eleg. 5.

Festas extruet alte
Cespitibus mensas, cespitibusque thorum.

Huc facit quod de Tiberio Sueton. ait, cap. 18. *Trans Rhenum vero eum vitæ ordinem tenuit, ut sedens in cespite nudo cibum caperet; sæpe etiam sine tentorio pernoctaret.*

Fortuitum.] Hujus vocis penultimam corripit Juvenalis Sat. 13. v. 225. hic vero productam vides, a *fortuna* & *ire.* Servius in Æneid. 6. v. 179.

18. *Oppida publico Sumptu jubentes & Deorum Templa, &c.*] Hinc Ædiles, seu publicarum ædium, totiusque urbis curatores. Hoc & ad Augusti laudem scripsisse Horatius creditur. Sueton. Octav. cap. 30. *Spatium urbis in regiones vi-*

Templa

numinum fana lapidibus novis exornare præscriptum erat. | Templa novo decorare saxo. 20

ANNOTATIONES.

eosque divisa, instituitque, ut illas annui magistratus sortito tuerentur . . . . Ædes sacras vetustate collapsas, aut incendio absumptas, refecit, easque & cæteras opulentissimis donis exornavit, &c.

20. *Novo saxo.*] Vel secto, quadrato, & polito; vel e longinquis terris Romam advecto; quale est marmor ex Armenia, Paro, Chio; ex Ægypto, Numidia, &c. Juvenal. Sat. 14 v. 86. & seq.

> *Ædificator erat Centronius . . . . .*
> *. . . . . Alta parabat*
> *Culmina villarum Græcis longeque petitis*
> *Marmoribus, &c.*

ODE XVI. Ad GROSPHUM.

Animi tranquillitatem nonnisi cupiditates coercendo parari.

[1] *O Grosphe, quietem à numinibus petit quilibet in aperto mari Ægæo deprehensus statim atque nigra nubila texerunt Lunam, neque apparent nautis astra non dubia. Quietem Thracia bello efferata; Parthi insignes pharetrâ quietem po-*

OTIUM Divos rogat in patenti [214]
Prensus Ægæo, simul atra nubes
Condidit Lunam, neque certa fulgent
Sidera nautis:
Otium bello furiosa Thrace, 5
Otium Medi pharetra decori, [215]

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. Lib. 1.

Ad Grosphum.] Hunc Pompeium Grosphum nobilem & Magistratibus perfunctum innuit, quod in fine hujus Odes purpura vestiri scribit. Siciliensem aiunt nonnulli, eo quod ibidem Horatius Siculis gregibus & armentis opulentum notat. Virum autem frugi celebrat Epist. 12. lib. 1.

> *Utere Pompeio Grospho: & si quid petet, ultro*
> *Defer: nil Grosphus, ni verum orabit, &*
> *æquum.*

1. *Otium Divos rogat, &c.*] Otium poscunt omnes, & tamen omnes avaritiam & ambitionem colunt, per quas assiduis laboribus & periculis exercentur, atque otio frui prohibentur. Sic impiger ad Indos, quæstus causa currens mercator, cum se jactatum tempestatibus, & mortis discrimini proximum sentit, tum mare & navigationem detestatur, otiumque rogat a Castore & Polluce; at ultra pergit tamen, urgente avaritia, cum primum periculum præteriit. lib. 1. Od. 1.

> *Luctantem variis fluctibus Africum*
> *Mercator metuens otium & oppidi*
> *Laudat rura sui.*

2. *Ægæo.*] Quod mare altum & scopulosum, & multis adeo naufragiis infestum. Unde Proverb. Τὸ Αἰγαῖον πλεῖν, ab Æga insula, vel ab Ægis Eubœæ insulæ oppido, ut Straboni placet, Ægæum mare dictum est. Alii alia fabulantur. Situm est Græciam inter & Asiam, plures habet insulas quasi passim disseminatas; hodie Archipelagus nominatur.

3. *Neque certa fulgent Sidera.*] Cum atris nubibus obducta cœli facies, non ostendit ea sidera certa semper regione apparentia, quibus dirigi navigantes solent, & tutus esse cursus ac non dubius. Æneid. 1. v. 92.

> *Eripiunt subito nubes solemque diemque*
> *Teucrorum ex oculis. Ponto nox incubat atra.*

Lucan.

> *Miseros fallentia nautas*
> *Sidera non sequimur.*

5. *Otium bello furiosa Thrace.*] In mediis belli periculis & ærumnis, fatigatæ gentes etiam maxime bellicosæ otium desiderant: vix tamen postea bello abstinent, præda alliciente.

Furiosa Thrace.] An quod atris infuscati sagulis (qui furiarum color est) ad bellum procedunt Thraces? An quod terribili specie? Sic apud Plutarch. in vita Pauli Æmilii, *Pugnantium Thracum aspectu Nasica maxime exhorruit. Erant nempe in acie primi, homines proceris corporibus: albis ac lucentibus scutis, ocreis armati, tunicas induti nigras; graves enses & rectos a dextris humeris quatientes.*

6. *Medi pharetra decori.*] Parthos indicat Medorum victores: de quibus lib. 1. Od. 12. & 19. arcubus armatos in Xerxis exercitu: testis Herodot. lib. 7. Sagittas ab inguine jaculari seu torquere solitos, annotavi ad Pers. Sat. 5. v. 4. ex Casaubono.

Grosphe, non gemmis, neque purpura venale, nec auro.
Non enim gazæ, neque Consularis
Summovet lictor miseros tumultus 10
Mentis, & curas laqueata circum
Tecta volantes.
Vivitur parvo bene, cui paternum
Splendet in mensa tenui salinum:
Nec leves somnos timor aut Cupido [216]
Sordidus aufert. 16
Quid brevi fortes jaculamur ævo
Multa? Quid terras alio calentes
Sole mutamus? Patriæ quis exul

scunt nec lapillis, nec purpura, nec auro venalem: enimvero divitiæ vel Consulis apparitor haud pellunt graves animi turbas ac solicitudines circa palatia laquearibus ornata volitantes. Ei *felix* est *è modico vita, cui majorum salinum rutilat in frugali mensâ: neque tranquillum soporem metus adimit, vel turpis cupiditas. Exiguo tempore valentes cur plura intendimus? Cur petimus regiones diverso calefactas Sole? Ecquis*

ANNOTATIONES.

7. *Non gemmis, neque purpura, &c.*] Non emitur aut venditur ullo pretio liberalis illa animi pax & tranquillitas, imo generosa virtus, quam movere aut concutere nihil potest. Eam vero sibi parat, quisquis affectus atque appetitus cogit rationi morem gerere & obtemperare.

9. *Non enim gazæ, &c.*] Nec divitiæ, nec dignitates conferunt immunitatem a curis & solicitudinibus.

Consularis lictor.] Minister publicus ante Consulem aliosque magistratus tum honoris causa, tum summovendæ turbæ gratia præcedens, Imperiique insignia fasces & secures præferens. Tit. Liv. lib. 3. cap. 48. *I, lictor, summove turbam.*

10. *Miseros tumultus Mentis.*] Animi perturbationes, metum, iram, cupiditatem, quibus miser homo efficitur, quando se illis huc illuc distrahi patitur, & discruciari. Tumultus, quasi timor multus.

11. *Curas laqueata circum Tecta volantes.*] Palatia divitum curis obsidentur: & quo majores adsunt opes, eo plures & graviores comitantur atque urgent curæ, quasi cor urentes dictæ. Cornel. Tacit. *Invidia summa quæque appeti.* Juvenal. Sat. 14. v. 303.

Tantis parta malis cura majore, metuque
Servantur. Misera est magni custodia census.

Tull. 2. de Legib. *Magnificas villas, pavimenta marmorea, & laqueata tecta contemno.*

12. *Volantes.*] φροντίδες πτερὰ ἔχουσαι, *Alas habentes curæ.* Theognis.

13. *Vivitur parvo bene, cui, &c.*] Contra vero lætam ducit ille vitam, qui parvo contentus, modicam suppellectilem & mensam satis habet, gaudetque sua conditione mediocri. Unde pacatum capit somnum, quem non interrumpit vel habendi cupiditas, vel timor perdendi.

Paternum Splendet in mensa tenui salinum.] Egregie locum hunc illustrat Turneb. lib. 10. cap. 22. Insulsus, inquit, videatur sensus, nisi intelligas salis olim quamdam in mensa religionem fuisse, unde ἱερὰς ἅλας Græci dicunt: & appositus sal mensam consecrare videbatur. Arnob. lib. 2. *Sacras facitis mensas salinorum appositu, & simulacris Deorum.* Sed tamen potissimum tenuem & parcum pauperemque victum Horatius significat hominum pro obsonio salem lingentium, quod pauperes olim faciebant, ut apud Pers. Sat. 5.

Vare regustatum digito terebrare salinum
Contentus perages?

Huc usque Turnebus; Salinum vero præcipue memorat Horatius; tum quia primo loco solet apponi: tum præsertim quod veteres poculo & salino a majoribus accepto libenter utebantur. Et quibus nullum erat argenteum vas, salinum tamen ex argento habebant. Ex quibus intelliguntur hæ voces, *splendet*, &, *paternum.*

15. *Leves somnos.*] Dulces, molles, placidos, & tranquillos; vel solvi faciles.

Cupido sordidus.] Amor pecuniæ sordidus, turpis avaritia. *Sæva cupido indomiti census.* Juvenal. Sat. 14. v. 175.

17. *Quid brevi fortes jaculamur ævo Multa?*] Cum sciamus paucis nos annis esse victuros, cur tam multa & magna persequimur & captamus? Lib. 1. Od. 4.

Vitæ summa brevis spem nos vetat
Inchoare longam.

Et Od. 11.

Spatio brevi spem longam reseces.

18. *Quid terras alio calentes Sole mutamus?*] Cur, patria relicta, pergimus in alia plane climata, remotasque valde regiones, alio veluti Sole calescentes? Virgil. Georg. 2. v 511.

Exilioque domos & dulcia limina mutant;
Atque alio patriam quærunt sub Sole jacentem.

Contra Juvenalis, Sat. 12. v. 103.

Nostro sub sidere.

19. *Patriæ quis exul Se quoque fugit.*] Translata sententia e Græco: Τίς πατρίδος φυγὰς ὤν, καὶ

extorris à patriâ, procul est etiam à seipso? Naves ære munitas ingreditur prava solicitudo, nec deserit equitum cohortes, velocior cervis, & Euro nubes discutiente rapidior. Mens præsentibus contenta caveat inquirere quidquam ulterius: molesta verò quadam lætitiâ moderetur. Non est aliquid omni ratione perfectum. Achillem gloriosum sustulit mors repentina: Tithonum debilitavit senecta prolixior. Mihique forsitan indulgebit tempus id quod tibi non concesserit. Greges numerosi &

Se quoque fugit? 20
Scandit æratas vitiosa naves [217]
Cura: nec equitum turmas relinquit,
Ocyor cervis, & agente nimbos
Ocyor Euro.
Lætus in præsens animus, quod ultra est, 25
Oderit curare; & amara lento
Temperet risu. Nihil est ab omni
Parte beatum.
Abstulit clarum cita mors Achillem:
Longa Tithonum minuit senectus: 30
Et mihi forsan, tibi quod negarit,
Porriget hora.
Te greges centum, Siculæque circum [218]

ANNOTATIONES.

ἑαυτὸν ἔφυγε; id est, Quis paternum deserens solum, pravam simul indolem pravosque affectus relinquit? Imo se quisque secum fert, id est, animum suum seu probum seu improbum. Senec. de Tranquill. vit. *Hoc se quisque modo semper fugit. Sed quid prodest, si non effugit? Sequitur seipsum, & urgit gravissimus comes.* Sic mercator avarus, quolibet peregrinatus fuerit, avaritiam circumfert. Horat. lib. 1. Epist. 11. v. 27.

Cælum non animum mutant qui trans mare currunt.

Epist. 14. v. 13.

In culpa est animus, qui se non effugit unquam.

Lucret. lib. 3. sub finem

Hoc se quisque modo fugit, at quod, scilicet ut fit,
Effugere haud potis est, invitus adhæret & odit.

Varro & Petronius *longe fugit, qui suos* (id est, se) *fugit.*

21. *Scandit æratas, &c.*] Seu navim seu equum conscendas, ut effugias curam, hæc te facile consequetur, utpote cervis pernicior & ventis. Horat. lib. 3. Od. 1.

Sed timor & minæ
Scandunt eodem quo dominus, neque
Decedit ærata triremi, &
Post equitem sedet atra cura.

23. *Ocyor cervis.*] Cervorum pernicitas cuivis nota.

24. *Euro.*] Ab ortu flat iste ventus. Ovid. Metamorph. 1. cap. 2.

Eurus ad auroram Nabathæaque regna recessit,
Persidaque, & radiis juga subdita matutinis.

25. *Lætus in præsens animus, &c.*] In diem vive: *Dona præsentis cape lætus horæ,* lib. 3. Od. 8. utere præsenti fortuna: quod ultra præsens tempus est, ne cura, ne futuro te distorque.

26. *Amara lento Temperet risu.*] Si quid ingruit adversi & amari, id animo læto perfer. Nam *levius fit patientia quicquid corrigere est nefas.* Lib. 1. Od. 24.

Lento risu.] Moderata lætitia. Alii legunt *læto.*

27. *Nihil est ab omni Parte beatum.*] Cic. 1. de Invent. *Nihil omni ex parte perfectum atque beatum.* Οὐδεὶς πάντ' ἐστὶ πανόλβιος, *Nemo per omnia omnino felix & beatus.*

29. *Abstulit clarum cita mors Achillem.*] Quod mox protulit, exemplis comprobat Poeta. Fuit illustris *Achilles,* at paucis annis inclaruit, & cita mors finem gloriæ subitum imposuit. E contrario *Tithonus* diu vixit quidem, sed incommoda senii persensit adeo, ut vitæ pertæsus fuerit, optaritque in cicadam mutari, quod & a Diis obtinuit. Vide lib. 1. Od. 28. De Achille vero eodem lib. 1. Od. 6. v. 6. Od. 8. sub finem; Od 15. ad finem lib. 2. Od. 4. v. 3. lib. 4. Od. 6. Epod. 13.

31. *Et mihi forsan, tibi quod negarit, Porriget hora.*] Parvo mihi fortasse vitam dabit longiorem, tibi vero diviti negabit.

32. *Hora.*] Vel, tempus: sic Pers. Sat. 5. v. 14. *Fugit hora,* Vel horoscopus. Idem Pers. ibid. v. 48.

Seu nata fidelibus hora
Dividit in geminos concordia fata duorum.

33. *Te greges, &c.*] Tu te beatum existimas gregibus & armentis abundans, & optima purpura vestitus. At ego mihi videor æque ac tu fortunatus, tenuibus prædiis victitans & contentus, poetica gaudens facultate, & vulgi spernens rumores. Divites Homerus πολύῤῥηνες, καὶ πολυβοῦται, *agnis & bobus affluentes*; Hesiod. πολύμηλοι, *ovibus abundantes* nuncupantur.

Siculæque vaccæ.] Opimis e Siciliæ pascuis valde pingues.

Mugiunt

Mugiunt vaccæ: tibi tollit hinnitum
Apta quadrigis equa: te bis Afro 35
Murice tinctæ
Vestiunt lanæ: mihi parva rura, &
Spiritum Graiæ tenuem Camœnæ
Parca non mendax dedit & malignum [219]
Spernere vulgus.

boves è Siciliâ circa te mugitum edunt, hinniunt tibi equi trahendis curribus idonei. Te operiunt panni è *lanâ semel atque iterum Africano murice imbutâ. Mihi Parca verax largita est agellum, & aliquantulam Græcæ Musæ facultatem, nec non contemnere improbum vulgus.*

ANNOTATIONES.

34. *Tibi tollit hinnitum, &c.*] Equorum etiam greges tibi adsunt, hinnitu generositatem exhibentium. Æneid. 3. v. 672. *Clamorem immensum tollit.* Cic. ad Q. fratrem Epist. 1. lib. 2. *Clamorem satis magnum sustulerunt.*

35. *Apta quadrigis equa.*] Curulibus & circensibus ineundis certaminibus hoc aptior, quo velocior. In illis bigæ, trigæ, quadrigæ: sive currus duobus, tribus, quatuor equis tracti. Vide lib. 1. Od. 1. Annot. ad hæc verba: *Sunt quos curriculo, &c.* Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 8. &c.

Te bis Afro Murice tinctæ Vestiunt lanæ.] Pretiosæ nobilesque te operiunt & decorant vestes ex optima purpura, seu e panno sanguine muricis piscis semel atque iterum imbuto: sic enim purpureus color efficitur exquisitus, præsertim cum murex est e mari Africano, vel Tyrio. Testis Plinius lib. 9. cap. 36. ubi *murices & purpuræ*, inquit, *florem illum tingendis expetitum vestibus in mediis habent faucibus. Liquor is nimirum est in candida vena, unde pretiosus ille bibitur nigricantis rosæ color sublucens . . Præcipuus hic in Meninge Africæ, & Getulo littore Oceani . . . . . Huic fasces & secures Romanæ viam faciunt, idemque pro Majestate pueritiæ est. Distinguit ab Equite Curiam, in triumphali miscetur auro, &c.*

Bis tinctæ.] Dibapham purpuram vocant. Plin. lib. 9. cap. 39. *Huic successit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi . . . dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta esset, veluti magnifico impendio. Qualiter nunc omnes pene commodiores purpuræ tinguntur.* Cic. lib. 2. Epist. 16. *Curius noster dibaphum cogitat: sed eum infector moratur.*

38. *Spiritum Graiæ tenuem Camœnæ.*] Lyricæ poëseos ab Alcæo aliisque Poetis Græcis desumptæ facultatem, qua *sublimi feriam sidera vertice*, tribuit mihi.

Camœnæ.] Quasi Canenæ a canendo dictæ, teste Macrob. in Somn. Scip. lib. 2. cap. 3. Vide lib. 4. Od. 6.

Spiritum Phœbus, mihi Phœbus artem
Carminis nomenque dedit Poetæ.

39. *Parca non mendax.*] Pers. Sat. 3. v. 48. *Parca tenax veri.* Immutabile fatum. Hujus intelligentia loci pendet e vetere ritu. Ultima scilicet hebdomadis die, qua quis in lucem editus erat, fata vocabantur quæ scriberentur: quod eo die viderentur Parcæ in totam statuere vitam, qua fortuna futurus quis esset. Tertullianus: *Dum per totam hebdomadam Junoni mensa proponitur: dum ultima die fata scribenda advocantur.* Hæc Turneb. lib. 10. cap. 22. Credebant veteres nascenti cuilibet adnasci genium: deinde vero septimo, a quo natus erat die, Parcas statuere, qua ille per totam vitam fortuna usurus esset.

Et malignum Spernere vulgus.] Populi malignitatem, invidiam, opinionem, favorem etiam & applausum. Quæ qui non spernit, is nunquam beate vixerit.

ODE XVII. Ad MÆCENATEM, ægrotum.

Superstitem ei se non futurum.

CUR me querelis exanimas tuis?
Nec Diis amicum est, nec mihi, te prius

Quare mihi vitam aufers per querimonias tuas? Neque numinibus placet, neque mihi

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Cur me querelis, &c.*] Vix e pertinaci morbo convalescentem inviserat Mæcenatem Horatius, atque seu affectæ valetudinis tædio, seu integræ salutis desperatione, graviores in querelas erumpentem, ærumnosæ etiam isti vitæ mortem præoptantem audierat. Quo ipse dolore perculsus Oden hanc ei scribit.

Exanimas.] Mœrore conficis ac perimis. Cic. pro Milone. *Me quidem exanimant & interimunt hæ voces Milonis.* Æneid. 4. v. 360.

Desine meque tuis incendere teque querelis.

2. *Diis amicum.*] Dictio Græca θεοῖς φίλον. Epod. 1. ad eundem Mæcenatem.

 Obire,

ut prior moriaris, ô Mæcenas, insigne ornamentum ac tutela rerum mearum. Ah! si promtior mors aufert te, dimidium vitæ meæ, quorsum ego restabo, dimidium *alterum, haud pariter dilectus, neque remanens totus? Dies iste feret ambobus exitium. Haud falsum juravi: pergemus* unà; *quoquo modo anteibis, pergemus ultimam inire viam expediti socii. Neque me separabit unquam* à te. *Chimæra flammas spirans, neque redivivus Gyas centum manus habens. Ita decretum Themidi prævalenti & Fatis. Sive Libra, sive Scorpius ti-*

Obire, Mæcenas, mearum
Grande decus columenque rerum.
Ah! te meæ si partem animæ rapit [220]
Maturior vis, quid moror altera, 6
Nec charus æque, nec superstes
Integer? Ille dies utramque
Ducet ruinam. Non ego perfidum
Dixi sacramentum: ibimus, ibimus, 10
Utcunque præcedes, supremum
Carpere iter comites parati.
Me nec Chimæræ spiritus igneæ,
Nec si resurgat centimanus Gyas
Divellet unquam: sic potenti [221]
Justitiæ, placitumque Parcis. 16
Seu Libra, seu me Scorpius aspicit

ANNOTATIONES.

Quid nos, quibus te vita sit superstite
Jucunda: si contra, gravis.

4. *Grande decus columenque.*] Vide Od. I. lib. I. *Partem animæ.* lib. I. Od. 3. *Animæ dimidium meæ.* Pithagoras amicum esse animam unam duobus in corporibus.

6. *Maturior vis.*] Celerior quam ferat naturæ lex.

7. *Nec charus æque.*] Vel populo Romano non perinde charus, tu Mæcenas; vel ipse sibi molestus, ablato amico.

Nec superstes Integer.] S. Aug. Conf. lib. 4. cap. 6. *Sensi ego,* inquit, *animam meam & animam illius* (amici) *unam fuisse . . . . . ideoque eo morte sublato, mihi horrori vita erat; quia nolebam dimidius vivere, &c.* S. Gregorius Naz. suam cum D. Basilio animi conjunctionem & amicitiam *συμψυχίαν* vocat, *eamdem animam.*

8. *Ille dies utramque Ducet ruinam.*] Qui te dies e vivis auferet, is & me videbit morientem. Hoc fere ita contigit: nam obiit Mæcenas ann. U. C. 746. Horatius vero anno præcedenti, qui Imperii Augusti 34. erat. Dio, Euseb. Chron.

9. *Non ego perfidum Dixi sacramentum.*] Non temere, aut fallaciter, sed ex animo & sincere spondeo fore me tibi vitæ mortisque comitem, atque devoveo. Itaque Horatius ostendit esse se ex eorum numero, qui Principibus devoti appellabantur. Cæsar. de Bell. Gall. lib. 3. sub finem: *Alia ex parte oppidi Aacantuanus, qui summam Imperii tenebat, eruptionem facere conatus est cum sexcentis devotis; quos illi Soldurios appellant, quorum hæc est conditio, ut omnibus in vita commodis una cum his fruantur, quorum se amicitiæ dediderunt: si quid eis per vim accidat, aut eumdem casum una ferant, aut sibi mortem consciscant. Neque adhuc hominum memoria repertus est quisquam, qui, eo interfecto, cujus se amicitiæ devovisset, mori recusaret.* Dio lib. 53. morem istum fluxisse ab Hispanis ait, faverque Sallustius: *Hispani se regibus devovent, & post eos vitam refutant.* Et Valer. Max. lib. 2. cap. 6. *Celtiberi nefas esse ducebant prælio superesse, cum is occidisset, pro cujus salute spiritum devoverant.*

11. *Supremum Carpere iter.*] Discessum e vita hac ad inferas regiones mortisque imperium.

13. *Me nec Chimæræ, &c.*] Non divellar ego a te ulla re quantumvis terribili. De Chimæra lib. I. Od. 27. Πῦρ πνέουσα, *Ignem spirans* dicitur Pindaro.

14. *Nec si resurgat, &c.*] Epod. I.

Et te vel per Alpium juga,
Inhospitalem & Caucasum,
Vel occidentis usque ad ultimum sinum
Forti sequemur pectore.

Centimanus Gyas.] Is unus e natis cœlo terraque, de quibus Apollodorus. Legunt alii, *Gyges*; alii *Gigas.* In scirpo est nodum quærere. De nomine controversia est. Designatur certe Gigas aliquis, qualis Briareus, de quo Virgil. Æn. 10. v. 566.

Centum cui brachia dicunt,
Centenasque manus; quinquaginta oribus ignem
Pectoribusque arsisse.

15. *Sic potenti Justitiæ placitumque Parcis.*] Has cum illa jungit, quasi justæ Deorum ac fatorum legis ac decreti vindices & administras.

17. *Seu Libra, seu me, &c.*] Quodcunque nascenti mihi sidus affulsit, ac dominatum vitæ meæ obtinuit; eumdem affirmaverim tuis natalibus horoscopum fuisse. Adeo id comparabant eventa nobis paria. Enimvero tu emergis vix e periculosa ægritudine; ego prope casu sum arboris oppressus. Scilicet ex ea parte Zodiaci, quæ nostræ genituræ tempore in hemisphærium no-

Formi-

Formidolosus, pars violentior
Natalis horæ, seu tyrannus
Hisperiæ Capricornus undæ: [222]
Utrumque nostrum incredibili modo 21
Consentit astrum. Te Jovis impio
Tutela Saturno refulgens
Eripuit, volucrisque fati
Tardavit alas, cum populus frequens 25

mendus mihi dominatur, pars temporis natalitii periculosior; sive Capricornus occidentalis Oceani potens: vix credibili ratione convenit sidus nostri amborum. Te à crudeli Saturno defendit Jovis fulgor propitius; atque fati præcipitis volatum remoratus est, quando plebs

ANNOTATIONES.

strum assurgit, natalitias suas prædictiones colligunt Astrologi; quorum tamen vanitatem suggillat Juvenalis Sat. 6. v. 552. & seq.

Libra.] Septimum hoc est e duodecim Zodiaci signis, quod Sol ingressus circa diem 20. Septembris, æquinoctium Autumnale facit. Vide Macrob. in Somn. Scip lib. 1. cap. 18. Virgil. Georgic. 1. v. 208. Manil. lib. 2.

Quosque dabunt chelæ (Libra) *& quos dat Aquarius ortus,*
Unum pectus habent, fideique immobile vinclum.

Et lib. 5.

Felix æquato genitus sub pondere Libræ.

Pers. Sat. 5.

Nostra vel æquali suspendi tempora Libra,
Parca tenax veri.

Scorpius.] Octavum est hoc Zodiaci Signum, tunc oriens cum Orion occidit. Hinc fabula, interemptum Scorpionis aculeo Orionem, qui juvenili robore ferox nullam esse feram jactaret, quam conficere non posset. Ejus vero superbiam ultus Jupiter mortales docere voluit, non plus æquo viribus suis fidere. Hygin. lib. 2. de Sign. Cœlest.

18. *Formidolosus, pars violentior Natalis horæ.*] Nempe sidus hoc ad Martem pertinet, qui & inclemens, maleficus, horribilis. Unde referri huc potest Horatii in Philippensi clade periculosa fuga, de qua supra Od. 7. Vide Cic. 2. de Nat. Deor. n. 113. Virgil. Georg. 1. v. 38. Manil. lib. 4.

Scorpius armata violenta cuspide cauda,
In bellum ardentes animos, & Martia castra
Efficit, &c.

Hinc & Arat.

Scorpius infestus præportans flebile acumen.

Quidam codices habent, *lethalis horæ.* Sed apage. Aiunt porro sub hoc natis astro & horoscopo vitam esse breviorem.

19. *Seu tyrannus Hesperiæ Capricornus undæ.*] Sive prodii in lucem sub Capricorni sidere, quod cum Saturnus obtinet, graves excitat pluvias atque tempestates in mari præsertim occiduo; teste Servio in Georgic. 1. cit. Et Manil. lib. 4.

Tu, Capricorne, regis quicquid sub Sole cadente, &c.

Propert. lib. 4. Eleg. 1.

Lotus & Hesperia quid Capricornus aqua.

Decimum hoc signum Zodiaci, solstitium Decembri mense facit hybernum: Unde Cic. 2. de Nat. Deor.

Tum gelidum valido de pectore frigus anhelans
Corpore semifero, magno Capricornus in orbe.
Quem cum perpetuo vestivit lumine Titan,
Brumali flectens contorquet tempora currum.

21. *Utrumque nostrum incredibili modo Consentit astrum.*] Sensus est: etsi non est idem mihi, qui tibi horoscopus; at certe magna & incredibilis inter meum natalitium sidus ac tuum consensio est, convenientia, similitudo: quapropter ut mutuus dudum coaluit inter nos amor, ut etiam mortis pariter effugimus periculum; ista quidem efficiente cœlestium vi, sic licet spondere, alterum ab altero nec in morte sejungendos aut divellendos. Persius Horatii perpetuus imitator, hoc loco videatur superasse Sat. 5. v. 45.

Non equidem hoc dubites, amborum fœdere certo
Consentire dies, & ab uno sidere duci.

22. *Te Jovis impio Tutela, &c.*] Benignus Jovis aspectus Saturni (ut fit) malignitatem correxit infregitque, contra fulgendo, in hora natali. Pers. cit. mox. v. 50.

Saturnumque gravem nostro Jove frangimus una.

Impio Saturno.] Fabulantur nimirum Saturnum proprios devorasse filios: hinc & aiunt sub ejus sidere genitos sævos & impios effici. Propertius & Pers. cit. Saturnum *gravem*, Juvenalis *tristem* appellat.

24. *Eripuit.*] E gravi morbo incolumen præstitit, ac veluti rapuit violentiæ Saturni falcem jam tibi suam intentantis ad vitam intercidendam.

Volucrisque fati Tardavit alas.] Advolantem propere, ut solet, mortem retardavit.

25. *Cum populus frequens, &c.*] Istam Jovis tutelam animadvertit, ac celebravit; teque sibi redditum Populus Romanus gratulatus est, Jovique gratias retulit, sublata in lætitiæ signum triplici acclamatione & plausu, quando te post morbi periculum, melius habentem in theatrum adventare conspexit. Vide lib. 1. Od. 20.

numerosa alacrem ter sustulit acclamationem in theatro. Me decidens in caput arbor oppressisset, nisi manu casum avertisset Faunus, tutor clientium Mercurii. Cura ut offeras victimas, & promissum templum: ego parvulam agnam immolabo.

Lætum theatris ter crepuit sonum:
Me truncus illapsus cerebro
Sustulerat, nisi Faunus ictum [223]
Dextra levasset, Mercurialium
Custos virorum. Reddere victimas, 30
Ædemque votivam memento:
Nos humilem feriemus agnam.

ANNOTATIONES.

27. *Me truncus illapsus cerebro, &c.*] Ut te Jupiter, sic me Faunus imminenti exitio subtraxit, cum *triste lignum* declinavi *caducum in domini caput immerentis*; ut est Od. 13. hujus libri. Vide ibidem.

28. *Nisi Faunus ictum dextra levasset.*] Perieram, nisi subvenisset Faunus Mercurii amicus, & secundum aliquos, idem Deus: certe literatorum uterque patronus. De Mercurio dictum jam non semel, maxime vero supra Od. 7. Porro quod ruri beneficium, servatam nempe salutem accepit, bene refert ad ruris sylvarumque Deum. Porro dicitur Faunus doctorum virorum *custos* ac tutor, vel ob hoc quod studiosi secessum & quietem ac liberale otium ruri conquirunt & captant, quæ quidem in urbibus ac inter populares strepitus obtinere vix possunt.

29. *Mercurialium.*] Viros eruditos Mercuriales nuncupat: eo quod illi clientes habeantur Mercurii. Hic enim vero disciplinarum & artium repertor asseritur a Diodoro Siculo lib. 2. cap. 1. & lib. 1. cap. 2. inventor literarum, vocum, palæstræ, numerorum, lyræ, Medicinæ, Astronomiæ, denique interpretationis verborum, unde cognominatus Hermes. Idem affirmat Plinius lib. 7. cap. 56. ex Gellio. Mercurio sacras esse linguas ob eloquentiam, refert Athenæus lib. 1. cap. 14. & lib. 13. cap. 1. Statuis Mercurii tanquam orationis & facundiæ præsidis ornata fuisse Gymnasia. Quod & testatur Tullius ad Attic. ut observat Casaubonus in citatum mox Athenæi locum.

30. *Reddere victimas, &c.*] Votivas offer victimas Jovi Servatori: ædem quoque seu templum, quod æger vovisti, si convalesceres, jam voti reus, Saluti ædifica & persolve.

32. *Nos humilem feriemus agnam.*] Jovi taurus, aliæque id genus majores hostiæ cædebantur; minores autem cæteris [illegible]is. Hinc Horatius, non pro sua præ Mæcenatis opulentia tenuitate, ut garriunt aliqui; sed more majorum, & ex solenni instituto scribit, & spondet Fauno *humilem* ferire *agnam*. Sic lib. 1. Od. 4.

Nunc & in umbrosis Fauno docet immolare lucis,
Seu poscat agnam, sive malit hœdum.

ODE XVIII.

Mediocri se fortuna beatum esse: desipere eos qui luxui & avaritiæ student, mortis immemores.

Nec ebur nec aurum splendet in laqueari ædium mearum:

NON ebur, neque aureum [224]
Mea renidet in domo lacunar

ANNOTATIONES.

Hæc Ode est dicolos distrophos. Metrum dicitur vel Hipponactium, ab Auctore; vel Euripideum, quod eo frequenter usus sit Euripides.

Primus versus est Trochaicus dimeter catalecticus; ubi deest una syllaba ad perfectionem: & scanditur hoc modo:

Nōn ĕ | būr nĕ | que āurĕ | ūm.

Alii volunt esse Iambicum Archilochium dimetrum acatalectum; qui constat amphimacro, & duobus Iambis; hac ratione:

Nōn ĕbūr | nĕque aū | rĕūm.

Alter versus est Iambicus Archilochius trimeter catalectus, constans quinque Iambis & una syllaba; admisso locis imparibus spondæo; & sic scanditur.

Mĕā | rĕnī | dĕt īn | dŏmō | lăcū | nar.

1. *Non ebur, neque, &c.*] Opes & divitias nec possideo, nec cupio, quæ omnibus appeti solent: at ea quæ paucorum sunt, habeo; indeque me beatum existimo. Fide integer, ingenio valens cuilibet me ostento & præfero.

Neque aureum Mea renidet in domo lacunar.] Domus non habito magnificas, ebore & auro exornatas, marmore peregrino ædificatas & fulgentes. Arnob. lib. 6. *Laquearibus renideant aureis.* Lucret. lib. 2. sub init.

Non

Non trabes Hymettiæ
Premunt columnas ultima recisas [225]
Africa. Neque Attali 5
Ignotus hæres regiam occupavi:
Nec Laconicas mihi
Trahunt honestæ purpuras clientæ.
At fides & ingeni [226]

Haud Hymettiæ trabes innituntur columnis extremâ in Africa excisis. Neque Attali hæres incognitus regalem potentiam *invasi. Nec clientæ haud viles nent mihi purpuram Laconicam. Verum fidelitas adest & copiosus inge-*

ANNOTATIONES.

Nec domus argento fulgens auroque renidens:
Nec citharis reboant laqueata aurataque templa.

3. *Non trabes Hymettiæ Premunt columnas, &c.*] In meis ædibus non sunt pretiosæ ex Hymetto trabes, columnis exquisiti marmoris sustentatæ. Hymettus Atticæ mons regionis, melle quidem abundans, insigni vero marmore clarus. Plin. lib. 17. cap. 1. columnas quatuor Hymettii marmoris ad scenam ornandam advectas refert. Has porro centum millibus nummûm emptas ait Valer. Max. Idem Plin. lib. 36. cap. 3. ita scribit: *L. Crassus orator primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem palatio Hymettias.* Valer. Max. lib. 9. cap. 1. *Cn. Domitius L. Crasso collegæ suo, altercatione orta, objecit, quod columnas Hymettias in porticu domus haberet.* Magna porro lis, fueritne trabes illæ ligneæ, an marmoreæ. Verum enim e ligno potius Hymettio quam e marmore crediderim: quanquam & ex lapide trabes extitisse, clare docet Plin. lib. 36. cap. 8. ubi sic habet: *Circa Syenen vero Thebaidis Syenites, quem ante Pyropœcilon vocabant. Trabes ex eo fecere Reges quodam certamine, obeliscos vocantes, Solis numini sacratos.* Vide Strabon. lib. 9. ubi ex Hymetto advectas trabes longas & densas commemorat.

4. *Ultima recisas Africa.*] Columnas intelligit a marmore Numidico, cujus pretium ingens fuisse testatur Plinius lib. 36. cap. 6. his verbis *M. Lepidus Catuli in consulatu collega, primus omnium limina e Numidico marmore in domo posuit magna reprehensione.* Numidia Africæ regio ultima, & maxime occidentalis.

5. *Neque Attali Ignotus hæres regiam occupavi.*] Nec divitis cujusquam hæreditatem captavi, ullave fraude & arte mala invasi, opulentus quoquo modo esse volens: sicut Aristonicus (quem sane respexit hoc loco Horatius) regnum Asiæ sibi vindicavit. Duo fuerunt Attali Pergami Reges. Prior Eumenis frater, posterior autem filius. Hic Attalo patruo successit in Asiæ Imperium. Post annos vero quinque instare sibi mortem sentiens, Populum Romanum opum suarum regniq; hæredem nuncupavit. Quod ut accepit Aristonicus Eumenis ex pellice filius, regiam stirpem ostentans, conscripto exercitu, Pergamenum invasit, &c. principatum ac dominationem Asiæ obtinuit; Crassi a Romanis missi Prætoris fractis viribus & auctoritate. Post annos vero fere quatuor debellatus a Perpenna, moxque ab Aquilio Consulibus plane extinctus est. Justinus lib. 36. sub finem: *In Asia Rex Attalus florentissimum, & ab Eumene patruo acceptum regnum cædibus fœdabat . . . . . morbum ex Solis fervore contraxit, & septima die decessit. Hujus testamento hæres Populus Romanus tunc instituitur. Sed erat ex Eumene Aristonicus non justo matrimonio, sed ex pellice Ephesia citharistæ cujusdam filia genitus, qui post mortem Attali velut paternum regnum Asiam invasit, &c.* Vide & Luc. Florum Histor. Rom. lib. 2. cap. 20. ubi *Aristonicus,* inquit, *regii sanguinis, ferox juvenis, urbes regibus parere consuetas partim sollicitat: paucas resistentes vi recepit: Crassi quoque Prætoris cecidit exercitum . . . . mox a Perpenna domitus & captus . . . Aquilius Asiatici belli reliquias confecit; mixtis (nefas!) veneno fontibus ad deditionem quarumdam urbium, &c.*

7. *Nec Laconicas mihi Trahunt honestæ purpuras clientæ.*] Nec habeo clientes, quos soli divites ac potentes habent: nec adeo clientium uxores nent mihi lanas, e quibus pannus confectus, ac imbutus humore piscis muricis ad Tænarum Laconiæ promontorium capti suppeditet mihi vestes purpureas easque valde exquisitas, quæ ad solos nobiles, Patricios, ac Magistratus pertinent. Cic. Verr. 4. n. 59. *Ipse dabat purpuram tantum, amici operas.* Laconia Peloponnesi regio purpuræ excellentia nobilis. Plin. lib. 21. cap. 8. *Unguento naturam vicisse gaudens luxuria, vestibus quoque provocavit eos flores, qui colore commendantur. Hos animadverto tres esse principales: unum in cocco qui in rosis micat. Gratius nihil aspectu. Trahitur in purpuras Tyrias, dibaphasque & Laconicas, &c.* Et lib. 35. cap. 6. *E liquidis coloribus, quos a dominis dari diximus propter magnitudinem pretii, ante omnes est purpurissum . . . . . laudatur Laconicum, unde pretiosissimæ purpuræ.* Vide supra Od. 16. sub finem Annot. ad has voces: *Te bis Afro murice tinctæ vestiunt lanæ.*

9. *At fides & ingeni Benigna vena est.*] Quod si desint opes, at opibus quidpiam melius ac præstantius habere contigit, nimirum fidei virtutem, necnon ingenii lumen & facultatem.

Benigna vena.] Metaphora a terræ venis e qui-

nii fons. Et exiguum me opulentus requirit. Nihil prætereà à Numinibus efflagito: neque ab amico divite majora posco, contentus admodum agro tantum Sabino. Urgetur dies die: & novæ Lunæ properant deficere. Tu morti vicinus incidenda marmora pacisceris: & tumuli oblitus ædificas; atque satagis extendere littus maris ad Baias

Benigna vena est: pauperemque dives 10
Me petit. Nihil supra
Deos lacesso, nec potentem amicum
Largiora flagito,
Satis beatus unicis Sabinis.
Truditur dies die, 15
Novæque pergunt interire Lunæ.
Tu secanda marmora [227]
Locas sub ipsum funus: & sepulchri
Immemor struis domos:
Marisque Baiis obstrepentis urges 20

ANNOTATIONES.

bus fontes promanent uberes: designat optime discendi scribendique facilitatem, qua qui destitutus fuerit, is invita Minerva, invitis Apolline ac Musis, literarum studium capessit, hoc est, oleum & operam perdit. Epist. ad Pisones, v. 385.

Tu nihil invita dices faciesve Minerva.

Et v. 408.

Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est. Ego nec studium sine divite vena;
Nec rude quid prosit video ingenium.

10. *Pauperemque dives me petit.*] Me diligit, ac familiaritatem meam petit Mæcenas, tum ob fidem, tum propter ingenium ad artes liberales idoneum. Epist. ad Pisones v. 405. *Gratia regum Pieriis tentata modis.* Quoties vero Doctores & Sapientes a Principibus viris sunt honorati ac accersiti.

11. *Nihil supra Deos lacesso.*] Ut largiantur quidquam præter ista, non importunis Deos precibus fatigo, non urgeo, non efflagito. Sed nec Mæcenatem *amicum*, plura, si rogitem, dare paratum ac *potentem*, nequaquam ego lacesso, nec ampliora flagito, quam quæ jam donavit, videlicet agrum in *Sabinis*, quo victito beatus & contentus. Sic cupiditatem aversatur omnem ac libidinem, ut vocat Tullius. Hanc ferocienti equo similem aiebat Plato in Phædo. Diogenes autem Cynicus *arcem omnium malorum* vocitabat.

13. *Flagito.*] Quid valeat ista vox docet Cic. lib. 9. Epist. 8. ad Varronem: ubi sic scribit; *Metuo ne te forte flagitent: ego autem mandavi ut rogarent.*

14. *Satis beatus unicis Sabinis.*] Prædio in Sabinis, quo donatus sum a Mæcenate, satis me locupletem existimo, nec ab eo quidpiam ultra peto, vel cupio. Vide lib. 3. Od. 13. v. 1. ibique Annot. Idem Epist. 16. initium, ubi suam ipse villam describit Poeta.

15. *Truditur dies die.*] Epod. 17.

Urget diem nox, & dies noctem.

Senec. Epist. 24. *Nullius rei finis est. Sed in orbem nexa sunt universa. Fugiunt ac sequuntur. Diem nox premit; dies noctem. Æstas in Autumnum desinit. Autumno Hyems instat, quæ Vere compescitur. Omnia transeunt, ut revertantur.* Sic fere ad rem nostram Ecclesiastes cap. 1. *Oritur Sol & occidit, & ad locum suum revertitur: ibique renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem.* Vide Pers. Sat. v. 66. & seq.

16. *Novæque pergunt interire Lunæ.*] Ita labuntur menses annique: novæ Lunæ complentur; tum decrescunt, ac intereunt: rursumque renascuntur, & crescunt, perpetuis vicibus. Ita fugit tempus, ita fluit ac perit ætas & vita nostra. Tu tamen, O superbe & ambitiose, quasi vitæ sit tibi securitas, & immunitas a morte, insanas moliris substructiones.

17. *Tu secanda marmora Locas.*] Mercede conducis sectores marmoris & sculptores: vel redemptori negotium das secandorum marmorum, ad extruendas domos superbas.

20. *Marisque Baiis obstrepentis urges Summovere littora.*] Molibus in mare jactis extendis littus, ut ibi ædifices, amœno loco, ad Baias, ubi fluctus marini ventis agitati fremunt & obstrepunt vehementer: quasi non sufficiat continens terra, ad construendas ædes. Sallust. *Divitias profundunt in extruendo mari & montibus æquandis.* Senec. Controvers. 5. *Maria summoventur projectis molibus.* Vide supra Od. 15. init. ibique Annot. Item postea, lib. 3. Od. 1. v. 33. & Od. 24. v. 3.

Baiis.] Baiæ civitas Campaniæ, a Baio Ulyssis socio ibi sepulto nominata; sita Puteolos inter & Cumas, in eo sinu qui nunc dicitur *Golfo di Puzzuolo, & di Napoli:* calentibus aquis ad sanitatem valde utilibus, cœli temperie, amœno secessu, Romanorum Procerum nitidas illic ædes habentium frequentia, perquam felix: ut etiam vitanda velut occasio luxuriæ, dicatur a Seneca ad Lucil. Epist. 52. *Illic*, inquit, *tanquam loco debeatur licentia, magis luxuria solvitur. Non tantum corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus.*

Summo-

Summovere littora,
Parum locuples continente ripa.
Quid quod usque proximos
Revellis agri terminos, & ultra
Limites clientium 25
Salis avarus? Pellitur paternos [225]
In sinu ferens Deos
Et uxor & vir, sordidosque natos.
Nulla certior tamen
Rapacis Orci fine destinata 30
Aula divitem manet
Herum. Quid ultra tendis? Æqua tellus
Pauperi recluditur,
Regumque pueris: nec satelles Orci
Callidum Promethea 35
Revexit auro captus. Hic superbum
Tantalum, atque Tantali

frementis, non sat dives stabili terrâ. Quid dicam, *quod vicinos etiam agri limites removes, & clientium terminos transilis*, per *avaritiam? Elicitur & maritus, & conjux portans in gremio Penates, & pueros squallidos. Attamen potentem dominum haud expectet ulla basilica melior paratâ sede inferorum* omnia *absorbentium. Quid amplius quaeris? Terra pariter inopi* sinum *aperit, atque principum filiis: neque Inferorum custos auro corruptus astutum Prometheum reportavit. Ille Tantalum Tan-*

ANNOTATIONES.

23. *Quid quod usque proximos, &c.*] Quinetiam sacrilega ratione rem augere non vereris; tum vicinorum, tum etiam clientium terminos removendo. Duo sunt itaque delicta, alterum contra fidem clientibus debitam, alterum contra justitiæ & religionis virtutem. Quod ad primum attinet: illa tam clienti injuriam eo constat graviorem esse, quod post parentes & pupillos fidei tutelæque nostræ creditos proximum obtineant locum clientes qui sese pariter in fidem patrociniumque nostrum dederunt; ut asserit A. Gellius lib. 5. cap. 13. & lex 12. Tab. hæc est: *Si clienti patronus fraudem fecerit; sacer esto.*

24. *Revellis agri terminos.*] Hoc alterum est peccati genus sacrilegum quidem, ex ista Numæ Pompilii lege, quæ jubebat, ut qui terminum exarasset, ipse & boves Deo sacri fierent. Eodem pertinent, quod terminum Deum consecrarant colebantq; veteres. Translator etiam Terminorum damnatus lege Divina noscitur: Deuteron. cap. 19. v. 14. Proverb. cap. 22. v. 28. &c.

26. *Pellitur paternos, &c.*] Expolitio ad augendam invidiam. Sic possessione legitima deturbatur cliens a te, & ad inopiam redactus abit cum uxore gemebunda, sed religiosa, quæ portat *in sinu Deos* familiares, puerosq; ob egestatem *sordidos.*

29. *Nulla certior tamen, &c.*] Quod si opibus mortem eluctari liceret, aut si potiorem apud Inferos sedem opulentus quisque occuparet; libens ego tibi sane condonarem, quod quo jure qua injuria divitias accumules. Verum non ita se res habet: nec enim *divitem manet herum ulla certior aula aut finis*, quam quæ *Orco destinata* est. Non sors ibi aut conditio melior opulento cuilibet, quam inopi. *Quid* ergo *ultra tendis*, quam sancitum decretumque tibi est fatorum ac Numinum lege immutabili? Horat. lib. 2. Epist. 2.

Quid vici prosunt, aut horrea, quidve Calabris
Saltibus adjecti Lucani, si metit Orcus
Grandia cum parvis non exorabilis auro?

34. *Æqua tellus Pauperi recluditur, &c.*] Lib. 1. Od. 4.

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas
Regumque turres.

32. *Nec satelles Orci, &c.*] Nec mors muneribus ac donis corrumpitur, ut suam dimittat prædam: omnes mortales rapit. Æschyl. Μόνος θεῶν θάνατος ȣ δώρων ἐρᾷ, *Inter Deos sola non capitur muneribus.* Theognis: Ούτις ἄποινα δίδȣς θάνατον φύγοι, *Nemo pretium offerens sese a morte redimit.* Vide supra Od. 3. & 14.

Satelles Orci, &c.] Charon, de quo supra Od. 3. ad v. ult. & alibi.

35. *Callidum Promethea.*] De eo lib. 1. Od. 3. v. 27. & Od. 16. v. 13. Sensus est: nec Charon oblato captus auro transvectum in alteram Cocyti ripam Prometheum revexit ad vivos rediturum. Et Prometheus quantumvis sagax, qui hominem sapienter e luto finxerat, qui cœlestem ignem ferula ad Solis currum extensa callide suffuratus in terras detulerat, is tamen nec astu nec pretio Satellitem Orci vicit, ut mortem evadere posset. Lib. 2. Epist. 2. mox cit.

Metit Orcus
Grandia cum parvis non exorabilis auro.

36. *Hic superbum Tantalum, &c.*] Hic ipse Charon neque superbos veretur, imo domat, & in Inferis coercet. De Tantalo supra Od. 12. ad finem.

37. *Tantali Genus.*] Pelopem, Atreum, Agamemnonem, Orestem.

Genus

talique posteros tenet. Ille ipse egenum ærumnas perpessum sive rogatus, sive non rogatus, auscultat levatque.

Genus coercet: hic levare functum [229
Pauperem laboribus,
Vocatus, atque non vocatus, audit. 40

ANNOTATIONES.

39. *Hic levare functum Pauperem, &c.*] Idem ille pauperi præsto est; atque laboriosa & ærumnosa defunctum vita ultra sublevat, cymba excipit & transfert in sedes quietas. Cic. Catilin. 4. n. 7. scribit; *Mortem a diis immortalibus non esse supplicii causa constitutam, sed aut necessitatum naturæ, aut laborum ac miseriarum quietem esse.*

40. *Vocatus, atque non vocatus.*] Alludit ad oraculum Lacædemoniis redditum; Καλούμενος καὶ ἄκλητος θεὸς παρέσται, *Vocatus & non vocatus Deus aderit.*

ODE XIX.

Bacchi laudes eo canit aptius, quod ejus numine est plenus.

Bacchum versus dictantem in secretis aspexi cautibus, & Nymphas auscultantes, arrectasque aures Satyrorum caprinos pedes habentium. Fidem habete, nepotes. Euhoë timore nuper incusso agitatur animus, & ob repletum Baccho pectus, non

BAcchum in remotis carmina rupibus
Vidi docentem (credite posteri) [230
Nymphasque discentes: & aures
Capripedum Satyrorum acutas.
Evœ, recenti mens trepidat metu, 5
Plenoque Bacchi pectore turbidum

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Bacchum in remotis, &c.*] Festum Poetis Bacchi diem, epulumque tum Poeticum fuisse, sacrumque celebre, & hymnum solemnem decantari solitum constat: auctoresque sunt Ovid. Trist. lib. 5. Eleg. 3. & Propert. lib. 4. Eleg. 6. sive quod Liber & Apollo Deus idem est, ut pluribus asserit Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 18. ac evincunt Æschyli Euripidisque testimonia ibidem allata. Æschyl. Ἀπόλλων, ὦ Βάκχε, ὦ Μάντις. Euripid. Φιλόδαφνε, Βάκχε, Παιάν, Ἄπολλον, Εὔλυρε. Sive quod Bacchus, id est, vinum, scribendis versibus ingenium exacuat. Unde,

> *Nulla placere diu, nec vivere carmina possunt,*
> *Quæ scribuntur aquæ potoribus, &c.*

Ut noster egregie docet, lib. 1. Epist. 19. Istius igitur generis hymnus est Ode hæc elegantissima, & quæ sane probet *benignam ingenii venam*, qua gloriabatur Poeta Ode superiori. Talis etiam Od. 25. lib. 3. Et Propert. Eleg. 16. lib. 3.

In remotis carmina rupibus.] Longe a strepitu tumultuque populari, urbano, forensi. Nam

> *Carmina secessum scribentis & otia quærunt.*

2. *Vidi docentem.*] Sic & apud Virgil. Eclog. 6. Silenus in antro a pueris Nymphisque deprehensus petita dudum carmina tandem pangit.

> *Satis est potuisse videri.*
> *Carmina quæ vultis cognoscite, &c.*

3. *Nymphasque discentes.*] Musas intellige Sic Eclog. 7. v. 21.

> *Nymphæ noster amor, Libethrides, aut mihi carmen,*
> *Quale meo Codro, concedite.*

Aures Capripedum Satyrorum acutas.] Vel in acumen factas & formatas: tales enim habere dicuntur Satyri: vel ad audiendum erectas, paratas, avidas, Lucian. Οἱ δὲ σάτυροι ὀξεῖς τὰ ὦτα, καὶ αὐτοὶ φαλακροί. Et alibi: ὦτα μεγάλα ὄρθια, dicet habuisse unum e Bacchici exercitus ducibus, *magnas aures rectas.* Dialog. cui tit. *Bacchus.* Ovid. Trist. lib. 5. Eleg. 3.

> *Fer, bone Liber, opem, &*
> *Sic tibi cum Bacchis Satyrorum gnava juventus*
> *Adsit; & attonito non taceare sono.*

Vide lib. 1. Od. 1. De Satyris plura, ad v. 31.

5. *Evœ.*] Vel, Euhoë: ut doctiores aliqui volunt: qua voce Bacchantes in sacris divino se furore concitabant, ut aiunt, Juv. Sat. 7. v. 62.

> *Satur est, cum dicet Horatius, euhoe.*

Vide lib. 1. Od. 18. ibique Annot.

Recenti mens trepidat metu, &c.] Enthusiasmum sibi affingit Poeta, quem semper comitatur sacer quidem ac religiosus horror, ob Numinis præsentis agentisque reverentiam vehementemque vim, qua turbatur nonnihil simulque lætatur mens divinitus afflata, extra se posita & alienata, superiorisque potentiæ arbitrio mota.

6. *Plenoque Bacchi pectore turbidum Lætatur.*] Numine innuente correptus de divino gaudet

Lætatur,

Lætatur. Evœ, parce, Liber,
Parce gravi metuende thyrso.
Fas pervicaces est mihi Thyadas,
Vinique fontem, lactis & uberes
Cantare rivos, atque truncis
Lapsa cavis iterare mella.
Fas & beatæ conjugis additum
Stellis honorem, tectaque Penthei
Disjecta non levi ruina,
Thracis & exitium Lycurgi

[231] 11 15

sine gaudio conturbatur. Euhoë: indulge, Bacche, indulge verendo thyrso formidande: Licet mihi canere Bacchantes protervas, & vinum defluens, & lac copiose manans, & mel ex cavatis arboribus stillans celebrare; necnon felicis uxoris ornamentum astris insertum: Pentheique domum gravi deturbatam casu & Lycurgi Thracii mortem.

ANNOTATIONES.

consortio, non tamen sine perturbatione.

7. *Parce, Liber, Parce.*] Indignum tali se indignatione professus veniam rogat, ne in ultionem visi numinis id sibi contingat mali, quod Actæoni, Pentheo, Lycurgo aliisque acciderat. Deprecatur & vehementiorem Dei agitationem, qua de sua sede mens omnino dejiciatur.

8. *Gravi metuende thyrso.*] Quo tot adversarios perculisti ac perdidisti.

Thyrso.] Hasta erat hederis & pampinis intecta, quibus obvoluta etiam cuspis inopinatos ictus certumque exitium inferebat.

9. *Fas pervicaces, &c.*] Divino itaque spiritu correptus Poëta, vimque Numinis sentiens, recte ait, fas sibi esse Dei laudes exequi.

Pervicaces.] Concepto furore petulantes & protervas. Pervicacia interdum est bonarum rerum perseverantia, pertinacia semper malarum; inquit Non. Marcell. Acciique ad Myrmidones verba hæc affert: *Tu pertinaciam, Antiloche, esse hanc prædicas: ego pervicaciam aio . . . . . . Tu addis quod vitio est: demis quod laudi datur.*

Thyadas.] A θύω *sacrifico, feror impetu quodam furibundo.* Thyades appellatæ sunt Bacchi sacrificulæ seu Bacchantes.

10. *Vinique fontem, lactis & uberes, &c.*] Licet mihi referre & cantare patrata Baccho prodigia & miracula. Perperam, ut videtur, afferunt hic aliqui morem veterem Baccho seu Dionysio in spelæis sacrificandi vino, lacte & melle. Sane respexit ea scribens Horatius Euripidis locum, in Bacchis, Act. 3. in quo *Baccharum una thyrso dicitur petram verberasse, & mox inde prosiluisse aquæ fons; alia ferulam projiciente in terram, rivum deus emisisse: quæ vero candidi potus cupidæ fuerunt, summis digitis terram scalpentes, lactis flumina statim elicuisse: e thyrsis autem hederaceis flava mella guttis dulcibus stillasse.*

13. *Fas & beatæ conjugis additum Stellis honorem.*] Dicam & Ariadnes coronam nuptialem inter sidera relatam. Hujus meminit Virgil. Georgic. 1. v. 222. Ovid. Trist. 5. Eleg. 3.

Sic micet æternum, vicinaque sidera vincat
Conjugis in cælo clara corona tuæ.

Quomodo vero desertam a Theseo Ariadnen sibi in uxorem adoptarit Liber, coronamque in cœlum transtulerit, canit idem Ovid. lib. 8. Metam. cap. 2.

Desertæ & multa querenti
Amplexus & opem Liber tulit; utque perenni
Sidere clara foret, sumptam de fronte coronam
Immisit cœlo. Tenues volat illa per auras,
Dumque volat, gemmæ nitidos vertuntur in ignes;
Consistuntque loco; specie remanente coronæ:
Qui medius nixique genu est, anguemque tenentis.

14. *Tectaque Penthei Disjecta.*] Et hic alludit ad Euripid. cit. loc. ubi Penthei palatium brevi subvertendum minatur Bacchus: Διατινάξαντες Βαχίε δῶμα Πενθέως. Pentheus rex Thebarum Bacchantes noctu discurrentes, quod nefas, spectans, iram in se numinis concitavit, unde & ab ipsa matre sua Agave sociisque Bacchantibus discerptus misere periit. Ita Pausan. in Corinth. Euripid. cit. &c. Hyginus autem a Libero patre insania & furore perculsum violentas ipsum sibi manus intulisse refert. Vide Ovid. Metamorph. lib. 3. cap. 7. & seq. Pers. Sat. 1. v. 100. Diodor. Sicul. lib. 4.

15. *Non levi ruina.*] Legunt alii, *non leni ruina*, id est, sæva. Alii, *non levi*, seu *lævi*, id est, aspera.

16. *Thracis & exitium Lycurgi.*] Referam quoque vindicatum Bacchi numen, prostratis quotquot huic adversari refragarive ausi sunt: quales Pentheus, de quo mox; & Lycurgus, qui spreto illo pœnas luit, seu a Jovis privatus oculis vitaque ipsa, ut scribit Homerus: seu ab ipso interfectus Baccho, ut volunt alii. Is Thracum Rex multa per temulentiam prave committi videns, abscidi vineta jussit omnia, vinumque aboleri: hinc porro fabulati sunt, ultore Baccho, versum in furorem crura sibi amputasse, falce vinitoria. Hygin. & Plutarchus, aliter paulo quod nimirum in carcerem Bacchos & Satyros

Tu

Tu domas fluvios, & mare longinquum. Tu secretis in montibus Thraciarum mulierum *capillos nodo serpentino citra periculum constringis* vino *madens. Cum* verò *scelerata Gigantum turma per sublime appeteret Imperium* Jovis *patris* tui, *tu Rhœcum dejecisti leoninis unguibus ac terribili maxillâ : quamvis saltationibus, cavillationibus lusibusque habebaris magis idoneus, nec ita ad certamina habilis : verumtamen paci atque bello communis eras. Innoxius te Cerberus aspexit*

Tu flectis amnes, tu mare barbarum : [232]
Tu separatis uvidus in jugis
Nodo coerces viperino
Bistonidum sine fraude crines. 20
Tu, cum parentis regna per arduum
Cohors Gigantum scanderet impia,
Rhœcum retorsisti leonis
Unguibus, horribilique mala:
Quamquam choreis aptior & jocis [233]
Ludoque dictus, non sat idoneus 26
Pugnæ ferebaris : sed idem
Pacis eras mediusque belli.
Te vidit insons Cerberus aureo

ANNOTATIONES.

conjecisset. Lycurgo exitium accidisse narrant Apollodorus lib. 3. & Euripides antea citatus. Ovid. Trist. 5. Eleg. 3.

Ossa bipenniferi sic sint male pressa Lycurgi;
Impia nec pœna Pentheos umbra vacet.

Propert. cit. lib. 3. Eleg. 16.

Vesanumq; nova nequicquam in vite Lycurgum;
Pentheos in triplices funera grata greges.

17. *Tu flectis amnes.*] Gangen & Indum fluvios intelligunt quidam : alii Hydaspen & Orontem, quos Bacchus transiit in Indiam pergens. Alii Strymonem Thraciæ fluvium, cujus accolæ Edoni cum suo rege Lycurgo primum reluctati, postea vero domiti a Baccho, ejus se legibus ac disciplinæ subdiderunt. Favet Ovid. mox cit.

Nec patria est habitata tibi : sed ad usq; nivosum
Strymona venisti, Marticolamque Geten,
Persidaque, & lato spatiantem flumine Gangem,
Et quascunque bibit decolor Indus aquas.

Tu mare barbarum.] Indicum mare, populosque Indos sub jugum tuum misisti. Ex Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 1. Triumphator Bacchus est appellatus, quoniam ille primus de Indis cum spoliis opimis in patriam reversus triumphavit.

18. *Tu separatis uvidus in jugis, &c.*] Per te sit, ut Bacchantes viperis ac serpentibus implicitos habeant crines, sine ullo damno suo. Scribit Plutarchus in Alexandro, mulieres istas Orgia Baccho celebrantes impune serpentes tractasse, volunt alii alludi ad fabulam, qua Bacchus infans anguibus a Parcis cinctus fertur, qui nihil intulerint mali, sed ora pueri lamberent.

20. *Bistonidum.*] A Bistone stagno vel lacu dicti Bistonii & Bistones Thraciæ populi ; & Bistonides mulieres ibidem sacra Baccho facientes. Est & Bistonia urbs prope mari, hodie *Bouron* dicta.

21. *Tu cum parentis, &c.*] Quin & præclare a te in bello gesta celebrabo. Tu enim, Bacche, opem Jovi patri tuo egregiam operamque navasti, quando impie tentarunt Gigantes cœlum scandere, montes montibus imponendo. Tum siquidem assumpta leonis specie, unguibus & dentibus decertando, Rhœcum aliosque vicisti, dejecisti, profligasti. Leonis pelle indutum pugnasse Bacchum aiunt alii, leoninaque audacia ; quod quidem minus fabulosum. Diodor. vero pardorum pellibus usum refert.

25. *Quanquam choreis aptior.*] Duo extitere Dionysii, inquit Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 1. Prior senex promissa barba, ex veteri more. Alter juvenis, speciosior, & deliciosus. Is Satyrorum saltatione, risu, & joco delectabatur. Omnes etiam qui in exercitu musicis exercerentur, immunes fecit. Hæc Diod. ex quibus mollities Bacchi notatur, qui etiam in Indiam duxerit exercitum mulierum & delicatorum hominum tripudiis & cantionibus operam dantium. Lucian. in Dial. cui titulus, *Dionysus.* Diodor. cit. &c.

Aptior & jocis, Ludoque dictus.] Huc pertinet quod vulgo circumfertur adagium : *Sine Cerere & Baccho friget Venus.*

27. *Idem pacis eras mediusque belli.*] Ad utrumque pariter, seu ad pacem sanciendam, seu ad bellum movendum paratus & accommodatus. Diodor. cit. loco ; *Quidam duplicem ei formam attributam volunt, quoniam ebrietas & iracundos efficiat & hilares.* Medium belli pacisque, communem interpretatus sum, ex eo loco Ovid. Metam. 13. cap. 1. in fine.

Litera communis mediis pueroque viroque
Inscripta est foliis.

29. *Te vidit insons Cerberus.*] Cum ad inferos denique descendisti, Semelen matrem, vel, ut alii narrant, Ariadnen conjugem inde reducturus, nedum tibi nocuerit Cerberus, imo tuum numen reveritus est, cauda leniter mota blandiens, tibias etiam & pedes lambens. De Cerbero plura ad Od. 13. hujus libri, sub finem.

Aureo Cornu decorum.] Cornua tribuuntur Baccho, quod immoderate bibentes quemlibet ovi-

Cornu

Cornu decorum, leniter atterens
Caudam, & recedentis trilingui
Ore pedes, tetigitque crura.

[234] 31

aureo cornu insignem, movens caudam leviter & regredientis pedes cruraque triplici linguâ & ore delinxit.

ANNOTATIONES.

um ferire soleant. Unde & tauro similem faciunt, quod, perinde ut ille, bibaces sunt, iracundi, & petulci: teste Athenæo lib. 1. Non ita videtur ad rem quod ex eodem Athenæo afferunt quidam, cornua pro poculis fuisse olim: nec quod, ex Diodoro, lib. 4. primus ille terram junctis bobus exercuerit: multo minus quod idem alibi ait, cornutum dici Bacchum, ob acumen in excogitandis rebus ad vitam utilibus.

Cæterum sacros Mosis libros haud Ethnicis Auctoribus incognitos fuisse, alibi quidem annotavimus: inde vero pleraque veri Dei miracula expiscatos imitatosque fabulatores falsis numinibus & heroibus suis affinxisse, sciolus quisque vix ignorat. At cum id abunde probet & ostendat vel una hæc Ode, non est leviter prætermittenda, quin rem penitus excutiamus, atque paulo otiosius inspiciamus & perscrutemur. Enimvero quanta & quot attribuuntur Baccho, quæ vel Noachi sunt, vel ipsius Mosis? Singula perstringamus; quorum plurima tamen alii non absurde jam protulerunt, occuparuntque. Bacchus inventor vini vitesque plantare docuisse jactatur. Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 1. Atqui hoc longe verius Noacho vindicatur. Genes. cap. 9. v. 20. ubi & inebriatus ille & nudatus in tabernaculo suo, necnon majori filio ludibrio habitus refertur: quæ ad Bacchum transtulere fere omnia.

Bacchus in sylvis & rupibus Satyris & Musis documenta varia tradidit. Noachus post diluvium, devastata ac in solitudinem redacta terra, de cultu Dei præcepta hominibus sedulo inculcavit.

Bacchus amnes & mare flexit: Noachus aquarum eluvionem arca evasit, superavitque.

Bacchus Gigantes Jovi bellum moventes expugnavit. Noë Chamo filio impie se colendum Numinis instar exhibenti, posterisque ejus idololatris vel atheis fortiter repugnavit.

Bacchus pacis bellique medius & arbiter extitit: Noë sequester & conciliator Deum inter & homines, audire meruit: *Non erunt ultra aquæ deluvii, ad delendum universam carnem:* item; *Ponam arcum meum in nubibus, eritque signum fœderis inter me & inter terram.* Genes. cap. 9. cit.

Quod si Mosen, Josuen, & quæ ad eos pertinent, conferamus cum iis quæ Baccho assignat Horatius, eadem prope esse agnoscemus. Moses in monte Sina acceptas Dei leges populo Hebræo perfert. *Bacchus in rupibus Satyros & Nymphas docet.*

Bacchi *thyrsus*, quid aliud, quam virga Mosis? Per hanc patrata certe prodigia, per illum similiter facta mentiti sunt.

Vini fontem, lactis rivos, mel stillans, quis non intelligat ficta, vel ex promissa Hebræis terra lacte & melle mananti; vel ex erutis e silice per Mosen aquis? Virga Mosis in serpentem versa, & sine damno apprehensa, serpens item æneus in deserto jussu Mosis erectus: Exod. 4. &c. nonne locum dederunt *viperis* & anguibus Baccharum *crines* implicandi *sine fraude* quidem & *coercendi?* Jam domita Baccho *flumina* ipsumque *mare*, vel lippientibus ostendunt Jordanis marisque Rubri sicco vestigio transitum, ducibus Mose & Josuë. *Disjecta* vero *Penthei tecta*, *Lycurgi*que fatale *exitium*, adumbrant satis clare urbes deletas, reges victos, gentesque fractas ab Israelitis, Deo suffragante & opitulante. Denique Gigantes & potentes a seculo viri famosi, Genes. cap. 6. & monstra & filiorum Enochi de genere giganteo. Num. cap. 13. v. 34. necnon turris Babel, Genes. c. 11. gigantomachiam, cœlique per arduum oppugnationem fabulosam peperere.

Cornutum vero Bacchum dixere, juxta id quod Exodi cap. 34. v. 29. & seq. legitur de cornuta Mosis facie, seu duplici luminis radio conspicua, ex consortio sermonis Domini, quem Israelitæ quidem non sine metu ac stupore animadverterunt.

Adde, si lubet, Bacchi descensum ad Inferos, ac reditum incolumem, imaginem videri genuinam Mosis in monte nebuloso dies quadraginta commorantis, quem omnium opinione mortuum cum rursus viderunt Israelitæ, velut ab Inferis reducem ac redivivum exceperunt.

ODE

ODE XX. Ad MÆCENATEM.

Famam ſui nominis ſemper & ubique celebrem futuram.

Nec ſolito nec levi per aëra fluentem alâ vehar ego *Poeta duplici forma pollens. Nequaquam in terris manebo diutius: invidiâque ſuperior deſeram civitates. Ego proles majorum inopum, ego quem appellas, chariſſime, O Mæcenas haud moriar: nec Stygiâ palude coercebor. En modò tibiis increſcunt pelles ſcabræ, atque in avem candidam transformor* ſecundum *ſuperiores* partes; *& plumæ tenues exoriuntur in brachiis & ſcapulis.*

NON uſitata nec tenui ferar [235
Penna, biformis per liquidum æthera
Vates: neque in terris morabor
Longius: invidiaque major
Urbes relinquam. Non ego pauperum 5
Sanguis parentum, non ego, quem vocas,
Dilecte, Mæcenas, obibo;
Nec Stygia cohibebor unda. [236
Jamjam reſidunt cruribus aſperæ
Pelles, & album mutor in alitem 10
Superne, naſcunturque leves
Per digitos humeroſque plumæ.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Non uſitata, &c.*] Scaliger lib. 6. Poet. Oden hanc ait *magni ſpiritus, & tanto dignam ingenio.* Se ſuoſque verſus immortales futuros præſagit Horatius, atque ſuo nomine & fama implendum orbem totum gloriatur. Quo ſi quis offendatur, ſummis quibuſque Poetis magna de ſe, nec omnino ſine cauſa, jactare ſolitis ſuccenſeat neceſſe eſt. Paulo certe audacius canebat & vaticinabatur Ovidius, in fine Metamorph.

Jamque opus exegi, quod nec Jovis ira, nec ignes,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetuſtas.

Nec tenui ferar penna.] Non tenui aut fragili volatu, qui diſſolvatur, & brevi cadat, famamque meam perire ſinat. Ovid. mox. cit.

Parte tamen meliore mei ſuper alta perennis
Aſtra ferar: nomenque erit indelebile noſtrum.

2. *Penna.*] Alæ naturam commune quidpiam cum Deo habere, aſſerit Plato in Phædo.

Biformis.] Lyricus vates atque Satyricus, inquiunt plerique. At videntur alii ſapere pluſculum, ſic interpretantes; paulo ante homo, jam vero cycnus: bina forma præditus, humana & cycnea.

4. *Invidiaque major, &c.*] Plutarch. de invidia & odio; Ut Sol, inquit, ſupra verticem extans aut umbram adimit, aut certe parvam facit; ita ſumma felicitas comprimit invidiam, quaſi ſupra caput ejus conſiſtens.

5. *Pauperum Sanguis parentum.*] Obſcuro loco natus, avo nempe liberto, patre libertino.

6. *Quem vocas, Dilecte.*] Sic interpunge ſedulo: id eſt, quem tibi dilectum vocas, pro tua in me animi propenſione, O Mæcenas, qua me ignobilem & humilem proſequeris, exornas, beas. Mæcenatis in Horatium morte ſublatum næniola erat:

Lugens te, mea vita, nec ſmaragdos,
Beryllos neque, Flacce, penitentes,
Nec mi candida margarita quæro, &c.

8. *Nec Stygia cohibebor unda.*] Id eſt, non moriar, nec proinde in Inferis detinebor aut coercebor. Ovid. cit.

Quaque patet domitis Romana potentia terris,
Ore legar populi; perque omnia ſecula fama,
Si quid habent veri vatum præſagia, vivam.

Vide ſupra Od. 14. v. 8. De *Styge* dixi lib. 1. Od. 34. v. 10.

9. *Jamjam reſidunt cruribus, &c.*] Sentio me transformari in cycnum: jamque meis tibiis humana carne & cute ſpoliatis ſuccreſcunt pelles aſperæ, quales ſunt in cruribus cycnorum.

10. *Album mutor in alitem.*] Ex Pythagoræ ſententia loquitur Horatius. Aiebat ille Poetarum animas tranſire in canoras aves: ac viciſſim luſciniarum & cycnorum animas Poetis immitti. Porro cycnos ut & Poetas in tutela eſſe Apollinis creditum eſt. Unde cyni appellantur boni Poetæ, mali autem anſeribus comparantur. Cic. Tuſ. 1. n. 73. *Cycni non ſine cauſa Apollini dicati ſunt; ſed quod ab eo divinationem habere videantur, qua prævidentes quid in morte boni ſit, cum cantu & voluptate moriantur.* Virgil. Eclog. 9.

Vare, tuum nomen
Cantantes ſublime ferent ad ſidera cycni.

Infra noſter de Pindaro, Od. 2. lib. 4.

Multa Dircæum levat aura cycnum.

 Jam

Iam Dædaleo ocyor Icaro
Visam gementis littora Bospori,
Syrtesque Getulas canorus 15
Ales, Hyperboreosque campos.
Me Colchus, & qui dissimulat metum [237]
Marsæ cohortis Dacus, & ultimi
Noscent Geloni, me peritus
Discet Iber, Rhodanique potor. 20
Absint inani funere næniæ,
Luctusque turpes, & querimoniæ:
Compesce clamorem, ac sepulchri
Mitte supervacuos honores.

Nunc ad littus Bospori frementis, & Libycas Syrtes, regionesque Boreales pergam, factus *avis canens suaviter, velocior* autem *Icaro Dædali filio. Me Colchus, Dacusque Italum exercitum simulans non timere, atque extremi celebrabunt Geloni. Me cognoscet doctus Hispanus, & qui bibit* aquas *Rhodani. Apage cantus lugubres inutilibus exequiis, fletusque indecoros, & querelas. Comprime ejulatus, & prætermitte vana tumuli ornamenta.*

ANNOTATIONES.

13. *Dædaleo ocyor Icaro.*] Id est, non ego temere voaltum tentabo, velut Icarus, neque pennas assumo fictitias & adscititias. De *Icaro* ejusque patre *Dædalo*, lib. 1. Od. 3. sub finem.

14. *Visam gementis littora Bospori, &c.*] Barbaris etiam populis, & regionibus innotescam: neaque poesis ad remotissimas orbis partes celebris erit. De *Bosporo*, supra Od. 13. v. 14.

Gementis.] Illic enim horrendum stridet ac fremit mare angusto coarctatum spatio, & ad comprimentes ripas fluctus alliduntur ac gemunt.

15. *Syrtesque Getulas.*] Ad Africæ littora. Vide lib. 1. Od. 22. v. 5. *Getulia* regio Libyæ circa Syrtes: de qua lib. 1. Od. 23. v. 10.

Canorus Ales.] Cycni more, canens dulciter. Sitne vero fabulosus iste cantus, differui ad Juvenalem.

16. *Hyperboreosque campos.*] Ad polum Arcticum ultimumque Septentrionem, quasi ultra Boreæ flatus & originem. Vide lib. 1. Od. 22. ad penultimam strophen Annot.

17. *Me Colchus.*] Asiæ populus ad oram Euxini maris Orientalem. Ea regio vocatur hodie *Mingrelia.*

Qui dissimulat metum.] Ista periphrasi videtur Horatius indicare Parthos, de quibus vide Annot. lib. 1. Od. 19. v. 12. Quidam tamen referunt ad sequentem vocem *Dacus.*

18. *Marsæ cohortis.*] Vel per senecdochen Marsos pro Italis ponit: vel potius illos præ cæteris nominat, quod in bello erant *genus acre virum*, ut vocat Virgil. Georg. 2. v. 167. Marsi Italiæ populi fuere ubi nunc est pars Aprutii ulterioris, juxta lacum Fucinum: nomenq; regiuncula conservat adhuc Marsi ducatus titulo insignita.

Dacus.] Gens vicinum Danubio regionem incolens, Transylvani, Moldavi, &c.

19. *Geloni.*] Scythiæ populi ad fluvium Boristhenem, a Gelono Herculis filio cognominati. De illis jam supra Od. 9. v. penult. Intelligi possunt etiam Scythæ remotissimi, de quibus lib. 1. Od. 19. v. 10.

Peritus Iber.] Hispaniæ populus ab Ibero seu Rege, seu fluvio dictus.

Peritus.] Literarum studiosus, variaque instructus doctrina. Alii referunt ad navigandi peritiam.

20. *Rhodanique potor.*] Lugdunenses Gallos innuit & designat, apud quos facundiæ certamen erat; cujus meminit Juvenalis Sat. 1. v. 44. *Palleat*, inquit,

Ut Lugdunensem Rhetor dicturus ad aram.

Rhodanus fluvius Galliæ præcipuus, apud Helvetios scaturiens, per lacum Lemanum tam rapide fluens, ut suas non coinquinet aut permisceat aquas: Genevam alluit: Galliam a Sabaudia, Delphinatum a Bressia discernit: ad Lugdunum excipit Ararim amnem, Isaram autem ad Valentiam & Vivarium: Occitaniam inter & Provinciam ad Avenionem perlabitur: inde vero non procul, Druentia fluvio auctus Arelatem adit. Demum ostiis quinque mare Mediterraneum ingreditur. Rhodani magnitudinem commendat M. Varro, nec inferiorem Istro prædicat, apud Agell. lib. 10. cap. 7.

Absint inani funere næniæ, &c.] Funus velut inane, nænias, luctus & querimonias ut turpes viris, denique sepulchri honores tanquam supervacuos respuit, quippe vivens immortalisque futurus: quibus expressit Ennii Epitaphium ita de se ominati:

Nemo me lachrymis decoret: nec funera fletu
Faxit. Cur? Volito vivu' per ora virum.

Næniæ.] De his supra Od. 1. ad finem.

23. *Sepulchri Mitte supervacuos honores.*] Plane loquitur ex mente ipsius Mæcenatis, cujus hæc apud Senec. Epist. 92. refertur sententia.

Nec tumulum curo. Sepelit natura relictos.

Q. HORATII FLACCI Carminum, ſeu Odarum, LIBER TERTIUS.

ODE I.

Non opibus aut honoribus, ſed mediocri fortuna, vitaque tranquilla conſtat felicitas.

Imperitum vulgus averſor atque amoveo. Obſecundate ora: Muſarum ego *antiſtes in*

ODI profanum vulgus, & arceo : [238]
Favete linguis : carmina non prius [239]

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Odi profanum.*] Quod Perſius ſub finem Satiræ primæ, hoc Odes hujus initio præſtat Horatius. Nimirum quibus ſcribat, & quos lectores velit, uterque imperioſe ſtatuit. Eſt igitur prima ſtrophe velut procemium graviſſimi carminis graviſſime quidem tractati, documenta pleraque ad mores pertinentia continentis. Certe in hujus & ſequentis libri carminibus potiſſimum eniteſcit illa, quam laudat Petronius, *Horatii curioſa felicitas.* Audiatur hic Scaliger hypercritic. tertii libri Ode prima *magnifico dicendi genere ſtructa eſt.* Et poſtea; *Sequuntur carmina plena ſapientiæ, numeroſa, ardua.* Secunda Ode pariter altiloqua : tertia graviſſima: quarta nec Pindaro cedit, ac ne quinta quidem. Sexta altiſſime ſonat, &c. Hæc ille.

Profanum vulgus.] Orpheus : Φθέγξομαι οἷς θέμις ἐςὶ, θύρας δ' ἐπίθεσθε βέβηλοις, *Loquar, quibus fas eſt, at fores occludite profanis.* Arcet vulgus indoctum & rude, utpote Muſarum ſacris haud initiatum. Solennis erat ſacrorum formula, quam habet Virgil. Æneid. 6. v. 258.

Procul ô procul eſte profani.
Callimach. Ἑκὰς ἑκὰς ἐςὲ βέβηλοι.

In Petronii Satyrico, Eumolpus ita præcipit : *Effugiendum eſt ab omni verborum, ut ita dicam, vilitate : & ſumendæ voces a plebe ſummotæ, ut fiat, Odi profanum vulgus & arceo:* quibus verbis explicari, quod voluerit Horatius per *vulgus profanum,* bene monet Cruq. A. Gell. ad finem lib. ult. ſic ait : *Commentariis his legendis dabo lege, ne eam attingat, neve adeat profeſtum & profanum vulgus a ludo muſico diverſum.* Apud Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. cap. 2. Philoſophia ex fabulis quædam abs ſe abdicat, ac *velut profana ab ipſo veſtibulo ſacra diſputationis excludit.*

2. *Favete linguis.*] Vox in ſacris olim uſitata, qua ſilentium imperebatur. Et certe nihil eſt, quo reverentiam numinis aptius aut amplius liceat proteſtari, quam profunda illa taciturnitate atque attentione animi ad divina quaſi ſtupentis. Huc facit Pſal. 64. v. 1. Interpretatio ſancti Hieronymi ex Hebræo : *Tibi ſilentium laus Deus in Sion.* Ariſtophanes. *Linguis faveat omnis populus ore clauſo : ades enim ingreſſus eſt Muſarum cœtus.* Senec. de Vita Beata, c. 27. *Hoc verbum, Favete linguis ; non ut plerique exiſtimant, a favore trahitur ; ſed imperatur ſilentium, ut rite peragi ſacrum poſſit, nulla voce mala obſtrepente.* Quæ poſtrema verba favent iis, qui interpretantur : bene precamini ; cavete ne quidquam loquamini infauſtum & mali ominis. Cicero 1. de Divin. n. 102. *Non ſolum Deorum voces Pythagoræi obſervaverunt, ſed etiam hominum quæ vocant omnia. Quæ majores noſtri, quia valere cenſebant, idcirco omnibus rebus agendis, quod bonum, fauſtum, fortunatum quæ ſit, præfabantur : rebuſque divinis, quæ publice fierent ; ut faverent linguis imperabatur.* Feſtus : *Faventia bonam ominationem habet : nam præcones clamantes populum ſacrificiis favere jubebant. Favere eſt bona fari.*

Carmina non prius Audita.] Nova, Lyrica, ſcili-

Audita

Audita, Musarum Sacerdos
Virginibus puerisque canto.
Regum timendorum in proprios greges, 5
Reges in ipsos imperium est Jovis, [240]
Clari Gigantæo triumpho,
Cuncta supercilio moventis.
Est ut viro vir latius ordinet
Arbusta sulcis: hic generosior 10
Descendat in campum petitor:
Moribus hic meliorque fama
Contendat: illi turba clientium

auditos antea versus cano puellis ac juvenibus. Reges metuendi suos in populos, ipsos autem in reges potestatem habet Jupiter victis gigantibus inclytus, omnia nutu concutiens. Fit ut alius alio spatiosius disponit arbores scrobibus. Ille candidatus in campum Martium *nobilior veniat: iste virtutibus & existimatione potior contertet. Huic adsit amplior clientium numerus;*

ANNOTATIONES.

cet, a nemine Latinorum hactenus, saltem exacte, facta. In hujus libri ultima Ode pariter gloriatur, *Princeps Æolium carmen ad Italos deduxisse modos.*

Musarum Sacerdos.] Bonus omnis Poeta Musarum & Apollinis antistes & Sacerdos audit. Virgil. Æneid. 6. v. 645. de Orpheo.

Necnon Threïcius longa cum veste Sacerdos.

Ovid. Amor. lib. 3. Eleg. 8.

Ille ego Musarum purus Phœbique Sacerdos.

Tibull. lib. 2. Eleg. 5.

Phœbe, fave, novus ingreditur tua templa Sacerdos.
Huc age cum cithara carminibusque veni.

4. *Virginibus puerisque canto.*] Velut castis & docilibus, proindeque idoneis tum ad sacra, tum ad præcepta morum capessenda. Sic & in carmine seculari ait a Sybillis moneri, *Virgines lectas puerosq; castos Diis dicere carmen.* Et lib. 1. Od. 21.

Dianam teneræ dicite virgines:
Intonsum pueri dicite Cynthium.

5. *Regum timendorum, &c.*] Docet in primis in quo non sit felicitas statuenda: & quam aberrent, qui suprema potestate gaudentem censeant beatum, quod ab aliis timeatur, nullum vero timeat. Enimvero mortalium nemo quantumvis potens ejusmodi est; cum supra se Deos habeat æqui & iniqui vindices, & regum perinde, ut hi populorum, cervicibus incubantes. Plaut. Casin. *Quasi tu nescias repente ut emoriantur humani Joves*, id est, Reges & Principes.

In proprios greges.] Sunt Reges quasi pastores populorum. Psal. 76. *Deduxisti sicut oves populum tuum in manu Moysis & Aaron.* Et Psalm. 77. *Abstulit sicut oves populum suum, & perduxit eos tanquam gregem.*

6. *Reges in ipsos imperium est Jovis.*] Sueton. Jul. Cæsar. cap. 6. *Est in genere & sanctitas Regum, qui plurimum inter homines pollent; & cerimonia Deorum, quorum ipsi in potestate sunt reges.*

7. *Clari Gigantæo triumpho.*] Apparuit satis quantum Dii hominibus prævaleant, cum Gigantes immani robore superbientes Jupiter debellavit. Vide l. 2. Od. 12. & 19. & Od. 4. hujus libri.

8. *Cuncta supercilio moventis.*] Orbem universum nutu unico quatientes. Virg. Æn. 9. v. 106.

Annuit: & totum nutu tremefecit Olympum.

Egregia divinæ Majestatis declaratio; ex Homeri Iliad. 1. Ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων, *Superciliis annuit Saturnides*, id est, Jupiter; hinc & concussis comis cœlum concussisse, ibidem dicitur. Quibus e versibus Phidias aiebat Jovis se Olympii simulacrum mira arte affinxisse. Plin. lib. 2. cap. 37. ita scribit: *Superciliis negamus, annuimus. Hæc maxime fastum indicant*, ibid. *Frons severitatis index ut & clementiæ.* Ammianus Marcell. *Supercilia velut cornua erigi*, dixit. Vide Cœl. Rhodig. l. 3. c. 27.

9. *Est ut viro vir, &c.*] Nec eos esse felices putaris, qui ingentibus prædiis, Magistratibus, Palatiis fruuntur. Nam sint quidem alii opulentiores aliis, nobiliores, potentiores, fama celebriores, at nemini propterea mors parcit; omnes æquat, & pariter aufert. Quæ sententia variis est locis apud Horatium varia ubique dictione expolita. Lib. 1. Od. 1. &c.

Latius ordinet Arbusta sulcis.] Vineta vel arbusta plantet agro ampliora, spatiosiora.

10. *Hic generosior Descendat, &c.*] Ille claritate generis fretus ambiat magistratum, proindeque veniat *in Campum* Martium, quo ad ferenda suffragia Populus Romanus conveniebat.

Descendat.] Erat campus ille inferior urbe collibus inædificata. Adde quod in edito colle spectandum se populo præbebat candidatus antequam in campum descenderet. Vide Alex. ab Alex. l. 4. c. 3. ubi fuse de comitiis, & de ratione creandorum apud Romanos magistratuum.

12. *Moribus hic meliorq; fama Contendat.*] Alius accedat minus forte domi nobilis, sed virtutum gloria conspicuus; & de eodem honore & magistratu capessendo adversus alterum contendat.

13. *Illi turba clientium Sit major.*] Alius potentiam ostentet numerosa clientium turba stipatus, ut ad munera publica evehatur.

at pari jure magnos & parvos obtinet mors: quodlibet nomen urna complectitur & versat. Cui supra sceleratum caput strictus gladius impendet gustum suavem haud comparabunt epulæ Siculæ; nec soporem revocabit volucrum, aut lyræ modulatio. Quietus sopor haud aspernatur abjectas hominum agrestium casas, & littus umbrâ amœnum, nec Tempe Zephyris afflata. Qui cupit duntaxat *quod sufficit*, hunc *nec anget mare procellosum. nec violentia occidentis Arcturi, vel*

Sit major. Æqua lege necessitas
Sortitur insignes & imos; [241]
Omne capax movet urna nomen. 16
Districtus ensis cui semper impia
Cervice pendet, non Siculæ dapes
Dulcem elaborabunt saporem,
Non avium citharæque cantus 20
Somnum reducent. Somnus agrestium
Lenis virorum non humiles domos
Fastidit, umbrosamque ripam,
Non Zephyris agitata Tempe.
Desiderantem quod satis est, neque [242]
Tumultuosum sollicitat mare, 25
Nec sævus Arcturi cadentis

ANNOTATIONES.

14. *Æqua lege necessitas, &c.*] Numinis voluntas, æternum decretum, fatum, sine delectu summos æque ac infimos complectitur, movet, amovet, absumit. Bene apud Suidam, *Lex quidem similis est Tyrannidi: terrore enim & vi cuncta perficit.*

16. *Omne capax movet urna nomen.*] Omnium perinde mortalium nomina fatalis urna continet, donec suo quæque tempore educantur. Atque ita cuncti serius ocyus ultimæ necessitati mancipantur & traduntur. Vide lib. 2. Od. 3.

17. *Districtus ensis cui super, &c.*] Quod si legitima dominatio non reddit fortunatum, ut initio asseruit, multo minus tyrannica & per scelus occupata. Nam, ex Tullio mox citando, *Cui semper aliquis terror impendeat, nihil ei beatum:* is nec epularum nec somni dulcedinem experitur. Quod sane Damocles impius ille Dionysii Syracusarum Tyranni assentator intellexit, vel ab ipso Tyranno edoctus. Cum enim regiam experiri fortunam ab eo petiisset, aureo lecto, strato pulcherrimo, textili stragulo, magnificis operibus picto collocatus est. Aderant unguenta & coronæ: odores incendebantur: mensæ conquisitissimis epulis extruebantur: ad mensam eximia forma delecti ministrabant pueri. Jamque fortunatus Damocles videbatur. In hoc autem medio apparatu fulgentem gladium e lacunari seta equina appensum dimitti jussit Tyrannus, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pompam, nec dapes, nec pueros aspiciebat. Jam ipsæ defluebant coronæ. Denique exoravit Tyrannum, ut sibi abire liceret, quod jam beatus esse nollet. Hæc Cicero Tuscul. 5. n. 61.

18. *Siculæ dapes.*] Harum & lautissimarum meminit Plato 3. de Rep. Tullius 2. de finibus, & Tuscul. 5. n. 100. Athæneus lib. 1. cap. 19. Coquos item Siculos velut ciborum optime condiendorum artifices eximios laudat l. 14. cap. 23.

21. *Somnum reducent.*] Quem abstulit mortis pavor imminentis.

Somnus agrestium Lenis virorum, &c.] Rusticis contra viris somnus adest ultro suavis & placidus seu in agresti tugurio, seu ad fluminis ripam sub arboribus frigus, umbram & amœnitatem prætendentibus. Virgil. Georg. 2. v. 467.

> *At secura quies . . . . .*
> *Spelunca, vivique lacus, ac frigida Tempe*
> *. . . mollesque sub arbore somni*
> *Non absunt.*

24. *Tempe.*] Accusativus est pluralis neutrius generis. Nomen erat vallis amœnissimæ in Thessalia, Peneo irrigatæ fluvio, montibus Ossa, Pelio, Olympo circundatæ. Pro locis quibuslibet amœnis usurpari solet. Vide lib. 1. Od. 7. v. 4.

Zephyris agitata.] Leniter aspirante eo vento, qui *genitalis spiritus mundi* appellatur a Plinio l. 16. c. 25. *Flat ab Æquinoctiali occasu, ver inchoat, aperitque terras tenui frigore saluber. Favonius* Latinis a favendo vel fovendo; *Zephyrus Græcis nominatus, quasi ζωηφόρος, vitam ferens.* Id. Plin. lib. 18. cap. 34.

Agitata.] *Incertas Zephyris motantibus umbras*, ut canit Virgil. Eclog. 5. Quæ quidem omnia somnos dulces faciunt.

25. *Desiderantem quod satis est, &c.*] Qui parvo contentus agit, & necessaria tantum desiderat, is pecunias augendi parum cupidus, longinquam negotiationem minime suscipit, adeoque maris pericula declinat: nec ille angitur valde, si quando calamitatem grando aut agrorum sterilitas annonæ penuriam invehat. Senec. *Si ad naturam vives, nunquam eris pauper: si ad opiniones, nunquam eris dives.*

26. *Tumultuosum mare.*] In fine Odes 29. hujus libri *Ægæos tumultus*, vocat.

27. *Sævus Arcturi cadentis Impetus.*] Arcturus sive Arctophylax, quod Ursam sequatur ac

Impetus

Impetus, aut orientis Hœdi:
Non verberatæ grandine vineæ,
Fundusque mendax; arbore nunc aquas 30
Culpante, nunc torrentia agros
Sidera, nunc hyemes iniquas.
Contracta pisces æquora sentiunt, [243]
Jactis in altum molibus. Huc frequens
Cæmenta remittit redemptor 35
Cum famulis, dominusque terræ
Fastidiosus. Sed timor & minæ
Scandunt eodem quo dominus: neque
Decedit ærata triremi, &
Post equitem sedet atra cura, 40

Caprorum surgentium; neque vineæ per grandinem attritæ, vel ager fallax, arboribus modo pluvias accusantibus, modo constellationes arva exurentes, modo frigoris sævitiam. Aquas molibus in mare projectis coarctatas sentiunt pisces. Illuc cæmenta sæpius immittit operum conductor cum servis necnon possessor terram contemnens. At metus & formido eodem quo dominus ascendunt: neque triremem ære munitam deserit molesta solicitudo, imo equitanti assidet

ANNOTATIONES.

veluti custodiat dicta constellatio, magnas tempestates movet, præsertim cum occidit, videlicet Octobri ineunte. Vide Plaut. Rudent. Prolog. ibi sic loquens inducitur illud sidus,

Increpui hybernum, & fluctus movi maritimos.
Namque Arcturus signum omnium sum acerrimum;
Vehemens sum exoriens: cum occido vehementior.

28. *Orientis Hœdi.*] Pro *hædorum.* Sunt enim duæ stellæ in sinistra manu Erichthonii, seu Aurigæ, quibus orientibus sævit mare; tum scilicet cum Sagittarium Sol decurrit. Virgil. Georg. I. v. 204.

Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis
Hædorumque dies servandi, &c.

30. *Fundusque mendax.*] Ager infructuosus, spemque & laborem agricolæ destituens, *Spem mentita seges*, ut ait Epist. ad Mæcen. Petronius ait similiter, *Fundos mendaces.* Et Psal. 32. *Fallax equus ad salutem.*

Arbore nunc aquas Culpante, &c.] Arbore sterilitatem suam velut excusante, tres ejus afferente causas, vitiumque refundente vel in *aquas* & imbres nimios, quibus putrefactio generatur; vel *in torrentia agros sidera*, æstus nimirum & calores immoderatos, qui succum & humorem absumunt omnem: atqui ex humido & calido attemperatis fructum ac fœtum quemlibet suum natura producit & procreat: vel in asperitatem denique *hyemis* & immodicum gelu, quod nimis astringit, fruges adurit, arboresque enecat, dum vegetandi vim prorsus extinguit. Lucret.

Et tamen interdum magno quæsita labore
Cum jam per terras frondent atque omnia florent,
Aut nimiis torret fervoribus Ætherius Sol,
Aut subiti perimunt imbres, gelidæque pruinæ.

33. *Contracta pisces æquora sentiunt, &c.*] Invehitur modo in insanas substructiones, inque stultam ædificandi in mari libidinem, de quibus jam lib. 2. Od. 15. & 18. Item postea Od. 24. hujus libri. Petronius in Satyrico:

. . . . *Aspice late*
Luxuriam spoliorum, & censum in damna furentem.
Ædificant auro, sedesque ad sidera mittunt.
Expelluntur aquæ saxis; mare nascitur arvis;
Et permutata rerum statione rebellant.
En etiam mea regna petunt: perfossa dehiscit
Molibus insanis tellus. Jam montibus haustis
Antra gemunt, &c.

Sallust. Bell. Catalin. *Nam quid ea memorem, quæ nisi his qui videre, nemini credibilia sunt? A privatis compluribus subversos montes, maria constrata;* alii legunt, *constructa, &c.* Sueton. Caligul. c. 37. *In exstructionibus Prætoriorum atque villarum, omni ratione posthabita, nihil tam efficere concupiscebat, quam quod posse effici negaretur. Et jacta itaque moles infesto ac profundo mari: excisæ rupes durissimi silicis: & campi montibus aggere æquati: & complanata fossuris montium juga incredibili quidem celeritate; cum moræ culpa capite lueretur.*

34. *Huc frequens Cæmenta demittit, &c.*] Variam e rudi saxo lapidumque cæsorum frustris & fragmentis materiam in mare dejicit, ut substratis molibus positoque fundamento ædificium superstruat ille fabricæ susceptor, ἐργολάβος, manceps apud Cicer. Item *redemptor*, qui nempe quodlibet opus suo periculo, certa mercede faciendum assumit.

36. *Dominusque terræ Fastidiosus.*] Superbus & ambitiosus dominus fastidiens ædes habere in terra, jamque novi quidpiam moliri volens, in mari ædificat.

38. *Sed timor & minæ Scandunt eodem, &c.*] Verum sive ille dives & luxuriosus habitet in ædibus ejusmodi maritimis; sive naves & triremes; sive equum inscendat, non effugiat usquam solicitudines & metus. Vide lib. 2. Od. 16.

Quid si male habentem haud sublevat Phrygium saxum, nec vestis purpurea astris splendidior, neque vinum Falernum, & unguentum Persicum; quare celsas ædes construam postibus invidiam cientibus, & ratione singulari? Quare vallem Sabinam commutem opibus plusculum laboriosis?

Quod si dolentem nec Phrygius lapis, [244]
Nec purpurarum sidere clarior
Delenit usus, nec Falerna
Vitis Achæmeniumque costum;
Cur invidendis postibus, & novo 45
Sublime ritu moliar atrium?
Cur valle permutem Sabina
Divitias operosiores?

ANNOTATIONES.

41. *Quod si dolentem nec, &c.*] Quod si magnifica palatia, si vestes molles & nitidæ, si lautæ dapes, si odores & unguenta nihil prosunt ad levandam corporis aut animi ægritudinem, cur fortunam ego meam tenuem sed tranquillam & felicem non anteferam opibus summis, quas magni perinde labores & curæ nunquam non comitantur?

Phrygius lapis.] Innixæ & exornatæ basilicæ columnis e marmore Phrygio rubris insperso maculis. Tibull. lib. 3. Eleg. 3.

Quidve domus prodest Phrygiis innixa columnis?

44. *Achæmeniumque costum.*] Unguentum pretiosum & exquisitum e costo frutice, cujus *radix gustu fervens, odore eximio*; proveniente in Persia, ubi regnavit Achæmenes. Vide Plin. lib. 12. cap. 12. Dioscorid. &c.

45. *Invidendis postibus.*] Invidia expositis ob luxum & pompam. Sic lib. 2. Od. 10. dixit *aulam invidendam.* Et Martial. Spectac. Epigram. 2. *invidiosa atria.*

47. *Cur valle permutem Sabina, &c.*] Cur præ majoribus possessionibus curarum feracibus, præ gazis atque divitiis Regum, non amem & colam prædiolum meum, in Sabinis, amæna situm valle, unde mihi quod satis est suppeditatur: & quo valde contentus & quietus victito, Regibus proinde beatior?

ODE II.

Pueros ab ineunte ætate assuefaciendos esse rei militari & vitæ laboriosæ.

O amici, puer gravi bello fortis discat tolerare arctam

ANgustam, amici, pauperiem pati [245]
Robustus acri militia puer

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 9. Lib. 1.

1. *Angustam, amici, &c.*] Horatii mentem & scopum in hac Ode præ cæteris expiscatus est Theod. Marcilius. Hujus itaque non solum interpretandi rationem, sed ipsa verba libet afferre. *Tria*, inquit, *Reipublicæ quasi membra complexus est* Poeta; *artes belli, artes pacis, religionem:* in tribus nempe hujus Odes partibus. In prima laudat *disciplinam militarem*; in secunda *virtutem* quam *ad forum & campum refert*; in tertia denique *silentium quod ad religionem.* Tribus istis sane tota Respublica continetur.

Amici.] In quibusdam codicibus legitur, *amice*, in nonnullis etiam adverbialiter, *amicè*; quod ita explicant: tam libenter amanterque colendam esse paupertatem, ut jam gravis non sit, aut videatur toleranti.

Pauperiem pati.] Id est, ut miles Romanus fiat robustus ac strenuus, assuescat puer militiæ laboribus; discatq; in primis ferre *pauperiem*, qua primi inclaruere tum Romani tum Græci. Apuleius in Apolog. *Paupertas*, inquit, *populo Romano imperium a primordio fundavit.* Et paulo ante, *Hæc in Aristide justa, in Phocione benigna, in Epaminonda strenua, in Socrate sapiens, in Homero diserta.* Vide Valer. Maxim. lib. 2. cap. 5. & 7. lib. 3. cap. 3. lib. 4. cap. 4. Plutarch. in vita Phocionis; ubi Dux ille eximius Atheniensium refertur nudis semper fuisse pedibus tum ruri cum militiæ, nisi ad calceos impulisset hyems atrocior. Unde jocantes milites asperum & crudele frigus arguebant, ex eo quod calceatus esset Phocion. Cicero Tusc. 2. n. 34. *Cretum leges . . . . itemque Lycurgi, laboribus erudiunt juventutem, venando, currendo, esuriendo, sitiendo, algendo, æstuando.* Theocrit. Idyll. 22. init. Πενία μόνα τὰς τέχνας ἐγείρει· αὐτὰ τῶ μόχθοιο διδάσκαλος, *Paupertas sola artes excitat: ipsa laboris magistra est.* Menander: Πενία γὰρ ἐστὶν ὁ τρόπων διδάσκαλος, *Paupertas morum est magistra.* Paupertatis e contrario incommoda, si vacat & libet, vide apud Juvenal. Sat. 3. v. 143. & seq.

Condiscat

Condiscat, & Parthos feroces
Vexet eques metuendus hasta:
Vitamque sub dio, & trepidis agat [246]
In rebus: illum ex mœnibus hosticis 6
Matrona bellantis tyranni
Prospiciens, & adulta virgo
Suspiret, Eheu, ne rudis agminum
Sponsus lacessat regius asperum 10
Tactu leonem, quem cruenta
Per medias rapit ira cædes.
Dulce & decorum est pro patria mori.
Mors & fugacem persequitur virum:
Nec parcit imbellis juventæ 15
Poplitibus timidoque tergo.
Virtus repulsæ nescia sordidæ [247]
Intaminatis fulget honoribus:

inopiam; atque bellicosos Parthos urgeat equitans, telo formidabilis. Sub aperto cœlo degat etiam inter pericula. Illum è muris hostium videns uxor Regis prælianis, & grandior puella, ingemat: heu, ne maritus regalis certaminum imperitus incurrat in illum *leonem conflictu sævum, quem furor sanguinolentus agit in medias strages. Jucundum atque gloriosum est occumbere pro patriâ: fugientem etiam hominem mors consectatur. Nec indulget ignavis adolescentibus genu trementibus &* dorsum vertentibus. *Virtus turpem repulsam ignorat: puris honoribus decoratur:*

ANNOTATIONES.

3. *Parthos feroces Vexet eques metuendus hasta.*] Equitando jaculandoq; se valde exerceat, ut par evadat propulsandis Romani nominis hostibus, præcipue vero Parthis equitandi & sagittandi solertia pollentibus. Vide lib. 1. Od. 8. De Parthis autem jam ante sæpius.

5. *Sub dio.*] Sub ardoribus Solis, sub imbri, sub frigore, ut quamlibet aëris inclementiam æquo animo ferat, robusto corpore perferat. Lib. 1. Od. 1. *Sub jove frigido.*

Trepidis agat in rebus.] Inter belli tumultus, perpetuamq; trepidationem versetur, ut fiat intrepidus impavidusque: nam, ex Philosophis, assuetis parum aut nihil movemur & afficimur.

6. *Illum ex mœnibus hosticis, &c.*] Egregie tractatus per prosopopœiam locus; in quo virtutem Romanam facit exhibetque hosti admirabilem, quo eam Romanis juvenibus amabilem reddat. Tam acer, inquit, inter dimicandum appareat, ut eum in acie decertantem e muris aspiciens Tyranni contra pugnantis uxor aut filia, cum gemitu statim exclamet; Heu de viro meo, vel sponso conclamatum est, si in talem incidat adversarium. Hic enim in præliis exercitatus; ille *rudis agminum*, scilicet instruendorum ac ducendorum. Romanus iste quasi leo ferox & sævus quicquid objicitur dejicit & vastat: sponsus autem meus nihil par habet isti bellico ardori.

13. *Dulce & decorum est pro patria mori.*] Mortis pavorem & metum adimere etiam Poëta solers conatur, gloriam certam generosis, meticulosis autem nihilo secius instare exitium asseverans. Cic. 1. Offic. n. 57. *Pro patria quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus?* ad Attic. lib. 8. Epist. 2. *Pro patria mori præclarum est.* Quam sententiam Tyrtæus carm. de virtute bellica non uno loco ventilat: occumbere pro patria *pulchrum est*, inquit, καλὸν ἐστι, *honorabile & splendidum*, τιμῆεν τε καὶ ἀγλαόν, &c.

14. *Mors & fugacem persequitur virum.*] Per prolepsin diluit quod objici posset: satius esse fuga saluti consulere, quam se prædam instanti morti dedere. Atqui ingloriam velle vitam protrahere, stultum est & vanum, inquit: nam *mors apprehendit eum quoque qui pugnam refugit*, ex Simonide: Θάνατος ἔμαρψε καὶ τὸν φυγομάχον. Et Tyrtæus mox cit. ait: *Eum qui e prælio telisque elapsus est, domi sæpe a morte corripi.*

15. *Nec parcit imbellis juventæ Poplitibus timidoque tergo.*] Huc revocari possunt & debent plures & variæ fugacium & delinquentium in bello punitiones, quas fuse refert Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 13.

17. *Virtus repulsæ nescia sordidæ, &c.*] Hæc secunda pars est Odæ, in qua Stoice prorsus omnia. Virtus, inquit, puris fruitur honoribus; proprios in semetipsa fulgores habet, quos ei vel auferre vel obscurare nihil potest. Contra honores a populi arbitrio pendentes, ambitionis, largitionum, corruptelæ sordibus contaminantur: abjectarum prensationum adulationumque maculis fœdantur, turpis etiam repulsæ ignominia dehonestantur. Quot & quam indecoris artibus uterentur candidati ad plebeculæ favorem aucupandum, vide apud Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 3.

Repulsæ nescia sordidæ.] Cato cum peteret magistratum repudiatus populi judicium contempsit, aiebatque familiaribus perperam & incassum pudibundis, non sibi qui recte petiisset, sed populo, qui male judicasset, ignominiosum illud esse.

neque accipit vel deponit fasces ad voluntatem plebis faventis. Virtus Olympum aperiens dignis immortalitate, semitas init arduas: vulgi turbam despicit, ac terram humidam linquit, alâ fugaci assurgens. Fidæ taciturnitati securum quoque fiat præmium. Qui revelarit secreta mysteria Ce-

Nec sumit, aut ponit secures
Arbitrio popularis auræ. 20
Virtus, recludens immeritis mori
Cœlum, negata tentat iter via:
Cœtusque vulgares & udam [248]
Spernit humum fugiente penna.
Est & fideli tuta silentio 25
Merces. Vetabo, qui Cereris sacrum

ANNOTATIONES.

Vide Plutarch. Cicer. Tusc. 5. n. 54. *Si in virtute satis est præsidii ad bene vivendum, satis est etiam ad beate . . . . . Cum sapiens & bonus vir suffragiis præteritur; populus a bono Consule potius, quam ille a vano populo repulsam fert.*

19. *Nec sumit aut ponit secures Arbitrio popularis auræ.*] Insignia magistratus fasces & secures extitisse, & pro eo sæpius usurpari, nemo qui vel primoribus labris litteras attigit aut delibavit, ignorat. Crassus petens consulatum, populo blandiri & supplicare detrectavit, coram socero suo Scævola viro gravissimo. Apud Græcos autem Phocioni nedum plebem palpitanti, imo ejus voluntatibus sæpe acriter & mordaciter reluctato, comitiis etiam adesse recusante, honores delati sunt. Plutarch. cit. &c. Adeo verum est quod canit Claudianus:

> *Ipsa quidem virtus pretium sibi, solaque late*
> *Fortuna secura nitet, nec fascibus ullis*
> *Erigitur plausuve petit clarescere vulgi:*
> *Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis:*
> *Divitiis animosa suis, immotaque cunctis*
> *Casibus, ex alta mortalia despicit arce.*
> *Hanc tamen invitam blande vestigat, & ultro*
> *Ambit honor. Docuit toties a rure profectus*
> *Lictor, & in mediis Consul quæsitus aratris.*

20. *Popularis auræ.*] Favor populi vento levioris bene sic appellatur: Virg. Æn. 6. v. 815.

> *Jactantior Ancus*
> *Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus auris.*

21. *Virtus, recludens immeritis mori Cœlum.*] Iis qui semper vivere digni forent, cum urgente fati necessitate cedunt hac vita, nominis immortalitatem æternumque decus virtus confert: cœlestes etiam honores tribuit heroibus inter Deos relatis. Apud Senec. Tragic. Hercules de se ita jactat:

> *Virtus mihi*
> *In astra, & ipsos fecit ad Superos iter.*

22. *Negata tentat iter via, &c.*] Contendit ad cœlum per excelsa facinora ignavis haud concessa: vel simpliciter, per *liquidum aera* subvolat, *in terris non morando*, ut est in Ode ult. lib. 2. Quæ *negata* est hominibus *via*, quippe non volucribus, aut ala a natura donatis. Sic lib. 1. Od. 3. dicitur,

> *Expertus vacuum Dædalus aëra,*
> *Pennis non homini datis.*

At virtus supra vulgares sensus plebeiosque affectus assurgens, *penna*, id est, alto spiritu & generoso, *udam spernit* & fugit *humum*, quasi cœnosam & lutosam, id est, cupiditates sordidas, in quibus vulgi mens demersa hærere solet.

25. *Est & fideli tuta silentio Merces.*] Pars hæc est Ode tertia, in qua silentii laudationem agnoscit vulgus Interpretum. Verum non tam silentii religio, quam religionis silentium & sanctitas hic commendatur. Errant ergo qui Horatium ab instituto vel aberrare vel digredi existimant. Imo ut Deorum cultum universe persuadeat, sacra Eleusinæ Cereris religioso quidem silentio peragi solita, velut speciem pro genere, assumit; eorumque violationem pro quolibet sacrilegio affert. Quæ quidem sagaciter observarunt tum Parthenius, tum Marcilius jam citatus. Vide apud Valer. Maxim. Initio lib. 1. emolumenta observatæ religionis, neglectæ vero pœnas & mala. Tertull. Apologet. cap. 7. *Vel ex forma omnibus mysteriis silentii fides debetur.* Et contra Valentin. cap. 1. *Elusinia Valentiniana fecerunt lenocinia sancta silentio magno sola taciturnitate cœlestia.* Vide S. Augúst. de Civit. Dei, lib. 7. cap. 20. Arnob. lib. 5. &c.

Fideli tuta silentio Merces.] Grande semper credidere piaculum, tacenda effutire, seu Reipublicæ arcana, seu privatæ fidei commissa evulgando. Unde vindices perfidiæ aut temerariæ loquacitatis Deos semper jactavere. Servius in Georgic. 1. sub finem scribit Tribunum in Crucem actum, quod urbis numen, quod nefas erat nominari, enunciasset. Euripidis ait, κόσμον σιγῆς στέφανον ἀνδρὸς ἀγαθοῦ, pulchram silentii coronam viri boni. Et ex Simonide, *nulli nunquam tacuisse nocet, nocet esse locutum.* Vide Plutarch. de garrulitate.

26. *Vetabo, qui Cereris sacrum, &c.*] Si quis arcana sacrorum Elusinorum mysteria revelarit, adeoque sancti silentii religionem violaverit, ejusmodi hominem tanti reum sacrilegii procul arcebo, ne, si contubernalis fuerim cum eo, plectar ab ultoribus violatæ religionis Diis. Itaque sub eodem tecto manere, aut simul navigare, fugiam. Proverb. est: Cum viro scelesto ne viæ comes fueris.

> Κακῷ σὺν ἀνδρὶ μηδ' ὅλως ὁδοιπόρει.

Vulgarit

Vulgarit arcanæ, sub iisdem
Sit trabibus, fragilemque mecum
Solvat phaselum. Sæpe Diespiter
Neglectus incesto addidit integrum : [249]
Raro antecedentem scelestum
Deseruit pede pœna claudo. 31

reris, prohibebo ne sub eodem tecto maneat, neve *cymbam levem impellat mecum*. Etenim *haud raro Jupiter spretus innocentem scelerato junxit : & vix unquam flagitiosum fugientem dimisit punitio lento gressu* insequens.

ANNOTATIONES.

Æschyl. in septem ad Thebas :

Ἢ γὰρ ξυνεισβὰς πλοῖον εὐσεβὴς ἀνὴρ,
Ναύτῃσι θερμοῖς ἐν κακουργίᾳ τινι,
Ὄλωλεν ἀνδρῶν σὺν θεοπτύστῳ γένει.

Ingrediens navim pius quispiam, nautis improbitate ferventibus, cum hominum gente Diis invisa petit.

29. *Phaselum.*] Navis erat oblonga & velox, quæ tam velis, quam remis agi poterat, myoparoni non absimilis. Erat fluviale navigium. Virgil. Georgic. 4. v. 288.

Et circum pictis vehitur sua rura phaselis.

Sæpe Diespiter, &c.] Diei pater, scilicet Jupiter iratus repertum cum nocente innocentem simul plectit, & quasi participes ejusdem improbitatis utrumque mulctat. Hesiod. Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ, *Sæpe civitas universa viri improbi pœnas luit.* In sacris etiam codicibus ob unius peccata in omnes exarcisse divina ultio legitur, lib. 4. Reg. cap. 21. *Quid fecit, Manasses Rex Judæ abominationes istas . . . ecce ego inducam mala super Jerusalem & Judam, &c.*

31. *Raro antecedentem, &c.*] Pœna licet *claudo*, id est, tardo *pede* gradiens, *scelestum* assequitur tandem nec inultum *deserit*, quamvis ille fuga evadere malum speret. Huc pertinet quod ex adagio feruntur, *Diis laneos habere pedes.* Vide Plutarch. de sera Dei vindicta. Valer. Maxim. lib. 1. cap. 1. *Lento gradu ad vindictam sui divina procedit ira : tarditatem vero supplicii gravitate compensat.* Quam sententiam prior extulit Homerus Iliad. 4. v. 160. Tibull. lib. 1. Eleg. 9.

Sera tamen tacitis pœna venit pedibus.

Juvenal. Sat. 13.

Ut sit magna, tamen certe lenta ira Deorum est.

ODE III.

Virum justum nihil extimiscere. Item de non reparanda Troja.

JUstum & tenacem propositi virum
Non civium ardor prava jubentium, [250]

Virum integrum & in sententia constantem de firmo proposito non dimovet vehementia

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Justum & tenacem, &c.*] *Non usitata* profecto *nec tenui penna* hæc Ode scripta est, in qua cæco velut impetu fertur vates, ac certe divino : divino, inquam, ubi graves prorsus ac sublimes sunt tum res, cum dictio ; cæco tamen, ut videtur ; quandoquidem temere quolibet abripitur, atque a viri justi laudatione subito digressus, longiusque evagatus ad canenda Trojæ fata prorumpit ; ipse *propositi* parum tenax, ac immemor sui ad Pisones moniti, quo ita præcipit :

Tantum series juncturaque pollet !

Quid ergo navus Poeta ? Quid interpretes ? Horum plerique obvia certatim explicant, finem vero & scopum Odes satis quidem abstrusum, minime scrutati, quod præcipuum est, omittunt. Nonnulli Oden hanc nec inscriptione, nec literis a præcedenti sejunctam in antiquis codicibus legi duntaxat admonent. Quidam Apotheosim Romuli, alii Augusti laudationem esse volunt. Verum quo tam accurata illa Junonis oratio Trojam restitui vetantis ? Hoc in summa sua felicitate Romani tunc fortasse moliebantur, inquit Georg. Fabritius. At Fabritio sagacior Faber in paucis eruditus vir acrisque judicii, mentem Horatii subodoratus, aut feliciter indagavit, aut certe conjecturam omnino vero similem, pulchram sane protulit. Is ita rem statuit. Ex Sueton. Jul. c. 79. Cæsar Ilium migrare, eoque Imperii opes transferre cogitaverat. Atqui ne Augustus Julii hæres idem moliretur, non abs re trepidatum est : quo Roma dubio procul extincta foret. Itaque solerter quidem, oblique, & arte singulari, ut tale consilium discutiat Horatius, exhibet ac minatur Junonis iram, quam jam tum a primordiis suis gravem experti fuerant Romani.

2. *Prava jubentium.*] *Velitis, jubeatis, Quirites ?* verba Tribuni solemnia, *volumus, jubemusque*, populi erant legem sancientis.

civium improba præscribentium, nec facies tyranni urgentis neque Notus turbator Adriatici maris *procellosi, nec potens dextera Jovis fulmen vibrantis. Si ruat mundi soluta* compages *intrepidum opprimet casus. Istâ pollens virtute Pollux, & errabundus Hercules, ades ad ignitas ascendit: inter quos Augustus sedens ore roseo nectar potat. Istâ clarum te, Liber pater, traxere tuæ tigres indomitâ cervice jugum ferentes. Per istam Romulus Martis equis effugit inferos; Junone apud Deos consilium habentes di-*

Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solida; neque Auster,
Dux inquieti turbidus Adriæ: 5
Nec fulminantis magna Jovis manus.
Si fractus illabatur orbis;
Impavidum ferient ruinæ.
Hac arte Pollux & vagus Hercules
Innixus, arces attigit igneas: [251]
Quos inter Augustus recumbens 11
Purpureo bibit ore nectar.
Hac te merentem, Bacche pater, tuæ
Vexere tigres, indocili jugum
Collo trahentes: hac Quirinus 15
Martis equis Acheronta fugit:
Gratum elocuta consiliantibus

ANNOTATIONES.

3. *Non vultus instantis tyranni.*] Ita Q. Scævola truculentius sibi minitanti Syllæ; *Licet, inquit, mihi agmina militum, quibus Curiam circumsedisti, ostentes, licet mortem miniteris, nunquam tamen efficies, ut propter exiguum senilemque sanguinem meum, Marium, a quo urbs atque Italia conservata est, hostem judicem.* Alia vides exempla apud eundem Valer. Maxim. lib. 3. cap. 8.

4. *Auster Dux inquieti turbidus Adriæ.*] Lib. 1. Od. 3.

. . *Nec timuit præcipitem Africum*
. . . . . . *nec rabiem Noti,*
Quo non arbiter Adriæ
Major, tollere seu ponere vult freta.

7. *Si fractus illabatur orbis.*] Alludit ad veterum quorumdam opinionem, cœlum constare lapidibus, & aliquando ruiturum. Vide Aristot. Metaphys. 5. Diog. Laert. lib. 2. in Anaxagora. Celtæ querenti Alexandro, quid potissimum formidarent, hoc responderunt, Ne cadente cœlo opprimerentur, Quint. Curt. Est & proverb. apud Erasm. *Quid si cœlum ruat.*

9. *Hac arte Pollux, &c.*] Ea virtute, æquitate & constantia heroes immortalitatem adepti, divinosque honores sunt consecuti, Pollux, Hercules, Bacchus, Romulus, de quibus lib. 1. Od. 12.

Vagus Hercules.] Qui varias orbis regiones peragravit, & multa passim, monstris etiam domitis, virtutis suæ monimenta reliquit.

10. *Arces attigit igneas, &c.*] Adiit cœlum sideribus micans & ardens.

11. *Quos inter Augustus, &c.*] Deorum epulis accumbens nectar potat, jam tum cum in terris degeret, factus Divus; nimirum post debellatum omnino Sext. Pompeium. De quo vide Appian. lib. 5. de Bell. Civil. antea tamen quoque, sed per adulationem, ita Virgilio appellatus. Ecloga 1.

Deus nobis hæc otia fecit.

12. *Purpureo bibit ore.*] Deorum statuis os seu vultus minio pingebatur. Quo respexisse Horatium, non dubitaverim.

Nectar.] Vide quæ mox annotabo ad eas voces, *ducere nectaris succos.*

13. *Hac te merentem, Bacche, &c.*] Ista pariter virtute clarus, O Bacche, meruisti divinos honores, ferasque intractabiles ad currum tuum junxisti, ac numine tuo domitas jugum ferre docuisti natura sua indociles. Tigres ebriosorum feritatem optime designant: unde iis Bacchi currum trahi dixere; seu quod nullum sit tam ferox ingenium, quod non vino mansuescat & cicuretur.

15. *Hac Quirinus Martis equis Acheronta fugit.*] Romulus etiam virtute bellica insignis, veluti Martis patris sui equis invectus ad Superos evasit, adeoque infernales effugit lacus. Vide Cic. 1. de Legibus n. 3. Ovid. Fast. 2.

Fit fuga: Rex patriis astra petebat equis.
. . . . *Quirites*
Thura ferant: placetque nova turba Quirinum.
. . . .
Templa Deo fiunt: collis quoque dictus ab illo est.

17. *Gratum elocuta consiliantibus Junone Divis.*] Junone in Deorum consilio elocuta rem Marti aliisque gratam: scilicet non prohibere se quominus immortalibus accenseatur Romulus, quod graves iras adversus Trojanos eorumque posteros Paridis causa dudum conceptas ipsa ex animo jam deposuerat.

Consiliantibus.] Deliberantibus de recipiendo in cœlum Romulo, deque fato Imperii Romani. Cic. ad Attic. lib. 15. Epist. 10. *Difficili ad consiliandum legatione.* Cornel. Tacit. Histor. 2. *Rediere omnes Bononiam consiliaturi.*

Junone

Junone Divis: Ilion, Ilion
Fatalis inceſtuſque judex,
Et mulier peregrina vertit [252]
In pulverem, ex quo deſtituit Deos 21
Mercede pacta Laomedon, mihi
Caſtæque damnatum Minervæ,
Cum populo & duce fraudulento.
Jam nec Lacænæ ſplendet adulteræ 25
Famoſus hoſpes: nec Priami domus
Perjura pugnaces Achivos
Hectoreis opibus refringit:
Noſtriſque ductum ſeditionibus
Bellum reſedit. Protinus & graves
Iras, & inviſum nepotem, [253]
Troia quem peperit ſacerdos, 31
Marti redonabo. Illum ego lucidas

cente rem jucundam: funeſtus (dixit) *& flagitioſus arbiter, & barbara fœmina in favillas redegit Trojam, mihi & pudicæ Palladi cum plebe & rege fallaci addictam, ex quo* tempore *Laomedon numina defraudavit promiſſo ſtipendio. Non amplius mœchæ Lacedæmoniæ fulget hoſpes infamis; neque Priami gens fraudulenta Græcos feroces expugnat viribus Hectoris: quievitque bellum noſtris diſcordiis protractum.* Ergò *etiam deinceps grandes inimicitias, & nepotem odioſum, quem genuit ſacrificula Trojana, Marti remittam. Hunc ego ſinam ingredi domicilium*

ANNOTATIONES.

18. *Ilion, Ilion.*] Motum animi gravem indicat geminatio vocis, veteremque iram exprimit. Porro ſicut a Troë rege Troja & Troas; ſic ab Ilo ejus filio Ilium & Ilienſes nomen ſortiti ſunt: cum hic eam ampliaſſet urbem, quam priores condiderant reges, aut exornarant.

19. *Fatalis inceſtuſque judex, &c.*] Ilium, inquit Juno, perdidit Paris inter Deas de pulchritudine contendentes malo ſuo patriæque *fato*, *judex* electus, cum, Junone & Minerva poſthabitis, Veneri primas detulit.

Inceſtus.] Qui Helenam Menelai conjugem, violata hoſpitii ſanctitate, *rapuit.* Vide lib. 1. Od. 15.

20. *Et mulier peregrina vertit In pulverem.*] Helena Spartana a Paride e Græcia in Phrygiam abducta in cauſa fuit, cur Græci injuriam ulturi conjurarint in Trojanos, Trojamque decennali bello captam ferro flammaque devaſtarint. Vide Senec. Trag. Troad.

21. *Ex quo Laomedon, &c.*] Hic declaratur prima excidii Trojani origo, nimirum fraus Laomedontis patris Priami. Is enim Trojæ muros ædificans, Neptuni & Apollinis opera uſus eos *mercede pacta* defraudavit. Quo Jupiter offenſus regni iſtius perniciem & ruinam ſanxit. Tam notæ fabulæ dedit locum, quod rex ille cum extruendis urbi muris vel reparandis pecunia deeſſet, Deorum iſtorum theſauros & ornamenta templi, vel in hoc depoſitam pecuniam accepit, repoſiturum ſacramento ſe obligans. Quod tamen poſtea minime præſtitit. Homer. Iliad. 21. paulo ante finem.

22. *Mihi Caſtæque damnatum Minervæ, &c.*] Addictum, damnatum, traditum ad quamcunque perniciem in ultionem injuriæ judicio Paridis nobis illatæ. Loquitur Horatius ex more Romanorum, debitores qui non erant ſolvendo, creditoribus obnoxios facere, addicere, tradere conſuetorum.

24. *Cum populo & duce fraudulento.*] Apud Homerum Iliad. mox cit. Neptunus Apollini exprobrat, quod pro Trojanis fœdifragis militat, immemor ſuperbiæ & injuriæ Laomedontis, qui locatæ in annum operæ pactam mercedem nedum perſolveret, etiam minas ſibi Diis intentaret. Virgil. Æneid. 5. v. 810.

Cuperem cum vertere ab imo
Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ.

25. *Jam nec Lacænæ ſplendet, &c.*] Non vivit amplius Paris, nec jam ſpecioſum ac ſplendidum Helenæ ſe oſtentat, ut in adulterium pelliciat.

26. *Famoſus hoſpes.*] Impurus. Vide lib. 3. Od. 15. v. 3. Annot.

Nec Priami domus, &c.] Nec Trojani Græcis jam repugnant Hectoris fere unius virtute nixi. Vide lib. 2. Od. 4. v. 10. ibique Annot.

29. *Noſtriſque ductum ſeditionibus Bellum reſedit.*] Tandemque finitum eſt illud bellum, quod noſtris eſt diſcordiis ad annos decem productum & dilatum. Pro Trojanis videlicet ſtabant Apollo, Mars, Diana, Latona, Venus; pro Græcis autem Neptunus, Mercurius, Vulcanus, Juno, Minerva. Homer. Iliad. 20.

30. *Reſedit.*] Quievit, pacatum eſt bellum. Cic. ad Famil. lib. 8. Epiſt. 2. *Marcelli impetus reſederunt, non inertia, ſed (ut mihi videbatur) conſilio.* Tuſcul. 3. *Timor animi reſedit.* Tit. Liv. *Poſtquam iræ reſediſſent.*

Protinus & graves Iras, &c.] Deinceps igitur condonabo priores inimicitias, & Marti concedam, ut in cœlum admittatur Romulus ejus filius, meus

Splendens, bibere nectareos liquores, atque numinum felici numero accenseri. Dummodo Trojam inter & Romam ingens mare fremat, quacumque in regione imperant fortunati extorres. Modo super sepulcrum Priami & Paridis greges lasciviant, & belluæ illæsæ fœtus suos abscondant, stabile floreat Capitolium, & Roma bellicosa leges imponat victis Medis. Illa formidabilis procul ad extremas orbis *partes famam propaget*; sive *ubi mare interfusum separat Europam ab Africa*; sive *ubi Nilus intumescens agros perfundit:*

Inire sedes, ducere nectaris
Succos, & adscribi quietis 3[5]
Ordinibus patiar Deorum.
Dum longus inter sæviat Ilion
Romamque pontus; qualibet exules
In parte regnanto beati.
Dum Priami Paridisque busto [254]
Insultet armentum, & catulos feræ 4[0]
Celent inultæ; stet Capitolium
Fulgens, triumphatisque possit
Roma ferox dare jura Medis.
Horrenda late nomen in ultimas 4[5]
Extendat oras, qua medius liquor
Secernit Europen ab Afro,
Qua tumidus rigat arva Nilus:

ANNOTATIONES.

ver *nepos* eo mihi *invisus* quod e stirpe Trojana sit, matre scilicet Ilia, seu Rhea Numitoris filia, Vestæ Sacerdote: Virg. Æneid. 1. v. 278.

> . . . . *Donec Regina Sacerdos*
> *Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.*

Et Æneid. 7. v. 293.

> *Heu stirpem invisam, & fatis contraria nostris*
> *Fata Phrygum.*

At cit. mox Æneid. 1. v. 283. Veneri prædicit Jupiter meliora, & sic spondet:

> *Quin aspera Juno*
> *Quæ mare nunc terrasque metu cœlumque fatigat,*
> *Consilia in melius referet, mecumque fovebit*
> *Romanos rerum dominos, gentemque togatam, &c.*

34. *Ducere nectaris Succos.*] Cœlesti cibo potuque, adeoque immortalitate frui: Deorum consortem esse. Apud Pindar. dicitur Tantalus Deorum furatus nectar & ambrosiam, in quibus Dii immortalitatem posuerunt. Vide Lucian. in fabulosis, Dialog. 25. cui titul. *Deorum Consilium:* ubi facete & lepide nectar & ambrosia deficere dicuntur ob multitudinem bibentium, sic ut una jam constet sextarius; unde & statuitur animadvertendum in falso ascriptos, & nescio quomodo existimatos Deos.

35. *Quietis ordinibus Deorum.*] Apud Boetium Deus stabilis *Immotusque manens dat cuncta moveri.* Virgil.

> *Scilicet is superis labor est: ea cura quietos*
> *Sollicitat.*

Nempe solius divinitatis est quies.

37. *Dum longus inter, &c.*] Dummodo Ilium inter & Romam magnum interfluat mare, quo Romani a restituenda Troja, repetendaque vetere patria deterreantur, arceanturque; *qualibet in* orbis *parte* sint *beati*; quin & *regnent* ac dominentur: at *exulent* procul a regione & solo patrio.

40. *Dum Priami Paridisque busto, &c.*] Modo tam deserta sit Trojana terra, ut gramen producat armentis pascendis idoneum; sit & lustrum ferarum, ubi impune illæ catulos eniti & educare queant absque ullo metu. Ea conditione *stet Capitolium, Roma* floreat, atque *nomen*, famam, Imperiumque *ad ultimas extendet oras.* Ad Orientem *det jura Medis*; ad Occidentem Hispanis, *qua medius liquor, &c.* ad Meridiem Afris; *qua tumidus rigat, &c.*

44. *Dare jura Medis.*] Ubi regnum aliquod in provinciam redegerant victores Romani, eo statim mittebant viros, qui jus & leges præscriberent.

Medis.] Id est, Parthis, ut jam haud semel annotavi.

46. *Qua medius liquor secernit Europen ab Afro.*] Ad fretum usque Gaditanum. Solin. *Oceanus ab occasu irrumpens lævo latere Europam radit, Africam dextro; scissis Calpe & Abyla montibus, quos dicunt columnas Herculis; inter Mauros funditur & Hispaniam.*

48. *Qua tumidus rigat arva Nilus.*] Per Africam, Æthiopiam, Ægyptum. Cic. de Nat. Deorum n. 130. *Ægyptum Nilus irrigat, & cum tota æstate obrutam oppletamque tenuerit, tum recedit, mollitosque & oblimatos agros ad serendum relinquit.* Plin. lib. 5. cap. 9. *Nilus incertis ortus fontibus it per deserta & ardentia, immenso longitudinis spatio ambulans, . . observatum est, prout in Mauritania nives imbresve satiaverint, ita Nilum increscere . . . . . . Africam ab Æthiopia dispescens, feris & belluis frequens . . . . . medios Æthiopas secat . . . . . . Insulas innumeras*

Aurum

Aurum irrepertum, & sic melius situm Cum terra celat, spernere fortior, Quam cogere humanos in usus, Omne sacrum rapiente dextra. Quicumque mundi terminus obstitit, Hunc tangat armis; visere gestiens, Qua parte debacchentur ignes, Qua nebulæ pluviique rores. Sed bellicosis fata Quiritibus Hac lege dico, ne nimium pii, Rebusque fidentes, avitæ Tecta velint reparare Trojæ. Trojæ renascens alite lugubri	[255] 50 [256] 61	*Generosior contemnendo aurum nondum inventum, atque ita convenientiùs positum; dum terra contegit; quam addicendo* illud *usui hominum manu quodlibet sanctum deprædante. Quisquis mundi finis impedivit, hunc bello obtineat, cupiens investigare, quo loco æstus, quo nubila & imbres sæviant. Verum fata sancio Romanis militia inclytis eâ conditione, ut non plus quàm fas est pii, neve opibus innixi satagant antiquæ Trojæ domos instaurare.* Namque *fors Trojæ resurgens*

ANNOTATIONES.

pargit . . . . certis diebus auctu magno per otam spatiatus Ægyptum, fœcundus innatat terræ. Causas incrementi varias prodidere . . . ncipit crescere Luna nova, quæcunque post solstitium est, sensim modiceque Cancrum Sole transeunte, abundantissime autem Leonem. Residit in Virgine isdem quibus accrevit, modis. In totum autem revocatur intra ripas, in Libra: ut tradit Herodotus, centesimo die. Justum incrementum est cubitorum sexdecim. Minores aquæ non omnia rigant: ampliores detinent, tardius recedendo . . . in duodecim cubitis famem sentit Ægyptus; in tredecim esurit: quatuordecim cubita hilaritatem afferunt, quindecim securitatem, sexdecim delicias. Maximum incrementum ad hoc ævi fuit cubitorum octodecim, Claudio principe, &c. Nili aquas laudant Arist. Galen. &c. originem nuper inquisivit Isaacus Vossius. De eo multa Herodot. lib. 2. Senec. nat. qu. lib. 4. Agell. lib. 10. cap. 7. &c.

49. *Aurum irrepertum, &c.*] Ordo est: Roma fortior spernendo aurum, quod e fodinis nondum erutum est, quam illud inde eruendo & ad usum fabricando nummosque cudendo. De contemptu divitiarum apud priscos Romanos usitato Valer. Maxim. lib. 4. cap. 3. De Curio, Fabricio, Camillo, aliisque diximus lib. 1. ad Od. 12. & alibi.

Sic melius situm, cum terra celat.] Seu quod raptoribus non est expositum, dum latet in visceribus terræ; seu potius, quod tunc avaritiam & cupiditatem non accendat, nec ad scelus impellat, aut ad explendas libidines fomitem præbeat & facultatem. Ovid.

Effodiuntur opes irritamenta malorum.

51. *Cogere, &c.*] Vis siquidem inferri metallis videtur, cum e terræ visceribus extrahuntur.

52. *Omne sacrum rapiente dextra.*] Duplici hoc sensu potest accipi: vel quod a Romanis spernatur aurum cujus rapiendi causa nec sacris parcunt homines: vel quod ipsi Romani, prisci nempe, fortiores & nobiliores aurum contemnendo, se præbuerint; quam postea illud ab exteris nationibus devictis auferendo, sacra etiam e templis ac pretiosa quælibet ornamenta vel armorum & jure belli diripiendo. Dionys. Tyrannus Syracusanus Jovi Olympio detraxit amiculum aureum, addito etiam ludibrio, quod æstate gravior, hyeme frigidior esset. Val. Maxim. &c.

53. *Quicumque mundi terminus obstitit, &c.*] Si quis ante orbis angulus Romanis haud paruit, deinceps pateat, eoque victricia inferant arma; seu ad Zonam torridam, ubi *debacchantur ignes*, sævitque æstus: seu ad mundi polos, ubi *nebulæ*, glacies, caligo perpetua, *pluvii rores*, imbres. Vid. lib. 1. Od. 22. Lucret. lib. 1. posuit etiam *rores* pro imbribus & aquis pluviis.

57. *Sed bellicosis fata Quiritibus, &c.*] Bis jam dixi, & tertium repeto, me Romanis indulgere, ut sint orbis domini, sed ea tantum lege, ne præpostera mori pietate in patriam avorum suorum Trojam, ejus muros & *tecta velint reparare*, neve suis opibus ac *rebus* prosperis *fidentes* id unquam moliantur. Quod si fecerint, malis auspiciis & *alite lugubri* faxint: enimvero *tristi clade* iterum subvertetur Troja quamvis *muris aheneis, auctore* etiam *Apolline*, stabiliatur.

59. *Avitæ.*] Æneas cum Trojanorum colonia. *Ilium in Italiam portat victosque Penates.* Æn. 1.

60. *Tecta velint reparare Trojæ.*] Patriæ certe charitatis in illum antiquæ suæ originis locum Romani sensum habere se testati sunt haud semel: Nam deletum a C. Fimbria Cinnæ legato Ilium restaurarunt. Vide Tit. Liv. Epit. 83. Appian. Sueton. Claud. cap. 25. *Iliensibus quasi Romanæ gentis auctoribus tributa in perpetuum remisit: recitata vetere epistola Græca Senatus Populique Romani Seleuco Regi amicitiam & societatem ita demum pollicentis, si consanguineos suos Ilienses ab omni onere immunes præstitisset.*

61. *Alite lugubri.*] *Mala ave.* lib. 1. Od. 15.

Fortuna

infaustis auspiciis, repetetur, casu iterum luctuoso, triumphantis exercitûs ductrice me Jovis uxore & sorore. Si ter ex ære mœnia reparentur, favente Apolline, ter quoque diruta prosternantur à Græcis mihi dilectis: ter captiva conjux plangat maritum ac filios. At ludenti citharæ ista minime congruant. Quo pergis, ô Musa? cessa audax Deorum verba narrare, atq; humili carmine diminuere grandia.

Fortuna tristi clade iterabitur,
Ducente victrices catervas
Conjuge me Jovis & sorore.
Ter si resurgat murus aheneus,
Auctore Phœbo; ter pereat meis
Excisus Argivis; ter uxor [25]
Capta virum puerosque ploret.
Non hæc jocosæ conveniunt lyræ.
Quo, Musa, tendis? Desine pervicax
Referre sermones Deorum, &
Magna modis tenuare parvis.

ANNOTATIONES.

Ex avium aspectu, volatu, cantu auspicia captari solita, notum est.

64. *Conjuge me Jovis & sorore.*] Virgil. Æneid. 1.

Ast ego quæ Divum incedo Regina, Jovisque
Et soror & conjux.

Servius ibid. *Physici,* inquit, *atherem Jovem, id est, ignem volunt intelligi, Junonem vero aërem: & quia tenuitate hæc elementa paria sunt, dixerunt esse germana: & quoniam Juno, id est aër, igni subjectus est, jure superposito elemento mariti nomen inditum.* Cic. 2. de Nat. Deor. n. 66. *Aër, ut Stoici disputant, interjectus inter mare & cœlum Junonis nomine consecratur; quæ est soror & conjux Jovis; quod & similitudo est ætheris, & cum eo summa conjunctio. Effœminarunt autem eum, Junonique tribuerunt, quod nihil est eo mollius.* Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. cap. 17. *Apud Theologos,* inquit, *Jupiter est mundi anima, hinc illud.*

Ab Jove principium Musæ: Jovis omnia plena.

Quod alii Poetæ sunt mutuati de Arato, qui de sideribus locuturus, a Cœlo, in quo sunt sidera, exordium sumendum esse decernens, ab Jove incipiendum memoravit. Hinc Juno & soror ejus & conjux vocatur. Est autem Juno aër, diciturque soror, quia seminibus iisdem, quibus cœlum, etiam aër est procreatus: conjux, quia cœlo subjectus est aër.

66. *Auctore Phœbo.*] Hunc impense Trojanis favisse compertum est. Legunt quidam, *ductore.*

Ter pereat.] Allusum videtur ad triplex Il[ii] excidium, primo ab Hercule, deinde a Græci[s,] postea a C. Fimbria, Syllanis temporibus, [u]t ante annotavi. Vide Appianum.

Meis Excisus Argivis.] Argivos Juno foveb[at] maxime, quod ipsa præcipue Argis colebatur quæ urbs Argiæ Peloponnesi regionis princeps & caput erat. In ea sedebat Rex Agamemno[n] Græcæ in Trojanos expeditionis Dux & Imperator. Virgil. Æneid. 1. v. 27.

Memor Saturnia belli
Prima quod ad Trojam pro charis gesserat Argis

67. *Ter uxor Capta, &c.*] Vel Trojanæ mulieres quælibet cæsos aut captos lugeant & ipsæ captivæ, aliæ viros suos, aliæ filios. Vel, *uxor capta virum,* Hecuba Priamum, Andromache Hectorem; *puerosque ploret,* hæc Astyanacta, illa vero Hectorem, Parin, Deiphobum, Troilum, &c.

69. *Non hæc jocosæ conveniunt lyræ, &c.*] Egregie se Poëta comprimit in ipso Poëtici ardoris impetu, quasi tam grave argumentum haud Lyricis versibus bene conveniat: ipse tamen ad Pisones ita docet:

Musa dedit fidibus Divos, puerosque Deorum,
Et juvenum curas, & libera vina referre.

Et Pindarus aliique res quasque graves lyra graviter cecinerunt. Verum belle Horatius tum desinit, cum ultra vix sine offensione Augusti, progredi se posse intelligeret.

ODE

ODE IV.

Musarum se præsidio tutum semper & ubique fuisse, gratus profitetur.

DEscende cœlo, & dic age tibia
Regina longum, Calliope, melos, [258]
Seu voce nunc mavis acuta,
Seu fidibus citharave Phœbi.
Auditis? An me ludit amabilis 5
Insania? Audire, & videor pios
Errare per lucos, amœnæ
Quos & aquæ subeunt & auræ.
Me fabulosæ Vulture in Appulo

O Princeps Calliope, veni ex Olympo; & cantionem longiorem cane fistulâ, sive placet magis, voce clarâ, vel chordis aut lyrâ Apollinis. An *auditis? An me decipit* jucundus *furor? Videor audire & cer*nere illam *ambulantem in sacris nemoribus, per quæ riv penetrant ac venti. Me pue*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 9. Lib. 1.

Oden hanc inter eximias censet eruditus quisque: respondere superiori, imo & continuari, placuit nonnullis; sed perperam. Musis accepta refert Horatius pleraq; id vero potissimum, quod redierit in gratiam cum Augusto, contra quem militaverat. Hinc ejus Principis moderationem & clementiam extollit egregie: eoque duntaxat spectasse, non immerito videatur.

1. *Descende cœlo.*] Gravis & solemnis invocatio res graves notat, gravemque enthusiasmum præsagit.

Cœlo.] Illic etiam Musis sua sedes est. Hesiod. init. Theogon. nec semel, Musas nuncupat *Olympiades Jovis filias*: pariter & Homer. Hymn. in Mercur. &c. Iliad. vero 2. in cœlo domos habere scribit.

Ἔσπετε νῦν μοι Μοῦσαι
Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι.

Ennius similiter.

Musæ quæ pedibus magnum pulsatis Olympum.

Vide & Macrob. in Somn. Scip. lib. 2. cap. 3.

2. *Regina Calliope.*] Musarum princeps vel cantu aliis præstans: Regum etiam comes. Hesiod. Theogon. Ἀπασέων προφερεστάτη, *Omnium excellentissima.* Βασιλεῦσιν ὀπηδεῖ, *Reges comitatur.* Diod. Sicul. lib. 5. cap. 1. *Musis nomina, cuique a proprio munere tribuerunt. Clio propter gloriam, &c. . . . . Calliopen quod cantus suavitate cæteris antecedens magni ab auditoribus æstimetur.*

Longum melos.] Certe est Od. hæc e longioribus. Vide A. Gell. lib. 16. cap. 18.

3. *Seu voce, Seu fidibus, &c.*] Istis nempe constat exerceturque Musica, voce, lyra, tibia. De cithara ab Apolline inventa, lib. 1. Od. 21.

5. *Auditis? An me ludit, &c.*] O sodales an mecum auditis Calliopen canentem, meisque jam votis respondentem?

Amabilis Insania.] Voluptatem sane maximam præstat ardor poëticus iis, qui divina illa facultate sunt donati.

6. *Audire, & videor pios Errare per lucos.*] Veluti præsentiam numinis sentiat, atque enthusiasmo correptus ita loquitur.

7. *Lucos.*] In solitariis maxime locis delubra statuebant veteres: ibiq; Deos credebant libentius habitare, ubi quies & silentium, ubi nullæ turbæ aut strepitus mentium integritatem labefactarent: ubi *Sapientiæ Gymnasium, ubi mores bene instituuntur, & animi virorum diriguntur.* Hæc enim solitudo præbet, ex Plutarcho.

8. *Quos & aquæ subeunt & auræ.*] Perfluentes aquæ, & aspirantes seu perflantes auræ ac Zephyri amœnos faciunt in primis lucos.

9. *Me fabulosæ, &c.*] Hæc strophe magnam interpretibus crucem fixit hactenus. Atenim quo referenda vox *fabulosæ?* Deinde, quid ait Poeta de *Vulture Appulo, extra Apuliam?* Quod primum spectat; sunt qui Apuliam dici fabulosam velint, ac de insulis etiam Diomedis Apuliæ proximis meras ipsi fabulas texant. Quidam nutricem Horatii Apuliam vocari, quæ fabulosa narrare solita sit, comminiscuntur: papæ! cudere se anile figmentum nec advertunt. Verum enim, an palumbes (quod restat) fabulosas dicat poëta, quando rem ut vere gestam commemorat? Ita sane melioris notæ interpretes. Imo *palumbes fabulosæ*, inquam ego; sicut *Hydaspes fabulosas*, lib. 1. Od. 22. v. 8. Et apud Plin. lib. 5. c. 1. Atlas *mons Africæ vel fabulosissimus:* nimirum quod de illis valde multa scribunt, dicunt, fabulantur; præsertim vero poëtæ. Sic palumbes currui Veneris trahendo jungunt; eique numini sacras, atque, ut hoc loci, ministras faciunt.

Vulture in Appulo Altricis extra limen Apuliæ.] Est Vultur mons in Apuliæ Lucaniæque confinio, quemadmodum & Venusia Horatii patria & *altrix*. Itaque nullo negotio omnis solvetur, si quis est, nodus. Erat *in Appulo Vulture* poëta, ibique ob-

Altricis

rum defessum ludendo, somnoque oppressum *celebratæ palumbes recentibus foliis cooperuere in Vulture Appulo extra fines Apuliæ nutricis* meæ. *Quæ res admirationem cunctis faceret, quotquot sublimis Acherontiæ domus incolunt, & Bantiæ campos, agrosq; opimos Ferenti depressi: quo pacto somnum caperem securo corpore à nigris viperis atque ursis: quâ* etiam *ratione contectus essem sacratâ lauro & myrto congestâ, puerulus* ego *non absque numinum* tutelâ *impavidus. Vester*, ô *Musæ, vester* sum; *seu vehor ad Sabinos asperos: sive algidum Præneste, seu declive Tibur, seu Baias amœnas* adire *libuerit. Vestros fontes & choros amantem haud me vitâ privavit actus in fugam exercitus apud Philippos, neq; arbor execranda, neq; Palinurus* in *mari Siciliæ. Quandocumq; mihi vos aderitis, ultrò*

Altricis extra limen Apuliæ, [259]
Ludo fatigatumque somno, 11
Fronde nova puerum palumbes
Texere: mirum quod foret omnibus,
Quicumque celsæ nidum Acherontiæ,
Saltusque Bantinos, & arvum 15
Pingue tenent humilis Ferenti:
Ut tuto ab atris corpore viperis
Dormirem & ursis: ut premerer sacra
Lauroque, collataque myrto,
Non sine Diis animosus infans. 20
Vester, Camœnæ, vester in arduos
Tollor Sabinos: seu mihi frigidum [260]
Præneste, seu Tibur supinum,
Seu liquidæ placuere Baiæ.
Vestris amicum fontibus & choris, 25
Non me Philippis versa acies retro,
Devota non extinxit arbor,
Nec Sicula Palinurus unda.
Utcumque mecum vos eritis, libens

ANNOTATIONES.

dormivit puer; extra fines tamen Apuliæ tum fuit siquidem versatur in istius latere montis ad Lucanos respiciente & pertinente. Sic de seipso ait, Sat. 1. lib. 2. v. 34.

Lucanus, an Appulus, anceps.
Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus.

12. *Fronde nova puerum palumbes Texere.*] Jam tum suam mihi tutelam obtulere Dii, quam postea abunde expertus sum.

Palumbes.] Columbæ silvestres.

14. *Nidum Acherontiæ.*] Acherontia est urbs Lucaniæ in montis vertice, ut nidus in arboris fastigio, posita. Cicero 1. de Orat. n. 169. *Tanta vis patriæ est, ut Ithacam illam in asperrimis saxulis tanquam nidulum affixam sapientissimus vir immortalitati anteponeret.*

15. *Saltusque Bantinos.*] Bantia oppidum est Apuliæ in Apuliæ confinio, pascuis abundans, Venusiæ proxima.

16. *Humilis Ferenti.*] Hæc etiam urbs Apuliæ Lucaniæ fines attingit inter Venusiam & Acherontiam sita.

17 *Ut tuto ab atris, &c.*] Circumstantibus nempe istarum urbium incolis mirum visum est, qui fieret, ut puer ego dormirem tutus illic tum a viperarum venenis, cum & ab ursorum voracitate. Quo etiam præsagio obtectus essem laurea Apollini, myrtoque Veneri consecrata. Illic autem offensum est Poetam me fore, hinc vero ad canendas res amatorias destinari.

20. *Non sine Diis.*] Pindar. Pyth. Od. 5. ὀ θεῶν ἄτερ. Virgil. *Non sine numine Divum.* Sallust. *Tanta repente mutatiò non sine Deo videretur.*

21. *Camœnæ.*] A cantu Servius, a castitate mentis Festus nomen hoc factum aiunt.

In arduos Tollor Sabinos.] Sive quando montosam Sabinorum regionem scando, pergens ad prædium meum ibi situm. Supra, in fine primæ Odes hujus libri.

22. *Frigidum Præneste.*] Latii oppidum frigidas habens & salubres aquas. Strabo lib. 5.

23. *Tibur supinum.*] In montis ascensu ædificatum. De eo lib. 1. Od. 7. & 18.

24. *Liquidæ Baiæ.*] Urbs Campaniæ maritima, calidis aquis, aere puro, secessu grato celebrata, Lib. 2. Od. 18.

25. *Vestris amicum fontibus, &c.*] Ope vestra & patrocinio quoties salvus fui? Primo non perii in cæde ac fuga exercitus Bruti & Cassii, ad Philippos urbem Thessaliæ. Lib. 2. Od. 7. Deinde me non oppressit arbor *cerebro* prope *illapsa*; de quo lib. 2. Od. 13. & 17.

27. *Devota.*] Diris nempe, sacra, detestabilis. Postea cum a Philippensi bello redirem in Italiam, periclitatus sum graviter quidem, at naufragium tamen non feci ad promontorium Lucaniæ nominatum a Palinuro Æneæ nauclero illic merso, quod mari Siculo profunditur.

29. *Utcumque mecum vos eritis.*] Vestram ergo tutelam sæpe expertus nihil est quod usquam formidem, nullum certe non periculum intrepidus adibo, vestra fretus ope & præsidio.

Insani-

Insanientem navita Bosporum 30
Tentabo, & arentes arenas
Littoris Assyrii viator:
Visam Britannos hospitibus feros,
Et lætum equino sanguine Concanum: [261]
Visam pharetratos Gelonos, 35
Et Scythicum inviolatus amnem.
Vos Cæsarem altum, militia simul
Fessas cohortes abdidit oppidis,
Finire quærentem labores,
Pierio recreatis antro. 40
Vos lene consilium & datis, & dato [262]

Bosphorum æstuosum navigabo, & peragrabo sicca sabula finium Syriæ: pergam ad Britannos advenis crudeles, atque ad Concanos cruoris equini potu *gaudentes: Gelonos pharetram gestantes, atque fluvium Scythiæ adibo illæsus. Vos magnum Augustum finem laboribus petentem oblectatis* in *specu Pierio, quando fatigatas bello turmas* in *urbibus collocavit. Vos mansuetum animum & donatis, & donate*

ANNOTATIONES.

30. *Insanientem Bosporum.*] Æstuosas ac frementes maris angustias. Lib. 2. Od. 13. v. 14. Virgil. Eclog. 9. v. 43.

Huc ades, insani feriant, sine, littora fluctus.

31. *Arentes arenas Littoris Assyrii.*] Quidam legunt *urentes*. Intellige Syriæ seu Assyriæ vel fines extremos: nam veteribus quælibet regionum & agrorum extremitates, littora vocabantur: vel solitudines arenosas & ferventes, in quibus viatores æstu soluti nonnunquam intereunt. Ab Assur filio Sem dicta Assyria, Asiæ regio, Mesopotamiæ affinis, ab ea Tigri flumine distincta. Isidor. Etym. S. Aug. Quod si placet Assyriam poni pro Syria, hæc certe ad mare extenditur, ejusque tenet littus. Plin. 5. cap. 12. *Juxta Syria littus occupat, quondam terrarum maxima, & pluribus distincta nominibus . . . Assyria ante dicta, &c.*

33. *Britannos hospitibus feros.*] Ab his olim hospites immolari solitos aiunt: sicut apud Tauricæ regionis populos id factum constat. Vide Euripid. Iphigen. in Tauris.

34. *Lætum equino sanguine Concanum.*] Concani Cantabrorum pars, apud Hispaniam Tarraconensem, Massagetarum colonia fuere; quædam habuere communia cum Thracibus & Scythis, quantum ad crudelitatem belluinumque ritum, ex Strabone lib. 5. Istis omnibus, sicut & Sarmatis mos erat, e pedis vel cruris equini venis eductum sanguinem lacti permixtum potare. Plin. lib. 18. cap. 10. *Pulte aluntur, & cruda etiam farina, equino lacte, vel sanguine e cruris venis admisto.* Virgil. Georg. 3. v. 460.

Inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam:
Bisaltæ quo more solent, acerque Gelonus;
Et lac concretum cum sanguine potat equino.

Martial.

Venit & epoto Sarmata pastus equo.

Sil. Italic. lib. 3.

Nec qui Massagetem monstrans feritate parentem,
Cornipedis fusa satiaris, Concane, vena.

35. *Pharetratos Gelonos.*] Scythiæ populos, de quibus Lib. 2. Od. 9. & 20. Virgil. Æneid. 8. *Sagittiferos.*

36. *Scythicum amnem.*] Tanaim fluvium (vernac. *Don*) inter Europam & Asiam limitem celeberrimum. Lucan. lib. 3.

Vertice lapsus
Riphæo Tanais diversi nomina mundi
Imposuit ripis, Asiæque & terminus idem
Europæ, mediæ dirimens confinia terræ.

37. *Vos Cæsarem, &c.*] Vos etiam, O Musæ, Augustum Cæsarem, post bellicos labores, recreatis cantionibus vestris ac modulis poeticis; *in antro Pierio*, secessu & otio liberali.

Militia Fessas cohortes simul abdidit oppidis.] Cum in urbibus copias, hyemandi causa, seu in hybernis collocavit.

39. *Finire sequentem labores.*] His quidam alludi volunt ad id quod refertur Augustus quietem optasse & vacationem a Republica petivisse. Vide Sueton. Octav. cap. 28. Sed potius notatur Augusti consuetudo per hyemes vacandi literarum studio, ingenii deliciis, carminum scriptioni. Sueton. Octav. cap. 84. *Eloquentiam studiaque liberalia ab ætate prima & cupide & laboriosissime exercuit, &c.* cap. 85. *Multa variigeneris prosa oratione composuit . . . . Poeticam summatim attigit. Unus liber extat scriptus ab eo hexametris versibus, cujus & argumentum & titulus est,* Sicilia. *Extat alter æque modicus Epigrammatum: quæ fere tempore balnei meditabatur. Tragœdiam magno impetu exorsus, non succedente stylo abolevit.* De Ajace illa erat, &c.

40. *Pierio recreatis antro.*] Pierius mons est Thessaliæ Musis sacer. Inde Pierides illæ dictæ sunt, & quicquid ad eas pertinet Pierium vocari, notum est ac tritum. Cicero de Natura Deorum, a Pierio patre nomen desumit: at Sext. Pompeius a dicto monte, cujus amœnitas & solitudo opportuna est & grata studiosis.

41. *Vos lene consilium & datis.*] Humanæ literæ, quæ ad humanitatem & lenitatem instituunt,

Gaudetis

benignæ lætamini. Novimus quomodo sceleratos Gigantes, ac ferocem phalangem misso fulmine profligarit is, qui terram immobilem, qui mare ventis obnoxium moderatur atque oppida, mœstamque regionem. Deosque & homines solus guberna: potestate legitima. Jovi ..tum ingentem incusserant immanes illi juvenes lacertis confisi, & fratres Pelion superaddere conati Olympo umbroso.

Gaudetis almæ. Scimus ut impios
Titanas immanemque turmam
Fulmine sustulerit caduco,
Qui terram inertem, qui mare temperat 45
Ventosum, & urbes, regnaque tristia,
Divosque, mortalesque turmas
Imperio regit unus æquo.
Magnum illa terrorem intulerat Jovi [263]
Fidens juventus horrida brachiis, 50
Fratresque tendentes opaco
Pelion imposuisse Olympo.

ANNOTATIONES.

dictæ. Suet. Octav. cap. 51. *Clementiæ civilitatisque ejus multa & magna documenta sunt, &c.* Vide cap. seq. ibid. Erga literatos & ingeniosos benignitate ac liberalitate summa usum, nemo nescit. Sueton. cap. 89. *Ingenia sui seculi modis omnibus fovit. Recitantes & benigne & patienter audivit, &c.*

Consilium.] Adverte duas breves pro una longa, sic & postea Od. 6.

Hinc omne principium.

Dato Gaudetis.] Non vos pœnitet datæ Cæsari humanitatis, qua vestros clientes fovet Sueton. mox cit.

42. *Scimus ut impios Titanas, &c.*] Clare patet per Jovem designari Augustum, per Titanas & Gigantes omnes Augusti adversarios, quibus sublatis ac virtute domitis, rerum potitus est. Mire vero Augusto blanditur, dicens pro eo stetisse Palladem, id est, sapientiam cum virtute conjunctam; Bruto vero & Cassio fuisse vim consilii expertem, quæ propria mole corruerit. Porro ista Cæsaris elogia allegoricis ambagibus ingeniose exornat.

Impios Titanas.] Terræ ac Titanis filios, Gigantes, qui Deos lacessere ausi Jovemque cœlo pellere moliti sint. quasi patris ulciscendi causa, ad quem hæreditario jure cœli regnum pertineret, utpote fratrem Saturni natu majorem. Vide lib. 2. Od. 12. & 19. Virgil. Æneid. 6. v. 580.

Genus antiquum terræ, Titania pubes,
Fulmine dejecti.

Diodor. Sicul. lib. 4. cap. 3. scribit Cœlum e Tirea uxore decem & septem filios procreasse, proprioque nomine singulos, communi autem omnes a matre Titanas appellasse.

Impios.] Macrob. Saturnal. lib. 1. cap. 20. *Quid Gigantes aliud fuisse credendum est, quam hominum impiam quandam gentem, Deos negantem: & ideo existimatam Deos pellere de cœlesti sede voluisse? Horum pedes in draconum volumina desinebant, quod significabat nihil eos rectum, nihil superum cogitasse, totius vitæ eorum gressu atque processu in inferna mergente.*

45 *Terram inertem.*] Lib. 1. Od. 34. *Bruta tellus.*

46. *Regnaque tristia.*] Inferos. Nec enim credendum Cruquio interpretanti, Tyrannidem, ob vocem, *urbes*, Inferis haud convenientem, inquit ille: quasi vero jungenda essent hæc, *urbes regnaque tristia.* Imo Jovis imperium extendit Poeta ad Superos Inferosque, & orbem hunc seu mare, terramque, in qua urbes. Quæ omnia, complectitur his vocibus, *Divosque mortalesque turmas regit unus*, scilicet Jupiter. Virgil.

Divum pater atque hominum rex.

49. *Magnum illa terrorem intulerat Jovi, &c.*] Illa Gigantum turma immani robore prædita Jovem, cæterosque Deos terruit, ac *periculum* inde *fulgens contremuit domus Saturni veteris*: ut est lib. 2. Od. 12. Vide Hesiod. Theogon. Ovid. Metamorphos. 5. cap. 5

Emissumque ima de sede Typhoëa terræ
Cœlitibus fecisse metum: cunctosque dedisse
Terga fugæ; donec fessos Ægyptia tellus
Ceperit, &c.

50. *Fidens juventus horrida brachiis.*] Virgil. Æneid. 6. v. 582.

Immania vidi
Corpora: qui manibus magnum rescindere cœlum
Aggressi, superisque Jovem detrudere regnis.

51. *Fratresque tendentes, &c.*] Intelligunt nonnulli Otum & Ephialtem, *Aloidas geminos*, quos memorat Virgil. mox cit. sed Gigantes omnes eodem patre, vel eadem matre genitos, adeoque fratres, melius est accipi. De his Virgil. Georgic. 1. v. 280.

Et conjuratos cœlum rescindere fratres.
Ter sunt conati imponere Pelio Ossam
Scilicet, atque Ossæ frondosum involvere Olympum.
Ter pater exstructos disjecit fulmine montes.

52. *Pelion imposuisse Olympo.*] Montes montibus aggerere.

Pelion.] Mons Thessaliæ, Olympo & Ossæ atti-

Sed

Sed quid Typhoeus, & validus Mimas,
Aut quid minaci Porphyrion statu,
Quid Rhœcus, evulsisque truncis 55
Enceladus jaculator audax,
Contra sonantem Palladis ægida [264]
Possent ruentes? Hinc avidus stetit
Vulcanus; hinc matrona Juno, &
Nunquam humeris positurus arcum, 60
Qui rore puro Castaliæ lavit
Crines solutos; qui Lyciæ tenet
Dumeta, natalemque silvam,
Delius & Patareus Apollo.
Vis consilî expers mole ruit suâ: 65
Vim temperatam Dii quoque provehunt
In majus: iidem odêre vires
Omne nefas animo moventes.

Verùm quid Typhon & fortis Mimas, vel quid Porphyrion staturâ terribili, quid Rhœcus & Enceladus eradicatas arbores torqueri nisus, valeant adversus crepantem Minervæ clypeum irrumpentes? Ex hac parte certabat ardens Vulcanus, & domina Juno, necnon Phœbus arcum semper humeris gestans, qui Castalii fontis *aquâ liquidâ passos capillos perfundit, qui Lyciæ nemora & silvam natalem obtinet, Patareus atque Delius* hinc dictus. *Robur sine prudentiâ proprio cadit pondere. Moderatum robur ipsa numina promovent ad amplius: vires autem quodlibet scelus machinantes aversantur.*

ANNOTATIONES.

...bus. *Olympus* Thessaliam à Macedoniâ dirimit, nubes attingit vertice. Unde pro Cœlo ponitur sæpiùs apud Poëtas. Sunt & alii montes ejusdem nominis tres, primus in Mysiâ, alter in Lyciâ, tertius in Cypro. Sed de his non agitur.

53. *Sed quid Typhoeus.*] Quid gigantum vis, insolentia, temeritas, adversus Deos? Ne legas cum vulgo *Typhœus*, Τυφωεὺς qui & Τυφὼς vel Τυφῶν, à τῦφος *arrogantia:* duplici fuisse naturâ, humanâ & ferinâ, dicitur ab Apollodoro, lib. 1. & à Jove percussus, eminùs quidem fulmine, cominus autem adamantinâ falce.

Validus Mimas.] Hic totam Lemnon insulam jaculari in Deos nisus dicitur apud Claudianum: ut ipse Prochytæ Tyrrhæni maris insulæ subjectus. Sil. Ital. lib. 12.

Apparet Prochyte sævum sortita Mimantem.

54. *Minaci Porphyrion statu.*] Ingenti staturâ insolens & minax. De eo Claud. in Gigantomach.

55. *Rhœcus.*] Is & *Rhetus.* Lib. 2. Od. 19.

56. *Enceladus jaculator audax.*] Tam robustus, ut evulsas arbores intorqueret: omnium Gigantum maximus fuisse perhibetur. De eo posteà ad voces, *Nec peredit Impositam celer ignis Ætnam.*

57. *Palladis ægida.*] Iste Palladis clypeus, quo dicitur Jupiter Gigantum repressisse audaces conatus, significat sapiens consilium virtutis comes & præsidium, sine quo ipsa parum valet. Utrumque verò Augusto adfuisse, ut antè jam annotavi, Horatius indicat. De *Ægide.* lib. 1. Od. 15.

58. *Hinc avidus stetit Vulcanus, &c.*] Pro Jove dimicavit *Vulcanus, avidus,* seu quòd ignis omnia corripiat & depascatur; seu quòd ille pugnæ avidus, præliumque ardens capesseret.

59. *Matrona Juno.*] Ovid. Fastor. 6.

Si thorus in pretio est: dicor matrona Tonantis.

60. *Et nunquam humeris positurus arcum, &c.*] Apollo pharetrâ semper & arcu instructus, quæ sunt ejus arma & insignia, de quibus vide Macrob.

61. *Qui rore puro Castaliæ, &c.*] Cui sacer fons Castalius ad radices Parnassi. Lib. 4. Od. 6.

Phœbe, qui Xantho lavis amni crines.

62. *Qui Lyciæ tenet Dumeta.*] Sacrum erat Phœbo delubrum in silvâ Lyciæ, Asiæ Minoris provinciæ, cujus civitas insignis Patara, in quâ & ille præcipuè colebatur, & oracula edebat: hinc dictus *Patareus.* Strab. lib. 14. à Pataro Apollinis filio Pataram nomen habuisse scribit Stephanus.

63. *Natalemque silvam Delius.*] Apud Delum insulam & Cynthi montis nemora natus Apollo fertur: sexque ibi mensibus æstivalibus responsa dabat; sex autem hyemalibus, apud Pataram, teste Servio. Ovid. 2. de Arte Amandi;

Clario Delos amata Deo.

65. *Vis consilî expers mole ruit suâ*] Robur quantum quantum fuerit, nisi consilio & prudentiâ temperetur & regatur, parum juvat aut proficit: quin potiùs ut plurimùm nocet, ex Euripide,

Ῥώμη δ' ἀμαθὴς πολλάκις τίκτει βλάβην.

Sic Bruti virtus & Cassii Romanæ juventutis ac nobilitatis delectu & robore quamvis stipata in irritum occidit, quia consilio caruêre: suâque illi clade & ruinâ totam propè Rempublicam implicuêre. Contrà Augusti virtutem sapientiâ temperatam Dii provexêre ad Romani clavum Imperii, & ad orbis universi dominationem. Ipsi

Dicta mea manifestè comprobat Gyas centum manus habens, pariter *& Orion oppugnator castæ Dianæ*, hujus *Virginis telis confossus. Terra suis portentis imposita ægre fert; atque filios ad fœtida Tartara fulmine detrusos dolet. At vorax flamma non absumit Ætnam injectam: neque libidinosi Tityi hepar dimittit vultur luxuriæ vindex appositus: amantem* verò *Pirithoum trecenta coërcent vincla.*

Testis mearum centimanus Gyas [265]
Sententiarum notus, & integræ 70
Tentator Orion Dianæ,
Virgineâ domitus sagittâ.
Injecta monstris terra dolet suis;
Mœretque partus fulmine luridum
Missos ad Orcum: nec peredit 75
Impositam celer ignis Ætnam:
Incontinentis nec Tityi jecur
Relinquit ales, nequitiæ additus [265]
Custos: amatorem trecentæ
Pirithoum cohibent catenæ. 80

ANNOTATIONES.

verò Dii omnibus iis adversantur, qui suâ fortitudine abutuntur ad scelus.

69. *Gyas.*] Vel Gyges, Briarei frater, vel ipse Briareus, aut Gigantum quispiam ad Tartara cum aliis deturbatus. Vide lib. 2. Od. 17.

70. *Integræ Tentator Orion Dianæ.*] Hanc ille ausus interpellare de stupro, ejus sagittis est confossus ac peremptus. De eo tamen admodùm aliter alii fabulantur. Vide lib. 1. Od. 28. v. 21. & lib. 2 Od. 13. v. penultimo.

73. *Injecta monstris terra dolet suis.*] Monstrosis filiis, nempe gigantibus fulminatis, terra dolet quòd etiam pœnæ ac supplicio illorum servire, eosque premere cogatur ipsis injecta: unde & in ultionem suique doloris qualecunque solatium, famam, quæ Deorum probra evulgaret, dicitur genuisse, *irâ irritata Deorum*, ut canit Virgil. Æn. 4. v. 178.

Injecta.] Gigantes præcipui variis sunt insulis obruti: Otus Cretâ; Prochytâ Mimas ex Silio antè cit. vel Typhœus, ut aliis placet: insulâ Co Polybœtes: Siciliâ Enceladus, vel ut alii scribunt, Tryphon seu Tryphœus. Virgil. Æneid. 3. v. 578.

Fama est, Enceladi semiustum fulmine corpus
Urgeri mole hac: ingentemque insuper Ætnam
Impositam, ruptis flammam exspirare caminis,
Et fessum quoties mutat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cœlum subtexere fumo.

Ovid. Metamorphos. 5. c. 6.

Vasta Giganteis ingesta est insula membris
Trinacris: & magnis subjectum molibus urget
Æthereas ausum sperare Typhœa sedes.
Nititur ille quidem, pugnatque resurgere sæpe,
Dextra sub Ausonio manus est subjecta Peloro:
Læva, Pachyne, tibi: Lilybæo crura premuntur
Degravat Ætna caput, sub quâ resupinus arenas
Ejectat, flammamque fero vomit ore Typhœus, &c.

74. *Luridum.*] Plumbei coloris, lividum pallore & nigrore mixtum.

75. *Nec peredit Impositam celer ignis Ætnam.*] Neque tamen ignis per Ætnæ hiatus è Gigantis suppositi ore prorumpens absumit eum montem: adeóque non minuuntur ejus cruciatus. Vide Lucret. lib. 6. Ætnæ descriptionem, &c.

77. *Incontinentis nec Tityi jecur Relinquit ales*] Vultur Tityi jecur vellicans haud illum unquam patitur interquiescere; quod Latonæ vim inferre tentaverit. Vide lib. 2. Od. 14.

78. *Nequitiæ.*] Libidinem non raró notat ea vox. Cic. in Verrem: *Vestigia libidinis & nequitiæ.* Tuscul. 3. n. 17. *Frugalitatis est motus animi appetentis regere & sedare, semperque adversantem libidini, moderatam in omni re servare constantiam, cui contrarium vitium nequitia dicitur. frugalitas à fruge . . . . nequitia ab eo quod ne quidquam est in tali homine: ex quo idem nihili dicitur.* Gell. lib. 7. cap. 11. *Nequam hominem Græci dicunt ἀκόλαστον libidinosum; vel μιαρὸν scelestum, &c.* Vide Macrob. Saturnal. lib. 2. in fine.

79. *Amatorem trecentæ Pirithoum cohibent catenæ.*] Amator ille temerarius Proserpinam ut raperet ad Inferos profectus, ibi catenis constrictus pœnas luit graves ac diuturnas suæ intemperantiæ.

ODE V.

Augusti laudes. Crassi vituperium. Reguli virtus, fides, constantia.

COELO tonantem credidimus Jovem
Regnare: præsens divus habebitur [267]
Augustus, adjectis Britannis
Imperio, gravibusque Persis.
Milesne Crassi conjuge barbarâ 5

Non dubitavimus Jovem Cœlo dominari, quando intonuit: & Augustus vivens censebitur numen, additis Imperio Romano *Britannis & Persis terribilibus.* Ergo *ne Crassi miles uxoris peregrinæ*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà Od. 9. Lib. I.

1. *Cœlo tonantem, &c.*] Quando potentiam suam Jupiter ostendit fulgoribus ac tonitruis, tum credidimus eum in Cœlo regnare: sic Augustum degentem in vivis ac nobis præsentem nemo dubitabit inter numina recensere & colere, qui facinora plusquam humanæ virtutis ediderit; reparans gloriam nominis Romani per Crassum ejusque milites obscuratam & infractam. Porrò quas gentes & quot Augustus subegerit, vide apud Sueton. L. Flor. lib. ult. Sext. Aurel. Victor. Orof. lib. 6. &c.

Tonantem credidimus Jovem Regnare.] Cic. de Nat. Deor. 2. *Nonne perspicuum est ex primâ admiratione hominum, quod tonitrua jactusque fulminum extimuissent, credidisse ea efficere rerum omnium præpotentem Jovem?* Sueton. Octav. 29. *Tonanti Jovi ædem consecravit liberatus periculo, cum expeditione Cantabricâ per nocturnum iter, lecticam ejus fulgor perstrinxisset, servumque prælucentem exanimâsset.* Lucan.

Per fulmina tantùm
Sciret adhuc solum Cœlo regnare tonantem.

2. *Præsens divus habebitur.*] Non à Romanis tantùm, sed & ab exteris nationibus. Nam ex Sueton. *Pleraque provinciarum templa & aras constituerunt, quod aliis non nisi post mortem contigerat.* Id factum Pergami in Asiâ, Nicomediæ in Bithyniâ refert Dio, lib. 51.

Virgil. Eclog. 1.
O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit,
Namque erit ille mihi semper Deus: illius aram
Sæpè tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.

3. *Adjectis Britannis Imperio.*] Ille tamen ipse *Intactus Britannus*, Epod. 7. & *post Divum Julium nulli tentatus*, nec nisi ab Imperatore Claudio triumphatus dicitur. Sueton. Claud. 17. Tacit in vitâ Agricolæ, &c. Ergo quasi futuræ victoriæ præsagium scripta est hæc Ode proficiscenti ad bellum Britannicum Augusto, unde tamen revocatus est motibus ac tumultibus Dalmaticis & Pannonicis, ex Dione, lib. 40. vel eos quasi victos Poëta canit, qui ad Augustum aliquot post annos arma rursum eò parantem inferre, iamque *iturum Cæsarem in ultimos orbis Britannos*, legatos de pace miserunt: quâ impetratâ, Capitolio dona intulerunt, suamque Romanis insulam propè addixerunt. Testis Strabo, lib. 4. Οἰκείαν σχεδὸν παρεσκεύασαν τοῖς Ῥωμαίοις ὅλην τὴν νῆσον, &c. Alii; quod per Drusum Augusti privignum sint superati, ejus nempè felicibus auspiciis. Vide lib. 4. Od. 14. ad finem.

4. *Gravibusque Persis.*] Graves Persas quidam intelligunt, quia gravis armaturæ: meliùs alii, ob Crassi gravissimam certè cladem; de quâ mox. Hi porrò, qui pro Parthis ponuntur absque dubio, dicuntur Subacti, quod *Armeniam vindicanti Augusto facile cesserunt: obsides obtulerunt.* Jus creandi Regis permiserunt: adempta denique M. Crasso & M. Antonio signa militaria remiserunt. Sueton. Octav. cap. 2. Eutrop. Flor. Aurel. Victor &c. Vide etiam que annotavi lib. 1. Od. 19. ad v. 12. Adde Xiphilinum, in Augusti Monarchiâ: *Phraates per id tempus metuens ne Cæsar contra se exercitum duceret, captivos ad eum remisit, & signa militaria, quæ à Crasso acceperat: quâ ex re Cæsar gloriâ efferebatur, quòd absque labore recuperâsset ea, quæ alii magnis præliis amisissent: ob eam causam sacra fecit, atque sedens in equo urbem ingressus est. Tum laudabatur, quod sibi nihil prætereà acquirendum esse putaret . . . cum esset autem in Asiâ, regnaque & principatus partim aliis confirmâsset, partim ad alios transtulisset, condemnatis quibusdam regibus, nonnullis etiam laudatis, atque in amicitiam receptis, quàm plurimæ legationes ad eum venerunt, &c.*

5. *Milesne Crassi conjuge barbarâ, &c.*] Auget Poëta invidiam ac turpitudinem Crassiani exercitûs, ut hinc majorem paret Augusto gloriam, qui dedecus illud absterserit, eos vincendo qui anteà victores, & *clade Crassianâ altiùs animos erexerant*, ex. Flor. lib. 4. cap. 9. exinde Romanis formidabiles: ut dixi lib. 1. ad Od. 19. cit.

Crassi.] Jul. Flor. lib. 3. cap. 11. *Cupiditas Consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, undecim strage*

 Turpis

vir infamis extitit? Etiamne Marsus & Appulus in castris hostium socerorum consenuit sub principe Medo, Anciliorum, nominis, togæque, & perennis Vestæ immemor, stante Jove & civitate Romanâ? O Senatus, & corrupti mores! Reguli prudens animus id præsenserat, cùm refragatus est ignominiosis legibus & exemplo in posterum damnoso, nisi juvenes bello capti interire sinerentur, *absque miseratione.*

Turpis maritus vixit? Et hostium [268]
(Proh Curia, inversique mores!)
Consenuit socerorum in armis
Sub rege Medo, Marsus & Appulus,
Anciliorum, nominis, & togæ 10
Oblitus, æternæque Vestæ,
Incolumi Jove & urbe Româ?
Hoc caverat mens provida Reguli,
Dissentientis conditionibus [269]
Fœdis, & exemplo trahenti 15
Perniciem veniens in ævum;
Si non periret immiserabilis

ANNOTATIONES.

Legionum & ipsius capite mulctata est .... Filium ducis penè in conspectu patris telis operuêre hostes. Reliquiæ infelicis exercitûs, quo quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamque distracta, vix nuntium cladis retulerunt. Caput ejus recisum cum dextera manu ad Regem reportatum, ludibrio fuit, nèc indignè. Aurum enim liquidum in rictum oris infusum est: ut cujus animus arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum & exangue corpus auro ureretur.

Conjuge barbarâ Turpis maritus vixit?] In eâ nimirùm clade Romani exercitûs ad viginti millia desiderati sunt, ad decem verò millia capti turpitudine barbararum conjugum vitam redemerunt, îmò & consueverunt cum hostibus soceris, & in eorum castris militârunt. Appian. lib. 2. de bello Parthico; Plutarch, &c.

7. *Turpis maritus*] Justum enim matrimonium est inter cives tantùm, ex Jurisc. In eo præterea turpitudo, quod uxores ducerent filias Parthorum, qui inter Assyrios, Medos, ac Persas obscurissimi; quique Scytharum ferebantur exules ac profugi, quod & sonat vocabulum; denique, quòd conscripti in eorum exercitu, qui totus penè è servis constaret. Nam & cum M. Antonio occurrissent millia Parthorum equitum quinquaginta, quadringenti ad summum fuerunt ingenui.

7. *Proh Curia, inversique mores!*] O Senatûs infracta majestas Consulis turpi cæde! O mores corrupti militum Crassianorum, qui contra nominis Romani honorem serviant hostibus! Orodi Parthorum Regi fidem & sacramentum præstare non erubescant *Marsus & Appulus*, optimi Italiæ bellatores, ut alibi jam annotavi.

10. *Anciliorum, nominis, & togæ Oblitus, &c.*] Dignitatem nominis Romani, sacra, & religionem pessumdantes. *Ancilia* scuta erant brevia duodecim, *dicta ab Ancisu, quod ea arma ab utrâque parte, ut peltæ Thracum, incisa*, ex Varrone 6 de Ling. Lat. Horum unum cœlo emissum ibi fore Imperium spondebat: quod ne dignosceretur ac surriperetur, undecim ei similia fabricari Numa jussit, simulque omnia in æde Martis condi & servari. Dionys. Halic.

11. *Æternæque Vestæ.*] Ignis illius æterni, qui in Vestæ templo debebat à Virginibus Vestalibus custodiri, ut Imperium Romæ staret perpetuum. Dionys. Halic. lib. 2. Cic. 2. de Legibus; *Virgines Vestales in urbe custodiunto ignem foci publici sempiternum.* Virgil. Æneid 4. ——

—— *Vigilemque sacraverat ignem*
Excubias Divûm æternas.

12. *Incolumi Jove & urbe Româ.*] Si quidem Roma non fuisset ampliùs, culpandi sanè non essent, qui apud exteros sedem & familiam figerent. At stante Urbe & Capitolino Jove Romanos protegente, barbaris nomen & manus dare, hoc certè probrosum Romanis militibus.

13. *Hoc caverat mens provida Reguli.*] Hoc grande malum præcavebat M. Attilius ille Regulus, *primi punici belli gloria cladesque maxima*, ut ait Valer. Maxim. lib. 4. cap. 4. quando reddi pro se captivos Carthaginensium vetuit: timebat nempè ne spem vitæ milites ignavi ponerent in captivitate, ideòque remissiùs in acie dimicarent, ac mortis metu ad fugam, abjiciendave arma incitarentur. Noluit itaque perniciosum de se exemplum posteris relinqui, quo disciplina militaris, ipsaque subinde Respublica deperiret.

17. *Si non periret immiserabilis Captiva pubes.*] Ut ergo totam duntaxat in virtute & armis vitæ spem collocarent milites, volebat eos, qui sese dedentes vitam ab hoste precati essent, ei necandos permitti, nec quemquam redimi: quod quidem sanxerat & Plato 5. de Rep. Cic. 3. Offic. n. 114. *Octo hominum millia tenebat Hannibal, non quos in acie cepisset, aut qui periculo mortis diffugissent, sed qui relicti in castris fuissent à Paulo & Varrone Consulibus: eos Senatus non censuit redimendos, cùm id parvâ pecuniâ fieri potuisset: ut esset insitum militibus nostris, aut vincere, aut emori. Quâ quidem re auditâ fractus animus Hannibalis, quòd Senatus P. Q. R. rebus afflictis tam excelso animo fuisset.*

Captiva

Captiva pubes. Signa ego Punicis
Affixa delubris, & arma
Militibus sine cæde, dixit, 20
Direpta vidi: vidi ego civium
Retorta tergo brachia libero,
Portasque non clausas, & arva
Marte coli populata nostro. [270]
Auro repensus scilicet acrior 25
Miles redibit? Flagitio additis
Damnum. Neque amissos colores
Lana refert medicata fuco:
Nec vera virtus, cum semel excidit,
Curat reponi deterioribus. 30
Si pugnat extricata densis
Cerva plagis, erit ille fortis,
Qui perfidis se credidit hostibus:
Et Marte Pœnos proteret altero,
Qui lora restrictis lacertis 35
Sensit iners, timuitque mortem.

Ego, inquit ille, *templis Carthaginiensibus appensa conspexi vexilla* Romana, *atque arma militibus haud repugnantibus adempta. Ego civium* Romanorum *conspexi manus post dorsum ingenuum inversas; & portas apertas: & agros arari nostris armis* paulò antè *devastatos. Nimirùm redemptus auro miles animosior fiet?* Imò *crimini jungitis detrimentum. Nec deperditum colorem lana reparat fuco tincta: nec sincera virtus, si quando fuerit labefactata, satagit restitui depravatis. Si* quidem *cerva strictis retibus expedita dimicat, erit* etiam *strenuus is qui perjuris hostibus se commisit: atque in alio certamine Carthaginienses conculcabit, qui ligatis retro brachiis vincula tulit ignavus, ac mori formidavit.*

ANNOTATIONES.

18. *Signa ego Punicis, &c.*] Hæc Reguli verba sunt, ullum cum hostibus pactum dissuadentis in Senatu; ostensáque militum inertium indignitate & honoris Romani labe, omnem erga illos miserecordiæ sensum ex animo Senatorum amovere satagentis. Ego vidi, inquit, signa Romana hostium delubris affixa, vidi arma ignavis illis militibus erepta, quæ tamen præ vitâ servare & tueri debuissent: vidi cives Romanos vinctis post tergum manibus fœdam servitutem gloriosæ morti, quod nefas ingenuis, anteposuisse.

19. *Affixa delubris.*] Ex more veteri, qui etiamnum viget apud varias nationes: ut sic accepta Deo victoria referatur.

23. *Portasque non clausas, &c.*] Vidi & Carthaginis portas præ securitate non clausas, velut in mediâ pace, adeò procul aberat omnis metus hostilis, post cladem nostri exercitûs, agrosque liberè arari & coli; quos tamen paulò antè armis populati fueramus. Flor. lib. 2. cap. 2. *M. Attilio Regulo duce jam in Africam navigabat bellum ..... ventis remisque properatum est; tantusque terror hostici adventûs Pœnis fuit, ut apertis penè portis Carthago caperetur ..... nec cum hominibus, sed cum monstris quoque dimicatum est ..... Sed omnium victor Regulus cùm terrorem nominis sui latè circumtulisset, ... Carthaginem belli caput urgebat obsidio, ipsisque portis inhærebat, &c.*

25. *Auro repensus scilicet, &c.*] Ironicè. Redemptus scilicet miles in altero certamine fortior & acrior erit. Quisquis hoc sperat, quanto versatur in errore? & pretium disperdere est, & ignaviam augere atque infamiam. Enimvero sicut *lana fuco medicata* genuinum & nativum colorem seu candorem amissum nunquam recuperat, ità virtus semel deformata & detrita ad pristinum splendorem nunquam redit, nec reparatur in iis, qui per inertiam & socordiam deteriores facti fuerint. Virgilius tamen contra scribit Æn. 2.

Quondam etiam victis redit in præcordia virtus.

Repensus.] Æs olim non numerabatur ut nunc, sed pendebatur.

28. *Fuco.*] Fucus herba est marina vestibus tingendis idonea. Plin. l. 26. c. 10. *Tria sunt genera: latum, longius, quadantenus rubens: tertium crispis foliis, quo in Cretâ vestes tinguntur; omnia ejusdem usûs; cap.* 12. *fucum maris* appellat.

31. *Si pugnat extricata, &c.*] Altera similitudo. Si vidistis aliquando cervam plagis extricatam in venatorem insurgere, & animosè aggredi, videbitis quoque militem è captivitate redemptum ad hostes majori animo debellandos ire. Atqui cerva retibus expedita meticulosior fit: sic & miles. *Vulpes quæ plagas effugit, non rursum irretitur.* Plutarch. & Horat. lib. 2. Sat. 7.

——— Quæ bellua ruptis
Cum semel effugit, reddit se prava, catenis?

33. *Perfidis hostibus.*] Adag. *Punica fides,* pro perfidiâ Pœnos etiam Tit. Liv. hac aspergit labe.

Ignorans ille unde vitam acciperet, pacem cum bello confudit. Proh dedecus! O gloriosa Carthago turpibus Italiæ cladibus excelsior! Regulus velut capite diminutus, à se dicitur repulisse suavium castæ uxoris, atque filiolos, & faciem generosam ferox in terrâ defixisse, usque dum vacillantes Senatores suasor confirmaret monitione haud unquam datâ;

Hic unde vitam sumeret inscius,
Pacem duello miscuit. O pudor!
O magna Carthago, probrosis [271]
Altior Italiæ ruinis! 40
Fertur pudicæ conjugis osculum,
Parvosque natos, ut capitis minor,
Ab se removisse, & virilem
Torvus humi posuisse vultum;
Donec labantes consilio patres [272]
Firmaret auctor nunquam aliàs dato, 46

ANNOTATIONES.

37. *Hic unde vitam sumeret inscius, &c*] Iners & ignavus iste miles velut ignorans armis non precibus, non cedendo sed reluctando fortiter, vitam esse duntaxat tuendam; *pacem duello miscuit,* unius ab altero discrimen malè statuens, utrumque confudit: nam in medio bello abjecit arma in pace tantùm deponenda; & in ardentissimo conflictu segnis fuit; seque tum hosti dedidit, cùm maximè repugnandum fuisset.

39. *Magna Carthago.*] Carthago æmula urbis orbis dominæ, cujus tanta fuit olim potentia, ut totâ Africâ cultiore potiretur: In Hispaniâ verò ab Herculis columnis, ad usque Pyrenæos Montes maximis civitatibus imperaret. Polybius, Strabo. Ab Æmiliano Scipione tandem bello Punico tertio excisa & *finita est:* ut ait L. Flor. lib. 2. cap. 15. *Quanta verò urbs deleta sit,* inquit ille ibid. *ignium morâ probari potest: quippe per continuos decem & septem dies vix potuit incendium extingui.*

40. *Altior Italiæ ruinis!*] Post fusum Romanum exercitum, captumque Imperatorem Regulum, *spirantibus altiùs Pœnis,* ut ait Luc. Flor. lib. 2. cap. 2. cit. ubi & sic habetur: *Tum fœda clades, Romanisque usu incognita. Vivus in manus hostium venit fortissimus Imperator, &c.*

41. *Fertur pudicæ conjugis, &c.*] Attilius ille Regulus *nec uxori suæ loqui voluit, nec intrare urbem, quasi exul esset.* Dio. Reguli conjux Martia dicebatur ex Silio lib. 6.

Ecce trahens geminum natorum Martia pignus,
Infelix nimiâ magni virtute mariti,
Squalentem crinem & tristis lacerabat amictus,
Atq; ea postquàm habitu juxta & velamine Pœno
Deformem aspexit, fusis ululatibus ægra
Labitur, & gelidos mortis color occupat artus.
. . . .
. . . . *me voce quietâ*
Affatus, jubet & vestros, & conjugis unâ
Ardore amplexus. Patet impenetrabilis ille
Luctibus, &c.

42. *Ut capitis minor.*] Capite diminutus, id est, mutatâ sorte & conditione; Jam non civis Romanus, nedum Senator; scilicet factus è libero servus, ex Imperatore & Duce captivus Carthaginiensium Capitis diminutio vocatur prioris status mutatio Caput enim statum significat. Cic. Top. *Si mulier testamentum fecit, quæ se capite nunquam diminuit,* id est, quæ per conjugium in viri manum nunquam venit. Paul. Juriic. *Tria sunt,* inquit, *quæ habemus, libertatem, civitatem, familiam. Cùm tria hæc amittimus, maxima est capitis diminutio. Cùm amittimus civitatem, & libertatem retinemus, media est diminutio. Denique cum libertatem & civitatem retinemus, familia verò sola mutatur,* (putà per adoptionem) *est diminutio capitis minima.* Ex his intelligitur cur servi non habere caput, nec diminui capite dicantur: quia nullum statum habent, videlicet, neque libertatem, neque civitatem, nec familiam. Vide Cœl. Rhodig. lib. 25. cap. 23.

45. *Donec labantes consilio patres Firmaret, &c.*] Incertos etenim quid statuerent Senatores ipse *firmavit auctor,* & compulit traduxitque in utilissimamReipublicæ, quamvis sibi gravem, sententiam. Cic. 3. Offic. n. 99. *Cùm Regulus iterum Consul in Africâ ex insidiis captus esset, juratus missus est ad Senatum, ut nisi redditi essent Pœnis captivi, nobilis quidem rediret ipse Carthaginem . . . . . Is cùm Romam venisset, ... in Senatum venit; mandata exposuit: sententiam ne diceret recusavit: quamdiu jurejurando hostium teneretur, non esse Senatorem: reddi captivos negavit esse utile, illos enim adolescentes esse & bonos duces; esse se jam confectum senectute. Cujus cum valuisset auctoritas, captivi retenti sunt: ipse Carthaginem rediit . . . .* n. 110. *Senatui nisi ipse auctor fuisset, captivi profectò Pœnis redditi essent; incolumis in patriâ Regulus restitisset.*

Consilio nunquam aliàs dato] In propriam nempe sui perniciem, solius utilitatis publicæ habitâ ratione: piâ etiam fraude usus, ut pacem & captivorum permutationem dissuaderet. Nam affirmavit, *Venenum sibiCarthaginienses dedisse, non præsentaneum, sed ejusmodi, quod mortem in diem proferret; eo consilio, ut viveret quidem tantisper, quoad fieret permutatio: post autem grassante sensim veneno, cor tabesceret.* Gellius auctor est lib. 6. cap. 4.

Interque

Interque mœrentes amicos
Egregius properaret exul.
Atqui sciebat quæ sibi barbarus
Tortor pararet; non aliter tamen [273]
Dimovit obstantes propinquos, 51
Et populum reditus morantem,
Quàm si clientum longa negotia
Dijudicatâ lite relinqueret;
Tendens Venafranos in agros, 55
Aut Lacedæmonium Tarentum.

& per medios familiares dolentes illustris exul abiret. Noverat tamen quæ sibi statueret immanis carnifex. At nihilominus cognatos dehortantes, plebemque discessui obsistentem amolitus est, non secus ac si post litem decisam negotia prolixa dimitteret, in campos Venafri properans, vel Tarentum Spartanum.

ANNOTATIONES.

48. *Egregius properaret exul.*] Egregius sanè & singularis exul, qui patriâ carere consenserit, caritatis patriæ gratiâ, quique ultrò sua omnia desereret, salutis publicæ causâ. Ad cujus exemplum illustre posteà, decem nobilissimi captivi ab Hannibale ad Senatum missi, post Cannensem pugnam, jurati seredituros, nisi de redimendis captivis impetravissent; re non impetratâ reversi sunt. De quibus non omnes uno modo. Nam Polybius bonus auctor in primis scribit, novem ex iis revertisse: unum vero per fraudem & stultam calliditatem quasi jurejurando liberatum Romæ remansisse: quem deinde Senatus vinctum ad Hannibalem duci jussit. Hæc & alia Cic. 3. Offic. n. 113. Florus jam cit. lib. 2. cap. 2. *Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico carcere infractus est: nec legatione susceptâ. Quippe diversa quàm mandaverant hostes, censuit; nè pax fieret, nè commutatione captivorum reciperetur. Sed nec voluntario illo ad hostes reditu, nec ultimo sive carceris sive crucis supplicio deformata majestas; imo his omnibus admirabilior, quid aliud quam victus de victoribus, atque etiam, quia Carthago non cesserat, de fortunâ triumphavit?*

49. *Atqui sciebat quæ, &c.*] Cicer. Epist. ad Famil. lib. 6. Epist. 6. de seipso scribit: *Ut in fabulis Amphiaraüs, sic ego prudens & sciens de peste ante oculos positâ sum profectus.* De Regulo verò cit. Offic. 3. *Neque verò tum ignorabat, se ad crudelissimum hostem, & ad exquisita supplicia proficisci.* Valer. Max. lib. 1. cap. 1. *Regulus ex victore speciosissimo ad miserabilem captivi fortunam deductus . . . . Carthaginem repetiit, non ignarus ad quam crudeles, quàmque etiam merito sibi infestos Deos reverteretur.*

Quæ sibi barbarus Tortor pararet.] Tullius in Pisonem n. 43. *M. Regulum illigatum in machinâ resectis palpebris Carthaginienses vigilando necaverunt.* Valer. Maxim, lib. 9. cap. 2. *Regulum palpebris resectis, machinâ, in quâ undique præacuti stimuli eminebant, inclusum vigilantiâ pariter & continuo tractu doloris necaverunt.* Tertull. ad Martyres, cap. 4. *Maluit hostibus reddi, & in arcæ genus stipatus, undique extrinsecus clavis confixus tot cruces sensit.* Aurel. Vict. de Viris Illustr. *In arcam ligneam conjectus, clavis introrsum adactis, vigiliis ac dolore punitus est.* Ex Appiano, positus in caveâ stimulos undique habente. Sen. de Tranquill. Animi lib. 1. cap. 15. *An fleam Regulum, quòd tot clavis configitur?* Suidas. *Regulus Carthaginem reversus omni suppliciorum genere conficitur. Nam præter cæteros cruciatus, domunculâ angustâ inclusus, quæ magnitudini corporis ejus responderet, intus crebris clavis ferreis transfixâ, periit: cùm nec immotus stare posset, & quieturus statu corporis utcunque inclinato, in ferreas cuspides incideret.* Gell. cit. lib. 6. cap. 4. *In atras & profundas tenebras Regulum includebant: ac diu post, ubi erat visus sol ardentissimus, repente educebant; & adversus ictus solis oppositum continebant. Atque intendere in cœlum oculos cogebant. Palpebras quoque ejus, ne connivere posset sursum ac deorsum diductas insuebant.* Ex Tuberone hæc. *Tuditanus autem, somno diu prohibitum, atque ita vitâ privatum, refert: idque ubi Romæ cognitum est, nobilissimos Pœnorum captivos liberis Reguli à Senatu deditos, & ab iis, in armario muricibus præfixo destitutos, eâdemque insomniâ cruciatos interiisse.* Gell. ibid.

Barbarus Tortor.] Apud Fest. & Non. Marcell. Ennius Annal.

Nam Pœni soliti suos sacrificare puellos.

51. *Dimovit obstantes propinquos.*] Cic. jam. cit. *Neque eum patriæ caritas retinuit, nec suorum.* Suidas. *Lacrymis & lamentationibus suorum invicto animo neglectis.*

55. *Tendens Venafranos in agros, &c.*] Quasi forenses strepitus, post litium & negotiorum ambages ac tædia, relaxandi causâ animi otiique captandi, pergens Venafrum in urbem Campaniæ deliciis accommodatam. Vide lib. 2. Od. 6. v. 16.

56. *Lacedæmonium Tarentum.*] Civitatem à Phalanto Lacedæmonio conditam: de quâ lib. 1. Od. 28. sub finem, & lib. 2. Od. 6. v. 52.

ODE VI. Ad ROMANOS.

E religionis contemptu, & depravatione morum, fluxisse Italiæ calamitates

O Romane, solves pœnas quas non es meritus, ob peccata patrum, donec resarcieris fana & delubra Numinum decidentia, atque imagines atro squalore deformatas, Regnas, quia te præstas inferiorem Numinibus. Inde omne primordium: illuc finem reduc.

DElicta majorum immeritus lues, [274]
Romane, donec templa refeceris
Ædesque labentes Deorum, &
Fœda nigro simulacra fumo.
Diis te minorem quòd geris, imperas. [275]
Hinc omne principium, huc refer exitum. 6

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà Ode 9. Lib. 1.

1. *Delicta majorum, &c.*] Quanquam pœnas debet luere solus peccans, tamen ad quarti gradûs posteros peccatorum pœnas interdum vel extendi vel reservari existimabat Plato. Quod dubio procul hauserat è notitia sacrorum codicum. Exod. cap. 20. *Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me: & faciens misericordiam in millia his qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.* Idem reperitur cap. 34. seq. & Deuteronom. cap. 5. &c. posteriorem istam sententiæ partem videtur quoque expressisse Aristoteles Rhetor. ad Alex. c. 3. ubi scribit, æquum esse ut benevolentiores Dii sint in eos, à quibus magis coluntur.

Delicta.] Is peccare dicitur, qui viam rectam delinquit, & à legis præscripto recedit.

Immeritus lues.] Deuteron. 24. v. 16. *Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus; sed unusquisque pro peccato suo morietur.* Id habetur 4. Reg. cap. 14. v. 6. *Non morientur filii pro patribus, &c.* Ezechiel. cap. 28. *Filius non portabit iniquitatem patris . . . . Anima quæ peccaverit, ipsa morietur.* Et paulò antè: *Quid est quòd inter eos parabolam vertitis in proverbium istud, in terrâ Israel dicentes; Patres comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt? &c.* ubi Chald. *Patres peccaverunt, & filii vapulant.* Sic & Jerom. 31. v. 29. *In diebus illis non dicent ultra, Patres comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt. Sed unusquisque in iniquitate sua morietur: omnis homo qui comederit uvam acerbam, obstupescent dentes ejus.*

2. *Donec templa refeceris.*] Seu vetustate collapsa, seu bellorum civilium incendio correpta, labefactata, fœdata, absumpta; quin & victorum avaritiâ direpta. Quò spectat id quod est in Ode 35. lib. 1.

Quid intactum nefasti
Liquimus? unde manus juventus
Metu Deorum continuit: Quibus
Pepercit aris?

Porrò quod hic, itemque sub finem Od. 15. l. 1. dixit Horatius, totum vergit in laudem & commendationem Augusti, qui non modo sacras ædes ipse multas extruxit, sed & cæteros principes viros hortatus est, ut pro facultate quisque reficerent, excolerent, adornarent: ut *jure gloriatus sit urbem se marmoream relinquere, quam lateritiam accepisset.* Sueton. cap. 28. & 29.

5. *Diis te minorem quod geris, imperas.*] Quoniam pius es in Deos, quos, ut decet, observas & colis; idcirco imperium orbis tibi donant illi. Hæc ad Augustum sanè pertinent, de quo jam lib. 1. Od. 12.

Te minor latum reget æquus orbem.

6. *Hinc omne principium.*] Cicer. de Haruspic. Respons. n. 18. *Ego verò primùm habeo auctores ac magistros religionum colendarum majores nostros . . . . Quis tam vecors, qui, aut cùm suspexerit in cœlum, Deos esse non sentiat: . . . . aut cùm Deos esse intellexerit, non intelligat eorum numine hoc totum Imperium esse natum, & auctum, & retentum? Quam volumus licet ipsi nos amemus, tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec deniq; hoc ipso hujus gentis ac terræ domestico nativoque sensu Italos ipsos ac Latinos, sed pietate ac religione, atque hac unâ sapientiâ, quod Deorum immortalium numine omnia regi gubernarique perspeximus, omnes gentes nationesque superavimus.*

Principium.] Ut suprà, Od. 4. *Vos lene consilium:* utrobique in cæsurâ accipe vel duas breves pro unâ longâ, val crasin, vel conversionem vocalis in consonantem, quemadmodum fieri solet in *ariete, abiete, genua, &c.*

Huc refer exitum.] Diis accepta refer tum Imperii primordia, tum propagationis & amplificationis incrementa, & felicem quarumcunque rerum exitum. Nam sicut à religione Imperii hujus fundamenta locata sunt, ita quoque per eamdem in Deos pietatem illud retinebis exornabisque. Tit. Liv. *Invenietis omnia prospera evenire colentibus Deos, adversa spernentibus.* Vide Dionys. Halicarn. l. 3. ubi à Martio Rege instaurata diligenter sacra, quæ antè neglecta aut pravè culta.

Dii

Dii multa neglecti dederunt
Hesperiæ mala luctuosæ.
Jam bis Monæses, & Pacori manus
Non auspicatos contudit impetus 10
Nostros, & adjecisse prædam [276]
Torquibus exiguis renidet.
Pænè occupatam seditionibus
Delevit urbem Dacus & Æthiops;
Hic classe formidatus, ille 15
Missilibus melior sagittis.

Spreta Numina plures calamitates intulerunt afflictæ Italiæ. Jam semel atque iterùm Monæses & Pacori exercitus repulit nostros conatus inauspicatos: gaudetque nostra *spolia addidisse torquibus* suis *minoribus. Civitatem dissentionibus detentam propemodum extinxit Dacus & Æthiops, hic navibus potens, ille telis jaciendis peritus.*

ANNOTATIONES.

7. *Dii multa neglecti, &c.*] Religio Deorum neglecta causa fuit calamitatum, quas tulit Italia, quæ *Hesperia* dicitur, ut notavi lib. 2. Od. 1. plurima tum observatæ tum neglectæ religionis exempla pete è Valer. Max. lib. 1. cap. 1. Pariter & bona ingentia promittit sua præcepta servantibus, negligentibus autem mala gravia minitatur Deus Opt. Max. Levit. cap. 26. Deuter. cap. 28.

9. *Jam bis Monæses, &c.*] Jam bis victi sumus à Parthis contra auspicia scilicet dimicantes. Impetus nostros contudit Monæses apud Parthos insignis vir potentiâ & opibus, qui fortè idem cum Surenâ, à quo deletus cum exercitu Crassus. Appian. lib. de Bellis Parthicis. Iterùm profligati sumus à Pacoro Orodis Parthorum Regis majore natu filio; quem tamen paulò pòst Ventidius Antonii legatus, universamque simul Parthorum manum delevit; ut ait Justin. lib. 42. Vide & Dion. lib. 48, & 49. Tit. Liv. lib. 127. Flor. lib. 4. cap. 9. & 10. &c.

10. *Non auspicatos.*] Cic. de Divin. 1. n. 28. *Nihil ferè quondam majoris rei, nisi auspicatò; nec privatim quidem gerebatur: quod etiam nunc nuptiarum auspices declarant* . . . . Ubi multis exemplis auspiciorum contemptum aut vitium, magnarum populo Romano calamitatum fuisse causam ostendit. *Quid vetera?* inquit, *M. Crasso quid acciderit, videmus, dirarum obnunciatione neglectâ, &c.* De Haruspicum resp. cit. *Majores nostri rerum benè gerendarum auctoritates, augurio . . . . . . continerì putârunt.* Vide Valer. Maxim. lib. 1. cap. 4. & seq. cap. 6. *Crassus inter gravissimas nostri Imperii jacturas numerandus, plurimis & evidentissimis ante ruinam monstrorum pulsatus ictibus . . . . . Sic Dii spreti excandescunt. Sic humana consilia castigantur, ubi se cœlestibus præferunt.* De Crasso vide & Appian. Dion. lib. 40. Oros. lib. 6. Flor. lib. 3. cap. 11. & quæ annotavi superiori Od. v. 5.

11. *Et adjecisse prædam Torquibus exiguis renidet.*] E spolis nostris, detractoque nobis auro auxêre Parthi suos torques, majoresque fecêre eos, qui antè erant exigui. *Torques* nimirùm colli erant ornamenta, seu aurea, seu argentea, iis etiam in præmium dari solita, qui strenuam in bello operam navârant. His insignibus ornabant se pridem Parthi, Galli, aliique; etiamnum verò Germani.

12. *Renidet.*] Quidam interpretantur, splendet: meliùs alii; gestit, lætitiam præ se fert.

13. *Pænè occupatam seditionibus, &c.*] Bellis civilibus distractam ac laceram urbem & Rempublicam Romanam propè delevit exercitus è Dacis atque Æthiopibus conflatus. Illis nempè constabant terrestres Antonii copiæ; Ægyptiis verò Cleopatræ navales & maritimæ. *Daci*, seu Scythæ sagittas mittere periti, cùm ad Cæsarem missis legatis non impetrâssent quæ petebant, ad Antonium se converterunt. Dio lib. 51. *Daci* propriè sunt hodie accolæ Danubii fluminis, Moldavi, Transylvani, Valachi.

14. *Æthiops.*] Populus Ægypto conterminus. Æthiopia, regio Africæ perampla. Duplex est. Una inferior, ultra Æquatorem, veteribus incognita; superiori autem seculo detecta Lusitanis & perlustrata. De hac itaque non agitur modò; sed de alterâ, quæ superior, & sub Ægypto appellatur, proque illâ nonnunquam sumitur: Abyssiniam continet, ad sinum Arabicum porrecta.

15. *Hic classe formidatus.*] Plutarchus in Anton. refert ejus classem octingentas habuisse naves cum onerariis, quarum Cleopatra ducentas Ægyptiis militibus armatas contulit, quæ magna pars maritimarum copiarum; Cæsarem auditâ celeritate Antonii & magnitudine exercitûs, vehementer trepidasse nimirùm Augusto naves duntaxat adfuisse ducentas & quinquaginta, Antonio verò bellicas quingentas, easque tam firmas & ligneis turribus instructas, ut tanquam è terrâ pugnaturi essent; atque una earum tres & quatuor hostium naves decertando occuparet, &c. Flor. lib. 4. cap. 11. *Hostium naves turribus atque tabulatis allevatæ, castellarum &*

Fœcunda

Ævum delictis fertile primo fœdavit conjugia, & stirpem, & familias. Ex istâ origine manans calamitas in patriam & populum grassata est. Nubilis puella studet ediscere saltationes Ionum, & modò formatur membris: atque flagitiosos amores cogitat ab ætate molliori. Deinde mœchos adolescentiores sectatur

Fœcunda culpæ sæcula, nuptias [277
Primùm inquinavêre, & genus, & domos.
Hoc fonte derivata clades
In patriam populumque fluxit. 2
Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo, & fingitur artubus
Jam nunc, & incestos amores [278
De tenero meditatur ungui.
Mox juniores quærit adulteros 2

ANNOTATIONES.

urbium specie, non sine gemitu maris & labore ventorum ferebantur. Quæ quidem ipsa moles exitio fuit. . . . Nec ullâ re magis hostilium copiarum apparuit magnitudo, quàm post victoriam. Quippe immensa classis, naufragio belli facto, toto mari ferebatur: Arabum, & Sabæorum, & mille aliarum gentium Asiæ spolia, purpuram, aurumque in ripam assiduè mota ventis maria removebant. Vide Epod. 9.

17. *Fœcunda culpæ sæcula, &c.*] In depravatis istis sæculis crebra perpetrata sunt adulteria, quibus inquinatæ sunt familiæ: quin & inde *clades in patriam fluxit.* Nam procreati sunt degeneres, imbellesq; homines à priscâ Romanorum indole ac virtute prorsùs alieni. Hinc vitia grassata in populum: hinc ignaviâ militum exercitus profligati: hinc prima Reipublicæ gloria multùm defloruit. Hinc deniq; violatâ sanctitate nuptiarum, & Pronubâ Junone illarum præside, aliisq; numinibus graviter læsis, *in populum derivatæ clades*, calamitates, pestilentiæ, ab iratis atque ultoribus Diis immissæ.

Nuptias Primùm inquinavêre.] Tanta verò fuit aliquando Romæ ea licentia, ut lege Juliâ coërceri oportuerit. Vide lib. 4. Od. 5. v. 21.

21. *Motus doceri gaudet Ionicos Matura virgo.*] Unde porrò tot adulteria, totque flagitiorum infamia & pravitas? nimirum quod nubiles puellæ ad impuras artes formantur, Ionicis indulgent saltationibus, quibus mens pariter & corpus corrumpuntur. Hoc fonte manant tot mala. Nam primò incestos amores adolescentula meditatur, antequàm nubat; nupta mœchos sectatur: demùm lenocinante marito palam servit meretricio quæstui. Animadverte gradus ad summam impudicitiæ labem.

Motus Ionicos.] Lascivas saltationes ab Ionibus inventas. Cœl. Rhodig. lib. 18. cap. 25. *Ionicam mollitiem, & choreis mancipatos animos* vocat. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 25. *Saltationis genera, & motus Ionicos ediscere Romanam juventutem aliquando mos fuit,* inquit: *siquidem Iones psallendi normam, & molles saltus primi invenisse traduntur.* Plaut. Stich. sub finem. *Quis Ionicus aut cinædicus, cui hoc tale facere possiet?* Apud Aristophan. ἰωνικῶς ponitur pro ἁβρῶς, *molliter, delicate, festivè.* Athen. lib. 2. cap. 5. *Iones molles, delicat[e] amicti vestibus, voluptate diffluentes*, appellantu[r] Ibid. ex Theophrasto. Ionum luxus immodic[us] in proverbium abiisse dicitur, ad ejus usq; seculu[m] lib. 14. cap. 5. *Ionum mores deliciis perditissim[i] cantus à vetusto longè diversus, harmonia remissio[r]* nuncupatur cap. 7. ἦν δέ τις καὶ Ἰωνικὴ ὄρχησις πα[ρ]οινι[ος], *Ionica saltus inter vina.*

Ionicos] Iones in Asiâ Minori, ab Ionibus Græciæ populis oriundi, regionem tenebant Æolid[is] & Cariæ mediam cœli clementiâ & bonitate, s[ed] etiam amœnitate & ubertate præstantem.

22. *Fingitur artubus.*] Alii, *artibus:* eode[m] certè recidit sententia: id est, secundùm arte[m] moveri & saltare docetur. Quidam, *frangitu[r] artubus*, Mollia studet membra ad motus quosli[]bet efficere. Macrob. lib. 3. cap. 14. *Saltan[di] cura non inhonesta, dummodo non curiosa & usqu[e] ad artis perfectionem. Quid enim Sallustius; psal[]lere, saltare elegantiùs quàm necesse est probæ?* ni[hil] mirum matronæ, aut virgini. Addit ille; *No[]bilium verò filios, & (quod dictu nefas est) filia[s] quoque virgines inter studia numerâsse saltandi me[]ditationem, testis est Scipio Æmilianus, qui in ra[]tione contra legem judiciariam Tib. Gracchi [sic] ait: docentur præstigias inhonestas: cum cinædul[is] . . . . discunt cantare: cum sambucâ & psalteri[o] eunt, &c. quæ majores nostri ingenuis probro du[ci] voluerunt. Eunt, inquam, in ludum saltatoriu[m] inter cinædos, virgines puerique ingenui . . . . I[n] eo ludo vidi plus pueris & virginibus quingentis in his vero unum (quo me maximè Reipublicæ mi[]sertum est) puerum bullatum petitoris filium, no[n] minorem annis duodecim, cum crotalis saltare quam saltationem impudicus servulus honestè saltar[e] non posset, &c.*

23. *Incestos.*] Non castos, impuros.

24. *De tenero meditatur ungui.*] A teneris, u[t] Græci dicunt, unguiculis, ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων Cic. ad Famil. Ep. 6. lib. 1.

25. *Mox juniores, &c.*] Cùm verò nupta es[t] marito suo juniores mœchos quærit, vel inte[r] ipsas nuptiales epulas, vel dum ille amicos con[]vivio excipit, vel cùm *invitavit sese in cœnâ plus[]culum, atque appotus probè est,* quod ait Plaut[us] Amphitr.

Inte[r]

Inter mariti vina: neque eligit
Cui donet impermissa raptim
Gaudia, luminibus remotis,
Sed jussa coràm non sine conscio
Surgit marito, seu vocat institor, 30
Seu navis Hispanæ magister, [279]
Dedecorum pretiosus emptor.
Non his juventus orta parentibus
Infecit æquor sanguine Punico;
Pyrrhumque, & ingentem cecîdit
Antiochum, Hannibalemque dirum:

inter viri sui convivia: nullumque delectum adhibet, cui voluptates haud licitas furtim indulgeat, extinctis lucernis, Sed præsente & consentiente viro pergit vocata, sive petit negotiator, sive dominus navis Hispanicæ flagitia remunerans ingenti *mercede. Non ejusmodi parentibus nati juvenes mare tinxerunt cruore Carthaginiensium: & profligavêre Pyrrhum, magnumque Antiochum, & sævum Annibalem:*

ANNOTATIONES.

26 *Neque elegit Cui donet, &c.*] Eò demùm impudentiæ progreditur, ut non clàm, raptim, furtim, aut per tenebras noctis, remotisq; lucernis, adulteria perpetret, mœchisque indulgeat; sed palam, & quod turpius, *conscio marito*, quemlibet vocantem sequitur, ac sine ullo discrimine obvio cuivis pretium offerenti, non secùs ac publicum & vile scortum, venalem se prostituit.

29. *Non sine conscio Surgit marito.*] Vidente & sciente marito, fugit è triclinio, & ad mœchum accersentem pergit: sive ille conniveat & mercede corruptus uxoris flagitiis annuat, indè lucrum faciens. Juvenal. Sat. 1. v. 56.

. . . *Doctus spectare lacunar,*
Doctus & ad calicem vigilanti stertere naso.

sive illæ imperiosæ non ausit petulantiam uxoris coërcere. Juv. Sat. 6. v. 135. & seq. Item. v. 269.

Tunc gravis illa viro, tunc orba tigride pejor.
. . . .
. . . . *olim convenerat, inquit,*
Ut faceres tu quod velles; necnon ego possem
Indulgere mihi. Clames licet, & mare cælo
Confundas, homo sum. Nihil est audacius illis
Deprensis. Iram atque animos a crimine sumunt.

30. *Institor.*] Gall. *Facteur de Marchand.* dictus quod instet gerendo negotio. Angl. A Factor.

31. *Navis Hispanæ magister.*] Seu nauclerus, seu navis dominus, seu mercator & negotiator. Hispani frequentes in Italiam negotiaturi commeabant & navigabant, vina scilicet advehebant, alias autem reportabant merces. Vid. lib. 1. Od. 31.

32. *Dedecorum pretiosus emptor.*] Quovis pretio emens & remunerans flagitia & adulteria Italicarum mulierum.

33. *Non his juventus orta, &c.*] Non talibus effœminatis & corruptis orti parentibus fuerant ii milites, qui præclaros Populo Romano triumphos pepererunt: qui navali certamine Vicerunt Carthaginienses, & *Siculum mare Pœno purpureum sanguine* reddiderunt: ut est in Od. 12. lib. 2. Vide ibi annot. qui Pyrrhum, qui Antiochum, qui Annibalem superaverunt ac ceciderunt.

35. *Pyrrhum*] Is Epirotarum rex, paternum genus ad Herculem, matetnum ad Achillem referebat. Imperium orbis animo versans, de bello Romanis inferendo Apollinis oraculum consuluit, delususque est ancipiti responso: *Aio te, Æacida, Romanos vincere posse.* Itaque Tarentinis ferens auxilium adversus Romanos, ingenti quidem apparatu à Curio Fabricioq; Consulibus profligatus est. L. Flor. lib. 1. cap. 18. ita scribit: *Quinam illi fuerunt viri, quos ab Elephantis primo prælio obtritos accepimus? Omnium vulnera in pectore: quidam hostibus suis immortui, omnium in manibus enses; & relictæ in vultibus minæ, & in ipsâ morte ira vivebat. Quod adeò miratus est Pyrrhus, ut diceret: O quàm facile erat orbis Imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me Rege Romanis, &c.*

Ingentem Antiochum.] Commune regum Syriæ nomen hoc erat teste Appiano. Hîc apertè designatur Antiochus cognomento Magnus. Bellum movit impellente Annibale, qui *victus & profugus hostem populo Romano toto orbe quærebat.* Acilio Glabrione Consule debellatus est, cæsis quadraginta millibus, captis ad quinque millia. Tullius prò Sextio: *Antiochum illum Magnum majores nostri magnâ belli contentione, terrâ marique superatum, intra montem Taurum regnare jusserunt.* Et pro Dejotaro: *Antiochus magnus ille rex* . . . . *cùm omnem hanc Asiam, quæ nunc est nostra provincia, amisisset; dicere est solitus, benignè sibi à populo Romano esse factum, quòd nimis magnâ procuratione liberatus modicis regni terminis uteretur.* Vide Plutarch. in vitâ Scipionis. Oros. lib. 1. cap. 20. Flor. lib. 2. cap. 8. Justin. lib. 31. T. Liv. lib. 46. Appian. &c.

36. *Hannibalemque dirum.*] Vide Annot. lib. 2. Od. 12.

Sed strenui filii militum agrestium, assueti terram colere bipalio Sabino, & ad austeræ matris voluntatem amputata referre ligna, cùm montium vertit umbras & juga fessis bobus detrahit Sol, horam adducens jucundam, recedente curru. Quid tempus edax non corrumpit? Ævum patrum nostrorum avis deterius, produxit nos pejores, deinde prolem edituros etiam *improbiorem.*

Sed rusticorum mascula militum
Proles, Sabellis docta ligonibus [280
Versare glebas, & severæ
Matris ad arbitrium recisos
Portare fustes; Sol ubi montium
Mutaret umbras, & juga demeret
Bobus fatigatis, amicum
Tempus agens, abeunte curru.
Damnosa quid non imminuit dies?
Ætas parentum pejor avis tulit
Nos nequiores, mox daturos [281
Progeniem vitiosiorem

ANNOTATIONES.

37. *Sed rusticorum mascula militum Proles*] Sed filii virorum rustico labore & militiâ robustorum, & ipsi pariter agresti vitâ indurati, diuturnoque operi assueti; proindeque virili animo juxtà & forti corpore, non molles & voluptatibus fracti.

38. *Sabellis docta ligonibus Versare glebas.*] Jam notavimus alibi optimos Italiæ bellatores existimatos pridem Appulos & Samnites, qui & Sabelli, à Sabinis orti, ex Strabone, lib. 5. & Plin. lib. 3. cap. 12.

39, 40. *Et severæ Matris ad arbitrium, &c.*] Qui & matris imperio & severâ disciplinâ facti ad virtutem laboriosam: nam jubebat illa post diurnum opus, ligna etiam cædere, atque ad usum domesticum reportare.

41. *Sol ubi montium Mutaret umbras.*] Vesperi, cùm vergens Sol ad occasum auget umbras, aut convertit ad orientem, quæ manè ad occidentem fuerant. Prior interpretatio magis arridet. Virgil. Eclog. 1.

Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.

Eclog. 2.

Et Sol crescentes decedens duplicat umbras.

Sol.] Cicer. de Nat. Deorum n. 68. *Sol dictus, vel quia solus ex omnibus sideribus est tantus: vel quia cum est exortus, obscuratis omnibus solus apparet.*

42. *Et juga demeret Bobus fatigatis.*] Quo tempore demitur jugum bobus arando fatigatis solutique ab aratro domum reducuntur. Virgil. mox cit.

Aspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci
Et Sol crescentes decedens, &c.

43. *Amicum Tempus agens, abeunte curru.* Adducens tempus optimæ & jucundæ post labo rem quieti destinatum, *Cum se convolvens Sol ela bitur atque abit*, ut ait Cicer. 1. de Divinat. n 46. Virgil. Æneid. 2.

. . . . . *Et jam nox humida Cœlo*
Præcipitat; suadentque cadentia sidera somnos.

Georgic. 3. v. 358.

Nec cùm invectus equis (Sol) *altum petit æthera, nec cùm*
Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.

45. *Damnosa quid non imminuit dies?* Quid non absumit tempus, rebus omnibus ferens damnum interitumque? Cic. pro Mar. *Nihil est opere aut manu factum, quod non aliquando conficiat & consumet vetustas.*

46. *Ætas parentum pejor avis, &c.*] Avis pejores fuère patres nostri: nos patribus deteriores sumus; nobis etiam vitiosiores posteros relinquemus: Homer. Odyss. 2.

Παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλονται,
Οἱ πλέονες κακίους, παῦροι δέ τε πατρὸς ἀρείους.

Pauci enim filii similes patri;
Plerique pejores, pauci verò patre meliores sunt.

ODE

ODE VII.

Asterien consolatur de Gygis Absentiâ, & ad Fidem hortatur.

O Asterie, quare ploras Gygen, stabili fidelitate adolescentem, quem boni Zephyri initio verni temporis tibi redent Bithynis mercibus opulentum? hic ad Oricum ab Austris pulsus, post violentum Capræ astrum, noctes algentes ducit non dormiens, & abunde plorans.

QUid fles, Asterie, quem tibi candidi
Primo restituent vere Favonii,
Thynâ merce beatum,
Constanti juvenem fide
Gygen? Ille Notis actus ad Oricum, [282]
Post insana Capræ sidera, frigidas 6
Noctes, non sine multis
Insomnis lacrymis agit.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà Od. 5. lib. 1.

1. *Quid fles, Asterie, &c.*] Accommodata valdè apostrophe ista cum leni increpatione, principio consolatorii sermonis, & ad demulcendum muliebrem animum idonea. Propert. lib. 2. Eleg. 23,

Quid fles abductâ graviùs Briseide? Quid fles
Anxia captivâ tristiùs Andromachâ? &c.

Asterie.] Amica, vel uxor Gygis: ab ἀςὴρ stella factum nomen.

Quem tibi candidi, &c.] Paulò pòst frueris tuo Gyge; cùm primùm licebit navigare, ad te advolabit cupientem & ipse cupiens.

2. *Primo vere.*] Cùm flare ab occasu incipiunt Zephyri, seu *Favonii: candidi,* sereni, mites, propitii, faventes. Plin. lib. 2. cap. 47. *Ver aperit navigantibus maria, cujus in principio Favonii Hybernum molliunt cœlum.* Vide lib. 1. Od. 4. initio.

Favonii] Plaut. in Mercatore. *Hic Favonius serenus est, istic Auster imbricus: hic facit tranquillitatem, iste omnes fluctus conciet.* Vide lib. 3. Od. 1.

3. *Thynâ merce.*] Vel annulis Thynicâ limâ perpolitis, quorum mentio est in næniola de morte Horatii, apud Isidor. lib. 19. cap. 32. vel cultellis Bithynicis, de quibus Non. Marcell. ex Varrone, in Satyr. seu γεροντοδιδάσκαλῳ fortè ex thynis piscibus, qui benè multi capiuntur à Thynis populis, inde etiam adeptis nomen; ut placet quibusdam. Pers. Sat. 5. v. 183.

. . . *Rubrumque amplexa catynum.*
Cauda natat thyani.

Ex Ammiano Thynia pars est Bithyniæ. Plin. lib. . cap. 32. *Thyni ex Europâ transiêre, à quibus appellantur Bithyni.* Et paulò pòst: *Tenent oram omnem Thyni, interiora Bithyni. Is finis Asiæ est* &c. ibid. cap. 27. *Est etiam Thynos oppidum Ciliciæ.* Et lib. 4. cap. 11. *Thyni sunt Thraciæ populi.* De his Claudian.

Thyni Thraces erant, quæ nunc Bithynia fertur. Vide lib. 1. Od. 35. v. 7.

4. *Constanti juvenem fide.*] Hac lectione vulgatâ memoriam vetustatis aboleri quidam indignantur; leguntque ex vett. codd. *constantis juvenem fide,* pro, *fidei* nimirùm: quod ita pridem usurpatum docent Priscianus, A Gellius lib. 9. c. 14. Virgil. Georgic. 1.

Libra die (id est diei) *somnique pares ubi fecerit horas.*

5. *Ille Notis ad Oricum, &c.*] Cùm Italiam appeteret Gyges, reditumque maturaret, prohibitus est ventis ab Austro flantibus, actusque ad Oricum; quæ prima est Epiri civitas à Colchis condita; ex Plin. cap. 23. lib. 3. urbis illa ad oram maris Ionii in Epiro sita, ad radices montis Acroceraunii, cum portu satis amplo, Oreum Straboni, Horicum Ptolemæo, Orcha Nigro dicitur. Multa de illâ Tit. Livius.

6. *Post insana capræ sidera.*] Postquàm ille jactatus fuit magnis tempestatibus, quas excitavit sidus Capræ, quæ est in humero Aurigæ sinistro, sicut in manu sunt Hœdi. Hygin. Capram Amaltheæ, cujus lacte nutritus est Jupiter, ab eo inter astra collocatum fabulantur. Oritur sub finem Septembris: pariter & Hœdi: de quibus ode 1. hujus libri. Pluvialem Capram vocat Plinius. Ex Arato, Capra & Hœdi jactatas in mari naves, & pavidos homines frequenter viderunt.

Frigidas Noctes, non sine lacrymis, &c.] Coactus hyemare Orici Gyges, Asteriæ desiderio contabescit, somno caret, lacrymatur ubertim, aliis mulieribus friget, etiam tentatus non cedit. Adverte singulas voces amoris significationem habentes, à Poëtâ coacervatas. Quid verò jucundius seu amicæ seu uxori proferri poterat? Quid efficacius ad leniendum vel abstergendum dolorem; imò & ad excitandam fidem?

Atqui

Verùm internuncius hospitæ anxiæ, declarans afflictam Chloën ingemiscere, tuisque flammis ardere, variis illum *rationibus astutè solicitat. Exponit quemadmodum infidelis fœmina levem Prætum injustis calumniis excitârit mortem accelerare Bellerophonti nimiùm pudico. Refert Peleum tantùm non interfectum, cùm temperans eluctatur Hippolytam è Magnesiâ. Quin etiam deceptor narrat historias crimen admittere suadens.* Sed *incassum. Etenim rupibus Icarii* maris *durior* ista *verba excipit hucusque incorruptus. Tibi verò cave nè, plusquam par est, arrideat Enipeus vicinus.*

Atqui sollicitæ nuntius hospitæ,
Suspirare Chloën, & miseram tuis 10
Dicens ignibus uri,
Tentat mille vafer modis.
Ut Prætum mulier perfida credulum
Falsis impulerit criminibus nimis [283]
Casto Bellerophonti 15
Maturare necem, refert.
Narrat pæne datum Pelea Tartaro,
Magnessam Hippolyten dum fugit abstinens:
Et peccare docentes
Fallax historias monet. 20
Frustrà. Nam scopulis surdior Icari
Voces audit adhuc integer. At tibi
Ne vicinus Enipeus
Plus justo placeat, cave.

ANNOTATIONES.

9. [*Atqui sollicitæ nuntius hospitæ, &c.*] Intereà verò Chloë, apud quam diversatur & manet Gyges, ejus animum solicitat interposito nuntio, qui *mille vafer modis* suadere conatur, ut obsequatur amori hospitæ suæ.

10. *Chloën.*] χλόη, *viriditas*; adoloscentiæ florem vox designans.

Tuis dicens ignibus uri.] Tui Gygis amore incensam, adeoque tuo flagrantem igne, quo tu nempe ureris & flagras ipsa. Virgil. Eclog. 3.

At mihi sese offert ultrò meus ignis Amyntas.

13. *Ut Prætum mulier, &c.*] Pluribus exemplis Gygen movere incusso metu nititur Chloæ nuntius. Narrat Bellerophontem simili causâ & occasione propè interemptum. Scilicet is Glauci Regis Ephyræ filius apud Prætum Regem Argivorum hospes erat. Anteà ex Homero, ex aliis Sthœnobea ejus uxor, Bellerophontis amore capta stuprum obtulit. Hic respuit. Tum ille perfidiæ suæ crimen in eum conjecit, innocentem criminata apud Prætum; qui credulus irâ exarsit. Cùm tamen hospitii jura violare, hospitemque ipse perimere nollet, ad alios occidendum transmisit. Vide Homer. Iliad. 6. Appollodor. lib. 2. &c.

14. *Impulerit Maturare necem.*] Ne temporis morâ & cunctatione, Bellerophontis innocentia, à se verò cogitati facinoris infamia detegeretur, tandemque non sine gravi dedecore à viro ipsa mulctaretur. De Bellerephonte jam lib. 1. Od. 27. in fine.

17. *Narrat pænè datum Pelea Tartaro, &c.*] Refert etiam quemadmodum erepta ferè est vita Peleo Achillis patri, dum castus amantem fugit ac repulit Hippolyten. Hæc enim excandescens velut insidiatum suo pudori juvenem detulit viro suo. Jovis quidem Hospitalis iram veritus ille, Centauris inermem, dubioque procul interficiendum tradere cogitavit. At innocenti opem tulerunt Dii, misso Vulcano; à quo accepto Peleus gladio Centauros debellavit, mortemque evasit. Vide Pindar. Nem. Carm. 4. & 5. Ovid. Metam. 11. Appollodor. lib. 3. &c.

18. *Magnessam Hippolyten.*] Uxorem Acasti Regis Magnesiæ, quæ Thessaliæ regio. Hinc cognomen, quo distinguitur ab Hippolytâ Amazonum Reginâ.

19. *Peccare docentes Fallax historias monet.*] Quoniam periculi mortisque metus parum valuit, aliâ jam ratione Gygis animum impellit Chloës internuntius. Affert historias & exempla eorum, qui rejectis primis amoribus, novos non injucundè nec infeliciter admiserunt. Ipsum Jovem commemorat Alcmenæ, Danaës, & aliarum amores consectatum, &c. Fortè addit Paridem & Helenam, &c. *Peccare docentes.* Certè nihil magis, quàm exemplum, vitium suadet. Viam enim ostendit quasi tritam & facilem, atque à notâ criminis prope immunem. Apud Cicer. *Historia Magistra Vitæ.* Sunt qui legant, *Historias movet,* nec absurdè.

21. *Scopulis surdior Icari Voces audit, &c.*] At Gyges *adhuc integer, voces* internuntii Chloæ solicitantis *audit* immotus, veluti scopulus. *Icarium* mare, hodie *Nicarium*; pars est Ægei, versus Icariam insulam: frequentes habet scopulos. Nomen ab Icaro in illud lapso, cùm volare tentâsset. De eo lib. 1. Od. 1. v. 15. lib. 2. Od. 20. v. 13. lib. 4. Od. 2. v. 2.

22. *At tibi Ne vicinus, &c.*] Tu verò, Asterie, fac ut æquè fidelis tuo Gygi permaneas. Cave itaque ne vincaris aut indulgeas amoribus Enipei vicini, etiamsi habeat unde amari possit.

Quamvis

Quamvis non alius flectere equum sciens [284]
Æquè conspicitur gramine Martio : 26
Nec quisquam citus æquè
Thusco denatat alveo.
Primâ nocte domum claude : neque in vias
Sub cantu querulæ despice tibiæ : 30
Et te sæpè vocanti
Duram, difficilis mane.

Tametsi nemo tam peritus equum regendi in Campo Martio spectatur; nullusque tam expedite flumen Hetruscum tranat. Ædes occlude nocte ineunte : nec in vias deorsum aspice ad sonitum canoræ fistulæ : & crudelem frequenter appellanti, crudelis persiste.

ANNOTATIONES.

25. *Quamvis non alius, &c.*] Quamvis Enipeus equitandi peritiam in Campo Martio, in Tiberi verò solertiam natandi & agilitatem præ cæteris ostentet. Vide lib. 1. Od. 8.

28. *Thusco alveo.*] Tiberino fluvio, qui Hetruriam ab Umbria, Sabinis, & Latio disterminat, Romam interluit, in mare Tyrrhenum delabitur.

29. *Primâ nocte domum claude,*] Ne irrumpat Enipeus, noctis umbrâ & silentio abusus. T. Livius *primas tenebras*, dixit, pro *noctis initio.*

Neque in vias Sub cantu querulæ despice tibiæ.] Ne per fenestram in vias despecta, neve sic videaris Enipei respondere amoribus, cùm ille, ex more amantium, ante foras tuas noctu canet tibiâ. Vide lib. 1. Od. 25. & hujus libri Od. 10. ibique annot.

30. *Querulæ*] Suaviter ludentis ac resonantis; vel molliori sono exprimentis amorem Enipei & ejus querimoniam, quòd erga ipsum dura sis.

31. *Vocanti Duram, difficilis mane.*] Licet ille te inculet velut ferream, quæ laborantis ægritudine parum movearis; inexorabilis tamen & inexpugnabilis persevera libidinosam Enipei contentionem eluctari.

ODE VIII.

Ad MOECENATEM.

Reddit rationem cur Martiis Calendis sacrificet.

Martiis cœlebs quid agam Calendis, [285]
Quid velint flores, & acerra thuris
Plena, miraris, positusque carbo in
Cespite vivo,
Docte sermones utriusque linguæ.

O Mœcenas, *callens utramque linguam, demiraris quid ego sine uxore faciam Calendis Martiis, quid denotent flores, & vasculum thure refertum, atque prunæ constitutæ in gramine virenti.*

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod Od. 2. Lib. 1.

1. *Martiis cœlebs quid agam Calendis, &c.*] Miraris quòd ego cœlebs diem hunc festum habere videar solis conjugibus celebrari solitum. Singulorum mensium Calendæ, præcipuè verò Martiæ Junoni dicatæ erant : dictaque Matronalia, quoniam pro conjugii felicitate matronæ sacrificabant. Adde quod eâ die coli cœpta est ædes Junonis, quæ conjugio præsidet. Macrob. lib. 1. cap. 9. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 4. Belli etiam per Sabinas mulieres compositi memoria tunc colebatur. Ovid. Fastor. 3. Hinc *femineas* vocat has Calendas Juvenalis Sat. 9. v. 53. At mariti quoque Junoni supplicabant, ut uxorum pudicitiam tueretur. Porrò quòd primus anni mensis apud Romanos erat Martius, & unde Calendæ appellatæ, disce ex Macrob. lib. 1. cap. 12. & 15.

Cœlebs.] Romani cœlibem dicebant quasi cœlitem, qui vitam ageret in terris cœlesti similem. Donat. in Terent.

2. *Quid velint flores, &c.*] Omnia nempe Horatius ad sacrificium persolvendum comparabat, tanquam voti reus.

Acerra.] Vas fictile seu patera, in qua ponebatur thus adolendum.

3. *Positusque carbo, &c.*] Ignis in arâ è vivo cespite, seu virenti gramine structâ. Vide lib. 1. Od. 19.

5. *Docte sermones utriusque linguæ.*] Græcæ Latinæque, quarum studio perinde incumbebant Romani. Cic. Offic. initio, *Ut ipse ad meam uti-*

Voveram

Scilicet arboris ego lapsu ferè exanimatus lautas dapes & hœdum candidum Baccho promiseram. En *dies iste latus anno vertente* recurrens *corticem pice affixum auferet dolio fumum contrahere capto* ſub *Conſulatu Tulli.* O *Mœcenas, accipe centenos ſcyphos*, ob *amicum incolumem, & lychnos*

Voveram dulces epulas, & album
Libero caprum, propè funeratus [286]
Arboris ictu.
Hic dies, anno redeunte, feſtus
Corticem aſtrictum pice dimovebit 10
Amphoræ fumum bibere inſtitutæ
Conſule Tullo.
Sume, Mœcenas, cyathos amici [287]
Soſpitis centum; & vigiles lucernas

ANNOTATIONES.

litatem ſemper cum Græcis Latina conjunxi; neque id in Philoſophiâ tantùm, ſed etiam in dicendi exercitatione feci, idem tibi cenſeo faciendum, ut par ſis in utriuſque orationis facultate.

6. *Voveram dulces epulas, &c.*] Graviorem itaque cæteris habeo cauſam celebrandi Martias Calendas, in quibus mortis evaſi periculum; unde & ſacrificium vovi & ſacras epulas.

Album Libero caprum.] Albæ victimæ Diis Superis, nigræ Inferis mactabantur: Arnob. l. 7. &c. Baccho præſertim caper, qui vitibus infeſtus, eas arrodendo. Virgil. Georg. 2. v. 380.

Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur.

Ovid. faſtor. 1.

Rode caper vitem: tamen hinc cum ſtabis ad aram,
In tua quod ſpargi cornua poſſit, erit.
Verba fides ſequitur: noxâ tibi deditus hoſtis
Spargitur affuſo cornua, Bacche, mero.

7. *Propè funeratus Arboris ictu*] Cadente arbore propemodum oppreſſus & extinctus. Vide l. 2. Od. 13. & 17.

9. *Hic dies, anno redeunte, feſtus, &c.*] Anniverſarius adeſt iſte dies in feſtivis epulis mihi ducendus: quare vinum vetuſtate præcipuum hodie promam.

Anno redeunte.] Ita cum Græcis Horatius. Virgil. *Volventem annum*, ait. Cic. *Vertentem annum.* Somn. Scip. 17. *Cùm ad idem unde ſemel profecta ſunt, cuncta aſtra redierint, eamdemque totius cœli deſcriptionem longis intervallis retulerint, tum ille verè vertens annus appellari poteſt.*

10. *Corticem aſtrictum pice dimovebit, &c.*] Reſignabit, relinet operculum amphoræ, è ſubere vel cortice, pice quidem aſtrictum. Cato. *In amphoram muſtum indito, & corticem oppicato.* Tibul. l. 2. Eleg. 1.

Chio ſolvite vincla cado.

11. *Fumum bibere inſtitutæ*] Fumo dudum expoſitæ, unde contentum in eâ vinum jam maturum & lene prorsùs.

Ovid. Faſt. 5.

Fumea vina

Martial. l. 3. Epigram. 81.
Cocta fumis muſta Maſſilianis.

Idem. lib. 10. Epigram 36.
Improba fumaria dicit; &,
Accipit ætatem quiſquis ab igne cadus.

Tibull. mox. cit.
Nunc mihi fumoſum veteris proferte Falernum
Conſulis.

Columel. l. 1. cap. 6. apothecæ ſuperponuntur locis, unde plerumque fumus exoritur: quoniam vina fumo celeriùs vetuſteſcunt: ejus tenore præcocem maturitatem trahunt, &c. Plin. l. 23. cap. 1. *Minùs infeſtat nervos, quod vetuſtate dulceſcit. . . . Nos fumi amaritudine vetuſtatem indui perſuaſum habemus.* Meminit & Cœl. Rhodig. l. 26. cap. 21.

12. *Conſule Tullo.*] Conſulum nomine ſolebant notari vina, ut alibi ampliùs dixi. Vide l. 1. Od. 20. & l. 2. Od. 3. Hic certum nomen pro quolibet incerto poni, vinumque vetus duntaxat commendari crediderim. Quòd ſi vinum illud conditum fuerat ſub L. Volcatio Tullo, qui Conſul fuit cum M. Æmilio Lepido, anno urbis conditæ 687, prolatum verò eſt ab Horatio paulò pòſt ſubjugatos ab Agrippâ Cantabros, de quibus ſub hujus finem Odes, anno ſcilicet 734. ut ait Cruquius, vinum illud vetus fuiſſet annos 47. Intereà meminiſſe oportet, quod ſcribit Plin. mox cit. *Falernum nec in novitate, nec in nimiâ vetuſtate corpori ſalubre eſt. Media ejus ætas à 15. anno incipit. . . . . . . Si ſit fumo inveteratum, inſalubre eſt. Mangones iſta in apothecis excogitavêre. Jam & patresfamilias ætatem ademêre his, quæ per ſe cariem traxêre. Quo certè vocabulo ſatis conſilii dedêre priſci:* nempè vina ad extremam ſenectutem, quæ carioſa eſt, non eſſe recondenda. Dalecamp.

13. *Sume cyathos centum.*] Ob lætitiam de amici ſoſpitis incolumitate, ſeu de Horatii tui ſalute, bibe centum cyathos, id eſt, plures & plures, & totâ nocte mecum perpota. Numerus finitus pro infinito.

14 *Vigiles lucernas Perfer in lucem.*] Prandium ignorabant veteres: at cœnam maximè non

Perfer

Perfer in lucem: procul omnis esto
Clamor & ira.
Mitte civiles super urbe curas.
Occidit Daci Cotisonis agmen:
Medus infestus sibi luctuosis
Diffidet armis.
Servit Hispanæ vetus hostis oræ
Cantaber, sera domitus catena.
Jam Scythæ laxo meditantur arcu
Cedere campis.
Negligens, ne qua populus laboret,

15 [288] 20

lychnos accensos produce usque *ad diem. Longe absit vociferatio qualibet & rixa. Dimitte solicitudines de civitate. Deletus est exercitus Cotisonis Daci. Medus sibimet adversarius bello fatali distrahitur. Cantaber Hispaniæ fines* incolens, *antiquus* noster *inimicus, subactus est*, quamvis *tardâ profligatus victoriâ. Modo Scythæ arcu remisso inceperunt agris discedere.*

ANNOTATIONES.

non quidem ut nos ad candelas, sed ad lychnos & lucernas, producebant usque ad lucem posteram, pergræcando, id est, ritu Græcorum tota nocte compotando. Plaut. Menæchm. Scen. 3. *Inde usque ad diurnam stellam matutinam potabimus.* Horat. Od. 21. seq. *Vivæque producent lucernæ, dum rediens fuget astra Phœbus.* Propert. lib. 4. Eleg. 6. in fine:

Sic noctem patera, sic ducam carmine, donec
Injiciat radios in mea vina dies.

Erat etiam olim perpotandi certamen, propositumque victoribus bibonibus præmium placenta, ut amplius exponam. Epist. 19. ad hæc verba, *Nocturno certare mero.* Quod autem nocturnæ cœnæ utiliores sint corpori, ob Lunæ sidus vim habens putrefaciendi, adeoque cibos concoquendi; crede, si lubet, asserenti Athenæo l. 7. c. 1. Quin potius ausculta Casaubono eo loci, concoctionem cum putrefactione confundi perperam, Athenæumq; Philologiæ quam Philosophiæ sacris auspicatius initiatum, bene doctæq; redarguenti.

15. *Procul omnis esto Clamor & ira.*] Ebrietatis incommoda & vitia Horatius arcet a suis epulis: quo forte etiam notat bonitatem & lenitatem vini sui, cujus cyathos quæat Mæcenas centum bibere, citra noxam; ut nec ad vociferandum nec ad rixandum impellatur. Vide lib. 1. Od. 27.

17. *Mitte civiles super urbe curas.*] His verbis patet urbis præfecturam tunc gessisse Mæcenatem: qui si *privatus* mox appellabitur, ne accipe aliter quam par est, & illic explicabo.

18. *Occidit Daci Cotisonis agmen, &c.*] O Mæcenas, omitte paululum curas & solicitudines, quibus civitati provides sedulus: en hostes populi Romani jam domiti sunt: nec ab ullo quidquam metuendum *Cotison* Dacorum Rex ab Augusto victus. L. Flor. lib. 4. cap. 12. *Daci montibus inhærent. Cotisones Regis imperio, quoties concretus gelu Danubius junxerat ripas, decurrere solebant & vicina populari. Visum est Augusto gentem aditu difficillimam submovere. Misso igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam; citra, præsidia constituit. Sic tunc Dacia non victa, sed summota atque dilata est.* Illud vero postea factum est. Sueton. cap. 21. Octav. *Coercuit & Dacorum incursiones, tribus eorum ducibus cum magna copia cæsis, &c.* cap. 36. *M. Antonius scribit, primum eum Antonio filio suo despondisse Juliam, dein Cotisoni Getarum regi: quo tempore sibi quoque invicem filiam Regis in matrimonium petiisse.* De *Dacis* jam lib. 2. Od. 10. Hos porro eosdem esse ac Getas, certum est. Plin. lib. 4. cap. 12. *Getæ, Daci Romanis.* Xiphilin. in Domitiano ita scribit, *Per id tempus bellum fuit populo Romano cum Dacis. . . . Porro eam gentem Dacos appello. Nam ita se ipsi nominant; eodemque nomine a Romanis appellantur: etsi non ignoro eos a quibusdam Græcis Getas esse dictos. Quod an recte factum sit, nescio: illud quidem scio Getas trans Hæmum apud Danubium incolere.*

19. *Medus infestus sibi, &c.*] Medi seu Parthi bellis civilibus occupati sunt. Vide Strabonem lib. 10. & quæ antea nec semel de iis annotavi, lib. 1. Od. 26. v. 5. & alibi.

21. *Servit Hispanæ, &c.*] Cantabri ab Agrippa, sero licet, fracti & subacti sunt. Vide lib. 2. Od. 6. Sueton. Octav. cap. 20. Augustus *externa bella duo omnino per se gessit: Dalmaticum adolescens adhuc: & Antonio devicto, Cantabricum.* Et cap. 21. *Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, &c.*

23. *Jam Scythæ laxo, &c.*] Scythæ armis depositis cedunt. Vide lib. 2. Od. 9. in fine, ibique annot. Sueton. Octav. cap. 21. *Ea virtutis moderationisque fama, Indos ac Scythas auditu modo cognitos pellexit ad amicitiam suam Populique Romani ultro per legatos petendam.*

25. *Negligens ne qua populus, &c.*] Dum mei sacrificii particeps sacras mecum epulas carpes, ita lætitiæ vaca, ut si privatus esses. Ergo paululum abjice omnem curam urbis, & solicitudines de Republica.

Parce privatus nimium cavere, &
Dona præsentis rape lætus horæ, ac
Linque severa.

Tu quasi *privatus omitte curare, & plusculum consulere ne quid detrimenti capiat populus: atque temporis præsentis usurá fruere, genio indulgens, & molesta abjice.*

ANNOTATIONES.

26. *Privatus.*] Quidam explicant, inter privatos parietes, genio indulge. Alii interpretantur absolute: quandoquidem non geris magistratum: volunt nimirum urbis præfecturam esse officium duntaxat, nec inter magistratus censeri: Ex Sueton. Octav. cap. 37. *Quo plures administrandæ Reipublicæ partem caperent, nova officia excogitavit: curam operum publicorum . . . . . præfecturam urbis, &c.* Quod minime placet. Sic igitur intelligo: tu *linque severa* tantisper, i.e. serias & graves occupationes intermitte: *præsentis horæ dona*, seu gaudia rape, cape, animo plane tranquillo, teque privatum hoc nocturno saltem convivio finge & cogita.

ODE IX.

Dialogus Horatii & Lydiæ.

Hor. DONEC gratus eram tibi, [289]
Nec quisquam potior brachia candidæ
Cervici juvenis dabat,
Persarum vigui Rege beatior.
Lyd. Donec non alia magis 5
Arsisti, neque erat Lydia post Chloën;
Multi Lydia nominis
Romana vigui clarior Ilia.
Hor. Me nunc Cressa Chloë regit,

Hor. *Quandiu charus tibi extiti, neque alius præstantior adolescens brachia referebat collo* tuo *candido, felicior* ego *vixi Rege Persarum.* Lyd. *Quandiu non alteram plus dilexisti, nec Lydia posthabita est Chloë*, Ego *Lydia magnæ famæ illustrior florui* quam *Ilia Romana.* Hor. *Mihi jam dominatur Chloë e Creta,*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 3. Lib. 1.

1. *Donec gratus, &c.*] Amœbæum carmen est cujus hæc lex est, ut qui posterior dicit, priorem vincat, majus aliquid subjiciendo. Ode porro hæc tanti æstimatur a Scaligero, ut ejus describere sententiam non pigeat. Sic habet lib. 6. Poet. *Omnes Horatii Odæ tantæ sunt venustatis, ut & mihi, & aliis prudentioribus omnem ademerit spem talium studiorum. Inter cæteras vero, duas animadverti, quibus ne ambrosiam quidem aut nectar dulciora putem. Altera est tertia quarti libri:* Quem tu Melpomene semel, &c. *Altera est nona tertii:* Donec gratus eram tibi, &c. *Quarum similes a me compositas malim, quam Pythionicarum multas Pindari & Nemeonicarum: quarum similes malim composuisse, quam esse totius Tirraconensis Rex.* Vide in Virgil. Eclog. 3. & 7. Hic zelotypiam uterque suam belle exprimit, restituendique amoribus prioribus viam sternit.

2. *Nec quisquam potior, &c.*] Dum non amplexus tuos alteri concessisti, nec alium mihi prætulisti in amore.

4. *Persarum vigui rege beatior.*] Antiqui Persarum Reges, Cyrus, Darius, ad summas opes elati proverbio locum dedere illorum quisque Regem Regum se jactabat. Quin & Persarum montes pro montibus aureis dicti. Plaut. Stich. Scen. 1.

Neque ille mereat Persarum sibi
Montes, qui esse perhibentur aurei.

5. *Non alia magis Arsisti.*] Alii legunt, *aliam*, Æque eleganter utrumque.

Formosum pastor Corydon ardebat Alexin.

6. *Neque erat Lydia post Chloën.*] Dum non amasti Chloën præ Lydia. De hac jam lib. 1. Od. 8. 13. 25.

8. *Romana vigui clarior Ilia.*] Ego me fortunatiorem existimabam, quam fuit unquam Ilia, seu Rhea, quæ Marte gravida Romulum Romanæ gentis auctorem protulit. De illa lib. 1. Od. 2.

9. *Me nunc Cressa Chloë regit.*] Nunc ego servio amoribus Chloës, quam præter formam commendat Vocis & Musicæ suavis modulatio. Quidam legunt *Thressa*, i. e. Thrax, seu e Thracia: verum lectioni nostræ favet quod Cretes Musicæ valde studiosos refert Ælianus.

Dulces docta modos & citharæ sciens: [290]
Pro qua non metuam mori, 11
Si parcent animæ fata superstiti.
Lyd. Me torret face mutua
Thurini Calais filius Ornithi:
Pro quo bis patiar mori, 15
Si parcent puero fata superstiti.
Hor. Quid si prisca redit Venus,
Diductosque jugo cogit aheneo?
Si flava excutitur Chloe,
Rejectæque patet janua Lydiæ? 20
Lyd. Quanquam sidere pulchrior
Ille est; tu levior cortice, & improbo
Iracundior Adria;
Tecum vivere amem, tecum obeam lubens.

perita suavium modulorum, ac pulsandæ lyræ; pro quâ non verebor vitam profundere, si fata indulgeant animæ residuæ. Lyd. *Me urit mutuo amore Calais filius Ornithi è Thurio, pro quo bis mortem oppetam ultro, si juveni vivo fata indulgeant.* Hor. *Quid si vetus amor reviviscat, & divulsos copulet æreo vinculo? Si formosa Chloë rejicitur, & ostium* meum *aperitur pulsæ Lydiæ?* Lyd. *Tametsi est ille astro splendidior; tu* vero es *levior subere, atque Adriatico* mari *procelloso ferocior; tecum vivere cupiam, tecum sponte moriar.*

ANNOTATIONES.

12. *Si parcent animæ fata superstiti.*] Moriar ego libens ad redimendam Chloës vitam; ut illa superstes vivat, quæ est altera pars mei. De superstitione veterum pro alterius salute sese devoventium, alibi dixi.

13. *Me torret face mutua, &c.*] Mutuo me amore detinet Calais adolescens pulcherrimus. Alludi volunt aliqui ad nomen Callaidis lapilli, quem Sapphiri æmulum dixit Plin. 37. cap. 10.

14. *Thurini.*] Thuria, sive Thurium, civitas erat in Sinu Tarentino.

16. *Si parcent puero.*] Pro Calai bis ego mortem oppetere velim.

17. *Quid si prisca redit Venus?*] Quid faceres, O Lydia, si Horatii vetus in te amor denuo accendatur; nosque dissociatos reconciliet, arctiusque jungat quam olim, imo constringat *jugo aheneo*, seu ære firmiori & nunquam dissolvendo. Vide lib. 37. Ode 33.

22. *Levior cortice.*] Ode superiori, *corticem astrictum pice:* pro subere nempe ponitur cortex, teste Plinio, lib. 16. cap. 8. Proverbium est in inconstantes, *Cortice levior*, suber enim naturali sua levitate super aquas fertur & natat.

23. *Iracundior.*] Hoc sibi vitium imputat Horatius non semel. Epist. lib. 1.

Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.

Adria.] De eo lib. 1. Ode 33.

24. *Tecum vivere amem, &c.*] Ita facile reconciliantur discordiæ amantium. Et vere dixit Terentius Andr.

Amantium ira amoris redintegratio est.

Plaut. Amphitr. Act. 3.

Iræ interveniunt; redeunt rursum in gratiam;
Verum iræ, si quæ forte eveniunt hujusmodi
Inter eos, rursum si reventum in gratiam est,
Bis tanto amici sunt inter se quam prius.

ODE X.

Lycen admonet ut paulum mansuescat erga se.

O Lyce, si potares ultimum Tanaim, marito juncta barbaro, nihilominus fleres me ante januam tuam *duram extensum exponere ventis Septentrionalibus* illic *habitantibus.* Nonne *audis quo murmure tuæ fores, quo nemus in ædibus magnificis consitum resonet ventis* perflantibus? *utque Jupiter puro numine constringat nives demissas? Abjice fastum Veneri odiosum,*

EXtremum Tanaim si biberes, Lyce, [291]
Sævo nupta viro; me tamen asperas
Porrectum ante fores objicere incolis
Plorares Aquilonibus.
Audis quo strepitu janua, quo nemus 5
Inter pulcra situm tecta remugiat [292]
Ventis? Et positas ut glaciet nives
Puro numine Jupiter?
Ingratam Veneri pone superbiam,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 6. lib. I.

1. *Extremum, &c.*] Ejusmodi cantiones & querelas noctu canebant amantes ad fores meretricum aliarumque mulierum quas deperibant, ut sic eas demererentur, atque ab iis tandem sua patientia victis admitterentur in domum antea sibi clausam. Vide quæ annot. l. 1. Od. 25. Plura vero dixi ad Pers. Sat. 5. v. 165. ubi sic habetur,

Limen ad obscœnum . . . dum Chrysidis udas
Ebrius ante fores extincta cum face canto.

Extremum Tanaim si biberes.] Si nata in Scythia in remotissimis illis & frigidissimis partibus, ubi scaturit Tanais: si barbaro proinde, & *sævo* quoq; *viro nupta* esses, quem vereri deberes; te tamen oporteret moveri meis amoribus, cum ante fores tuas excubantem cerneres in ista aeris intemperie.

Tanaim.] Fluvius iste notissimus, e Riphæis montibus, vel e Caucaso monte fluere dictus, Asiam ab Europa dividit: hodie *Don* vocatur. Est maxime Septentrionalis, quique Nomades Tanaim accolebant, erant egrestiores, ex Strabone lib. 11. De eo jam antea Ode 4. hujus libri, ubi *Scythicum amnem* appellat Horatius.

2. *Me tamen asperas, &c.*] Non tam dura esses ut me jacentem super limen januæ tuæ, frigidissima & molestissima tempestate, videres sine ullo humanitatis sensu. Ovid.

Frigidus inque uda sæpe jacebis humo.

3. *Objicere incolis Plorares Aquilonibus.*] Doleres, ægre sineres me objici noctu ventis istis a Scythiæ regione flantibus, ac velut incolis. Ov. M. 1.

Scythiam septemque triones
Horrifer invasit Boreas.

4. *Plorares objicere.*] Sic & locutus Plaut. Aul. Sc. 7. *Aquam hercle plorat, cum lavat, profundere.*

5. *Audis quo strepitu, &c.*] Quam vehemens sæviat ventus, judica e concussione tuæ januæ, & e murmure arborum viridarii tui graviter stridentium.

Nemus inter pulcra situm tecta.] In septis domorum nemora etiam habebant veteres; quorum struendorum rationem docet Vitruv. l. 5. c. 11. *Sint,* inquit, *inter duas Porticus sita, & in his perficiantur inter arbores deambulationes, &c.* Sueton. Oct. c. 72. *Prætoria sua quamvis modica non tam statuarum tabularumque pictarum ornatu, quam xystis & nemoribus excoluit, &c.* Tibull. lib. 3. Eleg. 3.

Et nemora in domibus sacros imitantia lucos.

Cic. ad Quintum fratrem l. 3. Ep. 1. *Nunc domus suppeditat mihi hortorum amœnitatem.* Vide Senec. Epist. 122. Item supra l. 2. Od. 3. & Ep. 10. l. 1.

Nempe inter varias nutritur sylva columnas.

7. *Et positas ut glaciet nives Puro numine Jupiter?*] Æstimare potes etiam quantum frigus perpetiar, ex eo quod purum sit cœlum, æther sudus ac serenus, quo nives gelu concrescunt & constringuntur: quia tunc facile diffunditur, quando scilicet in aere nihil est quo reprimatur frigus: contra nebuloso æthere coercetur ne ad nos usque perveniat, ut docet Aristot. in Problem.

Positas.] E cœlo delapsas, & humi jacentes.

Glaciet.] Per licentiam poeticam usurpatur hoc verbum active, quod tamen absolute poni solet, pro *coalescit, concrescit.* Cic. de Nat. Deor. n. 26. *Tum aquæ declarat effusio, quæ neque conglaciaret frigoribus, neque nive pruinave, concresceret, nisi eadem se admisto calore liquefacta & dilapsa diffunderet. Itaque & Aquilonibus reliquisque frigoribus adjectis durescit humor, &c.*

8. *Puro numine Jupiter.*] Bene sic legito: alii, *Puro lumine*, vel *limine*; sed perperam. Jovem pro æthere non raro usurpari, notum: huic ergo respondet vox *numine.* Puro lumine Sol quidem dicitur; at non Jupiter, præsertim concubia nocte, qua Lyces januam occentabat, de more, Poeta noster.

9. *Ingratam Veneri pone superbiam.*] Venus enim jocis, gratiis, amoribus stipata ubique memoratur quibus adversatur omnino superbia, l. 1. Od. 2.

Erycina ridens,
Quam jocus circumvolat & Cupido.

Ne

Ne currente retro funis eat rota. 10
Non te Penelopen difficilem procis
Tyrrhenus genuit parens. [293]
O, quamvis neque te munera nec preces,
Nec tinctus viola pallor amantium,
Nec vir Pieria pellice saucius 15
Curvat; supplicibus tuis
Parcas, nec rigida mollior esculo,
Nec Mauris animum mitior anguibus.

ne funiculus retrorsum abeat rotâ versatâ. Tyrrhenus pater haud procreavit te Penelopen amantibus intractabilem. O licet te nec dona flectant, nec vota, nec violaceus pallor amore tabescentium, *neque maritus* tuus amore *pellicis Pieriæ vulneratus, indulge supplicantibus tibi,* quæ fuisti hactenus *durâ quercu non flexibilior neque mansuetior serpentibus Mauritaniæ.*

ANNOTATIONES.

10. *Ne currente retro funis eat rota.*] Ne offensa Venus iram in te suam stringat: tuque favore ejus destituta contemnaris, ut modo me contemnis. Time ergo sapienter fortunæ vices. Tib. l. 1. Eleg. 5.

Heu canimus frustra: nec verbis victa patescit
Janua: sed plena est percutienda manu.
At tu qui potior nunc es, mea fata caveto.
Versatur celeri fors levis orbe rotæ.

Isto tamen loco metaphora videtur esse ducta non a rota fortunæ volubili & instabili; sed potius a rotis & trochleis, quibus circumvolutus funis ingentia sublevat & trahit pondera, si bene teneatur: at si dimissus fuerit, & rota & funis & pondus in partem contrariam feruntur, currunt, fugiunt, deturbantur. Sensus itaque Horatii erit: O Lyce, ne Veneris tu vincula rexusque sperne, quæ si dimiseris, cave ne res tuæ retro & pessum eant ac dissolvantur. Virg. Ecl. 8.

Veneris dic vincula necto.

11. *Non te Penelopen difficilem, &c.*] Non es ut Penelope, Spartana, nec educata instructaq; duris moribus austeraque vivendi ratione: imo venustam, lepidam, tractabilem genuit te pater Italicus, vel Hetruscus, ut placet quibusdam, nec absurde. Hetruscos ludorum ac voluptatum amatores nemo nescit: refert Cœl. Rhodig. l. 15. c. 11. atque a Lydis traxisse originem suspicatur.

Penelopen difficilem procis.] Hæc Ulyssi uxor viro suo fidem servans viginti annos absenti, procos bene multos acriter sollicitantes, patrem etiam novas nuptias suadentem eluctata est. Homer Odyss. 2. 6, 7.

12. *Tyrrhenus.*] Tyrrheni Hetruriæ populi. Tyrrhenia Straboni eadem regio cum Thuscia. Ovid. Metam. 14.

Concurrit Latio Tyrrhenia tota.

Porro synedochicos illi pro Italis universis vel Romanis accipi possunt.

14. *Tinctus viola pallor.*] Color vultus mei pallidus instar violarum, quas etiam pallentes vocavit Virg. Ecl. 2. Sunt enim aliæ purpureæ, aliæ luteæ, aliæ albæ; ex Plin. lib. 21. cap. 6. Quanquam duo tantum genera violarum agnoscit Nicander, pallidum & luteum: apud Athenæum lib. 15. cap. 9. *Pallor amantium.* Ovid.

Palleat omnis amans; color est hic aptus amanti.

Nimirum recurrente ad cor amoris centrum calore naturali, & quoniam intensior in amantibus est, spiritus vitales magis dissipante, in vultu pallor efficitur.

15. *Nec vir Pieria pellice saucius.*] Quanquam nec offensa viri tui pellicem Pieriam depereuntis injuria ad me amandum inclinaris. Hoc certe est irritamentum uxoris maximum, ut inducatur in alterius amorem. Ex Euripide, quædam alia minus gravate fert uxor: at si a marito fallatur, quicquid est in vita jucundi perdit, Ovid.

Sed neque fulvus aper media tam sævus in ira est,
. . . .
Nec lea,
Fœmina quam socii deprensa pellice lecti
Ardet, &c.

Pieria.] Vel nomen factum a solo natali, ad augendam invidiam, quasi diceret, peregrina, & ex ea Macedoniæ regione: vel notat fidicinam, psaltriam, ob Pierium montem Musis sacrum: cujusmodi mulieres ut plurimum exercebant meretriciam artem.

16. *Supplicibus tuis parcas.*] Indulge aliquid supplicanti etiam apud te. Quis enim supplices unquam acerbe repulit, nisi qui humanitatem exuit? Ex sententia veterum, qui talem hominem velut execrabilem aversabantur: cum & natura supplicibus parcere doceat.

17. *Esculo.*] Arbor est glandifera, quam pro duritie ponit Horatius. De ea Plin. lib. 16. & nos jam lib. 1. Od. 22.

18. *Mauris.*] Mauritania Africæ regio ab ortu in occasum extensa, ubi nunc Barbaria Occidentalis. Arenosa ista loca, aquarum penuria & Solis æstu arentia & fervida, omne genus serpentum alunt etiam sævissimorum.

Latus istud haud semper erit tolerans liminis & pluviæ.

Non hoc semper erit liminis aut aquæ [294]
Cœlestis patiens latus. 20

ANNOTATIONES.

19. *Non hoc semper erit liminis, &c.*] Amores meos tibi sponte oblatos ne modo sperne: nec enim ero semper ea robusta & fervente ætate, qui tui gratia possim & velim pernoctare ante januam, & cubare super durum limen ædium tuarum. Epod. 11.

Ferebar incerto pede
Ad non amicos heu mihi postes, & heu
Limina dura quibus
Lumbos & infregi latus.

19, 20. *Aquæ Cœlestis patiens.*] Imbres aliaque hyemalis tempestatis incommoda perpeti non semper libebit. Certe contra in Lycen jam vetulam acriter scripsit Ode 13. lib. 4. Ovid.

Sæpe feres imbrem cœlesti nube solutum
Frigidus, inque uda sæpe jacebis humo.

ODE XI.

Ad MERCURIUM.

Ut sibi dictet cantus quibus Lyde flectatur.

O Mercuri, (siquidem te præceptore Amphion saxa cantu movit) & tu, lyra chordis septenis resonare perita; neque canora pridem neque jucunda, jam verò familiaris tum opulentorum mensis, tum fanis Deorum, *numeros ede, quibus pervicaces auriculas admoveat Lyde.*

MERCURI (nam te docilis magistro
Movit Amphion lapides canendo)
Tuque testudo resonare septem
Callida nervis,
Nec loquax olim, neque grata, nunc & [299]
Divitum mensis & amica templis, 6
Dic modos, Lyde quibus obstinatas
Applicet aures.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. Lib. 1.

1. *Mercuri.*] De eo multa Lib. 1. Od. 10.

2. *Movit Amphion lapides canendo.*] Jovis ille ex Antiopa filius suavi lyræ sono dicitur movisse lapides, ut, ipsis inter se compositis & superstructis, Thebarum muri civitasque ædificata fuerint. Vide Epist. ad Pisones, ver. 394. Plutarch de Musica. Propert. Lib. 3. Eleg. 2.

Saxa Cithæronis Thebas agita per artem
Sponte sua in muri membra coisse ferunt.

3. *Testudo resonare septem Callida nervis.*] E testudine lyra per Mercurium facta atque exornata, ut annotavi, lib. 1. Od. 10. Tribus primo chordis, deinde quatuor, tum septem, postea novem instructa; demum etiam pluribus. Vide Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 19. Diodor. Sicul. lib. 1. Pindar. φόρμιγγα ἑπτάγλωσσον, id est, ἑπτάφωνον, vocat. Virg. Eclog. 2.

Est mihi disparibus septem compacta cicutis
Fistula.

Et Æneid. 6. v. 646.

Obloquitur numeris septem discrimina vocum.

Porro septenas diapason species seu modos, quos nunc tonos appellant, debere intelligi locis istis perinde singulis, non abs re contendit Glareanus.

6. *Nec loquax olim, neque grata.*] Prius muta & sine ullo pretio; at, postquam in lyram est concinnata, gratum edidit sonum, dulcesque modos ac numeros expressit; ut requisita & adhibita sit in divitum conviviis & Deorum sacris.

6. *Divitum mensis.*] Quod vini vim fervidiorem elidere valeat Musica, hanc ideo prisci adhibebant in suis conviviis. Testis Plutarch. lib. de Musica: & Homer. Odyss. ubi cithara convivii sodalis nuncupatur.

Et amica templis.] Vide T. Liv. lib. 9. cap. 30. ubi de tibicinibus ad præcinendum in sacrificiis Deorum solerter revocatis, historiam narrat fat lepidam.

7. *Dic modos, Lyde quibus obstinatas Applicet aures.*] Cantus dulcedine contumacem Lydes animum flecte, per aures delinitas ad cor penetra, demulce, viam sterne, sensimq; meos amores insinua. Ex Plutarcho, Musica concinno suo temperamento corpora mentesque revocat & emollit. Et lib. de Superstit. ait ex Platone, Musicam non deliciarum causa, & pruritus aurium datam, sed ut animi periodos improbe lascivientes decenter reducat.

Quæ

Quæ, velut latis equa trima campis,
Ludit exultim, metuitque tangi, 10
Nuptiarum expers, & adhuc protervo
Cruda marito.
Tu potes tigres comitesque silvas
Ducere, & rivos celeres morari.
Cessit immanis tibi blandienti [296]
Janitor aulæ 16
Cerberus; quamvis furiale centum
Muniant angues caput ejus, atque
Spiritus teter saniesque manet
Ore trilingui. 20
Quin & Ixion, Tityusque vultu
Risit invito: stetit urna paulum
Sicca, dum grato Danai puellas
Carmine mulces.
Audiat Lyde scelus atque notas 25
Virginum pœnas, & inane lymphæ

quæ sicut equa trium annorum exultat & ludit per apertos agros: fugitque attrectari, à nuptiis immunis, necdum petulanti viro idonea. Tu vales trahere tigres silvasque simul, & rapidos tardare fluvios. Tibi demulcenti morem gessit Cerberus crudelis aulæ janitor; licet caput illius furiis æquale stipent serpentes multi, & ex ore tres linguas habente halitus pestilens & labum fluat. Quinetiam Ixion & Tityus facie prætulerunt hilaritatem non sponte: stetit dolium tantisper aridum, dum suavi cantu Danai filias detineres. Discat Lyde crimen & supplicia famosa puellarum, & vacuum aquâ

ANNOTATIONES.

9. *Quæ, velut latis equa trima campis Ludit.*] Velut equa non domita juveniliter lascivit & ludit per campos discurrendo & exiliendo: sic Lyde juveniles sectatur cum æqualibus ludos, a virili autem consortio hactenus abhorret. Lib. 2. Od. 5.

Circa virentes est animus tuæ
Campos juvencæ, &c.

10. *Ludit exultim.*] Anacreon.

Πῶλε Θρηΐκίη, τί δέ με
. . . .
Νηλεῶς φεύγεις·
. . . .
Νῦν δὲ λειμῶνάς τε βόσκεαι
Κῦφά τε σκιρτῶσα παίζεις, &c.
Equulea Threicia quid me
Crudeliter fugis?
At nunc prata depasceris,
Et agiliter exiliens ludis.

13. *Tu potes tigres, &c.*] Nota est Orphei fabula feras & arbores trahentis ad lyræ dulces modos: Vide Lib. 1. Od. 12. & Epist. ad Pisones v. 393.

14. *Rivos celeres morari.*] Virgil. Eclog. 8.

Quorum stupefactæ carmine lynces,
Et mutata suos requierunt flumina cursus.

15. *Cessit immanis tibi blandienti, &c.*] Et hoc ad Orpheum pertinet, qui profectus ad inferos ut reduceret inde dilectam Eurydicen, Cerberum dimulsisse lyra fertur. De eo jam lib. 2. Od. 13. & Virgil. Georgic. 4. v. 481.

Quin ipsæ stupuere domus atque intima lethi
Tartara, cæruleosque implexæ crinibus angues
Eumenides; tenuitque inhians tria Cerberus ora.
Atque Ixionei vento rota constitit orbis.

21. *Quin & Ixion, Tityusque vultu Risit.*] Pulsante cytharam Orpheo recreari visi sunt illi, suasque pœnas oblivisci; ut vultu quædam signa lætitiæ dederint.

22. *Invito.*] Ob acerbitatem supplicii, tristitiam exigentis. De Tityo Od. 4. hujus libri sub finem. Ixion Junoni stuprum inferre conatus ad inferos pulsus est, & rotæ inter serpentes alligatus assidue circumvolvitur. Tibull. lib. 1. Eleg. 3.

Illic Junonem tentare Ixionis ausi
Versantur celeri noxia membra rota.

Vide Pindar. Pyth. Od. 2. ubi refert. Ἰξίονα ἐν πτερόεντι τροχῷ πάντα κυλινδόμενον, *Ixionem in alata rota circumquaque versatum.*

22. *Stetit urna paulum Sicca, &c.*] Danai Argivorum Regis filiæ laboriosos cruciatus intermisere paululum, dum caneret Orpheus. Vide l. 2. Od. 14. Lucret. lib. 3. sub finem.

Hoc, ut opinor, id est ævo florente puellas
Quod memorant laticem pertusum congerere in vas,
Quod tamen expleri nulla ratione potestur.

Hinc Proverb. apud Plaut. Pseud. *in pertusum ingerimus dicta dolium, operam ludimus.*

25. *Audiat Lyde scelus, &c.*] Discat Lyde quas pœnas Dii attribuunt mulieribus in suos amatores crudelibus: hincque desinat mihi dura esse.

26. *Virginum.*] Danaidum.

Inane lymphæ Dolium, &c.] Vide supra.

vas evanescente ex imo fundo, perennemque sortem, delictis etiam apud Inferos reservatam. Sceleratæ (quid enim pejus valuerint?) Sceleratæ, inquam, *illæ sævo gladio perimere sponsos valuerunt. At é pluribus una tædis nuptialibus idonea egregie fraudulenta erga patrem fallacem, & in cuncta secula illustris virgo extitit. Quæ ait adolescenti sponso, Exurge, ne diuturnus tibi sopor unde non metuis comparetur: socerum & impias sorores effuge; quæ tanquam leænæ vitulos adeptæ totidem, (heu!) discerpunt. Ego illis clementior neque te percutiam, neque detinebo intra septa. Me parens duris vinculis ornat,*

Dolium fundo pereuntis imo; [297]
Seraque fata,
Quæ manent culpas etiam sub Orco.
Impiæ, (nam quid potuere majus?) 30
Impiæ sponsus potuere duro
Perdere ferro.
Una de multis, face nuptiali
Digna, perjurum fuit in parentem
Splendide mendax, & in omne virgo 35
Nobilis ævum:
Surge, quæ dixit juveni marito,
Surge; ne longus tibi somnus, unde
Non times, detur: socerum & scelestas [298]
Falle sorores; 40
Quæ velut nactæ vitulos leænæ,
Singulos (eheu!) lacerant: ego illis
Mollior, nec te feriam, nec intra
Claustra tenebo.
Me pater sævis oneret catenis, 45

ANNOTATIONES.

28. *Seraque fata.*] Vel, longa & diuturna; vel tarde venientia, eoque graviora.

33. *Una de multis, &c.*] Hypermnestra Lynceo sponso pepercit, salvumque abire & fugere jussit; dum sorores jussu patris suos sponsos nefarie jugularent; at ipsa noluit exequi impie præscripta; unde & nomen sibi fecit immortale. Quidam scribunt duas fuisse quæ sponsis vitam adimere non sustinuerunt, Hypermnestram & Bebrycen. Eustath. in Dionys. Alex.

Face nuptiali Digna.] Honore matrimonii digna. Quod noctu seu vesperi nupta deducebantur domum sponsi, hinc fax præferebatur. Festus, *In nuptiis,* inquit, *facem præferebant in honorem Cereris, & aqua spargebatur nova nupta, ve ut casta puraque ad virum perveniret, sive uti gnem & aquam cum viro communicaret.*

34. *Perjurum in parentem Splendide mendax.*] Recte fallens patrem Danaum, qui Ægyptum fratrem ejusque filios generos suos impia & cruenta fraude circumveniebat. Ægyptus quinquaginta filiis suis Danai fratris totidem filias in matrimonium poposcit. Hic recusavit, quod ex Oraculo accepisset a genero sibi mortem inferendam. At cum instaret ille, fraudulenter annuit, filias monens, ut ipsa nocte nuptiarum, sponsos vino luxuriaque sopitos cultro singulæ conficerent. Itaque patri contra fas morem gerentes, captata hora viros enecarunt, excepta Hypermnestra, quæ Lynceum servavit. Hic vero postea Danao interempto Argivum regnum invasit, atque Oraculi fidem implevit.

35. *In omne virgo Nobilis ævum.*] Hypermnestram virginem mansisse, hocque pactum cum Lynceo sponso, nonnulli tradunt. Vide Pausan. in Corinthiaca. Pindar. Nem. Od. 10. &c.

38. *Ne longus tibi somnus, &c.*] Ne tibi mors afferatur a Danao patre sororibusque meis: Ægypti enim patris tui stirpem extinguere conjurarunt. Ovid.

Surge age, Belide, de tot modo fratibus unus;
Nox tibi, qua properes, una perennis erit.

Apud Hesiod. *Somnus mortis frater;* apud Virg. *Consanguineus lethi sopor,* dicitur Catull.

Nox est perpetua una dormienda.

39. *Scelestas Falle sorores.*] Celeriter fugiendo, prava sororum mearum consilia elude.

45. *Me sævis oneret catenis, &c.*] Observa quam artificiose Poeta amplificet ac laudet fidem & lenitatem Hypermnestræ, ut ejus exemplo Lyden impellat ad sibi amanti favendum. Vide Ovid. Epist. Heroid. ubi Hypermnestra Lynceo ita scribit:

Clausa domo teneor, gravibusque coercita vinclis,
Est mihi supplicii causa, fuisse piam.
Me pater igne licet, quem non violavimus urat,
. . . .
Aut illo jugulet quem non bene tradidit ense,
Ut qua non cecidit vir nece, nupta cadat.

Quod

Quod viro clemens misero peperci:
Me vel extremos Numidarum in agros
Classe releget.
I, pedes quo te rapiunt & auræ,
Dum favet Nox & Venus: I secundo 50
Omine, & nostri memorem sepulcro
Sculpe querelam.

quoniam sponsum infelicem benigna servavi: me navi amandet ad ultimos etiam Numidarum campos. Abi quo te ferent pedes & venti, dum nox & Venus obsecundant: abi faustis auspiciis, & ad tumulum inure querimoniam, quâ nostri recordatio permaneat.

ANNOTATIONES.

47. *Extremos Numidarum in agros.*] Me in barbaras nationes exulem mittat, etiam trans mare. Numidia proprie litoralis Africæ pars erat ubi nunc regnum Algerii. Hic vero non ita stricte sumitur. Ex Plin. lib. 5. cap. 3. Numidia præter Marmor & feras nihil habet insigne; Masinissæ nomine tantum clara. Hodie *Biledulgerid* quibusdam vocatur.

49. *I, pedes quo te rapiunt & auræ.*] Seu terra seu mari fuge quamprimum: *dum favet nox & Venus, i. e.* amor in te meus.

51. *Nostri memorem sepulcro Sculpe querelam.*] Cum me a patre morti addictam acceperis, Epitaphium scribe, quo discat posteritas meam in te pietatem Danai crudelitate male pensatam. Pausan. in Corinth. refert Hypermnestram in judicium vocatam a patre, quod Lynceo salutem dederit sibi perniciosam, &c. Ovid. mox cit.

Et sepeli lacrymis perfusa fidelibus ossa,
Scriptaque sint titulo nostra sepulcra brevi:
Exul Hypermnestra pretium pietatis iniquum,
Quam mortem fratri depulit, ipsa tulit.

ODE XII. Ad NEOBULEN,

Hebri Amore contabescentem.

MIserarum est neque amori dare ludum, [299]

Ærumnosarum est, nec amori

ANNOTATIONES.

Hæc Ode est dicolos tristrophos: Metrum singulare. Sotadicum vocant aliqui, quod sæpe a Sotade usurpatum. Alii Rhythmicum, quod fere nullius pedum numerus initit.

Primi quique duo versus tribus constant Ionicis a minore, tertius vero quatuor: hoc modo:

Mĭsĕrārūm est | nĕquĕ ămōrī dăre lūdūm.

Alii longe aliter, volunt carmen esse tricolon tetrastrophon; ut duos priores versus sint Sapphici trimetri acatalecti; tertius Anacreonticus dimeter catalecticus; quartus Adonicus: sicque scribunt,

Miserarum est neque amori dare ludum,
Neque dulci mala vino lavere aut ex-
animare metuentes patruæ
Verbera linguæ, &c.

1. *Miserarum est, &c.*] Magna dissensio de metro, de ordine versuum, deque fine & scopo hujus Odes. De carmine diximus: de versuum serie, vide annot. ad v. 9. denique quid velit Poeta, & qua mente scribat, haud liquet. Quidam putant hortatoriam esse Oden, qua Neobulen in Hebri amore confirmet adversus patrui seu cujuslibet censoris reprehensiones. Alii ironicam arbitrantur, nec absurde; ut Horatius irrideat mulierculam adolescentis amore perculsam, opus diurnum deferentem, ac præ animi impotentia desidem.

Miserarum est neque amori dare ludum, &c.] Sane puella & mulier omnis misera est, quæ nullam carpit hilaritatem & gaudium, vel ex amore vel e vino, quæque ita metuit reprehensiones & castigationes hominum, ut nihil genio quidquam indulgere ausit. Pessimi profecto exempli monitum, nisi sarcasmi sale condiatur, & corrigatur ut ante dixi.

Amori dare ludum.] Ita Plaut. Bacchid.

Ego dare me ludum meo nato institui, ut animo obsequium
Sumere possit. Æquum esse puto: sed nimis nolo desidiæ,
Ei dare ludum.

Theophrast. apud Athen. l. 13. *Quis negabit eos solos vivere qui amant? &c.* Theophil. ibid. *Qui amantes amentes esse putat, ipse desipit, &c.*

Neque

indulgere, nec mœrores diluere vino suavi, vel discruciari, timentes ictus linguæ patruæ. At tibi calathum, ô Neobule, filius pennatus Veneris, tibi telas & laboriosæ Minervæ opus excutit pulchritudo Hebri Liparensis; quin etiam eques solertior ipso Bellerophonte, nec pugillatu nec tardo cursu superatus,

Neque dulci mala vino lavere, aut ex-
animari metuentes patruæ verbera linguæ.
Tibi qualum Cythereæ puer ales, [300]
Tibi telas operosæque Minervæ 5
Studium aufert, Neobule, Liparæi nitor Hebri:
Eques ipso melior Bellerophonte, [301]
Neque pugno neque segni pede victus,

ANNOTATIONES.

2. *Neque dulci mala vino lavere.*] Vino pelli curas jam dictum alibi sæpius, eoque exhilarari animum, testis etiam sacer textus.

Lavere.] Ita veteres; *lavo, lavis: & sonere,* pro *sonare,* &c.

3. *Exanimari metuentes.*] Metu reprehensionis prope mori.

Metuentes patruæ verbera linguæ.] Pater filio semper indulgens, at patruus severior: & hinc proverbio locus, *Patrua lingua, sapere patruum.* Pers. Sat. 1. v. 11. *Cum sapimus patruos.* Noster postea l. 2. Sat. 3. *Ne sis patruus mihi.* Cic. pro Cœlio: *Qui in reliqua vita mitis esset . . fuit in hac causa pertristis quidam patruus, censor, magister: objurgavit M. Cœlium, sicut neminem unquam parens.* Et de Quincto fratris filio, Cicero patruus ad Atticum ejus avunculum, Lib. 10. Epist. 6. *Vellem suscepisses juvenem regendum; pater enim nimis indulgens: quicquid ego astrinxi relaxat. Si sine illo possem, regerem, quod tu potes.*

4. *Tibi qualum Cythereæ, &c.*] At tu, Neobule, quid valeat amor, experiris: ipsius imperio domita sponte obtemperas: ipsi tota vacas, lanificio & quotidiano opere prorsus abjecto.

Qualum.] Quasillum, calathum, in quo reponant mulieres pensum, filum, stamen, fusos, forficulas.

Cythereæ.] Ita dicta Venus, vel a Cythero Cypri insulæ oppido; vel potius a Cytheris insula, hodie *Cerigo,* contra Cretam, in mari Ægæo, ipsius numini sacra; in quam & dicitur primum advecta marina concha. Ovid. Fast. 4.

Veneri sacra Cythera petit.

Puer ales.] Cupido Veneris filius, cui alas affingunt & appingunt. Vide apud Athen. l. 13. cap. 2. de alato Cupidine versus plane lepidos. Eubulus quidem hoc fere sensu ibi scribit: *Quisquis mortalium primus alatum amorem pinxit, aut cera finxit, is hujus Dei ingenium ignorabat: levis enim minime est, aut facilis; imo gravis supra modum. Quorsum ergo illi pennæ? &c.* Alexis ibid. *Aiunt vulgo non volare Deum Amorem, sed illos qui amant; alia vero de causa alas assigni,* Arist. ibid. *Amor, apud Superos perturbans omnia, e Deorum est ejectus concilio, & huc ad nos exilio depulsus. Audaci autem & petulanti præcisæ alæ, ne revolare in cœlum posset: ablatas vero pennas dederunt Victoriæ gestandas, præclara hujus spolia, &c.*

5. *Operosæ Minervæ Studium.*] Lanificio textrinisque artibus præest Minerva. Hesiod. oper. dier.

Ἀθήνην
Ἔργα διδασκῆσαι, πολυδαίδαλον ἱστὸν ὑφαίνειν.

Minervam opera docere, ingeniosam telam texere.
Virgil. Æneid. 5.

Operam haud ignara Minervæ.

Æneid. 7.

Bellatrix, non illa colo calathisve Minervæ
Femineas assueta manus.

6. *Studium aufert, &c.*] Sic amore die noctéq; rem amatam animo duntaxat objecit, aliarum omnium rerum cogitationem & curam aufert. Sappho.

Γλυκεῖα μῆτερ ὄ τοι
Δύναμαι κρέκειν τὸν ἱστὸν,
Πόθῳ δαμεῖσα παιδὸς,
Βραδινὰν δι' Ἀφροδίταν.

Dulcis mater haud possum ordiri telam,
Correpta amore pueri per lentam Venerem.

Apud Virgil. Dido, amore capta Æneæ, cætera negligit omnia. Æneid. v. 86. Vide lib. 1. Od. 8. ibique annot.

Neobule.] Νέος βουλὴ, *juvenile consilium:* vel νέος βῶλος, *nova gleba.*

Liparæi nitor Hebri.] Species & decor adolescentis Hebri e Lipara oriundi: quæ præcipua est inter Æolias insulas, in mari Tyrrheno; v. *Lipari*; pendet e Sicilia; modo bene culta, & arce munita est.

Nitor Hebri, Eques, &c.] Dictio plane insolens carens exemplo, & quæ bilem movit etiam admiratoribus Horatii, ejus isto loco cacozeliam notantibus.

7. *Eques ipso melior Bellerophonte, &c.*] In Campo Martio passim victor.

Bellerophonte.] Hujus inventum esse, equo vehi, affirmat Plin. lib. 7. cap. 56. Vide lib. 1. Od. 27. in fine, ibique annot.

8. *Neque pugno neque segni pede victus, &c.*] Exercebat se Romana juventus pugilatu, cursu pedestri, equitando, natando, &c. lib. 1. Od. 8.

Simul

Simul unctos Tiberinis humeros lavit in undis:
Catus idem per apertum fugientes 10
Agitato grege cervos jaculari, &
Celer alto latitantem fruticeto excipere aprum.

statim humeros oleo perfusos abluit in flumine Tiberi; peritus etiam configere cervos ex agitato agmine fugientes patenti campo, *atque velox opprimere aprum denso virgulto abditum.*

ANNOTATIONES.

9. *Simul unctos Tiberinis humeros, &c.*] Hunc versum interferunt aliqui septimo loco, planiori quidem sensu: verum præterquam quod repugnat carminis lex, & instituta versuum series; siquidem hoc pacto duo tetrametri continui ponerentur; id insuper rectum perturbaret ordinem exercitationum Romanis usitatarum. Nam post decursionem in Campo Martio duplicem, equo nempe & pedibus, postq; luctam, seu pugilatum, sequebatur natatio in Tiberi, ad detergendum sudorem ac pulverem; quod Horatius belle hic expressit. Vide Veget. de re milit. lib. 1. cap. 10.

10. *Catus idem, &c.*] Hebrus non tantum campestri victoria insignis, sed & venandi solertia.

11. *Agitato grege cervos.*] Turmatim cervi per silvas & campos vagari solent. Vir. Geor. 3.

Confertoque agmine cervi.

12. *Alto latitantem fruticeto.*] Quidam legunt *arte* sive *arcto*, id est, denso. Videtur tamen Horatius Homerum secutus, Iliad. λ. circa medium, *de apr.*

Ὁ δ᾽ τ᾽ εἶσι βαθείης ἐκ ξυλόχοιο.

Ille vero prodit e profundo fruticeto, seu *loco arboribus condenso.*

Excipere.] Incautum & ex insidiis capere.

ODE XIII.
Ad FONTEM BLANDUSIÆ.

O Fons Blandusiæ splendidior vitro, [283]
Dulci digne mero, non sine floribus,
Cras donaberis hœdo,
Cui frons turgida cornibus
Primis, & Venerem prælia destinat 5
Frustra: nam gelidos inficiet tibi
Rubro sanguine rivos
Lascivi soboles gregis.

O Fons Blandusine, vitro lucidior, digne vino suavi, cum floribus; cras tibi mactabo capreolum, cui frons tumet cornibus novis; quique *lasciviam & certamina incassum præparat; nam proles gregis luxuriosi tibi tinget frigidas aquas rubro cruore.*

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod supra Od. 5. Lib. 1.

1. *O fons, &c.*] Hic fontis Blandusiæ apotheosim quandam agnoscunt nonnulli. At saltem notare licet, ex mente veterum fontes sacros fuisse, & aliquid numinis habuisse: quare illis sacrificabant, ut & Horatius præstat istic Lib. 1. Od. 1. *Aquæ caput sacræ.* Vide ibi annot.

Fons Blandusiæ.] Is apud Sabinorum fines, ad Mandelam pagum, situs erat in prædio nostri Poetæ, de quo l. 2. Od. 18. v. 14. & Ep. 16. init. ubi,

Fons etiam rivo dare nomen idoneus.

2. *Dulci digne mero.*] Digne sacrificiis, in quibus adhibetur vinum ac libatur.

Non sine floribus.] Libantes vina coronabant. Virgil. Georgic. 2. v. 528.

Socii cratera coronant.
Te libans, Lenae, vocat.

Et Æneid. 1. v. 728.

Crateras magnos statuunt, & vina conorant.

Tibull. lib. 2. eleg. 5.

Coronatus stabit & ipse calix.

Ex Homer. Iliad. 9.

Κρητῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο.

Quidam flores istos referunt ad hœdum mactandum. Nam mos erat coronari victimas. Alii, quod floribus spargebantur fontes.

3. *Cras donaberis hœdo.*] Immolabitur tibi hœdulus tener cui erumpere cornua incipiunt. Is ergo frustra meditatur prælia in alios hœdos. Ovid. Fastor. 3.

Fonti Rex Numa mactat ovem;
Plenaque odorati disponit pocula Bacchi.

5. *Venerem & prælia destinat.*] Lascivum & petulans animal hœdus. Sic. & Od. 22. seq.

Verris obliquum meditantis ictum
Sanguine donem.

Te

Te minimè attingit asperum tempus ardentis Caniculæ. Tu amœnum frigus suppeditas tauris aratro fatigatis atque erranti gregi. Tu censeberis etiam inter illustres fontes cum prædicavero ilicem extensam super rupibus excavatis, è quibus defluunt aquæ tuæ leniter *strepentes.*

Te flagrantis atrox hora Caniculæ
Nescit tangere: tu frigus amabile [303]
Fessis vomere tauris 11
Præbes, & pecori vago.
Fies nobilium tu quoque fontium,
Me dicente cavis impositam ilicem
Saxis; unde loquaces
Lymphæ desiliunt tuæ.

ANNOTATIONES.

9. *Te flagrantis atrox, &c.*] Diebus etiam Canicularibus æstum nequaquam sentis; tuque vel tum umbram & frigus præbes, cum Sol primam partem Leonis ingreditur, mense Julio; quando per dies multos sævit *insana Canicula & siccas messes coquit*; ut ait Pers. Sat. 3. v. 5. Vide lib. 1. Od. 17. v. 17. annot. Plin. 2. cap. 40. *Caniculæ exortu accendi Solis vapores quis ignorat? Cujus sideris effectus amplissimi in terra sentiuntur. Fervent eo exoriente maria: fluctuant in cellis vina, moventur stagna* . . . . Eodem lib. cap. 47. *ardentissimo æstatis tempore exortum Caniculæ sidus, Sole primam partem Leonis ingrediente, qui dies* 15. *ante Augusti Cal. est* . . . *Solis vapor geminatus ardore sideris.* Idem. lib. 9. cap. 16. *totum mare sentit exortum hujus sideris* . . . . lib. 18. cap. 28. *Canis ortum vocamus, Sole primam partem Leonis ingresso. Hoc fit post Solstitium* 23. *die. Sentiunt id maria & terræ* . . . . *accenditque Solem; & magnam æstus obtinet causam.*

13. *Fies nobilium tu quoque fontium.*] Tu eris unus e fontibus nominatissimis, me celebrante amœnitatem tuam, aquarum perspicuitatem ac suave murmur, loquacitatem umbræ tuæ, aliaque quæ hinc enascuntur commoda: *cavis impositam ilicem saxis*, innatam saxis quercum; & ex iis desilientes cum jucundo strepitu aquas: unde

Quercus & ilex
Multa fruge pecus, multa dominum juvet umbra.
. . . .
Fons etiam rivo dare nomen idoneus, ut nec
Frigidior Thracum, nec purior ambiat Hebrus:
Infirmo capiti fluit utilis, utilis alvo.
Hæ latebræ dulces, etiam (si credis) amœnæ,
Incolumem tibi me præstant Septembribus horis.
Epist. 16. jam ante cit.

ODE XIV. Ad POPULUM ROMANUM.

De Augusti Reditu ex Hispania, Cantabris devictis.

O Popule Romane, *Augustus quem paulò ante dicebamus quæsivisse lauream morte emendam, instar Herculis,* jam *ex Hispanicâ regione domum redit triumphans.* Ergo *fœmina, uno*

HErculis ritu modo dictus, ô plebs, [304]
Morte venalem petiisse laurum
Cæsar, Hispana repetit Penates,
Victor ab ora.
Unico gaudens mulier marito 5

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod Od. 5. lib. 1.

1. *Herculis ritu, &c.*] Horatius hac Ode Augustum gratulatur incolumem tum e morbo satis diuturno, cum e periculis belli difficillimi. Nimirum ex Sueton. cap. 20. *Externa duo bella per se gessit: Dalmaticum adolescens adhuc, & Antonio devicto Cantabricum.* Et cap. 21. *Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, &c.* Porro ad expeditionem Cantabricam profectus Cæsar Tarracone detentus est morbo pertinace, e quo tamen convaluit, rebusque per legatos feliciter confectis Romam rediit Cantabrorum victor: quanquam illi subinde rebellarunt. Vide lib. 2. Od. 6. init. ibique annot.

Dictus Morte venalem petiisse laurum, &c.] De Augusto ægrotante dicebamus nuper, illum periculo vitæ comparandum sibi quæsivisse laurum & gloriam; nobis vero pacem: sicut Hercules orbem suscepit monstris liberandum, non sine gravi discrimine. At ecce victor & salvus rediit ad nos ex Hispania, ut Hercules olim profligato Geryone.

5. *Unico gaudens mulier marito Prodeat, &c.*] Ergo singuli gratias Diis agant pro salute Impe-

Prodeat, justis operata Divis;
Et soror clari ducis; & decoræ
Supplice vitta
Virginum matres juvenumque nuper] [305]
Sospitum. Vos ô pueri, & puellæ 10
Jam virum expertæ, male nominatis
Parcite verbis.
Hic dies vere mihi festus atras
Eximet curas: ego nec tumultum,
Nec mori per vim metuam, tenente 15
Cæsare terras.
I, pete unguentum, puer, & coronas,
Et cadum Marsi memorem duelli;
Spartacum si qua potuit vagantem [306]
Fallere testa.

læta viro procedat, sacro facto æquis numinibus: nobilis etiam Imperatoris soror; atque matres puellarum & adolescentium haud ita pridem salvorum, ornatæ tænia supplicanti. Vos ô juvenes & adolescentulæ marito junctæ, abstinete vocibus inauspicatis. Ista lux mihi sanè festiva depellet molestas solicitudines. Ego neque bellum civile formidabo, neque interire per vim hostilem, *Augusto orbis domino. Perge, famule, affer unguentum & coronas, atque amphoram testem belli Marsorum, si* fortè *aliquod fictile dolium potuit latere Spartaco grassanti.*

ANNOTATIONES.

ratoris optimi, præ cæteris autem Livia Drusilla Augusti conjux amantissima, eique pariter dilectissima, forma & pudicitia perinde insignis. De ea quædam satis singularia narrat Dio lib. 58. ut quod obvios forte nudos habuerit, quos majestatis reos agi intelligens, periculo exemerit, dicendo: apud castas illos nihil a statuis differre, &c. Vix ad rem est quod aliqui hic observant monogamiam pudicitiæ esse notam; atque eas corona solitas honorari castimoniæ, quæ uno contentæ matrimonio fuerant, ex Valer. Maxim. lib. 2.

6. *Prodeat.*] Supplicet ad Deorum pulvinaria, aras, templa.

Operata Divis.] Facto prius ex more domi sacrificio, placatisque Diis domesticis, *Justis*, qui Imperatoris virtuti ac merito debitam felicitatem & incolumitatem præstitere. Quidam pro *Divis*, legunt *sacris*.

7. *Et soror clari ducis.*] Pariter etiam Octavia Augusti soror, Antonio nupta: procedant & matronæ Romanæ, *matres juvenum*, qui ex eo bello salvi redierunt. *Decoræ supplice vitta*; qui vestitus & ornatus matronarum erat proprius; in primis autem supplicantium & sacrificantium. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 27.

10. *Vos o pueri, & puellæ.*] Hos in sacris adhiberi patet ex Ode prima hujus libri.

11. *Male nominatis Parcite verbis.*] Et hæc intelliguntur facile ex dictis in Ode mox cit. *male nominatis*, quæ nefas est nominari, quæque malum omen afferrent. Non absurde legunt aliqui, *male ominatis*.

12. *Parcite verbis.*] Favete linguis, ne sacra violate; silentio potius & mente attenta juvate.

14. *Ego nec tumultum, &c.*] Dum rerum potietur Augustus, nec ullas civiles turbas metuo, nec hostiles impetus & incursiones.

Tumultum.] Cic. Philip. 8. n. 3. *Potest esse bellum sine tumultu: tumultus esse sine bello non potest. Quid enim est aliud tumultus, nisi perturbatio tanta, ut major timor oriatur? Unde etiam nomen ductum est tumultus.*

15. *Nec mori per vim metuam, tenente Cæsare terras.*] Sueton. Octav. cap. 22. *Janum Quirinum semel atque iterum a condita urbe memoriam ante suam, clausum in multo breviore temporis spatio, terra marique pace parta ter clausit*, Lib. 4. Od. 5.

> *Quis Parthum paveat? Quis gelidum Scythen,*
> *Quis Germania quos horrida parturit*
> *Fœtus, incolumi Cæsare? Quis feræ*
> *Bellum curet Iberiæ?*

Et Od. 15.

> *Custode rerum Cæsare, non furor*
> *Civilis, aut vis eximet otium, &c.*

17. *I pete unguentum, puer, &c.*] Lætitiæ signa plurima; epulæ, & in his vinum vetustate exquisitum, unguenta, flores, coronæ, musica. Vide lib. 1. Od. 9. 38. &c.

18. *Cadum Marsi memorem duelli.*] Vinum diffusum & in cella conditum tempore belli, quod Marsicum, Italicum, Sociale, nuncupatum est; nimirum ante annos plus sexaginta. Tum *ab omni parte Italiæ, duce & auctore belli discursante Popedio*, qui Marsos sub signis habebat, *diversa per populos, & urbes signa cecinere.* Tandem *Marsos Gabinius discussit.* Vide L. Flor. lib. 1. cap. 18.

19. *Spartacum si qua potuit vagantem fallere testa.*] O Puer, quære nobis vinum Marsici belli notam habens; si quidem ex eo super

Dic

Jube quoque Neæræ canoræ ut festinet in nodum colligere capillos myrrheos. Quod *si impediaris ab importuno januæ custode, abscedito. Canescentes crines mitigant animum appetentem jurgiorum ac petulcæ contentionis. Id* verò *minimè tolerâssem juventute fervidus, sub Munatii Consulatu.*

Dic & argutæ properet Neæræ
Myrrheum nodo cohibere crinem:
Si per invisum mora janitorem
Fiet, abito.
Lenit albescens animos capillus, [307]
Litium & rixæ cupidos protervæ. 26
Non ego hoc ferrem calidus juventa,
Consule Planco.

ANNOTATIONES.

fuit, & effugit Spartaci vastationem & depopulationes, quæ annis circiter sexdecim grassatæ sunt post bellum Marsicum. Luc. Flor. lib. 3. cap. 20. *Bellum Spartaco duce concitatum quo nomine appellem nescio*, inquit, *quippe cum servis militaverint, gladiatores imperaverint: &c. . . . . . Spartacus, Crixus, Oenomaus effracto Lentuli ludo cum triginta aut amplius ejusdem fortunæ viris eruperunt Capua: servisque ad vexillum & ad auxilium vocatis, cum statim decem amplius millia coissent hominum: non modo affugisse contenti, jam vindicare volebant . . . . . totam pervagantur Campaniam . . . . . . terribili strage populantur. Affluentibus in diem copiis, cum jam esset justus exercitus, e viminibus pecudumque tegumentis inconditos sibi clypeos, e ferro ergastulorum recocto gladios ac tela fecerunt, &c. . . . . . . Ille* Spartacus *de stipendiario Thrace miles, de milite desertor, inde latro, deinde in honore virium gladiator . . . . . Consulares quoque aggressus in Apennino Lentuli exercitum percecidit: apud Mutinam C. Cassii castra delevit. Quibus elatus victoriis de invadenda urbe Roma deliberavit. Tandem totis Imperii viribus contra mirmillonem consurgitur: pudoremque Rom. Licinius Crassus asseruit . . . . . Spartacus, in primo agmine fortissime dimicans, quasi imperator, occisus est.* Vide Plutarch. in Vita Crassi. Appian. Lib. 1. Bell. Civil. Oros. Lib. 5. Cap. 26, &c.

21. *Dic & argutæ properet Neæræ, &c.*] Adduc, o puer, & Neæram voce ac fidibus canoram, ad plenam hilaritatem convivii nostri. Veniat autem protinus vel incompta, & collectis tantum in nodum capillis. Nam *dum comuntur annus est:* repentinum vero gaudium nostrum haud fert moram. Vide Lib. 2. Od 11. in fine.

22. *Myrrheum crinem.*] Vel myrrhino unguento delibutum; vel, subflavum & myrrhei coloris. Quibusdam placet legere *myrtium*, id est, medium inter flavum & nigrum.

23. *Si per invisum mora janitorem Fiet, abito.*] Redi vero quamprimum, si non statim admittaris, sique moram faciat custos januæ ædium Neæræ. Ovid. Amor. Lib. 1. Eleg. 6.

> *Janitor indigne dura religate catena,*
> *Difficilem moto cardine pande forem.*
> . . . .
> *Aspice ut invideas, inimicaque claustra relaxa.*
> . . . .
> *Non te formosæ decuit serva puellæ*
> *Limina: sollicito carcere dignus eras.*

Et Lib. 2. Eleg. 2.

> *Quem penes est dominam servandi cura, Bagoë,*
> . . . .
> *Si sapis, o custos, odium (mihi crede) mereri*
> *Desine, &c.*

25. *Lenit albescens animos capillus.*] Jam nempe deferbuit prima ætas & ardor juvenilis, injuriæ ac repulsæ impatiens. At, si olim simile quid contigisset, continuo exarsissem ira & mox vecte, armis, vi effractum fores properassem: quando Munatius Plancus consulatum gerebat anno U. C. 711. ego vero Horatius annum ætatis agebam vigesimum quartum. Vide postea Od. 26. v. 7. Annotat.

ODE

ODE XV.

In Chlorin jam Vetulam.

UXOR pauperis Ibyci,
 Tandem nequitiæ fige modum tuæ
Famosisque laboribus.
 Maturo propior desine funeri
Inter ludere virgines, 5
 Et stellis nebulam spargere candidis.
Non si quid Pholoen satis,
 Et te, Chlori, decet. Filia rectius
Expugnat juvenum domos, [308]
 Pulso Thyas uti concita tympano. 10
Illam cogit amor Nothi
 Lascivæ similem ludere capreæ.
Te lanæ prope nobilem
 Tonsæ Luceriam, non citharæ, decent,
Nec flos purpureus rosæ 15
 Nec poti vetulam fæce tenus cadi.

Tu conjux Ibyci egeni impone finem aliquando tuæ libidini & infami operæ. Jam propinqua morti tempestivæ cessa colludere cum adolescentulis, atque pulchris sideribus caliginem inspergere. Si quidpiam Pholoe convenit, haud etiam tibi, O Chlori. Nata tua aptius aggreditur ædes adolescentium, velut Bacchα pulsato tympano concitata. Eam Nothi amor adigit lascivire capræ instar petulantis. Tibi exoletæ convenit lana ad celebrem Luceriam detonsa, minime Verò *lyra, aut sertum è rosis rubicundis, vel amphora ad fundum exhausta.*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 3. Lib. 1.

1. *Uxor.*] Cum meretricem appellet, abutitur hoc nomine, siquidem dignitatis est, non autem voluptatis, ut aiebat Commodus imperator. Porro solebant exoletæ meretrices pauperibus nubere: Ita Chloris vetula Ibyco.

2. *Nequitiæ.*] Luxuriæ & lasciviæ. Vide annot. supra Od. 3. in fine.

3. *Famosisque laboribus.*] Questui meretricio: nec plura comminisci decet nos cum nonnullis, gravi quidem pudoris injuria. Cic. de Rep. l. 4. apud Non. Marcell. *Si qua erat famosa, ei cognati osculum non ferebant.* De Orat. 2. *Ad famosas vetuit me mater accedere.* Plaut. Asinar. *Miserum me famosum facit suis flagitiis.*

4. *Maturo propior desine funeri ludere.*] Publ. Syrus ad rem prorsus ita scribit, *Anus cum ludit, morti delicias facit.* Cic. Offi. 1. n. 123. *Luxuria cum omni ætate turpis, tum senectuti fœdissima est. Sin autem libidinum intemperantia accesserit, duplex malum est, quod & ipsa senectus concipit dedecus, facit adolescentium impudentiorem intemperantiam.* Ovid. *Turpe senilis amor.*

10. *Thyas.*] Bacchi sacerdos, a θύειν. Unde & Thyonæus dicitur Bacchus. Vide lib. 2. Od. 19. v. 9. annot.

Concita tympano.] Furore percita. Vide lib. 1. Od. 18. sub finem, ibique annot.

11. *Nothi.*] Hoc amatoris nomen erat.

13. *Te lanæ, &c.*] Te lanificium decet jam ad senium vergentem; non autem lascivia vel ebrietas.

14. *Luceriam.*] Ea civitas Apuliæ Dauniæ, quibusdem Nuceria dicitur, hodie *Lucera*, sita est in planitie pascuis abundante, in qua educantur multi ovium greges, quarum lanæ in primis laudantur. Columell. lib. 8. *De ovibus generis eximii, Calabras Apulasque milites nostri existimabant.* Plin. lib. 8. c. 48. *Lanæ Apulæ laudatissimæ . . . . villo breves, penulis celebres, &c.* Martial. lib. 14. Epig. 155.

Velleribus primis Appulia, Parma secundis
Nobilis, Altinum tertia laudat avis.

In ea quoq; urbe templum erat sacrum Minervæ, ex Stra. l. 6. quod ad rem facit; nam illi curæ fuisse lanificium, fuse dixi ad Od. 12. præced.

Non cytharæ, decent.] Alibi notavi citharistrias ut plurimum fuisse meretrices: patet e Terentio aliisque passim.

15. *Nec flos, purpureus rosæ.*] Coronæ & serta e rosis in conviviis usitata tibi minime conveniunt; siquidem ætati florenti flores duntaxat idonei.

16. *Nec poti vetulam, &c.*] Quidam legunt *sed* pro *nec*; ut bibacis Vetulæ vitium notetur. Sed Poeta voluit magis indicare vetulam Chlorim minus jam bibacitati aptam; meretricium porro id proprium fuisse constat. Vide lib. 1. Od. 36. v. 13. & seq. Contra honestis mulieribus, & quidem *matronis Romanis, usus vini*

ODE

pridem ignotus; ne scilicet in aliquod dedecus pro'aberentur: quia proximus a Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse consuevit: inquit Valerius Maximus lib. 2. c. 1. Idem testatur Polybius l. 6. Plaut. Athen. l. 10.

Vetulam fæce tenus, &c.] Quidam legunt *vetula, fæce tenus,* voluntque designari vetus vinum: sed O nugæ: tu lector adverte potius expressam Theocriti sententiam Idyl. 7.

Πίομαι . . . .
. . κυλίκεσσι ἐς τρύγα χεῖλος ἐρείδων.

Bibam, calicibus ad fæcem labrum infigens.

ODE XVI. Ad MÆCENATEM.

Auro expugnari omnia: se tenui Re contentum ac beatum vivere.

Turris ex ære, & validæ januæ, necnon vigilantium canum mæsta custodia clausam Danaen abundè tuebantur noctu à mœchis, nisi Jupiter & Venus irrisissent Acrisium inclusæ puellæ meticulosum observatorem: quippe viam fore securam apertamque numini in aurum mutato. Aurum gaudet pervadere medios custodes, ac rupes frangere, vi fulminis validius. Vatis Argolici

INclusam Danaën turris ahenea, [309]
Robustæque fores, & vigilum canum
Tristes excubiæ munierant satis
Nocturnis ab adulteris:
Si non Acrisium virginis abditæ 5
Custodem pavidum Jupiter & Venus
Risissent: fore enim tutum iter & patens
Converso in pretium Deo.
Aurum per medios ire satellites, [310]
Et perrumpere amat saxa, potentius 10
Ictu fulmineo. Concidit Auguris
Argivi domus ob lucrum,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Ode 6. lib. 1.

1. *Inclusam Danaën, &c.*] Continet hæc Ode Stoica pleraque dogmata, & gravia adversus avaros axiomata, quibus vix acrius aut sanctius quidquam habet aut pronunciat Schola Christianorum.

Danaën turris ahenea, &c.] Danaës pater Acrisius, subinde Rex Argivorum, cum ex oraculo accepisset se occisum iri ab eo qui e filia sua nasceretur, eam tenebat arcta custodia inclusam. At Prætus Acrisii frater auro primum custodes, dein ipsam Danaën corrupit, ex eaque Perseum suscepit. Vide Apollodor. lib. 2. Fabulantur autem Jovem ad illam venisse in aureum imbrem versum. Vide Pindar. Pyth. Idyll. 12. Ovid. Amor. 3. Eleg. 4.

Jupiter admonitus nil esse potentius auro,
Corruptæ pretium virginis ipse fuit.

Turris ahenea, &c.] Validissima, firmissima.

2. *Vigilum canum.*] Ex Epiro canes illingentes custodiendis ædibus adducebantur, præsertim e Laconica & Arcadica regione. Vide Cœl. Rhodig. lib. 17. cap. 28. Plin. lib. 8. cap. 40 ubi de canum fide pluribus disserit, vocatque *fidissima auxilia, nec stipendiorum indiga.*

3. *Tristes excubiæ.*] Latratu & ululatu tristitiam ingenerantes. Adde carceris horrorem.

4. *Nocturnis.*] Qui ut plurimum noctu grassantur, quasi sua flagitia tenebris occultare curentes. Nam *qui male agit, odit lucem, ut non arguentur opera ejus.*

5. *Si non Acrisium, &c.*] Si libido auro munita inanem Acrisii diligentiam non reddidisset.

6. *Custodem pavidum.*] Qui suæ vitæ timebat, ob Oraculi responsum, de quo ante.

9. *Aurum per medios ire satellites, &c.*]

Χρυσὸς ἀνοίγει πάντα κ' ἀΐδου πύλας,

Aurum aperit omnia etiam inferorum portas.

Apul. lib. 9. auro solent adamantinæ etiam perfringi fores. Huc facit epithethum εὐρυσθενής, *viribus late potens*, quod Plutoni tribuitur, Homer. Odyss. ν. Pindar. Pyth.

11. *Concidit Auguris Argivi domus, &c.*] Adrastus Argivorum Rex Polynici genero suo Thebanum regnum asserere armis suscepit: ad bellum autem trahere voluit Amphiarum vatem. Hic auguriis suis doctus male cessuram in Thebanos expeditionem, avertere illam frustra conatus est; ipse vero fugit, & latuit, una conscia Eriphyle uxore sua. Cum ergo quæreretur, latebras illa detexit, pacta monile aureum sibi dandum ab Argia uxore Polynicis, Adrasti filia; quod olim summa arte Vulcanus fabricarat gemmisque exor-

Demersa

Demersa excido. Diffidit urbium
Portas vir Macedo, & subruit æmulos
Reges muneribus. Munera navium [311]
Sævos illaqueant duces. 16
Crescentem sequitur cura pecuniam
Majorumque fames. Jure perhorrui,
Late conspicuum tollere verticem,
Mæcenas equitum decus. 20
Quanto quisque sibi plura negaverit,
A Diis plura feret. Nil cupientium
Nudus castra peto; & transfuga divitum
Partes linquere gestio,

familia interiit propter quæstum. Vir Macedonius portas civitatum perrupit, ac Reges invidos profligavit donis. Dona irretiunt feroces navarchos. Augescentes opes comitatur solicitudo, & cupiditas ampliorum. O Mæcenas equitum gloria, non sine causâ timui caput erigere valde splendidum. Quò majora sibi quisque ademerit; eò ampliora consequetur à Numinibus. Pauper transeo ad partes nihil appetentium, atq; opulentorum castra fugitivus deserere exulto,

ANNOTATIONES.

narat. Tractus itaque est Amphiaraus ad id bellum, exitium in eo sibi suisque impendere non ignarus. Porro cum dedicisset se ab Eryphyle proditum, filio Alcmæoni ut matrem interficeret mandavit. Quod cum præstitisset, Furiis agitatus periit. Amphiaraus in primo belli Thebani conflictu dehiscente terra cum suo curru & auriga absorptus est: Amphilochus etiam alter ejus filius in acie cecidit. Sic tota *concidit* ejus *domus ob lucrum demersa excidio*; vel, ut legunt alii, *exitio*. Vide Stat. Thebaid. l. 6. Cic. l. 6. Epist. 6. ad Cæcinam ita scribit: *Veritus sum deesse Pompeii saluti, cum ille aliquando non defuisset meæ. Itaque vel officio, vel fama bonorum, vel pudore victus, ut in fabulis Amphiaraus, sic ego prudens & sciens ad pestem ante oculos positam sum profectus.* Et Act. in Verrem 6. n. 39. *Eriphylam accepimus in fabulis, ea cupiditate, ut cum vidisset monile (ut opinor) ex auro & gemmis, pulchritudine ejus incensa salutem viri proderet.* Et 1. de Invent. n. 94. *Eriphyle auro viri vitam vendidit.* Ejus quoque meminit Plato 9. de Republ. quod in perniciem viri monile aureum acceperit. Virg. Æneid. 6. v. 445.

Mæstamque Eriphylen
Crudelis nati monstrantem vulnera cernit.

13. *Diffidit urbium Portas vir Macedo.*] Philippus Macedoniæ rex, Alexandri Magni pater urbium custodes pecunia solebat corrumpere: & cum expugnari vix posse nunciaretur arcem quandam undique præmunitam, respondit, annon asellus auro onustus in eam penetrare poterit? Hinc dicebatur non Philippus, sed ejus aurum Græciam subegisse. Plut. in Pauli Æmilii vita, & Val. Max. l. 7. c. 2. ait *Philippum majore ex parte mercatorem Græciæ ante fuisse quam victorem*; a Juvenale Satyr. l. 2. appellatur *Callidus emptor Olynthi.* Porro id faciebat rite, ex Pythii Apollinis Oraculo, quod ita ei consulenti responderat:

Ἀργυρέαις λόγχαισι μάχȣ κ̀ πάντα κρατήσεις.

Argenteis hastis pugna, & omnia expugnabis.

14. *Subruit æmulos Reges.*] Vel sibi invidentes Græciæ imperium, vel inter se de eo contendentes. Crete, cum infirmiores juvaret semper donec mutuis contentionibus omnes conciderent, omnium tandem factus est dominus. Vide Justin. lib. 8. & 9. Oros. lib. 3. cap. 12. Plutarch. in Æmilio.

17. *Crescentem sequitur cura pecuniam, &c.*] *Cura* servandi, & *majorum fames* seu desiderium & cupiditas quam esse infinitam asserit Aristot. de Rep. 6. unde & ait, avaris pecuniam esse τέλος *finem*, non πέρας *terminum*, Juv. Sat. 12. v. 139.

Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.
Et minus hanc optat qui non habet.

18. *Jure perhorrui Late conspicuum tollere verticem.*] Merito abhorrui a magnis opibus nimiaque potentia: quia noveram in his curas & solicitudines certas esse & molestas; contra, in mediocri fortuna inesse felicitatem.

21. *Quanto quisque sibi plura negaverit.*] Quanto paucioribus quisque fuerit contentus, infinitæ cupiditati frænum injiciens, negansque ambitione quod petit: tanto plura obtinebit e Diis. Interrogatus Epicurus quo pacto quis ditesceret, respondit; non pecuniæ suæ apponens, sed multa de rebus necessariis amputans. Stob. Serm. 39.

22. *Nil cupientium Nudus castra peto, &c.*] Malo nihil habere: seu omnibus nudari & nihil cupere quam dives esse & solicitus. Democritus aiebat: *Si multa non desideres, pauca tibi multa videbuntur.* Juvenal. Sat. 14. v. 311.

Sensit Alexander, testa cum vidit in illa
Magnum habitorem, quanto felicior hic, qui
Nil cuperet, quam qui notum sibi posceret orbem,
Passurus gestis æquanda pericula rebus.

23. *Transfuga divitum Partes linquere gestio.*] Ratus divites esse miserrimos, ab his libens transfugio, ad eos qui beatiores sunt nihil cupiendo parvo contenti,

Contemtæ

bonorum spretorum possessor magis illustris, quam si meis granariis conderem id omne quod colit Apulus laboriosus ; ego interim *egens summis in divitiis. Rivus aquæ liquidæ, & silva paucorum jugerum, messisque meæ spes secura est, ignota illi qui fecundæ Libyæ dominatur ;* ejusque *fortunâ melior* est. *Licet mihi neque apes Calabriæ mel producant, neque vinum* apud me *senescat in cado Formiano ; neque lanæ pretiosæ crescant in Galliæ pascuis : at gravis egestas non adest : sique majora cupiam, tu donare minimè recusares. Exigua tributa solvam facilius refranata cupiditate,*

Contemptæ dominus splendidior rei, 25
Quam si, quidquid arat non piger Appulus, [312]
Occultare meis dicerer horreis,
Magnas inter opes inops.
Puræ rivus aquæ, silvaque jugerum
Paucorum, & segetis certa fides meæ, 30
Fulgentem imperio fertilis Africæ
Fallit, sorte beatior.
Quanquam nec Calabræ mella ferunt apes,
Nec Læstrigonia Bacchus in amphora
Languescit mihi, nec pinguia Gallicis 35
Crescunt vellera pascuis ;
Importuna tamen pauperies abest : [313]
Nec, si plura velim, tu dare deneges.
Contracta melius parva cupidine
Vectigalia porrigam, 40

ANNOTATIONES.

25. *Contemptæ dominus splendidior rei.*] Quia imperiose dominor exiguis meis bonis, & majora despicio, mihique ipse ea denego ; hinc splendide me ostento. Contra cives avarus velut mancipium servit opibus, sordideque vivit : estque *inter opes inops.* Senec. Epist. 73. *occurrunt (quod genus egestatis gravissimum est) in divitiis, inopes.* Nam *deest avaro tam quod habet, quam quod non habet.* Claudian.

Semper inops quicunque cupit.

29. *Puræ rivus aquæ, &c.*] Est mihi apud Sabinos in valle amœnissima prædiolum, ubi e fonte Blandusiæ Digentia rivus limpidissimus in fluvium Fartarum dimanat : de quo supra Od. 13. Est *silva paucorum jugerum,* seu ad necessitatem usumque foci sufficiens : est *seges certa* & fundus non mendax ad panem. Hæc, inquam, pauca habens, *sorte beatior* sum eo, qui *fulget* imperio fertilis Africæ, & *condit horreo quidquid de Libycis verritur areis.* Lib. 1. Od. 1. Mea tamen fælicitas illum *fallit :* id est, nescit me beatum, seque infelicem & miserum esse ; quod & parta servandi, & majora acquirendi nunquam non cura discrucietur.

33. *Quanquam nec Calabræ, &c.*] Et si nihil exquisitum possideo, nec mel Calabriæ, qua in regione sunt flores apibus gratissimi ; unde & optimum conficiunt mel : nec vetus vinum ac delicatum ; nec lanas maxime laudatas : at res habeo necessarias ad victum ; neque mala paupertatis sane importune experior.

34. *Nec Læstrigonia Bacchus in amphora Languescit mihi.*] Nec domi habeo vinum Formianum quod reservem donec vetustate pretiosum fiat, Læstrigones, qui & Cyclopes, olim Siciliam, dein Formias Campaniæ urbem incoluerunt. Vide lib. 1. Od. 20. in fine, ubi de Formianis collibus, vitibus, vino.

35. *Languescit.*] Sic Od. 21. seq. *languidiora vina* ponit pro exquisitis, ob maturitatem quam vetustas attulit.

Nec pinguia Gallicis crescunt vellera pascuis.] Nec mihi sunt greges lanigeri in præpinguibus Galliæ pascuis, lanam afferentes laudatissimam. Columel. lib. 8. de ovibus emendis ita scribit : *generis eximii Calabras Apulasque milites nostri existimabant, earumque optimas Tarentinas. Nunc Gallicæ pretiosiores habentur, earumque præcipuæ Altinates,* Altinum urbs olim præclara Venetiæ, quæ regio Galliæ Transpadanæ erat. Istius regionis atque urbis lanas commendat Martial. lib. 14. Epig. 155.

Velleribus primis Appulia, Parma secundis,
Nobilis, Altinum tertia laudat ovis.

Plin. lib. 8. cap. 48. idem testatur ; additque *alba Circumpadanis nulla profertur.*

38. *Nec si plura velim, tu dare deneges.*] Ita Mæcenati gratias agit, laudemque tribuit egregie Poeta, accepti beneficii memor & toties præco. Vide lib. 2. Od. 18. v. 12. & Epod. 1. sic eidem scribit :

Satis superque me benignitas tua Ditavit.

39. *Contracta melius parva cupidine, &c.*] Vitam facilius sustentabo, & exigua pendam vectigalia, pauca possidens, quam si ingentes habenti divitias magna perinde tributa essent exsolvenda.

Quam

Quam si Mygdoniis regnum Halyattici
Campis continuem. Multa petentibus
Desunt multa. Bene est cui Deus obtulit
Parca quod satis est, manu.

quam si Lydiæ ditionem agris Phrygiis adjungam. Plurima cupientes egent plurimis. Felix est is cui manu contractâ Dii dederunt quantum sufficit.

ANNOTATIONES.

41. *Quam si Mygdoniis regnum, &c.*] Quam si totas Phrygiæ Lydiæque opes possiderem. Vide lib. 2. Od. 12. sub finem.

Regnum Halyattici.] Halyattes Crœsi pater fuit: uterque regnavit Lydiæ, & divitiis celebratus est, quas e Lydiæ metallis hauserant. Vide Herodot. lib. 1. Strabo lib. 9. 14. 15. Scribendum videtur fuisse *Halyattii.*

42. *Multa petentibus Desunt multa.*] Vide lib. 9. cap. 8. *Verum perfecto est*, inquit, *quod observato rerum usu sapientes viri dixere, multis egere qui multa habeat . . . . & minus habendum esse, ut minus desit, &c.*

43. *Bene est cui Deus obtulit Parca, &c.*[Sapientissimus Regum ita Deum optimum maximum rogabat; *Divitias & paupertatem ne dederis mihi: sed tantum victui meo tribue necessaria.*

ODE XVII.

Ad ÆLIUM LAMIAM.

Ejus Nobilitatem commendat: deinde monet ut Diem crastinum hilariter agat.

ÆLI vetusto nobilis ab Lamo, [314]
Quando & priores hinc Lamias ferunt
Denominatos, & nepotum
Per memores genus omne fastos;
Auctore ab illo ducis originem, 5
Qui Formiarum mœnia dicitur
Princeps, & innantem Maricæ
Litoribus tenuisse Lirim,

O Æli illustris ab Lamo antiquo, (quandoquidem aiunt inde priores etiam Lamias appellatos, ac universum posterorum familiam in annalibus mentionem eorum *facientibus) genus refers ad eum conditorem, qui primus traditur incoluisse Formiarum civitatem;* & circa *Lirin Maricæ ripas alluentem longe reg-*

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Æli.*] Ælia gens etsi plebeia Romæ inclaruit honoribus & præclare gestis. Variis cognominibus totidem illustres habuit familias, in quibus Tuberones, Pœti, Galli, Sejani, Ligures, Lamiæ, &c. nec omittendus est ortus ex ea stirpe Antonius Imperator. Lamiarum porro tam celebre nomen, ut Juvenalis Sat. 6. v. 384. scripserit; *quædam Lamiarum*, pro una matronarum vetusto nobilitate superbarum. Hinc intelligendus videtur idem, qui Lib. 1. Od. 26, & 36. scilicet Q. Ælius Lamia, bello Augusti Cantabrico præfectura & bellicis rebus insignis.

Nobilis ab Lamo.] Nobilitatem trahens & appellationem ab Lamo Neptuni filio, Rege & conditore Formiarum. Has tamen a Laconibus ædificatas alii contendunt. Eustath. Strabo lib. 5. Plin. lib. 3. cap. 5. *Oppidum Formiæ, Hormiæ dictum, ut existimavere, antiqua Læstrigonum sedes.* His vero Lamus imperavit.

2. *Hinc Lamias ferunt Denominatos.*] A Lamo tamen Lamides, ut Priamides a Priamo rectius efferatur.

4. *Fastos.*] Annalium libros in quibus totius anni fit descriptio; atque nomina Consulum, & res egregiæ confectæ annuatim & breviter notantur. Fest.

6. *Qui Formiarum, &c.*] Urbs illa pridem in litorali ora Campaniæ inter Cajetam & Minturnas, ubi nunc Moia pagus elegans; a Saracenis excisa est anno Domini 956.

7. *Innantem Maricæ Litoribus tenuisse Lirim.*] Liris fluvius, qui & Liternus Appiano, Latium separat a Samnio & Campania, in mare Tyrrhenum labitur, Minturnas perfluit, ubi Marica Nympha uxor Fauni colitur, vel, ut placet quibusdam, Venus marina, cui sacellum erat ad ripam Liris. De eo flumine jam, lib. 1. Od. 31. v. 7.

Maricæ.] Illa ante dicta Circe; ut Quirinus ante Romulus: ex more veterum mortuis nomina mutantium. Lactant. Institut. lib. 1. cap. 21. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 4. ita scribit: *ob æter-*

naſſe: craſtinâ die procella ab Euro excitata nemus frondibus plurimis, ripam autem inani algâ conſperget; ſi me non decipit cornix longæva pluviam præſagiens: ſicca ligna congere, dum licet; cras genium placabis vino & porcello duorum menſium, cum ſervis à labore vacantibus.

Late Tyrannus. Cras foliis nemus [315]
Multis, & alga littus inutili 10
Demiſſa tempeſtas ab Euro
Sternet; aquæ niſi fallit augur
Annoſa cornix: dum potes, aridum
Compone lignum: cras genium mero [316]
Curabis, & porco bimeſtri, 15
Cum famulis operum ſolutis.

ANNOTATIONES.

nam gloriam Dii Indigetes dicti, nominibus plerumque mutatis, & novis cooptatis: ſi quidem Romulus Quirinus, Juno Matuta . . . Circe Marica, &c. Virg. Æneid. 7. v. 47. ait Latinum Regem *Fauno & Nympha genitum Laurente Marica.* Fuit & Marica ſilva in Latio novo, & Campaniæ confinio, ad Lirin fluvium, a Nympha Marica denominata. Martial. Lib. 13. Epig. 83.

Liris quem ſilva Marica
Protegit.

9. *Tyrannus.*] Regis ac tyranni, ut Græca probat etymologia, diſcrimen nullum: vox tamen odioſa cœpit eſſe ob aliquorum ſævitiam. Senec. de clementia l. 1. c. 2. *Tyrannus factis a Rege diſtat non nomine . . . . ſpecies ipſa fortunæ, ac licentia par eſt: niſi quod tyranni ex voluptate ſæviunt; Reges ex cauſa & neceſſitate. Quid ergo? Non Reges quoque occidere ſolent? Sed quoties utilitas ſuadet: Tyrannis ſævitia cordi eſt.*

Cras foliis nemus, &c.] Cras vehemens tempeſtas erit, quæ arborum folia decutiet, & agitato mari algas ad littus bene multas aggeret, nec proinde licebit in agris verſari & operi ruſtico incumbere; ergo interim hilaritati & genio indulge, & ad id omnia hodie ante pluviam compara.

10. *Alga.*] Herba eſt Marina ad nihil utilis.

Euro.] Plin. lib. 2. cap. 47. fit *ab Oriente brumali Vulturnus,* quem *Eurum Græci appellant.* Epod. 16. v. 54.

Ut neque largis
Aquoſus Eurus arva radat imbribus.

12. *Aquæ niſi fallit augur annoſa cornix.*] Pluvium autem fore cœlum ac fœdam tempeſtatem, auguror e cornice crocitante. Hæc ſi ter aut quater & liquida voce crocitet, ſerenitatem indicat. Servius in Virg. Georg. 1. v. 410.

Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces
Aut quater ingeminant.

At ſi plena voce & rauca, diuque, pluviam. Ibid. v. 388.

Tum cornix plena pluviam vocat improba voce.

Ex Plin. l. 18. c. 35. hyemem præſagiunt terreſtres volucres contra aquam dantes clangorem, perfundentes ſeſe: ſed maxime cornix.

13. *Annoſa cornix.*] De hujus vivacitate Heſiodus apud Plutarch. de oraculorum defectu. Heſiodi verſus ita Latine vertit quidam:

Secla viri novies pubentis garrula cornix
Vincit, cornicis cervus quater; at tria cervi
Tempora corvus agit, quem deinceps Indica phœnix
Egreditur novies, &c.

Quos ſi mavis ex Auſonio, vide Idyll. 18.

Dum potes aridum Compone lignum, &c.] Igne frigus, mœſtitiam ex aëris intemperie naſci ſolitam hilari convivio propulſa. Certe cœlo male affecto, affici pariter corpus noſtrum & ingraveſcere, non raro experimur. Contra id incommodi valet focus luculentus, & *lætitiæ Bacchus dator.*

14. *Genium mero Curabis, & porco bimeſtri.*] Sacrificium Genio, die natali Lamiæ, nonnulli perperam commenti ſunt hic. Imo verba iſta contrarium oſtendunt. Nam quo die hauſerant vitales auras, eo vitam adimere victimæ, religioni ducebant veteres; nec proinde ſanguinem fundebant, aut mactabant hoſtias, ut annotavi ad Perſ. Sat. 2. v. 3. Suadet igitur duntaxat Horatius epulas & hilaritatem, curandamque cuticulam. Quod quoties faciebant, curare genium & placere ſe exiſtimabant. Unde manarunt iſtæ loquendi formulæ; genio indulgere, genium defraudare, ut bene obſervat Caſaubonus.

15. *Porco bimeſtri.*] Porcellus tener etiam priſcis exquiſitum ferculum. Varro de Re Ruſt. lib. 2. cap. 4. *Suillum pecus donatum ab natura dicunt ad epulandum: iis itaque animam eſſe datam proinde ac ſalem, quæ ſervaret carnem.* Hinc Juvenal. Sat. 1. v. 141. vocat.

Animal propter convivia natum.

16. *Cum famulis.*] Familiares adhibebant in epulis placandi Genii cauſa celebratis. Hunc vero ita curabant non in natali ſolum, ſed quolibet anni die.

ODE

ODE XVIII.

Ad FAUNUM.

Ut sibi suisque propitius sit.

FAune Nypharum fugientum amator,
Per meos fines & aprica rura
Lenis incedas; abeasque parvis [317]
Æquus alumnis;
Si tener pleno cadit hœdus anno, 5
Larga nec desunt Veneris sodali
Vina crateræ, vetus ara multo
Fumat odore.
Ludit herboso pecus omne campo,
Cum tibi Nonæ redeunt Decembris: 10
Festus in pratis vacat otioso
Cum bove pagus.

Faune amans Nymphas fugientes, transi benignus per meos limites agrosque Soli expositos, ac discede propitius tenellis fœtibus; siquidem tibi mactatur capreolus anno completo, additurque vinum copiosum in paterâ Veneri amicâ, atque ara antiqua plurimo thure incenditur. Quoties Nonæ Decembris tibi sacræ *recurrunt, pecudes cunctæ lasciviunt in pratis: vicus festum celebrans herboso campo requiescit cum bobus non laborantibus.*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Ode 2. Lib. 1.

1. *Faune.*] Is Pan Græcis, Faunus Latinis dictus, ex Varrone, 6. de Ling. Lat. quod *soleat fari in silvestribus locis:* unde & silvarum & agrorum Deus habitus est. Huic Romæ sacra fiebant bis in anno; ineunte vere, ut novam sementem servaret ac foveret; & Nonis Decembribus, cum jam conditæ sunt omnes fruges: utque pecori sanitatem & fœcunditatem daret. Tunc ergo nuncupatam Fauno Oden hanc, & in sacris decantatam patet. De eo jam. l. 1. Od. 4. & 17.

Nympharum fugientum amator.] Faunis, Silvanis, Satyris affingebant Prisci capripedes & salacitatem. Hinc invisi erant Nymphis, castisque Dryadibus, Hamadryadibus, quas silvis & arboribus præesse ethnici credebant. De lascivia agrestium illorum numinum S. Augustin. de Civit. Dei lib. 15. cap. 33. Virg. Georg. init.

Et vos agrestum præsentia numina Fauni,
Forte simul Faunique pedem, Dryadesque puellæ:
Munera vestra cano.

3. *Lenis incedas.*] Optat hunc lenem & placidum habere; etenim iracundus putabatur & pestilens, utpote infernus Deus: ex Theognide. Theocrit. Idyll. 1. *πικρὸς amarulentus* dicitur. Ab eo quoque pueris noctu insomnia & terriculamenta immitti credita. Unde *Panici terrores* nominati, vani scilicet & inanes.

Abeasque parvis Æquus alumnis.] Quoniam ea erat superstitio veterum, ut a quibusdam Numinibus mala, ab aliis bona tribui crederent, precatur Horatius hunc, ut dixi, pestilentem Deum ne agnis & capreolis noceat, qui aluntur in agris & villis. Frustra nonnulli interpretati sunt vernas, famulos, pueros, per vocem *alumnis.*

5. *Si tener pleno, &c.*] Si tibi rite quotannis sacrifico, vel, quemadmodum pius in te sum, ita mihi propitius sis.

6. *Larga nec desunt, &c.*] In sacris anniversariis hœdum tibi immolo tenerum; vinumque copiose libo.

Veneris sodali crateræ.] Scilicet absque Baccho friget Venus. Ex Aristophane apud Athen. lib. 10. cap. 12. Οἶνος Ἀφροδίτης γάλα, *Vinum lac Veneris.* Ovid. remed. amor.

Vina parant animos Veneri.

7. *Vetus ara.*] Vel quod ab Horatio dudum erecta: vel quia Faunus Aboriginum Rex primus, pater Latini, antiquam religionem tradidit rusticis istis Numinibus ab eo trahentibus originem.

8. *Fumat odore.*] Incenso thure bene olentem fumum tulit odoremque Superis gratum.

9. *Ludis herboso, &c.*] Cum Faunalia celebrantur Nonis, seu die quinta mensis Decembris, tum ex more pecus otiosum aratro omnique opere solutum quiescit & ludit in campos; ut et pagani ipsi festa hæc agentes lætitiæ vacant. Quem certe ritum deprompserant e sacris codicibus. Exod. cap. 20. *Septimo die Sabbatum Domini Dei tui est. Non facies omne opus in eo, tu & filius, & filia, & servus, & ancilla, & jumentum tuum,* & cap. 23. *Septimo die cessabis, & requiescat bos & asinus tuus, &c.*

Pecus omne.] Fauno rei pecuariæ præsidenti ædes Romæ ædificatæ pridem e multatitiis pecuariorum pecuniis.

Lupus vagatur inter agnos nihil timentes: nemus sternit folia in tuum honorem: agricola humum invisam ter plantâ ferire lætatur.

Inter audaces lupus errat agnos: [318]
Spargit agrestes tibi silva frondes:
Gaudet invisam pepulisse fossor 15
Ter pede terram.

ANNOTATIONES.

13. *Inter audaces lupus errat agnos.*] Tunc agni tuam custodiam & tutelam quasi sentientes in lupum audacter incurrunt, seu nil mali ab eo metuunt.

14. *Spargit agrestes tibi silva frondes.*] Velut in honorem tuum arbores suis se foliis exuunt, atque humi spargunt; nimirum sub Autumni finem. Hoc enim pertinet ad rusticum solenne. Virgil. Eclog. 5.

Spargite humum foliis.

15. *Gaudet invisam pepulisse fossor, &c.*] Choreas & saltationes in festis celebrari mos erat.

16. *Ter pede.*] Hinc *tripudiare* factum videtur. Turneb.

Invisam terram.] Cujus opere & cultura quotidie fatigatur. Itaque agricola, vinitor, fossor, intermisso diurno labore, tunc otio, quieti, hilaritati indulget. Lucret. lib. rusticam festivitatem & saltationem ita describit.

Non magis opibus jucunde corpora habebant.

. . . . ,

Tum joca, tum sermo; tum dulces esse cachinni
Consuerant, agrestis enim tum Musa vigebat.
Tum caput atque humeros plexis redimire coronis,
Floribus & foliis lascivia læta monebat.
Atque extra numerum procedere membra moventes
Duriter, & duro terram pede pellere matrem, &c.

Ovid. Fast. 6.
Hi ludunt: hos somnus habet: pars brachia nectit,
Et viridem celeri ter pede pulsat humum.

ODE XIX.

Ad TELEPHUM.

Quod veteres Historias curiosius sectetur; Voluptatem vero negligat.

Quàm longè remotus ab Inacho sit Codrus, pro patriâ occumbere non veritus, refers, atque stirpem Æaci,

QUantum distet ab Inacho [319]
Codrus, pro patria non timidus mori,
Narras, & genus Æaci,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 3. Lib. 1.

1. *Quantum distet, &c.*] Telephus Poëtæ Horatii familiaris, ejus certe rivalis in amore Lydiæ, ex Ode 13. Lib. 1. Is Græcorum antiquas historias evolvere & eloqui amabat. Ejusmodi itaque res intempestive & prolixe narrantem interpellat Horatius, in medio, ut videtur, convivio: ad sermones traducit loco & tempori magis congruos: invitatque ad lætitiam pleniorem, ob factum Augurem Licin. Murenam utriusque amicum.

Quantum distet ab Inacho Codrus.] O Telephe, diligenter numeras quot anni effluxerunt ab Inacho Argivorum primo Rege ad Codrum Atheniensium Regem ultimum: verum modo quærendum est potius unde & quo pretio mercemur vinum optimum.

Ab Inacho Codrus.] Inachus Argis primus imperavit, circa finem annorum Abrahæ Patriarchæ Ex Euseb. Chron. ann. M. 3344. Ex Beda ann. M. 2508. Alii etiam aliter. De illo Apollod. Lib. 2. Inter Inachum & Codrum intercesserunt anni septingenti & septuaginta quinque, aut non multo secus.

2. *Pro patria non timidus mori.*] Codrus Rex Atheniensium, cum ex Oraculo didicisset eos fore victores in eo bello quod cum Doriensibus sui gerebant, quorum Dux cecidisset, hostium castra vili habitu adiit, militem jurgio lacessivit, atque vulneratum ad sui cædem provocavit. Quod ubi Dorienses accepere, sponte se victos confessi abscesserunt. Vide Justin. Lib. 2. Valer. Maxim. lib. 5. c. 6. &c. Ex Euseb. Chron. ann. M. 4130. *Codrus juxta responsum seipsum morti tradens interimitur bello Peloponnesiaco, in quo Heraclidarum regnum destructum est, quod 382 annis perseveraverat.*

3. *Genus Æaci.*] Narras quæ pertinent ad

Et

Et pugnata ſacro bella ſub Ilio.
Quo Chium pretio cadum [320]
Mercemur; quis aquam temperet ignibus, 6
Quo præbente domum, & quota
Pelignis caream frigoribus, taces.
Da Lunæ propere novæ,
Da noctis mediæ, da, puer, Auguris 10
Murenæ: tribus aut novem
Miſcentur cyathis pocula commodis. [321]
Qui Muſas amat impares,
Ternos ter cyathos attonitus petet

& certamina commiſſa ad Trojam ſacratam: ſiles autem quo pretio emamus amphoram vini *Chii*; *quis calefaciat aquam*; *quis domum ſuppeditet, & quâ* horâ *frigus Pelignum repellam. Da cito, famule,* poculum *novæ Lunæ, da noctis mediæ da Murenæ Auguris. Tribus aut novem ſcyphis aptè pocula miſcentur. Qui colit muſas impari* numero, *poëta ſtupeſcens novem poſcet ſcyphos.*

ANNOTATIONES.

Jovem Æaci patrem, vel quæ ad ipſum Æacum, ejuſque poſteros Peleum, Achillem, Pyrrhum, &c. Apollod. lib. 3.

4. *Pugnata ſacro bella ſub Ilio.*] Bis capta fuit Troja: primum ab Hercule; deinde a Græcis, quinquaginta poſt annis.

Sacro.] Vel quod urbis ejus muri a Diis ſunt ædificati. Supra Ode 3. v. 21. Vel quod multa illic erant templa. Vel potius ex Homeri ſententia, apud quem non ſemel ἱερὸν Ἴλιον, leg. Alii *ſacrum* pro execrabili hic ſumunt, ut exiſtimo, abſurde.

5. *Chium.*] In Græcis vinis Chium excellebat, ut Falernum in Italicis. Ex Athen. lib. 5. cap. 20. Chii vites ſeverunt primi. Ex Plin. lib. 14. 7. *In ſumma gloria fuit Chium.*

6. *Quis aquam temperet ignibus.*] Quis paret balneum; quod veteres ſemper ante convivium inibant. Alii interpretantur de Thermopolio ſeu de potione calida, quam quidem in deliciis apud veteres fuiſſe, multis probavi ad Juvenal. Sat. 5. v. 64.

7. *Quo præbente domum, &c.*] Quis nobis domum præbebit, ſeu apud quem epulabimur, dum in Pelignis verſabimur. Nam vel eo erant perrecturi, vel ibi jam erant, cum hæc Horatius ſcribebat; vel certe Pelignum frigus metonymice dicit; ſpeciem pro genere. *Quota* hora menſæ accumbam, & cum quibus; & in cujus domo luculentus accendatur mihi focus ad propulſandum frigus, quod riget in Pelignorum regione, ob montes plurimos: ea nunc *Valvæ* dicitur, eſtque in Aprutio; olim in Samnitio.

9. *Da Lunæ propere novæ.*] Invitat, imo traducit Telephum ad hilaritatem ex tempore Horatius, jubens affundi vinum copioſe, ipſeque prior arripit ſcyphum & propinat. *Lunæ novæ* poculum petit, vel quod oriente Luna, & veſperi convivia adibant veteres; vel quia feſtæ erant Calendæ & epulis veſpertinis celebrabantur.

10. *Noctis mediæ.*] Ad id tempus producebatur Cœna.

Da, puer, Auguris Murenæ.] Propter novæ dignitatis acceſſionem optimo & amico viro factum, impenſe lætemur; nec vino temperemus. Auguratus in primis honoribus Romæ cenſebatur, ſoluſque erat perpetuus. Augures auſpiciis, ut Pontifices ſacris præfuere: velut interpretes internunciique Deorum tantæ dignationis habiti ſunt, ut qui aruſpicinam fecerat, in Senatum aſciſci & inter Patres legi fas eſſet. Et a prima urbis origine iidem Reges & Augures, ipſeque Romulus hoc Munere eſt functus. Fab. Maximus proditur duobus & ſexaginta annis ſumma cum laude Auguratum geſſiſſe ad ultimam ſenectam. Horum proprium fuit ex avibus vaticinia obſervare; a Diis monita contemplari: de ſomniis, auguriis, oraculis, extis, portentis, reſponſa dare: prodigia procurare & expiare, vatum libros explanare, &c. Alex. ab Alex. lib. 5. c. 19. nec non lib. 2 cap. 8.

11. *Murenæ.*] Is putatur fuiſſe L. Licinius Varro Murena Terentiæ Mæcenatis uxoris frater, de quo lib. 2. Ode 10. Non moror quod ſomniarunt aliqui, ab Horatio indicari, ad mane poſterum cœnam eſſe protrahendam: nimirum quia mane Auguria captari conſueverant, & ſub ortum Solis. O ſagax nimis commentum!

Tribus aut novem, &c.] Cuique fas eſt tres aut novem cyathos poſcere: nimirum qui demereri volet Charites ſeu Gratias, ob ternarium earum numerum, tria ſibi pocula miſceri jubebit: qui vero colit Muſas novenas Poeta, is novies bibet in honorem illarum. Auſon.

Ter bibe, vel toties ternos: ſic myſtica lex eſt.

12. *Commodis.*] Juſtæ magnitudinis, inquiunt aliqui; alii, plenis & perfectis; alii contra; minoribus & ebrietatem non inducentibus: optime, convenientibus; ut ſit ſenſus: commode & convenienter quiſque impari numero vel ter vel novies potat.

14. *Ternos ter cyathos attonitus, &c.*] Etiamſi inde fieri debeam attonitus e vino, novies ta-

Gratia nudis ſororibus comitata contentiones timens vetat ſumere pluſquam tria pocula. *Placet furere. Quare tacet ſonus fiſtulæ Phrygiæ? Quare tibia cum citharâ pendens non reſonat? Manus ego ceſſantes averſor. Sterne roſas*, puer. *Strepitum inſanum audiat Lycus invidus, necnon vicina Lyco vetulo minime idonea. O Telephe, nubilis Chloë quærit te denſis capillis ſplendidum, te nitido parem Veſpero: me incendit lentus amor Glyceræ meæ.*

Vates. Tres prohibet ſupra 15
 Rixarum metuens tangere Gratia
Nudis juncta ſororibus.
 Inſanire juvat. Cur Berecynthiæ
Ceſſant flamina tibiæ?
 Cur pendet tacita fiſtula cum lyra? 20
Parcentes ego dexteras
 Odi. Sparge roſas. Audiat invidus [322]
Dementum ſtrepitum Lycus,
 Et vicina ſeni non habilis Lyco.
Spiſſa te nitidum coma, 25
 Puro te ſimilem, Telephe, Veſpero,
Tempeſtiva petit Chloë.
 Me lentus Glyceræ torret amor meæ.

ANNOTATIONES.

men ego Poeta bibam, tum ob Muſarum numerum, tum quod hilaritatis modum neſciam in iſti Murenæ honoris amplitudine. Auſon. *Propter mediam noctem, & novam Lunam, & Murenæ auguratum, ternos ter cyathos attonitus petit Vates.*

15. *Tres prohibet ſupra, &c.*] Charites rixarum metuentes quæ ex ebrietate & nimio vino ſæpius excitantur, amantes ... tem pacem & animi tranquillitatem, tria ... tum pocula indulgent, plura vero prohibent.

17. *Nudis.*] Sine dolo, fraude, fuco.

Sororibus.] Tres numerantur enim, Aglaia, Thalia, Euphroſyne. Vide lib. 4. Ode 7. v. 5. ibique annot.

18. *Inſanire juvat.*] Lib. 1. Od. 27. de inſania ex immodica compotatione. *Verecundum Bacchum ſanguineis prohibete rixis*, &c, *impium clamorem lenite, ſodales.* De liberiori paulo animi geſtientis laſcivia, lib. 2. Od. 7. in fine.

Non ego ſanius
Bacchabor Edonis: recepto
Dulce mihi furere eſt amico.

18, 19. *Cur Berecynthiæ Ceſſant flamina tibiæ?*] Cur non jam inflantur & inſonant tibiæ & citharæ, ad integram convivii hilaritatem? Illæ adhibebantur in Sacris Cybeles, quæ a Berecyntho Phrygiæ monte, ubi colebatur, Berecynthia dicta eſt. Alii dicunt tibias inventas primum in Phrygia & Lydia: ac propterea Berecynthias hic vocari. Lydas autem lib. 4. Ode ult. in fine. Porro harum modus & numerus concitatior, proindeque bacchantibus Martis Deum lacrificulis magis etiam permovendis (de quibus lib. 1. Ode 18.) quibuſvis epulantibus etiam & compotantibus pluſculum excitandis accommodatus. Contra, Doricus modus gravis ac ſedatus, eumque docendos pueros, præcipit Ariſt. Polit. 8. Æolius, ſaltatione aptus. Ionius vetus aſperior, novus mollior.

21. *Parcentes dexteras.*] Vel parce vinum miniſtrantes, vel a cantu pulſandiſque inſtrumentis Muſicis ceſſantes, torpentes, otioſas:

22. *Sparge roſas.*] Ut nihil lætitiæ deſit, O puer, etiam floribus ſterne menſam ac triclinium.

22, 23. *Audiat invidus Dementum ſtrepitum Lycus.*] Clamor ac ſtrepitus noſter ebrioſis conſuetus & hilaritatis index, Lyci vicini noſtri, capularis, moroſi, auribus obſtrepat, bilemque & invidiam moveat.

24. *Vicina ſeni non habilis.*] Quippe junior adoleſcentula. Ergo & ipſa quæ triſtiori ſeni nubere voluerit, noſtram audiat lætitiam, quo perperam ſe feciſſe non ſine dolore agnoſcat.

25. *Spiſſa te nitidum coma.*] Denſi capilli juvenem indicant: nam in ſenibus caloris defectus calvitiem gignit.

26. *Veſpero.*] Sideri Veſpertino.

27. *Chloë.*] Alias *Rhode.*

28. *Me lentus Glyceræ, &c.*] Contabeſcere facit, languore afficit, & conſumit; *lentus penitus macerat ignibus*, ut eſt in Ode 13. l. 1.

ODE

ODE XX.

Ad PYRRHUM.

Ne a Puella Nearchum dilectum conetur abstrahere.

NON vides quanto moveas periclo,
Pyrrhe, Getulæ catulos leænæ? [233]
Dura post paulo fugies inaudax
Prælia raptor;
Cum per obstantes juvenum catervas 5
Ibit insignem repetens Nearchum:
Grande certamen, tibi præda cedat
Major, an illi.
Interim, dum tu celeres sagittas
Promis, hæc dentes acuit timendos: 10
Arbiter pugnæ posuisse nudo
Sub pede palmam
Fertur, & leni recreare vento [234]
Sparsum odoratis humerum capillis:

O Pyrrhe, an *non agnoscis, quàm periculosè Getulæ leænæ fœtus auferas? Paulò post,* tu *prædo timidus sæva certamina detrectabis, quando per turmas adolescentum obsistentes perget* illa *excellentem Nearchum requirens. Magna contentio* utrum *præda tibi potior an illi eveniat. Interea, dum tu velocia tela educis illæ* verò *dentes formidandos exacuit; dicitur controversiæ judex collocasse victoriam sub nudâ plantâ, ac levi aurâ oblectare crines odoribus perfusos, in scapulam pendentes.*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. Lib. 1.

1. *Non vides quanto, &c.*] Missis figmentis ad somniatores quosdam, qui hic commenti sunt nescio quam allegoriam de Pyrrho Epirotarum Rege pro Tarentinis adversus Romanos bellante, & per *leænam* urbem Romam, per *catulos* Rom. principes interpretati sunt; explosis etiam aliis qui M. Antonii res gestas metaphorice hic notari, perperam dixere: tu Lector emunctæ naris, intellige simpliciter Pyrrhum Horatii quendam sodalem mulieri amanti puerum Nearchum eripere atque sibi addicere nitentem: quem a tali consilio dimovere conatur Poeta.

Quanto moveas periclo, &c.] Nimirum tam periculose amasium suum puellæ abstrahis quam leænæ catulos raperes. Vide Plin. l. 8. c. 16.

2. *Getulæ.*] Getulia Africæ regio, leonum aliarumque ferarum nutrix: de qua jam l. 1. Ode 23. v. 10. & l. 2. Ode 20. v. 15.

3. *Dura post paulo fugies, &c.*] Nil enim acrius irritata muliere, præsertim sibi quod amat asserere laboranti. Senec. Herc. Oet. Act. 2.

> *Cruentus fœminas stimulat dolor . . .*
> *Sylla & Charybdis Sicula contorquens freta*
> *Minus est timenda. Nulla non melior fera est.*

Inaudax.] Vox nova ab Horatio uno usurpata. De jure voces novas fingendi ipse ad Pisones disserit v. 46. & seq. ubi, inter alia, hæc scribit:

> . . . . *go cur acquirere pauca*
> *Si possum, in[illegible] [illegible]or; cum lingua Catonis & Enni*
> *Sermonem patrium ditaverit, & nova rerum*
> *Nomina protulerit? licuit semperque licebit*
> *Signatum præsente notâ producere nomen, &c.*
> . . . . *si volet usus*
> *Quem penes arbitrium est, & jus, & norma loquendi.*

5. *Cum per obstantes juvenum catervas.*] Observa, lector, quam eleganter in allegoria sua persistat. Sensus est: cum illa, spretis amatoribus bene multis, unum quærit Nearchum.

Insignem.] Præclarum semper videtur quodcunque amatur.

7. *Grande certamen tibi præda, &c.*] An tibi potius quam illi cedat Nearchus, quem uterque ardetis ac deperitis.

9. *Dum tu celeres sagittas Promis.*] Dum tu artes omnes insumis ad puerum tibi asserendum: illa iram, odium, probra, vindictam in te raptorem comparat, omnique ope suum sibi vindicat.

11. *Nudo sub pede.*] Nearchus, citra periculum imo cui cedat parum solicitus, vos de se contendentes otiose & frigide spectat, suosque duntaxat curat capillos comere & odoribus aspergere.

14. *Sparsum odoratis, &c.*] Vide Lib. 2. Ode 11. v. 15.

Qualis

similis vel Nireo, vel Ganymedi *ex Idâ aquis abundante subtracto.*

Qualis aut Nireus fuit, aut aquosa
Raptus ab Ida.

ANNOTATIONES.

15. *Nireus.*] Hic Naxi Rex, Græcorum post Achillem formosissimus; de quo Hom. Iliad. 2. Propert. lib. 3. Eleg. 18.

Nirea non facies, non vis exemit Achillem.

16. *Raptus ab Ida.*] Ganymedis Trois Regis filius, ob pulchritudinem a Jove aquilæ speciem induto raptus, cum in Ida monte puer venaretur: atque in conviviis Deorum factus pocillator. De eo vide Luciani Dialogum; & Metam. lib. 10. cap. 4. Hac porro fabula indicatur sapientem virum luminibus & claritate virtutum refulgentem Dei consuetudine dignum effici, atque ad Deum per sapientiam rapi & sublevari. Vide Cic. Tuscul.

Ida.] Mons duplex hujus nominis; alter apud Cretam insulam, de quo non mentio est hic; alter in Troade apud Phrygiam Asiæ minoris regionem; Paridis judicio famosus, omnium qui circa Hellespontum sunt, altissimus. Diodorus Siculus, lib. 6. cap. 15. & lib. 17. cap. 1.

Aquosa.] Ex illo Troadis monte dicuntur manasse pridem flumina quindecim: at eorum plurima suo tempore jam exaruisse, scribit Plin. Apud Athen. lib. 15. cap. 8. vocatur ὄρος πολυπιδάκος Ἴδης, *Mons Idæ plures habentis fontes.* Præ cæteris autem fluviis ibi scaturentibus nominantur Xanthus seu Scamander, Simois, &c. Hom. Iliad. λ.

ODE XXI.

Ad AMPHORAM.

Monet eam facete, ut Vinum fundat optimum in Corvini Gratiam.

O bona amphora, sub Manlii Consulatu mecum facta, sive quærimonias, sive risus, sive jurgia & dementes amores, sive placidum soporem producis, quocumque titulo condis exquisitum Massicum, mereris proferri celebri die; veni fundere vina senescentia volente Corvino. Hic

O Nata mecum Consule Manlio,
Seu tu querelas, sive geris jocos, [315]
Seu rixam, & insanos amores,
Seu facilem, pia testa, somnum:
Quocumque lectum nomine Massicum 5
Servas moveri digna bono die,
Descende, Corvino jubente,
Promere languidiora vina.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 9. Lib. 1.

1. *O Nata mecum.*] Vina impleta & condita in horreo tum cum ego natus sum Venusii in urbe Apuliæ; Consulatum Romæ gerente L. Manlio Torquato cum L. Aurelio Cotta anno Urbis conditæ 688. Vide Epod. 13. v. 8. ubi hunc Torquatum vocat suum Consulem.

2. *Seu tu querelas, sive geris jocos, &c.*] Varios effectus vini juxta varias hominum affectiones belle exprimit. Nam qui a natura biliosus, vino fit iracundior; qui libidinosus, lascivior, petulantior, &c. Quidam jocosi post vinum, alii somnolenti, &c.

5. *Quocumque lectum nomine, &c.*] Cujuscumque nomen Consulis inscriptum habes, quo ætas notetur vini quod contines. Vide l. 2. Ode 3. v. 8. annot. De Massici bonitate & patria, lib. 1. Ode 1.

6. *Bono die.*] Festivum mihi fortunato & honorabili, cum dignatur Corvinus divertere apud me, cœnare domi meæ, & poscere si quod habeo melioris notæ vinum.

7. *Descende.*] Ex ista voce patet olim vasa vinaria non, ut apud nos hodie, in subterraneis, sed in editioribus apothecis atque horreis collocari solita, ut fumosa indeque matura fierent: quod jam alibi notavi, iterumque Poeta noster innuit, sequenti Ode 28. v. 7. Vide supra Ode 8 hujus libri.

Corvino jubente.] M. Valerius Messala Corvinus Augusti ævo vir clarissimus, Consul anno U. C. 722. qui & de Gallia quatuor post annis triumphavit. Is est quem suis carminibus adeo celebrat Tibullus, l. 1. El. 3. & lib. 4. sic incipit:

Te Messala canam; quanquam tua cognita virtus
Terret, ut infirmæ valeant subsistere vires.

8. *Promere.*] Hoc jungunt alii cum voce *descende*; alii cum *jubente*. Quicquid sentiant aliqui, parvi refert ad quod referas.

Languidiora vina.] Senectute seu vetustate matura, mitiora, salubriora. Vide supra Ode 16. v. 35. ibique annot.

Non ille, quanquam Socraticis madet
Sermonibus, te negliget horridus. 10
Narratur & prisci Catonis [326]
Sæpe mero caluisse virtus.
Tu lene tormentum ingenio admoves [327]

licèt imbutus sit Socraticis disciplinis, haud austerus te aspernabitur. Refertur antiqui virtus Catonis etiam vino frequenter calefacta fuisse. Tu dulcem vim adhibes

ANNOTATIONES.

9. *Non ille, quanquam Socraticis, &c.*] Et si refertus, id est, apprime instructus est Corvinus Socratica & Academica Philosophia, non te despiciet, O pia testa: &, quanquam madet totus placitis ejusmodi severioribus, haud tamen refugit interdum madere etiam vino, ad diluendas curas levandosque animi labores suos pro Republica: nam & hoc novit sapientissimo cuique usurpatum. Plato scribit vinum hominibus a Deo contributum velut remedium adversus senectutem, ut redire ad juventutem videantur, & mœstitiæ eos capiat oblivio. Seneca Stoico supercilio mire gravis aiebat nonnunquam usque ad ebrietatem veniendum, non quæ mergat nos, sed deprimat curas. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 28. cap. 32. & alibi.

Socraticis Sermonibus.] Socrates hominum sapientissimus Apollinis Oraculo declaratus est. Ejus dogmata amplexi sunt præ cæteris bene multis illustriores isti, Plato, Xenophon, Antisthenes, Diogen. Laert. Lib. 2. &c. Cic. Tuscul. 3. ait ab eo *omnem, quæ de vita & moribus est, Philosophiam manasse*: Tusc. 5. *Primum illum devocasse Philosophiam e cælo . . . . . . & coegisse de vita, moribus, rebusque bonis & malis quærere.* Noster ad Pison. v. 310.

Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ.

11. *Narratur & prisci Catonis, &c.*] Ipse Cato virtute insignis narratur vino liberalius hausto sæpe incaluisse. Hic vero quæri potest, an vino corpus incalescat, ut calido medicamento. Respondet Galenus Constit. 3. non incalescere nisi ut alimonia corpori accommoda. Nam, sicut igni congruens materia incendium facit majus, ita corporibus simile alimentum quæ natura calet satis, & robur adjicit, & calorem auget, &c. Hæc ille. Vide Cœl. Rhodig. lib. 28. cap. 29. ubi explicat cur prosit senibus vinum.

Catonis.] Quis ille, an Major, an Uticensis & junior? De Uticensi proditur sane, integras duxisse perpotando noctes. Testes Plutarchus, aliique. Et, cum Memmius quidam in conventu dixisset, Catonem totas noctes in vino permanere & ebrium esse, suscepto sermone Cicero respondit: quin addis etiam totos dies alea ludere? Seneca *de Tranquil.* cap. 15. *Cato,* inquit, *vino laxabat animum curis publicis fatigatum.* Ubi Lipsius de Uticensi deserte explicat, huncque affert Horatii locum; quem modo tractamus. Idem Cato mensam maxime amicorum parentem & procreatricem existimavit: idem solitus erat dicere Cæsarem sobrium accessisse ad evertendam Rempublicam. Vide Cœl. Rhodig. lib. 28. cap. 8. & 32. At duo tamen arguunt Catonem hunc juniorem minime hic ab Horatio indicari. Alterum est vox *narratur,* quæ nequaquam adhiberetur a Poeta, si innueret Catonem illum Uticensem cum quo vixerat, quemque florentem viderat; siquidem Horatius annos ætatis habebat viginti, quando se Cato Uticæ interemit. Alterum est epithetum *prisci,* quæ omnino Porcio Catoni, non ita vero Uticensi congruit. Nec enim satisfaciunt qui priscam virtutem pro solida, vera, severaq; poni obtendunt. Ergo Cato Major accipiendus. Quamvis etenim valde sobrium fuisse constet: at ei nihilominus ebrietas seu vinositas ab æmulis & adversariis objecta est; ad quod allusit Poeta. Adde quod apud Ciceronem de Senectute, ille ipse Cato Major profitetur ita de se: *Ego propter sermonis delectationem tempestivis quoque conviviis delector, nec cum æqualibus solum, qui pauci admodum restant, sed cum vestra ætate etiam atque vobiscum: habeoque senectuti magnam gratiam, quæ mihi sermonis aviditatem auxit, potionis & cibi sustulit. Quod si quem ista delectant, ne omnino bellum indixisse videor voluptati, cujus est etiam fortasse quidam naturalis modus, non intelligo, ne in istis quidem voluptatibus ipsis carere sensu senectutem. Me vero delectant & sermo in poculis, & pocula . . . . . conviviumque, vicinorum quotidie compleo, quod ad multam noctem quam maxime possumus vario sermone producimus.* Huc etiam facit quod scribit Plin. lib. 14. cap. 4. *Catonum ille primus,* inquit, *triumpho, & censura insignis, magis tamen claritate literarum, præceptisque . . . . agrum colendi . . . . . . de vitibus uvisque ita prodidit; qui locus vino optimus, &c.*

13. *Tu lene tormentum, &c.*] Per te leniter ingenia torquentur, & qualia sint explorantur: severiora mitigantur, duriora molliuntur, &c. Plato de Legibus ait vinum esse tormentum minime sumptuosum aut periculosum ad explorandos hominum affectus. Theognis dicebat aurum & argentum igne probari & dignosci, at vino mentem hominis quamlibet sapientis. Vide Ep. ad Pison. v. 434. Non abludit adagium, *In vino veritas,* & Persæ cujusdam apopthegma,

Plerumque

Plerumque duro: tu sapientium
Curas & arcanum jocoso 15
Consilium retegis Lyæo.
Tu spem reducis mentibus anxiis,
Viresque; & addis cornua pauperi,
Post te neque iratos trementi
Regum apices, neque militum arma. 20
Te Liber, &, si læta aderit Venus,
Segnesque nodum solvere Gratiæ, [328]
Vivæque producent lucernæ,
Dum rediens fugat astra Phœbus.

animo interdum asperiori: tu sapientum intimas & anxias cogitationes revelas per vinum festivum. Tu reddis fiduciam & robur solicito ingenio; dasque animo inopi post te nec timenti Regum diademata nec bellatorum tela. Te exproment Bacchus, & Venus si favens adfuerit, necnon Charites vinculum laxare tardiores, atque ardentes lychni, donec Sol reversus expellat sidera.

ANNOTATIONES.

Nequaquam opus tormentis esse ad exquirendum verum, vino enim rectius elici. Vide Erasm. Sunt qui putent hic illudi ad arietes aliasque machinas ejusmodi bellicas, quibus admotis urbium muri concutiuntur, dejiciuntur, expugnanturque: pace tamen illorum, prior interpretatio non est posthabenda, multo minus, ut sanciunt, explodenda.

14. *Tu sapientium Curas, &c.*] Graviores cogitationes reconditaque consilia hilari compotatione in lucem aliquando proferuntur.

16. *Lyæo.*] Unum est a Bacchi cognominibus a λύειν, quod solvat & discutit ægritudines & curas.

17. *Tu spem reducis.*] Apud Athen. Lib. 2. cap. 1. ex Diphilo, *Bacchus cordatis & prudentibus viris amicus, ipseque sapiens æque ac suavis abjectos & humiles facit assumere magnos spiritus, superciliosis ac tetricis persuadet ut rideant, ignavis ut audeant, timidis ut fortes sint.* Ex Chæremone, *per vinum conciliantur bibentibus risus, sapientia, docilitas, bona omnia.*

18. *Addis cornua pauperi.*] Baccho veteres affingebant cornua, quoniam e nimio vino truces fiunt ebriosi instar belluarum, inquit Festus. Vide supra lib. 2. Ode 19. in fine. Ovid.

Tunc veniunt risus; tunc pauper cornua sumit,
Tunc dolor & cura rugaque frontis abit.

Per cornua designatur audacia, confidentia, robur, superbia, temeritas etiam & petulantia. Athen. lib. 10. cap. 14. τῶν ἀγαθῶν βασιλεύς οἶνος, *Bonorum omnium rex vinum.* Lib. 2. cap. 1. Ἰσχὺν δίδωσι ταῖς ψυχαῖσι καὶ τοῖς σώμασι, *Robur & vires dat animis & corporibus.* Eodem lib. cap. 2. Ἐσθλὸν ἀλεξίκακον πάσῃ ἀνίῃ. *Potens remedium adversus omnem tristitiam.*

19. *Post te neque iratos trementi, &c.*] Vino sumpto roboratus inops & timidus quisque, jam nec iratos Regum vultus aut minas expavescit, nec militum arma.

21. *Te liber, &c.*] O Testa, amphora, O bonum vinum, te in convivio *producent* Bacchus. *Venus læta, Gratiæ, lucernæ* accensæ.

Liber.] Cur pater Liber dicitur? An quod bibenti sit causa libertatis? Fiunt enim audaciores ex vino homines plerique. An quia pro libertate Bœotia depugnavit? Plutarch Probl.

Læta Venus.] Mitis, bella, propitia, placida, non miscens contentiones & rixas aut etiam prælia, ut sæpius fit.

22. *Segnesque nodum solvere Gratiæ.*] Detrectantes, nolentes separari, distrahi, abalienari quos junxerunt: concordiæ tenaces, amantesque, insolubiles. Unde illæ implexis & consertis inter se manibus pingi solent. Vide l. 2. Ode 4. & 30.

ODE

ODE XXII.

In DIANAM.

Et consecrat pinum Villæ suæ.

MOntium custos nemorumque virgo
Quæ laborantes utero puellas
Ter vocata audis, adimisque letho,
Diva triformis;
Imminens villæ tua pinus esto, [329]
Quam per exactos ego lætus annos, 6
Verris obliquum meditantis ictum
Sanguine donem.

O Virgo præses montium & silvarum, Dea formæ triplicis, quæ ter invocata subvenis mulieribus parturientibus, & eas *morti eripis: sit tibi sacra pinus fundo* meo *impendens; quam ego* singulis *annis evolutis gaudens aspergam cruore porci transversam morsionem tentantis.*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 2. Lib. 1.

1. *Montium custos, &c.*] Venatrix incola silvarum. Adde quod herbis, plantis, arboribus vegetandi vim impertitur Luna.

2. *Quæ laborantes utero, &c.*] Parturientes juvas ad infantem edendum in lucem: quæ & matri fratrem Apollinem parturienti opem & munus obstetricis exhibuisti. Luna scilicet poros & meatus corporis tempestive relaxans dat facilitatem partui & salubritatem. Cic. de Nat. Deor. *Adhibetur ad partus quod ii maturescunt aut septem nonnumquam, aut ut plerumque novem Lunæ cursibus, qui quia mensa spatia conficiunt menses vocantur.* Idem fere Varro 4. de Ling. Lat. ubi *Luna nascentium dux . . . . parientes eam invocant.* Diodor. Sicul. lib. 6. Plutarch. Sympos. 3. Probl. 1. &c.

3. *Ter vocata.*] Ternarius numerus religione consecratus. Lib. 1. Ode 28. v. ult.

Audis, adimisque letho.] Terent. And.

Juno
Lucina fer opem, serva me obsecro.

Catull. Carm. 34.

Tu Lucina dolentibus
Juno dicta puerperis.

Ovid.

Parce, precor, gravidis facilis Lucina puellis;
Maturumque utero molliter aufer onus.

Dionys. Halicarnass. lib. 5. in ædem Junonis Lucinæ recens natorum infantium nomina ætatemque referri solita, testatur. Cic ante cit. *ut apud Græcos Dianam eamque Luciferam, sic apud nostros Junonem Lucinam in pariendo invocant.* Ne, Lector, mirere quod videantur confundi Junonis ac Dianæ munia. Nam Deos omnes ad Solem, Deas ad Lunam referri, egregie docet Macrob. Saturnal. Lib. 1. cap. 17. & seq.

4. *Diva triformis.*] Triplex quasi numen habens: Luna in cœlo, Diana in terris, Proserpina apud Inferos. Virg. Æneid. 4.

Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.

Hinc illud.

Terret, lustrat, agit, Proserpina, Luna, Diana,
Ima, superna feras, sceptro, fulgore, sagitta.

Alii, quod modo gibbosa, modo dimidiata, modo plena.

5. *Imminens villæ tua pinus esto.*] Volo tibi sacram esse pinum meæ villæ imminentem; & ad eam quotannis tibi mactabo aprum.

6. *Per exactos annos.*] Completo & finito unoquoque anno.

7. *Obliquum meditantis ictum.*] Qui licet junior jam ex sua natura meditatur obliquo dentium exertorum ictu vulnerare. Quidam aprum in mactantem sævire & transversum ictum meditari: alii in ipsam illam pinum dentes intentasse: nonnulli ab apri sævitie Poetam nostrum Dianæ patrocinio servatum, comminiscuntur: sed gratis & perperam.

ODE XXIII.

Ad PHIDYLEN.

Puris tantum Manibus Deos placari.

COELO supinas si tuleris manus [330]
Nascente Luna, rustica Phidyle;
Si thure placaris & horna
Fruge Lares, avidaque porca;
Nec pestilentem sentiet Africum 5
Fœcunda vitis, nec sterilem seges
Rubiginem, aut dulces alumni
Pomifero grave tempus anno. [331]
Nam quæ nivali pascitur Algido
Devota, quercus inter & ilices, 10
Aut crescit Albanis in herbis

O Agrestis Phidyle, si manus supplices ad cœlum tollas, Lunâ incipiente; si Lares placaveris thure & hornotinis frugibus atque sue edaci; neque fertilis vinea experietur Africum perniciosum, neque spicæ rubiginem sterilitatis causam, *nec teneri fœtus noxiam tempestatem anni parte fructiferâ. Etenim hostia* Diis *destinata, quæ in Algido nivoso educatur inter quercus & ilices, vel crescit in Albano gramine,*

A N N O T A T I O N E S.

Metrum idem quod supra Ode 9. Lib. 1.

1. *Cœlo supinas, &c.*] Si Deos rite colueris & pie supplicaveris, licet modica offerens munera, placatos illos habebis.

Supinas.] Versis ad cœlum palmis; quæ contra invocando Inferos Deos ad terram vertebantur.

2. *Nascente Luna.*] In novilunio & Calendis solebant rusticæ mulieres sacra Lunæ facere plantarum matri, altrici, custodi.

Phidyle.] Hæc videtur fuisse villica, seu Horatianæ villæ procuratrix: converit nomen, sive proprium fuerit, seu factum sit a Φειδω [illegible] Parca. Gall. *Menagere*, Angl. 𝔗𝔥𝔯𝔦𝔣𝔱𝔶.

3. *Horna Fruge.*] Vino vel spicis novellis atque hujus anni. Diis enim primitias, & quod novum optimumque, offerri æquum est.

4. *Porca.*] Hac utpote fœcunda placabantur Dii Lares & domestici ad fœcunditatem familiæ ac rei domesticæ impetrandam.

5. *Pestilentem Africum.*] Ventum humidum & calidum adeoque pestilentem & noxium frugibus ac vitibus Italiæ. Plin. l. 2. cap. 47. De eo jam lib. 1. Od. 1.

7. *Rubiginem.*] Gall. *la Nielle.* Angl. 𝔅𝔩𝔞𝔰𝔱𝔦𝔫𝔤 aliàs 𝔖𝔪𝔲𝔱, qua nigrescunt spicæ & sterilescunt. Oritur ex pluvia vel rore, si quando non decussa fuerint e spicis, sed Sole superveniente calefacta computrescant. Ita Scaliger. Plin. lib. 18. c. 17. *Cœlestie frugum vinearumque malum nullo minus noxium est rubigo. Frequentissima hæc in roscido tractu, convallibusque ac perflatum non habentibus. E diverso carent ea ventosa, & excelsa.* Et c. 28. in fine. *Alia sunt* mala, *quæ silente cœlo serenisque noctibus fiunt, nullo sentiente nisi cum facta sunt. . . . . . . Aliis rubiginem, aliis uredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus vero sterilitatem.* Hinc Romæ ad eam pestem avertendam colebatur Rubigus Deus: & agebantur Rubigalia festa sub finem Aprilis. Plin. cit. l. 18. c. 29. *Rubigalia Numa constituit anno regni sui* 11. *quæ nunc aguntur ad* 7. *Calend. Maii, quoniam tunc fere occupat segetes rubigo: quod tempus Varro determinat Sole Tauri partem decimam obtinente.* Ex Plutarchi quæst. natural. post init. Rubigo humescentia occupat semina. Theophrast. de caus. plantar. l. 4. c. 15. & alibi, &c.

Dulces alumni.] Dulces & charos filios interpretantur aliqui, magis tamen intelligendi videntur catuli pecudum, agni, capreoli, &c. ut supra Od. 18. v. 4.

8. *Pomifero grave tempus anno.*] Grave pestilentiq; cœlum adeoq; morbos haud sentient greges ea anni tempestate, qua fructus colliguntur, scilicet Autumno, quem *letiferum* vocat Juven. Sat. 4. v. 56. Vide & supra l. 2. Od. 14. v. 15.

9. *Nam quæ nivali, &c.*] Pontificum est in sacris publicis immolare victimas sumptuosas: at te, Phidyle, rusticam & privatam muliercuiam decet offerre Diis familiaribus minuscula quæque dona & sacrificia.

Quæ nivali pascitur Algido.] Pascebantur olim greges ad sacrificia publica destinati ac devoti.

Algido.] De eo monte l. 1. Od. 21. v. 6.

11. *Albanis in herbis.*] In pascuis Albani montis, qui ab urbe Roma distat 12. miil. pass. ortum versus. Martial. Lib. 4. Epig. 64.

Albanos quoque Tusculosque colles.

Arnob. lib. 2. *Albano antiquitus monte nullos*

Victima, Pontificum ſecures
Cervice tinget. Te nihil attinet
Tentare multa cæde bidentium
Parvos coronantem marino 15
Rore Deos fragilique myrto.
Immunis aram ſi tetigit manus, [332]
Non ſumptuoſa blandior hoſtia
Mollibit averſos Penates
Farre pio & ſaliente mica. 20

cultros Pontificum collo imbuet. Te verò Deos exiguos rore marino tenuique myrto coronantem nihil juvat ſolicitare plurimo cruore pecudum. Etſi manus abſque munere tenuerit aram, offenſos Penates haud placabit efficacius per majorem victimam, quam per religioſum ador & ſal crepitans.

ANNOTATIONES.

alios licebat quam nivei tauros immolare candoris: nonne iſtum morem religionemque mutaſtis? &c.

13. *Te nihil attinet, &c.*] Tuum non eſt mactare pecudes: Deos perfecte coles & placabis, nectendo tantum & adornando ſerta & corollas ex herbis & floribus, quæ illis dones.

14. *Bidentium.*] Nonius Marcellus ita dictas oves, quod duos dentes habeant, mordicus negat: aſſerit vero dici quaſi biennes; auctoritate Pomponii in Atellana. Vide Macrobium lib. 7. cap. 9. & Gellium. lib. 16. cap. 6. ubi uterque idem aſtruunt, contenduntque. *Non oves ſolas, ſed omnes bimas hoſtias bidentes appellari.*

15. *Parvos Deos.*] Lares, Penates, quorum *imagines parvæ* ſcilicet in privatis ædibus: in fanis autem ac templis majores Deorum ſtatuæ, majora ſimulacra habentur & coluntur.

Coronantem marino Rore, fragilique myrto.] In ſacrificiis multiplices adhibebantur, ejuſmodi corollæ. Ipſe ſacrificans coronabatur, hoſtia quoque, imago Deorum & ara, &c.

Marino Rore.] Plin. lib. 24. cap. 11. *Eſt & roſmarinum . . . . foliis odor thuris, &c.* De *Myrto.* lib. 1. Od. 38.

17. *Immunis.*] Innocens, a ſcelere vacua & eximia, ex quibuſdam: alii aliter & melius, ut exiſtimo; hoc ſenſu: etiamſi non offeras Diis ingentia munera, tam litabis, tamque obtinebis quod poſtulas, exiguo quovis ſacrificio, quam magno & ſumptuoſo, ſi modo vitæ innocentiam & pietatem & religionem erga eos exhibeas. Luc. cap. 21. Chriſtus paupérculæ viduæ minuta duo laudat præ ingentibus divitum muneribus in gazophylacium miſſis. Ex Plutarcho Lycurgus interrogatus, Cur vilia & parva conſtituiſſet ſacrificia? reſpondit: Ut nunquam deſinamus Deos venerari. Vide Perſium, Satyr. 2. in fine: ubi

Dicite Pontifices, in ſacra quid facit aurum?
. . . . farre litabo.

Aram ſi tetigit manus.] Ara quaſi anſa dicta pridem, quoniam eam tenebant ſeu tangebant quicumque vel ſacris operabantur, vel jurabant, vel preces & vota faciebant. Varro, Macrobius, Saturnal. lib. 3. cap. 2. &c. Vide & Plin. lib. 2. cap. 7.

Mollibit.] Ita veteres pro *molliet.*

20. *Farre pio & ſaliente micâ.*] Mola ſalſa quæ conſtabat ex aqua, farre, & ſale. Seneca Epiſt. 114. *Crepacem molam.*

ODE

ODE XV.

Ad AVAROS.

Quamvis totum mare Tyrrhenum atque Apulicum tuis ædificiis teneas, ditior nondum tentatis gazis Arabum ac Indiæ opulentæ; ſi fatum ſævum clavos adamantinos excelſis culminibus infigit, neque mentem formidine, neque caput mortis retibus liberabis. Felicius in campis degunt Scythæ; quorum

INTACTIS opulentior
  Theſauris Arabum, & divitis Indiæ,
Cæmentis licet occupes [333]
  Tyrrhenum omne tuis & mare Apulicum;
Si figit adamantinos 5
  Summis verticibus dira neceſſitas
Clavos; non animum metu,
  Non mortis laqueis expedies caput.
Campeſtres melius Scythæ, [334]

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 3. Lib. 1.

1. *Intactis, &c.*] Sui vitia ſeculi hac Ode proſcribit, ut & alibi jam non ſemel ac remedia præſcribit. Animadverte, quæſo, Lector ſtudioſe, quam varie quamque feliciter idem ſæpius ita retractet argumentum, ut novum quid ſemper eſſe videatur. Et hoc eſt quod ipſe præcipit ac docet ad Piſones Epiſt. v. 128. & 240. quæ duo loca ſpectant eodem, & egregie declarant rerum communium & cuivis notarum novam diſpoſitionem ex arte atque ingenio ſcitamque & callidam tractationem longe præſtare rerum novarum inventioni. Quod quidem literatoribus ac de trivio hominibus & ſciolis latet, norunt vero ſentiuntque quotquot ſano & ſagaci pollent judicio. Vide quæ ibi annotabuntur.

Intactis opulentior Theſauris Arabum.] Ipſis opulentior Arabibus, quorum adeo jactatur opulentia. Vide lib. 1. Ode 29. & Lib. 2. Ode 12. Stroph. penult.

Intactis.] Vel Theſauris nondum effoſſis. Vel Arabibus bello nondum petitis ac ſubactis populo Romano. *Ælius* enim *Gallus ex Equeſtri Ordine, ſolus Romana arma in eam terram intulit, ... oppida diruit, &c.* Plin. lib. 6. c. 28. Strabo lib. 6. *Recens Rom. expeditio noſtro tempore duce Ælio Gallo in Arabiam facta.* Miſſus ille cum exercitu ab Auguſto decimum Conſule, Arabes tentaturus. Prop. Lib. 2. Eleg. 10.

India quin, Auguſte, tuo dat colla triumpho;
Et domus intactæ te tremit Arabiæ.

2. *Divitis Indiæ.*] Hæc enim Aſiæ regio dives eſt auro, argento, lapillis, gemmis. Strabo Lib. 15. &c.

3. *Cæmentis licet occupes, &c.*] Licet præclaras ædes habeas in maris littoribus extructas, quid hoc ad vitam beatam? An ſic effugies curas & mortem? Vide Ode 1. hujus lib. Stroph. 9. ibique annot.

4. *Tyrrhenum mare.*] Idem eſt quod Thuſcum & Inferum: pars eſt Mediterranei, Thuſciam alluens, Ditionem Pontificiam, ac regnum Neapolitanum, a fluvio Maca ad Fretum Siculum.

Et mare Apulicum.] Omnes fere codices habent *Ponticum*, id eſt, Euxinum: Quidam *Punicum*, id eſt, Africanum; & hanc lectionem defendunt eo quod mare Punicum ſeu Africum continetur cum Tyrrheno, quod modo nominatur. Verum enimvero quid hoc ad Italiam & Romanos? An ut notetur veſania ædificare cupientum non modo in littoribus maris proximi ſed & longinqui? Longe ſane petita reprehenſio, Lectori tamen judicandi ſit plena libertas; ut fuit hactenus. Alii etiam *Publicum*, abſurde quidem legunt. Placuit lectio, *Apulicum*, non nobis primum, ſed gravibus viris pridem ante nos; ut denotetur utrumque Italiæ latus maris; per *Apulicum* ſuperi ſive Adriatici, inferi vero per *Tyrrhenum*.

5. *Si figit adamantinos, &c.*] Si magnificas illas ædes mors etiam obſidet ingrediturque & habitatores earum non mitius tractat quam intimos quoſque & egentes, ſi in illis ædium *ſummis verticibus clavos figit adamantinos*, id eſt, imperii ac dominatus ſui jura exercet: metaphora ducta ab annali clavo, qui in parietibus ædium ſacrarum figebatur ſingulis annis ut numerus annorum inde colligeretur. De quibus Liv. paſſim. Alii ſic explicant; ſic ſummos etiam apices ſeu capita virorum principum ſpiculis ſuis duriſſimis transfigit, mors, & enecat.

Adamantinos.] Adamante firmiores, Lib. 1. Ode 35. *trabales clavos.* Sic belle exprimit Poeta fatum ineluctabile, mortis neceſſitatem, & nunquam mutabile Jovis ac Deorum decretum. Pindar.

Τίς κίνδυνος κρατεροῖς ἀδάμαντος
δῆσεν ἅλοις.

9. *Campeſtres melius Scythæ, &c.*] Avaris divitibus ſapientiores ac beatiores ſunt ii populi

Quorum

Quorum plaustra vagas ritè trahunt domos, 10
Vivunt, & rigidi Getæ,
Immetata quibus jugera, liberas
Fruges & Cererem ferunt,
Nec cultura placet longior annuâ,
Defunctúmque laboribus 15
Æquali recreat sorte vicarius.
Illic matre carentibus [335]
Privignis mulier temperat innocens;
Nec dotata regit virum
Conjux; nex nitido fidit adultero.

incertas habitationes carpenta circumferunt, nec non asperi Getæ, quibus arva minimè circumscripta producunt communes segetes ac messes; neque exercetur cultura diuturnior uno *anno; atque* alter *vices assumens pari fortunâ quietem tribuit* alteri *laboribus exsoluto. Ibi fœmina innoxia parcit privignis matrem non habentibus, neque uxor dote potens marito imperitat, nec splendido auscultat mœcho.*

ANNOTATIONES.

qui inopes quidem, at sine curis vivunt. Scythæ nullas domos exstruunt, per campos vagantur, modò in his pascuis, modò in illis subsistentes, suamq; secū familiā plaustris vehunt, hinc ἁμαξόβιοι & ἁμαξοφόρητοι dicti; *quibus plaustra sedes sunt*, inquit Sallust. Vide l. 1. Od. 19. v. 10. & Od. 35. v. 9. & l. 2. Od. 9. in fine: ibíq; annot. Justin. l. 2. sub initium: *Scythis inter se nulli fines, nec enim agrum excercent, nec domus illis ulla, aut tectum, aut sedes est, armenta & pecora semper pascentibus & per incultas solitudines errare solitis. Uxores liberosq; secum in plaustris vehunt, quibus coriis imbrium hyemisq; causâ tectis pro domibus utuntur. Justitia gentis ingeniis culta, non legibus . . . . aurum & argentum non appetunt. Lacte & melle vescuntur. Lanæ iis usus ac vestium ignotus . . . . pellibus vestiuntur ferinis. Hæc continentia illis morum quóq; justitiam dedit, nihil alienum concupiscentibus . . . . . utinam reliquis mortalibus similis moderatio . . . . . prorsus ut admirabile videatur hoc illis naturam dare, quod Græci longâ sapientium doctrinâ præceptísque Philosophorum consequi nequeunt; cultósque mores incultâ barbarie superari, &c.* Hinc apud Homerum Iliad ν. δικαιότατοι, *justissimi*, vocantur Scythæ. De his Strabo 7. Herodot. l. 4. Virgil. Georgic. 3. &c.

11. *Rigidi Getæ, &c.*] Et hi Scythis affines duram pariter vitam agunt, frigidissima regione. Ex Strabone, ad Pontum Orientem versùs circa ostium Danubii sedes habent. Plin. l. 4. c. 12. *Ab eo in plenum quidē omnes Scytharum sunt gentes; varia tamen litori apposita tenuêre: aliàs Getæ, Daci Romanis dicti, &c.*

12. *Immetata quibus, &c.*] Scythis nimirùm atque Getis agri nullis definiuntur limitibus, nullíque sunt cuiquam proprii; omnes omnibus communes vicissim coluntur ab aliquibus, duntaxat quantum satis est ad annonam & victum unius anni.

15. *Defunctúmque laboribus, &c.*] Alii post alios culturam agrorum, sationem ac messem curant, & quiescunt; atque ad annuum opus ac laborem alii aliis succedunt. De Suevis idem propè refert Cæsar de bello Gallico initio lib. 4. *Gens maxima & bellicosissima Germanorum, Suevi: centum pagos habent, ex quibus quotannis singula millia armatorum, bellandi causâ suis è finibus educunt. Reliqui domi manent, pro se atque illis colunt. Hi rursus invicem anno pòst in armis sunt; illi domi remanent . . . . privati ac separati agri apud eos nihil est: neque longius anno remanere uno in loco incolendi causâ licet, &c.*

17. *Illic matre carentibus, &c.*] Ubi nulla est cupiditas, illic nec ulla novercalia odia, flagitia, veneficia: nulla uxorum aut adulteria, aut imperiosa insoléńsque dominatio in viros. Ea est Scythicarum mulierum fides, pudicitia, virtus, probitas.

18. *Privignis mulier temperat innocens.*] Noverca non sævit in *privignos*, id est, mariti sui è priori conjuge filios, nec eos veneno tollere meditatur; quod Romæ non infrequens. Juven. Sat. 6. v. 132.

Hippomanes, carménque loquar, coctúmque venenum,
Privignóque datum?

19. *Nec dotata regit virum.*] Plaut. Aulul. in fine scen. 17. *Quæ indotata est, ea in potestate est viri: dotatæ mactant & malo & damno viros.* Et Asinar. Scen. 1. *Argentum accepi, dote imperium vendidi.* Juvenal. Sat. 6. v. 223. *Imperat ergo viro.* Vide ibid. in superbiam mulierum plurima. Ex Justino l. 3. Lycurgus apud Spartanos *virgines sine dote nubere jussit; ut uxores eligerentur, non pecuniæ: severiúsq; matrimonia sua viri coërcerent, cùm nullis dotis frænis tenerentur.*

20. *Nec nitido fidit adultero.*] Non sinit se in adulterium pertrahi ab adultero benè compto; vel, amatori & mœcho potenti non confidit, post flagitia sperans ab eo defendi tum adversus leges adulterium punientes, tum adversus maritum suum vindictam meditantem.

Illic *maxima dos æstimatur virtus parentum, & pudicitia insolubili pacto alterum virum abhorrens.* Illic *non licet delinquere, vel merces est mors. O quicunque voluerit sceleratas strages furorémq; civilem abolere, si cupiet imagini subscribi parens civitatum, is infrænatam coërcere cupiditatem suscipiat à posteris celebrandus; quandoquidem (proh scelus!) viventem virtutem aversamur invidentes, ereptam* verò *aspectui desideramus. Quorsum mœstæ querelæ, si pœna crimen non amputatur? Quid leges prosunt absque moribus inutiles, si negotiatorem haud deterrent vel orbis regio æstu ferventi præclusa, nec pars Aquiloni proxima, nivésq; humo constrictæ:*

Dos est magna parentium
  Virtus, & metuens alterius viri
Certo fœdere castitas:
  Et peccare nefas, aut pretium est mori.
O quisquis volet impias 25
  Cædes, aut rabiem tollere civicam,
Si quæret pater urbium [336]
  Subscribi statuis; indomitam audeat
Refrænare licentiam,
  Clarus post genitis: quatenus (heu nefas!) 30
Virtutem incolumem odimus,
  Sublatam ex oculis quærimus invidi.
Quid tristes querimoniæ,
  Si non supplicio culpa reciditur?
Quid leges sine moribus 35
  Vanæ proficiunt: si neque fervidis
Pars inclusa caloribus
  Mundi, nec Boreæ finitimum latus,
Durátæque solo nives

ANNOTATIONES.

21. *Dos est magna parentium Virtus, &c.*] In deligendis uxoribus ibi non spectantur opes, sed virtus majorum & parentum, ac puellæ castimonia. Plaut. Amphitr. Act. 2. Scen. 2. sub finem.

Non ego illam mihi dotem duco esse, quæ dos dicitur:
Sed pudicitiam, & pudorem, & sedatum Cupidinem,
Deûm metum, parentum amorem, &c.

Repete mox allatam Lycurgi legem de dote virginum Spartanarum.
Juvenal. Sat. 6.

Malo Venusinam, quàm te, Cornelia, &c.

23. *Certo fœdere castitas.*] Fides conjugalis, quam illic violare *nefas*, aut peccanti *mors* certa est, certúmque *peccati stipendium*, quod ait Paulus Apostolus.

25. *O quisquis volet impias, &c.*] Profectò cupiditas tollenda, si quis bonus Princeps velit seditiones tollere, tumultus, cædes, bella civilia, aliásque civitatum pestes. His videtur Augustum respicere: nam sic ei posteà gratulatur, lib. 4. Od. 15. Strophe 3.

ordinem
Rectum & vaganti fræna licentiæ
Injecit, amovitque culpas,
Et veteres revocavit artes, &c.

27. *Si quæret pater urbium Subscribi statuis.*] Si volet dignus esse, cui statua erigatur cum hâc epigraphe, *pater patriæ.* Quæ quidem appellatio honorifica contigit Camillo, Ciceroni, Julio Cæsari, Augusto, aliis item posteà bonis Imperatoribus. Tit. Liv. Appian. Flor. Sueton. &c. Hic Octav. c. 58. *Senatus te consentiens cum Populo Romano consalutat* Patriæ Patrem. *Cui Augustus . . . compos factus votorũ meorũ, P.C. quid habeo aliud Deos immortales precari, &c.* Juv. Sat. 8. v. 244.

Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

30. *Clarus post genitis.*] Quidam legunt *charus.* Lib. 1. Od. 28. *Post modo te natis.*

Quatenus (heu nefas!) Ea siquidem est pravitas morum nostrorum, ut invideamus virtuti, excellentiæ, honoribus eorum qui nobiscum vivunt: mortuis autem gloriam sponte deferimus & laudationem. Egregiè Vell. Paterc. *Præsentia invidiâ, præterita veneratione prosequimur. Et his nos obrui, illis instrui credimus.*

32. *Sublatam ex oculis quærimus.*] Sic fit: sic vivitur. Homines quæ habent præ manibus bona vix antè cognoscunt, aut ut par est æstimant, quàm ea amiserint. Quam sententiam expolitam efferunt, inter tot alios, Sophocles in Ajace, Plaut. Captiv. Cic in Orat post reditum, ad Quirites.

34. *Si non supplicio culpa reciditur.*] Si culpæ non puniuntur; vel, si non cessant improbi crimina perpetrare, quamvis ea puniri interdum cernant.

35. *Quid leges sine moribus Vanæ proficiunt?*] Quid prosunt leges, si non observentur, siq; ad earum amussim mores non fingantur?

36. *Si neque fervidis Pars inclusa caloribus, &c.*] Si homines lucri causâ nihil non tentant.

Mercatorem

Mercatorem abigunt: horrida callidi [337]
Vincunt æquora navitæ? 41
Magnum pauperies opprobrium jubet
Quidvis & facere & pati,
Virtutísque viam deserit arduæ.
Vel nos in Capitolium, 45
Quo clamor vocat & turba faventium,
Vel nos in mare proximum
Gemmas, & lapides, aurum & inutile,
Summi materiam mali,
Mittamus. Scelerum si benè pœnitet, 50
Eradenda cupidinis
Pravi sunt elementa: & teneræ nimis [338]
Mentes asperioribus
Formandæ studiis. Nescit equo rudis

& *solertes nautæ maria formidabilia exsuperant? Inopia dedecus ingens impellit quidlibet & moliri & perferre; atque iter asperæ virtutis relinquit.* Ergo *nos aut deferamus in Capitoliũ, ad quod invitat applausus & concursus* populi *acclamantis, aut in mare viciniũ* projiciamus *gemmas & lapillos, atq; aurũ superfluũ, omnis mali causam. Si verè crimina detestamur, exstirpanda sunt improbæ cupiditatis principia; animique molliores quam oportet durioribus instituendi* sunt *exercitationibus. Nobilis adolescens ignorat*

ANNOTATIONES.

& ad præclusas veluti à naturâ partes mundi contendunt; ad Zonam torridam, atque ad frigidam & glacialem, ubi *nives* asperitate ac diuturnitate frigoris *duratæ* sunt instar soli, vel, *solo* astringuntur. Vide lib. 1. Od. 22. sub finem. Et lib. hujus Od. 3. Stroph. 14.

40. *Mercatorem.*] Qui quærit opes, ac paupertatem fugit per mare, per saxa, per ignes.

Horrida callidi Vincunt æquora navitæ.] Sic Mare Glaciale, sic Bonæ Spei quod vocant Promontorium; ubi horrorem faciunt omnia, quotidiè tamen tentatur atque superatur.

42. *Magnum pauperies opprobrium, &c.*] Ex opinione vulgi scilicet. Nam longè aliter sentiunt vel Ethnicorum sapientes. Vide Apuleii Apolog. ubi, *Paupertas*, inquit, *etiam Populo Romano Imperium fundavit, &c.*

44. *Arduæ.*] Hesiodus ait viam ad virtutem longam esse & arduam, laxísque asperam, Deósque velle eam sudore parari.

45. *Vel nos in Capitolium, &c.*] Ex antè dictis rectè concludit: si opes non juvant, imo impedimento sunt bonis moribus, certè debemus eas abjicere: itaque, ut ex malis boni aliquid faciamus, deferamus eas ad Jovem Capitolinum, & ad ornatum templi. Ac si minus movet nos religio Deorum, at moveat saltem honos & gloria nominis nostri. Nam illuc *vocat* & prosequetur nos *clamor & turba faventium.* Istæ nempè donationes magno populi applausu fiebant, quasi triumphum agentis ei qui cupiditates subegisset. Petron. *Ipse Senatus recti boniq; præceptor mille pondo auri promittere solet Capitolino.* Sueton. Octav. cap. 30. *In cellam Capitolini Jovis sedecim millia pondo auri, gemmasq; ac margaritas quingenties H.S. unâ donatione contulit.*

47. *Vel nos in mare proximum, &c.*] Sic Crates Philosophus Thebanus magnum auri pondus in mare dejiciens aiebat: Abite pessum malæ cupiditates, vos ego mergam, ipse ne mergar à vobis.

48. *Gemmas, & lapides.*] Gemmæ pellucent, lapides minimè: margaritæ nec inter gemmas, nec inter lapillos censentur.

Aurum inutile.] Vel nihil juvans ad beatè vivendum: vel quo non utimur, per avaritiam defraudantes genium.

49. *Materiam mali.*] *Lycurgus aurum argentúmque velut omnium scelerum materiam sustulit.* Justin. lib. 3. Ovid.

Opes irritamenta malorum.

51. *Eradenda cupidinis, &c.*] Tull. Tuscul. 4. *Cum est concupita pecunia, nec adhibita continuò ratio quasi quædam Socratica medicina, quæ sanet eam cupiditatem, permanat in venas, & inhæret in visceribus illud malum, existitque morbus & ægrotatio, quæ avelli inveterata non possunt; eique morbo nomen est avaritiæ.*

Cupidinis pravi.] Pravè quidam legunt *pravæ*. Cupidinem pro cupiditate in genere masculino usurpat Horatius, lib. 2. Od. 16. v. 15. *Cupido sordidus*, & Satir. 1. v. 61.

Pars hominum decepta cupidine falso,
Nil satis est, inquit.

52. *Elementa.*] Primordia. Juv. Sat. 14. v. 123.

Sunt quædam vitiorum elementa.

52, 53, 54. *Teneræ nimis Mentes asperioribus Formandæ studiis.*] Vel à teneris, ut aiunt, unguiculis: vel ad laborem resque duras & asperas *formandæ* sunt mentes nimis effœminatæ & delicatæ. Vide Oden 2. hujus libri.

54. *Nescit equo rudis Hærere, &c.*] Generosus ac nobilis puer (proh dedecus!) nescit equitare, timétque venari; scit verò & amat

equo insistere haud assuetus; ac venari fugit, peritior ludere sive Græco volueris trocho, sive magis placuerit aleâ legibus prohibitâ: dum parens fide perjurio fractâ defraudat consortem socium & hospitem; atque divitias accumulat hæredi immerito. Nimirùm iniquæ augescunt opes: veruntamen nescio quid semper deest angustis bonis.

Hærere ingenuus puer : 55
 Venarîque timet, ludere doctior
Seu Græco jubeas trocho,
 Seu malis vetitâ legibus aleâ :
Cùm perjura patris fides
 Consortem socium fallat & hospitem : 60
Indignóque pecuniam [339]
 Hæredi properet. Scilicet improbæ
Crescunt divitiæ : tamen
 Curtæ nescio quid semper abest rei.

ANNOTATIONES.

ludere mollioribus ludis Græcorum. De Romanis exercitationibus ingenuo juvene dignis, vide lib. 1. Od. 8. De venatione lib. 1. Epist. 18. v. 49. ita canit:

Romanis solemne viris opus, utile famæ,
Vitæque, & membris.

57. *Græco trocho.*] Duplex fuit trochus: alter dicebatur turbo, erátque *buxum volubile* scuticâ agitari à pueris solitum; de quo Virgil. Æneid. 7. v. 378. Alter ludus trochi erat, circuli cujusdam ferrei vel ænei impulsio, artem requirens ac studium; neque solis conveniebat pueris. De hoc videtur loqui noster istic, ut & ad Pisones Epist. v. 380. ubi rem vide fusiùs explicatam in annotationibus nostris.

58. *Vetita legibus aleâ.*] In Saturnalibus permittebatur alea, mense Decembri: reliquis anni mensibus probrosa erat; puniebatúrque legibus Corneliâ, Publiciâ, Titiâ. Ædilibus ea cura incumbebat. Cicer. Philip. 2. *Licinium de aleâ condemnatum collusorem suum restituit.* Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 21. & quæ annotabo ad lib. 1. Epist 18. v. 21. ad has voces:

Quem præceps aleâ nudat.

59. *Cùm perjura patris fides, &c.*] Dum puer indulget mollibus & futilibus studiis, interim pater ei congerit opes per fas & nefas, quas malè partas malè dilapidet. Nam ille societatis fidem atque hospitii jura violare non dubitat.

60. *Consortem socium.*] Has voces alii separant, explicantque *consortem* cohæredem; *socium*, qui negotiationis societatem ac fœdus inito contractu fecit. Alii jungunt & ad unam posteriorem sententiam referunt. Nempè consors vocatur, qui tantumdem sortis ad mercaturam confert. Nam prima pecunia in societatem, ut lucrum inde fiat, collata sors & caput nuncupatur: quod verò ex illâ per communem negotiationis laborem accedit accrescítque, corpus societatis vocitant. Itaq; ille fallit consortem socium, cum subtrahit quidpiam è lucro, & in privatam rem convertit id quod esse commune oportuit. Cicero pro Sexto Roscio. *Rectè majores nostri eum, qui socium fefellisset, in bonorum virorum numero habendum nullo modo putaverunt.* Vide eundem pro P. Quinctio. Animadverte porrò quot & quanta mala committat ille avarus pater. 1. Periculis & laboribus se conficit. 2. Paupertatem esse malum stultè credit. 3. Omne fas violat quæstûs causâ. 4. Pravo exemplo filium corrumpit. 5. Seipsum defraudat victu necessario, *inter opes inops.*

Curtæ nescio quid semper abest rei.] Nam *multa petentibus desunt multa.* Suprà Od. 16. in fine. Benè Seneca in Hercule Oetæo:

Cupit his gazis implere famem:
Nec tamen omnis plaga gemmiferi
Sufficit Istri; nec tota sitim
Lydia vincit; nec quæ Zephyro
Subdita tellus, stupet aurato
Flumine clarum radiare Tagum:
Nec si totus serviat Hebrus,
Ruráque dives cingat Hydaspes;
Intráque suos currere fines
Spectet toto flumine Gangem.
Avidis, avidis Natura parum est.

ODE

ODE XXV.

Ad BACCHUM.

Se afflatu ejus de Augusto eximia dicturum.

QUO me, Bacche, rapis tui
Plenum? Quæ in nemora aut quos agor in ſpecus, [340]
Velox mente novâ? Quibus
Antris egregii Cæſaris audiar,
Æternum meditans decus 5
Stellis inſerere & concilio Jovis?
Dicam inſigne, recens, adhuc
Indictum ore alio: non ſecus in jugis
Exſomnis ſtupet Evias,
Hebrum proſpiciens, & nive candidam 10
Thracen, ac pede barbaro
Luſtratam Rhodopen. Ut mihi devio [341]

Ecquo me agis, Bacche, te repletum? Quas in ſilvas atque antra præceps rapior ſpiritu inſolenti? Quibus ſpeluncis meditabor immortales honores Auguſti, ut *audiar inſerens* illum *ſideribus ac Jovis concilio? Canam ſplendores novos, necdū ab aliis celebratos. Haud aliter attonita eſt Baccha, in montibus expergiſcens, cum cernit Hebrū, & Thraciā nivibus albeſcentem, atque Rhodopen pedibus barbarorū peragratam. Quam placet mihi* longè *aberranti*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 3. Lib. 1.

1. *Quo me, Bacche, rapis, &c.*] Ad quid me rapis, méq; ſuprà me tollis? Inſtruis me ſcilicet ad canendas Divi Auguſti laudes: quod ſine divinâ ope nequaquam tentarem. De Baccho vide l. 2. Od. 19. ibíq; annot. Auguſti elogia perſequitur Horatius l. 1. Ode 12. l. 3. Ode 5. 14. l 4. Ode 5. 14, 15. l. 2. Epiſt. 1.

2. *Quæ in nemora.*] Lib. 2. Epiſt. 2.
Scriptorū chorus omnis amat nemus, & fugit urbes
Rite cliens Bacchi.
Item,
Carmina ſeceſſum ſcribentis & otia quærunt.

3. *Mente novâ.*] Divino inſtinctu, dicendi facultate pluſquam humanâ. Adverte, ſtudioſe Lector, inciſam paſſim orationem. Talis enim entheum decet.

Quibus antris, &c.] Quibus in locis à turbâ ſemotis, ſacriſq; animo ſoluto meditabor dignos Auguſto verſus; quibus illum cœlo conſecrem? Vide ſuprà Ode 5. Stroph. 1. ibíque annot.

6. *Concilio Jovis.*] Deorū cœtui. Fingunt enim Jovem in gravioribus Deos convocare & conſulere. Vide Homer. Iliad. 20.

8. *Indictum ore alio.*] Seu quod primus Latinorum Horatius Lyrica ſcripſerit, ſeu quia Auguſti geſta & virtutes ſunt quid novum ac inauditū, adeoq; mortalium nemini cognita aut relata ſunt adhuc ejus inſignia.

Non ſecus in jugis, &c.] Tantus me ſtupor divina Cæſaris encomia canere meditantem corripit, quantus invadit Bacchas è furore divino & ſomno exſolutas. Vel tanto ardore aggredior Auguſti laudes, quanto Bacchæ Orgia.

9. *Evias.*] Bacchi ſacrificula, ab Evio Bacchi cognomine, de quo lib. 1. Ode 18. v. 9. *Exſomnis*, vel, excitata ab eo ſomno, qui poſt divinum furorem occupare ſolet, animoque tranquillitatem reddit. Vel, pervigil: noctu enim celebrabantur Orgia, in Thraciæ præſertim montibus. Unde & mox Hebri Rhodopeſque mentio.

10. *Hebrum.*] Hîc Thraciæ fluvius oritur è monte Rhodope non procul Adrianopoli, labitur in Ægæum mare, è regione inſulæ Samothraciæ, volvens aureas arenulas. Solin. l. 15. De eo jam l. 1. Ode 25. v. ultimo.

Nive candidam Thracen.] Regio hæc frigidiſſima nunquam non habet nives, *nec cælo læta, nec ſolo*, ex Pomp. Mela. Inter alios montes tollit *Rhodopen*, incolitúrque gente, cui velut inſita à natura barbaries. Vide lib. 1. Ode 27.

11. *Pede barbaro Luſtratam Rhodopen.*] Hîc ſubtiliores aliqui afferunt Orpheū *pede barbaro*, id eſt, carminibus, illuſtrantem Thraciā ſuam patriam, & in eâ montem Rhodopen: eo ſenſu, ut tam ſit omnibus admirabilis Horatius Auguſti laudes celebrans, quam Bacchis Thrax Orpheus canens, & ob cantū toto orbe nominatus. Sed O commentū, quod noſtro etiam Poëtæ latuiſſe credendum eſt.

12. *Ut mihi devio, &c.*] Afflatus numine Horatius duntaxat ea loquitur, quæ meditabundum juvant Poëtam, deſertas regiones, ſpecus, rupes, nemora.

admirari cautes & silvam desertam! O Rex Naiadum & Bacchantium altas fraxinos manibus revellere potentium, nihil exiguum aut vile, nihil humanum canam. Suave est periclitari, O Bacche, sequendo numen quod circumdat caput virenti palmite.

Rupes & vacuum nemus
Mirari libet! O Naiadum potens,
Baccharumque valentium 15
Proceras manibus vertere fraxinos;
Nil parvum, aut humili modo,
Nil mortale loquar. Dulce periculum est,
O Lenæe, sequi Deum
Cingentem viridi tempora pampino. 20

ANNOTATIONES.

13. *Rupes.*] Sic appositè Muretus doctis viris correxisse, quia *rupes* ad rem convenientiores: cùm tamen plerique codices habeant *ripas*, nec ita absurdè, ut quidam volunt. Nam & lumina & fluminum ripæ ad solitarium & cogitabundum pertinent.

14. *O Naiadum potens, &c.*] Quòd aquis vinum est potentius ac validius, hinc veteres Naiadum, id est, Nympharum fluminibus præsidentium Regem finxêre Bacchum.

15. *Baccharum.*] Bacchi sacerdotum. Quod additur, *valentium proceras manibus vertere fraxinos*, videtur allusisse Horatius ad id quod scribit Euripides in Bacchis Actu 4. cùm evasisset in abietem Pentheus rabiem fugiens Bacchantium, eo statim accurrisse illas omnes, ac duce Agave ramum primum molitas in eum contorsisse, posteà verò ipsam arborem radicitùs concussisse, ac tandem prostravisse.

17. *Aut humili modo.*] Quidam legunt *humile modo.*

18. *Dulce periculum est.*] Scio me periculosum tentare opus & arduũ; at duce Deo non indignum immortali Cæsare carmen edam.

19. *Lenæe.*] Unum est è Bacchi cognominibus, ἀπὸ τῦ ληνῦ, *torculari*, in quo vinum exprimitur. Ex Diod. Sic. Lib. 4. cap. 5. & Lib. 5. cap. 1. Donatus perperam Latinam commentus est originem, à *leniendo*. Cui & refragatur Servius in Virgil. Georg. 2. 4.

20. *Cingentem viridi tempora pampino.*] Hoc & suos clientes & seipsum coronare amat Bacchus. Infrà Lib. 4. Ode 8.

Ornatus viridi tempora pampino.

ODE XXVI.

Ad VENEREM.

Ut Chloes arrogantiam coerceat.

Haud ita pridem vixi gratus virginibus, nec inglorius bellavi. Jam arma & perfunctam militiâ istâ lyram tenebit murus ille qui stipat latus

VIXI puellis nuper idoneus, [342]
Et militavi non sine gloriâ:
Nunc arma, defunctúmque bello
Barbiton hic paries habebit:

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà, Ode 9. Lib. 1.

1. *Puellis nuper idoneus.*] Jam verò annos quadraginta natus ab eis contemnor: quare ab istâ militiâ cessare debeo in posterum. Vide Lib. 1. Ode 19. & Lib. 4. Ode 1.

2. *Militavi.*] Ovid.

Militat omnis amans: & habet sua castra Cupido.

3. *Nunc arma, &c.*] Jam abjicienda mihi sunt arma, atque ex more suspendenda in templo Veneris, funalia, vectes, arcus.

4. *Barbiton.*] Versus lyricos & amatorios. De hoc instrumento musico Lib. 1. Ode 1.

4, 5. 6. *Paries habebit: Lævum marinæ qui Veneris latus Custodit.*] Quia fortunatus fui in eâ Veneris militiâ, hinc volo suspendi arma mea congruo loco & meæ felicitatis indice. Videlicet statuæ Deorum meridiem aspiciebant, proindeq; occasum habebant ad dextram, ortum ad sinistram: porò ex Etruscâ disciplinâ pars orientalis boni ominis erat, ideoq; fausta quælibet ad ortum auguria & auspicia habebantur. Unde Virg. *intonuit lævum.* Seu quòd ea erat Horatii dextra ad Veneris imaginem conversi: & pars quoq; templi dextra; quæ quidem semper felix censetur. Hinc igitur ad lævum simulacri

Lævum

Lævum marinæ qui Veneris latus 5
Custodit. Hìc, hìc ponite lucida
Funalia, & vectes, & arcus
Oppositis foribus minaces.
O, quæ beatam Diva tenes Cyprum, & [343]
Memphim carentem Sithoniâ nive, 10
Regina, sublimi flagello
Tange Chloën semel arrogantem.

sinistrum Veneris marinæ. Istic, istic deponite faces accensas & vectes, & arcus præclusis januis minitantes. O Dea, quæ fortunatam obtines Cyprum, atque Memphim nivibus Sithoniis immunem regis, semel feri superbam Chloën elato flagello.

ANNOTATIONES.

Veneris latus, hoc est, ad dextrum fani parietem, arma collocat, quibus non sine gloriâ militârat.

5. *Marinæ Veneris.*] E maris spumá genitæ: ut fabulantur Hesiod. Theogon. Inde Græcum nomen Ἀφροδίτη, nam ἀφρὸς, *spuma* dicitur.

7. *Funalia.*] Noctu amatores ad amicarum fores, accensis facibus pergebant, atque illas, his demùm extinctis, occentabant, Pers. Sat. v. 166.

Chrysidis . . . . . ante fores extincta cum face canto.

Vide suprà Ode 10. hujus libri.

Vectes & arcus, &c.] His scilicet armis atque instrumentis quatiebant effringebantque fores meretricum occlusas. Vide suprà Ode 14. sub finem. Et lib. 1. Ode 25. Apud Terent. in Eunucho Thraso Thaidis ædes expugnaturus, *Procede*, inquit, *huc cum vecte*. Bellè Cato vecticulariam appellat vitam furum, qui vecte parietes domorum soleant perfodere.

9. *Beatam Cyprum.*] Insulam, de quá lib. 1. Ode 3.

Beatam.] Vel opibus, vel patrocinio Veneris.

10. *Memphim.*] Ægypti urbem, in quâ celebre Veneris templum, teste Strabone, lib. 17.

Carentem Sithonia nive.] Ea regio utpote fervida non habet nives, ut Sithon Traciæ mons. Virgil. Eclog. 10.

Sithoniasq; nives hyemis subeamus aquosæ.

11. *Regina.*] Mentium dominatrix Venus.

Sublimi flagello, &c.] Ictu vehementiori percute: fastidium Chloës & superbiam tibi ingratam ulciscere: ferociam elide. Animadverte porrò amantiū levitatem ac stultitiam. Videbatur Horatius primò velle amores abjicere; ecce verò, seu amans, seu iratus, supplicat Veneri, ut frangat Chloës arrogantiam, eamque tangat, à quâ ipse spernebatur.

ODE XXVII.

Ad GALATEAM.

Eam à navigando deterret, præsertim exemplo Europæ.

IMPIOS parræ recinentis omen
Ducat, & prægnans canis, aut ab agro [344]

Sceleratos deducat augurium parræ cantum iter initi, & canis gravida, vel lupa rufa

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod Ode 2. Lib. 1.

1. *Impios parræ, &c.*] Hæc Ode præ cæteris involuta multum negotii semper Interpretibus facessivit: multum quoque habet gravitatis & elegantiæ. Quæ & qualis sit Galatea illa, & cur ita studiosè ad eam scribat Horatius, haud notum est.

Impios parræ recinentis omen Ducat, &c.] Impii iter facturi triste quodlibet auspicium habeant, pro suo malo merito: tibi verò, Galatea, fausta quæcumque adsint.

Parræ.] Ingratæ & infaustæ fuit vocis parra avis: quæ verò fuerit illa minimè liquet. Quibusdam *mesange*, aliis *vanneau*, aliis aliter appellatur, Angl. a Jay. Plin. l. 11. 37. init. *volucribus apices diversi quidem generis: Phœnici plumarum serie . . . Phasianæ corniculis: præterea parræ* (alii tamen legunt, *parvæ*) *quæ ab illo galeritæ appellata quondam, postea Gallico vocabulo etiam legioni nomen dedit alaudæ. Dedit cirros Pico quoque Martio, &c.* Lib. verò 18. c. 29. manifestè ac disertè scribit, *avem parram, oriente Sirio, ipso die non apparere, donec occidat.*

Recinentis.] Quædam aves cantu omen faciebant, ut noctua, corvus, cornix, picus, parra; hinc oscines, quasi oricines: aliæ volatu & alis, unde alites ac præpetes dictæ; ut aquila, vultur, milvus, accipiter, aliæque altum volantes. Virg. Æn. 3.

Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ.

2. *Prægnans canis, aut, &c.*] Veteres superstitiosi multa quidem ominosa existimabant

veniens ab agro Lanuvino, & vulpes catulos *enixa. Anguis quoque viam incœptam remoretur, cùm velut sagitta e tranverso equis pavorem injecit. Ego cui metuam augur prævidens* futura?

Rava decurrens lupa Lanuvino,
Fœtáque vulpes:
Rumpat & serpens iter institutum, 5
Si per obliquum similis sagittæ
Terruit mannos. Ego cui timebo
Providus auspex?

ANNOTATIONES.

nulla aut levi ratione; ut si quid malè cesserat, cùm v. g. prægnans canis occurrisset, inde talem occursum deinceps habuêrunt infelicem & mali ominis. Ejusmodi plurima profert hic Poëta noster. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 13. &c.

3. *Lanuvino.*] Pro quolibet positum quibusdam videtur; non ita verò aliis, eo quod per illud ad viam Appiam oppidulum iter erat Galateæ Brundusium pergentis ad conscendendam ibi navem. Res exigui momenti.

5. *Rumpat & serpens, &c.* Græcis *ἀκοντίας*, Latinis *jaculus*, serpentis genus est, ex arboribus in prætereuntes sese vibrantis ad modū sagittæ. Ælian. l. 6. hist. animal. c. 18. Plin. l. 8. c. 23. *Vulgatum est*, inquit, *jaculum ex arborum ramis vibrari, nec pedibus tantum cavendas serpētes, sed & missili volare tormento.*

6. *Similis sagittæ.*] Nolunt hic intelligi missilem ex arcu sagittam; quanquam nihil vetat, ut patet ex annot. præced. At placet indicari eam surculi partem in vitibus postremam & superiorem, quæ incurva & contorta serpentem refert, vocaturque sagitta. Columell. l. 3. c. 17. Plin. l. 17. c. 21. *Sagittæ vocantur* surculi, *cùm intorti panguntur ..... sagittas serere minus utile, quonia in transferendo facilè rumpitur quod intortum fuit.*

7. *Terruit mannos.*] Exterruit equos currum trahentes, in eos insiliens, eo modo quo mox explicuimus. *Mannus* vocatur equus minor ad manum facilis & obsequens. Torrentio est gradarius equus, tollutim & sine equitis molestia decurrens.

Ego cui timebo Providus auspex?] Ita ferè omnes codices. Sensus est; non est quod timeam tibi, Galatea; cùm nullo sis crimine obstricta, felici exitu ut & auspicio fluent tibi omnia: nec non faustū tibi auguriū & ego precabor navigare cupienti; sis ubique felix. Quod si liceat aperire quod sentio, malim certè, cum eruditis nonnullis, interrogationis notā expungere, & continuato sensu & oratione, jungere cū sequentibus hoc sensu: Ego Horatius, si cui timebo auspex providus (ut tibi navigaturæ timeo, Galatea) huic *prece suscitabo oscinem ab ortu Solis corvum*, quo deterreatur à conscendendo mari, isto scilicet malo augurio. Vide mox annotanda.

Auspex.] Is auguriū captans sedebat capite velato: lituum sine nodo tenens aduncum, quo cœli regiones & certa spatia notabat, quibus videnda ad se pertinere designabat, &c. Alex. ab Alex. ante cit. Quam verò mundi partem spectabat augur? hinc enim pendet multarū solutio quæstionū: nimirum ubi dextra pars, ubi læva constituenda; adeóque quod felix, quod infelix omen. Primi Rom. Augures orientem spectârunt ab Albanis & Latinis edocti. Patet ex Virg. Æn. 8. v. 68. Æn. 12. v. 172. Subinde verò, ex Hetruscà disciplinâ, ad meridiem conversi omen capiebant & auspiciū. Vide Varron. lib. 6. Plin. l. 2. c. 54. Quæ cùm ita sint, ortus Solis erat eis ad lævam, occasus ad dextram: ergò quod mox ait Horatius, *Corvum ab ortu Solis oscinem*, sinistrū infelíxq; augurium denotat. Adde quod vulgò putabantur auspicia corvi dextri fausta, lævi infelicia: cornicis contra. Plaut. Asinar. infrà citand. Item Aulul. Scen. 20. *Non temerè est quod corvus cantat mihi nunc ab lævâ manu, &c.* Cic. de Divin. 1. *Quid augur, cur à dextrâ corvus, à sinistrâ cornix faciat ratum?* Et anteà, *Panætius requirit, Jupiterne cornicem à lævâ, corvum à dextrâ canere jussisset?* Et de Divin. 2. v. 81. *Cur aliis à dextrâ, aliis à lævâ datum est avibus, ut ratum auspicium facere possint?* Verum enimverò *magna hujus observationis vanitas*, ut ait ipse Plin. mox cit. Et Cic. de Divin, 2. v. 82. *Quæ autem est inter Augures conveniens & conjuncta constantia? Ad nostri augurii consuetudinem, dixit* Ennius.

Cum tonuit lævū bene tempestate serenâ.

At Homericus Ajax, apud Achillem querens de ferocitate Trojanorum, nescio quid hoc modo nunciat:

Prospera Jupiter his dextris fulgoribus edit.

Ita nobis sinistra, Graiis & Barbaris dextra meliora esse videntur. Quanquam haud ignoro quæ bona sint sinistra nos dicere, etiamsi dextra sint. Sed certè nostri sinistrūm nominavêrunt (quod à sinendo dictum putant) *externiq; dextram, quia plerumq; melius id videbatur.* Vide Just. Lips. Elect. 2. c. 2. Ex his, Lector, vides non absurdā quoq; sententiam priorem illorum, qui corvum oscinem ab ortu felix augurium fuisse scripsêrunt, tametsi ad lævam esset: ubi & distinguendum aiunt inter Auguris dextram manum lævamque, & mundi partem dextrā ac sinistrā: cum Poëtæ nunc hoc nunc illo modo loquantur. Adde Plutarchum in quæst. Centur. Rom. ita scri-

Antequam

Antequàm ſtantes repetat paludes [345]
Imbrium divina avis imminentum, [346]
Oſcinem corvum prece ſuſcitabo 11
Solis ab ortu.
Sis licet felix ubicumque mavis,
Et memor noſtri, Galatea, vivas:
Téque nec lævus vetet ire picus, 15
Nec vaga cornix.
Sed vides quanto trepidet tumultu
Pronus Orion? Ego quid ſit ater
Adriæ novi ſinus, & quid albus
Peccet Iapyx. 20
Hoſtium uxores puerique cæcos [347]
Sentiant motus orientis Auſtri, &
Æquoris nigri fremitum, & trementes
Verbere ripas.

Priuſquàm avicula pluviæ proximæ prænuncia redeat ad paludes minimè fluentes, votis vocabo corvum ab oriente canentem. Eſto fortunata ubicunque volueris, ô Galatea, & vive noſtri memoriam ſervans: & te nec pergere impediat ſiniſter picus, nec cornix vagabunda. At cernis quanto fragore properet Orion declivis? Ego ſcio quàm periculoſum ſit Adriaticum mare, útque fallat Iapyx ſerenus. Conjuges & filii hoſtium experiantur occultos motus Auſtri ſurgentis, & tumultus atri maris, ac litora ictibus fluctuum *concuſſa.*

ANNOTATIONES.

bentem: *Cur avis ſiniſtra eſt ſecunda? - - - Nam ſiniſtrum lævum ſignificat. Poteſt etiam deduci à verbo ſinere. Eam igitur quæ rem ſinit avem - - - vocat vulgus ſiniſtram. Cur vero? An quod Æneæ in acie contra Mezentium ſtanti fulgur à ſiniſtrâ victoriæ index micaſſet, in augurium id vertêrunt; ac deinceps ita obſervant? Etenim Thebani cum ſiniſtro ſuo cornu ad Leuctra hoſtem profligâſſent, deinde obſervârunt ut in omnibus conflictibus ſiniſtro cornu imperium tribuerent. An potius, ut auctor eſt Juba, reſpicientibus orientem Aquilo ad ſiniſtram eſt, quem mundi partem dextram & ſupremam habent. - - - An quia terreſtria & caduca cœleſtibus & divinis cum ſint oppoſita, putabant nobis ea quæ ſiniſtra ſunt, Deos a dextrâ oſtendere?* Vide & Arnob. l. 4. paulò poſt init. ubi *læva naturâ eſſe ulla* negat egregiè. Nec omitte quod Non. Marcell. docet, aliquando etiam *lævum* in bonam partem, & à levando dici.

9 *Antequam ſtantes repetat paludes, &c.*] Antequam tempeſtatem denunciet cornix ad paludes ſuo more volitans ac ſedens: ibíque præſentiens imbrem divinánſque & voce indicans. Suprà Ode 17. *aquæ augur cornix* dicitur. Vide ibi annotata.

11. *Oſcinem corvum, &c.*] Ore futura præcinentem. Vide Gell. l. 6. c. 6. Plin. l. 10. c. 12. *Peſſima corvorum ſignificatio, cum glutiunt vocem velut ſtrangulati.* Et. l. 18. c. ult. *corvi ſingultu quodam latrantes, ſéque concutientes, ſi continuabunt, ventos; ſi vero carptim vocem reſorbebunt, ventoſum imbrem præſagiunt.* Contra ſi ab ortu clarè vocem ediderit corvus, felix auſpicium fuiſſe narrant quidam. Vide ſupra annot.

15 *Nec lævus vetet ire picus, Nec vaga cornix.*] Plaut. Aſinar. Scen. 4. *Picus & cornix ab lævâ eſt; corvus porro* (aliàs parra) *à dextra; conſuadent.* Plin. lib. 10. c. 12. *cornix inauſpicatæ eſt garrulitatis, à quibuſdam tamen laudata.* Id. eod. l. c. 18. *Pici* (Gallicè *pivert*) *Martio cognomine, inſignes & magni in auſpiciis - - - Ipſi, principales Latio ſunt in auguriis à Rege qui nomen huic avi dedit. Unus eorum in capite Prætoris urbani L. Tuberonis in foro jura pro tribunali reddentis ſedit ita placide, ut manu prehenderetur. Reſpondêre Vates, exitium Imperio portendi, ſi dimitteretur; at, ſi exanimaretur, Prætori. Et ille autem protinus concerpſit; nec multò poſt implevit prodigium.* C. Cælio ſive Lælio id tribuit Frontinus in Stratagem.

17. *Sed vides quanto, &c.*] Attamen, ô Galatea, ne temerè te perfido committas mari: animadverte imminentem ab Orione tempeſtatem.

18 *Pronus Orion.*] Devexus, ad occaſum vergens. De eo lib. 1. Ode 28. v. 21. lib. 2. Ode 13. in fine.

Ego quid ſit ater Adriæ novi ſinus, &c.] Cave etiam & time Adriatici maris navigationem. Hujus ego pericula ſum expertus, inquit Horatius, cùm Athenas profecturus conſcendi mare Bruduſii. Tunc etiam intellexi *quid albus peccet Iapyx*, quàm ſæpe fallat & decipiat ventus ille flans ex Apuliâ, in Græciam pergentibus initio propitius, at repentè è cœlo ſereno procellas ciens, & naufragia parans. De eo lib. 1. Od. 3. v. 4.

21. *Hoſtium uxores, &c.*] In hoſtes vertantur & irruant mala quævis: à Galateâ avertantur.

Cæcos ſentiant motus orientis Auſtri.] Meridianum hunc ventum ignorat nemo valdè eſſe procelloſum.

Cæcos motus.] quidam interpretantur, nocturnos, eo quod *noctu Auſter, interdiu Aquilo vehementior - - - & Auſtro majores fluctus*

Sic

Ita etiam Europa fallaci tauro commisit latus candidum; atque mare belluis refertum & apertos dolos expavit antè *imperterrita. Paulo ante flores in pratis colligens, texénsque corollas Nymphis meritas, nocte parum lucidâ nihil aspexit nisi sidera & aquas. Cum* verò *pervenit ad Cretam centenis urbibus validam, ira percita ait: O parens, nomen à filiâ neglectum, & pietas* etiam relicta! *Unde & quo deveni? Unica mors* pœna *est minor flagitio virginum. An experrecta defleo crimen fœdum? An scelere immunem* me *decipit species inanis, quæ dilap-*

Sic & Europe niveum doloso
Credidit tauro latus, & scatentem
Belluis pontum mediásque fraudes
Palluit audax 25
Nuper in pratis studiosa florum, &
Debitæ Nymphis opifex coronæ,
Nocte sublustri, nihil astra præter
Vidit & undas. 30
Quæ simul centum tetigit potentem [348]
Oppidis Creten: pater ô relictum
Filiæ nomen, pietásque! dixit
Victa furore, 35
Unde? Quò veni? Levis una mors est
Virginum culpæ. Vigilánsne ploro
Turpe commissum? An vitiis carentem
Ludit imago 40

A N N O T A T I O N E S.

ebuntur, Plin. lib. 2. cap. 47. in fine. Alii legunt *orientis Hœdi*. De Hœdorum exortu tempestuoso, vide annot. hujus libri Od. 1. Stroph. 7. Nunquid verò sagax Poëta junxisset Hœdorum ortum cum occasu Orionis, quem modò attulit? Hic siquidem longè est post illum. Veruntamen quid vetat Horatium Galateæ interminari Orionis, hostibus verò Hœdorum malignitatem?

25 *Sic & Europe, &c.*] Vide ne tibi contingat id quod contigit Europæ. Hæc mansuetam & amabilem taurum conspicata, non est verita ejus tergo insidere, atque etiam maris inter fluctus & inambulare. At pœnituit serius, cum se avectam longius sensit. Sic tu, Galatea, placidum nunc mare ultro conscendis: at mox pœnitebit te, cum turbatum ac procellis elatum intuebere. Europa à Jove in tauri formam converso decepta, avecta vitiata est: tu ab Iapyge Austróque, ventis, & ab Orione Hœdóque sideribus noxiis poteris falli. Vide Herodot. Diodor. Sicul. lib. 6. cap. 15. Ovid. Metamorph. 2. Fab. ult. & Fast. 5. Apollodor. lib. 3.

Niveum latus] Candore insignis Europa celebrata est.

27 *Mediásque fraudes Palluit audax*] Quæ audacter ac sine ullo metu tauri dorsum inscenderat, tum expalluit cum in alto mari nil præter undas & marina monstra aspexit. Hæc & quæ sequuntur è Moscho transtulit Horatius, paritérque, Ovidius, aliique. Scripsit Theod. Marcilius è Theocrito, quoniam inter hujus opera, Eidyll. 19. reperitur inscriptum *Europa*; quod tamen Moschi esse non est ambigendum.

29. *Nuper in pratis, &c.*] Legentem pariter flores, cum rapta est à Dite, Proserpinam exhibent Ovid. Metamorph. 5. item Lucanus.

33 *Centum potentem Oppidis Creten.*] Homer. ἑκατόμπολιν. Hinc Vir. Æn. 3. de Cretensibus:

Centum urbes habitant magnas.

Plin. lib. 12. cap. 1. *Est Gortynæ in insulâ Creta juxta fontem platanus una, insignis utriusque linguæ monumentis, nunquam folia dimittens: statimque ei Græciæ fabulositas adfuit: Jovem sub ea cum Europâ consedisse.*

34 *Pater ô relictum, &c.*] Tandem planè deceptam se intelligens Europa, sic ingemuit: Miseram me, quæ insano tauri amori obsecuta patris domum reverentiámque deserui!

37 *Levis una mors est Virginum culpæ.*] Scilicet irreparabilis est jactura virginitatis. Catull. Carm. 63. seu Epithal.

· · · · *Virgo dum intacta manet, tum cara suis: sed*
Cum castum amisit polluto corpore florem,
Nec pueris jucunda manet, nec cara puellis.

40 *Imago Vana, quæ portâ fugiens eburnâ*] Post Homer. Odyss. 19. v. 562. alii Poetæ fabulati sunt, duas esse somniorum portas, alteram corneam, eburneam alteram: per hanc falsa, per illam vera emitti somnia. Vide Virg. Æneid. 6. v. 893. Hujus figmenti rationem alii aliter investigant. Quidam in etymologiâ rem versari opinantur: ἐλεφαίρω, inquiunt, est, *decipio*; hinc vanum est insomnium è portâ quæ *candenti nitens elephanto*, ut ait Virg. cit. illud autem est verum quod è corneâ portâ. Nam à κέρας *cornu*, κεραίνω, indeque κραίνω, *effectum reddo*. Alii, quod ebur densum nihilque dat oculis pervium; at contrà pellucidum cornu est; hinc illud nihil ostendit, hoc verè aliquid exhibet & indicat. Aliis

Vana, quæ portâ fugiens eburnâ
Somnium ducit? Meliúſne fluctus
Ire per longos fuit, an recentes
Carpere flores?
Si quis infamem mihi nunc juvencum [349]
Dedat iratæ; lacerare ferro, & 46
Frangere enitar modò multùm amati
Cornua tauri.
Impudens liqui patrios Penates:
Impudens Orcum moror. O Deorum 50
Si quis hæc audis, utinam inter errem
Nuda leones,
Antequam turpis macies decentes
Occupet malas, teneræque ſuccus
Defluat prædæ: ſpecioſa quæro 55
Paſcere tigres.
Vilis Europe, pater urget abſens;
Quid mori ceſſas? Potes hâc ab orno
Pendulum zonâ benè te ſecutâ
Lædere collum. 60
Sive te rupes & acuta letho [350]
Saxa delectant; age, te procellæ
Crede veloci: niſi herile mavis
Carpere penſum,

ſa per januam eburneam inſomnium emittit? An ſatius fuit longa tranare maria, an flores novos colligere? Si aliquis modò tradat iratæ mihi taurum flagitioſum, conabor ferro diſcerpere ac rumpere cornua juvenci priùs dilecti nimium. Abſque verecundiâ deſerui paternam domum: ſine pudore cunctor Inferos. O ſi quis Deorum audis iſta, faxis nuda ambulem inter leones, priuſquàm fœda tabes invadat pulchras genas, ac delicatæ prædæ corpulentia dilabatur. Cupio formoſa tigres ſatiare. Infamis Europa, abſens pater inſtat: quorſum mori differs? Frangere cervicem potes ab iſtâ orno ſuſpenſam conſequente tibi cingulo. Seu mavis placent cautes & ſcopuli ad mortem expediti: age, committe te celeri tempeſtati, niſi penſum dominæ trahere vis tu Regis filia,

ANNOTATIONES.

per ebur, quod dens eſt elephanti, ſignificari os putatur; per cornu verò oculos, quia prima oculi tunica ejus ſpeciem refert; ac proinde hoc aliquid certi continet, illud autem non ita: nam quæ oculis videntur, manifeſta ſunt; at incerta quæ alieno ore famâque percipiuntur. Vide Euſtath. Macrob in Somn. Scip. lib. 1. cap. 3.

42 *Meliúſne fluctus Ire per, &c.*] Id eſt, potuítne igitur vigilanti mihi melius videri tauri dorſo mariſque longi fluctibus me credere, quàm in pratis otioſe ludendo flores colligere? Vix ſanè opinionem ſomnii excutere poſſum, inquit ſtupens Europa.

47 *Multùm amati tauri*] Huic divinum odorem ſpiranti, aut, ut ait Moſchus, miti, formoſo, blandienti libens colluſit Europa, contrectat, manibus ſpumam ab ore abſtergit, oſculatur, dein & dorſo inſidet. Taurus Europæ lambit collum, ac demulcet puellam. Apud Ovid. autem Metamorph. 2. Fab. 13. ori flores porrigit, cornua ſertis exornat, pectus manu plaudit: gaudet amans. Meminit quoque Cic. de Nat. Deor. 1. n. 79. *Non audeo dicere pulchriorem eſſe me quam ille fuit Taurus, qui vexit Europam.*

50 *Orcum moror.*] Mori differo, mortémque debitam Orco præ iam me tradere.

51. *Utinam inter errem Nuda leones.*] Jam Europa non ſomniaſſe, ſed reipſâ flagitium perpetràſſe ſe agnoſcens, iram in taurum primò, deinde verò in ſeipſam vertit.

55 *Specioſa quæro Paſcere tigres.*] A feris cito devorari exoptans, nuda & formoſa illis cupit objici; fortè & pœnas luere vult eam, quæ culpæ & turpi commiſſo anſam præbuerat, formam & pulchritudinem: Porro tigres ac leones memorat, quales omnino belluas Creta non habet aut nutrit: verùm attonitæ idque citra notam ignoranti virgini non eſt indecorum.

57 *Pater urget abſens.*] Conſcia mens exprobrantem ſcelus patrem flagitioſæ mihi exhibet durum perinde ac juſtum vindicem: eáque me imago urget & torquet.

58 *Potes hac ab orno &c.*] Vitam infamem potes finire laqueo & ſuſpendio, vel præcipitio, ſeu in mare, ſeu in ſcopulos acutos.

63 *Niſi herile mavis Carpere penſum.*] Niſi mavis ſervire, & lanam in fila ducere ab herâ certo pondere traditam ad opus diurnum, tu regio ſanguine prognata: nimirum Agenoris Phœnicum Regis filia: quæ mater fuit Minois ac Rhadamanthi.

atque dari pellex heræ barbaræ. Lugenti astabat Venus improbè ridens, natúsque laxato arcu: postquam verò satis ludificata est, ait: Modum pone furori & ardenti jurgio, quando tibi juvencus odiosus cornua dabit frangenda. Ignoras te esse conjugem supremi Jovis? Omite querimonias. Disce altam sortem sustinere, ut decet: divisus mundus tuam feret appellationem.

Regius sanguis, dominæque tradi 65
Barbaræ pellex. Aderat querenti
Perfidùm ridens Venus, & remisso
Filius arcu.
Mox ubi lusit satis, Abstineto
(Dixit) irarum, calidæque rixæ; 70
Cùm tibi invisus laceranda reddet
Cornua taurus.
Uxor invicti Jovis esse nescis?
Mitte singultus: benè ferre magnam
Disce fortunam: tua sectus orbis 75
Nomina ducet.

ANNOTATIONES.

66 *Pellex.*] Mariti concubina.

Aderat querenti Perfidum ridens Venus.] Dum in has querelas erumperet Europa, propè stans Venus ridebat virginem dolis quidem deceptam suis ac filii Cupidinis, qui cum sat vulnerum intulisset, arcum remiserat.

69 *Abstineto (Dixit) irarum, &c.*] Tota hæc strophe ironiam complectitur salsissimam.

73 *Uxor invicti Jovis esse nescis?*] Apud Moschum antè cit. Jupiter ipse se Europæ, qualis sit, aperit, & consolationem adhibet, quamvis in tauro latens.

74 *Bene ferre magnam Disce fortunam.*] Vel, tolerare gravem animi dolorem; vel regiam fortunam sustinere ac tueri. Nam scribunt quidam Jovem (alii dicunt, Xanthum) Cretæ Regem nave, cui taurus appellatio & insigne fuit, Europam rapuisse, atque ex Phœniciâ in Cretam abductam uxoris loco habuisse. Alii paulò aliter, à Cretensi Rege nomine Tauro, illatis in Phœniciam armis victore Europam Regis Cretæ filiam cum aliis puellis captivam esse transportatam. Vid. Euseb. &c. Cœl. Rhodig. lib. 16. cap. 17. apud Lycophronem, inquit, taurus qui rapuit Europam, non aliud quàm ταυρόμορφον τύπωμα, id est, tauri formâ præsigne navigium.

75 *Tua sectus orbis Nomina ducet.*] Orbis in duas vel tres divisi portiones (nam olim alii aliter senserunt) una pars de tuo nomine appellabitur Europa. Ex vulgatâ opinione. Nam alioquin Herodot. lib. 4. scribit, *Nemini mortalium constare unde Europa nomen adepta sit, nisi dicatur ab Europâ Tyriâ (aliàs Syriâ) nomen accepisse regionem anteà nomine carentem: illam porrò ex Asiâ certe fuisse,* in hanc verò minimè *commeâsse terram, quæ nunc à Græcis vocatur Europa, sed à Phœnice tantùm in Cretam, & è Cretâ in Africam.* Apud Moschum anteà cit. Idyll. initio, refertur, dum adhuc virgo in Phœniciâ versaretur Europa, in somnis sibi videre visa terras duas Asiam, & alteram ei oppositam, de se contendentes; muliebri formâ erant: harum altera peregrino vultu & habitu; altera similis erat indigenæ, atque ut filiam magis vindicabat, quod eam genuisset ac nutrivisset: verum altera validis contendens manibus trahebat non invitam, quòd ea sibi fato destinata esset, &c.

Sectus orbis.] Fama fuit orbem quondam totum continentem extitisse; at irrumpente subinde ad Herculis columnas Oceano sectum ac divisum: & hinc mare Mediterraneum esse. Plin. lib. 2. cap. 90. *Oceanus in totum abstulit terras. Primùm omnium ubi Atlanticum mare est, si Platoni credimus, immenso spatio.* Et l. 3. Procem. *Africæ Abyla, Calpe Europæ claustra, laborum Herculis metæ. Quam ob causam columnas ejus Dei vocant indigenæ: credúntque perfossas exclusa anteà admisisse maria, & rerum naturæ mutâsse faciem.* Et cap. 1. rursùm. *Oceanus*, inquit, *hoc quod dictum est spatio Atlanticum mare infundens, & avido meatu terras, quæcunque venientem expavêre, demergens: resistentes quòque flexuoso litorum anfractu lambit, Europam vel maximè recessibus crebris excavans.*

ODE

ODE XXVIII.
Ad LYDEN.

Diem Neptuno sacrum hilariter esse transigendum.

FESTO quid potiùs die [351]
Neptuni faciam? Prome reconditum,
Lyde strenua, Cæcubum,
Munitæque adhibe vim sapientiæ.
Inclinare meridiem [352]
Sentis; ac veluti stet volucris dies, 6
Parcis deripere horreo
Cessantem Bibuli Consulis amphoram.
Nos cantabimus invicem
Neptunum, & virides Nereidum comas: 10
Tu curvâ recines lyrâ
Latonam, & celeris spicula Cynthiæ:
Summo carmine, quæ Cnidon
Fulgentésque tenet Cycladas, & Paphon

Quid melius agam die Neptuno sacrâ? Profer, Lyde citâ, Cæcubum remotum, atque severitati obfirmatæ vim infer. Vides mediam diem recedere: & tamen *cunctaris detrahere ex apothecâ inutilem cadum Bibulo Consule* conditum, *quasi consistat tempus fugax.* Age, *alternis canemus Neptunum, & cæruleos Nereidum capillos. Tu citharâ incurvâ sæpiùs cantabis Latonam, atque tela Dianæ velocis. Ultimo cantu* dicetur Venus, *quæ Cnidum obtinet & Cycladas emicantes, atque junctis*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 3. Lib. 1.

1 *Festo quid potius die, &c.*] Quid aptius & convenientius diei festivo, quam genio indulgere?

2 *Neptuni.*] Hujus festum agebatur Romæ die Julii vigesimâ tertiâ. Meminit Plin. l. 18. c. 13. Athenis autem dies octava cujuslibet mensis erat Neptuno sacra. Alex. ab Alex. lib. 3. c. 18.

Reconditum.] Ideoq; pretiosum & optimum.

3 *Lyde.*] Eadem fortè quæ suprà Od. 11. Stroph. 7. ibi quidem *obstinata*, hîc verò facilis & amica.

Cæcubum.] Vinum eximium, de quo lib. 1. Od. 20. v. 9.

4 *Munitæque adhibe vim sapientiæ.*] Animo à naturâ serio & à nugis voluptatibúsq; alieno vim adhibe; remitte aliquid de tuâ indole severiori: mecum vaca hilaritati, vino, jocis.

5 *Inclinare meridiem Sentis.*] Vides Solem jam descendere, & peracto medio cursu vergere ad occasum. Dies jam media abiit: cœnæ hora carpenda est.

7 *Horreo.*] Græcè ὡρεῖον. Ita vocatur locus rebus condendis & servandis idoneus. In superioribus apothecis condi solere vasa vinaria jam dixi Od. 8. & 21. hujus libri.

8 *Cessantem amphoram.*] Satis veterem.

Bibuli Consulis.] Sub consulatu Bibuli ann. U. C. 694. in horreo conditam: quò quidem tempore Horatius puerulus erat. Vinum igitur illud debebat esse maturum. Jam notavi nec semel veteres consuevisse ætatem vini designare nomine Consulis tunc Rempublicam administrantis. Sunt qui Horatium velint hîc jocari, ac per vocem *cessantem* alludere ad Bibulum cum Julio Cæsare Consulem, nihil verò Consulis agentem; quemadmodum narrat Suetonius Jul. c. 20 vide locum, & in eam rem Epigramma ibi relatum.

10 *Neptunum.*] Quandoquidem ejus festo epulabimur, hinc sanè celebrare æquum fuerit, Deum maris, marinásque Nymphas pariter, *Nereides*, Nerei filias. Harum nomina recenset ad triginta tria Homerus Iliad. Σ. non longè ab initio.

Virides Nereidum Comas.] Ob maris colorem.

11. *Tu curvâ recines lyrâ, &c.*] Tu, Lyde, cantabis Deas partui præsidentes.

Curvâ lyrâ.] Vide lib. 1. Od. 10.

12 *Latonam.*] Dianæ & Apollinis matrem.

Celeris spicula Cynthiæ.] Celebrabis Dianam venatricem, spiculis feras configentem, & celeri cursu assequentem: quæ a Cyntho Deli insulæ monte *Cynthia* dicta est. Lib. 1. Od. 21.

13 *Cnidon.*] Cariæ urbem, de quâ l. 1. Od. 30.

14 *Cycladas.*] Ægæi maris insulas, in orbem dispositas; unde nomen. Vide. l. 1. Od. 14. v. ult.

Paphon.] De eâ urbe Cypri clarissimâ. l. 1 Od. 30

Junctis

cygnis adit Paphum. Non etiam canetur apto carmine.

Junctis visit oloribus:
Dicetur meritâ nox quoque næniâ

ANNOTATIONES.

15 *Junctis oloribus.*] Trahere currum Veneris dicuntur aliquando Cygni: sic lib. 4. Od. 1. *Purpureis ales oloribus*: aliàs columbæ. Propert. l. 3. Eleg. 3. v. 31. & Apul. Metam. l. 6. paulo post initium: interdum passeres: Ita Sappho, Καλοὶ δὲ σ' ἄγον στρουθοί.

16 *Dicetur meritâ nox quoque næniâ.*] Nox etiam cantabitur *meritâ næniâ*: vel quod in eâ epulis, lætitiæ, voluptati operam dabimus; vel quod carmen erit lugubre, nocti tenebrosæ ac tristi idoneum. De *næniâ* Lib. 2. Od. 1.

ODE XXIX.

In MÆCENATEM.

Invitat eum ad frugalem cœnam: & opum contemptum laudat.

O Mæcenas proles Hetrusca Regum, jam pridem apud me tibi est dulce vinum in amphorâ non hactenus inversâ, cum floribus rosarum, & balanus expressa tuis crinibus. Subtrahe te cunctationi: ne continuò spectes humidum Tibur, & pronos agros Esulæ, colles que Telegoni parricidæ. Relinque abundantiam fastidium afferentem,

TYRRHENA Regum progenies, tibi [353]
Non antè verso lene merum cado
Cum flore, Mæcenas, rosarum, &
Pressa tuis balanus capillis
Jamdudum apud me est. Eripe te moræ, 5
Ne semper udum Tibur, & Esulæ
Declive contempleris arvum, &
Telegoni juga parricidæ.
Fastidiosam desere copiam, & [354]

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

1 *Tyrrhena Regum progenies.*] Inter eximias Poëtæ nostri Odas hanc censebis, Lector, seu versus ac poesin, seu res & materiam perpendas. Dictio grandis; Stoicæ mentis ac disciplinæ explicatio gravis. Tuum, Lector, ingenium, tua sagacitas cætera non sine voluptate loquetur.

Tyrrhena Regum progenies.] Ab Hetruscis Regibus oriunde. Vide l. 1. Od. 1. & 20. ibiq; annot.

2 *Non antè verso lene merum cado.*] Plenus vini cadus nec delibatus, nec resignatus, necdum suo loco motus.

3 *Cum flore rosarum.*] Serta & corollas è floribus, ad convivia semper adhibuisse veteres, fusè dixi lib. 1. Od. ult. & alibi.

4 *Pressa tuis balanus capillis.*] Et unguenta pertinuisse ad hilaritatem pompámque convivii notum est ex dictis ibid.

Balanus.] Myrobalanum, unguentum balaninum è glande unguentariâ, non absimili nucis avellanæ, quam ferebat quædam arbuscula. Glans Latinis, βάλανος Græcis. Vid Plin. l. 12. c. 21. l. 13. c. 1. & 4 & alibi. Pers. Stat. 4. v. 37. *Balanatum Gausape* nuncupat balano delibutum capillitium.

5 *Apud me est.*] Tibi pridem destinata atque reservata.

Eripe te moræ.] Excute quælibet impedimenta; nihilque te remoretur, quo minus apud me cœnatum venias.

6 *Ne semper udum, &c.*] Relinque tantulum ædes tuas excelsas, è quibus prospicis Tibur, Esulam, &c.

Udum Tybur.] Aquis abundans. Vide l. 1. Od. 7. & 18. & lib. 2. Od. 6. init.

Esulæ Declive, &c.] Vicinum Tiburi oppidum, in declivi seu latere montis ædificatum.

8 *Telegoni juga parricidæ.*] Tusculum Latii urbem duodecim millibus passuum à Româ distantem, à Telegono Ulyssis è Circe filio, qui patrem imprudens occidit, conditam ad radices montis, ita tamen ut in ejus jugo amplissima eminerent ædificia: vulgo, *Frascati.* Ibidem etiamnum extant magnificæ procerum villæ Romanorum, & palatia bene multa.

9 *Fastidiosam desere copiam.*] Ad modicum tempus desere rerum omnium copiam, quam domi habes. Abundantia satietatem parit, hæc autem fastidium generat.

Molem propinquam nubibus arduis. 10
Omitte mirari beatæ
Fumum & opes ſtrepitumque Romæ.
Plerumque gratæ divitibus vices,
Mundæque parvo ſub lare pauperum
Cœnæ, ſine aulæis & oſtro, 15
Sollicitam explicuêre frontem.
Jam clarus occultum Andromedæ pater
Oſtendit ignem; jam Procyon furit,
Et ſtella veſani Leonis,
Sole dies referente ſiccos. 20
Jam paſtor umbras cum grege languido [355]
Rivúmque feſſus quærit, & horridi
Dumeta Silvani: caretque
Ripa vagis taciturna ventis.
Tu civitatem quis deceat ſtatus, 25
Curas; & urbi ſollicitus times,
Quid Seres & regnata Cyro

& ædes excelſis nubilis proximas. Intermitte admirari fumum, & potentiam, tumultúſque Romæ felicis. Non raro jucunda opulentis varietas & nitidæ cœnæ in exiguâ domo pauperum, abſque tapetibus & purpura, vultum anxium porrexêrunt. Jam lucidus parens Andromedæ promit ardorem abſconditum. Jam ſævit Anticanis, ac ſidus Leonis furioſi, Sole reducente dies aridos. Nunc paſtor æſtu fatigatus cum grege languente petit umbras, & amnes, atque denſa nemora Silvani hirſuti; & littus ſilens nec leves habet auras. Tu laboras quis urbi ſtatus conveniat, ac metuis anxius quid adverſus *Rempublicam moliantur Seres, & Bactriani Cyro ſubjecti,*

ANNOTATIONES.

10. *Molem propinquam nubibus arduis.*] Vel ſublimes ædes, vel turrim, quam habebat Mæcenas in Eſquilino monte, è quâ Nero ſpectâſſe dicitur incendium urbis. Sueton. Neron. cap. 38. *incendium è turri Mæcenatianâ proſpectans, lætus flammæ, ut aiebat, pulcritudine.*

12 *Fumum.*] Auram popularem, ambitionem, honores, vanam gloriam.

13 *Plerumque gratæ divitibus vices.*] Natura diverſo gaudet.

14 *Mundæque cœnæ.*] Paratum *non ampliter ſed munditer* convivium; ut habet Comicus.

16 *Sollicitam explicuêre frontem.*] Frontem ſcilicet mœſtitia in rugas contrahit, hilaritas vero ſolvit & explicat.

17 *Jam clarus occultum, &c.*] Æſtivos ardores adducit ac notat ſidus Cephei, quod oritur 7. Id. Jul. ex Columell lib. 12. Cepheus Æthiopum Rex inter ſidera relatus cum Caſſiope uxore, Andromede filiâ, & Perſeo ejus liberatore ac ſponſo.

Ocultum ignem.] Tum quod Cephei ſidus pone minorem Urſam collocatum eſt: tum quia circulo Arctico magnâ ex parte obtegitur: Hygin. l. 2. Apollodor. Arat. &c. vel potius, quod ante non apparebat, jamque ortum oſtendit ſe.

18 *Procyon.*] Latine Anticanis, ſidus quod ante Caniculam oritur, Idibus Julii. Columell. &c. ex Arato, Cicer. de Nat. Deor. 2.

Geminis eſt ille ſub ipſis
Anticanis Graio Procyon qui nomine fertur.

19 *Stella veſani Leonis.*] Quintum eſt hoc Zodiaci ſignum, quod aggrediente Sole, incipit ſævire. Canicula *inſana* dicta Perſio Sat. 3. v. 5. forte & alludit Horatius ad ſtellam quæ in pectore Leonis oritur 9. Cal. Auguſti. Columell. &c.

20 *Sole dies referente ſiccos.*] Scaliger offenſus epitheto, *ſiccos*, in fine verſûs, mallet *Sole graves referente luces.* Age, vir gravis; æſtivos dies & calores Poeta vult indicare: at hyemis graves perinde luces ac æſtatis. O hypercritici conatus ingenii!

21 *Jam paſtor umbras, &c.*] Priori ſtrophe anni tempeſtatem æſtivam; hâc autem diei horam ferventiſſimam deſignat, nempe meridiem, quo ſolebant paſtores & greges *umbras & frigora captare*, Virgil. Eclog. 2.

23 *Dumeta.*] Silvas ſuâ denſitate umbram & frigus ſuppeditantes.

Silvani.] Dei ſilvarum.

Horridi.] Caprinis pedibus, cornuto capite, corpore hirto & villoſo. Vide ſuprâ Od. 18. v. 1. ibique annot.

Carétque ripa vagis taciturna ventis.] Nulla eſt aura, ne levis quidem ſpirat ventus ad ripas fluminum.

25 *Tu civitatem quis deceat ſtatus, &c.*] Dum quieſcunt omnia, tu etiam laboras de ſtatu Reipublicæ conſtabiliendo. Atqui otium carpe tantillum, ô Mæcenas, urbis Præfecte. De hâc Mæcenatis Præfecturâ Dio l. 49. & 55. Vid. & Vell. Paterc. l. 2. Senec. Epiſt. 94. Cornel. Tacit. Annal. 6. Suprà noſter Od. 8. v. 17.

Mitte civiles ſuper urbe curas.

27 *Seres.*] Aſiæ populi ultra Sinas, à Serâ

Bactra

atque Tanais seditiosus. Dii sapientes obscuris tenebris involvunt venturi ævi sortem: deridéntque si homo plus quàm decet angatur. Satage bene moderari præsentia. Reliqua dilabuntur instar fluvii Tiberis *modò inter ripas quietè defluentis intra mare Thuscum, modò saxa corrosa evulsáque stirpes, & greges, atque ædificia simul abripientis, haud absque sonitu montium & silvæ proximæ; quando immensis eluvio solicitat fluvios tranquillos. Is compos sui* est, *vivítque hilaris, qui diebus singulis dicere potest, Vixi:*

Bactra parent, Tanaísque discors.
Prudens futuri temporis exitum
Caliginósa nocte premit Deus: 30
Ridetque, si mortalis ultrà [356]
Fas trepidat. Quod adest, memento
Componere æquus. Cætera fluminis
Ritu feruntur, nunc medio alveo
Cum pace delabentis Etruscum 35
In mare, nunc lapides adesos,
Stirpésque raptas, & pecus, & domos
Volventis unà, non sine montium
Clamore, vicinæque silvæ,
Cum fera diluvies quietos 40
Irritat amnes. Ille potens sui
Lætusque deget, cui licet in diem

ANNOTATIONES.

urbe dicti. Regio illorum Serica hodie *Cattay*, serico opere inclyta. Vide lib. 1. Od. 12. sub finem.

Regnata Cyro Bactra.] Hæc urbs primaria Bactrianæ, regionis Asiæ, inter Parthiam ad Occasum & Indiam ad Ortum, Oxo flumine alluitur: pars olim erat imperii Persarum.

Cyro.] Hic filius Cambysis Persarum ac Medorum subindéque totius Orientis Rex, profanis imo & sacris literis celebratus, à Tomyri Scytharum Regina cum suo exercitu contrucidatus. Vide Justin. l. 1. &c. Paralipomen. Esdr. Daniel. maximè verò Isaiæ, c. 45. *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante faciem ejus gentes, & dorsa Regum vertam---- Ego ante te ibo ---- Dabo tibi thesauros absconditos & arcana secretorum, ut scias quia ego Dominus, qui voco nomen tuum, Deus Israel--- accinxi te, & non cognovisti me, &c.*

28 *Tanaísque discors.*] Populi ad Tanaim quietis impatientes, ad bellum proclives inter se frequentiùs dimicantes, Parthi, Scythæ, Sarmatæ. De illo flumine Asiam ab Europa disterminante jam dixi. Vide Od. 4. hujus lib. stroph. 9.

29 *Prudens futuri temporis, &c.*] Sapienter Dii hominibus cognita esse futura noluèrunt, sive ne malis ante tempus torqueantur; sive ut incertà rerum expectatione penduli ad ipsos recurrere ac vereri moneantur.

31 *Ridetque, si mortalis ultra Fas trepidat.*] Lib. 2. Od. 16.

Lætus in præsens animus quod ultra est
Oderit curare.

32 *Quod adest memento componere æquus.*] Præsentibus utere prudenter, rectè, justè.

33 *Cætera fluminis Ritu feruntur.*] Futurum tempus fluit, & sensim elabitur, rebus modo pacatis, modò turbidis.

36 *Nunc lapides adesos, Stirpésque, &c.*] Exundans rapit omnia, cursu rapidiori lapides arrodit & excavat, arbores exstirpat, &c. Vide Homer. Iliad. λ. Lucret. l. 1.

Fragmina dejiciens silvarum, arbustáque tota,
Dat sonitu magno stragem, volvitque sub undis
Grandia saxa: &c.

Virgil. Æneid. 2.

Rapidus montano flumine torrens.
Sternit agros, sternit sata læta, boúmque labores:
Præcipitésque trahit silvas: stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

40 *Cum fera diluvies quietos Irritat amnes.*] Amnes scilicet in Tiberim influentes, ipsúmque augentes supra modum exundatione suâ; illi sunt Tinia, hodie *Topino*, Nar. v. *Teverone* flu. Sabinorum. Pelia flu. Hetruriæ. v. *Paglia*. Lege Plin. l. 8. epist. 17. ubi de Tiberis frequentibus incrementis ita scribit: *Tiberis alveum excessit & demissioribus ripis altè superfunditur ----- premit valles, innatat campis --- Inde quæ solet flumina accipere & permista devehere, retro cogit, atque ita alienis aquis operit agros Anio delicatissimus amnium, ideoque adjacentibus villis velut invitatus retentúsque, magnâ ex parte nemora quibus inumbratur, & fregit & rapuit. Subruit montes, & decidentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter quærit, impulit tecta, ac se super ruinas evexit atque extulit, &c.*

Dixiſſe, vixi : cras vel atrâ [357]
Nube polum pater occupato,
Vel Sole puro : non tamen irritum 45
Quodcunque retro eſt, efficiet : neque
Diffinget, infectumque reddet,
Quod fugiens ſemel hora vexit.
Fortuna ſævo læta negotio, &
Ludum inſolentem ludere pertinax, 50
Tranſmutat incertos honores,
Nunc mihi, nunc alii benigna.
Laudo manentem. Si celeres quatit
Pennas, reſigno quæ dedit, & meâ
Virtute me involvo, probámque 55
Pauperiem ſine dote quæro.
Non eſt meum, ſi mugiat Africis
Malus procellis, ad miſeras preces [358]
Decurrere, & votis paciſci,
Ne Cypriæ Tyriæque merces 60
Addant avaro divitias mari.

craſtinâ die Jupiter cœlo producat vel obſcura nubila, vel ſerenam diem ; at nequaquam reſcindet quicquid actum eſt, neque mutabit ac deſtruet quod ſemel attulit fluxum tempus. Fors gaudens rebus adverſis, & obſtinata ludere ludum petulantem, ſubvertit dignitates caducas, jam mihi, mox alteri propitia. Laudo ſtantem. Quod *ſi leves alas movet, reddo quæ donavit, ac meâ me virtute protego ; atque honeſtam paupertatem indotatam peto. Si navis gemat Africis tempeſtatibus, non ad me attinet confugere ad vota luctuoſa, & precibus obtinere, ne Cypriæ vel Tyriæ merces mari avido opes adjungant.*

ANNOTATIONES.

43. *Vixi*] Vox contemnentis mortem, inquit, disertè ſuo more, Marcilius : ſic Æneid. 4.

Vixi : &, quem dederat curſum natura, peregi.

Poſſet etiam jungi cum vocibus præcedentibus *in diem*, eo ſenſu ; is beatus ſemperq; *lætus deget*, qui in diem vixerit, id eſt, qui præſenti tempore, hodiernâq; die utetur, futuri & craſtini minimè anxius. *Sufficit diei malitia ſua*, inquit Chriſtus in Evangelio.

49. *Fortuna ſævo læta negotio, &c.*] Vide lib. 1. Ode 34. in fine. Juvenal. Sat. 3. v. 39.

Quales ex humili magna ad faſtigia rerum
Extollit, quoties voluit fortuna jocari.

Et Sat. 6. v. 604.

Stat fortuna improba, &c.
Secretumque ſibi mimum parat, &c.

53. *Laudo manentem.*] Quamdiu ſtat & manet mecum fortuna, laudo : quod ſi recedat & aufugiat ; minimè indignor. Illâ inſtabili, firmus ego meâ virtute haud moveor ; meâ tranquillitate non dejicior. Teſtibus oculis, extant etiamnum Commodi Imperatoris (non autem Adriani, ut ſcripſit non nemo) numiſmata ænea & argentea, quorum pars altera effigiem habet Fortunæ ſedentis, dextrâ fugitivi frænum equi, lævâ copiæ cornu tenentis, cum hac epigraphe :

FORTUNÆ MANENTI.

Servantur in cimeliarchio Ludovici Magni.

55. *Probámque Pauperiem ſine dote quæro*] Vulgatum erat de bonâ conjuge inter probos effatum : Satis dotata, ſi benè morata : ſic Horatius pauperiem ait ſe expetere velut felicis vitæ ducem ; ſibíque videri ſatis dotatam, utpote *probam*. Vide ſuprà Oden 16. à medio ad finem.

57. *Non eſt meum, ſi mugiat, &c.*] Qui opes avidè quærunt, ac paupertatem velut ſummū fugiunt malum, ii medio mari & naufragii diſcrimine cum Diis paciſcantur, ne ſuæ pereant merces ; at ego, tametſi talibus in anguſtiis fuero, nec opum jacturam timebo, nec precibus redimere ſatagam : atque divitiarum neglectu, paupertatíſque honeſtæ amplexu, tutus ero ac lætus. Vide hujus libri Ode 3. init.

Si mugiat Africis malus procellis.] Si navis malus vel quaſſatus vel excuſſus fuerit ſeu Africo vento, ſeu fluctibus maris Africam alluentis.

59. *Votis paciſci, Ne Cypriæ Tyriæque merces, &c.*] Diis vota nuncupare, & dona polliceri, ſi ſalvas præſtent merces, impediantque naufragium. Plin. lib. 8. cap. 16. *Tunc præcipuus votorum locus eſt, cum ſpei nullus eſt.*

Perſ. Sat. 2. v. 3.

Non tu prece poſcis emaci, &c.]

60. *Cypriæ Tyriæque merces.*] Emporia ſcilicet erant orbe toto celeberrima, *Cyprus* inſula maris Mediter. de quâ l. 1. Ode 3. & *Tyrus* Syriæ urbs maritima, portu commoda, olim quidem probè munita & dives, claritate & magnitudine urbium Phœniciæ præſtantiſſima : nunc in ruinis ferè jacet, & paucos habet incolas. Inſula pridem erat freto quatuor ſtadiorum diviſa ;

Tum etiam me securum ventus lenis ac geminus Pollux per fluctus Ægaos vehet ope navicula duos remos habentis.

Tunc me biremis præsidio scaphæ,
Tutum per Ægæos tumultus
Aura feret, geminúsque Pollux.

ANNOTATIONES.

ab Alexandro Magno continenti juncta est. Quint. Curt. lib 4. Hujus populi navigârunt primi, ex Tibullo lib. 1. Eleg. 8.

Prima ratem ventis credere docta Tyrus.

Idem scribit Pompon. Mela.

62. *Tunc me biremis, &c.*] Tum ego fractâ navi, perditisque omnibus, biremi tantummodò scaphâ vectus, nihilominùs pacatâ mente constabo, perinde ac si Castor & Pollux duces affulgeant.

63. *Ægaos tumultus.*] Lib. 2. Ode 16. v. 2.

64. *Geminúsque Pollux*] Separati dicuntur nocere fratres illi gemini: ambo verò simul propitia sunt & *lucida sidera*. Vide l. 1. Ode 3. v. 2. & Ode 12. v. 25. Sunt qui allegorias hîc somnient, puténtque Horatium alludere ad id quod sibi contigerat: adeóque per *Ægaos tumultus* significare bella civilia, è quibus evaserat *biremi scaphâ*, id est, virtute & innocentiâ subnixus, aspirante *aura* & favore *gemini* sideris, Mæcenatis nimirùm & Augusti.

ODE XXX.

Carminum suorum gloriam æternam fore.

Absolvi opus ære stabilius, atque pyramidum constructione sublimius, quod neque pluvia corrumpens, nec Boreas vi-

EXEGI monumentum ære perennius, [359]
Regalíque situ pyramidum altius:
Quod non imber edax, non Aquilo impotens

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà Ode 1. Lib. 1.

1. *Exegi monumentum, &c.*] Carminum volumen ingenii sui monumentū perenne jactat, quo posteritati æternæq; memoriæ commendetur. Vide l. 2. Oden ult. hanc cum illâ confer; & eumdem utriusque scopum, eamdemq; sententiam variâ dictione tantùm distinctam animadverte. Sanctus Hieron. Epitaphium Paulæ sic concludit: *exegi monumentum ære perennius, quod nulla destruere possit vetustas, &c.*

Monumentum ære perennius.] Ita durant monumenta literarum plus quam æreæ statuæ ad memoriam collocatæ. Nam Mariana de Cimbris trophæa potuit quidem abolere Sylla: Maronis autem & Livii scripta, quantumvis nisus sit, Caius Princeps absumere ac delere non valuit.

2. *Regalíque situ pyramidum altius.*] Ægyptiorum Regum opus & sepulcra fuêre pyramides; quarum nonnullæ inter orbis miracula numeratæ. *Tres orbem terrarum implevêre famâ: Regum Ægyptiorum pecunia otiosa stultáque ostentatio*, inquit Plin. l. 36. c. 12. prope Memphim erant sitæ; unde Martial. Epigram. 1.

Barbara pyramidum sileat miracula Memphis.

Herodot. lib. 2. eas describit accurate: Unam, ait, quinq; stadiis longam, decem annis elaboratam; in aliâ verò annos viginti absumptos, &c. Ammian. Marcell. l. 22. *Pyramides ad miracula septem provecta, quarum diuturnas surgendi difficultates scriptor Herodotus docet, ultra omnem omnino altitudinem, qua humanis confici potest; erecta sunt turres ab imo latissima, in summitates acutissimas desinentes: qua figura apud Geometras ideo sic appellatur, quod ad ignis speciem, τοῦ πυρὸς, ut nos dicimus, extenuatur in conum: quarum magnitudo, quoniam in celsitudinem nimiam scandens gracilescit paulatim; umbras quoque mechanicâ ratione consumit.* Vide Strabonem l. 17. & Diodor. Sicul. lib. 2. cap. 2. Hic pyramidem ait maximam à Chemmi Rege extructam artificio & opere mirabili, quæ *quatuor erat laterum, quorum quodlibet ab inferiori parte jugera septem continebat. Altitudo amplius quam jugera sex tolleret . . . fermè annis mille, ut referunt quidam; ut alii tradunt, amplius tribus millibus quadringentis, ad nos usque ea moles integra permansit: ex Arabia longo admodum itinere advectis lapidibus constructa.* Istam se vidisse adhuc stantem anno 1638, in suæ peregrinationis narratione, testatur Joannes Greaves Astronomiæ Professor Anglus; eamq; tam interiorem quam exteriorem egregiè describit, qualem inspexit ac dimensus est, vix paululùm deformatâ; altamq; dicit pedes fere septingentos; & convenientem Diodori mensuram seu metiendi rationem asserit, &c.

3. *Quod non imber edax, &c.*] Imitatio est Pindaricæ dictionis, Pyth. Ode 6. ubi Xenocrati paratus dicitur laudum thesaurus, quem diruere seu auferre nequeat vel hybernus imber, aut ventus, aut horrisonæ tempestatis exercitus implacabilis.

Possit

Poſſit diruere, aut innumerabilis [360]
Annorum ſeries, & fuga temporum. 5
Non omnis moriar, multáque pars mei
Vitabit Libitinam. Uſque ego poſterâ
Creſcam laude recens, dum Capitolium
Scandet cum tacitâ virgine Pontifex.
Dicar, quà violens obſtrepit Aufidus, 10
Et quà pauper aquæ Daunus agreſtium
Regnavit populorum, ex humili potens
Princeps, Æolium carmen ad Italos [361]
Deduxiſſe modos. Sume ſuperbiam
Quæſitam meritis, & mihi Delphicâ 15
Lauro cinge volens, Melpomene, comam.

olentus deſtruere queat, vel temporum lapſus & longinquitas. Haud totus interibo: & portio mei plurima mortem effugiet. Ego ſemper novus poſterorum laudatione augebor, quamdiu ſummus Sacerdos aſcendit Capitolium cum ſilenti virgine. Ubicunque rapidus Aufidus murmurat, vel Daunus aquarum egens ruſticis gentibus dominatus eſt; ego *clarus è tenui memorabor Alcaicos verſus primus tranſtuliſſe ad Latinum carmen.* Age, *Melpomene, partam virtutibus magnitudinem aſſume, capilloſq; meos circumda ultro laureâ Delphicâ.*

ANNOTATIONES.

6. *Non omnis moriar, &c.*] Non tam animæ, quàm ſui nominis immortalitati & memoriæ velificatur Poeta noſter.

7. *Vitabit Libitinam.*] Superſtes erit, æternùm durabit. Libitina feretrum ſignificat. Eſt etiam funerum Dea, in cujus æde vendebantur & locabantur quæcunq; ad ſepulturam pertinebant. A *libendo* dicta, ex Varrone; eadem quæ Proſerpina: nec etiam alia quàm Venus antiquis exiſtimata, ut eadem natalibus & morti Dea præſideret, atq; principium finemq; vitæ in poteſtate haberet: quo fragilitatis humanæ mortalium quiſque admoneretur. Auctor Plutarchus in Numâ & in Problem. Vide & Cœl. Rhodig. l. 29. c. 18.

Uſque ego poſterâ Creſcam laude recens.] Novis indies laudibus cumulabor à poſteris: ſicque velut innovata mei memoria ſemper inclareſcet, concidet nunquam, aut ſeneſcet.

8. *Dum Capitolium Scandet, &c.*] Dum ſacra Romæ fient in Capitolio, ac proinde quamdiu ſtabit urbs illa æterna. Virg. Æneid. 9. v. 448.

Dum domus Æneæ Capitolî immobile ſaxum
Accolet, imperiúmque pater Romanus habebit.

9. *Cum tacitâ virgine.*] Quam diu & Veſtales ritè ſilentium obſervantes operabuntur ſacris, æternumq; ignem fovebunt. Quibus omnibus temporis diuturnitatem ac perpetuitatem indicat Horatius, quàm ſibi ſuoque ſpondet nomini. Comminiſcuntur hîc nonnulli Nympham illam, quam Numa colendam, Tacitamque appellandam ſanxerat, teſte Plutarcho; alii Idulia ſacra afferunt, ad quæ ſingulis menſibus in Capitolium procedebat Pontifex. Sed quid hæc ad rem? Sanè quælibet ſacra intelligi par eſt, in Capitolio peragi conſueta; nec præ cæteris Angeronalia, quæ obtrudit Marcilius Angeronæ ſilentii Deæ, urbis etiam inter tutelaria numina, ex Macrob. l. 3. c. 9.

10. *Quà violens obſtrepit Aufidus, &c.*] In Apuliâ, ſuâ nempè patriâ, maximè cupit celebrari Horatius. Eſt enim *Aufidus* Apuliæ amnis, hodie dicitur *Ofanto*, ex Apennino defluit in Adriaticum mare.

11. *Daunus.*] Hic Turni avus regnavit in Apuliâ, quæ & ab eo Daunia vocata eſt. Fuit etiam fluvius eo nomine appellatus.

Pauper aquæ.] In Apuliâ nimiùm fervet æſtus & calor, hincque eſt arida valdé regio, ac penuriâ aquæ laborat: unde *ſiticuloſam Apuliam* vocat noſter Epod. 3. vide l. 1. Ode 14.

12. *Regnavit populorum.*] Phraſis Græca, *ἐβασίλευσε τῶν λαῶν.* Legunt alii ex Manuſcriptis pleriſque codicibus, *regnator populorum*: Quod referendum erit ad vocem *Daunus.*

Ex humili potens.] Libertini ſcilicet generis Horatius, ex humili fortunâ in ſummam famæ claritatem & nominis amplitudinem evaſit, per ingenii opes ac *benignam venam*, de quâ lib. 2. Ode 18.

13. *Princeps, Æolium carmen ad Italos Deduxiſſe modos.*] Vel inde nominabor paſſim, quod primus Alcaicos verſus Latinè ſcripſerim, ad imitationem Alcæi è Lesbo inſulâ, in quâ regnavit Æolus. Vide lib. 2. Ode 13.

14. *Sume ſuperbiam, &c.*] Suam alloquitur Muſam Poeta: ut ſemetipſum oſtendat. Grandes aſſume ſpiritus, inquit; oſtende tuam nobilitatem: mihíque texe & impone coronam è lauro ſacrâ Apollini, qui colitur editq; oracula apud Delphos, urbem Achaiæ, ad Parnaſſum montem.

Q. HORATII FLACCI
Carminum ſeu Odarum
LIBER QUARTUS.

ODE I.
Ad VENEREM.

Ætate ſuâ ſe jam rebus Venereis haud eſſe idoneum.

Interrupta dudum Venus, iterum prælia indicis. Abſtine, oro obteſtórque. Non ſum qui eram ſub dominio benignæ Cynaræ. Crudelis parens amorum ſuavium, parce me intractabilem ſubjicere dulcibus imperiis, circa decem luſtra. Ito quò invitant te vota adoleſcentium amore plena. Opportunius laſcivies in adibus Pauli Maximi; illuc i velox cycnis purpureis,

INTERMISSA Venus diu, [362]
Rurſus bella moves. Parce, precor, precor.
Non ſum qualis eram bonæ
Sub regno Cynaræ. Deſine, dulcium
Mater ſæva Cupidinum, 5
Circa luſtra decem flectere mollibus [363]
Jam durum imperiis. Abi
Quo blandæ juvenum te revocant preces.
Tempeſtiviùs in domo
Pauli, purpureis ales oloribus, 10

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 3. Lib. 1.

1. *Intermiſſa.*] Suetonius in vita Horatii ita ſcribit: *Scripta quidem ejus uſque adeo probavit, manſuraq; perpetuo credidit* Auguſtus, *ut non modo ſeculare carmen componendum injunxerit, ſed & Vindelicam victoriam Tiberii Druſique privignorum: eúmque coegerit propter hoc tribus carminum libris ex longo intervallo quartum addere.* In hoc tamen libro quarto nonnullæ ſunt Odæ, quas conſtat eſſe factas ante quaſdam prioribus libris contentas; v. g. 12. hujus libri ante tertiam l. 1. intelligendus fortè eſt Suetonius de edito in lucem potius, quàm de conſcripto poſt alios tres quarto hoc libro.

2. *Parce, precor.*] Per ætatem ſe excuſat: abiiſſe juveniles nimirùm ludos & artes, quibus pollebat, dum amabat Cynaram meretricem ſpecioſam in primis, & ab ea diligebatur maxime; illam vocat *protervam* lib. 1. Epiſt. 7. *rapacem* Epiſt. 14. Hic appellat *bonam*, vel ſignificans formâ egregiam & perfectam; vel quia immunis ei placuerat, ut ſcribit ipſe citato loco, id eſt, ſine ulla præmiorum ſpe, cæteriſq; amatoribus antepoſitus fuerat.

5. *Mater ſæva Cupidinum.*] Hunc verſiculum jam poſuit l. 1. Ode 19. Vide ibi annot.

6. *Circa luſtra decem.*] De luſtro annot. l. 2. Ode 4. in fine. Eſt ſpatium quinque annorum: hinc annum ætatis ſuæ quinquageſimum notat Poeta. Vide Alex. ab Alex. l. 5. c. 27. Juſt. Lipſ. Elect. l. 1. c. 27.

10. *Pauli Maximi.*] Paulus Fabius Maximus Conſul Romæ fuit anno urbis cond. 743. cum Julo Antonio, ad quem eſt inſcripta ſequens Ode. Vetus codex titulū quarto huic libro præfert: *Ad Fabium Maximum*, Torrentio teſte.

Purpureis ales oloribus.] Venus curru vecta ab oloribus tracto, atque alitis modo volans & celeriter decurrens. Vide lib. 3. Ode 28.

Purpureis.] Magna contentio de iſta voce,

Comeſſabere

Comessabere Maximi,
Si torrere jecur quæris idoneum.
Namque & nobilis, & decens,
Et pro sollicitis non tacitus reis,
Et centum puer artium, 15
Latè signa feret militiæ tuæ.
Et, quandoque potentior [364]
Largis muneribus riserit æmuli;
Albanos, prope te, lacus
Ponet marmoream sub trabe citreâ. 20
Illic plurima naribus
Duces thura: lyræque & Berecynthiæ
Delectabere tibiæ
Mistis carminibus, non sine fistulâ.

si cupis aptum hepar inflammare. Is enim juvenis & nobilis, & pulcher, & pro reis anxiis haud mutus, ac multiplici industriâ præditus, longè portabit vexilla tuæ militiæ. Et, cum rivalis donis amplis superbi victor gaudebit, prope lacus Albanos te è marmore effictam locabit sub trabe è citro. Ibi thus multum naso hauries, & recreaberis carminibus junctis citharæ, & tibiæ Berecynthiæ & fistulæ.

ANNOTATIONES.

cum cycni planè sint candidi, non purpurei. Vel, purpureus vocabatur omnis color valdè nitens, qualis est cycnorum candor; unde & nix purpurea dicitur ab Albinovano: vel, quòd purpura etiam alba quædam erat. Plutarch. in Alexandro, refert Hermionicam purpuram annis fermè ducentis repositam suum adhuc colorem servâsse; cujus hæc afferebatur ratio, quòd rubræ tinctura melle, candidæ autem oleo albo confecta esset. Xenophon Pædiæ lib. 8. Cyro fuisse ait tunicam è purpura semi-albam vel albo distinctam: χιτῶνα πορφυροῦν μεσόλευκον. Forsitan & color purpureus attribuitur cycnis Venerem trahentibus, qui ipsius Veneris est: per hypallagen. Apud Anacreontem Ἀφροδίτη πορφυρῆ.

11. *Comessabere.*] Comessari propriè est post cœnam & epulas jocari, ludere, lascivire: quanquam & significat post cœnam luxuriosè iterum epulari. Sueton. Vitell. c. 13. *Epulas quadrifariam dispertiebat, in jentacula, prandia, cœnas, comessationes.*

12. *Jecur.*] In jecore sedes amoris ac libidinis. Vide l. 1. Ode 13. & 25.

13. *Nobilis.*] Fabiæ gentis claritatem omnes fasti loquuntur: vel hoc fidem non modò facit, sed propè superat, quod plus trecenti ex eâdem hâc familiâ unâ die pro Republica ceciderint; cùm sibi unis Veientium expugnationem demandari periissent. Ovid. Fast. 1.

Una dies Fabios ad bellum miserat omnes:
Ad bellum missos perdidit una dies.

14. *Pro sollicitis non tacitus reis.*] In foro sese, ex laudabili nobilium adolescentiū more, exercens agendis causis, defendendis reis de bonis, de vitâ periclitantibus adeoq; solicitis: disertè perorans, bonis artibus abundè instructus.

16. *Latè signa feret militiæ tuæ.*] Ovid.
Militiæ species amor est, ...
. . . . sævique labores
Mollibus his castris & dolor omnis inest.

17. *Et, quandoq; potentior, &c.*] Ille verò Paulus, si quando per tuum, ô Venus, favorem apud amicam plus valuerit, quàm suus rivalis muneribus pugnans, tum eriget tibi statuam è marmore in æde constructa è lignis pretiosis, *prope lacus Albanos*, ubi prædia ille habet.

19. *Lacus Albanos.*] Non procul erant urbe Româ civitas, mons, & lacus Albani. Cic. de Divin. 1. n. 100. *Venienti bello cum lacus Albanus præter modum crevisset*, responsum est, Dum is lacus redundaret, *si in mare fluxisset, Romam perituram; si repressus esset, Veios. Inde admirabilis illa Albanæ aquæ facta deductio est.* Et de Divin. 2. n. 69. *ad utilitatem agri suburbani Albana aqua deducta est.*

20. *Sub trabe citrea.*] Duplex citrus arbor: altera humilis & fructifera: altera silvestris & infructuosa, sed grandis; è quâ fiebant opera magni pretii, lecti, mensæ, trabes, &c. Vide Plin. l. 13. c. 16. Perf. Sat. 1. v. 53. &c. Quidam legunt, *sub trabe Cypriâ*, quod multæ erant arbores faciendis operibus, navibus præsertim fabricandis, idoneæ, in insulâ Cypro Veneri sacrâ, ut dictum est l. 1. Ode 1. & 2.

21. *Illic plurima naribus Duces thura.*] In eo templo, quod tibi consecrabitur, thus plurimū incendetur tibi, hymnusq; cantabitur musicis instrumentis. Lib. 2. Ode 15. *copia narium*,

22. *Lyræque, &c.*] Lyra ab Apolline vel Mercurio, fistula à Pane, tibia à Marsya fertur inventa. In Berecyntho verò Phrygiæ monte matris Deûm sacra celebrabantur variis instrumentis, tibiâ præsertim, quæ inde cognomen habuit. Vide l. 1. Od. 16. & 18. sub finem, & l. 3. Ode 19. v. 18. & seq.

Ibi pueri cum puellis numen tuum bis in die collaudantes albis pedibus terram pulſabunt ter, ritu Saliorum. Modo me neque mulier, neque puer, neque facilis ſpes mutui amoris oblectat, nec vino contendere, neque floribus caput coronare. At quare, Ligurine, eheu! quare per malas meas fluunt aliquot ſtillæ? quare lingua diſerta in vocibus hæſitat ſilentio non decenti? Ego te nocte in ſomnis modò prehenſum amplector, modò te per herbam campi Martii, te per undas fluentes, ô crudelis, fugientem proſequor.

Illic bis pueri die 25
  Numen cum teneris virginibus tuum
Laudantes, pede candido
  In morem Salium ter quatient humum.
Me nec fœmina, nec puer [365]
  Jam, nec ſpes animi credula mutui, 30
Nec certare juvat mero;
  Nec vincire novis tempora floribus.
Sed cur, heu! Ligurine, cur
  Manat rara meas lacryma per genas?
Cur facunda parum decoro 35
  Inter verba cadit lingua ſilentio?
Nocturnis te ego ſomniis
  Jam captum teneo, jam volucrem ſequor
Te per gramina Martii
  Campi, te per aquas, dure, volubiles. 40

ANNOTATIONES.

25. *Bis die.*] Manè & veſperi tuas laudes canent *pueri cum teneris virginibus*. Vide Lib. 1. Od. 21. init.

28. *In morem Salium ter quatient humum.*] Choreas etiam in ſacris adhibitas annotavi tum alibi, tum lib. 1. Od. 36. ubi & de Saliis Martis Sacerdotibus.

29. *Me nec fœmina, nec, &c.*] Vergens ego ad ſenium minùs aptus ſum amoribus, imò nec jocis & certaminibus poculorum. Sed neque juvat me floribus coronare inter epulandum, ex more, de quo lib. 1.

33. *Sed cur heu! Ligurine, &c.*] Me verò eâ ætate cur tamen amore tuo incendis, ô Ligurine, puer formâ conſpicue? Cur, ô Venus, *rurſus bella moves*, poſt acceptam rudem & vacationem à tuâ militiâ? ſiquidem annos quinquaginta natus ſum, cur ad juvenilem me laſciviam revocas?

34. *Manat rara meas lacryma per genas.*] Amor elicit lacrymas, paucas tamen, præ pudore: nam ex Ovid. Amor. 1.

Turpe ſenex miles, turpe ſenilis amor.

35. *Cur facunda parum decoro, &c*] Quod etiam indicium amoris eſt ardentiſſimi, lingua alioqui facunda jam titubat, verbáque intercepta præfocantur; quod ſane indecorum mihi eſt. Virgil. Æneid. 4. v. 76.

Incipit effari, mediâque in voce reſiſtit.

37. *Nocturnis te ego ſomniis, &c.*] Inter ſomniandum te mente verſo. Modò mihi videor amplecti te, modò te fugientem perſequi.

39. *Per gramina Martii Campi, &c.*] In campo Martio exercebat ſe juventus curſu, luctâ, equitatione, deinde natatione in Tiberi proximo poſt exercitationem, ad pulverem ſudorémque detergendum, ut annotavi fusé. lib. 1. Od. 8.

ODE

ODE II.

Ad ANTONIUM JULUM.

Laudat Pindarum.

Pindarum quisquis studet æmulari, [366]
Jule, ceratis ope Dædaleâ
Nititur pennis, vitreo daturus
Nomina ponto.
Monte decurrens velut amnis, imbres 5
Quem super notas aluêre ripas,
Fervet, immensúsque ruit profundo
Pindarus ore;
Laureâ donandus Apollinari, [367]
Seu per audaces nova dithyrambos 10

O Jule, quicunque vult imitari Pindarum, sublevatur alis cerâ compactis auxilio Dædali, & mari pellucido cognomen præbebit. Pindarus abundans alto sermone volvitur, & rapidè fertur instar fluminis è monte labentis, quod pluviæ supra consuetas ripas extulêrunt. Lauream Apollinis meretur, sive profert voces insolitas in dithyrambis

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà Ode 2. Lib. 1.

1. *Pindarum, &c.*] Laudaverat Horatium Julus Antonius, æmulúmq; Pindari dixerat. Rescribit hanc Oden Horatius, qua minè Pindarum extollit supra se, pariterq; facundiam & modestiam expromit suam.

Pindarum.] Is Lyricorum antesignanus Thebis in Bœotia natus, *auris Bœoticæ*, id est, crassi, stupidi, insulsique Bœotiorum ingenii famam & proverbium absterfit. Floruit circa Olympiadem 75, seu annis ante Christum 476. Quo tempore Æschylus, & Anacreon. Doricè scripsit. Threnos ejus, Dithyrambos, & alia quædam subtraxit nobis injuria temporum: restant encomia, seu Olympia, Pythia, Isthmia, Nemea. Ælianus l. 12. refert idem Pindaro contigisse, quod Platoni, nimirùm infantem expositum melle ab apibus nutritum: & alibi, quinquies in Poetarum commissionibus prælatam ei tamen Corinnam, auditorum quidem inscitiâ. Memoria porrò ejus tam venerabilis, ut Lacedæmonii, Bœotiam vastantes, propter Pindarum, Thebis pepercerint: Alexander verò Magnus, cùm eam urbem expugnâsset, domum Pindari intactam servari jusserit. Vide Valer. Maxim. Plin. lib. 7. cap. 29 Plutarch. in Alexandro. Cœl. Rhodig. lib. 21. cap. 44. &c.

Quisquis studet æmulari, &c.] Qui Pindarum contendit imitatione assequi, is eandem habebit sortem cum Icaro Dædali filio, qui affixis cerâ pennis volare tentans in mare decidit, ac de suo nomine Icarium fecit appellari. Vide lib. 1. Od. 3. lib. 2. Od. 20.

2. *Jule.*] Dissyllabam alii faciunt istam vocem: alii cum Passeratio synalœpham ponunt ex primâ vocali vel syllabâ hujus nominis cum primâ præcedentis versûs: quemadmodum lib. 1. Od. 2. in voce *uxorius.* Vide infrà ad vocem *Antoni.*

3. *Vitreo.*] Non abs re interpreteris, cæruleo.

5. *Velut amnis.*] Copiosa Pindari oratio similis est fluvio exundanti.

7. *Immensúsque ruit profundo Pindarus ore.*] Quintil. l. 10. cap. 1. *Novem Lyricorum Pindarus longe princeps, spiritus magnificentiâ, sententiis, figuris, beatissimâ rerum verborumque copiâ, & veluti quodam eloquentiæ flumine. Propter quæ Horatius eum meritò credidit nemini imitabilem.*

9. *Laureâ Apollinari.*] Vid. l. 3. Od. ult. in fine.

10. *Dithyrambos.*] Hymnus seu carmen erat in honorem Bacchi, qui & ipse dictus est Dithyrambus, quasi δὶς θύρας ἀμείβων, vel ἀμβαίνων, *bis vitæ portas transiens*, quia primùm natus ex utero Semeles matris, deinde è Jovis femore, ut fabulantur. Alii alias etymologias afferunt. Apage qui Syriacam originem in merè Græcâ voce expiscantur. Ingeniosè verò Moses, eruditis idem qui Bacchus, intelligitur hac appellatione Dithyrambi, utpote qui duas quasi matres habuerit, ab altera genitus, aquis & morti ereptus ab altera, atque educatus, scilicet à filiâ Pharaonis. Vide Suidam. Scalig. Poet. lib. 1. c. 46. ubi etiam addit, Dithyrambici carminis stylum tumidum esse, plenúmq; Baccho, numeris, & vocibus compositis, quas vocant ampullas & sesquipedales voces; atq; idcirco *audaces* ab Horatio dici dithyrambos: ab Æschylo verò carmen tumens, exultans, totum Bacchum. Ibidémq; ille affert Hegesandri Epigramma adversus Philosophos, ejusmodi vocabulis inflatum: sic incipit:

Ὀφρυανασπάσιδαι, ῥινεγκαλαπυξογενεῖοι, &c.

audacibus, scribitque metris liberis: sive canit Divos, ac Reges Deorum filios, à quibus Centauri legitimâ cæde prostrati sunt, atque *extinctus est ignis Chimæræ horrendæ: sive laudat eos, qui domum redeunt Eleâ victoriâ gloriosi, canitque vel pugilem vel equitem, & donum* eis *tribuit excellentius statuis centenis: sive deflet adolescentem* morte *ablatum nuptæ mœstæ,* illiúsque *virtutem animumque ac bonos mores extollit* usque *ad cœlum, atrisque inferis eximit.*

Verba devolvit, numerísque fertur
Lege solutis:
Seu Deos, Regésque canit Deorum
Sanguinem; per quos cecidêre justâ
Morte Centauri, cecidit tremendæ 15
Flamma Chimæræ:
Sive quos Elea domum reducit [368]
Palma cœlestes, pugilémve equúmve
Dicit, & centum potiore signis
Munere donat: 20
Flebili sponsæ juvenémve raptum
Plorat, & vires animúmque morésque
Aureos deducit in astra, nigróque
Invidet Orco.

ANNOTATIONES.

Ex Athenæo lib. 14. cap. 6. non semper veteres, cùm libarent, usi sunt dithyrambis, versibus tumultuosis, vehementibus, concitatis; sed duntaxat vino madidi, & Liberum patrem si invocarent: sin Apollinem, placidè canebant. Unde Epicharmus lepidè ibid. οὐκ ἔστι διθύραμβος, ἂν ὕδωρ πίῃς, *Nullus est dithyrambus, aquam si bibas.* Cic. 3. de Orat. n. 181. *Inde ille licentior & divitior fluxit dithyrambus, cujus membra & pedes sunt in omni locuplete oratione diffusa.* Pindarus Olymp. Od. 13. Corinthiis tribuit dithyramborum inventionem.

11. *Numerisque fertur Lege solutis.*] Non quòd in dithyrambis nulla esset lex aut mensura pedum, sed quia magna erat metrum variandi licentia; & quod in his Poëtæ vehementiam impetúmque animi potissimùm sequerentur, magisque attenderent modulationem carminis, quam pedum certam ubique legem. Vide Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 17. sub finem.

13. *Seu Deos, Regesque canit Deorum Sanguinem.*] Pindarus enim Pæanas cecinit, seu hymnos in honorem Apollinis. Porò notat hic Horatius præcipua Lyricorum argumenta, ut & ad Pisones Epist. v. 83.

Musa dedit fidibus Divos, puerosque Deorum,
Et pugilem victorem, & equum certamine primum,
Et juvenum curas, & libera vina referre.

Regésque.] Hieronem Syracusanum, Olymp. Ode 1. &c. *Deorum sanguinem.* Reges Deorum filii appellantur. Vel designat Poëta noster Herculem Jovis, & Theseum Neptuni filios, item Pirithoum à Marte genus trahentem: *Per quos Centauri cecidêre.* Vide l. 1. Ode 18. lib. 3. Ode 4. De *Chimæra* per Bellerophontem à Neptuno adjutum deletâ, lib. 1. Ode 27. Pindarus autem Olymp. Ode 13.

17. *Sive quos Elea, &c.*] Quando laudat victores in certaminibus apud Elidem Peloponnesi regionem, seu pugilatu, Pindar. Olymp. Od. 7. 10, 11. seu equorum cursu, ibid. Od. 1. & alibi multis locis. Virgil. Georg. 1. v. 59.

Eliadum palmas mittit *Epirus equarum.*

Georgic. 3. v. 202.

Ad Elei metas & maxima campi
Sudabit spatia, & spumas aget ore cruentas.

Elis, & Pisa quæ & Olympia, urbes sunt Elidis regionis: ibidem fanum Jovis Olympii, & ludorum Olympicorum celebritas. Vide l. 1, Od. 1. v. 3. & seq. annot.

18. *Cœlestes*] Od. 1. *Palmáque nobilis evehit ad Deos.* Gloriâ sublimes quasi cœlum Deosque attingunt.

Equúmve.] Equus ipse, qui velociore cursu ac pernicitate suâ victoriam pepererat, coronabatur etiam, nec non carmine pariter, ut eques celebrari consueverat. Pindar. Olymp. Od. 1. Pyth. Od. 3.

19. *Potiore signis.*] Vide posteà, Od. 8. hujus libri.

21. *Flebili sponsæ juvenemve raptum Plorat.*] Seu cum struit & componit Epitaphium sponsi morte præmaturâ extincti, sponsæq; luctum describit.

22. *Mores aureos.*] Castos, sanctos, antiquos, quales ætate aureâ.

24. *Invidet Orco.*] Oblivioni præripit, immortali memoriæ consecrat.

Multa

Multa Dircæum levat aura cycnum, 25
Tendit, Antoni, quoties in altos
Nubium tractus: ego, apis Matinæ [369]
More modóque
Grata carpentis thyma per laborem
Plurimum, circa nemus uvidique 30
Tiburis ripas, operosa parvus
Carmina fingo.
Concines majore poeta plectro
Cæsarem, quandoque trahet feroces
Per sacrum clivum, merita decorus 35
Fronde, Sicambros:

O Antoni, fortis volatus effert cycnum Thebanum quotiescunque assurgit in superas cœli regiones. Ego exiguus, velut apis thyma dulcia in Matino monte *maximâ sedulitate colligit*, sic *ingenti labore condo versus, prope silvas & fontes Tiburis humidi.* Tu *vates* eximius *celebrabis Augustum carmine sublimiori, quoties debitâ insignis coronâ ducet Sicambros immanes per collem sacrum:*

ANNOTATIONES.

25. *Multa Dircæum levat aura cycnum.*] Pindarum altè volantem & suavè canentem instar cycni idem semper vigor, eadem vis sublevat & sustinet.

Cycnum.] Vide lib. 2. Od. 20.

Dircæum.] Dirce fons Bœotiæ, item fluvius Thebas alluens in Ismenium devolvitur, Strabo, &c. Hinc Dircæus pro Thebano.

26. *Antoni*] Julus hic Antonius M. Antonii Triumviri ac Fulviæ filius, post cæsum extinctumque patrem, Augusti gratiam nactus ejus etiam neptem duxit. Romæ Consulatum gessit anno urbis cond. 743. cum Paulo Maximo, cui prior Ode est scripta. Dio. lib. 51.

27. *Ego, apis Matinæ More, &c*] Ego Horatius non ita celsa peto, sed, velut apis, inferiora circumvolo, & flores humiles carpo: *Matinus* Calabriæ mons thymo abundat, è quo mel optimum apes conficiunt. Eam porrò memorat Horatius regionem, quod non longè ab eâ natus, ut dixi alibi.

30. *Uvidi Tiburis.*] Vide lib. 1. Od. 7. & 18. lib. 2. Od. 6. l. 3. Od. 29. Od. verò seq. *Tibur aquæ perfluunt.*

31. *Operosa parvus Carmina fingo.*] Scilicet opus accuratum absque magno labore nullum. Deterere multa ac recidere, imò & recudere, stilúmque sæpius vertere oportet, sæpè caput etiam scabere, vivósque ungues rodere; ut planè docet noster lib. 1. Sat. 10. At poetastri carmen contra, ut canit Pers. Sat. 1. v. 106.

Nec pluteum cadit, nec demorsos sapit ungues.

Parvus.] Animadverte, Lector, quàm se deprimat istic Horatius, aliàs certè non mediocriter extollens sese. Vide Od. ult. lib. 2. & 3. Etenim præ Pindaro se parvum dicit, & operosa carmina vix fingere, fortè quòd inops Latinus sermo multoque inferior ubertate & copiâ cedit Græcæ linguæ tanquam locupletiori.

33. *Concines majore poeta plectro Cæsarem.*] Tu Jule, scribes elogia Cæsaris, grandiori stilo, carmine heroico. Julus Antonius heroicis versibus Diomedeas conscripsit duodecim libris.

34. *Quandoque trahet feroces, &c.*] Cùm subactos hostes in triumpho ducens ascendet Capitolium per viam sacram clivo Capitolino adhærentem pergens, &c

36. *Sicambros.*] Hos leviter si præteriero, piaculum admisisse videar, quippe quos majores agnoscimus, nósque Francos ab eis ortos. Illorum Regi Clodovæo cùm ad sacrum baptisma accederet, Remigius Rhemensis Præsul sanctissimus ita locutus fertur: *Mitis depone colla Sicamber: adora quod incendisti, incende quod adorasti.* Gregor. Turon. Germaniæ Inferioris populi erant. Rheni accolæ, hodie *Gheldrenses.* Strabo lib. 7. &c. *Feroces* non sine ratione gravi Horatius vocat. Nam Dio refert exercitus Romanos ab eis fusos, tantúmque terrorem incussum, ut adversùs eos Augustus profectus sit, qui dare obsides, re compositâ, adegerit: unde seq. Od. 15.

Te cæde gaudentes Sicambri
Compositis venerantur armis.

Addunt præterea Centuriones Romanos ad exigenda tributa missos cruci ab eis suffixos: eorum verò mulieres, cùm deessent lapides jaciendi, filios etiam parvulos humi allisos in hostium ora contorquere non veritas. Vide Oros. &c. Tandem Sicambros tamen subegit Augustus, ac *dedentes se traduxit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocavit:* Sueton. Octav. c. 21. L. autem Florus cap. ult. sic testatur: *Validissimas nationes Cheruscos, Suevos, Sicambros pariter aggressus est, qui viginti Centurionibus incrematis, hoc velut sacramento bellum sumpserant, adeò certâ victoriæ spe, ut prædam in antecessum dividerent. Cherusci equos, Suevi aurum & argentum, Sicambri captivos elegerant. Sed omnia retrorsum. Victor namque Drusus equos, pecora, torques eorum, ipsósque in prædam divisit ac vendidit.*

Quo

quo Cæſare *grandius aut pretioſius nihil fata & numina propitia terris donavêrunt, aut donabunt, etiamſi revocetur ſeculum vetus aureum. Cantabis feſtos dies & communem lætitiam civitatis, forúmque contentionibus vacuum, ob reditum invicti Augusti* à Diis *conceſſum. Tunc, ſi canam aliquid auditu dignum, cantûs mei maxima pars adjicietur: & beatus dicam, ô læta, O celebris dies,* quâ *Cæſar* nobis *eſt redditus. Dum verò progrederis, O triumphe, ſæpius repetemus, Io, Io triumphe, omniſq; urbs* pariter; *& adolebimus thura numinibus propitiis. Te decem tauri & vaccæ totidem* promiſſis *liberabunt: me juvencus matri ſubtractus, qui creſcit* in *abundanti gramine, propter meum votum* exolvendum. Is *fronte æmulatur Lunam incurvam tertiâ* ab *ortu* die *ardeſcentem:* *eâ* parte inſuper *contraxit notam,* quâ *ſpectatur nive* candidior, in *reliquis rufus.*

Quo nihil majus meliúſve terris [370]
Fata donavere boníque Divi,
Nec dabunt, quamvis redeant in aurum
　　Tempora priſcum. 40

Concines lætóſque dies, & urbis
Publicum ludum, ſuper impetrato
Fortis Auguſti reditu, forúmque
　　Litibus orbum.

Tum meæ, ſi quid loquar audiendum, 45
Vocis accedet bona pars: &, O Sol
Pulcher, O laudande, canam, recepto
　　Cæſare felix.

Tuque dum procedis, Io triumphe,
Non ſemel dicemus, Io triumphe, 50
Civitas omnis: dabimúſque Divis [371]
　　Thura benignis.

Te decem tauri totidémque vaccæ,
Me tener ſolvet vitulus relictâ
Matre, qui largis juveneſcit herbis 55
　　In mea vota:

Fronte curvatos imitatus ignes
Tertium Lunæ referentis ortum,
Qua notam duxit, niveus videri,
　　Cætera fulvus. 60

ANNOTATIONES.

43. *Auguſti reditu.*] Ex Hiſpaniâ, & ex bello Cantabrico, quod multis annis protractum fuerat. Lib 1. Od. 12. ſub finem. lib. 3. Od. 5. & 14. hujus etiam libri Od. 5. &c. reditum Auguſti ex Galliâ cùm Sicambros profligâſſet, hîc intelligunt alii. Suet. c. 20. Octav. *Reliqua bella per legatos adminiſtravit, ut tamen quibuſdam Pannonicis & Germanicis aut interveniret, aut non longè abeſſet.*

Forum litibus orbum.] Ferias, juſtitium, ſeu vacationem à litibus dirimendis & à forenſi ſtrepitu, mos erat indici in ludis, feſtis, triumphis, ſupplicationibus, adeoque in omni publicâ lætitiâ, vel etiam luctu.

45. *Tum meæ, ſi quid, &c.*] Tum verò ſublimibus tuis carminibus, O Antoni, meos etiam qualeſcunque verſus adjungam in tam ſolemni occaſione, reverſo incolumi è belli periculis Auguſto, exoptato jam diu. Suet. Octav. c. 47. *Revertentem ex provinciâ non ſolum fauſtis ominibus, ſed & modulatis carminibus, proſequebantur.*

49. *Tuque dum procedis, Io triumphe, &c.*] Hoc referunt alii ad Julum Antonium vel Prætorem vel Conſulem deſignatum; legúntque, *Dúxque dum procedis,* ſed abſurdè: alii ad Auguſtum triumphantem. Verùm ipſo duce contextu, ſanè referes, ingenioſe lector, ad ipſum triumphum, quem ſic interpellat Horatius procedentem: O triumphe, dum procedes, Io ſæpiùs, Io, repetemus, &c.

53. *Te decem tauri.*] Tu Antoni ſumme vir, pro Cæſaris felici reditu à Diis impetrando, voviſti grandes victimas, quas voti reus mactabis; ego verò tenuis, immolato juvenco quem promiſi, voto ſolvar.

57. *Fronte curvatos, &c.*] Deſcribit juvencum, quem parat ſacrificio quod vovit. Lunæ pauló poſt novilunium ſimilem dicit ob parvula cornua: & in fronte notam habere candidam ſtellæ ad inſtar conſpicuam. Sic Hom. Iliad. ψ. Diomedis equum toto rufum corpore, candidâ in fronte notâ ad modum Lunæ plenæ rotundâ, inſignem exhibet. Et Moſchus, in Idyll. quod Theocrito malè aſcribitur, ut alibi annotavi, Europæ taurum ſimiliter flavum reliquo fuiſſe corpore, at in fronte mediâ orbem argenteum refulſiſſe commemorat.

ODE

ODE III.

Ad MELPOMENEN.

Se Poeticâ Facultate ab eâ donatum immortalem fore.

QUEM tu, Melpomene, semel
Nascentem placido lumine videris,
Illum non labor Isthmius
Clarabit pugilem ; non equus impiger
Curru ducet Achaïco [373]

[372]

O Melpomene, quem tu nascentem aspexeris semel oculis benignis, eum non athletam nobilitabit Isthmium certamen, non equus acer victorem curru vehet Achaico ;

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod Od. 3. Lib. 1.

1. *Quem tu, Melpomene, &c.*] De hujus Odes eximio lepore insigne est Scaligeri judicium, quod retuli ad init. Od. 9. l. 3. Vide ibi annot.

Melpomene.] Pro qualibet Musarum hanc ponit. De eâ l. 1. Od. 24. v. 3.

2. *Nascentem placido lumine videris, &c.*] Desumpta ab Hesiodo aliisque Graecis sententia. *Placido lumine*, εὐμενέσι ἔροις ὄμμασιν. Sic & Tibull. lib. 2. Eleg. 4. in fine.

Si modo me placido videat Nemesis mea vultu.

Huc facit quod scribit Juvenal. Sat. 7. v. 195

. . . . *distat enim, quæ*
Sidera te excipiant modò primos incipientem
Edere vagitus, &c.

3. *Illum non labor Isthmius, &c.*] Quem facili & benevolo Musa vultu nascentem viderit, is quidem non illustris erit pugilatu, quadrigali cursu, aut alio Isthmiorum ludorũ certamine: non etiam bello clarus evadet: sed nobilis erit poëta, ubiq; celebrior quam sint illi Isthmicâ vel militari victoriâ. Eam verò sibi gloriam à Musis concessam prædicat Horatius.

Labor Isthmius.] Certamen & victoria in ludis iis qui tertio quoque anno, totius Achaiæ concursu, fiebant in Isthmo prope Corinthum, de quo l. 1. Od. 7. v. 2. Ibidem erat sacrum Neptuno fanum. Ludos illos instituit Sisyphus Rex Corinthiorum, ut scribunt aliqui, in honorem Melicertæ seu Palæmonis, aut Portuni marini Dei ; vel, ut alii referunt, Theseus in honorem Neptuni æmulatione quidem Herculis, qui Olympia Jovi dicaverat. Vide Alex. ab Alex. l. 5. c. 8. Plutar. in Thesei vita. Strab. Geo. l. 8. T. Liv. l. 33. c. 32. *Isthmiorum*, inquit, *statum ludicrum aderat . . . . quo certamina omnis generis artium viriúmq; ac pernicitatis visuntur . . . . propter opportunitatem loci per duo diversa maria omnium Graecorum undique conventus erat.* In iis victores pinu coronabantur, ex Plin. l. 15. c. 10. Contrà Cœl. Rhod. l. 7. c 10. Coronam Isthmiacam contexi ex apio consuesse scribit. Et lib. 13. c. 17. in Olympicis cotino (seu oleastro), in Pythiis lauro, in Nemeis selino virenti, id est, apio, in Isthmiis selino item sed arescente solitos coronari. Archias Poeta Epigram. l. 1. de quatuor Græciæ certaminibus ita canit,

Ἆθλα δὲ τῶν, κότινος, μᾶλα, σέλινα, πίτυς.

4. *Clarabit.*] Pro *declarabit*, inquiunt ; nam voce præconis victorum nomina declarabantur & pronunciabantur. Illud quoq; verbum usurpârunt apud Tull. de Divin. 1. n 21. Poeta

Juppiter excelsâ clarabat sceptra coronâ.

Lucret. lib. 4. Sic Virgil. Æneid. 11. ait,

Crimen acerbat.

Pugilem.] Vide annot. Ode superiori, strophe 5.

4. 5. *Non equus impiger Curru duce Achaico.*] De curuli certamine l. 1. Od. 1. v. 4. Non videtur facere ad rem quod nonnulli afferunt hîc, in Achaiâ sacros agonas celebrari consuevisse, in quibus qui vicerant, hieronicæ dicti, in patriam reducebantur curru quasi triumphali equis albis quatuor tracto. Apud Diod. Sic. lib. 13. Exænetus Agrigentum invehitur, comites sunt bigæ curules trecentæ. Vitruv. l. 9. proœm. *Nobilibus athletis, qui Olympia, Pythia, Nemea, Isthmia vicissent, Graecorum majores ita magnos honores constituêrunt, uti non modò in conventu stantes cùm palmâ & coronâ ferant laudes, sed & cùm revertantur in suas civitates, cùm victoriâ triumphantes quadrigis in mœnia invehantur, èque Republicâ perpetuâ vitâ constitutis vectigalibus fruantur*, Sueton. Neron. cap. 22. *Mox & ipse aurigare, atque etiam spectari voluit . . . .* tum etiam *in circo maximo . . . . nec contentus harum artium experimenta Romæ dedisse, Achaiam petiit.* Cap. 23. *Certamina deinceps obiit omnia.* Cap. 24. *Aurigavit plurifariam, Olympiis etiam decemjugem , ... sed excussus curru . . . . nec eo secius coronatus est . . . . Judices donavit civitate Rom. & pecuniâ grandi, ac provinciam universam libertate. Quæ beneficia è medio stadio,*

Victorem ;

Achaico, nec militare facinus Imperatorem ostentabit Capitolio frondibus Apollinaribus coronatum, eò quòd superbas Regum minas fregerit. Verùm aquæ fecundum Tibur irrigantes & silvarum densa folia Æoliis clarum versibus efficient. Proles Romæ civitatum Reginæ inter charos Poetarum cœtus me collocare dignatur; jamque minus æmulorum morsibus vellicor. O Musa quæ suavitatem eximiæ lyræ meæ *sonum moderaris! O quæ mutis etiam piscibus cygni cantum dare potes, si velis! illud omne ex dono tuo est,*

Victorem; neque res bellica Deliis 6
Ornatum foliis ducem,
Quod regum tumidas contuderit minas,
Ostendet Capitolio:
Sed quæ Tibur aquæ fertile perfluunt, 10
Et spissæ nemorum comæ,
Fingent Æolio carmine nobilem. [374]
Romæ principis urbium
Dignatur soboles inter amabiles
Vatum ponere me choros: 15
Et jam dente minùs mordeor invido.
O, testudinis aureæ
Dulcem quæ strepitum, Pieri, temperas!
O mutis quoque piscibus
Donatura cycni, si libeat, sonum! 20
Totum muneris hoc tui est,

ANNOTATIONES.

Isthmiorum die, sua ipse voce pronunciavit. C. 25. *reversus è Græciâ Neapolim . . . . albis equis introiit, disjectâ parte muri, ut mos hieronicarum est: simili modò Antium, inde Albanum, inde Romam . , ... veste purpureâ . . . . coronam capite gerens Olympiacam, dextra manu Pythiam, &c.*

6. *Neque res bellica Deliis Ornatum, &c.*] Nec fortiter in bello gestis triumphans coronabitur laureâ sacrâ Apollini apud Delum insulam nato & eximiè culto. Vide l. 1. Od. 21.

9. *Ostendet Capitolio.*] Triumphans quisque inaurato curru per viam sacram vehebatur ad Capitolium, seu arcem Romanam, in monte Tarpeio extructam, ob inventum ibi caput humanum sic appellatum. Illic Jovi Diisque gratias referebat, spoliáque de hostibus relata consecrabat.

10. *Sed quæ Tibur aquæ, &c.*] Sed insignem eum facient carmina in amœno Tiburis secessu condita, vel ejus loci descriptionem & amœnitatem continentia. De Tibure aquis udo l. 1. Od. 7. l. 3. Od. 29. Quòd eo secedere amaret Poëta l. 1. Od. 18. l. 2. Od. 6.

12. *Æolio carmine.*] Lib. 2. Od. 13. *Æoliis fidibus.* Vide ibi annot. Alcaicos versus designat Latinè primùm à se factos, ad imitationem Alcæi, de quo l. 1. Od. 32. & l. 3. Od. 30.

13. *Romæ principis urbium Dignatur soboles.*] Intelligunt vulgò Romanorum posteros, vel Augusti privignos; sed eruditus non nemo sensit dictionem esse à Græcis Hebræísque ductam: ut enim hi filium hominis dicunt pro homine; sic noster Romæ sobolem dicit, pro Roma, urbium & orbis domina, atque, ut Martialis ait, *Terrarum gentiúmque Dea,*

Amabiles vatum choro.] Vel poëtas excellentes & amari dignos, vel de rebus amabilibus carmine lyrico scribentes, puta de laudibus Divorum, de Heroum præclaré gestis, de vitâ seu hilariter exigenda, seu laudabiliter instituenda, &c.

16. *Et jam dente minus mordeor invido.*] Ex quo me Roma universa judicio suo probavit vatémque sanxit, jam mihi obtrectare æmuli desinunt: atque adeò virtute invidiam superasse mihi videor. Vide l. 2. Od. ult.

17. *O, testudinis aureæ, &c.*] O Musa hoc beneficium cum aliis bene multis tibi acceptum refero.

18. *Pieri.*] Pierides Musæ dicuntur vel à Pierio Thessaliæ monte illis sacro; vel ob filias Pieri novem devictas, cùm ausæ essent ad cantum Musas provocare: quapropter in picas mutatæ temeritatis pœnas exsolvêrunt.

19. *Mutis quoque piscibus*] Utpote carentes vocalibus instrumentis, pulmone, arteriâ, gutture, muti sunt pisces. Arist. de animal. Hinc proverb. *Pisce magis mutus:* ἀφωνότερος τῶν ἰχθύων. Lucian. in Gallo, &c.

20. *Cycni sonum.*] Plato in Phædone testatur Cycnos mortis tempore esse maximè canoros: idem Aristoteles quoque refert. Hinc Ovid.

Dulcia defectâ modulatur carmina lingua
Cantator cygnus funeris ipse sui.

Plin. contrà lib. 10. cap. 23. *Olorum,* inquit, *morte narratur flebilis cantus, falsò, ut arbitror, aliquot experimentis.* Vulgari pariter opinioni refragatur Athenæus lib. 9. cap. 11. Cœl. Rhodig. lib. 9. cap. 5. scribit hæc: *Canentem cygnum pauci audivêre, etiamsi vulgatior fama tenet ingruente*

Quod

Quod monſtror digito prætereuntium [375]
Romanæ fidicen lyræ :
Quod ſpiro, & placeo, ſi placeo, tuum eſt.

quod manu prætereuntium oſtendor Latinæ lyræ auctor; quod vivo, & probor, ſi tamen probor, à te eſt mihi datum.

ANNOTATIONES.

fatali momento εὐφωνότατον καὶ ᾠδικότατον, *voci cantúque in primis valere:* auctor tamen, variæ narrationis primo, Ælianus eſt, audiſſe quandóque ſe canentem cycnum. Sic enim ait: ἐγὼ δὲ ᾄδοντος κύκνου ἤκουσα. De cycnis jam l. 2. Ode ult.

22. *Quod monſtror digito prætereuntium.*] Cicero Tuſc. 5. n. 103. *Leviculus ſane Demoſthenes, qui illo ſuſurro delectari ſe dicebat aquam ferentis muliercula, ut mos in Græciâ eſt, inſuſurrantiſque alteri, Hic eſt ille Demoſthenes. Quid hoc levius?* Perſ. Sat. 1. v. 28.

At pulchrum eſt digito monſtrari, & dicier, Hic eſt.

Tertullianus huc alludens de velandis virginibus c. 14. ſcribit, *Periclitari virginitatem, cum digitis demonſtrantium titillatur.*

23. *Romanæ fidicen lyræ.*] Lyrici apud Romanos carminis auctor atq; princep. l. 3. Od. ul. jam cit.

24. *Quod ſpiro, &c.*] Non tantum poëſeos facultatem, ſed & vitæ uſuram Muſis debere ſe profitetur. Vide l. 3. Ode 4. ſtrophe 7.

Quod placeo.] Quod Auguſto & Mæcenati præcipuè, tum etiam aliis probantur mea carmina, quòd *invidiâ* ſim *major*, l. 2. Ode 20. quod *uſque ego poſterâ creſcam laude recens, &c.* l. 3. Ode 30.

Si placeo.] Ita modeſtiæ velificatur Poëta, quaſi ſubdubitans adeò poſſe ſe *Principibus placuiſſe viris*, quæ *laus eſt non ultima.*

ODE IV.

DRUSI LAUDES.

Earum partem maximam Auguſti inſtitutioni attribuit.

QUALEM miniſtrum fulminis alitem,
(Cui Rex Deorum regnum in aves vagas
Permiſit, expertus fidelem
Juppiter in Ganymede flavo)
Olim juventas & patrius vigor [376]
Nido laborum propulit inſcium; 6
Vernique, jam nimbis remotis,

Qualem volucrem fulminis adminiſtrum (cui ſummus Deorum Jupiter dedit principatum in vagabundas aves, probata ejus fide in Ganymede flavo) aliquando juventus & paterna virtus ignarum laboris expulit nido, vernique venti jam tranſactis imbribus

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod ſuprà, Ode 9. Lib. 1.

1. *Qualem miniſtrum, &c.*] Druſi Neronis Auguſti Cæſaris privigni celebrat victoriam de Rhætis ac Vindelicis reportatam. Ejus autem virtutum gloriam fere totam derivat in Auguſtum, cujus educatione & inſtitutione laus omnis ea Druſo acceſſerit accreveritque. Ode perelegans, & regali mandato compoſita: ſtilus & dictio grandis, à capite ad calcem elaborata: initium eo ſublimius, quo videtur aliquanto perturbatius. Ordo eſt: *Druſum ſub Alpibus bella gerentem Rhæti & Vindelici* talem *vidêre, qualem miniſtrum fulminis . . . . . Juventas & patrius vigor nido propulit . . . . . mox in ovilia demiſit hoſtem vividus impetus, &c. qualemve caprea leonem vidit, dente novo peritura, &c.* Senſus autem eſt: Rhæti ac Vindelici cum Druſo bellantes talem eum conſpexêre juvenili ardore ac paterno robore invictum ac formidabilem, qualis eſſe ſolet aquila rex avium, cùm jam nido exire audet, primoſque niſus ac impetus exerit, agnos mox & dracones rapiens & expugnans. Idem Princeps adoleſcens tantâ vi Rhætos & Vindelicos aggreſſus eſt, atque oppreſſit, quantâ leo capram aggreditur paſcentem & dilaniat.

Miniſtrum fulminis alitem.] Plin. l. 2. c. 55. *Solam è volucribus aquilam fulmen haud percutit: quæ ob hoc armigera hujus teli fingitur.* Et lib. 10. cap. 3. in fine: *Negant unquam ſolam hanc alitem fulmine exanimatam: ideo armigeram Jovis conſuetudo judicavit.* De rapto Ganymede per aquilam, ſeu per ipſum Jovem aquilæ ſpecie, ut quidam volunt, vide annot. l. 3. Ode 20. in fine.

Inſolitos

timidum docuêre conatus insuetos; mox autem vis acerrima infestum in ovilia perpulit, deinde prædæ ac certaminis aviditas incitavit adversus dracones repugnantes: & qualem leonem jam à lacte & uberibus fulvæ parentis remotum capra amœnis occupata pascuis aspexit recenti dente laniandа: talem ad Alpes bella facientem Drusum vidêrunt Rhæti atque Vindelici;

Insolitos docuêre nisus
Venti paventem: mox in ovilia
Demisit hostem vividus impetus: 10
Nunc in reluctantes dracones
Egit amor dapis atque pugnæ:
Qualemve lætis caprea pascuis [377]
Intenta, fulvæ matris ab ubere
Jam lacte depulsum leonem, 15
Dente novo peritura, vidit:
Vidêre Rhæti bella sub Alpibus
Drusum gerentem, & Vindelici; quibus

ANNOTATIONES.

8. *Insolitos docuêre nisus.*] Volatum docent venti *insolitum* hactenùs & nondum tentatum: hinc ad primos illos *nisus*, aëri se committere expavescit pullus aquilæ alitumq; cæterorũ.

9. *Mox in ovilia Demisit hostem vividus impetus.*] Cùm primùm vires suas expertus est, in ovilia devolat, agnumq; rapit. Plin mox cit. lib. 10. *Adultos pullos aquila persequitur & longè fugat, æmulos scilicet rapinæ; & alioquin unum par aquilarum magno ad populandum tractu indiget, ut satietur . . . . rapta non protinus ferunt; sed primò deponunt; expertaque pondus tunc demum abeunt.* Idem scribit Aristot. Hist. animal. cap. 32.

11. *Nunc in reluctantes dracones, &c.*] Plin. cit lib. 10. cap. 4. *Acrior est cum dracone pugna, multoque magis anceps, etiamsi in aere. Ova hic consectatur aquilæ aviditate malefica: at illa ob hoc rapit ubicumque visum. Ille multiplici nexu alas ligat, ita se implicans, ut simul decidant.* Plutarch. de Invid. & Od. ait, tam grave esse aquilis & draconibus odium inter se, ut ne quidem interfectorum sanguis commisceatur; ac si confuderis, dissociet sese, ac seorsim fluat. Ejusmodi certamen bellè describit Hom. Iliad. μ. v. 201. Et Virg. Æneid. 11. v. 751.

Utque volans altè raptum cum fulva draconem
Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus hæsit:
Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisque horret squamis, & sibilat ore,
Arduus insurgens: illa haud minus urget adunco
Luctantem rostro, simul æthera verberat alis.

17. *Vidêre Rhæti.*] Rhæti appetentem se armis infestis Drusum vidêrunt aquilæ instar pugnacem, ac leonis robore, audaciâ, ferocitate præditum.

Rhæti.] Hodie *les Grisons* vernac. Alpes Tridentinas occupant: Helvetiis & Boiis finitimi, ex Strabone lib. 4. qui & ibid. Drusi victoriam de illis prædicat. Vide Flor. lib. 4. cap. 12. & Dionem lib. 54.

18. *Vindelici.*] Hi Borealem Alpium regionem tenebant, sicut Australem Rhæti, utriq; perinde bellicosi. Hodie Suevi, & Bavari Vindeliciam incolunt. Sunt qui Vindelicos cum Rhætis confundant: sed errorem manifestè ostendit Vell. Pater. l. 2. c. 97, & 98. ita referens: *Tib. Claudius Nero . . . . innutritus cœlestium præceptorum disciplinis, juvenis, genere, formâ, celsitudine corporis, optimis studiis maximóque ingenio instructissimus, qui protinus, quantus est sperari potuerat, visúsque prætulerit Principem; Quæstor undevicesimum annum agens capessere cœpit Rempublicam, &c.* Et paulò post, *Reversum ex Armeniâ, in potestatem Populi Romani redactâ, Neronem Cæsar haud mediocris belli molem experiri statuit, adjutore operis dato fratre ipsius Druso, quem intra Cæsaris penates enixa erat Livia. Quippe uterque divisis partibus Rhætos Vindelicosque aggressi, multis urbium & castellorum oppugnationibus, nec non directâ quoque acie feliciter functi, gentes locis tutissimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate truces, majore cum periculo quam damno Romani exercitûs, plurimo cum earum sanguine perdomuêrunt* Suet. Oct. c. 21. *Rhætiam & Vindelicos, ... gentes Inalpinas, coërcuit.*

Drusum bella gerentem] Claudius Drusus Tiberii Neronis ac Liviæ filius annos 23. natus Rhætos ac Vindelicos expugnabat an. U.C. 738. citatus Florus, lib. 4. c. 12. *Noricis animos dabant Alpes atque nives, quo bellum non posset ascendere: sed omnes illius cardinis populos, Brennos, Senones, atque Vindelicos per privignum suum Claudium Drusum perpacavit.* De eo sic scribit Vell. Patercul. lib. 2. cit. *Cura deinde atque onus Germanici belli delegata Druso Claudio fratri Neronis, adolescenti tot tantarúmque virtutum,*

Mos

Mos unde deductus per omne [378]
Tempus Amazoniâ ſecuri 20
Dextras obarmet, quærere diſtuli:
Nec ſcire fas eſt omnia. Sed diu
Latéque victrices catervæ
Conſiliis juvenis revictæ
Senſêre, quid mens ritè, quid indoles 25
Nutrita fauſtis ſub penetralibus
Poſſet, quid Auguſti paternus
In pueros animus Nerones.
Fortes creantur fortibus & bonis:
Eſt in juvencis, eſt in equis patrum [379]
Virtus: nec imbellem feroces 31
Progenerant aquilæ columbam.
Doctrina ſed vim promovet inſitam,
Rectíque cultus pectora roborant:
Utcumque defecêre mores, 35

quibus mos omni ævo manus armandi ſecuri Amazonum unde fluxerit, inveſtigare omiſi; neque omnia cognoſci poſſunt. Verùm diu Latèque victrices turmæ adoleſcentis ſuperatæ induſtriâ experta ſunt, quid ingenium, quid animus in felici domo inſtitutus, quídque Cæſaris erga Nerones juvenes paterna mens valeat. Strenui gignuntur ſtrenuis atque generoſis. In juvencis & in equis patrum virtus reſidet. Nec aquilæ producunt columbam minimè bellicoſam. At eruditio virtutem ingenitam provehit, & bona diſciplina reddit animum fortem: quandocumq; diſciplina deeſt, vitia

ANNOTATIONES.

quot & quantas natura mortalis recipit, vel induſtria percipit: cujus ingenium utrum belli magis operibus, an civilibus ſuffecerit artibus, in incerto eſt. Morum certè dulcedo & ſuavitas, atque adverſus amicos æqua & par ſui æſtimatio inimitabilis fuiſſe dicitur. Pulchritudo oris proxima fraternæ fuit. Sed illum magnâ ex parte domitorem Germaniæ . . . . . . fatorum iniquitas Conſulem, annum agentem triceſimum rapuit.

19. *Mos unde deductus, &c.*] Hæc ironiam ſanè continent in quoſdam eo tempore de nugis ejuſmodi acriùs & perperam diſputantes. Nam alioqui non eſt obſcurum aut valdè incertum, Rhætos & Vindelicos ab Amazonibus oriundos; atq; ab his Scythicis mulieribus accepiſſe morem illum pro armis ſecurim habendi.

20. *Amazoniâ.*] Strabo, l. 2. de Amazonibus fide majora referri ait. Vide Juſtin. l. 2. Oroſ. l. 1. c. 15. necnon eruditam diſſertationem ſeu diſquiſitionem de Amazonibus ſcriptam à Petro Petito, viro non Medicinæ ſolùm, ſed rerum omnium ſcientiſſimo, nuper editam.

Securi] Hæc σάγαρις dicta propriè; Xenoph. πέλεκυς μονόςομος erat, ſeu unicum habens ςόμα, unâ tantum parte ſecans; contrà bipennis utrinque. Heſych.

22. *Diu Latéque victrices catervæ.*] Rhæti ſæpiùs anteà victores. Strabo lib. 4. Luc. Flor. & Vell. Paterc. antè citati

24. *Juvenis*] Claudii Druſi, de quo antè.

25. *Senſêre quid, &c.*] Intellexêre quid & quantum valeret inſtitutio & educatio Auguſti Cæſaris, qui *paternum* exhibuit *animum* & affectum erga pueros *Nerones*, Tiberium ac Druſum, quos adoptârat, & bonis artibus erudire curaverat. Nam Tiberius Nero, Liviâ Druſillâ uxore ſua tum etiam prægnante, Auguſto petenti conceſſa, paulò pòſt è vivis exceſſit: eumdem verò Auguſtum ſcripſerat tutorem filiorum ſuorum, nempe Tiberii quatuor ferè annos nati, ac Druſi quem enixa eſt Livia, menſibus tribus poſt ſuum cum Auguſto conjugium. Hinc ergo *paternus Auguſti animus in pueros Nerones*; tum quod eorum matrem duxerat; tum quod eorum tutor eſſet ab Auguſto nuncupatus. Sueton. Octav. c. 62, & 63. Vell. Patercul. jam cit. Cornel. Tacit Anna'. 1. &c.

29. *Fortes creantur fortibus*] Ἐξ ἀγαθῶν ἀγαθοί, Ariſtot. contrarium tamen evenit non rarò: nam & *filii heroum noxæ* interdum. Sic degeneres extitêre filii Samuelis Prophetæ, Alcibiadis, Dionyſii, Periclis, Socratis, Ciceronis, &c. Porrò vice verſâ è malis & ignavis aliquando exorti ſunt boni & fortes, teſtibus hiſtoriarum monumentis. Vide Valer. Max. lib. 3. cap. 4, & 5.

Et bonis.] Hæc aliqui jungunt cum ſequentibus, nec abſurdè.

33. *Doctrina ſed vim promovet inſitam.*] Bona educatio & ſtudioſa inſtitutio promovet εὐγένειαν, ſeu naturæ bonitatem; ſuſtinet, excolit, auget.

35. *Utcunque defecêre mores, &c.*] Si quando non aderit bona diſciplina & morum inſtitutio, tum corrumpitur optima quælibet indoles, continuò perit, & in pravitatem defluit. Cic. Tuſcul. 3. c. 2. *Natura parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibuſq; depravatis ſic reſtinguimus, ut nuſquam naturæ lu-*

deturpant naturæ bonitatem. O Roma, quantum debeas Neronibus testantur Metaurus fluvius, atque Asdrubal profligatus, & dies ille Italiæ caligine depulsi lætus, qui primus victoriâ gloriosâ resplenduit, quando crudelis Africanus per Italiæ civitates discurrebat, velut ignis per tedas, vel Eurus per mare Siciliæ. Exinde Romana juventus semper felicibus expeditionibus inclaruit: & templa scelerato Carthaginensium bello diruta stantes habuerunt Deos.

Dedecorant benè nata culpæ.
Quid debeas, ò Roma, Neronibus,
Testis Metaurum flumen, & Asdrubal
Devictus, & pulcher fugatis
Ille dies Latio tenebris, 40
Qui primus almâ risit adoreâ; [380]
Dirus per urbes Afer ut Italas,
Ceu flamma per tedas, vel Eurus
Per Siculas equitavit undas.
Post hoc secundis usque laboribus 45
Romana pubes crevit, & impio
Vastata Pœnorum tumultu
Fana Deos habuere rectos.

ANNOTATIONES.

men appareat. Sunt enim ingeniis nostris semina innata virtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem simul ac in lucem editi sumus, in omni continuò pravitate, & in summâ opinionum perversitate versamur . . . . tum variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, ut opinioni confirmatæ natura ipsa cedat, &c.

37. *Quid debeas, ô Roma, Neronibus.*] Scilicet *Claudius Nero advenientem ex Hispaniâ cum ingentibus copiis Asdrubalem, periusquam Annibali fratri conjungeretur, oppressit.* Sueton. Tiber. c. 2. opportunè quidem: nam actum erat de Imperio Romano, si cum Annibale fratre novum ac integrum exercitum Asdrubal junxisset.

Nero] Sabina vox significans strenuum ac fortem.

38. *Metaurum flumen, &c.*] Hoc Umbriæ flumen, hodie *Metro*, labitur in Adriaticum mare. Strabo l. 6. Plin. l. 3. illic verò Claud. Nero Consul junctis celeriter copiis cum suo collega M. Livio Salinatore ivit obviam Asdrubali, cum millibus hominum quinquaginta sex adventanti, ut dictum est, ac devicit, an. U. C. 546. ejusq; caput præcisum ad Annibalis castra perlatum, & ad pedes cùm esset projectum, hunc tanto pavore at stupore concussit, ut infelicitatem Carthaginis agnoscens incusansq; de fuga deinceps tantummodo cogitaverit, Valer. Maxim. lib. 4. c. 1. Oros. lib. 4. cap. 18. Tit. Liv. lib. 27. c. 28. Luc. Flor. lib. 2. cap. 6. &c. Adverte Drusum ac Tiberium oriundos ab illis Consulibus; & paternum genus duxisse à Claudio Nerone, maternum autem à Livio Salinatore.

Asdrubal Devictus] Is nimirùm qui Scipiones in Hispaniâ profligârat.

39. *Pulcher fugatis Ille dies Latio tenebris.*] Tit. Liv. lib. 28. cap. 9. *Omni multitudine obviam effusâ . . . . . . non salutabant modò universi circumfusi* (circa Claudium & Salinatorem Coss.) *sed & contingere pro se quisque victrices dextras Consulum cupientes, alii gratulabantur, alii gratias agebant, quod eorum operâ incolumis Respublica esset. In Senatu quoque, &c.*

41. *Adoreâ.*] Victoriâ, laude, gloriâ, Fest. adoream laudem seu gloriam dicebant; quia gloriosum putabant eum, qui farris copiâ abundaret: meliùs alii, quia strenuis & iis qui fortiter dimicâssent militibus farris mensura distribui solita erat. Unde & *adorea* pro laude bellicâ. Nam far seu frumentum appellatum est *ador*, ab edendo, vel adurendo. Plaut. Amphitri. Act. 1. *Qui multâ prædâ atque adoreâ affecit populares suos.* Plin. lib. 18. cap. 3. *Gloriam denique ipsam à farris honore adoream appellabant.* Apuleius lib. 3. *Possum istam virtutis adoream mihi numerare.*

42. *Afer.*] Annibal, de quo lib. 2. Ode 12.

43. *Ceu flamma.*] Omnia igni ferróque vastans.

Tedas.] Arbores ignem facilè concipientes, ob resinam quam continent: è genere sunt pinuum. De iis Plin. lib. 16. cap. 10. & seq.

Eurus.] Ventus ab ortu flans, pro quolibet vento: & *unda Sicula*, pro quolibet mari. Synecdoch.

45. *Post hoc secundis usque laboribus, &c.*] Cæso Asdrubale, Annibale verò & Pœnis ex Italiâ exterminatis, indies magis ac magis prospera gessêre bella Romani; increvit inclaruitque *pubes* & virtus *Rom.* imo belli incendia in Africam & Carthaginem ipsam transmissa sunt. Vide Flor. lib. 2. cap. 6.

48. *Fana Deos habuere rectos.*] Quidam explicant *rectos*, æquos, & vindices in impium Annibalem: alii stantes, ac in suâ basi restitutas Deorum imagines, quas impiè deturbârant

Dixitque

Dixitque tandem perfidus Annibal :
Cervi, luporum præda rapacium, 50
Sectamur ultrò quos opimus [381]
Fallere & effugere est triumphus.
Gens, quæ cremato fortis ab Ilio,
Jactata Tuscis æquoribus, sacra,
Natosque, maturosque patres 55
Pertulit Ausonias ad urbes :
Duris ut ilex tonsa bipennibus
Nigræ feraci frondis in Algido,
Per damna, per cædes ab ipso
Ducit opes animumque ferro, 60
Non Hydra secto corpore firmior
Vinci dolentem crevit in Herculem,
Monstrumve summisère Colchi [382]
Majus, Echioniæve Thebæ.

Tandemq; perfidus Annibal dixit : Nos tanquam *cervi, præda luporum rapacium, sponte sequimur* Romanos, *quos declinare & evitare insignis est triumphus.* Illa *natio, quæ ab incensâ Trojâ ad Italiæ civitates, Etrusco exagitata mari, fortiter transportavit sacra, liberos, & senes grandævos ; sicut ilex durâ securi attonsa in Algido umbrosarum frondium fertili, jacturas inter & cædes potentiam ac virtutem depromit ab ipso ferro. Non hydra amputato corpore vegetior repullulavit contra Herculem superari haud æquo animo ferentem : neque gravius portentum invexêre Colchi, vel Thebæ Echionis* opus.

ANNOTATIONES.

Pœni, absq; ullâ Numinum reverentiâ. T. Liv. lib. 26. cap. 11. *Ad lucum Feroniæ .... templum eâ tempestate inclytum divitiis, ... his omnibus spoliatum est.*

49. *Perfidus Annibal.*] T.Liv.l.21.c.4.vivam Annibalis imaginem graphicè delineatam exhibet. *Plurimum audaciæ .... plurimum consilii .... nullo labore corpus fatigari, aut animus vinci poterat ... Inhumana crudelitas, perfidia plusquamPunica: nihil sancti, nullus Deûm metus, nullum jusjurandum, nulla religio.*

Dixit : Cervi, luporum, &c.] Bella hæc laus ex hostium ore profecta. Aristoteles eum asserit verè bonum, quem perinde inimici & improbi adeóque universi laudant.

50. *Cervi, luporum præda, &c.*] Nos Carthaginienses, tanquam *cervi* imbelles, *ultro sectamur* Romanos, quorum veluti *luporum rapacium* futuri sumus *præda* ; *quosque* proinde *fallere*, seu evitare contrà debemus : nam hos *effugere opimus* nobis *est triumphus.* Scilicet fortiorem declinare hostem, species est quædam victoriæ.

53. *Gens, quæ cremato, &c.*] Romana gens à Trojanis oriunda. Vide Justin. l. 43. item Carmen Seculare post Epodos.

54. *Sacra, Natosque, &c.*] Æneid. 1. v. 10.
Inferretque Deos Latio.
Et Æneid. 2. v. 747.
Ascanium, Anchisénque patrem, Teucrósque Penates.

55. *Maturos.*] Ætate & virtute.

56. *Ausonias.*] Synecdoch. pars pro totâ Italiâ. Nam Ausonia regio est Campaniæ.

57. *Duris ut ilex, &c.*] Sicut ilex & alia quælibet arbor resecatis ramis uberiùs pullulat & crescit : ita Romani adversis casibus attriti invalescunt magis ac magis. Certe quando Annibal maximè Romanos, deletis eorum exercitibus, premebat ; tum copias tamen summittebant in Hispaniam, Siciliam, Sardiniam : adeóque locis quatuor uno eodémque tempore depugnabant. Vide Æneid. 2.

58. *Algido.*] Hic mons agri Tusculani pro quolibet alio ponitur. De eo l. 1. Ode 21.

61. *Hydra.*] Portentosa serpens, pluribus horrida capitibus, quorum uno abscisso, aliud renascebatur, imò septem alia succrescebant. Ita fabulatores. At constat Hydram fuisse locum aquas evomentem copiosiores, in intimo sinûs Argolici recessu, & quòd, uno meatu obstructo, multis aliis erumpebant, totam regionem circum vastantes : tamen adhibito incendio Hercules exsiccavit eam paludem, Lernam nomine ; unde Lernæum monstrum ab illo domitum inter alia celebratur. Palæph. Hygin. Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 2. Virg. Æneid. 8. v. 300.
Lernæus turbâ capitum circumstetit anguis.

Firmior.] Supple, quàm fuit Romana gens, & excrevit invaluítque in nos Pœnos : sicut hydra adversus Herculem ubiq; vincere assuetum, proindeq; nec semel vinci patientem.

63. *Monstrumve summisere Colchi.*] Loquitur de dracone insomni ac terribili velleris aurei custode, cujus è dentibus seminatis armati homines exorti Medeæ carminibus ad mutuam internecionem incitati periêre : vel de ipsis illis prodigiosis hominibus. Vide Metamorph. lib. 7.

Colchi.] Hi populi Asiæ ad Euxinum Pontum, ubi nunc Mengrelia, pars Georgiæ regionis.

Echioniæve Thebæ.] Cadmus Rex Thebarum seminatis pariter, ut de Jasone suprà dictũ, draconis dentibus, repentè nasci vidit exercitũ ad

Si mari demergas, clarior redit: si oppugnes, cum summâ gloriâ debellabit victorem integrum, ac certamina matronis prædicanda conficiet. Non ultra ego nuntios arrogantes mittam ad Carthaginem. Certè spes omnis, & fortuna nostræ gentis interiit, Asdrubale interfecto. Claudiæ stirpis potentia *quidlibet molietur. Hanc & tuetur Jupiter Numine propitio, & liberat solers consilium inter militiæ difficultates.*

Merses profundo, pulchrior evenit: 65
Luctere, multâ proruet integrum
Cum laude victorem, geretque
Prælia conjugibus loquenda.
Carthagini jam non ego nuntios
Mittam superbos: occidit, occidit 70
Spes omnis, & fortuna nostri
Nominis, Asdrubale interempto.
Nil Claudiæ non efficient manus:
Quas & benigno Numine Jupiter
Defendit, & curæ sagaces 75
Expediunt per acuta belli.

ANNOTATIONES.

arma mutuamque cædem paratum. Inde verò superfuit Echion, posteà Cadmi gener, atque in ædificandis Thebis adjutor.

65. *Merses.*] Ab inusitato *merso, as.*

68. *Conjugibus loquenda.*] Inter conjuges & quaslibet mulieres sermone celebranda prælia; seu viri illarum aut filii vel cognati victi victorésve fuissent.

69. *Carthagini non ego nuntios Mittam, &c.*] Non deinceps mittam Carthaginem superbos victoriarum mearum nuntios, inquit Annibal, quales post Cannensem cladem, &c. Vide T. Liv. l. 23. c. 11, & 12.

73. *Claudiæ manus, &c.*] Vires, consilia, solers industria Neronum Claudiâ gente oriundorum. Sueton.

76. *Acuta belli.*] Belli subita, pericula, doli, insidiæ, stratagemata.

ODE V.

Ad AUGUSTUM.

Ut suum in Urbem reditum acceleret.

O Populi Romani tutor præstantissime, numinibus propitiis nate, jam nimis diu absens fuisti; revertere, qui promisisti sacro Senatorum cœtui celerem reditum. Optime Princeps, restitue lumen patriæ tuæ. Nam quando facies tua tanquam vernum tempus apparuit, jucundiores fluunt horæ, & dies clarius fulgent. Sicut mater crebris votis ac precibus expetit filium, quem Auster adversis flatibus removet à dulci domo, plus annuo intervallo morantem

DIVIS orte bonis, optime Romulæ [383]
Custos gentis, abes jam nimium diu:
Maturum reditum pollicitus patrum
Sancto concilio, redi.
Lucem redde tuæ, dux bone, patriæ: 5
Instar veris enim vultus ubi tuus
Affulsit populo, gratior it dies,
Et soles meliùs nitent.
Ut mater juvenem, quem Notus invido
Flatu Carpathii trans maris æquora 10
Cunctantem spatio longius annuo

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 5. Lib. 1.

1. *Divis orte, &c.*] Senatûs populique Romani amorem erga Cæsarem Augustum vivis pingit coloribus.

2. *Abes jam nimiùm diu.*] Tribus annis Româ Cæsar abfuit, in Gallias profectus, an. U. C. 737.

3. *Maturum reditum pollicitus, &c.*] Seu antequam abiret, seu per literas, seu legationibus, à Senatu populoq; Romano ad Augustum missis. Cunctanti verò hanc Oden scripsit Poeta.

9. *Ut mater.*] Nil suavius istâ comparatione.

10. *Carpathii.*] De eo mari l. 1. Ode 35. v. 8.

Dulci

Dulci distinet à domo,
Votis omnibus hunc & precibus vocat,
Curvo nec faciem littore demovet :
Sic desideriis icta fidelibus [384]
Quærit patria Cæsarem, 16
Tutus bos etenim rura perambulat :
Nutrit rura Ceres, almaque Faustitas :
Pacatum volitant per mare navitæ :
Culpari metuit fides. 20
Nullis polluitur casta domus stupris :
Mos & lex maculosum edomuit nefas :
Laudantur simili prole puerperæ :
Culpam pœna premit comes.
Quis Parthum paveat ? Quis gelidum Scythen? 25
Quis Germania quos horrida parturit
Fœtus, incolumi Cæsare ? Quis feræ [385]
Bellum curet Iberiæ ?

ultra mare Carpathium : neque vultum avertit ab incurvâ ripâ : ita patria desideriis accensa fidelibus exoptat Augustum. Nam bos securus per campos vagatur : agros fovet Ceres & abundans felicitas : nautæ mari tranquillo navigant : fidelitas cavet vituperari : nullis flagitiis contaminantur familiæ pudicæ : disciplina & leges vicêrunt turpe crimen : matres laudantur ob filios similes, pœna sequitur & plectit scelus. Augusto salvo quis timeat Parthos ? Quis Scythas frigidos ? Quis homines quos gignit immanis Germania? Quis expavescat bella Hispaniæ ferocis ?

ANNOTATIONES.

13. *Votis omnibus hunc.*] Legunt plerique *votis omnibúsque*, hoc sensu : mater anxia non tantùm vota precésque Diis nuncupat pro filii reditu & incolumitate, sed & omina quævis arripit, quasi totidem præsagitiones.

14. *Nec faciem littore demovet.*] Observans adventantes undequaq; naves, præ desiderio filii absentis, quem singulis horis redeuntem expectat & exoptat. Sic Tobiæ mater *quotidie exiliens circumspiciebat, & circuibat vias omnes, per quas spes remeandi videbatur, ut procul videret eum, si fieri, posset, venientem ... Et sedebat secus viam quotidie, in supercilio montis, unde respicere poterat de longinquo. Et dum specularetur adventum filii* jam dudum absentis, *vidit à longè, & illum agnovit venientem, curénsque nuntiavit viro suo, &c.* cap. 10. & 11. Tob.

16. *Quærit patria Cæsarem.*] Vota publicè suscepta pro reditu Augusti, refert Dio lib. 54. Vide Sueton. Octav. c. 57. Huc & referri potest cusum numisma ex unâ parte continens Epigraphen, *S. P. Q. R. Cæsari Augusto*: ex alterâ verò, *Vota publicè suscepta pro salute & reditu.*

17. *Tutus bos etenim, &c.*] Rationes affert ob quas Romani tantopere Augustum diligant: nimirum tot acceptis per eum muneribus ac beneficiis non poterant non vehementer amare. Per Augustum ubiq; firmata pax, terrâ mariq; securitas, leges constitutæ, nefas quodvis edomitum, repressi hostes, &c. Vide Oden 14. & 15. hujus libri.

22. *Mos & lex.*] Lib. 3. Od. 24 *Quid leges sine moribus vanæ proficiunt?* Vide Sueton. Octav. c. 34. ubi mentio legis Juliæ *de coercendis adulteriis & pudicitiâ, &c...... cúmque vim legis eludi sentiret crebrâ matrimoniorum mutatione, &c. tempus sponsas habendi coarctavit: divortiis modum imposuit.*

23. *Laudantur simili prole puerperæ.*] Martial. lib. 6. Epigram. 27.

Est tibi, quæ patrii signatur imagine vultus, Testis maternæ nata pudicitiæ.

Catull. in Nuptiis Juliæ & Manlii Torquati, Car. 62.

Torquatus volo parvulus
. . . .
Sit suo similis patri
Manlio, & facilè insciis
Noscitur ab omnibus :
Et pudicitiam suæ
Matris indicet ore.

24. *Culpam pœna premit comes.*] Frustra lex vetat scelus, nisi in sceleratos animadvertatur. At *pœna comes* coercet peccandi libidinem. Plato de leg. 5. τιμωρία ἀδικίας ἀκόλȣθος.

25. *Quis Parthum paveat, &c.*] Vide lib. 1. Od. 12. sub finem. Od. 19. v. 12. lib. 3. Od. 5.

Quis gelidum Scythen.] Lib. 1. Od. 19. & 35. lib. 2. Od. 9. in fine. lib. 3. Od. 24. v. 9.

26. *Quis Germania quos, &c.*] Vid. Flor. l. 4. c. 12. *Domuit Usipetes, Tencteros, Cattos ... inde validissimas nationes, Cheruscos, Suevos, Sicambros, &c... Ea denique in Germaniâ pax erat, ut mutati homines, alia terra viderentur.*

Horrida.] Sive ob mores barbaros, sive ob prægrandes viros, & ingentia corpora Germanorum. Cæsar. Comment. Cornel. Tacit. de moribus Germanorum. Plutarch. &c.

28. *Iberiæ.*] Ab Ibero flu. Iberia dicta : est

Unusquisque diem finit in suis collibus, atque vitem maritat viduis arboribus: inde hilaris revertitur ad cœnam, téque numen invocat mensis secundis; te pluribus votis, te vino de crateribus fuso colit, & numen tuum adjungit Laribus; quemadmodum Græcia Castoris & magni Herculis, erga illos *grata. O utinam, bone Princeps, Italiæ dones festos diuturnos.* Hoc *precamur sobrii primo diluculo:* Hoc & *repetimus benè poti, quando Sol occidit sub Oceano.*

Condit quisque diem collibus in suis,
Et vitem viduas ducit ad arbores. 30
Hinc ad vina redit lætus, & alteris
Te mensis adhibet Deum.
Te multâ prece, te prosequitur mero
Defuso pateris; & Laribus tuum
Miscet numen, uti Græcia Castoris 35
Et magni memor Herculis.
Longas ô utinam, Dux bone, ferias
Præstes Hesperiæ, dicimus integro
Sicci mane die: dicimus uvidi, [386]
Cùm Sol Oceano subest. 40

ANNOTATIONES.

Hispaniæ pars, & per Synec. tota sic vocatur. Vide l. 2. Od. ult. v. 20. Flor. mox cit. *Pacata fere omnis Hispania, &c.* Et posteà: *Hic finis Augusto bellicorum certaminum fuit: idem rebellandi finis Hispaniæ, &c.*

29. *Condit quisque diem, &c.*] Arat colítque agros suos quisque, & operi vacat rustico, à mane ad vesperam, sine ullo metu hostili. Virgil. Eclog. 9.

Cantando puerum memini me condere soles.

31. *Alteris Te mensis adhibet Deum.*] Ex Senatusconsulto cautum fuit, ut in conviviis, tum publicis, tum privatis, Augusto ab omnibus libaretur. Dio. lib. 50. is nempe mos apud veteres, ut remota prima mensa, quæ ciborum seu carnium erat, secunda adhiberetur fructibus & bellariis onusta, cum exquisitissimo vino, è quo fiebant libationes, adjunctis precibus, in honorem Deorum. Vid. Virg. Æneid. 1. v. 727. & 735. & Æneid. 8. v. 283. nec non Georgic 2. v. 101.

34. *Laribus*]. Diis Imperii Tutelaribus perinde ac ædium privatarum.

Tuum miscet numen.] Téque adeo venerantur, ut numen aliquod Romanis rebus propitium. Non absurdè legunt quidam, *nomen.*

36. *Memor.*] Acceptorum videlicet ab eis beneficiorum. Hercules enim à monstris & aliis incommodis vindicavit multas ac diversas Græciæ regiones. Castor autem & Pollux mari piratas exegêrunt, navigationemq; ideo juvare tanquam numina quædam benigna existimati sunt; imò velut maris Dii coluntur, &c.

Ferias.] Dies festos lætósque; diuturnum otium, securitatem perpetuam.

38. *Hesperiæ.*] Italia sic appellata. Vide lib. 1. Od. 28. ubi, *fluctibus Hesperiis.* Et l. 2. Od. 1. sub finem, ubi, *Hesperiæ sonitum ruinæ.* Nec non l. 1. Od. 36. v. 4.

Integro.] Vixdum incœpto.

39. *Sicci.*] Sobrii, abstemii, jejuni.

Uvidi.] Vino perfusi, cœnati.

40. *Cum Sol Oceano subest.*] Nam veteres cœnam producebant ad multam noctem.

ODE

ODE VI.

Ad APOLLINEM & DIANAM.

DIVE, quem proles Niobæa magnæ
Vindicem linguæ, Tityósque raptor
Sensit, & Trojæ prope victor altæ
Phthius Achilles;
Cæteris major, tibi miles impar, [387]
Filius quamvis Thetidos marinæ 6
Dardanas turres quateret tremendâ
Cuspide pugnax.
Ille, mordaci velut icta ferro
Pinus, aut impulsa cupressus Euro, 10
Procidit latè, posuitque collum in
Pulvere Teucro.

O Deus, quem superbi sermonis ultorem experti sunt filii Niobes, ac Tityus raptor, atque Phthius Achilles famosæ Trojæ propemodum expugnator; aliis quidem *fortior, te verò inferior miles; quanquam Thetidis marinæ filius Trojanas arces impugnaret hastâ tremendâ certans. Is, sicuti pinus edace securi percussa, vel cupressus Euro dejecta, latè procubuit, cervicémque demisit in pulvere Trojano.*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. Lib. 1.

1. *Dive, &c.*] Carmen hoc, ut & 21. lib. 1. Seculare inscribi solet, ut annotavi ibidem: neutrum tamen propriè titulum hunc meretur, sed illud tantùm quod habetur post Epodos. Vide ibi annotata.

Quem proles Niobæa, &c.] Apollo, qui honorem Latonæ matris tuæ vindicâsti adversùs arrogantiam Niobes, quæ se ausa est jactare fœcundiorem ac feliciorem partubus ac sobole, præ ipsâ Latonâ duos tantum enixâ, cùm ipsa numerosam pulchramq; genuisset prolem. Gell. l. 20. c. 6. *Mira*, inquit, *& propè adeò ridicula diversitas fabulæ apud Græcos poetas deprehenditur super numerum Niobæ filiorum. Nam Homerus pueros puellásque ejus senos fuisse dicit, Euripides bis septenos, Bacchilides & Pindarus bis denos. Quidam alii tres fuisse solos scripserunt.* Porrò filios Niobæ omnes Apollo, filias Diana sagittis confixos peremêrunt: Niobe verò in saxum mutata fertur. Homer. Iliad. ult. Ovid. Metam. 6. cap. 3. Diod. Sicul. l. 5. c. 11. Juvenal. Sat. 6. v. 173. & seq. Auson. Epitaph. 27. de Niobe.

Bis septem natis genitrix læta, atq; superba,
Tot duxi mater funera, quot genui.
Nec satis hoc Divis; duro circumdata saxo
Amisi humani corporis effigiem, &c.

Niobe Tantali filia, uxor verò Amphionis Thebarum regis.

2. *Tityósque raptor.*] Vide lib. 2. Od. 14. lib. 3. Od. 4.

3. *Trojæ propè victor.*] Qui, interfecto Hectore Trojæ defensore præcipuo, ejus urbis expugnationem reddidit facilem: quam certè accelerâsset, nisi à Paride fuisset interemptus, ut mox dicetur.

4. *Phthius Achilles, &c.*] Oriundus è Phthiâ urbe Thessaliæ.

5. *Impar tibi.*] Achilles Græcorum fortissimus, Trojanorum terror, haud verò par tibi, Phœbe, qui sub figurâ Paridis latens eum occidisti. Hygin. &c. aut, quod scribit Virgil. Æn. 6. v. 57.

Dardana qui Paridis dirêxti tela manúsque
Corpus in Æacidæ.

6. *Thetidos marinæ.*] Achillis erat mater Thetis, filia Nerei Dei marini. l. 1. Od. 8.

7. *Dardanas turres.*] Dardanus Jovis filius ex Electrâ Atlantis filiâ ab Africâ venit in Asiam, consedítq; in regione Hellesponto vicina. Ibi Dardanum urbem condidit, quæ posteà Troja à rege Troë dicta. Virgil. Æneid. 8. v. 134.

Dardanus Iliacæ primus pater urbis & auctor.

Tremendâ cuspide.] Ex Homer. Iliad. 19. sub finem; hastam Achilles paternam gerebat gravem & ingentem, quam crispare aut vibrare solus noverat; à Chirone incisam, ad cædem heroûm.

9. *Ille, mordaci velut, &c.*] Casus Achillis gravis & magnus, quemadmodum corpus & animus magna fuêrunt. Sic de Entello Virgil. Æneid. 5. v. 447.

Ipse gravis gravitérque ad terram pondere vasto
Concidit: ut quondam cava concidit, aut Erymantho,
Aut Idâ in magna, radicibus eruta pinus.

10. *Impulsa cupressus Euro.*] Velut ingens arbos vi ventorum prostrata.

11. *Posuitq; collum in Pulvere Teucro.*] Lib. 2. Od. 7. v. 12. similem dictionem vide, ibiq; annot. Hic noster indicat Achillem cecidisse in Trojano campo & certamine: quod

Ille non clausus equo sacra Palladis simulante decepisset Trojanos perperam otiantes, & aulam Priami saltationibus gaudentem: sed apertè in expugnatos immitis, heu nefas, heu! infantes cremasset ignibus Græcis, nec non ventre materno inclusos: nisi Deorum pater tuis ac Veneris jucundæ precibus exoratus concessisset Æneæ laboribus mœnia felicioribus auspiciis extructa. O Apollo citharista, Thaliæ bene canentis

Ille non inclusus equo Minervæ
Sacra mentito, malè feriatos [388]
Troas & lætam Priami choreis 15
Falleret aulam:
Sed palam captis gravis, heu nefas, heu!
Nescios fari pueros Achivis
Ureret flammis, etiam latentes
Matris in alvo: 20
Ni, tuis victus Venerísque gratæ
Vocibus, Divûm pater annuisset
Rebus Æneæ potiore ductos
Alite muros.
Doctor argutæ fidicen Thaliæ, [389]

ANNOTATIONES.

idem scribit Ovid. Metamorph. 12. cap. ult. ubi Apollo Paridi.

> . . . *Ostendens sternentem Troica ferro*
> *Corpora Peliden, arcus obvertit in illum;*
> *Certáque lethiferâ direxit spicula dextrâ.*

Itaque *non indecoro pulvere sordibus* occubuisset. Alii verò, cùm ad nuptias Polyxenæ contenderet, in templo Apollinis sagittâ in calce percussum à Paride post illius Dei simulacrum latente.

12. *Teucro.*] Pro *Teucrio.* Teucri dicti sunt Trojani, & Troas ac Troja Teucria, à Teucro (non illo Græco, Ajacis fratre) Phrygiæ rege, cujus filiam duxit Dardanus, eique in regnum successit.

13. *Ille non inclusus, &c.*] Adverte quam extollat Achillis fortitudinem, ut eo majorem paret gloriam victori ejus Phœbo. Quod si, inquit Poëta noster, vixisset Achilles, nequaquam opus Græcis fuisset machina illa, seu equo ligneo, quem placandæ Minervæ causa fabricatum illi mentiti sunt; sed apertè Marte, absq; dolis aut insidiis, Trojam ac Trojanos debellasset. Vid. Virg. Æneid. 2.

> *Votum pro reditu simulant.*

14. *Malè feriatos.*] Imprudenter ac intempestivè abjectis armis festa celebrantes, dum suis adhuc cervicibus incubaret hostis. Virgil. Æn. 2. v. 15.

> *Nos abiisse rati, & vento petiisse Mycenas.*
> *Ergo omnis longo solvit se Teucria luctu.*
> *Panduntur portæ, &c.*

15. *Lætam choreis, &c.*] Aulam regis totámque urbem choreis & lætitiæ vacantem, cùm tamen extrema instarent fata. Virgil. Æneid. 2. v. 234.

> *Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.*
> . . . . *Scandit fatalis machina muros*
> *Fœta armis; circùm pueri innuptæque puellæ*
> *Sacra canunt, &c.*

v. 248.

> *Nos delubra Deûm miseri, quibus ultimus esset*
> *Ille dies, festâ velamus fronde per urbem.*

17. *Sed palam captis, &c.*] Sic bellè exprimit Horatius indolem Achillis, ut & Epist. ad Pisones, v. 122.

> *Si forte reponis Achillem;*
> *Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,*
> *Jura neget sibi nata, nihil non arroget armis.*

19. *Etiam latentes Matris in alvo.*] Apud Homer. Iliad. Agamemnon præcipit Menelao, ne parcat cuiquam Trojanorum, neque ipsis infantibus materno utero inclusis.

21. *Ni, tuis victus, &c.*] Apollo & Venus Trojanis faventes apud Jovem supplicârunt, ut, quoniam in fatis erat Trojam exscindi, saltem, perempto inexorabili Achille, liceret Æneæ ac sociis aliquot è Græcorum evadere manibus, atque novam gentem urbémque feliciori augurio condere in Italiâ. Vide Æneid. 1. v. 233. & seq. v. 260. & seq.

23. *Potiore alite.*] Ex alitum aspectu captari auspicia, alibi notavi. Hoc verò spectat quod æternam fore Romam credebant Romani, & apud Virgil. cit. ita spondet Jupiter:

> *Imperium sine fine dedi.*

25. *Doctor argutæ, &c.*] Placet quibusdam *ductor*, ut reddatur illud Græcorum μȣσηγέτης. Veruntamen nihil mutabit lector sagax.

Thalia.] Pro quâlibet Musarum hæc ponitur, quæ dicta ἀπὸ τȣ͂ θάλλειν *florere*; quod Poëtas faciat gloriâ & famâ florentes.

Phœbe

Phœbe, qui Xantho lavis amne crines,
Dauniæ defende decus Camœnæ
Lævis Agyieu.
Spiritum Phœbus mihi, Phœbus artem
Carminis, nomenque dedit poëtæ. 30
Virginum primæ, puerique claris [370]
Patribus orti,
Deliæ tutela Deæ, fugaces
Lyncas & cervos cohibentis arcu,
Lesbium servate pedem, meique 35
Pollicis ictum:

eruditor, qui Xantho flumine lavas capillos; imberbis Agyieu, tuere gloriam Musæ Appulæ. Apollo mihi ingenium, Apollo facultatem poeseos & vatis appellationem tribuit. O puellæ primariæ, & pueri illustribus parentibus nati, clientes Deæ Deliæ, quæ timidos lyncas & cervos arcu prosternit, custodite mensuram Sapphicam, & pollicis mei sonum:

ANNOTATIONES.

26. *Qui Xantho lavis amne crines.*] Sic l. 3. Ode 4.

Qui rore puro Castaliæ lavit
Crines solutos.

Capillos antiqui in fluviis aut fontibus lavabant, seu munditiei, seu nitoris augendi causâ. Sensus itaq; est; qui dominaris iis regionibus, quas rigat Xanthus. Porro Xanthus duplex: alter in Troade, ex Ida monte in Hellespontum defluens, qui & Scamander appellatur à nonnullis. Neque hunc intelligere istic licet: siquidem in eâ regione Apollo non colebatur. Alter ejusdem nominis fluvius est in Lyciâ, è monte Cadmio scaturiens, Xanthùmque urbem interfluens, Glaucus Plinio, Straboni Sirbis dictus, vulgo etiam *Sirbi*; quem sane designat hic Horatius, qui loco suprà citato de eodem Apolline dixit: *qui Lyciæ tenet dumeta.* Sunt qui alludi putent ad vocem ξανθὸς, *flavus*, eo quod Apollinis flava cæsaries celebretur.

27. *Dauniæ defende decus Camœnæ.*] Mihi patrocinare: cui *spiritum & carminis artem dedisti, nomen & decus* tribue, defende, amplifica; pariterque gloriam Latinæ poëseos.

Dauniæ.] Vel, per synecdochen, intellige totam Italiam, cujus pars est Daunia, sive Apulia à Dauno rege appellata; hodie, *la Capitanata.* De eâ jam l. 1. Od. 1. 22. & l. 2. Od. 1. vel respexit noster poëta suam patriam, adeóque suam Musam Apollini commendat. Sic *Calabras Pierides* pro Ennianâ poësi; *Ceam Camœnam* pro Simonideâ; *Teiam Musam* pro Anacreonticâ, antè dixit. Ergo & hic *Dauniam Camœnam* pro Venusinâ; quia Venusium in finibus est Apuliæ sive Dauniæ, quâ in urbe natus Horatius.

28. *Lævis.*] Sive *levis*; λεῖος, *politus imberbis*, utpote juventute florens perpetuâ. Talis enim colitur Apollo.

Agyieu.] Ἀγυιὰ, *vicus, via.* Hinc Apollo Ἀγυιεὺς, eo quòd in viis coleretur, & columnæ Apollini sacræ præ foribus starent. Eustath. Sive Dorico isto vocabulo significantur columnæ in coni formam desinentes, Apollini vel Baccho sacræ, quas ante fores ædium pridem erigebant. P. Bembus ex Suidâ. Macrob. l. 1. Saturn. c. 9. *Apud Græcos Apollo ἀγυιεὺς nuncupatur, quasi viis præpositus urbanis: illis enim vias quæ intra pomœrium sunt, ἀγυιὰς appellant.*

29. *Spiritum Phœbus, &c.*] Hactenus poëta laudat invocátque Apollinem: jam quæ ab illo afflatus condit carmina, prædicat, ac ritè & religiosè canenda præcipit. *Spiritum*, venam divitem. Ep. ad Pison. *artem carminis*, ingenium non rude, sed arte excultum. ibid. vocat.

31. *Virginum primæ, &c.*] Julia Augusti filia, Marcellæ Marcelli & Octaviæ sororis Augusti filiæ: vel Julia & Agrippina neptes ex Agrippâ & Julia.

Puerique, &c.] C. L. nepotes Augusti. Hæc Lambinus certè dormitans. Imò compellat Horatius virgines quasq; nobiles, ac pueros prætextatos, à quibus ex more carmen seculare concinendum erat: ut ampliùs deinde suo loco dicam, nimirum in Carmine Seculari, post Epodos.

33. *Deliæ tutela Deæ.*] Hujus enim erant in clientelâ seu tutelâ, ejúsq; laudes celebrare consueverant. Vide l. 1. Ode 21.

Deliæ.] A Delo insulâ, ubi nata & præcipuè observata Diana. Vid. l. 3. Od. 4. v. 64. Catull.

Dianæ sumus in fide
Puellæ & pueri integri.

34. *Lyncas & cervos cohibentis arcu.*] Venatione gaudentis, feràsq; sagittis & arcu vulnerantis occidentisq;. *Lynx*, acutissimi visûs animal, instar leopardi distinctum maculis, vernaculè **the Ounce** vocatur. Lupum cervarium aliqui dicunt; jure an injuriâ? Vide Gesn. de quadruped. Plin. l. 28. &c. De iis jam l. 2. Ode 13. ·Vult.

35. *Lesbium servate pedem, &c.*] Sapphici mei carminis observate mensuram, & ad meæ lyræ sonum voces & cantus vestros aptate diligenter. Sappho, è Lesbo insulâ, nomen dedit & originem Sapphico carmini. Vide l. 2. Od. 13. cit. ibique an.

35, 36. *Meique pollicis ictum.*] Quasi pul-

ritè celebrantes filium Latonæ, ritè Dianam lumine augescentem, frugibus propitiam, fluxis mensibus evolvendis promptam. Aliquando connubio juncta dices: Ego poetæ Horatii versibus erudita cecini carmen gratum Numinibus, quando seculum reduxit dies solemnes.

Ritè Latonæ puerum canentes,
Ritè crescentem face noctilucam;
Prosperam frugum, celerémque pronos
Volvere menses. 40
Nupta jam dices: Ego Diis amicum, [391]
Seculo festas referente luces,
Reddidi carmen, docilis modorum
Vatis Horatî.

ANNOTATIONES.

set ipse citharam, hæc ait, ac veluti chorodidascalus, exemplo Græciæ Lyricorum. Theod. Marcil.

37. *Ritè.*] Ex ritu antiquo & solemni.

38. *Crescentem face noctilucam.*] Diana eadem quæ Luna, nocte lucens, νυκτιλαμπὴς Simonidi apud Dionys. Hal. Incrementa lucis ac decrementa singulis mensibus habere cognoscitur: orbem suum conficit diebus circiter 28. unde *menses pronos celeriter volvere* dicitur mox. Cic. de Nat. Deor. 2. n. 68. *Luna à lucendo nominata, eadem Lucina: ut apud Græcos Diana eáque Lucifera invocatur à parientibus, sic apud nostros Juno Lucina. Eadem Diana omnivaga dicitur, non à venando, sed quod in septem numeratur quasi vagantibus. Diana dicta, quia noctu quasi diem efficeret. Adhibetur autem ad partus, quòd ii maturescunt aut septem nonnunquam, aut plerumque novem Lunæ cursibus: qui quia mensa spatia conficiunt, menses nominantur.*

39. *Prosperam frugum.*] Frugibus vegetandi vim humore suo impertit Luna.

41. *Nupta jam dices, &c.*] Cùm nupta olim eris, tum non sine gaudio dices: Ego pridem adolescentula & virgo, carmen seculare ab Horatio compositum recitavi cum meis æqualibus. Hoc ideò ait, quod ea veteribus opinio inoleverat, connubium celerius ac felicius iis provenire, à quibus seculare carmen, in honorem scilicet Apollinis ac Dianæ, decantatum fuisset in ludis secularibus.

42. *Seculo festas referente luces.*] Quanto apparatu, quantâ lætitiâ celebrarentur ludi seculares, dicam in carmine seculari. Tunc feriari omnes, & hilaritati sacrisque operam dare jubebantur.

ODE VII.

Ad TORQUATUM.

Vita hilariter ducenda, quia res omnes diffluunt.

Abiêrunt nives, jam agris herbæ renascuntur, & frondes arboribus. Terra mutat conditionem: atque fluvii imminuti labuntur juxta ripas.

DIffugêre nives, redeunt jam gramina campis,
Arboribúsque comæ.
Mutat terra vices, & decrescentia ripas
Flumina prætereunt.

ANNOTATIONES.

Hæc Ode est dicolos distrophos. Primus quisque versus est hexameter heroicus, alter est dactylicus archilochius dimeter, constans duobus dactylis & unâ syllabâ.

1. *Diffugêre nives.*] Hæc Ode simile prorsus argumentū habet atque quarta l. 1. dictiones pares, ingenii tamen Horatiani fœcunditate gratâ varietatē indutas. Scripta est ad Manlium Torquatum, qui fuit Consul A. U. 689. atque sub eo natum volunt poetam nostrum.

3. *Mutat terra vices.*] Terra prius hyemali constricta gelu mœstáque, jam *solvitur gratâ vice veris & Favonii*, jucundamq; experitur amœnitatem.

3, 4. *Decrescentia ripas Flumina prætereunt.*] Salmasius legit *recrescentia*: alii *decrescentia* explicant, valdè crescentia, scilicet liquatis nivibus; sicque ripas suas transiliunt ac superant: quoniam, inquiunt, hyemis nives ineunte vere liquescunt & fluvios augent. Pace tamen tantorum virorum aliter interpretari placuit, hoc verius quò simplicius, nec lector refragabitur, ut spes est. Sensus est; flumina, antè nivium aquis aucta & ripas supergressa, jam ad eas rediêrunt, euntque & fluunt præter, id est, secundum ripas, nec ultra suum alveum feruntur, aut exundant.

Gratia

Gratia cum Nymphis geminisq; sororib9 audet[392]
Ducere nuda choros.
Immortalia ne speres, monet annus, & almum
Quæ rapit hora diem.
Frigora mitescunt Zephyris: ver proterit æstas
Interitura, simul 10
Pomifer autumnus fruges effuderit: & mox
Bruma recurrit iners.
Damna tamen celeres reparant cœlestia Lunæ:
Nos ubi decidimus
Quo pius Æneas, quo Tullus dives, & Ancus; 15
Pulvis & umbra sumus.
Quis scit an adjiciant hodiernæ crastina summæ[393]
Tempora Dii superi?
Cuncta manus avidas fugient hæredis, amico
Quæ dederis animo. 20
Cùm semel occideris, & de te splendida Minos
Fecerit arbitria,
Non, Torquate, genus, non te facundia, non te
Restituet pietas.
Infernis neque enim tenebris Diana pudicum 25
Liberat Hippolytum:

Gratia cum Nymphis ac binis sororibus non veretur nuda choreas celebrare. Annus & hora, quæ gratum diem aufert, immortalitatem sperare vetat. Hyems temperatur Zephyris: vernam tempestatem absumit æstiva similiter *peritura, posteaquam autumnus fruges produxerit: statimq; pigra redeunt frigora. Lunæ tamen citò resarciunt detrimenta cœli:* at *nos simul ac devenimus* eò, *quo bonus Æneas, Tullus opulentus, atque Ancus* deciderunt, *sumus* duntaxat *cinis & umbra. Quis novit utrum cœlestia Numina diem crastinam hodiernæ sint additura? Quæ genio benigne indulseris, hæc avaras manus hæredis effugient: postquam interieris, & Minos de te judicium ultimum protulerit; nec stirps* nobilis, *nec eloquentia, nec pietas reparabit te, ô Torquate. Enimverò neque Diana castum Hippolytum eximit Inferorum caligine:*

ANNOTATIONES.

5. *Gratia cum geminis sororibus.*] Gratiæ tres, Aglaia, Thalia, Euphrosyne.

6. *Nuda.*] Ob calorem veris, vel ob rationes alibi allatas. Vide l. 1. Ode 4. & 20. Item l. 3. Ode 19.

7. *Monet annus, &c.*] Tempus fluxum vitam nostram pariter effluere & absumi docet; l. 2. Ode 18. *Truditur dies di[illegible].*

9. *Zephyris.*] Ventis tepidis, *veris comitibus.* Vide l. 3. Ode 1. v. 24. & infrà Ode 12. hujus l. 4.

13. *Damna tamen celeres, &c.*] Luna quidem suum orbem novo curriculo remetiens reparatur, fitque iterum plena, quæ interierat: cit. lib. 2. Ode 18. *Novæque pergunt interire Lunæ.* At nos mortales, cum semel interiimus, haud amplius reparamur aut reviviscimus. Moschus Eidyll. 3. Bionis deflens interitum, Hei, hei, *malvæ in hortis, apium, anethum, cum interiêre, tamen renascuntur posteà,* inquit: *nos verò, qui magni, fortes, sapientes, ubi primum mortui sumus, obscuri in terrâ somnum dormimus longum, infinitum,* μάλα μακρὸν, ἀτέρμονα, νήγρετον ὕπνον, &c.

15. *Quo pius Æneas.*] Ad inferos nempè. Sensus est, non pietas Æneam, non opes Tullum Hostilium, non Ancum Martium virtus ac fortitudo à morte vindicârunt: quis ergo sibi spondeat immortalitatem? *Æneas* fama super æthera per Virgilium notus. *Tullus & Ancus,* ille tertius, hic quartus Rex Roman. T. Liv. lib. 1. Dionys. Halic. lib. 3. &c.

16. *Pulvis & umbra sumus.*] Eurip. Ἄνθρωπός ἐστι πνεῦμα καὶ σκιά μόνον, *Homo est flatus & umbra tantum.* Sophocles in Ajace, Εἴδωλα καὶ κοῦφην σκίαν, *Simulacra & levem umbram,* homines appellat: Anac. Ὀλίγην κόνιν, *Exiguum pulverem.* Jac. Apost. Epist. c. 4. v. 15. Ἀτμὶς πρὸς ὀλίγον φαινομένη, καὶ ἔπειτα ἀφανιζομένη, Vita est *vapor modico apparens, & mox evanescens.*

17. *Summæ.*] Numero dierum quos viximus. Quidam cod. leg. *vitæ.*

22. *Splendida arbitria.*] Non malè Heins. interpretatur; gravia, majestatis plena: vet. interpretes æquè benè, vera & manifesta.

Minos.] Apud inferos judex. Vide l. 1. Ode 28. l. 2. Ode 15.

25. *Infernis neque enim, &c.*] Morte nec liberant Dii sibi dilectos. Diana non inferis eripit Hippolytum, castitatis famâ inclytum. Vide Ov. Metamorph. 15. Senec. Tragœd. Hippolyt. &c. Hic Thesei & Hippolytæ Amazonis filius, cœlibem vitam ac venationis studium colens, & hinc Dianæ charus, interpellantem de stupro Phædram novercam strenue repulit. Hæc illum apud The-

Nec

nec Theseus dilecti Pirithoi catenas infernales potest solvere.

Nec Lethæa valet Theseus abrumpere charo
Vincula Pirithoo.

ANNOTATIONES.

secum detulit, quasi ipse ad flagitium pellexisset. Hippolytus fugiens iratum patrem currum conscendit: at equi phocis exterriti currum & ipsum aurigam per devia trahentes discerpsêrunt, noménq; fecêrunt Hippolyti, ab ἵππος, *equus*, & λύω, *dissolvo*. Extinctum tamen Dianæ precibus incolumitati pristinæ restituit Æsculapius: unde Virbium se voluit appellari, quasi bis virum. At demùm fato omnibus communi functus decessit. Quapropter ab inferis minimè liberatum dicit Horatius. Vid. Gell. l. 10. c. 16.

27 *Lethæa.*] Lethe fluvius inferorum pro ipsis inferis ponitur frequenter.

Theseus.] Hic filius Ægæi regis Athenarum tot egregiis facinoribus insignis, ut pro Hercule habitus sit: Pirithoum præcipuâ coluit amicitiâ, comitémque assumpsit ad Inferos profectus rapiendæ Proserpinæ causâ. Porrò ab Hercule ex Inferis ereptus secum voluit Pirithoum attrahere. Hic verò superveniente terræ motu ab eo distractus ac diremptus, ibidem vinculis constrictus mansit. Plutarch. in vitâ Thesei. Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 5. &c.

28. *Pirithoo.*] Ixionis ille filius, ope Thesei Centauros vicit, &c. Vide lib. 3. Ode 4. in fine, ibique annot.

ODE VIII.

Ad MARTIUM CENSORINUM.

Nihil se præter carmina dare posse: at illa rebus omnibus esse præferenda.

O Censorine, crateras & jucunda ex ære vasa *ultrò darem sociis meis; darem tripodas, Græcorum strenuorum munera. Tu verò non minima acciperes, si opulentus* forem *artibus, quas provexit vel Parrhasius vel Scopas;*

DOnarem pateras gratáque commodus, [394]
Censorine, meis æra sodalibus:
Donarem tripodas, præmia fortium
Graiorum: neque tu pessima munerum
Ferres; divite me scilicet artium, 5
Quas aut Parrhasius protulit, aut Scopas;

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod Ode 3. Lib. 1.

1. *Donarem pateras, &c.*] Non abs re Theodorus Marcilius existimat Oden hanc munus esse Saturnalitium: sive Saturnalibus, quo tempore amici munera invicem missitabant, missam Censorino. C. Martius ille Censorinus Consul fuit cum Asinio Gallo anno U. C. 746.

Pateras.] Varro 4. de Ling. Lat. *In poculis sunt pateræ*, inquit, *à patendo dictæ*. Anglicè, **A Cup.** Ejusmodi pocula argentea in sacris adhibebantur: dono etiam dabantur. Plaut. Amphitr. Scen. 1.

Post ob virtutem hero Amphitruoni patera donata aurea est,
Qua Pterela potitare rex solitus est.

2. *Æra.*] Vasa ex ære capacia, lebetas, Ang. **Caldrons**, quæ multiplici erant usui.

Commodus.] Benignus, facilis, liberalis. Quidam legunt, *commodis*, sed perperam.

3. *Tripodas.*] Mensas vel sellas aliqui dicunt fuisse; alii, ansatas ollas: tripodas certè appellarunt, quòd ternis pedibus infima pars sustineatur, inquit, Athen. mox citandus. Cæterùm apud priscos tripodum genera duo fuêre, quæ ambo lebetas aliquando nominârunt: alterum caldarium, quod igni admovebatur, ideóque dicebatur ἐμπυριβήτης, & λοετροχόος, quo utebantur ad calefaciendam aquam loturis: alterum fuit genus tripodis poculum, de quo Homerus:

Ἐπτ' ἀπύρους τρίποδας.

In his miscebatur vinum, ac temperabatur. Utiles erant etiam adornandis ædibus: & quia non igni adhibebantur, ἄπυροι dicti; atque horum auriti quidam extitêre. Athen. l. 2. c. 2. ubi & ait, in Bacchi certaminibus præmium victoris tripodem fuisse. Tripodas apud Græcos mercedem datam rei fortiter gestæ ac virtutis, constat ex Homero variis locis: fortè quia, velut symbolum, firmitudinem animi ac robur corporis stabilitate suâ tripus exhibebat. Virg. Æneid. 9.

Bina dabo argento perfecta atque aspera signis Pocula . . . .
Et tripodas geminos.

Vide Cœl. Rhodig. lib. 8. cap. 15.

6. *Parrhasius.*] Florebat hic anno ante Christum 400. Pictor insignis Zeuxidi coætaneus, *quorum prior luminum umbrarúmque invenisse rationem, secundus examinâsse subti-*

Hic

Hic saxo, liquidis ille coloribus [395]
Solers nunc hominem ponere, nunc Deum.
Sed non hæc mihi vis, non tibi talium
Res est, aut animus deliciarum egens. 10
Gaudes carminibus: carmina possumus.
Donare, & pretium dicere muneris.
Non incisa notis marmora publicis,
Per quæ spiritus & vita redit bonis
Post mortem ducibus: non celeres fugæ, [396]
Rejectæque retrorsum Annibalis minæ, 16
Non incendia Carthaginis impiæ,

alter lapide, coloribus alter peritus effingere modò virum, modò Deum. At mihi facultas ista non adest; nec res tua familiaris, *vel animus* tuus *indigent istis deliciis. Versibus delectaris: versus dare possumus, & doni æstimationem eloqui. Non* statuæ *marmoreæ publicis inscriptionibus insculptæ, per quas bonis Imperatoribus fato functis redditur spiritus & vita; non Annibalis fuga præceps, minæque retrò pulsæ, non sceleratæ Carthaginis incendia magis declarant virtutes*

ANNOTATIONES.

lius lineas traditur, inquit Fab. Quintil. 12. cap. 10. Plinius autem lib. 35. cap. 10. *Parrhasius descendisse in certamen cum Zeuxide traditur. Et, cùm ille detulisset uvas pictas tanto successu, ut in scenam aves advolarent; ipse detulisse linteum pictum ita veritate repræsentatâ, ut Zeuxis alitum judicio tumens flagitaret tandem remoto linteo ostendi picturam, atque, intellecto errore, palmam concederet, ingenuo pudore, quoniam ipse volucres fefellisset, Parrhasius autem se artificem. . . . Parrhasius Ephesi natus primus symmetriam picturæ dedit: primus argutias vultûs, elegantiam capilli, venustatem oris, confessione artificum, in lineis extremis palmam adeptus, &c.* Vide Athenæum lib. 12. cap. 11. & lib. 15. cap. 10.

Scopas.] Eximius ille statuarius vixit anno ante Christum 430. aut circiter. Pausanias in Corinth. ait Parium fuisse Scopam, & saxei Herculis meminit ab eo cælati. Ejus quoque celebrantur Venus & Phaëton, quæ imagines apud Samothraciam religiosè servatæ. Plin. lib. 36. cap. 5. multa alia ab eo signa egregiè facta memorat.

9. *Non tibi talium res est, aut animus deliciarum egens.*] Domus tua non eget, imò abundat talibus ornamentis, nec plurium cupidus est tuus animus. Tabulas pictas & signa apud Romanos in deliciis fuisse nemo nescit. Cicero in Verrem testis locupletissimus, &c.

12. *Pretium dicere muneris.*] Eruditus quisque legit *muneri*; atque interpretantur, pretium facere, ponere, constituere. Quod hîc facit poeta, cùm carmen rebus omnibus antefert: dicitque plus valere ad memoriam viri magni propagandam, quâm tabulas, signa, statuas, & publica monimenta.

13. *Incisa notis marmora publicis.*] Imagines ære vel marmore incisæ, cum epigraphe honorificâ in basi, quæ breviter & compendiosè elogia contineat.

Publicis.] Qui a loco publico & publicâ auctoritate erectæ & positæ.

Notis.] Διὰ σημείων: prioribus duntaxat & majusculis literis ascriptis, ut S.P.Q.R.P. Scipioni Africano P. C. Senatus Populúsq; Romanus, &c. poni vel ponendum curavit. Observa intelligendas hic statuas mortuo Scipioni erectas. Nam vivus repudiaverat, & ex Africâ reversus Populo Romano erigere volenti obstitit ipse per modestiam.

14. *Per quæ spiritus & vita redit bonis, &c.*] Cic. de Harusp. resp. *Statuæ & imagines non animorum simulacra sunt, sed corporum.* At carmen animi virtutes exhibet & repræsentat. Hinc Ovid.

Scindentur vestes, gemmæ frangentur & aurum;
Carmina quam tribuent fama perennis erit.

Et noster infrà lib. 2. Epist. ad Augustum:

Nec magis expressi vultus per ahenea signa,
Quàm per vatis opus mores animiq; virorum
Clarorum apparent.

15. *Celeres fugæ, Rejectæque retrorsum Annibalis, &c.*] Quando Annibal *incubans Italiæ*, ejúsque *visceribus inhærens*, *summotus* tandem & coactus est citò in Africam redire ad opem ferendam Carthagini, cujus portas quatiebat Scipio; qui sic ad hostes traduxit *rejecitque minas* & belli mala atque incommoda, quibus sui cives antea vexabantur. Vid. T. L. l. 28, 29, 30. Flor. l. 2. c. 6.

17. *Incendia Carthaginis impiæ.*] Pub. Scipio Africanus id nominis prior est adeptus; quod Annibale devicto Carthaginem tributariam fecisset. Fuit posteà Scipio *Paulo Macedonico procreatus, Africani illius magni filius, in decus gentis assumptus, hoc scilicet fato, ut quam urbem concusserat avus, nepos ejus everteret... per continuos decem & septem dies vix potuit incendium extingui, quod domibus ac templis*

Ejus

illius qui reversus est adeptus titulum ab Africâ devictâ, quàm Musæ Calabræ. Ac, si taceant scripta, nihil præmii haberes, ex eo quod laudabiliter gesseris. Ecquid esset filius Iliæ & Martis, si invidiosum silentium obrueret laudes Romuli? Vis & gratia & facundia Poetarum valuit Æacum liberare Inferorum fluminibus, & consecrare beatis insulis. Viro laude digno Musa confert immortali-

Ejus qui domitâ nomen ab Africâ
Lucratus rediit, clariùs indicant
Laudes, quàm Calabræ Pierides: neque 20
Si chartæ sileant quod benè feceris, [379]
Mercedem tuleris. Quid foret Iliæ
Mavortisque puer, si taciturnitas
Obstaret meritis invida Romuli?
Ereptum Stygiis fluctibus Æacum 25
Virtus, & favor, & lingua potentium
Vatum divitibus consecrat insulis.
Dignum laude virum Musa vetat mori:

ANNOTATIONES.

suis sponte hostes immiserant, &c. Flor. lib. 2. cap. 15. Poriò, ut vides, lector, utrumque hîc per licentiam poeticam Horatius confundit, ob affinitatem rerum ac nominum.

Carthaginis impiæ.] Quæ scilicet contra jus & fas bellum renovârat. *Pudebat nobilem populum (ablato mari, captis insulis) dare tributa, quæ jubere consueverat. Hinc - - - - Annibal causas novorum motuum quærens, Saguntum Hispaniæ civitatem opulentam, fidei erga Romanos magnum sed triste monimentum evertit; ut Italiam sibi rupto fœdere aperiret. Summa fœderum Romanis religio est, &c.* Flor. cit. lib. 2. cap. 6.

18. *Ejus qui domitâ nomen ab Africâ Lucratus rediit.*] Vide Cic. lib. 3. de Offic. initium.

20. *Calabræ Pierides.*] Versus Ennii è Calabriâ oriundi, Rudiis nimirùm nati. *Ennio cive nobiles Rudiæ,* ait Mela. Is natus Q. Valerio & C. Manilio Consulibus, inquit Gellius ex Varrone, atque septimū & sexagesimum annū agens scripsit duodecimū annalem. Ex Eusebio Tarenti natus, à Catone Quæstore Romam translatus, habitavit in monte Aventino, parco admodū sumptu, atque unius ancillæ ministerio contentus; septuagenario major articulari morbo periit; sepultusque est in Scipionis monumento, viâ Appiâ, intra primū ab urbe milliarium. De eo Quintil. lib. 10. cap. 1. *Ennium sicut sacros vetustate lucos adoremus, in quibus grandia & antiqua robora jam non tantam speciem habent, quam religionem.* Cic. Pro Archiâ Poëtâ, sic habet: *Carus fuit Africano superiori noster Ennius. Itaque etiam in sepulchro Scipionum putatur is esse constitutus è marmore - - - Rudium hominem majores nostri in civitatem recepêrunt.* Is Annalium libris celebravit laudes Scipionis Majoris, Catonis, Fabii Maximi, M. Marcelli, Fulvii, non sine Populi Romani decore, famâ, gloriâ, ut asserit ibid. Tullius.

Calabræ.] Calabria est hodie ampla regio regni Neapolitani versùs Austrum ac Siciliam. De eâ jam l. 1. Od. 31. Martialis lib. 5. Epigram. 31. Horatianam *lyram Calabram* appellat, quia Venusium Horatii patria, Calabriæ vicinum. *Pierides* unde dictæ disserui supra, Od. 3.

22 *Quid foret Iliæ Mavortisque puer, &c.*] Ipse Gentis Romanæ conditor Romulus, vix hodie notus esset, *si chartæ sileant*, si nemo scripsisset quæ ad illum pertinent, quasi invidens ejus laudi, famæ, memoriæ. Singularia ipsius merita *jacerent in tenebris, nisi literarum lumen accessisset*, quod ait Tullius. Videtur Horatius Theocriti sententiam expressisse, scribentis; *Quis priami filios nôsset, nisi bella superiora cecinissent Poetæ?* Vide Eidyll. 16. & Pindar. Od. 7. Nem. ait, *Maximas virtutes tenebris obscurari, si hymnis & præconibus destituantur,* &c. *laborum vero & præclarè gestorum summam remunerationem esse inclytos carminum cantus.*

Iliæ Mavortisque puer.] De *Iliâ* matre Romuli, l. 1. Od. 2. stroph. 5. de Romulo eod. l. Od. 12. stroph. 9. *Mavors* quasi *magnâ vertens* dicitur, Mars, ex Cic. de Natur. Deorū 3. Græcis Μάμερτος, Sabinis *Mamers*, ex Varrone.

25. *Ereptum Stygiis fluctibus Æacum, &c.*] Per carmina Poëtarum Æacus, oblivioni adeòque inferis ereptus ad posteros memoriam transmisit suam. De *Æaco* lib. 2. Od. 13. De *Styge*, lib. 1. Od. 34. v. 10.

27. *Divitibus consecrat insulis.*] Μακάρων νῆσοι, *beatorum insulas* Græci vocant, insulas fortunatas, ex Strabone, sitas ad finem Mauritaniæ, Latini dicunt; & in iis quidam statuunt Campos Elysios: quos describit Virgil. Æneid. 6. v. 640. *Lætas sedes* Horatius appellat lib. 1. Od. 10. infrà, Epod. 16.

arva, beata
Petamus arva, divites & insulas.

Insula dicitur quasi in salo posita. Fest. Isidor. &c.

28. *Dignum laude virum Musa vetat mori.*] Theocrit. Eidyll. cit. 16. *à Musis illustrem venire famam*, asserit.

Cœlo

Cœlo Musa beat. Sic Jovis interest
Optatis epulis impiger Hercules: [398]
Clarum Tyndaridæ sidus ab infimis 31
Quassas eripiunt æquoribus rates:
Ornatus viridi tempora pampino
Liber vota bonos ducit ad exitus.

tatem; Musa cœlis inserit. Ita Jovis convivio accumbit fortis Hercules. Ita *filii Tyndari lucida sidera ê mari profundo vindicant naves lalefactas.* Ita *Bacchus pampino virenti coronatum* habens *caput, felicem dat eventum precibus* mortalium.

ANNOTATIONES.

Ovid. 4. de Ponto, Eleg. 8.

Carmine fit vivax virtus, expérsque sepulchri
Notitiam seræ posteritatis habet.
Scripta ferunt annos. Scriptis Agamemnona nosti, &c.

Non mirum ergo, quod Alexander ille Magnus, cum ad Achillis sepulchrum devenisset, beatum eum pronunciavit, cui rerum gestarum contigisset eximius præco, scilicet Homerus.

29. *Sic Jovis interest Optatis epulis impiger Hercules.*] A Poëtis & carminibus habet Hercules, quod inter cœlites credatur Jovis mensæ, & epulis adesse & accumbere, nectareq; & ambrosiâ vesci. Vide l. 3. Od. 3. stroph. 3. Homer. Odyss. λ. Pindar. Nem. Eidyll. 1. Ovid. loco mox cit.

Dii quoque carminibus (si fas est dicere) fiunt,
Tantâque majestas ore canentis eget.

31. *Clarum Tyndaridæ sidus, &c.*] Sic etiam Castor & Pollux habentur Dii, putantúrque periclitantes in mari juvare. Lib. 1. Od. 3. v. 2. & Od. 12. stroph. 7.

33. *Ornatus viridi, &c.*] Hâc denique ratione Bacchus inter Deos numeratur, creditúrque hominum vota suscipere, & optata largiri. Vide lib. 3. Od. 25. ibique annot.

Quantâ demum varietate longam narrationem Poëta distinguat & exornet, observa, lector studiose.

ODE IX.

Ad LOLLIUM.

Res ab eo gestas suis carminibus ab oblivione se vindicaturum.

NE fortè credas interitura, quæ
Longe sonantem natus ad Aufidum,
Non antè vulgatas per artes
Verba loquor socianda chordis.
Non, si priores Mæonius tenet [399]
Sedes Homerus, Pindaricæ latent, 6

Ne fortasse existimes perituros sermones, quos ego *natus ad Aufidum latè resonantem loquor per artes novas fidibus jungendos. Etsi Homerus Mæonius primas obtinet partes, haud obscura est Musa Pindari,*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Ne forte, &c.*] Artificium singulare exhibet hæc Ode, argumentum verò par cum superiori.

2. *Natus ad Aufidum.*] Natus in Apuliæ finibus, ubi fluvius Aufidus altè strepit, & murmurat. Vide lib. 3. Od. ult.

3. *Non antè vulgatas per artes.*] Lyricis versibus, à me primò Latinè compositis lib. 3. Od. ult. & lib. 4. Od. 3. in fine.

4. *Socianda chordis.*] Lyræ aptanda, voce pariter & fidibus canenda.

5. *Non si priores, &c.*] Etsi primas obtinet Homerus, non alii tamen inglorii, qui post illum scripsêre. Vide Gell. lib. 3. cap. 11. ubi refert dubitatum à multis, uter ætate prior, Hesiodúsne an Homerus, & l. 17. c. 21. asserit eos ætatem simul egisse, vel Homerum aliquantò esse antiquiorem.

Mæonius.] Mæonis filius: vel natus in Mæoniâ seu Lydiâ, scilicet è Smyrnâ urbe: quanquam

Septem urbes certant de stirpe insignis Homeri,
Smyrna, Rhodus, Colophon, Salamin, Chios, Argos, Athenæ.

6. *Homerus.*] Hic ingeniorum & omnis *doctrinæ* fons dictus. De quo vide Suidam, &c. Plutarchus scribit nomen à cæcitate Homero inditum, quoniam à Cumæis & Ionibus ὅμηροι vocantur qui oculis capti sunt, eo quod egeant ductoribus, ὁμηρευόντων: aliam quoque etymologiam ibidem profert. Herodot. l. 2. ait Homerum annis ante se quadringentis extitisse. Cornel. Nepos Chron. & Gell. lib. 17. cap. 21. aliique, annis ante

Ceæque

Simonidis, Alcæi minacis, ac Stesichori gravis. Neque tempus abolevit id quod Anacreon olim cecinit. Vivit etiamnum amor, ac spirant ardores mandati chordis Æoliæ virginis. Non una Helene Spartana adamavit pexos mœchi capillos, admirata vestes auro distinctas, ornatum

Ceæque, & Alcæi minaces,
Stesichoríque graves Camœnæ.
Nec, si quid olim lusit Anacreon, [400]
Delevit ætas: spirat adhuc amor, 10
Vivuntque commissi calores
Æoliæ fidibus puellæ.
Non sola comptos arsit adulteri
Crines, & aurum vestibus illitum
Mirata, regalésque cultus, 15

ANNOTATIONES.

Romam conditam centum & sexaginta: pariter vet. Schol. Juvenal. ad Sat. 7. v. 39. Alii aliter. Ad verum accedere propiùs videntur, qui scribunt, floruisse circiter annis centum quadraginta post bellum Trojanum. Apollodor. &c. Cic. de clar. Orator. *Etsi Homeri incerta sunt tempora, tamen annis multis fuit ante Romulum*, & de Orat. n. 135. *Pisistratus*, inquit, *Homeri libros antea confusos sic disposuisse dicitur, ut nunc habemus.* Quintil l. 10. c. 1. ut fluviis & fontibus initium dat Oceanus, sic omnibus eloquentiæ partibus exemplum & ortum dedit Homerus. *Nemo*, inquit *magnis in rebus sublimitate, in parvis proprietate illum superavit. Idem lætus ac pressus, jucundus & gravis, tum copia, tum brevitate mirabilis, &c.* Quanti faceret Homeri opera Alexander Magnus, egregiè Plinius explicat lib. 7. cap. 29. Vide & Cœl. Rhodig. lib. 14. cap. 1. ubi inter mulieres doctrinâ celebres numerat Daphnem Tiresiæ filiam, apud Delphos condendis versibus præcellentem, unde multa ad sui poematis cultum Homerus transtulisse creditus. Cæterùm velut numini cuidam etiam fana & sacella Homero fuisse erecta multis in locis constat, ut Smyrnæ, Alexandriæ, & alibi.

Pindaricæ.] De Pindaro fusè suprà, Od. 2. hujus libri.

7. *Ceæque.*] Simonides Ceius Pausaniæ Lacedæmonum Principi valdè honoratus, perinde ac Hieroni Siciliæ Tyranno, floruit circa Olympiad. 65. Aliter alii; sed non mirum: vixit enim ille perdiu. Divinum hunc Poetam nuncupare divinus ipse Plato, & aliquot ejus versus afferre non dubitavit. Præclarum ex illius Threnis fragmentum exhibet Dion. Halic. ubi Danae ab Acrisio fluctibus maris ad certum naufragium exposita suum deflet infortunium. Vide quæ de eo jam annotavi l. 2. Od. 1. in fine. Valer. Maxim. lib. 1. cap. 7. & 8. Suidam, &c.

Alcæi minaces.] Scilicet is Tyrannis infestus, quosdam etiam suis versibus exterminari fecit. De eo non semel anteà, lib. 1. Od. 32 & lib. 2. Od. 13.

8. *Stesichorique graves Camœnæ.*] Quintil. cit. *Stesichorum, quàm sit ingenio validus, materiæ quoque ostendunt, maxima bella & clarissimos canentem duces, atque Epici carminis onera lyrâ sustinentem. Reddit enim personis in agendo simul & loquendo debitam dignitatem: ac, si tenuisset modum, videtur æmulari proximus Homerum potuisse: sed redundat atque effunditur: quod ut est reprehendendum, ita copiæ vitium est.* Is erat ex Himerâ urbe Siciliæ. Florebat Olympiade 42. ante Christum annis decem & sexcentis. Ejus pauculi admodum versus ad nos usque pervenêrunt. Non prætermittam quod aiunt, proscissâ carmine Helenâ, immissam ab iratis ejus fratribus Castore & Polluce Stesichoro cæcitatem, ablatam verò palinodiam canenti. Dictus quòd Ἔστησεν χορὸν πρῶτος ἐν κιθαρῳδίᾳ, *statuerit chorum primus in citharæ cantu*: nam antea Tisias vocabatur. Suidas. Ei statuam elegantem fuisse positam, quæ summo fuerit propter ingenium honore & nomine, testis Cicero in Verrem. Vide Plin. lib. 10. cap. 29. ubi ait. *suavitatem præmonstratam efficaci auspicio, cùm in ore Stesichori infantis luscinia cecinit*

9. *Anacreon.*] *Lusit*, inquit propriè Horatius: is enim amatoria præcipuè scripsit: Ionicam secutus dialectum, quippe in mediâ natus Ioniâ, Teo civitate. Floruit ante Christum annis prope quingentis. Ex Suidâ, scripsit vitiosa carmina, Iambos, item quosdam versus metri peculiaris, qui ab eo Anacreontici nuncupati sunt. Hos venustos, dulces, ac lepidissimos appellat Gellius l. 19. c. 9. De eo jam l. 1. Od. 17. stroph. 5. ad has voces, *fide Teiâ.* Vide Epod. 14.

12. *Æoliæ puellæ.*] De Sappho Æoliâ sive Lesbiâ lib. 2. Od. 13.

13. *Non sola comptos arsit, &c.*] Exemplis conglobatis probat, si desit poeta, res quasq; laudabiliter confectas interire: ante Helenam, inquit, fuêrunt & aliæ mulieres bellorum causæ, quæ tamen ignorantur, quia nullus scriptor ea literis commendavit Vide Athen. l. 13. c. 1. ubi multa præter Trojanum bella propter mulieres exarsisse ad-

Et

Et comites, Helene Lacæna :		*regium*, ingentémque *comitatum. Nec Teucer primus sagittas contorsit arcu Cretensi. Haud unâ vice Troja* fuit *expugnata. Non solus audax Idomeneus aut Sthenelus pugnas confecit* à *Musis cani dignas. Non primus Hector acer, aut strenuus Deiphobus ingentes plagas tulit pro castis uxoribus ac filiis. Ante Agamemnonem generosi fuêre complures. Verùm cuncti indefleti & obscuri premuntur oblivione sempiternâ,*
Primúsve Teucer tela Cydonio		
Direxit arcu : non semel Ilios	[401]	
Vexata : non pugnavit ingens		
Idomeneus Sthenelusve solus	20	
Dicenda Musis prælia : non ferox		
Hector, vel acer Deiphobus graves		
Excepit ictus pro pudicis		
Conjugibus puerísque primus.		
Vixêre fortes ante Agamemnona	25	
Multi : sed omnes illacrymabiles	[402]	
Urgentur, ignotique longâ		

ANNOTATIONES.

ductis exemplis ostendit.

16. *Helene Lacæna.*] De hâc, ejúsq; adultero Paride, l. 1. Od. 15. & l. 3. Od. 3. *Mirata aurum, &c.* Insolitus nempe Spartanis cultus & luxus. At contrà Phrygii acu vestes pingere auróque exornare primi instituêrunt. Hinc Helena corporis neglectui & parsimoniæ innutrita Paridis ejúsque comitum regalem pompam demiratur. Ovid. Epist. Paridis ad Helenam :

O quoties dices : quàm pauper Achaia nostra est:

. . . .

Parca sed est Sparte : tu cultu divite digna.
Ad talem formam non facit iste locus.
Cùm videas cultus nostra de gente virorum;
Quales Dardanias credis habere nurus?

17. *Primúsve Teucer, &c.*] Telamonis ille filius, Ajacis frater, ab Homero tam celebratus ob artem & peritiam jaculandi, non tamen fuit primus eâ solertiâ insignis: eximii extitêre ante illum jaculatores. At hi minimè sunt clari, quia præcone & vate caruêrunt. Homer. Iliad. θ. primos quosque Trojanorum arcu Teucer perdit, ibiq; octo nominantur ejus sagittis prostrati. Vide & lib. 1. Ode 7. sub finem.

Cydonio arcu.] Apud Cydonem Cretæ insulæ civitatem arcus vel inventi, vel optimi fiebant : aptæ quoq; ibidem ad sagittas cannæ. Meminit Virgil. Eclog. 10. v. 59.

18. *Non semel Ilios vexata.*] Arx illa Trojæ sæpiùs pro ipsâ urbe usurpatur. Expugnata fuit Troja primò ab Hercule, deinde ab Amazonibus, deniq; à Græcis. Priora tamen ea bella & excidia vix nota sunt: posterius verò quàm celebre per Homeri carmen? Vide lib. 3. Ode 3. stroph. 6.

20. *Idomeneus.*] Filius Deucalionis ille, Rex Cretensium, Minois nepos: armatus fulguri, pugnans apro comparatur ab Homero, Il. ν.

Sthenelus.] Is *impavidus & pugnæ sciens* dicitur l. 1. Ode 15. Vide ibid annot.

22. *Hector.*] Hunc Trojanorum fortissimum Homerus Marti & *igni* cuncta devastanti similem dicit. De eo jam l. 3. Ode 3. stroph. 7. frater ejus fuit *Deiphobus*, post illum virtute præcipuus. De his deq; totâ excidii Tojani serie multipliciq; historiâ, consule Dictyn Cretensem, & Daretem Phrygium. Hic refert, *Priamum regem Trojanorum* (patrem Hectoris, Deiphobi, Paridis, aliorùmq; plurium, ex Cic. Tusc. 1.) *vultu pulchro, magnum, voce suavi, aquilino corpore. Hectorem blæsum, candidum, crispum, strabonem, pernicibus membris, vultu venerabili, barbatum, decentem, bellicosum, animo magnum, civibus clementem, dignum & amori aptum. Deiphobum similem patri, dissimilem naturâ, fortem. Alexandrum, sive Paridem, candidum, longum, fortem, oculis pulcherrimis, capillo molli & flavo, ore venusto, voce suavi, velocem, cupidum imperii.*

Graves Excipit ictus, &c.] *Hector* enim diris plagis tandem ab Achille confectus circa muros Trojæ ter ab eo raptatus est. Homer. Iliad. 23. Virgil. Æneid. 1.

Deiphobus.] Helena post mortem Paridis in uxorem assumpta, ejus dolo Græcis proditus est, atque ab his crudeliter necatus, truncatis manibus, pedibus, naribus, auribus, oculis evulsis, Virg. Æn. 6. v. 495.

25. *Vixêre fortes ante Agamemnona Multi.*] Ut apud Trojanos præter Hectorem, Deiphobum, aliósque aliquot; sic etiam apud Græcos præter & ante Agamemnonem & quosdam alios, multi fortissimè dimicârunt, laudeque bellica inclaruêrunt : omnes tamen illi ignorantur, quorum non celebravit virtutes Homerus, aut alius vates.

Agamemnon.] Exercitûs Græcorum princeps & coryphæus, à Darete suprà cit. describitur, *albo corpore, magnus, membris valentibus, facundus, prudens, nobilis.*

Nocte

quoniam sanctum poetam non habuère. Virtus incognita parum differt ab ignaviâ despecta. O Lolli, ego te non relinquam sine meorum carminum ornatu: neque tantas virtutes tuas sinam injustè sepeliri invidâ oblivione. Mens tibi est rerum sciens, æqua in prosperis & adversis, avaritiæ dolis inimica, & spernens pecuniam ad se omnia trahentem: non unius anni Consul, sed quotiescunque judex innocens & fidelis honestum utili anteposuit, atque fronte excelsâ repudiavit munera improborum, suáque arma triumphans protulit per turmas impedire volentes. Non rectè appellaveris felicem eum, qui multa habet: rectiùs autem felicis titulum meretur, qui bene uti donis Deorum,

Nocte, carent quia vate sacro.
Paulùm sepultæ distat inertiæ
Celata virtus. Non ego te meis 30
Chartis inornatum silebo,
Totve tuos patiar labores
Impunè, Lolli, carpere lividas
Obliviones. Est animus tibi
Rerumque prudens, & secundis 35
Temporibus dubiísque rectus;
Vindex avaræ fraudis, & abstinens [403]
Ducentis ad se cuncta pecuniæ:
Consúlque non unius anni,
Sed quoties bonus atque fidus 40
Judex honestum prætulit utili, &
Rejecit alto dona nocentium
Vultu; & per obstantes catervas
Explicuit sua victor arma.
Non possidentem multa vocaveris 45
Rectè beatum. Rectiùs occupat
Nomen beati, qui Deorum
Muneribus sapienter uti,

ANNOTATIONES.

28. *Vate sacro.*] Seu quod instinctu divino afflatur Poëta, *Sacer* vocatur: seu quia *Musarum* mysta, & *Sacerdos*, lib. 3. Od. 1. init. seu quod *poetæ veluti Deorum aliquo dono & munere commendati nobis esse videantur*: quod ait Cicer. de arusp. Resp. 18. ex Ennio. Ovid. 3. de Arte.

Est Deus in nobis, sunt & commercia cœli,
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Et alibi:

At sacri vates & Divûm cura vocantur,
Sunt etiam qui nos numen habere putant.

29. *Paulùm sepultæ distat inertiæ Celata virtus.*] Virtus, quæ non est conspicua, nihilo felicior est, quam inertia & desidia, quam omnes aspernantur.

32. *Totve tuos patiar labores.*] Lollius gravia gessit bella, in Germaniâ, Thraciâ, Galatiâ. Vide Dion. lib. 54.

33. *Lolli.*] M. Lollius Consul fuit cum Q. Æmilio Lepido, A. U. C. 732. Horatio annum ætatis agente 44. Quod ipse indicat lib. 1. Ep. ult. in fine, ubi scribit:

Forte meum si quis te percontabitur ævum,
Me quater undenos sciat implevisse Decembres,
Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.

Ad hunc binæ sunt Horatii Ep. 2. & 18. l. 1. in quarum priore *Maximum* eum appellat.

34. *Est animus tibi rerum prudens.*] Philosophiæ notitiâ, vel usu & prudentiâ instructus, sagax, judicii & consilii vim habens. Non ergo mirum, si Augustus Caio Cæsari filio in Armeniam proficiscenti moderatorem custodemque Lollium dedit.

35, 36. *Secundis Temporibus dubiisque rectus.*] Æquam servas mentem arduis in rebus, non secus ac in bonis temperatam. lib. 2. Ode 3.

37. *Vindex avaræ fraudis, & abstinens.*] Laus hæc minimè Lollio idonea, quem pecuniæ quam rectè faciendi in omnia cupidiorem testatur Velleius Paterculus. Ergo vel tunc latebat adhuc, cum scriberet hæc Horatius, Lollii avaritia, quæ posteà innotuit: vel huc facit Symmachianum illud, quod habet Sidon. Apollinar. lib. 8. Epist. 10. *Ut vera laus ornat, ita falsa castigat.* Constat subinde Cæsarem Lollio offensum, seu quod Orientis provincias expilâsset, seu aliâ de de causâ. Velleius lib. 2. Sueton. Tiber. cap. 13. Plin. lib. 9. cap. 35, &c.

39. *Consulque non unius anni.*] Reipublicæ consuluisti quidem anno uno, ut alii Consules: at ipse tibi semper dominaris, cupiditatesque frænas & coërces, imò passim de illis triumphas, exerens arma tua ubique victricia, scilicet abstinentiam, justitiam, &c. optima certe allegoria, per quam Stoæ dogmata luculenter venditat Horatius.

Duramque

Duramque callet pauperiem pati,
Pejusque letho flagitium timet: 50
Non ille pro caris amicis,
Aut patria timidus perire.

molestamque egestatem ferre & plus horret scelus quam mortem. Is pro familiaribus & patria occumbere non veretur.

ANNOTATIONES.

49. *Duramque callet pauperiem pati.*] Vide lib. 3. Ode 2.

50. *Pejusque letho flagitium timet.*] Juvenal.

Summum crede nefas animam praeferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere causas.

51. *Non ille pro caris amicis, &c.*] Lib. 3. Od. 2. & 19.

ODE X. Ad LIGURINUM.

O Crudelis adhuc, & Veneris muneribus potens, [404]
Insperata tuæ cùm veniet pluma superbiæ,
Et, quæ nunc humeris involitant, deciderint comæ,
Nunc & qui color est puniceæ flore prior rosæ,
Mutatus Ligurinum in faciem verterit hispidam; 5
Dices: heu (quoties te in speculo videris alterum)
Quæ mens est hodie, cur eadem non puero fuit? [405]
Vel cur his animis incolumes non redeunt genæ?

O dure hactenus, & Veneris donis superbe, quando in expectata penna accesserit tua arrogantia, atque defluxerint capilli, qui modò per humeros diffunduntur & qui modò rosâ purpureâ micantior est color, deperditus Ligurinum mutarit in vultum hirsutum; tunc quandocunque te diversum aspexeris in speculo, dices: Eheu, qui nunc adest animus, quare idem non adfuit juveni mihi? vel quare huic menti non revertuntur integra malæ?

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 11. Lib. 1.

1. *O crudelis adhuc &c.*] Speciosi istius pueri amore captum se declarat Horatius hujus libri Od. 1. v. 33. Hic patet vel constantem in tuendâ pudicitiâ Ligurinum extitisse; vel Poetæ nostro non respondisse.

Veneris Muneribus potens.] Pulcritudine, gratiâ, ætatis flore spectabilis.

2. *Insperata tuæ cùm veniet, &c.*] Cùm juventutis ac pueritiæ flos abierit, quod modò non cogitas.

Pluma.] Barba, lanugo, pili. Marcilius tamen contendit non de crescente barba, sed de senescente Ligurino locum hunc intelligendum. Citatque Ovid. Trist. 4. Eleg. 18.

Jam mea cycneas imitantur tempora plumas.

Novus interpres sanè audacior veteres omnes proscindens, imò, inquit, Horatius Græcorum ritu locutus est, qui alas venisse rei alicui dicunt ad significandum illam periisse ac velut avolasse: sensusque est, cùm superbia Ligurini abscesserit, vel perierit forma qua superbus erat, tum demùm fore ut prioris arrogantiæ pœniteat. Acuta sanè interpretatio, cui non dubitarim refragari, & ab omnium antiquorum partibus stare.

3. *Deciderint comæ.*] Hæc verba stabiliunt opinionem Marcilii, quam modò retuli. Id est, cùm jam pauci per tempora capilli cani superfuerint, cumq; μεσαιπόλιος, vel σπαρτοπόλιος, erit Ligurinus; qui nunc spissa gloriatur cæsarie. V. l. 2. Od. 5. in fine: & l. 3. Od. 20. sub finem. Alii tamen explicant de pubertate: eo quod apud veteres comam tondendi mos esset puberibus saltem honestis & castis, qui sic ab effeminatis & delicatis distinguebantur. Alioquin enim impuberes quilibet comam studiosè nutriebant: unde comati & capillati nuncupabantur. De more præcisam eâ ætate cæsariem Diis, præsertimque Apollini, qui comatus fingebatur, consecrandi, dixi alibi.

5. *Ligurinum.*] Quidam legunt *Liguri*, in voluntque verbum *vertere* absolutè poni, &c. apud Virgil. Æneid 1. *Tum prora avertit.* Sed vulgatam lectionem præferendam censeo.

6. *Speculo.*] Velut effeminato quod feminæ tribuit speculum. Sic Juvenalis Othonem Imperatorem vellicat etiam in castris speculum circumferentem. Sat. 2. v. 99. & 103. *Consilium formæ* speculum bellè vocat Martialis.

Alterum.] Longè mutatum, è lævi & polito hispidum, pilosum, horridum.

7. *Quæ mens est hodie, &c.*] Dum annis & pulcritudine florebam, cur non ego quæstum meretricium feci?

8. *Vel cur his animis, &c.*] Aut quare non redeunt mihi imberbes genæ, cùm jam tempore didici, ætatem labi, & formam perire?

Incolumes.] Colore & juventute nitentes, nullis tùm rugis deformatæ, ætatis vigore florentes.

ODE XI.

Ad PHYLLIDEM.

Die natali Mæcenatis invitat eam ad convivium.

O Phylli, amphoram habeo plenam Albani vini *nonum annum transgressi: habeo in horto apium ad corollas texendas: habeo magnam hederæ copiam, qua vinctis capillis resplendes. Nitent ædes argenteis* vasis: *ara verbenis puris coronata optat respergi* cruore *agni mactati. Manus omnium strenuè laborant: famula servis juncta huc illucq; discurrunt. Ignis tremit atrum fumum circumvolvens in apicem. Attamen, ut scias ad quam lætitiam invitaris, celebranda tibi sunt*

EST mihi nonum superantis annum
Plenus Albani cadus: est in horto,
Phylli, nectendis apium coronis:
Est hederæ vis
Multa, qua crines religata fulges. 5
Ridet argento domus: ara castis
Vincta verbenis avet immolato
Spargier agno.
Cuncta festinat manus: huc & illuc
Cursitant mistæ pueris puellæ: 10
Sordidum flammæ trepidant rotantes
Vertice fumum.
Ut tamen noris, quibus advoceris
Gaudiis: Idus tibi sunt agendæ;

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà Od. 2. Lib. 2.

1. *Est mihi, &c.*] Natalem Mæcenatis celebraturus Poeta noster, Phyllidem ad epulas invitat, lautaque spondet fore omnia; ne verò illa Telephi amore retineatur, multis conatur efficere. Virgil. Eclog. 3.

Phyllida mitte mihi: meus est natalis, Iola.

Nonum superantis annum Plenus Albani cadus.] Cadus vini ante novem annos conditi, proindeque maturi & boni.

2. *Albani.*] Quod ex Italicis suavissimum & [illegible]atissimum asserit Athenæus, lib. 1. cap. 25. [illegible]em testatur Plin. lib. 14. cap. 2 & 6. & alibi. [M]artial. lib. 13. Epigram. 109.

3. *Phylli*] De ea jam lib. 2. Od. 4.

[3.] *Apium.*] Hoc arceri ebrietatem, bonumq; [cor]pori odorem conferri aiunt: hinc ex eo co[ron]æ. Vide Plin. l. 20. c. 11. & l. 19. c. 8. [s]ub finem. Vide & l. 1. Od. 36. & l. 2. Od. 7. v. 24. annot.

4. *Hederæ.*] Hæc Baccho sacra, atq; ebrietatis antipharmacum. Apud Theocrit. Idyll. 3. pastor coronam ex hedera & apio implexam gestat Amaryllidis suæ gratiâ.

6. *Ridet argento domus.*] Non displicet novi interpretis mens locum istum sic explicantis: Ædes meæ nitent quasi argentum; munda passim omnia sunt; nec enim tantæ Horatii opes, ut argento reverâ domus collucceret; ut erudite & sagaciter, more quidem suo, ait ibidem Dacerius, quem honoris causâ nomino.

Ara castis vincta, &c.] E vivo cespite structa ara, puris ex more herbis coronata, mox imbuetur mactati agni sanguine.

7. *Verbenis.*] Vide lib. 1. Od. 19. annot. ad v. 24.

Immolato.] Cædendæ victimæ caput aspergebatur mola salsa, id est, farre tosto & sale commixtis: hinc vox, *immolare.*

9. *Cuncta festinat manus, &c.*] Cuncti allaborant, ancillæ famuliq; simul diligenter parant quæcumq; sunt ad convivium necessaria.

11. *Sordidum flammæ, &c.*] Culinæ meæ focus plurimum habet ignis, è quo flammæ sursum feruntur in verticem, & rotæ modo contorquentur ac trepidant, aguntque fumum densum ac sordidum.

13. *Ut tamen noris, &c.*] Ut intelligas quale sit gaudium hodiernum, quanta sit hilaritatis causa, ad quam te voco: Idus sunt Apriles, in quibus natalem celebro Mæcenatis, meo natali jure mihi potiorem.

14. *Idus.*] Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 15. *Nonnullis placet Idus vocatas ἀπὸ τοῦ εἴδους quod eâ die plenam speciem Luna demonstret. Sunt qui existiment Idus ab ove iduli dictas; quam hoc nomine vocant Tusci, & omnibus Idibus ovis immolatur a flamine. Nobis illa ratio nominis vero propior existimatur, ut Idus vocemus diem, qui mensem dividit. Iduare enim Hetrusca lingua dividere est: unde & vidua, quasi valdè idua, id est, valde divisa, vel a viro divisa:*

Qui

Qui dies menſem Veneris marinæ 15
Findit Aprilem:
Jure ſolennis mihi, ſanctiorque [407]
Penè natali proprio, quod ex hac
Luce Mæcenas meus affluentes
Ordinat annos. 20
Telephum, quem tu petis, occupavit
Non tuæ ſortis juvenem puella
Dives & laſciva, tenetque grata
Compede vinctum.
Terret ambuſtus Phaëton avaras 25
Spes; & exemplum grave præbet ales
Pegaſus, terrenum equitem gravatus [408]
Bellerophontem.
Semper ut te digna ſequare; & ultra

Idus, qui dies Aprilem divi-dit Veneri maritimæ ſacrum: *merito mihi feſtivus, atque ſacratior ferè meo natali; quoniam ab eâ die Mæcenas amicus accreſcentes annos computat. Telephum* porrò *nequaquam tuæ conditionis adoleſcentem, quem concupiſcis, cepit virgo opulenta & proterva, retinetque jucundis vinculis aſtrictum.* Cæterum *Phaeton concrematus deſideria cupida comprimit: volucris autem Pegaſus graviter ferens Bellerophontem equitem terreſtrem, inſigne documentum præſtat, ut nunquam non ſectere tibi convenientia;*

ANNOTATIONES.

Hinc patet cur Aprilem findere, id eſt, quaſi medium ſecare ab Horatio dicantur. Idus enim ſunt decima tertia die menſium Martii, Maii, Julii, Octobris: in reliquis autem menſibus ſunt die quinta decima.

15. *Menſem Veneris marinæ, &c.*] Aprilis ſecundus anni Romanorum menſis ab aperiendo dictus, quaſi aperilis, quod eo tempore arbores & plantæ aperire ſe in germen incipiant. Alii dictum putant quaſi Haprhilem, cum aſpiratione, ab ἀφρῦ maris ſpuma, è qua Venus orta creditur, quæ & Ἀφροδίτη inde Græcis appellata. Porro ut primum menſem à patre ſuo Marte, ita ſecundum ab Æneæ matre Venere nominavit Romulus: & in eo Veneri ſacrum fieri à matronis, poſteà conſtitutum. Hæc Macrob. l. 1. Saturnal. c. 12. & ejuſdem l. c. 21. *Cum Sol vernalis Æquinoctii tranſgreditur fines, augendo diem, tunc & Venus læta, & pulchra vir nt arva ſegetibus, prata herbis, arbores foliis. Ideo majores noſtri Aprilem menſem Veneri dicaverunt.* Lege ibid. alia quædam ſcitu non indigna. Vide & ſuprà lib. 3. Od. 26. v. 5. annot.

18. *Quod ex hac luce Mæcenas, &c*] Idibus Aprilis natus Mæcenas prodiit in lucem, Mæcenas, inquam, *præſidium ac dulce decus meum*, ò dies natali proprio mihi ſanctior! Nam & ejus vitam meæ longè antepono.

19. *Affluentes Ordinat annos*] Exinde venientes annos vitæ numerat, ætatemque ordinat. Ut à Conſulibus publicè, ſic privatim a natali ſuo quiſq; annos computabat, inquit Torrent.

21. *Telephum.*] De eo jam lib. 1. Od 13. & lib. 3. Od. 19. hic *ſpiſſa nitidùs coma puroque ſimilis veſpero* commendatur: illic *roſea cervix & cerea brachia* laudantur.

22. *Non tuæ ſortis.*] O Phylli, ne differ ad me proficiſci tui percupidum: nec te remoretur Telephi amor. Hunc enim omninò excutere animo tuo debes, tum quod tibi eſt is diſpar valdè, tum quia occupatus eſt puella ſuæ ſortis, divite ſcilicet, ut ipſe, & ingenua, non meretriciæ conditionis, ut tu.

22. *Puella dives & laſciva*] An illa Chloe, de qua lib. 3. Od. 19.

Tenetq; grata Compede vinctum.] Suis amoribus ſuæq; velut ſervituti prorſus addictum habet.

25. *Terret ambuſtus Phaeton avaras Spes.*] Exemplis probat Horatius non eſſe id appetendum quod eſt ſupra nos, quodque vix ſperare aut aſſequi fas videatur. Nota eſt cuilibet hiſtoria & caſus Phaetontis, qui cùm Solis currum equoſq; regere cupiiſſet, *currûs auriga paterni* temerarius, *magnis excidit auſis*, in Eridanum Jovis fulmine dejectus. Vide Platon. in Timæo. Ovid. Metam. 2. Lucret. l. 5. &c.

26. *Ales Pegaſus terrenum equitem gravatus, &c.*] De Pegaſo alato equo, inter ſidera relato, dixi lib. 1. Od. 27. *Terrenum equitem*, mortalem, nempè *Bellerophontem*, qui à Bellero Corinthi rege interfecto vocabulum ſortitus eſt, Hipponomus anteà dictus. Quod verò pertinet ad rem præſentem, dicitur is poſt occiſam, auxilio Pegaſi Chimæram ſecundis rebus elatus, tentaſſe in cœlum etiam ejuſdem Pegaſi ope aſcendere, ut quid ageret illic Jupiter perſpiceret. At œſtro à Jove immiſſo Pegaſus fatigatus ſeſſorem excuſſit, qui membris confractus decidens curioſæ ambitionis pœnas exſolvit. Vide l. 1. Od. 27. cit. & l. 3. Od. 7. & 12.

29. *Ut te digna ſequare, &c.*] Ut virum conditione tibi ſimilem ſequare: qualis Horatius: diſparem verò, qualis Telephus, non tantum non ſperes aut ſequaris, ſed vites. Alias malè

fugiasque dissimilem, nefas existimando petere plus quam decet. Heus amorum terminus meorum deinceps (nam in posterum alteram mulierem non amabo) disce numeros quos suavi moduleris voce. Cantu mulcebuntur ægritudines importunæ.

Quam licet sperare, nefas putando, 30
Disparem vites. Age jam meorum
Finis amorum;
(Non enim posthac alia calebo
Fœminâ) condisce modos, amanda
Voce quos reddas. Minuentur atræ 35
Carmine curæ.

ANNOTATIONES.

tibi cedet; quemadmodum cessit pessimè Phaëthonti ac Bellerophonti altiora se quærentibus.

31, 32. *Meorum Finis amorum.*] Age, Phylli, quam constanter amare constitui, Telephi oblita confer te ad me. Propert. l. 1. Eleg. 12.

Me neq; amare aliam, neq; ab hac desistere fas est,
Cynthia prima fuit, Cynthia finis erit.

34. *Condisce modos, &c.*] Vel disce cantilenas quas in convivio amabili voce decantes ad diei jucunditatem & hilaritatem: vel è Lyrici meis carminibus disce aliquid, quo in amorem meum alliciaris, canendo apud me inter epulas.

35. *Minuentur atræ Carmine curæ.*] Meos etiam modulando versus, pelles ægritudinem illam curasq; illas, quas Telephi tibi amor invexit.

ODE XII. Ad VIRGILIUM.

Vernam Tempestatem describit: tum invitat eum ad epulas & ad hilaritatem.

Nunc auræ Thraciæ vernum tempus comitantes & mare tranquillum reddentes vela pulsant. Jam neq; prata sunt gelu constricta, nec flumina murmurant hyemis nivibus inflata. Nidum struit avis

JAM veris comites, quæ mare temperant, [409]
Impellunt animæ lintea Thraciæ:
Jam nec prata rigent, nec fluvii strepunt
Hiberno nive turgidi.
Nidum ponit, Ityn flebiliter gemens, 5

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod Od. 6. Lib. 1.

1. *Jam veris, &c.*] Egregiè Parthenius more suo, in hac eleganti Ode, notat verba lectissima, & dictiones haud vulgares: aitque merito dignam videri, quæ ad Virgilium mitteretur; nec enim vel ipsum tot coloribus, tot florum varietatibus efflorescere. Valeant ergo qui adulterinum nescio quem titulo huic Odæ præfixum, è veteribus nonnullis codicibus eruunt perperam, quasi Horatius scripserit ad Virgilium quemdam myropolam seu unguentarium. Certè enim intelligendus hic est Virgilius Poeta, qui rectè *cliens nobilium juvenum*, non alter quisquam censeatur. Vide infrà annot.

Veris comites, &c.] Zephyri proculdubio, quicquid alii sentiant; hi enim ver comitari duntaxat, & maria temperare dici possunt. At cur *Thraciæ animæ* vocantur; nam propriè Boreas è Thracia in Italiam spirat? Ita l. 1. Od. 25. v. 11. Scilicet Thracia ventorum quorumlibet sedes & officina est, teste Eustathio ad Iliad. 9. vel potius, noster Homerum, ut alibi sæpè, insecutus, minus accurate locutus est. Bene citato loco Homerus Boream & Zephyrum e Thracia flantes pariter exhibet: at non item Horatius. Hic siquidem Italus, ille vero è partibus Minoris Asiæ. Atqui diversi planè venti è Thraciâ Italiam Asiamq; perflant, inter hanc & illam ferè mediâ.

Quæ mare temperant.] De Zephyris maria solventibus ac ver parientibus, l. 3. Od. 7. initio.

Animæ.] Allusio ad Græcam vocem, *ἄνεμος, ventus.* Virgil. Æneid. 8.

Quantum ignes animæque valent.

Lucret.

Aurarumque leves animas.

2. *Impellunt lintea.*] Ad navigandum utilia sunt.

3. *Nec fluvii strepunt.*] Qui nivibus liquefactis intumuerant paulò antè, ac vehementiori cursu strepitum edebant, jam nunc imminuti haud ampliùs strepunt.

5. *Nidum ponit, Ityn flebiliter gemens, &c.*] Hirundo jam nidificat.

Ityn.] Homero *Itylum.*

Infelix

Infelix avis, & Cecropiæ domus
Æternum opprobrium, quod malè barbaras [410]
Regum est ulta libidines.
Dicunt in tenero gramine pinguium
Custodes ovium carmina fistulâ, 10
Delectantque Deum, cui pecus & nigri
Colles Arcadiæ placent.
Adduxere sitim tempora, Virgili:
Sed pressum Calibus ducere Liberum
Si gestis, juvenum nobilium cliens, [411]
Nardo vina merebere. 16
Nardi parvus onyx eliciet cadum,

infortunata Ityn lugens miserabiliter, ac sempiterna ignominia Atheniensis familiæ, quia sceleratè vindicavit immanem regis lasciviam. Pastores ovium in herbâ molli cantilenas resonant fistulâ, atque recreant numen. quod gregibus gaudet & umbrosis collibus Arcadiæ. O Virgili, tempus advexit sitim: at si cupis bibere vinum Calibus expressum, tu *cliens illustrium adolescentum, accipies vinum* dato *unguento. Exiguum vas unguenti amphoram*

ANNOTATIONES.

6. *Infelix avis.*] Progne & Philomela Pandionis Atheniensium regis filiæ erant. Illa Tereo regi Thraciæ nupta, Ityn communem filium marito epulandum apposuit, ultura sororem suam ab eo constupratam. Tereus utramque stricto pugione ad necem persequitur. Ecce verò Progne in hirundinem, Philomela in lusciniam, Itys in phasianum, vel, ut alii volunt, in carduelem, Tereus deniq; in upupam transmutantur. Ita fabulatores. Vide Ovid. Metamor. Fab. 7. &c.

Cecropiæ domus Æternum opprobrium, &c.] A Cecrope Atheniensium primo rege denominatur quicquid ad Athenas vel reges Athenarum pertinet. Significatur itaque hîc Pandionis familia, etsi minime Cecropi vel Cecropidis cognata. *Opprobrium*, qui *malè* & injustè mactato Ity filio, *libidinem* ejus patris Terei ulcisci voluit ipsa mater Progne.

9. *Dicunt in tenero, &c.*] Pastores ludunt fistulâ in gramine sedentes, canuntque laudes Panos gregibus præsidentis & collibus Arcadiæ. Vide lib. 3. Od. 18. Virgil. Eclog. 2.

Pan primus calamos cerâ conjunger plures
Instituit; Pan curat oves, oviumq; magistros.

Et Eclog. 4. & 10.

Pan Deus Arcadiæ.

11. *Nigri Colles.*] Vel, umbriferi ob sylvas; vel, fertiles, nam Virgil. Georgic. 2. v. 203.

Nigra ferè & presso pinguis sub vomere terra
Optima frumentis.

12. *Arcadiæ.*] Peloponnesi regio est mediterranea, ab Arcade Jovis & Callistûs filio nuncupata, montanis pascuis amœna, & hinc gregibus educandis, colendoque Pani devota: poetis passim decantatissima.

13. *Adduxere sitim tempora.*] Adultum ver ac jam provectum (in Italiâ videlicet calidius quàm apud Borealiores) adduxit æstum ac *sitim*, proinde suadetque pocula. Quidam putant notari horam diei cœnæ destinatam, puta nonam vel octavam: quo sensu Virg. Georg. 3. v. 327.

Inde ubi quarta sitim cœli collegerit hora.

14. *Pressum Calibus Liberum.*] Cur Liber nominetur Bacchus, & quod pro vino ponatur, vel sciolis compertum. De *Calibus*, urbe Campaniæ, deque vini Caleni bonitate dixi l. 1. Od. 20. v. 9. ubi, *prælo domitam Caleno uvam:* item Ode 31. *premant Calenâ falce vitem, &c.*

Liberum.] Seneca de Tranquill. c. 15. *Non ob linguæ licentiam dictus Liber, sed quia liberat servitio curarum animum, vegetioremque & audaciorem in omnes conatus facit Bacchus inventor vini.*

15. *Juvenum nobilium cliens.*] O Publi Virgili Maro, qui colis Tiberium Drusumque Nerones, Liviæ filios, Marcellum Augusti generum atq; adoptione filium, aliosque Romanæ juventutis ac nobilitatis Principes.

16. *Nardo vina merebere.*] Affer unguentum è nardo, ego vina conferam. De nardini unguenti pretio & natura, l. 2. Od. 11. v. 16. annot. Catullus è contrario Ode 13. ita præscribit ad Fabullum:

Cœnabis benè, mi Fabulle, apud me,
Si tecum attuleris bonam atque magnam
Cœnam. . . . .
Sed contra accipie meros amores,
Seu quid suavius elegantiusve.
Nam unguentum dabo, &c.

17. *Nardi parvus onyx eliciet cadum, &c.*] Modicum unguenti à te collatum à me compensabitur integro vini optimi cado, quod ego petam & mercabor ex horreis publicis.

Onyx.] Græca vox unguem significans pariter & alabastriten, i. e. lapidem colore similem humano ungui. De eo Plin l. 36. c. 7. *Onychem etiamnum in Arabiæ montibus, nec alibi usquam nasci putavere nostri veteres.* Et c. seq. *Hunc aliqui lapidem alabastriten vocant, quem cavant ad vasa unguentaria, quoniam optime servare incorrupta di-*

trahet, quæ modo conditur apothecis Sulpitiis, spem novam dare liberalis, & molestiam ægritudinum discutere idonea. Quod *si ad istam hilaritatem festinas, accede protinus cum tua merce. Scyphis ego meis rigare te nihil conferentem nolo, quasi opulentus in ædibus refertis. Sed abjice retardationem & quæstûs curam: atque dum potes recordatus atri rogi brevem insaniam admisce sapientiæ. Tempestive insanire suave est.*

Qui nunc Sulpitiis accubat horreis,
Spes donare novas largus, amaraque
Curarum eluere efficax. 20
Ad quæ si properas gaudia, cum tua
Velox merce veni. Non ego te meis
Immunem meditor tingere poculis, [412]
Plenâ dives ut in domo.
Verum pone moras, & studium lucri: 25
Nigrorumque memor, dum licet, ignium,
Misce stultitiam consiliis brevem.
Dulce est desipere in loco.

ANNOTATIONES.

ditur. Addit & alia quædam lib. 37. cap. 6. in fine. Dioscorid. lib. 5. cap. 153. Meminit etiam ejus lapidis, è quo facta vasa ὄνυχες dicebantur, Isidor. lib. 16. cap 15. *Alabastrites,* inquit, *lapis candidus, interstinctus variis coloribus, è quo fuit vasculum unguenti evangelici. Cavant enim hunc ad vasa unguentaria.* Martial. lib. 7. Epigram. 93.

Unguentum fuerat, quod onyx modo parva gerebat.

18. *Sulpitiis accubat horreis.*] Quædam erant horrea seu apothecæ in urbis regionibus variis, in quibus venalia seu vina seu fruges condebantur, donec emerentur. Inter alia erant quæ ædificarat Sulpitius Galba, & de ejus nomine appellabantur: deque his loquitur Horatius.

19. *Spes donare novas largus, &c.*] Hæc vini est virtus & proprietas, ut audaciam timidis donet, anxiis solicitudines eximat, &c. Vide lib. 3. Od. 21. strophe 5. Hinc & lib. 2. Ode 7. *Massicum* vocat *obliviosum*, id est, curarum oblivionem inducens.

21. *Ad quæ si properas gaudia, cum tua, &c.*] Ergo si cupis mecum jucundè epulari, atque è meo vino bibere, quasi mercator accede, & affer quòd commutes, redones, remuneres. Ne asymbolus aut immunis venias: para nimirùm quæstiones eruditas, lepidasque argutiolas florentem vino animum lacessentes, quæ sint veluti secundarum mensarum tragemata seu bellaria: de quibus Aul. Gell. lib. 6. cap. 13. & hac quidem *merce* instructus jubetur venire ab Horatio Virgilius.

23. *Immunem.*] Apud Erasmum proverbium est, *immunem venire.* Quædam olim erat cœna ex communi collecta, in quo suam quisq; symbolam afferebat. Vide lib. 3. Ode 23. v. 17.

24 *Plena dives ut in domo.*] Ut facere posset dives rebus omnibus abundans, nihilq; opus habens remunerationis.

25. *Studium lucri.*] Jocus admodum facetus, quo Virgilium abstrahit à musæo, & à condendis assiduè carminibus ipsi profectò quæstuosis: nam pro iis sat liberaliter donatus ab Augusto aliisque proceribus jam fuerat.

26. *Nigrorumque memor, dum licet, ignium, &c.*] Mortis memor, tristisq; ac funebris rogi, in quo cremantur cadavera: quamdiu licet ac vivis, gaudia hujus vitæ carpere festina.

27. *Misce stultitiam consiliis brevem.*] Severitatem aliquantulâ hilaritate tempera; intermitte seria, jocis paululùm vaca. Qui relaxandi animi gratiâ ludendo lasciviunt, quasi insanire videntur. Hinc Poeta *brevem stultitiam* appellat: Anacreon verò σώφρονα λύσσην, *sapientem furorem.*

28. *Dulce est desipere in loco.*] Congruo tempore & loco animi severitatem abjicere expedit, Senec. de Tranquill. lib. 1. c. ult. si *Græco Poetæ credimus,* inquit, *interdum & insanire jucundum est.* Menander in Comœdia cui titulus πωλȣ́μενοι, *venales:* ȣ̓ πανταχȣ̃ τὸ φρόνιμον ἁρμόττει παρὸν, καὶ συμμανῆναι δ᾽ ἔνια δεῖ. *Non sempe sapientiam decet adesse, & insanire cum aliis quandoque oportet.* Ubi vulgò συμβῆναι legi perperam, sententiæ & prosodiæ ratio luculenter evincit.

ODE

ODE XII.
IN LYCEN VETULAM.

Audivere, Lyce, Dii mea vota; Dii
Audivere, Lyce. Fis anus, & tamen
Vis formosa videri: [413]
Ludisque, & bibis impudens;
Et cantu tremulo pota Cupidinem 5
Lentum sollicitas. Ille virentis &
Doctæ psallere Chiæ,
Pulcris excubat in genis.
Importunus enim transvolat aridas
Quercus; & refugit te, quia luridi 10
Dentes, te quia rugæ
Turpant & capitis nives.
Nec Coæ referunt jam tibi purpuræ,
Nec clari lapides tempora, quæ semel [414]

O Lyce, Dii exaudiverunt meas preces; Lyce, Dii exaudiverunt. Jam *vetula es; ac nihilominus cupis apparere speciosa: & jocaris & potas absque pudore; atque tremente voce amorem tardum excitas ebria.* At *ille vigilat in malis formosis Chiæ* ætate *florentis & scientis psallere: Nam quercus arescentes deserit inquietus, avolatque; quoniam te dentes lividi, te rugæ & canities capillorum fædant. Neque* verò *purpureæ* vestes *Coæ, nec lapilli splendentes nunc reddunt tibi*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 5. Lib. 1.

1. *Lyce.* Hujus olim juventute & forma splendidæ amores arrogantiamq; persecutus fuerat Horatius, l. 3. Od. 10. Eidem nunc senio deturpatæ insultat. Sic & Lydiæ quondam pulcræ, jam verò deformatæ illudit l. 1. Od. 25.

4. *Bibis impudens.*] Vinosas semper fuisse mulieres impudicas, notum est: contra, pudicæ vino abstinebant. Vide lib 3. Ode 15. in fine: ibique annot.

5. *Cantu tremulo.*] Hoc referunt quidam ad vitium ingravescentis ætatis, sed melius alii ad animum libidinosum, vocemque ad mollitiem inflexam. Sic Persius Sat. 1. v. 21.

cum carmina lumbum
Intrant, & tremulo scalpuntur ubi intima versu.

7. *Docta psallere Chiæ.*] Meretrices ut plurimum psaltriæ erant, id est, cantare simul & citharam pulsare noverant. Hæc nomen habebat ab insula maris Ægæi, Chio dicta, hodie *Scio*, ann. 1565 à Turcis per nefas & contra fidem occupata: vino optimo celebrata quondam. Vide lib. 3. Ode 19. v. 5.

Excubat] Viget, agit in juvenili facie, in senili verò quasi sopitus elanguescit, segnis, emortuus.

9. *Importunus.*] Levis, mobilis, inconstans: alii perperam; non benè conveniens.

Aridas quercus.] Sic lib. 1. Ode 25. De Lydia, *aridas frondes*, id est, meretrices vetustate deformes, in quibus nec succus, nec color, nec species, ut olim.

12 *Capitis nives.*] Velut duriusculam hanc translationem ac metaphoram, atque à longinqua ductam similitudine notat Quintilianus, l. 8. c. 6. Verùm talia Poetis quidem, non ità verò prosæ convenire ibid. subjungit.

13. *Nec Coæ referunt, &c.*] Præteritos annos, formam pristinam non reducunt seu vestes pretiosæ seu gemmæ & lapilli, nec quivis corporis cultus & ornatus. Auson.

Dicebam tibi, Galla, senescimus: effugit ætas:
Nec revocare potes qui periere dies.

Coæ purpuræ.] Cos Asiæ insula versus oram Cariæ litoralem, hodie *Lango*; valdè ferax, ut proverbio diceretur, *quem Cos non nutrit, hunc neq; Ægyptus*, in eos quibus vix maxima satisfaciunt. Eustath. Iliad. 14. Apellis eximii illius pictoris patria fuit. In ea texebantur panni subtilissimi è bombyce: non procul autem purpura fiebat exquisita. Ergo vel de purpureis reipsa vestibus intellige locum hunc, vel de bombycinis candore eximio nitentibus. V. annot. ad v. 10. Od. 1. hujus lib. Lege & Plin. l. 11. c. 22. ubi, *Telas araneorum modo texunt ad vestem luxumq; feminarum, quæ bombycina appellatur. Prima eas redordiri rursusque texere invenit in Co mulier Pamphila, &c.* & cap. 23. *Bombycas & in Co insula nasci tradunt .... fieri autem primo papiliones parvos nudosque, mox frigorum impatientia villis inhorrescere, & adversum hyemem tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radentes foliorum lanuginem in vellera: hanc ab his cogi subigique unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuarique, ceu pectine, &c.* Falli porrò Plinium constat: nec enim è foliis, quibus insidet papilio, sed ex alvo sua promit tenuem istam lanuginem, filaq; ac totū opus,

annos, quos fluxum tempus condidit incisos annalibus publicis. Eheu, quò venustas, quò nitor, quò agilitas abiit? Ecquid tibi restat ejus, ejus inquam, *quæ amores exhalabat, quæ mihi me abstulerat, post Cynaram felix & famosa, vultu artificiose & belle* composito? *At Cynaræ non longam vitam sors indulsit; diu conservatura Lycen longævæ cornici ætate æqualem, ut adolescentes calidi queant videre facem in favillas redactam, haud absque ludibrio.*

Notis condita fastis 15
 Inclusit volucris dies.
Quò fugit Venus, heu? Quove color decens?
Quò motus? Quid habes illius, illius,
 Quæ spirabat amores,
 Quæ me surpuerat mihi, 20
Felix post Cynaram, notaque & artium
Gratarum facies? Sed Cynaræ breves
 Annos fata dederunt,
 Servatura diu parem [415]
Cornicis vetulæ temporibus Lycen: 25
Possent ut juvenes visere fervidi
 Multo non sine risu,
 Dilapsam in cineres facem.

ANNOTATIONES.

15. *Notis condita fastis.*] In fastis perscribebantur nomina, anni, facta magnorum virorum: seu, fasti libri erant, in quibus cujusque diei annique gesta notabantur, ad memoriam posterorum. Ciceron. Epistol. *Decrevi ut in fastis ad eum diem Bruti nomen ascriberetur . . . . . Quod cum ego dabam Bruto, notam esse in fastis gratissimæ victoriæ memoriam volebam.* Sensus Horatii est: sicut non redeunt anni Consulum aliorumve in fastis & annalibus scripti; sic prior ætas Lyces famosè transacta non redibit. Juventus, forma, gratia, dudum abierunt, nunquam reparabuntur aut redibunt.

18. *Quò motus?* Ubi decorus ille pridem incessus, gestus, & in saltando agilitas, quæ te spectabilem faciebant?

Quid habes illius, &c.] Quid jam habes residuum è pristina tua pulcritudine, qua fueram captus & mihimet ereptus? Virgil. Eclog. 4.

Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error.

19. *Spirabat amores.*] Anacreon scripserat παῖδα Κύπριν πνέουσαν, *Puellam quæ Venerem spirat.* Acta Apostolorum, cap. 9. Ὁ δὲ Σαῦλος ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου. *Saulus spirans minarum & cædis.*

21. *Felix post Cynaram.*] Uni cedens Cynaræ, elegantia scilicet & venustate: post Cynaram secunda. Vel, post mortuam Cynaram mihi tum demum adamata. Vide suprà hujus lib. Ode 1. v. 4.

Notaque & artium Gratarum facies?] Artificiosè composita, fucis exornata: vel iis à natura dotibus instructa, quæ amorem excitant & pelliciunt, quales frons hilaris & aperta, oculorum fulgor, superciliorum nutus, genarum candor aliquo rubore distinctus. Quidam legunt *facie*; nec male.

24. *Parem Cornicis vetulæ, &c.*] Cornicis ætas diuturna, hinc dicta annosa lib. 3. Ode 17. Vide ibi annot.

26. *Possent ut juvenes, &c.*] Ad hoc, ô Lyce, protraxisti vitam usque ad senectutem; ut esses ludibrio juvenibus, te videntibus mutatam & depravatam senio, ac velut extinctam & in viles *cineres dilapsam*; instar facis, postquam ingens lumen splendoremq; emisit, tempore consumptæ & in favillas tenues & siccas redactæ.

ODE

ODE XIV.

Ad AUGUSTUM.

Sat magnos honores ei tribui non posse.

QUÆ cura patrum, quæve Quiritium,
Plenis honorum muneribus tuas,
Auguste, virtutes in ævum
Per titulos, memoresque fastos
Æternet? O quà Sol habitabiles 5
Illustrat oras, maxime Principum; [416]
Quem legis expertes Latinæ
Vindelici didicere nuper,
Quid Marte posses. Milite nam tuo
Drusus Genaunos, implacidum genus, 10
Brennosque veloces, & arces
Alpibus impositas tremendis
Dejecit acer plus vice simplici.
Major Neronum mox grave prælium.
Commisit, immanesque Rhætos 15
Auspiciis pepulit secundis.
Spectandus in certamine Martio,

Quod Senatorum, vel quod Populi Romani studium amplis honorum donis tuas, Auguste, virtutes in sempiternum propaget per inscriptiones & fastos memoriam custodientes? O maxime Principum, quacunque Sol habitabiles terras illuminat, quem Vindelici Imperio Romano nondum subditi senserunt, quantum re militari valeas? Tuis enim exercitibus Drusus non semel strenue profligavit Genaunos immanem gentem, & Brennos celeres, castellaque Alpibus horrificis exstructa. Deinde Neronum major natu *acriter depugnavit, & felicibus auspiciis* tuis *repressit Rhætos feroces: spectari dignus in prælio*

ANNOTATIONES

Metrum idem quod Ode 9. Lib. 1.

1. *Quæ cura, &c.*] Præclarum & luminosum ex abrupto exordium hujus Odes, quæ ut elegantia dictionum & sublimitate materiæ, sic & arte & ingenio par omninò est quartæ hujus libri. Hic Tiberii, sicut illic Drusi virtutes celebrat Poeta, utrobiq; verò gloriam omnem in Augustum confert, singulari prorsus industriâ & artificio.

2. *Honorum muneribus.*] Publicis monumentis, statuis, inscriptionibus honorificis, &c.

4. *Memores fastos.*] Commentarios publicos, quibus virorum illustrium nomina & facinora inscribuntur cum laude, ac posteritati commendantur, rebus per annos & tempora digestis & consignatis.

5. *Æternet.*] Non. Marcell. ex Varrone, Rer. human. l. 2. *Literisque ac laudibus æternare.*

O quà Sol habitabiles, &c.] Auguste, maxime Principum, qui habitabili terrâ quacunque sunt ac dominantur.

8. *Vindelici.*] Suprà Ode 4.

9. *Milite nam tuo, &c.*] Tuis nimirum auspiciis, tua felicitate hostes devicit Drusus.

10. *Genaunos, Brennos*] Alii frustrà, *Geraunos, Tenaunos*; item *Brennos, Brencos, &c.* ex Strabone, disertè Genauni & Brenni partem Alpium exteriorem cum Noricis & Vindelicis habitabant. Unde noster mox, *arces Alpibus impositas.* Vide Flor. lib. 4. & Vell. Patercul. anteà cit. Ode 4. hujus libri.

Implacidum genus.] Ex Strab. cit. cùm illi urbem expugnarant, non viros occidebant solùm, sed infantes etiam masculos, imò mulieres prægnantes, si masculis gravidas vates respondissent.

12. *Alpibus tremendis.*] Ob nives & præruptas cautes aditu difficillimas, neque, ut ait Florus, *quo bellum non posse ascendere videbatur.* Adde *Gentes numero frequentes, feritate truces, &c.* quod habet Vell. Patercul.

13. *Plus vice simplici.*] Nonnulli sic interpretantur: Non simpliciter vices reddens hostibus, sed multò acceptis majora iis mala & damna invehens.

14. *Major Neronum.*] Claudius Tiber. Nero, de quo supra, Ode 4. Is Druso fratri datus adjutor ac in subsidium missus præclarè bellum confecit, ut fusè narrat Vell. Paterc.

Rhætos.] Suprà Ode 4.

16. *Auspiciis pepulit secundis.*] Auspiciis Augusti fretus.

Pepulit.] Rectè & ex fide historiæ. Nam quos perdomitos adulatoriè Velleius scribit, veriùs coercitos duntaxat ait Suetonius, Octav. c. 21. V. & Euseb. Chron. ad Olympiad. 193.

Devota

Martis, quàm magnis cladibus vexaret corda neci pro libertate addicta; acer exagitare hoſtium catervas, & agere frementem equum per medias flammas, ferè quomodo Notus agitat mare turbatiſſimum, Vergiliis nubes rumpentibus. Aufidus tauri formam habens & Dauni Appuli regionem irrigans ita fluit rapide, quando graſſatur & magnam eluvionem parat agris cultis; ſicut Tiberius Nero Barbarorum copias armis inſtructas ingenti ſtrage cecîdit, atque primos & ultimos ſternens terram operuit cadaveribus, victor abſque damno; te milites, te conſilium, te Deos tuos ſuppeditante. Enimverò quo die

Devota morti pectora liberæ
Quantis fatigaret ruinis:
Indomitas prope qualis undas 20
Exercet Auſter, Pleiadum choro [417]
Scindente nubes, impiger hoſtium
Vexare turmas, & frementem
Mittere equum medios per ignes.
Sic tauriformis volvitur Aufidus, 25
Qui regna Dauni præfluit Appuli,
Cùm ſævit horrendamque cultis
Diluviem meditatur agris:
Ut Barbarorum Claudius agmina
Ferrata vaſto diruit impetu, 30
Primoſque & extremos metendo
Stravit humum, ſine clade victor;
Te copias, te conſilium, & tuos
Præbente Divos. Nam tibi, quo die [418]

ANNOTATIONES.

18. *Devota morti pectora liberæ.*] Mori paratos potius libertate fruentes, quàm vivere ſerviendo.

20. *Indomitas prope qualis, &c.*] Similitudine conglobatâ rem illuſtrat, & mirum quantum augent. Nec leviter præteri, lector, iſtas ingenii opes.

21. *Auſter.*] Ventus meridianus excitandis tempeſtatibus famoſus, ut alibi fuſius annotavi.

Pleiadum.] Septem ſtellæ ſunt inter arietis caudam & tauri collum, quarum ortus occaſuſq; nimbos ac tempeſtates ciet. *Choro.* Ex Hygino. Aſtron. lib. 2. cap. 22. *Pleiades choreas ducere exiſtimantur.* Ita dictæ, vel quaſi πλείονες, *plures*; vel potiùs à πλέω, *navigo*: quia navigandi tempus indicant ortu ſuo matutino, ſcilicet circa æquinoctium vernum: hinc & Latinis Vergiliæ dicuntur à vere. Harum meminit Cic. de Nat. Deor. 2.

24. *Medios per ignes.*] Per medium pugnæ fervorem, hoſtium cuneos perrumpendo: vel, per accenſos reverâ ab hoſtibus ignes, per incenſa caſtra, &c.

25. *Tauriformis Aufidus.*] De eo flumine lib. 3. Ode ult. & hujus lib. Ode 9. *Tauriformis.* qui rapido curſu, & alliſis ad ripas aquis ingens murmur edat, quaſi tauri mugitum. Hinc nomen & fabula. Alias alii, ſed longiùs & perperam etymologias petunt.

26. *Dauni Appuli.*] Lib. 1. Ode 22. ſtroph. 4. l. 2. Od. 1. ſub finem. Item Od. 6. hujus lib.

27. *Cum ſævit.*] Quando exundat, agriſque infert vaſtitatem, & *ſternit ſata læta boumque labores*; quod canit Virgil. Æneid. 2,

28. *Meditatur.*] Dictio perelegans, pro quâ ineptè alii, *minitatur*.

29. *Barbarorum.*] Rhætorum.

Claudius.] Tiberius Nero, de quo antè.

32. *Sine clade victor.*] Ex Velleio Paterc. cit. ad Ode 4. hujus libri, *ſine ullo detrimento commiſſi exercitus: quod præcipue huic duci ſemper curæ fuit, &c.*

33. *Te copias, te conſilium, &c.*] Omnis ergo laus & gloria victoriæ ceſſit Auguſto; cujus auſpiciis Tiberius victor extiterat. Nam ſolius Imperatoris etiam abſentis valere auſpicia ad gerenda bella veteres exiſtimabant. Et hinc ad eum ſemper victoriam referebant, cujus auſpiciis debellatum fuerat. Sueton. Octav. c. 21. *Domuit partim ductu, partim auſpiciis ſuis Cantabriam. . . . . . Item Rhætiam, & Vindelicos, &c.*

Ovid. Triſt. 2.

Per quem bella geris, cujus nunc corpore pugnas:
Auſpicium cui das grande, Deoſque tuos.

34. *Nam tibi, quo die, &c.*] Quo die captam Alexandriam victor intraſti, eodem die poſt annos quindecim per Tiberium Rhætos debellaſti, ſecundoſque exitus & optatum decus habuiſti.

Quo die.] Ultimo die Sextilis menſis, ann. U. C. 723. prior illa de Antonio & Cleopatra victoria Auguſto contigerat; poſterior autem de Rhætis, Vindelicis, &c. ann. U. C. 738. Clemens Alexandrinus Stromat. l. 1. poſt medium hunc Horatii locum affert. Vide Euſeb. Chron. Sueton. Vell. Patercul. Flor. &c.

Portus

Portus Alexandria supplex. 35
Et vacuam patefecit aulam,
Fortuna lustro prospera tertio
Belli secundos reddidit exitus,
Laudemque & optatum peractis
Imperiis decus arrogavit. 40
Te Cantaber non ante domabilis,
Medusque, & Indus, te profugus Scythes
Miratur, ô tutela præsens
Italiæ dominæque Romæ!
Te, fontium qui celat origines, [419]
Nilusque, & Ister, te rapidus Tigris, 46
Te belluosus qui remotis

Alexandria supplicans tibi portus & aulam desertam aperuit, post tertium lustrum fortuna obsecundans prosperum militiæ finem præbuit, & honores expetitamq; gloriam confectis expeditionibus tribuit. Te Cantaber antea invictus, & Medus atque Indus, te Scytha vagus reveretur, ô Cæsar, certum columen Italiæ ac Romæ Principis! Te Nilus aquarum scaturiginem abscondens, te Danubius, te vehemens Tigris, Te Oceanus belluas educans qui separatis

ANNOTATIONES.

35. *Portus.*] Quidam legunt *portas*.

Alexandria.] Alexandri opus, ab eo magna etiam olim dicta, urbs Ægypti primaria, portū habet commodissimū emporiūq; celebre.

36. *Vacuam patefecit aulam.*] Cùm in eam urbem confugissent Antonius & Cleopatra, invadentibus Romanis demum, ille sibi manus attulit violentas, deportariq; semianimis voluit in Mausoleum à Cleopatra conditum, quò & hæc se recepit. *Vacuam* ergo *aulam* victor Augustus reperit.

39 *Peractis Imperiis, &c.*] Confecto jam bello Rhætico & Vindelico, item Pannonico atque Germanico: finitis expeditionibus, feliciterque orbe pacato. Vide Ode seq.

Optatum decus] Hoc alii referunt ad Tiberium, qui ob res bene gestas & confectas, ovans urbem ingressus est: melius alii ad Augustum; cui decreti tum demum sunt honores divini, dominatusque perpetuus.

41 *Te Cantaber, &c.*] Adverte, studiose lector, amplificandi ubertatem & felicitatem, verborum dictionumq; copiam & lumen. De Cantabris l. 2. Ode 6. init. l. 3. Ode 8. ubi,

Servit Hispanæ vetus hostis oræ,
Cantaber serâ domitus catenâ.

42. *Medusque & Indus.*] l. 1. Od. 12. l. 3. Od. 8. *Scythes.*] Lib. 1. Ode 19 & 35. lib. 2. Ode 9. in fine, Lib. 9. Ode 8. & 24

43. *Tutela præsens Italiæ*] Lib. 3. Ode 5.

Præsens divus habebitur Augustus.

Virgil. Eclog. 1. v. 42.

. . . . . . neque s. m. e. licebat
Nec tam præsentes alibi cognoscere Divos.

46. *Nilus.*] Metonym. pro Ægypto provictâ, quàm rigat & fœcundam reddit exundatione suâ fluvius ille vel solo notus nomine. De eo plura l. 3. Od. 3. stroph. 12. *fontium qui celat origin. s.* Plin. l. 5. c. 9. *Nilus incertis ortus fontibus, &c.* Ita quidem veteres: at modò compertus est oriri duobus è fontibus in Æthiopiâ superiori regnoq; Abassinorum, in terra Sacahala, inter excelsos montes; augetur verò primum fluviis Gema, Kelti, Branti, aliisque subinde compluribus. De Nili origine nuper disseruit eruditè Isaacus Vossius; nec non Michael Ant. Baudrandus in suo Lexico seu Commentario ad Philipp. Ferrarium.

Ister] Seu Danubius, fluvius Germaniæ maximus, per ostia sex aut septem in Euxinum mare labitur Ammian. Marcell. Ptolem. &c. Synecd. pro Germaniâ, quam *sic perdomuit* Tiberius Nero, *ut in formam pœnè stipendiariæ redigeret provinciæ:* quare *tum alter triumphus cum altero consulatu ei oblatus est* Vell. Paterc. lib. 2. jam sæpè citato. Vel potius intelligendi sunt provicti populi ad Istrum usque, scilicet Vendelici, Pannonii, Daci, &c.

Rapidus Tigris.] Is Armeniæ fluvius oritur è montibus Ararath, Euphratem recipit, in sinum Persicum effunditur. Supra omnes Asiæ fluvios rapidus, nomen adeptus est; eo quod tam velox esse videatur quàm sagitta, quæ tigris appellatur apud Medos. Vide Plin. l. 6. c. 27. Porrò indicantur hic Parthi, qui Armeniâ quam tenebant, Augusto jubente, cesserunt, imò signa victis Romanis erepta ultrò remiserunt, ut dictum est Ode 5. lib. 3.

47. *Te belluosus qui, &c.*] Oceanus Britannicus pro ipsa Britanniâ majore, quæ modò Anglia nuncupatur; nam ab hujus insulæ primoribus ad Augustum missæ sunt legationes ad amicitiam ejus deposcendam: ut annotavi ad Ode 5. lib. 2.

Belluosus.] Novum epithetum, sed aptissimum: quod ut intelligas, lector, consule Plin. l. 9. c. 5. ubi sic habet: *D. Augusto legatus Galliæ scripsit, complures in littore apparere exanimes*

Obstrepit

Britannis obmurmurat, te regio Galliæ mortem haud timentis, atque Hispania ferox veneratur. Ibi crudeles Sicambri conditis armis obtemperant.

Obstrepit Oceanus Britannis,
Te non paventis funera Galliæ, [420]
Duraque tellus audit Iberiæ, 50
Te cæde gaudentes Sicambri
Compositis venerantur armis.

ANNOTATIONES.

Nereidas . . . . . . Tiberio Principe contra littus insularum Lugdunensis provinciæ belluas amplius trecentas simul reciprocans destituit Oceanus, miræ varietatis & magnitudinis: nec pauciores in Santonum littore; interque reliquas, elephantos & arietes . . . . expulsam belluam in littora Gaditana, cujus inter duas pinnas ultimæ caudæ cubita sexdecim fuissent, dentes ejusdem centum & viginti, maximi dodrantium mensurâ, minimi semipedum. Bellua cui dicebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romæ apportata ex oppido Judææ Joppe, ostendit inter reliqua miracula in Ædilitate suâ M. Scaurus, longitudine pedum quadraginta, altitudine costarum Indicos elephantos excedente, spinæ crassitudine sesquipedali.

49. *Britannis.*] De adjectis Augusti Imperio hisce populis dixi lib. 3. Ode 5. v. 3. Jam qui sint illi dicendum. Insula est in Oceano Septentrionali maxima, olim Albion dicta, Galliæ obversa, Britannis pridem habitata. Hos avitis sedibus expulerunt Angli, Germanica natio, circa Annum Christi 441. In Cisinarinam porrò migrantibus illis regionem, quæ primus Aremorica dicebatur, exinde Britannia minor vocata, & nunc pars est regni Francorum.

49. *Non paventis funera Galliæ.*] Galli præ ferocitate mortem spernebant adeo, ùt imminens evidensque vitæ periculum declinare cum possent, minimè tamen vellent: fortè quod metempsychosin à Druidis edocti spem reviviscendi conciperent. Hinc & coronati pugnabant. Testis Ælianus, Var. Histor. lib. 12. cap. 18. Cæsar bell. Gall. lib. 6. cap 13. *In primis Druides hoc volunt persuadere, non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios; atque hoc maximè ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto, &c.*

50. *Dura tellus Iberiæ.*] Hispani labore & militiâ indurati. Vide supra annot. hujus libri Ode 5. v. 28.

51. *Sicambri*] Suprà hujus libri Ode 2. v. 36. annot.

ODE XV.
AUGUSTI LAUDES.

Meditantem me canere certamina & urbes expugnatas Apollo citharâ objurgavit, ne vela exigua committerem Tyrrheno mari.

PHOEBUS volentem prælia me loqui,
Victas & urbes, increpuit lyrâ,
Ne parva Tyrrhenum per æquor

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Ode 9. Lib. 1.

1. *Phœbus volentem, &c*] Perperam certè nonnulli codices Oden hanc præcedenti junctam habent & continuam. Imò Poeta in Augusti laudes passim effusus, ut annotavi anteà, cùm cæteris omnibus ipsiq; Augusto satis faceret, ipse verò sibi nunquam satisfacit. Hinc est quod istic à Phœbo se ait monitum atque objurgatum, quod laudandum Cæsarem pro meritis singularibus assumeret, qui omni esset laude major: sicque novum laudis genus contexit. Lib. 3. Ode 3. similiter.

Quo, musa, tendis? Desine pervicax
Magna modis tenuare parvis.

2. *Increpuit lyrâ.*] Vulgò jungunt vocem *lyrâ* cum verbo *loqui:* sed profectò duriusculus foret contextus: nec tam disjuncta opus est connectere ad optimum sensum. Arbiter esto, lector emunctæ naris.

3. *Ne parva Tyrrhenum, &c.*] Ne vellem exiguâ cymbâ navigare ingens æquor; id est, ne tenui facultate dicendi præditus ad magna Augusti merita laudibus extollenda me accingerem infelici exitu. Ita modestíæ suæ quidem Horatius, Augusti verò magnitudini diserte velificatur. De mari Tyrrheno lib. 1. Ode 11. v. 6. & alibi. Hic verò pro quolibet vasto mari ponitur, per metonymiam.

Vela darem: Tua, Cæsar, ætas
Fruges & agris rettulit uberes,
Et signa nostro restituit Jovi,
Direpta Parthorum superbis
Postibus; & vacuum duellis
Janum Quirini clausit: & ordinem
Rectum, & vaganti fræna licentiæ
Injecit; amovitque culpas,
Et veteres revocavit artes;

[421] 5 [422] 11

Tuum, Auguste, ævum revocavit agris messem fœcundam, nostroque Jovi reddidit vexilla arrogantibus Parthorum valvis ablata: obseravit Janum Quirini bellis vacuum: justas etiam leges & modum imposuit licentiæ effrænatæ: sustulitque flagitia: nec non antiquas reparavit disciplinas;

A N N O T A T I O N E S.

4, 5. *Tua, Cæsar, ætas Fruges & agris rettulit uberes*] Hac ætate tua cultos videmus agros, uberesque messes habemus per providentiam tuam; cùm antea à bellis civilibus aut hostilibus sterilitas & vastitas rura deformarent atq; depopularentur. Suprà O[illegible] l. [illegible]. hujus libri.

6. *Signa nostro restituit Jovi.*] Reposita sunt in Jovis Capitolini templo signa Romana, ibidem servari solita; quæ quidem profligatis Crasso Antonioq; Parthi ademerant, templorumque suorum parietibus & columnis suspenderant velut ἀναθήματα, non sine ingenti sua superbia, pariq; ignominia Romani nominis. Verùm illi Augusto obtemperantes restituerunt vexilla nostra. Lib. 3. Od 5. V. Justin. l. 42. in fine. Sueton. Octav. c. 21. &c. necnon Pers. Sat. 6 v. 45. Memineris autem hæc à Poeta non temerè Augusto [illegible] occini, quòd nosset perquam grata esse: nam & cusi sunt nummi cum hac epigraphe, SIGNIS RECEPTIS, & Marti Vindici fanum Cæsar ædificavit. Testis Dio.

9. *Janum Quirini clausit.*] Templum scilicet Jano conditum & consecratum à Quirino seu Romulo, Augustus finitis bellis clausit. De Jano fusè disserit Macrob. 1. Saturn. cap. 9. *In sacris*, inquit, *invocamus Janum geminum . . . Janum, patrem quasi Deorum Deum . . . . Janum Quirinum, quasi bellorum potentem ab hasta quam Sabini curim vocant. Janum Patulcium, & Clausium; quia bello valvæ ejus patent, pace clauduntur.* Causam porrò & originem istius ritûs petit à bello Sabino; quo, irruentibus in urbem *per patentem portam Janualem* hostibus, *ex æde Jani magna torrentium vis erupit*, hostesque *undis scatentibus, ferventi aqua, rapidaq; vortigine*, aut excussit, aut devoravit. *Ea re placitum, ut belli tempore, velut ad urbis auxilium profecto Deo fores reserarentur.* Sed & facile est augurari, ideò Jani templum belli temporibus apertum, ut ad eum populi vota precesq; deferrent, quem *bellorum potentem* credebant. Ita Macr. mox cit.

Clausit.] Suet. Oct. c. 22. *Janum Quirinum non semel atq; iterum à condita urbe, memoriam ante suam clausum, in multo breviore temporis spatio, terra marique pace parta ter clausit.* Orosius l. 6. c. 20. & [illegible] distinguit tem[illegible]; *Primò post Actiacam pugnam; iterum victis Cantabris.* (Et de hac secunda Jani templi clausura loquitur istic Horatius, qui tertiam minimè vidit, jam tum fato functus) *tertiò gentibus omnibus terra mariq; pace compositis.* Dio pariter l. 53. & 54. ubi clausum ab Augusto Janum notat, primò in quinto suo consulatu, post Actiacam victoriam: iterum consulatu decimo: tertiò consulatu undecimo: ex lapide qui Emeritæ in Hispania:

IMP. CÆS. DIVI
F. AUGUSTUS PONT. X. MAX.
COS. XI.
TRIBUNIC. POT. X. IMP. VIIII.
ORBE MARI ET TERRA
PACATO. TEMPLO JANI CLUSO.

Vide Just. Lips. Elect. 1. c. 20. ubi luculenter evincit eos, qui ex Livio & Plutarcho, *quasi rem confessam sumunt* incassum quidem, *Janum non ter ab Augusto, sed tantum semel clausum, idq; post Actiacum bellum.* Unde & Glareanus perperam emendat Suetonium cit. è *Tertio clausit*, pro, *Ter clausit.* Quibus egregie occinit Lips. ibid. *Parcite boni manes, non ego vos solicito: tamen hic largiter errastis.*

10. *Et vaganti,*] Quidam legunt, *evaganti*, junguntq; sic priores voces cum sequentibus: *Ordinem rectum evaganti fræna licentiæ injecit.* De coercitis grassatoribus ab Augusto, Suet. 32.

11. *Amovitque culpas.*] Suetonius Octavius, cap. 34. *Leges retractavit, & quasdam ex integro sanxit: ut sumptuariam; de adulteriis, de pudicitia, de ambitu, de maritandis ordinibus. . . . . . divortiis modum imposuit, &c.* Vide & cap. 42. &c.

12. *Veteres revocavit artes; Per quas, &c.*] Priscas Virtutes, Religionem, Fidem, Justitiam, Temperantiam, Patientiam, per quas primi Romani hostibus formidabiles perinde atq; admirabiles amabilesq; extiterunt. Vell. Paterc. *Finita vicesimo anno, bella civilia sepulta externa, revocata pax, sopitus ubiq; armorum furor re-*

Per-

quibus nomen Romanum opesque Italiæ amplificatæ sunt, atque Imperii gloria potentiaque ob Occasu ad Orientem est propagata. Augusto Rempublicam tenente, pacem non turbabit civilis tumultus vel impetus, nec odium quod gladios fabricat, & civitates efficit adversas ac miseras: Julias leges haud frangent, qui altum Danubium potant, non Getæ, non Seres, aut Persæ fallaces, nec nati ad amnem Tanaim. Nos autem diebus tam festis quàm profestis inter dona hilaris Bacchi, cum liberis & conjugibus nostris, numinibus antea ritè invocatis more majorum,

Per quas Latinum nomen & Italæ
Crevere vires, famaque & imperî
Porrecta majestas ad ortum 15
Solis ab Hesperio cubili.
Custode rerum Cæsare, non furor
Civilis, aut vis exiget otium:
Non ira quæ procudit enses,
Et miseras inimicat urbes. [423]
Non, qui profundum Danubium bibunt, 21
Edicta rumpent Julia; non Getæ,
Non Seres, infidive Persæ,
Non Tanaim prope flumen orti.
Nosque & profestis lucibus, & sacris 25
Inter jocosi munera Liberi,
Cum prole, matronisque nostris,
Ritè Deos priùs apprecati,

ANNOTATIONES.

stituta vis legibus, judiciis auctoritas, Senatui majestas, & prisca illa & antiqua Reipublicæ forma revocata: rediit cultus agris, sacris honos, securitas hominibus, certa cuique rerum suarum possessio: leges emendatæ utiliter, latæ salubriter, &c.

14. *Imperii Porrecta majestas ad ortum, &c.*] *Augustus ab Oriente in Occidentem, à Septentrione in Meridiem, ac per totum Oceani circulum, cunctis gentibus una pace compositis, Jani portas tertiò ipse tunc clausit, quas ex eo per duodecim ferè annos quietissimo semper obseratas otio ipsa etiam rubigo consignavit.* Oros. lib. 6. cit.

15. *Ad ortum Solis ab Hesperio cubili.*] Sol dum occidit, Atlantico Oceano conditur, & quasi requiescit *cubili*; quod *Hesperium* dicitur ab Hespero stella, quæ vesperi ad Occidentem apparet; unde & Hesperiæ ultimæ nomen datum Hispaniæ, eo quod ultima sit ad occasum regio. Cùm verò simpliciter Hesperiam vocant auctores, indicant Italiam ab Hespero, Atlantis fratre, qui cò se ex Africa contulit, sic nominatam.

20. *Inimicat.*] Quintus Cicero de petitione consulatus, n. 37. *Sin autem neges, statim sese alienant, & inimicantur.* Alii tamen codices aliter, nec habent vocem *inimicantur:* sed tantùm: *Sin autem id neges, certe abalienes & statim & plures.*

21. *Qui Danubium bibunt.*] Accolæ Danubii fluminis, nempè Suevi, Norici, Vindelici, Daci, Pannonii, Germani; de quibus ante. De Danubio sive Istro, præced. Od. 14. Vide & Od. .. hujus libri.

22. *Edicta Julia.*] Suprà ad voces, *amovitque culpas.* Ex Sueton. Octav. 34. Dione l. 53. & 54. Vide & Carmen seculare post Epod.

Getæ.] Et hi Danubium prope habitant ac bibunt, hodie Moldavi; Scythis vicini sunt, & inter Dacos numerantur.

23. *Seres.*] Scythæ, Indi, &c. Vide plura de his lib. 1. Od. 12. v. sub finem.

Infidive Persæ.] Parthi regionem Perside comprehensam incolentes, de quibus l. 1. Od. 12. & 19. & lib. 3. Od. 5. *Infidi,* qui Crassum simulata pace occiderunt.

24. *Tanaim prope flumen orti.*] Scythæ, de quibus lib. 1. Od. 19. lib. 2. Od. 9. lib. 3. Od. 24. De Tanai, quem *Scythicum amnem* vocat Horat. lib. 3. Od. 4. v. 36. Od. 10. v. 1. Od. 29. v. 28. Vide ibi annot.

25. *Nosque & profestis, &c.*] Nos Romani tot ab Augusto beneficiis cumulati, ipsum ejusque majores canere non intermittemus, tam *profestis lucibus,* quam *sacris:* atque adeo quotidie, in conviviis publicis privatisque, honorem Augusto deferemus per libationes, etiam & vota precationesque. Vide annot. suprà Od. 5. stroph. 8. & seq.

Profestis lucibus, & sacris.] Macrob. Saturnal. lib. 1. cap. 16. ita scribit: *Festi Diis dicati sunt, profesti hominibus ob administrandam rem privatam publicamque concessi, &c.* Et postea, *profesti & qui ex his procedunt, sunt fasti, comitiales, comperendini, stati, præliares.* Hos deinde singulos explicat ibid.

26. *Jocosi munera Liberi.*] Vina sunt Bacchi munera: is verò *lætitiæ dator,* Virgil. Æneid. 1. v. 738.

28. *Ritè Deos prius apprecati.*] Inter libationis Dii invocabantur.

Virtute

Virtute functos more patrum duces,
Lydis remisto carmine tibiis, [424]
Trojamque & Anchisen, & almæ 31
Progeniem Veneris canemus.

adjuncto carmine Lydiis fistulis, celebrabimus duces virtute insignitos, atque Trojam & Anchisen, sobolemque jucundæ Veneris.

ANNOTATIONES.

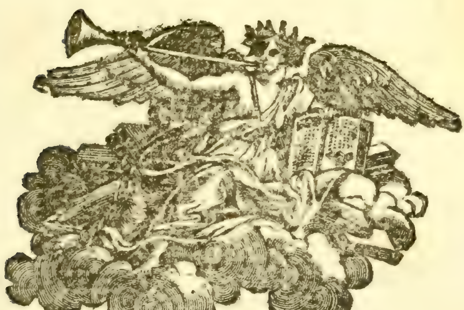
29. *Virtute functos.*] Cic. Tuscul. 1. n. 109. *Nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ perfecto functus est munere.*

Duces canemus Lydis remisto carmine tibiis.] Cic. mox cit. Tusc. 1. initio. *Est in originibus,* inquit, *solitos esse in epulis canere convivas ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus.* De legib. 2. n. 62. *Honoratorum virorum laudes ad cantus & ad tibicinem prosequuntur.* Valer. Maxim. lib. 2. cap. 1. in fine. *Majores natu in conviviis ad tibias egregia superiorum opera carmine comprehensa pangebant, quo ad ea imitanda juventutem alacriorem redderent.*

30. *Lydis.*] Modi ac numeris hilarioribus. Nam tibiarum modi varii; Dorius gravis; Ionicus floridus; Phrygius religiosus: at *Lydius* mollis & suavis. Sicut *Lydi* Asiæ Minoris populi Ionibus Phrygibusq; affines ac medii, malè semper audierunt, velut effeminati, & cupediarum, voluptatum, deliciarumque sectatores. Proverb. *Lydis more,* apud Herodotum, Suidam, Athenæum, Lib. 12.

31. *Trojam & Anchisen, &c*] Canemus Trojam, Anchisen, Æneamque ejus & Veneris filium, totamq; gentem Juliam inde ortam, Julium Cæsarem, Augustum. in Juliam familiam adscitum, Tiberium, Drusum. Lucret.

Æneadum genitrix, hominum Divumque voluptas,
Alma Venus.

Q. HORATII

Q. HORATII FLACCI
EPODON LIBER;
SIVE
ODARUM
LIBER QUINTUS.

ODE I.
Ad MÆCENATEM.
Cui ad Bellum Actiacum ire paranti offert se comitem.

Navigabis, O amice, Liburnicis navibus *inter excelsa navium munimenta,*

IBIS Liburnis inter alta navium, [425]
Amice, propugnacula;

ANNOTATIONES.

Metrum est Iambicum. Prior quisque versus est trimeter; alter quisque dimeter.

De hujus libri titulo primùm dicam pauca. Illum Horatius non inscripsit unquam: excogitavere Grammatici, multis pòst annis, imò pòst aliquot secula, Horatii Odas aliaq; opera colligentes, compingentes, & eo ordine quem modò videmus, digerentes. Unde verò Epodos commenti sunt? Certant etiamnum eruditi. An quòd ultimus sit Odarum liber, & quasi pòst Odas? At levicula ratio. An quòd Odæ istæ sint pòst alias factæ? Imò verò pleræque hujus libri aliis sunt priores, v. g. Epod 9. manifestè antecedit Oden 37. l. 1. An quod longiori versui brevior attexitur? Atqui hujus generis Odæ reperiuntur etiam in cæteris libris; & in hoc ipso libro ultima & penultima est monocolos & ejusdem metri. Quid quod doctus & sagax Muretus ingenuè fatetur, non satis intelligere se cur Epodos liber hic vocetur: Fabricius autem scribit in libris prioribus Horatium imitatum esse Alcæum & Sapphonem; in isto verò Archilochum atq; Lucilium. Certè Marius Victorinus l. 3. sic habet: *Archilochus fuit singularis artificii in excogitandis & formandis novis metris, primusq; Epodos excogitavit; alios breviores, alios longiores, detrahens unum pedem seu colum metro, ut illi subjiceret id quod ex ipso detractum esse videbatur . . . . Horatius ejus exemplum secutus est in ea Ode,*

Solvitur acris hyems grata vice veris & Favoni,
Trahuntque siccas machinæ carinas.

Ergo 'Επῳδῶν librum hunc inscripsere Grammatici, seu quòd Archilochi & Lucilii exemplo maledictis conferta pleraq; carmina contineat, seu quod Iambicis trimetris subtexantur accinanturq; dimetri, longioribus quibuscunque

Paratus

Paratus omne Cæsaris periculum [426]
Subire, Mæcenas, tuo.
Quid nos, quibus te vita sit superstite [427]
Jucunda: si contrà, gravis? 6
Utrumne jussi persequemur otium
Non dulce, ni tecum simul?
An hunc laborem mente laturi, decet

Augusti discrimen quodlibet promptus obire tuo periculo. *Quid* agemus *nos, quibus vita vivente te grata fuerit; si secus, molesta? An ex mandatis otio fruemur minimè jucundo, nisi unà tecum? An* verò *istum laborem toleraturi* sumus eo *animo, quo*

ANNOTATIONES.

versibus breviores. Et hæc mea quidem sententia. Enimverò parum satisfacit quod aiunt alii, quoniam Epodos est velut Odes clausula, additurq; post strophen & antistrophen, hinc ἐπωδὸς vocari eos versus minores, qui subjecti longioribus sensum finiunt & concludunt. Contrarium siquidem in nonnullis Horatii Epodis agnoscitur. Vide Marium Victorinum l. 1. Galenum de usu partium, Epilogo l. 17. Diomedem l. 3. c. 4. Isidorum l. 1. c. 38. Terentianum Maurum l. de metris. Scaligerum Poet. l. 1. c. 44, &c.

1. *Ibis Liburnis, &c.*] Ergone ibis hinc procul absque me, qui te carere vix queo? Ibis, Mæcenas, ad bellum cum Augusto adversus Antonium & Cleopatram, nullum non paratus subire periculum pro Cæsare tuendo.

Liburnis.] Naves Liburnæ minores erant, leviores, agiliores, proindeque bello idoneæ. His itaque Augustus Antonianas mole graviores facilè profligavit, fugientémq; persecutus debellavit Antonium. Nomen à Liburnis, hodie Croatis, populis Illyrii; qui, piraticæ causâ faciendæ, genus illud navium invenerant sibi percommodum. Vide Veget. de Re milit. lib. 4. cap. 28. & seq.

Inter alta navium propugnacula.] Naves Antonii designat ingentes quidem, extructis in prora & puppi tabulatis turrium instar, Cæsarianis terribiles. L. Flor. l. 4. c. 11. *Nobis quadringentæ amplius naves, ducentæ non minus hostium: sed numerum pensabat magnitudo. Quippe à senis in novenos remorum ordinibus: ad hoc turribus atque tabulatis allevatæ, castellorum & urbium specie, non sine gemitu maris & labore ventorum ferebantur. Quæ quidem ipsa moles exitio fuit. . . . . Immensæ classis naufragio belli facto, toto mari ferebatur, &c.* Plutarchus in Anton. similiter refert, Cæsaris naves Brundusii & Tarenti fabricatas ad celeritatem, non ad roboris ostentationem: Antonianas contrà ligneis turribus excelsas, è quibus in hostem catapultas emittebant. Plin. l. 32. c. 1. *Armatæ classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur velut è muris. Heu vanitas humana. . . . . Fertur Actiaco Marte tenuisse prætoriam navim Antonii pisciculus . . . . . Ideoque Cæsariana classis impetu majore protinus venit.* Vide Veget. lib. 4. c. 44. nec non Dionem Nicæum, sive Joann. Xiphilinum in Augusto, ubi scribit: *Pugnatum est apud Actium, ubi nunc Nicopolis. . . . . . . Naves Antonii erant navibus hostium longè majores, deciremes complures . . . . in his altissimas turres ædificari, atque magnum numerum hominum imponi in turribus jusserat . . . . . De superiore loco hostes obruebant atque submergebant lapidibus aliisque machinis, &c.*

3. *Paratus omne Cæsaris periculum subire.*] Teste Appiano, secutus est Augustum Mæcenas cum M. Agrippa, in Siciliam adversus Sext. Pompeium: item contra M. Antonium & Cleopatram, ad Actium Epiri promontorium. Vide apud Virgil. Æneid. 8. præsertim à versu 675. ad 695. Actiacæ victoriæ descriptionem: ubi egregia Agrippæ quidem laudatio; at mirum quod ibidem Mæcenatis nulla mentio. Contra Xiphilinus mox citatus alterum ab altero non separat, ita scribens: *Cæsar eo prælio navali superior. . . . . Agrippa in eo bello Cæsari magno usui fuit. Nam & Antonii quasdam urbes evertit, in quibus habebat bellicos apparatus, & ejus adversarios crebrò vicit. Quas ob res ei atque Mæcenati tantam potestatem detulit Cæsar in rebus omnibus, ut literas quascunque ad Senatum vel alios mitteret, ipsi prius legere possent, & ex eis quæ vellent immutare: cujus rei causâ annulum ab eo acceperant, quo literas obsignarent.* Et postea, *de Imperio deponendo Cæsar deliberationem habuit cum Agrippa & Mæcenate, cum quibus communicabat omnia arcana consilia. Ex his Agrippa consulebat justius ... Mæcenas majorem utilitatis habebat rationem. . . . . . Cæsar Mæcenati assensus est, sumpsitque nomen Imperatorium, &c.*

5. *Te vita sit superstite Jucunda: si contrà, gravis.*] Vide lib. 2. Od. 17.

7. *Utrumne jussi persequemur otium, &c.*] An dum laborabis & periclitaberis tu, otium ego persequi potero? Certè quantumvis jubeas, parere hac in re & morem tibi gerere haud valeo.

9. *An hunc laborem, &c.*] Prolepsis, quâ ipse sibi Horatius objicit ac militiæ ærumnas tere-

tolerare debent viri non pigri? Tolerabimus certe, atque te sequemur generoso animo per altas Alpes, & Caucasum inhabitabilem, & ad extremum Occidentis mare. Quæris, quid tuum laborem meo juvem ego non aptus militiæ, minime quæ firmus? Scilicet te *comitans minorem metum* pro te *timebo, qui gravius angit absentes: sicuti avis incubans pullis implumibus, plus iis relictis metuit incursiones anguium, quamquam non præsentia, etiamsi præsentibus adsiterit. Ita &* aliud *quodlibet militiæ obibo amicitiæ tuæ gratia: Nequaquam ut pluribus meis bobus annexa aratra nitantur; aut greges è pascuis Lucanis transeant in Calabra, ante ardens astrum.*

Qui ferre non molles viros? 10
Feremus. Et te vel per Alpium juga,
Inhospitalem & Caucasum,
Vel Occidentis usque ad ultimum sinum,
Forti sequemur pectore.
Roges, tuum labore quid juvem meo, [128]
Imbellis ac firmus parum? 16
Comes minore sum futurus in metu,
Qui major absentes habet:
Ut assidens implumibus pullis avis
Serpentium allapsus timet 20
Magis relictis: non, ut adsit, auxili
Latura plus præsentibus.
Libenter hoc & omne militabitur
Bellum in tuæ spem gratiæ:
Non ut juvencis illigata pluribus 25
Aratra nitantur meis:
Pecusve Calabris ante sidus fervidum
Lucana mutet pascua:

ANNOTATIONES.

minus sum idoneus: respondet verò, sibi cum Mæcenate quælibet tolerabilia videri. Cit. Ode lib. 2:

Me nec Chimæræ spiritus igneæ,
Nec si resurgat centimanus Gyas,
Divellet unquam.

11. *Per Alpium juga.*] Quæ quidem superâsse tanti fuerit ipsi Annibali aliisque. Vide Tit. Liv. lib. 21. cap. 35. & seq. istos montes, quibus Italia quasi vallatur, *transcendisse quoque mirum fuit, atque in portento prope majores habuere.* Plin. Proœm. lib. 36.

12. *Inhospitalem & Caucasum.*] Montem Asiæ altissimum, ubi glacies & nives perpetuum horrorem faciunt. Vide lib. 1. Ode 22.

13. *Occidentis usque ad ultimum sinum.*] Ad Gaditanum usque Oceanum, ultra Columnas Herculis, quem mundi finem statuebant Romani, versus Occidentem. Vide lib. 2. Ode 2. v. 11. annot.

18. *Qui major absentes habet.*] Ita est; rei amatæ, quando abest, plus timetur, & mille falsa pericula amans sibi fingit, illique formidat semper.

19. *Ut assidens implumibus, &c.*] Non quidem præsens ego te juvare plurimùm potero, sicut avis, etsi pullis assideat, parum eos defendit à serpentibus: attamen iis relictis absens magis timet.

23. *Libenter hoc, &c.*] Hoc igitur bellum quantumvis grave adibo intrepidus, ut te præsente fruar, ô Mæcenas; tibique meum amorem testificer.

25. *Non ut juvencis, &c.*] Neque verò inde velim à te mereri vel consequi donationes majores prioribus. Nequaquam plura cupiam agri jugera, ad quæ aranda pluribus juvencis ac bobus mihi opus sit. Neque talia à te peto.

27. *Pecusve Calabris, &c.*] Neque pariter numerosiores greges habere exoptem, vel diversa pascua in diversis regionibus: ut secundum varias cœli affectiones, commodè semper illi pascantur, modò in his, modò in istis. Varro de Re Rust. lib. 3. cap. ult. in fine; Appuli solent pecuarii, propter calores, in montes Sabinos pecus ducere.

Calabris ante sidus fervidum, Lucana mutet pascua.] Pro *Calabra pascua*, ubi æstus fervidior, *mutet Lucanis*, ubi cœlum magis est temperatum: *mutet*, inquam, & ab illis in hæc deducatur, *ante sidus fervidum*, id est, ante Caniculam, cujus ardor nimius pecori est noxius & infestus. De *Calabria* lib. 1. Ode 31. De Canicula, lib. 1. Ode 17. v. 17. & lib. 3. Ode 13. v. 9.

28. *Lucana.*] Lucania Italiæ regio, in Regno Neapolitano, inter Apuliam, Brutios, Picentes, atque oram Tyrrheni maris: continetur in ea quæ *Basilicata* provincia nunc dicitur. Plin. lib. 14. cap. 6. vina Lucana commendat his verbis: *Verum & longinquiora Italia ab Ausonio mari non carent gloria, Tarentina, ... Lucanaque.*

Nec

Nec ut superni villa candens Tusculi [429]
Circæa tangat mœnia. 30
Satis superque me benignitas tua
Ditavit. Haud paravero,
Quod aut, avarus ut Chremes, terra premam;
Discinctus aut perdam, ut nepos.

neque ut villa mea lucida . . . alta Tusculi pertingat muros Circæos. Satis tua munificentia locupletavit me sufficienter & abunde. Absit ut accumulem qua vel terra infodiam, velut Chremes avarus, vel dilapidem sicut helluo dissolutus.

ANNOTATIONES.

29. *Nec ut superni, &c.*] Neque ut villa mea in agro Tusculano sita, prædiumque quod ibi habeo à te mihi donatum, magis ac magis amplificetur, extendaturque ad usque Tusculum, urbem in edito colle exstructam.

Villa candens] E marmore candido ædificatam nonnulli explicant. Quasi vero villula Horatii, quâ licet modicâ contentum se pluribus locis aperte jactitat, fuisset marmorea. Ergo, vel splendidulam, vel e candenti lapide exstructam intellige. Plin. l. 36. c. 22. *In Liguria, Umbria, & Venetia albus lapis dentata serra secatur.*

30. *Circæa mœnia.*] Tusculana; quippe Tusculum condiderat Telegonus Circes, & Ulyssis filius, l. 3. Od. 29. v. 8. *Telegoni juga parricidæ.* Vide ibi annot.

31. *Satis superque me benignitas, &c.*] Horatius à Mæcenate donatus fuerat prædiis aliquot, ut jam dixi; iis vero se plane contentum esse, nec plura flagitare prædicat, l. 2. Od. 18. v. 12. quanquam plura donare paratum fuisset Mæcenatem, ut declarat, l. 3. Od. 16. strophe penultima. Si vacat, lector, lege etiam annot. l. 2. Od. 18. v. 1. & init. Epist. 16. ubi suam ipse villam describit Horatius.

32. *Haud paravero, Quod, &c.*] Nollim insanire divitias accumulando stulte, & infodiendo occultandoque in terra, sicut Chremes ille senex avarus apud Terent. Comœd.

34. *Discinctus aut perdam, ut nepos.*] Absit etiam ut opes habeam, quas male perdam ac prodige effundam.

Discinctus] Mollis, iners, ignavus, luxuriosus; contra *cinctus* vocatur gnavus ac fortis. Apud Romanos discinctum seu non cinctum prodire in publicum, dissoluti ac perditi luxuriâ hominis nota erat. Proverb. *Discincta vestis, discinctus animus.* Pers. Sat. 3.

Non pudet in morem discincti vivere Nattæ.

Nepos] Ita vocatur luxuriosus, quod ei non major cura sit rei suæ familiaris, quam solet esse juveni, cujus pater & avus adhuc vivunt, quos filii novit opes congerere, & opimam hæreditatem comparare. Festus.

ODE II.

VITÆ RUSTICÆ LAUDES.

BEATUS ille qui procul negotiis, [430]
Ut prisca gens mortalium,

Felix ille, qui longe à negotiis, & liber ab usuris omnibus,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Beatus ille, &c.*] Hæc Ode, vel consentiente Hypercritico, *sane longe pulcherrima.* Inducitur fœnerator Alphius vitam rusticorum ita laudans, ut videatur jamjam, abjecto fœnerandi studio, illam amplexurus: qui tamen ad solitam quæstûs curam mox abripitur, & ad suos mores redit: adeo valet consuetudo inveterata.

Beatus ille, qui procul negotiis, &c.] Pleraque hujus Odes lumina mutuatus est Horatius à Virgilio Georgic. 2. sub finem. Quæ vero hic fuse extulit, ille sedulo perstrinxit: & contra, quæ Virgilius contracte dixerat, Horatius dilatare & explicare curavit. Virgil. cit. v. 458. sic rusticæ vitæ laudes auspicatur:

O fortunatos nimium, sua si bona nôrint,
Agricolas! Quibus ipsa, procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum justissima tellus.

2. *Ut prisca gens mortalium*] Primis nempe seculis felices & aurei mortales in agris degebant, terram exercebant, innocentem & beatam agebant vitam. Vide Plin. l. 18. init. Val. Max. l. 7. c. 1. Virgil. ante cit. v. 532.

Hanc olim veteres vitam coluere Sabini;
Hanc Remus & frater; sic fortis Etruria crevit:
Scilicet & rerum facta est pulcherrima Roma
. . . .
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.

agros paternos colit propriis bobus : sicut homines antiqui : neque bellator excitatur gravi sono tubæ, nec timet procellosum mare : fugit lites & domos superbas opulentorum civium. Itaque vel palmites vitium crescentes alligat excelsis populis :

Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore :
Nec excitatur classico miles truci, [431]
Nec horret iratum mare : 6
Forumque vitat, & superba civium
Potentiorum limina:
Ergo aut adulta vitium propagine
Altas maritat populos : 10

ANNOTATIONES.

3. *Paterna rura bobus exercet suis.*] Non ingentia prædia usuris comparata, sed modica à parentibus sibi relicta. Ode 1. l. 1. *Gaudentem patrios findere sarculo agros.* Vide Tit. Liv. l. 3. c. 26. ubi *L. Quinctius Cincinnatus spes unica Imperii Pop. Rom. quatuor jugerum colens agrum, à legatis* ad Dictaturam vocatur, inventus *seu fossam fodiens, bipalio innixus, seu cum araret ; operi certè, id quod constat, agresti intentus.*

4. *Solutus omni fœnore*] Qui nequaquam fœnori operam dedit unquam, nec dare velit : avaritiæ & cupiditatis labe nullâ aspersus. Fœnus sive usuram prohibent leges divinæ & humanæ. Deuteron. c. 23. *Non fœnerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem.* Cato, *Majores nostri sic habuerunt, & in legibus posuerunt : furem dupli condemnari, fœneratorem quadrupli : quanto pejorem existimaverunt fœneratorem quàm furem.* Cic. Offic. 1. n. 150. *Primum improbantur hi quæstus, qui in odia hominum incurrunt, ut portitorum & fœneratorum.* Vide Alex. ab Alex. l. 1. c. 7. &c.

5. *Nec excitatur classico miles.*] Dormit somnum pacatum & placidum ; nec, ut miles, tubæ sonitu excitatur.

Truci.] Quicquid ad arma bellumq; attinet, truculentum est & horribile. Porrò, *classica sunt cornua, quæ convocandi causa fuerunt facta : & à calando classicum quasi calassicum dicitur.* Isidor. l. 18. c. 4. Vide infrà versus Virgilii mox afferendos, huc & ad sequentia pertinentes.

6. *Nec horret iratum mare.*] Nec, ut negotiatores ac mercatores, navigationis fert incommoda, aut maris irati horrores experitur. Vide Juv. Sat. 12. Item quæ annotavi l. 1. Od. 3. v. 9.

7. *Forumque vitat*] Strepitus forensis caret molestia. Litigandi quantus sit furor, quantus & labor, noverat Plutarchus, qui l. de fœnore asserit, forum esse *impiorum regionem.* Anacharsis scribit, *Locum esse ad fallendum invicem, atque ad dandas avaritiæ manus destinatum.* Columella ait, exerceri *in foro caninum quemque allatrandi, & contra innocentes, & pro nocentibus studium :* atque videri *concessum intra mœnia latrocinium :* additque ; ibi, *nisi dorophagos expleas sordidosque ac nummarios,* prorsus *ludi operam.*

7, 8. *Superba civium Potentiorum limina.*] Profectò gravis erat servitus clientium superbo capiti quotidiana officia præstantium : primâ luce salutabant, deinde ad forum comitabantur, noctu etiam patronis adesse per urbem currentibus cogebantur, &c. Vide Juv. Sat. 3. v. 124. & seq. Virgil. jam cit.

Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit ædibus undam.

Et postea :

. . . .

Insanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta cæca ; ruuntque
In ferrum, penetrant aulas & limina regum, &c.

9. *Ergo aut adulta, &c.*] Postquam ostendit agricolas esse immunes à malis, quæ comitari solent varias hominum conditiones, v. g. fœneratorum, militum, mercatorum, causidicorum, clientium ; jam exponit rusticæ vitæ emolumenta, & voluptates singulis anni tempestatibus proprias. Ver habet amœnitatem : æstas hortorum, frugum, & pecoris fœcunditatem : autumnus fructuum multiplicem proventum : hyems aucupium & venationem.

Propagine.] Plin. l. 17. c. 10. *Arbores aut semine proveniunt, aut plantata radice, aut propagine, aut avulsione, aut surculo, aut insito & consecto arboris trunco.*

10. *Altas maritat populos.*] Plin. l. 17. c. 23. scribit longo usu compertum, *Nobilia vina non nisi in arbustis gigni, & in his quoque laudatiora summis, sicut uberiora imis : adeo excelsitate proficitur. Hac ratione & arbores eliguntur. Prima omnium ulmus . . . deinde populus . . . minus densa folio, &c.* Varro de Re Rust. l. 1. c. 8. ita scribit : *Vineæ aliæ humiles, ut in Hispania : aliæ sublimes, ut pleraque in Italia, &c.* & in fine : *ubi natura terræ humida, ibi vitis altius tollenda, quod in partu & alimonio vinum non ut in calice, quærit aquam, sed solem : itaque, ideo ut arbitror, primùm è vinea in arbores ascendit vitis.* Vide l. 4. Od. 5. v. 30.

Inutilesque

Inutilesque falce ramos amputans, [432]
Feliciores inserit :
Aut in reducta valle mugientium
Prospectat errantes greges :
Aut pressa puris mella condit amphoris 15
Aut tondet infirmas oves.
Vel cum decorum mitibus pomis caput
Autumnus arvis extulit,
Ut gaudet insitiva decerpens pyra,
Certantem & uvam purpuræ, 20
Qua muneretur te, Priape, & te, pater
Sylvane, tutor finium!
Libet jacere modo sub antiqua ilice : [433]
Modò in tenaci gramine.
Labuntur altis interim ripis aquæ ; 25
Queruntur in sylvis aves ;
Fontesque lymphis obstrepunt manantibus,
Somnos quod invitet leves.
At cum tonantis annus hybernus Jovis

atque steriles surculos falce resecans, fertiliores inserit : vel in remota valle pascentes mugientium greges contemplatur ; vel extracta favis mella recondit in vasis mundis : vel tondet oves imbecilles. Cum vero autumnus campis erexit caput dulcibus fructibus ornatum, quam lætatur colligens pyra insitiva, & uvas purpuræ æmulas, quas tibi offerat, O Priape, tibique, Sylvane parens, agrorum custos! Nunc placet recumbere sub annosa quercu, nunc super herbam virescentem. Intereà dum amnis defluit ripis sublimibus ; canunt aves in nemoribus ; rivulique murmur edunt aquis labentibus ; quod placidum conciliet soporem. Quando autem tempestas hyemalis Jove

ANNOTATIONES.

11. *Inutilesque falce ramos amputans*] Plin. mox cit. *Arbusta arari quam altissime desiderant, etsi tantum frumenti ratio non exigit. . . . Deputantur cum vite pariter interlucata densitate ramorum, qui sunt supervacui & absumunt alimenta.*

12. *Feliciores inserit.*] Vide Plin. l. 17. c. 14. ubi geminam insitionis affert rationem : altera fit trunco leniter fisso : altera est inoculatio ; fitque exciso cortice, & aperiendo in arbore oculum, semenque illic includendo. Hanc docuere aves & natura. *Tradunt monedulam*, inquit ille, *condentem semina in thesauros cavernarum, ejusdem rei præbere causas.* Et paulò ante : *Inserere quoque natura docuit, semine avibus sæpe transflato in aliquas corticum rimas : unde vidimus cerasum in salice, platanum in lauro, &c.*

14. *Prospectat errantes greges.*] Greges pastoresque invisit, & an rectè se habeant cuncta, considerat.

15. *Pressa puris mella condit amphoris.*] Virg. Georgic. 4. v. 140.

Spumantia cogere pressis
Mella favis.

Vide Columell. l. 9. c. 15. Plin. l. 11. c. 12. & seq.

16. *Infirmas oves.*] Delicatas, morbis obnoxias.

17. *Decorum pomis caput, &c.*] ita nempe solet pingi autumnus.

19. *Insitiva pyra.*] Proprio labore insita & educata, & hinc longè jucundiora.

20. *Certantem & uvam purpuræ.*] Maturam scilicet, & purpureo colore gratam.

21. *Priape*] Hortorum Deus & Tutor.

22. *Sylvane.*] Agrorum præses & custos. Virg. Georg. 2. cit.

Fortunatus & ille Deos qui novit Agrestes,
Panaque Sylvanumque senem, &c.

Et posteà :

Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi.
. . . .
Et varios ponit fœtus autumnus : & altè
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.

23. *Libet jacere modo.*] Hoc frustra putant aliqui novæ Odes initium ; Virg. cit.

Speluncæ, vivique lacus ; ac frigida Tempe,
Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni
Non absunt : illic saltus ac lustra ferarum.

25. *Labuntur altis interim ripis aquæ.*] Vel ex alto quodam loco defluunt ; vel, profundo currunt alveo. Virg. Georg. cit.

Rura mihi & rigui placeant in vallibus amnes.

27. *Lymphis obstrepunt.*] Avibus quasi accinunt, suo murmure ac strepitu avium cantus provocant.

29. *At cum tonantis, &c.*] Hyemalis tempestas ubi cœpit ingruere, venationi datur opera.

Jovis] Jam alibi diximus Jovem poni pro aëre ; *tonantis*, tempestuosi, pluvii ; pruinosi. Virgil. cit. Georgic. 2.

Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis.

 Imbres

sæviente pluvias & nives procreat, vel plurimis canibus apros feroces undequaque propellit in retia opposita; vel pertica lævigata plagas haud strictas expandit turdis voracibus insidiosas: ac timidum leporem, gruemq; transmarinam pedica implicat, gratam prædam. Inter ista quis non cordatur molestiarum quas amor gignit? Quod si casta uxor ex parte *sua curans familiam dilectosq; natos (velut Sabina vel conjux Appuli velocis, adusta solis ardore) è lignis aridis componat sacratum focum, pau-*

Imbres nivesque comparat: 30
Aut trudit acres hinc & hinc multâ cane
Apros in obstantes plagas:
Aut amite levi rara tendit retia,
Turdis edacibus dolos:
Pavidumq; leporem, & advenam laqueo gruem, 35
Jucunda captat præmia. [434]
Quis non malarum, quas amor curas habet,
Hæc inter obliviscitur?
Quod si pudica mulier in partem juvans
Domum, atque dulces liberos; 40
(Sabina qualis, aut perustâ solibus
Pernicis uxor Appuli)
Sacrum vetustis exstruat lignis focum

ANNOTATIONES.

At Georgic. 1. v. 305.

Sed tamen & quernas glandes tum stringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta:
Tunc gruibus pedicas, & retia ponere cervis,
Auritosque sequi lepores . . . . .
Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trudunt.

31. *Multâ cane.*] Canes fœminino genere poni solent, cum de venatione agitur, ut volunt: quoniam, inquiunt nonnulli, velociores & sagaciores ut plurimū sunt canes fœminæ.

33. *Amite.*] Ames est furcula seu pertica, qua rete suspenditur aut tenditur ad captandas aves.

34. *Turdis.*] Qui præcipui sunt saporis. Gall. *Grives.* Ang. Thrushes. De his Varro de Re Rust. l. 3. c. 5. Athen. l. 2. c. 24.

35. *Advenam gruem.*] Varro mox cit. *Volucres partim advenæ sunt, ut hirundines & grues: partim vernaculæ, ut gallinæ & columbæ. De illo genere sunt turdi adventitio, ac in Italiam quotannis trans mare advolant circiter æquinoctium autumnale, & eodem revolant ad æquinoctium vernum.* Tull. de Nat. Deor. 2. n. 125. *Grues, cum calidiora loca petentes maria transmittunt, trianguli formam efficere animadversum; ejus autem summo angulo aer ab eis adversus pellitur: deinde sensim ab utroque latere tanquam remis ita pennis cursus avium levatur. Basis autem trianguli, quam grues efficiunt, ea tanquam à puppi ventis adjuvatur: hæque in tergo prævolantium colla & capita reponunt.* Vide & Plin. l. 10. c. 23.

36. *Quis non malarum, &c.*] Phrasis Græca, pro, quis non obliviscitur malarum curarum, quas amor habet?

39. *Quod si pudica, &c.*] Virg. cit. Georg. 2.

Interea pendent dulces circum ubera nati:
Casta pudicitiam servat domus.

Ecclesiasticus, cap. 26. *Mulieris bonæ beatus vir: numerus annorum illius duplex: annos vitæ in pace implebit.*

41. *Sabina qualis.*] Juvenal. Sat. 6. v. 162.

Intactior omni Sabinâ,

42. *Uxor Appuli.*] Appulæ, ut & Sabinæ mulieres, castitatis & frugalitatis laude florebant. Juvenal. mox cit.

Malo Venusinam, quàm te, Cornelia, mater Gracchorum, &c.

Sabini ab Apennino ad Tiberim & Anienem fluvios extendebantur olim: Velino autem flumine media regio irrigabatur. Illic hodie continentur Sabina provincia, pars umbriæ orientalis, & Aprutii ulterioris portio non modica.

Apulia duplex; Daunia, & Peucetia; utraque regno Neapolitano concluditur. Daunia hodie *Capitanata*, est admodum fertilis, sita est inter Aufidum & Tiphernum fluvios. Peucetia hodie *Terra di Barri*, continet Barianam provinciam, & partem Basilicatæ: lætissimis abundat pascuis.

Perusta solibus.] Tum quod ea regio calidior, tum quod eæ mulieres rei domesticæ curam etiam apud villas & agros gerentes, æstum non rarò tolerabant, solisq; ardoribus torrebantur.

43. *Sacrum vetustis, &c.*] E lignis dudum congestis adeoq; siccis focum exstruat, ad ignem accendendum adventanti viro diurnis laboribus defesso.

Sacrum.] Tum ob Lares ac Penatès Deos, tum ob Vestam. Vide Macrob. l. 3. Saturn. c. 4. &c.

Laſſi ſub adventum viri :
Claudenſque textis cratibus lætum pecus, 45
Diſtenta ſiccet ubera :
Et horna dulci vina promens dolio [435]
Dapes inemptas apparet :
Non me Lucrina juverint conchylia,
Magiſve rhombus, aut ſcari, 50
Si quos Eois intonata fluctibus
Hyems ad hoc vertat mare :
Non Afra avis deſcendat in ventrem meum,
Non attagen Ionicus
Jucundior, quàm lecta de pinguiſſimis 55
Oliva ramis arborum ;
Aut herba lapathi prata amantis, & gravi
Malvæ ſalubres corpori,

lò ante reditum mariti fatigati ; & caulis includens gregem ſaturum, mulgeat plena ubera ; atque vinum hujus anni educens ex amphora non inſuavi, paret cœnam non aliunde *quaſitam* : hæc, inquam, ſi adſint, *non prætu erim oſtrea Lucrina, vel rhombos, vel ſcaros, ſi aliquos* ex *Orientali mari in hoc* Italicum *protrudat ſæva tempeſtas : nec volucris Africana veniat in meum ventrem, vel attagena Aſiana, gratior, quàm oliva decerpta è ramis arborum pinguiſſimis ; vel folia rumicis prata amantis, & malvæ ſalutares ægro corpori,*

ANNOTATIONES.

47. *Horna dulci vina promens dolio*] Hornum vinum vixque maturum viro laborioſo dulce videtur, nec requirit vina vetuſtate delicatiora, Lib. 3. Od. 23. *Hornam frugem.*

48. *Dapes inemptas.*] Non aliunde pretio comparatas; ſed domi quæſitas, ſeu ex horto, ſeu è caulis, &c.

49 *Lucrina conchylia.*]. Oſtrea exquiſita è Baiano ſeu Lucrino lacu. Strabo lib. 5. Val. Maxim. lib. 9. cap. 1. Plin. lib. 9. cap. 54. Juvenal Sat. 4. v. 141.

50. *Rhombus.*] De eo piſce vide Juven. mox cit. Sat. 4. v. 39. & ſeq. Plin. &c. Galli, ut & Ang. *turbot* appellant, omnes pretium norunt.

Scari.] Scaros piſces interdum in mare Tyrrhenum adigit tempeſtas. Huic piſci tributum eſſe principatum, ſcribit Plin. l. 9. c. 17. *Nunc ſcaro datur principatus, qui ſolus piſcium dicitur ruminare, herbiſque veſci, non aliis piſcibus : mari Carpathio frequens*, &c. Et lib. 11. cap. 37. *Dentes piſcibus omnibus ſerrati, præter ſcarum : huic uni aquatilium plani.* Et lib. 32. cap. 2. ait, *Scarum naſſis incluſum non fronte erumpere, nec infeſtis viminibus caput inſerere ; ſed averſum caudæ ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorſum erumpere. Quem luctatum ejus ſi fortè alius ſcarus videat extrinſecus, apprehenſâ mordicus caudâ, adjuvat niſus erumpentis.* Inde verò nomen factum aiunt, à σκαίρω, *ſalio.* Athen. l. 7. c. 20. ſimilia refert ex Ariſtotele. Multa verò Caſaubonus eruditè ibidem emendat de eo piſce jactari ſolita Epicharmus eo loci apud Athen. *Nos piſcamur ſcaros, quorum nec ſtercus fas eſt Diis rejicere.* Quod ideò dictum aſſerit Caſaubonus, quia ſolius hujus piſcis inteſtina comedebant gulæ proceres. Vide Macrob. l. 3. Saturnal. cap. 16. ubi ſcribit, ſcaros adeo Italicis littoribus ignotos, ut nec Latinum ejus piſcis nomen habeamus ; magno numero illuc advectos ac in mari Oſtiam inter & Campaniæ littora ſparſos, ac velut in terra fruges aliquas fuiſſe ſeminatos.

53. *Afra avis*] Gallina Africana, aliis Numidica, vel Garamantica. Juvenal. Sat. 11. v. 142. ejus meminit, item Martial. lib. 13. Epigr. 73. Varro de Re Ruſt. cap. 9. ait, *Meleagrides Græcis vocari, noviſſimas in triclinium ganearium introiſſe ac magno vendi, propter hominum faſtidium.*

54. *Attagen Ionicus.*] Perdix Aſiana, quibuſdam ; eſt enim Ionia minoris Aſiæ regio. Plin. lib. 9. cap. 48. *Attagen maximè Ionicus celebratur, vocalis aliàs, captus verò obmuteſcens, &c.* Athen. lib. 9. cap. 8 & 9. ex Ariſtophane, *Attagen carnis ſuaviſſimæ:* Ex Alexandro Myndio, *Paulò major perdice, variis notis dorſo diſtinguitur, colore fictilium, magis tamen ſubrubeſcente*, &c. S.Hieron. ad Salvinam : *Procul ſint à conviviis, tuis phaſides aves, craſſi turtures, attagen ionicus,* Martial. lib. 13. Epigram. 61.

Inter ſapores fertur alitum primus
Ionicarum guſtus attagenarum.

57. *Herba lapathi.*] Λάπαθον Græcis, Rumex Latinis. Gall. *ozeille vinette patience.* Angl. **Sorrel**, ex Dioſcoride ſtomachum roborat, ventrem purgat, urinam provocat, cibi appetitum reſtituit. Ex Plin. lib. 20. c. 21. lapathum excellentes habet effectus : aliud ſativum, aliud ſylveſtre : *in paluſtribus naſcitur : foliis acutis, colore betæ candidæ, radice minimâ : noſtri verò rumicem vocant, &c.*

58. *Malvæ.*] Plin. mox cit. *In magnis eſt laudibus malva utraque, ſativa, & ſylveſtris. Omne ſolum, in quo ſeruntur, pinguius faciunt, &c.* Nos de ea jam lib. 1, Od. 31. ſub finem.

aut agna immolata in *sacro die Terminalium, aut hœdus lupo detractus. Inter istam cœnam, quam jucundum est cernere oves saturas domum revertentes, intueri boves fatigatas languenti cervice inversum aratrum ducentes, & servulos opulentæ familiæ* adjunctos velut *examen, circa Lares splendentes* ordine *dispositos! Posteaquam Alphius fœnerator ista dixit,* quasi *mox rura habitaturus, universam pecuniam Idibus collegit, Calendis* verò *quærit collocare* ad fœnus.

Vel agna festis cæsa Terminalibus,
Vel hœdus ereptus lupo. 60
Has inter epulas, ut juvat pastas oves
Videre properantes domum!
Videre fessos vomerem inversum boves
Collo trahentes languido:
Positosque vernas, ditis examen domûs, 65
Circum renidentes Lares!
Hæc ubi locutus fœnerator Alphius, [437]
Jamjam futurus rusticus,
Omnem relegit Idibus pecuniam,
Quærit Calendis ponere.

ANNOTATIONES.

59. *Terminalibus.*] In festo Dei Termini, quem prisci velut agrorum limites custodientem ac tuentem colebant: ita Festus. Ejus sacra peragebantur die 21 Februarii, ex Numæ instituto. Dion. Hal. lib. 2. Ovid. fast. 2. Juvenal. Sat. 16. v. 39

60. *Hœdus ereptus lupo.*] Sicut venatori sua præda in primis grata est; ita rustico quicquid è lupi gula eripuit. Volunt aliqui cum Mureto, hic alludi ad id quod tradit Plutarchus in Sympos. scilicet *earum pecudum, quas lupus momorderit, carnem effici teneriorem, lanam verò corrumpi, &c.*

65. *Positosque vernas.*] Servorum filios heris accedere & apponi, seu accrescere, non secus ac apud examen, nemo ignorat.

66. *Circum renidentes Lares.*] Columel. lib. 12. de villico, *consuescat rusticos circa Larem domini focumque familiarem semper epulari.* De *Laribus* lib. 1. Od. 12. stroph. 11. & lib. 2. Od. 18. ad hæc verba: *Paternos in sinu ferens Deos.*

67. *Hæc ubi locutus, &c.*] Satyricè hæc & sarcasticè in avarum fœneratorem.

69. *Relegit.*] Al. *redegit*, quæ quidem vox Ciceroni aliisq; usitatior. In Verr. *Bona vendit, pecuniam redigit.*

Idibus.] Mense dimidio. Vide lib. 4. Od. 11. strophe 4. Is erat mos, creditam pecuniam, vel fœnus è credito Idibus repetere. Cic. Catilin. 1. *Prætermitte ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus senties.*

70. *Quærit Calendis ponere.*] Quas Idibus pecunias à debitoribus collegit, has Calendis sequentibus ad fœnus rursum collocare satagit, usuras usuris accumulans. Non abs re novus Interpres & Criticus existimat Alphium solitum exigere fœnus bis in mense, adeo ut, contra fas omne, ab Idibus ad Calendas, & à Calendis ad Idus fœneraretur. De *Calendis* lib. 3. Od. 8. v. 1. Macrob. lib. Saturnal. 1, cap. 15, &c.

ODE III.

Ad MÆCENATEM.

Detestatur allium, quod apud ipsum cœnans comederat.

Si deinceps aliquis manu scelerata ruperit cervicem patris vetuli,

PArentis olim si quis impia manu
Senile guttur fregerit,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Parentis olim, &c.*] Vel ex Ode hac intellige, studiose lector, nullum esse adeo exile & sterile argumentum, quod vena dives non queat amplificare & locupletare. Sic *Nucem* Ovidius, *Culicem* Virgilius, Homerus *pugnam ranarum ac murium*: Horatius verò *casum arboris*, lib. 2. Od. 13. hic autem *allium* eleganti carmine prosecuti sunt.

Si quis impia manu, &c.] Si quis parricidio inquinatus deinceps puniendus erit, ne cicuta, sed allio plectatur,

Edat

Edat cicutis allium nocentius
O dura messorum ilia! [438]
Quid hoc veneni sævit in præcordiis? 5
Num viperinus his cruor
Incoctus herbis me fefellit? An malas
Canidia tractavit dapes?
Ut Argonautas præter omnes candidum
Medea mirata est ducem,
Ignota tauris illigaturum juga, [439]
Perunxit hoc Jasonem:
Hoc delibutis ulta donis pellicem,

comedat allium cicuta perniciosius. O viscera rusticorum prædura! Quale toxicum istud in meis intestinis æstuat? An viperarum sanguis istis immixtus herbis decepit me? Numquid Canidia noxios hosce *cibos contrectavit?* Certè, *quando Medea adamavit Jasonem Argonautarum Principem præ cæteris pulcrum, isto illum tinxit, insueto jugo tauros* indomitos *subjecturum: isto* etiã *infecit munera,* quibus cùm *se de pellice vindicasset,*

ANNOTATIONES.

3. *Edat.*] Quidam legunt, *edit.* Sic *duit,* pro *det: faxit, &c.* Lib. 2. Sat. 8. ad finem:
Quam si cum lumbis quis edit.

Cicutis allium nocentius.] Cicuta enim frigore quidem suo nativum calorem sine dolore extinguit: at allium torquet, adurit, enecat Cicutæ succum morte damnati bibere cogebantur apud Athenienses. Plin. lib. 25. c. 13. *Cicuta,* inquit, *venenum est, publica Atheniensium pœna invisa.* Ita Socrates extinctus. Vide Pers. Sat. 4. v. 2.

Allium.] Sunt qui per unicum *l* scribant *alium,* & dictum volunt quod oleat: alii ab *halando halium* scribunt. Alii ab ἄλλεσθαι, quod exiliendo crescat, allium deducunt. Melius alii à voce ἄγλιθες, alliorum capita significante.

4. *O dura messorum ilia!*] Quod videlicet impune devorent & concoquant allium, quod meis in præcordiis ita sævit. Galen. Therapeut. lib. 12. allium vocat *rusticorum theriacam.* Virgil. Eclog. 2.
Allia, serpyllumque, herbas contundit olentes.

5. *Quid hoc veneni, &c.*] Quod genus est illud veneni, quo sic discrucior? Allium sanè utpote calidum, acre, grave olens, coctu etiam difficile, stomacho delicaciori ac temperamento fervidiori & πικροχόλῳ, seu amariori bili obnoxio, quale habebat Horatius, grave esse debebat: at contrà homini frigidiori vel robustiori salubre est. Suidas ait, *Thraces alliis delectari, nec immeritò,* inquit: *allia quippe calida sunt: illi verò frigidam incolunt regionem.*

6. *Num viperinus his cruor, &c.*] An verò allium istud incoctum fuerat in viperino sanguine, quod imprudens ego devoraverim? Vide lib. 1. Od. 8. v. 9. Plin. lib. 11. cap. 53. Cœl. Rhodig. l. 23. cap. 10.

7. *An malas Canidia, &c.*] An dapes quas cœnavi infecit veneno Canidia venefica illa insignis? De ea posteà fusè in seq. Epod.

9. *Ut Argonautas, &c.*] Crediderim sanè non alio medicamento instructum à Medea Jasonem fuisse, adversos tauros formidabiles; nec alio pariter usam veneficio ipsam Medeam, ad perdendam invisam sibi pellicem. Insurgit hîc suo more Scaliger in nostrum Poetam hypercriticè: *Non est illud,* inquit, *supino aut oscitanti judicio admittendum. Quippe ait Jasonem à Medea perunctum allio, scilicet ut eo medicamento esset à tauris tutus. At enimverò eadem quo modo unxit vestem, quâ Creusa flagraret?* Æquus arbiter esto, lector, nec supinus, nec oscitans. Medea vestem pellici mittendam allio quasi veneno unxit. Eadem per allium pariter Jasonem tutum præstitit adversus tauros, nempe tauri allii odore gravi & tetro perdomiti sunt. Glauce vi mortifera allii enecta est & conflagravit. Quid hic abhorret à vero & ratione? Quid ita reprehendendum in hac utraque sententia? Adde quod, per idem venenum vario modo dilutum, variisq; pharmacis admixtum ac temperatum diversa effici, nihil vetat.

Argonautas.] Jason Æsonis Thessaliæ regis filius; cum sociis plus quinquaginta fortibus sanè viris profectus est Colchos, ad rapiendum vellus aureum, quod fama celebrabatur. Ibi à Medea Colchorum regis filia adamatus, ab ea veneficiis pollente edoctus est, qua ratione posset domare tauros æripedes & ignivomos, jugoque submittere; draconem etiam pervigilem sopire & profligare; ac demum vellus aureum auferre. *Argonautæ* porrò dicti ab Argo navi, quâ ad expeditionem Colchicam vecti sunt. Præcipui nominantur Hercules, Orpheus, Castor, Pollux, Telamon, Zetus, Calais, Theseus, Typhis, &c. Ipsa verò navis appellata est Argo vel ab artifice & fabro: vel ab Argivis seu Græcis heroibus; vel à celeritate; ἀργὸς, *velox.* Vide Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 3. Valer. Flacc. Argonaut.

13. *Hoc delibutis, &c.*] Eodem Medea infecit munera quæ misit ad Glaucen, vel, ut scribunt alii, Creüsam filiam Creontis regis Corinthiorũ. Hanc enim cum Jason superinduxisset pellicem, irã dissimulavit Medea Jasonis uxor. Itaq;

aufugit curru *aliatis draconibus* tracto. *Nunquam tantus astrorum calor incendit Apuliam siccam. Neque donum* fatale *vehementius inflammavit humeros Herculis laboriosi. Verum enimvero, si quidpiam ejusmodi ultrà appetas, ô Mæcenas jocis gaudens, velim ut adolescentula objiciat manum osculo tuo, atque in remotam* lecti *partem recedat.*

Serpente fugit alite
Nec tantus unquam ſiderum inſedit vapor 15
Siticuloſæ Appuliæ;
Nec munus humeris efficacis Herculis
Inarſit æſtuoſius.
At ſi quid unquam tale concupiveris, [440]
Jocoſe Mæcenas, precor, 20
Manum puella ſuavio opponat tuo,
Extremâ & in ſpondâ cubet.

ANNOTATIONES.

tempus nacta venenatam ei veſtem dedit; quam cum Glauce induiſſet, fatali incendio conſumpta eſt. Vide Epod. 5. poſt medium.

Donis.] Non veſtem, ſed alia quæpiam dona in ſcrinio miſſa, venenis quidem tincta, ſcribunt alii: aperto autem ſcrinio pellicem cum tota regia conflagraſſe.

14. *Serpente fugit alite.*] Irati ſcilicet & vindictam anhelantis Jaſonis, Creontiſque iram Medea fugit, per aerem aſportata curru pennatis vecto ſerpentibus. Vide Euripid. Medeam, in fine. Ovid. Metamorph. 7. & 9. &c.

15. *Nec tantus unquam, &c.*] Non majoribus Apulia ardoribus torretur, quam mea viſcera nunc uruntur calore & vi funeſta allii, quod comedi. *Siderum*, dum ſævit Canicula & fervet. De eâ lib. 1. Od. 17. & lib. 3. Od. 13. De *Apulia* ejuſque cœlo torrido, lib. 3. Od. 30. v. 11. & Epod. præced. v. 42.

17. *Nec munus humeris, &c.*] Neſſus Centaurus ab Hercule vulneratus ſui ulciſcendi hanc iniit rationem: Deianiræ ſuaſit, poſſe ſibi amorem Herculis aſſerere, induendo illum tunica aſperſa ſanguine ſuis è vulneribus profluente. Itaque illa videns ſubinde Herculem Ioles amore irretitum, quod Neſſus improbè & fallaciter præceperat, effecit: ſicque illum interemit. Nam tanto eſt ardore correptus, ut ſuos ipſe artus dilaniaret, ac demum incenſa pyra ſe confecerit. Vide Senecæ Herculem Oetæum. Et poſteà Epod. 17. v. 31. Cic. Tuſc. 2. n. 20. ex Sophocl. Trachin. ita ſcribit: *Cum Deianira ſanguine Centauri tinctam tunicam Herculi induiſſet, inhæſiſſetque ea viſceribus*, ait ille: . . . .

Hæc me irretivit veſte furiali inſcium,
Quæ lateri adhærens morſu lacerat viſcera,
Urgenſque graviter pulmonum haurit ſpiritus
. . . .
Ipſe alligatus peſte interimor textili, &c.

Idem Philip. 13. *Non tamen Deianira voluit Herculi nocere, cum ei tunicam ſanguine Centauri tinctam dedit.*

19. *At ſi quid unquam, &c.*] Quod ſi, ô Mæcenas, unquam allium comedere concupiveris, in pœnam cupio, ut te abhorreat amica, ſeu Terentia tua: ſimiliter &, ſi quis vir fœtidum ac peſtilentem ejuſmodi cibum appetierit, precor ut ipſius uxor ejus oſcula repellat, & ſeorſim cubare velit, halitum graveolentem non ferens.

20. *Jocoſe Mæcenas.*] Jocari familiariter cum Mæcenate ſolebat Horatius: Hinc Perſius Sat. 1. v. 116.

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit: & admiſſus circum præcordia ludit
Callidus excuſſo populum ſuſpendere naſo.

22. *Sponda.*] Lecti pars ultima, vel etiam exterior. Iſidor. lib. 20. cap 11.

ODE

ODE IV.

Ad MENAM POMPEII MAGNI LIBERTUM.

Ejus ex mutatâ conditione superbiam insectatur.

LUPIS & agnis quanta sortitò obtigit,
Tecum mihi discordia est,
Ibericis peruste funibus latus, [441]
Et crura dura compede.
Licet superbus ambules pecuniâ,
Fortuna non mutat genus.
Videsne, sacram metiente te viam, [442]

Quanta naturaliter inimicitia lupis atque agnis congenita est, tanta mihi inest contra te, O Mena, qui habes *latus concisum flagellis sparteis, & crura vinculis attrita. Quamvis incedas tumidus* propter *opes, fortuna non mutat originem. Quando* autem *pergis per viam sacram*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Lupis & agnis, &c.*] Habes, lector, in hac Ode exquisitam servi descriptionem, & acrem asperamque ejus arrogantiæ insectationem.

Quanta sortitò obtigit.] Quantum inter se odium naturâ partiente veluti & dante, sortiuntur & obtinent. Plin. l. 10. c. 74. agit de naturali quorundam animalium dissidio.

2. *Tecum mihi discordia est.*] Ego enim fidem observantissimè & religiosissimè colo: tu perfidiam. Nempè Menas Pompeii Magni libertus, eo mortuo, Sexti partes amplexus, ab eo magnis muneribus locupletatus, quin & classi præfectus est contra Cæsarem Augustum. Ad hunc verò subinde transfugit, & ab ipso mox equestri dignitate ornatus. Tum rediit ad Sextum Pompeium, relicto Augusto. Posteà Sextum rursus prodens ac deserens ad Augustum reversus, ab eo tandem, quod pridem concupiverat, Tribunus militum factus est. At isto insignis honore quî fit ut tamen liberè ab Horatio proscindatur? Tum nempe rerum atq; temporum cogente difficultate ac necessitate, prudens Cæsar proditoris sceleratâ operâ utebatur quidem, ejus verò proditiones ac perfidiosum animum detestari non latebat. Vell. Patercul. l.2. Appian. Bell. Civ. l. 5. Dio l. 48. Sueton. Octa. c. 74. ubi scribit: *Neminem unquam libertorum adhibitum cœnæ ab Augusto, excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem, post proditam Sexti Pompeii classem.* Idem Menas anteà Augustum perdere simul & Antonium cogitaverat. Testis Plutarchus in Antonio. Sic habet: *Tenebat Sextus eâ tempestate Siciliam: & prædatoria classe, cui Menas pirata præerat, Italiæ oras & omne circum pelagus infestabat . . . . fœdera cum Pompeio facta . . . . Post hæc mutuò se ad cœnam invitant,* nimirum Augustus Antonio junctus, & Sextus Pompeius. *Huic forte evenit, ut illos primus convivio exciperet in prætoria navi, ... fervente convivio, ferventibus & jocis, Menas pirata Pompeio adhærens clam ei insusurravit: Visne, Sexte, anchoras succidam, & te Romani Imperii faciam dominum? Hæc cum Sextus paulisper secum agitasset: Oportuit, inquit, ô Mena, hæc per teipsum, me inscio, fecisse: nunc vero quod est, eo contenti simus. Etenim pejerare nequaquam meum.* Porrò, ne cum nonnullis, arbitrere, lector, hunc Menam eundem esse cum Vulteio Mena, cujus mentio est in Epistola 7. l. 1. alter enim ab altero longè diversus.

3. *Ibericis peruste funibus latus*] Corpus habens notatum plagis & flagellis servilibus.

Ibericis.] Hispanicis. Metonym. Species pro genere. Flagella fiebant è funibus; funes autem è sparto, cujus in Hispaniâ magna copia. Plin. lib. 19. cap. 2.

Peruste] Propriè & signanter. Nam flagra à flagrando dicta. Certe repetitis flagris calor in cute, carne, sanguine, inflammari cognoscitur. Inde flagriones dicti sunt servi, quoniam flagris erant subditi. Festus, Vossius, &c.

4. *Crura dura compede.*] Compede stricta membri pars indurescit.

5. *Superbus pecuniâ.*] Menas locupletatus dominorum liberalitate, honores etiam captarat, jam liber, mox eques, denique tribunus.

6. *Fortuna non mutat genus.*] E liberto nobilem haud faciunt opes. Humilis, sordidus, vafer, nequam, servilis animus semper manet.

Naturam expellas furcâ, tamen usque recurret, inquit noster l. 1. Epist. 10. v. 24. Vide Pers. Sat. 5. v. 70. & deinceps.

7. *Videsne, sacram, &c.*] Scilicet ignoras quanta indignatione homines obvii te aspiciant superbè & arroganter incedentem, qui genus servile norunt. An ergo, inquiunt, more nobiliū jactabit se Menas hodie libertus, paulò antè servus?

Sacram metiente te viam.] Hæc urbis via, quâ ibatur in Palatiū & Capitolium, valdè fre-

Cum

Induitus togâ sex ulnarum, an non animadvertis quomodo ira maximè aperta resistat vultum ambulantium ultro citroque? Iste, inquiunt, *cæsus flagris Triumvirorum* usque *ad Præconis tædium, colit mille jugera agri Falerni; atque viam Appiam equis calcat; nec non insignis eques primis in subselliis sedet, Othone spreto. Quid juvat* ærata *rostra tot navium*

Cum bis ter ulnarum togâ,
Ut ora vertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio? 10
Sectus flagellis hic Triumviralibus
Præconis ad fastidium,
Arat Falerni mille fundi jugera;
Et Appiam mannis terit;
Sedilibusque magnus in primis eques [443]
Othone contempto, sedet. 16
Quid attinet tot ora navium gravi

ANNOTATIONES.

quentabatur: per eam triumphalis quæque pompa procedebat: *Sacra* dicta; seu quod per eam sacra in arcem quot mensibus ferebantur, indeq; auguria captarent augures; seu quod in ea fœdus olim sanxerant Romulus ac Tatius. Var. Alex. ab Alex. l. 2. c. 18. &c. Hinc ergo Menas *viam sacram* metiebatur sæpiùs, tum ad palatium crebrò pergens, tum se ostentans insigni togâ splendidum, & composito gradu conspicuum. Hinc & Sacravienses dicti nobiles, qui per viam sacram frequenter ambularent.

8. *Cum bis ter ulnarum togâ.*] Amplam gerebant nobiles togam & laxissimam: contrà angustam & arctam pauperes. Quidam hîc volunt significari latum clavum, quæ vestis sex ulnarum esset, ac propria Tribunorum, ut & aliorum Magistratuum. Luxum in laxis vestibus ita reprehendit Cic. Catilin. 2. *Quos pexo capillo nitidos videtis, imberbes, aut benè barbatos; manicatis & talaribus tunicis, velis amictos, non togis.*

9. *Vertat.*] Vox ista duo significare potest; vel *convertat*, ad hominem subsannandum: vel, *avertat*, præ indignatione. Est autem indignatio, justus dolor ex secundis rebus ejus qui illis indignus videtur.

10. *Liberrima indignatio.*] Tanta est animorum ob arrogantiam tuam offensio, ut non clam solùm, sed & apertè ac liberè indignentur, & sarcasmos, dicteria, scommata palā jaculentur.

11. *Sectus flagellis, &c.*] Hæc populi indignantis verba in Menam: scilicet iste paulò antè servilibus pœnis obnoxius, jam se magnum ostentat.

Triumviralibus.] Abjectæ conditionis homines, fures, servi, peregrini, non apud Prætorem, ut cives, judicabantur; sed apud Tresviros. *Fures ac servi nequam apud Triumviros capitales ad columnam Meniam puniri solent*, inquit Asconius.

12. *Præconis ad fastidium.*] Non Triumviri tantū, sed & iis absentibus Præco servos jubebat plecti, & flagris cædi à lictore. *Fastidium* tamen *Præconis* libet magis intelligere ex crebrâ repetitione, altâ quidem voce, tituli sive elogii, v. g. *Hic reus ac nocens flagris cæditur, quia neglexit edictum, &c.*

13. *Falerni.*] Agri optimi & pretiosissimi, l. 1. Od. 20.

Mille jugera.] Atqui cives olim honoratissimi non plus quàm septem agri jugera possidere ex lege poterant.

14. *Appiam.*] *Appia* via publica ducebat ad agrum Falernum: ab Appio Claudio Tribuno plebis lapidibus strata, indeq; nomen sortita.

Mannis.] Equis gradariis, nullâ vectoris molestiâ incedentibus, Gall. *Haquenées*, Ang. **Palfreys, Nags.** Dicti sunt quod manus mansuetudinem sequantur. Hos inequitabant proceres duntaxat: Menas autem fortè & currui junctos adhibebat, singulari quidem ambitione, mollitie, luxu.

15. *Sedilibusque magnus in primis eques.*] In Amphitheatro Rom. sedentibus ad spectandum distincti erant gradus, pro diversâ cujusq; dignitate. Orchestram Senatores obtinebant. Deinde gradus quatuordecim Equitibus Romanis erant destinati: quorum primi Tribunis excepti. In his itaque sedendi jus habebat Menas, reclamante quidem lege, de qua mox dicam. Dio. l. 36.

16. *Othone contempto.*] L. Roscius Otho Tribunus plebis legem tulerat, quâ Nobiles in Theatro à Plebeiis separati aderant. Hinc Juvenal. Sat. 3. v. 159.

Sic libitum vano qui nos distinxit Othoni.

Porrò lex eadem vetabat Equitem fieri, ac in gradibus Amphitheatri quatuordecim sedere eum, cui vel patri ejus avoque non adfuisset equestris census, id est, quadringenta sestertium millia. At nihilo tamen minùs ita jubente Principe tempori quidem serviente, ut dixi, Menas nequaquam ingenuus, jam opulentus, contempta Othonis lege, Eques factus, imò & Tribunus, prima sedilia in spectaculis occupabat; quanquam ab iis dignitatibus arcebantur liberti atque libertini.

17. *Quid attinet, &c.*] Ergone contra servorum & prædonum exercitum instruere copias navales oportet Menam, qui & ipse prædo & servus à natura factus, non ita pridem eorum

Rostrata duci pondere
Contra latrones atque servilem manum,
Hoc hoc Tribuno militum? 20

ingenti magnitudine dirigi adversus prædones & servorum turmas, isto isto, inquam, militum Præfecto?

ANNOTATIONES.

dux fuit? Sunt qui existiment loqui Horatium de fugitivis quos ad arma vocaverat Sextus Pompeius, & quibus Tribunum Menam præfecerat. At alii meliùs intelligunt reliquias exercitûs Sexti Pompeii, quas Menæ ductu & operâ jam victor Augustus persequebatur.

Navium gravi pondere.] Vide Epod. 1. v. 1. ibique annot.

20. *Hoc hoc Tribuno militum.*] Plutarchus antè citat. ubiq; piratam vocat Menam. *Tribuni militum* officium erat milites in castris continere, & ad exercitationem producere; claves portarum suscipere; vigilias interdū circumire; frumentationibus commilitonum interesse; frumentū probare; fraudem mensorū coërcere; militum querelas audire, delicta castigare, &c.

ODE V.

IN CANIDIAM VENEFICAM.

At, ô Deorum, quicquid in cœlo regit [444]
Terras & humanum genus,
Quid iste fert tumultus? Aut quid omnium
Vultus in unum me truces?
Per liberos te, si vocata partubus 5
Lucina veris affuit;
Per hoc inane purpuræ decus precor,
Per improbaturum hæc Jovem,
Quid & noverca me intueris, aut uti
Petita ferro bellua?
Ut hæc trementi questus ore constitit [445]

Sed, ô Numina, quotquot in cœlo gubernatis hunc orbem atque homines, quid sibi vult ille strepitus? Vel quorsum facies omnium istarum apparent *terribiles adversus me solum? Te oro per filios, si Diana adfuit veris partubus invocata: per vanum istud insigne purpuræ: per Jovem talia condemnaturum: quare me aspicis quasi noverca, vel ut fera telo confixa? Postquam puer ore trepi-*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. 1.

1. *At, ô Deorum.*] Julius Scaliger, vir alioqui summus (quis credat?) hanc Oden pessimè intellexit, pessimè carpsit. Singulas ejus cavillationes, lector, cognosce, & judica, ad loca singula relatas, ac, ni fallor, probè dilutas. At rem totam diligenter antè accipe: nec enim caret difficultatibus, & quædam sanè supplenda ex magorum institutis. Hæc summa est. Conveniunt ad veneficium quatuor, sagæ, quarum Canidia Princeps, quæ de Varo suos amores spernente ulcisci, illumque ad se trahere per incantamenta satagebat. Itaque primum ex elixatis tum herbis, tum aliis rebus unguentum seu pharmacum conficit: illudq; adhibet ad ceream Vari imaginem quam de more illic statui supponendum; rata nimirum perinde in Varum agere, ac si adesset, & unguento illo ipse perfunderetur. At cùm animadvertit Canidia prius hoc minùs valuisse incantamentum, quod Varus contrariis se pharmacis præmunivisset; tum verò alterum parat efficacius, ac velut extremum remedium, scilicet philtrum, seu potionem amatoriam è medullis & jecore pueri terræ infossi, quem ex inediâ contabescere & expirare faciunt. Hæc omnia porrò mirè describit ac variè exornat Poëta. Jam singula inspiciamus,

3. *Quid iste fert tumultus, &c.*] Inducitur loquens puer, quem veneficæ illæ raptum terræ infodere parant, ad conficiendum ex ejus intestinis philtrum, seu amoris poculum. Truculentas verò facies expavescens ista profert.

5. *Si vocata partubus Lucina veris affuit.*] Hæc ait, quoniam supposititios fœtus alebant interdum veneficæ, ad sua scelerata consilia utiles. Vide Epod. 17. annot. ad eas voces, *venter partumeius.*

6. *Lucina.*] In partu invocabatur Diana, ut adesset tum parturienti, tum prodeunti in lucem infantulo. Hinc cognomen, *Lucina.* Vide l. 3. Ode 22.

7. *Inane purpuræ decus.*] Quippe quo non deterremini ab inferenda mihi nece.

8. *Improbaturum hæc Jovem.*] A juvando Jupiter dictus, scelerum vindex est omnium.

Insignibus

danti has fudit querelas ornamentis exutus est. Corpus erat *sine pube, quod posset flectere corda Thracum ferocia.* Tum *Canidia exiguis viperis implexos* habens *capillos, & incompositum caput, mandat caprificos evulsas tumulis, mandat ferales cupressos, & fœdæ rubetæ cruore aspersa ova, plumasque strigis nocturnæ, & herbas quas producit Iolchos atque Iberia venenis fertiles, & ossa erepta ex ore canis famelicæ, cremari ignibus Colchicis. Mox Sagana succincta per totas ædes inspersit Avernales aquas,*

Insignibus raptis puer,
Impube corpus, quale posset impia
Mollire Thracum pectora:
Canidia brevibus implicata viperis 15
Crines & incomptum caput,
Jubet sepulchris caprificos erutas,
Jubet cupressos funebres,
Et uncta turpis ova ranæ sanguine,
Plumamque nocturnæ strigis 20
Herbasque, quas & Iolchos atque Iberia
Mittit venenorum ferax,
Et ossa ab ore rapta jejunæ canis [446]
Flammis aduri Colchicis.
At expedita Sagana per totam domum 25
Spargens Avernales aquas,

ANNOTATIONES.

12. *Insignibus raptis.*] Detractis prætexta & bulla, quæ nobilitatis ac ætatis istius erant insignia. *Custos purpura* nuncupatur à Pers. Sat. 5. v. 30. *quod prætexta infirmitatem pueritiæ sacram fieri & venerabilem*, non secùs ac sacerdotem vestibus suis existimarent veteres, teste Quintil. ex Macr. l. 1. Saturn. c. 6. Tarq. Priscus instituit prætextam simul & bullam cordis effigie collo appendi solitam, qua pueri *corde præstare* monerentur: utq; *communiret pectus puerile*, inquit Asconius. Plura de istis annotavi ad prædictum Persii locum, & ad Juv. Sat. 5. v. 164.

13. *Impube corpus.*] Nondum scilicet adeptum annos ætatis quatuordecim, adeoq; sine pube, sine pilis.

14. *Thracum.*] Qui barbari & inhumani valdè. Vide l. 1. Od. 18.

15. *Implicata viperis.*] Furiarum instar.

17. *Caprificos.*] Silvestres ficus & cupressi arbores sunt funestæ & ferales. Vide l. 2. Od. 14.

Erutas.] Nec enim amputari, sed erui oportebat ad usum magicum.

19. *Ranæ sanguine.*] Ranarum aliæ sunt aquatiles, minores, innoxiæ: aliæ terrestres, majores, turpiores, desides, venenosæ, aliter rubetæ dicuntur, Gall. *Crapaud*, Angl. **a Toad.** Et hæ ad veneficia adhibebantur, Plin. l. 32. c. 5. Juv. Sat. 1. v. 70. Sat. 3. v. 44. Sat. 6. v. 658.

At nunc res agitur tenui pulmone rubetæ.

20. *Plumamq; nocturnæ strigis.*] Rubetæ viscera pariter & strigis plumas, ad amorem concitandum valere, Propert. etiam testis l. 3. El. 5.

Illum turgentis ranæ portenta rubetæ,
Et lecta exsectis unguibus ossa trahunt,
Et strigis inventa per busta jacentia plumæ, &c.

Strigis.] Strix avis, noctu volans tantùm, à stridore vocis dicta, mali ominis olim habita est, sicut hodie noctua, cui certè similis. Plin. l. 11. c. 39. ita scribit: *Esse in maledictis jam antiquis strigem convenit: sed quæ sit avium, constare non arbitror.*

21. *Iolchos.*] Est urbs Thessaliæ ad sinum Pelasgicum, ad radices Pelii montis. Quidam legunt, *Colchos*, sed perperam: nam propè sequitur vox *Colchicis*. Et sic ruit prima Scaligeri querela: in 5. Epod. *Loca sunt minus ingenua*, inquit, *anxia dico, neque libero spiritu edita, qualis ille versus,*

Herbasque, quas & Colchos atque Iberia.

Est sonus insuavis, que. quas. Priorem lectionem ex manuscriptis codicibus tuentur Cruquius, & alii.

Iberia.] Regio Pontica (non Hispanica) apud Asiam Minorem, hodie Georgia vern. *Gurgistan*: Moschicis montibus separatur à Colchide.

23. *Ossa ab ore rapta jejunæ canis*] Per hæc amoris quasi famem gigni, credebant superstitiosè.

24. *Flammis aduri Colchicis.*] Simul hæc omnia igne coqui seu elixari jubet Canidia; ad ritum Medeæ Colchicæ, de qua postea. Colchis hodie Mengrelia, Asiæ Minoris regio, ad oram Euxini maris. In ea regnavit Oeta Medeæ pater.

25. *Sagana.*] Altera hæc venefica operam confert Canidiæ, & magico ritu spargit aquas ex *Averno*. Is Campaniæ lacus apud antrum Sibyllæ Cumanæ percelebris: ac per eum ad Inferos descensum esse fabulati sunt. Vide Virgil. Æneid. 4. v. 511. & Æneid. 6. v. 126. De Sagana iterum l. 1. Sat. 8.

Horret

Horret capillis, ut marinus, asperis
Echinus, aut currens aper.
Abacta nullâ Veia conscientiâ,
Ligonibus duris humum
Exhauriebat ingemens laboribus ; 30
Quo posset infossus puer
Longo die bis terve mutatæ dapis
Inemoti spectaculo :
Cum promineret ore, quantum extant aquâ [417]
Suspensa mento corpora :
Exucta uti medulla & aridum jecur
Amoris esset poculum,
Interminato cùm semel fixæ cibo
Intabuissent pupulæ. 40
Non defuisse masculæ libidinis
Ariminensem Foliam,
Et otiosa credidit Neapolis,

habens crines rigidos velut echinus marinus ; aut aper currens. Inde *Veia nullis conscientiæ* stimulis *absterrita labore ingemiscens, duro bipalio effodiebat terram, in qua puer immissus diuturno tempore mori posset, aspectu ciborum bis aut ter immutatorum ; si quidem capite extabat quantum corpora mento suspensa eminent super aquam : ut arescens medulla & hepar exsiccatum fieret amoris pharmacum, postquam contabuissent pupillæ semel infixæ cibo interdicto.* Porò *& otiosa Neapolis & urbes vicinæ omnes crediderunt* istis veneficiis *adfuisse Foliam*

ANNOTATIONES.

28. *Echinus.*] Gall. *herisson.* Angl. a Hedge-Hog, alter est terrestris, qui & herinaceus : alter aquatilis seu marinus. Uterque spinis inhorrescit. Plin.

Aper currens.] Tunc enim apri dorso rigescunt setæ, cùm currit, seu venatorem fugit, seu invadit: quod iræ ac furoris argumentum.

29. *Abacta nulla Veia conscientiâ.*] Veia tertia est venefica, quæ scrobem facit, humumq; egerit infodiendo puero. Quid vero Scaliger? *Imò multa conscientia,* inquit, *multorum sibi facinorum conscia. Sed intelligendum est non fuisse abactam seu distractam à malis facinoribus : omnino durum est : & sonus quanquam dispar temporibus, tamen idem plebeius.* Si quid durum, egregiè exhibet ferream Veiæ mentem. Nec plebeia dictio est, quin potius elegans & nobilis: indicatque mulierem sceleribus adeo assuetam, ut absque ullo metu ea perpetret. Perditam ejusmodi conscientiam exprimit Perf. Sat. 3. v. 32.

. . . . . . *Fibris increvit opimum*
Pingue : caret culpâ, &c.

33. *Bis terve mutatæ dapis Inemoti spectaculo.*] Nimirum puer infossus duos tresve dies vivere poterat, capite extans, mutatos subinde cibos prope os habens, augescente eorum appetitu & fame diversarum dapum, quas attingere non poterat, in eas fixum tenens aspectum, & sic tandem emoriens. Existimabant nempe hominis in eâ aviditate mortui jecur & medullas vim habere exstimulandi amoris.

35. *Cum promineret ore, &c.*] *Non intelligo,* inquit Hypercritus, *quid sit,* quantum extant aquâ suspensa mento corpora. *Quænam in patibulo suspensa extant ab aquâ ?* Quæso, lector, an hæc non facilè tu intelligis ? Non ita certè capies, quid Scaliger velit per suum *patibulum*, de quo hic nulla mentio ; cùm sit collatio natantis, atque adeo aquâ mersi & suspensi, extante ab aqua solo capite, cum puero terrâ cooperto & ore duntaxat prominenti.

37. *Aridum jecur.*] *Jecur* amoris sedes.

Aridum.] Deficiente succo, & subtracto cibo, cujus appositi & præsentis desiderium majus fuerit.

39. *Interminato cum semel, &c.*] Et hæc sibi ignota Scaliger proclamat *Nam interminatus est infinitus,* inquit, *at ille finitum ostendit, cùm dixit, bis terve mutatam dapem.* Et hæc nunquam scripserit, cui *mens non læva fuisset*, inquam ego. *Interminatus* idem est ac minando vetitus, uno verbo prohibitus, nemine Grammatico reclamante. Porò addit ille tam ineptè, quam prius : *& qui naturâ doctus scripsit fixas esse pupulas ab inedia ?* Ohe, magne Juli, infixas cibo apposito pupulas, inediâ verò intabescentes scribit Horatius, totâ acclamante naturâ.

42. *Ariminensem Foliam*] Quarta est hæc venefica, ex Arimino urbe Æmiliæ ; hodie *Rimini*, in Romandiola provincia, in ora maris Hadriatici : prope fontes Tiberis alluitur fluvio cognomine.

43. *Otiosa Neapolis.*] Hæc urbs Italiæ clarissima, ad delicias, secessum, & otium amœno situ comparata ; olim dicta Parthenope. Virg. Georg. in fine,

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis oti.

Et

Ariminensem nefandâ libidine famosam, quæ verbis Thessalicis incantans astra & Lunam cœlo detrahit. Tum verò ferox Canidia dente livido rodens ungem pollicis non amputatum, quid locuta est? vel quid non dixit? O rebus meis, inquit, *testes faventes, nox & Diana silentium faciens, quando secreta peraguntur mysteria, modò adjuvate: jam in ædes inimicorum convertite iram & potestatem divinam. Interim dum belluæ absconduntur silvis formidinem creantibus pacato somno vacantes, canes Suburæ allatrent mœchum senem (quod cunctis ludibrio sit) perfusum unguento, quo præstantius nullum*

Et omne vicinum oppidum:
Quæ sidera excantata voce Thessalâ [448]
Lunamque cœlo deripit. 46
Hic irresectum sæva dente livido
Canidia rodens pollicem,
Quid dixit? aut quid tacuit? O rebus meis
Non infideles arbitræ, 50
Nox, & Diana, quæ silentium regis,
Arcana cùm fiunt sacra;
Nunc nunc adeste, nunc in hostiles domos
Iram atque numen vertite.
Formidolosis dum latent silvis feræ, 55
Dulci sopore languidæ,
Senem (quod omnes rideant) adulterum
Latrent Suburanæ canes
Nardo perunctum, quale non perfectius [449]

A N N O T A T I O N E S.

Ovidius *in otia natam Parthenopen dixit.* Cerutus *otiosa,* interpretatur, *Neapolitani minus curiosi*

44. *Omne vicinum oppidum.*] Fredericus Cerutus intelligit Puteolanam civitatem: alii vicinas urbes, v. g. Capuam, Cumas, Puteolos, Baias, Nolam, Atellam, &c.

45. *Voce Thessalâ.*] More & ritu vocibusque Thessalorum, qui arte magicâ præstabant. Vide lib. 1. Od. 27. stroph. ult.

46. *Lunamque cœlo deripit*] Virgil. Eclog. 8.

Carmina vel cœlo possunt deducere Lunam.

Ita veteres credebant, cum Luna deliquium pateretur, tum magorum incantationibus vexari, & hinc rubescere, quod reluctaretur ne in terram devocaretur invita, ut in herbas despumaret ad veneficia conficienda profuturas. Quin eo superstitio invaluerat, ut laboranti Lunæ subvenire se crepitu cymbalorum arbitrarentur. Unde apud Senec. Trag. Hippolyt. Act. 2. Chorus ita loquitur de Lunâ:

Et nuper rubuit: nullaque lucidis
Nubes sordidior vultibus obstitit,
At nos solliciti lumine turbido,
Tractam Thessalicis carminibus rati,
Tinnitus dedimus.

Huic vulgo opinioni prima locum dedit Aglaonice Egetoris filia, quæ Astrologiæ perita, cùm Luna esset in defectu seu eclipsi, se eam incantare & deducere simulavit. Plutarch. lib. de orac. defectu post init. Vide Plin. lib. 30. cap. 1, & 2.

47. *Irresectum.*] Sordes notat fœdis illis mulieribus affectatas.

48. *Rodens pollicem.*] Alta cogitatione defixū & percitum furore animum perinde exhibet.

51. *Nox, & Diana.*] Noctem & tenebras amant tenebriones. Christus in Evangelio, *Qui male agit odit lucem, ut non arguantur opera ejus.* Magi & venefici sua flagitia noctu semper exequi aggrediuntur. Porrò sacra plerumque nocturna celebrabant Ethnici, affulgente Lunâ, & quasi silentium imperante, ut existimabant, & favente.

53. *In hostiles domos.*] In Varum atq; pellices, quibus ille detinetur, & à me avertitur.

57. *Senem, quod omnes rideant, adulterum.*] Juvenis instar lascivientem. Ovid.

Turpe senex miles: turpe senilis amor.

58. *Suburanæ canes.*] Subura urbis Romæ regio, ubi meretricum erant domicilia, illuc venditabat noctu Varus, parum memor Canidiæ, hinc amore illinc dolore tabescentis, proindeq; vindicationem ac vindicias petentis quacunque via, seu, per fas & nefas.

59. *Nardo perunctum.*] Unguentum è nardo pretiosum absurdè explicant fere omnes; & hinc Gratidiam Neapolitanam unguentariam sub nomine Canidiæ vellicari perperam comminiscuntur; absurdiusq; delibutum eo Varū senem ad meretricios amores captandos aiunt. Cerutus *unguento venefico ad amorem conciliandum effici Varum senem perunctum* interpretat. Sed nihil minus ad sensum Horatii quàm ista, certè ἀπροσδιόνυσα. Quid ergo? *Nardum* vocat Canidia suum illud eximium pharmacum, de quo ante, magicum, summa cura perfectum, & quo perfectius nullū unquā elaboravit, ut ipsa ait. Eo verò perungit imaginē Vari ceream magico ritu, ut per istius unguēti vim reddatur, ipse Varus pellicibus quibusvis odiosus, utq; Suburanis canibus horribilem in modum allatrantibus à Subura deterreatur, & ad se tandem redire co-

Meæ laborârunt manus. 60
Quid accidit? Cur dira barbaræ minùs
Venena Medeæ valent,
Quibus superba fugit ulta pellicem,
Magni Creontis filiam,
Cùm palla, tabo munus imbutum, novam [450]
Incendio nuptam abstulit? 66
Atqui nec herba, nec latens in asperis
Radix fefellit me locis.
Indormit unctis omnium cubilibus
Oblivione pellicum. 70
Ah, ah, solutus ambulat veneficæ
Scientioris carmine.
Non usitatis, Vare, potionibus,
(O multa fleturum caput!)
Ad me recurres: nec vocata mens tua 75
Marsis redibit vocibus.

elaborârunt meæ manus. Verùm *quid evenit? Quare acria* hæc *pharmaca minus pollent* venenis *barbaræ Medeæ, quibus superbiens aufugit, sumptâ ultione de pellice, magni Creontis filiâ; quando chlamys, donum toxico infectum, novam sponsam incendio extinxit? At nec herba nec radix crescens in arduis locis me effugit.* Nimirùm *Varus cubat in lectis cunctarum pellicum inunctis oblivione. Ah, ah, liber* ille *incedit per pharmaca veneficæ* cujuspiam me *doctioris.* Atqui per *insolita medicamenta* faciam ut *ad me redeas, ô Vare, homo plurima perpessure: neque animus tuus Marsis incantamentis restituetur aut curabitur.*

ANNOTATIONES.

gatur. Qui attentiùs leget Virgilii Pharmaceutriam Ecl. 8. inde lumen hauriet non parvum ad eruendos sensus hujus Odes tantulùm abstrusos, & quos expiscati sunt huc usque pauci.

61. *Cur dira barbaræ, &c.*] Hæc loquitur stupens Canidia: unde verò fit ut mea veneficia minùs valeant? Enimverò similia sunt iis, quibus usa est Medea ad perdendam Creüsam pellicem. Nam exquisitas herbas quasque novi & adhibui. Cur ergo Varus liber ac solutus ut antè pergit ad pellicum cubilia. Non moror quæ in hunc locum deblaterat Scaliger. Hunc, lector, si vacat, audi: *Hæc diligentiùs inspicienda*, inquit. *Namque accipit hic sua venena, quæ ait efficacia fuisse Medeæ, sibi minus valere. At quæ venena? quibus cremavit pellicem. At ea non exercuit adversus Varum: sed philtris tantum egit. Itaque ait hic*; amoris esse poculum: *&*, Non usitatis, Vare, potionibus ad me recurres: *Ego potius dicerem:* Cur dira barbaræ magis venena Medeæ valent, *scilicet quàm nostra.* Canidia adversus Varum non exercuit Medeæ veneficia; nec enim eum cremare & occidere cupiebat: sed pari virtute ac ritu paravit pharmaca ad illum ad se revocandum; quæ quidem nihil effecisse obstupescit primò: deinde verò agnoscit causam cur parum valuerint. Quod verò Hypercriticus subjungit, Canidiam philtris tantùm egisse, omnino refellitur ex lectione textûs Horatii, quem fusè explicavi initio hujus Odes, seu in primâ annotatione meâ. Unguentum primo quidem, ac posteà philtrum adhibuit Canidia, ut dixi. Meminisse porrò debebat vir omni literaturâ perpolitus, voces istas, *venena, pharmaca, potiones, incantamenta*, sæpè usurpari promiscuè pro quolibet veneficio. Servius in Georg. 1. ad eas voces *ille malum virus*, v. 129. testatur ita vocari illud omne quod mutat naturam ejus rei cui adhibetur, sive occidendo, sive sanando; Græci pharmacum, Latini venenum aut virus appellitant.

63. *Ulta pellicem, Magni Creontis filiam,*] De Medeâ, deque ejus ulciscendi ratione, vide Epod. 3. ibique annot.

69. *Indormit unctis omnium cubilibus, &c.*] Tranquillè fruitur amoribus pellicum, mei planè oblitus. Vel, quiescit in quibus vult cubilibus, ungendo illa magico unguento, omnium aliarum mulierum oblivionem procurante. *Ah, ah, scientioris* me *veneficæ* arte adjutum Varum intelligo. Quapropter illum jam aggrediar *non usitatis potionibus* & pharmacis, ut ad me recurrat vel invitus, inquit Canidia.

76. *Marsis vocibus.*] Marsi Italiæ populi in Latio inter continua Apennini montis juga, à Marso Circes veneficæ insignis filio dicti, & veneficia incantationesque edocti, teste Solino. Apud Non. Lucil. Satir. lib. 20.

Jam disrumpetur medius; jam ut Marsu' colubras
Disrumpit cantu, &c.

Virgil. Æneid. 7. v. 758.

Marsis quæsitæ in montibus herbæ.

Vide Plin. l. 21. c. 13. & l. 28. c. 2, & 3. Item Gell. l. 16. c. 11. ubi sic scribit: *Gens in Italia Marsorum orta fertur a Marso Circes filio: proptereà Marsis .. vi quâdam genitali datum, ut serpentium virulentorum domitores sint, & incantationibus herbarúmque succis faciant medelarum mira-*

Scilicet parabo pharmacum potentius, quod tibi me aspernanti adhibeam. Et certe infra mare cadet cœlum, terra superjecta, potius quam non exardescas amore meo, sicuti bitumen nigris ignibus. Post hæc puer nequaquam, ut prius, blandimentis mollire sceleratas mulieres tentat, *sed, anceps quid primum diceret, emisit execrationes Thyestis. Veneficia,* inquit, *magnum fas ac nefas* confundant licet, at *nequeunt immutare sortem mortalium. Persequar vos execrationibus. Dira detestatio nullo sacrificio purgatur. Imò, postquam à* vobis *coactus interiero, adero furor nocturnus, atque umbra facies vestras curvis unguibus invadam* (nam *hæc potestas est Deorum Manium:)*

Majus parabo, majus infundam tibi
Fastidienti poculum.
Priúsque cœlum sidet inferius mari,
Tellure porrectâ super, 80
Quàm non amore sic meo flagres, uti [451]
Bitumen atris ignibus.
Sub hæc puer, jam non, ut antè, mollibus
Lenire verbis impias:
Sed, dubius unde rumperet silentium, 85
Misit Thyesteas preces.
Venena magnum fas nefásque, non valent
Convertere humanam vicem.
Diris agam vos: dira detestatio
Nullâ expiatur victimâ. 90
Quin ubi perire jussus expiravero,
Nocturnus occurram furor,
Petámque vultus umbra curvis unguibus, [452]
Quæ vis Deorum est Manium:

ANNOTATIONES.

77. *Majus parabo, &c.*] Jam Canidia pocum infundere statuit, & inediâ interficere; ad parandum Varo philtrum e pueri exsuctis medullis & exsucto jecore; eoque pervincendam Vari quantamlibet obstinationem sibi spondet.

81, 82. *Uti bitumen atris ignibus.*] Hæc dicens Canidia bitumen injicit in ignes, atráque inde flamma accenditur. Quippe & hoc intelligendum & supponendum hîc. Quod quidem, ut & alia bene multa, Dacerius acute & erudite more suo observavit.

86. *Misit Thyesteas preces.*] Diras execrationes & imprecationes emisit in Canidiam ejúsque socias, quemadmodum olim Thyestes in Atreum fratrem, cùm jugulatos filios, in frusta dissectos, coctos, edendósque sibi ab eo fuisse appositos, accepit. De his l. 1. Ode 6. v. 8. & Ode 16. v. 17. Vide Senec. Tragœd. Thyesten. Cicer. Tuscul. 1. n. 107. *Execratur luculentis sane versibus apud Ennium Thyestes, primum ut naufragio pereat Atreus, &c. . . . . . . neque sepulcrum quo recipiatur habeat, portum corporis; ubi remissa humana vitâ corpus requiescat a malis.* Et in Pisonem. n. 43. *Thyestea ista execratio est Poetæ vulgi animos, non Sapientium moventis:* ut tu naufragio expulsus uspiam saxis fixus asperis, evisceratus latere penderes, (*ut ait ille*) saxa spargens tabo, sanie, sanguine atro.

87. *Venena magnum fas, &c.*] Veneficia fas nefasque confundant, pervertant, violent, licet; at rerum humanarum vicissitudines non flectent, aut mutabunt. Itaque vos sceleratæ ac detestabiles veneficæ, quæ me sic improbè occiditis, vicem vestram expectate. Nam certe peribitis tandem miserabili modo, ac insepultas laniabunt feræ, &c.

89. *Detestatio nullâ expiatur victimâ.*] Sic habebant veteres non posse averti aut expiari mala, quæ quis ardens justâ irâ, cùm gravi fuerat injuriâ læsus, ei qui læserat imprecatus esset. Huc pertinet quod scribit Plin. lib. 28. *Defigi diris detestationibus nemo non metuit.*

92. *Nocturnus occurram furor, &c.*] Sic Virgil. Æneid. 4. Dido ad Æneam:

Omnibus umbra locis adero: dabis, improbe, pœnas.

Ovid. in Ibyn.

Insequar & vultus ossea forma tuos.
Me vigilans cernes; tacitis ego noctis in umbris
Excutiam somnos, visus adesse, tuos.

94. *Quæ vis Deorum est Manium.*] Ut se ulciscantur de morte injustè illatâ, vim & potestatem habent animæ à corpore solutæ. Hæ scilicet, *Manes*, &, *Dii*, honoris causâ, vocantur. Hinc iis aræ quoque erigebantur. Virg. Ecl. 5. Daphnidi mortuo aræ duæ, v. 66. Æneid. 3. v. 63. Polydori animæ pariter: *stant manibus aræ*, inquit, & v. 305. animæ Hectoris Andromache *sacraverat aras.* Et v. 303. *Manésque vocabat.* Quid proprie sint Manes, & varias ejus vocis acceptiones explicat luculenter ac discertè Apuleius lib. de Deo Socratis. *Animum humanum,* inquit, *emeritis vitæ stipendiis corpore suo*

Et

Et inquietis assidens præcordiis, 95
Pavore somnos auferam.
Vos, turba vicatim hinc & hinc saxis petens,
Contundet obscœnas anus.
Post insepulta membra different lupi,
Et Esquilinæ alites. 100
Neque hoc parentes, heu! mihi superstites,
Effugerit spectaculum.

atque præcordiis inhærens minime quiescentibus, formidine eripiam somnum. Deinde *plebs per singulos vicos undiq; lapidibus vos incessens, execrabiles vetulas obruet. Denique membra* vestra *insepulta discerpent lupi & volucres Esquilinæ. Illud* verò *spectaculum videbunt parentes* mei *(heu!) post me viventes.*

ANNOTATIONES.

abjurantem, vetere Latinâ Linguâ Lemurem dictitatum reperio. Ex hisce Lemuribus, qui posterorum suorum curam sortitus, placato & quieto numine domum possidet, Lar familiaris dicitur. Qui verò ob adversa vitæ merita, nullis bonis sedibus, incerta vagatione, seu quodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, malis verò noxium, id genus plerique Larvas perhibent. Cùm verò incertum est, quæ cuique eorum sortitio evenerit, utrum Lar sit an Larva, Manem Deum nuncupant. Animadverte has voces postremas ad rem præsentem maxime facientes.

95. *Assidens præcordiis.*] Sicut Promethei jecur vultur seu aquila tundit & vellicat. lib. 2. Ode 13. in fine.

99. *Insepulta membra.*] Hoc apud antiquos gravissimum malorum æstimabatur; quod errare anima, donec sepulchro corpus esset conditum, putaretur. Vide lib. 1. Od. 28. Item Sophocl. Ajac. Act. ult.

100. *Esquilinæ alites.*] Esquiliæ, unus è Romæ collibus. Accipitres circa Esquilias volitabant frequenter, quia illic erant sepulcreta; imò & reorum ac morte damnatorum abjecta cadavera: itaque prædam ibi subodorabantur & quæritabant.

101. *Neque hoc parentes, &c.*] Hócque illis qualecunque solatium,

Posteriora criminationum Scaligeri capita tam futilia sunt, ne dicam insulsa, ut illa describere etiam pigeret. Ne tamen ea desideres, Lector, en ita ille:

Indormit unctis omnium cubilibus oblivione pellicum. *Neque structura placet: & hæc hiant, disjuncta a superioribus, & verbum,* indormit, *insuave est.*

Ad me recurres: nec revocata mens tua Marsis redibit vocibus. *Si fiet amens, quomodo fastidiat poculum quod mox minatur? & omnino illa sunt durissima,* venena magnum fas nefasque, &c.

Profectò si jam lapidibus insectata est plebs, si interemptæ anus, si insepultæ a lupis & avibus laceratæ, quid addit? neque hoc parentes effugerit spectaculum, *Quid enim agant parentes tunc?*

Animadverte vocem hanc, alites, *multis in locis ab Horatio repetitam: quam adeò amavit, ut maluerit hic, quam, quod potuit,* vultures: *& fugisset licentiam neglectæ collisionis.* Hactenus Jul. Scaliger.

1. Nec structura, nec verbum *indormit*, insuavia videntur nisi hypercritico. Quod à superioribus disjunctum est, non hiatum facit, sed impetum animi Canidiæ audaciâ & scelere furentis optimè depingit, quæ res non pacatè cogitat, aut loquitur contexte & continenter, sed profert saltuatim.

2. Dormitabat sane bonus Scaliger, cùm illa culpabat. Imò si Varus fiet amens, non nisi post & per *poculum* quod mox ei *majus* Canidia minatur.

Porrò hæc, *venena, magnum fas, &c.*] Durissima omninò sint, vix tamen satis ad rerum duritiam quas indicant, & parum ad frangendum veneficæ improbitatis adamantem.

3. Profectò nihil agendum parentibus; sed tali fruendum spectaculo, ad mœstitiam utcunque leniendam, prædicit puer.

4. *Vultures* placeant homini carpendi & vellicandi avido: at æquum æstimatorem non offendent *Esquilinæ alites*: quin collisio, & ipsa vox, *alites*, pulcra hâc, vel *decies repetita* oblectabit.

ODE VI.
In CASSIUM SEVERUM.

Quare externos nihil mali meritos exagitas, ô canis iners contra lupos? Cur non iſthuc vanas minas convertis, ſi vales, ac laceſſi me par pari redditurum? Etenim velut Moloſſus vel Lacedæmonius canis rufus, *quæ* eſt *defenſio grata paſtoribus, per excelſas nives erectis auribus perſequar quamcumq; feram fugientem. Tu verò, poſtquam formidabili latratu implevisti ſilvam, olfacis dapes oblatas. Cave, cave: nam* ego *adverſus improbos acerrimus dirigo ſtatim cornua; non ſecus ac gener contemptus à Lycambe perſido,*

QUID immerentes hoſpites vexas, canis [453]
Ignavus adverſùm lupos?
Quin huc inanes, ſi potes, vertis minas, [454]
Et me remorſurum petis?
Nam qualis aut Moloſſus, aut fulvus Lacon, 5
Amica vis paſtoribus,
Agam per altas aure ſublatâ nives,
Quæcumque præcedet fera.
Tu, cum timendâ voce complêſti nemus,
Projectum odoraris cibum. 10
Cave, cave: namque in malos aſperrimus
Parata tollo cornua:
Qualis Lycambæ ſpretus infido gener,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Quid immerentes, &c.*] Hâc Ode volunt notari Caſſium Severum, oratorem petulantiſſimum, accuſationibus in Senatu quanquàm exitu ſemper infelici, & conatibus vanis famoſum, item ſcriptis maledicis in quemlibet etiam magnatum. Nonium certe Aſprenatem, Auguſto licet *arctius junctum*, veneficii reum agere non dubitavit. Teſtes ſunt Suetonius Octav. cap. 56. Plin. lib. 35. cap. 12. Is ob libellos famoſos in vulgus ſparſos, ad inſulam Cretam primùm, deinde in Seriphum eſt deportatus. Ejus meminit pluribus locis Corn. Tacitus, item Quintilianus. Ille ſic habet in Dialogo de Oratoribus: *Caſſium Severum affirmant primum flexiſſe ab illâ vetere dicendi viâ directâ, non infirmitate ingenii, nec inſcitiâ literarum; ſed judicio & intellectu. Vidit namque cum conditione temporum ac diverſitate aurium formam atque ſpeciem orationis eſſe mutandam, &c.* Et poſteà: *Equidem non negaverim Caſſium Severum oratorem vocari, quanquam in magnâ parte librorum ſuorum plus vis habeat, quam ſanguinis. Primus enim contempto ordine rerum, omiſſa modeſtiâ & pudore verborum, ipſis etiam quibus utitur armis incompoſitus, & ſtudio feriendi plerúmque dejectus, non pugnat, ſed rixatur. Cæterùm varietate eruditionis & lepore urbanitatis, & ipſarum virium robore multùm cæteros ſuperat.* Fab. autem Quintilianus lib. 10. cap. 1. *Caſſius,* inquit, *Severus, ſi cum judicio legatur, multa dabit imitatione digna. Quòd ſi cæteris virtutibus colorem & gravitatem orationis adjeciſſet, ponendus inter præcipuos foret. Nam & ingenii plurimum eſt in eo, & acerbitas mira, & urbanitas, & vis ſumma: ſed plus ſtomacho quàm conſilio dedit: præterea ut amari ſales, ita frequenter amaritudo ipſa ridicula eſt.* Ejus ſcripta ex Senatuſconſulto abolita ſunt, teſte Suetonio.

Canis ignavus adverſum lupos.] Acer in ignavos, ignavus in fortes: quod argumentum ſocordiæ eſt.

3. *Quin huc inanes, &c.*] Quin me laceſſis meique ſimiles acriter remorſuros te mordentem, vel potiùs allatrantem?

5. *Moloſſus.*] Canis ingens & validus, Gallicè *dogue*, Angl. **a Mastiff**. Ex Epirò, ubi populi fuêre quondam Moloſſi. Strabo lib. 7. *Fulvus Lacon.*] Canis agilitate commendatus ſimul & robore, Gall. *levrier*: Angl. **Greyhound**, è Laoniâ Peloponneſi regione, ſeu ex urbe Spartâ. Virg. Georg. 3. v. 405.
Veloces Spartæ catulos, acremque Moloſſum.

6. *Amica vis paſtoribus.*] Ad arcendos à grege lupos aliáſque feras. Theocrit. κύων φιλοποίμνιος, *canis Paſtorum amans.*

7. *Agam per altas.*] Expeditus ego ſum ad inſectandos quoſcunque mihi injuriam facientes. Pergit ſcilicet noſter in metaphorâ.

9. *Tu, cum timendâ, &c.*] Tu verò, cùm ingenti latratu maximè terribilis viſus fuiſti; repente mitis & imbellis appares, objecto pretio ſedatus: quemadmodum canis iners, anteà horrendum latrans, projectum cibum arripiens, mutus ſubitò fit.

12. *Tollo cornua.*] Vires exero, animos & bilem accendo, graviterque ulciſor.

13. *Qualis Lycambæ, &c.*] Sicut Poëta Archilochus fecit in Lycamben. Hic enim Neobulen

Aut acer hostis Bupalo.
An si quis atro dente me petiverit, [455]
Inultus ut flebo puer? 16

vel inimicus Bupalo infensissimus. Quod *si me quisquam dente nigro laceràit, numquid plorabo velut puer imbellis?*

ANNOTATIONES.

filiam anteà desponsatam fractâ fide illi negavit uxorem, generúmque habere sprevit. At Archilochus Iambicos versus à se inventos tam acerbos & amarulentos scripsit in Lycamben: ut eum ad desperationem, tandémque ad suspendium adegisse referatur. Vide Epist. ad Pisones, v. 79.

14. *Acer hostis Bupalo.*] Hipponax Poëta circa Olympiadem sexagesimam florebat, quinque circiter ante Christum seculis. Staturâ parvus, vultu pravus ac deformis. Contigit ut offensi duo fratres Bupalus & Anthermus, sive pictores, sive sculptores, ejus imaginem omnino ridiculam effinxêrunt, populique ludibrio exposuêrunt: verùm non impunè. *Hipponacti notabilis fœditas vultus erat. Quamobrem imaginem ejus lasciviâ jocorum ridentium circulis in promptu fecére (alii proposuère) quod Hipponax indignatus amaritudinem carminum distrinxit in tantum, ut credatur aliquibus eos ad laqueum compulisse. Quod falsum est. Complura enim in finitimis insulis simulachra postea fecère.* Hæc Plin. lib. 36. cap. 5. Alii scribunt Epheso urbe duntaxat cedere coactos præ pudore & irâ, propter acerbitatem versuum Hipponactis. Ex Dionys. Halic. Hipponax trimetrum Archilochium in Scazontem inflexit, ut graviùs feriret. Cic. 3. de nat. Deorum, n. 90. *quem Hipponactis Iambus læserat, aut qui erat Archilochi versu vulneratus, &c.*

15. *An si quis atro dente, &c.*] Si verò me quisquam impetat convitiis, an ad lacrymas, pueri more, confugiam? imò ut vir ad arma & ultionem convolabo; persequar adversarium usquequâque, donec graviores acceptas plagas infligam.

ODE VII.

Ad POPULUM ROMANUM.

Detestatio bellorum civilium.

QUO quò scelesti ruitis? Aut cur dexteris
Aptantur enses conditi?
Parúmne campis atque Neptuno super [456]
Fusum est Latini sanguinis?
Non ut superbas invidæ Carthaginis 5
Romanus arces ureret:
Intactus aut Britannus ut descenderet

Quò quò scelerati properatis? vel cur inclusi vaginâ *gladii dextris inseruntur? An non satis Latini sanguinis effusum est terrâ marique?* Non quidem ut *Romani incenderent excelsa castella æmulæ Carthaginis, vel ut Britanni* hactenus *indomiti*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod 1.

1. *Quò quò, &c.*] Ambigitur quod civile bellum hîc Poëta execratur: an illud quod gestum est hinc Bruto & Cassio, illinc Augusto M. Antonio & M. Lepido ducibus; an bellum Actiacum, cujus finem & exitum Augusto felicem celebrabit Epod. 9. an potiùs illud quod post cladem Philippensem Sextus Pompeius reparabat? Vide lib. 1. Od. 14. lib. 2. Od. 7. lib. 3. Od. 4. & 6. Denique Epod. 16. ibique annot.

Scelesti.] In cives & patriam injuriosi & sævientes.

2. *Enses conditi.*] Pax enim facta fuerat, aliquantò post dimicationem Philippensem, Pompeianos inter & Augustum atque Antonium.

3. *Campis atque Neptuno super.*] In *campis* Philippensibus & in mari Siculo. De hoc Epod. 4. de illis lib. 2. Od. 7. *Neptunus* maris Deus pro ipso mari.

5. *Non ut superbas, &c.* Enimverò tantum sanguinis Romani nuper fusum non est pro defensione patriæ vel ultione, ut olim quando Scipione duce deleta & incensa Carthago est. Tunc certè gloriosè pugnatum est: at certârunt nuper cives in seipsos impiè, ut & nunc armantur.

Invidæ Carthaginis.] Carthago Romæ æmula quandiu stetit, fuit. Vide lib. 3. Od. 5. Vell. Patercul. lib. 1. & 2.

7. *Intactus aut Britannus.*] Neq; tunc fusus

per viam sacram vincti traherentur: Sed ut juxta Parthorum optata destrueretur hæc civitas per vires proprias. Atqui *nec lupis hæc consuetudo, nec leonibus unquam fuit sævire, nisi contra dissimile* animal. *An cæca rabies agit* vos, *an vis superior, an crimen* aliquod? *Respondete. Silent: atque pallidus color vultum tingit; animique attoniti obstupescunt. Ita est. Romanos exagitat sors inimica, & crimen cædis fraternæ; ex quo effusus est humi sanguis Remi innocentis posteris luendus.*

Sacrâ catenatus viâ:
Sed ut, secundum vota Parthorum, suâ
Urbs hæc periret dexterâ. 10
Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus
Unquam, nisi in dispar feris.
Furórne cæcus, an rapit vis acrior? [457]
An culpa? Responsum date.
Tacent, & ora pallor albus inficit, 15
Mentésque perculsæ stupent.
Sic est. Acerba fata Romanos agunt,
Scelúsque fraternæ necis;
Ut immerentis fluxit in terram Remi
Sacer nepotibus cruor. 20

ANNOTATIONES.

est Latinus sanguis, ut Britanni nondum subacti Romano Imperio, vincerentur, atque in triumpho ducerentur ex more ad Capitolium per Viam Sacram. Vide Sueton. Octav. c. 25. Dion. lib. 40. init. Cæsaris Comment. lib. 5. item annot. lib. 3. Od. 5. & lib. 4. Od. 14.

Descenderet.] Declivis nempe ad forum usque Romanum erat *Via Sacra*; de quâ Epod. 4. v. 7. at à foro Rom. ad Capitolium postea ascendebatur.

9. *Sed ut, secundum vota Parthorum, &c.*] Hoc scilicet habebant in votis hostes Romanorum, ut quod Imperium alienis non poterat, propriis viribus interiret. Epod. 16. init.

Suis & ipsa Roma viribus ruit,
Quam nec finitimi valuérunt perdere Marsi, &c.

de Parthis Romæ semper infestis, lib. 1. Od. 12. & 19. lib. 3. Od. 5.

11. *Neque hic lupis mos, &c.*] Feræ non sæviunt in sui similes; quare ergo homo est homini lupus? ut habet adagium. Plin. Procem. lib. 7. *cætera animantia in suo genere probè degunt. Congregari videmus & stare contra dissimilia. Leonum feritas inter se non dimicat. Serpentum morsus non petit serpentes. Nec maris quidem belluæ nisi in diversa genera sæviunt. At hercule homini plurima ex homine sunt mala.* Senec. Epist. 104. *ab homine homini quotidianum periculum. Adversùs hoc te expedi, &c.* Et de Clement. lib. 1. cap. 26. *Apud homines tantum nec à necessariis quidem rabies temperat sibi.* Sanctus Augustinus de Civ. Dei lib. 15. *neque enim unquam inter se leones, aut inter se dracones qualia inter se homines bella gesserunt.* Juvenal. Sat. 15. v. 159.

Sed jam serpentum major concordia: parcit
Cognatis maculis similis fera. Quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? quo nemore unquam
Expiravit aper majoris dentibus apri?
Indica tigris agit rabidâ cum tigride pacem
Perpetuam. Sævis inter se convenit ursis.
Ast homini ferrum lethale incude nefandâ
Produxisse parum est.

12. *In dispar feris.*] Al. *in dispar genus.*

13. *Furorne cæcus, &c.*] Quod vos rapit ad bellum tam tetrum? An furor; an fatalis quædam necessitas; an culpa, propter quam Dii infensi vestris vos manibus plectant? Cicero pro M. Marcello: *omnes qui ad arma illa fato sumus nescio quo Reipublicæ misero funestoque compulsi, etsi aliquâ culpâ tenemur erroris humani, a scelere certe liberati sumus.*

15. *Tacent, & ora pallor, &c.*] *Silentium & pallor* arguunt sceleris conscientiam; *stupor* verò notat immissam à Diis offensis pœnam.

17. *Sic est, &c.*] Irâ sanè Deorum fit ut Romani in Romanos incurrant sæviántque. Nimirùm luimus crimen Romuli, qui Remum fratrem occidit. Od. 6. lib. 3.

Delicta majorum immeritus lues,
Romane, &c.

19. *Remi sacer cruor.*] Jus naturale violârat Romulus, dominandi causâ, fratrem innoxium & immerentem trucidans. Hinc illius Romanorum parentis & conditoris scelus in nepotes aspersum identidem immissis malis vindicatur. De nefandâ illâ Remi cæde variè scribunt, Flor. lib. 1. cap. 1. *Ad tutelam novæ urbis sufficere vallum videbatur, cujus dum irridet angustias Remus, idque increpat saltu; dubium an jussu fratris, occisus est. Prima certè victima fuit: munitionémque urbis novæ suo sanguine consecravit.* Tit. Liv. lib. 1. cap. 7. Romulus ac Remus, certatim nomen & auspicia daturi novæ urbi, auguria captant. *Intervenit avitum malum, regni cupido, atque inde fœdum certamen coortum a satis miti*

 principio;

principio; quoniam gemini essent, nec ætatis verecundia discrimen facere posset; ut Dii, quorum tutelæ ea loca essent, auguriis legerent qui nomen novæ urbi daret, conditam imperio regeret; Palatinum Romulus, Remus Aventinum ad inaugurandum templa capiunt. Priori Remo augurium venisse fertur sex vultures; jamque nunciato augurio, cum duplex numerus Romulo se ostendisset, utrumque Regem sua multitudo consalutaverat, tempore illi præcepto. At hi numero avium regnum trahebant. Inde cum altercatione congressi, certamine irarum ad cædem vertuntur. Ibi in turba ictus Remus cecidit. Vulgatior fama est, ludibrio fratris Remum novos transiluisse muros: inde ab irato Romulo interfectum: ita solus potitus imperio Romulus, &c. Vide & Aurel. Victorem, Plut. in Romulo, Oros. lib. 2. S August. lib. 3. de Civitat. Dei, cap. 6. Ovid. Fastor. 4.

ODE VIII.
In VETULAM.

ROGARE longo putidam te sæculo, [458]
  Vires quid enervet meas?
Cùm sit tibi dens ater, & rugis vetus
  Frontem senectus exaret;
Hiétque turpis inter aridas nateis 5
  Podex, velut crudæ bovis.
Sed incitat me pectus, & mammæ putres,
  Equina quales ubera:
Ventérque mollis, & femur tumentibus
  Exile suris additum. 10
Esto beata: funus atque imagines
  Ducant triumphales tuum:
Nec sit marita, quæ rotundioribus
  Onusta baccis ambulet.
Quid, quod libelli Stoici inter sericos [459]
  Jacere pulvillos amant? 16
Illiterati num minùs nervi rigent?
  Minúsve languet fascinum?
Quod ut superbo provoces ab inguine,
  Ore allaborandum est tibi. 20

Te diuturno ævo fœtentem decetne *quærere quid exhauriat vires meas? Siquidem nigri sunt tibi dentes, & frons sulcata rugis senii.* * * * * * * * *
* * * * * * * *
* * * * * * * *
* * * * * * * *

Sis opulenta: & imagines triumphales decorent exequias tuas: nullaque sit matrona, quæ incedat ornata rotundioribus margaritis: tu tamen mihi sordescis. * * *
* * * * * * * *
* * * * * * * *
* * * * * * * *

ANNOTATIONES.

Metrum simile Epod. 1.

1. *Rogare, &c.*] Ellipsis & Aposiopesis indignationi serviens. *Putidam te* non pudet, &c.

11. *Funus atque imagines, &c.*] In funere nobilium præferebantur imagines majorum qui triumphalem honorem adepti fuerant Cicer. 2. de Orat. & pro Milone, Plin. l. 35. c. 2. Lips. Elect. 1. c. 29.

13. *Rotundioribus.*] Rotunditas uniones commendat. Plin. lib. 9. cap. 35. *Margaritarum dos omnis in candore, magnitudine, orbe, lævore, pondere.* Erant tamen etiam oblongæ in pretio margaritæ, dicebantúrque elenchi, & auribus appendebantur. Juvenal. Sat. 6. v. 458.

Auribus extensis magnos commisit elenchos.

Sat. 2. v. 61. *cylindros* vocat,

Tu nube, atque tace. Donant arcana cylindros.

14. *Onusta.*] Plin. mox cit. *Uniones digitis suspendere, & binos ac ternos auribus fœminarum gloria est* Petron. *Tribaccam margaritam* appellat. Sen. de Benefic. l. 7. c. 9. *Video uniones non singulos singulis auribus comparatos. Jam enim exercitatæ* mulieres *oneri ferendo sunt. Junguntur inter se; & insuper alii bini superimponuntur. Nec satis muliebris insania viros subjecerat, nisi bina ac terna patrimonia auribus singulis pependissent.*

Baccis.] Baccæ propriè sunt fructus lauri, oleæ, &c. ob similitudinem verò pro unionibus ponuntur. Pers. Sat. 2. v. 66. ambitio & mollities, inquit, docuit *baccam conchæ rasisse.*

15. *Quid, quod libelli Stoici, &c.*] At dices te esse imbutam literis & Philosophiâ Stoicorum. Scilicet hoc lenocinio, hac illecebrâ captas me studiosum: verùm nihil proficis: inquit Horatius. De Stoicorum placitis agam ad Sat. 3. l. 1. & 2, &c.

Inter pulvillos.] Super pulvinos scilicet lectuli tricliniaris, accubitorii, lucubratorii; in quo veteres lectioni & scriptioni vacabant. Pers. Sat. 1. v.53.

Quicquid denique lectis Scribitur in citreis.

Cætera hujus Odes absit ut explanare aggrediar, neque alia multis locis similia. Quintiliano morem geram libens lib. 1. cap. 8. sic scribenti: *Horatium in quibusdam nolim interpretari.* Pudor nempe vetat. Quin & Scaliger Hypercrit. ita censet: Epod. 8. & 12. *Nebulonis & nequam esse oportuit, non Horatii.*

ODE IX.

Ad MOECENATEM.

Præsentit Voluptatem mox futuram ex Augusti ad Actium Victoriâ.

Ecquando vinum *Cæcubum ad solemnes epulas reservatum, lætus* ego ob *victoriam Augusti, potabo tecum, O felix Mœcenas, in ædibus magnificis, canente cum fistulis citharâ, hâc Dorium modum, illis Phrygium?* Sanè *ita placet Jovi. Haud ita pridem sic* fecimus, *quando Neptunius Imperator*

QUANDO repôstum Cæcubum ad festas dapes, [460]
Victore lætus Cæsare,
Tecum sub altâ (sic Jovi gratum) domo,
Beate Mœcenas, bibam,
Sonante mistum tibiis carmen lyrâ, 5
Hâc Dorium, illis Barbarum?
Ut nuper, actus cum freto Neptunius [461]

ANNOTATIONES.

Metrum simile Epod. 1.

1. *Quando repôstum, &c.*] Vel ex istâ Ode liquet, nec libros nec Odas Horatii eo dispositas ordine quo factæ sunt: siquidem hîc lætitia expromitur de futurâ mox Victoriâ Actiacâ quæ jam consummata celebratur in Od. 37. lib. 1. Hîc, inquam, poëta scribens ad Mœcenatem inter bellicos tumultus ad Actium adhuc versantem, gaudium suum exprimit ex primo nuncio fugæ Antonii & Cleopatræ.

Cæcubum.] Vinum optimum, de quo plura lib. 1. Ode 20. v. 9.

Ad festas dapes.] In sacris & festis, in honorem Deorum, instruebantur epulæ opiparæ, & ponebantur vina melioris notæ.

2. *Victore Cæsare.*] Xiphilin. in Augusto, *Cæsar superior fuit eo prælio navali, ad quartum Nonas Septembris confecto: quem diem propterea notavi, quòd eo penes unum Cæsarem summa rerum fuit, ut ex eo anni principatus ejus numerentur. Cæsar urbem ædificavit eo loco, in quo sibi victoriam pepererat, eamque Nicopolim appellavit, &c.* Ibidem quoque ludos Quinquennales instituit, & Apollini templum dedicavit, ut tam insignis in Epiro victoriæ dignum Augusto monimentum permaneret. Vid. Epod. 1. init. & totam Oden 37. lib. 1. ibique annot.

3. *Sub altâ domo.*] Altis columnis ex marmore adornata, Lib. 3. Od. 29.

Molem propinquam nubibus arduis.

Sic Jovi gratum.] Jovi Diisq; fore gratum ait gaudium ob victorem Augustum, quippe cui ex voluntate Numinum orbis Imperium destinatum erat: quod quidem asseruit, lib. 1. Od. 2. & alibi.

6. *Hâc Dorium, illis barbarum.*] Lyrâ sonante Dorium carmen seu modum; tibiis verò canentibus barbarum sive Phrygium. Tres erant vulgares modi, Ionius sive Lydius in *Ut*; Dorius in *Re*; Phrygius in *Mi*, de quibus fusè Glareanus in hunc locum. Primus acutus rebus lætis serviebat; secundus gravis & sedatus, rebus seriis; tertius medius, rebus sacris. Vide Athen. lib. 14. c. 5. Item Cœl. Rhod. lib. 9. c. 3. ubi ex Cassiodoro sic scribit: *Dorius prudentiæ largitor est, & castitatis effector: Phrygius pugnas excitat, votum furoris inflammat: Æolius animi tempestates tranquillat, somnúmque jam placatis attribuit: Lydius intellectum obtusis acuit; & terreno desiderio gravatis cœlestium appetentiam inducit, bonorum operator eximius.* Hinc apparet cur pueros Doricam in primis harmoniam edocendos moneat Aristoteles. Polit. 8.

Barbarum.] Asiatici omnes à Græcis vocabantur barbari: hinc barbarum dicitur quicquid est à Phrygiâ Asiæ regione, l. 2. Od. 4. v. 9.

Barbaræ postquam cecidere turmæ.

Barbaricum aurum, Æneid. 2. v. 504. & *barbara crurum tegmina,* Æneid. 11. v. 777. quæ Phrygia erant acu picta & elaborata. Athen. cit. lib. 14. c. 5. *Tres sunt harmoniarum differentiæ, quot & Græciæ nationes*; Æolica nempe, Dorica, Ionica. *Phrygiam autem, ac Lydiam Græci didicerunt à Lydis ac Phrygibus, qui cum Pelope venerunt in Peloponnesum.*

7. *Ut nuper.*] Sicut liberaliter quidem bibimus nuper, seu ante annos quinque, cum Sextus Pompeius navali prælio debellatus ab Augusto est, ad fretum Siculum, indeque pulsus fugit.

Dux

Dux fugit uſtis navibus,
Minatus urbi vincla, quæ detraxerat
Servis amicus perfidis. 10
Romanus (eheu poſteri negabitis) [462]
Emancipatus fœminæ
Fert vallum & arma miles, & ſpadonibus
Servire rugoſis poteſt.
Interque ſigna (turpe!) militaria 15
Sol aſpicit conopeum.
Ad hunc frementes verterunt bis mille equos

freto Siculo pulſus fugam arripuit, poſt incenſas naves; minatus civibus, injicere catenas, quas liberaliter detraxerat ſervis infidelibus. Romanus (eheu nepotes haud credetis) mulieris factus mancipium, miles portat palum atque arma, nec erubeſcit ſervire eunuchis rugoſis. Interque vexilla bellica (proh *fœdam* rem!) *Sol videt conopeum. Adverſus iſtum Galli indig-*

ANNOTATIONES.

Neptunius Dux.] *Sextus Pompeius ruptis ergaſtulis mare obſedit: interceptis commeatibus Italiam vexavit; &, cum mari feliciter uteretur, Neptuni ſe filium confeſſus eſt:* Aurel. Vict. de Viris illuſtribus, c. 7. Alii ſcribunt, quod, cùm ejus pater magnus Pompeius exactis piratis & hoſtibus mari dominatus eſſet, hinc ſe Neptuni filium dixiſſe, & cœruleâ veſte indutum juveniliter ſuperbiendo depugnâſſe. Appian. Bell. Civil. l. 5. Dio. l. 48.

8. *Fugit.*] Aur. Vict. cit. *Sextus ab Auguſto per Agrippam navali prælio victus in Aſiam fugit, ubi ab Antonianis militibus occiſus eſt.* Florus, l. 4. c. 8. Sextus Pompeius *perditis rebus profugit; Aſiamque velis petit, venturus ibi in hoſtium manus & catenas. . . . . Non alia poſt Xerxem miſerabilior fuga. Quippe modò trecentarum quinquaginta navium dominus, cum ſex ſeptemve fugiebat, extincto prætoriæ navis lumine, annulis in mare abjectis, pavens ac reſpectans, & tamen non timens ne periret.*

Uſtis navibus.] M. Agrippæ operâ, ſcilicet à quo fugatas Sexti Pompeii naves, ſcribit Suet. Oct. c. 16. T. Liv. Epit. l. 129. *Adverſus Sext. Pompeium,* inquit, *vario eventu navalibus certaminibus pugnatum eſt; ita ut ex duabus Cæſaris claſſibus, altera cui Agrippa præerat vinceret; altera quam Cæſar duxerat, deleta . . victus deinde Pompeius in Siciliam profugit.* (Hæc prior fuga; poſtrema illa de quâ paulò ante dixi ex Floro) *M. Agrippa navali coronâ à Cæſare donatus eſt: qui honos ante eum nemini habitus erat*

9. *Minatus urbi vincla, quæ detraxerat, &c.*] Servos ad arma Pompeius ille Sextus magno quidem numero vocârat. Teſtes Dio, & L. Flor. cit. *Cum ergaſtula armâſſet, Siciliam Sardiniamque habebat. Jam & claſſe medium mare inſederat. O quam diverſus à patre! ille Cilicas extinxerat: hic ſecum piratas navales agitabat.* Vide & annot ad Epod. 4. in fine.

10. *Servis amicus perfidis.*] Fugitivis nempe & erga dominos perfidis libertatem & arma dabat, benignè excipiens & amice, in quos animadverti graviter oportebat.

11. *Romanus.*] Antonius ejuſque aſſeclæ Romanorum permulti.

12. *Fœminæ.*] Cleopatræ, de quâ l. 1. Od. 37.

13. *Fert vallum, &c.*] Virg Georg. 2. v. 25.

Quadrifidaſque ſudes & acuto robore vallos.

Ubi Servius monet, bis idem dictum: nam & valli & ſudes idem ſunt: Gall. *des Pieux.* Angl. **Paliſadoes.** Vegetius l. 3 c. 8. ita rem explicat: *Super aggerem valli, hoc eſt, ſudes vel tribuli lignei digeruntur,* nimirùm ad munienda caſtra. Porrò Romanus quiſque miles debebat ferre ſecum duodecim ſudes, arma, viaticum, ollam, veru, ſecurim, ligonem, falcem, &c.

Spadonibus ſervire.] Cleopatram illi comitabantur, adeóq; imperabant Romanis militantibus ſub ejus vel Antonii ſignis: quod eis turpe & indignum. Vid. l. 1. Od. 37. v. 9. *Spado* à σπᾶν, *vellere,* dictus. *Rugoſis,* quia plurimæ illis rugæ ob virilitatis adeóq; caloris amiſſionem.

16. *Conopeum.*] Licenter corripitur penultima hujus vocis ex ſe longa; κωνωπεῖον, tentorii genus quo utebantur Ægyptiæ mulieres ad arcendos culices; qui κώνωπες nuncupantur à Græcis. Hi ſunt enim illic frequentes ob maris viciniam. Horatius indignitatem auget ex eo quod muliebre tabernaculum erat pro Prætorio ſeu Imperatorio tentorio.

17. *Ad hunc frementis, &c.*] Adverſus Antonium arma verterunt Galli, qui in ejus exercitu merebant, ſcilicet indignati quòd ſervire juberentur fœminæ, & effœminatis, *ſpadonibus rugoſis.*

Verterunt bis mille equos.] Scaliger, ſuo more, *Hæc,* inquit, *ferre nequeo: nam & inſuavia ſunt, nec conveniunt pugnæ navali.* Imo Gallorum fremitum & morum aſperitatem bellè exprimunt. Deinde an Hypercriticus neſciebat, præter navales copias, ad littus adfuiſſe terreſtres peditum equitumque? Itaque ab exercitu illo terreſtri Antonii ad Cæſarianum tranſiiſſe illa duo millia equitum Gallorum, qui victoriam Cæſaris promoverunt: ut teſtatur Servius ad Æn. 6. & Plutarchus in Antonio: *Terreſtribus copiis ab Antonio Canidius præerat: à Cæſare*

Galli,

naves, Augustum inclamando, converterunt duo millia equorum: & naves hostium ad sinistram dispositæ in portu delitescunt. Io triumphe, tu retardas auratos currus & juvencas integras. Io triumphe, non revexisti imperatorem similem seu in bello Jugurthino, seu in Africano eum cui sua virtus tumulum erexit super Carthaginem. Hostis superatus in terrâ & mari sagulum purpureum mutavit lugubri:

Galli, canentes Cæsarem:
Hostiliúmque navium portu latent
Puppes sinistrorsùm sitæ. 20
Io triumphe, tu moraris aureos [463]
Currus, & intactas boves.
Io triumphe, nec Jugurthino parem
Bello reportâsti ducem;
Neque Africano, cui super Carthaginem 25
Virtus sepulcrum condidit.
Terrâ maríque victus hostis, Punico [464]
Lugubre mutavit sagum:

ANNOTATIONES

Taurus: qui utrinque instructâ acie in littore quiescebant, eventum navalis pugnæ expectantes.

18. *Canentes Cæsarem.*] Nos vernaculè diceremus, **Crying, God save the King.**

19. *Hostiliúmque navium portu latent Puppes.*] Continuò excandescens Julius Scaliger, *Si latent Puppes, proræ non latent*, inquit. Egregie admodum: nam paratis ad fugam navibus latebant puppes duntaxat, apparebant autem proræ mari obversæ. Ergo male redarguitur iste locus. Horatius notat sexaginta naves Cleopatræ post classem Antonii collocatas, sublatis velis expeditas ad fugam primo quoque tempore capessendam, & vela facienda in Ægyptum. Plutarch. mox cit.

20. *Sinistrorsum sitæ.*] Vacant qui legunt *citæ*. Hostiles naves e portu Actiaco prodeuntes ad sinistram habebant Peloponnesum, quo fugerunt, & inde Alexandriam. Plutarch. in Antonio: *Naves sexaginta Cleopatræ, quæ post magnas naves erant sitæ, velis sublatis per medios pugnantes fugam arripiunt, suísque perturbant. Cæsariani non sine admiratione spectant fugientes naves in Peloponnesum conversas: nec quâ de causâ id fieret intelligebant.* Additque Antonium non viri aut ducis consiliis usum, sed amantis; tractum scilicet à muliere, & posthabitis omnibus Cleopatram insecutum.

21. *Io.*] Vox lætitiæ index, quâ triumphanti duci milites acclamabant.

Triumphe.] Triumphum alloquitur & compellat veluti Deum. Sic l. 4. Od. 2.

Túque dum procedis, Io triumphe.

22. *Aureos Currus.*] Triumphales Augusto debitos. Horum formam describit Zonaras his verbis. Τὸ δὲ δὴ ἅρμα οὔτε ἀγωνιστηρίῳ, οὔτε πολεμιστηρίῳ ἦν ἐμφερὲς, ἀλλ' εἰς πύργου περιφεροῦς τρόπον ἐξείργαστο. *Currus autem*, triumphalis scilicet, *neque Circensi neque bellico similis, sed in turris rotundæ modum factus erat.*

22. *Intactas boves.*] Triumphantium quisque immolabat juvencas *intactas*, id est, vel tauro vel jugo nondum subditas, Virg. Georg. 4. v. 540.

Delige & intactâ totidem cervice juvencas.

23. *Nec Jugurthino parem.*] Non parem sed longè Augusto inferiorem Marium Jugurthæ victorem. Vide lib. 2. Od. 1. stroph. 7. ibique annot. ad vocem *Jugurthæ*.

25. *Neque Africano.*] Nec Cæsari parem Scipionem, quanquam diruit hic Carthaginem Imperii æmulam: ita ut ejus urbis ruinæ sint illustre veluti mausolæum P. Cornel. Scipioni, ob ejus virtutes plane singulares quæ in Africano bello & triumpho eluxerunt.

26. *Sepulcrum.*] Vetus interpres hîc sic annotat: *Tangit historiam, in quâ scriptum est, ex Oraculo, ad compescendos Afros debere sepulcrum Scipioni Africano ita constitui, ut Africam intueretur. Hoc autem Deorum monitu positum est inter Ostiam & portum.* At contra Plutarchus scribit sepulcrum Scipionis Linterni extare. Mancinello teste, apud Caietam in marmoreo sepulcro ænæâque urnâ hæc leguntur:

Devicto Annibale, & captâ Carthagine, & aucto
Imperio, hos cineres marmore tectus habes:
Cui non Europe, non obstitit Africa quondam,
Respice res hominum, quam brevis urna premit.

27. *Terrâ marique victus hostis.*] Antonius, post cujus fugam in Ægyptum, terrestris ejus exercitus duce Canidio ad Augusti partes transiit.

Punico Lugubre mutavit sagum.] In signum mœroris, exuit sagum punicei, coccinei, purpurei, rubei coloris; induítque aliud pullum, atrum, lugubre. *Phœnicius* seu puniceus color *exuberantiam splendorémque significat ruboris*: inquit Gellius l. 2. c. 26. *Sagum* vestis erat in bello usitata, brevior, subnexa per fibulam circa dextrum humerum. Alii volunt sagum habuisse manicas instar tunicæ. Erat porrò coloris rubei, tum quod is Marti convenit; tum ut cruor è vulneribus manans ob similem colorem minùs appareret, minúsque

Aut

Aut ille centum nobilem Cretam urbibus
  Ventis iturus non ſuis, 30
Exercitatas aut petit Syrtes Noto,
  Aut fertur incerto mari.
Capaciores affer huc, puer, ſcyphos,
  Et Chia vina aut Lesbia;
Vel, quod fluentem nauſeam coerceat, 35
  Metire nobis Cæcubum.
Curam metúmque Cæſaris rerum juvat
  Dulci Lyæo ſolvere.

Nunc *ille vel in Cretam centenis urbibus claram fugit adversis ventis*; *vel ad Syrtes Austro vexatas*: *vel errat anceps per maria*. *Famule, huc affer cyathos majores, & vina Chia, vel Lesbia*: *quin* potiùs *infunde nobis Cæcubum quod reprimat nauſeam fluitantem*. Certè *decet abſtergere ſolicitudinem ac formidinem* pro *rebus Augusti*, bibendo *ſuave vinum*.

ANNOTATIONES.

29. *Aut ille, &c.*] Quo tenderet Antonii claſſis, ignorabatur: Sciebatur tamen versùs Peloponneſum navigâſſe; ut ante dixi ex Plutarcho. Posteà verò cognitum eſt Cretæ oram legiſſe; ut in Ægyptum pergeret.

Cretam.] De eâ inſulâ lib. 3. Ode 27. ſtroph. 9.

30. *Ventis non ſuis.*] Sibi non propitiis.

31. *Noto.*] Vento Meridionali.

Syrtes.] In Libyco mari ſunt eæ, vulgò *Seiches de Barbarie*, à σύρω *traho*, quod in eas maris partes arenæ cumulos, limum, & ſaxa aggerant & trahant fluctus. Vide lib. 2. Od. 6. v. 3.

32. *Fertur incerto mari.*] Quo fugiat incertus, rebus deſperatis.

33. *Capaciores affer, &c.*] In feſtis, & in magnâ lætitiâ, Græco more, majoribus poculis & largiter bibebatur.

34. *Chia vina aut Lesbia.*] Tranſmarina vina, ideoque pretioſa; è Chio & Lesbo inſulis maris Ægæi. Plin. lib. 14. cap. 7. & 14. De Chii vini bonitate, lib. 3. Od. 19. v. 5. De Lesbio, lib. 1. Od. 17. ſtroph. 6.

36. *Cæcubum.*] Vinum generoſum è Cæcubo Latii monte: de illo lib. 1. Od. 20. habet virtutem coërcendi nauſeam, inquiunt; quòd auſterum ſit & pungens, adeóque fluxum ſiſtat aut reſtringat phlegmatis. Porrò eiuſmodi vinum petit Horatius, ut poſſit affatim bibere abſque nauſeâ & vomitu.

37. *Curam metúmque Cæſaris.*] Magno ſe fuiſſe in metu pro Cæſare indicat; & quidem Romæ tunc fuiſſe trepidationem non parvam refert Dio: at, hoſte in fugam verſo, jam lætus, vino ſe diſcuſſurum ait quicquid pavoris & curæ animo diu inſedit.

38. *Lyæo.*] Ita dicitur Bacchus, ac proinde vinum, à λύειν *ſolvere*, ut jam notavi, lib. 1. Od. 7.

ODE X.

In MÆVIUM POETAM.

Ei Naufragium imprecatur.

MAlâ ſoluta navis exit alite, [465]
  Ferens olentem Mævium.
Ut horridis utrumque verberes latus,

Navis abit ſoluta portu *infelici auſpicio, vehens fœtentem Mævium. Auſter fac*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Malâ ſoluta, &c.*] Amico Virgilio & bono Poëtæ fauſtam navigationem eſt apprecatus Od. 3. lib. 1. at Mævio contraria omnia hîc.

Malâ alite.] Sunt qui *alitem* fœminino genere poni velint pro malo ſemper augurio. Lactant. in Papin. Thebaid. 3.

2. *Olentem Mævium.*] Is obſoletarum vocum ſectator, bonorúmque Poëtarum inſectator, duobus iſtis vitiis duntaxat famoſus Poëta, Virgili atque Horatii temporibus: tam inviſus bonis quàm invidus. Virgil. Eclog. 3.

Qui Bavium non odit, amet tua carmina Mævi,
Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.

Auctor lib. de cauſ. corrupt. eloq. ita præcipit: *Quædam arceantur ut jam oblitterata & olentia*, id eſt, nimiam vetuſtatem ac velut ſitum redolentia.

Auſter

ut tetris fluctibus vexes utrumque latus navis. *Eurus ater mari perturbato dispergat funes & remos disruptos. Exsurgat Aquilo tam vehemens, quam cum frangit ilices in excelsis montibus concussas. Nec propitium* ullum *affulgeat astrum nocte obscurâ à quâ* parte *Orion occidit. Nec tranquilliore mari naviget quam exercitus Græcorum victor, quando Minerva ab incensâ Trojâ iram convertit in sceleratam Ajacis navim. O quantus sudor imminet tuis nautis; tibi verò pallor flavus, atque ejulatio viro indigna, & vota ad Jovem surdum; cùm murmurans Ionium mare fregerit navim Austro humido! Quòd si tu in curvo littore jacens pascas mergos, opimum spolium,* à me *procellis sacrificabitur lascivus hircus, & nigra ovicula.*

Auster, memento fluctibus.
Niger rudentes Eurus, inverso mari, 5
Fractosque remos differat.
Insurgat Aquilo, quantus altis montibus
Frangit trementes ilices.
Nec sidus atrâ nocte amicum appareat,
Quâ tristis Orion cadit. 10
Quietiore nec feratur æquore, [466]
Quàm Graia victorum manus,
Cùm Pallas usto vertit iram ab Ilio,
In impiam Ajacis ratem.
O quantus instat navitis sudor tuis, 15
Tibique pallor luteus,
Et illa non virilis ejulatio,
Preces & aversum ad Jovem:
Ionius udo cùm remugiens sinus
Noto carinam ruperit! 20
Opima quòd si præda curvo littore
Porrecta mergos juveris;
Libidinosus immolabitur caper,
Et agna tempestatibus.

ANNOTATIONES.

4. *Auster, memento, &c.*] *Austrum* à meridie flantem & in Ionio mari valde sævientem primùm invocat adversùs Mævium navigantem: deinde *Eurum* ab Oriente: tum Boream seu *Aquilonem* à Septentrione; ut colluctantes mare subvertant, Mæviumque fluctibus obruant. Virgil. Æneid. 1.

Unà Eurúsque Notúsque ruunt, creberque procellis
Africus.

10. *Orion.*] De hujus sideris occasu tempestuoso & navigantibus tristi, lib. 1. Od. 28. v. 21. lib. 2. Od. 13. in fine, lib. 3. Od. 4. sub finem, &c.

12. *Graia victorum manus.*] Ad Capharæum EubϾ promontorium disjecta tota classis Græcorum tempestatibus tantùm non periit, cum reverterentur post expugnatam Troiam.

13. *Cum Pallas usto vertit iram ab Ilio.*] Offensa primùm illa fuerat judicio Paridis, adeoque Trojanis infesta: deinde Græcis etiam; tum quod Ulysses & Diomedes e suo templo Palladium rapuissent; tum ut canit Virgilius:

Unius ob noxam & furias Ajacis Oilei.

14. *Impiam Ajacis ratem.*] Impius certè Ajax Oileus & sacrilegus, qui Cassandram ad ipsas Palladis aras violârat. Unde navis ejus diffracta; ipse verò mox in saxum enatans fulmine pariter attritus.

18. *Aversum ad Jovem.*] Preces & vota minimè audientem, scilicet improbo iratum.

19. *Ionius.*] Ionium mare inter Epirum ac Peloponnesum ab ortu, & magnam Græciam Siciliámque ab occasu porrigitur.

21. *Opima quòd si præda.*] Quia si tuum cadaver in littore pascat aves marinas, sacra spondeo tempestatibus.

23. *Caper.*] Quia Mævius petulans & olens ut caper.

24. *Agna.*] Virgil. Æneid. 3. *nigram hyemi pecudem.* Æneid. 5. *tempestatibus agnam.*

Tempestatibus.] His quoque templum erat Romæ dedicatum olim à Scipione. Ov. Fast. 6.

Te quoque, tempestas, meritam delubra fatemur.

Cic. de Nat. Deor. n. 51. asserit in Deorum numerum referendas esse tempestates, *quæ populi Romani ritibus consecratæ sunt . . . . . nostri quidem duces mare ingredientes immolare hostias fluctibus consueverunt.*

ODE

ODE XI.
Ad PETTIUM.

Amore se Lycisci occupatum non posse versibus condendis vacare.

PEtti, nihil me, sicut anteà, juvat [467]
Scribere versiculos,
Amore perculsum gravi:
Amore, qui me, præter omnes, expetit
Mollibus in pueris, 5
Aut in puellis urere.
Hic tertius December, ex quo destiti
Inachiâ furere,
Silvis honorem decutit.
Heu me, per urbem (nam pudet tanti mali) 10
Fabula quanta fui!
Conviviorum & pœnitet, [468]
In queis amantem & languor & silentium
Arguit, & latere
Petitus imo spiritus. 15
Contráque lucrum nil valere candidum
Pauperis ingenium
Querebar, applorans tibi;
Simul calentis inverecundus Deus,
Fervidiore mero 20
Arcana promôrat loco.

O Petti, nequaquam placet, ut prius, versus facere, quia *amore gravi occupor; amore, qui me præ cunctis incendere cupit erga teneros pueros vel puellas. Hic tertius December spoliat arbores foliis, ex quo desii deperire Inachiam. Heu me, quanta fui fabula per urbem! (Nam pudet* me *tanti mali:) pœnitet etiam conviviorum, in quibus amans declarat se languore, taciturnitate, & suspiriis è profundo pectore deductis.* Tum verò *simulac ardente vino incalueram, & numen pudore carens secreta* mea *dimoverat loco* suo: ego *flens apud te conquerebar,* quod *sincera mens pauperis non prævaleret quæstui.*

ANNOTATIONES.

Hanc Oden aliqui faciunt dicolon distrophon, cujus primus quisque versus sit Iambicus Hipponacteus trimeter acatalectus, ut Epod. 1. *Ibis Liburnis, &c.*

Secundus Sapphicus, constans penthemimeri heroicâ, & dimetro Iambico; id est, duobus dactylis, & syllabâ: deinde quatuor Iambis; recepto tamen imparibus locis spondæo.

Aliis placet, esse tricolon tristrophon: ut primus quisque versus sit Iambicus trimeter, ut antè dictum est. Alter quisque Dactylicus dimeter, ut lib. 4. Od. 7. *Arboribúsque comæ.*

Tertius Iambicus dimeter, ut Epod. 1. *Amice propugnacula.*

1. *Petti, nihil me, &c.*] Apud Pettium sive Pectium contubernalem suum queritur, quòd per amorem nunquam sibi liceat interquiescere, modò puellam modò puerum aliquem depereunti.

Nihil juvat Scribere versiculos Amore perculsum gravi.] Contrà Propertius amore se ait incitari ad condendos versus lib. 2. Eleg. 1.

Quæritis unde mihi toties scribantur amores,
Unde meus veniat mollis in ora liber?
Non mihi Calliope, non hæc mihi cantat Apollo:
Ingenium nobis ipsa puella facit.
Seu vidi ad frontem, ... capillos, &c.
Invenio causas mille, poëta, novas, &c.

7. *Tertius December.*] Tertius itaque annus est.

11. *Fabula quanta fui.*] Quot rumores, quot sermones vagati de me, ob Inachiæ amorem, imò furorem.

16. *Contraque lucrum, &c.*] Adversus rivalium ditiorum munera opima nihil me posse ac proficere apud Inachiam avaram meretricem. Quidam legunt, *Contráne lucrum nil valere candidum Pauperis ingenium.*

Candidum pauperis ingenium.] Candidos mores, ingenii vim & acumen, sapientiam, eruditionem, aliásque animi dotes eximias.

19. *Simul calentis, &c.*] Quoties verò Bacchus, id est, vinum, me ebrium fecerat, atque adeò loquacem & inverecundum: toties *applorans tibi* nudabam mentis meæ vulnera, amoris tormenta & cruciatus.

Quod

Addebam porrò: *Quòd si libera indignatio cor meum inflammet, ut in auras dissipet molesta hæc pabula nequaquam sublevantia dolorem improbum*; protinus *abjectâ verecundia cessabit pugnare adversus inæquales.* At *postquam ista coram te graviter statueram, accepto mandato discedendi in ædes* meas, *dubio gressu ibam ad fores eheu mihi non propitias, & dura eheu vestibula*, in *quibus rupi lumbos & latus. Jam me occupat amor Lycisci gloriantis omnem fœminam superare mollitia: Quo* me *exsolvere non possint sincera amicorum monita vel objurgationes acerbæ*;

Quod si meis inæstuet præcordiis
  Libera bilis, ut hæc
    Ingrata ventis dividat
Fomenta, vulnus nil malum levantia; 25
  Desinet imparibus
    Certare summotus pudor.
Ubi hæc severus te palam laudaveram, [469]
  Jussus abire domum,
    Ferebar incerto pede 30
Ad non amicos, heu, mihi postes, & heu
  Limina dura, quibus
    Lumbos & infregi latus.
Nunc gloriantis quamlibet mulierculam
  Vincere mollitiâ 35
    Amor Lycisci me tenet:
Unde expedire non amicorum queant
  Libera consilia,
    Nec contumeliæ graves:

ANNOTATIONES.

22. *Quod si meis, &c.*] Ex contemptu sui amoris oriebatur indignatio & ira adversus Inachiam; & hinc comminatio se eam oblivioni daturum. Sed brevi redibat ad priorem erga illam ardorem; quo vel invitus ad eam ferebatur ac trahebatur.

23. *Ut hæc ingrata ventis dividat, &c.*] Ut procul expellat, & penitus ex animo excutiat ac deleat ista amoris *fomenta* alimentáque, nempe suspiria, silentium, lacrymas, querimonias, anxias animi secum luctationes; quæ omnia accendunt potiùs amorem & augent cruciatum, quàm levant aut sedant.

26. *Desinet imparibus certare summotus pudor.*] Alii aliter locum hunc intelligunt. Suum cuique sit arbitrium expiscandi sensus novos; ego sic interpretor cum Pulmanno: non ampliùs Inachiæ procaci me summittam pudens nimiùm: sed eam aspernabor, desinámque sectari imparem, id est, amori meo non respondentem. Vel sic: cum *imparibus*, id est, rivalibus me potentioribus certare desinam, iísque sine pudore concedam mulierem lucri magis cupidam, quàm sinceri & candidi ingenii amantem; adeoque indignam meis amoribus. Priori interpretationi favet quod ait Horatius lib. 1. Od. 33. Veneri placere interdum jungere *impares formas atque animos, &c.* lib. 4. Od. 11.

Disparem vites. Age, jam meorum
  Finis amorum.

Denique Epod. 15.
  Et quæret iratus parem.

28. *Ubi hæc severus, &c.*] Postquam ego constanter & magnificè apud te dixeram, me abjecturum occupationes ejusmodi vanas & importunas; atque à te, Petti amice, *jussus* eram abire domum, & propositâ quiete frui; contrà subitò redeunte & trahente amore Inachiæ, ad ejus ædes ferebar. Tibull.

Juravi quoties rediturum ad limina nunquam?
Cum bene juravi, pes tamen ipse redit.

32. *Limina dura.*] Vel propter immitem dominam, vel potiùs quòd in iis jacens pernoctánsque lumbos & latus infregerat: ex more amantium, de quo fusè lib. 3. Od. 10. Ovid. Remed. amor. lib. 2.

Nec latus in duro limine pone tuum.

34. *Mulierculam Vincere mollitiâ.*] Ludus est in voce *mulier*, quasi *mollier* à mollitie dicta. Isidor. lib. 11. cap. 11. Præclarè Petrus Blesensis serm. 1. in Adven. Angelicam salutationem explicans: *ave benedicta inter mulieres*, inquit, *id est, sola robusta inter molles.*

38. *Libera consilia.*] Amice data, absque ullâ adulatione, vel offensionis metu.

39. *Contumeliæ graves.*] Jactata scommata ab amicis objicientibus mihi amorem probrosum. Alii explicant: injuriæ ab Lycisco vel meretrice quàlibet irrogatæ; minùs ad rem, ut mihi quidem videtur.

Sed

Sed alius ardor, aut puellæ candidæ, 40
Aut teretis pueri,
Longam renodantis comam.

sed tantùm alius amor, sive adolescentulæ speciosæ, sive rotunduli pueri prolixos capillos nodo colligentis.

ANNOTATIONES.

40. *Sed alius ardor, &c.*] Cicer. Tuscul. 4. n. 74. *Etiam novo quodam amore veterem amorem tanquam clavo clavum ejiciendum putant.* Ovid.

Successore novo tollitur omnis amor.

41. *Teretis.*] Habentis membra succi plena solida, polita, obesula.

42. *Longam renodantis comam.*] Catamiti illi seu pueri meritorii capillos instar mulierum alebant, & in nodum colligebant. Vide lib. 2. Od. 5. in fine. Et lib. 4. Od. 10.

ODE XII.

In ANUM FOETIDAM.

QUid tibi vis, mulier nigris dignissima barris? [470]
Munera cur mihi, quidve tabellas
Mittis, nec firmo juveni, neque naris obesæ?
Namque sagaciùs unus odoror,
Polypus, an gravis hirsutis cubet hircus in alis, 5
Quàm canis acer, ubi lateat sus.
Quis sudor vietis & quàm malus undique membris
Crescit odor! cum pene soluto
Indomitam properat rabiem sedare; nec illi
Jam manet humida creta colórque 10

Quid petis, fœmina, atris barris digna? Quare dona, quare literas mittis mihi, nec valido adolescenti, nec hebetis nasi? Ego *quippe subtiliùs olfacio* utrum sit tibi *polypus, an olens caper resideat in axillis pilosis, quam sagax canis ubi aper delitescat.* At, at *quantus sudor, & quàm teter odor undique emanat è membris flaccidis!* * * * * * * * * * * * * * * * * *neq; ei stat uda creta, & color*

ANNOTATIONES.

Metrum simile est Od. 7. lib. 1.

1. *Quid tibi vis?*] Vide annot. ad calcem Epod. 8.

Dignissima barris.] Digna mulier amatoribus sordidis ac deformibus, quales barri, seu bajuli sole adusti, stupidi, impoliti: vel similibus elephantis, qui *odore graves, formâ truces, mole terribiles.* Vide lib. 1. Sat. 4. annot. ad istas voces: *Barrus inops.* Porro elephas dicitur barrus ob gravitatem Græcè βάρος, nam inter quadrupedes mole præstat: vel à voce *bar*, quæ peregrinum significat: vel à voce *beira* quæ idem quod *behemoth* Hebraice significat, scilicet ingentem bestiam.

3. *Naris obesæ.*] Ex Aristot. Physiogn. c. 6. *Qui nasum habent in summo crassum, ii stupidi sunt.*

5. *Polypus.*] Est morbus narium fœtidus: sive est caruncula in naso putida, respirationem obstruens, & tetrum emittens anhelitum.

Hircus in alis.] Fœtens humor in axillis, tam grave olens quàm hircus.

7. *Quis sudor, &c.*] Loquitur Horatius: O quàm gravis odor, & fœtens sudor exit e membris anûs putidæ!

9, 10. *Nec illi Jam manet humida creta.*] Cum olenti sudore defluit pariter fucus ille quo faciem incrustàrat: quippe rugas cretâ seu gypso obduxerat, obtexerat. Plin. lib. 35. cap. 16. *Est in medicaminibus & Chia terra candicans, usus ad mulierum maximè cutem:* Idem, ibid. cap. seq. *Cretæ plura genera . . . . candidum & ad purpurissum inclinans, vis utrisque ad discutiendos tumores. Refrigerandi quoque natura cretæ est: sudorésque immodicos sistit illita, &c.* Petronius, *perfluebant per frontem sudantis acaciæ rivi. Inter rugas malarum tantum erat cretæ, ut putares detectum parietem nimbo laborare.*

10, 11. *Colórque Stercore fucatus crocodili.*] E terrestris crocodili fimo cerussæ admixto fit medicamentum ad extenuandam cutim, nitidamque reddendam. Plin. lib. 28. cap. 8. *Alter* crocodilus (cordylum vocant) *ei similis, multùm infra magnitudinem, in terrâ tantum, odoratissimisque floribus vivit. Ob id intestina ejus diligenter exquiruntur jucundo nidore farta.* Ejus stercus crocodileam appellant: quæ *illita ex oleo cyprino molestias in facie enascentes tollit: ex aquâ verò morbos omnes, quorum natura serpit*

Stercore

fucatus fimo crocodili, * * *
* * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * *
Cui verò parabatur lana bis tincta purpura Tyria? Nimiùm tibi: ut nullus esset contubernalis inter socios, quem plus amaret sua mulier, quàm ego te. O ego minimè fortunata, quam tu fugis non secus ac agna lupos, & capra leones validos expavescit!

Stercore fucatus crocodili: jamque subando [471]
Tenta, cubilia, tectaque rumpit.
Vel mea cum sævis agitat fastidia verbis;
Inachiâ langues minùs ac me.
Inachiam ter nocte potes: mihi semper ad unum
Mollis opus: pereat malè, quæ te, 16
Lesbia, quærenti taurum monstravit inertem,
Cum mihi Cous adesset Amyntas,
Cujus in indomito constantior inguine nervus,
Quàm nova collibus arbor inhæret. 20
Muricibus Tyriis iteratæ vellera lanæ
Cui properabantur? Tibi nempe:
Ne foret æquales inter conviva, magis quem
Diligeret mulier sua, quàm te.
O ego non felix, quam tu fugis, ut pavet acres 25
Agna lupos, capreæque leones!

ANNOTATIONES.

in facie; nitoremque reddit: lentigines tollit, ac varos, omnésque maculas. Clemens Alexandrin. Pædagog. lib. 3. cap. 2. Ex Antiphane Comico, ita refert: *Ter non semel digna sunt perire quæ crocodilorum excrementis utuntur, & spuma sepiarum unguntur, & supercilia fuligine illinunt, & fuco genas terunt.*

21. *Muricibus Tyriis, &c.*] Tibi parabatur cum magna curâ, diligentiâ, celeritate, vestis purpurea, bis tincta muricis pisciculi sanguine, qui frequens & optimus in eâ maris Mediterranei parte, quæ proxima est Tyro urbi Phœniciæ. Unde Tyriæ purpuræ celebritas maxima. De purpurâ dibaphâ, iteratâ, seu iterùm tinctâ, lib. 2. Od. 16. & 18. De Tyro urbe, lib. 3. Od. 29. in fine. Vide sis Plin. lib. 9. cap. 36. ubi sic habet: *Murices purpuræ florem tingendis expetitum vestibus, in mediis habent faucibus liquorem pretiosum nigricantis rosæ sublucentem colore, &c.*

ODE XIII.
Ad AMICOS.
Ut genio indulgeant, omni ſolicitudine poſthabitâ.

HOrrida tempeſtas cœlum contraxit, & imbres [472]
Niveſque deducunt Jovem:
Nunc mare, nunc ſiliüæ
Threicio Aquilone ſonant: rapiamus, amici,
Occaſionem de die: 5
Dumque virent genua,
Et decet, obductâ ſolvatur fronte ſenectus. [473]
Tu vina Torquato move
Conſule preſſa meo.
Cætera mitte loqui: Deus hæc fortaſſe benignâ 10
Reducet in ſedem vice.

Ater nimbus obduxit cœlum, & pluviæ niveſque demittunt Jovem. Jam mare & ſilvæ ſtrident boreâ Thracio. O ſodales, ne omittamus opportunitatem temporis: & quandiu valent genua, dumque convenit, explicetur frons ſenio contracta. Tu profer vina calcata ſub *Conſule meo Torquato: omitte verba facere de aliis* quibuſlibet. *Ea forſan Deus reſtituet in* priſtinum *ſtatum, mutatione propitiâ.*

ANNOTATIONES.

Ex quibuſdam hæc Ode eſt dicolos diſtrophos. Primus quiſque verſus eſt hexameter heroicus: alter quiſque eſt Archilochius conſtans dimetro Iambico, ac duobus dactylis cum unâ ſyllabâ.

Aliis vulgò, & meliùs quidem, eſt tricolos triſtrophos. Primus verſus eſt heroicus hexameter catalecticus, ut iſte Od. 7. lib. 1.

Laudabunt alii claram Rhodon, &c.

Secundus eſt Iambicus Archilochius dimeter acatalecticus, ut Epod. 1.

Amice propugnacula.

Tertius eſt Dactylicus Archilochius dimeter hypercatalecticus, ut Od. 7. lib. 4.

Arboribuſque comæ.

1. *Horrida tempeſtas.*] Vel hyems, vel nimboſum cœlum, vel utrumque.

Cœlum contraxit.] Contractis & condenſatis nubibus cœlum obtexit & obſcuravit. Non deſunt qui allegorice locutum velint Poëtam de neſcio quo civili tumultu, vel hoſtili incurſu, vel clade & calamitate quâpiam. Nonnihil ejuſmodi videtur innuere ubi ait, v. 10.

Cætera mitte loqui: Deus hæc fortaſſe benignâ
Reducet in ſedem vice.

2. *Imbres Niveſque deducunt Jovem.*] Quoniam ut alibi dixi, Jupiter eſt aër, hinc & in terram deſcendere ac deduci putabatur, cùm ſolvitur in pluvias aut nives decidentes. Virgil. Eclog. 7.

Jupiter & læto deſcendet plurimus imbri.

3. *Siliüæ.*] Diæreſis, per quam vox iſta ſit trium ſyllabarum.

4. *Threicio Aquilone.*] Flante à Thraciæ partibus Aquilone vento, qui eſt inter Septentrionem & ortum ſolſtitialem, North-East, De eo jam lib. 1. Od. 25. v. 11.

5. *Occaſionem.*] Cic. de Inv. 1. *Occaſio*, inquit, *eſt pars temporis in ſe habens opportunitatem idoneam rei faciendæ.*

De die.] De tali die pluvio, nimboſo, triſti ſumamus occaſionem compotandi. Alii meliùs ſic: dum per diem ac tempus licet, dumque ſinunt ætas & vires, vitæ gaudia carpamus.

6. *Dumque virent genua.*] Theocr. Idyll. 14. v. ult.

Ἀδυναίνων ὁ χρόνος· ποιεῖν τι δεῖ
οἷς γόνυ χλωρόν,

Canos facit, ætas: gerere aliquid oportet eos
quibus eſt genu viride.

Genu viret, i. e. juventus viget, ex Eraſmo, *Genibus ineſt vitalitas. Namque in ipsâ genu utriuſque commiſſurâ dextrâ lævâque, à priore parte gemina quædam buccarum inanitas ineſt, quâ per foſsâ, ceu jugulo ſpiritus fugit.* Plin. l. 11. c. 45.

7. *Obductâ ſolvatur fronte ſenectus.*] Vel, pellatur recordatio ſenectutis, quæ rugoſâ & triſti fronte depingitur: vel potiùs, ſolvatur & porrigatur læta frons, quæ ſenili moroſitate contrahi ſolet atque obduci. Procul hinc à nobis ea ſeveritas ac triſtitia, quam affert ſenium.

8. *Vina Torquato, &c.*] Diffuſa in cados vina ſub Conſulatu L. Manlii Torquati, adeoque mihi coæva: nam eo anno prodii in lucem: proindéque *meum conſulem* eum appello. Vide l. 3. Od. 21. ubi.

O nata mecum Conſule Manlio Amphora.

10. *Cætera.*] Quæ mœrorem nobis creare poſſent, ex animo & memoriâ deleantur; ut hilaritati vacemus. *Deus hæc mala fortaſſe in me-*

Jam expedit ungi nardo Persico, & curas molestas ex animo pellere chordis Mercurii. Sic illustris Centaurus admonebat alumnum generosum: Vir insuperabilis, Fili Deæ Thetidis, expectat te regio Assaraci, quam rigant frigidi, Scamander exiguus, & Simoïs rapidus; unde regressum tibi Parcæ intercluserunt stabili filo: neque parens marina te domum reducet. Ibi ergo quasvis ærumnas mitiga per vinum & carmina, quæ duo sunt grata remedia horridæ ægritudinis.

Nunc & Achæmeniâ
Perfundi nardo juvat, & fide Cylleneâ
Levare diris pectora
Sollicitudinibus: 15
Nobilis ut grandi cecinit Centaurus alumno:
Invicte mortalis, Dea
Nate puer Thetide, [474]
Te manet Assaraci tellus, quam frigida parvi
Findunt Scamandri flumina, 20
Lubricus & Simoïs:
Unde tibi reditum certo subtemine Parcæ
Rupêre: nec mater domum
Cœrula te revehet.
Illic omne malum vino cantuque levato, 25
Deformis ægrimoniæ
Dulcibus alloquiis.

ANNOTATIONES.

melius mutabit. Ex his, ut dixi initio, suspicari licet, tunc, cum hanc Oden scriberet Poëta, intervenisse quandam tristitiæ causam, quæ certè nobis comperta non est.

12. *Achæmenia nardo.*] Unguento è Perside, ubi regnavit Achæmenes. Vide l. 3. Od. 1. sub finem, annot. ad has voces *Achæmenium costum.* Optimum fiebat unguentum è frutice seu herbâ, cui nomen nardus, de quâ Dioscorid. l. 1. c. 6, &c. Plin. l. 12. c. 12. ita scribit: *De folio nardi plura dici par est, ut principali in unguentis. Frutex est gravi & crassa radice, pingui, situm redolente. . . . . Apud Gangem nascens, &c.* Vide l. 2. Od. 11. ibique annot.

13. *Fide Cylleneâ.*] Lyrâ, cujus auctor fertur Mercurius, à Cyllene Nymphâ suâ matre, vel à Cyllene Arcadiæ monte, ubi natus educatusque est, dictus Cyllenius. Vide l. 1. Od. 10.

16. *Centaurus alumno.*] Chiron Achilli, quem educavit, docuitque chitharam pulsare: meminit Juv. Sat. 7. v. 210. Centauri Thessaliæ populi, de quibus l. 1. Od. 18. Inter eos verò quidam virtute celebres fuêre. Præcipui nominantur Amycus, Rhœtus, Lycidas, Eurytus, Pholus, & alii; quorum facile Princeps Chiron, cui ob insignem sapientiæ famam traditi sunt in disciplinam Æsculapius, Hercules, Jason, Achilles.

17. *Invicte mortalis.*] Achilles solâ quidem eâ pedis parte vulnerabilis, quâ tenebat eum sua mater in Stygiam paludem immergens, ut immortalem faceret. De Achille l. 4 Od. 6, 8, 15. l. 2. Od. 4. 16. l. 4. Od. 6. Vide ibi annot.

18. *Nate puer Thetide.*] Achilles Pelei filius at Thetidis Nymphæ seu Deæ marinæ, quæ propterea mox vocabitur *Cærula.*

19. *Te manet Assaraci, &c.*] Ibis ad expeditionem Trojanam, quippe sine te Troja nunquam expugnari potest, ex oraculo.

Assaraci tellus.] Phrygia, Troas, ubi regnavit Assaracus Trois filius, Ili frater.

20 *Scamandri.*] Scamander aliàs Xanthus, ex Idà monte, parvo fronte scaturit. Hinc epithetum *parvi:* quod somniatores explicant, quoniam is fuerit e fluviis, qui ab exercitu Xerxis poti defecisse narrantur.

21. *Simoïs.*] Hic fluvius Troadis in Scamandrum illabitur: uterque Homero Virgilioque aliisque nominatissimus.

22. *Unde tibi reditum, &c.*] Achilli prædicit Chiron præmaturam apud Trojanos mortem: quod notat, seu ex Astrologiâ cujus erat peritissimus; seu à Thetide, quæ apud Homerum Achilli filio fatum suum prænuntiat. Ibidem verò describitur ipse se consolari *vino* & *cantu* heroicarum virtutum. Quod inde Poëta noster est imitatus hac Ode.

Subtemine.] Subtemen filum est, quod stamini subtexitur. Catull. Carm. de nuptiis Pelei ac Thetidis,

Currite ducentes subtemina, currite fusi.

De Parcis fata nentibus, volventibus, dispensantibúsque annos vitæ mortalium, vide lib. 2. Od. 3.

26. *Deformis ægrimoniæ.*] Deformes reddit ægritudo animi. Ciceron. l. 12. ad Attic. Epist. 37. *Ferrem graviter, si novæ ægrimoniæ locus esset.*

27. *Dulcibus alloquiis.*] Vide, lector, ut has voces velut appositas in præcedentia *vino cantuque* intelligas. *Alloquia* veteribus solatia & levamina dicebantur

ODE

Græc. παραμυθία. Varro de Ling. Lat. lib. 5. circa medium, *Allocutum mulieres ire aiunt, cum eunt ad aliquem locum consolandi causâ.* Valer. Max. lib. 2. cap. 7. art. 6. *Incerta gratulandi prius, an alloquendi officio fungeretur*, Sapient. cap. 8. art. 9. *Sapientia mecum communicabit de bonis: & erit allocutio cogitationis ac tædii mei.*

ODE XIV.

Ad MOECENATEM.

Phrynes Amore se impediri, ne promissos Iambos absolvat.

MOllis inertia cur tantam diffuderit imis [475]
Oblivionem sensibus,
Pocula Lethæos ut si ducentia somnos
Arente fauce traxerim;
Candide Mœcenas, occidis sæpè rogando. 5
Deus, Deus nam me vetat,
Inceptos, olim promissum carmen, Iambos
Ad umbilicum adducere.
Non aliter Samio dicunt arsisse Bathyllo [476]
Anacreonta Teium; 10
Qui persæpè cavâ testudine flevit amorem
Non elaboratum ad pedem.
Ureris ipse miser. Quòd si non pulcrior ignis

Optime Mœcenas, interficis me, quærendo sæpiùs, quare mollis ignavia imis præcordiis induxerit talem oblivionem, velut si gutture sitiente hauserim aquas Lethæas soporem conciliantes. Enimvero Deus, Deus inquam *me prohibet inchoatum carmen iambicum jam pridem* tibi *promissum ad finem perducere. Simili modo narrant Bathylli Samii amore incensum fuisse Anacreontem Teium; qui sæpe lyrâ amores cecinit ad metrum neglectum. Ipse* verò tu amore *cruciaris. Quod si non formosior ignis*

ANNOTATIONES.

Ode est dicolos distrophos. Primus quisque versus est heroicus hexameter: secundus est Iambicus dimeter.

1. *Mollis inertia cur, &c.*] Non desidiâ sed amore se detineri ait.

3. *Pocula Lethæos, &c.*] Metonymia subjecti pro adjuncto, ut alibi sæpe. Sensus est videor nempe tibi hausisse majus poculum e Lethe fluvio inferorum, qui rerum omnium oblivionem inducit: vel soporiferas quasdam potiones bibisse; vel laborare veterno seu lethargiâ, adeò ut somno inexpugnabili correptus sim.

6. *Deus.*] Amor magnus Deus & maxime imperiosus. Ex S. Hieron. lib. 2. adversus Jovinianum, *Amor rationis oblivio est, turbat consilia, altos & generosos spiritus frangit; insaniæ est proximus.* Plaut. Cistell.

Nullam mentem animi habeo.
Ubi sum, ibi non sum: ubi non sum, ibi est animus.

Deus me vetat.] Vide perelegantem Paulini Epist. 1. ad Auson. ubi,

Nunc alia mentem vis agit, major Deus.

8. *Ad umbilicum adducere.*] Græci dicunt, Colophonem vel coronidem addere. Latini, ad umbilicum perducere; id est, ultimam manum admovere. Inde verò fluxit iste loquendi modus, quod solebant veteres absolutis voluminibus addere ornamenta ossea, cornea, eburnea, lignea, umbilici nostri formam imitantia, in medio scilicet integumenti extantia. Erasm. Illa Eustathius bullas interpretatur. Martial. lib. 1. Epigr. 67. dicit librum *umbilicis cultum.* lib. 3. Epigram. 2. *pictis luxuriantem umbilicis.* Lib. 5. Epigram. 6. *umbilicis crescentem.* Lib. 4. Epigram. ult.

Ohe jam satis est, ohe libelle;
Jam pervenimus usque ad umbilicum.

9. *Samio.*] Oriundo e Samo insulâ.

Bathyllo.] Puero, quem in deliciis habebat Anacreon, describit verò ac pingit, Od. suâ 29.

10. *Anacreonta Teium.*] Hic Poëta erat e Teo Ioniæ civitate littorali, vel è Teio Paphlagoniæ urbe, in orâ maris Euxini; ut quidam volunt. Scripsit Hymnos, Elegias, Iambos & alia quædam. Nonnulla vero intercidisse patet vel ex eo quod ait Horatius, *persæpe illum flevisse amorem*: de Bathyllo enim duas tantum Odas habemus Anacreontis. De eo vide annot. lib. 4. Od. 9.

12. *Non elaboratum ad pedem.*] Sunt qui interpretentur versus facili venâ effusos: meliùs alii referunt ad neglectos numeros, pedumque non exactam rationem. Nec absurdus in eo fuit Poëta plus amori indulgens & affectibus, quam syllabarum dimensioni.

13. *Ureris ipse miser.*] O Mæcenas, propriis

cremavit Trojam expugnatam, lætare de tuâ conditione. Nam urit me Phryne libertina uno amatore *minimè contenta.*

Accendit obſeſſam Ilion,
Gaude ſorte tuâ: me libertina neque uno 15
Contenta Phryne macerat.

ANNOTATIONES.

quidem experientiâ nôſti ſatis, quid amor poſſit; debes ergo mihi condonare.

Quod ſi non pulcrior ignis.] Atqui Helena, quæ cauſa fuit excidii & incendii urbis Trojæ, non erat nobilior aut pulcrior eâ muliere, quam tu deperis: (Terentia nempe, quæ & Licinia) unde tibi gratulor. Virgil.

Meus ignis Amyntas

16. *Phryne.*] Hujus nominis apud Græcos plures fuère meretrices. Una præ cæteris laudatur Athen. lib. 13. cap. 6. quæ multorum criminum rea tamen abſoluta eſt à Judicibus ejus pulchritudine ſingulari captis.

ODE XV.

Ad NEÆRAM.

Non ſervatam ab eâ fidem queritur.

Nox erat, & Luna micabat inter aſtra minora, ſudo quidem *aere; quando tu violatura numen magnorum Deorum, in mea verba jurabas, mollibus brachiis complexa* me *ſtrictiùs quam hedera altæ ilici adhæret, dum lupus* inſidiaretur *ovibus, atque Orion nautis inimicus ſubverteret mare hyemale: & ventus moveret capillos Phœbi prolixos; hunc amorem fore parem. O Neæra dolebis* aliquando *plurimùm meâ virtute! Et enim ſi aliquid eſt roboris in Horatio,*

NOX erat, & cœlo fulgebat Luna ſereno [477]
Inter minora ſidera,
Cùm tu, magnorum numen læſura Deorum,
In verba jurabas mea,
Arctiùs atque hederâ procera aſtringitur ilex, 5
Lentis adhærens brachiis:
Dum pecori lupus, & nautis infeſtus Orion
Turbaret hybernum mare,
Intonſoſque agitaret Apollinis aura capillos,
Fore hunc amorem mutuum. 10
O dolitura meâ multùm virtute, Neæra! [478]
Nam ſi quid in Flacco viri eſt,

ANNOTATIONES.

Metrum ſimile eſt Epod. anteced.

1. *Nox erat, &c.*] Noctem, Lunam, Sidera, teſtes adhibet perjurii Neæræ. Juven. Sat. 8. v. 150.

> . . . *Sed Luna videt; ſed ſidera teſtes*
> *Intendunt oculos.*

2. *Inter minora ſidera.*] Sic lib. 1. Od. 12.

> . . . . *Inter ignes*
> *Luna minores.*

3. *Magnorum Deorum.*] Veneris & Cupidinis, aiunt quidam: meliùs alii, Jovis, Apollinis, Minervæ, Martis, Mercurii, aliorumque quos Æneas detulit in Italiam: ex Virg. Æneid. 3. v. 12.

> . . . . . *Feror exul in altum*
> *Cum ſociis, natoque, Penatibus, & magnis*
> *Diis.*

Vide Macrob. lib. 3. cap. 4. Saturnal.

4. *In verba jurabas mea.*] Ego verba concipiebam juramenti, tibique dictabam: tu ſequebaris me verba præeuntem, & ſuggeſta repetebas.

7. *Orion.*] Sidus tempeſtates ciens. De eo lib. 1. Od. 28. v. 21. lib. 2. Od. 13. in fine, lib. 3. Od. 4. ſub finem.

9. *Intonſoſque, &c.*] Dum intonſus foret; id eſt, quamdiu radii à ſole non poterunt avelli: ex Macrob. Saturn. lib. 1. c. 17. Vide lib. 1. Od. 21. v. 2. annot.

10. *Fore hunc amorem mutuum.*] Ita ſolent amantes invicem conjurare; ſolus ſoli. Vide Plaut. Mercat. Scen. 6.

11. *O dolitura, &c.*] Exclamatio hæc omninò appoſitè ſubjungitur prædictis. Senſus eſt: O Neæra, pœnitebit aliquando iſtius perjurii, & offenſæ: necdum ſatis virtutem meam & firmitudinem nôſti: ſed brevi ſenties & dolebis.

12. *Si quid viri.*] Herodot. lib. 7. ait, multos quidem eſſe homines, at viros paucos.

Non feret assiduas potiori te dare noctes,
  Et quæret iratus parem.
Nec semel offensæ cedet constantia formæ, 15
  Si certus intrârit dolor.
At tu quicunque es felicior, atque meo nunc
  Superbus incedis malo;
Sis pecore & multâ dives tellure licebit,
  Tibique Pactolus fluat: 20
Nec te Pythagoræ fallant arcana renati,
  Formâque vincas Nirea:
Eheu translatos aliò mœrebis amores! [479]
  Ast ego vicissim risero.

nequaquam patietur te noctes frequenter concedere alteri quem præfers; *atque irritatus quæret fidelem* amicam: *sique verus dolor corripiat*, mea *firmitudo non vincetur* tuâ *pulchritudine semel invisâ. Tu verò quisquis es* modò *potior, ac meo detrimento jam exultas arrogans, quamvis multis gregibus & agris sis locuples, tibique fluat Pactolus, neque tibi lateant mysteria Pythagoræ redivivi, ac Nireum superes oris specie; Eheu* brevi *dolebis amores alteri datos! ego verò* tum *ridebo alternatim*.

ANNOTATIONES.

13. *Potiori.*] Rivali meo, cui plura das, quàm mihi, amoris testimonia.

14. *Parem.*] Quæ respondeat amori meo.

15. *Semel offensæ.*] Quæ semel offenderit me, vel cui semel offensus fuero & iratus.

16. *Si certus intrârit dolor.*] Id vulgò referunt ad Horatium: non absurdè quidam ad Neæram; hoc sensu; Tanta est iræ meæ constantia, inquit Flaccus, ut si tibi, Neæra, semel irascar; etsi te pœniteat me offendisse, teque verus dolor capiat, ac tum velis redire in gratiam mecum, haud tamen ego cedam aut veniam dem.

17. *Quicunque es felicior.*] Quicunque es meus rivalis, & potior apud Neæram, mihique proinde insultas, quòd illa, me spreto, indulgeat atque obsequatur tibi.

19. *Sis pecore, &c.*] Quamvis opibus valeas, sapientiâ inclarescas, venustate conspicuus fueris. Ubi tria vides afferri amorem excitare consueta. Sic Virgil. Eclog. 2.

Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
. . . .
Canto quæ solitus . . Amphion,
. . . .
Nec sum adeo informis, &c.

20. *Tibique Pactolus fluat.*] Licet te ditet Pactolus Lydiæ fluvius, per quem Crœsus rex olim dicitur auro abundâsse. Is propterea, Chrysorrhoas etiam appellatus; hodiè *Sarbat*. Quinque in orbe flumina ramenta auri cum aquis & arenis volvisse prædicantur; Tagus in Hispaniâ, Padus in Italiâ, Hebrus in Thraciâ, Pactolus in Asiâ minori, Ganges in Indiâ. Plin. lib. 33. cap. 4.

21. *Nec te Pythagoræ, &c.*] Etsi fueris sapiens ut Pythagoras. De eo Gel. lib. 1. cap. 9. Suidas; *quod non minùs verum diceret, quàm Apollo Pythius*, nomen ejus interpretatur. Philostratus, Deorum usum consuetudine affirmat, & ab eis accepisse quatenus hominibus delectentur, & quatenus eos aversentur, ex eoque de naturâ disseruisse. Porrò tanta fuit apud antiquos Pythagoræ veneratio, ut domum ejus, templi instar, ipsum verò tanquam numen, haberent.

Renati.] Scilicet ille sapientiæ velut antistes, multa tamen deliravit de animarum in aliud & aliud corpus transmigratione: ac seipsum aiebat primum Œthalidem fuisse, deinde Euphorbum, denique Pythagoram. Vide lib. 1. Od. 28. v. 10. annot.

22. *Nirea.*] Nireus inter Græcos, qui ad Trojanam expeditionem profecti sunt, formosissimus, uno excepto Achille. Homer, Iliad. 2. De illo jam lib. 3. Od. 20. in fine.

23. *Translatos aliò mœrebis amores.*] Tu quoque Neæræ levitatem & inconstantiam experiere: tum verò tibi ego insultabo vicissim; & affatim gaudebo, sicut tu modò gaudes malo meo, quod ab illâ contemnar. Ex Aristot. Rhet. 2. *Iram semper comitatur voluptas de spe puniendi. Nam jucundum est putare id eventurum, quod exoptamus.*

ODE XVI.
Ad ROMANOS.

Bellorum civilium finem nullum esse conquueritur.

Secunda jam ætas absumitur bellis civilibus, & Romam propria disperdit potentia. Quam labefactare nequiverunt Marsi vicini, vel Thuscus exercitus superbi Porsenæ; nec invida Capuæ vis; nec ferox Spartacus; atque Allobroges perfidi, rebus novis studentes,

Altera jam teritur bellis civilibus ætas:
Suis & ipsa Roma viribus ruit.
Quam neq; finitimi valuerunt perdere Marsi, [480]
Minacis aut Etrusca Porsenæ manus;
Æmula nec virtus Capuæ, nec Spartacus acer, 5
Novisque rebus infidelis Allobrox,

ANNOTATIONES.

Ode hæc est dicolos distrophos. Primus quisque versus est heroicus hexameter. Alter quisque est Iambicus trimeter e puris Iambis: quod non alibi fecisse Horatium reperies. Bene Scaliger: *Sexta decima*, inquit, *elaborata est alternis Iambis puris: idcirco & factu difficilis, & emendatu.*

1. *Altera jam, &c.*] Quàm varie & quàm irritis & cassis ictibus hanc Oden petit Scaliger hic saltem plusquam hypercriticus! Tuam fidem, tuum judicium, lector: an *durissima multis locis*, an *tota inepta*? Imò durum & ineptum censebis esse cavillatorem, quisquis Poëtam emunctæ naris ita calumniatur. Ad singula veniamus.

Altera jam teritur bellis civilibus ætas. Unum propè sæculum consumptum fuerat bellis civilibus Syllæ & Sulpitii; Octavii & Cynnæ; Marii & Syllæ; Pompeii & Cæsaris; denique post interfectum Julium hunc Cæsarem, bello Mutinensi adversus Marcum Antonium; Perusino contra L. Antonium Marci fratrem; Siciliensi in Sextum Pompeium, præsertim verò Philippensi, adversus Brutum & Cassium Augusto dimicante. Huc usque velut unam ætatem bellicis fragoribus attritam statuit Horatius. Cùm verò exardesceret novum bellum Augustum inter atque Antonium & Cleopatram, de quo anteà Epod. 1. & 9. & lib. 1. Od. 37. tam diuturni mali pertæsus in has erumpit voces: Ergone altera ætas pariter ut prior bellorum calamitatibus attereretur? Suis ipsa viribus Roma destruetur? Et quam hostes nulli diruere valuerunt, ipsi perdent ac pessum dabunt Romani cives? Vide anteà Epod. 7.

2. *Suis & ipsa Roma viribus ruit.*] Magnitudine laborat suâ, ut ait T. Livius. Et Propertius:

Frangitur ipsa suis Roma superba bonis.

3. *Marsi.*] Italiæ populi fuêre isti sub Samnitibus, juxta lacum Fucinum, hodie *Ducato di Marsi*: olim pugnacissimi, *de quibus nunquam triumphus visus. Nec enim sine Marsis, nec de Marsis hactenus triumphatum*, quod testatur Appian. bell. civil. lib. 1. Hi duce Popedio bellum Sociale moverunt primi, omnesque Italiæ nationes ad arma concitârunt. Suprà l. 3. Od. 14. strophe 5. Oros. l. 5. c. 18. Flor. l. 3. c. 18. cùm *omne Latium atque Picenum, Etruria omnis & Campania, postremò Italia contra matrem ac parentem suam urbem consurgerent ..... auctore belli discursante Popedio, diversa per populos & urbes signa cecinere. Nec Annibalis nec Pyrrhi fuit tanta vastatio.*

4. *Minacis aut Etrusca Porsenæ manus.*] *Porsena Rex Etruscorum ingentibus copiis aderat, & Tarquinios manu reducebat*, inquit L. Flor. l. 1. c. 10. *Non unquam aliàs antè tantus terror Senatum invasit: adeò valida res tum Clusina erat, magnumque Porsenæ nomen, &c.* quæ habet T. Livius l. 2. c. 9.

5. *Æmula nec virtus Capuæ.*] Æmula Romæ non Carthago tantùm, ut dictum est l. 3. Od. 5. sed & Capua, urbs Campaniæ primaria. Hanc *pelago, cultuque, penuque potentem, deliciis, opibus, famaque*, scribit Ausonius: *alteram Romam* vocat ipse Tullius Philip. 12. & alibi, *superbiæ domicilium.* Tum verò præsertim Capuenses Italiæ imperium sibi pollicebantur, cum Romanas vires ab Annibale imminutas cernerent. Nam & eam ob rem secundo bello Punico à Romanis defecêre, & societatem iniêre cum Annibale & Pœnis, *ut videretur jam deletum Romanum nomen*, inquit Livius l. 23. Vide & Flor. l. 2. c. 6, &c.

Spartacus acer.] Hujus tanta fuit audacia, ut *fuderit imbelles aquilas servilibus armis*, ita canit Claudianus de bell. Get. Vide l. 3. Od. 14. v. 19.

6. *Novisq; rebus infidelis Allobrox.*] Allobroges (qui sunt hodie Sabaudi atq; Delphinates) affines Rhodano fluvio populi rebus novis studuère semper, nemini fidem, nec suis quidem ducibus servare assueti: conjurationem Catilinæ

Nec

Nec fera cæruleâ domuit Germania pube, [481]
Parentibusque abominatus Annibal;
Impia perdemus devoti sanguinis ætas:
Ferisque rursus occupabitur solum. 10
Barbarus, heu, cineres insistet victor, & urbem
Eques sonante verberabit ungula.
Quæque carent ventis & solibus ossa Quirini,
(Nefas videre) dissipabit insolens.
Fortè quid expediat, communiter aut melior pars [482]
Malis carere quæritis laboribus. 16
Nulla sit hac potior sententia: (Phocæorum

nec vicit trux Germania juvenibus cæruleis; & Annibal parentibus execrabilis: scil. hanc *pessum dabimus* ipsi nos *homines conscelerati*, quorum *addictus est cruor: atq; terra* hæc *à bestiis iterùm tenebitur. Eheu victor barbarus stabit super favillis urbis, & equorum pedibus strepentibus conculcabit. Et*, quod *horrendum visu, ossa Romuli solis ac venti expertia disperget superbus. Fortasse universi vel pars major interrogatis, quid utile sit ad evitandas* tales *ærumnas. Nulla videatur sententia melior* quàm

ANNOTATIONES.

Ciceroni tum Consuli patefecêre, quamvis cum Lentulo priùs consensissent. Vide Cic. Catil. 3. Sallust. bell. Catil. L. Flor. l. 3. c. 2. præsertim verò l. 4 c. 1. Quidam volunt ab Horatio hîc Gallos omnes significari; nec absurde.

7. *Cæruleâ Germania.*] Germanis *truces & cæruli oculi, rutilæ comæ, magna corpora.* Corn. Tacit. Non est dubium quin hîc notentur Cimbri, Theutonesque, Italiam invadentes armis tam sævis, ut pronuntiârit de eo bello Florus, *actum erat nisi Marius illi sæculo contigisset. Ille tamen non ausus congredi statim .... barbari verò non segnius quam minati fuerant, tripartito agmine, per Alpes, id est, claustra Italiæ ferebantur.* Nimirùm cùm terras eorum inundâsset Oceanus, novas sedes toto orbe quærebant, &c. quæ describit Florus l. 3. c. 3.

8. *Parentibusq; abominatus Annibal.*] Ut l. 1. Od. 1. *Bella matribus detestata.* Sic & hoc loco *parentibus*, quorum filii periêre tot bellis ab eo motis, *abominatus Annibal* dux Carthaginensis exercitus, vel unâ clade Cannensi Romanis formidolosus adeò, ut nihil magis Romæ quàm Annibal timeretur: unde proverb. *Annibal ad portas*, ad significandum extremum quodvis periculum. Vide T. Liv. Valer. Max. l. 9. c. 4. Plutarch. Flor. &c. & quæ nos l. 2. Od. 12. annotavimus.

9. *Devoti sanguinis ætas.*] Noster enim sanguis, sacer, addictus, & destinatus videtur esse placandæ iræ Numinum: *Majorum delicta immeriti luemus*: quippe ut ait suprà Epod. 7.

> ...... *acerba fata Romanos agunt,*
> *Scelusque fraternæ necis,*
> *Ut immerentis fluxit in terram Remi*
> *Sacer nepotibus cruor.*

Vide ibi annot.

10. *Ferisque rursus occupabitur solum.*] Dirutâ urbe, antiqua ibi erit solitudo, virgulta & silvæ nascentur, in quibus ut olim, stabulentur & pascantur feræ. Virg. Æn. 8. *Capitolia*, inquit.

> *Aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis.*

Et anteà ibidem:

> *Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant.*

11. *Barbarus victor.*] Barbaris populis quibuslibet Roma erit in direptionem, prædam & ludibrium. Sunt qui velint hæc ab Horatio dici, quod in exercitibus Augusti atque Antonii militarent barbari complures in subsidium vocati.

13. *Quæque carent ventis, &c.*] Ossa Romuli sepulcro condita, adeóque nec vento commota nec sole adusta extrahet *victor insolens* & *dissipabit* impiè. Erat opinio quorundam, raptum in cœlos Romulum esse: alii verò cum Varrone asserebant sepultum Romæ post Rostra, vel in suo templo.

17. *Nulla sit hac potior sententia.*] Excandescit Scaliger ad hunc modum, exclamatque: *Quis paululum modò pudens ausit hortari trecenta millia civium Romanorum ad urbem deserendam?* Ohe vir salsissime, *Pictoribus atque Poëtis Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.* Porrò quid absurdum cives Romanos in eas insulas ab Horatio vocari, ad quas concupivit divertere Julius ipse Cæsar, earum amœnitate illectus: in quas demigrandi etiam fuit Sertorio maximum desiderium. Testis Plutarchus in Sertorii vita, ubi & egregiè describit earum insularum felicitatem. Vide infrà.

Phocæorum Velut profugit execrata civitas.] Phocæi Ioniæ populi ab Harpago Cyri Regis Præfecto obsidione pressi non aliam invenêre viam & rationem vitandæ hostium sævitiæ ac servitutis quàm ut cederent fortioribus, desertâque urbe suâ, alias sedes quærerent. Hæc narrat Herodot. l. 1. sect. 42. Inde venisse in Galliam & Massiliam urbem condidisse aiunt Vide Strab. l. 4. Justin. l. 43.

hæc: oportet *abire quocunq; ferent pedes, quocunq; per mare impellet Auster vel Africus vehemens: quemadmodum Phocæorum urbs post execrationes abscessit, suas domos agrosq; & templa dimittens occupanda apris & lupis voracibus. Ita censeo. Habetne quispiam melius* aliquid *proferre? Quid tardamus navim conscendere faustis avibus? At* priùs *jurejurando nos obstringamus, in hæc* verba: *ne reverti liceat,* nisi *cum emergent lapides aquis profundis elati: neve displiceat vela facere versus patriam, quando Padus rigabit verticem Matini* montis, *aut altus Apenninus in mare proruet; atq; amor prodigiosus insolitâ libidine copulabit feras,* adeò *ut tigrides cupiant jungi cervis, & columba milvio; atque greges absque metu credant se leonibus fulvis; glaberque* fiat *caper, & gaudeat mari salso.*

Velut profugit execrata civitas,
Agros atque Lares proprios, habitandaque fana
Apris reliquit & rapacibus lupis) 20
Ire pedes quocunque ferent, quocunque per undas
Notus vocabit, aut protervus Africus.
Sic placet? An melius quis habet suadere? Secundâ
Ratem occupare quid moramur alite?
Sed juremus in hæc; simul imis saxa renârint 25
Vadis levata, ne redire sit nefas:
Neu conversa domum pigeat dare lintea, quando [483]
Padus Matina laverit cacumina:
In mare seu celsus procurrerit Apenninus,
Novaque monstra junxerit libidine 30
Mirus amor: juvet ut tigres subsidere cervis
Adulteretur & columba milvio:
Credula nec flavos timeant armenta leones;
Ametque salsa lævis hircus æquora.

ANNOTATIONES.

18. *Execrata civitas.*] Execrationes ante discessum jaculati Phocæi in regionem quam deserebant. Vel potiùs, ut refert Herodot. mox cit. communi consilio mutuis execrationibus dirisque devotionibus sese astringunt, jurantes nunquam alios ab aliis discessuros, aut patriam Phocæam repetituros.

22. *Notus, Africus.*] De his ventis meridionalibus l. 1. Od. 1. & 3. *quocunque vocabit,* sive in Cyrnum insulam, sive Rhegium, sive in Galliæ oras. In eas enim regiones migraturis Notus & Africus venti utiles erant.

25. *Sed juremus in hæc, &c.*] Antequam hinc demigremus, nos oportet solemni sacramento obligare, non redituros in patriam, nec alios ab aliis disjungendos.

Simul imis saxa renarint Vadis levata.] Ex Herodoto cit. post execrationes, Phocenses in mare demergunt ac dejiciunt saxum ingens; seu candens ferrum, ut alii contendunt; & juramento confirmant non priùs de repetendâ Phocæâ cogitaturos, quàm massa illa sive ferrea, sive saxea emergeret, & super aquas nataret. Ad hunc jurandi ritum pertinet, quod Helvetii demigraturi mœnia sua incenderint, quod *sacramentum* esset, *ne redirent.* Teste L. Floro.

27. *Quando Padus Matina laverit cacumina.*] Adunaton multiplex aggregat & accumulat hîc Horatius stylo juveniliter lascivlente: quod ii reprehendisset Jul. Scaliger, ex judicii legibus fecisset. Hoc certe notare debuerat potiùs, quàm tricari circa *cærulæam Germaniam,* velut durum epithetum; circa vocem *carent,* quasi antiquè nimis usurpatam: *perprimat* velut fœtentem: quasi verò criminationes deinde graviores excutiemus. Sensus hujus loci est: tum ne pigeat Romam redire, quando Padus fluvius Matinum montem supergredietur, per ejus cacumen ascendens ac decurrens.

28. *Padus.*] Qui & Eridanus Italiæ maximus fluvius ex Alpibus scaturit in limite Galliæ, rigat Pedemontium, Mediolanensem, Placentinam, Mantuanam, Ferrariensem, aliasque regiones; denique in mare Adriaticum illabitur. Galliam Cisalpinam divisit olim in Cispadanam & Transpadanam.

Matina.] Saltus & mons Matinus erat in Apuliæ Lucaniæq; confinio. De eo jam l. 1. O. 28. v. 3.

29. *In mare seu celsus procurrerit Apenninus.*] Sive cùm mari snbnergetur Apenninus mosis altissimus, Italiam secans longo & continuo tractu & jugo ab Alpibus maritimis ad Brutios & Salentinos.

30. *Novaq; monstra, &c.*] Monstrum sanè foret, si cervi suâ natura timidi jungantur tigribus feritate horribilibus. Plin. l. 8. si columba item mansueta copuletur milvio inter accipitres rapacitate & magnitudine præcipuo. Plin. l. 10. c. 10.

33. *Credula nec flavos, &c.*] Cùm greges & armenta sponte se offerent leonibus devoranda, amissâ naturali ab his fugâ & metu.

34. *Ametq; salsa lævis hircus æquora.*] Quando hircus habebit duo naturæ & indoli suæ

Hæc, & quæ poterunt reditus abscindere dulces, [484]
Eamus omnis execrata civitas, 36
Aut pars indocili melior grege: mollis & exspes
Inominata perprimat cubilia.
Vos quibus est virtus, muliebrem tollite luctum,
Hetrusca præter & volate littora. 40
Nos manet Oceanus circumvagus: arva, beata
Petamus arva, divites & insulas,
Reddit ubi Cererem tellus inarata quotannis,
Et imputata floret usque vinea:

Posteaquam *ista & quæcunque valebant tollere spem gratam remigrandi adjuraverimus, proficiscamur omnes, aut pars melior plebe indocili.* Pars autem *iners & spe carens occupet semper hæc domicilia inauspicata. Vos præditi virtute, fœmineo abstinete ejulatu, & properate ultra Thuscum littus. Nos expectat Oceanus circumfluens. Eamus in terram felicem & insulas beatas, ubi solum incultum fert messem annis singulis, & vitis non recisa nihilominus florescit:*

ANNOTATIONES.

contraria, primùm ut setis ac pilis carens fiat lævis; alterum ut aquas frequentet & innatare amet: quandoquidem amat potiùs montes & arduos saltus, estque hirsutus valdè ac pilosus. Audite verò Scaligerum: *Ubi*, inquit, *reperit hircum, quem hic poneret abhorrentem a mari? nam nullum est animalium, quod magis amet sal. Quare non aut simiam aut felem dixit potius, quibus bestiis nulla pejus odit aquas?* Mirari certè libet gravis alioqui viri tantam hîc levitatem. Verùm & mox profert aliquid multò magis absurdum, suoque prorsus ingenio indignum. Legit enim paulò post: *Aut pars indocili melior grege mollis.* Et nescio quid de apibus comminiscitur, quod ne cogitavit quidem Horatius. Ergone dormitasse bonum Homerum dicemus, an hypercriticam bilem ita inflammatam, ut mentem aliàs bonam malitiosâ & pravâ caligine asperserit, vel atro quodam humore depravârit?

37. *Pars indocili melior grege.*] Civium pars sapientior saniorque, adeóque melior plebe indocili. Nam hæc abripitur animi quolibet pravo & perverso impetu: illa autem rectâ ducitur ratione.

Mollis & exspes Inominata, &c.] Permaneat hîc, si volet, vulgus ignavum, eâque generosâ spe carens, quam viri magnanimi concipiunt, cùm ad grandia quædam suscipienda accenduntur. Alludit Poëta ad id quod refert Herodotus ante citatus, Phocæorum partem dimidiam patrii soli captam dulcedine, in Phocæam violato juramento remigrâsse: at alios jurijurando satisfacientes Cyrnum seu Corsicam rectà navigâsse, ibique communiter per quinque annos cum prioribus colonis habitâsse, &c.

39. *Muliebrem tollite luctum.*] Ne mulierum more lugete amissam patriam sedesque assuetas: imò tanquam viri tollite animos ad meliora quærenda: ac mementote, *ibi esse patriam ubicunque benè*: vel, totum orbem terrarum virò forti patriam existimari.

40. *Hetrusca præter & volate littora.*] Quamprimùm ultra maria nota contendite, ac Tyrrheno prærternavigato, festinate ad felices insulas in Oceano positas.

41. *Circumvagus.*] Vel circumfusus orbi universo, vel insulis fortunatis. Vide l. 4. Od. 8. sub finem.

43. *Reddit ubi Cererem, &c.*] Beatas insulas describit Horatius miro artificio imitatus Virgilium Georgic. 2. v. 140. & seq. Italiæ laudes persequentem.

Sed gravidæ fruges, & Bacchi Massicus humor
Implevère: tenent oleæque, armentaque læta.
. . . .
Hic ver assiduum, atque alienis mensibus æstas.
Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos, &c.

Plutarchus in Sertorio, de Atlanticis insulis, quas vocant Beatas, ita scribit: *Duæ sunt, parvo mari divisæ inter se; decem millibus stadiorum distant à Libyâ. Imbres illic rari mediocresque, venti suaves plurimum ac roriferi: solum pingue, nec arari modò plantarive facile; sed etiam ex se absque ullâ humanâ industriâ & labore, fructum producit .. aër syncerus ac temperatus, &c. ut etiam apud Barbaros increbuèrit fides, Elysios ibi esse campos, & beatorum domicilia ab Homero decantata. Hæc igitur cum audisset Sertorius, mirabilis eum cupido cepit eas insulas adeundi incolendique, & illic quietè vivendi sine magistratuum atquè bellorum curis. At Cilices pacis & quietis impatientes, rapinarumque avidi, Sertorii animum frustrati sunt, & in Libyam statim navigàrunt.*

44. *Imputata floret usque vinea.*] Vitis etsi non putata, floret tamen & fructum affert. Non. Marc. *Putare dicitur purgare, rarefacere,* inquit, affertq; illud è 2. Georg. *fingitque putando.* Aul. Gell. l. 6. c. 5. sic scribit: *Putare veteres dixêre, vacantia ex quaque re ac non necessaria, aut etiam obstantia & aliena auferre & excidere: quod autem utile & sine vitio videretur, relinquere. Sic arbores & vites, sic & rationes dicta putari.* Originem deducit Festus à voce *putum*, quæ idem quod *purum* significet.

Germinat

Germinat & nunquam fallentis termes olivæ, [485]
Suamque pulla ficus ornat arborem : 46
Mella cavâ manant ex ilice; montibus altis
Levis crepante lympha desilit pede.
Illic injussæ veniunt ad mulctrâ capellæ,
Refertque tenta grex amicus ubera: 50
Nec Vespertinus circumgemit ursus ovile,
Nec intumescit alta viperis humus.
Pluraque felices mirabimur, ut neque largis [486]
Aquosus Eurus arva radat imbribus,
Pinguia nec siccis urantur semina glebis; 55
Utrumque rege temperante cœlitum.
Non huc Argoo contendit remige pinus,
Neque impudica Colchis intulit pedem:
Non huc Sidonii torserunt cornua nautæ,
Laboriosa nec cohors Ulyssei. 60
Nulla nocent pecori contagia, nullius astri
Gregem æstuosa torret impotentia.

atque ramus oleæ nunquam non germen & fructum producit, & ficus matura propriam arborem exornat : mel fluit è cavatâ quercu : aqua leniter obmurmurans dimanat e montium cacumine. Ibi capræ sponte veniunt ad mulctram, & grex charus reportat plena ubera : non ursus vespere fremit circum caulas : nec terra viperarum latebris *assurgit aut fit tumida. Plura verò beati cum admiratione* videbimus, *ut* quòd *Eurus nimbosus agros non infestet nimiis pluviis, neque semina opima urantur, vel arescant glebæ*; quippe *cœlitum rex utrobique temperiem dat. Illuc non accessit navis remigibus Argois; nec obscœna Colchis gressum infixit. Eò non appulerunt Sidonii, vel ærumnosi comites Ulyssis.* Ibi *nulla gregem lues infestat, nec adurit æstus vehementior ullius sideris.*

ANNOTATIONES.

45. *Termes.*] A terminandis agris dictus termes: eratque ramus ex arbore direptus, habens folia in summitate; reliquis ferme excussis; quem in divisione agrorum figebant, priusquam metæ ponerentur. Festus.

Nunquam fallentis olivæ.] Sic Lib. 3. Od. 1. *fundum mendacem* vocat, qui fructum non afferens spem agricolæ frustretur.

46. *Suamque pulla ficus ornat arborem.*] Ficus gignitur e surculo naturali & non insito.

48. *Levis crepante lymphâ desilit pede.*] Cum leni murmure decurrit. Alludit Poëta ad Nympham Deam fontis præsidem, eleganter quidem: at in vellicando pertinax Scaliger, *Epithetum*, levis, inquit, *non convenit*; *desilit enim quia gravis*. Sic & paulò ante: *Quid vinea quæ semper floret? puto eam nullum unquam fructum laturam.* O meras nugas! fanè dices, lector æquissime.

49. *Ad mulctra.*] Mulctrum, mulctrale, & mulctra, -æ, dicitur vas in quo recipitur lac quod mulgetur.

52. *Nec intumescit alta viperis humus.*] Nullæ ibi venenatæ serpentes. Ibi terra non tumet foraminibus & cavernis viperarum Proprie: nam terrâ condunt se viperæ; aliæ autem serpentes saxorum aut arborum cavis. Virgil. cit. Italiam sic laudat:

At rabidæ tigres absunt . . . . .
Nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto
Squammeus in spiram tractu se colligit anguis.

De *viperis* quædam annotavi lib. 1. Od. 8. De *Euro* lib. 1. Od. 28.

Radat.] Devastet abradendo & auferendo segetes.

56. *Utrumque rege temperante cœlitum.*] Jove omnia temperante, hyemem juxta ac æstatem, frigus, & calorem.

57. *Non huc Argoo, &c.*] Terram hanc non adiêrunt Argonautæ velleris aurei prædatores: nec Medea Jasonis amoribus, patrisque & patriæ proditione, totque veneficiis famosa. De *Colchide* lib. 2. Od. 13. De argonautis, deque Medea regis Colchorum filia, Epod. 3. Virgilius citatus ita canit:

Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
Invertère, satis immanis dentibus hydri,
Nec galeis densisq; virum seges horruit hastis.

59. *Non huc Sidonii, &c.*] Eò non appulêre Sidonii, Phœniciæ maritimam oram urbemq; incolentes, navigatione & mercatura celeberrimi: ac proinde non intulerunt illuc fraudes & avaritiam, familiaria negotiatoribus vitia.

Torserunt cornua.] Virgil. Æn. 3. v. 549.

Cornua velatarum obvertimus antennarum.

60. *Nec cohors Ulyssei.*] Neque illuc corruptelam invexerunt homines libidinosi, suisque cupiditatibus obnoxii, quales erant Ulyssis comites, de quibus lib. 1. Epist. 2. v. 24.

Laboriosa.] Ob longos per maria errores & labores. Epod. seq.

Laboriosi remiges Ulyssei.

Jupiter

Jupiter illa piæ ſecrevit littora genti,
Ut inquinavit ære tempus aureum:
Ære, dehinc ferro duravit ſæcula: quorum 65
Piis ſecunda vate me datur fuga.

Scilicet Jupiter eas inſulas reſervavit piis hominibus, ex quo ætatem auream ære fœdavit, ac deinde ferro ſæcula induravit. Iſtorum malorum *fuga proſpera bonis conceditur, me vaticinium edente.*

ANNOTATIONES.

64. *Ut inquinavit, &c.*] Ex quo Jupiter aureum ſæculum mutavit in deterius, ſcilicet æreum, ac deinde ferreum. Ovid. Metamorphoſ. 1. cap. 3, &c.

66. *Vate me.*] Non temerè, ſed numinum inſtinctu, ſic vobis ſuadeo ego Phœbi & *Muſarum ſacerdos* ac myſtes.

ODE XVII.
Ad CANIDIAM.

Veniam ab eâ petit ironicè; & hoc graviùs illam accuſat.

JAmjam efficaci do manus ſcientiæ: [487]
Supplex & oro regna per Proſerpinæ,
Per & Dianæ non movenda numina,
Per atque libros carminum valentium
Refixa cœlo devocare ſidera. 5
Canidia, parce vocibus tandem ſacris: [488]
Citumque retrò ſolve, ſolve turbinem.

Jam cedo potenti ſcientiæ; veniam peto, & oro per regna Proſerpinæ, & *per numen Dianæ minimè laceſſendum, & per codices incantationum vim habentium deducendi* in terram *aſtra cœlo abſtracta. O Canidia, tandem abſtine verbis execrandis: & quam primum converte retrorſum, con-*

ANNOTATIONES.

Carmen monocolon ex Iambicis verſibus ſenariis.

1. *Jamjam efficaci, &c.*] Læſerat Canidiam Horatius, ac laceraverat Iambis, qui certè ad nos uſque non pervenerunt. Hoc verò carmine dum fingit illam exorare, acerbiùs vellicat & inſectatur. *Non eſt palinodia, ut ſcripſère; ſed ſimulata recantatio, in qua apparent opprobria manifeſta.* Scaliger Hypercritic. Porrò ſi vis, lector, hoc carmen ſeu Epod. ult. intelligere, evolve priùs attentè Epod. 5. ac deinde Sat. 8. lib. 1. cum annotationibus: tum demum non ſine voluptate hanc Oden capies.

Efficaci do manus ſcientiæ.] Efficaciam agnoſco ſcientiæ magicæ, cujus vanitatem ante deriſeram. Vide Plin. l. 30. c. 1. & alibi: *Fraudulentiſſima hæc artium in toto terrarum orbe plurimùm valuit .... ſola tres artes alias imperioſiſſimas humanæ mentis complexa..... Nata primum è medicinâ ſpecie ſalutari ..... blandiſſimis promiſſis vires religionis addidit, atque admiſcuit artes Mathematicas; nemine non avido futura de ſe ſciendi, eaque de cœlo peti credente. Ita poſſeſſis hominum ſenſibus triplici vinculo, in tantum adolevit, ut hodiéque etiam in magna parte gentium prævaleat, & in Oriente regum regibus imperet, &c.* Vide Cœl. Rhodig. l. 9. c. 23.

2. *Regna per Proſerpinæ.*] Per Deas tibi maximè venerandas; per Proſerpinam Inferorum Deam: Dianam ſeu Lunam veneficiis præſidentem.

3. *Dianæ non movenda numina.*] Illa quippe *iracunda*, ut eſt in Epiſt. ad Piſones, ſeque ulciſci expedita: patet exemplis Orionis, Actæonis, Niobes ejuſque filiorum, lib. 1. Od. 12, & 21. lib. 3. Od. 22. Item ſuprà Epod. 5. huc pertinet quod lunatici vocantur, quos illa percuſſerit, dementeſque fecerit.

4. *Libros carminum, &c.*] Libros continentes diſciplinam magicam, Plin. loco mox cit. *orta ſine dubio in Perſide, a Zoroaſtre, ut inter auctores convenit..... Hermippus de eâ arte ſcripſit diligentiſſimè, &c. .... Democritus illuſtravit. ...... Eſt & alia magices factio à Moſe, & Jamne, &c.* Hic unus è magis Pharaonis.

5. *Cœlo devocare ſidera.*] Vide Epod. 5.

6. *Parce vocibus ſacris.*] Deſine uti in me incantationibus. Jam enim me victum fateor.

7. *Retrò ſolve, ſolve turbinem.*] Legunt alii, *volve.* Senſus eſt: in contrariam partem verte rhombum magicum, ut mens mea à te ad amorem tui impulſa, jam ſolvatur ac libera fiat. Is turbo ſeu trochus æneus, ferreus, ligneuſve erat.

Movit

verte rhombum. Telephus exoravit nepotem Nerei, contra quam Myſorum exercitum ſuperbus inſtruxerat, & ſagittas acutas vibraverat. Trojanæ matronæ ſepelièrunt Hectorem bellicoſum feris volucribus & canibus damnatum. Poſtquam rex urbe diſcedens advolvit ſe pedibus Achillis, eheu inexorabilis. Remiges Ulyſſis laboribus exerciti ſetoſos artus exuerunt duris pellibus, concedente Circe : ac tum reſtituta ſunt ratio, ſermo, & priſtinus faciei decor. Abunde & pluſculum à te ſum punitus, ô dilecta valde nautis & negotiatoribus. En juvenilis abiit vigor, & color purpureus deſeruit oſſa cooperta cute tabidâ.

Movit nepotem Telephus Nereium,
In quem ſuperbus ordinârat agmina
Myſorum, & in quem tela acuta torſerat. 10
Unxêre matres Iliæ addictum feris
Alitibus atque canibus homicidam Hectorem.
Poſtquàm relictis mœnibus rex procidit
(Heu!) pervicacis ad pedes Achillei.
Setoſa duris exuêre pellibus [489]
Laborioſi remiges Ulyſſeï, 16
Volente Circe membra: tunc mens & ſonus
Relatus, atque notus in vultus honor.
Dedi ſatis ſuperque pœnarum tibi,
Amata nautis multùm & inſtitoribus, 20
Fugit juventas, & verecundus color.
Reliquit oſſa pelle amicta luridâ.

ANNOTATIONES.

illum ad arbitrium agitabant magi, rati à ſe pariter hominis cujuſlibet animum flecti quocumque vellent. Sic apud Theocrit. Eidyl. 2. Pharmaceutria, *ut æneus iſte rhombus*, inquit, *volvitur ex Venere, ita ille vir ad noſtras fores vertatur.* Martial. lib. 9. Epigr. 30.

Quæ nunc Theſſalico Lunam deducere rhombo,
Quæ ſciet, &c.

Meminit & Lucretius.

Traxerunt torti magicâ vertigine fili.

Et Propertius.

Staminâ rhombi ducitur ille rotâ.

8. *Movit nepotem, &c.*] Exemplis oſtendit pervicaciſſimos exorari à ſupplicantibus.

Nepotem Nereium.] Achillem filium Thetidis filiæ Nerei.

Telephus.] Rex ille Myſorum Græcos ad expeditionem Trojanam euntes prohibere voluit aditu ac tranſitu regni ſui. Itaque ad arma & manus ventum eſt. Ab Achille verò graviter vulneratus medelam non inveniebat; donec oraculum conſuluit; reſponſumque tulit, inde petendum remedium, unde vulnus acceperat. Ergo ad Achillem ſe contulit, & ab eo curatus eſt ſeu haſtæ cuſpidis limatura, ſeu herbâ quadam ab Achille inventâ. Plin. l. 25. c. 5. *Invenit Achilles diſcipulus Chironis, quâ vulneribus mederetur, quæ ob id Achilleos vocatur. Hâc ſanaſſe Telephum dicitur. Alii primùm æruginem inveniſſe, utiliſſimum emplaſtris; ideoque pingitur ex cuſpide decutiens eam gladio in vulnera Telephi. Alii utroque uſum medicamento volunt.*

11. *Unxêre matres Iliæ, &c.*] Alii legunt, *luxêre*; eodem propè ſenſu: id eſt, quamvis interfectum Hectorem canibus & accipitribus dare inſepultum Achilles ſtatuiſſet: Priamo tamen ſupplicanti indulſit, conceſſitque illius cadaver, quod quidem matronæ Trojanæ ex more unxerunt, ſepeliêrunt, luxerunt, ac ſupremis honoribus decoraverunt.

12. *Homicidam Hectorem.*] Quia multos homines in bello occiderat. Epithet. Homer. ἀνδροφόνος, vel ἀνδροφόντης. Iliad.

13. *Poſtquam relictis mœnibus rex procidit, &c.*] Cùm digreſſus Trojâ Priamus ad Achillem ſupplex cum magnis muneribus acceſſit, impetravitque ab eo, ut filii ſui Hectoris condonaret ſibi cadaver terræ mandandum. Vide lib. 1. Od. 10. v. 14. ibique annot.

15. *Setoſa duris, &c.*] Ulyſſis comites in porcos transformârat Circe per veneficia: at Ulyſſis precibus exorata in priſtinam formam illos reſtituit. Itaque exuerunt pelles ſetoſas, ac reſumpſerunt humanum ſtatum, vultum, ſermonem, rationis uſum, Homer. Odyſſ. 10. Virg. Eclog. 8. & Æn. 3. Ovid. Metam. 14. S. Chryſoſt. ait *maleficam Circen ita brutis voluptatibus ineſcâſſe Ulyſſis comites, ut ſi fuiſſent porci.* Vide lib. 1. Epiſt. 2. v. 23. ibiq; annot.

17. *Circe.*] Hæc filia ſolis ac Perſes Nymphæ, veneficiis inclyta, herbarum peritiſſima. *Diis etiam aſcripta*, ex Plin. l. 25. c. 2.

20. *Amata nautis, &c.*] Adeóque vile ſcortum, ſordidis hominibus expoſitum, & obviis quibuſcunque.

21. *Fugit juventas, &c.*] En per tuas vexationes amiſi juvenile robur ac decus.

Verecundus color.] Ingenuis proprius rubor verecundiæ index. Cato dicebat, *placere ſibi juvenes, qui moniti erubeſcerent, non qui palleſcerent.* Scaliger hallucinatur turpiter, ita ſcribens: *ruborem juvenilem in venefica minus prudenter appellat verecundum.* Imò de ſeipſo loquitur Horatius, nequaquam de Canidiâ, ut probat contextus.

Tuis

Tuis capillus albus eſt odoribus,
Nullum à labore me reclinat otium:
Urget diem nox, & dies noctem: neque eſt 25
Levare tenta ſpiritu præcordia.
Ergo negatum vincor ut credam miſer,
Sabella pectus increpare carmina,
Caputque Marsâ diſſilire næniâ.
Quid ampliùs vis? O mare, & terra, ardeo [490]
Quantum neque atro delibutus Hercules 31
Neſſi cruore, nec Sicanâ fervida
Urens in Ætnâ flamma: tu, donec cinis
Injurioſis aridus ventis ferar,
Cales venenis officina Colchicis. 35
Quæ finis? Aut quod me manet ſtipendium?
Effare: juſſas cum fide pœnas luam;
Paratus expiare, ſeu popoſceris
Centum juvencos, ſive mendaci lyrâ
Voles ſonari. Tu pudica, tu proba 40
Perambulabis aſtra ſidus aureum.
Infamis Helenæ Caſtor offenſus vice,
Fraterque magni Caſtoris, victi prece,
Adempta vati reddidêre lumina.
Et tu (potes nam) ſolve me dementiâ. [491]
O nec paternis obſoleta ſordibus; 46
Nec in ſepulcris pauperum prudens anus

Crines mei per tua *pharmaca cani ſunt* facti: *nulla me quies relaxat a pœnis. Nox premit diem, & dies noctem: neque licet recreare præcordia reſpiratione impeditâ. Itaque miſer cogor credere quod negâram*, nempe, *Sabellis incantationibus mentem dimoveri, & Marſorum carminibus caput diſrumpi. Quid ultrà petis? O mare, ac terra, flagro pluſquam Hercules inunctus putrido Neſſi ſanguine, &* pluſquam *Siculus ignis in ardente Ætna ſæviens.* Ergóne *tu fervebis officina venenorum Colchicorum, donec ego ſicca favilla abripiar ventis injuriam facientibus? Quis terminus? vel quæ mulcta expectat me* denique? *Loquere: fideliter exolvam pœnas quaſcunque imperaveris; expeditus ad ſatisfaciendum, ſive petieris centum juvencos; ſeu volueris mendaci lyrà* à me *decantari. Tu caſta, tu bona, inter ſidera fulgebis aſtrum inſigne. Caſtor & magni Caſtoris frater* ob *Helenæ infamiâ notatæ contumeliam irati ademerant Poëtæ viſum*, quem ei *reſtituerunt exorati precibus. Tu quoque (nam potes) inſaniam depelle à me. O nec turpis es ignobilitate majorum; nec vetula ſciens diſpergere cineres novendiales in ſepulcris.*

ANNOTATIONES.

23. *Tuis capillus, &c.*] Ante tempus ſenex factus ſum per tua veneficia.

28. *Sabella pectus, &c.*] Sabelli ſive Samnites artis magicæ & incantationum periti. Plin. l. 3. c. 12. *Samnitium, quos Sabellos dixêre.*

29. *Marsâ næniâ.*] De *Marſis* veneficiorum magiſtris dixi in Epod. 5. De *nænia*, l. 2. Od. 1. in fine. Hîc verò næniam uſurpat Horat. pro incantatione.

31. *Delibutus Hercules Neſſi cruore.*] Vide Epod. 3. ſub finem, ibique annot.

32. *Sicana fervida Urens in Ætna flamma.*] Quidam legunt *virens*, aliqui *furens*; nos cum aliis *urens* maluimus. De *Ætna* Siciliæ monte, *mont Gibel*, ejuſque incendiis ſane prodigioſis, Juſt. l. 4. Gell. l. 17. c. 10. Virgil. Geor. 1. v. 472. Æn. 3. v. 555, 570. & alibi. Lucret. l. 6. fusè. Plin. l. 2. c. 103. *Ætna in tantum flagrat, ut ad quinquagena & centena millia paſſuum arenas eructet flammarum globos.*

33. *Tu, donec cinis, &c.*] Donec ego in cinerem redactus fuero, non defines me incendere, & Colchicis ignibus me urere.

35. *Cales venenis officina Colchicis.*] Parandis venenis ferves, ut Medea illa quondam inſignis in Colchide venefica. Vide lib. 2. Od. 13. & ſuprà Epod. 3. & 5.

36. *Quod me manet ſtipendium?*] Quid tandem perſolvendum eſt à me tibi, ad placandum tuum animum? profectò ſolvam.

39. *Centum juvencos.*] Hecatomben, non ſecus ac Proſerpinæ vel Plutoni, lib. 2. Od 14. *Sive mendaci lyrâ, &c.*] Sive jubeas ut mentiens te laudem quaſi probam, pudicam, innoxiam, benignam, &c.

42. *Infamis Helenæ, &c.*] Steſichorus Poëta (de quo lib. 4 Od. 9) maledicis verſibus ignominiam inuſſerat Helenæ, eamque infamem exhibuerat. At Caſtor & Pollux Helenæ fratres (de quibus l. 1. Od. 3.) eam ulti, injurioſo vati oculos ademerant. Viſum tamen ei reddiderunt, veniam poſtulanti, & palinodiam ſeu carmen alterum ad Helenæ laudem canenti.

46. *Paternis obſoleta ſordibus.*] Sive ex adulterio nata, ſive e vili & ignobili ſtirpe propagata.

47. *In ſepulchris pauperum, &c.*] Divitum ſe-

Novendiales

pauperum! Tibi cor benignum; & manus innoxia; uterusque tuus partui aptus; atque obstetrix lavit pannos tuo sanguine rubeos, quoties exurgis puerpera minime debilis.

Novendiales dissipare pulveres!
Tibi hospitale pectus; & puræ manus;
Tuusque venter partumeius, & tuo 50
Cruore rubros obstetrix pannos lavit;
Utcunque fortis exilis puerpera.

ANNOTATIONES.

pulchris custodes adhibebantur adversus magos & veneficos. Virgil. Æneid. 11.

Semiustaque servant Busta.

Illi verò pauperum cineres eruebant ac dissipabant sua veneficia peracturi.

48. *Novendiales.*] Sepulturæ iam datos, Servius ad Virg. Æn. 5. v. 64. *Apud majores*, inquit, *ubicunque aliquis extinctus fuisset, ad domum suam referebatur; ibique septem erat diebus: octavo die incendebatur; nono sepeliebatur. Unde Horatius,*

Novendiales dissipare pulveres.

Vide lib. 1. Sat. 8.

49. *Puræ manus.*] Quæ nemini vim aut necem intulerint. Vide contraria his omnia, tum in Epod. 5. tum in Sat. 8. lib. 1.

50. *Partumeius.*] Fœcundus; vel propriè, pariens quasi mejat absque labore aut doloribus. Vox ad ludibrium, per quam exprobrat Canidiæ fictos partus, unde & *puerperam* mox vocat *fortem*, id est, minimè debilitatam. Quamobrem verò fœtus à se editos mentirentur veneficæ, dixi in Epod. 5. nimirùm alienos infantes surreptos alebant, quibus ad sua veneficia uterentur crudeliter enectis. Valeant qui legunt *Pactumeius*, & comminiscuntur Canidiæ filium hunc fuisse ita nominatum, vel quasi ex pacto datum. Commentum, inquam, id habetor.

Tuo cruore rubros.] Quasi verè parientis. Ironiam falsissimam singulæ voces olent.

ODE XVIII.

CANIDIÆ RESPONSIO.

Quorsum vota facis ad aures clausas? Mare hyemale tumidis fluctibus haud verberat scopulos surdiores erga nautas spoliatos. Scilicet impunè tu deriseris Cotyttia mysteria *revelata, amori libero consecrata? Et* tanquam *pontifex Esquilini*

QUid obseratis auribus fundis preces? [492]
Non saxa nudis surdiora navitis
Neptunus alto tundit hybernus salo.
Inultus ut tu riseris Cotyttia
Vulgata, sacrum liberi Cupidinis? 5
Et Esquilini pontifex venefici

ANNOTATIONES.

Metrum superiori simile.

1. *Quid obseratis.*] Canidiam respondentem sibi Horatius facit, novo ludibrio.

2. *Non saxa nudis, &c.*] Saxa non surdiora sunt clamoribus naufragorum ac nautarum rebus omnibus jam perditis egentium, quando hyemalibus ventis ac tempestatibus subvertitur mare, & scopulos fluctibus tundit. Sicut, inquam, naufragi opem frustrà tunc à rupibus implorant, sic tu à me modò.

Nudis.] Scaliger *nudos in hyeme nautas* ab Horatio poni, reprehendit; sed perperam. Quippe denudatos bonis omnibus in naufragio, & vitam duntaxat incolumem petentes rectè Poëta exhibet.

3. *Salo.*] Σαλεύειν, *agitare*, item, *fluitare*, σάλος, *agitatio, mare, &c.*

4. *Tu riseris Cotyttia Vulgata.*] Pleræque membranæ habent *Cocytia*, id est, infernalis à Cocyto inferorum fluvio, quâ voce veneficia bellè significantur. Quod verò additur, *sacrum liberi Cupidinis*, movit Angelum Politianum, ut corruptum hunc locum putaret, adeóque restituendum; primusque legendum censuerit. *Cotyttia*, id est, flagitiosa sacra, promiscuâ libidine turpia, Bacchi Orgiis similia, quæ à veneficis celebrantur. Cotyttia Dea spurcitiæ & impudentiæ ab Atheniensibus, Corinthiis, Thracibus, aliisque colebatur nocturnis sacris omni libidinum genere infamibus, meminit Juvenalis Sat. 2. v. 92.

5. *Vulgata.*] A te cum ludibrio divulgata: vel quæ ego piè tibi patefeci, tu impiè derideris: nempe Epod. 5. & Sat. 8. lib. 1.

6. *Et Esquilini pontifex venefici, &c.*] Quasi summus arbiter, sacerdos, ac censor, jus habens cognoscendi & judicandi de rebus omnibus ad religionem pertinentibus, adeóq; de sacris illis ac veneficiis, quæ fiunt à me extra portam Esquilinam, vel in Esquiliis, de quibus Epod. 5. in fine.

Esquilini.] Quia sepulchretum illic erat, hinc locus erat ad veneficia idoneus, nimirùm ossibus

Impunè

Impunè ut urbem nomine impleris meo? [493]
Quid proderit ditâſſe Pelignas anus,
Velociuſve miſcuiſſe toxicum,
Si tardiora fata te votis manent? 10
Ingrato miſera vita ducenda eſt, in hoc,
Novis ut uſque ſuppetas doloribus.
Optat quietem Pelopis infidus pater,
Egens benignæ Tantalus ſemper dapis:
Optat Prometheus obligatus aliti. 15
Optat ſupremo collocare Siſyphus
In monte ſaxum: ſed vetant leges Jovis.
Voles modò altis deſilire turribus; [494]
Modò enſe pectus Norico recludere:
Fruſtraque vincla gutturi innectes tuo, 20
Faſtidioſâ triſtis ægrimoniâ.

incantamenti impleveris civitatem meo nomine? Quid juvabit locupletâſſe vetulas Pelignas, aut promptum venenum paraſſe, ſi tibi mors accidit lentior, quàm cupio? Atqui *vita miſera infortunato protrahenda eſt* tibi *ad hoc* tantùm, *ut diutiùs novas ærumnas perpetiare. Tantalus Pelopis infidelis pater ſemper carens expetito cibo, requiem deſiderat: poſcit* etiam *Prometheus vulturi addictus. Siſyphus* pariter *cupit reponere lapidem in montis vertice. At non ſinit edictum Jovis.* Sic & *tu cupies jam te dare præcipitem è celſis turribus; jam pectus confodere gladio Norico: quin etiam ægritudine tædiiſq; mœſtus collum tuum inſeres laqueo,* ſed *fruſtra.*

ANNOTATIONES.

vel cineribus mortuorum legendis, vel evocandis animabus, &c. Vide ſuper. carm. ad finem.

Pontifex.] Ex Dionyſ. Halicarn. lib. 2. *Pontifices ſunt rerum maximarum domini. Etenim dijudicant ſacras omnes cauſas; privatiſque & magiſtratibus & miniſtris Deorum ſtatuunt, quæcunque ſunt ſacrorum non ſcripta atque incognita. . . Sacerdotes etiam omnes recenſent, eorumque famulos ac miniſtros, quibus utuntur ad ſacra, obſervant: ne quis peccet in ſacris legibus. . . . Et ſi quos animadvertunt peccantes, mulctant, at unumquodque negotium reſpicientes.* Hinc Plaut. Rudent. Scen. ult. *Libet, jurare: tun' meo Pontifex perjurio es?*

7. *Impunè ut urbem nomine impleris meo.*] Poſtquam ego te participem feci veneficiorum, & ſacrorum in Eſquiliis à me peractorum, patiar ut ea derideas, divulges, meque plebis fabulam & ludibrium facias? Abſit: impunè haud feres: dabis pœnas.

8. *Quid proderit ditâſſe Pelignas anus?*] Hoc alii referunt ad Horatium, alii ad Canidiam. Prior erit ſenſus, ut Canidia dicat Horatio: Nihil tibi proderunt aliarum veneficarum incantamenta, quibus te adverſus mea tueri voluiſti, conductis pretio Pelignis mulieribus: Poſteriori ſenſu, ipſa Canidia de ſe ait: Ergone fruſtrà in opem vocarim Pelignas anus, quibus mercedem erogavi? vel, quid proderit mihi Pelignas docuiſſe artem meam, quâ ditantur paſſim; ſi ego ipſa non præſto, quod in te molior?

Pelignæ.] Peligni populi Marſis & Samnitibus vicini, ac perinde veneficiorum periti.

9. *Velociuſve miſcuiſſe toxicum.*] Hoc pariter aliâ & aliâ ratione poteſt accipi. Vel Canidia dicit Horatio: Fruſtrà eſt, quod venenum tibi miſcuiſti velocius, ad fugienda, per mortem citam, quæ tibi mala & tormenta infero: nam vives, & vives ad ærumnas quaſlibet exantlandas, ita me volente. Vel ipſa ait, Quid prodeſt mihi præſentiſſimum venenum parare poſſe, cùm libet, ſi tu vivis? Atqui placet ut vivas, ut longiùs ac diutiùs te diſcruciem.

13. *Pelopis infidus pater.*] Tantalus in Deos perfidus, quorum nempe arcana impiè revelavit. Alii legunt, *infideli*. Pelops enim adverſus Oenomaum, tum contra Myrtilum infidelis extitit. Vide l. 1. Od. 28. l. 2. Od. 13, & 18. & poſteà Sat. 1. lib. 1.

15. *Prometheus.*] De eo l. 1. Od. 3. & 16. l. 2. Od. 13, &c.

16. *Siſyphus.*] Hunc mortalium aſtutiſſimum vocat Homerus. Theognis, *Si quis plura nôrit quam Siſyphus.* Cic. Tuſc. 1. n. 98. *Tentarem Siſyphi prudentiam.* Eſt & Proverb. *Siſyphi artes.* De eo jam l. 2. Od. 14. v. 20.

Optat collocare In monte ſaxum.] Ciceron. Tuſcul. mox citatus n. 18. *Mento ſummam aquam attingens ſiti enectus Tantalus. . . . . Siſyphus verſat ſaxum ſudans nitendo, neque proficit hilum.*

17. *Sed vetant leges Jovis.*] Ergo quietem optatam, vetante Jove, minimè nanciſcentur illi quamvis callidiſſimi, Tantalus, Prometheus, Siſyphus: ita me obſtante, nec tu, qui auſus es mea ſacra deridere, tuamque ſuperbiam venditare.

18. *Voles modò.*] Sæpiùs mortem quæres, nec invenies, quandiu vetabo, inquit Canidia.

19. *Norico.*] E ferro exquiſito, de Noricis fodinis, Lib. 1. Od. 16. v. 9.

Vectabor

Ego verò tum infensis humeris inequitabo: orbisque vincetur audaciâ meâ. Numquid enimverò ego *quæ valeo commovere cereas effigies, quemadmodum ipse cupidus observâsti; quæque meis incantationibus devoco Lunam è cœlo; & combustis cadaveribus vitam reddere valeo, atque amatoriam potionem conficere;* nimirùm *defleam* vanum *exitum artis adversum te inefficacis?*

Vectabor humeris tunc ego inimicis eques:
Meæque terra cedet insolentiæ.
An quæ movere cereas imagines,
Ut ipse nôsti curiosus, & polo 25
Deripere Lunam vocibus possum meis,
Possum crematos excitare mortuos,
Desiderîque temperare poculum,
Piorem artis in te nil habentis exitum?

ANNOTATIONES.

22. *Vectabor humeris, &c.*] Tibi insultabo, te subactum & calcatum premam.

23. *Meæque terra cedet insolentiæ.*] Insolentem meam potestatem universi verebuntur.

24. *Movere cereas imagines.*] Ex arte magicâ. De his jam dixi in Epod. 5. at plura dicam ad Sat. 8. lib. 1. Vide ibi annot.

25. *Ut ipse nôsti curiosus.*] Quippe adfuisti, teque admisi ad nostra mysteria. Epod. 5. Sat. 8. lib. 1.

26. *Polo Deripere Lunam.*] Vide Epod. 5. v. 46. ibique annot.

27. *Crematos excitare mortuos.*] Redacta etiam in cineres cadavera suscitare, animas evocare ab inferis, &c. Virgil. Eclog 8.

--- Sæpe animas imis excire sepulcris.

Tibull.

Hæc cantu finditque solum, manesque sepulcris
Elicit, & tepido devocat ossa rogo.

Lib. 1. Reg. cap. 28. puella Pythonem habens suscitat animam Samuelis, jubente Saule rege. Vide Sat. 8. lib. 1.

28. *Desiderique temperare poculum.*] Ad philtrum Hippomanes adhibebatur: contrà ad odii poculum, fel diversorum animalium. Origen. lib. 7. contra Celsum: *Dæmones invocant ad philtrum vel misetra.*

29. *Piorem artis in te nil habentis exitum?*] Tuetur hanc lectionem Theod. Marcilius, *nihil habentis.* ἔχειν. Atticè valere & posse significat, inquit. Joan. cap. 25. ἐν ἐμοὶ ὀυκ ἔχει οὐδὲν, *in me non habet quidquam.*

Alii legunt, *nil agentis:* alii, *valentis:* alii verò *plorem artis* (supple, *causâ*, inquiunt) *nullum habentis exitum:* vel *nil habentis exitus:* afferuntque illud Virgilii. Æn. 11. v. 126.

Justitiæne priùs mirer, belline laborum?

Et ibidem, v. 280.

lætorve malorum.

Ubi certè subauditur ἕνεκα, *causa.*

Q. HORATII FLACCI
CARMEN SECULARE.

Pro Imperii Romani Incolumitate.

PHœbe, silvarumque potens Diana,
Lucidum cœli decus, ô colendi [495]

O Apollo, & Diana silvarum domina, illustre cœli ornamentum; O semper ho-

ANNOTATIONES.

Carmen seculare.] Ex Jul. Scalig. lib. Poët. 6. Horatii *Carmen seculare doctum, plenum, tersum, laboratum, felix.* Anno ab urbe conditâ 736. quintos Augustus seculares ludos celebraturus, Carmen hocce in iis ex more canendum, ab Horatio scribi jussit. Horatius huic operam sedulò impendit, imò tam feliciter, vel suo ipsius judicio, ut & sibi applaudere, & choros nobiles illud decantaturos ad exequendum diligenter sacrum munus anteà exhortari non veritus sit. Duplici Ode hæc præstat, nimirùm vigesimâ primâ libri primi, & sextâ libri quarti; quam vulgus utramque seculare Carmen nihilominùs huc usque nuncupavit, sed perperàm. Nam in priori monet duntaxat pueros ac virgines, ut ritè canant Apollinis ac Dianæ laudes: in posteriori verò de se ipse & magnificè quidem loquitur Poëta. Quæ planè esse contra rationem hymni, in quo laudari tantùm Deos atq; invocari decet, nemo negaverit.

Porrò quæ ad ludos seculares attinent, paucula saltem hic ascribere non pigebit. Hi centesimo decimo quoque anno peragi solebant, in Campo Martio, per tres dies continuos atque noctes. Primò quidem Princeps civitatis in Capitolium ascendebat cum quindecim viris istarum cæremoniarum procuratoribus, ibique sacra fiebant. Tùm in Theatris omnibus edebantur ludi. Deinde Junoni supplicabant matronæ. Postremò in æde Palatinâ ter novem pueri nobilissimi, totidemque virgines Patriciæ, in ternos utrinque choros divisi, Græcâ Latinâque voce Apollini Dianæque hymnum decantabant, quem vocarunt seculare Carmen, in quo mala quæque deprecari, bona deposcere moris erat. Quæ quidem omnia si observarentur, incolumitatem Imperio, & prosperitatem æternam Sibylla suis carminibus spoponderat. Quapropter curandorum istorum causâ Duumviri primùm à Tarquinio Superbo, postea Decemviri, demùm Sylla Dictatore Quindecimviri creati sunt. Ludos seculares institutos à Numâ Pompilio alii scribunt, alii à Valerio Poplicolâ, alii veriùs longè post exactos reges. Neque scriptores consentiunt de tempore quo celebrati fuerunt. Sunt enim qui velint post centum annos: alii post centum ac decem. Constat anticipatum aliquando tempus. Cornel. Tacit. Annal. 11. *Iisdem Consulibus ludi seculares octingentesimo post Romam conditam anno, quarto & sexagesimo quàm Augustus ediderat, spectati sunt . . . (sedente Claudio Circensibus ludis, &c.) Domitianus quoque edidit ludos seculares: iisque attentiùs affui sacerdotio Quindecimvirali præditus, ac tum Prætor. Quod non jactantiæ refero: sed quia collegio Quindecimvirum antiquitùs ea cura, & magistratus potissimum exequebantur officia cæremoniarum.* Sueton. Claud. c. 21. *Fecit & seculares ludos quasi anticipatos ab Augusto, nec legitimo tempori reservatos: quamvis ipse in historiis suis prodat, intermissos eos Augustum multò pòst, diligentissimè annorum ratione subductâ, in ordinem redegisse. Quare vox præconis irrisa est,* (observa lector ritum solemnem) *invitantis more solemni ad ludos quos nec spectâsset quisquam, nec spectaturus esset: cùm superessent adhuc qui spectaverant, & quidam histrionum producti olim, tunc quoq; producerentur.* Idem Domitian. c. 4. *Fecit & ludos seculares, computatâ ratione temporum ab anno non quo Claudius proximè, sed quo olim Augustus ediderat.* Vide Dion. l. 54. Censorin. c. 5. de die natali

norandi & honorati, concedite quæ rogamus diebus solemnibus istis: in quibus carmina Sibyllæ jubent puellas eximias & pueros castos hymnum decantare numinibus, à quibus proteguntur septem colles. Sol omnia *conservans, qui splendido curru lucem producis & aufers, diversusque & idem oriris,* utinam *nihil queas aspicere excellentius civitate Romanâ. O Ilithyia benignè procurans tempestivos partus*

Semper, & culti, date quæ precamur
    Tempore sacro:
Quo Sibyllini monuêre versus [496]
Virgines lectas puerosque castos 6
Diis, quibus septem placuere colles, [497]
    Dicere carmen.
Alme sol, curru nitido diem qui
Promis & celas, aliusque & idem 10
Nasceris; possis nihil urbe Roma
    Visere majus.
Ritè maturos aperire partus
Lenis Ilithyia, tuere matres,

ANNOTATIONES.

Valer.Maxim.l.2. c.4. Alex. ab Alex.l.6. c. 19. præ cæteris autem Onuph.Panvin. nec non Sibyll. carm. ab Opsopœo edita. Zosim l. 2. histor. ubi sic etiam scribit: *Eodem sacrificio ad tempus neglecto, cum rursus adversi casus accidissent, Octav. Augustus ludos renovavit, facto anteà, L. Censorino & M. Manlio Puelio Coss.*

1. *Phœbe, silvarumque potens Diana.*] Dii quidem omnes in ludis secularibus coli debebant: præcipuè verò invocabantur isti tanquam ἀλεξίκακοι & averrunci malorum: tum quod annum Sol, menses Luna regat. Testatur Zosim. cit. ibidemque numina sacris illis solemnibus placanda recensentur, Jupiter, Juno, Latona, Apollo, Diana, Parcæ, Ceres, Pluto, Proserpina.

2. *Lucidum cœli decus.*] Apollinem pariter & Dianam, seu Solem ac Lunam ita compellat.

3. *Colendi Semper & culti.*] Hi quippe ab omni ævo Romanis religiosè culti, velut Romani conditores Imperii. Unde posteà, *Roma si vestrum est opus, &c.*

4. *Tempore sacro.*] Hisce diebus festis secularibus, quibus sacra fiebant in omnibus fanis, ac populus universus religioni intentus erat.

5. *Sibyllini monuêre versus, &c.*] Ritus, ut dixi jam, secularium sacrorum Sibyllæ carminibus præscriptus erat Apud Zosim. cit. ità canit ille:

> Μεμνῆσθαι Ῥωμαῖε, καὶ οὐ μάλα λήσεται αὐτῶν,
> Μεμνῆσθαι τάδε πάντα· θεοῖς μὲν ἀθανάτοισι
> Ῥέζειν ἐν πεδίῳ παρὰ Θύβριδος ἄπλετον ὕδωρ, &c.

De Sibyllis ac Sibyllinis versibus fusè differui ad Juvenal. Sat. 3. init. At prodiêre nuper eruditissimæ de his lucubrationes Petri Petiti Philosophi & Doctoris Medici Parisiensis, Lipsiæ editæ ann. 1686. in quibus egregiè asserit unicam Sibyllam extitisse Erythræam; quæ cùm diutissimè vixerit, & per varias orbis regiones sit peregrinata, atque in singulis commorata & vaticinata, plurium Sibyllarum opinionem vulgo fecit.

6. *Virgines lectas puerosque.*] Benè vocat *lectas* & eximias. Nam præterquàm quòd illi debebant esse in primis nobiles, etiam jubebantur esse patrimi omnes & matrimi, id est, parentem utrumq; habere superstitem ac viventem. Quorsum verò? Quoniam Apollinis ac Dianæ laudibus ritè canendis placandisq; numinibus parum idonei videbantur ii pueri, quorum parentibus Dii illi velut irati vitam ademissent. Nimirùm ea veteribus insederat opinio, quotquot mortalium interirent, Apollinis aut Dianæ telis perimi. Zosim. cit. Tit. Liv. l. 37, &c. Vide & l. 1. Od. 21. l. 4. Od. 6.

7. *Diis quibus septem placuere colles.*] Dii tutelares, præsides, custodes urbis ac gentis Romanæ ipsorum auspiciis conditorum. Romam septem collibus inædificatam esse nôrunt omnes; sive ejus pomœrio colles septem contineri, nempe Aventinum, Esquilinum, Capitolinum, Cœlium, Palatinum, Viminalem, Quirinalem.

9. *Alme Sol.*] Apollo idem qui Sol, Macrob. Saturnal. l. 1. c. 21. Hujus autem in hæc inferiora magna virtus. Scilicet calore producit, alit, fovet, auget; lumine recreat, &c.

Curru nitido diem qui Promis, &c.] Quadrigis vehi sol terram circùm poëtis dicitur.

10. *Aliusque & idem Nasceris.*] Idem est sol hodie qui heri: hodiernus tamen dies alius est ab hesterno.

14. *Ilithyia.*] Hæc inter generationis præsides recensetur, imò eadem est cum Lucina, Dea quæ parientibus opitulatur, seu Diana, seu etiam Junone. Junonis filiam quidam faciunt. Hom. Pauf. Dionys. Halic. Plato. Cœl. Rhodig. l. 28. c. 24. ita scribit: *Ilithyia, sive* εἰλείθυια *ex Hyperboreis appulsa Delum Latonæ affuit parienti, teste Pausaniâ. Hinc rem divinam Ilithyiæ obeunt Delii, à quibus didicerint cæteri. Dictamnum herbam juvare insigniter fœcunditatem atq;*

Sive

Sive tu Lucina probas vocari 15
Seu genitalis.
Diva, producas ſobolem, patrumque
Proſperes decreta ſuper jugandis [498]
Feminis, proliſque novæ feraci
Lege maritâ: 20
Certus undenos decies per annos
Orbis & cantus referatque ludos
Ter die claro, totieſque gratâ
Nocte frequentes.
Voſque veraces ceciniſſe Parcæ, 25
Quod ſemel dictum eſt, ſtabiliſque rerum
Terminus ſervat, bona jam peractis
Jungite fata.
Fertilis frugum pecoriſque tellus
Spiceâ donet Cererem coronâ: [499]

Seu Lucina ſeu genitalis amas nominari, defende matres. O Dea prolem Romanam multiplica, & promove Senatuſconſulta de jungendis connubio *mulieribus, & lege maritali novæ ſobolis fertili. Circulus etiam centum & decem annis evolutus reducat cantilenas ac ludos celebres tribus diebus lucidis totidemque noctibus jucundis. Vos autem Parcæ, quæ ſemel ſtatuta vere prænunciâſtis, & fixus ordo rerum cuſtodit, proſpera fata addite jam tranſactis. Terra frugibus fœcunda & gregibus det Cereri coronam e ſpicis.*

ANNOTATIONES.

ευτεκίαν· *atque ob id corollas Ilithyia ex dictamno contexi ſuetas, obſervatum. Ilithyia multis Luna credita eſt, eamque mitem a lyſizonon adeſſe parturientes precabantur.* Hæc illa. Ejus meminerunt & Heſiod. Theog. Pindar. Nem. Od. 7. init.

15. *Lucina.*] Sic dicta quod prodeuntibus in lucem faveat infantulis.

16. *Genitalis.*] Quòd adjuvet ac promoveat generationem. Et quemadmodum ſolis calore fœtus animatur, ſic nutritur humore lunæ & gignitur. Ex his intelligitur cur à Poëtâ noſtro dicatur *maturos aperire partus lenis.* Vide l. 3. Od. 22. & l. 4. Od. 6. ſtroph. penult. annot.

17. *Producas ſobolem.*] Romanam gentem adeóque potentiam auge, amplifica.

18. *Decreta ſuper jugandis Feminis, &c.*] De connubiis ritè contrahendis ad generandam prolem, ſupplendoſq; exercitus. Cenſorum jus & officium erat, cœlibes ad matrimonium cogere.

20. *Lege maritâ.*] Intellige non legem Poppæam, quæ mortuo jam pridem Horatio, & poſt ludos iſtos ſeculares annis 25. lata eſt; ſed Juliam maritalem, ſeu de maritandis ordinibus, tunc temporis latam, quæ conjugatis præmia, pœnas autem adverſus cœlibes decernebat: præterea ingenuis quibuſlibet (exceptis tamen Senatoribus ac Senatorum filiis) uxores libertini generis ducere permittebat. Vide Gell. l. 1. c. 6. Cicer. de legib. Zonar. Dion. Cornel. Tacit. Annal. Suet. Octav.

21. *Certus undenos, &c.*] Precamur etiam, ut poſt evolutum rurſus certum illud ſpatium annorum centum ac decem, quod ſeculum appellatur, referantur & repræſententur iterum ac deinceps ludis iſtis ſimiles, ſemperq; adeò floreat urbs & Imperium Romanum. Alii legunt *certus ut denos,* ac centenis duntaxat annis ſeculum definiunt. Quod tamen haud ita probant eruditi, refragantúrque Sibyllini verſus,

Ἀλλ' ὁπόταν μήκιστος ἵκῃ χρόνος ἀνθρώποισι,
Ζαῆς, εἰς ἐτέων ἑκατὸν δέκα κύκλον ὁδεύων, &c.

23. *Ter die claro, totieſque Nocte.*] Ternis diebus ac totidem noctibus perſeverabant ludi ſeculares, ut ante jam annotavi.

25. *Voſq; veraces ceciniſſe Parcæ.*] Lucinæ ſive Ilithyiæ ſubjungit Parcas. His nimirùm aſſidere illam ſcribit Pindar. Od. 7. Nem. antè cit.

Ἐλείθυια πάρεδρος Μοιρᾶν βαθυφρόνων παῖ Ἥρας γενέτειρα τέκνων, &c.

Ilithyia aſſidens Parcis profunde cogitantibus, filia Junonis, genitrix liberorum, &c.

26. *Stabiliſq; rerum Terminus ſervat.*] Quidam legunt, *ſervet:* ſed vix contextus eam feret lectionem. Alii, *hæret,* Nihil clarius noſtrâ illâ lectione. Senſus eſt: O Parcæ quæ veraciter protuliſtis ac profertis id *quod ſemel* à Jove *dictum,* fatum & ſancitum eſt, præſertim de Imperii Romani æternitate, Virg. *Imperium ſine fine dedi:* quod quidem haſtenus *ordo rerum ſtabilis ac terminus ſervat,* conſtitutæ jam Romanorum potentiæ & gloriæ novam ſemper adjungite. Vel ſi mavis generaliter accipere: Parcæ quæ verè ceciniſtis id *quod ſemel dictum,* quodq; immutabili neceſſitate fixum oportet ſervari, conceſſam Romanis felicitatem perpetuam facite.

30. *Spiceâ donet Cererem coronâ.*] Hoc debitum & aptum munus pro acceptâ frugum abundantiâ, Tibull. lib. 1. Eleg. 1.

Flava Ceres, tibi ſit noſtro de rure corona
Spicea.

Et l. 2. Eleg. 1.

Spicis tempora cinge Ceres.

Salubres aquæ & aër Jovis alant fœtus. Phœbe sagittis reconditis clemens & benigne, exaudi pueros supplicantes: ô Luna bicornis, astrorum princeps, exaudi virgines: Si quidem *Roma est vestrum opus, & ad ripam Italicam felici navigatione appulerunt catervæ Trojanæ, homines jussi mutare domicilia & civitatem; quibus pius Æneas viam tutam*

Nutriant fœtus & aquæ salubres, 31
Et Jovis auræ.
Condito mitis placidusque telo
Supplices audi pueros, Apollo:
Siderum regina bicornis audi, 35
Luna, puellas:
Roma si vestrum est opus, Iliæque
Littus Etruscum tenuere turmæ,
Jussa pars mutare lares & urbem [500]
Sospite cursu; 40
Cui per ardentem sine fraude Trojam

ANNOTATIONES.

31. *Nutriant fœtus & aquæ salubres, Et Jovis auræ.*] Aërem & aquas pestilentes deprecatur: oratque ne *tabida membris, corrupto cœli tractu, miserandaque veniat arboribusque satisque lues, & lethifer annus:* ut ait Virg. Æneid. 3. v. 138. Hor. lib. 1. Od. 21.

Hic bellum lacrymosum, hic miseram famem
Pestemque à populo & principe Cæsare in
Persas atque Britannos
Vestrâ motus aget prece.

32. *Jovis auræ.*] Hinc Virgil. Eclog. 3. *Jovis omnia plena,* Macrob. in Somn Scip. c. 17. Jupiter pro cœlo ponitur; & Juno pro aëre, Jovisq; conjux; quia aër scilicet inferior, cœlo est subjectus velut aëri superiori. Idem Saturnal. l. 3. c. 4. *Esse autem medium æthera Jovem, Junonem verò imum aëra,* aiunt, &c.

33. *Condito mitis placidusque telo.*] Contrà exerto vel intorto metuendus ac terribilis, l. 2. Od. 10. stroph. penult. Adde quod antè annotavi, ita veteribus superstitiosè existimatum, mortalium neminem interire, aut morte mactari, nisi Apollinis aut Dianæ telis percussum. Vide Macrob. l. 1. Saturnal. c. 17. ubi Apollinis arcu & sagittis Solis radios significari, morbosque hinc vel sanitatem ab eo immitti creditum olim, probè asseritur.

34. *Audi pueros, Apollo, &c.*] Apollinem, ut vides lector, pueri invocabant, puellæ verò Dianam, in separatos hinc & illinc choros distributi, & sic jusserat Sibylla:

... Χωρὶς δὲ κόραι χορὸν αὐταὶ ἔχοιεν,
Καὶ χωρὶς παίδων ἀρσένων στίχυς· ἀλλὰ γονήων
Πάντων ζωόντων, οἷς ἀμφιθαλὴς ἔτι φύτλη.

Seorsim verò puellæ chorum ipsæ habeant,
Et seorsim puerorum masculus ordo, sed parentum
Omnium viventium, quibus utrinque florens adhuc genus exiet.

35. *Bicornis Luna.*] Non temerè hoc epithetum, imo proprium maximè. Nam tempore novilunii agebantur ludi seculares, & carmen illud seculare concinendum erat *ad bicornem lunam.*

37. *Roma si vestrum est opus, &c.*] Idcirco Roma dicitur Apollinis opus, quod Æneas Apollinis oraculo obsecutus venit cum suis in Italiam, ibique consedit.

38. *Littus Etruscum.*] Italicum, Tiberinum littus.

39. *Jussa pars mutare lares, &c.*] Accepta ab Apolline mandata itemque beneficia non sine grati ac religiosi animi testificatione apud ipsum numen referuntur. Virg. Æneid. 3. v. 88. sic Æneas Phœbo:

.... *Quòve ire jubes? ubi ponere sedes?*

Phœbus autem sic Æneæ respondet:

Dardanidæ duri, quæ vos à stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto
Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
Hìc domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.

Et v. 160. sic monent Penates Dii Apollinis responsa interpretantes:

Mutandæ sedes . . . . *surge, age* . . . .
. . . . . *Coritum, terrasque require Ausonias.*

Et posteà:

Ibitis Italiam, portusque intrare licebit.

39. *Pars.*] Propriè. Nam & Trojanorum alii Antenore duce in Italiam devenerunt. Virg. Æneid. 1.

41. *Cui per ardentem, &c.*] Illi Troianorum parti à te, Apollo, jussæ novas quærere duce Æneâ sedes, is dux te adjutore, tutum *munivit iter,* longum fugæ laborem, ut ipse jussus erat, minimè deserens. Virg. Æn. 3. v. 160.

Per ardentem, &c.] Virgil. Æneid. 2.

. . . . . . *flammam inter & hostes*
Expedior: dant tela locum; flammæque recedunt.

Sine fraude.] Impunè, sine noxâ & damno sui aut suorum. Vide l. 2. Od. 19. v. 20.

Castus

Castus Æneas patriæ superstes
Liberum munivit iter, daturus
Plura relictis.
Dii probos mores docili juventæ, 45
Dii senectuti placidæ quietem,
Romulæ genti date remque, prolemque,
Et decus omne.
Quique vos bobus veneratur albis [501]
Clarus Anchisæ Venerisque sanguis, 50
Imperet bellante prior, jacentem
Lenis in hostem.
Jam mari terrâque manus potentes
Medus, Albanasque timet secures:
Jam Scythæ responsa petunt, superbi 55
Nuper, & Indi.
Jam fides, & pax, & honor, pudorque
Priscus, & neglecta redire virtus

paravit inter incensam Trojam illæsis, ipseque post patriam stans, ampliora donaturus quàm *relicta* fuerant. *O Numina date bonam indolem juventuti flexibili, tranquillitatem senectuti, populo* denique *Romano divitias, sobolem, gloriam integram. Illustris verò progenies Anchisæ & Veneris, quæ* modò *juvencis candidis vos colit, regnet superior hoste bellum inferente, mitis autem erga subjectum. Jam terrà marique Parthus formidat vires magnas atque auctoritatem Romanorum. Jam mandata expectant Scythæ Indique paulò ante ferociores. Jam fides, & pax, & honor, atque antiquus pudor, & virtus contempta remigrare non*

ANNOTATIONES.

43. *Daturus Plura relictis.*] Sic enim idem Apollinis oraculum promiserat per Deos Penates, ibid. Æneid. 3. antè cit.

----- Venturos tollemus in astra nepotes
Imperiumq; urbi dabimus; tu mœnia magnis
Magna para . . . . . .
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ.

Itaque Æneas eo responso fretus, Trojanis militibus spondet majora in Italiâ, quàm quæ in Troade reliquerant & amiserant.

45. *Dii probos mores.*] Vide quàm recta & justa petat. Quòd autem Romanæ genti precatur *rem* seu opes, meminit eas esse quasi nervum Reipublicæ; quòd *prolem*, Imperii populique perennitatem exoptat: quòd *decus*, id exprimit, quod habet Cic. pro lege Manil. n. 7. Romanos *semper appetentes gloriæ præter cæteras gentes atque avidos laudis* extitisse.

49. *Quique vos bobus veneratur albis.*] Hæc peculiaria sunt ac sigillatim pro Cæsare Augusto vota. Is nimirùm *Anchisæ Venerisque sanguis*: nam Augustus à Julio Cæsare, Julius ab Iulo, Iulus autem Æneæ filius: Æneas denique Anchise ac Venere prognatus. Quanquam & hoc referunt aliqui ad Populum Romanum ab Æneâ propagatum.

Bobus albis.] Jovi mactari debebant tauri albi; pariter & Phœbo Dianæque utpote lucidis numinibus candidæ victimæ: Junoni Juvenca nitida; Terræ scrofa nigra; Parcis furvæ agnæ vel capræ. Ita enim jubebant Sibyllina carmina, apud Zosim. Histor. l. 2. jam cit.

Λευκοὶ ταῦροι δὲ Διὸς παρὰ βωμὸν ἀγέσθων.
Ἤματι μηδ᾽ ἐπὶ νυκτὶ, &c.

51. *Bellante prior, jacentem Lenis in hostem.* Virgil. Æneid. 6. v. 851.

Tu regere Imperio populos, Romane, memento.
. . . .
Parcere subjectis, & debellare superbos.

54. *Medus.*] Vide lib. 4. Od. 5. & 14. Dio lib. 54. Paul. Oros. lib. 4. cap. 21. Sueton. Octav. cap. 21.

Albanas timet secures.] Romanorum majores Albæ priusquam Romæ regnârunt. Hinc *Albanas* pro *Romanas*. Virgil. Æneid. 1.

At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iülo.
. . . .
Regnumque ab sede Lavini,
Transferet, & longam multâ vi muniet Albam.

Et anteà: *genus unde Latinum,*
Albanique patres.

Porrò *secures*, insignia Magistratuum, pro potestate ac majestate poni, notum etiam sciolis.

55. *Scythæ responsa petunt.*] Augusti ac Romanorum expetunt amicitiam, mandata, leges. Suprà cit. l. 4. Od. 5. & 14. mox cit. Flor. l. 4. c. ult. &c. De Scythis, l. 1. Od. 19. l. 2. Od. 9. l. 3. Od. 24.

56. *Indi.*] De his anteà l. 1. Od. 12, &c. Oros. in fine l. 6.

58. *Neglecta redire virtus Audet, &c.*] Sunt enim quædam *tempora virtuti inimica*, ut ait Cic. in Orat. Eo pertinet etiam quod Poëtæ scribunt, invalescentibus vitiis Astræam terras

dubitat: & abundantia referto cornu felix procedit. Apollo vaticiniis & arcu splendido conspicuus, novemque Musis amicus, qui arte medicâ sublevat ægrotantia corporis membra, si placidè intuetur arces palatinas, in lustrum sequens ac meliorem semper ætatem propaget Imperium Romanum, Italiamque prosperet. Diana verò quæ Aventino monti *præsidet, & Algido, suscipiat vota Quindecim-virum, atque propitias aures præbeat juvenum precibus.* Ego *chorus peritus canendi laudes Apollinis ac Dianæ, domum refero bonam certamque fiduciam, in talia consentire Jovem & Deos universos.*

Audet, apparetque beata pleno
Copia cornu. 60
Augur, & fulgente decorus arcu [502]
Phœbus, acceptusque novem Camœnis,
Qui salutari levat arte fessos
Corporis artus,
Si Palatinas videt æquus arces, 65
Remque Romanam, Latiumque felix,
Alterum in lustrum, meliusque semper
Proroget ævum.
Quæque Aventinum tenet Algidumque,
Quindecim Diana preces virorum 70
Curet, & votis puerorum amicas
Applicet aures.
Hæc Jovem sentire Deosque cunctos, [503]
Spem bonam certamque domum reporto,
Doctus & Phœbi chorus, & Dianæ 75
Dicere laudes.

ANNOTATIONES.

reliquisse, & in cœlum evolasse. At cum ad meliorem se frugem homines recipiunt, tum dicitur redire virtus, atque rerum ubertatem bonorumque omnium copiam secum referre. Ovid. Met. 1. c. 4.

Fugêre pudor, verumque, fidesquè, &c.

Quod è Theognide expressum videtur, ᾤχετο μὲν πίστις, *abiit fides, &c.*]

61. *Augur.*] Vaticinandi facultatem à Jove Apollo accepit.

Fulgente decorus arcu.] Ἀργυρότοξος, apud Homer. Virgil. Æneid. 12. v. 394.

Ipse suas artes, sua munera lætus Apollo,
Augurium, citharamque dabat, celeresque sagittas.

62. *Acceptusque novem Camœnis.*] Utpote musicæ, lyræ, carminumque inventor ac Deus.

63. *Qui salutari levat arte, &c.*] Apud Ovid. 1. Metam. c. 9. ita de se jactat Phœbus:

Inventum medicina meum est, opiferque per orbem
Dicor, & herbarum subjecta potentia nobis.

Vide & Macrob. lib. 1. cap. 17. antè cit.

65. *Palatinas arces.*] In suo palatio ædem Apollini sacraverat Augustus, cum bibliothecâ & porticu. Vide l. 1. Od. 31. Porrò in hac æde Palatinâ canebatur Seculare Carmen tertio die ludorum, ut observat Zosim. ante cit.

67. *Alterum in lustrum.*] Vel accipe *lustrum* simpliciter pro spatio quinque annorum, atque adeò synecdochicῶs, pro tempore sequenti: vel signanter & præcipuè, pro altero seculo; nam ludis secularibus fiebat insignis lustratio. Zosim. cit.

69. *Quæque Aventinum tenet Algidumque.*] Dianæ erant fana, fiebantque sacra, in utroque isto monte. Aventinus unus erat è septem urbis collibus. Algidus ab assiduo frigore dictus, non procul Româ.

70. *Quindecim Diana preces virorum Curet.*] Quindecim viri sacerdotes erant, quorum jus, potestas, & officium erat, Sibyllinos libros consulere de rebus gravioribus, ceu calamitatibus publicis; de iis responsa dare, placationes & expiationes edicere, sacris faciendis præesse, cæremonias exequi, libros & carmina Sibyllarum tueri; &, quod facit ad rem præsentem, ludorum secularium curam gerere. Vide Alex. ab Alex. l. 3. c. 16.

73. *Hæc Jovem sentire, &c.*] His annuere, rata habere vota nostra.

75. *Chorus.*] Licet e multis personis chorus constet, unius tamen partes agit ac sustinet. Epist. ad Pison. v. 193.

Actoris partes chorus officiumque virile
Defendat.

APPEN-

APPENDIX

Ad nostras ANNOTATIONES *in Libros* Odarum, *seu* Carminum HORATII.

QUONIAM plerisque locis attulimus Julii Cæsaris Scaligeri censuras; & grave est à tanto viro notari: ne quis ob id fortasse vel quidquam detrahendum arbitretur de summâ laude, quam à tot seculis meruerunt Odæ Horatii, aut temerè credat Scaligerum, velut quadam Zoili vesaniâ percitum, adversus Lyricorum Principem debacchatum esse; operæ pretium duximus hîc describere integram illustris Hypercritici sententiam, quâ nemini dubium relinquatur quanti illas ipse æstimârit. Sic habet Poët. lib. 6. *Est Horatius omnium Latinorum Græcorumque Poëtarum elaboratissimus. Nam in Lyricis quem sonum, quos numeros, quam majestatem quæsivit, obtinuit: quæ omnia cùm in aliis neglexit operibus, omisit sine gloriæ dispendio: quam puritatem, elegantiam, venustatem in utrisque appetiit, consecutus est.* Et posteà: *Nunc ad politissima ejus carmina contemplanda transeamus: in quibus considerandis major laudis & admirationis, quàm castigationis apparatus erit.*

Carminum igitur libri vel jucundâ inventione, vel puritate sermonis, vel figurarum tum novitate tum varietate, majores sunt omni non solùm vituperatione, sed etiam laude: neque solo dicendi genere humili, quemadmodum scripsit Quintilianus, contenti: verum etiam sublimi maximè commendandi. Quid enim altius aut præclarius illis?

Post ignem æthereâ domo
  Subductum, macies & nova febrium
Terris incubuit cohors:
  Semotique priùs tarda necessitas
Lethi corripuit gradum.

Item istis? Scriberis vario fortis, & hostium
Victor, Mæonii carminis alite, &c.

Item? Quis Martem tunicâ tectum adamantinâ
Dignè scripserit. &c.

Item?   Sub lacrymosa Trojæ
Funera, ne virilis
  Cultus in cædem & Lycias proriperet catervas.

Item? Permitte Divis cætera, qui simul
Stravêre ventos æquore fervido
Deprælliantes; nec cupressi,
  Nec veteres agitantur orni.

Hæc & alia per portiunculas. At illa tota,

Quem virum aut heroa lyrâ, vel acri
Tibiâ sumes celebrare, Clio?
Quem Deum, &c.

Item decima quarta, decima quinta, quarta & vicesima. Tricesima verò prima adeò assurgit, ut facilè probet judicium nostrum. Nec inferior tricesima quinta.

Porrò 2. Lib. prima Ode est altiloqua, sicut & quinta decima. Par spiritus in undevicesimâ & in sequenti.

Sed & 3. Lib. prima dicendi genere magnifico structa est, pariter & secunda. Tertia verò gravissima. Quarta nec Pindaro cedit, ac ne quinta quidem. Quin sexta quoque altissimè sonat. Haud paulò minor sexta decima. At vicesima nona incipit lenissimè: tum verò semper assurgit eò usque, quò nemo aliorum pervenire possit. Ultima ejusdem libri miscuit etiam fastum cum majestate.

Quarta Lib. 4. profectò aliarum nulli cedit magniloquentiâ. Quam quæ sequitur, tametsi eò non aspirat, in eadem tamen luce versatur; sicut & sexta, quæ simul nitore quodam venustatis perfusa est. Nona altior & severior: qualis & quarta decima: nec minor eam sequens.

Quæ recensere coactus sum, ut virum maximum atque etiam cum ipso Pindaro in hisce conferendum à calumniâ vindicarem. Nam & Pindaro accuratior est, & sententiis crebrior, neque sibi, ut ille, indulgens; sed non sine auditoris reverentiâ, audax ad eam præstandam magnitudinem, quæ neque illi oneri, ut nobis miraculo sit. In eo nihil laxum est, nihil hiat: omnia cohærent, ita ut unum tota illa esse videantur.

Cæteræ Cantiones partim in humili dicendi stylo, ut

Vitas hinnuleo me similis Chloë, &c.

Et Nec sit ancillæ tibi amor pudori: &c.

Aliæ in mediocri, ut illæ:

Mœcenas atavis edite regibus: &c.

Et Otium Divos rogat in patenti, &c.

Omnes, inquam, tantæ sunt venustatis, ut & mihi & aliis prudentioribus omnem ademerint spem talium studiorum.

Inter alias verò, duas animadverti, quibus ne ambrosiam quidem, aut nectar dulciora putem. Altera est 3. Lib. 4. Quem tu Melpomene, &c. *Altera nona* Lib. 3. Donec gratus eram tibi. *Quarum similes malim à me compositas, quam Pythionicarum multas Pindari & Nemeonicarum: quarum similes malim composuisse, quàm esse totius Tarraconensis rex.*

At tametsi tam magnificè de Horatii Carminibus sentio: tamen dabunt ingenuo nobilique pudori nostro veniam studiosi, sicubi etiam optavimus potiora.

V. Cl. Andr. Dacerii
PRÆFATIO
IN
HORATII
SATIRAS.

De Origine & Progressu Satiræ Romanæ, *& quas Mutationes subierit.*

HORATII *Satiras* duobus Libris comprehensas, nunc *Sermones*, nunc *Satiras*, nullo discrimine appellavit ipse, verùm quum *Ideas* modis quibusdam distinctas animo repræsentent ea vocabula, operæ pretium facturus videor, si, quid antiqui Romani per *Satiram* intellexerint, exponam. Primus doctissimus Casaubonus, atque adeò solus in eo feliciter operam posuit, ut demonstraret quæ & qualis esset Poësis Satyrica Græcorum, quæ Satira Romanorum. Est ille liber quantivis pretii: nec diffiteor me inde plurimùm adjutum fuisse.

Hic enim est fructus, quem ex excellentium virorum laboribus percipere debemus: qui ideò nobis præiverunt, ut in spissis antiquitatis tenebris facem succedentibus præferrent. Non tamen in superiores ita oculi defigendi, ut propriis gressibus non etiam attendamus: per illas enim incedunt aliquando semitas, in quibus non tutum sit eos sequi: id quod & ego hîc cavi, sæpe vias parum tritas secutus, ut in progressu patebit.

Est autem Satira quædam Poeseos species aliis quam Romanis prorsus incognita, nec ullâ cum Satyricâ Græcorum poësi cognatione conjuncta, quæ tamen quorundam doctorum opinio fuit. Quintilianus omnem dubitationem tollit, cum scribit Lib. I. Cap. X. *Satira quidem tota nostra est.* Inde est quod Horatius Sat. X. Lib. I, v. 66. *Græcis intactum carmen* dixerit.

Ecce

Ecce tibi germanam hujus vocis Etymologiam: Latini *Saturum* usurpabant pro *pleno*, cui ad perfectionem nihil deesset: hinc *Satur color* cum lana colorem plenè combibisset, nec quicquam ad tincturam adjici potuisset. Ex *Satur* factum *Satura*, quod etiam *Satira* per *i* efferebant, quemadmodum *Maximus* & *Maxumus*, *optumus* & *optimus*. Est igitur *Nomen Adjectivum*, quod relationem habet ad *Substantivum* subintellectum: dicebant enim prisci *Saturam* subintelligentes *lancem*. Erat autem *Satura lanx* vas (Gallicè *un bassin*) omne genus fructibus repletum, quos Cereri quotannis & Baccho ut totius anni proventuum primitias offerrre solebant; cujusmodi oblationes ex variis generibus inter se confusis non erant Græcis omnino incognitæ, qui eas appellabant πανκαρπῶν θυσίαν, πανσπερμίαν, & in leguminibus πυανεψίαν. Diomedes Grammaticus accuratè & hunc Romanorum morem, & vocis *Saturæ* naturam explicavit his verbis, *Lanx referta variis multisque primitiis Sacris Cereris inferebatur, & à copia & saturitate rei* Satura *vocabatur. Cujus generis lancium, & Virgilius in Georgicis meminit, cum hoc modo dicit,*

> *Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.*
> Et ———————— *lancesque & liba feremus.*

Deinceps ad alia miscellanea translata est, Fest. *Satira cibi genus ex variis rebus conditum.* Migravit inde ad ea, quæ mentis & ingenii sunt, nam *leges Saturas* nuncupârunt, quæ plura capita, aut plures titulos complectebantur, ut *Legem Juliam, Papiam, Poppæam*, quæ dicebatur *miscella*, quod idem est cum *Satura*, unde profecta est & illa locutio *per Saturam legem ferre*, cum non rogatis ex ordine Senatoribus, non collectis, nec dinumeratis sententiis, omnes simul & promiscuè sententiam ferebant, quod propriè dicebatur per *Saturam sententias exquirere*, quomodo post Lælium locutus est Sallustius. Neque hîc constiterunt, etiam *libros* quosdam hac appellatione insigniverunt, ut Pescennius Festus, qui *Historias Saturas* vel *per Saturam* nobis dedit.

Ex his omnibus exemplis facili quis negotio sibi persuadebit Horatii opera hinc traxisse nomen, *Satirasque* appellatas, quod *multis & variis rebus hoc carmen refertum esset*, quomodo dicit Porphyrio. Quod quidem ex parte verum est, cave enim putes, vocem nullis intercedentibus gradibus, qui transitum præberent, statim huc deductam: ejus migrationes antiquiores erant in alias res, quæ propinquiùs *Horatii Sermones* contingerent. Ad quam rem explicandam jam accingimur, eum secuturi ordinem, qui ipsi Casaubono in mentem non videtur venisse, quippe rem eâ luce perfundet, ut nulla ampliùs cuiquam relinquatur ad dubitandum materia.

Romani cum quadringentos circiter annos Scenicos ludos ignorarent, casu dum dies festos per licentiam & lasciviam agitarent, in Versus Saturnios & Fescenninos inciderunt, qui postea in Scenis per centum & viginti ferè annos locum suum tutati sunt.

Fuerunt isti Versus impoliti & parum numerosi utpotè subitanei, & à populo fusi adhuc rudi & agresti, quique non alium magistrum nosset, quam Cererem & Bacchum. Hoc genus carminis implebant cavillatio-

nes

nes & opprobria ruſtica, adhibitis Geſticulationibus & Saltationibus ridiculis. Rem intelliges, ſi ob oculos tibi proponas bonos de pago viros ruſticorum more ſaltantes, ſeſe mutuò extemporaneis conviciis inſectantes, eaque in vices exprobrantes, quorum alius alii conſcii ſunt. Hoc eſt quod Horatius dicit Epod. I. Lib. II.

Feſcennina per hunc inventa licentia morem
Verſibus alternis opprobria ruſtica fudit.

Infrænam hanc & impotentem licentiam excipit non ità pòſt alius generis carmen, caſtigatius quidem illud, ſed refertum etiam dicteriis ad movendum riſum comparatis, quod tamen nihil turpitudinis admiſerit: comparuit hoc carmen ſub Satiræ nomine ob varietatem ſuam, quæ quidem Satira certos habuit *modos*, i. e. muſicam & congruentem motum, relegatis geſtibus minùs honeſtis. Titus Livius, Lib. VII. *Vernaculis artificibus, quia* Hiſter *Tuſco verbo* Ludio *vocabatur, nomen* hiſtrionibus *inditum, qui non, ſicut antè, Feſcennino verſu ſimilem compoſitum temerè at rudem alternis jaciebant, ſed impletas modis Satiras, deſcripto jam ad tibicinem cantu, motuque congruenti peragebant.* Non abludebat hæc Satira à noſtris *Farces* pudentioribus, ubi promiſcuè & Spectatoribus & Actoribus, Scenico ſale defricabantur auriculæ.

Atque ita ſe habebat res Scenica; cum *Livius Andronicus* ad *Comœdias* & *Tragœdias* ad Græcorum imitationem conſcribendas primus animum appulit: quæ cùm eſſet oblectatio & liberalior & abſolutior, mox huc undique catervatim concurſum eſt, neglectâ ad tempus *Satirâ*, quam tamen paulò pòſt reprehenſam, erant qui Comœdiis jam peractis non abſurdè ſubnecterent (quod Galli in ſuis *Farces* hodieque faciunt) Attellanis certè, mutato tum primùm *Satirarum* nomine in *Exodia*, quod in poſterum manſit.

Atque hæc fuit prima & antiquiſſima Romanæ Satiræ forma. Erant quidem duæ aliæ, quæ quanquam à primâ multum diſcrepabant, ei tamen quaſi enatæ ſuffragines ortum ſuum referebant, quod quàm breviſſimè potero, jam confirmatum dabo.

Uno anno poſtquam Livius primas dediſſet fabulas, natus eſt in Italiâ Ennius: qui cùm adoleviſſet, & diligentiùs conſideràſſet, quantoperè hujuſmodi Satiris delectaretur populus, rectè & id vidit, Poëmata, quæ licet Theatro non deſtinarentur, ſuffuſos felle ſales & dicteria Satirarum mordacia conſervarent tamen, non poſſe non placere populo. Periculum fecit; edidit *Sermones* quos Satiras ſervato antiquo nomine appellavit. Erant hi Sermones Horatiani, quod ad argumentum & varietatem rerum per omnia ſimiles: Excepto, quòd Ennius ad quorundam Græcorum, ipſius etiam Homeri exemplum, id ſibi juris ſumpſerit, ut plura carminum genera, confuſis *Hexametris, Iambicis, Trimetris,* & *Tetrametris Trochaicis,* commiſceret, ut ex fragmentis, quæ ſuperſunt, ſatis liquet.

Videſis Tetrametrorum exemplum ab Aulo Gellio conſervatum, dignum ſanè, quod ob eximiam pulchritudinem hîc reponatur.

Hoc erit tibi argumentum ſemper in promptu ſitum,
Nequid expectes amicos, quod tute agere poſſis.

Annu-

Annumeraverim porrò *Ennii Satiris* alteram illam ſpeciem Verſuum, qui eâ ſunt venuſtate, eâ elegantiâ, ut ſeculum longè ſuperare videantur. Rem non ingratam fecero, ſi Lectoris oculis ſubjecero.

Non habeo denique nauci Marſum Augurem,
Non vicanos Aruſpices, non de Circo Aſtrologos,
Non Iſiacos Conjectores, non Interpretes ſomniûm:
Non enim ſunt ii, aut ſcientiâ, aut arte Divini,
Sed ſuperſtitioſi vates, impudenteſque harioli,
Aut inertes, aut inſani, aut quibus egeſtas imperat:
Qui ſui quæſtûs cauſsâ fictas ſuſcitant ſententias,
Qui ſibi ſemitam non ſapiunt, alteri monſtrant viam,
Quibus divitias pollicentur, ab iis drachmam petunt;
De divitiis deducant drachmam, reddant cætera.

Plurima ex his Satiris deſumpſit Horatius, ut manifeſtum erit notas noſtras conſulenti.

Poſt Ennium ortus Pacuvius, Satiras ipſe quoque ſive Avunculum, ſive Avum per matrem imitatus, ſcripſit.

Natus eſt Lucilius eo tempore, quo maximè florebat Pacuvius. Compoſuit & ille Satiras, ſed quibus novam novatâ ſcribendi ratione gratiam conciliavit, ut qui Antiquæ Comœdiæ Græcæ characterem propiùs exprimere voluerit: cujus admodùm imperfecta ex priſcâ Latinâ Satirâ haberi poterat notitia, quale ſcilicet faceret carmen, quod ſola Natura dictitaverat, antequam injecta eſſet Romanis Græcos imitandi, eorumque ſpoliis ſe locupletandi, cogitatio. Ex quibus facile intelligi poteſt illud Horatii, Sat. I. Lib. II.

——— *Quid, cum eſt Lucilius auſus*
Primus in hunc operis componere carmina morem?

Noli putare Horatium voluiſſe dicere, nullas ante Lucilium Satiras factas: cùm Lucilium præceſſerint Ennius & Pacuvius, quorum ille exemplum ſecutus eſt. Id ſolùm voluit, Lucilium novam faciem huic carmini induiſſe, quod perpolivit, & propterea pro primo quaſi auctore habendum. In eadem fuit ſententiâ Quintilianus, Lib. X. Cap. I. *Satira quidem tota noſtra eſt, in qua primus inſignem laudem adeptus eſt Lucilius.* Cave hic pedibus in Caſauboni ſententiam eas qui Diomedis fide fretus, Ennii & Lucilii Satiras toto genere diſſentire credidit. Vide ipſa Grammatici verba, quæ ſubacti judicii Criticum in errorem induxerunt. *Satira eſt carmen apud Romanos, non quidem apud Græcos maledicum, & ad carpenda hominum vitia, Archææ Comœdiæ charactere compoſitum, quale ſcripſerunt Lucilius, & Horatius, & Perſius. Sed olim carmen, quod ex variis poëmatibus conſtabat, Satira dicebatur, quale ſcripſerunt Pacuvius & Ennius.* Apparet Diomedem diſtinguere Satiram Lucilii, ab eâ quam ſcripſit Ennius & Pacuvius. Ridicula autem & omninò falſa eſt hujus diſtinctionis ea, quam reddit, ratio. Non ſatis inveſtigaverat homo ſimplex naturam & originem utriuſque Satiræ, quæ omninò conveniebant tam

materiâ

materiâ quam formâ. Nam nihil eò attulerat Lucilius præter nitoris & salis plusculum, in summâ rei nullâ insigni variatione factâ. Et quanquam non conjunxerat plura versuum genera in eodem carmine, sicut Ennius, fecerat tamen diversa carmina, quorum alia integra Versibus Hexametris, alia Iambicis, alia Trochaicis constabant, ut liquet ex ipsius fragmentis. Ut verbo dicam, si Lucilianæ Satiræ diversi generis ab Ennianis ideo censendæ sint, quòd ille hunc scribendi arte longe superaverit, uti voluit Casaubonus, consequens erit Horatii quoque Satiras à Lucilianis diversi prorsus fuisse generis, quandoquidem Horatius non minùs evexit Satiras suas supra Lucilium, quàm ille suas supra Ennium & Pacuvium evexerat. Douzam quoque F. fefellit iste Diomedis locus. Hoc non eò dixi, quod errorem levem tantorum virorum notare gaudeam, sed solùm ut demonstrem, quantâ cum curâ & cautelâ eorum opera legere oporteat, ubi de re agitur obscurâ adeò & antiquâ.

Antiquæ Satiræ ad Scenæ usum compositæ Naturam declaravi, planum feci inde exemplum sibi sumpsisse Ennium, satis denique confirmatum dedi Ennii Pacuviique ejusdem esse generis cum Satiris Lucilii & Horatii, quod tamen carmen non nisi ab Horatio ad supremum fastigium perductum est. Jam ad alterum Satiræ genus, quod recepi exponendum, quod & ipsum quoque ab antiquâ originem duxit, tempus est accedere: ea est quæ appellatur *Satira Varroniana* vel *Menippea*, quod primus ejus auctor esset Varro Romanorum doctissimus, quodque in eo opere Menippi Gadarensis, Philosophi Cynici, mores imitatus esset.

Nec solâ carminum varietate mista est ista Satira, Varro ei interposuerat prosam orationem, promiscuo etiam usu Græci & Latini Sermonis. Quintilianus de Lucilii Satirâ locutus addit, *Alterum illud est & prius Satiræ genus, quod non solum carminum varietate mistum condidit Terentius Varro, vir Romanorum eruditissimus,* cujus loci unica difficultas in eo posita est, quòd affirmet Quintilianus hanc Satiram Varronianam fuisse priorem. Quo enim pacto illud fieri potuit, cum ætate multò posterior Lucilio fuerit Varro? At Satiram Varronis tempore priorem fuisse, ea verò non est Quintiliani mens, quippe qui probè sciret eam multis annis fuisse recentiorem. Id voluit, Satiram hanc ita mistam magis compositam esse ad Ennii & Pacuvii, qui in Satiris suis multa sibi licere voluerunt, quam ad Lucilii exemplum, qui musas coluit severiores.

Nihil nobis restat hodie ex Varronis Satiris, præter fragmenta quædam, eaque maximam partem corruptissima; titulosque, quorum plurimi sunt duplices, qui indicio sunt, quanta esset varietas materiarum, quas Varro illic tractaverat.

Senecæ Apocolocynthosis, Boëtii de Consolatione Philosophiæ libellus, & Petronii Arbitri Satyricon sunt Satiræ Varronianis omnino similes.

Hæc habui de Satiris in genere dicenda: plura in hoc argumento disserere supervacuum esset. In notis nostris commodior erit locus Horatianarum Satirarum naturam enarrandi. Intereà illud velim animadvertat Lector, Latinum Vocabulum Satiræ tam designare Sermones, qui Virtutem

tutem commendent, quàm qui vitia insectentur. Omninò aliter se res habet in linguâ nostrâ, ubi vel nomen ipsum Satiræ terrorem incutit illis, qui se simulant id esse quod non sunt; apud nos enim audito Satiræ nomine *convicium* intelligitur. Eadem tamen utrobique vox est. Sed Latini plerumque in librorum titulis, respexerunt vocis ipsius naturam, & integram eam significationem, quam habet ex etymologia, cum Galli respiciant primum & frequentiorem vocis usum tributæ jam inde ab initio dicteriis & obtrectationibus.

Scribenda autem ea vox Latine per *u* vel per *i*, Gallicè per *i* simplex. Qui per *y* scripserunt, ii cum *Scaligero*, *Heinsio*, multisque aliis crediderunt, ex Numinibus Rusticis, quos Græci Σατύρους, Romani *Faunos* nuncupabant, nomine dicta fuisse ejusmodi poëmata, eque voce *Satyrus*, ductam vocem *Satyra*; istas præterea *Satyras* carminibus Græcorum *Satyricis* valde fuisse affines: quod esse falsissimum luculenter demonstravit Casaubonus, ubi docet à *Satyrus* ex analogiâ formari non *Satyra*, sed *Satyrica*, plurimumque interesse inter Græcorum Satyrica, & Romanorum Satiras.

Spanhemius in pulcrâ suâ ad *Juliani Imperatoris Cæsares* Præfatione, plura de novo observata contulit ad ea, quæ ante eâ de re protulerat celeberrimus *Criticus*, descriptis magno cum judicio duorum poëmatum quinque aut sex discriminibus insignioribus, quæ si videre cupias, auctorem adi. Nihil unquam fuit apud Græcos Romanæ Satiræ finitimum præter *Sillos* suos, mordax Poëmatis genus, quod ex fragmentis *Sillorum Timonis* facile colligi potest; at hoc intererat, quod *Silli* Græcorum meræ essent *Parodiæ*, quod de Romanâ *Satirâ* dici nequit, ubi si forte aliquando in Parodiam incidas, videbis tamen Poëtam cavisse ne abuteretur. Unde liquet Parodiis naturalem esse in Sillis sedem, non item in Satiris.

Expositâ tandem naturâ, origine, & progressu Satiræ, pauca de ipso Horatio mihi sunt dicenda, qui quidem qualis in hoc opere sit, non potest commodiùs demonstrari, quam si eum Silenorum statuis, compares, quibus Alcibiades in Symposio Socratem comparat, quæ nihil extrà habebant pulchri, nihil ornati, at si illas aperuisses, omnium Deorum Dearumque imagines detexisses. Ad eum modum se nobis exhibet in Satiris Horatius, nihil magnum præ se fert, quod nos detinere debeat: dignior videtur esse, qui pueris teratur, quam qui viros occupatos teneat: sed seposito velo, & Horatio penitiùs inspecto, omnium illico Divorum oculis se ingerunt imagines, hoc est omnes virtutes, ad quas assiduè exercendi sunt, qui vitiis suis corrigendis seriò student. Exteriùs illum adspicere contenti antehac fuere mortales, neque possum non mirari Satiras per tot secula lectas, atque relectas, parum admodùm fuisse intellectas, & perperam explicatas. Substiterunt in ipso cortice, verbisque interpretandis intenti nihil ultrà petiêre: quod quidem fecerunt ut Grammaticis par erat, non ut Philosophis: planè quasi scripsisset Horatius solùm ut verborum construendorum rationem videremus, dederitque nobis librum horis in Scholâ fallendis, non animis ad virtutem

formandis. Prorſus aliud ſibi in hoc opere propoſuerat Poëta. Namque finis verborum eſt actio, cujus etiam gratiâ verba ipſa fuerunt reperta, quæ niſi illum aſſequantur finem, nihil niſi futiles ſoni, aures quidem feriunt, ad animum verò non pertinent.

Docere nos voluit Horatius in his Satiris, contra vitia noſtra militare, affectus temperare, naturam in cupiditatibus moderandis ducem ſequi, verum à falſo, & à rebus ipſis rerum ſpecies diſcernere, præjudicatas temerè opiniones abjicere, principia & cauſas actionum noſtrarum perſpectas habere, ridiculam denique eorum pertinaciam evitare, qui, quibus à magiſtellis ſuis opinionibus imbuti olim fuerunt, iis obſtinatè inhærent, nullâ habitâ ratione quibus innitantur fundamentis; uno verbo, in eo elaboravit, ut nos nobis felices, amicis jucundos & fideles, omnibus quibuſcum vivimus, commodos, utiles & benignos præſtaret.

Interpretari Auctoris verba, in *Figuras* digitum intendere, Lectoris per orationis involutæ labyrinthos, aut parentheſeos obſcuræ tenebras ducere, hæc omnia nihil eximium habent, nec, ut loquitur Epictetus, quidquam pulchri aut ſapiente dignum. Eſt illud præcipuè annitendum, illud palmarium, uſum & rationes horum præceptorum oſtendere, eademque auctoritatibus fulcire, ut palam omnibus fiat, eos qui mores ſuos ad hoc ſpeculum componere negligunt, paria facere ægrotis, qui libros ubi remedia morbis ſuis præſcribuntur, legere contenti, Medici conſilium tantum abeſt ut capiant, ut ne intelligant quidem ejus utilitatem.

Non quòd ego in commentariis meis quicquam ſciens volens prætermiſerim, quod ad Grammatici officium pertineat. Spero id ſenſuros eſſe Lectores, neque jam ullam ſuperfuturum in verbis Horatii difficultatem: ac in hanc curam præcipuè incubui, ut argumenta, quæ tractat, illuſtrarem; rationum, quas adhibet, ſoliditatem indigitarem; ut expedirem circuitus & ambages, per quas nonnunquam incedit ad placita ſua confirmanda, & ad contraria refutanda, vel eludenda: ut veritatem aſſertionum ipſius ſtabilirem; ut vafritiem ejus, ubi quaſi ex inſidiis agit, quæ Lectorem imperitum facile fugiat, oculis exponerem; ut denique in apricum proferrem ridiculum illud, quod in omnibus quas oppugnat rebus invenerit. Hæc ſunt quæ fecit ante me nemo. Contrà, ut eſt Horatius *Verus* Proteus, ita mille formas variat, interpretes ſuos ſæpè effugit, qui cum ipſum reprehendere nequirent, ſtupentes fecerunt, quod potuerunt. Affixerunt ei ſæpenumerò ſenſum ſuo non ſolùm diverſum, ſed etiam adverſum, quemque ipſe eo loco refellere voluit. Non quòd ego illis quicquam detractum velim, qui ante me Horatio illuſtrando laborem ſuum contulerunt: laudo conatus illorum, illi mihi viam aperuerunt. Siquâ in re ego illos ſuperavi, omne illud acceptum refero magnis iſtis ex antiquitate viris, quos majore cum curâ, majore certè otio legi: Homerum dico, Platonem, Ariſtotelem, alioſque tam Græcos, quàm Latinos, quos aſſiduè tero, ut ad eorum guſtum reformem meum, eorumque fontibus Ingenii & Judicii mei hortulos irrigem.

Non

Non desunt, scio, his temporibus, qui magna illa Nomina risu excipiunt, qui reclamant laudibus, quibus per omnia secula celebrati ornatique sunt, quique illos spoliare velint iis coronis, quas tanto suo merito de Tribunalibus adeò augustis reportârunt. At hi dum nimiò efferuntur studio eam devitandi admirationem, quæ *mater* est *ignorantiæ*, imprudentes discedunt ab alterâ illâ, quam Plato nuncupat *matrem sapientiæ*, quæque prima oculos hominibus aperuit. Minimè miror pulchritudinem illam divinam, quæ apud Scriptores longè præstantissimos elucet, istos homines non capere, neque trahere; infirmiores sunt, quàm ut oculos tantis splendoribus intentos diu tenere queant: ne dicam facilem esse rem Antiquos contemnere, laboriosam verò intelligere.

Quod ad me attinet, Divinos illos Viros ex animo totus admiror veneror que. Eos mihi semper ob oculos pono, velut Judices verendos & incorruptos, apud quos libenter fingo reddendam mihi esse scriptorum meorum rationem.

Magnâ interim ducor Posteritatis reverentiâ: timidior quam fidentior cogito, quale de operibus meis, si bono suo fato eò pertingere possint, judicium latura sit. Non ideò tamen minoris æstimo doctos viros, qui hodie vivunt; multi sunt, fateor, qui seculum nostrum exornant, qui priora potuissent exornare; in quibus tamen ne unum quidem novi, qui non honoret & colat antiquos, cui non idem quod illis sapiat, aut qui eorum præcepta non observet, unde quantum aberraveris, tantum ab ipsâ naturâ & veritate discesseris. Neque verear confirmare, non esse difficilius sine luce aut oculis objecta perspicere, quàm solidam laudem adipisci, & ingenium excolere aliis rationibus, quàm quas Græci & Romani nobis præscripserunt: Sive enim propriis felicis ingenii viribus innixi, sive ab arte & studiis instructi, earum vestigiis succedimus tamen. Qui autem Antiquos damnant, causâ non cognitâ, non abs re erit, eos semel & simul tanto errore liberare, ut ipsis palam fiat, se, dum nimio in hanc ætatem studio transversi rapiuntur, ejus famæ apud posteros gravissimum vulnus imprudentes infligere. Quodnam enim excogitari potest clarius argumentum ad seculi cujusvis ignorantiam, aut potiùs barbariem demonstrandum, quàm quòd ibi Homerus audiat ineptus, Plato ad fastidium prolixus, Aristoteles parum doctus, Demosthenes & Cicero è trivio Oratorculi, Virgilius Poëta nullis gratiis, nullo ornatu, Horatius denique rudis, humilis, & sine nervis. Barbaræ illæ gentes quæ Græciam & Italiam populantes, tanto furore grassabantur, quid unquam in delendis pulcerrimis vetustatis monumentis tetriùs ausi sunt? Quid magis horrendum? Verum spes est non toti seculo imputatum iri quorundam perversum judicium, nec Antiquis fraudi fore.

Frustrà Imperator ille arma in Homerum, Virgilium, Titum Livium movit: incassùm cecidêre tanti conatus: bellum absolutissimis operibus indictum quid aliud egit, nisi ad numerum ineptiarum accessit, quo laborat ipsius historia, cumulatiorémque ipsi invidiam apud posteros conflavit?

Q. HORATII

Q. HORATII FLACCI
SATIRARUM
LIBER I.

SATIRA I.
Adversus hominum inconstantiam, & exinde in avaritiam invehitur.

QUI fit, Mœcenas, ut nemo, quam sibi sortem [505]
Seu ratio dederit, seu fors objecerit, illâ [506]
Contentus vivat: laudet diversa sequentes?

INTERPRETATIO.
Quomodo fit, ô Mœcenas, ut nullus vivat contentus eâ conditione, quam sibi vel consilium dederit, vel fortuna obtulerit: & quisque *præferat sectantes diversa* instituta?

ANNOTATIONES.

Duobus Satirarum libris Horatius Stoice carpit vitia, callide tamen, atque ut ait Persius Sat. 1. v. 116.

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, & admissus circum præcordia ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso.

Egregiè & apposité Seneca, lib. Quòd in Sapientem non cadat injuria, *Cæteri sapientes,* inquit, *molliter & blandè, ut familiares medici ægris corporibus, non quà optimum est, medentur; sed qua licet. Stoici virilem ingressi viam, non ut amœna intuentibus videatur, curæ habent; sed ut quamprimum nos eripiant, & in illum editum verticem educant, qui adeò extra communem teli jactum surrexit, ut supra fortunam emineat.* Horatii Satiras commendat Quintil. l. 10. c. 1. his verbis: *Multo est tersior ac purus magis Horatius; & ad notandos hominum mores præcipuus.* De nomine & origine Satiræ differui ad Juvenalem, tum in Præfatione, cùm v. 30. Sat. 1. ubi admonui non à Satyrorum dicacitate appellatum hoc carmen, sed à saturâ lege, vel lance: quod sicut hæc varios fructus contineret diis agrestibus offerendos, illa verò multa & diversa perferret edicta; ita Satira multiplex argumentum complecteretur, variaque pertractaret. Hancque etymologiam asserunt eruditissimi quique viri. Ad quos, lector, accede, reclamante licet Julio Scaligero, Poët. lib. 1. cap. 12. Porrò ne mirere, quod Sermonum vocem ac titulum, ut in vulgatis plerumque, non inscripserimus. Vetant graves & docti; vetat ratio. Sermones sunt tam Satiræ quàm Epistolæ: in utrisque scilicet reperitur æquè sermo, id est, *oratio remissa & finitima quotidianæ locutioni:* ut definit Cicero ad Heren. 3. n. 23. Quare igitur iste Satiris titulus duntaxat præfigatur?

1. *Qui fit, Mœcenas.*] Non abs re tanti literatorum Patroni nomen appositum est ad caput singulorum Horatii operum. Od. Epod. Satir. Epist.

2. *Seu ratio dederit, seu fors objecerit.*] *Ratio*, consilium, voluntas Deorum, ex quâ fieri singula in orbe hoc inferiori, Stoici statuebant.

Fors.] Seu fortuna, ad quam referebant omnia Epicurei.

3. *Diversa.*] Diversa studia, ac vitæ instituta

O fortunati mercatores, gravis annis
Miles ait, multo jam fractus membra labore!
Contrà mercator, navim jactantibus Austris,
Militia est potior. Quid enim? concurritur? horæ
Momento cita mors venit, aut victoria læta.
Agricolam laudat juris legumque peritus, 9
Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat. [507]
Ille, datis vadibus, qui rure extractus in urbem est,
Solos felices viventes clamat in urbe.
Cætera de genere hoc (adeo sunt multa) loquacem
Delassare valent Fabium. Ne te morer, audi
Quo rem deducam. Si quis Deus, En ego, dicat, 15
Jam faciam quod vultis: eris tu, qui modò miles,
Mercator: tu, consultus modò, rusticus. Hinc vos,

Miles senior, fractis jam artubus labore diuturno, dicit: ô felices mercatores! e contrario negotiator, cum Notus ex agitat navim, ait: *melius est bellum. Enimvero confligitur: horæ spatio brevi mors velox accidit, vel felix victoria. Jurisconsultus fortunatos agricolas æstimat, quando consultor januam* ejus *verberat ad gallicinium.*

Is verò qui datis sponsoribus rure deductus est in civitatem, solos prædicat beatos in civitate degentes. Reliqua ejusmodi tam multa sunt, ut *fatigare queant verbosum Fabium. Nè te retardem, audi quo tendam. Si numen aliquod dicat: Ecce ego præstabo modò quod desideratis: tu qui miles* eras *anteà, fies mercator: tu Jurisperitus,* jam eris *agricola. Vos illinc,*

ANNOTATIONES.

6. *Austris.*] Lib. 1. Od. 3. *Rabiem Noti.* Vide & Lib. 3. Od. 3. *Dux inquieti turbidus Adriæ Auster.*

10. *Sub galli cantum.*] Quemque tædet suæ conditionis, dum ejus sentit incommoda: alienam verò laudat, quoniam tum ejus solùm commoda intuetur. Sic Jurisperitus agricolâ se infeliciorem putat, quandocunque importuni adsunt consultores, & summo mane ostia pulsant, somnum & quietem interturbantes, seu cùm narrationibus vel interrogationibus sæpe futilibus & insulsis caput obtundunt.

Galli cantum.] Vide Plin. lib. 10. cap. 21. ubi sic habet: *Hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno natura genuit, nôrunt sidera; & ternas distinguunt horas interdiu cantu. Cum sole eunt cubitum, quartâque castrensi vigiliâ ad curas laboremque revocant: nec solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nunciant cantu.* Cicero de Divin. lib. 2. n. 57. *Democritus quidem optimis verbis causam explicat, cur ante lucem galli canant. Depulso enim de pectore & in omne corpus diviso & modificato cibo, cantus edere quiete satiatos: qui quidem silentio noctis, ut ait Ennius, favent faucibus: rursus cantu plausuque premunt alas.* Cœl. Rhodig. lib. 16. cap. 13. multa de his.

Consultor.] Cicero pro Muræná, sic artem militarem cum Jure Civili, seu, belli ducem cum Jurisperito confert: *Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas; ille ut eo quo intendit, maturè cum exercitu perveniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat.*

11. *Ille, datis vadibus, &c.*] Agricola verò in ius venire coactus, cives in urbe degentes videns non experiri ea quæ sentit incommoda, statim eos judicat beatiores se, suamque detestatur conditionem. *Vades* sunt sponsores, qui pro altero se obligant ejusque suscipiunt caussam, ac reos se pro eo præstant, sive caput agatur aut crimen, sive pecunia. Nomen factum *vadibus*, ex eo quòd qui eos dederint, vadendi seu discedendi habent potestatem, donec adsit præstitutus ad sistendum se judicio dies. Cic. de Finib. 2. *Vadem te ad Tyrannum dabis pro amico, ut Pythagoreus ille.* Quod fusè explicat Offic. 3. n. 45. *Damonem & Pythiam Pythagoreos ferunt hoc animo inter se fuisse, ut cum eorum alteri Dionysius ille Tyrannus Siculus diem necis destinâsset, & is qui morti addictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causâ postulavisset, vas factus sit alter ejus sistendi, ut si ille non revertisset ad diem, moriendum esset sibi ipsi. Qui cum ad diem se recepisset, admiratus eorum fidem Tyrannus, petivit ut se in amicitiam tertium adscriberent.*

14. *Fabium.*] Quis ille fuerit, haud planè liquet. Vetus Interpres, *Fabius Narbonensis,* inquit, *Equestri loco natus, Pompeianas partes secutus de sectâ Stoicâ nonnunquam cum Horatio acriter contendit: scripsit etiam aliquot libros de Philosophiâ Stoicâ.* Sunt qui clamosum, verbosum & loquacem caussidicum fuisse dicant eum quem hîc vellicat Poëta.

15. *Si quis Deus, &c.*] Præclarum huic loco dat lucem Seneca Epist 95. ubi sic scribit: *Multa videri volumus velle, sed nolumus . . . sæpè aliud volumus, aliud optamus, id est à Diis petimus: & verum ne Diis quidem dicimus. Sed Dii aut non exaudiunt, aut miserentur. Qui si exaudirent & annuerent, damna nobis sæpe maxima, aut mala, quæ minimè vellemus, darent.*

18. *Mutatis partibus.*] Mutatis vitæ institutis, conditione, officiis.

Vos

Vos hinc mutatis diſcedite partibus. Eja!
Quid ſtatis? Nolint. Atqui licet eſſe beatis.
Quid cauſæ eſt, meritò quin illis Jupiter ambas 20
Iratus buccas inflet: neque ſe fore poſthac [508]
Tam facilem dicat, votis ut præbeat aurem?
Præterea, nè ſic, ut qui jocularia, ridens
Percurram: quanquam ridentem dicere verum
Quid vetat? Ut pueris olim dant cruſtula blandi
Doctores, elementa velint ut diſcere prima. 26
Sed tamen amoto quæramus ſeria ludo,
Ille gravem duro terram qui vertit aratro,
Perfidus hic caupo; miles, nautæque, per omne
Audaces mare qui currunt, hac mente laborem
Seſe ferre, ſenes ut in otia tuta recedant,
Aiunt, cùm ſibi ſint congeſta cibaria: ſicut
Parvula (nam exemplo eſt) magni formica laboris,
Ore trahit quodcunq; poteſt, atq; addit acervo [509]
Quem ſtruit, haud ignara ac non incauta futuri. 35
Quæ, ſimul inverſum contriſtat Aquarius annum,

vos iſtinc abite, mutatis vi- vendi *inſtitutis. Eja! cur cunctamini?* At illi *abnuent. Verumtamen conceditur* vobis *eſſe fortunatos.* Ergo *quare Jupiter utramque maxillam non inflat* contra *illos juſtè* quidem: *dicatque, ſe deinceps tam facilem haud futurum, ut poſtulatis aurem det? Porrò ne joculariter* hæc per- *ſcribam, ſicut qui ridicula* proferunt: *tametſi quid prohibet jocoſè veritatem loqui? Quemadmodum præceptores aſſentantes aliquando pueris donant placentas, ut velint excipere prima documenta. Attamen ſecluſo joco ſeria proſequamur. Is qui humum deſudans colit duro vomere, fraudulentus iſte caupo, miles & nautæ cuncta maria intrepidè navigantes, affirmant* univerſi, *eo ſe conſilio labores exantlare, ut in ſenectute quietem ſecuram capeſſant, poſtquam ſibi alimenta comparaverint: non ſecus ac exigua formica (nam, præbet exemplum) ingenti labore defert ore quicquid poteſt, & adjungit cumulo quem aggerit, præſcia & provida futuræ* hyemis. Verumtamen *illa, ſtatim atq; annum abeuntem vexat Aquarius,*

ANNOTATIONES.

20. *Ambas Iratus buccas inflet*] Hoc indignationis & gravis iræ indicium eſt & effectus. Tunc enim crebri concitatique ſpiritus ad os prorumpunt, buccaſque diſtendunt; atque animi motum, ſanguiniſque fervorem exprimunt, tum verba concitatiora, tum color tumorque buccarum, tum oculorum denique ignitus ardor, & quaſi fulgetra. Noſter ad Piſones, *tumido delitigat ore*, ait eodem ſenſu. Sic & Græci loquuntur. Demoſthenes de Æſchine, *Ambulat clamitans ſe affectum contumeliâ, . . . buccas inflans*, τὰς γνάθους φυσῶν.

24. *Ridentem dicere verum.*] Poſtea Sat. 10.

. . . . *Ridiculum acri*
Fortiùs & melius magnas plerumque ſecat res

25. *Cruſtula.*] Fiebant e farina, lacte, caſeo, oleo, melle, &c. Quæ placentæ, bellaria, dulciaria dantur pueris interdum, quibus invitentur ad capiendam ſponte diſciplinam, ac libentiùs animum ad diſcenda prima literarum elementa applicandum. Plato 7. de Republ. vetat pueros vi adigi ad diſciplinam, vult autem quaſi ludendo invitari; tum quia ſic apparet, ad quod diſciplinæ genus quiſque ſit aptus: tum quod nulla diſciplina cum vi conjuncta ſtabilis in animo permaneat.

28. *Ille gravem duro, &c.*] In avaritiam deinceps pugnat.

29. *Perfidus hic caupo.*] *Perfidus*, ſeu quòd vinum aquâ mixtum venderent tanquam merum purum putum; ſeu quod iniquis menſuris uterentur. Hinc Ædiles, inter alia ſua officia, in hos animadvertere debebant. Perſ. Sat. 1. ad finem.

Fregerit heminas Arreti Ædilis iniquas.

33. *Nam exemplo eſt.*] Sapiens Prov. 6. v. 6. *Vade ad formicam, ô piger, & conſidera vias ejus, & diſce ſapientiam.*

Magni formica laboris.] Phocylides in carmine admonitorio; *Formica, inquit, gens exigua, ſed valdè laborioſa eſt:* φῦλον δ' ὀλίγον, πέλεθει πολύμοχθον. Ib. deſcribuntur formicæ labores; ut & Virg. Georg. 1. v. 186. & 380. Æneid. 4. v. 402. Plin. l. 11. c. 30. &c.

34. *Ore trahit quodcunque poteſt.*] Plin. mox cit. *Si quis comparet onera corporibus earum* (formicarum) *fateatur nullis portione vires eſſe majores. Gerunt ea morſu: majora averſæ poſtremis pedibus moliuntur, humeris obnixæ. Et iis Reip. ratio, memoria, cura. Semina arroſa condunt, nè rurſus in fruges exeant è terrâ. Majora ad introitum* (cavernæ) *dividunt: Madefacta imbre proferunt atque ſiccant. Operantur & noctu plenâ lunâ, eædem interlunio ceſſant. Jam in opere qui labor, quæ ſedulitas? &c.*

36. *Quæ, ſimul inverſum, &c.*] Poëta ipſo formicarum exemplo utitur adverſus avarum, cujus inſatiabilis pecuniæ fames eſt. Atqui formica, inquit, quieſcit aliquando, ceſſatque laborare & congerere, utiturque ſapiens ac victitat congeſtis. At tibi laborandi & quæſtum faciendi nullus eſt finis.

Contriſtat Aquarius annum.] Cùm hyems

Non usquam prorepit, & illis utitur antè
Quæsitis sapiens; cùm te neque fervidus æstus
Demoveat lucro, neq; hyems, ignis, mare, ferrum,
Nil obstet tibi; dum ne sit te ditior alter. 40
Quid juvat immensum te argenti pondus & auri
Furtim defossâ timidum deponere terrâ?
Quod si comminuas, vilem redigatur ad assem.
At ni id fit, quid habet pulchri constructus acervus? [510]
Millia frumenti tua triverit area centum, 45
Non tuus hoc capiet venter plus quàm meus: ut si
Reticulum panis, venales inter, onusto
Fortè vehas humero, nihilo plus accipias, quàm
Qui nil portârit. Vel dic, quid referat intra
Naturæ fines viventi, jugera centum, an 50
Mille aret. At suave est ex magno tollere acervo.
Dum ex parvo nobis tantundem haurire relinquas,
Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?

non ampliùs foras egreditur, iisque prudens victitat, quæ priùs accumulavit: te verò nec ardens æstus, nec hyems, ignis, mare, ferrum, à quæstu deterret. Nihil te remoratur: modò ut alius nemo te locupletior existat. Quid verò prodest tibi ingentem auri vel argenti summam humo clam egestâ occultare, non sine metu? Respondes. *At si detrahatur* quidpiam, *redigetur* acervus *ad parvum assem.*
Repono ego. *Atqui nisi illud agitur, quid præclari habet cumulus congestus?* Etsi *area tua contriverit centies mille tritici* modios, *non proptereà venter tuus plus devorabit quàm meus: sicut si servorum unus tu sacculum panis onerato humero fortasse deferas, nihil* tamen *amplius accipies, quàm qui nihil gestaverit. Aut loquere, quid prosit victitanti intra naturæ limites,* utrùm *jugera centena colat, an millena. Verùm,* inquies, *jucundum est sumere ex ingenti cumulo.* Imò, *si tantundem relinquas nobis accipiendum è modico, quare tua horrea præferas vasculis nostris?*

ANNOTATIONES.

advenerit, & cùm mense Januario ferè medio Aquarius tristem facit annum, tum verò formica non prodit foras, manet in suâ cavernulâ, ibique vescitur quæsitis æstate cibariis.

Aquarius.] Unum è duodecim signis zodiaci, quod sol ingreditur 17. Cal. Febr. Virgil. Georg. 3. v. 383.

. . . . . cum frigidus olim
Jam cadit, extremoq; irrorat aquarius annum.

38. *Neque fervidus æstus Demoveat lucro.*] Juvenal. Sat. 14. v. 135.

Sed quo divitias hæc per tormenta coactas?
Cùm furor haud dubius, cùm sit manifesta phrenesis,
Ut locuples moriaris, egenti vivere fato?
Interea pleno cùm turget sacculus ore,
Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.
Et minùs hanc optat qui non habet.

Theognis, *Divitiarum,* inquit, *nullus finis est hominibus. Qui plurimas habent, duplo eas augere conantur. Quis saturaverit eos omnes? Opes quidem mortalibus sunt amentia.*

Πλέτε δ' ἐδὲν τέρμα . . .
Χρήματά τοι θνήτοις γίνεται ἀφροσύνη.

43. *Quod si comminuas, &c.*] Jam per multiplicem prolepsin diluit ac discutit varios prætextus, quibus solent avari sordes suas obvelare. At si de acervo detraham aliquid interdum ac sæpè, inquit ille avarus, brevi ad unum assem acervus redigatur: ego verò mox egestate conflictabor.

44. *At ni id fit, &c.*] Respondet Poëta. At nisi utaris pecuniâ tuâ, quid ex eâ pulcri facies? Quid erit absconditum aurum & argentum? lib. 2. Od. 2.

Nullus argento color est, avaris
Abditæ terris inimice lamnæ
Crispe Sallusti, nisi temperato
Splendeat usu.

45. *Millia frumenti, &c.*] Etsi agri tibi reddant frumenti modiorum centena millia, non ideò plus devorabis quàm ego qui pauca possideo.

47. *Reticulum panis.*] Sacculum è reticulo, quo panis ferebatur. S. August. de Civ. Dei, lib. 18 cap. 18. *Annona retica dicitur,* inquit, *quoniam ad retia deportatur.*

Venales inter.] Inter venalitios servos, venum expositos.

49. *Intra naturæ fines viventi.*] Senec. Epist. 16. *Si ad naturam vivis, nunquam eris pauper: si ad opiniones, nunquam eris dives:*

50. *Jugera.*] Jugerum agri pedes 240 in longum, 120 in latum continet: sive, quantum uno boum jugo arari uno die potest. Isidor.

Centum an mille aret.] Aurel. Victor de Manio Curio Dentato sic refert: *Quaterna dena agri jugera viritim populo divisit: sibi deinde totidem constituit, dicens neminem esse debere civem, cui non tantum sufficeret.*

51. *At suave est ex magno.*] Hæc dicit avarus contrà.

52. *Dum ex parvo nobis.*] Avarum Poëta refutat.

53. *Cumeris.*] Vasis fictilibus, vimineis,

Ut, tibi si sit opus liquidi non amplius urnâ,
Vel cyatho, & dicas; Magno de flumine mallem
Quàm ex hoc fonticulo tantundem sumere. Eo fit,
Plenior ut si quos delectet copia justo, 57
Cum ripâ simul avulsos ferat Aufidus acer. [511]
At qui tantulo eget, quanto est opus, is neq; limo
Turbatam haurit aquã, neq; vitã amittit in undis.
At bona pars hominum decepta cupidine falso, 61
Nil satìs est, inquit; quia tanti quantum habeas, sis.
Quid facias illi? jubeas miserum esse libenter,
Quatenus id facit; ut quidam memoratur Athenis
Sordidus ac dives, populi contemnere voces 65
Sic solitus: Populus me sibilat, at mihi plaudo
Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arcâ.
Tantalus à labris sitiens fugientia captat
Flumina. Quid rides? mutato nomine, de te
Fabula narratur. Congestis undique saccis 70
Indormis inhians, & tanquam parcere sacris [512]
Cogeris, aut pictis tanquam gaudere tabellis.
Nescis quo valeat nummus, quem præbeat usum?

perinde ac si egeas aquæ urnâ vel cyatho duntaxat, dicasque, Mallem tantundem haurire magno de fluvio, quàm de isto fonte parvulo. Hinc verò *fit, ut si qui requirant nimiam abundantiam, hos cum ripa abreptos auferat Aufidus vehemens. Qui autem tantum desiderat, quantum necesse est, ille nec captat aquam cœno turbidam, nec vitam in fluctibus perdit. Sed magna pars mortalium fallaci cupiditate illusa ait: Nihil sufficit, quoniam tanti æstimabere, quantum possidebis. Quid huic agas? sine* illum *esse infelicem, quandoquidem id sponte agit. Ità quidem narratur Athenis* extitisse *avarus & opulentus,* verba quidem *plebis aspernari suetus hoc modo: Plebs me sibilat: ego verò mihimet domi applaudo, quoties nummos in arcâ conspicio. Tantalus sitibundus appetit fluvios à labiis recedentes. Cur rides? De te, nomine* solùm *mutato, fabula commemoratur. Dormis avidus super sacculos undequaque accumulatos: & cogeris abstinere velut à* rebus *sacris, vel delectari quasi tabulis* pictis. An *ignoras ad quid pecunia utilis sit ac necessaria?*

ANNOTATIONES.

sparteis, palmeis, in quibus tenuiores frumentum suum modicum condebant: at divites in granariis seu horreis. Festus.

58. *Cum ripâ simul avulsos ferat Aufidus.*] Qui plus divitiarum appetunt, quàm par est, sæpe rerum copia illos perdit: sicut qui vult aquam haurire ex ingenti flumine, non raro demergitur ac perit.

Aufidus.] Apuliæ fluvius, pro quolibet alio rapido flumine. De eo lib. 3. Od. 30. ubi, *violens Aufidus.*

59. *Neque limo Turbatam haurit aquam.*] Plus limi trahunt majores fluvii: contrà fonticulus limpidam habet aquam. Indicat Horatius per similitudinem eos, qui opes magnas avide quærunt, multis turbari curis, nonnunquam obrui & absumi.

61. *Cupidine falso.*] Cupiditas imagine recti & justi fallit. Nimirùm honeste vivendum, famæ consulendum, &c. Ergo docet opes accumulare ad sumptus necessarios faciendos.

64. *Ut quidam memoratur Athenis.*] Quis ille, ignoratur. Timonem quendam misanthropum perperam hîc intelligunt interpretes plerique. Divitem ac sordidum hominem exhibet Horatius. Timon ille contrà avaritiæ fuit hostis, aiebatque sapienter *insatiabilem cupiditatem atque ambitionem esse omnium malorum elementa*, apud Stobæum. De eo Diogenes Laërtius, & Lucianus.

66. *Populus me sibilat, &c.*] Solebat populus plausu & acclamationibus excipere viros insignes de Rep. bene meritos, sibique gratiosos, cùm theatrum ad spectacula ingrederentur: at homines sibi infensos & invidiosos, sibilis prosequebatur. Cic. in Pisonem: *Da te populo, committe ludis, sibilum metuis.* Ad Attic. lib. 2. Epist. 18. *Fusium clamoribus, convitiis, & sibilis consectantur.*

68. *Tantalus à labris, &c.*] Egregiam aposiopesin observa, lector; quâ Poëta longiusculam, ut videtur, narrationem, exorditur statimque abrumpit, aitque avaro, *quid rides?* De Tantalo, vide Annot. lib. 1. Od. 28. & lib. 2. Od. 23. Bellè Petronius.

Nec bibit inter aquas, nec poma patentia carpit
Tantalus infelix, quem sua fata premunt.
Divitis hæc magni facies erit, omnia latè
Qui tenet, & sicco concoquit ore famem.

72. *Pictis gaudere tabellis.*] Intuendo tantùm, nunquam utendo.

Panis ematur, olus, vini sextarius; adde,
Queis humana sibi doleat natura negatis. 75
An vigilare metu exanimem, noctesque diesque
Formidare malos fures, incendia, servos,
Ne te compilent fugientes; hoc juvat? horum
Semper ego optarim pauperrimus esse bonorum.
At si condoluit tentatum frigore corpus, 80
Aut alius casus lecto te affixit; habes qui
Assideat, fomenta paret, medicum roget, ut te
Suscitet, ac reddat natis carisque propinquis.
Non uxor salvum te vult, non filius: omnes
Vicini oderunt, noti, pueri atque puellæ. 85
Miraris, cum tu argento post omnia ponas, [513]
Si nemo præstet, quem non merearis, amorem?
At si cognatos, nullo natura labore
Quos tibi dat, retinere velis, servareque amicos,
Infelix operam perdas: ut si quis asellum 90
In campo doceat parentem currere frænis.
Denique sit finis quærendi: cúmque habeas plus,
Pauperiem metuas minùs: & finire laborem
Incipias, parto quod avebas: nec facias quod
Vinidius quidam (non longa est fabula) dives 95
Ut metiretur nummos; ità sordidus, ut se
Non unquam servo melius vestiret: ad usque
Supremum tempus, ne se penuria victûs
Opprimeret, metuebat. At hunc liberta securi
Divisit medium, fortissima Tyndaridarum. 100

Ematur panis, olera, vini sextarius: adjunge illa quibus non concessis ægre se habeat natura humana. Verùm an expedit vigilare pavidum, & diebus ac noctibus timere improbos prædones, incendia, servos, ne te deprædentur ac fugam arripiant? Ego certè ejusmodi bonis carere semper exoptaverim. Dices vero: *At si corpus gelu vexatum ægrotet, aliudve morbi genus affigat te cubili, praesto est qui adsit, medicamenta subministret, medicum precetur ut te sanum præstet ac restituat liberis & dilectis cognatis.* Erras, inquam ego. *Non conjux, non filius, te incolumem cupit: te aversantur vicini cuncti, familiares, pueri & puellæ.*

Scilicet *quando pecuniæ tu posthabes universa,* an *miraris quod nullus exhibeat amorem, quem nequaquam mereris? Quin imò si cupias addictos semper habere* eos *quos tibi propinquos natura donat absque ullo labore, miser* sanè *operam perdas; non secus ac si quispiam doceat asinum habenis regi,* & *per campum decurrere. Tandem sit modus acquirendi: & quandoquidem plusculum possides,* paulò *minus* deinceps *time egestatem: atque incipe* aliquando *finire laborem, comparatis* facultatibus, *quas petebas. Ne verò* idem *agas quod Vinidius quidam (haud prolixa est narratio)* tam *opulentus, ut pecuniam metiretur; tam parcus, ut nunquam se vestiret melius servo.* Is *ad ultimum* vitæ *finem reformidabat nè periret inopiâ ciborum. At illum securi discidit medium liberta Tyndaridarum fortissima.*

ANNOTATIONES.

74. *Vini sextarius.*] Sexta congii pars, continens cyathos duodecim.

76. *An vigilare metu exanimem, &c.*] Urget Poëta, ostenditque gravia divitiarum incommoda. Juvenal. Sat. 14. v. 303.

Tantis parta malis, curâ majore metuque
Servantur, misera est magni custodia census.

80. *At si condoluit, &c.*] Objicit avarus necessitatem pecuniæ. Juvenal. mox cit. v. 156.

Scilicet & morbis & debilitate carebis,
Et luctum & curam effugies, &c.

84. *Non uxor salvum te vult, &c.*] Redarguit Poëta: imò verò cum speras opes intactas servando, subsidia tibi comparare, omnium odium incurris: iis ipsis intolerablis es, quibus maxime carus esse debueras. Nec mirum, quippe unam pecuniam amas, cætera aspernaris; quâ ratione velis à quoquam diligi? huc facit versiculus ille:

Θάνοιμ' ἄν, εἴ με πάντες εὔχονται θανεῖν.

Mori velim, si me omnes exoptent mortuum.

90. *Ut si quis asellum, &c.*] Adagium est, de eo qui operam inanem sumit ac molitur.

95. *Vinidius.*] Legunt alii, *Numidius*; alii *Unidius*, &c. perinde est.

96. *Metiretur nummos.*] Scilicet numerare foret longius prope innumerabiles. Petron. *Fortunata* (uxor Trimalcionis) *quæ nummos modio metitur.* Suidas. μεδίμνῳ τ' ἀργύρειον ἀπομετρεῖν.

100. *Fortissima Tyndaridarum.*] Velut altera Clytemnestra Tyndari filia, quæ Agamemnonem interfecit ab Ægistho mœcho adjuta. Juvenal. Sat. 6. v. 656.

Quid

Quid mî igitur ſuades? Ut vivam Mænius? aut ſic,
Ut Nomentanus? Pergis pugnantia ſecum
Frontibus adverſis componere. Non ego avarum [514]
Cùm veto te fieri, vappam jubeo ac nebulonem.
Eſt inter Tanaïm quiddam, ſocerumq; Viſelli. 105
Eſt modus in rebus; ſunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit conſiſtere rectum.
Illuc, unde abii, redeo. Nemon' ut avarus
Se probet; ac potiùs laudet diverſa ſequentes?
Quodque aliena capella gerat diſtentius uber,
Tabeſcat? neque ſe majori pauperiorum. 111
Turbæ comparet; hunc atque hunc ſuperare laboret?
Sic feſtinanti ſemper locupletior obſtat:
Ut cùm carceribus miſſos rapit ungula currus,

Quid ergo mihi ſuades? inquis: *Vivam ne ſicut Mænius, aut Nomentanus?* Reſpondeo. *Continuò res oppoſitas conjungis adverſis frontibus. Quando te avarum eſſe prohibeo, non te volo* eſſe *nequam & perditum. Eſt aliquod* diſcrimen *inter Tanaïm & ſocerum Viſelli. Eſt mediocritas in rebus: adeoque ſunt certi limites, ultra vel citra quos rectum ſtare non poteſt. Revertor* illuc *unde digreſſus fui.* Ergone *nullus, perinde ac avarus, ſe approbabit: & quiſque laudabit ſectantes diverſa inſtituta?* Et invidiâ *contabeſcat, quod capra alterius ferat ubera pleniora? nec ſe conferat majori numero pauperiorum? illum atq; iſtum ſupergredi conetur?* profectò *ſic properanti ſemper impedimento erit ditior aliquis: quemadmodum quando ungula abripit currus repagulis emiſſos,*

ANNOTATIONES.

. . . . . *Tyndaris illa bipennem*
Inſulſam & fatuam dextrâ lævâque tenebat.

Fortè etiam libertæ illi nomen erat Tyndaris: luditque Poëta & alludit ad Tyndaridas virorum interfectrices.

101. *Ut vivam Mænius? aut ſic Ut Nomentanus.*] Uterque ille bonorum decoctor. Malè quidam legunt, *Nævius*, hic enim avarus fuit, de quo lib. 2. Sat. 2. At de Mænio, paternæ maternæque hæreditatis dilapidatore, iterum poſteà Epiſt. 15. lib. 1. *Nomentanus* à Nomento oppido cognominatus, prænomine Lucius, nomine Caſſius, famoſus luxuriâ extitit.

102. *Pergis pugnantia, &c.*] In extrema ruis, cùm eligendum ſit ampleсtendumque medium, in quo virtus quæque conſiſtit. Nec avarum te volo, nec prodigum.

104. *Vappam.*] Nequam, & ſimilem corrupto vino, quod jam bonitatem perdidit. Plin. l. 14. c. 20. *Vitiumque muſto quibuſdam in locis, iterùm ſponte fervere: quâ calamitate deperit ſapor; vappæque accipit nomen, probroſum etiam homini, cùm degeneraverit animus.* S. Chryſoſt. οἴνου μετ' ἀρετῆς βλάβη τὸ διαβοτᾶναι, καὶ εἰς ὀξίνην μεταπεσεῖν. Latini, vinum vappeſcens. Gall. *du vin qui ſe tourne.*

Nebulo.] Levis inſtar nebulæ, qui nullo conſilio, nullà ratione ducitur. Vel qui non pluris æſtimandus quàm nebula. Quidam deducunt à *ne* & *obolo*, quaſi nec obolo dignus. Non. Marcell. *Nebulones & tenebriones dicuntur, qui mendaciis & aſtutiis ſuis nebulam quandam & tenebras objiciunt.*

105. *Tanaïm.*] Libertum Mœcenatis, ſpadonem.

Socerum Viſelli.] Hernioſum. Inter utrumque eſt ille cui integra ſunt corporis membra, nihil verò ſuperfluum.

108. *Nemon' ut avarus Se probet?*] Nemone contentus erit ſuâ conditione, & alienam laudabit quiſque, ſicut avarus ſatis opum ſe habere nunquam putat, alioſque ſe beatiores ac ditiores ſemper exiſtimat?

111. *Neque ſe majori pauperiorum Turbæ comparet.*] Hinc mali origo. Plures ſe pauperiores non conſiderat avarus: at unum aut alterum opulentiores fortè ob oculos ſemper habet, eoſque ſuperare ſatagit.

113. *Sic feſtinanti ſemper locupletior obſtat.*] Qui ſic affectus eſt, ut velit opibus omnes vincere, huic ſemper videbitur aliquis eſſe locupletior ac felicior: is invidiâ & cupiditate contabeſcet: nam ejus oculis ac judicio, ut ait Ovidius,

Fertilior ſeges eſt alieno ſemper in agro;
Vicinumque pecus grandius uber habet.

114. *Ut cùm carceribus, &c.*] Similitudine illuſtrat quod dixit. Qui quadrigarum curſu in ſtadio certat, non reſpicit unquam poſteriores, ſed deſpicit; at priores aſpicit, ac nititur aſſequi & antevertere.

Carceribus.] Hi quaſi arceres dicuntur, quia ibi arcentur equi certo repagulo, nè currant, antequam magiſtratus ſignum dederit. Servius ex Varrone. Hic l. 4. de Ling. Lat. ſic ſcribit: *Circus dictus, quod circum ſpectaculis ædificatus, ubi ludi fiunt; & quod ibi circum metas fertur pompa, & equi currunt. . . . . In circo primo unde mittuntur equi, nunc dicuntur carceres.* Vide Lib. 1. Od. 1. ubi de

auriga conatur *assequi equos, qui prævertunt suos, spernens eum quem præcurrit inter ultimos euntem. Hinc fit ut rarò possimus invenire* hominem, *qui se dicat beatum vixisse*, quique *emenso vitæ spacio decedat contentus, ut conviva satiatus.* At *jam sufficit: nec* ullum *ultra verbum adjiciam, nè suspiceris me suffuratum esse commentarios Crispini Lippi.*

Instat equis auriga suos vincentibus, illum [515]
Præteritum temnens extremos inter euntem. 116
Inde fit, ut rarò, qui se vixisse beatum
Dicat, & exacto contentus tempore vitæ
Cedat, uti conviva satur, reperire queamus.
Jam satìs est. Nè me Crispini scrinia Lippi 120
Compilâsse putes, verbum non ampliùs addam.

ANNOTATIONES.

curriculo, pulvere Olympico, metáque fervidis evitatâ rotis.

Ungula. Pro equo ungulas habent, synecdoche.

Currus.] Bigas, quadrigas.

118. *Exacto contentus tempore vitæ.*] Senec. ad Lucil. Epist. 15. hunc locum videtur interpretari voluisse; ubi, *itáque quàm multa sis consecutus, recordare. Cum aspexeris quot te antecedant, cogito quot sequantur. Si vis gratus esse adversus Deos, & adversus vitam tuam, cogita quam multos antecesseris.*

119. *Cedat, uti conviva satur.*] Desumpta sententia è Lucretio, Lib. 3.

Quid tibi tantopere est, mortalis, quòd nimis ægris
Luctibus indulges? Quid mortem congemis, & fles?
Cur non ut plenus vitæ conviva recedis?

Et paulò post:

Sed quia semper aves, quod abest, præsentia temnis,
Imperfecta tibi elapsa est ingrataque vita:
Et nec opinati mors ad caput astitit, ante
Quam satur ac plenus possis discedere rerum.

120. *Crispini.*] Is Stoicus Philosophus valdè loquax fuisse dicitur, & versibus multis & inconditis doctrinam Stoicam complexus. Hinc lepidè noster per hujus aretalogi mentionem Stoica dogmata venditare desinit.

Scrinia.] Scripta in arculis, capsis, scriniis inclusa.

Lippi.] Vel hoc erat cognomen, vel oculis revera lippientibus ille erat. Absurdè vetus Interpres Crispinum ita vocari scribit *non oculorum ratione, sed mentis; quod fuerit insulsus poëta.* Tales argutiolas non venatur sublimis spiritûs vates, qualis Horatius.

SATIRA II.

Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.

Tibicinarum cœtus, pharmacopolæ,

AMbubaiarum collegia, pharmacopolæ, [516]

ANNOTATIONES.

1. *Ambubaiarum.*] Jul. Scalig. Poët. lib. 6. cap. 7. de hâc Satirâ; *In secundâ*, inquit, *de mœchis exempla usque ad fastidium.* Sanè: & hic scopus esto, flagitiorum nauseam ingerere vel flagitiosissimis. Idem Scaliger alibi, loquens de Martiale Poëtâ sic habet: *aliæ ejus fœda nè legerim quidem, tantum abest ut ad censuram vocem.* Ego simile quid hîc si dixero vel fecero, condonabis, imò gratulabere, pudens lector. Itaque per salebrosa pedetentim ac suspenso gradu incedenti nihil noxium, fortassis & utile quidpiam occurret.

Ambubaiarum.] Multa nugantur multi de hujus vocis etymologiâ: Syriacam agnosco sponte cum veteri interprete, qui sic scribit: *Ambubaiæ dicuntur mulieres tibicinæ linguâ Syrorum. Etenim Syris tibia, sive symphonia, ambubaia dicitur.* Gravis doctrinæ & ingenii adstipulatores accedunt non pauci, Angel. Caninius, Isaac. Casaubonus, &c. Jos. Scaliger in Varron. de Ling. Lat. ad vocem *simpulum. Syriacum est*, inquit, *nam ut Abbub, ambub αὐλὸς, ambubaiarum collegia; à copher, camphora; a sadin, sindon; à sabbeca, quod est apud Danielem, sambuca; sic à sephel, sempel, & inde simpulum fecerunt.* Ergò *per ambubaiarum collegia*, debemus intelligere quotquot artes exercebant impudicas, ludicras, parasiticas, &c. Sueton. Neron. c. 27. *Cœnitabat nonnunquam in publico, inter scortorum totius urbis ambubaiarumque ministeria.*

Mendici,

Mendici, mimæ, balatrones: hoc genus omne
Mœstū ac sollicitū est cantoris morte Tigelli: [517]
Quippe benignus erat. Contrà hic, ne prodigus esse
Dicatur metuens, inopi dare nolit amico, 5
Frigus quo duramque famem depellere possit.
Hunc si perconteris, avi cur atque parentis
Præclaram ingratâ astringat malus ingluvie rem,

mimæ, balatrones; omnes isti homines sunt tristes & anxii ob mortem Tigellii cantoris: nam munificus erat erga illos. E contrario ille timens haberi prodigus, etiam amico egenti nollet tribuere unde arceat frigus & sævam famem. Istum si interroges, quamobrem avi patrisque magnas opes perperam absumat voracitate injucundâ,

ANNOTATIONES.

Porrò non solùm tibias, aliaque instrumenta musica, sed & tibicines, ac tibicinas corporis quæstu & tibiarum cantu vitam sustentantes, è Syriâ Romam confluxisse docet Juvenalis etiam Sat. 3. v. 62. & seq.

Jampridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes
Et linguam, & mores, & cum tibicine chordas
Obliquas, necnon gentilia tympana secum
Vexit, & ad Circum jussas præstare puellas.

Ubi observa, propriè *tympani* vocari *gentilia*, quippe vox est à *tuppin* Syriacâ.

Pharmacopolæ.] Pharmacum & medicamentum, testibus Nonio & Eustathio, sunt mediæ voces, in bonam & malam partem usurpari solitæ: unde & pro veneno accipi nonnunquam docuimus alibi. Sic & pharmacopolæ dicti interdum unguentarii, myropolæ, pigmentarii, & quotquot aromata & odores, item qui medicatas potiones quascunque di vendebant. Sic etiam appellantur medici illi circumforanei & agyrtæ, qui imperitæ plebi remedia quædam, magìs autem verba vendunt, per fora & compita urbium cursitantes De his Cato apud Gell. lib. 1. cap. 15. *Itaque auditis, non auscultatis, tanquam pharmacopolam. Nam ejus verba audiuntur: verùm ei se nemo committat, si æger est.*

2. *Mendici.*] Circulatores omnes, physiognomi, metoposcopi, chiromantici: imprimis autem Isiaci ac Cybelæ sacerdotes, & quicunq; vaticinandi artem professi stipem corrogabant.

Mimæ.] Gesticulatrices, saltatrices, ludiones, histriones, scenici. Ἀπὸ τῦ μιμεῖσθαι *ab imitando*, vocatur mimus vel mima, quisquis dicta vel facta cujusque imitatur, cum lasciviâ, seu voce, seu præcipuè gestu, *nutu manibusque loquax*, ut canit Claudianus.

Balatrones.] De vocis hujus origine & significatione, adhuc sub judice lis est. Vetus Interpres *luxuriosos ac perditos a Servilio Balatrone dictos vult*, additque: *ab hoc similis vitæ homines sunt appellati balatrones: à balatu fortassè dicti, quæ vox intorta est & ridicula. Legitur & barathrones, qui bona sua devorando, quasi in barathrum mittunt. Iidem & blaterones propriè dicti sunt, a blatiendo, id est, vaniloqui.* Triplex hîc etymon vides: quorum tertium mihi magìs probaretur. Sunt qui à βαλάζω deducunt balatronem quasi *aquariolum*: vel à βάλλειν & βαλίζειν quasi *saltatorem*. Inde verò non dubitem esse vernacula hæc nostra, *bal*, *balet*, *baller*. Cœlius Rhodig. lib. 15. cap. 25. ita scribit: balatronem invenio scurram fuisse virulentum, unde Horatius;

——— *balatro suspendens omnia naso.*

Et S. Hieron. *Ne me putes in modum rustici balatronis cuncta Origenis reprobare.* Constat balatronem dici hominem nihili, nugacem, nequam. Italis *balatroni*, Gellis *bellitre*, ut placet nonnullis; quam ego etymologiam explodo.

3. *Tigelli.*] M. Tigellius e Sardiniâ oriundus, moribus haud probis, perinde ac sui populares, male audiebat. Is tamen ob sales & jocos valde festivos, præcipue verò ob eximiam vocem, gratiosus admodum fuit Julio Cæsari, Augusto, Cleopatræ. Ab his remuneratus in suæ farinæ homines copiosiùs etiam effundebat ac prodigebat ultrò, quas opes collegerat. Eo nomine ab Horatio carpitur hîc, item Satirâ 3. & 10. seq. quia, ut aiunt, ejus versus velut parum numerosos ac modulatos dixerat. Ejus ità meminit Cic. l. 7. Ep. 24. quæ est ad M. Fab. Gallum: *Amoris quidem tui, quoquo me verti, vestigia: vel proximè de Tigellio. . . Id ego in lucris pono, non ferre hominem pestilentiorem patriâ suâ. . . . Ille autem qui sciret se nepotem bellum tibicinem habere, & sat bonum unctorem, discessit à me, ut mihi videbatur, iratior: Habes Sardos venales, alium alio nequiorem,* (Tigellium & ejus nepotem) *cognôsti meam causam, & istius Salaconis iniquitatem.* Salaconem vocant mollem, & propter opes insolentem.

4. *Contrà hic.*] Avarus quispiam longè à Tigellio dissentiens, in contrarium vitium impingit.

8. *Ingratâ stringat malus ingluvie rem.*] Bona sua velut in unam pilulam stricta & compressa deglutiat, apud Athen l 4. c. 18. ex Alexide; *Diodorus lurco patrimonium fecit pilam, adeò celeriter omnia adsorpsit.* Σφαιρὰν ἐποίησε τ̀ πατρῴαν ὀσίαν, ὅτω συνεστρόγγυλεν ἰταμῶς κ̀ τάχυ. Ada-

Præ-

emens dapes quaslibet exquisitas pecuniâ fœnore comparatâ; respondet: quia timet æstimari homo parvus & animi exigui. Laudatur a quibusdam, reprehenditur ab aliis. Fufidius locuples agris, & pecuniâ fœnori datâ, reformidat existimationem perditi & decoctoris. Is de sorte deducit usuras quinas, & quo luxuriosior quisque est, eo ardentius conjectatur: quærit nomina juvenum, qui virilem togam nuper induerunt sub patribus valdè parcis. Quis autem *audiens talia, non statim*

Omnia conductis coëmens obsonia nummis; [518]
Sordidus atq; animi quod parvi nolit haberi, 10
Respondet. Laudatur ab his, culpatur ab illis.
Fufidius vappæ famam timet ac nebulonis,
Dives agris, dives positis in fœnore nummis.
Quinas hic capiti mercedes exsecat; atque 14
Quanto perditior quisque est, tanto acriùs urget:
Nomina sectatur, modò sumptâ veste virili
Sub patribus duris tironũ. Maxime, quis non, [519]

ANNOTATIONES.

gium est Græcum; quasi diceres metaphoricè, uno bolo, globulo, catapotio, omnia sua devoravit.

Ingratâ ingluvie.] Nam quæ sic gulose atque instar pilæ sorbentur, sine ullo grati saporis gusto per fauces transmittuntur.

12. *Fufidius.*] Insignis fœnerator, immodicas usuras exigens.

Vappæ & nebulonis.] Has voces excussimus Sat. præced.

14. *Quinas hic capiti mercedes exsecat.*] *Caput* est sors ipsa, seu pecunia fœnori data, Gall. *le principal*; hujus verò fructus, reditus, fœnora usuras, *mercedes* vocat Horatius: Gall. *l'interest. la rente.* Usura centesima dicitur cùm de centum nummis mensibus singulis unus solvitur: adeò ut centesimo mense usura sortem adæquet. At Fufidius iniquior multò, singulis mensibus non simplices, de quibus mox, sed *quinas* usuras accipiebat: quas ut haberet, perditissimo cuique pecuniam suam credere amabat, ut mox dicetur. S. Ambros. in c. 12. Tob. *veniunt Calendæ, parit sors centesimam, veniunt menses singuli, generantur usuræ. Crevit centesima: petitur, nec solvitur: applicatur ad sortem. Itaque non jam centesima incipit esse, sed summa, hoc est non fœnoris centesima, sed fœnus centesima.*

Exsecat.] Propriè. Nam illi pecuniam tradentes ad fœnus, statim usuram primi mensis demebant e sorte, seu ex ipsâ quam credebant summâ. De usurâ legibus humanis ac divinis prohibitâ dixi in Epod. 2. v. 4.

15. *Quantò perditior, &c.*] Quo magis novit luxuriæ deditum juvenem, adeóque pecuniæ avidiorem, eò diligentiùs hunc adit, & quærit ei pecuniam credere gravioribus scilicet usuris, ob urgentem inopiam vel habendi cupiditatem.

16. *Nomina sectatur tironum, &c.*] Studet fœnerari adolescentibus, qui nullam à duris patribus pecuniam aut valde exiguam accipientes, quacunque viâ, quovis fœnore quæritabant ac sumebant, quâ suæ libidini satis facerent eâ ætate ferventi. Atque id quidem scelus diu grassatum est. At posteà ex Senatusconf. adempta est actio & petitio iis, qui filiis familias pecuniam credidissent in mortem patrum: ne vel occasio hinc esset patri necem machinandi, aut per malas artes ac turpes pecuniam quoquo modo reddendam ac persolvendam quæritandi. Senatus illud consultum Macedonianum dictum est à Macedone illo fœneratore. Sueton. Vespas. c. 11. *Auctor Senatui fuit decernendi, ne filiorum familias fœneratoribus exigendi credita jus esset unquam, hoc est, ne post patrum quidem mortem.*

Nomina.] Sic vocantur tam credita quam debita, eò quòd creditores in commentarios seu in tabulas referrent & inscriberent nómina debitorum, seu eorum quibus pecuniam crediderant. Hinc *nomina facere* dicuntur tam debitores quàm creditores.

17. *Tironum.*] Id est adolescentum. Tirones alii militiæ, alii forensis exercitationis & eloquentiæ. Hi circa annum ætatis 17. post pubertatem scilicet, prætextam deponebant, induebant verò togam aliquando puram nivei candoris, quæ virilis dicta est, ut ait Alex. ab Alex. l. 5. c. 18. *candidum umbonem* vocat. Pers. Sat. 5. v. 33. Plin. l. 8. c. 48. *Togâ purâ tirones induuntur.* Cœl. Rhodig. l. 14. c. 16. *Quoniam verò,* inquit, *ut in Magia Apuleius scribit, eruditissimi juvenes laudis gratiâ, primum hoc forensis operæ rudimentum subibant, ut aliquo insigni judicio civibus suis noscerentur, qui mos incipientibus adolescentulis ad illustrandum ingenii florem apud antiquos fuerat concessus: togam item candidam, qui hoc facerent tirones induebantur ipso tirocinii die: sic enim appellabant, cùm eloquentiam auspicarentur in foro. Eam togam Cicero puram vocavit. Scribit enim ad Attic. in tirocinio filii Ciceronis togam illi puram dedisse Arpini.*

Maxime, quis non, &c.] Quis verò non detestetur ejusmodi fœneratores? Quis avaritiam eorum & nequitiam non abominetur? τόκους usuras Græci appellant, quòd multos

Juppiter,

Juppiter, exclamat, ſimul atq; audivit? At in ſe
Pro quæſtu ſumptum facit. Hic? Vix credere poſſis
Quàm ſibi non ſit amicus: ità ut pater ille, Terentî
Fabula quem miſerum nato vixiſſe fugato 21
Inducit, non ſe pejùs cruciaverit atque hic.
Si quis nunc quærat: Quo res hæc pertinet? Illuc:
Dum vitant ſtulti vitia, in contraria currunt.
Malthinus tunicis demiſſis ambulat. Eſt qui 25
Inguen ad obſcœnum ſubductis uſq; facetus: [520]
Paſtillos Rufillus olet, Gorgonius hircum.
Nil medium eſt. Sunt qui nolint tetigiſſe, niſi illas

exclamat: Proh ſumme Jupiter! Verùm, inquies, *ille* præclaros forte *ſumptus facit, ſecundum* ingens *lucrum. Ille* ſcilicet? Quin imò *vix tibi perſuadere queas, quantum ſibi ſit inimicus. Adeò ut non iſto crudeliùs ſeſe diſcruciaverit pater ille, quem Terentii Comœdia exhibet infelicem vixiſſe*, ex quo *filium* à ſe *fugaverat*.

Quòd *ſi petat aliquis quorſum hæc ſpectant?* eò *nempe: cùm inſani fugiunt vitia, incidunt in oppoſita, Malthinus prolixis tunicis incedit.* Alius *eſt qui ſuccinctis uſque ad umbilicum*, ſe *ridiculum* præbeat. *Rufillus paſtillos redolet; Gorgonius* verò *caprum. Nihil mediocre reperitur. Sunt qui renuant attrectare* mulieres, *præter eas*,

ANNOTATIONES.

& graves debitori dolores pariant. Cic. Offic. 2. n. 89. *Quid fœnerari? Tum Cato: Quid hominem, inquit, occidere?*

20. *Quàm ſibi non ſit amicus.*] Quàm ſit ſordide parcus, ſuum defraudans genium, etiam neceſſaria ſibi denegans, ac de ſe pœnas velut exigens, inſtar Menedemi apud Terentium.

Terenti Fabula quem miſerum, &c.] Heautontimorumenos, ἑαυτὸν τιμωρούμενος, id eſt, *ſeipſum diſcrucians*, titulus eſt Terentianæ Comœdiæ, in quâ filium Cliniam procul in militiam abire, præ parcitate ſordidâque avaritiâ, compulit durus pater Menedemus: at poſteà facti pœnitens ſeſe angebat, quòd tam iniquè à ſe amandâſſet ac fugâſſet proprium filium ſenectutis ſuæ baculum & columen.

22. *Atque hic.*] Quàm fœnerator iſte peſſimus.

25. *Malthinus tunicis demiſſis ambulat.*] Vetus quidem lex jubebat: *Demiſſam ad talos togam quiſque in urbe habeto.* Sub Auguſto, neque reſtrictis neque fuſis incedere, laudabatur. Quintil. lib. 11. cap. ult. *Cui laticlavi jus non erit, ita cingatur, ut tunicæ prioribus oris infra genua paulùm; poſterioribus ad medios poplites uſque perveniant. Nam infrà, mulierum eſt; ſuprà, Centurionum.* Hinc patet, quod alibi notavimus, diſcinctum, ſive *demiſſis tunicis ambulare*, mollitiæ atque ignaviæ argumentum fuiſſe, nec non ſuperbæ & vanæ oſtentationis: ſuccinctas autem veſtes aut præcinctas viris frugi & virtute claris proprias extitiſſe. Vide Epod. 1. v. ult. & Epod. 4. v. 8.

Malthinus.] Quis ille? certè haud nobis liquet. Mollis ac effeminatus notatur. Non. Marcell. *Maltas appellari molles, antiqui voluerunt, à Græco, quaſi μαλθακὸς.* Lucil. l. 27. *Inſanum vocant quem maltam ac feminam dici vident.* Quidam deſignari volunt Menam illum, de quo Epod. 4. Alii ipſum Mœcenatem, *Hunc eſſe qui ſolutis tunicis in urbem ſemper inceſſerit:* inquit Seneca Epiſt. 114. Julius Scaliger Poët. l. 3. c. 98. ita ſcribit: *Satirographi ne amicis quidem parcunt. Ingratus Horatius, qui nè à Mœcenate quidem abſtinere potuit: ſi quidem quod aiunt verum eſt, Malthinum ab eo appellatum, cujus demiſſas notaret tunicas. Ager enim Sabinus, quo canicula illa à divino viro donata fuerat, tantus tantique erat, ut objectu ſuo poſſet malefici oculi viſum intercipere, quo minùs tunicarum demiſſione offenderetur.* Hæc Scaliger invidiâ ſemper in Horatium hoſtili. Verùm eſto, ipſum Mœcenatem vellicet Poëta, numquid *barbaro & ſervili animo* id faciebat? Imò *ridenti amico*, quod ait Perſius, *vafer tangit vitium, & admiſſus circum præcordia ludit* feſtivus & gratus; accepti verò beneficii paſſim memor.

Eſt qui, &c.] Alius aliud omninò vitium habet, Agrippa, inquiunt, veſtibus ad nates uſque deciſis, & ſubductis uti ſolitus.

27. *Paſtillos.*] Trochiſcos, ſeu globulos odoratos. A *panis* fit diminut. paniculus, panicillus, paſtillus. Alii deducunt à πασὸς, *conſperſus*, nempè odorifero pulvere, & ſimilibus.

Gorgonius hircum.] Tetrum odorem, qualem hircus. Gorgonius nimiam negligentiam affectabat: Rufillus nimium cultum & munditiem. Iſto verſiculo invidiam ſibi creatam notat Horatius Sat. 4. v. 93. ſeq. Unde colligimus adverſum nonnullos, Rufillum & Gorgonium nequaquam viles & ignobiles extitiſſe.

28. *Nil medium.*] Vix reperire eſt *auream* illam *mediocritatem*, lib. 2. Od. 10.

Sunt qui nolint tetigiſſe, &c.] Jam demum à flagitiis deterret triplici argumento: quòd rem familiarem exhauriant & perdant; quòd corpus faciant obnoxium multis doloribus; quòd honori & famæ damnum invehant.

Illas Quarum ſubſuta, &c.] Matronas, quæ talares habent ſtolas, quarum imam partem aſſuta ambit faſciola, quæ inſtita dicitur. Synecdoch. Catull. Epithal. Pelei.

. . . . *veſtis*
Candida purpureâ talos incinxerat orâ.

Quarum

Quarum subsutâ talos tegat instita veste. 29
Contrà alius nullam nisi olenti in fornice stantem.
Quidam notus homo cum exiret fornicè, Macte [521]
Virtute esto, inquit sententia dia Catonis,
Nam simul ac venas inflavit tetra libido,
Huc juvenes æquum est descendere, non alienas
Permolere uxores. Nolim laudarier, inquit, 35
Sic me, mirator cunni Cupiennius albi.
Audire est operæ pretium, procedere rectè
Qui mœchis non vultis, ut omni parte laborent,
Utque illis multo corrupta dolore voluptas,
Atque hæc rara, cadat dura inter sæpè pericla. 40
Hic se præcipitem tecto dedit. Ille flagellis
Ad mortem cæsus: fugiens hic decidit acrem [522]

quarum talos operit fascia purpurea stolæ subsuta. Alius è contrario nullam nisi prostantem in fœdo lupanari, sicque se tuetur: *Cùm nobilis quispiam vir è fornice egrederetur, Cato divinus* ita *est affatus: Bono animo esto; quippe cùm fervens ardor libidinem accenderit, istuc venire adolescentes oportet; non au*tem *corrumpere aliorum conjuges. Cupiennius* verò *sectator mulierum* vestes *candidas* gestantium, *ait*: Ego quidem *nolim ita commendari.* At vos *qui exoptatis non felicem esse adulteris exitum, non pœniteat attendere, quales ærumnas ferant usquequaque, & quod voluptas eis eveniat plurimis anxietatibus perturbata, & quidem infrequens, ac sæpiùs non sinè gravibus periculis.* Ergo auscultate. *Iste* mœchus e *tecto se præcipitavit. Hic flagris mulctatus* est *ad necem* usque. *Ille noctu fugiens in*

ANNOTATIONES.

30. *Olenti in fornice.*] Malè olentia, fœtidaque lupanaria notat etiam Juvenalis Sat. 6 sarcastice in Messalinam Claudii Imperatoris uxorem adulteriis famosam, ita scribens v. 116. & seq.

Ausa palatino tegetem præferre cubili,
Sumere nocturnos meretrix Augusta cucullos.

v. 130.

Obscurisque genis turpis fumoque lucernæ,
Fœda lupanaris tulit ad pulvinar odorem.

31. *Macte.*] Magis auctus esto.

Sententia dia Catonis.] Hujus viri gravis & censorii auctoritate, vult ille libidinosus juvenis flagitia sua defendere. Scilicet Cato videns hominem honestum è lupanari exeuntem quoquo modo laudavit: at cùm ventitantem illuc sæpiùs animadvertisset, ita dicitur allocutus: Adolescens, laudavi te, quòd huc interdum venires, non quòd istic habitares.

34. *Descendere.*] Apta vox. Nam sub fornicibus & subterraneis locis erant ganea.

36. *Mirator Cupiennius.*] Cupiennius Libo Cumanus, Augusti familiaritate clarus, cultûs verò corporis nitorisque studiosissimus: sectator erat mulierum veste candidâ indutarum, scilicet matronarum, ut posteà dicemus.

37. *Audire est operæ pretium, &c.*] Ennii sunt hi versus ab Horatio paulum immutati. Sic ille

Audire est operæ pretium procedere rectè
Qui rem Romanam Latiumq; augescere vultis.

39. *Corrupta dolore voluptas.*] Ad Epicuri mentem adulteria proscribit non velut turpia, sed quasi remoras voluptatis, scilicet periculis & malis circumsepta. Præclare Cicero in Anton. *Libidinosi, avari, facinorosi veræ laudis gustum non habent.* At debuisset damnare saltem ut iniqua, & lumini naturali adversa: *Quod tibi nolis fieri, alteri ne feceris.*

41. *Hic se præcipitem, &c.*] Quoniam, ut mox è Cicerone dixi, luxuriosi non ducuntur amore recti, saltem pœnarum metu nonnunquam deterrentur. Valer. Maxim. lib. 6. cap. 1. n. 13. *Sed ut eos, inquit, strictim percurram, qui in vindicandâ pudicitiâ dolore suo pro publicâ lege usi sunt. Sempron. Musca C. Gallium deprehensum in adulterio flagellis cecidit: C. Memmius, L. Octavium similiter deprehensum nervis contudit. Carbo Attienus à Vibieno, item M. Pontius a Pub. Cernio deprehensi castrati sunt, &c.*

Se præcipitem tecto dedit.] Fugiens vindicem maritum.

Ille flagellis Ad mortem cæsus.] Gellius l. 17. c. 18. ex Varrone, *C. Sallustius scriptor seriæ illius & severæ orationis, in cujus historiâ notiones Censorias fieri atque exerceri videmus, in adulterio deprehensus, ab Annio Milone loris benè cæsus est: & cùm dedisset pecuniam dimissus.* Idem refert Asconius. Juvenal. Sat. 10. v. 311.

. . . . *fiet adulter*
Publicus, & pœnas metuet quascumque maritus
Exigit iratus: nec erit felicior astro
Martis, ut in laqueos nunquam incidat . . .
. . . . *necat hic ferro, secat ille cruentis*
Verberibus: quosdam mœchos & mugilis intrat.

Prædonum

Prædonum in turbam: dedit hic pro corpore nummos:
Hunc perminxerunt calones: quin etiam illud
Accidit, ut cuidam testeis caudamque salacem 45
Demeteret ferrum: Jure omnes: Galba negabat.
Tutior at quanto merx est in classe secundâ:
Libertinarum dico: Sallustius in quas
Non minùs insanit, quàm qui mœchatur. At hic si
Quà res, quà ratio suaderet, quáque modestè 50
Munificum esse licet, vellet bonus atque benignus
Esse; daret quantum satis esset, nec sibi damno, [523]
Dedecoriq; foret. Verùm hoc se amplectitur uno:
Hoc amat, hoc laudat. Matronã nullam ego tango,
Ut quondam Marsæus amator Originis: ille 55
Qui patrium mimæ donat fundumque laremque,
Nil fuerit mî, inquit, cum uxoribus unquã alienis.
Verùm est cum mimis, est cum meretricibus: unde

currit in sævas grassatorum manus. Alius pecunia redemit corpus *Meritò* factum *cuncti* dicunt. *Galba* verò *negabat. Sed quàm securior est merx in mediâ conditione! Libertinarum dico*: scilicet *erga quas Sallustius non minùs insanum se præstat, quàm qui* matronas *sectatur. Verùm enimverò si vellet ille esse munificus ac liberalis, quantum facultates & ratio permitterent, & quatenus decet esse moderatè liberalem; donaret quantum sufficeret, neque sibi detrimentum afferret, & probrum. At* contrà *illud solum in se æstimat, prædicat, venditat: Ego nullam tango matronam; sicut olim Marsæus iste Originis amasius, qui mimæ tribuit paterna prædia, & domum; dicitque: Mihi* quidem *nulla* consuetudo *fuerit unquam cum conjugibus aliorum. Atqui est cum mimis, est cum meretricibus;*

ANNOTATIONES.

44. *Calones.*] Servi militum, quòd palos & ligneas clavas gerebant ita dicti, item *clavatores* ob eam causam. Et quilibet servi *calones* vocati sunt à ferendis lignis, quæ Græcè κᾶλα.

46. *Jure omnes.*] Omnes aiunt, jure illos puniri; & dignas flagitio pœnas dedisse.

Galba negabat.] Salsa ironia in Servium Galbam Jurisconsultum, qui cùm esset famosus adulteriis, sui similium libens patrocinium suscipiebat.

47. *Tutior at quanto merx.*] Lex Julia plecti jubebat eos solùm, qui peccâssent in ingenuas, quæ nec quæstum corpore fecissent, nec artem ludicram aut lenocinium exercuissent, nec in scenam operam locâssent.

In classe secundâ.] Tres Poëta classes mulierum statuit: 1. Matronarum. 2. Libertinarum. 3. Meretricum.

48. *Sallustius.*] Is est de quo lib. 2. Od. 2. Nonnulli perperam intelligunt ejus avunculum C. Sallustium Crispum historiæ scriptorem. At quamvis mores conveniant, non ità ratio temporum, ut observat eruditè Torrentius. Hic à Censoribus in Senatu reprehensus, quòd in libertinas insaniret, respondit se matronas non affectari, quasi se criminis expertem excusans, ejectus verò est à Senatu. Vide Bell. Catilin.

49. *Mœchatur.*] Vox ista propriè hîc ponitur pro eo, qui alienam uxorem ingenuam quidem in adulterium pellicit.

52. *Damno, Dedecorique.*] Damno bonorum, & famæ.

53. *Hoc se amplectitur uno.*] Uno libertinarum amore sibi placet, ob hoc unum se laudat & venditat, quòd libertinas duntaxat, non autem matronas consectetur.

55. *Marsæus, &c.*] Ignotus ille nobis Originis mimæ & meretricis amator. Tres eo tempore fuerunt insignes meretrices. Origo, Arbuscula, Cytheris. Hanc Lycorim vocat Virgilius Eclogâ ultimâ, Gallo Poëtæ priùs delectam, quæ postea Antonium in castra secuta est.

57. *Nil fuerit mi, inquit, &c.*] Sic Marsæus extenuare nititur suam libidinem flagitiosamque nequitiam.

58. *Verùm est cum mimis, &c.*] Respondet Horatius. Esto, nihil tibi sit cum uxoribus alienis; at insanis erga mimas & meretrices, à quibus famæ damnum trahis damno rei familiaris gravius: quanquam utrumque inde provenit. Plaut. Trucul. *Meretrix ut mare quod das devorat, nec apparet usquam: miserum infert in pauperiem; privat bonis, luce, honore, amicis.* Sapiens Rex Proverb. 5. *Ne attendas fallaciæ mulieris, favus enim distillans labia meretricis; & nitidius oleo guttur ejus. Novissima autem illius amara quasi absinthium, & acuta quasi gladius biceps. Pedes ejus descendunt in mortem, & ad inferos gressus illius penetrant . . . . longè fac ab eâ viam tuam; & ne appropinques foribus domus ejus, ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli, ne fortè impleantur extranei viribus tuis, & labores tui sint in domo alienâ, &c.*

Fama

Fama malũ gravius quàm res trahit. An tibi abundè
Perſonam ſatis eſt, non illud quidquid ubique 60
Officit, evitare? bonam deperdere famam,
Rem patris oblimare, malum eſt ubicunque.
Quid inter-
Eſt in matronâ, ancillâ, peccesve togatâ?
Villius in Fauſtâ Sullæ gener, hoc miſer uno [524]
Nomine deceptus, pœnas dedit uſque ſuperque 65
Quàm ſatis eſt, pugnis cæſus, ferroque petitus,
Excluſus fore, cùm Longarenus foret intùs.
Huic ſi mutonis verbis mala tanta videntis (à te
Diceret hæc animus, Quid vis tibi? numquid ego
Magno prognatum depoſco conſule cunnum, 70
Velatumque ſtolâ, mea cùm conferbuit ira?
Quid reſponderet? Magno patre nata puella eſt.
At quanto meliora monet, pugnantiaque iſtis
Dives opis natura ſuæ. Tu ſi modò rectè
Diſpenſare velis, ac non fugienda petendis 75
Immiſcere; tuo vitio, rerumne labores,
Nil referre putas? Quare, nè pœniteat te, [525]
Deſine matronas ſectarier: unde laboris

à quibus graviorem perniciem depromit exiſtimatio, quàm res familiaris. *Sufficitne tibi fugere perſonam, non* autem *quodcunque ubicunque noset? Perdere bonam exiſtimationem, dilapidare patrimonium, ſemper malum eſt. Quid refert utrum pecces in matronâ,* an in *libertinâ,* an in *meretrice? Villius Syllæ gener, infelix eo duntaxat nomine illuſus, ob Fauſtam pœnas luit ſecundum & ultra meritum, pugnis contuſus, & ferro appetitus; ejectus domo, cum Longarenus eſſet intus. Quod ſi libidinis tot & tanta incommoda cernentis nomine mens tali* homini *loqueretur iſta: Quid petis? quando meus ardor fuerit accenſus, an ego a te flagito mulierem illuſtri conſule genitam, & ſtolâ veſtitam? Quod reſponſum daret?* nempe *illuſtri patre orta eſt puella. Verùm quanto meliora & his contraria ſuadet natura ſuis opibus locuples! Si modò tu bene uti velis, & non confundere evitanda cum exoptandis; an credis nihil intereſſe utrum egeas, per tuam vitioſam cupiditatem, an per rerum* penuriam? *Quapropter ut non doleas* aliquando, *abſtine deperire matronas; unde*

ANNOTATIONES.

62. *Quid intereſt, &c.*] Ex opinione Stoicorum paria eſſe quævis peccata dicentium.

63. *In matronâ, ancillâ, peccesve togatâ*] Tres gradus peccati ſtatuit Poëta; in matronâ, in libertinâ, in meretrice. Has triplex veſtis colorisque genus diſtinguebat. Matronæ ſtolâ candidâ induebantur: ancillæ ſive libertinæ togâ pullâ: meretrices Coâ ſeu pellucidâ. Errat vetus interpres his attribuens quod erat libertinarum; ait nempè meretriciam togam pullam fuiſſe, quod refellitur vel ex ſequenti textũ, id quod mox dixi, ſtabiliente. Porrò eſt operæ-pretium obſervare matronas, quæ adulterii convictæ à viris repudiabantur, ſtolâ candidâ ſolitas exui, & togâ veſtiri, ignominiæ causâ. *Stola plebeiis quamvis honeſtis non dabatur; ſiquidem Patriciæ & grandes natu matres tam deferebant honoris causâ. Erat enim ad imos pedes fluxa, quam inſtita contexta ambibat.* Contrà, *meretrices togam ſubductiorem,* & virili ſimilem geſtabant. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 18. Feſtus: *Matronas appellabant, quibus ſtolam habendi jus erat.* Non. Marcell ex Varrone, *Toga commune veſtimentum, diurnum & nocturnum; muliebre & virile.*

64. *Villius in Fauſtâ Sullæ gener.*] Villiorum familia Romæ nobilis. Villius iſte non reverà gener, ſed ob frequentiſſimam cum Fauſtâ Sullæ filiâ conſuetudinem, ita vocatur: ſeu quòd eam uxorem ſibi fore ſperaret. Unde ſequitur; *hoc miſer uno nomine deceptus.* Grandi ſcilicet nomine, ex antiquâ Scipionum gente: à quorum moribus ac virtutibus degener Sylla, magiſtratus tamen, Quæſturam, Conſulatum, Dictaturam, ac demum tyrannidem, peſſumdatâ Rep. occupavit. Cic. in Verr.

67. *Longarenus.*] Ignobilis quiſpiam, Villio tamen felicior mœchus, & gratioſior Fauſtæ.

68. *Huic ſi mutonis verbis, &c.*] Proſopopœia paulum obſcœna, ſed lepida & elegans.

76. *Tuo vitio rerumne labores.*] Noſtro vitio laboramus, cùm dolemus non adeſſe perdicem aut phaſianum: at rerum vitium ſeu penuria eſt, ſi deſit panis aut cibus vulgaris quilibet.

78. *Matronas ſectarier.*] Ulpian. *Aliud eſt appellare, aliud ſectari. Appellare eſt blandâ oratione alterius pudicitiam attentare; aſſectatur qui tacitus frequenter ſequitur: aſſidua enim aſſectatio præbet nonnullam infamiam.*

Plus

Plus haurire mali est, quàm ex re decerpere fructus.
Nec magìs huic inter niveos viridesque lapillos, 80
Sic licet hoc Cerinthe tuũ, tenerũ est femur, aut crus
Rectius: atque etiam melius persæpè togatæ.
Adde huc quod mercem sine fucis gestat: apertè
Quod venale habet ostendit: nec si quid honesti est,
Jactat, habetq; palam, quærit quo turpia celet. 85
Regibus hic mos est: ubi equos mercantur, opertos
Inspiciunt: ne si facies (ut sæpè) decora
Molli fulta pede est, emptorem inducat hiantem,
Quod pulchræ clunes, breve quod caput, ardua
cervix. 89
Hoc illi rectè: ne corporis optima lynceis [526]
Contemplere oculis; Hypsæâ cœcior, illa
Quæ mala sunt spectes. O crus! ô brachia! verùm
Depygis, nasuta, brevi latere, ac pede longo est.
Matronæ præter faciem nil cernere possis,
Cætera, ni Catia est, demissâ veste tegentis. 95
Si interdicta petes, vallo circumdata, (nam te

plus mœroris percipitur, quam utilitatis ex re colligitur. Enimverò non est huic mollius femur, aut crus decentius, inter lapillos candidos ac virides; (Id verò tuum sit licet, ô Cerinthe) imò sæpiùs pulcrius est *plebeiæ. Adde quod* hæc *mercem portat haud fucatam: ac si quid est venustum, haud venditat & ostentat:* neque *satagit occultare quod pravum est. Ista est consuetudo divitibus, quando emunt equos, obtectos considerant, ne facies (quod non rarò* fit*) elegans si tenerâ ungulâ subnixa fuerit,* in errorem *impellat emptorem avidum*; *eò quòd* sint *decoræ clunes, breve caput, erectæ cervix. Illi rectè* quidem *hoc* faciunt. Tu ergo pariter *ne oculis acutissimis intuearе* partes *corporis formosas; Hypsææ* verò *cœcior, ea quæ deformia sunt aspicias. O crus* venustum! *ô brachia* concinna! at * * * *grandiori est naso, brevi latere, & pede longiori.* Prætereà *nihil matronæ præter vultum videre queas, cæteras* partes *abscondentis prolixâ stola*; *nisi* fortè *Catia est. Quòd si cupias* cernere *denegata,* quasi *munimentis cincta*;

ANNOTATIONES.

80. *Niveos viridesque lapillos.*] Uniones, & smaragdos.

81. *Sit licet hoc Cerinthe tuum.*] Is erat amator pariter & deliciæ matronarum mundo muliebri splendentium: singulari formæ gratiâ præstabat: Sulpitiæ Servii filiæ in primis carus. De eo Tibullus multa.

83. *Mercem.*] Corpus mercenarium, turpi quæstu venale.

86. *Regibus.*] Nobiles ac divites appellantur sæpe reges ob potentiam & auctoritatem, quam eis confert pecunia, cui omnia obediunt

Opertos inspiciunt.] Pugnant exemplaria. Plura certe *opertos* habent. Sensus est; opertos mercantur equos, ne venustas corporis statim capiat emptorem, faciatque ut vitium pedum non attendat, quod tamen in equo præcipuum est. Xenophon in libello de re equestri docet, in equo primam esse pedum considerationem: quoniam ut parum prodest ædium elegantia, si fundamentis superstructa sint vitiosis: ità equus est inutilis, qui pedibus haud firmis fuerit. Cavendum igitur maximè ne sit ungula mollior ac tenuior, &c. Quidam antiqui codices habent *apertos*, quod placet nonnullis, ob clariorem certè sensum.

88. *Hiantem.*] Præ admiratione partium quarumdam valdè concinnarum; præque emendi cupiditate.

89. *Pulchræ clunes, &c.*] Virgil. Georgic. 3

. . . . *illi ardua cervix*
Argutumq; caput, brevis alvus, obesaq; terga.

Non Marcell. hunc Horatii locum affert, ut ostendat *clunes* feminino genere poni, quas Plautus masculinas facit: *clunes desertos gero.*

90. *Lynceis oculis.*] Quales habuit Lynceus Apharei filius, quem fabulati sunt ad terræ centrum pervidisse, eò quòd primus e fodinis metalla eruisset.

91. *Hypsæâ cœcior.*] Hæc ex illustri Plautiorum stirpe vitiosos, ut aiunt, oculos habebat. Fortè notatur ab Horatio, quod invenustum quempiam deperiret.

92. *O crus! ô brachia!*] Quasi diceret Poëta: dum admiraris crus & brachia tuæ amasiæ, non advertis alia omninò deformia.

93. *Depygis.*] Quasi sine pyga, πυγὴ, natas. Epod. 8. *aridas nates*, additque: *femur tumentibus exile suris additum*: quod hîc significat per *breve latus.*

Nasuta.] Catull.

Salve nec minimo puella naso,
Nec bello pede, &c.

Pede longo.] Ovidius.

Pes erat exiguus: pedis hæc aptissima forma est.

95. *Catia.*] Hæc domi nobilis quidem, sed parum casta & pudica, breviori instar meretricum amictu utebatur, ut sui venustatem corporis palam exhiberet.

96. *Interdicta.*] Partes maximè tectas & multiplici tunicà vallatas.

Hoc

Hoc facit inſanum) multæ tibi tum officient res;
Cuſtodes, lectica, ciniflones, paraſitæ,
Ad talos ſtola demiſſa, & circumdata palla,
Plurima quæ invideant purè apparere tibi rem. 100
Altera nil obſtat. Coïs tibi pœnè videre eſt [527]
Ut nudam, ne crure malo, ne ſit pede turpi:
Metiri poſſis oculo latus. An tibi mavis
Inſidias fieri; pretiumque avellier antè
Quàm mercem oſtendi? Leporem venator ut altâ 105
In nive ſectatur, poſitum ſic tangere nolit:
Captat, & apponit: meus eſt amor huic ſimilis? nam
Tranſvolat in medio poſita, & fugientia captat.

(quippe hos te inſanire facit) plurimæ res tunc impedimento tibi ſunt; cuſtodes, lectica, cinerarii, paraſitæ, ſtola ad talos demiſſa, & palla circumjecta, multa impedientia ne res a te manifeſte videatur. Altera nihil impedit. Per *Coas* enim veſtes *licet tibi cernere fere quaſi nudam; ſi pravo ſit crure, aut pede: latus oculis dimetiri queas. An* verò *mavis decipi, & mercedem tibi prius extorqueri, quàm merx exhibeatur?* Atenim cantabis mihi iſtud: *ut venator leporem in celsâ nive proſequitur: appoſitum verò ſine labore nec attingere dignatur. Capit* autem, & jucunde tum *apponit. Huic ſimilis eſt meus amor,* inquis; *contemnit enim in propatulo conſtituta, ardua verò deſiderat.*

ANNOTATIONES.

98. *Lectica.*] Clauſa ſane & operta; Torrentius hîc acri ut ſolet judicio, contra cæteros Interpretes depugnans, non intelligendum vehiculum contendit, ſed interius aliquod in ædibus conclave, quo ſe matronæ continerent; qualis erat lecticula illa lucubratoria Auguſti apud Sueton. cap. 78. Ejuſmodi quoque lecticulam domeſticam agnoſcit Juſt. Lipſius Elect. 1. cap. 19.

Ciniflones.] A flando in cineres dicuntur *ciniflones*, qui calamiſtra, acus, veruta calefaciebant in calidis cineribus, ad criſpandos mulierum crines: item cinerarii; necnon ornatrices, Gall. *Coeffeuſes.* Ang. **Tire women.**

Paraſitæ.] Garrulæ quædam & aſſentatrices mulieres, ad captandum cibum expeditæ.

99. *Palla.*] Amplus & ſinuoſus amictus tunicæ & ſtolæ ſuperindui ſolitus, velut pallium quoddam honeſtæ mulieri proprium. Non. Marcell. Gall. *Manteau de ceremonie*; ſimile prope veſtimentum hodie vocant, *un ſurtout.* Angl. **a Morning-Gown.**

101. *Coïs.*] Veſtibus bombycinis, tenuibus, pellucentibus, ex inſula Co, ſive Coo, ſitâ in mari Ægæo ad oram Cariæ littoralem, vernac. *Lango*; quæ tam ferax & dives, ut proverbium eſſet: *quem Cos non nutrit, hunc nec Ægyptus*, Euſtath. Coas veſtes Juvenalis appellat *multitia*: Galli *de la gaze.* Harum inventio tribuitur Pamphilæ cuidam mulieri ex inſulâ Coo. Ariſtot. Hiſtor. animal. lib. 6. Tibul. lib. 2. Eleg. 3.

Illa gerat veſtes tenues, quas femina Coa
Texuit, auratas diſpoſuitque vias.

Propert. lib. 2. Eleg. 1. init.

Sive togis illam fulgentem incedere Coïs.

Varro *togas vitreas* appellat. S. Hieron. ad Lætam ita ſcribit: *Talia paret veſtimenta, quibus pellatur frigus, non quibus veſtita corpora nudentur.*

Et te monitum velim, lector, in quibuſdam vett. codd. legi, *Chlorin* pro *Coïs.* Porrò jam ſuprà inſinuavimus iſtis veſtibus Romæ quidem ſolas meretrices indui conſueviſſe.

105. *Leporem venator ut alta, &c.*] Hi ſunt è Callimacho verſiculi, veluti cantiunculæ quædam, quam Horatius ponit in ore ſectantis matronas. Senſus eſt: ut venator leporem per nives ſectari & capere gaudet, quem appoſitum ſibi abſque ullo labore nec tangere dignetur: captum autem venando & cum difficultate libens apponit ſibi & amicis: ſic ego, inquit ille, paratas cuivis togatas ſperno: at matronas depereo, quibus frui arduum eſt.

Captat & apponit.] Ingens hîc pugna, ingens diſſenſio. Sagaciter Lambinus ità correxit. Omnes tamen codices huc uſque habuerunt, *cantat.* Interpretes in anguſtiis conſtituti venatorios clamores, quibus revocari ſolent canes, adhibuerunt, & Xenophontem afferunt præcipientem varios tonos vocis adhibendos, acutum, gravem, parvum, magnum: & ſic vocem *cantat* explicant, ſeque ut licet expediunt. Verùm ſi retinenda vetus lectio, *cantat*, referendum eſt ad cantilenam quam matronarum ſectator canit: & vox *apponit*, explicanda eſt, *addit*, ſeu *proſequitur*: ut ingenioſè ſolerterque Dacerius noſter ſuboдoratus eſt & ſenſit.

Hiſcene verſiculis ſperas tibi poſſe dolores, 109
Atque æſtus, curaſque graves è pectore pelli?
Nonne cupidinibus ſtatuit natura modum; quem [528]
Quid latura ſibi, quid ſit dolitura negatum.
Quærere plus prodeſt, & inane abſcindere ſoldo?
Num, tibi cùm fauces urit ſitis, aurea quæris
Pocula? Num eſuriens faſtidis omnia præter 115
Pavonem rhombumque? Tument tibi cum inguina, num, ſi
Ancilla, aut verna eſt præſto puer, impetus in quem
Continuò fiat, malis tentigine rumpi?
Non ego: namque parabilem amo Venerem facilemque:
Illam, Pòſt paulò; Sed pluris; ſi exierit vir; 120
Gallis hanc, Philodemus ait: ſibi, quæ neq; magno
Stet pretio, neque cunctetur, cum eſt juſſa, venire;
Candida rectaque ſit, munda hactenus; ut neque longa,
Nec magis alba velit, quàm det natura, videri. [529]
Hæc ubi ſuppoſuit dextro corpus mihi lævum;
Ilia, & Ægeria eſt: do nomen quodlibet illi. 126

An igitur *ejuſmodi cantilenâ ſperas corde tuo abigi poſſe anxietates, ſolicitudines, mœroreſque moleſtiſſimos? Numquid natura non ponit cupiditatibus modum, quem inveſtigare ſatius eſt,* videlicet *quid ſibi denegatum patienter ferat, & quid doleat; atque inutile amputare à ſolido? An quando ſitis urit tibi fauces, aurea quæris pocula? An fame urgente ſpernis omnia præter pavonem & rhombum?*
* * * * * * * *
* * * * * * * *
* * * * * * * *
* * * * * * * *
Non ego certè. *Quippe amo Venerem promptam & expeditam.* Quæ verò dicit: *Paulò poſt; at majori pretio; ſi vir diſceſſerit: illam Philodemus ait Gallis* relinquendam: *ſibi* autem peti eam, *quæ nec cariori pretio conſtet, nec moretur venire cùm advocatur: candida ſit, & recta, adeò concinna, ut non cupiat apparere grandior, aut candidior, quàm natura conceſſit,* * * * * * * * * * * * * * *hæc* mihi *Ilia & Ægeria eſt: illi tribuo quodcunque elogium.*

ANNOTATIONES.

109. *Hiſcene verſiculis.*] Horatius ad illum qui cantavit Callimachi verſiculos, reſpondet; ſiccine per leviculam cantionem ſperas eluctari graves curas, & mœrores, aliaque mala, quæ matronarum amorem comitantur? an non ſatius tibi foret modum ſequi à naturâ præſcriptum? &c.

113. *Inane abſcindere ſoldo.*] *Inane,* quo ſibi denegata natura facilè careat: *ſoldo,* ſive ſolido & neceſſario, quod ſine dolore nequeat non habere, ſibique negari haud patienter ferat.

114. *Aurea quæris Pocula?*] Senec. Epiſt. 120. *Natura hoc unum jubet, ſitim extingui. Utrum ſit aureum poculum, an cryſtallinum, an Tiburtinus calix, an manus concava, nihil refert. Itaque Horatius negat ad ſitim pertinere, quo poculo aqua, aut quàm eleganti manu miniſtretur.*

116. *Pavonem.*] *Hunc cibi gratiâ Romæ primus occidit orator Hortenſius, additiali cœnâ ſacerdotii: ſaginare primus inſtituit circa noviſſimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco, ex eoque quæſtu reditus ſeſtertium ſexaginta M. babuit,* Plin. lib. 10. cap. 20. Varro, Ælian. Vide Macrob. lib. Saturnal. 3. cap. 13. ubi ſcribit: *M. Varro de pavonibus in villâ nutriendis loquens, ſic ait: primus hos Q. Hortenſius augurali cœnâ dicitur poſuiſſe.* Hinc factum *ut ova eorum* denariis væneant *quinis, ipſi facilè quinquagenis, &c.*

Rhombum.] Exquiſiti ſaporis piſcem. Gall. *turbot.* De eo Epod. 2. v. 50.

121. *Gallis.* Cybeles ſacerdotibus, eviratis, caſtratis, adeoque moram ſponte ferentibus.

Philodemus. Quis ille, incertum. Afferunt vulgò Poëtam Epicureum, patriâ Gadaræum, qui Græcè ſcripſit quædam Epigrammata. Meminêre Strabo, Aſconius, &c.

123. *Neque longa, &c.*] *Adjuta cothurnis,* ut ait Juvenal. Sat. 6. v. 505.

124. *Magis alba.*] Pictis & dealbatis cretâ vel ceruſsâ genis, *ceruſſatis buccis,* ut loquitur Cicero in Piſon. Propert. lib. 3. Eleg. 23.

Cum tibi quæſitus candor in ore foret.

Martial. lib. 7. Epig. 24.

Ceruſſatâ candidiora cute.

126. *Ilia & Ægeria eſt.*] Tanti facio, quanti Iliam Romuli matrem & Ægeriam Nympham, cum quâ Numæ conſuetudo.

*Nec metuo * * * * nè vir redeat rure; fores effringantur; canis latret; ædes ingenti fragore concussæ undique percrepent: fœmina pallens descendat è cubili; ancilla conscia exclamet se infortunatam: hæc timeat cruribus; deprehensa doti; ego denique mihi. Fugiendum est veste non cinctâ, & pedibus nudis: nè luant nummi, nates, vel demum existimatio. Miserum est deprehendi: vincam etiam Fabio judice*

Nec vereor, ne, dum futuo, vir rure recurrat
Janua frangatur: latret canis: undique magno
Pulsa domus strepitu resonet: vel pallida lecto
Desiliat mulier: miseram se conscia clamet: 130
Cruribus hæc metuat, doti deprensa, egomet mî
Discinctâ tunicâ fugiendum est, ac pede nudo
Ne nummi pereant, aut pyga, aut denique fama
Deprendi miserum est: Fabio vel judice vincam

ANNOTATIONES.

129. *Vel pallida.*] Alii legunt, *væpallida*, ut apud Pers. *vægrandis*, augente significationem particulâ: valde pallens & pavens.

130. *Conscia.*] Adulterii conciliatrix, vel simpliciter *conscia*, herilis flagitii particeps ancilla: proindeque metuens nè iratus herus furorem in ipsam vertat, ejusque crura fuste verberet, truncet, frangat.

131. *Doti deprensa.*] Uxor à viro deprehensa in adulterio metuat suæ doti; id est, nè dotem amittat. Hanc enim illi adimebat lex Julia, & marito adjudicabat: interficere verò deprehensam patri quidem permittebat, non autem marito; cui tamen id licuit ante Juliam legem. Ulpian. regul. Tit. 6. Cato apud Gellium lib. 10. cap. 23. Valer. Max. lib. 8. cap. 2. ubi insigne C. Marii judicium in C. Titinnium Minturnensem, qui cùm Fanniam uxorem in adulterio deprehensam repudiâsset, ac dote spoliare conaretur; Marius Fanniam impudicitiæ ream sestertio num mo, Titinnium autem summâ totius dotis damnavit: præfatus se hanc judicandi rationem secutum, quòd sibi liqueret Titinnium impudicam eo animo duxisse, ut ejus doti insidias strueret.

Egomet mî.] Ne verbera, plagas, necem subire cogar, aut saltem pecuniâ me redimere.

133. *Aut pyga.*] Ne mihi perna succidatur; aut raphanismum patiar. De eo Juvenalis antè citatus.

Aut fama.] Lex enim infamiam adulteris inurebat.

134. *Fabio vel judice vincam.*] Hunc celebrem eo tempore Jurisconsultum salsè notat Horatius: *vincam*, inquiens, *judice Fabio*, qui in adulterio aliquando deprehensus malo suo expertus est, *miserum* esse *deprehendi.*

SATIRA III.

Aliena quisque peccata videt, ad propria cæcutit. Vitia leviora in amicis debent excusari. Malè Stoïci asserunt paria esse omnia peccata.

Cunctis hoc inest vitium cantoribus, ut cum familiaribus rogati cantare, semper renuant; minimè rogati

OMnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos [530]
Ut nunquam inducant animum cantare rogati,

ANNOTATIONES.

1. *Omnibus hoc.*] Serium nihil præfert ac spondet prima frons hujus Satiræ: at si totam spectes, nihil usquam serium magis. Itaque in hac, ut & in præcedenti, callidus ubique Horatius & summè vafer, ab jocoso exordio quibus animum lectoris excitat, ad graviora quæque sensim progreditur, ac morum præceptiones insinuat præstantissimas. Hîc scopus est, Virgilium *animæ dimidium suæ* tueri adversus obtrectatores quosdam, qui *ingentis* alioqui virum *ingenii*, ob leviora quæpiam vitia, iniquiùs vellicabant.

Injussi

Injussi nunquam desistant. Sardus habebat
Ille Tigellius hoc. Cæsar, qui cogere posset,
Si peteret per amicitiam patris, atque suam, non 5
Quidquam proficeret; si collibuisset, ab ovo
Usque ad mala citaret, Io Bacche, modò summâ
Voce, modò hac, resonat quæ chordis quatuor, imâ. [531]
Nil æquale homini fuit illi: sæpè velut qui
Currebat fugiens hostem, persæpè velut qui 10
Junonis sacra ferret. Habebat sæpè ducentos,
Sæpè decem servos. Modò Reges, atq; Tetrarchas,
Omnia magna loquens: modò, Sit mihi mensa tripes, &

nunquam cessent. Id habebat Tigellius ille Sardus. Augustus, qui cogere potuisset, si rogaret per benevolentiam patris, & suam, nihil obtinebat. Quòd si placeret, ab ovo usque ad poma recitabat, Io Bacche, nunc supremâ voce, jam infimâ quæ resonat in *fidibus quatuor. In illo homine nihil simile erat : qui interdum currebat quasi hostem fugeret, aliàs* lentus incedebat, *tanquam Junonis sacra portaret. Aliquando famulos habebat ducentos, sæpius decem. Nunc jactitans reges & præfectos, & cuncta summa : mox verò* aiebat*: Adsit mihi* tantùm *mensa tripes, &*

ANNOTATIONES.

3. *Sardus Tigellius.*] Vel nomen est proprium *Sardus*, vel gentile ab Sardiniâ patriâ. Neque certè idem est qui Hermogenes, de quo postmodum. Utrique nomen *Tigellius* : at hic vivebat adhuc dum hæc Poëta scriberet, ut legenti patet : ille verò jam vitâ cesserat : quod quidem perspicuum est ex Satiræ præcedentis initio.

4. *Cogere posset.*] Pro summâ & Imperatoriâ auctoritate.

5. *Patris.*] Patris sui per adoptionem, Julii nempè Cæsaris, à quo Tigellius beneficiis haud mediocribus, & gratiâ singulari honoratus fuerat, ut dictum est in superioribus.

6. *Ab ovo usque ad mala.*] A principio cœnæ ad finem. Poma & bellaria ad secundam mensam pertinere, notum est: initium verò cœnæ duci ab ovis, vel Epistola ad Pœtum quæ est 20. lib. 9. Cic. satis ostendit: *integram famem ad ovum affero*, inquit. Hinc & Apuleius ova *gustulum* cœnæ vocat. Vide Just. Lips. antiq. Lect. lib. 3.

7. *Citaret, Io Bacche.*] Recitaret carmen ab ipsomet forte compositum, sic incipiens: *Io Bacche*: vel cujus hoc esset epodium rhythmi, versiculus intercalaris, recantatio, Gall. *le refrein, la reprise.* Apage qui legunt, *Io Bacchæ*, id est, Bacchantes. Te verò, lector, nè moveat brevis syllaba in voce, *Bacche*; id enim & concinnum & elegans, cùm ipsa formula citatur.

Summâ Voce.] Acutissima. Gall. *le dessus.*

8. *Imâ.*] Gravissimâ. Gall. *la basse.*

Resonat quæ chordis quatuor.] Tigellius voce pariter & fidibus canebat, tetrachordo scilicet, seu instrumento musico quatuor chordarum, modò supremas modò infimas tangens partes, voci nunc summæ nunc imæ accommodans: vel summos imis modulos ac numeros ex arte miscens atque attemperans.

9. *Nihil æquale homini fuit illi.*] Ille homo sibimet passim dissimilis erat, varius, inconstans.

Sæpè Currebat, &c.] Sallust. in Catilin. *citus modò, modò tardus incessus erat.* Cic. Offic. 1. n. 131. *Cavendum est autem, nè aut tarditatibus utamur in gressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse videamur: aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates: quæ cum fiunt, anhelitus moventur, vultus mutantur, ora torquentur: ex quibus magna significatio fit, non adesse constantiam.* Vide Senec. Epist. 22.

10. *Velut qui Junonis sacra ferret:*] Proverbium est ἡραῖον βαδίζειν, *Junonium, seu Junonis ad instar procedere*: inde natum, quod Junonii incessus gravitas & majestas celebretur. Virg. Æneid. 1. v. 50. Quapropter etiam boves ad ejus sacra quæsitas idem refert Georg. 3. v. 532. nimirùm ob tarditatem. Hinc & virgines dictæ κανηφόροι, quæ gravi & lento gradu procedebant in Junonis sacra, imposita capitibus canistra ferentes, in quibus continebantur res ad illa necessariæ. Cic. in Verrem: *Erant præterea ænea duo signa, eximiâ venustate, virginali habitu atque vestitu: quæ manibus sublatis sacra more Atheniensium virginum reposita in capitibus sustinebant. Canephoræ ipsæ vocabantur.* Ovid. 2. Metamorph.

Illo forte die castæ de more puellæ
Vertice supposito festas in Palladis arces
Pura coronatis portabant sacra canistris.

Ex his patet canephoras extitisse Junoni, Cereri, Palladi. Vide lib. 2. Sat. 8. v. 14.

12. *Tetrarchas.*] Præfectos quatuor provinciis.

13. *Sit mihi mensa tripes.*] Paulò ante grandia & summa quæque in ore habebat: jam verò ait pauca & parva sufficiunt: modicam & vilem volo supellectilem: satis mihi est una *mensa tripes*, &c. ut vulgò. Nam magnatibus non

 Concha

concha puri salis, ac toga quantumvis crassa, quæ arcere frigus valeat. Huic autem *parco paucis contento si donâsses decies centena, post quinque dies nihil supererat in crumenâ. Vigil traducebat noctes usque ad* lucem *matutinam: die verò integrâ dormiebat. Nihil unquam fuit æquè sibi dissimile. Jam mihi non nemo dixerit: Tu* autem *quid? nullane habes vitia? Quinimo diversa* habeo, *nec forsitan leviora. Cum* aliquando *Mænius reprehenderet Novium absentem, quidam dixit: Heus tu, non teipsum nôsti? an velut incognitum nobis imponere contendis?* Tum *Mænius respondit, Ipse mihi indulgeo.* Atqui, retulit alter, *iste amor insanus est & iniquus ac reprehensionem meretur.* Enimverò *quandoquidem perspicis tua vitia, lippiens oculis unctis; quare in peccatis amicorum adeò perspicax es, velut aquila, aut anguis Epidaurius? Verum tibi vicissim accidit,*

Concha salis puri, & toga, quæ defendere frigus, [532]
Quamvis crassa, queat. Decies centena dedisse
Huic parco paucis contento, quinque diebus 1[6]
Nil erat in loculis. Noctes vigilabat ad ipsum
Manè, diem totam stertebat: nil fuit unquam
Sic impar sibi. Nunc aliquis dicat mihi: Quid tu?
Nullane habes vitia? Imò alia, haud fortasse minora. 20
Mænius absentem Novium cùm carperet. Heus tu
Quidam ait, ignoras te? an ut ignotum dare nobis
Verba putas? Egomet mî ignosco, Mænius inquit.
Stultus & improbus hic amor est, dignusq; notari.
Cùm tua pervideas oculis mala lippus inunctis: [533]
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum, 26
Quàm aut aquila, aut serpens Epidaurius? at tibi contrà

ANNOTATIONES.

unica sed plurimæ, eæque uno pede nixæ, saltem quædam. Luxuriam istam proscribit Juvenalis Sat. 1.

. . . . *Latos sustinet orbes*
Grande ebur, & magno sublimis pardus hiatu.

Dio in Nerone refert, Senecæ adfuisse mensas tripedes e cedro quingentas. Just. Lipsius antè cit. rem luculenter exponit: in cœnaculo, inquit, mensa collocabatur rotunda, plebeiorum tripes, & è simplici ligno, divitum ac procerum citrea, acerna, aut quam lamina integebat argentea, ac pes eburnus fabrefactus, puta in modum pardi aut leonis, sustinebat.

14. *Concha salis puri.*] Tenue salinum è conchâ: vel merus sal, pro omni obsonio. Vide Lib. 2, Sat. 2. v. 17.

. . . . *Cum sale panis*
Latrantem stomachum benè leniet.

Porrò cur assidua veteribus & quasi sacra mentio salini & salis, intelliges, lector, ex Plutarcho. Sympos. Lib. 5. cap. 10. ubi & citatur Homerus *salem divinum* nuncupans.

Toga crassa.] Juvenal. Sat. 9. v. 28. *pingues lacernas* vocat. Martialis lib. 4. Epigram. 19. *pinguem Sequanicæ textricis alumnam* dicit.

15. *Decies centena.*] Hic ut alibi semper subaudi, *millia sestertium:* interdum & *decies* solummodo auctores scribunt, supple, *millia sestertium*, ad significandam ingentem summam. Juvenal. Sat. 10.

Decies centena dabuntur.

Quæ summa ex Budæi supputatione facit monetæ nostræ Gallicæ 25000 *écus.*

16. *Quinque diebus Nil erat in loculis.*] Hunc Tigellium omninò profusum ac prodigum ostendit Satira præcedens.

19. *Nunc aliquis dicat, &c.*] Prolepsis eximia.

20. *Mænius absentem Novium.*] Mænius ille est de quo jam Sat. præced. v. 101. qui scurrilitate magnus evasit: ac dilapidatis bonis, tandemque divenditâ, quam habebat residuam, ad forum domo, unam sibi columnam excepit, è quâ gladiatores spectaret. Ejus meminit Lucilius: ut notat hîc vetus Interpres. De Novio tanquam homine vitiis perdito dicetur pòst in Sat. 6.

Absentem cùm carperet.] Mænius sic describitur dicax, & vorax, Lib. 1. Epist. 15.

Quælibet in quemvis opprobria fingere sævus;
Pernicies, & tempestas, barathrumque macelli,
Quicquid quæsierat ventri donabat avaro,
. . . .
. . . . . . *Mænius idem*
Quicquid erat nactus prædæ majoris, ubi omne
Verterat in fumum & cinerem, &c.

25. *Pervideas oculis mala lippus inunctis.*] Quamvis optimè videas tua mala, connives tamen ad illa, fingisque non videre, quasi *lippus*, habensque oculos mordaci pituitâ suffusos, quâ visûs acies obtunditur & obscuratur.

27. *Aquila.*] Acuto prorsùs visu pollet. Plin. l. 10. c. 3. Vide quæ annotavi l. 4. Od. 4.

Serpens Epidaurius.] Metonym. pro quolibet serpente, seu potiùs, dracone, qui à δέρκειν, vel δράκειν, *videre*, nomen accepit; quasi

Evenit,

Evenit, inquirant vitia ut tua rursus & illi.
Iracundior est paulò, minùs aptus acutis 29
Naribus horum hominum, rideri possit, eò quòd
Rusticiùs tonso toga defluit, & malè laxus
In pede calceus hæret. At est bonus, ut melior vir
Non alius quisquam; at tibi amicus; at ingenium ingens
Inculto latet hoc sub corpore. Denique teipsum
Concute, num qua tibi vitiorum inseverit olim [534]
Natura, aut etiam consuetudo mala. Namque 36
Neglectis urenda filix innascitur agris.
Illuc prævertamur: amatorem quod amicæ
Turpia decipiunt cæcum vitia, aut etiam ipsa hæc
Delectant; veluti Balbinum polypus Agnæ: 40

ut etiam vitia tua alii pariter inquirant. Sic quidam aiunt: *Ad iram* ille *paululùm est pronior: parum idoneus naribus istorum hominum: illudi potest quod toga delabitur ei inconcinne tonso; atque laxior calceus pedi non benè inhæret. Sed probus est vir*, inquam ego, adeò *ut nemo* sit *probior: sed tibi amicus: sed mens magna tegitur eò corpore non ita* bellè *composito. Uno verbo temet examina: utrum vitia quæpiam tibi natura ingeneraverit, vel prava consuetudo. Etenim filix comburenda crescit in agris incultis. Huc potiùs deveniamus, quòd amatori conniventi vitia amicæ vel maxima non videntur, quin & jucunda sunt: quemadmodum Balbino polypus Agnæ:*

ANNOTATIONES.

ὀξὺ βλέπων, *acutè perspiciens.* Hinc thesauris incubantes dracones, causâ custodiæ, antiqui finxerunt. Fest. De *Epidaurio serpente,* Tit. Liv. l. 11. Epitom. Valer. Maxim. l. 1. c. 8. & alii. Nempè cùm peste urbs laboraret, ex Sibyllinis libris Romani profecti sunt Epidaurum Peloponnesi civitatem, ubi Æsculapius colebatur. Cúmque numen invitarent ut Romam se conferret, serpens seu Æsculapius anguis specie conspectus est ad navem Romanorum pergere. Itaque Romam delatus, in insulâ Tiberis cùm triduo visus esset, posteà non comparuit. Illic autem posuerunt illius simulacrum.

29. *Iracundior est paulò.*] His versibus indicari ac velut pingi Virgilium, tradit vetus Interpres.

Minùs aptus acutis Naribus horum hominum.] Parum aptus ad congressus aulicorum hominum, qui solent esse dicaces ac derisores: quales sunt qui *acutis* sunt *naribus*. Pers. Sat. 1. v. 40.

Rides, ait, ac nimis uncis
Naribus indulges.

31. *Rusticius tonso toga defluit, &c.*] Tria scilicet aulici vitia exprobrabant Virgilio, quòd iracundior, quòd morosior esset, quòd corporis nitorem habitusque concinnitatem haud curaret. In hac porrò cultus negligentiâ tria hîc notantur: quòd, rusticorum more, barba malè tonsa, & capilli inæqualiter decurtati; quòd toga non satis composita; quòd calcei pedibus haud bene apti & accommodati. Ovidius,

Ne vagus in laxâ pes tibi pelle natet.

33. *At est bonus, &c.*] Tres virtutes affert conspicuas, quarum splendor leviores nævos debeat obtegere & compensare. Erat enim Virgilius vir optimus: erat fidei in amicos observantissimus; erat ingenio grandi præditus.

37. *Neglectis urenda filix innascitur agris.*] Sicut inutiles & noxiæ herbæ crescunt in agro inculto, sic vitia in animo Philosophiæ documentis ac virtutibus non imbuto.

38. *Amatorem quod amicæ Turpia decipiunt cæcum vitia.*] Theocrit. Eidyll. 6.

Ἔρωτι πολλάκις τὰ μὴ καλὰ καλὰ πέφανται.

Amori sæpè non pulchra pulchra videntur: Idem Eidyll. 10. 6 *Bombyce venusta, omnes te Syram vocant, macram, sole adustam: ego vero solus dico te flavam esse, sicut mel.*

39. *Aut etiam ipsa hæc Delectant.*[Cic. 1. de Nat. Deor. n. 80. *Nobis qui adolescentulis delectamur, etiam vitia sæpè jucunda sunt. Nævus in articulo pueri delectat Alcæum. At est corporis macula nævus; illi tamen hoc lumen videbatur: Q. Catulus dilexit municipem tuum Roscium . . . . huic pulchrior Deo. At erat, sicut hodie est, perversissimis oculis. Quid refert, si hoc ipsum falsum, illi venustum videbatur?* Huc etiam pertinet, quod scribit Lucret. in fine lib. 4.

Nam divinitus interdum Venerisque sagittis
Deteriore fit ut formâ muliercula ametur.

. . . .

Quod superest, consuetudo concinnat amorem.
Et paulò ante:
Nam faciunt homines plerumq; cupidine cæci;

. . . .

Pravas turpesque videmus
Esse in deliciis.

40. *Balbinus polypus Agnæ.*] Agnæ amicæ polypus licet fœtens delectat Balbinum amatorem. De polypo narium morbo vide Epod. 12

Vellem in amicitiâ ſic erraremus; & iſti
Errori nomen virtus poſuiſſet honeſtum.
At, pater ut gnati, ſic nos debemus amici,
Si quod ſit vitium, non faſtidire. Strabonem
Appellat pœtum pater; & pullum, malè parvus [535]
Si cui filius eſt; ut abortivus fuit olim 46
Siſyphus; hunc varum, diſtortis cruribus; illum
Balbutit ſcaurum, pravis fultum malè talis.
Parciùs hic vivit; frugi dicatur. Ineptus
Et jactantior hic paulò eſt; concinnus amicis 50
Poſtulat ut videatur: at eſt truculentior, atque
Plus æquo liber; ſimplex, fortiſque habeatur.
Caldior eſt; acres inter numeretur: opinor,
Hæc res & jungit, junctos & ſervat amicos.
At nos virtutes ipſas invertimus, atque 55
Syncerum cupimus vas incruſtare. Probus quis
Nobiſcum vivit; multum eſt demiſſus homo: Illi [536]
Tardo cognomen pinguis damus. Hic fugit omnes
Inſidias, nullique malo latus obdit apertum,

Optarem ut ſic deciperemur erga amicos: & virtus decorum nomen impoſuiſſet iſti errori. Verum enim debemus non aſpernari vitium amici, ſi aliquod ineſt; velut pater filii nævos haud faſtidit. *Strabonem pater vocat pœtum: & pullum dicit, qui filium habet puſionem, qualis abortivus extitit pridem Siſyphus: hunc* qui *diſtortus* eſt *cruribus, appellat varum: illum* verò *male nixum pravis talis, balbutiendo ſcaurum* nuncupat. Sic igitur ſi *quis* amico rum *parcius victitat, appelletur frugalis. Qui tantulùm importunus atque jactabundus fuerit,* dicamus; *cupit lepidus videri familiaribus: ſed eſt aſperior & paulò liberior;* is *æſtimetur ſincerus & animoſus: ferventior eſt; inter fortes cenſeatur.* Hoc, ut *arbitror, & amicos ſociat & conſociatos retinet. At nos ipſas virtutes malè interpretamur, & vas purum inficere volumus.* Si *bonus aliquis nobiſcum vivit: homo eſt abjectus valde,* inquimus. *Iſti lento damus cognomen craſſi. Ille dolos omnes eluctatur, & nemini imporobo expoſitum latus,*

ANNOTATIONES.

41. *In amicitiâ ſic erraremus.*] Amicorum vitia diſſimulantes, excuſantes, obvelantes.

Iſti Errori nomen virtus poſuiſſet honeſtum.] Quintil. lib. 3. cap. 7. *Quia ſic quadam virtutibus ac vitiis vicinitas, utendum proximâ derivatione verborum, ut pro temerario fortem, pro prodigo liberalem, pro avaro parcum vocemus: quæ eadem etiam contra valent.*

44. *Strabonem Appellat pœtum.*] *Strabo* cujus oculi ſunt diſtorti. Gall. *louche.*

Pœtus.] Cujus oculi ſunt ſemiclauſi, leviter declinati; item qui tremuli huc & illuc celeriter volvuntur. Tales autem Veneri fuiſſe non ſine aliquâ gratiâ & decore, aiunt.

45. *Pullum.*] Sueton. Calig. cap. 13. *Exoptatiſſimus erat princeps, ... quod infantem plerique cognoverant, ... ſuper fauſta nomina, ſidus, & pullum, & puppum, & alumnum appellabant.*

Malè parvus.] Nanus, puſio, pumilio: quaſi *abortivus,* cui juſtam magnitudinem natura non tribuit, quam aliis dare ſolet.

47. *Siſyphus.*] Filius M. Antonii Triumviri, ſtaturâ quidem fuit duntaxat bipedali, ſed ingenio acutiſſimo; unde nomen, quod perinde callidus eſſet ac Siſyphus ille fabuloſus, de quo Lib. 2. Od. 14. & Epod. ult.

Varum.] Qui pedes habet introrſum retortos.

48. *Scaurum.*] Talos habentem extantes, vel inverſos ac tortuoſos.

Balbutit.] Invidiæ minuendæ causâ balbutiendo Scaulum vocat, l pro r pronuntians: quod familiare eſt balbis. Porrò nobiles Romæ fuiſſe Strabones, Varos, Scauros, Pœtos nemo neſcit.

49. *Ineptus.*] Cic. 2. de Orat. *Qui aut tempus quid poſtulet non videt; aut qui plura loquitur, aut ſe oſtentat; aut eorum quibuſcum eſt, vel dignitatis vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus eſt, is ineptus dicitur.*

50. *Concinnus.*] Commodus, ſe attemperans moribus & ingenio eorum quibuſcum verſatur ac vivit. Gal. *de bonne humeur, complaiſant, de bonne compagnie.*

52. *Liber.*] Liberè veritatem eloquens.

55. *Invertimus.*] Ipſa bona detorquemus in malum.

56. *Syncerum vas cupimus incruſtare.*] Similes ſumus ei, qui vaſi puro tectorium induceret impurum; adeòque inquinaret alioqui bonum & ſincerum per ſeſe, malè incruſtando. Lucil.

. . . . . regionibus illis
Incruſtatu' calix rutâ caulive bibetur.

57. *Illi Tardo cognomen pinguis damus.*] Si quis tardior in deliberando, hunc ſtupidum vocamus, cùm prudens in hoc magis dicendus foret. Cic. Quæſt. Acad. 4. *Vide quàm ſit cautus is quem iſti tardum vocant.*

Cùm

Cùm genus hoc inter vitæ versetur, ubi acris 60
Invidia, atque vigent ubi crimina : pro benè sano
Ac non incauto, fictum astutúmque vocamus.
Simplicior si quis, (qualem me sæpè libenter
Obtulerim tibi, Mœcenas,) ut fortè legentem
Aut tacitum impellat quovis sermone molestus: 65
Communi sensu planè caret, inquimus. Eheu
Quàm temerè in nosmet legem sancimus iniquam!
Nam vitiis nemo sine nascitur : optimus ille est,
Qui minimis urgetur. Amicus dulcis, ut æquum est,
Cum mea compenset vitiis bona ; pluribus hisce,
(Si modò plura mihi bona sunt) inclinet; amari 71
Si volet : hac lege, in trutinâ ponetur eadem.
Qui, ne tuberibus propriis offendat amicum,
Postulat; ignoscat verrucis illius. Æquum est, [537]
Peccatis veniam poscentem reddere rursus: 75
Denique quatenus excidi penitus vitium iræ,
Cætera item nequeunt stultis hærentia: cur non
Ponderibus modulisque suis ratio utitur ; ac res
Ut quæque est, ita suppliciis delicta coercet?
Si quis eum servum, patinam qui tollere jussus, 80
Semesos pisces, tepidumque ligurrierit jus,

præbet, quamvis conversetur cum iis hominibus, apud quos regnant vehemens invidia & criminationes : hunc *non prudentem & cautum,* sed *versipellem & malitiosum dicimus. Si quis apertior, (qualem non raro tibi me sponte exhibui, ô Mœcenas,) ut lectioni vacantem vel cogitabundum fortassis interpellet quacunque allocutione importunus ; dicimus, sensu communi omnino est* ille *destitutus. Eheu quàm injustam conditionem nobis statuimus imprudenter! nullus enim sine vitiis nascitur:* atque is *qui levioribus premitur, perfectissimus habetur. Benignus amicus, ut par est, meas virtutes, cum vitiis comparans ; in illas majores (si quidem majores habeo virtutes,* quàm vitia) *propendeat, si diligi cupiat:* ac *pari conditione in eadem librâ ponderabitur. Quisquis petit amicum non lædere suis tuberibus, parcat ejus verrucis. Justum est, ut qui postulat indulgentiam* suis *delictis,* is *parem referat. Denique quoniam omninò resecari vitium iracundiæ, aliáque stultis inhærentia minimè possunt ; quare non ratio adhibet examen & judicium suum, atque pœnis cohibet peccata, secundum rei cujusque meritum ? si aliquis cruce plectat eum famulum, qui jussus auferre catinum, delibârit semesos pisces, & jusculum* adhuc *tepens :*

ANNOTATIONES.

63. *Simplicior.*] Non dissimulator, aut assentator, qui *tempora fandi mollia* & commoda non observans amicum interpellet seria quæpiam agentem vel meditantem.

Qualem me sæpè, &c.] Dum ita semetipsum accusat Horatius, callide removet à se astutiæ & calliditatis opinionem & famam, quâ eum nonnulli aspergebant : atque ipsum Mœcenatem adhibet testem suæ simplicitatis.

68. *Vitiis nemo sine nascitur.*] Demosthen. de coronâ. Μηδὲν ἁμάρτειν ἐστὶ θεῶν, *nihil peccare Deorum est.* Propert.

Unicuique dedit vitium natura creato.

Huc pertinet quod ait Juvenalis, Sat. 14.

Mitem animum & mores modicis erroribus æquos
Præcipit.

73. *Tuberibus.*] Vitiis paulò majoribus Tuber. Gall *une bosse.* Potest etiam referri huc quod Plinius lib. 19. cap. 2. callum terræ vocat *tubera.* Gall. *des truffes.*

74. *Verrucis.*] Minoribus vitiis. *Verruca,* caruncula callosa. Gall. *un poireau.* Agel. lib. 3. cap. 7. *Ire jubeas milites ad verrucam illam : sic enim M. Cato locum editum appellat* ; nempè ob similitudinem.

78. *Ponderibus modulisque suis.*] Ita exprimitur egregiè animi pars seu facultas æstimatrix rerum, quâ de singulis judicat, & expensis hinc & inde momentis, quæ potiora sint, arbitratur, censet, decernit, statuit. Græcis κριτήριον, *hoc veritas dignoscitur,* inquit Laërt. In Zen.

80. *Si quis eum servum, &c.*] Quamvis in servos jus vitæ ac necis habeant domini ; nè tamen in eos sæviant quasi tyranni, monet eleganter Macr. Saturn. l. 1. c. 11. *Non quantum decet, sed quantum libet exercere volumus in servos . . . . virga murmur omne compescitur . . . tussis, sternutamentum, singultus magno malo luitur, &c.*

81. *Ligurrierit.*] A Gr. λείχειν, *lingere,* Gall. *lécher,* vel ἀπὸ τοῦ λιγυροῦ, quod suave significat. A Liguribus populis, non nisi ineptus quispiam & indoctus crediderit posse deduci. *Ligurrierit jus,* Gall. *qui aura trempé ses doigts dans la sauce.*

ille *dementior Labeone putabitur à sapientibus. At quanto gravius illo & tetrius est delictum* istud? *amicus peccavit aliquantulum; quod si non ignoscas, censeberis amarior & ferocior: aversaris & fugis nonsecus ac Drusonem pecuniæ debitor: qui, quoties tristes Calendæ infelici advenerunt, nisi fœnus aut pecuniam* creditam *undecunque expedit; veluti captivus cogitur auscultare importunas scriptiones, protenso collo. Lectum* discubitorium *urinâ inquinaverit ebrius, vel mensâ detruserit catinum Evandri manibus contrectatum; propter hoc, vel quòd esuriens præripuerit pullum in meâ parte patinæ constitutum,* an *amicus idcircò minùs dulcis mihi fuerit?* Ergò *quid agam si furatus sit* quidpiam, *vel si credita fidei* suæ *revelârit, aut promissis non steterit? Qui contendunt paria esse delicta, hærent quando venitur ad* inquisitionem *veritatis. Sensus* communis *& mores reclamant.*

In cruce suffigat: Labeone insanior inter
Sanos dicatur: quanto hoc furiosius, atque
Majus peccatum est? paulum deliquit amicus;
Quod nisi concedas, habeare insuavis, acerbus: 85
Odisti, & fugis, ut Drusonem debitor æris: [538]
Qui nisi, cùm tristes misero venere Calendæ,
Mercedē aut nummos unde unde extricat, amaras
Porrecto jugulo historias captivus ut audit.
Comminxit lectum potus, mensave catillum 90
Evandri manibus tritum dejecit: ob hanc rem,
Aut positum antè meâ quia pullum in parte catini
Sustulit esuriens, minùs hoc jucundus amicus
Sit mihi? Quid faciam, si furtum fecerit, aut si
Prodiderit commissa fide, sponsumve negarit? 95
Queis paria esse ferè placuit peccata, laborant,
Cùm ventum ad verum est; sensus moresque repugnant,

ANNOTATIONES.

82. *In cruce suffigat.*] Crux differebat à furcâ sive patibulo. Hoc erat stipes rectus habens duo cornua, inter quæ inserebatur cervix facinorosi, manus autem ramis illis seu cornibus alligabantur. Itaque nequam gestans furcam seu patibulum, virgis cædebatur à conservis, aut etiam à carnifice: posteà verò in crucem interdum agebatur, clavis in eâ confixus. Isidor. Orig. l. 5. c. 27. *Patibuli minor pœna quàm crucis. Nam patibulum statim appensos exanimat strangulando: crux autem suffixos diu torquet & cruciat.* De his multa eruditè Salmas. Ep. ad Th. Barthol. item Lips. de cruce.

Labeone insanior.] M. Antistius Labeo, Jurisconsultus, tam petulanti linguâ & pervicaciâ, ut in Augustum multa effutiret, ejusque perperam leges reprehenderet. Sueton. Octav. cap. 54. Dio lib. 54. Gellius lib. 13. cap. 12. *Agitabat hominem libertas quædam nimia & vecors, usque eo ut D. Augusto jam principe & Remp. obtinente, ratum tamen pensumque nihil haberet, nisi quod justum sanctumque esse in Romanis antiquitatibus legisset.*

Inter Sanos dicatur.] Vult enim sana mens, ut nec frustrà loquare, quod inutile fore cognoscitur; nec temerè Principem offendas; denique memineris quod docet Cato:

Temporibus mores sapiens sine crimine mutat.

86. *Drusonem.*] Fœnerator ille improbissimus, perinde ac ineptissimus historiarum scriptor, solebat à debitoribus exigere, si non solverent, ut se legentem audirent: quod quidem erat pœnæ loco durissimæ.

87. *Tristes Calendæ.*] Quod eò tempore fœneratores usuras colligerent, debitoresque vexarent. Vide annot. Epod. 2. v. ult.

88. *Mercedem aut nummos.*] Fœnus, vel summam creditam.

89. *Porrecto jugulo.*] Vel quasi attentior observantiorque; vel quasi captivus & jugulari paratus. Epist. ad Pis.

Indoctum doctumque fugat recitator acerbus,
Quem verò arripuit, tenet, occiditque legendo.

91. *Evandri manibus tritum.*] Antiquitate pretiosum, fabricatum scilicet tempore Evandri, qui ab Arcadiâ profectus, avitoque pulsus regno, in Italiam appulit; ubi debellatis Aboriginibus tenuit ea loca, in quibus Roma nunc est, atque oppidulum in Palatino monte condidit. Virgil. Æneid. 8. Evander Atheniensis plastes à M. Antonio Romam adductus, nihil ad rem.

96. *Queis paria esse, &c.*] Jam transit ad refellenda quædam Stoïcorum placita. Cic. de Fin. 4. Zeno Stoïcæ disciplinæ antistes sic statuit: *æquè miseros esse omnes qui non sunt sapientes: contrà, sapientes omnes summè beatos esse: rectè facta omnia æqualia: omnia peccata paria.*

97. *Sensus moresque repugnant.*] Cic. mox cit. *Hæc magnificè primò dici videntur; considerata minùs probantur. Sensus enim cujusque, & natura rerum, atque ipsa veritas clamat, quodammodo non posse adduci, ut inter eas res, quas Zeno exæquaret, nihil interesset.*

Atque

Atque ipsa utilitas, justi propè mater & æqui. [539]
Cùm prorepserunt primis animalia terris, (ter,
Mutum & turpe pecus, glandem atq; cubilia prop-
Unguibus & pugnis, dein fustibus, atq; ità porrò 101
Pugnabant armis, quæ pòst fabricaverat usus;
Donec verba, quibus voces sensusque notarent,
Nominaque invenêre: dehinc absistere bello, 104
Oppida cœperunt munire, & ponere leges; [540]
Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.
Nam fuit ante Helenam cunnus teterrima belli
Causa: sed ignotis perierunt mortibus illi,

ipsaque utilitas, quæ ferè est parens justi & æqui. Quando è primis terris homines prodierant, mutum ac vile pecus; pro glande & cubili certabant unguibus & pugnis, tum fustibus, ac subinde armis, quæ demum indigentia finxerat: donec invenerunt vocabula & appellationes, quibus significarent sermonem & cogitationes suas.

Posteà inceperunt bello abstinere, urbes moliri, leges condere, nè ullus esset fur, latro, mœchus. Etenim antè Helenam mulieres fuerunt causa bellorum funesta: at illi interciderunt obscurâ morte

ANNOTATIONES.

98. *Utilitas justi mater.*] Ex opinione quorundam arbitrantium ab utilitate profectas leges, nihil autem à naturâ esse justum. Vide Cic. de leg. 1. *Lex est ratio summa, insita in naturâ, quæ jubet ea quæ facienda sunt, prohibetque contraria . . . . à lege ducendum est Juris exordium. Ea est enim naturæ vis, ea mens ratioque prudentis; ea juris atque injuriæ regula.*

99. *Cùm prorepserunt, &c.*] Primos homines è terrâ formatos eductosque vi solis, existimabant Phœnices & Ægyptii.

100. *Mutum & turpe pecus.*] Rudes ac stupidos instar pecudum. Cic. de Invent. 1. *Fuit quondam tempus, cùm in agris passim homines bestiarum more vagabantur; & sibi victu ferino vitam propagabant.* Tusc. 5. init. *O vitæ Philosophia dux, ... tu urbes peperisti: tu dissipatos homines in societatem vitæ convocâsti: tu eos inter se primò domiciliis, deinde conjugiis, tum literarum & vocum communione junxisti: tu inventrix legum, &c.*

Glandem.] Is primus fuit hominum cibus. Plin. lib. 16. cap. 5. Lucret. lib. 5.

Glandiferas inter curabant corpora quercus.

Vide Juvenal. Sat. 6. v. 10. & Sat. 13. v. 57.

101. *Unguibus & pugnis.*] Lucret. lib. 5.

Arma antiqua, manus, ungues, dentesque fuerunt,
Et lapides, & item silvarum fragmina rami.

102. *Armis, quæ post fabricaverat usus.*] Artis ferrariæ antiquitatem probat sacer contextus. Genes. 4. v. 22. *Tubal-cain fuit malleator & faber in cuncta opera æris & ferri.* Lucret. cit.

Posterius ferri vis est ærisque reperta:
Et prior æris erat, quàm ferri cognitus usus,
Quo facilis magis est natura, & copia major.

103. *Donec verba quibus, &c.*] Lucret. cit. l. 5.

Proinde putare aliquem tum nomina distribuisse
Rebus, & inde homines didicisse vocabula prima.
Dèsipere est: nam cur hic posset cuncta notare
Vocibus, & varios sonitus emittere linguæ;
Tempore eodem alii facere id non quîsse putentur?

Et paulò pòst:

Postremò quid in hac mirabile tantopere est re,
Si genus humanum, cui vox & lingua vigeret,
Pro vario sensu varias res voce notaret;
Cùm pecudes mutæ, cùm denique secla ferarum
Dissimiles soleant voces variasque ciere,
Cum metus aut dolor est, & cùm jam gaudia gliscunt.

105. *Oppida cœperunt munire.*] Vide Juven. Sat. 15. v. 151, &c.

Oppida.] Ab ope dicuntur, quod opis causâ, tutiorisque habitationis muniantur: ex Varrone lib. 4. de Ling. Lat. Festus autem ex Cicerone, dici ait, quòd opem præbeant, quódque suas opes illuc conferant homines.

106. *Latro.*] Nomen hoc alii deducunt, seu quòd latenter insidias struat, seu quod à latere adoriatur prætereuntes; Isidor. Fest. Prisc. Alii quod ferrum ad latus habeat, perinde ac satellites Regis aut Principis latus stipantes, qui inde *latrones* olim dicti, quasi *laterones*: Varro, Servius. Alii etiam aliter.

107. *Nam fuit ante Helenam, &c.*] De Helenâ Trojani excidii causâ, lib. 1. Od. 15. Sæpiùs autem feminas bellis occasionem dedisse, liquet ex Herodot. l. 1. Athen. lib. 13. cap. 1. item ex sacris paginis. Genes. cap. 34. Judic. cap. 19. & 20.

108. *Ignotis perierunt mortibus.*] Intercidit eorum memoria, quia defuit qui scriberet historias priorum temporum.

Quos

Quos Venerem incertam rapientes, more ferarum,
Viribus editior cædebat, ut in grege taurus. 110
Jura inventa metu injusti fateare necesse est,
Tempora si fastosque velis evolvere mundi.
Nec natura potest justo secernere iniquum,
Dividit ut bona diversis, fugienda petendis: 114
Nec vincet ratio hoc, tantundem ut peccet idemq;
Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Et qui nocturnus Divûm sacra legerit. Adsit [541]
Regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas:
Ne scuticâ dignum, horribili sectêre flagello. 119
Nam, ut ferulâ cædas meritum majora subire
Verbera, non vereor; cùm dicas esse pares res
Furta latrociniis, & magnis parva mineris
Falce recisurum simili te, si tibi regnum
Permittant homines. Si dives qui sapiens est,
Et sutor bonus, & solus formosus, & est rex; 125
Cur optas quod habes? Non nôsti quid pater, inquit,
Chrysippus dicat: Sapiens crepidas sibi nunquam

quos ruentes in libidinem obviam belluarum instar, prosternebat viribus superior, tanquam taurus in armento. Leges institutas contra injustum confitearis oportet, si mundi tempora & annales perscruteris. Neque valet natura distinguere æquum ab injusto, sicut discernit bonum à malo, & res *evitandas ab exoptandis. Nec ratio probabit istud, quòd tam graviter delinquat* is, *qui novellas brassicas disruperit in alterius hortulo, quàm* ille *qui noctu rapuerit Deorum sacra. Statuatur lex pares delictis pœnas decernens: neque gravibus flagris cædas* eum, qui *lorum* duntaxat *meritus est. Etenim haud metuo nè ferula* tantùm *plectas graviori dignum castigatione, siquidem asseveras æqualia esse latrociniis furta; & prædicas eâdem te falce amputaturum magna & parva* crimina, *si regnum tibi deferant homines.* At enim *si sapiens* quisque *est opulentus, & peritus sutor, & solus pulcher, imò etiam rex*; *quare petis* id *quod possides?* Ohe, *respondet* ille; *Nequaquam intelligis quid loquatur magister Chrysippus. Sapiens nunquam sibi fecit*

ANNOTATIONES.

111. *Jura inventa metu injusti.*] Conditas leges ad coërcendas injurias, & injustas actiones, pro publicâ utilitate & societate constabiliendâ.

112. *Fastos evolvere.*] Evolvere scilicet involutas & complicatas membranas, in quibus scripta ratio temporum historiaque continetur.

113. *Nec natura potest justo secernere iniquum, &c.*] Naturaliter enim cognoscimus quid nobis sit bonum, utile, jucundum: quid contrà malum, & adversum: at non ita quid justum, quid injustum. Testis Apostolus ad Rom. Epist. cap. 5. *Peccatum non imputabatur, cum lex non esset,* & cap. 7. *Peccatum non cognovi nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces.*

117. *Sacra legerit.*] Sacrilegium perpetrârit.

118. *Pœnas irroget æquas.*] Magnas magnis, minores minoribus delictis. At contra Stoïci, apud Cic. pro Muræna, n. 91. *Omne delictum scelus esse nefarium: nec minùs delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cùm opus non fuerit, quàm eum qui patrem suffocaverit.* Istam verò disciplinam austeriorem hauserunt è legibus Draconis cuilibet peccato vel leviori pœnam statuentis mortem: unde non atramento sed sanguine scriptas aiebat Demades. Plutarch. in Solone.

119. *Scutica.*] Σκῦτος, *corium*; è quo flagellum levius.

Horribili flagello.] Nimirùm è virgis fascibusque magistratuum, *flagellis triumviralibus*, Od. 4. lib. 4. Quod quidem & ignominiam & pœnam atrociorem inurebat.

122. *Furta latrociniis.*] Fures agunt clam, & surripiunt apud incautos: latrones vim apertam adhibent. Quanto verò hi quàm illi nocentiores sint, nemo non sentit: quod tamen Stoïci negabant.

123. *Falce simili.*] Æquali severitate pœnam eamdem statuendo, gravem scilicet tam parvis quam majoribus peccatis: quod rationi repugnat, ut antè dictum est.

124. *Si dives qui sapiens, &c.*] Ex occasione deridet aliud Stoïcorum placitum, *solum sapientem esse regem & omnia.*

126. *Non nôsti quid, &c.*] Stoïcus respondet mentem & disciplinam nostram parum capis.

Pater.] Sectæ nostræ princeps.

127. *Chrysippus.*] Zenonis discipulus. De quo Laërt. l. 7. *Nisi Chrysippus fuisset, porticus non esset.* Cic. Academ. Quæst. 4. n. 78. *Fulcire putatur porticum Stoïcorum.* Ibid. paulò antè. *De eo queri solent Stoïci: dum studiosè omnia conquisierit contra sensus & perspicuitatem, contraque omnem consuetudinem, contraque rationem, ipsum sibi respondentem, inferiorem*

Nec soleas fecit: sutor tamen est sapiens. Quo? [542]
Ut, quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atq;
Optimus est modulator: ut Alfenus vafer, omni
Abjecto instrumento artis, clausâque tabernâ, 131
Sutor erat: sapiens operis sic optimus omnis
Est opifex, sic rex solus. Vellunt tibi barbam
Lascivi pueri: quos tu nisi fuste coërces, [543]
Urgeris turbâ circum te stante, miserque 135
Rumperis, & latras, magnorum maxime regum.
Ne longum faciam: dum tu quadrante lavatum

crepidas aut soleas; sapiens tamen sutor est. Quâ ratione? *Quemadmodum licet taceat Hermogenes, nihilominus est bonus cantor ac musicus: sicut* etiam *Alfenus* ille *solers, relicto quolibet artis* suæ *instrumento, & clausâ tabernâ, erat sutor: ita sapiens artifex est cujusvis operis perfectissimus, ita rex solus.* Attamen *barbam tibi vellunt petulantes pueri; quos baculo si non abigas, premeris turbâ circumsistente, & infelix vociferando frangeris, ô magnorum regum maxime. Ne prolixior sim; quandiu te lavatum*

ANNOTATIONES.

fuisse; itáque ab eo armatum esse Carneadem. De Nat. Deor. 1. *Stoïcorum somniorum vaferrimus interpres.* Et posteà: *Zeno Chrysippum nunquam nisi Chesippum vocat.* Quintil. lib. 1. cap. 1. & alibi ejus meminit.

Sapiens crepidas sibi, &c.] Explicat mentem Stoïcorum.

Crepidas, soleas.] Κρηπὶς, *fundamentum, basis.* Gell. l. 13. c. 20. ait, *soleas*, à Romanis, à Græcis autem κρηπῖδας crepidas, seu crepidulas vocari ea calceamenta, quibus plantarum calces tantùm infimæ teguntur, cætera propè nuda, & teretibus habenis juncta sunt. Porrò primam corripi syllabam, certè contra etymon, ut patet. Idem testatur illud calceamenti genus proprium philosophis extitisse. Declarat & Persius Sat. 1. v. 127.

Non hic qui in crepidas Grajorum ludere gestit.

129. *Hermogenes.*] Cantor & musicus iste etiam dum tacet, peritus est tamen canendi & modulandi; sive canoram habet vocem, atque musicorum solertiam modulorum.

130. *Alfenus.*] Hunc salsè mordet & vellicat, quasi aliud agens. Alfenus cognomento Varus egregiè à Virgilio canitur Eclog. 9. olim Cremonæ sutrinam exercuerat; sed quòd valebat ingenio, vilem artem pertæsus Romam venit, ubi factus *Servii Sulpitii discipulus, rerumque antiquarum non incuriosus*, ut habet Gellius l. 6. c. 5. juris scientiâ clarus evasit, summo etiam Consulatûs honore perfunctus.

133. *Sic rex solus.*] Non tantùm sapiens eligi rex potest, sed est solus eo nomine dignus. Cic. 3. de Finib. in fine; *Rectiùs enim sapiens appellabitur rex, quàm Tarquinius, qui nec se nec suos regere potuit: rectiùs magister populi (is enim est Dictator) quàm Sylla, qui trium pestiferorum vitiorum, luxuriæ, avaritiæ, crudelitatis, magister fuit: rectiùs dives quàm Crassus, qui nisi eguisset, nunquam Euphratem nullâ belli causâ transire voluisset. Rectè ejus omnia dicentur, qui scit uti solus omnibus. Rectè pulcher etiam appellabitur: animi enim lineamenta sunt pulchriora quàm corporis: rectè liber, non obediens cupiditati: rectè invictus, cujus etiamsi corpus constringatur, animo tamen vincula injici nulla possint, &c.*

Vellunt tibi barbam, &c.] Reponit Horatius: quanquam te jactas regem, ô Stoïce, tibi tamen impunè illudunt pueri; sicut solent fatuos sectari, & insultare.

Vellunt barbam.] Barbatos fuisse Philosophos dixi, ad Pers. Sat. 4. init.

——— *Barbatum hæc crede magistrum*
Dicere.

Barbam autem vellere, dici, pro, illudere, pariter ostendi, ad Pers. Sat. 1. in fine, ubi

Si Cynico barbam petulans Nonaria vellat.

Et Sat. 2. v. 28.

Idcirco stolidam præbet tibi vellere barbam
Jupiter?

134. *Fuste.*] Hoc velut sceptrum. Cynicis baculum tribuunt Laërt. in Antisthene; Herodian. in Commodo; Apuleius Florid. 4. Auson. Epigram. 52. de Diogene.

Pera, polenta, tribon, baculus, scyphus, arcta supellex
Ista fuit Cynici, &c.

135. *Urgeris turbâ, &c.*] Vix fuste & clamoribus abigere potes urgentem te turbam plebis ac puerorum tibi insultantium molestissimè.

137. *Quadrante.*] Quartâ assis parte, quam plebeii mercedem exiguam solvebant pro balneo publico. Scilicet opulenti balnea domi habebant, ut notavi ad Pers. Sat. 5. v. 126.

Lavatum.] Is erat priscis mos lavandi frequenter, præsertim ante cœnam. Plin. lib 3. Epist. 1. *ubi hora balnei nunciata est, quæ est hyeme nona, æstate octava .... Lotus accubat, & paulisper cibum differt. Interim audit legentem remissius aliquid & dulcius .... apponitur cœna, &c.* ———

Rex

ibis, ô rex, dato *quadrante, nec te comitabitur quispiam satelles, nisi fatuus Crispinus; mihi quoque amici faciles indulgebunt, si quoddam stultus ego admisero delictum; & vicissim illorum peccata facilè tolerabo, atque vivam privatus te rege felicior.*

Rex ibis; neque te quisquam stipator, ineptum
Præter Crispinum sectabitur; & mihi dulces
Ignoscent, si quid peccavero stultus, amici: 140
Inque vicem illorum patiar delicta libenter;
Privatusque magis vivam te rege beatus.

ANNOTATIONES.

138. *Neque te quisquam stipator, &c.*] Sensus est: quandiu inops, abjectus, & despicatissimus cuilibet eris, licet regem te existimes; ego verò te tuasque superbas opiniones placitaque insulsa contemnam, & cum omnibus sentiam dicamque esse peccata quædam leviora, quibus oporteat ignosci: teque beatior vivam.

139. *Crispinum.*] Is est Stoïcus ille, de quo in fine Satiræ primæ.

Mihi dulces Ignoscent si quid, &c.] Vide Plin. lib. 8. Epist. 22. ubi sic scribit: *Eos etiam qui non indigent clementiâ ullius, nihil magis quàm lenitas decet. Atque ego optimum & emendatissimum existimo, qui cæteris ita ignoscit, tanquam ipse quotidie peccet: ita peccatis abstinet, tanquam nemo ei ignoscat. .... Mandemus memoriæ quod vir mitissimus, & ob hoc quoque maximus Thrasea crebrò dicere solebat:* Qui vitia odit, homines odit.

SATIRA IV.

Refutat nonnullos, qui maledicos vocant eos Poëtas, à quibus justè notantur. Ait verò ideò se in vitiosos stylum distringere, ut & ipsis & sibimet horrorem incutiat vitiorum.

Eupolis, Cratinus, & Aristophanes, aliique

EUpolis, atque Cratinus, Aristophanesque poëtæ, [544]

ANNOTATIONES.

1. *Eupolis, &c.*] In hac Satirâ ingeniosè defendit se Horatius contra malevolos, qui ipsum & nimis mordacem, & Lucilio inferiorem aiebant.

Eupolis, Cratinus, Aristophanes.] Tres isti Poëtæ eadem ætate vixerunt, annis antè Christum circiter quadringentis. Cratinus senior: post hunc Eupolis, ejus stylum diligenter imitatus: sequitur Aristophanes; quem Plato medium, inter illos dicit, nempè Cratino æquè vehementem, minùs tamen acerbum, Eupolidis autem urbanitatem assecutum. Horum meminit Vell. Paterc. lib. 1. *Quis abundè,* inquit, *mirari potest, quòd eminentissima cujusque professionis ingenia in idem arctati temporis spatium congregantur .... una nec multorum annorum intervallo divisa ætas per divini spiritûs viros Æschylum, Sophoclem, Euripidem illustravit tragœdias: una priscam illam sub Cratino, Aristophane, & Eupolide comœdiam; ac novam Menandrus, æqualesque ejus, &c.* Jul. Pollux, Macrob. Plutarch. Athen.

Cratinus.] Is Athenis otiundus, ibidem primus satyricam fabulam produxit in Dionysiis: bibacissimus fuit; ad annum centesimum vitam protraxit.

Eupolis.] Fabulas seu comœdias ille septemdecim scripsit, ex quibus septem ei victoriam pepererunt. Nominantur Capræ, Desertor, &c. Periit in navali prælio, quod Athenienses adversus Lacedæmonios commiserunt juxta Hellespontum. Ejus interitum adeò luxerunt sui populares, ut etiam edixerint ne deinceps ullus poëta militaret. Suidas. Macrob. lib. 7. Saturnal. c. 5. *Notus est omnibus Eupolis inter elegantes habendus veteris comœdiæ poëtas.*

Aristophanes.] In hujus corde templum sibi struxisse Gratias, ait Plato. Is quippe Atticos lepores summè excoluit extulitque. Dubitatur nihilominùs an fuerit Atheniensis, an Rhodius, an Ægyptius, &c. Fabulas edidit quatuor & quinquaginta, è quibus supersunt nobis undecim: à Suida recensentur. Nec præteribo quod aiunt sancto Johanni Chrysostomo Aristophanem in deliciis atque in manibus assiduè fuisse. Quidni? cùm & Plau-

Atque

Atque alii, quorum comœdia priſca virorum eſt:
Si quis erat dignus deſcribi, quòd malus, aut fur,
Quòd mœchus foret, aut ſicarius, aut alioqui
Famoſus, multâ cum libertate notabant. 5 [545]
Hinc omnis pendet Lucilius, hoſce ſecutus,
Mutatis tantùm pedibus numeriſque, facetus;
Emunctæ naris, durus componere verſus.
Nam fuit hoc vitioſus. In horâ ſæpè ducentos, 9
Ut magnum, verſus dictabat, ſtans pede in uno:
Cùm flueret lutulentus, erat quod tollere velles:
Garrulus,atq; piger ſcribendi ferre laborem, [546]
Scribendi rectè: nam ut multum,nil moror. Ecce
Criſpinus minimò me provocat. Accipè, ſi vis

veteris comœdiæ auctores, ſi quiſpiam merebatur notari velut improbus, aut fur, aut adulter,aut homicida,vel qualitercunque infamis; hunc *carpebant multâ cùm libertate. Hos totus Lucilius imitatur & ſequitur, mutatis ſolummodo pedibus ac numeris, perurbanus, acri judicio, durus in condendis verſibus. Etenim fuit* in hoc *vitioſus.* Unâ *horâ ſæpè verſus ducentos ſtans in uno pede (quaſi* aliquid *magnum) dictabat: cum flueret cœnoſus, habebat* tamen *quod velles ſumere: verboſus, & ſegnis exantlare laborem ſcribendi, rectè* inquam *ſcribendi: etenim multa* ſcribere *nihili æſtimo. Ecce* verò *Criſpinus me laceſſit minimo* digito. Heus tu, *inquit, ſume ſi lubet,*

ANNOTATIONES.

tum versârit ſæpè S. Hieronymus, in mediis Chriſtianarum exercitationum intervallis, ac ſubciſivis temporibus: quod ipſe quidem ſcribit ad Euſtochium.

2. *Comœdia priſca.*] De hac plura dicam in Epiſt. ad Piſones. Quintil. lib. 10. cap. 1. *Antiqua illa comœdia tum ſinceram illam ſermonis Attici gratiam propè ſola retinet, tum facundiſſimæ libertatis: etſi eſt in inſectandis vitiis præcipua, plurimum tamen habet virium in cæteris etiam partibus. Nam & grandis & elegans & venuſta: & neſcio an ulla (poſt Homerum tamen, quem ut Achillem ſemper excipi par eſt) aut ſimilior ſit oratoribus, aut ad oratores faciendos aptior. Plures ejus auctores. Ariſtophanes tamen, & Eupolis, Cratinuſque præcipui.*

5. *Multâ cum libertate notabant.*] Perſ. Sat. 1. v. 123. *audacem* carpendis vitiis *Cratinum* dicit: ibid. *iratum Eupolidem.* Porrò Socratem ipſum vexare non veritus Ariſtophanes in Nubibus: in populum autem Athenienſem probra jactavit haud levia; à quo nihilominus plauſus & acclamationes conſecutus & laureas. Vide Epiſt. ad Piſ. v. 282. ad iſta verba,

. . . *In vitium libertas excidit, & vim*
Dignam lege regi.

Cic. de Rep. 4. *Quem illa* (vetus comœdia) *non attigit? vel potiùs quem non vexavit? cui pepercit? Eſto populares homines, improbos, in Remp. ſeditioſos, Cleonem, Cleophontem, Hyperbolum læſit: patiamur. Etſi hujuſmodi cives à Cenſore melius eſt, quam à poëtâ notari. Sed Periclem,cùm ita ſuæ civitati maximâ auctoritate plurimos annos domi & belli præfuiſſet,violari verſibus, & eos agi in Scenâ non plùs decuit, quàm ſi Plautus noſter voluiſſet, aut Nævius P. & Cn. Scipioni, aut Cæcilius M. Catoni maledicere.*

6. *Hinc omnis pendet Lucilius.*] Totus eſt in illis imitandis: Iambica eorum duntaxat in hexametra commutavit: ex Comœdiâ Satiram fecit: perinde mordax & maledicus in cives: at ego,inquit Horatius,tantùm facetus homines à vitiis ſolerter deterreo.

Lucilius.] Is *Auruncæ alumnus*, ex Juvenal. Sat. 1. v. 20. id eſt, ex Auruncâ Latii urbe oriundus,Romanæ Satiræ ferè auctor, nobiles quoſque arripuit, inſignem in eo ſcribendi genere laudem eſt adeptus: valde tamen negligens pedum ac numerorum. Quintil. l. 10. c. 1. Cic. ad Attic. l. 12. Epiſt. 5. de Finib. 1, de Orat. 2. Juvenal. Sat. 1. v. 165.

Enſe velut ſtricto quoties Lucilius ardens
Infremuit, rubet auditor cui frigida mens eſt
Criminibus, tacitâ ſudant præcordia culpâ,
Inde iræ & lacrymæ.

Perſ. Sat. 1. v. 114.

. . . . *Secuit Lucilius urbem*;
Te, Lupe; *Te, Muti, &c.*

10. *Stans pede in uno.*] Brevi tempore, ſine magno conatu & labore.

11. *Cum flueret lutulentus, &c.*] Quanquam verſus profundebat impolitos & inelaboratos, erat in illis tamen aliquid imitatione tuâ non indignum. Vide Sat. 10. ſeq.

Quod tollere velles.] Metaphora ducta ex eò quòd olim ſolebant infantem recens editum humi deponere: quem ſi pater dimitteret, exponendum ſignificabat; ſin,autem,& tolleret,ſive erigeret; curandum educandumq; indicabat.

14. *Criſpinus minimo me provocat.*] Id eſt, non totas vires objicit ſed minimas, ut indicet ſuum adverſarii contemptum.

Accipe, ſi vis, &c.] Verba ſunt Criſpini Horatium provocantis ad extemporalis ſcriptionis certamen. Sic & Martialem Statius laceſſivit.

Accipe

Sume tabellas modò: assignetur nobis locus, hora, observatores: videamus uter plura scribere valeat. Rectè egerunt Dii, quòd me finxerunt ingenii modiocris & parvi, raro & pauca valde loquentis. Tu verò quantumlibet æmulare ventos hœdinis pellibus inclusos, semper laborantes, donec ignis emolliat ferrum. Fortunatus Fannius illatis sponte scriniis, & suâ effigie; dum nullus mea scripta legit: & ego *metuo* illa *recitare populo, quoniam sunt quibus non placent ejusmodi* scriptiones: *nempe complures* extant *reprehensione digni.* Enimverò *quemlibet è medio populo assume; inquinatus est avaritiâ vel ambitione infelici. Ille nuptas, iste pueros sectatur. Alium perstringit fulgor argenteorum* vasorum: *Albius amat ænea. Ille negotiatur ab Oriente sole, ad eum quo terra Occidentalis incalescit: imò rapidè currit per ærumnas, tanquam pulvis vento sublatus; timens, è de acervo* suo *aliquid detrahatur, vel ut opes augeat. Isti omnes reformidant carmina, poëtas aversantur.*

Accipe jam tabulas; detur nobis locus, hora, 15
Custodes: videamus, uter plus scribere possit.
Dî benè fecerunt, inopis me quódque pusilli
Finxerunt animi, rarò & perpauca loquentis.
At tu conclusas hircinis follibus auras
Usque laborantes, dum ferrum molliat ignis, 20
Ut mavis, imitare. Beatus Fannius, ultrò
Delatis capsis & imagine: cùm mea nemo [547]
Scripta legat, vulgo recitare timentis, ob hanc rem,
Quòd sunt, quos genus hoc minimè juvat, utpote plures
Culpari dignos. Quemvis mediâ erue turbâ: 25
Aut ob avaritiam, aut miserâ ambitione laborat.
Hic nuptarum insanit amoribus, hic puerorum:
Hunc capit argenti splendor: stupet Albius ære.
Hic mutat merces surgente à sole, ad eum quo
Vespertina tepet regio: quin per mala præceps 30
Fertur uti pulvis collectus turbine; ne quid
Summâ deperdat metuens, aut ampliet ut rem.
Omnes hi metuunt versus, odêre poëtas.

ANNOTATIONES.

15 *Accipe jam tabulas.*] Legunt alii, *accipiam tabulas.* Prior tamen lectio vehementiam hominis temerè ac stolidè lacessentis meliùs notat.

16. *Custodes.*] Qui caveant nè aliena juvet opera alterutrum.

17. *Dì benè fecerunt.*] Modesta Horatii responsio.

19. *At tu conclusas, &c.*] Tumidos ac futiles funde versus. Similitudo à follibus, quos vento inflatos exagitant fabri ad inflammandum ignem fornacis, molliendumque ferrum. Pers. Sat. 5. v. 10.

Tu neque anhelanti, coquitur dum massa camino,
Folle premis ventos.

Hircinis follibus. E pellibus hircorum. Virgil. *taurinis follibus.* Georgic. 4. v. 171. ubi egregiè Cyclopum opus describit: eosdemque versus repetit leviter mutatos. Æn. 8. v. 449.

. . . . . . Alii ventosis follibus auras
Accipiunt redduntque, &c.

21. *Beatus Fannius, ultrò Delatis, &c.*] Fannium Quadratum insulsum poëtam bellè suggillat. Bonis quidem poëtis hic honor, ut eorum effigies & carmina deferrentur in Palatinam Augusti bibliothecam, auctoritate publicâ; at ille sua ipse scripta invehit, & imaginem sibi statuit, non merito gloriam consecutus, sed ambitione venatus. Plin. lib. 34. cap. 5. *Notatum ab auctoribus L. Actium Poëtam in Camœnarum æde statuam sibi posuisse.* Vide Plin. lib. 7. cap. 30. Valer. Maxim. lib. 8. cap. 15.

22. *Cum mea nemo Scripta legat.*] Paucis nimirùm se suaque Horatius ostentabat: abhorrens ab eâ publicè recitantium ambitione. De hac Persius, Sat. 1. v. 15. & seq. Juvenal. pluribus locis. Plin. lib. 1. Epist. 13. & nos ad cit. Pers. annotavimus complura.

24. *Genus hoc minimè juvat.*] Non placet Satira vitiosis, reprehensiones, ludibria, & ignominiam reformidantibus.

26. *Aut ob avaritiam.*] Benè Marcilius corrigit, *ab avaritiâ.*

28. *Stupet Albius ære.*] Gaudet luxuriâ & copiâ vasorum ex ære Corinthio.

29. *Surgente à sole, ad eum quo, &c.*] Ab oriente ad occidentem. Pers. Sat. 5. v. 54.

Mercibus hic Italis mutat sub sole recenti
Rugosum piper, &c.

30. *Per mala.*] Navigantium & peregrinantium quanta enimverò pericula, discrimina, ærumnæ!

31. *Ne quid summâ deperdat.*] Ne opes jam congestæ uno vel quadrante diminuantur.

Fœnum

Fœnum habet in cornu, longè fuge, dummodo riſũ
Excutiat ſibi, non hic cuiquam parcet amico : 35
Et quodcumque ſemel chartis illeverit, omnes
Geſtiet à furno redeuntes ſcire lacuque,
Et pueros & anus. Agedum pauca accipe contrà. [548]
Primũ ego me illorũ, dederim quibus eſſe poëtas,
Excerpam numero. Neq; enim concludere verſũ
Dixeris eſſe ſatis: neque, ſi quis ſcribat, uti nos, 41
Sermoni propiora, putes hunc eſſe poëtam.
Ingenium cui ſit, cui mens divinior, atque os
Magna ſonaturum, des nominis hujus honorem.
Idcirco quidam, comœdia necne poëma 45
Eſſet, quæſivêre: quod acer ſpiritus, ac vis
Nec verbis, nec rebus ineſt; niſi quòd pede certo
Differt ſermoni ſermo merus. At pater ardens
Sævit: quòd meretrice nepos inſanit amicâ
Filius, uxorem grandi cum dote recuſet; 50 [495]

Habet fœnum ad cornu, inquiunt, *procul fuge : ut ſibi cachinnos moveat ille, amicorum parcet nemini : & quicquid ſemel ſcriptitârit, cupiet ſciri à cunctis revertentibus à clibano vel fonte, à juvenibus ac vetulis. Heus tu quæpiam contraria exaudi. Ego me primum eximam è numero eorum, quos poëtas eſſe conceſſerim. Namque haud dixeris ſatis eſſe verſum finire : & ſi quiſpiam, velut ego, ſcribat ſimilia* quotidiano *ſermoni, hunc poëtam eſſe nequaquam cenſebis.* Verùm *cui fuerit ingenium, cui mens divinior, & facundia res grandes elocutura,* huic *tribue inſignem hanc appellationem. Eam ob rem nonnulli dubitârunt* utrùm *comœdia eſſet poëma, an non; quia vehemens ſpiritus virtuſque nec dictioni nec rebus ineſt : tantúmque definitis numeris oratio pura diſtinguitur ab oratione* ſolutâ. **Dices :** *Atqui fervens pater excandeſcit, quoniam filius luxurioſus meretricem deperit amicam, uxorem* verò *ingenti cum dote reſpuit,*

ANNOTATIONES.

34. *Fœnum habet in cornu.*] Proverb. ex eo petitum quòd alligari conſueverat fœnum ad cornu bovis cornu petentis, quo ſibi cavere moneretur quiſque obvius: aliàs damnum luebat dominus, ex lege 12. Tab. Plutarch. in Craſſo. Deus quoque ſuo populo eâ de re gravia edixerat: Exod. cap. 21. *Si bos cornupeta fuerit, nec recluſerit eum dominus, occideritque virum aut mulierem, bos lapidibus obruetur, & dominum ejus occident, &c.*

37. *A furno redeuntes lacuque.*] A coquendo pane, vel hauriendâ aquâ; à furnis publicis, vel fontibus; ubi rumores ſolent ſpargi & ventilari inter ſervos & infimæ plebis homines: inde porrò redeuntes ſolent per vias cantillare, ſi quid eſt novi carminis ſeu cantilenæ in vulgus editæ.

40. *Neque enim concludere verſum, &c.*] Cic. de Orat. 3. ſcribit, *facilem eſſe rationem vel ſine ratione ipſam exercitationem verborum eligendorum, & collocandorum, & concludendorum; rerum autem copiam non facilem.* Huc referri poteſt, quod idem Tull. ait, vix uno ſeculo poëtam eximium reperiri.

42. *Sermoni propiora.*] Epiſt. ad Auguſtum:

Sermones per humum repentes.

43. *Ingenium cui ſit, &c.*] Egregia deſcriptio excellentis poëtæ longeque diſparis loquacium & futilium, quos lepidè Ariſtophanes vocat ἐπφυλλίδας, & σωμύλματα. Eleganter Petronius : *Multos carmen decepit: nam ut quiſque verſum pedibus inſtruxit, ſenſumque teneriorem verborum ambitu intexuit, putat ſe continuò in Heliconem veniſſe * * * cæterum neque generoſior ſpiritus vanitatem amat; neque concipere aut edere partum mens poteſt, niſi ingenti flumine literarum inundata. Effugiendum eſt ab omni verborum, ut ita dicam, vilitate : ſumendæque voces à plebe ſummotæ, ut fiat, Odi profanum vulgus & arceo. Præterea curandum eſt, nè ſententiæ emineant extra corpus rationis expreſſæ, ſed intecto veſtibus colore niteant. Homerus teſtis, & Lyrici, Romanuſque Virgilius, & Horatii curioſa felicitas, &c.* Juvenal. Sat. 7. v. 53.

Vatem egregium, cui non ſit publica vena, &c.

45. *Comœdia necne poëma.*] Cic. in Orat. Perf. *At comicorum ſenarii propter ſimilitudinem ſermonis ſic ſæpè ſunt abjecti, ut nonnunquam vix in his numerus & verſus intelligi poſſit.* Id. ibid. *Itaque viſum eſt nonnullis Platonis ac Demoſthenis locutionem, & ſi abeſt à verſu, tamen quòd incitatiùs feratur, & clariſſimis verborum luminibus utatur, potius poëma putandum, quàm comicorum poëtarum, apud quos nihil eſt aliud quotidiani diſſimile ſermonis, niſi quod verſiculi ſint.*

48. *At pater ardens, &c.*] Prolepſis. At inquies, perſona comica interdum aſſurgit, v. g. iratus pater in filium luxurioſum ardenter ſævit : Theuropides in Moſtell. Plauti. apud Terent. Chremes, in Andr & Phorm. Demea in Adelph. Vide Epiſt. ad Piſ. v. 93.

Interdum tamen & vocem comœdia tollit,
Iratuſque Chremes tumido delitigat ore.

Ebrius

atque temulentus cum faculis ante noctem discurrit; quod grande probrum est. Respondeo. *An quæso Pomponius his minora audiret, si pater* ejus *viveret? Itaque non sufficit versum componere meris vocibus, quem si resolvas, eodem modo quilibet irascatur ac pater personatus. His* versibus *quos ego jam* scribo, & *quos olim scripsit Lucilius, si auferas quasdam mensuras ac numeros, atque posteriori loco statuas vocabulum quod erat prius, extrema ponens ante prima; non* erit idem *ac si dissolvas* hæc: *Postquam tetra discordia refregit postes ferratos & portas belli.* In his enim *reperias adhuc partes discerpti poëtæ. Sed ista huc usque. Alio tempore* expendam utrum comœdia *sit verum carmen, an non. Jam verò id unum scrutabor, an jure invisum tibi sit istud scribendi genus. Sulcius ardens incedit,* pariter & *Caprius maligi è rauci, & cum libellis:*

Ebrius, & (magnum quod dedecus) ambulet ante
Noctem cum facibus. Numquid Pomponius istis
Audiret leviora, pater si viveret? Ergo
Non satis est puris versum perscribere verbis:
Quem si dissolvas, quivis stomachetur eodem 55
Quo personatus pacto pater. His ego quæ nunc,
Olim quæ scripsit Lucilius, eripias si
Tempora certa, modosq; & quod priùs ordine verbum est,
Posterius facias, præponens ultima primis.
Non ut si solvas: *Postquam discordia tetra* 60
Belli ferratos postes portasque refregit. [550]
Invenias etiam disjecti membra poëtæ:
Hactenus hæc. Aliàs justum sit, necne, poëma:
Nunc illud tantùm quæram, meritóne tibi sit
Suspectum genus hoc scribendi. Sulcius acer 65
Ambulat, & Caprius, rauci malè, cumque libellis:

ANNOTATIONES.

51. *Ambulet antè Noctem cum facibus.*] Dixi ad Od. 10. lib. 3. de eo more juvenum & amantium, qui ad puellas adamatas nocte cum facibus pergebant, atque antè illarum januam cantabant. Addo hîc, solitos interdum quoque vagari comessantes ac personatos discurrere per domos notas, noctu quidem cum facibus, nonnunquam & interdiu: quod & hodie aliquando nostrates faciunt. Gall. *aller au bal*; *aller en masque*. Porrò effervescit pater hoc magis adversus lascivientem filium, quòd ante noctem, & in die, ob oculos omnium ebrius grassetur, magno suo suæque familiæ probro; & *siccis dedecus* obstet *Cognatis*, ... atque *rem patriam rumore sinistro.*

Limen ad obscœnum frangat, ut canit Persius, Sat. 5.

52. *Numquid Pomponius, &c.*] Respondet Horatius objectioni; sermone quidem ille ardentiori utitur, quia sic iratus quisque suevit loqui: & filium suum tali modo objurgaret Pomponius, si viveret, ac luxuriantem cerneret. Vide, lector, quam solerter & salsè vellicet Poëta libidinosum adolescentem, velut aliud agens & ἐν παρόδῳ.

56. *Personatus pater.*] Comœdus personam sustinens patris in filium stomachantis, succensentis, increpantis.

58. *Tempora certa, modosque.*] Syllabarum quantitatem, certos pedes, certamque eorum dispositionem & collocationem.

60. *Non ut si solvas:* Postquam discordia, *&c.*] Nam contrà in his licet corpus ac membra carminis discerpas, non proinde vim ac spiritum dissipes: inverte ordinem verborum, orationem solve numerosam; remanebit semper Poëtica locutio vulgari dissimilis: versum frange ac disjice; in disjecto etiam versu apparebit sermo sublimior & à quotidiano remotus, v. g. Postquam tetra discordia refregit ferratos postes & portas belli.

Postquam discordia tetra, &c.] Ennii sunt isti versus, ex Annal. poëtico sanè pleni spiritu. Hos imitatus Virgil. Æneid. 1. v. 297.

. . . . *Diræ ferro & compagibus actis*
Claudentur belli portæ.

Et Æneid. 7. v. 221.

Impulit ipsa manu portas, & cardine verso
Belli ferratos rupit Saturnia postes.

61. *Belli postes portasque refregit.*] Id est, fervente bello apertum est Jani templum, quod pacis tempore claudi solet. Vide lib. 4. Od. 15. v. 9. ibique annot. Item Plutarch. in Numâ, ubi scribit, ædem Jani Romæ portas habuisse duas sive bifores; & Januam belli fuisse appellatam.

65. *Genus hoc scribendi.*] Carmen satiricum, carpens vitia, & notans vitiosos.

Sulcius & Caprius.] Ambo delatores & accusatores acerrimi, assiduâ actione rauci. *Cum libellis*, accusationis causas & rationes continentibus, ac reorum nomina.

Magnus

Magnus uterque timor latronibus. At benè si quis
Et puris vivat manibus, contemnat utrumque.
Ut sis tu similis Cœli, Birrhique latronum,
Non ego sim Caprî, neque Sulcî. Cur metuas me?
Nulla taberna meos habeat neque pila libellos, 71
Queis manus insudet vulgi, Hermogenisq; Tigellî.
Non recito cuiquam, nisi amicis, idque coactus:
Non ubivis, coramve quibuslibet. In medio qui
Scripta forò recitent sunt multi, quique lavantes; 75 [551]
Suave locus voci resonat conclusus. Inanes
Hoc juvat, haud illud quærentes, num sine sensu,
Tempore num faciant alieno. Lædere gaudes,
Inquis, & hoc studio pravus facis. Unde petitum
Hoc in me jacis? Est actor quis denique eorum 80
Vixi cum quibus? Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit, alio culpante; solutos
Qui captat risus hominum, famamque dicacis,
Fingere qui non visa potest, commissa tacere
Qui nequit, hic niger est: hunc tu Romane caveto.
Sæpè tribus lectis videas cœnare quaternos: 86

atque latronibus valdè *formidabiles. Sed quisquis probè & innocenter vivit, spernit utrumque. Sis tu licet prædonum Cœli atque Birrhi similis, non ego* proinde *sim Caprii aut Sulcii. Quare ergo times me?* Adde *quod nulla taberna vel columna meos habet libros, quos terat manus plebis & Hermogenis Tigellii.* Præterea *nemini recito præterquam familiaribus, & invitus quidem; nec ubicunque, nec ante quoscunque.* Sat *multi sunt qui scripta recitent in medio foro, & qui dum in balneis sunt;* ubi *clausus locus* facit *vocem jucundè resonantem illud placet vanis, non observantibus an stultè, an tempore minimè opportuno id agant.* Verùm enim *amas vellicare, inquis; idque agis improbo animo. Unde* verò *illud quæsivisti* quod *mihi objiceres?* An *nequam adstipulatorem habes aliquem eorum quibuscum vixi?* Imò *qui absentem amicum carpit, qui* eum *non tuetur* ab *alio reprehendente; qui gaudet excitare effusos cachinnos hominum, & haberi dicax; qui sponte fingit quæ non vidit; qui non potest silere arcana; ille est perniciosus; istum cave,* ô *Romane.* Porro *frequenter aspicias tribus* in *lectis quaternos epulari:*

ANNOTATIONES.

69. *Cœli Birrhique latronum.*] Hi duo perditissimi luxuriâ juvenes, omni tunc facinorum audacia nec non latrociniis infames erant.

71. *Nulla taberna meos habeat neque pila libellos.*] Nec in tabernis vilioribus plebeiorum & artificum meæ satiræ à nugacibus ventilantur; nec prostant venales emptori cuilibet expositæ apud bibliopolas, quorum sunt tabernæ circa pilas. Vide Epist. ad Pisones, v. 373. ibique annot.

72. *Hermogenisque Tigelli.*] De hoc Sat. 3. v. 129. Alius autem est ab eo cujus mentio fit initio Sat. 2, & 3. cit. ut ibidem annotavi. Hunc Horatius contemptûs causâ plebi accenset, unumque è multis facit, qui eximius haberi volebat.

76. *Suave locus voci resonat conclusus.*] In balneis cameratus locus vocem recitantis ac legentis mirum in modum juvat, & recitationi suavitatem confert, tum legenti tum auscultanti jucundam. Illud recitandi in balneis cacoëthes perstringit Martial. lib. 3. Epig. 44.

Et stanti legis, & legis sedenti,
In thermas fugio, sonas ad aurem.

78. *Lædere gaudes, &c.*] Jam Poëta refellit eos, à quibus incessebatur velut dicax & sycophanta: *studio pravus*, pravè affectans aliis obtrectare, & quemlibet scommatibus ac dicteriis proscindere.

79. *Unde petitum, &c.*] Unde habes ita me pravè affectum? An hoc accepisti ab aliquo meorum contubernalium?

82. *Qui non defendit.*] Atqui Virgilium Horatius defendit suprà, Sat. 3.

85. *Niger est.*] Homo pestilens, malus, perniciosus: contrà est candidus, albus; ut alibi fusiùs dictum.

86. *Sæpe tribus lectis, &c.*] Sensus & scopus Horatii iste est; quotidie videmus, inquit, lepidè jocos & sales jactari à quolibet in quemlibet: idque non improbamus. Quare ergo mihi creatur invidia, quòd nonnullos facetè reprehendo?

Tribus lectis videas cœnare quaternos.] Primus olim fuit mos sedendi ad mensam. Homer, Odyss. 10. ἥμεθα δαινύμενοι, *sedimus epulantes.* Virgil. Æneid. 7. v. 176.

. . . , *soliti patres considere mensis.*

E quibus unus avet quavis aspergere cunctos, [552]
Præter eum, qui præbet aquam: pòst, hunc quoque potus,
Condita cùm verax aperit præcordia Liber.
Hic tibi comis, & urbanus, liberque videtur 90
Infesto nigris. Ego si risi, quòd ineptus
Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum,
Lividus & mordax videor tibi. Mentio si qua
De Capitolini furtis injecta Petillî
Te coram fuerit: defendas, ut tuus est mos. 95
Me Capitolinus convictore usus amicoque
A puero est, causâque meâ permulta rogatus
Fecit: & incolumis lætor quod vivit in urbe:
Sed tamen admiror, quo pacto judicium illud
Fugerit. Hic nigræ succus loliginis, hæc est 100
Ærugo mera: quod vitiũ procul abfore chartis, [553]
Atque animo priùs; ut, si quid promittere de me
Possum aliud, vere promitto. Liberius si

quorum unus omnes cupit proscindere quacumque ratione, *excepto eo qui aquam suppeditat:* atque *hunc etiam* paulò *pòst ebrius, quando Bacchus veridicus revelat secreta mentis.* Attamen *iste comis & lepidus & sincerus existimatur tibi inimico pravis. Ego* verò, *si risi quòd insulsus Rufillus redolet pastillos, Gorgonius* autem *caprum*; *à te prædicabor malignus & dicax.* Quin imò audi. *Si mentio quædam fiat de furtis Petilii Capitolini, te præsente*; protinus, *ut soles, tueris*; aisque, *Me Capitolinus a pueritia convivam habuit & familiarem, rogatusque benè multa egit in mei gratiam: gaudeo certè quod Romæ sospes degit: attamen demiror quâ ratione effugerit istam damnationem.* En *ille humor est atræ sepiæ: illud merum virus: quod malum à scriptis* meis *atque anteà* ab *animo* meo *longè futurum sincere spondeo, quantum de me aliquid spondere licet.* At verò, *si quidpiam locutus fuero nimis liberè,*

ANNOTATIONES.

Posteà, gliscente mollitie, discubuerunt in lectis, qui tres erant circa mensam dispositi: unde triclinium appellatum. In singulis autem convivæ terni, aut quaterni: nonnunquam & quini: quod sordidulum. Cicero testis, in Pis. *nihil apud hunc lautum, nihil elegans* ——— *Græci quini stipati in lectulis, sæpè plures.* Porrò situs hic erat discumbentium: infera pars corporis jacebat porrecta, aut leviter inflexa: superior reclinata & cubito innixa: dorsum pulvillis suffultum, capite modice erecto. At quî fiebat ut omnes æquâ parte ad mensam pertingerent. Primus decumbebat ad caput lecti, pedibusquidem ponè dorsum secundi porrectis: secundus obvertebat sinciput ad umbilicum primi, interjecto pulvino: hujus autem pedes ad tergum jacebant tertii: sicque tertius pariter & quartus. Quæ omnia suo more Just. Lipsius luculenter explicat lib. 3. antiquar. Lect.

87. *E quibus unus avet, &c.*] E convivis illis duodecim unus alios omnes dicteriis lacerat, nec parcit epulas præbenti: & tamen is urbanus existimatur, nequaquam verò sycophanta vel mordax. Cur igitur ego Horatius, &c.

88. *Qui præbet aquam.*] Ita convivii magister solet designari, quod præbeat balneum lavando, ut fit, corpori ante cœnam, aquam abluendis manibus, item calidam atque frigidam miscendo temperandoque vino. Vide lib. 3. Od. 19.

92. *Pastillos Rufillus olet, &c.*] Versum hunc explanatum vide suprà in Sat. 2.

94. *De Capitolini furtis Petilli.*] Nomen istud pariter & cognomen Romæ nobilia fuisse novimus: at non ita perspicuum quis ille, quæve furta ejus: an peculator, an sacrilegus. Aiunt, ex veteri Interprete, Petillum hunc, dum Capitolio præfectus esset, Jovis Capitolini auream coronam suffuratum; furti quidem reum causam dixisse; à Judicibus autem absolutum utpote Augusti familiarem.

100. *Hic nigræ succus loliginis.*] Sensus est: talis oratio, etsi blanda videatur, est pravo animo & studio referta: hocque maledicentior & acerbior, quod amicitiæ speciem præfert.

Nigræ succus loliginis.] Metaph. loligo piscis, è sepiarum genere, humorem atrum pro sanguine habet; unde intus nigra, externè alba exprimit optimè livorem, & mentis improbitatem verbis suavibus palliatam veluti & obvelatam, Psalm. 54. *molliti sunt sermones ejus super oleum, & ipsi sunt jacula.*

101. *Ærugo mera.*] Merum virus.

Ærugo. Gall. *la rouille de l'airain, le vert de gris.*

Quod vitium procul abfore, &c.] Spondeo me nec animo cogitaturum pravè, nec in chartis scripturum malignè, fictâ in quemquam benevolentiâ. *Eo ingenio natus sum: amicitiam atque inimicitiam in fronte promptam gero.* Ennius.

Dixero

Dixero quid, si fortè jocosius, hoc mihi juris 104
Cùm veniâ dabis. Insuevit pater optimus hoc me,
Ut fugerem exemplis vitiorum quæque notando.
Cùm me hortaretur, parcè, frugaliter, atque
Viverem uti contentus eò, quod mî ipse parâsset:
Nonne vides, Albî ut malè vivat filius, utque
Barrus inops? magnum documentum, nè patriã rem
Perdere quis velit. A turpi meretricis amore 111
Cùm deterreret, Sectani dissimilis sis.
Ne sequerer mœchas, concesfsâ cũ Venere uti [554]
Possem: deprensi non bella est fama Treboni,
Aiebat. Sapiens, vitatu quidque petitu 115
Sit meliùs, causas reddet tibi: mî satis est, si
Traditum ab antiquis morem servare, tuamque,
Dum custodis eges, vitam famamque tueri
Incolumem possim: simul ac duraverit ætas (me
Membra animumq; tuum, nabis sine cortice. Sic
Formabat puerum dictis: &, sive jubebat, 121
Ut facerem quid; Habes auctorem, quò facias hoc,
Unum ex Judicibus selectis objiciebat:
Sive vetabat, An hoc honestum & inutile factu

aut fortasse nimis festivè, hanc mihi licentiam cum indulgentiâ condonabis. Etenim *optimus pater* meus ad *id me consuefecit, indigitando exempla quorumque vitiorum, ut ea evitarem.* Sic, *quoties me admonebat ut victitarem parcè, frugaliter, & contentus iis bonis quæ ille mihi comparâsset,* aiebat: *Advertisne quam difficulter victitet filius Albii, & quàm miser sit Barrus?* Hoc *graviter doceat quemque, ut patrimonium dilapidare caveat. Cum me avocaret à fœdis amoribus meretricum,* dicebat, *nè imitare Sectanum.* Quando præcipiebat *nè sectarer adulteras, cùm liceret frui permissâ voluptate;* certè *pulchra non est existimatio Trebonii, inquiebat:* porrò *philosophus offeret tibi rationes,* propter quas *hos fugere, illud quærere expediat; mihi sufficit pro viribus custodire institutam à veteribus disciplinam, atque integram continere vitam & existimationem tuam, quamdiu pædagogo indiges:* at, *posteaquàm ætas confirmaverit tuum corpus ac mentem, natabis absque subere. Ita me puerum* ille *præceptis imbuebat: &, seu moneret ut aliquid agerem,* addebat, *ducem habes quo facias istud;* simulque *afferebat aliquem è Judicibus selectis: seu dehortaretur,* subjungebat; *an ambigeres utrum illud indecorum atque perniciosum factu*

ANNOTATIONES.

105. *Insuevit pater optimus hoc me.*] Ad hoc vel in hoc me assuefecit. Legunt alii: *insuevit pater optimus hoc mî.* Id est, hos mihi mores indidit. Perinde est. Marcilius, ut priorem lectionem tueatur, vult Horatium scripsisse, *hoic* pro *huic*, unde librarii fecerint *hoc:* non absurdus omninò. Ita veteres scripsisse, saltem liquet.

106. *Ut fugerem exemplis, &c.*] Ut me deterreret à vitiis, objiciebat exempla vitiosorum: ut provocaret ad virtutem, mihi viros proponebat virtute inclarescentes. Scilicet *homines ampliùs oculis quàm auribus credunt; deinde, longum iter est per præcepta, breve & efficax per exempla.* Seneca ad Lucil. hinc similiter apud Terent. Adelph. Demea narrans quomodo filium erudiat, *consuefacio,* inquit, *inspicere tanquam in speculum in vitas omnium jubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi; hoc facito; & hoc fugito; hoc laudi est; hoc vitio datur.*

109. *Albi.*] Albium Tibullum intelligunt absurdè quidam, contra rationem temporis. In lucem ille nondum prodierat, cùm ab optimo patre hæc præcepta audiret Horatius, Tibullo quidem superior natu plus annis viginti.

110. *Barrus.*] Tit. Vetur. Barrus ex luxuriâ inops. De eo rursus Sat. 6, & 7.

112. *Sectani.*] Turpis mœchi.

113. *Mœchas.*] Matronas. Supra, Sat. 2.

114. *Treboni.*] Is adulter expertus erat quod anteà dictum, *deprehendi miserum est.*

115. *Sapiens vitatu, &c.*] Concinna planè dictio patris literis & philosophiâ minimè imbuti, tantumque bonos mores è bonâ educatione adepti. Ego, inquit, quæ olim accepi honestatis documenta, tibi tradere gestio: at, cùm frequentabis scholas Sapientum, hi causas tibi reddent, cur hoc petitu bonum, illud autem vitandum sit.

120. *Nabis sine cortice.*] Proverb. & metaph. à pueris, qui ope suberis natare discunt. Olim quippe suber corpori supponebant, ut hodie nostri cucurbitas, Gall. *calebaces.* Sensus est hîc; per te ipse intelliges quid fugiendum, quid expetendum; nec egebis alieno consilio.

123. *Unum ex judicibus selectis.*] Aliquem integritate, æquitate, probitate insignem, hocque nomine selectum & succenturiatum Judicibus, Magistratibus, Senatoribus.

124. *Inutile factu.*] Malum, noxium. Ad-

Necne sit, addubites; flagret rumore malo cùm
Hic atque ille? Avidos vicinum funus ut ægros
Exanimat, mortisque metu sibi parcere cogit; 127
Sic teneros animos aliena opprobria sæpè
Absterrent vitiis. Ex hoc ego sanus ab illis,
Perniciem quæcunque ferunt; mediocribus, & queis [555]
Ignoscas, vitiis tentor. Fortassis & istinc 131
Largiter abstulerit longa ætas, liber amicus, (me
Consilium proprium. Neq; enim, cùm lectulus, aut
Porticus excepit, desum mihi: Rectius hoc est:
Hoc faciens, vivam meliùs: sic dulcis amicis 135
Occurram: hoc quidã non bellè: numquid ego illi
Imprudens olim faciam simile? Hæc ego mecum
Compressis agito labris: ubi quid datur otî,
Illudo chartis. Hoc est mediocribus illis
Ex vitiis unum; cur si concedere nolis, 140
Multa poëtarum veniet manus, auxilio quæ
Sit mihi: nam multò plures sumus: ac veluti te [556]

sit an non, quandoquidem turpi famâ laborat hic & ille? Certè non secus ac funus vicini terret ægrotos edaces, atque abstinere cogit mortis metu; ità juvenum mentem non rarò à peccatis avertit ignominia alterius. Per ejusmodi institutionem carui majoribus iis *vitiis quæ exitium creant; tantumque exiguis contineor, & quibus* facilè *indulgeas. Ex his etiam multum abstergeret ætas provectior, amicus sincerus, ratio propria. Enimverò quando versor in cubili, vel in porticu, nequaquam mihi desum.* Tunc autem sic reputo: *Istud meliùs est, id agens rectius vivam: ità me præstabo gratum familiaribus: hoc non benè quidam* fecit: *egone imprudens aliquando faciam idem quod iste? Similia tacitus ego mecum revolvo: cùm* verò *per tempus licet, in membranis ludens scribo.* Atque *hoc unum est è vitiis illis minoribus; cui si veniam deneges, magna poëtarum multitudo accedat opem mihi latura: (complures enim sumus) teque ad multitudinem illam*

ANNOTATIONES.

verte, lector, vim & notionem hujus vocabuli, Cic. de Inv. 1. *Inutilis seu perniciosus patriæ civis alitur.* Similis est sententia Christi in Evangelio dicentis, *qui non est mecum, contra me est.*

130. *Mediocribus vitiis tentor.*] Al. *teneor*, id est, obnoxius sum adhuc vitiis illis mediocribus.

132. *Liber amicus.*] Antisthenes dicebat: opus esse vel amicis ingenuis, vel acribus inimicis. Hi quippe conviciando, illi monendo, à peccatis avertunt. Plutarch.

133. *Cum lectulus, aut me Porticus excepit, &c.*] Sive decumbo in lectulo, sive in porticu deambulo, non est otiosa mens mea: tum enim quid honestum, quid rectum, quid minùs decorum factu sit medito, meque ipse fingo & confirmo in amore & actione virtutis. Pythagoras discipulos jubebat recensere vesperi quæ interdiu fecissent, & secum agitare, quo ivi? quid egi? quid omisi faciendum? &c. Seneca lib. 3. de irâ: *animus quotidiè ad reddendam rationem vocandus . . . . quod hodie malum sanasti? cui vitio obstitisti? quâ parte melior es?*

Porticus.] Ejusmodi publicæ porticus erant Romæ complures, ambulationi & captando frigori accommodatæ: erant & privatæ. Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 23.

139. *Chartis.*] Chartæ primùm è papyro, Ægyptia plantâ; divisis acu vel scalpello ejus tunicis in tenues sed latas philyras. *Has Alexandri Magni victoriâ repertas auctor est M. Varro, conditâ in Ægypto Alexandriâ: anteà verò non fuisse chartarum usum.* Quod tamen refellunt docti. Alexandri quidem ævo chartà frequentior; anteà tamen inventa & cognita. *In foliis palmarum (alii legendum contendunt malvarum) primò scriptitatum: deinde quarumdam arborum libris*; id est, corticibus, vel potiùs, tunicis corticem inter & lignum subtilioribus. *Posteà monumenta publica plumbeis voluminibus, mox & privata linteis confici cœpta, aut ceris.* Linteos libros commemorat T. Livius, lib. 4. *Supprimente chartas Ptolemæo, idem Varro membranas Pergami tradit repertas. Posteà promiscuè patuit usus rei quâ constat immortalitas hominum.* Plin. lib. 13. cap. 11, & 12.

142. *Multo plures sumus.*] Indicat plurimos tunc fuisse, qui versus factitarent. Hos autem callidè vellicat, quod se *putarent esse poëtas, sermoni propiora scribentes, vel in uno stantes pede multa, concludere versum purisque verbis* contexere satis esse, existimantes.

Veluti Judæi.] Hi sub Augusto Romæ magno numero degebant, & quoscunque poterant ad suos ritus, suamque religionem pertrahere satagebant. Huc pertinet quod ait Christus

Judæi

Judæi cogemus in hanc concedere turbam.

adjungere, tanquam Judæi, compellemus.

ANNOTATIONES.

Matth. cap. 23. v. 15. " Væ vobis Scribæ & " Pharisæi, Hypocritæ; quia circuitis mare " & aridam, ut faciatis unum proselytum: & " cùm fuerit factus, facitis eum filium gehen " næ duplo quàm vos.

143. *In hanc concedere turbam.*] Inter poëtas nomen dare, cum tot aliis ad carmina perscribenda animum appellere, etiamsi reluctetur Minerva; aut tolerare saltem ac probare scribentes.

SATIRA V.

Facetè describit iter suum ab urbe Româ Brundusium usque.

EGressum magnâ me accepit Aricia Româ,
Hospitio modico. Rhetor comes Heliodorus
Græcorum longè doctissimus. Inde forum Appî
Differtum nautis, cauponibus atque malignis. [557]
Hoc iter ignavi divisimus, altiùs ac nos 5
Præcinctis unum. Minùs est gravis Appia tardis.
Hic ego propter aquam, quod erat deterrima, ventri
Indico bellum; cœnantes haud animo æquo
Expectans comites. Jam nox inducere terris

Magnâ Româ egressum me excepit Aricia parvo hospitio. Comitabatur me Heliodorus rhetor inter Græcos eruditissimus. Hinc perreximus *ad mercatum Appii* oppidi, *plenum nautis & cauponibus iniquis. Hoc iter partiti sumus pigri,* quod *unicum* fuisset viatoribus *altiùs quàm nos succinctis. Appia* via *minùs est molesta lentè progredientibus. Ego istic Bellum facio ventri ob aquam, quia* ibi *pessima est; cœnantes comites impatienter expectans. Jam nox prope erat terris umbras*

ANNOTATIONES.

1. *Egressum magnâ, &c.*] Lucilius Satirâ sua 3. descripserat iter quod ab urbe Româ Capuam, indeque ad Siculum fretum obierat: hîc noster ejus exemplo, suum Româ Brundusium iter facetè admodùm describit, plus μωμοσκόπον agens quàm τοπογράφον, ut ait Cruquius. Anno scil. U. C. 713. Antonianis & Octavianis diffidentibus, utrinque delecti viri sunt qui res Antonium inter & Augustum componerent. Itaque Brundusium, quod Antonii exercitus obsidione premebat, convenêre legati, Mœcenas ab Augusto, Fonteius ab Antonio, cùm Cocceio perinde utriusque Imperatoris amico, qui quidem optatam fecere pacem, fœdusque Brundusinum inde dictum sanxerunt. Porrò Mœcenatem illuc officii causâ secuti Horatius, Virgilius, & alii.

Aricia.] Oppidulum in Appiâ viâ, distans Româ mill. pass. 16. hod. *la Riccia.* Ducatus insignia ostentat.

2. *Rhetor comes Heliodorus.*] Huc pertinet quod aiunt: *facundus comes in viâ pro vehiculo est:* maximè quod Horatius Græci erat sermonis studiosissimus.

3. *Græcorum longè doctissimus.*] Quidam legunt *Græcæ linguæ doctissimus:* sed perperam. Quippe, ut redarguunt alii, quæ laus esset ista Rhetori Græco, Græcam linguam apprimè callere?

Forum Appi.] Oppidum Latii in Volscorum finibus, inter Ariciam ac Feroniam, juxta Paludes Pomptinas; quare in his navigantes nautæ plurimi istic habitant; caupones item, quia frequens ea via & celebris. Vide Epist. ad Pison. v. 65. ad hæc verba, *sterilisque palus, &c.* Annot.

4. *Malignis.*] Fraudulentis, iniquâ uti mensurâ consuetis. Suprà Sat. 1. v. 29. *Perfidus hic caupo.*

5. *Hoc iter ignavi divisimus, &c.*] Quod expediti magis quàm nos una die confecissent, in eò biduum posuimus.

6. *Præcinctis.*] Strenuis, expeditis εὐζώνοις: contrà discinctus ignavum significat, ut alibi dictum.

Minùs est gravis Appia tardis.] Quia crebra sunt diversoria, in quibus licet commorari quoties libet.

7. *Ventri Indico bellum.*] Scilicet appetenti cœnam negavi, quod nec palustrem ac fœtentem aquam bibere poteram; nec merum, propter ophthalmiam, de quâ posteà. Hinc *cœnantes* incœnatus *haud æquo expectans animo.*

9. *Jam nox inducere, &c.*] Quia terrestris via difficilior etiam vehiculis, idcircò ab Appii foro navigabatur Feroniam usque, noctu quidem; teste Strabone pòst citando. Hinc facilè intelliges, lector, quæ deinde sequuntur; ut quòd puerorum nautarumque vociferatio audita subitò; quòd *nil procedere lintrem* viatores haud sensêre; quòd vix *horâ quartâ* perventum sit eò, quo ad ortum solis appellere oportuerat.

inducere ac stellas cœlo spargere. Mox servi nautis, nautæ servis dicteria inferre cœperunt : huc navem applica ; trecentos introducis : ohe, jam sat multi *sunt. Hora integra absumitur, dum pecunia exigitur, dum*que *mula alligatur. Molesti culices & ranæ palustres impediunt soporem. Nauta nimio refertus vino ac viator certatim canunt amicam absentem. Denique viator fatigatus dormire incipit : tumque ignavus nauta ad saxum ligat funem mulæ ad pabulum dimissæ, atque dormit supinus. Jam verò lux fulgebat, quando advertimus cymbam minimè progredi, donec iracundus quidam exilit, & mulæ nautæque caput ac lumbos verberat saligno fuste. Tandem vix horâ quartâ descendimus* è navi : statimque *faciem & manus abluimus aquâ tuâ, ô Feronia.*

Umbras, & cœlo diffundere signa parabat. 10
Tum pueri nautis, pueris convicia nautæ
Ingerere: Huc appelle : trecentos inseris: ohe,
Jã satis est. Dum æs exigitur, dum mula ligatur, [558]
Tota abit hora. Mali culices, ranæque palustres
Avertunt somnos. Absentem cantat amicam 15
Multâ prolutus vappâ nauta, atque viator
Certatim : tandem fessus dormire viator
Incipit; ac missæ pastum retinacula mulæ
Nauta piger saxo religat, stertitque supinus.
Jamq; dies aderat, cùm nil procedere lintrem 20
Sentimus : donec cerebrosus prosilit unus,
Ac mulæ nautæque caput, lumbosque saligno
Fuste dolat : quartâ vix demum exponimur horâ:
Ora, manusq; tuâ lavimus, Feronia, lymphâ. [559]

ANNOTATIONES.

10. *Cœlo diffundere signa parabat.*] Non hæc *sermoni propior* (quod ait Sat. præced.) imò sublimior dictio, ut & alibi interdum. Poëtæ excelso vel excidit ; seu quod lectoris mentem excitare identidem juvat.

11. *Tum pueri nautis, &c.*] Servi à dominis præmissi ad comparandum navigium, cùm nautis rixantur & conviciantur ; quod quidem familiare hujus farinæ hominibus.

Convicia.] Quasi *convocia* vociferationem plurimorum confusam significant. Festus. Alii aliter. *Vocis contentionem* notat eâ voce Tullius variis locis. Epist. 5. lib. 1. *Pompeius, cùm pro Milone diceret, clamore convicioque jactatus.* Orat. n. 160. *Convicio aurium mihi extorta veritas est.*

12. *Huc appelle, &c.*] Verba sunt servorum contra nautas, qui plures quæstûs causâ excipiebant in navim : *trecentos*, id est, nimis multos, non sine periculo navigantium, ob nimium onus ac pondus.

13. *Dum æs exigitur.*] Naulum, navigationis pretium.

Mulæ ligatur.] Tractura navim contra aquam. Strabo lib. 5. *propè Tarracinam iter facienti Romam fossa ad Appiam apponitur, & quidem multis in locis, quam & palustres & fluviatiles implent aquæ : Per eam nocturna maximè fit navigatio, ut qui primis conscendant tenebris, oriente sole egressi, viæ Appiæ reliquum evadant, & interdiu trahentibus mulis remulco, perambulent.*

14. *Mali culices.*] Culex ab aculeo dictus, vel quasi cutilex, quod cutem lacessat.

Ranæque palustres.] Ad discrimen aliarum quæ rubetæ vocantur, & in sentibus ac dumis latitant. Illæ ergo coaxantes viatoribus seu navigantibus somnum adimunt, per importunum ac frequens βρεκεκεκὲξ κοὰξ κοὰξ. Aristophan. Ran.

15. *Cantat.*] Ad sublevandum horrorem ac tædium nocturni temporis ac silentii.

16. *Prolutus.*] Virgil. Æneid. 1.
. . . . *Pleno se proluit auro.*

18. *Ac missæ pastum, &c.*] Ubi nauta, qui mulam moderatur, sensit dormire viatores, & ipse dormituriens mulam solvit, pastumque dimittit, funem verò navigii religat ad saxum, moxque sopori se tradit humi stratus, parum solicitus quâ horâ perveniret ad destinatum locum.

21. *Donec cerebrosus, &c.*] Donec unus viatorum seu navigantium ad terram prosilit, atque è salicibus littori adsitis virgam secat, quâ iratus nautam dormientem excitat, ejus caput & lumbos percutiendo, nec ipsi parcit mulæ *cerebrosus*, in obvium quidlibet exonerans indignationem suam ac bilem.

23. *Dolat.*] Metaphora à fabris lignariis, qui dolabra coæquant expoliuntque ligna.

Quartâ vix demum exponimur horâ.] Extra navim ponimur ad Feroniam tandem, horâ post exortum solem quartâ, id est, decimâ nostrâ matutinâ, in æquinoctio nempè ; quod pluribus explicavi in meis annotationibus ad Persii Sat. 3. initium.

24. *Ora manusque tuâ lavimus, &c.*] Ex religioso veterum erga Deam illam cultu ; quæ in Soracte monte habebat sacrum fontem, lucum, templum ; nomenque dedit urbi Fero-

Millia

Millia tum pransi tria repimus: atque subimus 25
Impositum saxis latè candentibus Anxur.
Huc venturus erat Mœcenas optimus atque
Cocceius, missi magnis de rebus uterque
Legati; aversos soliti componere amicos.
Heic oculis ego nigra meis collyria lippus 30
Illinere: intereà Mœcenas advenit, atque
Cocceius, Capitoque simul Fonteius, ad unguem
Factus homo, Antonî, non ut magis alter, amicus.
Fundos Aufidio Lusco prætore libenter [560]
Linquimus, insani ridentes præmia scribæ, 35

deinde verò pransi lenti processimus ad *tria* passuum *millia: ac pervenimus Anxur extructum super rupes eminùs* apparentes *ob candorem. Illuc debebant convenire optimus Mœcenas atque Cocceius, legati ambo ad negotia missi gravissima*; cæterùm *assuetè reconciliare amicos abalienatos. Illic ego lippientes oculos collyrio inunxi. Interim accessit Mœcenas & Cocceius, unàque Fonteius Capito vir ad amussim factus*, ità *gratiosus Antonio, ut nemo magis. Sponte deseruimus Fundos*, ubi *Prætor* erat *Aufidius Luscus, deridentes munera scribæ insanientis,*

ANNOTATIONES.

niæ, inter Circæos & Tarracinam. Nec omittam duo quæ narrantur miracula: alterum quòd Deæ illius afflati nomine ardentes prunas nudis pedibus absque læsione calcare aiunt. Alterum est quòd Feroniæ lucus aliquando cùm arsisset; indeque auferre simulacrum accolæ meditarentur, subitò nemus reviruit. Hinc Virgil. Æn. 7. v. 800.

. . . . *Viridi gaudens Feronia luco.*

Vide Strab. lib. 5. Dionys. Halic. Plin. Porrò quæ fuerit illa Dea, haud planè compertum. Dionysius asserit Feroniam consecratam à Lacedæmoniis illis, qui tempore Lycurgi in Italiam appulsi locum istum dicàrint, numenque coluerint sub hoc nomine, eò quòd illuc ferri non infeliciter contigisset. Alii volunt ipsam Junonem esse quæ ibi Feronia vocetur, colaturque, sicut apud Anxur urbem non longe remotam Jupiter Anxurus. Certe Virgil. cit utriusque pariter ibidem meminit. Constat Feroniam nemorum Deam extitisse, à ferendis arboribus appellatam. Imò veteres numen fecère ex illâ vi arcanâ arboribus insitâ, per quam vigent, pullulant, florent, edunt fructus.

25. *Millia tum pransi, &c.*] Postquàm sumus pransi Feroniæ, tria passuum millia confecimus, lento quidem gradu, tum propter stomachi repletionem, cùm ob locorum acclivitatem: contendimusque Anxur.

26. *Anxur.*] Urbs hæc Latii, pòst dicta Tarracina, colli & saxo imposita, mari Tyrrheno imminet. Olim etiam Trachine appellata, ab asperitate loci.

28. *Cocceius.*] Cocceius Nerva, proavus Nervæ Imperatoris, erat illustris Jurisconsultus, cæterùm Augusto pariter atque Antonio gratiosus.

Missi magnis de rebus uterque Legati.] Inde etiam pax Imperii & Reipublicæ Romanæ pendebat. Illi adversos exercitus propè Brundusium, sancito fœdere, in una coëgêre castra, Antonio verò in matrimonium data Octavia Augusti soror. Tit. Liv. lib. 127. Appian. lib. 5. Sueton. Octav. c. 17.

30. *Collyria.*] Oculorum medicamenta, propriè σποδιακὰ & τέφρεια, ob cinerum colorem; unde Horatius vocat *nigra*. Cornel. Cels. l. 6. c. 6. παρὰ τὸ κωλύειν τὸ ῥεῦν, ab inhibendâ fluxione, dictum volunt collyrion: sed multos etiam alios ad usus adhibetur.

32. *Capito Fonteius.*] Hunc Dio Consulem cum Germanico fuisse scribit. Livius & Appianus ex Antonii parte Pollionem, ex Augusti Mœcenatem duntaxat missos referunt, cum Cocceio quidem; nullam verò Capitonis faciunt mentionem.

Ad unguem factus homo.] Eximiis dotibus vir ornatissimus, metaph. à marmorariis, qui lævitatem & juncturas explorant superducto ungue. Hinc Pers. Sat. 1. v. 65.

. . . . *Ut per læve severos*
Effundat junctura ungues.

34. *Fundos Aufidio, &c.*] Fundis minimè commorati sumus, sed prandimus tantum: posteà Formias progressi, ubi pernoctavimus.

Fundos.] Oppidum hoc in viâ Appia, initio regni Neapolitani, Tarracinam inter & Formias medium, ad decem ferè pass. mill. vino generoso celebratur.

Aufidio Lusco Prætore.] Prætor dicitur quòd præeat vel præsit juri dicundo. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 15.

35. *Insani ridentes præmia scribæ.*] Romæ scribarum officium etiam libertinis patebat, adeóque vile censebatur: attamen magistratus in municipiis sæpè merces ac præmium erat scribarum. Sic Aufidius Luscus Fundis Præturam adeptus sibi jam aliquis videbatur: at, quòd sua dignitate plusculum superbiret, ludibrio fuit Mœcenati aliisque qui eum comitabantur. Hunc enim aliosque legatos à Fundano illo Prætore, honoris causâ, salutatos intelli-

Prætextam, & latum clavum, prunæque batillum.
In Mamurrarum lassi deinde urbe manemus, [561]
Muræna præbente domum, Capitone culinam.
Postera lux oritur multò gratissima: namque
Plotius, & Varius Sinuessæ, Virgiliusque 40
Occurrunt: animæ, quales neque candidiores
Terra tulit; neque queis me sit devinctior alter.
O, qui complexus, & gaudia quanta fuerunt!
Nil ego contulerim jucundo sanus amico.

prætextam, latum clavum, & batillum ignis. Post à fatigati commoramur in civitate Mamurrarum, Murænâ hospitium, Capitone cœnam dante. Postera dies illuxit longe amœnissima. Etenim Plotius, Varius, atque Virgilius obviam nobis *fuerunt Sinuessæ; homines tales,* ut *nec meliores terra protulerit, nec quisquam sit ma conjunctior* cùm illis. O *quales amplexus, & quàm magna lætitia extitit! Ego,* dum mente *sanâ* ero, *nihil æquabo cùm fideli amico.*

ANNOTATIONES.

gendum est. Apud Sueton. Caligul. cap. 23. *ex publicis monumentis certum, Ansiaium Lingonem Romæ honoribus functum.*

36. *Prætextam.*] Ex Varrone l. 5. de Ling. Lat. toga erat alba purpureo prætexta limbo: quæ quidem non puerorum fuit solùm, sed & magistratuum. Unde & prætextatus à togato differt, ut magistratus à privato. Hanc *supra tunicas honorati quique induebant,* inquit Non. Marcell. De eâ veste jam dixi in Epod. 5.

Latum clavum.] Vestis hæc nobiliorum propria, plagulis decorata aureis sive purpureis, latioribus in Senatore, angustioribus in equite. Unde Ovid. Trist. 4. Eleg. ult.

. . . . . *clavi mensura coacta est.*

Nec matronæ carebant simili quodam ornatu. Nam & earum vestis habebat patagium, quod erat *aureus clavus qui pretiosis vestibus addebatur,* ex Nonio. Porrò nomen deducunt à similitudine cùm clavorum capitibus, quibus similes essent aureæ illæ plagulæ. Nec perperam alii etymon hoc rejiciunt, asseruntque clavos istos fuisse purpureas fascias seu limbos utrinque tunicæ assutos: tunicæ inquam; nam latus clavus erat interior vestis supra quam assuebatur prætexta: & hoc plerique non animadvertunt, contrariumque scripserunt, certè immemores Prætore capitis sententiam ferente deponi prætextam consuevisse, at minime laticlavum.

Prunæque batillum.] Tanta erat Aufidii insania, ut ante se ferri prunas in batillo, id est, foculo ansato & gestatili, juberet, ad instar virorum Principum & Imperatorum, quibus præferebatur ejusmodi ignis, summæ auctoritatis ac potestatis index & insigne. Frustrà quidam intelligunt vas parvum, in quo nempè suffitus fieret Jovi Hospitali, sive hospitibus & convivis.

37. *In Mamurrarum urbe.*] Sunt qui Mamurras urbem afferant inter Fundos & Formias, vern. *Itro* vel *Itri,* Cujus etiamnum extant ibidem rudera. Philip. Ferrar. Verùm ipsæ hîc Formiæ accipiendæ sunt, è quibus oriunda Mamurrarum familia Romæ quidem Senatoria. Adde quòd illius oppidi maximam patrem obtinebat Mamurra, Eques Romanus, Cæsaris amicus, opibus præpotens: quem vellicat sane hîc noster; ut & Catullus: *Primum Romæ parietes crustâ marmoris operuisse totius domus suæ in Cœlio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram, Formiis natum, Equitem Romanum, præfectum fabrorum C. Cæsaris in Galliâ. . . . . nullamque nisi è marmore columnam habuisse, omnes solidas è Carystio aut Lunensi . . . . . hic est Mamurra Catulli Veronensis carminibus proscissus, cujus domum Catullus dixit habere quicquid habuisset Comata Gallia.* Hæc Plin. l. 36. c. 6. Vide l. 3. Od. 17. ubi Lamiarum originem è Formiis urbe celebrat Horatius.

Lassi manemus.] Nam à Tarracinâ seu Anxure Formiæ distant ducentis propè stadiis. Quadringenta numerat Strabo, certè hallucinatus.

38. *Murænâ præbente domum, &c.*] Muræna & Capito Formiis habentes domum uterque, officium partiti erga præclaros hospites, alter hospitium, alter epulas præbent. Muræna ille frater erat Liciniæ, quæ posteà nupsit Mœcenati. Vide l. 3. Od. 19.

40. *Plotius, & Varius.*] Hi sunt eximii poetæ. Virgilio perinde ac Horatio amicissimi, quibus ab Augusto commissa est cura emendandæ Æneidos post mortem Virgilii, hâc lege ut nihil adderent. Cùm Plotio & Vario tertius erat Tucca, & ipse eruditione clarus, ad recensendum opus divinum. Servius.

Sinuessæ.] Hæc urbs Campaniæ, ad ostia Liris fluvii, ubi nunc *Rocca di Mondragone,* ibi desinit Massicus mons.

Martial. l. 13. Epigram. 111.

De Sinuessanis venerunt Massica prælis.

Sinuessanas porrò aquas sterilitatem fœminis, maribus autem insaniam auferre tradunt. Plin. &c.

44. *Nil ego contulerim jucundo sanus amico.*] Exceptâ sapientiâ, nihil homini præstantius

Proxima

Proxima Campano ponti quæ villula, tectum [562]
Præbuit: & parochi, quæ debent, ligna salemque.
Hinc muli Capuæ clitellas tempore ponunt.
Lusum it Mœcenas, dormitum ego Virgiliusq; [563]
Namque pilâ lippis inimicum, & ludere crudis.

Villula quæ vicina est ponti Campano hospitium dedit: parochi verò quæ debent ligna & salem præbuerunt. *Indè muli Capuæ deponunt clitellas tempestivè. Mæcenas ivit lusum; ego verò ac Virgilius dormitum* ivimus;

ANNOTATIONES.

amicitiâ, meliúsve à Diis immortalibus datum, affirmat Tullius. Proverb. cap. 18. v. ult. *Vir amabilis ad societatem magis amicus erit, quàm frater.* Ecclesiastici cap. 6. *Amicus fidelis protectio fortis: qui invenit illum, invenit thesaurum. Amico fideli nulla est comparatio. . . . . medicamentum est vitæ & immortalitatis.*

45. *Proxima campano, &c.*] Sinuessæ pransi jucundiùs quidem ob occursum amicorum, venerunt omnes simul ad hanc villam, in quâ pernoctârunt.

Campano ponti.] Qui impositus est Vulturno Campaniæ fluvio per Venafrum, Capuam, aliasque urbes in mare Tyrrhenum decurrenti.

46. *Parochi.*] Quasi præbitores à παρέχειν *præbere*, curatores erant publici per urbes & loca jus habentes ab oppidanis exigendi certa stipendia, unde peregrinis & legatis necessaria suppeditarent Reip. nomine. Tull. ad Attic. l. 13. Epist. 2. *Ariarathes Ariobarzanis filius Romam venit . . . . omninò eum Sestius noster parochiis publicis occupavit;* (id est, præbitionibus ac muneribus publicis. Alii legunt, *parochus publicus*) *quod quidem facile patior. Verumtamen quod mihi magna cum fratribus illius necessitudo est, invito eum per literas ut ad me diversetur.* Jam res patet de peregrino: de legatis autem auctoritate publicâ missis hæc habe, studiose lector. Idem Tull. item ad Attic. l. 5. Epist. 16. ità scribit: *In perditam & planè eversam in perpetuum provinciam nos venisse scito, magnâ quidem exspectatione, prid. Cal. Sextil. morati triduum Laodiceæ, triduum Apameæ, totidem dies Synnade, audivimus nihil aliud nisi civitatum gemitus, ploratus, &c. . . . . . Levantur tamen miseræ civitates, quòd nullus sit sumptus in nos, neque in legatos, neque in quæstorem, neque in quemquam. Scito non modò nos fœnum, aut quod lege Julia dari solet, non accipere, sed nè ligna quidem; nec præter quatuor lectos & tectum, quemquam accipere quidquam: multis locis nè tectum quidem, & in tabernaculo manere plerumque. Mehercule etiam adventu nostro reviviscunt, justitia, abstinentia, clementia tui Ciceronis. Ita opiniones omnium superavit.* Præclaram etiam huic loco lucem dabit T. Livius initio l. 42 *Antè L. Posthumium Consulem,* inquit, *nemo sociis unquam in ullâ re oneri aut sumptui fuit. Ideò magistratus mulis, tabernaculisque, & omni alio instrumento militari ornabantur, nè quid tale imperarent sociis: privata hospitia habebant; ea benignè comiterque colebant: domusque illorum Romæ hospitibus patebant, apud quos ipsis diverti mos esset. Legati qui repentè aliquo mitterentur, singula jumenta per oppida, iter qua faciendum erat, imperabant: aliam impensam socii in magistratus Romanos non faciebant.* At ipse, ut est paulò antè, cùm senatui placuisset *Consulem, ad agrum publicum à privato terminandum, in Campaniam ire, ... priusquam ab Româ proficisceretur, literas Prænestæ misit, ut sibi magistratus obviam exiret, locum publicè pararet ubi diverteretur; jumentaque, cum exiret inde, præsto essent.*

47. *Hinc muli Capuæ, &c.*] Ab eâ villulâ mulis vecti Capuam venimus tempestivè quidem; nam eâ die confecimus millia passuum non plus sexdecim.

Capuæ.] Hæc Campaniæ metropolis ac veluti arx deliciarum & arrogantiæ pridem fuit. *Alteram Romam* vocat Cicero Philipp. 12. alibi verò *superbiæ domicilium.* Annibalis virtutem corrupit ac fregit illa *pelago, cultuque, penuque, potens* civitas, *deliciis, opibus, famaque;* ut canit Ausonius. Hodie jacet in ruderibus. Duobus autem exinde milliaribus versus Boream excitata est Capua nova veteri haud quaquam par. De ea jam in Epod. 16.

48 *Lusum it Mœcenas, &c.*] Pilâ palmariâ: cujus exercitatio ad sanitatem utilis robusto quidem & benè affecto: at crudis noxia & κακοστομάχοις, qualis Virgilius: contrà salubris somnus & quies; pariter & lippientibus, qualis Horatius. Scilicet agitatio corporis, vehemens ciet irritatque humores; quos lentè duntaxat coquit calor naturalis. Adde quòd oculorum acies non parum laborat in observandâ pilâ. Cornel. Cels. l. 1. c. 2. Galenus l. 4. de Symptom. caus. c. 5.

49. *Pilâ.*] Quasi pilis plena sic vocatur, ex Isidoro Alii à πλάξειν *pensare*, deducunt originem, sive quod pila potissimùm conficiatur è πλῶ, id est, lanâ coactâ & compactâ. Quadruplex erat. 1. Harpastum, è corio confecta minor pila, quàm solo repercussam remittebant. Hinc

Hinc nos Cocceii recipit pleniſſima villa, 50
Quæ ſuper eſt Claudî caupo(n)as. Nunc mihi paucis
Sarmenti ſcurræ pugnam Meſsîque Cicerri,
Muſa velim memores: & quo patre natus uterque
Contulerit lites. Meſsî clarum genus Oſci:
Sarmenti domina exſtat: ab his majoribus orti 55
Ad pugnam venêre: prior Sarmentus: Equi te [564]
Eſſe feri ſimilem dico. Ridemus. Et ipſe
Meſſius, Accipio; caput & movet: O, tua cornu
Ni foret exſecto frons, inquit, quid faceres, cùm
Sic mutilus minitaris? At illi fœda cicatrix 60
Setoſam lævi frontem turpaverat oris. (tus,
Campanum in morbum, in faciem permulta joca-

nam pilæ ludus eſt *noxius l'ppis atq; rudis. Iſtinc ad Cocceı villam pergimus copioſiſſimam, quæ ſita eſt ſupra tabernas Claudii. Jam precor, ô Muſa, ut mihi referas paucis verbis Sarmenti ſcurræ certamen, atque Meſſii Cicerri: & quo patre ambo geniti pugnam inierint. Illuſtris Meſſii origo* ab *Oſcis: Sarmenti domina* etiamnum *vivit. Ab iſtis prognati majoribus in certamen devenêre Sarmentus prior* locutus: *Aio, te eſſe ſimilem equi indomiti. Cachinnos ſuſtulimus. Tum Meſſius, Accipio, inquit; ſimulque caput agitat.* Continuò Meſſius *dixit*; O *quid agas, ſi cornu tuâ fronte non eſſet amputatum, quandoquidem ita mutilatus minaris? nimirum turpis cicatrix ei deformârat hirſutæ frontis* partem *ſiniſtram.* Hinc *plures jocos in vultum Campanumque morbum jactans,*

ANNOTATIONES.

2. Follis, ex alutâ; major brachiis, minor pugnis intorquebatur. 3. Trigonalis, ſive trigon: nomen à triangulari ſitu ludentium ternorum, qui ſibi invicem ita pilam reddebant, diligenter caventes ne excideret manu ſive dextrâ, ſive ſiniſtrâ. 4. Paganica, à pago & paganis dicta: ab his enim ad urbem venit: Plumis inſerta erat; durior folle, mollior trigone. Quæ omnia belle notat & exprimit Martialis lib. 4. Epigram. 19. lib. 12. Epigram. 84. lib. 14. Epigram. 45, 46, 47. Vide infrà lib. 2. Sat. 2. v. 11. annot.

50. *Hinc nos Cocceii, &c.*] Inde proceſſimus ad villam Cocceii rebus omnibus abundantem. Hæc ſita eſt *ſupra cauponas Claudii* cujuſdam. Vel accipe oppidum quoddam ab Appio Claudio conditum. Placet tamen legere potiùs cùm aliis, *Caudi:* nam inter Capuam & Beneventum ſunt Caudium oppidum, hodie *Arpaia*, item valles & Furcæ Caudinæ; in quibus intercepti aliquando Romani ſub jugum turpiter miſſi ſunt; quam tamen ignominiam paulò pòſt gravi ultione eluerunt. Tit. Liv. lib. 9.

51. *Nunc mihi paucis, &c.*] Facetè admodum Poëta Muſas in re ludicrâ invocat, veluti ſolet fieri in gravibus argumentis. Deſcripturus nempè duorum ſcurrarum ridiculam contentionem, ſerio videtur grave quidpiam adoriri; quo majorem excitet jocum.

54. *Meſsî clarum genus Oſci.*] Ironicè prorsùs Nam hi Campaniæ populi in Latii & Samnii confinio degentes, non ſolùm ignobiles ſed & infames erant. Vide Strabon. Huc etiam facit quod *obſcœnum* quidam ab Oſcis deducunt. Feſtus Oſcos priùs Opſcos teſte Ennio dictos ait, & ſtupra inconceſſæ libidinis ab ejus gentis pravâ conſuetudine, obſcœna dici, ex Verrio.

55. *Sarmenti Domina extat.*] Ergo ſervus erat ille, aut e ſervili genere. Hic ſcurra Auguſto fuiſſe in deliciis, atque Antonio memoratur. Ex Plutarcho: *Antonio infenſa erat Cleopatra; quòd in cœna dixiſſet, ipſis quidem acidum vinum infundi: Sarmentum autem Romæ Falernum potare. Erat verò Sarmentus Cæſaris ſervulus ex iis qui feſtivitatis causâ haberi ſolent, quos Romani delicias appellant.* Juvenalis initio Sat. 5. meminit hujus ſcurræ.

58. *O, tua cornu, &c.*] Pergit conviciari Meſſio Sarmentus: quid faceres, ſi frons tua eſſet adhuc armata illo cornu, quod exſectum tibi eſt nimis terribili & feroci? ſarcaſmus.

60. *Illi fœda cicatrix, &c.*] Nempe Meſſii in fronte apparebat cicatrix exſectæ verrucæ, quæ amputati cornu ſpeciem exhibebat.

62. *Campanum in morbum.*] Seu verrucas, quas habebant frequentes Campani in vultu fœdas: vel turpem quamdam aliam luem ciborum ac luxuriæ intemperantiâ creatam. Non abſurdè Torrentius intelligit eum morbum, de quo Plin. lib. 26. cap. 1. *Senſit & facies hominum novos omnique ævo priore incognitos non Italiæ modò, verum etiam univerſæ Europæ, morbos . . . . ſine dolore quidem illos ac ſine pernicie vitæ; ſed tanta fœditate, ut quæcumque mors præferenda eſſet. Graviſſimum ex his lichenas appellavêre Græco nomine; Latinè mentagram, quoniam à mento ferè oriebatur, joculari primùm laſciviâ dictam: ut eſt procax natura multorum in alienis miſeriis; occupat in multis totos utique vultus, oculis tantum immunibus;*

Paſtorem

Pastorem saltaret uti Cyclopa, rogabat;
Nil illi larvâ, aut tragicis opus esse cothurnis.
Multa Cicerrus ad hæc: Donâsset jamne catenam [565]
Ex voto Laribus, quærebat: scriba quòd esset, 66
Deterius nihilo dominæ jus esse: rogabat
Denique, cur unquam fugisset, cui satis una
Farris libra foret, gracili sic, tamque pusillo.
Prorsùs jucundè cœnam produximus illam. 70
Tendimus hinc rectà Beneventum, ubi sedulus hospes
Pænè arsit, macros dum turdos versat in igne.

orabat ut saltaret ad modum *Cyclopis pastoris*; *neque* verò *larvâ aut cothurnis tragicis ipsum indigere. Ad ista* denique *Cicerrus plurima retorsit: interrogabat, numquid jam ex voto* sua *vincula consecrâsset Laribus: quamvis esset scriba, nihilo minus heræ jus* in eum *superesse: quærebat tandem quare fugisset aliquando* ipse, *cui sufficeret una farris libra*, scilicet *adeo tenui & parvo. Hilariter san è peregimus eam cœnam. Inde rectà* nos *contulimus Beneventum, ubi hospes officiosior propemodum deflagravit, cum turdos macilentos ad focum torreret.* Enim verò exarsit ignis:

ANNOTATIONES.

descenditque in colla, pectusque, & manus, fœdo cutis furfure. Campanum alii morbum interpretantur propriam ei genti luxuriam arrogantiamque.

63. *Pastorem saltaret uti Cyclopa.*] Exprobrat similitudinem cum Polyphemo, quippe ille pariter ingens corpore & immani staturâ hirsutâque fronte, in quâ etiam cicatrix oculum Cyclopis obturatum referebat. Quapropter nec *larvâ* facies turpis, nec crura sat procera indigerent *cothurnis*, id est, altis calceis, quibus ad Majestatem utuntur Tragœdi. Petrus Crinitus de honestâ disciplinâ, lib. 17. cap. 3. appositè omninò, *inter voluptates scenicas*, inquit, *celebrari video Cyclopea. Sic vocârunt cum Cyclopem in scenâ saltantem proferrent, habitu & ornamentis, quibus Polyphemus apud Poëtas decoratur. Quod ego duxi observandum, ut Horatii locum interpretemur paulò indiligentius ab aliis expositum. Itaque sic allusit, cum de Sarmento scurrâ & Messio Osco, eorumque litibus disserit: ac Messium ore fœdo & facie turpi similemque larvæ reddit. Quo loco* saltare Cyclopa *nihil puto aliud ab Horatio intelligi, quàm & fronte & habitu talem fuisse Messium, ut Polyphemum in scenâ saltantem posset exprimere; ac risum de se spectantibus facilè commovere.* Polyphemum ab Ulysse occæcatum lege apud Homerum, Odyss. 9. Virgil. Æneid. 3. De eo Servius ita scribit: Multi Polyphemum dicunt unum habuisse oculum, alii duos, alii tres. Sed totum fabulosum est. Vir ille prudentissimus fuit, & ob hoc oculum in capite habuisse fertur: id est, juxta cerebrum, quia prudentia plus videbat. Verùm Ulysses eum tamen prudentiâ superavit: & ob hoc eum cœcâsse fingitur. Vide & Euripid. Cyclop.

65. *Donâsset jamne catenam, &c.*] Servi enim manumissi seu Laribus, seu Deorum alicui consecrabant vincula quibus olim stricti fuerant. Ita Cicerrus servilem objicit turpitudinem Sarmento. Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 20.

67. *Deterius nihilo dominæ jus esse.*] In servos etiam manumissos domini retinebant jus operarium, v. g. sartiendi vestes, suendi calceos, &c.

Scriba.] Alii scribæ dicebantur à suâ functione; alii erant magistratuum, putà Quæstorii, Prætorii, Ædilitii, &c. Scribæ officium apud Romanos mercenarium; nec magni testimonii aut pretii. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 2.

68. *Cur fugisset.*] Nullum servo probrum gravius, quàm fugisse. Hinc enim contumeliose furcifer appellabatur, eò quòd hæc erat fugitivi servi pœna, furcam collo appensam circumferre.

Cui satis una Farris libra foret.] Hæc sæpiùs erat servis fugiendi causa, quòd nimis parce à dominis alerentur. At Cicerrus utpote gracilis ac pusillus, tenui alimento poterat ac debebat esse contentus, unâ videlicet farris librâ servis quotidie dari solitâ ad victum. Quod quidem dimensum proceris corporibus exiguum ac vix sufficiens videbatur. Ex Gell. lib. 20. cap. 1. Debitori in carcere retento lex. 12. Tab. jubebat dari indies libras farris ab eo qui vinctum tenebat.

71. *Beneventum.*] Hæc urbs Hirpinorum à Diomede condita, 28 mill. pass. à Capuâ, olim dictâ Maleventum: at deductâ eò coloniâ Romani ad melius omen mutari nomen, & Beneventum dici in posterum voluerunt. Fest. Plin. &c.

72. *Turdos.*] Gall. *des grieves.* Horum aviaria veteres habebant tanta quidem ut ex his agri stercorarentur, optimo certè fimo. Plin. lib. 17. cap. 9. Varro. Columella. Porrò ex omni occasione captans jocum Satiricus noster

Nam

Nam vaga per veterem dilapso flamma culinam [566]
Vulcano, summum properabat lambere tectum.
Convivas avidos cœnam, servosque timentes 75
Tum rapere, atq; omnes restinguere velle videres.
Incipit ex illo montes Apulia notos
Ostentare mihi, quos torret Atabulus, & quos
Nunquam erepsemus, nisi nos vicina Trivici
Villa recepisset, lacrymoso non sine fumo, 80
Udos cum foliis ramos urente camino.
Hic ego mendacem stultissimus usque puellam
Ad mediam noctem expecto: somnus tamen aufert
Intentum Veneri: tum immundo somnia visu 84
Nocturnam vestem maculant, ventremq; supinum.
Quatuor hinc rapimur viginti & millia rhedis, [567]
Mansuri oppidulo, quòd versu dicere non est:
Signis perfacile est: vænit vilissima rerum

& flamma per vetustam culinam grassata prope attingebat tectum. Mox aspexisses convivas famelicos atque famulos trepidantes cœnam præripere, & cunctos allaborantes extinguere. Exinde Apulia cœpit ostendere montes mihi cognitos, quos adurit Atabulus; quosque nunquam præteriissemus, nisi nos excepisset villa Trivici proxima, haud absque fumo lacrymas ejiciente, dum in *foco incenderentur humidi rami cum frondibus. Illic ego demens mendacem meretricem expecto* frustrà *ad mediam usque noctem. Tum verò super me invasit* * * * * *
* * * * * * * *
* * * * * * * *
* * * * * * * *
* * * * * * * *
* * * * *Inde rhedis vehimur per quatuor & viginti millia* passuum, *commoraturi in parva urbe quàm indicare non licet versu* hexametro; *signis* autem *est facillimum: Ibi venditur aqua rerum vilissima:*

ANNOTATIONES.

macros notat *tardos*, quos magnâ tamen sedulitate *hospes* ad ignem versabat hospitibus apponendos; adeò ut ipse pænè arserit ejusque domus pariter.

74. *Vulcano.*] Hic Deus ignis ponitur non rarò pro ipso igne. Metonym. vide l. 1. Od. 4.

Summum properabat lambere tectum.] Hujus incendii facile grassantis ut rationem intelligas, scire te, lector, oportet quod cùm aliis scribit Cœlius Rhodig. l. 26. c. 21. *habuisse veteres in domibus tecti medio apertionem, quam nuncupabant capnodochen,* id est, fumi receptaculum. Nec enim, ut fit hodie, in excavato pariete caminus erat, sed in medio cubiculo hyberno: siquidem in æstivo non erat focus. Vitruv. l. 7. c. 3. Hinc & nunc abutimur voce *caminus* fornacem, hypocaustum, ignem, significante: quam tamen usurpamus pro fumario, seu gula fumum emittente extra tectum. Isidor. l. 19. c. 6.

75. *Convivas avidos, &c.*] Cœnam jam paratam servare satagunt famelici illi magis quàm ædes scilicet alienas.

77. *Incipit ex illo montes, &c.*] Benevento egressis incipiunt aspici montes Apuliæ, Horatio quidem regio notissima, exinde orto videlicet. De *Apuliâ* l. 3. Od. 30. & Epod. 2.

78. *Atabulus.*] Ventus Apuliam infestans, dictus quasi ἄτην βάλλων, immittens calamitatem. Plin. l. 17. c. 24. Gell. l. 2. c. 22. hunc, ut volunt, eundem noster vocat Iapyga l. 1. Od. 3.

79. *Erepsemus.*] Syncope pro *erepsissemus*, id est, transivissemus. Sic posteà Sat. 9. *surrexe*, pro *surrexisse*. Virgil. Æneid. 4. v. 606. *extinxem* pro *extinxissem*. Lucretius pariter *confluxet*. Terentius in Adelph. *produxe*, *&c.*

Trivici.] Hoc oppidum est in Campaniæ finibus, montosâ valde regione, viisque arduis, ac difficilibus; quapropter in villâ proximâ subsistere sæpiùs necesse est.

87. *Oppidulo, quòd versu dicere non est.*] Scilicet Equotutico; quæ vox stare nequit in versu hexametro. Equotutium, vel, ut legunt alii, Equotuticum, sive Equus Tuticus, Apuliæ Dauniæ fuit oppidulum, hodie *Ariano* dicitur, aliis *Foggia:* in colle situm est ad Apenninum montem: à Benevento in ortum distat milliaribus duodecim, ex Sansone. Illius meminit Cicero ad Attic. l. 6. Epist. *Scire vis tuas ego quas acceperim literas. Omnes ferè quas commemoras, præter eas quas scribis Lentuli pueris Equotutico ac Brundusio datas.*

Quod versu dicere non est.] Imitatio est Lucilii, ità Sigillaria indicantis Sat. 7.

. . . . . *Servorum festu' dies est,*
Quem planè hexametro versu non dicere possis.

De hoc servorum die continuò post Saturnalia celebrari consueto, Macrob. lib. 1. cap. 10.

88. *Vænit vilissima rerum hic aqua.*] Quæ scilicet aliunde petenda & longè è fonte aliquo.

Hic

Hîc aqua: ſed panis longè pulcherrimus; ultrò
Callidus ut ſoleat humeris portare viator; 90
Nam Canusî lapidoſus: aquæ non ditior urna:
Qui locus à forti Diomede eſt conditus olim.
Flentibus hinc Varius diſcedit mœſtus amicis.
Inde Rubos feſſi pervenimus, utpote longum [568]
Carpentes iter, & factum corruptius imbri. 95
Poſtera tempeſtas melior, via pejor, adûſque
Barî mœnia piſcoſi. Dehinc Gnatia lymphis
Iratis extructa dedit riſuſque, jocoſque:
Dum flammâ ſine, thura liqueſcere limine ſacro
Perſuadere cupit: credat Judæus Apella, 100

at panis eſt optimus certè; adeo ut prudens viator conſueverit ſponte humeris ferre; quia Canuſii eſt lapidoſus; urna autem aquæ haud felicior: quod oppidum ædificatum eſt quondam a ſtrenuo Diomede. Illinc Varius triſtis abſceſſit ab amicis dolentibus. Hinc Rubos perreximus fatigati, quòd longius iter feceramus, atque ob pluviam moleſtius. Poſtridie tempus fuit magis opportunum, at via deterior uſque ad muros Barii piſcoſi. Deinde Egnatia infenſis aquis condita præbuit riſum ac ludum, quòd perſuadere volunt thura abſque igne incendi in templi aditu. Fidem habeat Judæus recutitus,

ANNOTATIONES.

89. *Ultrò Callidus.*] Quidam legunt *ultra*, id eſt, in ulteriorem regionem. Quod ſatis placet.

91. *Canusî.*] Canuſium Apuliæ oppidum, hodie *Canoſa*, in colle ædificatum apud Aufidum amnem: à Cannis exciſis diſtans tribus milliaribus.

Lapidoſus.] Lapidis inſtar durus & inſipidus: vel lapidibus plenus, e farinâ minimè purâ: ſive malè concinnatâ molâ, ſive non ſat durâ, quæ grana conterendo ipſa deteratur, ruptis inde particulis, quæ immixtæ pani dentes manducantis offendunt.

Aquæ non ditior urna.] An quod Aufidus eſt duntaxat lacus, quemadmodum Strabo aſſerit; cujus proinde aqua potu injucunda eſſet; an, ut ſcribunt nonnulli, quod Aufidi fluvii alveus interdum areſcit?

92. *Qui locus à forti Diomede eſt conditus olim.*] Diomedes Ætoliæ rex; poſt Achillem & Ajacem fortiſſimus inter Græcos; ſingulari pugnâ cum Hectore & Ænea congreſſus eſt; Palladium abſtulit; Martem quoque & Venerem vulneràſſe in bello Trojano fertur. Quapropter indignata Dea uxorem ejus Ægialen libidinibus fœdis adeò perdidit, ut ille tum ab ipsâ tum à patriâ abhorruerit; diverteritque in Apuliam, ubi cum Dauno rege fœdere inito, non unam urbem condidit: memorantur Canuſium, Arpos ſive Argos, Hippium, quæ & Argyrippa.

93. *Varius diſcedit.*] Vocantibus aliò negotiis. Alii volunt ad caſtra Cæſaris contendiſſe alia via.

94. *Rubos.*] Rubi urbs Apuliæ, quibuſdam *Ruvo* dicta, Canuſium inter & Barium.

Feſſi.] Confectis à Canuſio, ubi pranderant, viginti milliaribus aut circiter.

96. *Poſtera tempeſtas melior, &c.*] Cœlum non pluvium, ut heri.

Via pejor.] Ob heſternum imbrem, locorumque difficultatem.

97. *Bari mœnia piſcoſi.*] Barium Apuliæ oppidum, regioni nomen dedit Barianæ dictæ: mari alluitur, ad oram ſinus Veneti: quale *piſcoſum* vocat Horatius. Conditum eſt & nominatum ab incolis Baræ parvæ inſulæ apud Brunduſium, teſte Feſto.

Gnatia.] Hæc & Egnatia dicitur, hodie *Gnazzi*, vel *Nazzi*; urbs Salentinorum etiam maritima, media fere inter Barium & Brunduſium, ab utroque diſtans triginta circiter milliaribus.

Lymphis Iratis extructa.] Seu quòd aquæ dulcis penuriâ laborat: ſeu potiùs quod ſic notare vult Poëta Gnatianos ut lymphaticos, id eſt, inſanos, quippe qui non modo credant, ſed & aliis perſuadere velint rem incredibilem aut ſuperſtitioſam, de qua mox. Vide Feſtum in voce *lympha*, ubi egregie oſtendit lympham dici pro nymphâ, mutatâ literulâ: & lymphatos dici furioſos, eo quod creditum veteribus, à nymphis, ſi conſpicerentur, furorem immitti. Ludit igitur Poëta in ambiguâ voce.

99. *Dum flammâ ſine, thura liqueſcere, &c.*] Hujus miraculi ſuperſtitioſi meminit Plinius c. 107. l. 2. ita ſcribens: *In Salentino oppido Egnatiâ, impoſito ligno in ſaxum quoddam ibi ſacrum, protinus flammam exiſtere.* Porrò notavimus alibi cognitos Ethnicis ſacros codices, e quibus non pauca mutuati fabulis aſperſerunt. Certè patet adumbratum hîc quod habetur l. 3. Reg. c. 18. de vocato cœlitùs igne Eliæ precibus, quo repente conſumpta ſunt holocauſtum, & ligna, & altare lapideum, & ſuperfuſa copioſe aqua. Vid. l. 2. Od. 19.

100. *Credat Judæus.*] Inſimulat Horatius Judæos ſuperſtitionis, eò quòd mox relatum miraculum crederent ac venditarent. Hinc & rem Gnatianam ejuſmodi credulis hominibus narrandam ſuadendamque remittit: quæ ſibi ſuiſque comitibus duntaxat *riſus dedit & jocos.* Romanos tamen non parum ſuperſtitionibus addictos lege apud Plin. l. 28. c. 2, &c.

Apella.] Quaſi ſine pelle in præputio circumciſo: recutitus. Perſ. Sat. 5. v. 184. *recutita ſabbata* deridet: ubi nos plura de hac lege Judæis à Deo data; idem ad Juvenal. Sat. 14.

Non

ego certè minimè credam Quippe Deos accepi tranquillam vitam ducere: ac, si quidpiam mirandum edat natura, illud nequaquam à numinibus solicitis immitti è summis ædibus Olympi. Brundusium terminus fuit *prolixi itineris*, erit *etiam* hujus *descriptionis.*

Non ego. Namq; Deos didici securum agere ævum:
Nec, siquid miri faciat natura, Deos id
Tristes ex alto cœli demittere tecto.
Brundusium longæ finis chartæque viæque.

ANNOTATIONES.

v. 99. Salmasius etymologiam istam doctè refellit; tum quòd nequaquam brevis esse posset prima syllaba vocis *apella*, tum quòd potiùs dicendum foret *impella* vel *appella*, ficut dicitur imberbis, & absimilis, &c. Solerter autem & appositè ait fuisse tum Romæ Judæum quemdam nomine Apellam, ad quem sanè Horatius respexerit.

101. *Deos didici securum agere ævum.*] Ab Epicuro sic statuente, mortalia & inferiora quælibet minimè Diis curæ esse. Vide lib. 1. Od. 34. lege & Plin. lib. 2. cap. 7.

104. *Brundusium.*] Hæc urbs regni Neapolitani maritima, in provinciâ Hydruntinâ, ad oram maris Adriatici. *Brindisi.* Ennius.

Brundusium pulchro præcinctum præpete portu.

Longæ finis via.] *Via* causa & finis patet ex dictis initio.

Longæ.] Nam Româ distat Brundusium milliaribus trecentis & sexaginta. Hæc verò confecit Horatius quindecim diebus. Quidam numerant septemdecim, sed perperam.

SATIRA VI.

Vera nobilitas non generis splendore aut avorum titulis metienda: sed virtute & honestate morum. Reprehenduntur qui majora se appetunt. Bona educatio præferenda claris natalibus. Mediocris fortuna opulentæ præstat.

O Mœcenas, quod nobilior te nullus sit ex Lydis, quotquot Tusciæ terram habitârunt, aut quod habuisti avos paternos ac maternos,

NON quia, Mœcænas, Lydorum, quidquid Etruscos
Incoluit fines, nemo generosior est te: [570]
Nec quod avus tibi maternus fuit atque paternus,

ANNOTATIONES.

1. *Non quia, &c.*] Satira hæc tota nitescit cùm veræ nobilitatis definitione, tum bonæ educationis præceptionibus & emolumentis, tum grati in bonum parentem animi testificatione.

Non quia, Mœcenas, Lydorum, &c.] Non tu Mœcenas, licet nobilissimus, quod plerique magnatum faciunt, humiles ac plebeios aspernaris. Enimverò me libertino patre natum adeo non despexisti, ut contrà *esse in amicorum numero* jusseris, quòd me *purum & insontem* comperisti.

Lydorum quidquid, &c.] Ferunt nempè Lydiæ populos, duce Tyrrheno Herculis filio vel nepote, in Italiam dudum appulisse atque Hetruriam tenuisse: unde Hetrusci dicantur Tyrrheni pariter ac Lydi. Virgil. Æneid. 9. v. 11.

Lydorumque manum.

Et Æneid. 2. v. 781.

Ad terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva
Inter opima virûm leni fluit agmine Tibris.

De Mœcenatis ex Hetruriæ principibus origine, fusè lib. 1. Od. 1. &c.

Etruscos fines.] Etruria sive Hetruria, quæ & Tuscia pariter ac Thuscia scribitur, Italiæ notissima regio, vernaculè *la Toscane*: ab ortu rigatur fluvio Tiberi, à meridie mari Tyrrheno.

2. *Generosior.*] A genere *generosus* antonomasticôs dicitur, cui opponitur *degener.* Senec. Trag. Troad.

Generosa in ortus semina exurgunt suos.

3. *Nec quod avus tibi, &c.*] Paterno maternoque genere nobilissimum indicat Mœcenatem.

Olim

Olim qui magnis legionibus imperitârint,
Ut plerique solent, naso suspendis adunco 5
Ignotos, ut me libertino patre natum:
Cùm referre negas, quali sit quisque parente
Natus, dum ingenuus, persuades hoc tibi verè,
Ante potestatem Tullî, atque ignobile regnum,
Multos sæpè viros nullis majoribus ortos 10
Et vixisse probos, amplis & honoribus auctos:
Contrà Lævinũ Valerî genus, undè Superbus [571]
Tarquinius regno pulsus fuit, unius assis
Non unquam pretio pluris licuisse, notante
Judice, quem nôsti, populo: qui stultus honores
Sæpè dat indignis, & famæ servit ineptus; 16
Qui stupet in titulis, & imaginibus: quid oportet

qui pridem magnis exercitibus præfuere, non propterea, *more multorum, subsannas obscuros, sicut me libertini patris filium: quando affirmas nihil referre quo parente quilibet oriundus, dummodò probus sit. Benè* profectò *existimas, antè Servii auctoritatem atque imperium haud illustre, plerosque sæpius viros ignotis ortos majoribus & bonos extitisse, & magnis dignitatibus amplificatos: è contrario Lævinum è Valerii stirpe, per quam Tarquinius Superbus dejectus imperio est, uno asse pluris nunquam æstimatum esse judicio populi: quem scis insanum frequenter attribuere dignitates immeritis, & stolidè famam sequi; nec non admirari titulos atque imagines.* Ergò *quid*

ANNOTATIONES.

4. *Legionibus.*] Synecdoche. Propriè verò legio ad Romanos pertinebat: continebat sex hominum millia: singulis autem millibus Tribunus imperitabat, tempore quidem C. Marii Hic enim primus legionem sex millium conscripsit, quæ anteà quatuor millium fuerat. Vide Isidor. lib. 9. cap. 3. Veget. lib. 2. Fest. &c

5. *Naso suspendis adunco.*] Vafre & salsè deridés. Quintil. lib. 11. cap. 3. *naribus quidem derisus, contemptus, fastidium significari solet.* Plin. lib. 11. cap. 37. *altior homini tantum nasus, quem novi mores subdolæ irrisioni dicavêre.*

6. *Libertino.*] Servus manumissus vocatur libertus: ejus filii dicuntur libertini. Qui ab his deinceps nascuntur ingenui sunt.

8. *Ingenuus.*] Non proprie adhibetur vox ista hoc loco: significat autem hic non libertum, sed moribus præditum bonis, ingenuo & nobili viro dignis.

9. *Ante potestatem Tullî.*] Antequam Romæ sextus regnaret Servius Tullius, Tarquinii successor & gener, Ocrisiâ matre captivâ natus Unde noster ejus *regnum ignobile* appellat. Quanquam apud Corniculum suam patriam domi valdè nobilis fuisse cognoscitur. Vide Dionys. Halic. l. 4. Tit. Liv. l. 1. c. 41. ubi Tanaquil uxor Tarquinii sic hortatur Servium hunc: *Erige te, Deosque duces sequere: qui sis, non undè natus sis, reputa: & nos peregrini regnavimus. Tuum est, Servi, si vir es, regnum, &c.*

Nullis majoribus ortos.] Originem trahentes ex iis qui hactenus non inclaruerant, & nullius fuerant nominis ac celebritatis.

12. *Contrà Lævinum, &c.*] Contrà verò domi nobiles interdum tam degenerâsse, ut etiam contemptui fuerint, nullosque adepti magistratus.

Lævinum Valerî genus.] Pub. Valerius Lævinus, quòd virtute careret, vel populo despectus: quanquam erat è familiâ perillustri, per quam reges exacti Româ. P. enim Valerius Publicola suffectus olim Consul Collatino abdicare coacto, unà cum Junio Bruto collegâ regno pepulit Tarquinium Superbum. T. Liv. lib. 2.

15. *Qui stultus honores, &c.*] Ubi nempè viget Democratia, seu populi dominatio, ut Romæ. Tit. Liv. passim. Lucilius olim dixerat:

——— *honorum*
Judicium est crassis.

16. *Famæ servit ineptus.*] Plus ducitur vanâ opinione & ventosâ existimatione, quàm verâ virtute & gloriâ. Unde omnia deferre solet ei quicumque natalium splendore, domesticâ famâ & opibus præfulget, tametsi per se haud ullum virtutis specimen ediderit. Isocrat. ad Demon. *vulgus ignorat veritatem, & famam respicit.* Τὴν ἀλήθειαν ἀγνοοῦσι, πρὸς δὲ τὴν δόξαν ἀποβλέπουσι πολλοί.

17. *Stupet in titulis & imaginibus.*] Nobilitatis insignia demiratur, non ipsam virtutem, quæ sola est nobilitas: stupet videns honorum titulos & statuas majoribus constitutas, nec advertit hæc uni virtuti decreta & concessa fuisse. Cic. in Pison. *Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione famosarum imaginum, quarum nihil habes simile præter colorem.* Juven. Sat. 8.

Stemmata quid faciunt? Quid prodest, Pontice, longo
Sanguine censeri, pictosque ostendere vultus
Majorum? &c.

Quid oportet nos, &c.] Quid nos sentire & judicare decet, si quidem à vulgi errore liberi, & sapientum institutis informati sumus?

Nos

Nos facere, à vulgo longè latéque remotos?
Namque esto, populus Lævino mallet honorem, 19
Quàm Decio mandare novo: Censorque moveret
Appius, ingenuo si non essem patre natus: [572]
Vel meritò, quoniam in propriâ non pelle quiêssem.
Sed fulgente trahit constrictos' gloria curru
Non minùs ignotos generosis. Quo tibi, Tullî,
Sumere depositum clavum, fierique tribunum? 25
Invidia accrevit: privato quæ minor esset.
Nam ut quisq; insanus nigris medium impediit crus

nos decet agere à vulgo planè differentes? Nam certe populus dignitatem Lævino deferre mallet, quàm Decio ignoto: & Appius Censor arceret me, si liberto parente non essem genitus; & quidem jure, quia non mansissem in propriâ conditione. Verùm enim gloriâ splendente suo curru nexos allicit tam obscuros quam illustres. Quid prodest *tibi, Tulli, resumere ablatum clavum, & creari Tribunum?* Scilicet *aucta est invidia, quæ minor erga privatum foret. Etenim cùm primùm aliquis demens mediam tibiam inseruit cothurno,*

ANNOTATIONES.

19. *Lævino mallet honorem, Quàm Decio mandare novo.*] Homini majorum gloriâ collustrato, per se vero ignobili: potiùs quàm viro propriâ laude conspicuo, cujus majores non anteà clari. Pub. Decius Mus e Deciis primus summâ in Rempublicam fide consulatum meritò est adeptus, fortiterque & gloriose administravit cum T. Manlio Torquato. Cic. de Divin. 1. Tit. Liv. l. 8, &c.

20. *Censorque moveret Appius.*] Repelleret ac summoveret me à petendo magistratu Appius ille Claudius Cœcus severâ notus censurâ, creatus anno U. C. 443. Is primus libertinos in urbanas tribus redegit. Sueton. Claud. c. 16, & 24 Vide Alex. ab Alex. l. 3. c. 13. ubi Censorum origo & potestas explicatur. Inter alia debebant Senatores legere & cooptare, summotis indignis, & honestissimis allectis. Censoria lex ita jubebat: *Censores populi familias censento: urbis templa, vias, ærarium, vectigalia tuentor: populum in tribus distribuunto: mores populi regunto: probrum in senatu nè relinquunto, &c.*

22. *Quoniam in propriâ non pelle quiêssem.*] Quia vellem assurgere suprà meam conditionem ac proprium statum. Allusio est ad fabulam asini leoninâ pelle contecti Æsop.

23. *Sed fulgente trahit, &c.*] Neque verò mirandum quod ignoti ac novi homines quandoque ad dignitates aspirent; siquidem hi, perinde ac generosi nobilesque, trahuntur splendore gloriæ; quæ omnes ad suum veluti currum constrictos rapit. Cic. Offic. 1. *Vix invenitur qui laboribus susceptis periculisque aditis, non quasi mercedem rerum gestarum desideret gloriam. At fortis animus & magnus duabus rebus maximè cernitur, quarum una in rerum externarum despicientiâ ponitur, &c.* Et posteà n. 68. *Cavenda est gloriæ cupiditas. Eripit enim libertatem, pro quâ magnanimis viris omnis debet esse contentio.*

24. *Quò tibi, Tullî, &c.*] Quid tibi emolumenti est recepisse vestem & dignitatem Senatoriam, quam tibi Cæsar ademerat? Porrò non benè est notus ille. Sic habet Vet. Comment. *Tullius hic Senatu motus est a Cæsare qui fuit Pompeianus: occiso verò Cæsare recepit latum clavum, & Tribunus militum factus est.*

25. *Tribunum.*] De plebis Tribunatu locum hunc explicant nonnulli, sed frustrà, Tribunus militum nemo fiebat, quin priùs alam duxisset: alam non ducebat nisi qui cohorti præfuisset. Is milites in castris habebat dicto audientes, ad exercitationes ducebat, in stationes mittebat, claves portarum suscipiebat; vigilias & munitiones diu noctuque circuire, militum nomina memoria tenere, sauciorum curam agere, ne cui arma, pabula, alimenta deessent, cavere debebat, &c. Vide Alex. ab Alex. l. 6. c. 28, &c.

26. *Privato quæ minor esset.*] Si degeres absque magistratu, nemo tibi invideret: nunc verò tibi dignitatem nacto plures invident.

27. *Nam ut quisque insanus, &c.*] Cic. cit. Offic. 1. *Nec imperia expetenda: at potius aut non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam . . . . . . Multi quærentes eam tranquillitatem à negotiis publicis se removerunt, ad otiumque perfugerunt. In his & nobilissimi Philosophi longèque principes, & quidam homines severi & graves, &c.* Ex quibus patet insanire quisquis publicam rem ultrò capessit, exiguis munitus adjumentis.

Nigris medium impediit crus Pellibus, &c.] Magistratum iniit, in Senatum est allectus: ac proinde jus habet utendi ocreis mollioribus nigri coloris pedem ac mediam quoque tibiam tegentibus: item latum induendi clavum. Calcei Patriciorum differebant à plebis. Hujus crassiores; illorum tenuiores ex aluta, seu molli & subtili corio quales gestavêre pridem reges Albanorum. Festus. Martial. l. 2. Epigram. 29.

Coccina non læsum pingit aluta pedem.

Isidor. l. 19. c. 33. ait istos nobilium calceos alto fuisse solo, cothurnis similes, ad me-

Pellibus

Pellibus, & latum demisit pectore clavum, [573]
Audit continuò, Quis homo hic est? quò patre natus?
Ut si quis ægrotet quo morbo Barrus, haberi 30
Ut cupiat formosus: eat quacumque, puellis
Injiciat curam quærendi singula: quali
Sit facie, surâ quali, pede, dente, capillo:
Sic qui promittit, cives, urbem sibi curæ, 34
Imperium fore, & Italiam, & delubra Deorum;
Quo patre sit natus, num ignotâ matre inhonestus;
Omnes mortales curare, & quærere cogit.
Tunc Syri, Damæ, aut Dionysî filius audes
Dejicere è saxo cives, aut tradere Cadmo?
At Novius collega gradu post me sedet uno: [574]
Namque est ille, pater quod erat meus. Hoc tibi Paulus,
Et Messala videris? at hic, si plaustra ducenta, 42
Concurrantque foro tria funera, magna sonabit
Cornua quod vincatq; tubas. Saltem tenet hoc nos.
Nunc ad me redeo libertino patre natum, 45
Quem rodunt omnes libertino patre natum,

& laticlavio pectus operuit, statim audit, Quis est vir iste? cujus filius? Quemadmodum si quispiam eodem quo Barrus morbo laboret, velitque censeri pulcher: quà libet pergat, desiderium puellis creabit sciscitandi singula; quali sit vultu, quali surâ, pede, dente, capillo: ita qui pollicetur curaturum se populum, civitatem, imperium, Italiam, & templa numinum; is cunctos homines cogit sollicitè percontari quo sit editus parente, an obscurus matre ignobili. Num tu filius Syri, Demetrii, vel Dionysii, audes è rupe Tarpeia *præcipitare cives, aut Cadmo tradere? At,* inquies, *Novius collega uno post me gradu considet: est enim ipse quòd erat parens meus. Ob id* nempè *tibi videris esse Paulus & Messala? Verùm hic, si ducenti carri tresque pompæ funebres in foro simul procedant, tollet vocem ingentem cornua & buccinas superantem. Id saltem nos detinet. Jam revertor ad me parentis libertini filium, cui exprobrant universi originem e patre libertino,*

ANNOTATIONES.

dium crus pervenisse, quatuor corrigiis religatos, & fibulis aureis vel argenteis: assutam denique desuper habuisse lunæ crescentis effigiem, seu potiùs literam C quæ centenatium primùm numerum fuisse Senatorum notabat. Vide Plutarch. Quæst. Centur. Rom. Item Cœl. Rhodig. l. 20. c. 28.

Juvenal. Sat. 7. v. 192.

Appositam nigræ lunam subtexit alutæ.

28. *Latum demisit pectore clavum.*] De eâ interiori veste & tunicâ nobilibus propriâ dixi fusè Sat. præced. v. 36.

29. *Audit continuò, &c.*] Scilicet homines novos ad dignitates evehi populus indignatur.

30. *Quò morbo Barrus.*] Mulierum amore effræni, proindeque formositatis affectatione. Sat. 4. præced. *Barrus inops.*

34. *Qui promittit cives, urbem, &c.*] Cruquius observat hîc formulam quamdam juramenti ejus qui magistratum accipit. Certè Senatoribus ac magistratibus incumbit cura urbis, civium, imperii, religionis, &c.

38. *Syri, Damæ, Dionysî.*] Nomina servorum sunt ista.

Audes Dejicere è saxo cives, &c.] Tu genere libertino oriundus audes Prætoris aut Tribuni plebis officio fungi, civesque Rom. morti addicere, ac lictori tradere e rupe Tarpeia dejiciendos?

39. *Dejicere è saxo cives.*] Usitatum erat hoc Romæ supplicium. Vide Plin. lib. 7. cap. 44.

Tradere Cadmo.] Lictori seu carnifici notæ eo tempore crudelitatis tradere vel necandos vel torquendos.

40. *At Novius, &c.*] Respondet Tullius ille, collegam suum uno gradu inferiorem se esse & ignobiliorem. Nempè Novius erat libertus; Tullius verò libertinus. De Novio illo posteà sub finem hujus Satiræ.

41. *Hoc tibi Paulus Et Messala videris?*] Tullio reponit Horatius: scilicet quòd à servili conditione distas uno gradu plùs quàm Novius, an ideo tibi videris esse perinde nobilis ac Paulus Æmilius, & Messala Corvinus apud Romanos illustrissimi? De illo l. 1 Od. 12. De Valerio Messala Corvino Aurel. Victor, &c.

42. *At hic, &c.*] Salsa ironia in ejusmodi homines novos honoribus exornatos. Indicat Poëta Novium digniorem fuisse præconis munere, quàm Senatoriâ dignitate; quippe ingenti voce præditum à naturâ, non autem claris natalibus aut virtutibus.

44. *Cornua quod vincatque tubas.*] In funeribus adhiberi solebant cornua tubæque. Pers. Sat. 3. v. 103. *Hinc tuba, candelæ, &c.* Propert. lib. 4. Eleg. 12. sive ult. v. 9.

Sic mœstæ cecinêre tubæ, &c.

Nunc, quia sim tibi, Mœcenas, convictor; at olim
Quòd mihi pareret legio Romana tribuno.
Dissimile hoc illi est: quia non, ut forsit honorem
Jure mihi invideat quivis, ità te quoque amicum;
Præsertim cautum dignos assumere, pravâ 51
Ambitione procul. Felicem dicere non hoc
Me possum casu, quòd te sortitus amicum:
Nulla etenim mihi te fors obtulit: optimus olim 54
Virgilius, post hunc Varius, dixêre quid essem. [575]
Ut veni coram, singultim pauca locutus.
(Infans namque pudor prohibebat plura profari.)
Non ego me claro natum patre, non ego circum
Me Satureiano vectari rura caballo: 59
Sed, quod eram, narro. Respondes, ut tuus est mos,
Pauca. Abeo: & revocas nono post mense, jubesq;
Esse in amicorum numero: magnum hoc ego duco,
Quòd placui tibi, qui turpi secernis honestum;
Non patre præclaro, sed vitâ & pectore puro.
Atqui, si vitiis mediocribus, ac mea paucis 65
Mendosa est natura, alioqui recta; (velut si
Egregiò inspersos reprêndas corpore nævos)
Si neque avaritiam, neque sordes, ac mala lustra
Objiciet verè quisquam mihi; purus, & insons,
(Ut me collaudem) si vivo, & carus amicis: 70
Causa fuit pater his, qui macro pauper agello
Noluit in Flavî ludum me mittere; magni
Quo pueri magnis è centurionibus orti,

eo quòd modò sim tuus conviva, ô Mœcenas; quondam verò præfectus essem Romanæ legioni. Hoc ab illo differt: Quamvis enim dignitatem istam *mihi fortasse meritò quispiam invidere queat, at non pariter tuam amicitiam; maximè cùm dignos eligere caveas, perversâ ambitione longè* pulsâ. Ob *hoc me fortunatum appellare nequeo, quòd fortuitò nactus* sim *te amicum: nulla quippe fortuna mihi dedit te:* sed *eximius primò Virgilius, ac deinde Varius narraverunt quis essem. Cùm verò steti coram te, modica dixi interruptis verbis. (Nam verecundia elinguis haud sinebat plura loqui.) Non me illustris parentis filium, non equo me generoso vehi circa meos agros, sed, quod eram, commemoravi. Tu pauca, ut soles, respondisti. Discedo: meque post novem menses accersis: præcipisque esse inter amicos* tuos. *Illud ego magni facio quòd placui tibi qui pravum a recto distinguis, non* per *nobilem patrem, sed* per *mores & animum innocentem. Verùm, si mea indoles parvis ac paucis nævis maculata est, de cætero proba; (quemadmodum si maculas formoso corpore effusas damnes) si nec sordidam cupiditatem, nec impura ganea ullus mihi justè exprobret: si etiam (ut me approbem) ob integritatem & innocentiam gratiosus amicis vivo; his causam præbuit meus parens, qui, modico agro non dives, noluit me* tamen *mittere ad scholam Flavii, ad quam pergebant clari juvenes illustrium centurionum filii,*

ANNOTATIONES.

48. *Quòd mihi pareret legio Romana.*] Cùm in Bruti castris militarem. Vide l. 2. Od. 7.

49. *Dissimile hoc illi est.*] Honoribus quisque invidere potest, quos non rarò indignis etiam dat fortuna: non verò amicitiæ & gratiæ apud virum sapientem, qui non nisi dignos eligere cognoscitur.

55. *Varius.*] De eò Sat. præced. als. *Varus.* De Quintilio Varo, l. 1. Od. 18.

59. *Satureiano.*] E Satureianis pascuis, ubi equi nutriebantur optimi. Saturum vel Satureum, quibusdam Satyreum, v. *Saturo*, hodie vicus hortis amœnus; olim oppidum in Calabriâ, ex Servio. Secundum alios, regio Tarento vicina.

72. *Flavî ludum.*] Is erat arithmeticæ, sive computandi, numerandi, rationes & calculos conferendi magister & doctor famosus: ad quem instituendi mittebantur pueri ab iis qui fœnori studebant & avaritiæ. Vide Epist. ad Pison. v. 325. ubi

Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere, &c.

73. *Magnis è centurionibus orti.*] Centurio qui centum milites regit: quod additur *magnis*, videtur significare primipilos & primorum ordinum ductores, qui ferè Tribunis dignitate pares. Sic notat Poëta cupiditatem & avaritiam primorum quorumque filios ad quæstum & sordes magis formare curantium, quàm ad

Lævo ſuſpenſi loculos tabulamque lacerto; [576]
Ibant octonis referentes Idibus æra. 75
Sed puerum eſt auſus Romam portare docendum
Artes, quas doceat quivis eques atque ſenator
Semet prognatos: veſtem ſervoſque ſequentes
In magno ut populo ſi quis vidiſſet, avitâ
Ex re præberi ſumptus mihi crederet illos. 80
Ipſe mihi cuſtos incorruptiſſimus omnes
Circum doctores aderat. Quid multa? pudicum
(Qui primus virtutis honos) ſervavit ab omni
Non ſolùm facto, verùm opprobrio quoq; turpi:
Nec timuit ſibi ne vitio quis verteret, olim 85
Si præco parvas, aut (ut fuit ipſe) coactor
Mercedes ſequerer. Neque ego eſſem quæſtus
· Ob hoc nunc [577]
Laus illi debetur, & à me gratia major.
Nil me pœniteat ſanum patris hujus: eoque
Non, ut magna dolo factum negat eſſe ſuo pars,
Quòd non ingenuos habeat claroſque parentes, 91
Sic me defendam. Longè mea diſcrepat iſtis
Et vox & ratio. Nam, ſi naturâ juberet
A certis annis ævum remeare peractum, 94
Atque alios legere ad faſtum quoſcunque parentes

ſiniſtro brachio ſuſpenſum ferentes ſacculum & tabulam; atque reportantes lucrum Iduum octonarum. Quinimo non dubitavit me *puerum Romam ducere informandum diſciplinis, quibus filios ſuos inſtituat quilibet eques aut ſenator: ideò ut, ſi quis in urbe populâ conſideráſſet veſtimenta* mea, & *famulos comitantes,* facilè *ſibi perſuaderet impenſas iſtas mihi ſuppeditari ex avorum facultatibus. Ipſe mihi pedagogus integerrimus non deſcedebat* à me *apud præceptores quoſcunque. Uno verbo, caſtum* me *præſtitit, ac omni non tantùm actione, ſed & ſuſpicione infami immunem: (qui primus decor* eſt *virtutis,) neque formidavit ne quiſpiam ipſum redargueret, ſi exiguas mercedes præco vel coactor, (qualis ipſe fuit) aliquando ſectarer. Neque ego conqueſtus fuerim.* Imò *hanc ob rem laudabilis eſt, pluſque illi ego debeo. Certè patris ejuſmodi ſapientem me nunquam pœniteat: adeoque me non tuebor, ſicut multi dicentes nequaquam ſuâ culpâ accidiſſe quod non ſortiti fuerint parentes liberos & illuſtres. Sermo meus atque judicium abeſt procul ab iſtis. Enimverò ſi natura imperaret denuò percurrere tempus præteritum ab annis aliquot, & alios parentes aſſumere ad*

ANNOTATIONES.

probitatem & virtutem. At longè diverſam laudabilioremque iniit viam Horatii pater ad erudiendum filium, quamvis *macro pauper agello*, non ut illi pinguibus & opimis prædiis locupletes.

74. *Lævo ſuſpenſi loculos tabulamque lacerto.*] Centurionum filii, euntes ad ludum ſeu ſcholam, ipſi ſua geſtabant, nec unus famulus aderat; præ avaritiâ patrum: at contrà Horatium ſequebantur ſervi portantes ipſi neceſſaria; ut ſcribet mox. *Loculos*, in quibus calculi, *tabulam*, chartas, ſcrinia, Gall. *pour apprendre à calculer, compter à la plume & aux jettons.*

75. *Octonis referentes Idibus æra.*] Sunt qui interpretentur: mercedem afferentes magiſtro ſingulis Idibus, quæ dies octo complectuntur. Verùm, licet apud nos hodie ludi magiſtris merces pendatur menſtrua: at apud Romanos annuam fuiſſe docet Juvenalis Sat. 7. in fine. Et Macrob. Saturnal. 1. cap. 12. *Annus à Martio incipiebat .... hoc menſe magiſtris exolvebant mercedes, quas completus annus deberi fecit.* Meliùs itaque intelligunt alii locum hunc de calculo & rationibus confectis: ut pueri quaſi penſum ex mandato præceptoris domi expeditum referrent, ſcripto oſtendentes in tabulâ quantum lucri rediret ſingulis menſibus ex certâ ſummâ pecuniæ ad fœnus creditâ. Porrò, quod *Idibus* ſolerent uſuræ colligi, fusè explicavi ad calcem Epod. 2. Iduum verò etymon. l. 4. Od. 11. ſtroph. 4.

76. *Romam portare.*] E patriâ Venuſio minori oppido transferre Romam urbium reginam & artium omnium emporium nobile.

78. *Veſtem ſervoſque ſequentes, &c.*] Populus videns Romæ habitum comitatumque Horatii, ſane illum credebat re familiari copioſâ, avitiſque facultatibus probè inſtructum: adeò non ullis parcebat ſumptibus pater, ut honeſtam filio & bonam daret indolem, educationem, diſciplinam, inſtitutionem.

86. *Præco, coactor.*] Præco res venales in auctionibus proclamabat, ac licitantibus addicebat.

Coactor.] A cogendâ ſeu redigendâ pecuniâ nominatus, rerum venditarum pretium proſequebatur & colligebat: unde & collectarius ali-

Optaret sibi quisque: meis contentus, onustos
Fascibus & sellis nolim mihi sumere: demens
Judicio vulgi, sanus fortasse tuo: quòd
Nollem onus, haud unquã solitus, portare molestũ.
Nam mihi continuò major quærenda foret res; 100
Atque salutandi plures: ducendus & unus
Et comes alter: uti nè solus rusve peregréve
Exirem: plures calones atque caballi
Pascendi: ducenda petorrita. Nunc mihi curto[578]
Ire licet mulo, vel, si libet, usque Tarentum; 105
Mantica cui lumbos onere ulceret, atq; eques armos.
Objiciet nemo sordes mihi, quas tibi, Tulli,
Cùm Tiburte viâ Prætorem quinque sequuntur
Te pueri lasanum portantes œnophorumque.
Hoc ego commodiùs, quàm tu, præclare Senator,

ostentationem quoslibet quisque vellet; ego meis contentus nollem accipere mihi claros fascibus & sellis curulibus: *insanus à plebe* quidem, *a te verò sapiens judicandus, ni fallor; quòd ferre grave onus recusarem,* ad id *minimè assuetus. Nam proinde oporteret comparare majores divitias; nec non plures invisere: ac circumducere duos assectas: nec* liceret *solum proficisci rus, aut peregrinari: nutriendi forent plures equi & famuli: pertrahenda vehicula. Jam verò etiam Tarentum usque, si placet, decurtato possum vehi mulo; cum lumbos sarcina, armos verò sessor vulneret. Nullus mihi sordidam* avaritiam *exprobrabit; sicut tibi, Tulli, quando Tiburtinâ viâ Prætorem te comitantur servi quinque lasanum ferentes & vas vinarium. Ob hoc vivo beatior te, ô illustris Senator,*

ANNOTATIONES.

quando appellatus. Idem etiam pecuniam publicanorum & vectigalia exigebat. Gal. *un Sergent.*

96. *Onustos Fascibus & sellis.*] Quidam legunt *honestos.* Fasces, & sellæ curules, insignia Magistratuum: synecdoc. pro magistratibus & dignitatibus. De *fascibus* differui alibi fuse. De *sellâ* curuli dicam posteà in lib. 1. Epist. Interim ex Gell. l. 3. c. 18. hæc accipe: *Senatores, qui curulem magistratum gessissent, curru vehebantur in curiam, honoris gratiâ: in eo verò curru sella erat, super quam considerent: quæ ob eam causam Curulis appellata. Senatores autem, majoribus honoribus nondum perfuncti, pedibus itabant in curiam: unde & pedarii nominabantur.* Alii tamen aliter de sellæ curulis origine sentiunt.

99. *Onus.*] Onera & incommoda nobilis conditionis & dignitates honoresque capessentis gerentisque.

101. *Salutandi plures.*] Ambiendo suffragia, benevolentiam captando, Magistratum petendo: ut moris est.

Ducendus & unus Et comes alter, &c.] Hoc enim requirit decorum, honor, majestas, dignitas.

104. *Petorrita.*] Petorritum est genus carri quatuor rotarum ab Æolico πέτορες pro τέσσαρες· vel ab Oscâ voce, *petora*, similiter quatuor significante. Dicitur etiam Gallicum esse vehiculum, non absurdè: ut Galli acceperint à Massiliensibus Græcâ lingua utentibus. Sunt qui etymon ducant à Britannis & Celtis apud quos *pedar* est quatuor: sed perperam. Vide Festum: item Agell. l. 15. c. 30.

Curto mulo] Vili, turpi, cui decurtata est cauda. Propert. l. 4. Eleg. 1. *curto equo.*

105. *Usque Tarentum.*] Vel ad ultimos Italiæ fines. De Tarento, l. 1. Od. 28. l. 2. Od. 6. l. 3. Od. 5.

106. *Mantica cui lumbos, &c.*] Ex Lucilio: *Mantica Cantherii costas gravitate premebat.* Ad rem Seneca, Epist. 28. *O quantum erat seculi decus, Imperatorem, triumphalem, Censorium, &, quod super omnia hæc est, Catonem uno caballo esse contentum, ac ne toto quidem: partem enim sarcinæ ab utroque latere dependentes occupabant.*

107. *Objiciet nemo sordes mihi, quas tibi, Tulli.*] Tibi quidem Prætori ac diviti objici jure potest quod sordide vivas & parum decorè: non ita verò privato mihi. Multa enim tolerantur in privatis & plebeiis, quæ in Magistratibus ac Patriciis minime.

108. *Tiburte viâ.*] Antè omnium oculos viâ frequenti & celebri, quæ ducit ad Tibur: de qua urbe l. 1. Od. 7. & 18. l. 2. Od. 6.

109. *Lasanum portantes.*] Instrumenta & vasa quælibet vilissima, coquendis etiam cibariis utilia: nè aut hæc, aut illa, aut aliud quidquam pretio comparare sit opus in meritoriis tabernis ac diversoriis: quod quidem præparci est hominis ac sordidissimi. Lasanum, Græcis λάσανον, duo significat, matulam, & leberem: posteriori sanè accipiendum est hîc sensu. Hesychio. Suidæ, Polluci λάσανον idem est quod χυτρόπους *olla pedes habens*: pariter & Schol. Aristoph. In Pace.

Multis

Multis atque aliis vivo Quacunque libido est, 111
Incedo solùs: percunctor quanti olus, ac far:
Fallacem circum, vespertinumque pererro
Sæpè forum: assisto divinis: inde domum me [579]
Ad porri & ciceris refero lachanique catinum. 115
Cœna ministratur pueris tribus: & lapis albus
Pocula cùm cyatho duo sustinet. Adstat echinus
Vilis, cùm paterâ guttus, Campana supellex.

aliisque benè multis. Ambulo solus quacunque placet: quæro frumentum, & herba quanti veneant: perlustro circum fraudulentum, & forum vespertinum frequenter: asto ad hariolos: hinc redeo domum ad patinam porri, ac ciceris, & lachani. Cœnanti porrò mihi *famulantur servi tres: lapis autem candidus portat binos scyphos cùm cyatho. Adest vilis echinus,* & *guttus cum paterâ, supellex è Campania.*

ANNOTATIONES.

111. *Multis atque aliis.*] Legunt alii, *millibus atque aliis.* Rursùm alii aliter interpretantur: quidam sic, ob hoc & alia multa commodiùs vivo, &c.

113. *Fallacem circum.*] Circum maximum, à Tarquinio Prisco spectaculis designatum, Palatinum inter & Aventinum montem, tria stadia & amplius longum, quatuor vero jugera latum. Dionys. Halic. l.3. Alex. ab Alex. l.4. c. 25. *Fallacem*: ubi sortilegi, somniorum interpretes, astrologi, circulatores,& alii fumum, ut aiunt, vendentes; aut *quæstus causâ ariolantes*, ut ait Tull. 1. de divin. sub finem. Vide Juvenal. Sat. 6. v. 581. & seq.

Vespertinum forum.] Vel quòd vesperi minor frequentia in foro, quàm mane; tuncque illuc conveniunt nugatores & otiosi homines ad confabulandum, & si quid novi spargendum ac ventilandum: vel ambulandi causâ, cum adsint porticus ad id commodæ.

114. *Assisto divinis.*] Apage qui explicant, rebus divinis & sacris intersum: imò nihil ad rem. Intellige verò: animi gratiâ audio divinos & ariolos plebi incautæ verba dantes, ut in circo, sic etiam in foro.

Inde domum me.] Inde domum me recipio ad cœnam oleribus & leguminibus constantem.

115. *Lachani.*] Sic placet legere; non, ut alii *lagani*, quod quidem placentæ genus, & ad delicias magis pertinet: at Horatii mens & sensus innuit potiùs lachanum. Nam λάχανον, *olus*, vel *beta* Atticis, pertinet ad cœnam facilem & parabilem, magisque cum *porro* & *cicere* convenit.

116. *Lapis albus.*] Describit apparatum non cœnæ modo suæ ac cibariorum, sed & abaci vasorumque in eo repositorum.

Lapis albus.] Mensa ex albo lapide seu marmore, quæ Delphica dicebatur, erat pro abaco: Gall. *buffet.*

117. *Pocula duo.*] Alterum vini, alterum aquæ: atque ita bina semper singulis conviviis ponebantur.

Cum cyatho.] Quo vasculo haustum ex urnis vinum aut aqua in pocula infundebatur; aut etiam diluebatur ac miscebatur. Quod qui ministerium præstabat κυαθίζειν dictus Græcis. Non omittendus hic jocus Marcelli gravis & lepidus æque. Cum Syracusas obsideret, ejusque naves Archimedes sublevaret, rursumque mari illideret atque immergeret, ut, depressâ puppi vel prorâ, aquæ plurimum acciperent; ludens aiebat Marcellus. Archimedem suis navibus pro cyathis uti. Plutarch. &c.

Echinus.] De hujus interpretatione vocis adhuc sub judice lis est. Quidam salinum echini marini piscis formam habens intelligunt: alii ampullam scorteam aut vitream: alii lignum cum uncinis ad reponendos calices. Nec inepte quibusdam videtur esse pollubrum seu malluvium, id est, vas lavandis manibus, Gall. *un bassin a laver les mains*: ac proinde *guttus* ab iisdem explicatur aqualis, seu vas ad aquam affundendam.

118. *Paterâ.*] Ad libationes: quas quidem religiosi veteres in epulis nunquam omittebant. Diis nimirùm offerebant in paterâ seu vinum seu primitias ciborum: atque his vesci religioni ducebant. Unde Cic. 2. de Finib. n. 22. *Atque reperiemus*, inquit, *asotos primùm ita non religiosos, ut edant de patellâ.*

Guttus.] Vas ita dictum quod guttatim fundat & minutatim. Varro 4. de Ling. Latin. Gell l. 17. c. 8. &c. Non absurde quidam volunt guttum illum ad unctur.m sive unctionem epularem adfuisse: id est, ad oleum, acetum, similemque liquorem, aut aliud condimentum quodlibet *patinis irrorandum*, ut loquitur Persius, Satirâ 6. Suum verò sit cuique judicium, ego dicam quod sentio: movet me quod Poëta jungat *cùm paterâ guttum*: sicque videatur indicare guttum, libando vino destinatum. Quocirca malim *echinum* suprà interpretari salinum, aut vas aliud quodvis, etiam malluvium, si lubet: at *guttus* nequaquam sit aqualis, seu vas aquam abluendis manibus affundens.

Campana supellex.] Ista porrò vasa fictilia sunt ex iis quæ in Campaniâ fiunt ex argillâ.

Postea vado cubitum minime anxius quòd die crastinâ surgendum sit diluculo, visendusque Marsyas, qui asserit intolerabilem sibi esse conspectum junioris Noviorum. Decumbo usque ad horam decimam. Deinde prodeo foras: vel lectito aut scriptito quòd silentem me recreet. Ungor oleo, non quo impurus Natta lychnos defraudans. Cum verò sol ardentior fatigatum me monet inire balnea, evito sidera rabidi tempus. Modicum prandeo quantum impediat vacuo esse ventre per diem integram: domi resideo otiosus. Hæc vita est carentium infelici & molestâ ambitione. Istis me sublevo; vivamque fortunatior quàm si Quæstor fuisset meus pater, avus, atque patruus.

Deinde eo dormitum, non sollicitus, mihi quòd cras [580]
Surgendum sit manè, obeundus Marsya, qui se
Vultum ferre negat Noviorum posse minoris. 121
Ad quartam jaceo. Post hanc vagor: aut ego lecto,
Aut scripto, quod me tacitum juvet. Ungor olivo,
Non quò fraudatis immundus Natta lucernis.
Ast, ubi me fessum sol acrior ire lavatum [581]
Admonuit, fugio rabiosi tempora signi. 126
Pransus non avidè, quantum interpellet inani
Ventre diem durare, domesticus otior. Hæc est
Vita solutorum miserâ ambitione gravique.
His me consolor: victurus suaviùs, ac si 130
Quæstor avus, pater atq; meus, patruusque fuissent.

ANNOTATIONES.

120 *Obeundus Marsya.*] Sive ad vadimonium, nec enim litigare aveo: sive ad sumendam a fœneratoribus pecuniam, aut solvendas usuras: nam ab his abhorreo. In primâ fori parte erat pro rostris Marsyæ statua, ad litigatorum terrorem posita; ad quam vadimonia sistebantur: conveniebant etiam causidici, aliique negotia tractantes & componentes: nec non ibidem sedebant fœneratores. Porro Marsyam nôrunt omnes fuisse Phrygium tibicinem, quem ab Apolline, quòd temerè cùm eo contendisset, excoriatum fabulantur. Satyrum fuisse scribit Ovidius, Metam. 6. c. 5. Vide Cœl. Rhodig. l. 28. c. 12.

Qui se Vultum ferre negat Noviorum posse minoris. Quòd illa statua Marsyæ sublata erat manu, satyricè & sarcasticè noster interpretatur Marsyam aversari, velut indignabundum quòd Novius libertus inter judices & senatores allectus esset; &, quod pejus, turpi fœnerandi studio totus incumberet: unde gestu ostendat abhorrere se ab istis sordibus, & ab ejus aspectu.

121. *Noviorum minoris.*] Novii fratres erant duo, quorum natu minor ad Marsyæ statuam quotidie sedebat. De illo suprà, v. 40.

122. *Ad quartam jaceo.*] In cubili jaceo ad horam usque decimam matutinam: quòd non semel jam explanavi.

Aut ego lecto, Aut scripto.] Si foras non prodeo, postquàm è lecto exilui, operam do lectioni vel scriptioni. Valeat. Theod. Marcilius, qui pertinaciter hîc è Nominibus facta Verba ab interpretibus indignatur, vultque ablativos esse absolutè positos; ut sit sensus; aut ego, postquam legi aut scripsi quod tacitum me juvet, ungor olivo, &c. prior certè præpollet explicandi ratio, ut *lecto* pro *lectito*, *scripto* pro *scriptito* dixerit Horatius.

124. *Non quo fraudatis, &c.*] Ungor olivo optimo, non lucernario, laternario, ac fœtente, adeóque fraudatis quasi lucernis detracto: ut facit *Natta* per sordidam ac turpem avaritiam. Pari sensu Juvenalis scripsit Sat. 5. v. 87. *Qui Pallidus offertur misero tibi caulis olebit Laternam.*

Natta.] Quidam legunt *Nacca.* De sordido isto homine, & noster alibi, & Juvenalis Sat. 8. v. 95. & Persius Sat. 3. v. 31.

Non pudet ad morem discincti vivere Nattæ?

125. *Ast, ubi me fessum sol acrior, &c.*] Æstivo tempore, ac diebus Caniculatibus. Minùs sapiunt qui intelligunt solem meridianum cujusque diei. Nam, qui modicè curare se cuticulam prædicat, longè abest, ut innuat quotidie se balneis uti: quòd certè luxuriem & delicias oleret.

126. *Rabiosi tempora signi.*] Tunc sublevo me, & mitigo ardores Caniculæ: de quâ l. 1. Od. 17. l. 3. Od. 13.
Pers. Sat. 3. initio,

———— insana Canicula messes
Jamdudum coquit: & patula pecus omne sub ulmo est.

127. *Pransus non avidè.*] Antiqui nimirùm haud bis in die epulabantur: modico verò circa meridiem sumpto cibo, vesperi cœnabant: atque ita negotiis ac laboribus diem impendebant, noctem verò curandis corporibus. Domitianus tamen refertur laute prandisse, parcè autem cœnitasse, ut apud nos modò plerique facere amant, ità suadente medicinâ & sanitatis ratione.

128. *Domesticus otior.*] Otio liberali vaco, non inerti & ignavo.

SATIR

SATIRA VII.

Rixam Rupilii cum Græculo Persio describit.

PRoscripti Regis Rupilî pus atque venenum
Ibrida quo pacto sit Persius ultus, opinor [582]
Omnibus & lippis notum & tonsoribus esse.
Persius hic permagna negotia dives habebat
Clazomenis, etiam lites cum Rege molestas; 5
Durus homo, atq; odio qui possit vincere Regem;
Confidens tumidusque; adeò sermonis amari,
Sisennas, Barros ut equis præcurreret albis.
Ad Regem redeo. Postquam nihil inter utrumque

Cunctis puto cognitum esse lippis ac tonsoribus, quâ ratione Persius ibrida vindicârit pus & virus Rupilii Regis proscripti. Persius iste ingentia habebat negotia Clazomenis, nec non graves rixas cum Rege; homo pervicax, & qui molestiâ vincere posset Regem; arrogans & superbus; denique *tam acerbâ dicacitate, ut Sisennas Barrosque albis equis anteverteret. Redeo ad Regem. Cùm nulla utrique concordia*

ANNOTATIONES.

1. *Proscripti, &c.*] Superiore Satirâ refutavit Horatius obtrectatores & malevolos quosdam libertinum genus ipsi objicientes tum nempè cùm & Augusto reconciliatus & Mœcenati gratiosus esset: at longè anteà idem ei probrum fuerat ingestum. Scilicet cùm Tribunus militum esset, cum ipso pariter in exercitu Bruti militabat Rupilius, in eumque illud convicii effutierat. Itàque noster opportuno tempore se ultus est, datâ occasione litis, quæ isti Rupilio cum Græculo quodam nomine Persio inciderat.

Proscripti Regis, &c.] Rupilius cognomento Rex in urbe Præturam gerens, ab Augusto Triumviro proscriptus ad Bruti castra confugit.

Pus atque venenum.] Maledicentiam linguæ virulentæ. Lucil.

Luciu' marcebât febris, senium, vomitus, pus.

2. *Ibrida.*] Perperàm alii *hybrida* scribunt, frustrà, & deducunt ab ὕβρις vel ὑβριςὴς sive ὑβριδὴς, ut significetur conviciator, petulcus & contumeliosus. Benè viderunt eruditi *Ibrida* scribendum, ut notetur Persius Asiatico patre ortus matre autem Romanâ. Nam antiqui spurios item diverso genere procreatos dicebant umbros, imbros, indeque ibros & ibridas. Sic ibridæ canes lycisca. Isidor. l. 12. c. 1. *In animantibus,* inquit, *bigenera dicuntur quæ ex diversis nascuntur, ut mulus ex equà & asino, burdo ex equo & asina, ibridæ ex apris & porcis, &c.* Plin. l. 8. c. 45. *E musmonibus & ovibus natos prisci umbros vocârunt:* & c. 53. *Semifera animalia antiqui vocabant ibridas, ad homines quoque, ut in C. Antonium Ciceronis in Consulatu collegam, appellatione translatâ.* Ita apud Valer. Maxim. l. 8. c. 6. *Q. Varius propter obscurum jus civitatis Ibrida cognominatus, &c.* natus nimirùm Hispano patre, matre Veronensi.

3. *Lippis notum & tonsoribus.*] Proverbialis dictio. Lippi quòd rarò foras prodeunt vix lucem ferentes, hinc curiosè percontantur ab invisentibus, quid sit novi per urbem: tonstrinæ verò, in quas multi conveniunt otiosi & loquaces, sunt proinde rumorum & confabulationum officinæ. Huc referri potest quod Theophrastus ait: τὰ κουρεῖα ἄοινα συμπόσια, *tonstrinæ compotationes sine vino.*

5. *Clazomenis.*] Urbs ista minoris Asiæ in Ionia, ad oram maris Ægæi inter Smyrnam & Chium; priùs dicta Gryne, unde Apollo Grynæus: Anaxagoræ patria fuit.

8. *Sisennas, Barros.*] Homines famosos dicacitate, conviciis, linguæ petulantiâ. De *Barris* anteà. Sisenna cognomen erat Aproniorum & Corneliorum. Dio l. 54. meminit Cornelii Sisennæ, qui de uxoris vitâ in Senatu reprehensus ausus fuit dicere, se illam sciente & suadente Augusto duxisse; atque ita Principis cum eâ consuetudinem, quam nuptiis celatam vellet, apertè & falsè notaverit.

Equis præcurreret albis.] Figurata locutio inde nata quòd equi albi credantur velocissimi Plaut. Asin.

Si huic occasioni se tempus subterduxerit,
Nunquam, edepol, quadrigis albis indipiscet postea.

Convenit; (hoc etenim ſunt omnes jure moleſti, 10 [583]
Quò fortes, quibus adverſum bellum incidit. Inter
Hectorâ Priamiden animoſum atq; inter Achillem
Ira fuit capitalis, ut ultima divideret mors:
Non aliam ob cauſam, niſi quòd virtus in utroque
Summa fuit. Duo ſi diſcordia vexet inertes, 15
Aut ſi diſparibus bellum incidat, ut Diomedi
Cum Lycio Glauco; diſcedat pigrior, ultrò
Muneribus miſſis) Bruto Prætore tenente
Ditem Aſiam, Rupilî & Persî par pugnat, uti non
Compoſitus meliùs cum Bitho Bacchius. In jus 20
Acres procurrunt; magnum ſpectaculum urerque.
Perſius exponit cauſam: ridetur ab omni
Conventu: laudat Brutum, laudatque cohortem.
Solem Aſiæ Brutum appellat, ſtellaſque ſalubres
Appellat comites, excepto Rege: Canem illum, 25
Inviſum agricolis ſidus, veniſſe: ruebat [584]
Flumen ut hibernum, fertur quò rara ſecuris,
Tum Præneſtinus ſalſo multumque fluenti

eſſet, (*nam moleſti omnes eodem ſunt animo, quo ſtrenui quibus contraria pugna contigit.* Sic *inter Hectorem Priami filium & fortem Achillem odium extitit implacabile, quod ſola mors tandem dirimeret: haud aliâ de causâ quàm quod ambobus ſumma virtus inerat.* At *ſi contentio fuerit duobus ignavis, vel certamen contingat imparibus, puta Diomedi cum Glauco Lycio; inertior cedat, datis ſponte muneribus) dum Prætor Brutus ageret in opimâ Aſiâ, dimicavit par Rupilii atque Perſii, adeò ut non convenientiùs ſit commiſſus Bacchius cum Bitho. Ad judicium ardentes properant: ambo ſpectaculum ingens. Perſius rem explicat: cœtus univerſus cachinnos tollit: laudat* ille *Brutum, laudat comites. Brutum vocat Aſiæ ſolem, comites verò ſalutaria ſidera nuncupat, dempto Rege: hunc* enim *acceſſiſſe* velut *Caniculam, aſtrum agricolis infeſtum: fluebat velut amnis hyeme, ad quem ſecuris infrequenter accedit. Tunc Præneſte natus* illi *mordaci & valdè copioſo*

ANNOTATIONES.

10. *Hoc etenim ſunt omnes jure moleſti, &c.*] Ut fortes ſic & moleſti nunquam cedere volunt, illud eſt eorum ingenium & velut jus quoddam à naturâ comparatum, lib. 1. Od. 6. *gravem*
Pelidæ ſtomachum cedere neſcii.

13. *Ultima divideret mors.*] Ira enim non ſeneſcit niſi per mortem, ut ait Sophocles: θυμοῦ γῆρας οὐδὲν ἄλλο ἐστὶ πλὴν θανεῖν.

16. *Diomedi Cum Lycio Glauco, &c.*] Ex Iliad. 6. ubi Jupiter dicitur Glauco mentem ademiſſe, indeque Glaucus arma aurea ſua cum Diomedis æreis permutaſſe. De *Diomede* ſuprà Sat. 5. Glaucus Lyciorum dux ad auxilium Trojanorum venit: erat præterea nepos Bellerophontis, qui Jobati Lyciæ regis gener & regni hæres fuit.

18. *Bruto Prætore tenente Ditem Aſiam.*] Ne accipe, Lector, Aſiæ Prætorem Brutum: imò tunc Romæ Prætor erat Brutus: in Aſiam verò ſe contulerat ad contrahenda adverſus Auguſtum auxilia: ibique permulta geſſit laude digna.

19. *Ditem Aſiam.*] Cic. pro lege Maniliâ: *Aſia tam opima eſt & fertilis, ut & ubertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine paſtionis, & multitudine earum rerum quæ exportantur, facilè omnibus terris antecellat.*

20. *Cum Bitho Bacchius.*] Par gladiatorum inſigne erant Bithus & Bacchius. Sueton. Octav. Eraſm. adag.

25. *Canem illum, &c.*] Alios Bruti comites ſtellas quaſi ſalutares veniſſe, at Rupilium fatale ſidus ac veluti Caniculam. De hac Virgil. Æn. 10. *Sirius ardor:*
Ille ſitim morboſque ferens mortalibus ægris
Naſcitur, & lævo contriſtat lumine cœlum.
Vide, ſi vacat, annot. ad Od. 17. lib. 1. & Od. 13. lib. 3.

26. *Ruebat Flumen ut hibernum.*] Perſii oratio fluebat rapide torrentis inſtar, aut fluvii nivibus hyemalibus intumeſcentis & exundantis. Vide lib. 4. Od. 2.

Fertur quo rara ſecuris.] Ad cujus fluminis ripam rarò venit frondator cum ſecuri quâ ligna cædat; ſeu quòd ipſe metuit nè exundante fluvio abripiatur, ſeu quòd adſitæ arbores impetu decurrentium aquarum totæ eradicantur & auferuntur.

28. *Præneſtinus.*] Rupilius Rex oriundus Præneſte. Hæc Latii civitas Româ diſtat 21. mill. paſſ. Ortum verſus; hodie *Paleſtina.* Condita fertur & nomen ſortita à Præneſto Ulyſſis & Circes filio.

Salſo multumque fluentis.] Malè quidam hæc

Expreſſa

Expreſſa arbuſto regerit convicia: durus
Vindemiator & invictus, cui ſæpè viator 30
Ceſſiſſet, magnâ compellans voce cucullum.
At Græcus, poſtquam eſt Italo perfuſus aceto, [585]
Perſius exclamat: Per magnos, Brute, Deos te
Oro, qui reges conſuêris tollere, cur non
Hunc Regem jugulas? operum hoc, mihi crede, tuorum eſt. 35

dicteria retorquet ex arbuſtivâ vite deprompta, vinitor acer ac vinci neſcius, cui frequenter viator ceſſiſſet grandi voce appellans cuculum. Tum Græculus Perſius, poſteaquam ſalibus Italicis aſperſus fuit, exclamat: O Brute, per magnos te Deos obſecro, qui reges exterminare ſolitus es, quare non iſtum Regem tollis? Hoc, mihi crede, unum *eſt è tuis facinoribus.*

ANNOTATIONES.

jungunt cum ſequente voce *arbuſto:* quæ certè referenda ſunt ad Perſium, de quo ante Heinſius aſſeveranter legendum contendit, *muſtoque fluenti*, ut reſpondeat ſequenti vocabulo *vindemiator.* Sed conjectura hæc audacior ſanè eſt: & quicquid dicat, de eâ lectione dubitabimus.

29. *Expreſſa arbuſto regerit convicia.*] Velut durus vindemiator in viatorum dicteriis laceſſentem ſcommata regerit ex arbuſto ſuo: ità Rupilius acerba convicia reddidit Perſio magnâ linguæ volubilitate & petulantiâ contumelias ingerenti.

Arbuſto.] Id eſt, vite arbori innixâ: de quâ Plin. l. 17. c. 23. ubi ſcribit; *nobilia vina non niſi in arbuſtis gigni, & in his quoque laudatiora ſummis, ſicut uberiora imis, adeò excelſitate proficitur, &c.* Columell. l. 4. *vites*, inquit, *maximè gaudent arboribus . . . . hoc genus vitium arbuſtivum vocamus.*

30. *Vindemiator.*] Obſerva, lector, vocem iſtam eſſe hîc quatuor ſyllabarum, atque in unam coire *i* & *a*, ut metri conſtet ratio.

Cui ſæpe viator, &c.] Solebant prætereuntes cum vindemiatoribus ſeu vineam putantibus, item cum frondatoribus, certare conviciis. Auſon. in Moſella:

. . . . *Inde viator*
Riparum ſubjecta terens, hinc navita labens
Probra canunt ſeris cultoribus.

31. *Magna compellans voce cucullum.*] Stolidum, fatuum, deſidem, & pigrum, inſtar cuculi: vel quòd vinitores putationem & culturam vineæ donec cuculi vox audiatur, ſeriùs tardantes viator deridebat cuculi exprimens cantum. Plin. l. 18. c. 26. *Putationem æquinoctio peractam habeto.* Et poſteà. *Sic ferè in 6. Id. Maii . . . . quo temporis intervallo, 15 diebus primis agricolæ rapienda ſunt ea, quibus peragendis ante æquinoctium non ſuffecerit, dum ſciat inde natam exprobrationem fœdam putantium vites per imitationem cantus alitis temporarii quem cuculum vocant. Dedecus enim habetur opprobriumque meritum, falcem ab illâ volucre in vite deprehendi, ut ob id petulantiæ ſales etiam cùm primo verè ludantur.*

Cucullum.] Vel potiùs, *cuculum*, mediâ productâ, κόκκυξ, avis verna, à voce, quam ſæpiùs ingeminat, appellata. Unde & κόκκυγας Græci vocant homines moleſtos, eadem ſæpiùs inſulſe repetendo caput obtundentes. Plin. lib. 10. cap. 9. *Procedit vere coccyx, occultatur Caniculæ ortu: ſemperque parit in alienis nidis maximè palumbium, majori ex parte ſingula ova, quod nulla alia avis; raro bina. Cauſa ſubjiciendi pullos, quod ſciat ſe inviſam cunctis avibus. Nam minutæ quoque infeſtat. Ita non fore tutam generi ſuo ſtirpem opinatur, niſi fefellerit. Quare nullum facit nidum, alioquin trepidum animal, ... pullus avidus ex naturâ præripit cibos reliquis pullis. Itaque pingueſcit, & nitidus in ſe nutricem convertit. Illa gaudet ejus ſpecie, miraturque ſeipſam quòd talem pepererit: ſuos comparatione ejus damnat ut alienos, abſumique etiam ſe inſpectante patitur, donec corripiat ipſam quoque jam volandi potens:* ex genere accipitrum, quanquam *nec aduncis unguibus, nec capite ſimilis illis, nec alio colore* ac *rictu*, ſeu aſpectu, *quàm columbi.*

32. *Italo perfuſus aceto.*] Italicâ dicacitate Rupilii: *mordaci lotus aceto*, ut ait Perſ. Sat. 5. v. 86. Plaut.

Ecquid habet is homo aceti in pectore?

33. *Exclamat.*] Erumpente irâ tandem, quam exſtimulârat *homo acidæ linguæ*, ut loquitur Seneca, Controv.

34. *Qui reges conſuêris tollere.*] Tarquinios olim quidem majores tui, putà Jun. Brutus, tu verò deinde ipſe Jul. Cæſarem.

35. *Hunc Regem.*] Ludus in vocabulo.

Operum hoc, mihi crede, tuorum eſt.] Et hoc te dignum eſt opus, ut jugules ac tollas moleſtum & indignum hunc vitâ hominem.

SATIRA VIII.

Priapum inducit Canidiæ & Saganæ veneficia describentem ac deteſtantem.

OLim truncus eram ficulnus, inutile lignum:
Cùm faber incertus ſcamnum, faceretne Priapum, [586]
Maluit eſſe Deum. Deus inde ego, furum, aviumq;
Maxima formido. Nam fures dextra coërcet,
Obſcœnoque ruber porrectus ab inguine palus: 5
Aſt importunas volucres in vertice arundo
Terret fixa, vetatque novis conſidere in hortis.
Huc priùs anguſtis ejecta cadavera cellis
Conſervus vili portanda locabat in arcâ. [587]

Eram anteà ſtipes ficulnus, lignum iners: quando artifex dubius an ſcamnum fabricaret, an Priapum, maluit fieri Deum. Exinde ego Deus extiti, *ingens terror prædonum, atque volucrum. Etenim dextra* mea *arcet prædones* * * * * * * * * * * * *at arundo in ſummo capite infixa deterret aves moleſtas, ac prohibet conſiſtere in hortis recentibus. Anteà conſervus cadavera cellis arctis ejecta locabat iſtuc efferenda in vili ſandapilâ.*

ANNOTATIONES.

1. *Olim, &c.*] Proſopopœia eſt lepida prorſus & faceta, quâ Horatius evulgat illud Canidiæ veneficium, de quo in Epod. ult. ubi Canidia:

Et Eſquilini Pontifex veneficî, &c.

Porrò mirè hìc Deaſtrorum vanitas & falſitas ſugillatur. Unde S. Hieronym. l. 12. in Iſai. c. 44. ſub finem ità ſcribit: *Flaccus in ſatirâ, deridens ſimulacra gentium, ait;* Olim truncus eram, &c.

Truncus eram.] Sic Propert. l. 4. Eleg. 2 Vertumnus de ſe dicit:

Stipes acernus eram properanti falce dolatus,
Ante Numam gratâ pauper in urbe Deus.

Truncus ficulnus.] Truncus fici arboris.

Inutile lignum.] Minimè apta ad opus materia, ob fragilitatem. Quo etiam referri poteſt, quòd ſub finem hujus ſatiræ dicitur, *diffiſſa nate.* Vel *inutile* id eſt, nondum dolatum, nondum in effigiem aliudve opus effictum & formatum.

2. *Priapum.*] Is Bacchi & Veneris filius hortis præeſſe velut cuſtos credebatur. Diodor. Sic. l. 5. c. 1. mox citand. Ejus ſtatua rudis & informis ponebatur: unde ex ficu ut plurimum fiebat, quod lignum fragile & ad alia opera artificiosè fingenda ineptum. Aliam alii rationem afferunt quòd ficus admodum fertilis, Priapus verò fœcunditatem deſignet: teſte Plutarcho de Iſide & Oſir.

4. *Fures dextra coërcet.*] Diodor. Sicul. cit. *Priapus non ſolùm in urbium templis, ſed & in agreſtibus quoque locis tanquam vinearum atque hortorum cuſtos colitur, fructuum fures caſtigans.* Hinc falcem ligneam tenens fingebatur, quaſi fures illâ confoſſurus, ſeu proſtraturus. Colu-mell. de hortorum cultu, ità de Priapo:

. . . . . *Sed truncum forte dolatum*
Arboris antiquæ, numen venerare Ithyphalli,
——— *medio qui ſemper in horto,*
——— *prædoni falce minatur.*

Virgil. Georg. 4. v. 110.

Et cuſtos furum atque avium cùm falce ſalignâ
Helleſpontiaci ſervet tutela Priapi.

6. *In verticè arundo Terret fixa.*] Hoc avibus terriculamentum poni ſolebat. Tibullo aſcriptum Epigramma ſic habet:

Placet Priape, qui ſub arboris comâ
Soles ſacrum revinctæ pampino caput
Ruber ſedere, ſæpè floribus novis
Tuas ſine arte deligavimus comas.

7. *Novis in hortis.*] Quos nuper in Eſquiliis Mœcenas inſtituit, ob ſalubrem ejus loci aërem, ut dicetur poſteà.

8. *Huc priùs, &c.*] Ubi modò ſtat Priapus, in hortis ſcilicet iſtis novis, ibi anteà ſepulcretum erat. In hunc ipſum locum plebeiorum cadavera portabantur humanda.

Anguſtis ejecta, &c.] Adverte ſingulas voces ad contemptum facientes.

Anguſtis ejecta cadavera cellis.] Non atriis auliſve magnis elata cum honore ad ſepulturam more divitum. *Cellæ* enim dicuntur manſiunculæ præſertim ſervorum.

9. *Conſervus portanda locabat.*] Viles & abjectos vilis abjectuſque veſpillo ſepeliebat. Nam veſpillones, inquit Feſtus, appellantur, qui veſpertino tempore operam locant iis humo condendis, qui funebri pompâ duci propter inopi-

Hoc

Hoc miseræ plebi stabat commune sepulcrum,
Pantolabo scurræ, Nomentanoque nepoti. 11
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat: hæredes monumentum nè sequeretur.
Nunc licet Esquiliis habitare salubribus, atque
Aggere in aprico spatiari, quo modò tristes [588]
Albis informem spectabant ossibus agrum. 16
Cùm mihi non tantùm furesque feræque suetæ
Hunc vexare locum, curæ sunt atque labori,
Quantum carminibus quæ versant atque venenis
Humanos animos. Has nullo perdere possum 20
Nec prohibere modo, simul ac vaga luna decorum
Protulit os, quin ossa legant herbasque nocentes.

Hoc erat commune plebeculæ sepulcrum, Pantolabo sannioni, & Nomentano patrimonii dissipatori. Istic cippus assignabat agri *pedes millenos in latitudinem, trecentos* verò *in longitudinem,* vetabatque *ne sepulcrum ad hæredes pertineret. Jam verò licet habitare in Esquiliis salubribus, & ambulare in colle aprico, ubi nuper mœsti cernebant agrum albis ossibus deformem. Quanquam non tam me angunt & vexant prædones ac feræ agrum istum infestare solitæ, quàm* mulieres, *quæ humanas mentes inflectunt incantamentis & veneficiis. Has nullâ ratione possum abigere, aut prohibere quò minus colligant ossa & herbas noxias, statim atque luna currens pulchrum ostendit vultum.*

ANNOTATIONES.

am nequeunt. At contrà divitum funeri curando advocatur libitinarius. Hic verò sub ministros adhibet pollinctores, sandapilarios, vespillones.

In arca vili.] Non in feretro exornato, ut divites solent, sed in brevi loculo, seu communi sandapilâ, quàm Martialis vocat *Orcinianam spondam*, quâ egenorum itemque damnatorum cadavera portabantur à sandapilariis. Juvenal. Sat. 3. v. 32.

Conducere .... portandum ad busta cadaver.

10. *Hoc miseræ plebi.*] Esquilina regio sepulcris servorum atque miserorum dedicata erat: inquit vet. Comment.

11. *Pantolabo scurræ.*] Aptum nomen scurræ, qui dilapidatis facultatibus egens mutuam à pluribus pecuniam accipiebat. Itaque Mallius ille *Pantolabus* sepulchro pauperum & miserorum infertur, sicut & Cassius *Nomentanus* patrimonii decoctor insignis.

12. *Mille pedes in fronte, &c.*] Datus olim fuerat locus ille ad sepulturam plebeiorum, continens *mille pedes, &c.* Quod quidem agri spatium hæredibus detractum erat. Et hæc cippo inscripta notabantur ex more. Erat enim *cippus* in agro erectus lapis seu limes, in quo designabatur certa pars agri excepta & ex testamento data legataque plebi, vel alicui privato.

Mille pedes in fronte, &c.] Juxta vias erant sepulcra. Ergo sepulcri frons est latitudo, at longitudo in agrum quaquà versùs intelligenda. Ità vetus inscriptio. IN FRONTE LAT. PED.XX. IN AGR. LONG. PED.XX, &c. Valeant qui Geographicè longitudinem hic accipiunt in majori distantiâ. Nec enim id locum habet nisi in Geographicis. Ptolem. l. 1. c. 6

13. *Hæredes monumentum, &c.*] In cippo scribi & notari solebant literæ istæ, H.M. H.N.S H.c monumentum hæredes non sequitur. Frederic. Cerutus Veronensis sic interpretatur locum hunc, luculenter quidem: hic in Esquiliis extabat cippus his notatus literis: ab eâ parte, quæ publicam viam attingit, mille pedes agri ad sepulturam plebis tribuuntur: ab eâ verò parte, quæ conjunctos agros spectat, pedes trecenti. Hac Inscriptione: HÆRES HUNC SIBI LOCUM SEPULTURÆ NE VENDICET.

14. *Nunc licet Esquiliis, &c.*] Nunc verò sepulcreti amotâ fœditate per Mœcenatem, jam licet frui Esquiliarum salubri aëre; licet hîc habitare quin & deambulare in amœnis hortis, ubi priùs arida mortuorum ossa tristem aspectum dabant.

Esquiliis.] Hæc urbis Romæ regio. Epod. 5. & ult.

Salubribus.] Illuc propterea, & ad hortos Mœcenatianos in Esquiliis secedebant Tiberius ad quietem, Augustus verò æger ad valetudinem procurandam. Sueton.

17. *Cum mihi non tantum*] In hortis quidem sedeo amœnitate cœlique temperie pergratis, inquit Priapus: at id mihi molestum, quod veneficas inde exterminare nequeo sepulcra frequentare assuetas. Fures avesque facilè abigo, at non ità improbas anus istas.

Furesque, &c.] Hi ventitabant illuc ad exquisitos fructus surripiendos: *feræ* autem ad projecta supplicio affectorum cadavera olim venire assuetæ inde vix absterrebantur: semperque ad locum notum, cupitamque prædam recurrebant.

20. *Has.*] Veneficas, Canidiam, Saganam.

21. *Simul ac vaga luna, &c.*] Decorem suum ostentat luna dum plena est; & hoc præsertim tempus ad perpetranda veneficia assumunt. Vide Epod. 5. & ult.

22. *Ossa legant.*] Paulus jurisconsultus: *qui è sepulcro corpora extraxerint, vel ossa eruerint.*

Vidi

Vidi egomet nigrâ ſuccinctam vadere pallâ
Canidiam, pedibus nudis, paſſoque capillo, 24
Cùm Saganâ majore ululantem. Pallor utraſque
Fecerat horrendas aſpectu. Scalpere terram
Unguibus, & pullam divellere mordicus agnam
Cœperunt. Cruor in foſſam confuſus, ut inde
Manes elicerent, animas reſponſa daturas. [589]
Lanea & effigies erat, altera cerea. Major 30
Lanea, quæ pœnis compeſceret inferiorem.
Cerea ſuppliciter ſtabat, ſervilibus, utque
Jam peritura modis. Hecaten vocat altera, ſævam
Altera Tiſiphonem. Serpentes, atque videres
Infernas errare canes: Lunamque rubentem, 35
Nè foret his teſtis, poſt magna latere ſepulchra.

Ego ipſe conſpexi Canidiam atrâ veſte ſuccinctam incedere nudis pedibus, crinibus ſolutis, ejulantem cum Saganâ ſeniore. Pallor ambas fecerat viſu terribiles. Humum cœperunt unguibus effodere: moxque *diſcerpere dentibus oviculam nigram. Cruor in ſcrobem effuſus* eſt, *ut hinc umbras evocarent, animas reſponſa reddituras.* Porrò *aderat imago lanea, & altera cerea. Grandior lanea, quæ minorem ceream plecteret. Cerea ſupplex procumbebat, ſervili ratione, a velut mox interitura.* Venenficarum *altera inclamat Hecaten diram, altera diram Tiſiphonem. Tum aſpiceres currere angues, & canes Stygias: lunam verò erubeſcentem ſe abſcondere poſt majora monumenta, ne teſtis adeſſet iſtis* ſceleribus.

ANNOTATIONES.

humilioris quidem fortunæ ſummo ſupplicio afficiuntur: honeſtiores autem in inſulam deportantur: aliàs aut relegantur, aut ad metalla damnantur. Vide Epod. ult. ſub finem.

Herbaſque nocentes] E ſepulchris natas, quaſi ſacras Diis Manibus, proindeque veneficiis idoneas. Menthâ præ cæteris herbis utebantur. Hæc enim dicitur pellex fuiſſe Plutonis, à Proſerpinâ demum concerpta & in herbam ſui nominis transformata. Porrò notandum Mœcenatis hortis non totas Eſquilias occupatas: ſuperfuiſſe verò illic aliquot ſepulcra.

25. *Cum Saganâ majore.*] Hæc Sagana liberta fuit Pomponii Senatoris, qui à Trium viris proſcriptus eſt: habuit verò ſororem natu minorem ſe. Ita vetus Commentator.

28. *Ut inde Manes elicerent.*] Cruore ſcilicet ebibendo gaudentes. Sic veteribus creditum.

29. *Animas reſponſa daturas.*] Necromantia eſt, quâ magi futura per mortuos aut mortuorum umbras rimantur. Vide Epod. ult. in fine, ibique annot. l. 1. Reg. c. 28. Saül rex per Pythoniſſam ſuſcitat impie animam Samuelis Prophetæ: ab eoque diſcit ſuam ſuorumque perniciem proxime futuram. *Statimque Saul cecidit porrectus in terram: extimuerat enim verba Samuëlis,* &c.

30. *Lanea & effigies erat, &c.*] Erant ibi effigies duæ, una lanea, altera cerea. Hanc minorem altera major affligebat, vexabat, verberabat, perdere volebat. Nam & ſic cum cruciatu homines enecant veneficæ. Unde Ovid. Epiſt. Hypſipylæ:

Per tumulos errat paſſis diſcincta capillis,
Certaque de tepidis colligit oſſa regis.
Devovet abſentes, ſimulacraque cerea fingit,
Et miſerum tenues in jecur urget acus.

32. *Cerea ſuppliciter ſtabat.*] Hæc repræſentans eum quem perditum ibant & cupiebant, At laneum ſimulacrum referebat carum veneficis illis caput, quod alterius ſagæ incantamentis liberare & exſolvere contendebant.

33. *Hecaten vocat altera.*] Canidia invocat Proſerpinam umbrarum dominam, ſacrorum magicorum præſidem; dictam *Hecaten* ſeu quòd victimis centum placaretur, ſeu quòd annos centum errare faciat inſepultos. Ità Servius. Alii quòd centum, id eſt, varias habeat virtutes & poteſtates. Nam & idcircò *tergemina Hecate* vocatur à Virgilio Æneid. 4. Eſt nempè Luna in cœlo, Diana in terris, Proſerpina in inferis. Alii etiam aliter, quòd Hecatos dicatur Apollo, hinc ejus ſoror Hecate appellatur, inquiunt, ab ἑκὰς, *longè*, quaſi radios eminùs ad nos vibrans.

34. *Altera Tiſiphonem.*] Sagana vocat Tiſiphonem unam è Furiis, à plectendis cædibus ità nominatam.

Serpentes, atque videres Infernas errare canes.] Canes infernæ adventantem Proſerpinam præcurrendo annunciabant: ſerpentes autem Tiſiphonem. Duas enim illas ejuſmodi affeclæ nunquam non comitantur. Furiarum capillos ſerpentibus implexos, manuſque pariter armatas finxere.

35. *Lunamque rubentem.*] Pudore ſuffuſam, & abhorrentem à talibus flagitiis veneficiiſque.

36. *Poſt magna latere ſepulcra.*] Hinc patet, quod ante jam annotavi, ad Eſquilias & hortos Mœcenatis, propè extitiſſe quæpiam adhuc monumenta, quamvis alia diruta fuiſſent atque ſubmota.

Menti

Mentior at si quid, merdis caput inquiner albis [590]
Corvorum; atque in me veniant mictum atque cacatum
Julius, & fragilis Pedacia, furque Voranus.
Singula quid memorem? quo pacto alterna loquentes 40
Umbræ cùm Saganâ resonarent triste & acutum:
Utque lupi barbam variæ cum dente colubræ
Abdiderint furtim terris: & imagine cereâ
Largior arserit ignis, & ut non testis inultus
Horruerim voces Furiarum & facta duarum. [591]
Nam, displosa sonat quantum vesica, pepedi 46
Diffissâ nate ficus. At illæ currere in urbem.
Canidiæ dentes, altum Saganæ caliendrum

Quod si aliquantum mentior, conspurcetur meum *caput merdis albis corvorum; ac mictum & cacatum super me veniant Julius, mollis Pedacia, & Voranus fur. Quid referam singula? Quemadmodum alternatim colloquerentur animæ cum Saganâ, voce tenui & stridulâ. Quomodo clam humo infoderint barbam lupi, & dentes colubræ maculosæ:* utque *ignis ingens corripuerit effigiem ceream: denique quo pacto aversatus sim præsens, atque vindicaverim verba & actiones ambarum Furiarum* istarum. *Etenim quanto* sonitu *crepat vesica disrupta*; tanto ego *ficulnus* olim truncus *divisis natibus crepui.* Protinùs *autem illæ* veneficæ *fugere in urbem* cœperunt. Tumque *non sine ludibrio & cachinnis aspexisses Canidiæ dentes, ac sublimem Saganæ comam*

ANNOTATIONES.

37. *Merdis caput inquiner albis Corvorum.*] Huc facit quod in Epigram. antè cit. ad Priapum scribit Tibullus:

Abegimusque voce sæpè, cum tibi
Senexve corvus, impigerve graculus
Sacrum feriret ore corneo caput.

Arnobius autem l 6. diserte. *Non videtis sub istorum simulacrorum cavis stelliones, sorices, mures, blattasque lucifugas nidamenta ponere atque habitare? spurcitias huc omnes conducere. ..... In ore simulacri ab araneis ordiri retia, atque insidiosos casses quibus volatus innectere stridularum possint impudentiumque muscarum? Hirundines intra ipsos ædium circumvolantes tholos, jaculari er stercoris plenas; & modo ipsos vultus, modo numinum ora depingere, barbam, oculos, nasos, aliasque omnes partes, in quascunque se detulerit deonerati proluvies podicis?*

39. *Julius, &c.*] Quidam luxurie perditus, cætera minime notus.

Pedacia.] Muliebri nomine ob mollitiem & impudicitiam vocat per contemptum & ludibrium. Is Pedacius, vel Pediatius, dicitur fuisse Eques Romanus, suum verò patrimonium abliguriisse, flagitiosisque posteà libidinibus serviisse.

Furque Voranus.] Iste fuit Q. Lutatii Catuli libertus, furax & astutus apprime: qui cùm nummulario cuidam surripuisset aliquot nummos, hos calceis inseruit absconditque. Deprehenso verò ad calceos alludens quispiam subridensque ait: Belle, si te non ἐκχαλκίσειε, id est, verberibus tanquam es tundat ac recudat.

40. *Triste & acutum.*] Sic Æneid. 6 v. 492. umbræ seu animæ Græcorum apud inferos Æneam videntes obstupescunt, *pars vertere terga ..... pars tollere vocem exiguam*, id est, exilem, lugubrem, deductam: unde & *inceptus clamor frustratur hiantes.* Ibid.

42. *Lupi barbam.*] Egregiè Marcilius, *vide*, inquit, *offucias magicæ artis*: barba lupi veneficium: at rostrum lupi veneficiis resistit, atqui barba lupi in rostro. Plin. l. 28. c. 10. *Veneficiis rostrum lupi resistere inveteratum aiunt, ob idque villarum portis præfigunt.*

43. *Imagine cerea Largior arserit ignis.*] Virgil. Eclog. 8.

Aspice, corripuit, tremulis altaria flammis,
Sponte suâ, dum ferre moror, cinis ipse, bonum sit.

Ergò hîc indicatur pernicies ejus, in quem veneficia fiebant, quique imagine cereâ adumbratus erat. Absurde quidam putant ignem adfuisse, & liquescente cerâ exarsisse. Imò cit. Virgilii locus contrarium docet: verbaque ista clare ostendunt, *sponte suâ.*

45. *Furiarum duarum.*] Canidiæ & Saganæ Furiis similium.

47. *Diffissâ nate.*] Ità lignum recens & adhuc viride, si in opus findatur, finditur & crepat.

Ficus.] Ego Priapus ex arbore ficu deus factus.

At illæ currere in urbem.] Ridicula omnia. Insignes veneficæ, omnibus terribiles levi peditu terrentur, ac fugantur.

48. *Canidiæ dentes, &c.*] Tanto pavore percelluntur illæ, ut excidant Canidiæ edentulæ appositi *dentes*: Saganæ verò glabræ seu calvæ coma ex alienis capillis addita.

Altum caliendrum.] Adulterini capillitii suggestum, ut vocat Papinius, Juvenal. Sat. 6.

Exci-

decidere, herbas item & licia brachiis fascinata.

Excidere, atque herbas, atque incantata lacertis
Vincula, cum magno risuque jocoque videres. 50

ANNOTATIONES.

v. 50. *compagibus altum Ædificat caput.* Hinc patet novum non esse, quod nostro seculo in mulieribus videmus; atque olim etiam in earum capitibus insanas capillamenti substructiones extitisse.

Caliendrum.] Κάλλυντρον est *ornamentum* Κάλυπτρον sive κάλυμμα *operimentum.* Hoc alii interpretantur crinem hypocriticum vel suppostititium; alii reticulum, redimiculum, galericulum: vetus Interpres, peplum capitis, seu ornamentum. Varro etiam hanc usurpat vocem in lib. qui inscribitur *Virgula divina.* Arnobius item lib. 6.

50. *Vincula.*] His hominum animos illigabant, vinciebant, detinebant.

Virgil. Eclog. 8.

Terna tibi hæc primùm triplici diversa colore
Licia circumdo.

SATIRA IX.

Describit obvii cujusdam importunam & obstinatam loquacitatem.

Pergebam fortè per viam sacram, nugas nescio quas, ut soleo, mente versans; iis plane intentus. Accurrit quidam nomine dumtaxat mihi cognitus; atque apprehensâ manu mea, ait. *Quomodo te habes omnium suavissime? Respondi: Bene, sicut* res *præsentes fluunt:* tibi *pariter apprecor cuncta quæ exoptas. Cùm* verò me *sequeretur, præveniens dixi: An* aliud *quidpiam exposcis à me? Mox ille, ut me cognoscas, inquit: sum eruditus. Tum ego: Eò majoris à me æstimaberis. Vehementer* autem *abire cupiens jam velocius incedebam, identidem subsistebam: famulo nescio quid in aurem insusurrabam: intereà sudor ad imos talos defluebat.*

IBam fortè viâ sacrâ, sicut meus est mos,
Nescio quid meditans nugarum; totus in illis: [592]
Accurrit quidam notus mihi nomine tantum;
Arreptâque manu, Quid agis, dulcissime rerum?
Suaviter, ut nunc est, inquam: & cupio omnia quæ vis. 5
Cùm assectaretur, Num quid vis? occupo. At ille,
Nôris nos, inquit; docti sumus. Hîc ego: Pluris
Hoc, inquam, mihi eris. Miserè discedere quærens,
Ire modò ocyùs, interdum consistere: in aurem
Dicere nescio quid puero: cùm sudor ad imos 10

ANNOTATIONES.

1. *Viâ sacrâ.*] De eâ Epod. 4. v. 7. & Epod. 7. v. 8. Vide ibi Annot.

2. *Nugarum.*] Versiculorum.

4. *Arreptâque manu.*] Quasi valdè familiaris & consuetus, quamvis nomine vix Horatio notus: ergò imprudenter & inepte.

5. *Suaviter, ut nunc est, &c.*] Indolem Horatii bonam, imò egregiæ fructum educationis in eo considera, qui hominem passim molestum quin & pertinaciter importunum æquo fert animo, nihilque durum illi aut inurbanum reponit. Quod quidem deinceps animadverte.

Cupio omnia quæ vis.] Ita loquebantur olim ad amicos.

6. *Num quid vis?*] Hæc erat dictio abire volentium, ne id durè facere viderentur: ut observat Donatus in Terent. Eunuch. Act. 2. Scen. 3. ad hæc verba:

Dum hæc dicit, abiit hora. Rogo, num quid velit.
Rectè, inquit. Abeo.

7. *Nôris.*] Cupio ut nôris me: sum enim doctus. O insulsam orationem.

10. *Cum sudor ad imos Manaret talos.*] Præ animi angore & æstu.

Manaret

Manaret talos. O te, Bollane, cerebri
Felicem: aiebam tacitus! Cùm quidlibet ille
Garriret, vicos, urbem laudaret; ut illi
Nil reſpondebam: Miſerè cupis, inquit, abire. 14
Jamdudum video: ſed nil agis: uſque tenebo:
Perſequar: hinc quò nunc iter eſt tibi? Nil opus eſt te
Circumagi: quemdam volo viſere, non tibi notum:
Trans Tiberim longè cubat is, propè Cæſaris hortos. [593]
Nil habeo quod agam, & non ſum piger: uſque ſequar te,
Demitto auriculas ut iniquæ mentis aſellus,
Cùm gravius dorſo ſubiit onus. Incipit ille: 21
Si benè me novi, non Viſcum pluris amicum,
Non Varium facies: nam quis me ſcribere plures
Aut citiùs poſſit verſus? quis membra movere
Molliùs? invideat quod & Hermogenes, ego canto.
Interpellandi locus hic erat: Eſt tibi mater, 26
Cognati, queis te ſalvo eſt opus? Haud mihi quiſquam:
Omnes compoſui. Felices! nunc ego reſto:
Confice: namque inſtat fatum mihi triſte, Sabella [594]

Cogitabam apud me: quàm beatus tu Bollane tali cerebro! Cùm verò iſte quidvis effutiret, laudaret civitatem ac regiones: quòd nihil reſponſi facerem, ait: Sollicitè quæris diſcedere; jam pridem intelligo: verùm operam perdis: ſemper adhærebo: aſſectabor: ecquò jamjam iſtinc contendis? Cui ego, *Nequaquam neceſſe eſt te circumduci: aliquem inviſere cupio tibi minimè cognitum: hic procul manet, ultra Tiberim, juxta hortos* Julii *Cæſaris.* Ille verò: *Nihil agendum inſtat mihi, neque ſum deſes: quolibet te comitabor.* Tum ego *deprimo aures velut aſinus impatiens, quando pluſculum oneris tergo imponitur. Ille* autem *exorſus eſt: Si me benè cognoſco, non Viſcum, non Varium cariorem* me *familiarem habebis. Ecquis enim verſus plures ac velociùs quàm ego facere valeat? Quis ſaltare decentiùs? Ego* ſic *cano ut etiam Hermogenes invideat. Hæc erat occaſio interrumpendi:* Itáque aio illi: *Habeſne matrem* aut *propinquos, quibus neceſſaria ſit tua ſalus?* Reſpondit: *Nemo* ſupereſt *mihi: cunctos ſepelivi.* Tum ego tacitè; *Illi fortunati: miſer ego jam vivo: interfice. Enimverò urget fatum lugubre, quod puero mihi Sabella*

ANNOTATIONES.

11. *Bollane.*] Is ὀξύχολος, iracundus, ſtomachoſus, atque, ut ait noſter Sat. 5. præced. cerebroſus, nugaces & ineptos quoſque verbis aſperis amoliebatur ſtatim, & abire procul à ſe adigebat, loquacitatis & loquacium omnino impatiens.

14. *Miſerè cupis, inquit, abire, &c.*] Confer impudentem hunc garruli ſermonem cum Horatii modeſtâ reſponſione, *nil opus eſt te circumagi, &c.* Gall. *c'eſt vous donner trop de peine.*

18. *Cubat.*] Sunt qui interpretentur, ægrotat: ſicut Sat. 3. lib. 2.

Mater ait pueri menſes jam quinque cubantis.

Prope Cæſaris hortos.] Longinquam proponit urbis regionem, ad abigendum garrulum, ſed fruſtrà. Sueton. in Jul. Cæſar. c. 83. *Populo hortos circa Tiberim publicè & viritim trecenos ſeſtertios legavit.* Tiber. c. 72. *Triremi uſque ad proximos Naumachiæ hortos ſubvectus eſt: diſpoſitâ ſtatione per ripas Tiberis, &c.* Vide & Plutarch. in M. Bruto; ubi ſcribit, cùm teſtamento Cæſar civi cuilibet ſeptuaginta & quinque drachmas legaviſſet; prætereà verò etiam *hortos, qui trans Tiberim erant*, ubi nunc eſt Fortunæ templum, ingentem benevolentiam & admirabile deſiderium omnibus fuiſſe.

20. *Demitto auriculas, &c.*] Metaphora à jumentis, quæ aures demittendo oſtendunt ſuam defatigationem, ac velle ſe excutere impoſitum onus. Plin. l. 11. c. 37. *Aures in equis & omnium jumentorum genere, indicia animi præferunt; feſſis marcidæ, micantes pavidis, ſubrectæ furentibus, reſolutæ ægris.*

22. *Viſcum, Varium.*] Hi duo fuerunt eximii Poëtæ, ingenio & eruditione clari; Horatio certe amiciſſimi. De Viſco poſteà. Sat. ſeq. & alibi. De Vario Sat. 5. præced. item l. 1. Od. 6.

25. *Hermogenes.*] Cantor famoſus, de quo Sat. 3. præcedenti.

26. *Eſt tibi mater, &c.*] Callidè vult Horatius monere garrulum, ut ſuæ ſaluti conſulat in gratiam propinquorum, neve ſine cauſâ ità ſe circumagat ac defatiget, quin potiùs ipſe ſe tantum virum totque & tam eximiis dotibus inſignem familiæ ſuæ diu conſervet.

28. *Omnes compoſui.*] De hujus vocis ſignificatione dixi, ad Perſ. Sat. 3. v. 104

Felices.] Qui nimirùm tuâ garrulitate & ineptiis ſunt liberati. At ego miſer *reſto* diſcruciandus à te ac jugulandus.

29. *Sabella.*] Nutrix Horatii natione Sabella, vaticinandi perita. De Sabinis ſive

Quod

Vetula præsagiis commota urnâ divinans. Istum, aiebat, nec sæva toxica, nec gladius hostilis interimet, nec laterum dolor, vel tussis, nec iners podagra: occidet verò loquax aliquando tandem. Ergò ubi primùm ætate adultâ erit, fugiat garrulos si prudens est. Devene ramus ad templum *Vestæ transactâ jam parte diei quartâ: & forte debebat tunc vadato respondere, vel causâ cadere, nisi* vadimonium *obiisset.*

Quòd puero cecinit divinâ mota anus urnâ, 30
Hunc neque dira venena, nec hosticus auferet ensis,
Nec laterum dolor, aut tussis, nec tarda podagra:
Garrulus hunc quando consumet cumq;, loquaces
Si sapiat, vitet, simul atque adoleverit ætas.
Ventum erat ad Vestæ, quartâ jam parte diei 35
Præteritâ; & casu tunc respondere vadato [595]
Debebat: quòd ni fecisset, perdere litem.
Si me amas, inquit, paulùm hîc ades. Inteream, si
Aut valeo stare, aut novi civilia jura:

Dicit verò: *Quæso paululum istic* me *adjuva.* At ego: *Moriar, si valeo stare vel scio leges civiles.*

ANNOTATIONES.

Samnitibus artium ejusmodi vanarum antesig nanis, dixi in Epod. 17.

30. *Divina mota anus urnâ.*] Sortilega mulier & fatidica conjectis in urnam sortibus commotis, eductis, fatum eliciens & futura prædicens. Ista divinandi ratio viguit tum apud Græcos, tum apud Romanos. Sic autem peragebatur. Habebantur literæ dictionesque permultæ, quæ permixtæ in urnâ, & mox eductæ vel effusæ, si quid exprimerent casu & forte conjunctæ, id esse in fatis ac divinitus præmonstrari credebatur. *Sortes, taleolæ aut surculi è ligno fuere non grandes: quibus literæ ad divinandum insculptæ, sive notæ. Eæ privatim habitæ, eæ publice. Sed quæ in publico, in primis religiosæ, & canâ quadam veritate sacræ, in templis servabantur in arca reconditæ, tæniis vittisque laneis seorsum involutæ.* Hæc J. Lips. Elect. 2. c. 12. ubi *attenuatas* sponte sortes apud. Liv. mox citand. ingeniose corrigit *extæniatas*, id est, tæniis vittisque solutas. Sortes Prænestæ inventas refert Cicero 2. de Divin. n. 85. ubi originem earum pariter ac vanitatem excutit. *Hoc genus divinationis vita jam communis explosit. Fani pulchritudo & vetustas Prænestinarum etiam nunc sortium nomen retinet, atque id in vulgus. Quis enim magistratus, aut quis vir illustrior utitur sortibus? Cæteris verò in locis sortes plane refrixerunt.* Hæc ille ibidem: & paulò ante. *Quid sors? Idem propemodum quod micare, quod talos jacere, quod tesseras. Quibus temeritas & casus, non ratio vel consilium valet. Tota res est inventa fallaciis, aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem.* Sueton. Tiber. c. 63. Prænestinarum sortium majestate deterritum aliquando Tiberium scribit. T. Livius initio l. 22. inter prodigia quædam & hoc refert: *Sortes suâ sponte attenuatas, unamque excidisse ita scriptam:* MAVORS TELUM SUUM CONCUTIT; *& per idem tempus Romæ signum Martis Appiâ viâ sudâsse.*

31. *Hunc neque dira venena, &c.*] Verba sunt mulieris de Horatio puero vaticinantis.

32. *Laterum dolor.*] Pleuritis. Cic. de Orat. 3. n. 6. *Crassus cum febri domum rediit, dieque septimo est lateris dolore consumptus.*

33. *Loquaces.*] Vide Plutarch. de Garrulitate; ubi statim initio pronunciat illam esse morbum curari difficilem.

35. *Vestæ.*] Ædem Romæ habebat Vesta ad clivum Capitolinum inter Palatium & Capitolium. Varro Festus, &c. Cic. de Nat. Deor. l. 2. n. 67. de Vestâ disserit. *Hæc Dea,* inquit, *est rerum custos intimarum. . . . Græcis* ἑστία *dicitur. . . . Ejus vis ad aras & focos pertinet. . . . Non absunt longè ab eâ Dii Penates, &c.*

Quartâ jam parte diei.] Diximus alibi diem naturalem horas seu partes duodecim complecti; scilicet ab ortu Solis ad occasum. Ergò diei pars quarta hora tertia Romæ dicebatur, & respondet nostræ nonæ matutinæ. Porrò quod sequitur, *& casu tunc respondere vadato Debebat* explicatur per Martial. Epigram. 8. l. 4. ubi consuetæ Romanis occupationes ad horas singulas notantur.

Prima salutantes atque altera continet hora.
Exercet raucos tertia causidicos.
In quintam varios extendit Roma labores.
Sexta quies lassis, &c.

36. *Respondere vadato Debebat.*] Garrulus in jus à quodam vocatus erat, vadesque dederat: ergo nisi adfuisset, vades ejus ac fidejussores condemnati ipsum posteà egissent reum, ex lege.

38. *Paulum hîc ades.*] In judicium veni quæso mecum, ad proximum tribunal Prætoris ibique me juva contra adversarium.

Si valeo stare.] Infirmis ego cruribus haud valeo diu stans manere, in foro ante Prætorem; ubi sedere non licet. Alii *stare* interpretantur, stare in jure, seu contendere ac depugnare contra adversarium, ut faciunt Jurisconsulti, patroni, causidici.

39. *Aut novi civilia jura.*] Non sum idoneus ad suggerenda tibi verba legis ac juris causæ tuæ faventia; proindeque tibi adesse nequeo.

Et

Et propero quò scis. Dubius sum quid faciam, inquit; 40
Téne relinquam, an rem. Me, sodes. Non faciam, ille:
Et præcedere cœpit. Ego, ut contendere durum est
Cum victore, sequor. Mœcenas quomodo tecum?
Hinc repetit. Paucorum hominum, & mentis benè sanæ.
Nemo dexteriùs fortunâ est usus. Haberes 45
Magnum adjutorem, posset qui ferre secundas, [596]
Hunc hominem velles si tradere: dispeream, ni
Summôsses omnes. Non isto vivimus illic
Quò tu rere modò, domus hac nec purior ulla est,
Nec magis his aliena malis: nil mî officit unquam, 50
Ditior hic, aut est quia doctior: est locus uni
Cuique suus. Magnum narras, vix credibile. Atqui
Sic habet. Accendis, quare cupiam magis illi
Proximus esse. Velis tantummodò: quæ tua virtus,
Expugnabis; & est qui vinci possit: eoque 55 [597]

adde quòd festino illuc *quo nôsti.* Tum *ille ait: Incertus sum quid agam, an te deseram, an litem.* Cui ego: *Me, obsecro. Nequaquam,* inquit *iste; & cœpit præire. Ego, quoniam cum fortiori pugnare arduum est, sequor. Inde* verò sermonem ille *resumit: Mœcenas quomodo tecum* agit? *Paucos amicos* recipit, in quam: *& certè sapit.* Ille: *Nemo unquam usus est fortunâ callidius quàm tu. Nam magnum auxiliatorem haberes, secundas quidem* partes *agendi peritum, si velles* ad Mœcenatem *perducere istum virum: moriar, nisi cunctos amoliri* posses. Ego verò: *Minimè eâ ratione quâ putas illic agimus: nulla domus ejusmodi malis est purgatior aut remotior quàm illa; nihil unquam nocet mihi, quòd alius opulentior adfuerit vel doctior: suum quisque gradum obtinet.* Tum garrulus: *Rem* sanè *magnum dicis,* & quæ propè *supra fidem* fit. *Verumenim ità est,* inquam. Mox ille: *Inflammas ut ardentiùs velim ad eum accedere.* Respondeo: *Satis est cupias: vinces, pro tuâ virtute: atque is est qui expugnari queat: ideoque*

ANNOTATIONES.

40. *Propero quò scis.*] *Volo visere* hominem *quemdam,* ut antè dixi, *propè hortos Cæsaris* habitantem. Viam itaque sat longam obire *propero.*

41. *Me sodes.*] Me relinque potiùs quàm rem tuam.

Non faciam.] Minime verò te relinquam. Scilicet sperabat garrulus per Horatiom adipisci Mœcenatis familiaritatem, quòd pluris æstimabat perdendâ lite.

43. *Mœcenas quomodo tecum?*] Sermocinationem inde repetit ille: Estne semper amicus tibi Mœcenas?

44. *Paucorum hominum.*] Non cuivis se familiarem exhibet: paucos admittit in suam amicitiam. Macrob. lib. 3. Saturnal. cap. 16. *Paucorum hominum est iste acipenser.* Ex Cicerone, de Fato.

45. *Nemo dexterius fortunâ est usus.*] Tu bellè admodum usus es fortunâ, qui Mœcenatem ità demerueris. Quod si me ad ipsum perduceres, juvarem te mirum in modum: nec primas ante te captarem unquam, nec uspiam tibi officerem: imò alios omnes hoc pacto facilè summoveres, primumque locum tu consequereris. Hæc garrulus ad Horatium.

46. *Posset qui ferre secundas.*] Metaphora à Scenicis ludis & actoribus. Hac pariter utitur Cicero Divinat. in Verrem, n. 48. & huic loco dabit lucem. *Qui princeps in agendo est ornatissimus & paratissimus esse debet. . . . Apuleium esse video proximum subscriptorem . . . . deinde habet Allienum; hunc tamen à subselliis. . . . . . Ac nè is quidem tantum contendet in dicendo quantum potest: sed consulet laudi & existimationi tuæ; & ex eo quod ipse potest in dicendo, aliquantum remittit, ut tu tamen aliquid esse videare. Ut in actoribus Græcis fieri cernimus; sæpè illum qui est secundarum aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clariùs dicere quam ipse primarum, multum summittere, ut ille princeps quàm maximè excellat; sic faciet Allienus; tibi serviet, tibi lenocinabitur; minùs aliquanto contendet quàm potest.*

47. *Hunc hominem.*] Seipsum indicat ac digito monstrat garrulus. Plaut. Bacchid. *Hunc hominem decet auro expendi.*

Tradere.] Commendare, Mœcenatis amicitiam conciliare.

48. *Non isto vivimus, &c.*] Respondit Horatius. Alia est longè conditio amicorum Mœcenatis. Ab his procul exulant mala & pestes quibus solent ædes magnatum vexari & corrumpi. Inde verò absunt omnis ambitio, invidia, æmulatio, criminationes, insidiæ, supplantationes. Suprà Sat. 6. Mœcenatem dixit *cautum dignos assumere, pravâ ambitione procul.*

54. *Velis tantummodo, &c.*] Non sine falsâ derisione fatuum, vanum & arrogantem hominem palpat Horatius, ab illo expugnandam facilè amicitiam spondens Mœcenatis.

Difficiles aditus primos habet. Haud mihi deero;
Muneribus servos corrumpam: non, hodie si
Exclusus fuero, desistam: tempora quæram:
Occurram in triviis: deducam. Nil sine magno
Vita labore dedit mortalibus. Hæc dum agit, ecce 60
Fuscus Aristius occurrit mihi carus, & illum
Qui pulchrè nôsset. Consistimus. Unde venis? &
Quo tendis? rogat, & respondet. Vellere cœpi,
Et prensare manu lentissima brachia, nutans, 64
Distorquens oculos, ut me eriperet. Malè salsus
Ridens dissimulare: meum jecur urere bilis.
Certè nescio quid secretò velle loqui te
Aiebas mecum. Memini benè; sed meliori [598
Tempore dicam: hodie tricesima sabbata, vin' tu

difficilem præstat priorem accessum. Diligentiam adhibebo, inquit ille: *famulos donis captabo: si hodie repulsam patior, minime abscedam: occasionibus insidiabor: obviam ibo in plateis: comitabor. Nihil absque magnis ærumnis vita hominibus largitur. En verò, dum ista versat* iste, *occurrit Fuscus Aristius mihi dilectus, & qui probè cognoscebat hunc* garrulum. *Subsistimus. Unde venis? & quo vadis? quærit, ac respondet. Cœpi vellicare & stringere brachia mollissima, innuens, oculos torquens, ut me liberaret.* Hic verò *maligne versutus videt ac dissimulat: bilis autem urit jecur meum.* Porrò addidi: *dicebas profectò velle te mecum nescio quem arcanum conferre sermonem. Recordor sanè,* ait; *sed tempore loquar aptiori: hodie tricesima sabbata* sunt. *An velles*

ANNOTATIONES.

55. *Eoque Difficiles aditus primos habet.*] Eò quod nôrit se vinci paulò faciliorem: ironice. Alii perperam pro antecedenti dictione *possit*, legunt, *poscit*: & hic intelligunt, Mœcenatem assiduis officiis & obsequiis vinci amantem ac poscentem adeuntibus se præstare difficilem, ut accendat magis studium ambiendi suam familiaritatem & consuetudinem, quam scit amœnissimam. Apage ista quæ omnino pugnant cum indole Mœcenatis, quam hic & alibi commendat Horatius.

56. *Difficiles aditus primos habet.*] Vide suprà Sat. 6. v. 60. & seq.

Haud mihi deero, &c.] Potiundæ jam rei spe accensus ille pollicetur diligentiam suam non defore, sed quàm stultam & futilem, animadverte.

57. *Muneribus servos corrumpam.*] Ità plerique ad procerum ædes penetrabant, servis munera largiendo.

Juvenal. Sat. 3. v. 184.

Quid das ut Cossum aliquando salutes?

59. *Nil sine magno Vita labore, &c.*] Pulcra sed male collocata sententia, ut ait Landinus. Ex Epicharmo.

Τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντ' ἀγαθὰ θεοί.

Laboribus vendunt nobis omnia bona Dii.

61. *Fuscus Aristius.*] Nobilis ille Grammaticus, ad quem est inscripta Od. 22. l. 1. & Epist. 10 l. 1.

63. *Rogat, & respondet.*] Interrogat me Fuscus *unde venis? & quo tendis?* atque mihi similia roganti *respondet.*

Vellere cœpi, Et prensare manu, &c.] Quo nobis adesse gaudemus, & à quibus auxilium speramus, eorum prensamus manus & brachia præcipue cum angimur, nec aperte licet conqueri. Cruq.

64. *Prensare.*] Legunt alii, *pressare.*

Lentissima brachia.] Maligne cedentia, ille dissimulante intelligere quid vellem. Alii non malè interpretantur, segniá, tarda, stupida, quæ vellicatione & prensatione non movebantur. Quo significatur frigida mens Aristii amico laboranti subvenire detrectantis. Cic. ad Attic. *Nihil ego illo novi impudentius, astutius, lentius* Sueton. Tiber. 57. *Sæva ac lenta natura ne in puero quidem latuit.*

Nutans, Distorquens oculos.] Nutibus oculisque signum dans.

67. *Certè nescio quid secreto, &c.*] Horatius instat rursum ut sibi Aristius succurrat: sed hic omnes ejus eluctatur conatus ridens, dissimulans, denique *malè salsus.*

69. *Hodie tricesima sabbata.*] Hodie Judæi solemne festum celebrant, quo intermitti omne negotium fas est. His ego adstipulor: quare nec morari, nec sermones conferre tecum licet modò.

Tricesima sabbata.] Quidam explicant Neomeniam, quòd novilunio sabbatum magnum Judæis haberetur. Psalm. 80. *Buccinate in Neomeniâ tubâ in insigni die solemnitatis vestræ.* Alii interpretantur Calendas mensis Nisan qui primus in æquinoctio verno dies habebat tri-

Curtis

Curtis Judæis oppedere? Nulla mihi, inquam,
Religio est. At mî, sum paulò infirmior; unus 71
Multorum; ignosces: aliàs loquar. Huncceine solem
Tam nigrum surrexe mihi? Fugit improbus, ac me
Sub cultrò linquit, Casu venit obvius illi
Adversarius; &, Quò tu turpissime? magnâ 75
Inclamat voce; &, Licet antestari? Ego verò
Oppono auriculam; rapit in jus. Clamor utrinque.
Undique concursus. Sic me servavit Apollo.

recutitis Judæis oppedere? Haud religioni duxero, inquam. Ego verò ducam, ait; *sum paulò superstitiosior*, atque *pluribus similis: indulge* mihi: *aliàs alloquar.* Tum demum ego: Ergone merui *diem hunc adeò funestum mihi esse?* Interim *fugit malignus, ac me sub gladio deseruit.* Verùm ecce *adversarius isti* garrulo *forte occurrit,* statimque *vociferatur; Ecquò* nempè *tu vilissime abis?* ad me verò, *Potes testis esse? Ego mox aurem offero.* Tum hic illum *ad judicium trahit. Exclamant ambo. Hinc & inde* plebs *affluit. Ita me Apollo liberavit.*

ANNOTATIONES.

...sima. Alii intelligunt maximum sabbatum ex vetus Pascha, quo agnum comedebant ritu sanctissimo. Quare verò *tricesima*? Quod reverà ab anni Judæi principio triginta numerentur hebdomades ad illam solemnitatem: videlicet à Septembri mense quem *Tisri* vocabant, ad dimidium fere Aprilis, *Nisan*; quo Pascha celebrabant. De sabbato Judæorum disserui ad Juvenal. Sat. 6. v. 158. & Pers. Sat. 5. v. 184.

70. *Curtis.*] Vide Sat. 5. in fine, annot. ad istas voces, *Judæus Apella.*

Oppedere.] Vox ridicula ad contemptum apposita. Τὸ καταπέρδειν ventris crepitum mittere contrà, id est, respuere, aspernari, ludibrio habere.

Nulla mihi, inquam, Religio est.] Sanè Judaïcos ritus absque religione violarim, illosque flocci facio, inquit Horatius.

71. *At mî.*] Respondet Aristius: Ego contrà, mores Judæorum colo, unde religio mihi esset hodiernum festum cum illis non celebrare.

Unus multorum.] Εἷς τῶν πολλῶν, unus è plebe, ejus similis ego, pariter infirmus & superstitiosus: si libet, ità me appella: at mihi veniam dabis, Horati, si in hoc tibi contradicam.

73. *Surrexe.*] Vide suprà Sat. 5. ad vocem *erepsemus.*

76. *Et, licet antestari?*] Et conversus ad me, dixit, vis antestari? Cui libentissimè annui, ac de more aurem obtuli tangendam, Lex. 12. Tab. ità jubebat: *Si in jus vocatus, ni it, antestatus manum injicito: aurem antestati capito:* vel, ut habet J. Lipſ. Epistolic. Quæst l. 4. Epist. 26. *Si vis vocationi fuat, antestaminor: ni it, aurem capito antestati.* Quod sic ille ibid. explicat: in antestatione, inquit, actor imam auriculam tangebat antestati, addens hoc verbum. *Memento.*

77. *Oppono auriculam.*] Plin. l. 11. c. 45. *Est in aure imâ memoriæ locus, quàm tangentes attestantur,* vel potiùs *antestantur:* ut contrà Rœvardum ex lege & more veteri asserit Lipsius mox citatus.

Rapit in jus.] Post factam antestationem licebat trahere in jus vel reluctantem reum.

78. *Apollo.* Bonorum is poëtarum tutor ac vindex. Alii respici volunt ad Augusti forum, ubi erat statua Apollinis eburnea eo ipso in loco, in quo jus dicebatur. Plin. l. 36. c. 5. Juvenal. Sat. 1. v. 128.

Sportula; deinde forum, jurisque peritus Apollo.

SATIRA X.

Quod de Lucilio in quartâ superiori scripserat, in hac asserit & explicat.

Scripsi nimirùm Lucilii carmina ire pede incondito. Ecquis tam stultè est Lucilii defensor, ut id minimè concedat? Verùm ille *ipse eâdem in membranâ laudatur, quòd acerbitate plurimâ civitatem perfricuit. Neque verò, id ei largiens, alia perinde concedam. Hoc etenim pacto mimos etiam Laberii velut pulchra carmina celebrarem.*

NEmpè incompositо dixi pede currere versus
Lucilî. Quis tam Lucilî fautor ineptè est,
Ut non hoc fateatur? At idem quòd salè multò
Urbem defricuit, chartâ laudatur eâdem. [600]
Nec tamen, hoc tribuens, dederim quoque cætera: nam sic 5
Et Laberî mimos, ut pulchra poëmata, mirer.

ANNOTATIONES.

Hoc primùm te, lector, monitum volo, spurios octo versus huic Satiræ præfixos legi in quibusdam manuscriptis, quos ne desideres, hîc apponendos censui. Sic habent:

Lucilî quàm sis mendosus, teste Catone
Defensore tuo pervincam, qui malè factos
Emendare parat versus. Hoc lenius ille
Est quo vir melior. Longè subtilior ille
Qui multum puer, & loris & funibus udis
Exornatus, ut esset opem qui ferre poëtis
Antiquis posset contra fastidia nostra,
Grammaticorum equitum doctissimus. Ut redeam illuc,
Nempè incomposito, &c.

Horum sensus est iste: Si quidem Cato, Lucilii admirator, ejus tamen versus complures emendare parat, certè non carent mendis. Verùm est qui Lucilium Catone meliùs defendat: is nempè qui secum defert funes & flagella, quibus percutiat & coërceat eos omnes qui obtrectârint Lucilio & veteribus Poëtis. Et hæc ironicè. Quæ quidem ostendunt & Lucilium habuisse reprehensores dudum, & pariter fautores etiam *inepte*, quod ait hîc Horatius.

1. *Nempe incomposito, &c.*] Hoc certè esse legitimum hujus Satiræ ex abrupto exordium sanxerunt eruditi.

Incomposito dixi pede, &c.] Lucilium, fateor, reprehendi; dixique duriusculos esse ejus versus; sed laudavi pariter quòd vitiosos cives Rom. acriter insectatus sit. Uno verbo nec debita negavi elogia, nec indebita concessi. Sanctus Hieron. Epist. 45. ad Pammach. *mordetur,* inquit, *& Lucilius, quòd incomposito pede currat, & tamen sales ejus leposque laudantur.*

3. *Ut non hoc fateatur?*] Sic est. Sunt qui probent omnia in eò quod aliquâ parte admodum placuit; nolintque fateri nævos inesse ei, in quo perfecta quæpiam admirantur. Verumtamen *nihil est ex omni parte beatum.*

Sale multo Urbem defricuit.] Sanctus Hieronymus Epist. 47. de vitand. susp. contub. *ubi illa quondam constantia, quâ multo sale urbem defricans Lucilianum quidpiam retulisti?* Pers. Sat. 1. v. 114.

. . . . . . *secuit Lucilius urbem:*
Te Lupe; Te Muti: &c.

Lege Cic. l. 1. de Finib. n. 9. ubi Lucilii refert versus. Vide & quæ annotavi ad Pers. cit.

5. *Nec tamen, hoc tribuens, dederim quoque cætera.*] Ità profectò æquus rerum æstimator est Horatius & rectus judex: quidquid velit Quintil. l. 10. c. 1. ubi, *Lucilius,* inquit, *quosdam ità deditos sibi adhuc habet amatores, ut eum non ejusdem modò operis auctoribus, sed omnibus poëtis præferre non dubitent. Ego, quantum ab illis, tantum ab Horatio dissentio, qui Lucilium fluere lutulentum, & esse aliquid quod tollere possis, putat. Nam eruditio in eo mira, & libertas atque inde acerbitas, & abundè salis. Multò est tersior ac purus magis Horatius, & ad notandos hominum mores præcipuus.* Sensus Horatii: Tribuens Lucilio quòd salibus & acerbitate polleat, non proinde fateor pulcra esse, concinna, & perfecta ejus poëmata. Aliàs etiam laudare & mirari oporteret mimos utpote dicacitate præstantes.

6. *Laberî mimos.*] Comœdias Laberii salibus & facetiis plenas. Sueton. Jul. Cæsar. c. 39. *Ludis mimum suum egit Decimus Laberius eques:* & quòd Cæsari admodum placuisset, *donatus quingentis sestertiis, & annulo aureo, sessum in quatuordecim è scenâ per orchestram transiit.* Hunc verò transitum minimè ferens Cicero, eos ludos tum spectans, Laberio sedile quærenti ait: *Recepissem te, nisi angustè sederem:* simul & illum respuens, & in novum Senatum jocatus cujus numerum Cæsar suprà fas auxerat. I[...]

Ergò

Ergò non ſatis eſt riſu diducere rictum
Auditoris: & eſt quædam tamen hîc quoque virtus.
Eſt brevitate opus, ut currat ſententia, neu ſe [601]
Impediat verbis laſſas onerantibus aures. 10
Et ſermone opus eſt, modò triſti, ſæpè jocoſo,
Defendente vicem modò rhetoris, atque poëtæ,
Interdum urbani, parcentis viribus, atque
Extenuantis eas conſultò. Ridiculum acri
Fortiùs & meliùs magnas plerumque ſecat res. 15
Illi, ſcripta quibus comœdia priſca viris eſt, [602]
Hoc ſtabant, hoc ſunt imitandi: quos neque pulcher

Itáque non ſufficit riſu extendere cachinnos auditoris: quanquam eſt in hoc quoque nonnulla virtus. Brevitas requiritur, ut ſententia fluat, néve ſe involvat dictionibus aures offendentibus & fatigantibus. Item requiritur ſermo nunc ſeverus, nunc hilaris, ſuſtinens vices quandoque rhetoris, ac poëtæ, alias faceti, qui vires continet, & illas datâ operâ diminuit. Certe *res magnas aliquando jocoſum decidit efficacius & aptius quàm acerbum. Eo pollebant,* in *eo ſunt imitatione digni homines illi à quibus vetus comœdia condita eſt: quos nunquam*

ANNOTATIONES.

verò non impunè. Reſpondit enim Laberius: *Mirum ſi anguſtè ſedes, qui ſoles duabus ſellis ſedere:* exprobrans Ciceroni levitatem & lubricum fidei. Hæc Macrob. Saturnal. l. 2. c. 3. & l. 7. c. 3. Vide ejuſdem l. 2. c. 7. Gell. l. 10. c. 17. & Cic. l. 7. Epiſt. 11.

Mimos.] Mimus erat fabula planè dicax, ab uno actore agi ſolita, nec in plures actus diviſa: abſque exordiis, ſine cantu & geſticulatione. Diomed. Item, eſt factorum cùm laſciviâ imitatio: unde nomen à μιμεῖσθαι *imitari.* Gell. l. 17. c. 14. *C. Cæſarem,* inquit, *ità Laberii maledicentia & arrogantia offendebat, ut acceptiores & probatiores ſibi eſſe Publii quàm Laberii mimos prædicaret.*

9. *Ut currat ſententia.*] Nè vel nimia brevitas obſcuram faciat orationem, vel prolixitas verbis pluribus animum legentis oneret & impediat; in quò peccabat Lucilius. Huc pertinet quod Auguſtus Agrippinam neptim admonebat in quadam Epiſtolâ; ejus nempè laudans ingenium, cùm de ſuâ vitâ caſibuſque ſuorum commentarios ſcriberet, ajebat: *Opus eſt dare te operam ne moleſtè ſcribas.* Sueton. Octav. c. 86. Tacit. Annal. 4.

12. *Modò rhetoris, atque poëtæ, Interdum urbani.*] Horatius, egregiè ſuo more, tres iſtas virtutes requirit ſatirographo? defendat vicem *rhetoris,* argumentis pugnando; *poëtæ,* ſolertem & aptam dictionem adhibendo; *urbani,* ſalibus & jocis quædam etiam gravia traducendo ſolvendoque. Cic. 1. de Orat. n. 17. *Accedat lepos quidam, facetiæque, & eruditio libero digna, celeritaſque & brevitas reſpondendi & laceſſendi, ſubtili venuſtate & urbanitate conjuncta.*

13. *Parcentis viribus.*] Sapienter, conſultò, callidè, ſtylum acrem aliquando coërcentis; neque ſemper acerbè excandeſcentis aut mordicùs lacerantis. Et hoc vitii habebat Lucilius, qui paſſim *enſe velut ſtricto ardens infremit;* Juvenal. Sat. 1. v. 165. atque auditorem ità dente carpit ut etiam *genuinum frangat.* Perſ. Sat. 1. v. 115. Noſter contrà, ut ait ibid. Perſius,

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, & admiſſus circum præcordia ludit,
Callidus excuſſo populum ſuſpendere naſo.

14. *Ridiculum acri fortius, &c.*] Nonnunquàm ſermo hilaris, facetus, ſalſus, feſtivus plus valet & efficit quàm vehemens, gravis, pugnax, dicax, acerbus. Hic enim adverſarium irritat, & vires novas colligere impellit; at ille quaſi nervos ſuccidit, ac proſternit. Gorgias Leontinus dicebat, res ſeveras riſu, riſum rebus ſeveris diſcuti: ex Ariſtot. l. 3. de arte dicendi. Gell. l. 12. c. 12. ità ſcribit: *Hæc quoque diſciplina rhetorica eſt, callidè & cùm aſtu res criminoſas citra periculum confiteri: ut ſi objectum ſit turpe aliquid, quod negari non queat, reſponſione joculari eludas .... Ità Cicero, urbano facetoque dicto diluit id quòd inficiari non poterat, &c.* Scilicet cùm à Pub. Sylla, qui tum reus erat, pecuniam mutuò, ad emendam in palatio domum, accepiſſet, atque hæc ei exprobrarentur: utrumque firmiter negavit: atque tum, inquit, verum ſit accepiſſe me pecuniam, ſi domum emero. At re ſubinde proditâ, emptâque domo, cùm hoc mendacium in Senatu ei ab inimicis objiceretur, riſit ſatis, reſponditque: *parum certè conſulti homines eſtis, qui ignoratis, prudentis & cauti patris familias eſſe, quod emere velit empturum ſe negare propter competitores emptionis.* Id. Ibid. Vide Orat. pro L. Muræna: ubi cavillans aſtutè Cicero adverſarii Catonis auctoritatem eludit vincitque.

16. *Illi, ſcripta quibus, &c.*] Comœdiæ veteris auctores, Eupolis, Cratinus, Ariſtophanes, &c. De quibus Sat. 4. præced.

17. *Hoc ſtabant, &c.*] His virtutibus, quas modò laudavi, excellebant: variâ eruditione, ſententiarum argutâ brevitate, ſatiricum ſalem aptè affricabant, acrimoniam ſtyli modò excitantes, interdum cohibentes, & conſultò viribus parcentes, &c.

evolvit aut bellus Hermogenes, aut simius iste, nihil sciens canere nisi Calvum & Catullum. Atenim Lucilius *laudabile* hoc *præstitit quòd Græcas voces Latinis miscuit. O stupidi in literis!* Ergone *existimatis arduum & admirabile quod fecit Pitholeon Rhodius? Sed,* inquies, *dulcior* est *oratio utroque sermone constans, velut si vinum Falernum misceatur Chio.* Verùm enimverò *quandoquidem condis tu carmina, quæro à te, si tibi defendenda esset difficilis causa Petillii accusati, utrum patriæ videlicet & Latini parentis immemor; satageres quæsita foris vocabula patriis admiscere,*

Hermogenes unquam legit, neque simius iste,
Nil præter Calvum & doctus cantare Catullum.
At magnum fecit, quòd verbis Græca Latinis 20
Miscuit. O seri studiorum! quive putetis [603]
Difficile & mirùm Rhodio quod Pitholeonti
Contigit. At sermo linguâ concinnus utrâque
Suavior: ut Chio nota si commista Falerni est.
Cùm versus facias, teipsum percontor, an, & cùm
Dura tibi peragenda rei sit causa Petillî, 26
Scilicet oblitus patriæque patrisque Latini,
Cùm Pedius causas exsudet Poplicola, atque
Corvinus, patriis intermiscere petita

ANNOTATIONES.

18. *Hermogenes.*] Tigellius, acer Lucilii fautor, de quo Sat. 3. præced.

Simius iste.] Demetrius poëta & fabularum actor, de quo paulò pòst: *simius*, corpore deformis; vel ineptus & insulsus imitator.

19. *Nil præter Calvum, &c.*] Uterque ille hos tantùm poëtas amatoria scriptitantes legebat, nunquàm verò eximios illos veteris Comœdiæ ac perfectorum hujus generis carminum scriptores. Sic Horatius Hermogenem & Demetrium imperitiæ notat pariter atque luxuriæ: indeque probat Satiræ veras ignorâsse virtutes; & hinc illos esse ineptos admiratores Lucilii.

Calvum.] Cor. Licinius Calvus in poëmatis scribendis perelegans, ingenio lepido & urbano; Catulli poëtæ amicus fuit. Cicero in Epist. eum laudat, aitque Iambicis præstitisse: quibus civitatis etiam Principes, C. Cæsarem & Pompeium acerrimè insectari minimè dubitavit. Quintil. & Seneca Calvum scribunt contendisse cùm M. Tullio de principatu eloquentiæ. Petr. Crinit. Gregor. Gyrald. &c.

Catullum.] C. Valer. Catullus Veronensis, in urbe claruit quo tempore Terentius Varro: Docti cognomen adeptus est peculiari epitheto, ex eruditorum consensu: Val. Martialis ad Macrum.

Nec multos mihi præferas poëtas,
Uno sed tibi sim minor Catullo.

Scripsit Lyrica, Elegias, Epigrammata: commendatur mirum in modum à Gellio. Crinit. de eo vulgatum est distichon istud:

Tantum parva suo debet Verona Catullo,
Quantum magna suo Mantua Virgilio.

20. *An magnum fecit, &c.*] Ità loquuntur Lucilii fautores: quos refellit Horatius deinceps. Insulsi nimirùm palati homines id laudabant quod est fatuum & vitio vertendum; nempe, *verbis Græca Latinis miscere.* Lucilius apud Cicer. de Finib. 1. v. 9.

Χαῖρε, *inquam, Tite* . . . χαῖρε, &c. De Finib. 2. n 24.

. . . *Læliu' clamores sophos ille solebat*
Edere, &c.

Apud Non. Marcel. in voce *compernes*: Lucil. Sat. l. 3.

Nunc censes καλλιπλόκαμον καλλίσφυρον *illam.*

. . . .

Compernem aut varam fuisse Amphitryonis
Ἄκοιτιν,
Alcmenam, ...
Τυφῶ ἐυπατέρειαν, &c.

21. *O seri studiorum.*] Ὀψιμαθεῖς, qui serò animum ad studia appulerunt, proindeque minùs eruditi: contrà παιδομαθεῖς qui ab ipsâ pueritiâ literis incubuerunt.

Quive putetis.] Al. *Quine*: quæ particula respondet Græce γε *utique, certè*: nec redundare est existimanda. Priscian. l. 16. c. 1. Alii interrogativè accipiunt.

22. *Pitholeonti.*] Pitholeon, ex insulâ Rhodo, Epigrammata quædam insulsa composuit; & Græcis vocibus infercire amavit.

24. *Ut Chio nota si, &c.*] Falernum vinum paulò austerius temperabatur lenitate Chii. Quid sit *nota* illa vide l. 2. Od. 3. v. 8. ubi & de *Falerno*, pariter & l. 1. Od. 20. De *Chio* l. 3. Od. 19. v. 5.

26. *Petillî.*] De Petillio fure aureæ Jovis coronæ, jam mentio fuit in Sat. 4. superiori.

27. *Latini.*] Quidam legunt. *Latinè*, & jungunt cùm sequentibus. Sed non placet ista mutatio, quanquam à viris sane gravibus invecta.

28. *Pedius Poplicola.*] Hic filius fuit Q. Pedii, qui à Jul. Cæsare scriptus hæres; & Consulatum Romæ gessit cum Augusto, post Hirtium & Pansam.

Exsudet.] Magnis sudoribus elaboret, ad puritatem sermonis patrii asserendam.

29. *Corvinus.*] Messala Corvinus domi valdè

Verba

Verba foris malis, Canusini more bilinguis? 30
Atqui ego cùm Græcos facerem, natus mare citra, [604]
Versiculos; vetuit me tali voce Quirinus,
Post mediam noctem visus, cùm somnia vera;
In silvam non ligna feras insaniùs, ac si
Magnas Græcorum malis implere catervas. 35
Turgidus Alpinus, jugulat dum Memnona, dumque
Diffingit Rheni luteum caput, hæc ego ludo,
Quæ nec in æde sonent certantia, judice Tarpâ; [605]

ad instar Canusini duplici linguâ utentis; contrà quam Pedius Poplicola & Corvinus orationes puras elaborant? At cùm versus Græcos meditarer, natus ego cis mare, Quirinus apparuit de mediâ nocte, tunc quandò vera sunt insomnia, ac me prohibuit his verbis: Non stultiùs in silvam portes ligna, quam magnas Græcorum turmas augere studeas. Itaque *dum inflatus Alpinus jugulat Memnonem, & dum cœnosum Rheni fontem deformat, ego ista scribo ludens, nec recitanda in Apollinis templo ad certamen, Tarpâ Judice;*

ANNOTATIONES.

nobilis, ac pariter clarus orator, atque Græcis vocibus Latinæ orationi admixtis infensus; χοινοβάτην Latinè funambulum reddidisse fertur. Quintil. lib. 10. cap 1. *Messala*, inquit, *nitidus & candidus, & quodammodo præ se ferens in dicendo nobilitatem suam.* Crinitus de hon. discipl. l 1. c. 12. inter alia de illo non pauca sic habet: De ejus singulari prudentiâ & gravitate testimonium extat amplissimum M. T. Ciceronis. Sic enim ad Brutum; Messalæ, inquit excellentiam non possum silentio præterire. Cave putes quemquam esse illi similem constantiâ, curâ & studio Reipublicæ atque eloquentiâ, quâ mirabiliter excellit. Tametsi Messala idem cùm provectior foret, memoriæ sensum sic amisit, ut sui quoque nominis oblitus tradatur. Idque ei biennio antè obitum contigit; quod Orbilio itidem Beneventano acci disse constat. Vide & Cœl. Rhodig. l. 11. c. 13. Alex. ab Alex. l. 6. c. 20. &c.

30. *Canusini more bilinguis.*] De Canusio oppido Apuliæ, jam dixi suprà ad Sat. 5. sub finem. Hoc à Diomede conditum; hincque cives partim Græcè partim Latinè loquebantur. Totus etiam ille terrarum tractus magna Græcia est appellatus.

31. *Natus mare citra.*] Apud fines Apuliæ in Italiâ; non ultrà mare, in Græciâ.

32. *Vetuit me tali voces Quirinus.*] Lepida fictio. Quirinus Latini populi sermonisque auctor & conditor deterruit à scribendis Græcè versiculis.

33. *Cùm somnia vera.*] Quando jam coctis alimentis purgatiores esse debent sensus. Atque ità statuebat veterum superstitiò. Tertull. de anima, c. 22 *Certiora & collatiora somniari affirmant sub extremis noctibus, quasi jam emergente animarum vigore, producto sopore, &c.* Philostrat, l. 2. *Si tempus antèlucanum sit & somni matutini; conjectant somnium illud, quasi tunc animâ verum vidente.* Theocrit. Idyll. 19. initio scribit, à Venere immissum Europæ somnium, cùm tertia pars noctis staret, proximâ jam aurorâ, quando somnus oculos molli vinculo detinet, ac tum veracia pascuntur insomnia. Tibull. l. 3. Eleg. 4.

Dii meliora ferant, nè sint insomnia vera,
Quæ tulit extremâ proxima nocte quies.

Ovid. Epist. Heronis.

Namque sub auroram, jam dormitante lucerna,
Tempore quo cerni somnia vera solent.

34. *In silvam non ligna, &c.*] Verba sunt Quirini Horatium redarguentis.

35. *Magnas Græcorum catervas.*] Ingentem numerum Græcorum Poëtarum vel Poëmatum.

36. *Turgidus Alpinus jugulat dum Memnona.*] Ego, inquit noster, à Quirino edoctus has ludo satiras; dum alii carmen heroicum miserè dis perdunt, temerè ac ineptè attentantes gravè scribendi genus; v. g. dum Alpinus de Memnone (ex Hesiodi Theogoniâ) ab Achille interfecto tam insulsam Tragœdiam profert, inflatis quidem & turgidis versibus, ut ipse magis quàm Achilles Memnonem jugulare videatur.

Alpinus.] Aulus Cornelius Alpinus iste longè est alius ab insigni poëta Cornelio Gallo, de quò Virgil. Eclog. 10. ut eruditè monet Torrentius contra Cruquium.

37. *Diffingit Rheni lateum caput.*] Idem Alpinus Epicum etiam carmen molitus fuerat de bello Germanico, ubi Rhenum descripserat adeò perditè, ut nobile flumen deturparet, limpidis aquis pulcroque capiti quasi lutum, grandi certè argumento sordes aspergens. Non abs re putes hîc alludi ad morem pingendi effingendique fluvios specie humanâ, ex urnâ aquam fundentes. Sunt qui legant *defingit*; alii *depingit*; sed minùs bene.

38. *Quæ nec in æde sonent certantia.*] Hæc inquam, scribo ludens, minimè verò propalanda in certaminibus & commissionibus poëtarum ab Augusto institutis, apud Apollinis Palatini templum. De quo disserui dudum in Persii Prologo. Vide Sueton Octav. c. 89.

Judice Tarpa.] Spurius Metius Tarpa recitantium auditor assiduus; unusque e quinque arbitris, quorum debebant calculo probari quæ in æde Musarum proponebantur; nec in scenam perferebantur quæ ab eis fuissent explosa. De illo iterum in Epist. ad Pisones, v. 307.

nec reponenda bis terque in theatro ad spectaculum. Tu quidem, ô *Fundani, solus viventium nôsti urbanè scribere versus* comicos, in quibus *meretrix astuta & servus decipiunt vetulum Chremetem. Pollio principum gesta refert pede ter percusso. Varius carmen heroicum exequitur tam strenuè quàm nullus alius. Musæ silvarum amantes donârunt Virgilio tenerum ac lepidum. Istud restabat a Varrone Atacino & aliquot aliis tentatum frustrà, quod felicius expedire possem ego, auctore* tamen *inferior: cui nequaquam velim auferre lauream magnâ cum laude capiti* ejus *aptatam. Sed dixi illum currere cœnosum, sæpè vehentem damnanda approbandis plura certè rejiciendis. Dic* verò, *precor*

Nec redeant iterum atq; iterum spectanda theatris
Argutâ meretrice potes, Davoque Chremeta 40
Eludente senem, comis garrire libellos
Unus vivorum, Fundani. Pollio regum
Facta canit pede ter percusso. Fortè epos acer
Ut nemo, Varius ducit: molle atque facetum
Virgilio annuerant gaudentes rure Camœnæ. [606
Hoc erat, experto frustrà Varrone Atacino, 46
Atq; quibusdam aliis, meliùs quòd scribere possem
Inventore minor: neque ego illi detrahere ausim
Hærentem capiti multâ cùm laude coronam.
At dixi fluere hunc lutulentum, sæpè ferentem 50
Plura quidem tollenda relinquendis. Age, quæso

ANNOTATIONES.

39. *Iterum spectanda theatris.*] Neque dramata composui in scenam producenda, ad auram vulgi & publicum favorem captandum. Hac sum etenim ambitione procul.

40. *Argutâ meretrice potes, &c.*] O Fundani, solus poëtarum qui modò vivunt, peritus es, atque unus scitè ac facetè vales scribere comœdias: in quibus *arguta meretrix* & servus astutus *comiter garrientes eludunt senem*, ejus crumenam emungunt, &c.

Davoque Chremeta.] Allusio est ad Terentii Andriam, ubi Chremes senex, Davus servus, notæ sunt personæ comicæ.

41. *Comis.*] Hæ voces comis, comœdia, comessatio, habent originem à κῶμος *festivitas.* Hoc etiam nomine colebatur Deus hilaritatis & lasciviæ. Varro 6. de Ling. Lat.

42. *Fundani.*] Mirum sanè quòd à nemine usquam laudetur Fundanius ille, quem tam insigni elogio exornat Horatius.

Pollio regum Facta canit.] Tragœdias eleganter scribit: *pede ter percusso:* versibus senariis tres dimensiones habentibus: qui *senos reddunt ictus*, ut est in Epist. ad Pison. v. 253. In tragœdiis nempè, ut nôrunt omnes, *facta regum* sunt argumenta consueta, & versus Iambici trimetri duntaxat adhibentur. Vide l. 2. Od. 1. ubi de Pollione, &c.

43. *Forte epos.*] Varius epicum carmen strenuè exequitur; *forte*, quippe quòd nequit expediri sine forti & constanti spiritu, & venâ abundanti ac divite, estque opus longum, animique solertis ac diu multumque attenti. Vide l. 1. Od. 6. ubi de Vario excellenti poëtâ Item Petr. Crinit. Poët. Lat. l. 3. c. 44.

44. *Molle atque facetum Virgilio, &c.*] Virgilius Bucolica & Georgica stylo molli & idoneo composuit, Tunc nimirùm Æneis nondum in lucem prodierat, cùm scriberet ista Horatius.

Facetum.] Quintil. l. 6. c. 3. *Facetum non tantum circa ridicula opinor consistere. Nec enim diceret Horatius, facetum carminis genus naturæ concessum esse Virgilio. Decoris hanc magis & excultæ cujusdam elegantiæ appellationem puto Ideòque in Epistolis Cicero hæc Bruti verba refert* næ illi sunt pedes faceti, &c. *quòd convenit cum illo Horatiano,* Molle atque facetum.

46. *Hoc erat, experto.*] Carmen satiricum erat, quod ego meliùs aliis multis possem scribere: non tamen par Lucilio inventori.

Experto frustrà Varrone Atacino.] Pub. Terent. Varro Atacinus, ab Atace Narbonis Galliæ vico vel fluvio cognominatus, iis natus temporibus quibus Cicero & Hortensius clari habebantur in eloquentiâ; ingenio præclaro fuit: scripsit Epigrammata, Elegias, & alia mirifico studio. Argonautica ejus celebrant Probus Valerius, aliique Grammatici, & ex illis sæpè versiculos referunt. At in Satiris frustrà desudavit. Adeò verùm est quòd canit in Eclog. Virgilius: *non omnia possumus omnes.* Vide Petr. Crinitum, l. 2. c. 31. Quintil. l. 10 c. 1. ità scribit: *Atacinus Varro in iis per quæ nomen adeptus est, interpres operis alieni, non spernendus quidem, verùm ad augendam facultatem dicendi parum locuples.* Ejus etiam meminit Euseb. Chron, natumque refert ad Olymp. 174. annis circiter viginti à morte Lucilii: & Græcas literas summo studio didicisse anno ætatis 35.

48. *Inventore minor.*] Quòd Lucilius Satiras primas scripsit, & quòd *miram eruditionem, libertatem, acerbitatem, & abundè salis* habet, hinc eò se minorem profitetur noster, quamquam *tersior multò ac purus magis, & ad notandos mores præcipuus:* ut fatetur Quintil. antè citatus.

Tu

Tu nihil in magno doctus reprêndis Homero?
Nil comis tragici mutat Lucilius Attî?
Non ridet versus Ennî gravitate minores, [607]
Cùm de se loquitur, non ut majore reprensis? [608]

numquid tu eruditus nihil redarguis in Homero magno? Numquid Lucilius ipse facetus nihil mutat Attii Tragœdiarum scriptoris? An non deridet Ennii versus quosdam leviores; quando loquitur de seipso haud tanquam perfectiore iis quos carpit?

ANNOTATIONES.

52. *Homero.*] Qui, bonus licet & magnus, interdum ipse dormitâsse reperitur; neque omninò est sine mendis, quamvis agnoscatur ab universis ingenio, arte, eruditione, aliisque virtutibus, omnium facile princeps. Vide Longinum.

53. *Nil comis tragici mutat Lucilius Attî?* Si Lucilius ipse in prioribus poëtis quædam emendat: cur nos Lucilium ad trutinam non revocabimus?

L. Attius.] (*Accius* scribunt quidam) Tragœdiarum scriptor, Pacuvio paulò junior, ingenio acri fuit. Ejus versibus exornari templorum ac monumentorum aditus volebat Decius Brutus, teste Cicerone in orat. pro Archiâ poëtâ, n. 27. Pacuvius autem Accii Tragœdiam Atreum laudavit velut grandem & sonoram: reprehendit verò quasi subacidam & duriusculam. Quod fassus est Attius; addiditque se non pœnitere; quia, sicut poma acerba primùm & dura paulatim fiunt mitia; ita & ingenia: contrà quæ vieta gignuntur & mollia, ad veram frugem & maturitatem nunquam perveniunt; sed potiùs ac magis putrescunt. Vide Crinit. de Poëtis l. 1. c. 7. Gell. l. 13. c. 2. l. 18. c. ult. ubi sic scribit in fine: *posteà Q. Ennius, & juxta Cæcilius & Terentius, ac subinde Pacuvius, & Pacuvio jam sene Attius, clariorque tunc in Poëmatis eorum obtrectandis Lucilius fuit.* Attius Tragœdias benè multas scripsit, quarum fragmenta quædam supersunt; Cœmedias etiam. Quam fortassis ob rem *comis Tragicus* hîc appellatur. Vulgò tamen vox *comis* non in Genit. accipitur, sed in Nominat. referturque ad seq. *Lucilius.* Tragœdiæ Accii celebrantur, Phœnice, Medea, Menalippus, Alcmæon, Prometheus, Atteus, Philoctetes, Neoptolemus, &c. in primis autem Argonautæ, unde est illud carmen de Argo navi laudatissimum:

> . . . . . . *Tanta moles labitur*
> *Fremebunda ex alto, ingenti sonitu & strepitu,*
> *Præ se undas volvit: vortices vi suscitat.*
> *Ruit, prolapsa pelagus respergit: profluit.*
> *Ità dum interruptum credas nimbum volvier:*
> *Dum quod sublime ventis expulsum rapier*
> *Saxum; aut procellis, vel globosos turbines*
> *Existere ictos undis concursantibus;*
> *Nisi quas terrestres pontus strages conciet:*
> *Aut forte Triton fuscinâ verrens specus*
> *Subter radices penitus undanti in freto*
> *Molem ex profundo saxeam ad cœlum eruit.*

Vide & apud Cic. cit. Attii versus, variis locis de Divin. 1. n. 44. &c.

54. *Ennî.*] Q. Ennius Poëta natus est Tarenti, vel, ut plerique volunt, Rudiis in oppido Salentinorum. Tullius pro Archiâ, *Rudium hominem* vocat, & mirè commendat Ennium: nec minus alii, velut acri virum ingenio, eruditione multiplici, fide, comitate, probitate, doctrinâ omninò singulari. Floruit temporibus Plauti Comici & M. Catonis oratoris clarissimi. Quem deinceps secuti sunt Cæcilius, Pacuvius, Attius, &c. Permulta composuit vario carmine Annales, Tragœdias, Comœdias, Satiras, &c. ex Lucretio l. 1. c. 118.

> *Ennius . . . primus amœno*
> *Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,*
> *Per gentes Italas hominum quæ clara clueret.*

Quintilianus Ennium scribit pari veneratione colendum, ac sacros vetustate lucos, in quibus grandia robora non tantam habent speciem quantam religionem. Ennii versus affert Cicero pluribus locis. Lege de Divin. 1. n. 40. &c. Vide & Macrob. Saturnal. l. 6.

Ridet versus gravitate minores.] Quamvis tanti habitus est Ennius, in ejus carminibus quædam rectè reprehendit ac deridet Lucilius tanquam haud satis graviter & accuratè scripta. Annæus Seneca Epist. ad Lucil. *admiror,* inquit, *eloquentissimos viros & deditos Ennio, pro optimis ridicula laudâsse:* & hosce de Cethego versus Ennii affert:

> *Is dictis cunctis ollis popularibus olim*
> *Qui tum vivebant homines atque ævum agitabant,*
> *Flos delibatus populi, Suadæque medulla.*

Ennium tamen defendit Gell. l. 12. c. 2. Macrob. Saturnal. l. 1. c. 4. & l. 6. c. 3. *Nemo,* inquit, *ex hoc viles putet veteres poëtas, quòd versus eorum scabri nobis videntur. Ille enim stylus Enniani seculi auribus solus placebat: diuque laboravit ætas secuta, ut magis hunc molliori stylo temperarent.* Neque verò præterire hic licet aut ridiculos aut scabros Ennii versiculos istos:

> *O Tite, tute Tati tibi tanta tyranne tulisti.*
> *At tuba terribili sonitu taratantara dixit.*

55. *Cum de se loquitur, &c.*] Cùm Lucilius quosdam Ennii versus ridet ac reprehendit, non tamen eò se majorem dicit: sic ego, Lucilii quædam reprehendens, haudquaquam me illi

Quid

T

Quid vetat & nosmet Lucilî scripta legentes, 56
Quærere num illius, num rerum dura negârit
Versiculos natura magis factos, & euntes
Molliùs? At si quis pedibus quid claudere senis
Hoc tantùm contentus; amet scripsisse ducentos
Antè cibum versus totidem cœnatus: Etrusci 61
Quale fuit Cassî rapido ferventius amni [609]
Ingenium: capsis quem fama est esse librisque
Ambustum propriis. Fuerit Lucilius, inquam,
Comis & urbanus; fuerit limatior idem, 65
Quàm rudis & Græcis intacti carminis auctor,

Quid pariter impedit nos scripta Lucilii evolventes disquirere, an ejus, an rerum natura difficilis prohibuerit versus limatiores & suavius fluentes? Quòd si aliquis id unum satis habet carmen aliquod includere sex pedibus; is gaudeat fecisse ducentos versus ante cœnam, ac totidem post; qualis fuit vena Cassii Etrusci vehemente fluvio rapidior; quem narrant crematum fuisse scriniis & scriptis suis. Dico igitur; Esto, *fuerit Lucilius facetus ac lepidus; fuerit etiam magis politus quàm inventor poëmatis nondum exculti, atque Græcis haud tentati,*

ANNOTATIONES.

præferendum existimem. Ista verba Horatii de Ennio intelligenda contendit Heinsius, explosisque aliorum interpretationibus cantat, εὕρηκα, *inveni*; verùm quam longè ab Horatii mente aberrârit, luculenter & erudite, ut certe alia, exequitur noster Dacerius, ad quem te paulùm divertere, lector, nusquam pigeat.

57. *Num illius, num rerum dura negârit natura, &c.*] Utrum Lucilianorum versuum compositio rudis & impolita ex materiæ & rerum naturâ difficili prodierit; an ex ipsius ingenio duriori, vel certe ex indiligentiâ, & quòd scribentem offenderit *limæ labor & mora?* Epist. ad Pis. v. 290.

58. *Versiculos magis factos.*] Cic. in Bruto; *Intellectum est quantam vim habeat accurata & facta quodammodo oratio.*

Euntes Molliùs.] Martial.

Carmina nulla probat molli quæ tramite currunt,
Sed quæ per salebras altaque saxa cadunt.

59. *At si quis.*] Quanta hîc varietas difficultasque? Alii legunt, *ac si quis*, junguntque cum antecedentibus, & sic explicant; *Versiculos euntes molliùs, ac si quis pedibus, &c.* Id est, versus molliores & concinniores, quàm facere soleat poëta negligens, qui satis habet plures scribere parvo labore versus, parum etiam venustos. Alii, *aut si quis.* Alii, *an si quis &c.* Prima legendi ratio satis placet; malim tamen, *an sit qui pedibus, &c.* hoc sensu: quid vetat nos scripta Lucilii recensentes quærere unde fiat, ut plerique versus ejus incompositi, non magis facti, & molliùs eant? an ex vitio rerum; an ex ipsius rudiori naturâ; an is ipse fuerit qui *pedibus quid claudere senis hoc tantum contentus, amaverit scripsisse ducentos, &c.* nec studuerit recensere, emendare, ac *malè tornatos incudi reddere versus*; ut est in Epist. ad Pis. v. 441.

61. *Etrusci Quale fuit, &c.*] Cassius Parmensis abundantis ac fœcundæ magis quàm divitis, & pulcræ venæ poëta, ab Augusto jussus interfici, tum quòd ipsi obtrectare pergeret, tum præcipuè quòd Jul. Cæsaris percussoribus hostibusque sui semper adhæserat. Hinc eum sponte vellicat Horatius Augusto velificans. Sueton. Octav. c. 4 *Cassius Parmensis quadam epistolâ non tantum ut pistoris, sed etiam ut nummularii nepotem, sic taxat Augustum*; materna tibi farina; siquidem ex crudissimo Ariciæ pistrino hanc pinsit manibus collybo decoloratis Nerulonensis mensarius. Vide Vell. Paterc. l. 2. Oros. l. 6. c. 19. Appian. bell. civil. l. 5. item Valer. Max. l. 1. c. 7. Art. 7. Crinit. l. 3. c. 47.

63. *Capsis librisque Ambustum propriis.*] Tot libros ac versus futiles ille scripserat, inquit noster jocose & dicaciter, ut cremando ejus cadaveri suffecerint. Quod ex Senatusconsulto factum asserit vet. Comment. Verùm id refellitur ex verbis, *fama est.*

Cassî Parmensis de Orpheo carmen hoc afferunt:

Argutæ primùm cum plectra parentis, & auro
Distinctam sumpsit citharam Rhodopeius heros;
Ridebant segnes pulsus, digitosque micantes
Seriùs, & chordis indoctæ dissona vocis.
Mox pudor exardens & gloria dulcis honesti
Lusibus avertit puerilibus, omnis & illuc
Perditus incumbens Musæ pallebat amore.
Et nunc maternis inhiat, nunc ille paternis
Cantibus, hinc illinc discens dependet utrimque.
Nulla Venus faciem cepit mentita dolosis
Compedibus; somni fuerat parcúsque Lyæi;
Donec ridiculus dudum modulamine silvas,
Evulsosque suis scopulos radicibus egit;
Ausus & ire viam viventibus inconcessam,
Pœnarum oblitos demulsit carmine Manes.
Non levis ascensus, si quis petit ardua. Sudor
Plurimus hunc tollit, nocturno exsomnis olivo
Immoritur, delet quod mox laudaverit in se,
Qui cupit æternæ donari frondis honore.

66. *Quàm rudis & Græcis intacti carminis auctor.*] Quàm Ennius, qui primus omnium sa-

Quamque

Quàmque poëtarum seniorum turba: sed ille,
Si foret hoc nostrum fato dilatus in ævum,
Detereret sibi multa; recideret omne quòd ultra
Perfectum traheretur: & in versu faciendo [610]
Sæpè caput scaberet, vivos & roderet ungues. 71
Sæpè stylum vertas, iterùm quæ digna legi sint,
Scripturus: neque, te ut miretur turba, labores;
Contentus paucis lectoribus. An tua demens
Vilibus in ludis dictari carmina malis? 75
Non ego. Nam satis est equitem mihi plaudere: ut audax
Contemptis aliis explosa Arbuscula dixit.
Men' moveat cimex Pantilius? aut crucier; quòd
Vellicet absentem Demetrius: aut quòd ineptus [611]

& quàm omnes poëtæ superiores; atqui si ipse ad nostram hanc ætatem reservatus a fatis esset, certè plurima sibi rejecaret; quicquid transgreditur perfectum modum, *rescinderet; atque in condendis carminibus frequenter caput scalperet, atque ungues ad vivum admorderet. Sæpè stylum converte, editurus quæ mereantur haud semel evolvi; nec satagas ut te plebs admiretur; imò satis habe ut pauci* tua *legant. An verò stulte gaudeas tuos versus dictari in scholis ignobilioribus? Ego nequaquam. Sufficit enim ut equites mihi applaudant; quemadmodum Arbuscula explosa constanter aiebat, cæteris spretis. An moveat me Pantilius cimex? aut doleam, quòd absentem* me *Demetrius reprehendat, aut quòd redarguat nugax*

ANNOTATIONES.

tiras sed rudes omninò scripsit; ac Lucilius subinde limatiores & perfectiores. Quare hic satiræ quasi primus auctor aut certè artifex jure habeatur. Alii vocem *rudis* in casu nominativo accipiunt, sicque interpretantur; fuerit Lucilius limatior quàm rudior, *&c.* Sed perperam.

Græcis intacti.] Græcorum nemo Satiras scripsit. Unde Quintilianus l. 10. c. 1. *Satira quidem tota nostra est, in quâ primus insignem laudem adeptus est Lucilius, &c.* Aliter sensit Jul. Scaliger, Poët. lib. 1. cap. 12. & lib. 3. cap. 98. Vide Casaub. de Satirâ.

67. *Poëtarum seniorum.*] De his Sat. 4. præc.

69. *Recideret omne quod, &c.*] Superflua inconcinna, *ambitiosa recidet ornamenta*, inquit noster ad Pis. v. 447. item, *omne supervacuum pleno de pectore manat*, v. 337. Vide illùc annotanda.

71. *Caput scaberet.*] Hæc enim haud rarò facit quisquis accuratæ & perfectæ compositioni operam navat. Marcilius & alii quidam hîc alludi volunt ad Minervam è cerebro Jovis editam.

Vivos & roderet ungues.] Pers. Sat. 1. v. 106.

Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungues.] Sic leviter scribendi genus significat ille, ut notat lib. 10. cap. 3.

72. *Sæpè stylum vertas, &c.*] Quintil. l. 10. c. 4. *Emendatio pars studiorum longè utilissima. Neque enim sine causâ creditum est, stylum non minùs agere cum delet. Hujus autem operis est, adjicere, detrahere, mutare. Sed facilius in iis simpliciusque judicium, quæ replenda vel dejicienda sunt; premere verò tumentia, humilia extollere, luxuriantia adstringere, inordinata digerere, soluta componere, exultantia coërcere, duplicis operæ. Nam & damnanda sunt quæ placuerant; & invenienda quæ fugerant.*

Stylum vertas.] Veteres nimirùm in ceratâ scribentes tabellâ utebantur stylo, cujus pars altera acuta erat, & acumen dicebatur; altera obtusa, quâ delebant id quod erat exaratum, complanantes & æquantes ceram, ut novam scripturam inducerent. Ergò qui aliquid volebat mutare, stylum vertebat, atque alteram ejus partem adhibebat. Rem graphice exponit P. Crinitus l. 17. de hon. discipl. c. 4. & Prudent. Hym. 9. de coronis;

Inde alii stimulos & acumina ferrea vibrant,
Quâ parte aratis cera sulcis scribitur;
Et quâ secti apices abolentur, & æquoris hirti
Rursus nitescens innovatur area.

75. *Vilibus in ludis dictari carmina.*] Pers. Sat. 1. v. 29.

Ten' cirratorum centum dictata fuisse
Pro nihilo pendas?

77. *Explosa Arbuscula dixit.*] Mima illa cùm à plebe & vulgo explodebatur, parvi ducebat, dummodo paucis nobilioribus placuisset. Illius meminit Tullius ad Attic. lib. 4. Epist. 14. *Quæris nunc de Arbuscula? Valdè placuit, Ludi magnifici & grati.*

78. *Men' moveat cimex Pantilius?*] Profitetur Horatius parum se moveri dicteriis Pantilii scurræ ipsi obtrectare assueti.

Cimex.] Gall. *Punaise*. Angl. A Bed-Bug, metaph. homo putidus & mordax instar illius insecti omnibus invisi & molesti ob aculeum & fœtorem.

79. *Demetrius.*] Hunc anteà simium vocavit.

Fannius

Fannius Hermogenis lædat conviva Tigellî? 80
Plotius, & Varius, Mœcenas, Virgiliusque,
Valgius, & probet hæc Octavius optimus, atque
Fuscus, & hæc utinam Viscorum laudet uterque.
Ambitione relegatâ te dicere possum,
Pollio; te Messala tuo cùm fratre; simulque 85
Vos Bibuli, & Servi; simul his te, candide Furni;
Complures alios, doctos ego quos & amicos [612]
Prudens prætereo: quibus hæc, sint qualiacumque,
Arridere velim: doliturus, si placeant spe
Deterius nostrâ. Demetri, teque, Tigelli, 90
Discipularum inter jubeo plorare cathedras.
I puer; atque meo citus hæc subscribe libello.

Fannius Hermogenis Tigellii conviva? Approbent ista Plotius, Varius, Mœcenas, Virgilius, Valgius, optimus etiam Octavius, & Fuscus, nec non ambo Visci laudent velim. Citra ambitionem licet accensere te, ô Pollio; te, ô Messala, cum tuo fratre: vos quoque Bibule, & Servi: ac te pariter, ô sincere Furni: atque alios non paucos eruditos amicosque, quos taceo sponte: quibus ista, qualiacumque sint, placere cupio: ægre laturus, si minùs arrideant, quàm spero Te autem, *ô Demetri*, teque *ô Tigelli, jubeo flere inter sedilia discipularum. Vade ô famule & quamprimùm hæc adjunge scriptis meis.*

ANNOTATIONES.

80. *Fannius.*] De hoc vili poëtâ, item de Hermogene Tigellio, in Sat. 4. superiore.

81. *Plotius, & Varius.*] De *Plotio* Tucca, in Sat. 5. præced. De *Vario*, l. 1. Od. 6.

Mœcenas.] Is literatorum patronus & ipse literis mirabiliter imbutus, facilitate ingenii, eloquentiâ mediocriter excelluit, & poëticâ facultate. Scripsit varii generis poëmata, Elegias, Tragœdias. De sepulcri contemptu fertur cecinisse:

Nec tumulum curo: sepelit natura relictos.

Virgilius.] De hoc poëtarum certè principe nulla quàm pauca annotâsse præstat.

82. *Valgius.*] T. Valgius consulari ortus familiâ elegans fuit in condendis carminibus, teste vel Tibullo ad Messalam ità scribente,

Est tibi qui possit magnis se accingere rebus
Valgius: æterno propior non alter Homero.

De eo jam l. 2. Od. 9. ipsi inscriptâ.

Octavius optimus.] Optimus nempè is poëta historias etiam scripsit. Cave, lector, ne Augustum accipias.

83. *Fuscus.*] De Aristio Fusco celebri Grammatico jam antè, l. 1. Od. 22. ipsi inscriptâ, item Sat 9. præced. iterumque posteà Epist. 10. lib. 1.

Viscorum uterque.] Duo nempè fratres erant, bonus uterque poëta: nati patre Vibio Visco Equite Romano opibus & gratiâ apud Augustum pollente.

84. *Ambitione relegatâ.*] Citra adulationem.

85. *Pollio.*] Asinius Pollio orator præclarus, Augusto pergratus, Romæ scholam tenuit post Timagenem: primùs scripta sua recitavit, primus etiam Romæ bibliothecam fecisse dicitur. Bella Cæsaris & Pompeii scripsit. Diligentiæ plurimum, consilii & animi satis habebat teste Quintiliano: at nitore carebat & Jucunditate Ciceronis. Vide l. 2. Od. 1. illi inscriptam.

Messala.] De hoc anteà v. 29. ad vocem *Corvinus.*

86. *Vos Bibule, & Servi.*] Bibulorum atque Serviorum Romæ insignes fuisse familias nemo nescit. Jul. Cæsaris in consulatu collega Bibulus. Ad Servium Sulpitium sunt multæ Ciceronis Epist. l. 4.

Furni.] Furnius historiarum scriptor elegans & accuratus, etiam Romæ Consul fuit.

91. *Discipularum inter, &c.*] Locum hunc plerique interpretum transiliunt intactum, quanquam, ut mihi videtur, stylo non indignum. Quidam volunt Horatium imprecari luctum & infortunium Demetrio atque Tigellio tanquam ineptis & insulsis scriptoribus, qui mulierculis duntaxat placere studerent. Ego verò sic interpretor Horatium, quasi dicat !Ite molles & effæminati, pergite adolescentibus corruptis, vel etiam mulierculis recitare Elegias, amatoria carmina, voce flebili & affectatâ ad mollitiem; juxta id quod habet Persius, Sat. 1. v. 34.

. . . . *Vatum plorabile si quid,*
Eliquat, & tenero supplantat verba palato.

92. *Meo citus hæc subscribe libello.*] Iis quæ anteà de Lucilio scripsi hæc adjunge. Nimirum Satiræ quartæ præcedenti hanc attexi jubet, quæ illam & explicat & asserit.

Q. HORATII FLACCI
SATIRARUM
LIBER II.

SATIRA I.

Se non posse Trebatii consilium sequi à scribendâ Satirâ dehortantis.

SUNT quibus in Satirâ videar nimis acer, & ultra [613]
Legem tendere opus. Sine nervis altera, quicquid
Composui, pars esse putat; similesque meorum
Mille die versus deduci posse. Trebatî, 4
Quid faciam præscribe. Quiescas. Ne faciam, inquis, [614]

INTERPRETATIO.

Horat.) *Sunt* homines *quibus videar nimis asper in Satirâ, & carmen intendere suprà modum. Pars altera existimat sine viribus esse id omne quòd scripsi; atque* uno *die condi posse millenos versus æquales meis. O Trebati, jube quid agam.* TREBAT. *Abstine.* HOR. *Dicis ne*

ANNOTATIONES.

1. *Sunt quibus, &c.*] Dialogismus istic est Horatii ac Trebatii. Hunc nempe magni nominis Jurisconsultum facetè consulit ille quid agat, num Satiras scribere debeat. Tandem omnes Trebatii dissuadentis rationes, ac legum etiam præscripta, risu solvit Horatius.

Videar nimis acer.] Nimis dicacem & acerbum me redarguunt alii; alii contrà velut enervatum & satirico sale destitutum. O hominum judicia!

Ultra Legem.] Vel, ultra modum Satiræ convenientem: quæ quidem lepida, jocosa, salsa potiùs quàm aspera, injuriosa, contumeliosa. Vel, ultra quàm jubet lex seu 12 Tab. seu Julia de Majestate, utraque scilicet vetans quemquam famoso carmine aut libello violari. Vide posteà v. 82. Item Epist. ad Pis. v. 283. ubi sic habetur.

.... *Sed in vitium libertas excidit, & vim*
Dignam legi regi, &c.

2. *Tendere opus.*] Metaph. ab instrumentis musicis, in quibus tensæ nimis chordæ rumpuntur.

4. *Deduci.*] Epist. ad Augustum,
.... *Tenui deducta poemata filo.*

Trebatî.] C. Trebatius Testa probitate, juris scientiâ, bellicâ etiam virtute insignis: Eques Romanus, Julio Cæsari charus, & assecla comesque ad bellum Gallicum: Tullio Ciceroni perquàm familiaris, & amicus, passimque laudatus. Epist. ad Famil. l. 7. ad Attic. l. 10. Epist. 1. Topic. &c. Alex. ab Alex. l. 6. c. 23. scribit, *Trebatium sub disciplinâ Ciceronis Juris peritissimum aliquot libros de Jure Civili composuisse, ac de religionibus novem: nec non heroico versu plurimum valuisse, atque inter poëtas annumeratum.*

5. *Quiescas* .... *Aio.*] Adverte dictiones Jurisconsulto præscribenti accommodatas.

Omninò

Omninò versus? Aio. Peream malè, si non
Optimum erat: verùm nequeo dormire. Ter uncti
Transnanto Tiberim, somno quibus est opus alto,
Irriguumque mero sub noctem corpus habento.
Aut, si tantus amor scribendi te rapit, aude 10
Cæsaris invicti res dicere; multa laborum
Præmia laturus. Cupidum, pater optime, vires
Deficiunt: neque enim quivis horrentia pilis
Agmina, nec fractâ pereuntes cuspide Gallos,
Aut labentis equo describat vulnera Parthi. 15
Attamen & justum poteras, & scribere fortem,
Scipiadam ut sapiens Lucilius. Haud mihi de-
ero, [615]
Cùm res ipsa feret: nisi dextro tempore, Flacci
Verba per attentam non ibunt Cæsaris aurem:
Cui malè si palpere, recalcitrat undique tutus. 20
Quantò rectiùs hoc quàm tristi lædere versu
Pantolabum scurram, Nomentanumque nepotem:
Cùm sibi quisque timet, quanquam est intactus, & odit.
Quid faciam? Saltat Milonius, ut semel icto

omninò scribam versus? TREB. *Dico.* HOR. *Mis re intereat, nisi optimum foret: at dormire non possum.* TREB. *Qui egent profundo sopore,* oleo *delibuti ter Tiberim transnatent, atque vesperi vino corpus irrigent. Vel, si tam vehemens scribendi cupido te occupat, insuperabilis Augusti facinora canenda suscipe, ingentem operæ mercedem accepturus.* HOR. *O bone parens, cupientem nervi destituunt. Nec enim quisque* valet *dicere cohortes spiculis asperas aut Gallos ruptis telis morientes, vel Parthos equis decidentes* præ *vulneribus.* TREB *Atqui poteras Cæsarem justum ac strenuum celebrare, sicut prudens Lucilius Scipionem.* HOR. *Hoc præstabo diligenter, quoties dabit se occasio.* Verumtamen *non nisi opportuno tempore verba Horatii adibunt aures Augusti sapientis; cui si perperam aduleris, respuit munitus undequaque.* TREB. *Quantò melius id, quàm molesto carmine offendere Pantolabum scurram, & Nomentanum decoctorem: quandoquidem omnes sibi metuunt, atque aversantur* poëtam, *etiam minimè lacessiti.* HOR. *Ecquid agam?* Enimverò *saltat Milonius cùm primùm capiti* per

ANNOTATIONES.

7. *Ter uncti Transnanto, &c.*] Jocosæ querimoniæ jocosa & callida responsio, certe apta homini natandi studiosissimo, qualem fuisse Trebatium dicit Tullius, l. 7. Epist. 10. *In re militari multo es cautior, quàm in advocationibus, qui neque in Oceano natare volueris studiosissimus homo natandi . . . sed jam satis jocati sumus, &c.*

Ter.] Corporis defatigatio somnum conciliat.

Uncti.] Olei calore muniebant se nataturi ad versus aquæ frigus.

9. *Irriguumque mero, &c.*] Neque hoc à Trebatii moribus & ingenio prorsùs abhorrens; ait enim ad eum Tullius l. 7. Epist. 22. *Illustras heri inter scyphos, quod dixeram, &c.*

12. *Pater optime.*] Cic. l. 7. Epist. 16. *Tu, mi vetule, non sero, &c.*

14. *Fractâ pereuntes cuspide Gallos.*] Ex historiâ C. Marii, quem adversus Cimbros pugnantem Plutarchus refert nova tela excogitâsse. Scilicet hasta lignea quæ ferrum ingreditur, duabus fibulis ferreis contineri solebat: tunc autem Marius alteram ut antè reliquit: alterâ verò exemptâ clavum ligneum fragilem in ejus locum immitti jussit, eò consilio ut jaculum hostili clypeo impactum curvaretur aut frangeretur: corpori autem vulnerato inhæreret ferrum à ligno separatum; aut lignum transversâ cuspide hærens deorsum penderet, quo fiebat, ut vix evelli oblique infixum; certè ab hostibus retorqueri non posset incurvatum aut corruptum.

15. *Labentis equo describat vulnera Parthi.*] De his l. 1. Od. 12. & 19. & l. 3. Od. 5.

16. *Attamen & justum, &c.*] Atqui si Augusti bella non vales describere, poteras certè justitiam, animi magnitudinem, aliásque virtutes celebrare; quemadmodum Scipionis Lucilius, qui vitam ejus privatam descripsit, Ennius autem bellica facinora.

20. *Undique tutus.*] Rerum cognitione & sapientiâ affatim instructus quasvis adulationes statim repellit ac respuit.

22. *Pantolabum scurram, Nomentanumque.*] De his nebulonibus jam dictum Sat. 8. l. 1.

23. *Cùm sibi quisque timet, &c.*] Naturâ duce id nobis timemus malum, quod aliis fieri cernimus.

24. *Quid faciam? saltat Milonius, ut semel, &c.*] Non magis à scribendâ Satirâ possum temperare, quàm è saltando Milonius temulen-

Accessit fervor capiti, numerusque lucernis. 25
Castor gaudet equis: ovo prognatus eodem
Pugnis. Quot capitum vivunt, totidem studiorum
Millia: me pedibus delectat claudere verba
Lucilî ritu, nostrûm melioris utroque. [616]
Ille velut fidis arcana sodalibus olim 30
Credebat libris: neque, si malè cesserat usquam
Decurrens aliò, neque si benè, quo fit ut omnis
Votivâ pateat veluti descripta tabellâ
Vita senis. Sequor hunc, Lucanus an Appulus, anceps:
Nam Venusinus arat finem sub utrumq; colonus, 35
Missus ad hoc, pulsis, (vetus est ut fama) Sabellis,
Quò nè per vacuum Romano incurreret hostis:

vinum percusso accrevit ardor, & numerus lampadibus. Sic & *Castor equis, eodem* autem *ovo editus cæstibus delectatur. Quot capitum, tot studiorum millia existunt. Me juvat numeris voces astringere ad instar Lucilii nobis ambobus præstantioris. Is pridem sua secreta committebat chartis tanquam amicis fidelibus, nec aliò confugiebat unquam, sive prospere sive infeliciter res caderent. Unde venit ut senis* illius *vita omnis appareat quasi depicta* in *tabellâ ex voto factâ. Hunc imitor ego dubius utrum Lucanus* sim, an *Appulus; quippe Venusinus agricola terram exercet ad utriusque limites; eam ob rem deductus* istuc, *post ejectos Samnites (quemadmodum antiqua fert opinio) ut hostis per inane non irrueret* in *Romanos;*

ANNOTATIONES.

tus, Cic. pro Muræna: *Nemo ferè saltat sobrius, (nisi forte insanit) neque in solitudine, neque in convivio moderato atque honesto. Intempestivi convivii, amœni loci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio.*

25. *Numerusque lucernis.*] Vini vaporibus concutitur mens & caput, nec sibi constat: simul oculorum nervis nimiùm & inæqualiter distentis, visuales, ut aiunt, radii distrahuntur; & hinc lucernam unam videns ebrius plures se videre putat. Aristot. Problem. Sect. 3 Athen. l. 10. Cœl. Rhodig. l. 28. c. 34. Lucret. l. 4. &c.

Bina lucernarum flagrantia lumina flammis,
Et duplices hominum facies & corpora bina.

Juvenal. Sat. 6. v. 302.

. . . . *geminis exurgit mensa lucernis.*

Huc etiam referri potest quòd ait Virgil. Æneid. 4.

Et solem geminum, & duplices se ostendere Thebas.

26. *Castor gaudet equis: &c.*] De Castore & Polluce l. 1. Od. 3. & 12.

Hunc equis, illum superare pugnis
Nobilem.

27. *Quot capitum vivunt, totidem studiorum Millia.*] *Teren.*

Quot homines, tot sententiæ.

Pers. Sat. 5.

Mille hominum species, & rerum discolor usus.
Velle suum cuique est; nec voto vivitur uno.
Hic campo indulget, &c.

29. *Melioris.*] Poeticâ facultate. Alii malè referunt ad nobilitatem & opes: de quibus infrà, v. 75.

31. *Malè cesserat.*] Legunt alii, *gesserat.*

32. *Decurrens aliò.*] Id est, non aliud quærebat levamentum aut solatium in adversis: nec in rebus secundis lætitiam suam cum aliis communicabat.

33. *Votivâ tabellâ.*] Infortunia enim sua perinde ille descripsit, ut prosperos vitæ successus. De naufragis tabellam in templis Deorum suspendere consuetis, l. 1. Od. 5.

34. *Vita senis.*] *Senem* vocat Lucilium poëta non tam ætatis quàm honoris & venerationis causâ. Nec ad rem videtur quod afferunt ex Gell. l. 10. c. 28. milites annum quadragesimum sextum supergressos seniores fuisse appellatos. Nec valde certum est mortem Lucilio contigisse anno ætatis 46. quod refert Eusebius. Sunt qui senem vocari putent quod veteribus poëtis accenseatur Lucilius, Lib. 1. Sat. 4. & 10.

Lucanus an Appulus, anceps.] Quid hæc Poëtæ dubitatio ad rem præsentem? fortassis ità se jocose & facetè ostendit ancipitem dubitare de Trebatii consiliis.

35. *Venusinus.*] Venusia, hodiè *Venosa*, urbs in Apuliæ Lucaniæque sita confinio. Horatii patria. Vide l. 3. Od. 4. v. 9.

36. *Missus ad hoc, &c.*] Colonia Romana Venusiam missa est, expulsis inde Sabellis, id est, Samnitibus: qui quàm graves fuerint Romanis hostes, passim legitur apud Tit. Liv. l. 7, 8, 9, 10. Porrò ne à Samnitibus crederetur oriundus noster Poëta, postquam Venusinum se indicavit, notat inde pulsos olim Samnites, coloniamque illuc Româ fuisse transmissam, unde originem habuerit.

Sabellis.] Hi à Sabinis orti ac denominati Samnium incoluerunt.

37. *Per vacuum.*] Si Venusia præsidio Rom. destituta mansisset, vel recurrissent *hostes* inde pulsi, nempè Samnites; vel Apuli ac Lucani res continuò novas moliri potuissent.

Sive

Sive quòd Appula gens, ſeu quòd Lucania bellum
Incuteret violenta. Sed hic ſtylus haud petet ultrò [617]
Quemquam animantem,& me veluti cuſtodiet enſis
Vaginâ tectus. Quem cur diſtringere coner 41
Tutus ab infeſtis latronibus? ô pater & rex
Jupiter, ut pereat poſitum rubigine telum:
Nec quiſquam noceat cupido mihi pacis! at ille
Qui me commôrit (meliùs non tangere, clamo) 45
Flebit, & inſignis totâ cantabitur urbe.
Servius iratus leges minitatur & urnam:
Canidia Albutî quibus eſt inimica, venenum:
Grande malum Turius, ſi quis ſe judice certet.
Ut quo quiſque valet ſuſpectos terreat, utque 50
Imperet hoc natura potens, ſic collige mecum.
Dente lupus, cornu taurus petit. Undè, niſi intùs
Monſtratum? Scævæ vivacem crede nepoti [618]
Matrem, nil faciet ſceleris pia dextera, mirum:
Ut neque calce lupus quemquam, neque dente petit bos: 55
Sed mala tollet anum vitiato melle cicuta.
Ne longum faciam, ſeu me tranquilla ſenectus

vel quia natio ſeu Appulorum ſeu Lucanorum gravia bella molirentur. Verum aculeus iſte meus *neminem vivum ſponte lædet, me verò tuebitur ut gladius vaginâ conditus.* Etenim *quare hunc eduxerim ſecurus ab infenſis latronibus? O parens & dominator Jupiter,* faxis *ut enſis tectus rubigine abſumatur: nulluſque me provocet amantiſſimum pacis. Sed quiſquis me laceſſet (ſatius* eſſe *moneo non provocare* me*) pœnas dabit, & famoſus* per *omnem civitatem decantabitur.* Ità *Servius offenſus interminatur leges & judicium; Canidia Albutii* filia *toxicum* his *quibus fuerit irata: Turius damnum ingens, ſi quiſpiam diſceptarit* apud *ſe Judicem. Quòd* autem *quiſque terreat inviſos eâ parte quà valet* plurimùm, *& quod hoc ſuadeat natura maximè, ità mecum intellige. Lupus dente, taurus cornu impetit. Unde* hoc, *ſi non intus ſuggeratur? Scævæ luxurioſo committe parentem longævam: Illius bona manus haud patrabit ullum crimen, (mirandum* ſcilicet. *Ità nec pedibus lupus, nec dentibus taurus ullum impetit.) Sed improba cicuta melle admixto vetulam interficiet. Ne diu morer, ſive quieta ſenectus*

ANNOTATIONES.

38. *Appula gens . . . Lucania.*] De Lucaniâ, Epod. 1. ſub finem. De Apuliâ lib. 3. Od. 30. & Epod. 2.

46. *Inſignis totâ cantabitur urbe.*] Populi fabula erit, me illum diffamante. Plato monebat, ſi quis infamari metueret, ne ullum offenderet Poëtarum: hos enim valere plurimùm ad famam: ſeu laudent, ſeu vituperent.

47. *Servius.*] Al. Cervius; is certè delator ac Sycophanta crebris accuſationibus inſignis & formidoloſus. *Leges minitatur*, minatur ſe acturum reos, & accuſaturum quos adit.

Urnam] Judiciariam nimirùm. Nam quia cautum eſt tacitè ferri ſuffragia, in urnam tabellas conjiciebant Judices, quarum aliæ continebant literam A, Id eſt, abſolvo; aliæ literam C, Id eſt, condemno. Cic. 3. de leg. Aſcon. in divin. Sigon. de Judic. Alex. ab Alex. l. 3. c. 5. Juvenal. Sat. 13.

Gratia fallaci Prætoris vicerit urnâ.

48. *Canidia.*] De eâ veneficâ inſigni, Epod. 3. v. 17. *Canidia Albuti.* Sic Virg. Æn. 6. v. 36. *Deiphobe Glauci.*

49. *Turius.*] Judex maximè ſeverus & corruptus, atque in primis iracundus.

52. *Dente lupus, &c.*] Cic. de Nat. D. 2. n. 117. *Jam illa cernimus, ut contra metum & vim ſuis ſe armis quæque defendat. Cornibus tauri, apri dentibus, morſu leones, aliæ fugâ ſe, aliæ occultatione tutantur, &c.* Lucret. lib. 5.

Sentit enim vim quiſque ſuam, quâ poſſit abuti.
Cornua nata prius vitulo quam frontibus extent;
Illis iratus petit, atque infenſus inurget.
At catuli pantherarum, ſcymnique leonum,
Unguibus ac pedibus jam tum morſuque repugnant,
Vix jam etiam cum ſunt dentes unguesque creati.

Antè hos autem Phocylid. carm. admonuit. Ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε θεὸς, &c. *arma* (inquit ille) *unicuique Deus attribuit, avibus magnam celeritatem, robur leonibus, tauris cornua, apibus aculeos innatum tutamen dedit. At ratio propugnaculum eſt homini, ac telum omni [illegible] potentius.*

53. *Scævæ.*] Hîc veneno matrem impiè necaverat, melle dulcem effectam potionem e propinans. De *cicutæ* ſucco ob nimium frigu[s] lethifero dixi ad Epod. 3. v. 3.

Expectat, seu mors atris circumvolat alis;
Dives, inops, Romæ, seu fors ità jusserit, exul;
Quisquis erit vitæ, scribam, color. O puer, ut sis
Vitalis, metuo, & majorum nè quis amicus 61
Frigore te feriat. Quid? cùm est Lucilius ausus
Primus in hunc operis componere carmina morem,
Detrahere & pellem, nitidus quâ quisque per ora
Cederet, introrsùm turpis; num Lælius, aut qui
Duxit ab oppressâ meritum Carthagine nomen, 66
[619]
Ingenio offensi? aut læso doluêre Metello,
Famosisque Lupo cooperto versibus? Atqui
Primores populi arripuit populumque tributim:
Scilicet uni æquus virtuti atque ejus amicis. 70
Quin ubi se à vulgò & scenâ in secreta remôrant
Virtus Scipiadæ & mitis sapientia Lælî,
Nugari cùm illo & discincti ludere, donec

mihi erit, sive mors nigris alis circa me volat: seu dives, aut pauper: seu Romæ, seu extorris vixero, sic volente fortunâ; quicunque futurus est vitæ status, ego versus *condam.* TREB. *O juvenis, timeo nè non diu vivas: ac nè aliquis magnatum* tibi modò *amicus* aspectu *frigido te percutiat.* HOR. *Ecquid? Quando Lucilius haud dubitavit primus condere versus ejusmodi, & auferre larvam quâ quisque facie decorus incedebat, fœdus* licet *intus, an Lælius, vel is qui justum elogium à deletâ Carthagine retulit, animo irato* fuerunt? *an ulti sunt Metellum offensum, ac Lupum carmine dicaci proscissum? Attamen ille insectatus erat populi primates & singulas tribus, illi nimirùm virtuti ejusque studiosis parcens. Imò verò cùm à publico & spectaculis in privatum secesserant fortis Scipio & sapiens benignusque Lælius,*

ANNOTATIONES.

60. *O puer.*] Horatius patrem vocavit Trebatium, initio.

Ut sis Vitalis, metuo.] Plaut. Bacchid. Scen. 20. *Da, si esse salvum vis me aut vitalem tibi.* Homer. Iliad. 18. ad Achillem filium sic Thetis:

Ὠκύμορος δή μοι τέκος ἔσσεαι, οἷ' ἀγορεύεις.

61. *Majorum ne quis amicus Frigore te feriat.*] Nè quis procerum Satiris tuis offensus tibi necem inferendo se ulciscatur; vel, nè Mœcenas aliquando tandem adversetur & excludat te ab suâ familiaritate velut contumeliosum & sycophantam. Ità Persius Sat. 1. v. 108.

Vide, sis, nè majorum tibi forte Limina frigescant.

62. *Frigore.*] Morte quæ frigida est: vel, frigido ac fastidioso vultu.

Quid? cùm est Lucilius ausus, &c.] Trebatio respondet Horatius; seque tuetur exemplo Lucilii, qui Satiras scribens valdè acres, nec vitæ damnum tulit, nec ab amicorum familiaritate excidit.

64. *Detrahere & pellem, &c.*] Occulta procerum vitia divulgare, ac turpes ostendere eos ipsos qui honesti & probi existimabantur.

65. *Lælius, &c.*] Scipionis Africani immensè ille amicus, magnâ sapientiæ famâ apud Rom. inclytus. Huic Dialogum de Amicitiâ Cicero inscripsit.

66. *Qui Duxit ab oppressâ, &c.*] Scipio Æmilianus, seu minor, ab Africani majoris filio adoptatus, qui deletâ incendio Carthagine etiam Africanus appellatus est. Is Lucilium juvenem duxit ad bellum Numantinum, semperque deinde familiariter adhibuit. Vell. Paterc.

67. *Metello.*] Consulares multi hujus nominis Romæ extitêre, rebus præclarè gestis insignes. Macedonicus à domitâ Macedoniâ cognominatus cùm Scipione simultates exercuerat: posteà Metellus Numidicus, Jugurthæ ac Numidarum triumpho clarus, Scipionis æmulus fuit. Quem Lucilius petiverit Scipionem, amicum ultus, haud constat. Vide Valer. Max. l. 7. c. 1. & seq. Plin. l. 7. c. 43, & 44.

68. *Lupo.*] Pub. Rutilius Lupus impietatis etiam arcessitus à Lucilio istis versibus:

Si Lupus, aut Carbo, aut Neptuni filiu' Dives
Esse putâsset, tam impius aut perjuru' fuisset?

Vide Cicer. lib. 1. de Nat. Deor. n. 63. Rutilius iste Lupus neglectâ aruspicum obnunciatione adversus Marsos pugnans, ipse cùm exercitu contrucidatus est.

69. *Primores populi, &c.*] Consules, Prætores.

Tributim.] De Pop. Rom. in tribus 35. diviso T. Liv. &c. Cic. 3. in Verrem, n. 4. *Credent omnes quinque & triginta Tribus homini gravissimo.*

73. *Discincti.*] Solutis vestibus & animis ab omni curâ.

Ludere.] Cic. de Orat. 2. Ità Catulus loquitur: *Sæpè ex socero meo audivi cùm is diceret socerum suum Lælium semper ferè cum Scipione solitum rusticari: eosque incredibiliter repuerascere esse solitos, cùm rus ex urbe tanquam è vinculis evolavissent. Non audeo dicere de talibus viris; sed tamen ità solet narrare Scævola, conchas eos & umbilicos ad Cajetam & ad Laurentum le-*

cum Lucilio nugari consueverant & liberè jocari dum herb coquerentur. Qualis qualis ego sum, tametsi Lucilio inferior opibus & ingenio, cum proceribus tamen vixisse me *vel invita fatebitur invidia:* quæ *si dentem volet imprimere fragili, impinget* ad *solidum : si quidem ita judicas erudite Trebati.* TREB. *Certè nihil in hoc mutare queo. At nihilominùs, ut monitus tibi consulas, nè fortasse damnum aliquod tibi facessat ignoratio sanctarum legum* ; hoc scito : *Si quis malos versus fecerit in quempiam, jus & judicium existit.* HOR. *Fateor, si quis malos : at si bonos scripserit, laudatur Augusto arbitro : si quisquam innocens probrosum vellicâret, libelli disrumpentur cachinnis : tu verò absolutus discedes.*

Decoquereretur olus, soliti. Quicquid sum ego, quamvis
Infra Lucilî censum ingeniumque, tamen me [620]
Cum magnis vixisse invita fatebitur usque 76
Invidia : & fragili quærens illidere dentem,
Offendet solido : nisi quid tu, docte Trebati,
Dissentis. Equidem nihil hîc diffindere possum.
Sed tamen ut monitus caveas, nè fortè negotî 80
Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum.
Si mala condiderit in quem quis carmina, jus est
Judiciumque. Esto, si quis mala : sed bona si quis
Judice condiderit laudatur Cæsare. Si quis
Opprobriis dignum laceraverit, integer ipse ; [621]
Solventur risu tabulæ : tu missus abibis. 86

ANNOTATIONES.

gere consuésse, & ad omnem animi remissionem, ludumque descendere. Vetus comment. in hunc locum sic habet ; Scipio Africanus & Lælius feruntur tam fuisse familiares & amici Lucilio, ut quodam tempore Lælio circum lectos triclinii fugienti Lucilius superveniens, eum obtortâ mappâ quasi feriturus sequeretur.

74. *Donec Decoquereretur olus.*] Dum patabatur cœna frugalis ex oleribus, ex lege nimirùm sumptuariâ, quæ tunc vigebat. Vide A. Gell. lib. 2. cap. 24.

Olus.] Malvæ, betæ, helvellæ, fungi, aliaque, quæ quidem ità condiebant, ut nihil esset suavius ; teste Cic. lib. 7. Epist. 26. ubi etiam de seipso ità scribit. *Qui me ostreis & murænis facilè abstinebam, à betâ & malvâ deceptus sum.*

75. *Infrà Lucilî censum.*] Lucilius erat è Patritiâ gente, utpote cujus soror fuerit Avia Magni Pompeii.

Census.] Equestris census erat sestertiorum 400. Senatorius 800. Vide Epist. ad Pis. v. 383. ibique Annot.

76. *Cum magnis.*] Augusto, Mœcenate, Pollione.

77. *Fragili quærens illidere dentem, &c.* Alludit ad Fabulam de Viperâ & Limâ. Phædr. lib. 4. Fab. 7.

78. *Nisi quid tu, docte Trebati, Dissentis.*] Hoc modestiæ & reverentiæ causâ dictum quidam referunt ad sequentem sententiam : ego cum aliis ad præsentem : nec verba hæc, *Equidem nihil hic, &c.* attribuenda putem Horatio, sed potiùs Trebatio ; ut mox dicam : quanquam non nemo contrà sentiat.

79. *Equidem nihil hic diffindere possum.*] Fateor, Horati, invidiæ te morsibus superiorem, sed tamen cave te legibus obnoxium.

Diffindere.] Verbum juris vetus, significans mutare, rescindere, differre : Trebatio Jurisconsulto valdè appositum & accommodatum : quòd non ità congrueret Horatio licet satiricè loquenti : quod volunt quidam. Suum tamen sit cuique arbitrium atque judicium. Gell. l. 14. c. 2. *In rerum diffissionibus, comperendinationibus, & aliis quibusdam legitimis, &c.*

82. *Si mala condiderit in quem, &c.*] Vide Annot. in Epist. ad August. v. 152. ubi sic habetur :

> *Pœnáque lata, malo quæ nollet carmine quemquam*
> *Describi.*

Jus est Judiciumque.] Datur actio adversus eum qui libellos famosos in quemquam scripserit : isque reus agitur ex lege.

83. *Esto, si quis mala.*] Ludit Poëta in voce *mala*, significante *maledica* : quam tamen jocosè accipit pro inconcinnis & ineptis carminibus : Itaque ipse utitur præcepto suo, quod in Sat. 10. libri primi tradit, v. 14.

> ———— ———— *Ridiculum acri*
> *Fortiùs ac meliùs magnas plerumque secat res.*

84. *Judice laudatur Cæsare.*] Augustus enim & versus faciebat interdum, & quotquot bonos facerent amabat.

86. *Solventur risu tabulæ.*] Non sine ludibrio ejus qui dignè fuerit laceratus, rumpentur tabulæ accusatoris, seu libelli in reum conflati accusationem frivolam & futilem continentes.

Tu missus abibis.] Poëta quilibet opprobriis dignum hominem insectatus justè ac meritò, absolutus dimittetur & impunè.

SATIRA II.

Sumptuosi victûs incommoda : frugalitatis emolumenta.

QUÆ virtus & quanta, boni, sit vivere parvo ;
(Nec meus hic sermo est, sed quem præcepit Ofellus
Rusticus, abnormis sapiens, crassâque Minervâ)
Discite non inter lances mensasque nitentes,
Cùm stupet insanis acies fulgoribus, & cùm 5
Acclinis falsis animus meliora recusat; [622]
Verùm hîc impransi mecum disquirite. Cur hoc?
Dicam si potero. Malè verum examinat omnis
Corruptus Judex. Leporem sectatus, equove
Lassus ab indomito, vel si Romana fatigat 10
Militia assuetum græcari, seu pila velox,
Molliter austerum studio fallente laborem,
Seu te discus agit; pete cedentem aëra disco.

Quæ quantaque virtus sit modico victitare (neque meæ est hæc oratio, sed quam docuit Ofellus agrestis, sapiens absque disciplinâ, & rudis.) O boni, accipite non inter catinos epulasque lautas : quando oculi percelluntur vano splendore, mensque decepta falsis respuit præstantiora ; sed hic mecum examinate jejuni. Quare hoc? explicabo si possum. Judex quilibet corruptus nunquam benè disquirit veritatem. Cùm fueris *venatus leporem, vel defatigatus ab equo indomito ; aut si Romanæ exercitationes deterrent* te Græcos *imitari solitum ; sive levis pila, sive discus te delectat, oblectamento leniente operam mediocriter gravem, disco verbera aërem cedentem.*

ANNOTATIONES.

1. *Quæ virtus, &c.*] Sub Ofelli rustici quidem, at boni & sapientis viri personâ insectatur homines luxui & sumptui deditos : tum frugalis victûs emolumenta percenset. Vide ultimam hujus libri Satiram argumento non longè dissimilem.

Boni.] Legunt aliqui, *bonis :* nec ità perperàm ut videtur nonnullis.

3. *Abnormis.*] A naturâ non in scholis institutus bonosque mores sortitus. Alii leg. *abnormi,* & jungunt cùm sequenti voce, *Minerva.* Huc facit quod Tullius scripsit in Lælio, n. 18. *Nunquam ego dicam C. Fabricium, M. Curium . . . . . ad istorum Normam fuisse sapientes.*

Crassâque Minervâ.] Simplex, rectus, sincerus, licèt minimè imbutus Philosophicis regulis & documentis, aut iis artibus ac scientiis quibus præest Minerva. Tullius mox cit. *agamus igitur pingui Minervâ, ut aiunt.* Scilicet proverbium est de hominibus ingenii rudioris & impoliti.

4. *Discite non inter lances.*] Pers. Sat. 1. v. 30
——— *Ecce inter pocula quærunt*
Romulidæ saturi, quid dia poëmata narrent

Mensasque nitentes.] Tum copià ciborum, tum vasis aureis, argenteis, &c.

5. *Cùm stupet insanis.*] Tunc enim & mens malè feriata nequit rectè judicare de temperantiæ virtute & præstantiâ : quinimo in omnem errorem facile propendet.

9. *Leporem sectatus, &c.*] Romani se venatione, equitatione, ac militaribus artibus exercebant.

11. *Assuetum græcari.*] Delicati quidam à duris laboribus & exercitationibus antedictis abhorrentes, ludis saltem Græcorum operam navabant. Hos octo fuisse refert Alex. ab Alex. mox citand. Alii de compotatione Græcâ interpretantur: cujus ità meminit Cic. act. 3. in Verrem : *Discumbitur : fit sermo inter eos & invitatio, ut Græco more biberetur : hospes hortatur ; poscunt majoribus poculis : celebratur omnium sermone lætitiaque convivium.* In istis Græcorum conviviis toties bibere oportebat, quoties deos aut charos nominâssent : Lex autem erat, ἢ πῖθι ἢ ἄπιθι, aut bibe aut abi. Hanc refert & explicat Tullius sub finem Tusc. 5. *Et rectè,* inquit, *aut enim fruatur cùm aliis pariter voluptate potandi : aut ne sobrius in violentiam vinolentorum incidat, antè discedat.*

Pila velox.] Apud Veteres ludus pilæ & folliculi præcipuæ commendationis & magni studii fuit. Eo Jul. Cæsar, Octavius, aliique viri graves, putà Scævola Jurisconsultus, Dionysius tyrannus, exercendi corporis & animi vegetandi causâ studiosissimè lusêre. Rom. autem juventus in campo Martio frequenter ludebat pilâ seu paganicâ, seu trigonali ; in quâ sinistræ usus præcipuus traditur magis quàm dextræ : corporis autem agilitas maximè valebat : ut sciret aptè pilam jacere atque excipere, modò incurrere, modò recurrere. Hæc Alex. ab Alex. l. 3. c. 21. Pilâ etiam mulieres lusitasse, Homerus docet. De Mœcenate constat ex l. 1. Sat. 5. v. 48. Vide ibi Annot.

12. *Studio fallente laborem.*] Gall. *L'application & le divertissement fait oublier la peine.*

13. *Discus.*] Nomen à δίκω, *jacio.* Moles erat saxea, plumbea, ferrea, figuræ planæ ac rotundæ ; cujus jactu decertabant athletæ. Victor erat, qui aut altiùs, aut longiùs, aut propiùs destinatam metam projecisset. Vide jam an notata. Lib. 1. Od. 8.

Cedentem aëra.] Projecto disco cedit aër : ut-

Cùm labor extuderit fastidia; siccus, inanis
Sperne cibum vilem: nisi Hymettia mella Falerno 15 [623]
Nè biberis diluta. Foris est promus, & atrum
Defendens pisces hiemat mare: cum sale panis
Latrantem stomachum benè leniet. Undè putas? aut
Quî partum? Non in caro nidore voluptas
Summâ, sed in teipso est: tu pulmentaria quære
Sudando; pinguem vitiis, albumque nec ostrea, [624]

quando, inquam, *labor expulerit nauseam, sitiens & famelicus respue viles escas: neque bibas Falernum* vinum *nisi melle Hymettio mitigatum. Cellarius exierit foras; & mare procellosum inhibeat pisces; panis cum sale optime sedabit stomachum obmurmurantem. Unde credis, vel quomodo sic factum?* Nimirùm *summa voluptas haud in odore* ciborum *exquisitorum, sed in temet consistit. Tu condimenta para* tibi *ad sudorem* usque *laborando.* Enimverò *vitiosè opimum & pallidum non delectabunt ostrea,*

ANNOTATIONES.

pote gravioribus corporibus leviora cedunt.

14. *Cùm labor extuderit fastidia.*] Postquàm labor satietatem discusserit, famemque revocârit excitâritque; tum profectò quemlibet vilem cibum ac potum cùm voluptate capies. Hippocratis præceptum est: ὁ πόνος σίτου ἡγείσθω, *labor cibo præeat.* Cic. de fin. 2. n. 90. *Socratem audio dicentem, cibi condimentum esse famem, potionis sitim,* Tusc. 5. n. 97. *Socratem ferunt, cùm usque ad vesperam contentiùs ambularet, quæsitumque esset ab eo, quare id faceret, respondisse, se, quo melius cœnaret, opsonare ambulando famem.*

15. *Sperne cibum vilem.*] Id est, profectò non spernes cibum vilem, quando inani stomacho fueris.

Nisi Hymettia mella Falerno Nè biberis diluta.] Hypallage, id est, ne biberis nisi optimum vinum melle optimo dilutum & suave effectum. De *Falerno* vino, l. 1. Od. 20. *Hymettus* regionis Atticæ mons, Athenis proximus thymi atque adeò mellis excellentissimi copiâ celebratus. Porrò vini austeritatem veteres temperare solebant melle admixto, vel alio vino mitiori; ut est, l. 1. Sat. 10. v. 24. Vide & infrà Sat. 4. v. 24. Virgil. Georg. 4. v. 101.

Dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum
Et liquida; & durum Bacchi domitura saporem.

16. *Foris est promus, &c.*] Si domo abfuerit promus qui tibi famelico promat apponatque opsonia & dapes; vel tempestas hyberna impedierit piscari: tum certè esurienti satisfaciet *cum sale panis* simplex. Cic. Tusc. 5. n. 102. *Aperta res est, & quotidie nos ipsa natura admonet, quàm paucis, quàm parvis rebus egeat quàm vilibus.*

17. *Cum sale panis.*] Plin. lib. 31. cap. .. *Varro pulmentarii vice usos veteres auctor est; esitasse enim salem cum pane & caseo, ut proverbio apparet.* Ex Plutarchi Symp lib. 4. q 4. citra salem nihil propè est edendo: qui panem quoque gratum facit additus. Hincque Neptunus eodem quò Ceres templo colitur. Cic. Tusc. 5. ex Xenophonte, *Persæ nihil ad panem adhibebant quidquam præter nasturtium.*

18. *Unde putas, &c.*] Unde putas fieri ut jucundus tunc videatur cibus quilibet vilis & parabilis?

20. *Pulmentaria quære Sudando.*] Opsona famem laborando, tuque fac ut tibi quævis esca videatur suavis & optima. Cic. Tusc. 5. cit. *Parvo cultu natura contenta. Quis non vidit desideriis condiri omnia? Darius in fugâ, cùm aquam turbidam & cadaveribus inquinatam bibisset, negavit unquam se bibisse jucundiùs. Nunquam videlicet sitiens biberat. Nec esuriens Ptolemæus ederat; cui cùm peragranti Ægyptum, comitibus non consecutis, cibarius in casâ panis datus esset, nihil visum est illo pane jucundius.* Lege ibidem quod Dionysio tyranno jus quoddam nigrum fastidienti respondit cocus; *Scilicet condimenta defuère, labor in venatu, sudor, cursus, fames, sitis.*

Pulmentaria.] Plin. lib. 18. cap. 8. *Pulte, non pane, vixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam inde & pulmentaria hodieque dicuntur.* Porrò pulmenta & pulmentaria usurpari pro cibis delicatis, vel pro condimentis palatum jucunde titillantibus, patet ex Macrob. lib. 7. cap. 4. sub finem. ubi sunt hæc verba ad rem præsentem omninò pertinentia: *Pulmentorum varietas recipit varia condimenta, quibus gula, ultra quàm naturæ necesse est, lacessitur: & fit inde congeries, dum pruritu desiderii capitùs, vel certè de singulis parva libantur. Hinc Socrates suadere solitus erat, illos cibos potusque vitandos, qui ultrà sitim famemque sedandam producunt appetentiam, &c.*

21. *Pinguem vitiis, albumque, &c.* Nimio cibo potuque plenum, atque ex cruditate & ægrâ coctione laborantem, & inde pallidum, te non juvabunt exquisita quævis, ostrea, scari, lagoïs. Seneca de brev. vitæ: *Quam multi continuis voluptatibus pallent?* Vide infrà, v. 76.

Nec

Nec scarus, aut poterit peregrina juvare lagoïs.
Vix tamen eripiam, posito pavone velis quin
Hoc potiùs quàm gallinâ tergere palatum,
Corruptus vanis rerum: quia veneat auro 25
Rara avis, & pictâ pandat spectacula caudâ.
Tanquam ad rem attineat quidquam, Num vesceris istâ,
Quam laudas, plumâ? coctove num adest honor idem? [625]
Carne tamen quamvis distat nihil hac magis illa,
Imparibus formis deceptum te patet. Esto. 30
Unde datum sentis, lupus hic Tiberinus, an alto
Captus hiet? pontesne inter jactatus, an amnis

vel scarus, vel lagoïs externa. Attamen vix obtinebo, si pavo apponatur, ut non hoc libentiùs quam gallinâ fricare palatum velis, scilicet *vanâ rerum* specie *delusus: eò quòd avis raræ vendatur auri* pretio, *& spectaculum præbeat caudâ pictâ: quasi ad rem aliquid faciat. An comedes eam plumam quam demiraris? an par decor superest cocto? Quandoquidem nullum discrimen est hanc inter & illam carnem, specie dissimili te deceptum constat. Sanè. Unde animadvertis u*trum *appositus iste lupus Tiberi vel mari captus os pandat? an inter pontes exagitatus, an ad*

ANNOTATIONES.

Album.] Quidam interpretantur, nitidum cute bene curatâ & candidâ: quales esse solent qui optimo victu utuntur abundanter quidem. Pers. Sat. 3. v. 98.
Turgidus hic epulis, atque albo ventre lavatur.

Ostrea.] Ostreis delectatos Romanos patet ex Varrone. Juvenal. Sat. 4. v. 140. & seq. Item Sat. 8. v. 85. Plin. l. 32. c. 6. Gell. l. 7. c. 16.

22. *Scarus.*] Gall *Sarget.* De hoc pisce exquisito, Epod. 2. v. 50. Annot.

Peregrina lagoïs.] E longinquis regionibus advecta avis, cujus caro similis leporinæ: unde nomen. Nam Græcis λαγὼς vocatur lepus. Plin. l. 8. c. 57. *Censoriæ leges cœnis ademère conchylia, & ex alio orbe convectas aves.* Piscem esse lagoïn perperam credunt nonnulli. Siquidem ex Plin. l. 32. c. 1. lepus marinus *venenum est in cibo vel potu datus, atque etiam visus, &c.* Eo extinctus est Titus Imperator, à Domitiano fratre consorte imperii & successore, ut quidam scribunt. Isto etiam genere veneni usum aliquando Neronem affirmant Vide Cœl. Rhodig. l. 26. c. 30.

23. *Vix tamen eripiam, &c.*] Neque tamen istis rationibus & argumentis evincam, ut abjicias errorem mentis vanâ specie delusæ, Quin, si tibi apponantur simul pavo & gallina, huic illum anteferes; & suaviorem putabis pavonem, quia carior & rarior, quàm gallina, tametsi non est reverà melior.

24. *Tergere palatum.*] Pers. Sat. 3. in fine.
Tentemus fauces, tenero latet ulcus in ore
Putre, quòd haud deceat plebeiâ radere betâ.

25. *Quia veneat auro.*] Juven. Sat. 11. v. 14.
Interea gustus elementa per omnia quærunt,
Nunquam animo pretiis obstantibus. Interius si
Attendas, magis illa juvant quæ pluris emuntur.

27. *Tanquam ad rem attineat quidquam.*] Quasi ad gustum & saporem faciat plumarum fulgor. Cic. 3. de finib. n. 18. *Quædam à natura ad usum donata sunt, ut crura, pedes: aliæ nullam ob utilitatem, sed ad quemdam ornatum, ut cauda pavoni.* Vide Athen. l. 8. c. 12. Idem l. 14. c. 20. ex Anaxandride, *An non furiosum alere domi pavones, quorum pretio queant emi statuæ?* Ibid. Strattis; *Tanti sunt hæc facienda, quanti pavones, & aliæ vestræ nugæ, quas domi pascitis ab pennarum pulchritudinem.* Vide l. 1. Sat. 2. v. 116, ibique Annot.

28. *Coctove num adest honor idem?*] An cocto pavoni remanet idem pennarum nitor & splendor.

29. *Carne tamen quamvis, &c.*] Ergò, cùm discrimen nullum sit inter carnem pavonis & gallinæ, patet te delusum specie & formâ pavonis, ut hunc suaviorem putes, quia gallinam vincit pulchritudine.

31. *Unde datum sentis, &c.*] Unde habes ut gustu explores, judices, sentias quo loco sit captus iste piscis, lupus nempe; an in alto mari, an in Tiberi: neque hoc solùm, sed etiam utrum ad ostium Tiberis, an inter pontes? O sagacem & ingeniosam nimis profectò gulam! Juvenal. Sat. 4. v. 140. similiter canit,
——— ——— *Circeis natæ forent, an*
Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo
Ostrea, callebat primo deprehendere morsu:
Et semul aspecti littus dicebat echini.

32. *Hiet.*] Piscis iste à voracitate dictus lupus hianti ore bellè exprimitur; sive quòd pisces omnes recens capti os diducunt.

Pontesne inter jactatus, &c.] E mari pisces quidam subire flumina cognoscuntur, atque hos inter lupus marinus. Porrò ex fastidiosi helluonum seu catillonum palati judicio, bonus

ostium fluminis Hetrusci? Stulte, laudas barbum trium librarum, quem oportet dividas in plura frustula. Capit te forma, ut cognosco. *Quorsum igitur spernis lupos ingentes? nempè quòd natura mensuram ampliorem tribuit illis, istis* verò *minorem. Stomachus esuriens* raro *communia respuit. Cuperem videre ingentem* mullum *ingenti patinâ extensum, inquit gula digna rapacibus Harpyiis. Sed vos*

Ostia sub Tusci? laudas, insane, trilibrem [626]
Mullum: in singula quèm minuas pulmenta necesse est.
Ducit te species, video. Quò pertinet ergo 35
Proceros odisse lupos? Quia scilicet illis
Majorem natura modum dedit, his breve pondus.
Jejunus raró stomachus vulgaria temnit.
Porrectum magno magnum spectare catino 39
Vellem, ait Harpyiis gula digna rapacibus. At vos

ANNOTATIONES.

erat ille è medio mari; melior ad ostium Tiberis fluvii; at optimus qui inter pontes concitatiori aquâ jactatus, proindeque tenerior, pinguior, suavior effectus fuerat. Columel. l. 12 c. 16. *Multorum gula subtilior . . . & erudita palata fastidiunt fluvialem lupum, nisi quem Tiberis adverso torrente defatigásset.* Plin. l. 9. c. 54. *Quando,* inquit, *eadem aquatilium genera alibi atque alibi meliora: sicut lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes, rhombus Ravennæ, Muræna in Siciliâ, &c.* Vide Macrob. l. 3. Saturn. c. 16. ubi ex Varrone & Lucilio statuit lupum marinum *egregii saporis* habitum, qui inter duos pontes captus esset: Atque à Lucilio piscem hunc dici *catillonem quasi ligguritorem: scilicet qui proximè ripas stercus insectaretur: . . . . pontes Tiberinu' duo inter captu' catillo.* Id. Ibid. ex C. Titio ætatis Lucilianæ viro homines prodigos describente: *Edimus turdum pinguem, bonumque piscem lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit.*

Amnis Tusci.] Tiberis Tusciam alluentis & à Latio disterminantis. Virg. Georg. 1. sub finem. *Tuscum Tiberim.*

33. *Laudas, insane, trilibrem Mullum, &c.*] Delicatorum & catillonum erat etiam aliud vitiosi fastidii genus: inter pisces naturâ parvos laudabant volebantque magnos: contrà parvos quærebant ex iis quos natura magnos facit Itaque Horatius in ejusmodi fastidiosos helluones insurgens, *laudas,* inquit, *insane, trilibrem mullum,* eò quòd raró talis inveniatur: *odisti* verò lupam marinum qui procerus est & magni ponderis. Plin. l. 9. c. 17. *Ex reliquâ nobilitate & gratia maxima est, & copia mulli, sicut magnitudo modica: binasque libras ponderis raró admodum exuperant, nec in vivariis piscinisque crescunt . . . . algâ vescuntur, & ostreis, & limo, & aliorum piscium carne.*

34. *Mullum.*] Barbatulos vocat Cicero Gall. *Barbeau:* Angl **a Barbel,** quidam tamen sunt imberbes, at minùs laudantur. Plin. mox cit. *Barbâ geminâ insigniuntur inferiori labro . . . . laudatissimi conchylium sapiunt. Nomen his Fenestella* (mullis) *à colore mulleorum calceamentorum datum putat . . . . mullum expirantem versicolori quâdam & numerosâ varietate spectari, proceres gulæ narrant . . . . . . Asinius Celer è Consularibus, hoc pisce prodigus, Claudio principe, unum mercatus octo millibus nummum.* Vide Senec. Epist. 95. Sueton. Tiber. c. 34. refert, *tres mullos triginta millibus nummum venisse:* quòd damnavit Tiberius. Vide Macrob. l. 3. c. 16. Juvenal. Sat. 4. v. 15.

———— *Mullum sex millibus emit*
Æquantem sanè paribus sestertia libris.

In quem locum olim pluribus disserui, ut & Sat. 5. v. 92.

39. *Porrectum magno, &c.*] Observa, lector studiose, versum hunc crebris spondæis exprimentem grave mulli pondus. Alibi jam notavi luxuriam Romanorum in apponendis magnis & integris obsoniis. Juv. Sat. 1. v. 140.

. . . . *Quanta est gula quæ sibi totos*
Ponit apros?

Contrà Tiberius: *Ut parsimoniam publicam exemplo quoque juvaret, solemnibus ipse cœnis pridiana sæpè ac semesa opsonia apposuit, affirmans dimidiatum aprum omnia eadem habere quæ totum.* Sueton. Tiber. c. 34.

40. *Harpyiis gula digna.*] Harpyiæ appellatione & numero incertæ: in primis celebrantur Aëllo, Celæno, Ocypete, Iris, Thyella: dicuntur ab ἁρπάζω, *rapio.* Has describit Vrigil. Æn. 3. v. 215. & seq. Sic de iis fabulantur. Phineus rex ob excæcatos filios, à Jove excæcatus immissis etiam Harpyiis pœnas dedit. Hæ alatæ furiæ (nam Harpyias in inferis esse & vocari Furias Servius affirmat) apposita statim opsonia rapiebant ex alto devolantes: quin & relictas fortè dapes tetro odore fœdabant & corrumpebant. Virgil. cit.

Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris
Proluvies, uncæque manus, & pallida semper
Ora fame . . . . . . nec sævior ulla
Pestis, & ira Deum stygiis sese extulit undis.
. . . . . Quatiunt clangoribus alas.
Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant
Immundo, &c.

Præ-

Præsentes Austri coquite horum opsonia: quanquam [627]
Putet aper, rhombusque recens, mala copia quando
Ægrum sollicitat stomachum: cùm rapula plenus
Atque acidas mavult inulas. Necdum omnis abacta
Pauperies epulis regum: nam vilibus ovis 45
Nigrisque est oleis hodie locus. Haud ità pridem
Galloni præconis erat acipensere mensa
Infamis. Quid? tum rhombos minùs æquor alebat? [628]

Austri, adeste, atque horum dapes corrumpite: quanquam foetet aper & rhombus recens, cùm mala abundantia vexat morbosum stomachum: quando satur expetit rapas & inulas acres. Verùm *omnis* cibus *vilior nondum exulat à mensâ divitum. Etenim admittuntur ova & olivæ nigræ; neque dudum Gallonii præconis mensa accipensere infamata fuit. Quid?* An *tunc mare minùs nutrivit rhombos?*

ANNOTATIONES.

41. *Præsentes, Austri, coquite horum opsonia.*] Satyricus excandescens in gulosos helluones invocat Austros meridionales ventos, qui humido suo calore illorum cibos putrefaciat. Sed mox ipse se corrigit, memor scilicet iis putrida videri quævis opsonia.

42. *Quanquam putet aper, &c.*] Verùm non opus est Austri flatu, ipsa illorum satietas nauseam movet stomacho repleto: atque facit putere cibos etiam recentes.

Rhombus.] De eò pisce laudatissimo, Gall. & Angl. **Turbot**, in Epod. 2. v. 50.

43. *Cùm rapula plenus, &c.*] Cùm satur cupit acida, rapas, inulas, quibus appetitus excitetur, discussis viscosâ pituitâ crudisque humoribus.

Rapula.] Gall. *des raves.* De his plura narrat Plin. l. 18. c. 13. Item l. 10. c. 3. *Est & rapo vis medica* inquit.

44. *Inulas.*] Gall. *de l' Aulnée:* Angl. *Eli campane.* Plin. l. 19. c. 5. Idem l. 20. c. 5. inulæ virtutes affert; priori loco sic habet: *amarior inula per se stomacho inimicissima, eadem dulcibus mistis saluberrima. Pluribus modis austeritate victâ gratiam invenit . . . . defectus præcipuè stomachi excitat, illustrata maximè Juliæ Augustæ quotidiano cibo.*

Necdum omnis abacta Pauperies, &c.] Cibi vulgares, viles, parabiles, adhuc locum habent in mensâ & conviviis divitum. Nam *ova* caput cœnæ sunt: & ab iis semper ducitur initium epulandi: ut dixi l. 1. Sat. 3. v. 6. ad hæc verba, *ab ovo usque ad mala.*

Nigris oleis.] Nigror in oleis & uvis maturitatem indicat.

47. *Galloni.*] Is helluo insignis, primus apposuit acipenserem exquisitissimum piscem; atque ob id à Lucilio carpitur satirâ suâ 4. istis versibus, quos etiam refert Cic. 2. de finibus, n. 24.

O Publi, O gurges Galloni, es homo miser, inquit
Cœnâsti in vitâ nunquam benè, cùm omnia in istâ
Consumis squillâ, atque acipensere cùm decumano.

Ibid. n. 90. *Qui ad voluptatem omnia referens vivit ut Gallonius, &c.* Idem Cicero pro Quintio n. 94. *Qui, relictâ bonorum virorum disciplinâ, & quæstum & sumptum Gallonii sequi maluerunt.*

Acipensere.] Acipenser vel acipensis. Gall. *Eturgeon*, Angl. **a Sturgeon**. Vulgò turio, vel sturio, sed perperam; Galeno γαλαξίας; Rondeletio ex genere galeorum est: valde pretiosus & nobilis; utpote qui singulari pompâ inferretur mensæ divitum. Plin. l. 9. c. 17. *Piscium nobilissimus acipenser, unus omnium squamis ad os versis, contrà aquam nando meat . . . rarus inventu.* Macrob. l. 3. c. 18. *Nec acipenser illius seculi delicias evasit . . . . quo in honore fuerit hic piscis apud P. Scipionem Africanum illum & Numantinum, accipite ex Cicer. dialog. de Fato. Nam, cùm esset apud Lavernium Scipio, unàque Pontius, allatus est fortè Scipioni acipenser, qui admodum rarò capitur: sed est piscis in primis nobilis . . . . . acipenser iste paucorum hominum est . . . . . à coronatis ministris cum tibicine introferri solitus . . . . . hæc Sammonicus prodens venerationem quâ piscis habebatur, ut à coronatis inferretur cum tibicinis cantu, quadam veluti non deliciarum sed numinis pompâ* Athen. l. 4. c. 5. *His præerat fortissimus imperator acipenser, insignis hastâ: quem etsi jam satur gustare percupivi: ambrosia certè is mihi visus est.* Lib. 7. cap. 12. *Quem acipenserem vocant Romani, cùm tibiis & coronis circumferunt in cœnis: coronatis etiam illis qui portant . . . . Acipenser minor est galeo, rostro longiore, figurâ magis triangulari.* Quæ cùm ità sint, ne Lector, mirêre quod scribit Martial. Lib. 13. Epig. 91.

Ad pallatinas acipensem mittite mensas,
Ambrosias ornent munera rara dapes.

48. *Infamis.*] Nam & Gallonius à Lucilio *gurges* vocatus: & quivis gulâ & helluationibus turpis Gallonii similis vulgò dictus. Patet ex cit. Cicer. de finibus 2. &c.

Securus rhombus, & secura nido ciconia degebat, usque quo Prætorius indicavit primus. Itaque si aliquis modò suadeat jucundos esse mergos assatos, continuò *auscultabit Romana juventus facilis doceri vitiosa. Sordidus cibus à frugali differt, Ofello Judice. Enimverò frustrà vitium hoc declinabis, si te ad aliud malè convertas. Avidienus, Canis meritò appellatus, edit olivas quinquennes & corna silvestria: ac libenter defundit vinum nisi corruptum: ipse verò è vase corneo duas libras* continente *brassicas aspergit oleo veteri, cujus odorem tolerare non possis, largè quidem fundens acetum; quamvis repotia,*

Tutus erat rhombus, tutoque ciconia nido:
Donec vos auctor docuit Prætorius, Ergò 50
Siquis nunc mergos suaves edixerit assos;
Parebit pravi docilis Romana juventus.
Sordidus à tenui victu distabit, Ofello [629]
Judice. Nam frustrà vitium vitaveris illud,
Si te aliò pravum detorseris. Avidienus, 55
Cui Canis ex vero ductum cognomen adhæret,
Quinquennes oleas est & silvestria corna:
Ac nisi mutatum parcit defundere vinum, &
Cujus odorem olei nequeas perferre, licebit
Ille repotia, natales, aliosve dierum 60
Festos albatus celebret, cornu ipse bilibri
Caulibus instillat, veteris non parcus aceti.

ANNOTATIONES.

Tum rhombos minus æquor alebat?] Ostendit Poëta non tam obsoniorum bonitatem quàm gulæ insanum fastidium valere ut plurimum. Olim, inquit, acipenser in pretio ac deliciis fuit: deinde rhombus: aliàs ciconia, pavo, &c. imò si quis modò novas dapes excogitat, etsi minimè bonas, v. g. mergos assos: hos continuò cæteris omnibus anteponi & optimos haberi cernas.

50. *Donec vos auctor docuit Prætorius.*] Asinius Sempronius Rufus ciconias primus devorare instituit Augusti temporibus, illum vocat Satiricus *Prætorium* ironicè; quoniam Præturam petens ob gulæ infamiam repulsus est: hique de eo versiculi per ludibrium etiam claudicantes in vulgus sparsi:

Ciconiarum Rufus iste conditor,
Hic est duobus elegantior Plancis;
Suffragiorum puncta non tulit septem.
Ciconiarum populus ultus est mortem.

51. *Mergos assos.*] Gall. *Plongeon.* Hi cùm sint macri admodùm, si etiam assentur, nihil præter ossa ac pellem erunt. Si quis tamen gulæ antesignanus & magister edicat mergos assos suaves esse, & sic apponi debere; parebit juventus stultè, & quasi bonos devorabit.

53. *Sordidus à tenui victu distabit.*] Prudenter monet Poëta tenuem frugalemque victum differre à sordido; hunc vitiosum ac turpem, illum contrà honestum, dignum laude.

55. *Avidienus, &c.*] Exemplo demonstrat quid sit victus sordidus. Avidienus à sordibus & immunditiâ canis cognominatus verè est, quippe qui vescitur oleis vetustate corruptis, & cornis silvestribus: caules verò aspergit exiguo oleo vetere quidem & fœtente, acetum duntaxat abundè affundens. Hæc certè vivendi ratio sordida est.

58. *Ac nisi mutatum parcit defundere vinum.*] Etiam in libationibus ad honorem deorum fieri solitis, ille vappam adhibet; nec vinum paterâ defundit nisi ac scens.

60. *Repotia.*] Festus. *Postridiè nuptias apud novum maritum cœnatur, & quasi reficitur potatio:* quæ inde ἐπαυλία dicitur, pridiè verò nuptiarum προαυλία, inquit Cœlius l. 15. c. 18. & 24. Alex. ab Alex. l. 2. c. 5. Repotia, inquit, postridie nuptias lætiore convictu affines apud novum maritum percolebant; quâ die nova nupta in viri domum libertatem auspicari, & dominam agere simul, & rem divinam facere assuêrat.

Natales.] Vide Pers. init. Sat. 2. ubi natalem diem *meliore lapillo numerandam,* hilariterque transigendam, atque in eâ *fundendum Genio merum* præcipit.

Aliosve dierum Festos.] In his mos erat optimum vinum promere, & quidem liberaliter, ad lætitiam excitandam: nam *lætitiæ Bacchus dator,* ex Virgil. Æn. 1. v. 738. At Avidienus contrà.

61. *Albatus.*] Ex more veterum; togâ indutus recens lotâ & dealbatâ. Pers. mox. cit. Sat. 2. v. 40.

. . . . *negato*
Jupiter hæc illi, quamvis te albata rogarit.

Cornu ipse bilibri Caulibus instillat veteris.] Adverte singulas voces sordidam parcitatem notantes; è vasculo in olus vile guttas aliquot olei fœtidi instillat ipse quidem, veritus nè alter cupiosiùs affundat; vel nè servus inde quid delingat, delibet, surripiat.

Veteris.] Hoc epithetum alii jungunt cùm præcedenti voce, *olei:* alii cùm sequente, *aceti.* Simile quid habet Pers. Sat. 3. v. 27. & seq.

Pannosam fæcem morientis sorbet aceti.

Qua-

Quali igitur victu sapiens utetur, & horum
Utrum imitabitur? Hàc urget lupus, hàc canis
angit. [630]
Mundus erit qui non offendet sordibus, atque 65
In neutram partem cultus miser. Hic neque servis
Albucî senis exemplo, dum munia didit,
Sævus erit: nec sic ut simplex Nævius, unctam
Convivis præbebit aquam. Vitium hoc quoque
magnum.
Accipe nunc victus tenuis quæ quantaque se-
cum 70
Afferat. In primis valeas benè: nam variæ res
Ut noceant homini, credas, memor illius escæ, [631]
Quæ simplex olim tibi sederit. At simul assis

natales, aliosque dies festos colat indutus veste candidâ. Quò ergò victu utetur sapiens; & quem istorum imitabitur? inde premit lupus, illinc instat canis. Nitidus erit qui nec sordidâ peccarit vivendi ratione, nec se miserè curabit hâc aut illâ parte. Is neque verberabit famulos officia distribuens, ad instar Albucii vetuli; neque, ut Nævius inconsultus, dabit convivis aquam immundam. Est enim *hoc etiam grande peccatum. Jam disce quæ & quantæ* bona *secum adv-hat frugalitas. Primò sanitatem habebis. Etenim ciborum diversitatem esse homini perniciosam minimè dubitabis, recordatus ejus escæ, quæ una tibi aliquando constiterit. Verum si*

ANNOTATIONES.

63. *Horum Utrum imitabitur?*] An Galloniium luxuriosum & prodigum, an Avidienum sordidum & nimis parcum?

64. *Hac urget lupus, hàc canis angit.*] Loco vocis *angit*, quidam leg. *aiunt*. Certè proverbium est. Porrò comminiscuntur hinc edacitatem & ingluviem *lupi*, illinc immunditiam *canis*: item delicias interpontani lupi, de quo suprà, atque sordes Avidieni Canis cognominati.

65. *Mundus erit, &c.*] Is erit mundus, honestus, bonus, rectus in vivendi modò, qui medium tenebit ac modum; nec profusè sumptuosus, nec indecorâ parsimoniâ sordidus.

Non offendet sordibus, In neutram partem cultus miser.] Non se odiosum aut miserum præstabit; cultu seu sumptibus seu parcitate immoderatâ; neutrâ parte nimius erit. Vocem, *cultus*, accipe in genit. id est, curæ sui majoris aut minoris quàm par sit.

67. *Albucî senis exemplo.*] Hunc avaritiæ quidam, alii contrà profusionis accusari volunt. Neutri benè. Horatius primò culpavit intemperantiam & immoderationem in quærendis cibis carioribus, pariter ac sordidiorem victum. Jam damnat nimium lautitiæ & elegantiæ studium in struendo parandove convivio, atque huic contrarium negligentiæ vitium: affertque exempla Albucii & Nævii opposita. Albucius nimiâ curâ peccat, qui sævit etiam in famulos injunctis officiis paulò minùs sedulos, ac si quid non satis accuratum comperit, durè plectit: imò, inquiunt, servos ille antè verberabat; seu ad arcendam statim segnitiem, seu nè posteà peccantes cædere non vacaret. Contrà Nævius indiligens & parùm lautus: ut mox dicetur.

Didit.] Dat, dividit. Vetus est verbum dido, is, quòd frequens usurpat Lucretius; quin & Virgil. Æneid. 7. v. 144.

Diditur hic subitò Trojana per agmina rumor.

Et Æneid. 8. v. 132.

——— *Tua terris didita fama.*

68. *Simplex Nævius.*] Negligens, parùm sapiens & prudens, non satis mundus, quippe qui aquam impuram, lutulentam, sordibus contaminatam præbet convivis admiscendam vino ac bibendam. Ergò Albucius ille plus æquo erat curiosus in epularum apparatu: Nævius autem minùs quàm decet: quòd utrumque vitium magnum est.

70. *Accipe nunc victus tenuis, &c.*] Cic. Tuscul. 5. n. 99. *Adde siccitatem quæ sequitur continentiam in victu. Adde integritatem valetudinis.* Et Offic. 2. n. 86. *Valetudo sustentatur . . . , continentiâ in victu omni atque cultu, &c.*

72. *Credas, memor illius escæ, &c.*] Facilè credas varietatem ciborum homini esse noxiam, si modò velis meminisse quàm utilis tibi fuerit esca simplex, quæ in stomacho placidè cocta, bono succo, atque, ut aiunt, chylo, reparârit vires corporis: & è contrario, quantum molestiæ tibi creârit esca multiplex; quoties deglutisti simul assa cùm elixis, carnes cùm piscibus, &c.

73. *Tibi sederit.*] Quieverit concocta absque ulla ventriculi aut stomachi perturbatione ac tumultu. Teste Hippocrate cibi dissimiles invicem se corrumpunt & seditionem concitant. Τὰ γὰρ ἀνόμοια στασιάζει, Plut. Sympos. 4. *Ciborum copia turbat & corrumpit.* Senec. Epist. 2. *Fastidientis est stomachi multa degustare, quæ uti varia sunt & diversa, non alunt, sed inquietant & inquinant.* Vide Macrobium

Miscue-

miscueris elixa cum *assatis*, & *conchylia cum turdis: dulcia mutabunt se in bilem, atque iners pituita stomachum perturbabit.* An *aspicis quemadmodum quisque pallens surgat convivio sumptuoso? Imò corpus oppressum præcedenti intemperantiâ simul deprimit animum, & prosternit in terram divini spiritûs portionem. Alter* contrà, *postquam recreavit corpus brevi cibo & somno, exurgit alacer ad injunctas functiones. Nihilominus iste poterit transire interdum ad lautiorem* cibum, *seu tempus recurrens adduxerit sacrum diem, seu cupiet debilitatum corpus reficere: item*

Miscueris elixa, simul conchylia turdis:
Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum
Lenta feret pituita. Vides ut pallidus omnis 76
Cœnâ desurgat dubiâ? quin corpus onustum [632]
Hesternis vitiis animum quoque prægravat unà,
Atque affigit humo divinæ particulam auræ.
Alter, ubi dicto citiùs curata sopori 80
Membra dedit, vegetus præscripta ad munia surgit.
Hic tamen ad meliùs poterit transcurrere quondam:
Sive diem festum rediens advexerit annus;
Seu recreare volet tenuatum corpus: ubique

ANNOTATIONES.

Saturn. lib. 7. cap. 4. & 5. hâc de re pluribus & luculenter disserentem. *Qui simplicem cibum sumit, facilè, quo succo ejus corpus vel juvetur vel gravetur, usu docente cognoscit: atque ità cujus causa deprehensa est, noxam facilè devitat. Qui autem multiplicem, è diversitate succorum diversas patitur qualitates: nec concordant humores ex materiæ varietate nascentes, nec efficiunt liquidum purumve sanguinem, in quem jecoris ministerio vertuntur; & in venas cum tumultu suo transeunt. Hinc morborum scaturigo ex repugnantium sibi humorum discordiâ, &c.*

74. *Conchylia.*] Pisces conchis inclusos, ostrea, &c. Cic. in Pisonem, *Mensa exstructa non conchyliis aut piscibus, sed multâ carne.* Plin. l. 8. c. 57. *Censorinæ leges, principesque M. Scaurus in consulatu, cœnis ademère conchylia, & ex alio orbe convectas aves.* Cœl. Rhodig. l. 27. c. 23. ex Phalereo Demetrio, & Sophrone mimographo *Conchylia*, inquit, *gulæ proceribus adeò probata, ut vel inde sit conformatum adagium*; esse conchylia viduarum cupedias.

Turdis.] Gall. *grives.* De his jam lib. 1. Sat. 5. & posteà lib. 1. Epist. 15. *obeso nil melius turdo.* Vide ibi annot.

75. *Dulcia se in bilem vertent.*] Quæ scilicet non benè cocta fuerint in ventriculo, maximè verò dulcia in bilem amarosque humores convertuntur.

Stomachoque tumultum Lenta feret pituita.] Pituita humidus ac frigidus humor à cerebro defluens in stomachum, ibique offendens excitatam bilem calidam & siccam, turbas ingentes ac tumultus movebit. Macr. antè cit. *Humores repugnantes ac discordes non purum faciunt sanguinem, & in venas cum tumultu suo transeunt.*

76. *Pallidus omnis, &c.*] Decolor, malè habens, dum ægrè coquitur cibus multiplex & varius: qui calorem naturalem gravat, imbecilliorem & extinguit, atque hinc pallor.

77. *Cœnâ dubia.*] Sumptuosa, tam copiosa, ut quem è tot cibis capias dubius sis. Terent. Phorm. act. 2. Ph. *Cœna dubia apponitur.* Ge. *Quid isthuc verbi est?* Ph. *Ubi tu dubites quid sumas potissimum.*

78. *Animum prægravat unà.*] Hebetem reddit ac sui similem, secumque ad terram inclinat animum, qui cùm divinæ consors naturæ sit, sursum debet & ad sublimia cœlestiaque conniti. Cic. Tuscul. 5. n. 100. *Quid, quòd nè mente quidem rectè uti possumus multo cibo & potione completi?*

79. *Affigit humo.*] Al. *affigit humi.* Cic. de Senectute. *Est animus cœlestis ex altissimo domicilio depressus, & quasi demersus in terram locum divinæ naturæ æternitatique contrarium.*

Divinæ particulam auræ.] Cic. Tusc. 5. n. 38. *Humanus animus ex divinâ mente decerptus cum alio nullo nisi cum ipso Deo, si hoc fas est dictu, comparari potest.* Senec. Epist. 56. ratio nihil aliud est quàm in corpus humanum pars divini spiritûs mersa. Juvenal. Sat. 15. v. 146.

Sensum à cœlesti demissum traximus arce.

Egregiam hanc illi Ethnici sententiam hausêre ex sacris codicibus, quos non ignoravêre, ut alibi dixi. *Genes. c. 2.* " Formavit Dominus " Deus hominem de limo terræ, & inspiravit " in faciem ejus spiraculum vitæ: & factus est " homo in animam viventem."

80. *Alter, ubi dicto citiùs, &c.*] Alter frugali utens victu, postquam cibo somnoque modico curavit corpus, surgit alacer & expeditus ad solitas actiones: Contrà, qui hesternis epulis adhuc graves, ad resumendum manè laborem parum sunt vegeti.

82. *Hic tamen ad melius, &c.*] Qui cibum quotidie capit exiguum, poterit interdum lautiori se convivio exhilarare & recreare, seu publicæ lætitiæ causâ & occasione: seu ob propriam necessitatem. Qui verò molliter vivit, senio vel ægritudini incidenti quòd præbeat, levamen aut solatium nullum insuper habet.

Acce-

Accedent anni, & tractari molliùs ætas 85
Imbecilla volet; tibi quidnam accedet ad iſtam
Quam puer & validus præſumis mollitiem, ſeu
Dura valetudo inciderit, ſeu tarda ſenectus?
Rancidum aprum antiqui laudabant; non quia naſus
Illis nullus erat: ſed credo, hâc mente, quòd hoſpes [633]
Tardiùs adveniens vitiatum commodiùs quàm 91
Integrum edax dominus conſumeret. Hos utinam inter
Heroas natum tellus me prima tuliſſet!
Das aliquid famæ, quæ carmine gratior aurem
Occupet humanam? Grandes rhombi patinæque
Grande ferunt unà cum damno dedecus. Adde 96
Iratum patruum, vicinos, te tibi iniquum,
Et fruſtrà mortis cupidum, cùm deerit egenti
As, laquei pretium. Jure, inquis, Thraſius iſtis
Jurgatur verbis: ego vectigalia magna, 100
Divitiaſq; habeo tribus amplas regibus. Ergò [634]
Quod ſuperat, non eſt melius quo inſumere poſſis?
Cur eget indignus quiſquam te divite? Quare
Templa ruunt antiqua Deûm? Cur, improbè, caræ
Non aliquid patriæ tanto emetiris acervo? 105

cùm anni multiplicati fuerint, atque melius curari poſcet ætas ingraveſcens. Tu verò ad eam mollitiem quam adhuc *juvenis ac vegetus præripis, quid adjunges, cum vel ægritudo moleſta vel ſenectus pigra acciderit? Priſci amabant aprum rancidulum, non quòd carerent odoratu: ſed, ut opinor, eo conſilio quòd hoſpes ſerò accedens aptius comedat* paulò *corruptum, quam vorax dominus incorruptum. Utinam me prima terra genuiſſet inter iſtos heroas. An quidpiam tribuis exiſtimationi, quæ jucundior carmine intrat* in *aures hominum? Magni rhombi & catini magnum probrum ſimul cum detrimento afferunt. Adjunge inſenſum patruum, vicinos, temet tibi inimicum, & fruſtrà mori quærentem, quando inopi non aderit as pretium reſtis.*

Dices: meritò quidem *Thraſius ejuſmodi ſermonibus increpatur: Ego verò reditus ingentes poſſideo, & opes tribus regibus ſuffecturas.* An *igitur deeſt melior ratio inſumendi quod ſuperfluum eſt? Quare inops eſt aliquis immeritus,* dum *tu es opulentus? Cur vetuſta numinum fana decidunt? Quare, peſſime, è tam abundanti cumulo non detrahis quidquam dilectæ patriæ* largiendum?

ANNOTATIONES.

94. *Quæ carmine gratior.*] Vel, quæ gratior quâvis modulatione: vel, quæ fit per carmen celebrior. Nôrunt omnes Alexandrum illum magnum Achilli invidiſſe, quòd nactus eſſet eximium laudum ſuarum præconem Homerum.

97. *Adde Iratum patruum, &c.*] Præter allata jam luxurioſi victûs mala, adde quod odium incurris propinquorum, amicorum, imò & vicinorum, qui omnes oderunt luxuriam. Cic contrà Rullum. *Odit Populus Roman. privatam luxuriam.* Offic. *Turpe eſt diffluere luxuria . . . . . . Luxuria cùm omni ætati turpis, tum ſenectuti fœdiſſima eſt.*

Patruum.] Cujus es tutelæ commiſſus, & cui proinde obſequi te par eſt à prodigendo patrimonio deterrenti, ſumptus nimios vetanti.

Te tibi iniquum.] Quippe qui tuas opes effundis in alios, nihil tibimet reſervans, ſeu quò ingruenti inopiæ ſobvenias, ſeu quo in deſperatione rerum tuarum mortem tibi conſciſcas.

99. *As, laquei pretium.*] Sat pecuniæ ad emendum laqueum. Placet alia lectio as, hoc ſenſu: ut nec aſſem unum habeas ſuperſtitem quo emas reſtim, ad ſuſpendium, finiendaſque, ſimul cùm vitâ ærumnas & miſeriam ſummæ egeſtatis aſſeclas. Huc ſpectat adagium: *ad aſſem redactus.*

Thraſius.] Homo prodigus & hinc prorsùs inops & egens rerum omnium.

100. *Ego vectigalia magna, &c.*] Prolepſis eſt. Qui non amplas habet & magnas opes, ac ſumptus facit magnos, is jure admonetur & objurgatur. Atqui ego non ita. Nam ingentes divitias poſſideo cuilibet magno ſumptui pares.

Vectigalia.] Privatos reditus copioſos publicis vectigalibus æquales.

101. *Tribus amplas regibus.*] Plutarchus ità ſcribit, Marium ædes & opes habuiſſe multis regnis pares.

102. *Ergò quòd ſuperat, non eſt melius quo, &c.*] Reſpondet Horatius: Atqui divitias illas ingentes non dilapidare, ſed rectè inſumere oportet quæ ſuperflua tibi multa ſunt. Quin iis ſublevas cives quos iniqua ſors pauperes fecit meliori conditione alioqui dignos? Quin reſtauranda curas diruta vetuſtate deorum templa? Quin è tanto bonorum acervo decerptum aliquid impertis Reipubl. & patriæ, quæ tibi certè chara eſſe debet?

Uni

Scilicet tibi soli benè semper fluent omnia : O cachinnus ingens deinde adversariis! Quis duorum sibi confidet securius in casibus incertis ; an is qui animum & corpus arrogans assueverit multis, an qui modico contentus & futuri providus, in pace comparaverit necessaria ad bellum, uti solet sapiens? Verùm *ut majorem his habeas fidem ; Ego parvus puer Ofellum hunc animadverti non largius usum facultatibus integris, quàm nunc attritis. Cernas jam in dimenso agro cum liberis & gregi strenuum agricolam mercenarium* sic *loquentem : haud ego die non festâ comedi quidpiam temerè nisi herbas cum pede fumoso porci. Quando verò hospes accesserat post diuturnum intervallum, aut vicinus jucundus mihi conviva, per pluviam laborem intermittenti ; lautæ erant* epulæ *non è piscibus urbe quæsitis, sed è* pullo & *capro. Deinde pensiles uvæ, & nuces, & crassiores ficus instruebant secundam mensam.*

Uni nimirùm tibi rectè semper erunt res?
O magnus posthac inimicis risus! uterne
Ad casus dubios fidet tibi certiùs ; hic, qui
Pluribus assuerit mentem corpusque superbum ;
An qui contentus parvo, metuensque futuri, 110
In pace, ut sapiens, aptarit idonea bello?
Quò magìs his credas : puer hunc ego parvus Ofellum
Integris opibus novi non latiùs usum,
Quàm nunc accisis. Videas metato in agello [635]
Cùm pecore & natis, fortem mercede colonum,
Non ego, narrantem, temerè edi luce profestâ 116
Quidquam præter olus fumosæ cum pede pernæ.
Ac mihi cùm longum post tempus venerat hospes,
Sive operum vacuo gratus conviva per imbrem
Vicinus, benè erat, non piscibus urbe petitis, 120
Sed pullo atque hædo : tum pensilis uva secundas
Et nux ornabat mensas cùm duplice ficu.

ANNOTATIONES.

106. *Uni nimirum tibi, &c.*] Attende verò quàm stultè præsenti rerum statui confidas, quasi prospera semper habiturus. Imò cave nè, alto corruens lapsu graviore, præbeas & inimicis risum ac ludibrium, & malitiosæ fortunæ ludum ac jocum, atque, ut ait Juvenalis ; *mimum :* Sat. 6. v. 607.

107. *Uterne Ad casus dubios, &c.*] Urget porrò noster Poëta : Dic, amabo : uter in adversis constantior futurus est, an qui rerum omnium copiâ semper se satiârit, an qui bonis licet affluens modico se victui assuefecerit? exemplo rem accipe. Ofellus olim dives, nunc pauper mutatam sortem vix sentit ; quoniam inter opes non abundantiori cibo usus est, *futuri metuens :* atque *in pace,* & secundis rebus, *ut sapiens, aptans idonea bello* & egestati præsidia, nempè tolerantiæ studium, animumque & corpus *contentum parvo.*

112. *Ofellum.*] Post Philippensem victoriam reductis in Italiam militibus agros divisit Augustus veteribus dominis ademptos. Sic & Propertius prædia amisit, quòd ipse conqueritur : & Virgilius ipse suorum possessione depulsus ac tantùm non spoliatus est. Patet ex Bucolicis Ecl. 1. & 9. Sic etiam Ofellus suum agrum Umbreno cuidam militi attributum perdidit ; ac deinceps velut alienum mercede conductum excoluit : suoque labore & operâ rusticâ se suamque familiam sustentavit & aluit.

114. *Metato in agello.*] Salmasius *metatum* interpretatur opimum, quasi electum & assignatum. Malim tamen cùm aliis intelligere simpliciùs, perticâ dimensum. Nam ità cuique certa mensura, certa jugera assignabantur, Virg. in Diris

Pertica quæ nostris metata est impia agellos.

Propert.

Abstulit excultas pertica tristis opes.

116. *Non ego, &c.*] Hæc & quæ sequuntur ad finem hujus Satiræ. Ofelli *narrantis* verba sunt.

Pernæ.] Pernam cùm petasone malè confundunt aliqui. Petaso est coxa porcina salita costas etiam comprehendens : *perna* est petasonis pars carnosior, pedi proxima, cùm ipso pede. Undè patet Poëtæ nostri accurata dictio, atque Ofelli parsimonia, qui profestis diebus non *pernam* sed *pedem* tantùm pernæ partem deteriorem comederet, etiam dum *integræ opes erant.*

119. *Per imbrem.*] Dum plueret, atque intermitti opus necesse erat.

121. *Pensilis uva.*] Quæ passa suspenditur hyeme comedenda. Varro de re rust. lib. 1. cap. 58. *Cato ait . . . . uvas quas suspendas, opportunissimas esse duracinas, amineas, & scantianas :* & cap. 68. *pensilia, ut uvæ, mala, & sorba, ipsa ostendunt quando ad usum promi oporteat ; quòd colore mutato, & contractu acinorum, si non dempseris ad edendum, ad abjiciendum descensurum se minitantur.* Plin. l. 14. c. 1. *Uvæ durant aliæ per hyemem pensiles nodo concameratæ, congeminatæ, conglomeratæ.* Sunt enim variæ lectiones hujus vocis.

122. *Cùm duplici ficu.*] Alii intelligunt ca-

Post hoc ludus erat cuppâ potare magistrâ;
Ac venerata Ceres, ut culmo surgeret alto, [636]
Explicuit vino contractæ seria frontis. 125
Sæviat atque novos moveat fortuna tumultus;
Quantùm hinc imminuet? quantò aut ego parciùs, aut vos
O pueri nituistis, ut huc novus incola venit;
Nam propriæ telluris herum natura, neque illum,
Nec me, nec quemquam statuit; nos expulit ille:
Illum aut nequities, aut vafri inscitia juris, 131
Postremò expellet certè vivacior hæres.
Nunc ager Umbreni sub nomine, nuper Ofelli [637]
Dictus, erit nulli proprius: sed cedet in usum
Nunc mihi, nunc alii, quocirca vivite fortes:

Postea ludus erat bibere cratere magistro. Denique Ceres rogata ut celsam spicam erigeret, vino porrigebat frontem rugosam & solicitam. Ergo sors adversatur novaque bella moliatur, quid inde auferet? Quantò minus vel ego, vel vos, ô pueri, culti fuistis, ex quo novus inquilinus istuc accessit? Etenim proprii agri dominum neque hunc, neque me, ullum natura constituit; iste nos abegit: istum abiget vel fraus, vel ignoratio tricarum juris, tandem certè hæres superstes. Ager ille modò sub nomine Umbreni, paulo antè Ofelli nuncupatus, nemini proprius est: at fructum afferet jam mihi, mox alteri.

ANNOTATIONES.

ricas seu ficus siccas duplicis generis, albas & nigras, præcoces & serotinas. Alii referunt ad ficum quæ bifera dicitur. Alii volunt significari mariscas, quæ sunt ficus grandiores at insipidæ, viles, *fatuæ*, Martial. l. 7. Epigr. 24. certè Ofelli convenientes frugali mensæ. Aristot. Probl. ἰσχάδες αἱ δίχα ἐσχαρμέναι. Vide Columel. l. 12. c. 15. Plin. l. 15. c. 18. Macrob. l. 3. c. 20, &c.

123. *Ludus erat cuppâ potare magistrâ.*] Nullâ archiposiâ, nullo convivii rege bibendi modum præscribente: sed quasi ipsâ cuppâ duntaxat dominâ, potabamus ad arbitrium, liberè, quantum placeret. De rege ac legibus convivii, l. 1. Od. 4. & l. 2. Od. 7. Quidam legunt *culpâ*, ut qui peccâsset adversus leges convivii & symposiarchæ, in pœnam haurire cyathum juberetur: afferuntque, Plaut. Stich. *Qui peccârit poculo multabitur.* Verùm hæc parùm congruunt simplicitati rusticæ & moribus Ofelli.

Cuppa.] A κύββα, poculum: Hesych. Gall. *Une couppe.* Angl. **a Cup.**

124. *Venerata Ceres.* Religiosâ libatione Cererem venerabamur, ac precabamur ut amplam daret messem: tumque bonâ spe conceptâ hilaritati indulgebamus. Antiqui *veneror* & *veneror* dixerunt. Virgil. Æneid. 3. v. 460. *Venerata sacerdos:* passivâ significatione, ut hoc Horatii loco.

126. *Sæviat atque novos, &c.*] Fortunam rectè provocat Ofellus angustam pauperiem pati assuetus. Ad rem omninò Senec. Epist. 18. *Quod necessitati sat est Fortuna debet etiam irata.*

127. *Quanto aut ego parcius, &c.*] Ex quo Umbrenus tenet agrum meum, an Fortunæ ictus, an diminutum victum censitis? an corporis color ac nitor deperiit? Imo cibi parabiles, ut ante, in promptu semper adfuerunt: eadem vivendi agendique ratio: idem animus.

129. *Nam propriæ telluris herum, &c.*] Cic. Offic. 1. n. 21. *Sunt autem privata nulla natura: sed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt: aut victoriâ, ut qui bello potiti sunt: aut lege, pactione, conditione, sorte.* Senec. Epist. 88. *Non dominus istò, sed colonus intrasti.*

131. *Illum aut nequities, &c.*] Sua ipsius luxuria, vel aliena fraus & improbitas. *Vafri inscitia juris:* Gall. *une chicane malicieuse.* Vide posteà l. 2. Epist. 2. v. 172. & seq.

132. *Vivacior hæres.*] Horat. mox. cit.

. . . *Perpetuus nulli datur usus: & hæres*
Hæredem alterius velut unda supervenit undam.

133. *Nunc ager Umbreni, &c.*] Expressa dictio ex Luciani Epigrammate.

Ἀγρὸς Ἀχαιμενίδου γενόμην ποτὲ, νῦν δὲ Μενίππου.
Καὶ πάλιν ἐξ ἑτέρου βήσομαι εἰς ἕτερον.
Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔχειν μέ ποτ᾽ ᾤετο, καὶ πάλιν οὗτος
Οἴεται. εἰμὶ δ᾽ ὅλως οὐδενός. ἀλλὰ Τύχης.

Ager Achæmenidæ eram olim, nunc verò Menippi. Et rursus ab alio transibo ad alium. Etenim ille possidere me putabat; & hic modò putat. Nullius autem omninò sum, sed Fortunæ.

135. *Cedet in usum nunc mihi, nunc alii.*] Lib. 2. Epist. cit.

. . . . *tanquam*
Sit proprium cuiquam, puncto quod mobilis horæ,
Nunc prece, nunc pretio; nunc vi, nunc sorte supremâ,
Permutet dominos, & cedet in altera jura.

For-

Quapropter constantes estote; & rebus contrariis magnos animos objicite.

Fortiaque adversis opponite pectora rebus. 136

ANNOTATIONES.

136. *Quocirca vivite fortes, &c.*] Quæ cùm ità sint, ô pueri mei, discite exemplo meo, nihil proprium vobis existimare, parvo contenti esse, & sic fortunæ vim frangere.

SATIRA III.

Fusè tractat paradoxum illud Stoïcum: Omnes stultos insanire.

DAMASIP. *Tam infrequenter scribis, ut anno integro vix quater petas membranam singula tua scripta recensens; adversus temetipsum iratus, quòd vino & somno indulgens nihil componas dignum celebrari. Ecquid erit? Huc venisti ab ipsis*

SIC raró scribis, ut toto nòn quater anno
Membranam poscas, scriptorum quæque retexens;
Iratus tibi, quòd vini somnique benignus
Nil dignum sermone canas. Quid fiet? ab ipsis

ANNOTATIONES.

1. *Sic raró, &c.*] Plures hîc dialogismi, sed duo sunt præcipui: prior Damasippi philosophi cum Horatio, usque ad versum 39. ubi hunc ille Stoïco supercilio redarguit, quòd nihil novi scriberet: alter est Stertinii item Stoïci cùm Damasippo. Vel si mavis, Damasippus ipse refert Horatio Stertinii secum & cum aliis quibusdam sermocinationem sat prolixam. Atque in hàc Satiricus noster, excutiendo solemne Stoïcis placitum, acutè vellicat plerosque vanæ mentis homines, qui solos se sapere venditabant.

Ut toto non quater, &c.] Primùm se castigari insimularique desidiæ à Damasippo fingit Horatius, ut inde sensim ac pedetentim ad propositum subrepat: atque *vafer vitium* ac vulnus quod rescindere vult, *tangat*; quemadmodum ait Persius Sat. 1. v. 116.

2. *Membranam poscas.*] Ex adversariis in membranam nihil transcribis velut emendatum, atque hominum lectioni dandum: multa quidem habes in tabulis exarata, quæ perpetuò retexis, sed pauca aut nulla in chartam & mundum refers. Prisci nimirùm scriptitavère primo in ceratis tabellis; ut annotavi l. 1. Sat. 10. Deinde in chartâ seu papyro: l. 1. Sat. 4. Posteà in membranis: quæ pelles animalium, quòd Pergami inventæ & aptatæ ad scribendum, Pergamenæ dictæ sunt. Plin. lib. 13. cap. 11. S. Hieron. Epist. ad Chromatium: *tam parvam Epistolam miseritis . . . chartam defuisse non puto, Ægypto ministrante commercia. Et si alicui Ptolemæus maria clausisset, tamen rex Attalus* (Eumenes) *membranas a Pergamo miserat, ut penuria chartæ pellibus pensaretur: unde & Pergamenorum nomen ad hunc usque diem, tradente sibi invicem posteritate, servatum est.* Ubi ex occasione & ἐν παρόδῳ. Lector, meminisse oportet, Pergami reges ferè omnes appellari consuevisse Attalos; pariterque Ægyptios nominatos deinceps Ptolemæos, qui anteà Pharaones.

Retexens.] In tabellis enim, verso stylo, cerâque complanatâ, licebat mutare & rescribere quidlibet; non perinde in membranis. Ovid.

Incipit, & dubitat: scribit, damnatque tabellas.
Et notat, & delet; mutat, culpatque, probatque.

Vide Quintil. lib. 10. cap. 3. sub finem.

3. *Iratus tibi, quòd, &c.*] Quòd satis elaboratum nihil tibi videtur, irasceris & succenses tibimet; hinc relegis. deles, vertis, donec aliquid menti occurrat quod ipse probes, dignumque judices evulgari & tradi lectitandum eruditis. Epist. ad Pisones

. . . . Carmen reprehendite quod non
Multa dies & multa litura coërcuit, &c.

4. *Dignum sermone.*] Dignum Satiris mandari, proindeque legi & laudari.

Ab ipsis Saturnalibus huc fugisti.] Quorsum huc secessisti in villam tepidiori cœlo, vel foco luculentiori commodum, quasi ad scribendum aptiorem?

Saturnalibus huc fugisti. Sobrius ergò 5
Dic aliquid dignum promissis. Incipe, nil est.
Culpantur frustrà calami; immeritusque laborat [639]
Iratis natus paries Dîs atque poëtis.
Atqui vultus erat multa & præclara minantis,
Si vacuum tepido cepisset villula tecto. 10
Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro?
Eupolim, Archilochum, comites educere tantos?
Invidiam placare paras virtute relictâ?

Saturnalibus. Igitur sobrius scribe quidpiam pollicitis respondens. Age: nihil prohibet. Sinè causâ calamos accusas: nec jure cæditur paries factus adversis numinibu & poëtis. At vultu multas & eximias spondebas, cum primum villa domicilio calenti te excepisset. Quid prodest adjunxisse Platonem Menandro: atque Eupolim & Archilochum assumpsisse comites egregios? An speras invidiam sedare virtutem deserendo?

ANNOTATIONES.

5. *Saturnalibus.*] In memoriam priscæ libertatis sub imperio Saturni, Romæ celebrabantur Saturnalia 14. Cal. Januar. tumque servis domini præstabant epulas, ipsique ministrabant: omni datâ quidvis loquendi licentiâ. Vide Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 10. Athen. lib. 14. & infrà Sat. 7. v. 4. ubi de *libertate Decembri.*

Sobrius ergo Dic aliquid, &c.] Si quidem Romanæ plebis in Saturnalibus comessationes ac tumultus fugiens huc venisti, & quiete exoptatâ jam frueris, vinoque & somno parcè indulgere licet, jam scribe quidpiam sobriâ mente dignum.

6. *Nihil est.*] Nihil excusationis habes.

Culpantur frustrà calami.] Non est quòd pueriliter culpam rejicias in calamos parùm idoneos. Vide Pers. Sat. 3. init. ubi,

Tum queritur crassus calamo quòd pendeat humor.

. . . .

An tali studeam calamo?

7. *Immeritusque laborat, &c.*] Immeritò ædis parietem, iratus quòd votis respondentia non pariat mens. Pers. Sat. 1. v. 106. *nec pluteum cadit, &c.* Quintil. lib. 10. cap. 3. *Tum illa quæ apertiorem animi motum sequuntur, ... jactare manum, torquere vultum, ... quæque Persius notat. &c.* Hîc nonnulli perperàm afferunt fuisse veteribus parietes ceratos, in quibus noctu scriberent, si quid mente occurreret. At fuerint tabulæ ceratæ: quas quidem, vel fortasse ipsas parietibus lecto proximis appensas, ceratos parietes interpretari licet. Prior tamen explicandi ratio magis arridet.

8. *Iratis natus paries Dîs, &c.*] Qui nempè toties immeritò verberetur, Poëtis suam exonerantibus indignationem & iram quòd animus eximia non excogitaret. Ità veteres dixêre Diis adversis fieri, si quid malè cederet.

10. *Si vacuum tepido, &c.*] Horatius impatiens frigoris in villam suam prope Tarentum secedere consueverat. Lib. 2. Od. 6.

Ver ubi longum, tepidasque præbet
Jupiter brumas.

Lib. 1. Epist. 7.

Quod si bruma nives Albanis illinet agris.
Ad mare descendet vates tuus, &c.] Vide & Epist. 16.

11. *Quorsum pertinuit, &c.*] Quorsum igitur tot libros tecum detulisti? *Platonem,* ad sententias. Epist. ad Pis. *Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ. Menandrum,* ad morum imitationem, quâ præcellit: *Eupolidem & Archilochum,* ad sales & acrimoniam. Quæ quidem omnia juvabant scripturum Satiras. Vide Platonis Alcibiad. poster. unde hujus materia Satiræ desumpta.

Platona.] Cic. de Orat. *Non intelligendi solùm, sed etiam dicendi gravissimus auctor & magister Plato.* Et posteà; *Platonis locutio potius poëma putandum, quàm Comicorum Poëtarum.*

Menandro.] Hic Athenis oriundus, novæ comœdiæ scriptor eximius: quem Terentius secutus est. Quint. l. 10. c. 1. *vel unus,* inquit, *diligenter lectus ad cuncta efficienda sufficiat Menander; ità omnem vitæ imaginem expressit; tanta in eo inveniendi copia, & eloquendi facultas; ità est omnibus rebus, personis, affectibus accommodatus . . . . in omnibus mirè custoditur ab hoc Poeta decorum. Atque is quidem ejusdem operis auctoribus abstulit nomen, & fulgore quodam suæ claritatis tenebras obduxit.*

12. *Eupolin, Archilochum.*] De hoc in Epod. 6. de illo Sat. 4. lib. 1.

13. *Invidiam placare paras, &c.*] An times homines malos offendere, quod non soles, carpendo vitia eorum, & satiricum salem iis affricando: An verò sic invidiam formidare incipis & inimicitias improborum? Cic. Catil. 1. *Hoc animo semper fui, ut invidiam virtute partam gloriam putarem, non invidiam.*

Con-

Contemnêre miser. Vitanda est improba Siren [640]
Desidia: aut quidquid vitâ meliore parâsti, 15
Ponendum æquo animo. Dî te, Damasippe, deæq;
Verum ob consilium donent tonsore. Sed undè
Tam benè me nôsti? Postquàm omnes res mea Janum
Ad medium fracta est, aliena negotia curo,
Excussus propriis. Olim nam quærere amabam 20
Quò vafer ille pedes lavisset Sisyphus ære: [641]
Quid sculptum infabrè, quid fusum duriùs esset.
Callidus huic signo ponebam millia centum:
Hortos egregiasque domos mercarier unus 24
Cùm lucro nôram. Unde frequentia Mercuriale
Imposuêre mihi cognomen compita. Novi,

O infelix despectui eris. Fugienda est inertia mala Siren; vel pariter amittendum id omne quod meliore vita acquisivisti. HORAT. *O Damasippe, Dii, Deæque propter salutare monitum, dent tibi tonsorem. Verum quomodo tam benè me cognovisti?* DAMASIP. *Postquàm cunctæ meæ facultates perierunt apud Janum medium, rerum alienarum satago dimotus a propriis. Etenim pridem curæ erat investigare, quo vase æreo pedes abluisset Sisyphus ille callidus: quid sine arte incisum, quid imperitè conflatum esset?* Ego *solers illi statuæ* pretium *statuebam centena millia: solusque noveram hortos & ædes magnificas emere cùm quæstu.* HOR. *Scio*

Quocirca plateæ celebres cognominabant me Mercurii amicum

ANNOTATIONES.

14. *Improba Siren Desidia.*] Hæc enim velut Siren hominibus blanditur & perniciem affert Frustrà est quod Cruquius hic comminiscitur dogmaticas Sirenes, de quibus Laërt lib. 10 in vitâ Epicuri; quasi ad eas invidiosè alluserit Stoïcus Damasippus. De Sirenibus lib. 1. Epist. 2. v 23.

15. *Vitâ meliore.*] Meliore vitæ parte, eâ nimirùm quæ peracta est virtutem colendo & exercendo, bonumque tibi nomen ac famam acquirendo.

16. *Damasippe.*] Is Senatoriâ dignitare clarus ad inepta mercaturæ studia & negotia deflexit: in quo perditis facultatibus, futile Stoïci Philosophi nomen captavit & habitum.

17. *Donent tonsore.*] Lepida pariter & salsa gratiarum actio; adsit tonsor qui radat & tondeat apte barbam illam tuam philosophicam proliziorem. Nihil certè aliud optari posse videbatur homini res omnes spernenti, unamque virtutem & sapientiam æstimanti; quanquam barbâ tenus sapienti & philosopho.

18. *Postquam omnis res mea, &c.*] Posteaquam fœnore, versuris, mercaturis, omnia bona disperdidi: antiquas imagines & statuas, villas item & ædes egregias emendo venditandoque; nihil jam habens pro me gerere negotii, res alienas deinceps curo; sic mihi nota sunt quæ ad te pertinent.

Janum Ad medium.] Ad medium Romæ forum, nimirùm hinc & inde Jani duplex erat effigies; medius autem locus mercatoribus frequens erat; dicebaturque Janus medius, eò quòd esset duas inter Jani statuas, quarum altera Janus superior, altera Janus inferior, appellabatur Hinc posteà lib. 1. Epist. 1. v. 54.
Virtus post nummos. Hæc Janus summus ab imo
Perdocet.

Meminit etiam Tull. in fine l. 2. Offic. *à quibusdam viris optimis ad medium Janum sedentibus commodius disputatur de quærendâ, de collocandâ, etiam de utendâ pecuniâ.* Et Philip. 6. *de statuâ illâ palmari non possem sine risu dicere.* L. ANTONIO JANI MEDII PATRONO. *Itane? Janus medius in L. Antonii clientela sit?*

20. *Olim nam quærere amabam, &c.*] Corinthium æs, vasaque antiqua studebam cognoscere; v. g. quæ Sisyphi ævo conflata, signata, celata: nec non quæ haberentur molliùs ac solertiùs fabricata.

21. *Sisyphus.*] Æoli filius, Corinthi rex; de quo l. 2. Od. 14. v. 20. & Epod. ult. v. 16.

23. *Callidus huic signo, &c.*] Tanquam peritissimus istarum rerum æstimator, & negotiator famosus, ego pretium imponebam signis, statuis, ædibus magnificis, &c.

Millia centum.] Supple, sestertiûm. Vide Annot. lib. 1. Sat. 3 v. 15.

24. *Hortos egregiasque domos, &c.*] Cic. l. 7. Epist. 23. emptorem exoptat vanum quempiam & fatuum curiosum Damasippi similem, cui vendere possit signa quædam haud sibi grata. Et Epist. 42. lib. 12. Atticum rogat ut Damasippum aggrediatur, atque ab eo quosdam agros sibi mercetur ad ripam Tiberis sitos.

25. *Mercuriale.*] Antonomasticè nimirùm. Nam commune hoc alioqui mercatorum & lucrionum cognomen. Quidam leg. *Mercuriali*, pari sensu. Mercurium præesse lucro & mercaturæ, cuilibet est compertum. lib. 1. Od. 10.

Et morbi miror purgatum te illius. Atqui
Emovit veterem mirè novus, ut solet, in cor
Trajecto lateris miseri capitisque dolore: 29
Ut lethargicus hic cùm fit pugil, & medicum urget.
Dum nè quid simile huic, esto ut lubet. O bone, nè te
Frustrere, insanis & tu, stultique propè omnes, [642]
Si quid Stertinius veri crepat; undè ego mira
Descripsi docilis præcepta hæc, tempore quo me
Solatus jussit sapientem pascere barbam, 35
Atque à Fabricio non tristem ponte reverti.
Nam malè re gestâ cùm vellem mittere operto
Me capite in flumen, dexter stetit: & cave faxis
Te quidquam indignum; pudor, inquit, te malus urget,
Insanos qui inter vereare insanus haberi: 40
Primùm nam inquiram, quid sit furere: hoc si erit in te
Solo: nil verbi, pereas quin fortiter, addam.
Quem mala stultitia & quæcunque inscitia veri

& admiror te liberatum eo morbo. DAMASIP. *Nimirum veterem* morbum *novus depulit miro modo: sicut fit quando laborantis lateris aut capitis ægritudo transit ad stomachum: atque lethargicus aliquis fit pugil, & medicum verberat.* HOR. *Esto quidvis, dummodo non* accidat *quidquam par isti.* DAMASIP. *O bone, nè aberres, tu quoque insanus es, pariterque stulti omnes, si* quidem *vera docet Stertinius; à quo ego pulcra hæc documenta sponte hausi, tum cùm me consolatus præcepit alere barbam sapientem, ac lætum redire à ponte* Fabricio. *Enimverò perditis opibus cùm obvoluto capite vellem me præcipitare in fluvium, opportunus adfuit, aitque* (Stertin.) *Cave* nè *perpetres aliquid te indignum: improba te verecundia afficit, qui times insanus existimari ab insanis. Etenim scissitabor primùm; quid sit insanire: Quod si reperiatur in te uno, nihil ultrà loquar, nè impavidè mortem oppetas.* Atqui *schola & discipuli*

ANNOTATIONES.

27. *Morbi miror purgatum.*] Miror te purgatum eâ vesanâ libidine mercandi cum lucro.

28. *In cor Trajecto lateris capitisve dolore.*] Nè hîc cor ipsum, sed stomachum aut ventriculum intellige. Græcis καρδία cor significat, item stomachum sive os ventriculi superius, indeque pro ipso ventriculo ponitur. Eo sensu percommodè intelligitur quod dicitur hîc in cor è capite vel latere dolor trajici: primum quidem, cùm pituita corrupta in ventriculum è capite defluit: alterum verò, cùm bilis in latere sæviens effunditur in ventriculum; atque illinc ægritudinem huc & malum transfert, osque ventriculi afficit.

30. *Ut lethargicus hic cùm fit pugil.*] Quando lethargus morbus vertitur in phrenitim. Scilicet veternum creat frigidior & abundantior pituita; quæ, si quâ ratione accendatur, cerebri membranas inflammat, mentisque perturbationem, delirium, furorem gignit: Quo fit ut phreneticus æger quemvis impetat quasi *pugil*, nec ipsi parcat medico. Corn. Cels. l. 2. c. 20.

31. *Dum nè quid simile huic, &c.*] Festivè hoc & satiricè Horatius: O Damasippe, sis licet insanus, ac, mutato morbo, phreneticus quantumlibet, modò nè pugnis me contundas ac verberibus urgeas.

O bone, nè Frustrêre, &c.] En arripit occasionem Stoïcum dogma aggrediendi & expendendi.

33. *Stertinius.*] Ut gravis auctor profertur ille statim, ad fidem faciendam. De eo posteà lib. 1. Epist. 12.

35. *Jussit sapientem pascere barbam.*] Nimirùm externam sapientiæ speciem assumere jussit, ac barbam deinceps alere ad umbilicum usque promissam. Is erat Philosophorum habitus, seu ad venerationem, seu ad neglectum corporis indicandum. Pers. Sat. 4. init. *barbatum magistrum* vocat Socratem. Arnob. l. 6. Æsculapii gravitatem notat ex *barbâ amplissimâ, boni ponderis, ac philosophicæ densitatis.*

36. *Atque à Fabricio, &c.*] Et prohibuit nè in rerum mearum desperatione me præcipitem darem in fluvium Tiberim è ponte Fabricio.

Fabricio.] Is insulam Tiberinam urbi Romæ jungit, à Fabricio Consule ædificatus: hodie *Ponte giudeo*, quod Judæis habitetur: item *Ponte di quatro capi*, seu quatuor capitum, vulgò dicitur, ob quadrifrontis Jani statuam ibi extantem.

37. *Operto capite.*] Seu pudoris & indignationis causâ: seu ob contemptum lucis hujus ac vitæ.

38. *Dexter.*] Contrà *lævus* malum & infortunium designat.

43. *Mala stultitia.*] Vitiosa animi affectio à veri cognitione aliena, sapientiæ contraria: nam alioqui furor seu phrenesis sapienti etiam contingere potest ex atrâ bile, nec vitio cuiquam verti debet.

Cæcum agit, insanum Chrysippi porticus & grex
Autumat. Hæc populos, hæc magnos formula reges, 45 [643]
Excepto sapiente, tenet. Nunc accipe quare
Desipiant omnes, æquè ac tu, qui tibi nomen
Insano posuêre. Velut silvis, ubi passim
Palantes error certò de tramite pellit, 49
Ille sinistrorsùm, hic dextrorsùm abit: unus utrique
Error, sed variis illudit partibus. Hoc te
Crede modo insanum, nihilo ut sapientior ille,
Qui te deridet, caudam trahat. Est genus unum
Stultitiæ, nihilum metuenda timentis: ut ignes,
Ut rupes, fluviosque in campo obstare queratur. 55
Alterum & huic varium, & nihilo sapientius, ignes
Per medios fluviosque ruentis: clamet amica
Mater, honesta soror, cùm cognatis, pater, uxor:
Hîc fossa est ingens, hîc rupes maxima: serva:
Non magis audierit, quàm Fusius ebrius olim, 60
Cùm Ilionam edormit, Catienis mille ducentis,

Chrysippi statuunt insanum esse quemcunque pravæ socordiæ & qualibet veritatis ignoratio detinet in errore. Atque sententia ista populos æquè ac principes complectitur, uno *excepto Sapiente. Jam intellige cur perinde ut tu insaniant omnes qui te insanum vocant. Quemadmodum* in *silvis, ubi passim error vagabundos agit extra veram viam; hic ad lævam, iste ad dextram pergit: ambo æquè aberrant, etsi diversâ ratione decepti. Sic te desipere existima, ut qui te illudit haud minus insipiens caudam trahat. Est fatuitatis altera species, metuentis ea quæ formidari non debent; velut* si quis *conqueratur flammas, scopulos, flumina,* sibi *obstare in campo: altera priori dissimilis, minimè verò sanior,* temere *petentis medios ignes ac fluvios.* Quamvis autem *sedula parens, bona soror, pater, conjux propinqui* omnes *increpent: Illic* est *barathrum immane, illic horrendus scopulus; cave* tibi: *haud magis auscultabit quàm Fusius quondam temulentus, dum sopitam Ilionam ageret, quando mille ducenti Catieni*

ANNOTATIONES.

44. *Chrysippi porticus.*] Porticus Græcè στοά, significat scholam Stoïcam; eò quod in porticu deambulantes Zeno ejus auctor ac deinceps alii philosopharentur. *Chrysippi* verò dicitur hîc, quòd eam fulcire putabatur ille, ut ait Tull. Acad. qu. Vide lib. 1. Sat. 3. v. 127. Annot.

45. *Formula.*] Apud Jurisconsultos formulæ dicuntur solemnes quædam propositiones ad veritatis indagationem dirigentes; axiomata seu placita vocant philosophi.

53. *Caudam trahat.*] Æquè, ut tu, ridiculus & insanus habendus. Dictio proverbialis ex eo facta, quod ebriis & insanis pueri soliti sint tergo appendere quidpiam, instar caudæ, ad ludibrium, veluti exprobrantes sic hominibus illis quod in bestiæ naturam & speciem degenerârint. Absurdi sunt qui *caudam trahere* interpretantur, superbè incedere, & terram syrmate verrere.

60. *Fusius ebrius.*] Auctor ille tragicus, cùm dormientis Hecubæ sive Ilionæ somnum simulare deberet, ex vino & potu verè sopitus, frustrà ab inclamantibus vocatus nequaquam evigilavit.

61. *Ilionam.*] Ex tragœdiâ Attii, vel Pacuvii, in quâ Polydori, à Polymnestore Thraciæ rege clam interfecti umbra sororem suam Ilionam Polymnestoris uxorem noctu vocat dormientem, ut suis manibus justa persolvat, inhumatumque sepeliat. Quidam volunt hic intelligi Hecubam, tum quod esset verè Polydori mater, tum ex sequentibus verbis, tum ex Euripide & Cicerone: conjiciantque Hecubam alio nomine Ilionam fortè dictam. Sed quid opus istis; Ilionam matrem appellat Polydorus, vel ætatis provectæ, aut veneratione, aut etiam miserationis excitandæ causâ. Adde quod puer ille domi fuerat ab Ilionâ velut à parente educatus. Vide Euripid. Hecub. Virgil. Æneid. 3. Cic. Academ. Quæst. 2, &c.

Catienis mille ducentis Clamantibus.] Certè histrio Catienus Polydori clamantis partes agebat. Quare verò dicuntur clamâsse plures Catieni? vel Catienus pluries iterâsse ac repetiisse. Mater te appello, accipiendus; vel alii histriones, vel potiùs spectatores errorem intelligentes suggilantesque succlamârunt; atque, ut est in Epist. ad Pisones, *Romani pedites equitesque cachinnum sustulerunt.* Errant qui chorum Tragicum intelligi posse opinantur: tum quod unius Actoris partes sustinet chorus; tum præsertim quod videatur esse contrà decorum, ut matrem appellet chorus similiter cùm Polydoro, & accinat umbræ, quæ sola soli apparere & loqui supponenda est.

Mater, te appello, clamantibus: huic ego vulgum [64]
Errori similem cunctum insanire docebo.
Insanit veteres statuas Damasippus emendo:
Integer est mentis Damasippi creditor? esto. 65
Accipe, quòd nunquam reddas mihi, si tibi dicam:
Tunc insanus eris, si acceperis? an magis excors
Rejectâ prædâ, quam præsens Mercurius fert?
Scribe decem à Nerio, non est satis: adde Cicutæ [645]
Nodosi tabulas centum: mille adde catenas: 70
Effugiet tamen hæc sceleratus vincula Proteus.
Cùm rapies in jus malis ridentem alienis;
Fiet aper, modò avis, modò saxum, & cùm volet arbor.

inclamabant: O parens, te invoco. Porrò *ostendam homines universos huic pari insaniæ laborare. Desipit* certe *Damasippus mercando antiquas imagines.* An verò *sapit qui credit Damasippo? Age; si tibi dicam: Accipe quod nunquam mihi reddas, an tu desipere* existimeris *si accipias? an insanior, si prædam repudiaveris à Mercurio propitio oblatam?* Jube *scribi* accepta *à Nerio decem* millia, *nec sufficit: adjunge centenas cautiones, & millena vincula vafri Cicutæ;* istas omnes *catenas nihilominùs excutiet improbus Proteus. Cùmque ad judicium pertrahes exultantem in ærumnis aliorum, fiet aper, mox avis, deinde rupes, & arbor quando libuerit.*

ANNOTATIONES.

62. *Mater, te appello.*] Tull. I. Tuscul. n. 106. *Ecce alius exoritur è terra, qui matrem dormire non sinat.*

> *Mater, te appello, tu quæ curam somno suspensam levas,*
> *Neque te mei miseret. Surge, sepeli natum,*
> *Priusquam feræ volucresque, &c.*

Pro P. Sextio, n. 126. *Cùm veniret, emergebat subitò, cùm sub tabulas subrepserat, ut,* Mater, te appello, *dicturus videretur.* Acad. q. 2. *Quid Iliona somno illo? Mater, te appello. Nonne illa credit filium locutum, ut verè experrecta etiam crederet.*

Huic ego vulgum, &c.] Ostendam ego vulgus omne tanto erroris sopore obrutum, veluti Catienus ille, ut nullis admonitionibus retrahi queat à studio lucri; imò sæpè non advertat omnia sua perdendi periculum, dum ad speciem quæstûs fertur.

65. *Damasippi creditor.*] Perillius, de quo mox, qui stulte Damasippo versipelli & doloso credit seu statuas, vasa, domos; seu pecuniam his emendis: stultè quoque & frustrà operâ Nerii argentarii, & solertiâ Cicutæ astuti fœneratoris vel tabellionis utitur ad nectendum bellè ac ritè debitorem. Quippe is velut Proteus effugiet creditorem, ac tot artibus eludet, ut debitum nunquam reddat.

69. *Scribe decem à Nerio.*] Ità Perillius Damasippo tradens mutuò pecuniam suam dictare intelligendus, apud Nerium. O Damasippe, scribe te decem millia æris e pecuniâ meâ accepisse à Nerio, sive per manus Nerii, ut aiunt; scilicet in commentariis seu codicillis Nerii argentarii mei syngrapham & chirographum inscribe, ad majorem crediti mei securitatem.

Adde Cicutæ Nodosi tabulas.] Adde, si vis, astutiam & nodos quibus scit callidus Cicuta debitores constringere: confice tabulas conceptis ritè & cautè verbis; uno verbo adhibe quaslibet cautiones, stipulationes & obligationum instrumenta, velut totidem nexus & catenas: Hæc omnia profectò cassa & vana erunt. Juvenal. Sat. 8. v. 50.

> . . . *juris nodos. & legum ænigmata.*

71. *Proteus.*] Is Ægypti rex in varias se species transformabat, ut fabulantur, sicque facile fugiebat quosvis persequentes; huic similem dicit Horatius fraudulentum debitorem, qui tricarum juris peritus litigando, tergiversando, præscribendo, creditoris actiones creditum reposcentis improbe eluctatur.

72. *Cùm rapies in jus malis ridentem alienis.*] Cùm jure persequeris debitorem sceleratum ac perfidum, qui te creditorem deludit, tuasque vanas solicitudines affatim & impensè deridet. Alia pridem erat lectio, *cùm rapies in jura malis ridentem alienis:* quam quidem utpote clariorem expressi in interpretatione meâ. Placuit verò subinde eruditis dictionem ac sensum rimari subtiliorem, & asserere expressam hîc ab Horatio sententiam ex Homeri Odyss. 20. sub finem, ut *alienis ridere malis*, id est, *maxillis*, sit effusè cachinnari, soluto risu, propriis malis seu maxillis haud parcendo perinde ac alienis, quemadmodum rei alienæ ac mutuo sumptæ minùs parcitur quàm propriæ. Locus Homeri est, μνηστῆρσι δὲ Παλλὰς Ἀθήνη ἄσβεστον γέλον ὦρσε . . . . οἱ δ' γναθμοῖσι γελώων ἀλλοτρίοισιν: *procis autem Pallas immoderatum risum movit . . . . illi verò maxillis ridebant alienis.*

73. *Fiet aper, modo avis, &c.*] Alludere videtur ad morem regum Ægyptiorum, de quo

Si malè rem gerere insani est: contrà, benè sani:
Putidius multò cerebrum est (mihi crede) Perilli 75
Dictantis quod tu nunquam rescribere possis. [646]
Audire, atque togam jubeo componere; quisquis
Ambitione malâ, aut argenti pallet amore:
Quisquis luxuriâ tristive superstitione,
Aut alio mentis morbo calet. Huc propiùs me,
Dum doceo insanire omnes, vos ordine adite. 81
Danda est ellebori multò pars maxima avaris:
Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.
Hæredes Staberî summam incidêre sepulchro.
Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum 85
Damnati populo paria, atque epulum, arbitrio Arrî: [647]
Frumenti quantum metit Africa. Sive ego pravè,

Si insipientis est bonâ disperdere, contrarium verò *facere, sapientis; fidem habe mihi, longè insanior est Perilli mens scribi jubentis quod tu nunquam exsolvere queas. Quicunque improbâ honorum, vel pecuniæ cupiditate afficitur; quicunque luxuriâ vel mœstâ superstitione aliove animi morbo exæstuat, togam aptet, meque auscultet velim. Appropinquate istuc,* atque *ordine ad me accedite singuli, dum ostendo omnes desipere. Longè maxima pars ellebori danda est avaris:* At *ignoro num ratio illis destinet Anticyram totam. Staberii hæredes* legatam sibi *summam insculpsere tumulo: quod nisi fecissent, debebant populo dare centum paria gladiatorum, & convivium, ad libitum Arrii;* tantum etiam *tritici quantum colligit Africa.* Præterea voluerat ascribi: *Seu malè*

ANNOTATIONES.

Diodorus. Hi enim modò leonis, tauri, draconis effigiem, modò arborem, modò ignem, aliàs unguenta supra caput gestabant, principatûs insignia; tum ad ornatum suum, cùm ad superstitionem populis injiciendam. Et hinc sanè manavit fabula de mutabilitate & multiplici variâque transformatione Protei.

75. *Perilli.*] Creditoris, non tabellionis, ut vult Torrentius: refragatur enim sensus. Minùs quippè tabellionis, at certè maximè creditoris refert, si debitor solvendo non fuerit.

76. *Dictantis quòd tu nunquam rescribere possis.*] Tibi mutuum præbentis adeóque dictantis syngrapham acceptæ testem pecuniæ, quam nunquam redditurus sis. Porrò quia obligatio fiebat scripturâ, hinc *scribere* significat mutuò sumere: proindeque *rescribere* est scripturam delere, factam obligationem dissolvere, mutuum sive debitum reddere. Terent. Phorm.

Illud argentum mihi jube rescribi.

77. *Togam jubeo componere.*] Nè defluens illa vos interturbet dum me attendetis de re gravi loquentem.

80. *Mentis morbo calet.*] Ut febri corpus, ità mens vitiis æstuat. S. Ambr. in Lucæ c. 4. *Variis criminùm febribus caro nostra languebat, & diversarum cupiditatum immodicis æstuabat illecebris. Nec minorem febrem amoris esse dixerim quàm caloris. Itaque ille animum, hæc corpus inflammat. Febris enim nostra avaritia est; febris nostra libido est; febris nostra luxuria est; febris nostra ambitio est; febris nostra iracundia est.*

82. *Danda est ellebori pars maxima avaris.*] Ad medendum insaniæ illorum maximæ. Plin. lib. 25. cap. 5. *Nigrum elleborum medetur paralyticis insanientibus . . . trahit alvum, & bilem, pituitasque.*

83. *Anticyram.*] Insulam ellebori feracissimam. Vide Epist. ad Pis. v. 300. Annot. Plin. mox cit. *Drusum Tribunorum popularium clarissimum comitiali morbo constat liberatum eo medicamento apud Anticyram. Ibi enim tutissimè sumitur, &c.* Pers. Sat. 4. v. 16.

. . . . Anticyras melior sorbere meracas.

84. *Hæredes Staberî, &c.*] Exemplo demonstrat quanta sit avarorum insania. Staberius opes ità deperibat, ut posteris etiam notum esse voluerit se divitem fuisse: adeóque à paupertate abhorrebat, ut nominis immortalitatem speraret, si vel epitaphium omnibus contestaretur ingentes divitias hæredibus à se relictas.

85. *Ni sic fecissent.*] Apponit damnationem & pœnas, quo hæredibus instet necessitas satisfaciendi conditionibus testamenti.

86. *Epulum, arbitrio Arrî.*] Ac proinde sumptuosum ex ingenio Arrî hominis valdè sumptuosi. Cic. in Vatin. n. 30. quærit à Vatinio, cur *in epulo Qu. Arrii atratus,* seu, *cum togâ pullâ accubuisset* . . . subditque: *ità illud epulum est funebre, ut munus sit funeris, &c.* & paulò pòst: *ex epulo magnificentissimo famem illam veterem tuam non explêras.*

87. *Frumenti quantum metit Africa.*] Hanc frumento abundare jam dictum lib. 1. Od. 1. v. 10. jam verò dicendum, ex hac magnam annonæ suæ partem Romanos habuisse. Nam licèt è Siciliâ & Sardiniâ frumenti plurimum

Seu

Seu rectè hoc volui, nè sis patruus mihi. Credo
Hoc Staberî prudentem animum voluisse: quid ergò 89
Sensit, cùm summam patrimonî insculpere saxo
Hæredes voluit? quoad vixit, credidit ingens
Pauperiem vitium, & cavit nihil acriùs: ut si
Fortè minùs locuples uno quadrante periret,
Ipse videretur sibi nequior: omnis enim res,
Virtus, fama, decus, divina, humanaque, pulchris [648]
Divitiis parent; quas qui construxerit, ille 96
Clarus erit, fortis, justus, sapiens etiam, & rex,
Et quidquid volet; hoc veluti virtute paratum,
Speravit magnæ laudi fore. Quid simile isti
Græcus Aristippus? qui servos projicere aurum
In mediâ jussit Libyâ, quia tardius irent 101
Propter onus segnes. Uter est insanior horum?
Nil agit exemplum litem quòd lite resolvit.

seu benè illud ego jussi, nè sis mihi censor. Existimo sapienter hoc a Staberio jussum. DAMAS. *Quid igitur voluit quando pecuniæ* legatæ *summam jussit sepulchro ab hæredibus incidi?* STERTIN. Nempè *quandiu in vivis fuit, censuit paupertatem summum* esse *malum; nihilque magis* ille *fugit* quàm eam: *nè si fortasse obiisset minus dives uno quadrante, ipse sibi inimicus* fuisse *existimaretur. Enimverò præclaris opibus obediunt universa, probitas, existimatio, gloria, divina, atque humana; quisquis illas comparaverit, is habebitur nobilis, strenuus, justus; prudens quoque, nec non rex, & quodcunque libuerit.* Itaque ille sibi *pollicitus est hoc magno honori futurum tanquam à virtute profectum. Quid simile huic* egit *Græcus Aristippus: qui famulis imperavit, in mediâ Libyâ aurum abjicere, eò quòd lentiùs progrederentur ob onus graves? Uter horum magis desipit?* DAM. *Nihil prodest exemplum quod controversiam controversiâ dirimit.*

ANNOTATIONES.

colligerent, tamen Ægyptus & Africa præsertim dicebantur horrea duo populi Rom. Varro de re rust. lib. 2. *Manus movere maluerunt in theatro ac circo quàm in segetibus ac vinetis: frumentum locamus qui nobis advehat, quo saturi fiamus ex Africâ & Sardiniâ, &c.* Cornel. Tacit. Annal. 12. *Olim ex Italiæ regionibus longinquas in provincias commeatus portabant; neque nunc infœcunditate laboratur; sed Africam potius & Ægyptum exercemus, navibusque & casibus vita populi Rom. permissa est.* Apud Claudian. de bello Gildonis, Roma sic loquens inducitur:

Tot mihi pro meritis Libyam Nilumque dedêre;
Ut dominam plebem bellatoremque Senatum
Classibus æstivis alerent; geminoque vicissim
Littore diversi complerent horrea venti:
Stabat certa salus, Memphis si fortè negaret,
Pensabam Pharium Gætulis messibus annum.
Frugiferas certare rates, latéque videbam
Punica Niliacis concurrere carbasa velis.

Sive ego pravè, &c.] Hoc referunt ad Damasippum nonnulli, certè perperàm: meliùs alii ad Staberium.

88. *Nè sis patruus mihi.*] Noli me reprehendere, ut solet ultrò patruus nepotes. Vide lib. 4. Od. 12.

Credo Hoc Staberî prudentem, &c.] Loquitur Stertinius.

89. *Prudentem animum voluisse.*] Alii legunt *prudentem animum volvisse*, & explicant, *providisse*, sagaciter, nec absurdè.

94. *Videretur sibi nequior.*] Utpote qui non cavisset ingens malum, cùm posset; nec bona tot sibi procurâsset ex opibus manantia.

98. *Hoc veluti virtute paratum, &c.*] Hinc igitur tantâ curâ divitias congessit ac servavit, quòd ex his sibi provenirent affatim fructus virtutis uberrimi & præstantissimi, ut quidem existimabat fatuè. Juven. Sat. 14. v. 136.

Cùm furor haud dubius, cum sit manifesta phrenesis,
Ut locuples moriaris, egenti vivere fato.

99. *Quid simile isti Græcus, &c.*] Sic varia sunt insaniæ genera. Staberius insaniebat pecuniæ amore: contrà desipit Aristippus nimio ejus contemptu: quippe qui necessarium abjiciat viaticum, futili prorsùs ratione.

100. *Aristippus.*] Is genere Cyrenaïcus, Athenas venit Socratem auditurus; sectæ Cyrenaïcæ auctor fuit: primus Socraticorum institutionis mercedem exegit. Gestabat ejus famulus in itinere pecuniam; & cum onere se pressum quæstus esset: Effunde quod nimis est, inquit Aristippus; & fer quod potes. Laërt. ex Bione, Suidas, &c. Alii aliter rem narrant. Porrò quod *Græcus* appelletur hîc, ratio varia affertur: vel quod Græcè philosophatus sit; vel quod Socratis audiendi causâ Athenis commoratus sit; vel quod esset ex insulâ Therâ, quæ *Græca* erat colonia.

102. *Uter.*] An Staberius, an Aristippus.

103. *Nil agit exemplum, &c.*] Incertum quidem ex incerto, obscurum ex obscuro minimè elucescit.

Si quis emat citharas, emptas comportet in unum,
Nec studio citharæ, nec Musæ deditus ulli: 105
Si scalpra & formas non sutor, nautica vela [649]
Aversus mercaturis; delirus & amens
Undique dicatur meritó. Quid discrepat istis
Qui nummos aurumque recondit, nescius uti
Compositis, metuensque velut contingere sacrum? 110
Si quis ad ingentem frumenti semper acervum
Porrectus vigilet cum longo fustè, neque illinc
Audeat esuriens dominus contingere granum,
Ac potiùs foliis parcus vescatur amaris:
Si positis intùs Chii veterisque Falerni 115
Mille cadis; (nihil est, tercentum millibus) acre
Potet acetum: age, si & stramentis incubet, unde-
Octoginta annos natus, cui stragula vestis,
Blattarum ac tinearum epulæ, putrescat in arcâ:
Nimirùm insanus paucis videatur, eò quòd 120
Maxima pars hominum morbò jactatur eodem.
Filius aut etiam hæc libertus ut ebibat hæres,
Diis inimice senex custodis, nè tibi desit?
Quantulum enim summæ curtabit quisque dierum,
Ungere si caules oleo meliore, caputque [650]
Cœperis impexâ fœdum porrigine? quare 126
Si quidvis satis est, perjuras, surripis, aufers
Undique? Tun' sanus? Populum si cædere saxis
Incipias servosque tuos, quos ære parâris;
Insanum te omnes pueri clamentque puellæ. 130

Si quis emat citharas, emptas qui unum in locum deferat, nec peritus citharæ palsandæ aut ullius musicæ: Si scalpra & formas congerat qui *non* est *sutor: aut vela nautica qui à mercaturá abhorret: insanus & vecors ab omnibus jure appelletur.*

At enim *quid his differt* ille *qui aurum & nummos accumulat, ignorans* benè *uti comparatis, ac timens* illa *contingere quasi rem sacram: Si quispiam jacens continuò excubet prope magnum tritici cumulum,* armatus *ingenti fustè; nec inde famelicus audeat granum accipere* licèt *dominus, imò parcens* illi *alat se oleribus acernis: si conditis in* cellâ *Chii & Falerni vetusti cadis mille, (parum est, imò trecentis millibus) acre bibat acetum: Quin etiam si in stramine decumbat annos ætatis habens octoginta uno minùs, cui in arculâ putrescat stragulum vestimentum, lumbricorum & vermiculorum cibus:* is *videlicet non multis censeatur desipere, quoniam hominum pars maxima similii vitio laborat.* Vah, *senex numinibus invise,* an *ea servas, ut filius vel etiam libertus hæres absumat;* an *ne egeas? etenim quam minimum ex acervo diminuet quæque dies, etiamsi meliore oleo perfundere inceperis brassicas, & caput impexum ac porrigine immundum? Quòd si quidlibet* parvum *sufficere* dicas, *cur violas fidem, cur deprædaris ac furaris undequaque? an tu sapis? Si lapidibus petas populum aut famulos pecuniâ emptos, insanire te dicent pueri cuncti & puellæ.*

ANNOTATIONES.

104. *Si quis emat citharas, &c.*] Conglobatis exemplis explicatur avari insania. Qui pecunias quæ sunt ad usum, & χρήματα proinde Græcis dicuntur, magno studio congerit, nec iis utitur; prorsùs est similis homini citharas comparanti quas pulsare nescit, &c.

106. *Scalpra & formas.*] Instrumenta sutoria, cultros, pedes ligneos, &c.

114. *Foliis amaris.*] Vel silvestribus oleribus, quæ hortensibus sunt amariora; vel malè condîtis, & hinc insipidis & acerbis.

115. *Chii.*] Vini exquisiti ex insula Chio. lib. 3. Od. 19. v. 5. *Falerni*, lib. 1. Od. 20.

117. *Acetum.*] Vinum acescens, corruptioni proximum.

Stramentis incubet.] Strato vili ac duro, cùm habeat molliores stragulas, peristromata, &c.

123. *Diis inimice.*] Dant enim Dii utilia hominibus, non ut recondant, sed ut ad usum promant; at avarus adeò metuit nè sibi aliquando quod opus est desit, ut semper desit, cùm iis quæ adsunt non utatur.

125. *Ungere si caules.*] Si victu paulò meliore ac lautiore utaris. Vide lib. 1. Sat. 6. sub finem.

126. *Porrigine.*] E sordibus & incuriâ pectendi capitis oritur porrigo, quo vitio caput furfuribus velut farinâ obsitum in squamulas quasdam resolvitur.

Cùm

Cùm laqueo uxorem interimis, matremque veneno
Incolumi capite es? quid enim? neque tu hoc facis Argis,
Nec ferro, ut demens genitricem occidit Orestes
An tu reris eum occisâ insanîsse parente, 134
Ac non antè malis dementem actum Furiis, quàm
In matris jugulo ferrum tepefecit acutum?
Quin ex quò est habitus malè tutæ mentis Orestes,
Nil sanè fecit quod tu reprehendere possis.
Non Pyladem ferro violare aususve sororem 139
Electram: tantùm maledicit utrique, vocando [651]
Hanc furiam, hunc aliud, jussit quòd splendida bilis.
Pauper Opimius argenti positi intus & auri,
Qui Vejentanum festis potare diebus
Campanâ solitus trullâ, vappamque profestis; 144
Quondam lethargo grandi est oppressus, ut hæres
Jam circum loculos & claves lætus ovansque
Curreret. Hunc medicus multum celer atque fidelis
Excitat hoc pacto, mensam poni jubet, atque
Effundi saccos nummorum: accedere plures 149
Ad numerandum: hominem sic erigit: addit & illud:
Ni tua custodis, avidus jam hæc auferet hæres.

Quando reste conjugem, vel t..o matrem occidis, an mente sanâ es? Nec tu id perpetras Argis, nec ferro; si ut Orestes furiosus interemit parentem. Nunquid putas eum in furorem actum post matrem i t-rfectam, nec Furiis mente dejectum priusquam acutam securim calefecerit in faucibus parenti? ..ò ex quo tempore Orestes dicitur insanisse, certè nihil commisit quòd tu damnare queas. Nec Pyladem nec sororem Electram gladio petiit, ambos dicteriis duntaxat incessit hanc vocans furiam, illum autem *aliud, quod micans bilis suggessit. Opimius indigens ..ro & argento domi recouditis, qui poculo fictili è Campaniâ bibere Vejentanum consueverat festos diebus, vappam autem nefastis, olim oppressus est veterno maximo; adeò ut hæres exultans ac triumphans jam curreret ad arcam & claves. At hunc medicus fidus & velox expergefecit istâ ratione, mensam admoveri imperavit, effundique saccos nummorum, ac plures accingi ad supputandum. Ita virum excitavit, adjungens hæc etiam* verba; *nisi tua defendis, ea mox hæres inhians asportabit.*

ANNOTATIONES.

131. *Cùm laqueo uxorem, &c.*] Carpit Horatius quosdam sceleratos sui temporis, quales Scæva, de quo hujus lib. Sat. 1. v. 53. & Nerius, de quo Pers. Sat. 2. v. 14.

Nerio jam tertia ducitur uxor.

Hic nempè, ut dotibus potiretur, uxores necabat, ille matri vitam eripiebat, ut hæreditatem adiret, vel ne diutiùs aleret.

132. *Neque tu hoc facis Argis.*] Non in urbe Græcâ, sed Romæ.

133. *Nec ferro.*] Sed veneno. Sarcasmus, cit. Sat. 1. hujus lib.

Orestes.] Hic matrem Clytemnestram peremit ulturus patrem Agamemnonem ab eâ interfectum. Vide Sophocl. Electram: Euripid Orestem. Senec. Agamemnonem.

135. *Antè dementem.*] Quocirca tu, Scæva, Oreste nequior & insanior.

Actum furiis.] Virgil. Æn. 4. v. 471.

. . . *Agamemnonius scenis agitatus Orestes*
Armatam facibus matrem & serpentibus atris
Cùm fugit, ultricesque sedent in limine Diræ.

139. *Pyladem.*] Amicum. Vid. Cic. de amic. n. 24. Porrò singularis Orestem inter & Pyladem amicitia etiam proverbio decantata. Tull. de finib. 2. n. 84. *Pyladea amicitia.*

140. *Maledicit utrique.*] Aliter paulò Euripides. Sed Poëtis licet adjuncta rei immutare, & comminisci nova; ut dicitur in Epist. ad Pis.

141. *Aliud jussit quod splendida bilis.*] Aliud convicium, quod suggerebat iracundia. seu furor è flavâ bili. Alii atram bilem interpretantur. Pers. Sat. 3. v. 8. *Vitrea bilis.*

142. *Pauper Opimius.*] Opimia gens Romæ præclara celebritatem dedit Opimiano etiam vino & marmori. Hic *pauper* dicitur ob sordidam avaritiam, cui deest tam quod habet quàm quod non habet, ut habet adagium

143. *Vejentanum.*] Vinum insipidum & vile è Vejentano Hetruriæ agro, meminit Pers. Sat. 5. v. 157.

. . . . *Vejentanumque rubellum*
Exhalet vapidâ læsum pice sessilis obba.

Festis diebus.] Quibus tamen lætitiæ causâ vinum optimum debet poni.

144. *Campanâ trullâ.*] Vase fictili è Campaniâ.

Vappam.] Corruptum vinum lib. 1. Sat. 1.

146. *Claves.*] Ad arcas aperiendas, auferendosque nummos Opimii.

Men' vivo? Ut vivas igitur, vigila: hoc age. Quid vis?
Deficient inopem venæ te, ni cibus atque
Ingens accedat ſtomacho fultura ruenti. 154
Tu ceſſas? agedũ: ſume hoc priſanariũ oryzæ. [652]
Quanti emptæ? Parvo. Quanti ergò? Octo aſſibus. Eheu!
Quid refert, morbo, an furtis, pereamne rapinis?
Quiſnam igitur ſanus? Qui non ſtultus. Quid avarus?
Stultus & inſanus. Quid? ſi quis non ſit avarus:
Continuò ſanus? Minimè. Cur Stoïce? Dicam,
Non eſt cardiacus (Craterum dixiſſe putato) 161
Hic æger. Rectè eſt igitur, ſurgetque? Negabit:
Quòd latus aut renes morbo tententur acuto 163
Non eſt perjurus neque ſordidus. Immolet æquis
Hic porcum Laribus. Verùm ambitioſus & audax.
Naviget Anticyram. Quid enim differt, barathrone
Dones quidquid habes, an nunquam utare paratis? [653]
Servius Oppidius Canusî duo prædia, dives 168

Me ſcilicet vivente? exclamat æger. *Ergò ut vitam retineas*, inquit medicus, *expergiſcere. Iſtud cura. Quid præcipis? Venæ te imbecillum deſtituent, niſi alimenta & fulcrum validum adhibeantur labenti ſtomacho. Quid moraris? age: accipe hanc pultem oryzæ. Quanti conſtat? Vili. Quanti, inquam? Octo aſſibus. Eheu, quid intereſt, utrum moriar ægritudine, an furtis & rapinis?* DAMASIP. *Quis ergò tandem ſapit?* STERTIN. Is *qui non vecors.* DAMASIP. *Quid avarus?* STERTIN. *Fatuus eſt & demens.* DAMASIP. *Ecquid? Si aliquis non avarus ſit, an proinde ſapiens?* STERTIN. *Nequaquam.* DAMASIP. *Quare, ô Stoice?* STERTIN. *Explicabo. Ægrotus iſte non eſt cardiacus: (crede tibi Craterum loqui) an ergò bene valet, atque exurget? Minimè, inquiet? nam latus vel renes afficiuntur acri morbo. Non eſt perjurus nec ſordidè parcus. Ille ſuem mactet benignis Laribus.* Atqui eſt *ambitioſus ac temerarius. Navi pergat Anticyram. Quid enim intereſt, utrum bona tua projicias in barathrum, an acquiſitis utare nunquam? Servius Oppidius veteri cenſu locuples duo prædia duobus filiis Canuſi*

ANNOTATIONES.

152. *Men' vivo?*] Inquit expergiſcens ille è veterno, ad ſonitum pecuniæ commotæ, & ad voces jacturam illius minantes.

Hoc age. Quid vis?] Sermocinatio eſt lethargici vix evigilantis, & medici lethalem ſoporem diſcutere ſatagentis.

155. *Ptiſanarium*] Diminutivum eſt à ptiſanâ: A πτίσσειν, pinſere, decorticare, eſt πτισάνη vel πτισσάνη, ptiſana, ſeu hordeum piſtum & à cortice purgatum unde fit puls optimi & ſalubris ſucci reſtaurandis viribus accommodati. Galen. lib 1.

Oryzæ.] Ex oryzâ, Gall. *du ris*, Angl **Rice**, fit pariter, ut ex hordei farinâ, puls ſanitati perutilis. Plin. lib. 18. cap. 7. *Inde maximè quidem oryzæ gaudent Italicâ* (Als. ut Itali) *è quâ ptiſanam conficiunt quàm reliqui mortales ex hordeo. Oryzæ quidem folia carnoſa, porro ſimilia, ſed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmæ rotunditatis.*

156. *Quanti emptæ.* Adverte ſordes avari moribundi plus quidem etiam tum anxii de pretio remedii neceſſarii ad ſalutem, quàm de propriâ ſalute.

Octo aſſibus.] Als. oɛtuſſibus. Gallicâ monetâ circiter *deux ſols, dix deniers.*

158. *Quiſnam igitur ſanus?*] Damaſippus loquitur cùm Stertinio.

161. *Cardiacus.*] Ore ventriculi affectus: laborans eo morbo, quem Græci καρδιαλγίαν nuncupant; Gall. *mal d'eſtomac.*

Craterum.] Illuſtrem medicum tempore Auguſti. Eum laudat Perſius Sat. 3. v. 65. nec non Tullius ad Atticum.

164. *Immolet æquis Hic porcum Laribus.*] Laribus diis domeſticis creditam hominum curam veteres exiſtimabant. Hinc iis ſacrificabant ſive ut à vitiis ac malis eſſent liberi eorum præſidio; ſive pro collatâ ope grati. Quoniam verò mater Larium Mania dicebatur, patrocinium illorum requirebant ad depulſionem inſaniæ, quæ Græcis μανία. *Porcum* ritu proprio Laribus immolari, patet ex Od. 23. lib. 2.

166. *Naviget Anticyram.*] Elleborum ſcilicet ibi quæſiturus, ad expurgandam inſaniam quâ laborat. Vide ſuprà.

Barathro.] Ventri admodum voraci. Quidam explicant, ambitioni, quæ eſt veluti gurges. Propriè *barathrum* locus erat Athenis profundiſſimus, in quem demittebantur noxii & capite damnati. Senſus Horatii eſt; quid differt utrum prodigalitate an avaritiâ pecces, & ad inſaniam ruas?

168. *Servius Oppidius.*] Rem illuſtrat exemplo patris prudentiſſimi filios duos à diverſâ inſaniæ ſpecie deterrentis.

Canuſî.] Hæc urbs eſt Apuliæ, de quâ lib. 1. Sat. 5.

Anti-

Antiquo sensu, natis divîsse duobus
Fertur, & hoc moriens pueris dixisse vocatis 170
Ad lectum: Postquam te talos, Aule, nucesque
Ferre sinu laxo, donare, & ludere vidi;
Te Tiberi numerare, cavis abscondere tristem;
Extimui, ne vos ageret vesania discors:
Tu Nomentanum, tu nè sequerere Cicutam. 175
Quare per divos oratus uterque Penates,
Tu cave nè minuas, tu nè majus facias id
Quod satis esse putat pater, & natura coërcet.
Prætereà nè vos titillet gloria, Jure-
Jurando obstringam ambo: uter Ædilis fuerit vel 180 [654]
Vestrûm Prætor; is intestabilis & sacer esto.
In cicere, atque fabâ, bona tu perdasque lupinis,
Latus ut in circo spatiere, aut æneus ut stes:
Nudus agris, nudus nummis insanè paternis?

partitus esse narratur; moribundus autem vocasse liberos ad cubile, & sic allocutus: Ex quo te, Aule, perspexi talos ac nuces aperto sinu portare, necnon largiri atque ludere: Te verò, Tiberi, mæstum supputare, & in cavis occultare: veritus equidem *sum nè vecordia dispar vos teneret: nè tu Nomentanum, tu Cicutam imitareris. Quamobrem per deos penates ambos obsecro, tu nè dilapidēs, tu nè augeas id quod pater sufficiens arbitratur, ac natura definit. Insuper utrumque sacramento obligabo, ne vos capiat honorum* cupiditas: *uter vestrum Ædilis aut Prætor fuerit, is testimonii expers & execrandus esto.* Nempè *ut in circo magnificè incedas, vel stes ex ære conflatus, tu stulte opes in cicere & faba & lupinis effundas. Ac prædiis & pecuniis à patre acceptis spoliere?*

ANNOTATIONES.

169. *Divîsse.*] Divisisse syncope.

171. *Aule.*] Fili mi.

Talos.] Nè tessaras lusorias, Gall. *dez*, accipè Lector, sed ocellatos. His enim non item illis lusitabant pueri. Suet. Oct. cap. 83. *Animi laxandi causa, modò piscabatur hamo: modò talis aut ocellatis, nucibusque ludebat cum pueris minutis*, ubi *ossiculis* alii, alii *oscillis* legunt; alii etiam *ocellatis nucibus*, id est, in oculi figuram compositis.

172. *Ferre sinu laxo.*] Absque magnâ curâ, negligenter.

173. *Tiberi.*] Alter hic est Servii Oppidii filius.

174. *Vesania discors.*] In pueris nempè elucebant mores, jam studia micabant. Aulus propendebat in prodigalitatem. Tiberius ad avaritiam vergebat.

175. *Nomentanum.*] Hominem profusione & luxuriâ famosum: de eo lib. 1. Sat. 8.

Cicutam.] Fœneratorem avaritiæ sordidæ.

178. *Natura coërcet.*] Nimirùm illa paucis contenta dumtaxat requirit quod sufficiat.

179. *Nè vos titillet gloria.*] Nè vos ambitione duci & teneri contingat: nè ambiatis ullum magistratum, Præturam, &c.

181. *Intestabilis.*] Adempto jure testimonii dicendi & condendi testamenti infamis. Gell. lib. 6. cap. 7. & lib. 15. cap. 13.

182. *In cicere, atque fabâ*] Ejusmodi nempè donaria & congiaria faciebant demulcendæ & captandæ plebis gratiâ, qui ad magistratus sibi viam munire studebant: spargebant in vulgus legumina quæ magni tum æstimabantur à populo nondum locuplete & superbiente. Plin. lib. 18. cap. 12. varia cicerum genera affert: ejusdem verò capitis initio ità scribit: *Inter legumina maximus honos, fabæ: quippe ex quâ tentatus sit etiam panis*, cap. 14. *lupino*, inquit, *usus est proximus: cum sit & homini, & quadrupedum generi ungulas habenti communis:* & posteà: *maceratum calidâ aquâ homini quoque in cibo est.*

183. *Latus ut in circo, &c.*] Ut in circo magnificè & gloriosè ambules, cùm Ædilis ex more ludos Florales procurabis; tumquè munera etiam plebi disperges, ad benevolentiam ejus aucupandam, atque majores aliquando magistratus capessendos. Pers. Sat. 5. v. 177.

> . . . . *cicer ingere largè*
> *Rixanti populo, nostra ut Floralia possint*
> *Aprici meminisse senes.*

Æneus ut stes.] Ut erigatur tibi statua ex ære.

184. *Nudus agris, &c.*] Plures certè bona sua profuderunt in missilibus & donariis; & Milo quidem tria dicitur patrimonia consumpsisse auram venando popularem congiariis.

Scilicet

Nimirùm ut Plausus quos accipit Agrippa, tu quoque *accipias*, *quasi vafra vulpes generosum leonem æmulata? O Atrida, quare prohibes ne quispiam curet sepeliendum Ajacem?* AGAMEMNON. *Quia rex sum.* STERTIN. *Ego unus è plebe nihil ampliùs interrogo.* AGAMEM. *Quin & rem justam jubeo. Quod si quis me iniquum judicat,* huic *per me licet impunè loqui quicquid censet.* STERT. *O regum maxime, tibi numina largiantur, ut expugnatâ Trojâ classem reducas* incolumem. *Igitur interrogare, statimque responsum dare permittis?* AGAMEM. *Permitto.* STERTIN. *Quare Ajax Heros post Achillem maximus computrescit, Græcis toties liberatis inclytus? An ut lætetur populus priami,* ipseque *Priamus,* quod ille maneat *insepultus, per quem tot adolescentes patriâ sepulturâ privati sunt?* AGAMEM. Imò quod *mille oves furens trucidavit, vociferans; mactare se præclarum Ulyssem, ac Menelaum, atque ipsum me.* STERT. *At at, quando tu* in *Aulide*

Scilicet ut plausus, quos fert Agrippa, feras tu, 185
Astuta ingenuum vulpes imitata leonem?
Nè quis humâsse velit Ajacem, Atrida, vetas cur?
Rex sum. Nil ultrà quæro plebeius. Et æquam [655]
Rem imperito: ac si cui videor non justus, inulto
Dicere quæ sentit permitto. Maxime regum, 190
Dii tibi dent captâ classem deducere Trojâ.
Ergò consulere, & mox respondere licebit?
Consule. Cur Ajax heros ab Achille secundus
Putrescit, toties servatis clarus Achivis; 194
Gaudeat ut populus Priami Priamusque inhumato,
Per quem tot juvenes patrio caruêre sepulchro?
Mille ovium insanus morti dedit, inclytum Ulyssé
Et Menelaum unà mecum se occidere clamans.
Tum cùm pro vitulâ statuis dulcem Aulide natam [656]

ANNOTATIONES.

185. *Agrippa.*] Augusti gener, populo item dilectissimus: de eo lib. 1. Od. 6.

186. *Astuta ingenuum, &c.*] Tu pusillus magnos perperam æmulatus. Sunt qui alludi velint ad Æsopi Fabulam de Vulpe, seu Asino Cumano leoninis exuviis induto.

187. *Ni quis humasse velit, &c.*] Novus Dialogus, quo ambitiosos pariter insanire demonstratur; asseriturque id quod est suprà, v. 45. *Hac magnos formula reges tenet.* Itàque Stertinius seu plebeius quispiam inducitur loquens cum Agamemnone; qui quidem, ut *regum maximus* appelletur, grande piaculum non dubitat perpetrare; videlicet propriam filiam ambitioni suæ magìs immolat quàm Dianæ aut publicæ utilitati. Vide Euripid. Iphigen. in Aulide.

Ajacem.] Telamonis filium, excepto Achille solo, fortissimum Græcorum; eorumque *insigne propugnaculum*, atque inter cæteros *capite & latis humeris eminentiorem*: teste Homero Iliad. 2, & 3. Vide lib. 2. Od. 4.

Vetas cur?] Ajacem propriâ manu interfectum Teucer frater ad sepulturam efferre moliebatur; at prohibitus est jussu Agamemnonis, eò quòd hostilem in Græcos animum ille præbuisset, ut mox explicabitur.

188. *Nil ultrà quæro.*] Quidam legunt, *quære*, ut continuus sit Agamemnonis sermo.

195. *Gaudeat ut populus Priami.*] Gaudium nempè hostibus Trojanis ingens paras; ex Iliad. 1.

Priamus.] Is non Trojæ solùm, sed propè totius Asiæ rex; pater Hectoris, Paridis, aliorumque numero 50 Teste Cic. Tusc. 1. quorum 17 è legitimâ uxore. Hos bello Trojano ferè omnes vidit ab hostibus occisos: ipse denique Trojâ captâ interemptus à Pyrrho Achillis filio.

197. *Mille ovium insanus morti dedit, &c.*] De armis Achillis mortui contendit Ajax cum Ulysse; causâ verò cecidit: unde irâ & furore percitus in Græcos, ulcisci putans, pecudes benè multas trucidavit. Demùm ad mentem reversus facinoris pudore semet gladio peremit. Vide Sophocl. Ajac. flagel. Ovid. Metam. 13, &c.

Mille ovium.] De hâc loquendi formulâ, *Mille hominum, &c.* Gell. lib. 1. cap. 16. Macrob. Saturn. lib. 1. cap. 5.

198. *Menelaum.*] Agamemnonis fratrem, Spartæ regem; cujus uxor Helena à Paride rapta, Trojæ incendio flammas suppeditavit.

Unà mecum se occidere clamans.] Arietes nempè grandiores ac boves occidens Ajax arbitrabatur se mactare Agamemnonem, Ulyssem, Menelaum: & scommata etiam in eos jactabat. Sophocl. cit. Juvenal. Sat. 14.

Hic bove percusso mugire Agamemnona credit.

199. *Tu cum pro vitula, &c.*] Vide Euripid. Iphigen in Aulide. Virgil. Æn. 2. v. 116.

Sanguine placâsti ventos & virgine cæsa.

Porrò totam hanc fabulam confinxerunt Poëtæ ex Historiâ Jephtæ, lib. Judic. c. 11. Item ex sacrificio Abrahæ, Genes. c. 22. Præclarè Cicero l. 3. n. 95. *Quid Agamemnon, cum devo-*

Antè

Ante aras, spargisque molâ caput, improbè, salsâ:
Rectum animi servas? Quorsum? Insanus quid enim Ajax 201
Fecit, cùm stravit ferro pecus? abstinuit vim
Uxore, & nato: mala multa precatus Atridis;
Non ille aut Teucrum, aut ipsum violavit Ulyssem.
Verùm ego, ut hærentes adverso littore naves 205
Eriperem, pruden[s] placavi sanguine divos.
Nempè tuo, furiose. Meo, sed non furiosus.
Qui species alias veris, scelerisque tumultu [657]
Permistas capiet, commotus habebitur; atque
Stultitiâne erret, nihilum distabit an irâ. 210
Ajax immeritos dum occidit, desipit, agnos?
Cùm prudens scelus ob titulos admittis inanes,

filiam dilectam loco juvencæ altaribus admoves, caputque molâ salsâ, scelerate, conspergis, num tenes judicii æquitatem? AGAM. *Quid* loqueris? STERT. *Enimverò quid peccavit Ajax furiosus, quando pecudes ense jugulavit? haud conjugem & filium læsit, diras* quidem *in filios Atrei jactavit: at nec Teucrum nec ipsum Ulyssem percussit.* AGAM. *Atqui ut abstraherem naves iniquo littore detentas, ego riè numina placavi sanguine.* STERT. *Tuo videlicet, insane?* AGAM. *Meo*, inquam, *sed minimè insanus.* STERT. Verùm *qui speciebus falsis & scelere confusis conspurcatisque ducitur*, certe *furiosus censeri* debet: *nec interest utrum per insaniam an per iram peccet.* Nunquid *Ajax insanis, cùm agnos perimit innocentes? an tu mente sana es; quando sponte crimen perpetras ob*

ANNOTATIONES.

visset Dianæ quod in suo regno pulcherrimum natum esset illo anno: (observa, Lector, Historiæ varietatem seu variam narrationem) *immolavit Iphigeniam, quâ nihil erat eo quidem anno natum pulchrius? Promissum potiùs non faciendum, quàm tam tetrum facinus admittendum fuit. Ergò & promissa non facienda nonnunquam.* Sic profectò & Jephthe culpatur, tum quòd vovit stultè, tum quòd putavit stultum votum adimplendum esse.

Statuis dulcem Aulide natam Ante aras.] Ad Aulidem Bœotiæ portum detinebatur classis Græcorum, suspensis ventis, & grassante pestilentiâ, ob Dianæ cervum ab Agamemnone imprudenter venando interfectum. Quâ de re consulti vates, responderunt placandos esse Deos mactatâ Iphigeniâ Agamemnonis filiâ. Itaque sacrificio peracto Græci prosperam navigationem habuerunt, Trojamque exciderunt. Euripid. cit. Ovid. Metam. 12. Alii aliter. Vide Cic. antè cit. Offic. 3.

200. *Spargisque molâ caput, &c.*] Ex solemni ritu sacrificorum; qui quidem talis erat: 1. Inter cornua victimæ deponebant molam ex farre molito & sale; unde facta vox *immolare.* Vide lib. 3. Od. 23. ubi *farre pio & saliente micâ.* 2. In caput hostiæ effundebatur vinum; è quo priùs tum Sacerdos tum astantes degustare seu delibare solebant: hincque dicta libatio. 3. Ipse manu setas avellebat inter hostiæ cornua: atque in ignem, velut prima libamina projiciebat. 4. Victimarius mandabat hostiam cædere ac jugulare. 5. Aruspex cultro ferreo viscera explorabat, an perlitatum foret. 6. Ministri è singulis visceribus ac membr[is] certas partes exsecabant, farinâque involut[as] & in calathis compositas sacrificanti offerebant; hic verò aris imponebat, accensoque foculo cremabat. 7. Epulas instruebant, circum aras saltabant, choreas ducebant, hymnos Diis concinebant.

203. *Uxore.*] Tecmessâ. nato, Eurysace. *Atridis*, Agamemnone & Menelao.

204. *Teucrum.*] Fratrem suum.

Ulyssem.] Cui tamen Ajax iratus maximè.

208. *Qui species alias veris, &c.*] Urget Stertinius, quasi diceret: imò furiosus es ac demens, quippe falsis rerum speciebus illusus, atque (ut ait Tull. Tusc. 5. n. 98) *mentem* habes *imbutam pravitatis erroribus.* Quòd si *animo stares*, si *commotus* non esses, veras utique species habuisses, *rectum animi servâsses*, atque adeò intellexisses hominis cædem haud placere numinibus, à quibus vita nobis tribuitur; neque vanâ honoris cupiditate deceptus crimen infandum speciosâ religionis umbrâ velatum stultè admisisses. Certè sana mens *causas rerum & consecutiones videt.* Cic. de finibus 2. n. 45.

212. *Ob titulos inanes.*] Vanæ gloriæ, summi Græcorum imperii, ambitiosi nominis studio, ut toties Græciæ exercitûs imperator dicaris. Vide Il. 2. sub finem: ubi numerantur & nominantur reges ac duces Græcarum copiarum. Præcipui verò isti; Achilles Myrmidonum, Ulysses Ithacensium, Thoas Ætolorum, Idomeneus Cretensium, Tlepolemus Rhodiorum, Philoctetes Melibœorum, Ajax Telamonius Salaminiorum, Ajax Oileus Locrensium, Mnestheus Atheniensium, Nestor Pyliorum, Diomedes Argivorum, Menelaus Lacedæmoniorum, Agapenor Arcadiorum, &c. Quibus omnibus, [i]d est, navibus circiter mille ac ducentis, viro[ru]m autem millibus centum & viginti præerat [A]gamemnon Mycenensium rex.

Stas

Stas animo? & purum est, vitio tibi cùm tumidum est cor?
Si quis lecticâ nitidam gestare amet agnam, 214
Huic vestem ut nautæ, paret ancillas, paret aurum,
Pusam aut pusillam appellet, fortique marito [658]
Destinet uxorem: interdicto huic omne adimat jus
Prætor, & ad sanos abeat tutela propinquos.
Quid, si quis natam pro mutâ devovet agnâ;
Integer est animi? Nè dixeris. Ergò ubi prava 220
Stultitia, hîc summa est insania. Qui sceleratus,
Et furiosus erit. Quem cepit vitrea fama,
Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis.
Nunc age luxuriam & Nomentanum arripe mecum:
Vincit enim stultos ratio insanire nepotes. 225
Hic simul accepit patrimonî mille talenta,

vanam gloriam? utrum *culpâ careat animus dum superbit?* Age verò, *si quis agnam lectica circumferre gaudeat: ac velut filiæ vestes, aurum, famulas tribuat: puellam vel puellulam nominet: atque viro generoso conjugem dare velit: isti Prætor edicto omnem auferat potestatem; curaque sit penes cognatos sapientes. Quid si aliquis filiam loco agnæ mutæ addicit* morti? an *mente constat? Nequaquam affirmes. Itaque ubi est iniqua fatuitas, ibi summa est insania. Qui improbus, erit pariter insanus. Quisquis præclaræ existimationis avidus* fuerit, *hunc attonitum fecit Bellona sanguinolenta.* STERT. ad DAMAS. *Jam verò mecum excute luxuriam & Nomentanum, quippe ratio probabit luxuriosos desipere & furere. Iste ubi à patre accepit mille talenta,*

ANNOTATIONES.

213. *Stas animo.*] An non tua mens de suâ sede mota ac dejecta est? cùm enim stat illa, rectè sentit, rectè agit.

Purum est, vitio tibi cum tumidum est cor?] Alii sic interpungunt: *purum est vitio, tibi cum tumidum est cor:* certè bonus utrobique sensus.

214. *Si quis lecticâ, &c.*] Aliud argumentum à simili. Porrò ne cui ea similitudo videatur futilis aut insulsa, legat lib. 2. Reg. cap. 12. ubi Nathan Propheta ex pari similitudine Davidem regem redarguit: *Pauper nihil habebat omnino præter ovem unam parvulam, quæ creverat apud eum cum filiis ejus, de pane illius comedens, & de calice ejus bibens, & in sinu illius dormiens: eratque illi sicut filia.* Item Sueton. Calig. cap. 55. nimirùm Imperator ille equo suo, *præter equile marmoreum, & præsepe eburneum, præter & purpurea tegumenta, ac monile è gemmis, domum etiam & familiam & supellectilem dedit, quo lautiùs nomine ejus invitati acciperentur: Consulatum quoque traditur destinasse.* Quid verò Xerxes Platano arbori donans aureum monile, assiduumque satellitem, ex eorum numero qui immortales vocabantur? Herodot. lib. 7. Vide Annot. lib. 2. Od. 15. v. 4.

216. *Pusam aut pusillam.*] Pusus & pusa, undè pusilla & pusio, idem significant quod puer & puella: Varro 6. de Ling. Lat. Alii legunt *pupam & pupillam.*

217. *Interdicto huic omne adimat jus Prætor.*] Huic homini tanquam malè sano Prætor interdicat omni jure administrandi bona sua.

218. *Abeat tutela.*] Bonorum illius administratio seu procuratio transferatur & committatur propinquis. Lex. 12. tab. Ita statuebat: *si furiosus existit, agnatorum gentiliumque in eo pecuniâque ejus potestas esto.*

219. *Quid si quis natam, &c.*] Quid ergò Agamemnon morti addicens filiam, & aris devovens, num integrâ mente est?

221. *Qui sceleratus Et furiosus erit.*] Non abludit quod legitur apud Isai. cap. 35. *Via sancta vocabitur & directa, ita ut stulti non errent per eam.*

222. *Vitrea fama.*] Vel fragilis; vel splendens, instar vitri.

223. *Hunc circumtonuit, &c.*] Hunc bellicæ gloriæ plus æquo avidum & stultè appetentiorem, scilicet attonitum indéque vesanum reddidit Bellona bellorum Dea. Juvenal. Sat. 4. v. 123.

. . . . . . : *Ut Fanaticus œstro*
Percussus Bellona tuo.

Græcis ἐμβρόντητος, vesanus fulmine vel tonitru stupefactus: ἐμβροντησία, stupor, vesania.

224. *Nunc age luxuriam, &c.*] Ostendimus insanire avaros & ambitiosos; modò luxuriosos arripiamus, omnesque Nomentani similes.

Nomentanum.] Hominem profusione & luxuriâ famosum, de eo jam l. 1. Sat. 8. & l. 2. Sat. 1.

226. *Hic simul accepit, &c.*] Statim atque Nomentanus pinguem hæreditatem accepit, eam dilapidare totam aggreditur.

Mille talenta.] Gallicæ monetæ, *six cens mille ècus:* si quidem unum quodque Talentum ad rationes nostras facit nummos sexcentos.

Edicit

Edicit, piscator uti, pomarius, auceps, [659]
Unguentarius, ac Tusci turba impia vici,
Cum scurris fartor, cum Velabro omne macellum
Manè domum veniant. Quid tum? venêre frequentes. 230
Verba facit leno: Quidquid mihi, quidquid & horum
Cuique domi est, id crede tuum: & vel nunc pete, vel cras.
Accipe quid contrà juvenis responderit æquus.
In nive Lucanâ dormis ocreatus, ut aprum
Cœnem ego: tu pisces hiberno ex æquore verris: 235 [660]
Segnis ego, indignus qui tantùm possideam, aufer;
Sume tibi decies: tibi tantundem: tibi triplex,
Undè uxor mediâ currat de nocte vocata.
Filius Æsopi detractam ex aure Metellæ

statim venire manè in suam domum jubet piscatores, pomarios, aucupes, myropolas, turbamque sceleratam Hetrusci vici, scurras, fartores, denique macellum totum ac Velabrum. Quid inde? magno numero confluêxre. Leno proloquitur: Quicquid habeo, quicquid etiam illorum singuli domi habent, tuum illud puta: ac seu mox, seu cras posce. Audi quid ad hæc reposuerit bonus adolescens: In nivibus Lucaniæ pernoctas ocreas indutus, ut aprum ego comedam: tu pisces hyeme in mari quæris mihi. *Ego* certè *deses haud mereor tantas* opes *habere. Tolle, accipe tibi decies* centena millia sestertiûm: *tibi tantumdem: triplum* verò *tibi, per quem festinat conjux mediâ nocte accersita. Æsopi filius margaritam eximiam ex aure Metellæ*

ANNOTATIONES.

227. *Pomarius.*] Qui fructus sive poma omnis generis vendit.

228. *Unguentarius.*] Pharmacopola, lib. 1. Sat. 2. Gall. *Parfumeur.*

Tusci turba impia vici.] Quotquot voluptatum affeclæ & ministri habitant vicum Tuscum; qui Palatium inter & Capitolium situs est: dictus à Tuscis incolis. Quam appellandi rationem variè quidem explicant. Var. de Ling. Lat. l. 4. Tit. Liv. l. 2. Dion. Halic. Vide Alex. ab Alex. l. 2. c. 18. In eo meretrices habitârunt; item unguentarii: unde & Thurarius dictus est: certè malæ famæ notam habuit. Plaut. Cistell. *Tusco modo indignè dotem quæras corpore.* Et Curcul. *in Tusco vico, ibi sunt homines qui ipsi sese venditant.*

229. *Scurris.*] Gall. *Bouffons.*

Fartor.] Qui aves farcit & saginat: qui lucanicas aliaque id genus farcimina facit & condit.

Cum velabro omne macellum.] Cuncti simul cupediarum ac deliciarum artifices & ministri.

Velabro.] Velabrum à vehendo dictum volunt aliqui cum Varrone l. 4. de Ling. Lat. palustris & aquosus pridem locus erat, per quem etiam Tiberis defluxit, donec ab Augusto in alveum est coactus: quemadmodum dicitur in Arte Poët. v. 67. hinc & Tibul. l. 2. Eleg. 5.

At quà velabri regio patet, ire solebat
Exiguus pulsâ per vada linter aquâ.

Exinde vicus fuit Romæ celebris; ex quibusdam, in foro boario: ex aliis, in foro olitorio: hod. *S.Georgio in Velabro.* Nomen alii deducunt ex eo quod locus erat obtentus velis, sub quibus vendebantur oleum, casei, & similia. Plaut. Captiv. *quasi in Velabro olearii.* Martial. l. 13. Epigr 32. caseum Velabrensem commendat.

Macellum.] Locus obsoniis vendendis Romæ destinatus: à mactandis pecoribus ac venumdandis appellatus: vel à quodam Macello nomine, cujus domus olim ibi diruta fuerit. Alii aliter.

231. *Leno.*] Hic vel à leniendo, vel ab alliciendo dictus, accommodatum planè suo nomini sermonem habet ad juvenem prodigum.

233. *Æquus.*] Ironicè. Nomentanus scilicet erga nequam illos homines ac jucundos libidinum ministros benignus ac liberalis.

234. *In nive Lucanâ, &c.*] Quantas, inquit, pro me fers ærumnas, venando in Lucaniæ montibus ac silvis, vel dum nivibus rigescunt, ut mihi apros afferas: de Lucania, in Epod. 1. sub finem.

235. *Verris.*] Hinc retis genus piscatorium vocârunt *everriculum.* Non. Marcel.

247. *Sume tibi decies.*] En vobis præmia rependere statui; dono videlicet tibi, venator, decies centena millia sestertiûm; tantumdem quoque tibi, piscator: tibi verò triplum, ô leno, qui sedulò mihi voluptates procuras.

239. *Filius Æsopi, &c.*] Æsopus Tragœdus fuit locuples admodum & luxuriosus. Clodius pariter ejus filius decoxit ab eo relictam sibi hæreditatem ducenties sestertiûm, ut aiunt: & cùm à Cæciliâ Metellâ adamaretur, pendentem ex ejus aure margaritam ingentis pretii detraxit, atque aceto liquefactam exorbuit. Vide Valer. Max. l. 9. c. 1. Macrob. l. 3. c. 14. Plin. l. 9.

(Sci-

ablatam aceto liquefecit, nempè ut absorberet decies centena simul: nonne tam insanus quàm si id ipsum projecisset in currentem fluvium aut in cloacam? Filii Q. Arrii, par fratrum illustre, in probitate, & scurrilitate, & criminum studio simillimum; assueti comedere luscinias magno pretio emptas; quâ parte credantur sapere? an candido, an atro lapide notandi? Si vetulus quispiam gaudeat extruere domunculas, parvo currui mures alligare, ludere par impar, equitare in longo fusi;

(Scilicet ut decies solidum exsorberet) aceto 240
Diluit insignem baccam: quî sanior, ac si
Illud idem in rapidum flumen jaceretve cloacam?
Quinti progenies Arrî, par nobile fratrum, 243
Nequitiâ & nugis pravorum & amore gemellum,
Luscinias soliti impenso prandere coëmptas. [661]
Quorsum abeant sani? creta an carbone notandi?
Ædificare casas, plostello adjungere mures, 247
Ludere par impar, equitare in arundine longâ,

ANNOTATIONES.

cap. 35. ubi de Cleopatræ Antoniique epulis pariter luxuriosis; subditque: *Prior id fecerat Romæ in unionibus magnæ taxationis Clodius Tragœdi Æsopi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres; ne in Triumviratu suo nimis superbiat Antonius, pene Histrioni comparatus, &c.* Caligula quoque pretiosissimas margaritas aceto liquefactas sorbuit. Sueton. Calig. cap. 37.

240. *Scilicet ut decies solidum exsorberet.*] Plin. mox cit. *Duo fuere maximi uniones per omne ævum: utrumque possedit Cleopatra Ægypti reginarum novissima; per manus Orientis regum sibi traditos. Hæc, cùm exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, ut regina meretrix lautitiam ejus omnem apparatumque obtrectans, quærente eo quid astrui magnificentiæ posset, respondit, una se cœna centies sestertium absumpturam, &c.*

Aceto Diluit.] Hanc inesse vim aceto, docet Vitruv. lib. 8. cap. 3. Macrob. lib. 3. cap. 17. Plin. cit. *Ex præcepto ministri unum tantùm vas ante eam posuêre aceti, cujus asperitas visque in tabem margaritas resolvit.* Item lib. 23. cap. 1. sub finem: *acetum saxa rumpit infusum, quæ non ruperit ignis antecedens.*

243. *Quinti progenies Arrî, &c.*] Pariter leves ac luxuriosi duo fratres Q. Arrii filii. Is videtur esse, de quo suprà v. 86.

245. *Luscinias soliti impenso prandere.*] Valer. Max. cit. Æsopi Tragœdi filius, inquit, *non solùm perditæ sed etiam furiosæ luxuriæ juvenis, cantu commendabiles aviculas immanibus emptas pretiis in cœnâ pro ficedulis ponere, acetoque liquatos magnæ summæ uniones potionibus aspergere solitus, amplissimum patrimonium velut amaram sarcinam quàm celerrimè abjicere cupiens.* Plin. lib. 10. cap. 51. *Insignis est Æsopi histrionis tragici patina sexcentis millibus sestertium taxata: in quâ posuit aves cantu aliquo aut humano sermone vocales, nummis sex singulas coëmptas: nullâ aliâ inductus suavitate nisi ut in his imitationem hominis manderet, nè quæstus quidem suos reveritus illos opimos & voce meritos: dignus prorsus filio, à quo devoratas dixi margaritas.*

Prandere.] Vox fortasse ad augendam invidiam posita. Nam qui tam exquisitas dapes prandebant, quas non cœnabant? Si quidem ex Plutarchi Sympos. 8. cap. 6. prandium erat matutina quæpiam esitatio, sine apparatu, ex obviis quibuslibet: cœna verò convivium paratum & elaboratum. Unde & soli prandebant, at cœnabant in cœtu amicorum; unde nomen. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 21.

246. *Quorsum abeant sani?*] Quomodo sanis annumerentur? Marcilius haud absurdè corrigit. Quorsum abeant? sanin'? cretâ an carbone notandi?

Creta an carbone notandi?] An laudandi, an vituperandi? Pers. Sat. 5. v. 108.

Illa priùs cretâ, mox hæc carbone notâsti.

247. *Ædificare casas, &c.*] Amantes etiam desipere jam probat; tamque puerilia agere, quàm solent pueri domunculas extruentes è cœno & lapillis; mures velut jumenta ad plostellum alligantes, &c.

248. *Ludere par impar.*] Sicut pueri manu prementes copiam nucum, fabarum, castanearum, nummorum, divinandum alii aliis proponunt, sit ne par numerus, an impar. Sic tamen viri lusitârunt interdum, imò & Augustus Sueton. Octav. cap. 71. *Aleæ rumorem nullo modo expavit: lusitque simpliciter & palam oblectamenti causâ etiam senex.* Et posteà: *scribit ad filiam: Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis convivis dederam, si vellent inter se, inter cœnam, vel talis vel par impar ludere.* De his Jul Pollux lib. 9. cap. 7. Ovid.

Est etiam, par sit numerus, qui dicat, an impar;
Ut divinatus auferat augur opes.

Equitare in arundine longâ.] Ità cum filiolis lusisse narratur sapiens ille Socrates; nec supervenientem Alcibiadem erubuisse.

Si quem delectet barbatum; amentia verset.
Si puerilius his ratio esse evincet amare, 250
Nec quicquam deferre, utrumne in pulvere, trimus [662]
Quale prius, ludas opus, an meretricis amore
Sollicitus plores: quæro, faciasne, quòd olim
Mutatus Polemon: ponas insignia morbi,
Fasciolas, cubital, focalia: potus ut ille 255
Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas,
Postquam est impransi correptus voce magistri?

hunc dicas *agi vesaniâ. Si ratio vincat, amare puerilius esse quam ista: nec ullum esse discrimen utrum in arenâ ludas* iisdem *ludis quibus olim ludebas tres annos natus, an amore meretricis anxius lachrymere:* rogo te, *num acturus sis quod Polemo quondam egit errore liberatus? an abjicies morbi signa, fascias, palliolum, faucium operimenta: quemadmodum ille comessatus narratur coronas capite detraxisse, statim ut reprehensus est à sobrio præceptore.*

ANNOTATIONES.

249. *Si quem delectet barbatum.*] Id est, si quis barbatus & senex ludos istos pueriliter consectetur, ac totus iis incumbat. Nam, ut dixi, tum paulò ante tum alibi, nugari ac ludere viri graves aliquando visi sunt. Vide Sat. 1, hujus lib.

254. *Mutatus Polemon.*] Is adolescens Atheniensis luxuriâ perditus, die quâdam ebrius & comessabundus scholam Xenocratis ingressus est: hunc verò cum de temperantiâ, sobrietate, pudicitiâ vehementer disputantem audîsset, adeò commotus est ejus oratione, ut luxuriosum morem extemplo ejurârit. Quin & factus Xenocratis discipulus post ipsum docuit magnâ cum laude. Diog. Laërt. lib. 4. Valer. Max. lib. 6. cap. ult. Suidas, &c. Meminit & S. Ambros. lib. de Eliâ, cap. 12.

255. *Fasciolas.*] Integumenta pariter & ornamenta, quibus tibias & crura præligabant ac vinciebant præsertim molles: Græci periscelidas vocant: Latini subligar, caligas, braccas, feminalia: Gall. *bas & haut de chausses.* Cic. de Harusp. respon. *P. Clodius à mitrâ, a muliebribus soleis, à purpureis fasciolis, à strophio.. est factus repente popularis.* Quintil. lib. 11. cap. 3. *fascias quibus crura vestiuntur.*

Cubital.] Pulvillum cœnantis cubito supponendum aliqui interpretantur, absurde quidem: Nam quid ad rem? Imò erat palliolum quoddam super humeros ad cubitos usque protensum, caput etiam cucullo protegens contrà frigus. Quintil. mox cit.

Focalia.] Torques, coronas floreas intelligunt. Imò colli ac faucium involucrum & fomentum, è fasciis laneis. Vide Pers. Sat 1. v. 17. annot. Quintil. citat. *Palliolum, sicut fasciæ quibus crura vestiuntur, & focalia, & aurium ligamenta, sola potest excusare valetudo.* Senec. Natur. quæst. 4. *Videbis quosdam graciles, palliolo focalique circumdatos.* Martial. lib. 14. Epigr. 142.

Si recitaturus dedero tibi forte libellum,
Hoc focale tuas asserat auriculas.

Et lib. 4. Epigr 41.

Quid recitaturus circundas vellera collo.

Potus ut ille Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas.] Valer. Max citat. *Polemo . . . Vino gravis, unguentis delibutus, sertis capite redimito, pellucidâ veste amictus, patentem Xenocratis scholam intravit turbâ doctorum hominum refertam. . . . .. Cujus gravitate sermonis resipiscere coactus, primum coronam capite detractam projecit; paulò post brachium intra pallium reduxit; procedente tempore oris convivalis hilaritatem deposuit; ad ultimum totam luxuriam exuit.*

257. *Postquam est impransi correptus voce magistri.*] Ex Diogene Laërtio cit. & aliis. Xenocrates valde sobrius & continens fuit. Ergo quod *impransus* hic dicitur ille: Et quod ait Persius Sat. 5. v. 85. *cur quis non prandeat, hoc est?* similiter utrobique notat sobrietatem philosophorum semel in die cibum capientium, nè *multo cibo & potione completi minùs rectè uti possint mente* ac ingenio, ut loquitur Cic. Tusc. 5. Porrò ut siccus Xenocrates, ità & castus: Nam & Phrynes & Laidis nobilium meretricum blandimentis atque illecebris nequicquam tentatus pudore suffudit ipsas impudentes; quæ demùm victæ prædicârunt non virum illum sed statuam visum esse. Diog. Laërt. lib. 4, &c

Correptus voce magistri.] Val. Max. antè cit. *Nec contentus* Polemo *tam deformi introitu, consedit etiam, ut clarissimum eloquium & prudentissima præcepta temulentiæ lasciviis eluderet.* At Xenocrates *vultum in eodem habitu continuit; omissisque de quibus disserebat, de Modestia ac Temperantia loqui cœpit. . . . .* Itaque Polemo *unius orationis saluberrimâ medicinâ sanatus. ex infami ganeone maximus Philosophus evasit. Peregrinatus est hujus animus in nequitiâ, non habitavit.*

Por-

Porrigis irato puero cùm poma; recuſat: [663]
Sume, catelle; negat: ſi non des; optat: amator
Excluſus qui diſtat? agit ubi ſecum, eat an non,
Quò rediturus erat non arceſſitus, & hæret 261
Inviſis foribus. Nec nunc, cùm me vocet ultrò,
Accedam? an potiùs mediter finire dolores?
Excluſit, revocat, redeam? non ſi obſecret. Ecce
Servus non paulò ſapientior. O Here; quæ res 265
Nec modum habet neque conſilium, ratione modoque
Tractari non vult. In amore hæc ſunt mala: bellum
Pax rurſum. Hæc ſi quis tempeſtatis propè ritu [664]
Mobilia, & cæcâ fluitantia ſorte, laboret
Reddere certa: ſibi nihilo plus explicet, ac ſi 270
Inſanire paret certâ ratione modoque.
Quid? cùm Picenis excerpens ſemina pomis
Gaudes, ſi cameram percuſti fortè; penes te es?
Quid? cum balba feris annoſo verba palato;

Si offers poma irato puero, reſpuit. Accipe, mi puſille, inquies: *ille abjicit. Quòd ſi deneges, efflagitat. In quo differt amator expulſus, cum animo pugnat; redeat* nè acceſſitus, *an non,* eò *quo reverſurus fuerat* etiam *non revocatus: nec recedit ab infeſta januâ: Quamvis me modo ſponte accerſat, an ibo? an finem doloribus conquiram? Repulit:* jam *accerſit:* an revertar? *minimè licet precetur. En famulus longè prudentior. O domine, conſilio & ratione haud geritur negotium modo & ratione carens. In amore hæc ſunt incommoda: bellum* ac *deinde pax. Iſta ſi quiſpiam firma reddere nitatur,* quæ *tempeſtatis inſtar incerta* ſunt, *atque cæco impetu moventur:* is *non magis proficiat, quam ſi velit deſipere certâ ratione & modo. Ecquid? cum Picenis pomis ſemina detrahens lætaris, ſi caſu ferias* tectum *convexum:* an *tui es compos? Quid? quando ſenili palato molliculas voces finges,*

ANNOTATIONES.

258. *Porrigis irato puero, &c.*] Comparat actiones amatoris cum actionibus pueri.

259. *Amator Excluſus.*] Ex Terentii Eunuch. Sc. 1. ubi Phædria expulſus à Thaide meretrice, ac poſt accerſitus ita ſecum agit ac deliberat:

Quid igitur faciam? non eam? nè nunc quidem
Cum accerſor ultro? an potiùs ità me comparem
Non perpeti meretricum contumelias?
Excluſit: revocat: redeam? Non ſi me obſecret.

Perſ. Sat. 5. v. 171.

Nunc ferus & violens, ac ſi vocet, haud mora, dicas:
Quidnam igitur faciam? ne nunc, cum accerſat & ultro
Supplicet, accedam?

261. *Hæret Inviſis foribus.*] Odit & averſatur januam, ubi repulſam tulit, nec tamen ab eâ poteſt diſcedere. Vide Perſ. mox. cit.

263. *An potiùs mediter finire dolores?*] Perſ. cit.

. . . . *finire dolores*
Præteritos meditor.

265. *Servus non paulò ſapientior.*] Parmeno ſervus Phædriæ juvenis amatoris, ipſo quidem hero ſuo longè ſapientior.

Quæ res Nec modum habet, &c.] Ex Terentio cit.

Here, quæ res in ſe neque conſilium neque modum
Habet ullum, eam conſilio regere non potes.
In amore hæc omnia inſunt vitia, injuriæ,
Suſpiciones, inimicitiæ, induciæ,
Bellum, pax rurſum. Incerta hæc ſi tu poſtules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quam ſi des operam ut cum ratione inſanias.

Plutarch. amant, oderunt: eumdem abſentem deſiderant, præſentem metuunt: adulantur, convicia dicunt: pro amato moriuntur, occidunt: optant non amare, abſtinere amore nolunt, &c. Vide Plaut Ciſt. Sc. 4. *Credo ego, &c.*

272. *Quid? cùm Picenis, &c.*] Alias amantium ineptias confert cum puerorum nugis. Nimirùm ſolebant amatores pomi ſemina ſeu grana primoribus digitis preſſare & in altum ejaculari, quæ ſi cameram ſive lacunar triclinii contigiſſent, velut felix augurium accipiebant: ſeque rem concupitam ſperabant aſſecuturos. Vide Jul. Poll. lib. 9. cap. 7.

Picenis.] Synecd. pro quibuslibet malis ac pomis, laudabantur verò illa quæ proveniebant in Piceno Italiæ regione, quæ modo complectitur Marchiam Anconitanam & partem Aprutii.

273. *Gaudes, ſi cameram, &c.*] Ineptè & pueriliter exultas leni ac futili de causâ, an ergò ſapis.

274. *Cum balba, &c.*] Cum tu ſenex molliuſculè verba effers & pueri ad inſtar balbutiendo pronuncias, blanditiarum causâ, ad captandam puellæ benevolentiam. Tibul.

Et tibi blanditias tremulâ componere voce.

Ædifi-

Quid? cum balba feris annoſo verba palato;
Ædificante caſas qui ſanior? adde cruorem 275
Stultitiæ, atq; ignem gladio ſcrutare: modo inquam,
Hellade percuſsa Marius cùm præcipitat ſe; [665]
Cerritus fuit, an commotæ crimine mentis
Abſolves hominem, & ſceleris damnabis eundem,
Ex more imponens cognata vocabula rebus? 280
Libertinus erat qui circum compita ſiccus;
Lautis manè ſenex manibus currebat: & unum,
Quid tam magnum? addens, unum me ſurpite morti;
Diis etenim facile eſt, orabat; ſanus utriſque
Auribus atq; oculis: mentem niſi litigioſus 285
Exciperet dominus, cum venderet. Hoc quoque vulgus [666]

Quid? quando ſenili palato molliculas voces finges, num ſapientior es puero *domunculas extruente? adjunge ſanguinem dementiæ; & flammam enſe rimare.* Dic verò *Marius nuper Hellade occisà præcipitem ſe dans, fuitne furioſus? utrum inſaniâ laboraſſe illum negabis; ac ſceleratum ipſummet affirmabis; proxima, ut fit, appellatione res* quaſque *deſignans? Erat libertinus* quidam *vetulus mane jejunus diſcurrens per plateas, manibus lautis: atque* ita *precabatur: unum me, (quid tam magnum? aiebat) unum* inquam, *ab interitu vindicate, O Dii; nam poteſtis.* Is *aures ambas & oculos integros habebat: at mentem exciperet cum venumdans herus, ſi lites fugiſſet, atque hoc etiam* hominum.

ANNOTATIONES.

Perſius ſimile quid habet, Sat. I. v. 33.

Ranciaulum quiddam balba de nare locutus.
Phyllidas, Hypſipylas, vatum & plorabile, ſi quid
Eliquat ac tenero ſupplantat verba palato.

275. *Adde cruorem Stultitiæ.*] Verùm amor non tantùm facit inſanos, ſed & crudeliter furioſos. Nam ad cædes etiam perpetrandas impellit & cogit.

276. *Ignem gladio ſcrutare.*] Pythagoricum illud ſymbolum ac præceptum erat; *Ignem gladio ne fodito*, id eſt, hominis, præſertim verò potentis iram jam ardentem ne magis accende & move; Diog. Laert. lib. 8. Hic Horatius innuit, cum qui jam gravi affectu ceu amore abreptus, alio inſuper affectu ceu irà commovetur, omninò inſanire, imò ad quodvis patrandum facinus & crimen accing.. Sic Marius nuper, inquit, Helladem puellam quam deperibat, præ irâ & zelotypiâ trucidavit; ac deinde ſemetipſum præ dolore præcipitavit. Rem ſuo tempore videlicet factam Poeta commemorat.

278. *Cerritus.*] Quaſi Cereritus, id eſt, à Cerere perculſus & in furorem actus.

An commotæ crimine mentis, &c.] Urget valde hæc ratio: an, inquit Stertinius, mavis iſtum hominem ſceleratum dicere, quam fateri inſanum? verùm quoquo modo reſpondeas, nihil proficis: ſi quidem improbus quilibet inſanit.

281. *Libertinus erat*, &c.] Jam ſuperſtitioſos aggreditur, omnemque ſimul religionem deridet.

Circum compita.] In compitis coli Penates juſſerat Auguſtus.

Siccus manè ſenex, &c.] Singulæ voces advertendæ animum tranquillum & hoc magis ſuperſtitioſum notantes.

282. *Lautis manibus.*] Ritè omnia peragit, puraſque manus ad deos tollere ſatagit, fatue tamen.

283. *Quid tam magnum?*] Quid hoc diis magnum & difficile? unum ſcilicet hominem morti eripere. Alii leg. *quidnam magnum?* Alii vulgò, *quiddam magnum addens.* Verùm noſtra lectio clarior, ac meliorem ſenſum gignit.

Unum me ſurpite morti.] Immortalitatem concedite mihi veſtrum obſervantiſſimo. Huc pertinet verus etymon vocis *ſuperſtitio*, cujus meminit Cic. 2. de Nat. Deor. n. 72. *Qui totos dies precabantur & immolabant, ſui ut liberi ſibi ſuperſtites eſſent, ſuperſtitioſi ſunt appellati: quod nomen poſtea latius potuit.* Contrà tamen pugnat Lactant. lib. 4. de verâ Sap cap. 28. Saltem liquet ſuperſtitionis vocabulum olim aptatum iis hominibus qui ſuperſtites eſſe cupiebant vehementiùs, mortem abhorrentes pluſculum, & vitam à Diis enixe flagitantes.

285. *Mentem niſi litigioſus Exciperet dominus*, &c.] Id eſt, libertinus ille ſive libertus, ſanus quidem erat corpore, at mente nequaquam: Quocirca ſi eum adhuc ſervum dominus vendidiſſet, vitium mentis dicere debuiſſet ementi, ſi lites habere cum eo nollet, atq; adeò ſanum affeverans, mentem debebat excipere Cic. Offic. 3. n. 91. *In mancipio vendendo dicenda illa vitia, quæ niſi dixeris, redhibeatur mancipium jure civili.* Vide Gell. lib 4. cap. 2. ubi ſic ſcribit; *In edicto Ædilium Curulium, qua parte de mancipiis vendundis cautum eſt, ſcriptum ſic fuit: Titulus ſervorum ſingulorum ut ſcriptus ſit curato, ita uti intelligi rectè poſſit quid morbi vitiique cuique ſit, &c.* Unde ſi morboſum aut vitioſum noxave non ſolutum ignoraſſet emptor, redhibere poterat ex lege.

Chryſippus ponit fœcundâ in gente Meneni.
Jupiter, ingentes, qui das adimiſque dolores,
Mater ait pueri menſes jam quinque cubantis,
Frigida ſi puerum quartana reliquerit, illo 290
Manè die, quo tu indicis jejunia, nudus
In Tiberi ſtabit, caſus medicuſve levarit
Ægrum ex præcipiti; mater delira necabit [667]
In gelidâ fixum ripâ, febrimque reducet. 294
Quone malo mentem concuſſa? timore deorum.
Hæc mihi Stertinius ſapientum octavus amico
Arma dedit, poſthac ne compellarer inultus,
Dixerit inſanum qui me, totidem audiet, atque

genus recenſet Chryſippus in numeroſo Menenii grege. Mater pueri à quinq; menſibus ægrotantis ita orabat: O Jupiter, qui magnas ægritudines immittis & auſers, ſi frigida quartana reliquerit meum hunc *filiolum, nudus in Tiberi ſtabit mane, qua die tu jejunia præſcribis,* itaq; ſeu *caſus ſeu medicus ægrotum è periculo liberaverit, veſana parens in frigido litore ſtatuet, ac revocata febri interimet. Ecquo morbo mente affecta? metu numinum.* DAMASIP. ad Horat. *Iſta mihi* velut *amico dedit arma Stertinius ſapientum octavus, ne deinceps impunè* dicteriis *inceſſerer. Quiſquis me dementem appellarit, pariter* à me *vocabitur*;

ANNOTATIONES.

286. *Hoc quoque vulgus,* &c.] Hanc ſuperſtitioſorum turbam accenſet Chryſippus numeroſæ genti ac multitudini inſanorum ſive ſimilium Menenii. De Chryſippo lib. 1. Sat. 3 v. 127.

287. *Fœcundâ in gente.*] Sap. *ſtultorum infinitus eſt numerus.*

Menenî.] Hic parùm integræ ſanæve mentis vivebat Horatii tempore, ſuperſtes unus ex illâ Meneniorum familiâ pridem celebri quamvis plebeiâ. Notus in primis extitit Agrippa ille Menenius, qui ſolerti Membrorum ac ventris diſſidentium apologo, patres & plebem alienatos in concordiam reduxit. Tit. Liv. lib. 2.

288. *Jupiter, ingentes,* &c.] Aliud ſuperſtitionis genus & exemplum. Mater ſtultè votum facit, ac ſtultiùs adimplet. Vovet pro incolumitate filii; voti rea incolumem ipſa enecat.

290. *Frigida quartana.*] Ex atra bile quartana febris proficiſcitur: atq; hujus paroxyſmo incipiente, totum corpus frigore & horrore concutitur.

291. *Illo die quo,* &c.] Die nempè Jovis, quo jejunia indicebantur à Magiſtratibus ac Sacerdotibus, quæ à populo in Jovis honorem obſervanda erant. Morem certe hunc hauſerant à Judæis, Chaldæis, Ægyptiis, quorum ingens erat Romæ numerus Illi enim ad ſolemnes feſtos ſe jejuniis præparabant, ut & hodie Chriſtiani.

Nudus In Tiberi ſtabit.] Quaſi ut toto ablutus corpore, hinc purior ad Jovis ſacra procederet: Is veterum mos erat ſuperſtitioque. Virgil. Æn. 4.

Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.

Juvenal. Sat. 6. v. 521.

Hybernum fractâ glacie deſcendet in amnem:
Ter matutino Tiberi mergetur, & ipſis
Verticibus timidum caput abluet,

Perſ. Sat. 2. v. 15.

Hæc ſanctè ut poſcas, Tiberino in gurgite mergis
Manè caput bis terque, &c

292. *Caſus medicuſve levarit.*] Sæpiùs enim parùm valet Medici induſtria adversùs quartanam: quæ proinde vocatur *medicorum opprobrium.*

293. *Mater delira necabit.*] Veſana mater voti ſe religione putans obſtringi ad ſtatuendum eum nudum in gelido flumine, reducet febrim depulſam, & filium enecabit.

295. *Timore deorum.*] Cic. de Nat. Deor. 1. n. 118. *In ſuperſtitione ineſt timor inanis deorum: religio deorum cultu pio continetur.*

296. *Hæc mihi Stertinius,* &c.] Damaſippus ſermonem finiens, hæc ego documenta, inquit, hauſi & accepi à Stertinio, qui ſane meretur annumerari ſeptem Græciæ ſapientibus. Quæ verò illa? (adverte quam acre ludibrium) nimirùm tota ſapientiæ Stertinii laus in eo eſt, quod omnes ſtultos eſſe docuerit.

Sapientum octavus.] Sic Juvenal. Sat. 2. v. 40.
Tertius è cœlo cecidit Cato.

De ſeptem illis viris ſapientiæ fama inclytis, ita Cic. de finibus 2. n. 7. *Septem illi non ſuo, ſed populorum omnium ſuffragio nominati ſunt.* Non conſentiunt omnes de ſingulis tamen; at quatuor hi ab univerſis agnoſcuntur: Thales Mileſius, Bias Prieneus, Pittacus Mityleneus, Solon Athenienſis, quibus alii alios ſubnectunt. Ergò & iſti celebrantur, Ariſtodemus, Cleobulus, Periander, Chilo, Anaxagoras, Pythagoras, Anacharſis, Arceſilaus, &c. Vide Diogen. Laert. lib 1. Cic. 2. de leg. n. 26. *Thales ſapientiſſimus, inter ſeptem,* inquit.

297. *Ne compellarer inultus.*] O egregium ſapientiæ fructum! imò ridiculam vanitatem! non deinceps inultus compellabitur ipſe ſtultus, quippe qui pariter alios poſſit ſtultos vocare, didiceritque fere omnes inſanire; unde conviciant conviciari queat.

Respicere ignoto discet pendentia tergo.
Stoice, (post damnum sic vendas omnia pluris)
Quâ me stultitiâ (quoniam non est genus unum) [668]
Insanire putas? ego nam videor mihi sanus.
Quid? caput abscissum demens cùm portat Agave
Nati infelicis, sibi tum furiosa videtur?
Stultum me fateor (liceat concedere veris) 305
Atq; etiam insanum: tantum hoc edissere, quo me
Ægrotare putes animi vitio. Accipe: primùm
Ædificas: hoc est, longos imitaris, ab imo
Ad summum totus moduli bipedalis: & idem
Corpore majorem rides Turbonis in armis 310
Spiritum & incessum. Quî ridiculus minus illo?
An quodcunque facit Mecænas, te quoq; verum est,
Tanto dissimilem, & tanto certare minorem?
Absentis ranæ pullis vituli pede pressis [669]

monebiturque advertere pendentia dorso aversò. HOR. *O Stoice, post jacturam* bonorum, *ita venundes cuncta pluris:* dic verò, *quandoquidem diversæ sunt insaniæ genera, ecquo me laborare autumas? enimverò sapere me existimo.* DAMAS. *Quid? Furens Agave miserè filii caput gestans amputatum,* num *se credit insanire?* HOR. *Fatebor quod res est; concedo me dementem, imò & vesanum: at saltem doce, quâ me animi noxâ affectum arbitreris.* DAMASIP. *Audi: ædes quidem construis: id est, tu à vertice ad calcem vix duos pedes altus æmularis proceros: ipsique armati Turbonis animum & gressum corpore majorem deridens, quomodo* videare *minus illo ridiculus? Quicquid* autem *præstat Mecænas, an expedit te certatim moliri tanto disparem & inferiorem?* Sic profectò fabulantur: *absentis ranæ pullis vituli pede contritis,*

ANNOTATIONES.

299. *Ignoto discet pendentia tergo.*] Nimirùm fabulatus est Æsopus homines duas habere peras hinc & illinc pendentes: in anteriore aliena reponi vitia, propria verò in posteriore quæ à tergo est; quo fit ut illa facile videant, hæc non ita. Sensus itaque est; discet scrutari & cognoscere propria vitia quæ ignorabat. Catull. carm. 22.

Sed non videmus manticæ quod in tergo est.

Perf. Sat. 4.

Sed præcedenti spectatur mantica tergo.

Non absurdus omninò, sed aprosdionysus qui locum hunc interpretetur ex verbis anteà positis, *caudam trahat*; hoc sensu: discet ille pendere sibi alligatam tergo caudam, insaniæ videlicet indicem ac probrosam notam. Vide ibi, si vacat & libet, v. 53.

300. *Stoice, post damnum,* &c.] Abhinc ad satiræ finem Horatius cum Damasippo colloquitur.

Sic vendas omnia pluris, &c.] Ironica prorsus apprecatio: faxint dii ut quæstuosâ negotiatione resarcias priora damna jacturasq; olim factas: quandoquidem ex inope tam sapiens evasisti, ac tot sapientiæ arcana mihi revelasti. At cum me insanum tam asseveranter pronunties, quî fit ut sanus ipse mihi videar?

303. *Quid? caput abscissum,* &c.] Tibi nempè sanus videris: nec tamen sanus es. Enimverò in propriis cæcutimus. Dic amabo, nunquid Agave se furere noverat cùm maxime fureret?

Agave.] Hæc cum aliis Bacchantibus Orgia peragens Pentheum filium sacra illa contemnentem, & ad ea curiosius & contra fas penetrantem, Bacchi furore incitata discerpsit, abscissumque caput quasi ovans thyrso circumtulit, rata se occidisse immanem aprum, vel, ut alii scribunt, vitulum. Vide Ovid. Metam. 3. & Perf. Sat. 1. V. 100. & quæ annotavi lib. 2. Od. 19. v. 14.

305. *Stultum me fateor.*] Victus istâ ratione Horatius fatetur quod antè negabat; inquirit tamen quæ sua sit ægritudo, quod animi vitium. Quæ quidem Damasippus ipsi edisserit.

308. *Ædificas.*] Hoc primum; edificandi libidine vexaris, magnates ambitiose æmulatus.

Longos imitaris. Ludus est in ambiguâ voce *longos*. Tu pusillus magnos, tenuis & modicos bonis opulentos ac divites vis imitari stulte quidem: ædes moliris facultatibus majores.

309. *Moduli bipedalis.*] Minima certè hæc est humani corpusculi mensura. Vide Plin. lib. 7. cap. 16.

310. *Turbonis.*] Gladiator ille statura exiguus erat, cæterum grandis animo, incessu, actione.

312. *An quodcunque facit Mecænas,* &c.] Hic in Esquiliis sumptuosas ædes hortosque magnificos tunc temporis moliebatur.

314. *Absentis ranæ pullis,* &c.] Æsopi fabula est, quam Phædrus paulò immutavit.

unum effugisse. Is verò matri edisserit, quâ ratione immanis bestia consanguineos oppresserit. Illa sciscitatur, ecquanta? atque intumescens quærit, *an ergò tanta esset? Major dimidio. An sic? Cumq; plus & plus intumesceret; ait* pullus: *Etiamsi diffregeris te, haud par fueris. Imago ista non valde tibi dissimilis. Adde jam carmina: (id est, oleum igni appone) quæ si condit sapiens quisquam, tu quoq; sapis* illa *faciens. Taceo iracundiam graviorem;* (HORAT. *Ohe satis est,*) *nitorem facultates excedentem,* (HORAT. *O Damasippe, verum satage dumtaxat tuarum*) *amores sexcentarum puellarum totidemque puerorum.* HORAT. *O stultorum maxime, indulge denique minori.*

Unus ubi effugit, matri denarrat ut ingens 315
Bellua cognatos eliserit. Illa rogare,
Quantane? num tandem, se inflans, sic magna fuisset?
Major dimidio. Num tanto? cùm magis atque
Se magis inflaret; non, si te ruperis, inquit,
Par eris: hæc à te non multum abludit imago. 320
Adde Poemata nunc: hoc est, oleum adde camino:
Quæ si quis sanus fecit, sanus facis & tu.
Non dico horrendam rabiem; (jam desine) cultum
Majorem censu, (teneas Damasippe tuis te)
Mille puellarum, puerorum mille furores. 325
O major tandem parcas insane minori.

ANNOTATIONES.

321. *Adde poëmata.*] Apud Stoicos pridem, ut & plerumque apud alios, & etiamnùm, vix benè sani poëtæ habiti sunt. Epist. ad Pisones, v. 296.

Excludit sanos Helicone Poëtas Democritus.

Oleum adde camino.] Proverbium est. Indicat hîc hominem jam fortè insanum, si versus faciendi prurigine insuper titillatur, duplici insaniâ laborare.

323. *Horrendam rabiem,* &c.] Patientiam imprimis colebant Stoici: cultum verò corporis & nitorem vestium negligebant. Duo his contraria Damasippus objicit Horatio. Quæ quidem ipse non diffitetur. Nam iracundam seu *irasci facilem* se innuit, tum in Epist. ult. lib. 1. tum alibi non semel; *cultum verò* mundiorem atque *majorem censu* etiam declarat, lib. 1. Sat. 6. v. 78.

Jam desine.] Hæc & sequentia quædam iracundulus reponit Horatius, crebro, Damasippum interpellans, tam lepidè quàm salsè.

324. *Teneas Damasippe tuis te.*] Tua vitia discute, non mea.

325. *Mille puellarum,* &c.] Erat enim libidinosus admodùm atque *in Venerem putris,* ut loquitur Pers. Sat. 5.

326. *Major tandem parcas,* &c.] Cùm sis maximè insanus, mihi parce minus te insano.

SATIRA IV.

Præcepta culinaria Epicureorum quorundam salsè irridet.

HORAT. *Unde* venit, & *quò* vadit *Catius?* CAT. *Tibi respondere non licet mihi per tempus, cupienti*

UNDE, & quò Catius? Non est mihi tempus aventi [670]

ANNOTATIONES.

1. *Unde, & quò,* &c.] Quemadmodum Satira præcedenti falsos & adulterinos Stoicos sub Damasippi personâ Horatius insectatus est; sic in hâc sophistas Epicureos exagitat sub personâ Catii.

Unde, & quò.] Fortuitum occursum fingit Poeta. Simile est exordium Phædri Platonici.

Catius.] Hic ipse est M. Catius Epicureus Philosophus Insuber, cujus mentionem faciunt Cicero & Quintilianus. Quintil. lib. 10. cap. 1. Ita scribit; *In Epicureis levis quidem, sed non injucundus tamen auctor est Catius.* Nempe is de rerum naturâ, & de summo bono quatuor libros scripsit; inquit Vet. Comment. teste verò Cicerone mox citando, doctrinam Epicuream latinè descripsit. Cic. lib. 15. Epist. 16. Cassium à Stoicâ ad Epicuri disciplinam translatum quasi transfugam vellicat; *Ne te fugiat Catius Insuber Epicureus,* &c. . . . . . *Jam biennium aut triennium est, cum virtuti nuncium remisisti delinitus illecebris voluptatis.* Epist. 18. seq. *Ubi igitur, inquies, philosophia? Tua quidem in culina, mea molesta est.* Rescribens autem Ciceroni Cassius eod. lib. Epist. 19. sic habet:

Ponere

Ponere signa novis præceptis, qualia vincant
Pythagoram, Anytique reum, doctumque Platona. [671]
Peccatum fateor: cùm te sic tempore lævo
Interpellârim: sed des veniam bonus, oro. 5
Quod si interciderit tibi nunc aliquid, repetes mox;
Sive est naturæ hoc, sive artis; mirus utroque.
Quin id erat curæ, quo pacto cuncta tenerem;
Utpote res tenues tenui sermone peractas. 9
Ede hominis nomen; simul an Romanus, an hospes.
Ipsa memor præcepta canam: celabitur auctor.

notare nova documenta, quæ supergrediantur Pythagoram, & accusatum ab Anyto, atq; eruditum Platonem. HOR. *Confiteor erratum, quod te avocârim horâ tam importunâ: sed precor, indulge benignus; si enim excidat tibi modò quidpiam, seu illud pendet à naturâ seu ab arte, revocabis facile cum utrâque polleas.* CAT. *Imò satagebam ut singula retinerem quippe subtilia subtili dictione comprehensa.* HOR. *Eloquere nomen viri: pariterque dic; an Romanus* sit *an externus.* CAT. *Præcepta quidem recitabo memoriter:* at *reticebo auctorem.*

ANNOTATIONES.

Non mehercule in hac meâ peregrinatione quidquam libentius facio, quam scribo ad te. Videor enim cum præsente loqui & jocari. Nec tamen hoc usu venit propter spectra Catiana: pro quo tibi proxima epistola tot rusticos Stoicos regeram, ut Catium Athenis natum esse dicas . . . . difficile est hominibus persuadere τὸ καλὸν δι' ἀυτὸ αἱρετὸν esse: *ἡδονὴν verò & ἀταραξίαν virtute, justitiâ, τῷ καλῷ parari; & verum & præterea probabile est. Ipse enim Epicurus, à quo omnes Catii & Amafinii mali verborum interpretes proficiscuntur, dicit; ὀυκ ἔςιν ἡδέως ἄνευ τοῦ καλῶς καὶ δικαιῶς ζῆν. Itaque & Pansa, qui ἡδονὴν sequitur, virtutem retinet: & ii qui a nobis φιληδονοι vocantur, sunt φιλόκαλοι καὶ φιλοδίκαιοι; omnesque virtutes & colunt & retinent.* Ex quibus intelligitur doctrina Epicuri quidem sana & quorundam Epicureorum, è quorum se esse numero Cassius ille ostendit: insana verò aliorum plurimum, inter quos iste Catius, quem hic subsannat Poeta. Hi nimirùm ad corporis voluptates perperàm referebant quicquid Epicurus tribuebat voluptati dumtaxat ei quam animus è virtute percipit ac metit. Vid. Sat. 8. seq.

Non est mihi tempus, &c.] Interpellantem amovet & amandat, quasi rem gravem moliatur anxiè, dum culinæ mysteria pertractat.

2. *Ponere signa.*] Hæc *σημεῖα καὶ μνήματα* vocat Plato in Cratylo; & certè non minus per imagines quàm per literas rerum memoria conservatur. Vide Cicer. 3. ad Heren. Senec. Epist. 6.

Qualia vincant Pythagoram.] Talia sunt hæc documenta, ut pluris æstimanda videantur, quam quæ scripsere Pythagoras, Socrates, Plato; quocirca laboro ne quid memoriâ effluat, ait Catius.

3. *Pythagoram.*] Samo insula oriundus ille floruit ante Christum annis fermè sexcentis, discendi cupidus ad Ægyptios & Babylonios se contulit. Diog. Laert. lib. 8. venit in Italiam regnante Tarquinio Superbo; eamq; regionem quæ magna Græcia dicta est, privatim & publice exornavit præstantissimis institutis & artibus. Cùm verò doctrina ejus longe lateque flueret, permanavit in Urbem Romam. Hæc Cicero Tusc. 1. n. 38. Tusc. 4. n. 2. Tusc. 5. n. 10. de eo jam anteà lib. 1. Od. 28. & Epod. 15.

Anytique reum.] Socratem, quem reum egerunt Anytus quidam dives, Melitus poëta, & Lycon orator, quasi male de Diis sentientem. Alia ab aliis accusationis capita referuntur. Invidiâ & calumniis oppressum constat. *Quæ verò publicè damnarat Atheniensium civitas; publice luxit;* atque in ejus accusatores indignationem & ultionem convertit; ut scribit S. August. de civ. Dei, lib. 8. cap. 3. Vide Lactant. lib. 5. cap. 15. Platon. Apologiam Socratis; Apul. de Asino Aur. lib. 10. Athen. lib. 13. Nec prætermitte Cicer. tum variis locis, cum præcipuè Tusc. 1. n. 71. *Socrates,* inquit, *impiis damnatis sententiis . . . . cum jam in manu mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est ut non ad mortem trudi, sed in cœlum videretur ascendere.* De Socrate jam dixi non pauca lib. 3. Od. 21.

Platona.] Hic Socratis auditor, magistro par aut major evasit, *divini* etiam consecutus elogium; facundus adeò & eloquens, ut Platonice locuturum fuisse Jovem, si Græce loqui voluisset, vulgò dicerent, Cœlebs, & castus vixit ad annum ætatis 81. teste D. August. Vide Sat. præced. v. 11. annot. Item Cœl. Rhodig. lib. 22. cap. 4. lib. 30. cap. ult. & alibi sæpe.

7. *Mirus utroque.*] Memoriâ valens tum naturali tum artificiali, ac mirum in modum solers. Ita nempe Catio blanditur assentaturque, ut impellat ad dicendum.

11. *Celabitur auctor.*] Videlicet eò quòd Epicuri nomen erat vulgò odiosum; inquiunt. Verùm quid hæc ad Epicurum præcepta attinent?

Cura ut apponas ova figuræ oblongæ, utpote gratioris saporis, atque rotundis candidiora. Etenim duriora continent masculum vitellum. Brassica in arido solo educata suavior est suburbanâ. Certè *nihil est magis exuccum horto sæpe rigato. Si tibi hospes inopinanti advenerit serò, ne gallina durior palato malignè reluctetur, memento* adhuc *spirantem perfundere Falerno* aquâ *diluto : id mollicul⟨u⟩m reddet. Præstantem naturam habent fungi in pratis nascentes, alii non tuto comeduntur. Ille æstates sanas traducet, qui finiet prandia moris nigris ex arbore decerptis ante solem ardentem.*

Longa quibus facies ovis erit, illa memento,
Ut succi melioris, & ut magis alba rotundis [672]
Ponere : namq; marem cohibent callosa vitellum.
Caule suburbano, qui siccis crevit in agris, 15
Dulcior. Irriguo nihil est elutius horto.
Si vespertinus subito te oppresserit hospes,
Ne gallina malum responset dura palato,
Doctus eris vivam misto mersare Falerno :
Hoc teneram faciet. Pratensibus optima fungis
Natura est : aliis malè creditur. Ille salubres 21
Æstates peraget, qui nigris prandia moris [673]
Finiet, ante gravem quæ legerit arbore solem.

ANNOTATIONES.

12. *Longa quibus,* &c.] Incipit Catius edisserere. Sunt qui velint ridiculum exhibere Catium quod statuat omnia convivalibus præceptis optimorum auctorum diffidentia ; plusque consulat palatoquàm valetudini. Verùmtamen quædam affert satis probabilia & vera. Ergò ridiculus ille potiùs quod rem futilem, puta culinariam, ut jam dixi, tam studiosè anxieque moliatur, quàm alii res quasque gravissimas.

Longa quibus facies ovis erit, &c.] Ab ovis epulas incipiebant veteres. Vide lib. 1. Sat. 3. v. 6.

13. *Ut succi melioris.*] Plin. lib. 10. cap. 52. *Quæ oblonga sunt ova, gratioris saporis putat Horatius. Fœminam edunt quæ rotundiora gignuntur : reliqua marem.* Columel. pariter scribit : *Cum volet quis mares excludi, ova longissima & acutissima subjiciet : et rursus cum fœminas, rotundissima.* Contrarium verò his omninò docet Aristot. Histor. Animal. lib. 6. nimirùm rotundis & obtusis ovis mares, longis & acutis fœminas produci. Vide Cœl. Rhodig. lib. 27. cap. 17. ubi ex Avicenna & Alberto sic habet ; *ex orbiculari ovo brevique progignitur mas : ex oblongis acutisve fœmina. Ipsum hoc comprobat experimentum ; et suffragatur ratio : si quidem virtutis perfectio in masculinis ovis ambit æqualiter, et continet extrema. At in fœmininis à centro longius abit materia, in quo est vitalis calor : hoc verò plane imperfectionis argumentum est.* Certi tamen nihil est in istis. Nam & è longioribus ovis mares excluduntur.

14. *Callosa.*] Densiora proindeq; duriuscula ; veluti callo obducta. Itaque callus ovi est putamen sive testicula ; alii intelligunt albumen : sed perperam.

15. *Caule suburbano,* &c.] Sive quod siccum solum caulibus est aptum ; seu quod irrigatio frequentior terræ succum ac bonitatem eluit, detergit, demit. Porrò suburbanos hortos tenent olitores, eosq; rigant crebriùs. Sic enim celeriùs & copiosiùs olera gignuntur, sed minus bona.

19. *Vivam misto mersare Falerno.*] Fit tenerior gallinæ caro, si adhuc palpitans submergatur aquâ frigidâ ; magisq; si mista vino vel aceto ; si etiam fortiùs repercutiuntur includunturque spiritus naturales quorum intus actio carnis partes dirimit. Lambinus aliam docet rationem teneram efficiendi gallinam. *Sume,* inquit, *quodlibet lapathi genus : hanc herbam in ollam, in quâ gallinam seu quaslibet alias carnes coquere volueris, imponito : hoc teneras faciet.*

20. *Pratensibus optima fungis Natura est.*] Certè aperto aëre crescentia quælibet meliora sunt : fungos verò ubique reperiri alios bonos, alios malos etiam constat. Vide Plin. lib. 22. cap. 23. ubi sic habet ; *Quæ voluptas tanta ancipitis cibi? Familias nuper interemere fungi, & tota convivia, Annæum Serenum præfectum Neronis vigilum, & tribunos & centuriones.* Corn. Tac. Ann. 13. & Senec. Epist. 63.

22. *Qui nigris prandia moris Finiet.*] Imò, teste Galeno, quod facilè corrumpantur mora, noxia sunt post alios cibos sumpta ; initio verò cœnæ prosunt magis. Aliter locum hunc intelligere possumus, ex more veterum, qui levem & modicum dumtaxat cibum manè capiebant ; nimirùm è refrigerantibus valde moris prandium utile esse æstate, hæc & apud nos in jentaculo plerique amant.

23. *Ante gravem quæ legerit arbore solem.*] Tunc enim virtutem suam totam nocturno frigore inclusam continent teneriores fructus. Contra duriores ardore solis quasi cocti & perfecti ex arbore decerpi debent fervente potissimùm die.

Aufidius forti miſcebat mella Falerno,
Mendosè : quoniam vacuis committere venis 25
Nil niſi lene decet ; leni præcordia mulſo
Prolueris meliùs. Si dura morabitur alvus,
Mitulus & viles pellent obſtacula conchæ, [674]
Et lapathi brevis herba : ſed albo non ſine Coo.
Lubrica naſcentes implent conchylia lunæ. 30
Sed non omne mare eſt generoſæ fertile teſtæ.
Murice Baiano melior Lucrina peloris.

Aufidius mel immiſcebat Falerno valentiori, malè quidem : nam vacuis venis nihil debet infundi niſi dulce. Viſcera ſuavi melicrato perfundes aptius. Si piger ac durus fuerit venter, obices removebunt mitulus & conchæ viliores, & rumex herba foliis *brevioribus, ſed non abſque albo Coo. Luna creſcens implet conchylia fluentia. Sed non mare quodlibet profert optima teſtacea. Baiano murice præſtat peloris Lucrina.*

ANNOTATIONES.

24. *Aufidius.*] Ejus meminit Plin. lib. 10. cap. 20. *Mar. Aufidius Lurco ſaginare primus inſtituit pavones, circa noviſſimum piraticum bellum : ex eoque quæſtu reditus ſeſtertium ſexaginta millia habuit.*

Forti miſcebat mella Falerno.] Jam antè eſt obſervatum Sat. 2. huj. lib. v. 15. ſolitos veteres inchoare convivia à promulſide ſeu potione mulſi, id eſt, vini cum melle mixti, à mulcendo factum nomen, quod venas mulceat lenitate ſuâ. Varro de re ruſt. lib. 3. cap. 16 *Venit favus ad altaria, & mel ad principia convivii.* Porrò mulſi potionem confectam interdum apponebant : aliquando vinum & mel ſeparatim ; ut conviva utrumq; temperans, ſibi mulſum arbitrio quiſq; ſuo faceret. Mulſum laudat Plin. 22. cap. 24. *Multi ſenectam longam mulſi tantum nutritu toleravere, neque alio ullo cibo, celebri Pollionis exemplo. Centeſimum annum excedentem eum D. Auguſtus hoſpes interrogavit, quânam maxime ratione vigorem illum animi corporiſque cuſtodiſſet. At ille reſpondit : intus mulſo, foris oleo.*

25. *Mendosè : quoniam vacuis,* &c.] Imò benè. Quippè ex cit. mox Plin. *Mulſum ex veteri vino utiliſſimum, facillimeque cum melle concorporatur, quod in dulci nunquam evenit. Ex auſtero factum non implet ſtomachum, neq; ex decocto melle, minuſq; inflat, quod ferè evenit. Appetendi quoque revocat aviditatem cibi.* Vide Dioſcorid. lib. 5. cap. 16. & Macrob. lib. 7. cap. 12.

26. *Leni præcordia mulſo Prolueris melius.*] Delicato & faſtidioſo Catii palato mulſum è Maſſico leniori placuiſſet magìs quàm è forti Falerno : cujus tamen auſteritas melle & quâdam vetuſtate mitigata, virtus autem adhuc ſatis vegeta roborando ſtomacho longe utilior. Docet Martialis, lib. 13. Epig. 108.

Attica nectareum turbaſtis mella Falernum.
Miſceri decet hoc à Ganymede merum.

28. *Mitulus & viles pellent obſtacula conchæ.*] Alvum duram emollient obſtructamque laxabunt mitulorum aliarumve concharum ſalſus humor, lapathi herbæ ſuccus, & vinum album ; hoc ſcilicet illis concoctis admixtum. Cornel. Celſus, lib. 2. cap. 29. *Alvum,* inquit, *movent cochleæ, garum, ſalſamenta, oſtrea, pelorides, echini, muſculi, & omnes ferè conchylæ, maxime jus earum.* Athen. lib. 3. cap. 9. *Ex conchyliis, alvo movendæ ciendoque lotio excellunt pectines, muſculi, chamæ, oſtrea.* Vide Caton. de re ruſt. cap. 158. Plin. lib. 32. cap. 9.

Mitulus.] Alii ſcribunt, *Mytilus* & *mutilus* ; piſciculus eſt è concharum genere, in arenoſis potiſſimùm locis proveniens. Martial meminit lib. 3. Epigr. 59. Non defuit qui iſto Horatii loco legerit, *mugilis.*

29. *Lapathi.*] De lapatho jam in Epod. 2. Lucilius apud Cicer. de Fin. 2. n. 24.

O lapathe, ut jactere neceſſe eſt cognitu' cui ſis.

Coo.] Cos ſive Coos, hod. *Lango,* inſula maris Ægæi Cariæ proxima, producebat vina lenia alvum ſolventia ; quæ idcirco *lubrica* vocat. Perſius Sat. 5. v. 135.

30. *Lubrica.*] Lubricantia alvum ſolventia. Alii abſurdè interpretantur polita intus & lævia. Athen. lib. 3. cit. *Oſtrea cum malva & lapatho aut piſcibus ventrem leniter ducunt.*

Naſcentes implent conchylia lunæ.] Lucilius.
Luna alit oſtrea & implet echinos ; muribu' fibras,
Et pecu addit.

Idem ſcribunt Cicero 2. de divin. n. 33. Gell. lib. 20. cap. 7. Plin. lib. 2. cap. 41. *Lunari poteſtate augeri rurſuſque minui corpora oſtrearum, conchyliorumque omnium : quin & ſoricum fibras reſpondere numero lunæ.* Verùm errorem hunc jam dudum experientia contraria diſcuſſit.

32. *Murice Baiano,* &c.] Baiani ſinûs murice melior eſt peloris capta in Lucrino lacu. De *Baiis* lib 2 Od. 18. *Murex* piſcis aculeos habens & cuſpides complures. Plin. lib. 9. cap. 33. *Firmioris jam teſtæ murices & concharum genera : in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concavis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæſis, in dorſum elatis, lævibus, rugatis, vertice muricatim intorto, &c.*

Ostrea præstantissima juxta Circæos, echini verò è Miseno proveniunt. Tarentum delicatum venditat ampliores pectunculos. Nemo sibi temerè attribuat scientiam epularum, nisi antea subtiles exploraverit sapores. Nec è mensa pisces caro pretio auferre prodest, si ignoretur quibusnam jusculum sit magis idoneum, & quibus assis excitatus *conviva jam satur in cubitum sese reponet. Aper ex Umbria & quernæ glande nutritus rotundas*

Ostrea Circæis, Miseno oriuntur echini. [675]
Pectinibus patulis jactat se molle Tarentum.
Nec sibi cœnarum quivis temere arroget artem;
Non prius exactâ tenui ratione saporum. 36
Nec satis est carâ pisces averrere mensâ,
Ignarum quibus est jus aptius, & quibus assis
Languidus in cubitum jam se conviva reponet. [676]
Umber, & ilignâ nutritus glande rotundas

ANNOTATIONES.

Lucrina peloris.] Hoc conchylium nomen habet à Peloro Siciliæ promontorio, ubi frequenter capitur: non autem à voce græcâ πελώριον *magnum*; ut scribunt quidam, ex Athenæo ante citato. Est de genere chamarum, seu ostreorum testam hiantem habentium.

Lucrina.] Lucrinus lacus, ad intimum sinûs Puteolani recessum, piscibus olim delicatissimis abundabat; at modo cœnosa est palus terræ motu facta anno 1538. De eo jam lib. 2. Od. 15.

33. *Ostrea Circæis.*] Optima capiuntur ostrea apud Circæos urbem, vel ad Circæum promontorium: quod in mare Tyrrhenum excurrit prope Circæi rudera; quæ fuit olim civitas Latii, nominata à Circe sorore Medeæ. *Circæis ostreis nec dulciora nec teneriora esse ulla compertum est*, inquit Plin. lib. 32. cap. 6. At Lucrina tamen in primis laudabantur: ut dictum est in Epod. 2. Tarentina quoque celebrat Varro, item Gellius lib. 7. cap. 16.

Miseno.] Misenum urbs & promontorium juxta Baias, dictum à Miseno Æneæ nauclero ibidem submerso & sepulto

Echini.] Echinus Gall. *Herisson*, Ang. *An Urchin or Hedge-hog*, de genere cancrorum, spinas habet pro pedibus, alius terrestris, alius marinus. Plin. lib. 9. cap. 31. Nomen habet ἀπὸ τοῦ ἔχειν ἑαυτόν, quod convolutus ita se condat & contineat, ut nullæ carnes appareant: vel ἀπὸ τοῦ μὴ δύνασθαι ἔχεσθαι, quod teneri minimè possit, ob aculeos quibus totus inhorrescit & contegitur: unde echinum vocarunt *spinosum castaneæ operculum*. Plin. lib. 27. cap. 9. *In cacumine capitula sunt echinata spinis*, inquit Martial. lib. 13. Epig. 86.

Iste licet digitos testudine pungat acutâ,
Cortice deposito, mollis echinus erit.

34. *Pectinibus patulis.*] Hi pisces Gall. *Petoncles*, Ang. *Cockles*, conchas habent serratas instar pectinis; unde nomen. Græcis κτένες vocantur dentes anteriores, item pisces isti ob allatam rationem: *patulos* dicit Horatius, ob apertum os & testam. Aristot. lib. 4. Histor. Animal cap. 4. *Testaceorum aliæ sunt patulæ ut pectines, musculi, &c.* Athen. lib. 3. cit. cap. 9, & seq. de his plura.

Molle Tarentum.] De hac urbe lib. 1. Od. 28. lib. 2. Od. 6. lib. 3. Od. 5. *molle*: vel propter aërem molliorem: vel ob purpuram & lanas exquisitas, atque luxuriam: vel à *Tereno* Sabinorum linguâ *molle* significante. Macrob. lib. 3. cap. 18.

35. *Cœnarum arroget artem.*] Est coquorum gens arrogans & fastuosa, teste Athenæo lib. 7. cap. 11. ubi refert quorumdam coquorum vanos sermones non infacetos. *Ambrosiam ego reperi: jam mortui si odorem senserint, ut reviviscant ego efficiam.* Item alius: *Si semel coquinam aptavero, quod olim apud Sirenas accidebat, id ipsum tu videbis modò contingere, præ odoris suavitate nemo poterit hac angiporti præterire viâ. Si quis autem propius accedat ad has fores; aperto statim ore stupefactus consistet, velut affixus clavis, & mutus donec aliquis accurens nares prehensas vellat.*

37. *Averrere mensâ.*] Quasi everriculo abstrahere pisces omnes in mensâ piscatoriâ expositos & venales.

38. *Quibus est jus aptius, & quibus assis.*] Qui pisces elixari debeant, & in jusculo condiri & inferri: item quos assari magis conveniat, & absque ullo condimento & jure apponi. Ex Non. Marcello, *assum in obsoniis* dicitur quod est *sine pigmento saporis alieni*; *sicut merum dicitur solum.*

39. *In cubitum jam se conviva reponet.*] Excitatâ quasi novâ fame novos cibos appetens, & ad jucunde comedendos se rursùs componens. Eum porrò discumbendi morem veterum & rationem fusè explicavi lib. 1. Od. 27. ad has voces: *& cubito remanete presso:* item lib. 1. Sat. 4. v. 86.

40. *Umber.*] Umbria Italiæ regio; inter Hetruriam, Picenum, & mare Adriaticum, Apennino monte divisa. Statius Sylv. 4. carm. 4.

. . . . *cur Tuscus aper generosior Umbro.*

Curvet

Curvet aper lances, carnem vitantis inertem.
Nam Laurens malus est, ulvis & arundine pinguis.
Vinea summittit capreas non semper edules.
Fœcundi leporis sapiens sectabitur armos.
Piscibus atq; avibus quæ natura, & foret ætas, 45
Ante meum nulli patuit quæsita palatum.
Sunt quorum ingenium nova tantùm crustula promit. [677]
Nequaquam satis in re una consumere curam.
Ut si quis solum hoc, mala ne sint vina, laboret;
Quali perfundat pisces securus olivo. 50
Massica si cœlo supponas vina sereno,
Nocturnâ, si quid crassi est, tenuabitur aurâ,
Et decedet odor nervis inimicus, at illa
Integrum perdunt lino vitiata saporem,
Surrentina vafer qui miscet fæce Falernâ 55

oneret patinas aversantis carnem flaccidam. Nec enim bonus est Laurens palustribus herbis & arundinibus saginatus. Vinea capellas haud semper facit sui bonas. Prudens requiret humeros leporis fœcundi. Ante meum gustum nemo scivit distinguere quæ natura ætasq; sit piscibus & avibus. Sunt quorum ingenium novas duntaxat placentas excogitat. Non sufficit unam rem curare: quemadmodum si quispiam hoc tantùm satagat ut vinum sit exquisitum, parum sollicitus quo oleo pisces inungat. Si aperto aëri exponas vina Massica, quicquid crassi inest expurgabitur nocturnâ aurâ, & abigetur odor infestus nervis: illa vero lino percolata omnem amittunt saporem. Qui vinum Surrentinum Falerna fæci scite infundit,

ANNOTATIONES.

41. *Curvet aper lances.*] Pondere scilicet magno. Integros enim apros olim appositos docet Juvenalis Sat. 1. v. 140.

. . . . . . *quanta est gula, quæ sibi totos*
Ponit apros, animal propter convivia natum?

42. *Laurens malus est.*] Insipidus est aper ex agro Laurenti paludoso: quem idcircò ranis aptiorem dicit Martialis lib. 10. Laurentes agri & populi Lavinio proximi fuere, versùs oram Tyrrheni maris. Virgil Æneid. 10. n. 707.

. . . . *de montibus altis*
Actus aper (multos Vesulus quem pinifer annos
Defendit, multosque palus Laurentia) sylvâ
Pastus arundinea.

43. *Vinea summittit capreas, &c.*] Non semper gustui grata est caro caprearum & capreolorum vitis palmitibus nutritorum. Virgil. Georg. 2. v. 371. docet, vitem sepibus muniendam adversùs capreas sequaces.

44. *Fœcundi leporis.*] Plin. lib. 8. cap. 55. disserit de leporum & cuniculorum innumerâ fœcunditate. Quidam legunt, *fœcundæ*: nempe incerti sexûs habitus est lepus apud veteres.

Sapiens.] Qui subtili & sagaci est palato gustuque, Cic. 2. de Fin. n. 24. *Non sequitur,* inquit, *ut cui cor sapiat, ei non sapiat palatum.*

Sectabitur armos.] Plerique nostrûm sectantur potius lumbum, *le rable,* velut sublimioris saporis & succi: non abs re tamen quis *armos* præferat ut teneriores. At suum cuique judicium est, similiter & palatum.

45. *Piscibus atq; avibus quæ natura, &c.*] Sic apud Juvenal. Sat. 4. v. 139. Montanus ille describitur delicati & solertis admodùm palati,

. . . . . *nulli major fuit usus edendi,*
Tempestate meâ. Circæis nata forent, an
Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo
Ostrea, callebat primo deprendere morsu:
Et semel aspecti littus dicebat echini.

47. *Crustula.*] Gall. *de la patisserie.* De his scriptum à Catio librum refert vet. Comment. Eò forte respicit & alludit Satiricus noster.

51. *Massica si cœlo supponas vina, &c.*] Plin. lib. 14. cap. 21. *Mitiores plagæ doliis condunt, infodiuntq; terræ tota, aut ad portionem situs: item cœlum præbent: alibi verò impositis tectis arcent.* & posteà. *Campaniæ nobilissima vina exposita sub dio in cadis, verberari sole, luna, imbre, ventis, aptissimum videtur.* Scilicet ubi cœlum calidius, vina sub dio relinquuntur: ubi frigidius, defodiuntur tota: ubi medium partim abduntur terrâ, partim cœlo permittuntur: inquit Dalecampius. Athenæus l. 1. c. 25. pariter docet vina quædam aperto loco sub dio exponenda, ut nimia illorum vehementia expirando minuatur. De *Massici* vini bonitate, l. 1. Od. 1.

53. *Et decedet odor nervis inimicus.*] Plin. l. 23. c. 1. scribit nervis prodesse Albanum; non item Falernum: & paulò post, *vinum illud quod vetustate dulcescit, minus infestare nervos.*

54. *Integrum perdunt lino vitiata saporem.*] Per saccum lineum transmittebant & colabant vina, ad ea defæcanda; vel ad frangendam vim. Plin. l. 14. &c. Martial. l. 12. Epig. 41.

Turbida sollicito transmittere Cæcuba sacco.

55. *Surrentina vafer qui miscet fæce Falernâ.*] Nimirùm ut ex Falerni bonitate aliquid contrahat Surrentinum paulò austerius. De *Falerno* lib. 1. Od. 20. *Surrentinum,* ex agro Campa-

Vina;

limum benè coërcet ovo columbæ: quoniam vitellus decidens in fundum simul *abripit aliena. Potorem languentem excitabis per squillas tostas & cochleas Africanas. Etenim post epulas lactuca innatat acerbo stomacho. Quin potius ad edendum restaurari debet pernâ atque hillis. Imò præferret cuncta quæ ex popinis minimè lautis* afferrentur *calida. Expedit nosse naturam jusculi mixti. Simplex* quidem *conficitur ex oleo dulci: cui oportebit immiscere crassum vinum & muriam non aliam quàm quâ putruit orca Byzantina. Postquam* autem *hoc herbis concisis mixtum* atque *incoctum est, & Corycio croco perfusum conquievit, adjunges præterea*

Vina; columbino limum benè colligit ovo:
Quatenùs ima petit volvens aliena vitellus.
Tostis marcentem squillis recreabis & Afrâ [678]
Potorem cochleâ: nam lactuca innatat acri 59
Post vinum stomacho, pernâ magis ac magis hillis
Flagitat in morsus refici: quin omnia malit,
Quæcunque immundis fervent allata popinis.
Est operæ pretium duplicis pernoscere juris
Naturam. Simplex è dulci constat olivo:
Quod pingui miscere mero muriâque decebit, 65
Non aliâ quàm quâ Byzantia putruit orca. [679]
Hoc ubi confusum sectis inferbuit herbis,
Corycioq; croco sparsum stetit; insuper addes

ANNOTATIONES.

niæ prope Surrentum urbem, convalescentibus optimum, caput minimè tentans, ac stomachi & intestinorum rheumatismos cohibens: ex Plin. lib. 14. cap. 6. & lib. 23. cap. 1.

56. *Columbino limum benè colligit ovo.*] Vitellus ovi, vel, ut alii afferunt, albumen potiùs, in dolium vini turbidi conjectum, *aliena*, id est, fæcem omnem ad ima devolvit secumque detrahit; ac purum efficit vinum.

58. *Tostis squillis.*] Assis, vel frictis. *Squilla* est è cancrorum genere, Plin. lib. 9. cap. 42.

Afra cochlea.] Varro 3. de re rust. cap. 14. has commendat.

59. *Lactuca innatat acri Post vinum stomacho.*] Lactucam utpote frigidam veteres adhibebant post epulas & vinum, ad hujus vapores comprimendos. Unde est illud,

Grataque nobilium requies lactuca ciborum.

Posteà verò contra factum, atque initio cœnæ intulerunt, seu ad movendam & lubricandam alvum, seu ad somnum conciliandum. Martial. lib. 11. Epig. 53.

Prima tibi dabitur ventri lactuca movendo
Utilis.

Et lib. 13. Epig. 14.

Claudere quæ cœnas lactuca solebat avorum,
Dic mihi cur nostras incohoat illa dapes?

60. *Hillis.*] Tomaculis, lucanicis, Gall *Andouilles, Saucisses.* Ang *Chitterlings, or Sausages.* Varro 4. de L. L. *Hilla ab hilo, id est, minimo dicta.* Festus autem, ab hira intestino, quod jejunum vocant, fit diminut. hilla sive hillum; inquit: & inde ponitur pro suillis intestinis & canibus minutatim concisis & arvinâ fartis: ut mox dictum.

61. *In morsus refici.*] Ut modò, sic & olim in conviviis adhibita sunt quædam irritamenta gulæ, ad redintegrandam edendi appetitionem, v. g. oleæ sale conditæ, rapæ, cappares, aliaq; edulia aceto & sinapi macerata, pernæ, &c. vide Athen. lib. 4. Quidam leg. *immorsus*, & explicant, *impransus, jejunus*, absurde quidem; ut animadverterunt doctiores: sensus enim istic continuus est; quem illi separant perperàm.

63. *Duplicis pernoscere juris Naturam.*] Simplex jus ex olivo dulci tantùm: duplex autem seu mixtum, cùm insuper illi adduntur muria, vinum, crocum, herbæ concisæ, &c.

65. *Muria.*] Isidorus lib. 20. cap. 3. docet esse piscium liquorem sive liquamen salsum. Plin. lib. 31. cap. 7, & 8. *aliud etiamnum*, inquit, *liquoris exquisiti genus, quod garum vocavere, intestinis piscium, cæterisque quæ abjicienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies.* Illud garum seu liquamen exquisitum è scombris fiebat, & divitum erat, aliud erat pauperum vile è thunnis. Vide Martial lib. 13. Epig. 102, & 103

66. *Byzantia orca.*] De eâ marinâ belluâ, Plin. lib. 9. cap. 6. Quidam intelligunt thunnum; qui quidem in Bosphorum Thracium seu fretum Byzantinum aliquando penetrat. Alii *orcam* interpretantur vas fictile ventricosum, ore angusto, in quo muria reponi solita esset; quale Byzantii frequens erat in usu. Persius eo sensu dixit, Sat 3. v. 76.

Mænaque quod primâ nondum defecerit orcâ.

Byzantia.] Byzantium urbs ad Bosphorum Thracium celebratissima; Constantinopolis subinde appellata, hodie *Stamboul.*

68. *Corycioque croco.*] Corycus urbs & mons Ciliciæ optimi croci abundanter ferax. Strabo.

Stetit.] Deferbuit. Alii explicant, concrevit; quos bene redarguit Torrentius, ex eo quòd liquidum esse oporteat minime verò concretum jus, in quo pisces aliave obsonia innatent.

Pressa Venafranæ quod bacca remisit olivæ.
Picenis cedunt pomis Tiburtia succo : 70
Nam facie præstant. Venucula convenit ollis.
Rectiùs Albanam fumo duraveris uvam :
Hanc ego cum malis, ego fæcem primus & alec ;
Primus & invenior piper album cum sale nigro [680]
Incretum puris circumposuisse catillis. 75
Immane est vitium, dare millia terna macello,
Angustoque vagos pisces urgere catino.
Magna movent stomacho fastidia, seu puer unctis
Tractavit calicem manibus, dum furta ligurit :
Sive gravis veteri crateræ limus adhæsit 80
Vilibus in scopis, in mappis, in scobe, quantus

quod exprimitur è baccâ Venafranâ. Picentina poma succo præstant Tiburtinis licèt pulchrioribus. Venuculæ uva ollis apta est : Albanam aptius fumo induraveris. Ego primus invenior in mundis patinis illam circumposuisse cum pomis, item fæcem atque alec, nec non piper candidum cum sale nigro mixtum. Grande est flagitium macello tribuere tria millia sestertiûm, *& pisces vagabundos arcta patinâ congerere. Ingentem nauseam stomacho faciunt, sive famulus scyphum contrectavit sordidis manibus, dum ligurit surrepta ; sive crassior limus occupat antiquam crateram. Quam parvæ sunt impensæ in scopis, in mappis, in scobe ;*

ANNOTATIONES.

Insuper addes, &c.] Postquam supradicta illa simul incocta sunt, aspergitur crocum, & affunditur oleum *Venafranum*. De hujus excellentiâ, Lib. 2. Od. 6.

70. *Picenis cedunt Pomis.*] Deinceps præcepta dat ad secundam mensam pertinentia. *Picena* poma jam laudavit Horatius in Satirâ præced. & meminit Plinius lib. 15. c. 15. De Tibure ac *Tiburtino* agro dixi, lib. 1. Od. 7. & 18. Item lib. 2. Od. 6.

71. *Venucula convenit ollis.*] Albana uva optimè servatur passa & fumo indurata : at Venucula in ollis meliùs custoditur. Hinc *ollares* uvæ apud Martial lib. 7. Epigr. 19. Item apud Columell. Hic lib. 3. cap. 2. *Uvæ*, inquit, *temporibus hyemis durabiles vasis conduntur, ut Venuculæ.* Vide lib. 12. cap. 43. Macrobius lib. 3. Saturn. cap. 20. appellat *Venunculam.* Plinius autem *Veniculam* dicit, *ollis aptissimam :* lib. 14. c. 2. capite verò primo ; *durant*, inquit, *aliæ post hyemem, pensili concatenatæ nodo, aliæ in sua tantum continentur animâ ollis fictilibus, et insuper doliis inclusæ . . . . aliis gratiam, qui & vinis, fumus affert fabrilis*, &c.

73. *Hanc ego cum malis*, &c.] Ego primus docui in vasis nitidis circumponere Albanam uvam fumo exsiccatam ; item alec seu muriam, &c. *circumposuisse :* vel singulis convivis aut certè binis catillum unum vel certis locis catilla quædam communia disponere, unde facilè acciperent plures.

Fæcem et alec.] Denotat ἓν διὰ δυοῖν : semper vel pisces fæcatos seu fæce conditos : vel pisciculorum fæcem, seu è tabefactis illorum intestinis. Enimverò *alec* non est certi piscis nomen : imò significat minimos quosvis pisciculos, aut certe liquamen ex iis, muriæ vel garo non absimile.

75. *Incretum.*] Vel, mixtum ; vel, incerniculo seu crebro quodam à furfure expurgatum : ab incerno, purgo.

77. *Angustoque vagos*, &c.] Sumptuoso & vano luxu accumulatos pisces uno catino apponere emptos videlicet tribus millibus sestertiûm : Gall. *pour soixante et quinze écus de poissons dans un plat.*

81. *Vilibus in scopis*, &c.] Ut nimius sumptus in obsoniis damnatur ; ita certe negligentiam vel sordes in vasis ac supellectili nemo probaverit. Ergo calices, lances, mensam, mappas, triclinii pavimentum, toros ac toralia, munda esse oportet ; ut etiam præcipitur lib. 1. Epist. 5.

Mappis.] Erat mappa utilis ad tergendas manus tantùm ; mantile, ad sternendam seu tegendam mensam. Absurdus esto quisquis aliter scripserit. Ad convivia seu privata seu publica suam quisque mappam detulit pridem ; at mantili sternebat mensam qui convivium præbebat. Vide Martial. lib. 12. Epigr. 29.

Scobe.] Scobs est limatura, sive ramentum & strigmentum è materiâ quâlibet, dum vel serrâ discinditur, vel terebrâ perforatur, vel limâ imminuitur aut politur, Gall. *limaille, scieure.* Angl. *Filings, Pin-dust, or Saw-dust.* Scobe triclinium inspergi solebat, ad colligenda faciliùs post cœnam purgamenta & scopis auferenda. Senec. Controv. lib. 9. declam. 2. *Inter purgamenta & jactus cœnantium, atque sparsam in convivio scobem, humanus sanguis everritur.* Scobs etiam pretiosa ad fastum spargebatur ; Lamprid. Heliogabal. *Scobe auri porticum stravit & argenti, dolens quod non posset & electri.* Adhibebatur quoque lignea scobs ad atria emundanda. Juvenal. Sat. 14. v. 64.

Ergo miser trepidas ne stercore fœda canino
Atria displiceant oculis venientis amici.

Con-

Consistit sumptus? neglectis, flagitium ingens.
Ten' lapides varios lutulentâ radere palmâ;
Et Tyrias dare circum illota toralia vestes? [681]
Oblitum, quanto curam sumptumq; minorem 85
Hæc habeant, tanto reprehendi justius illis,
Quæ nisi divitibus nequeunt contingere mensis.
Docte Cati, per amicitiam divosque rogatus,
Ducere me auditum, perges quocunq; memento.
Nam quamvis referas memori mihi pectore cuncta;
Non tamen interpres tantumdem juveris. Adde 91
Vultũ habitumq; hominis: quem tu vidisse beatus
Non magni pendis, quia contigit, at mihi cura
Non mediocris inest, fontes ut adire remotos, [682]
Atque haurire queam vitæ præcepta beatæ. 95

tam *gravis culpa* est, *si negligantur. An convenit te lapides varii* coloris *mundare palmâ cœnosâ; & Tyria operimenta imponere toralibus immundis, immemorem quo minor sumptus & cura est in his eo redargui justius* quàm *iis quæ non possunt occurrere nisi* in *mensis divitum.* HORAT. *Erudite Cati, oro te per deos & familiaritatem* nostram *fac ut me deducas ad audiendum, quocunque ibis. Etenim licet memoriter enarres mihi singula; at renuncians haud ita præstes. Adde hominis vultum gestumque; cujus tu potitus aspectu non multi æstimas, quoniam hoc habuisti: ego verò magnoperè cupio ignotos posse adire fontes, & percipere documenta vitæ fortunatæ.*

ANNOTATIONES.

Ne perfusa luto sit porticus: & tamen uno
Semodio scobis hæc emendat servulus unus.

Id est, servus inspergens scobis semodium, statim abradet lutum ac sordes omnes: mundaque præstabit atria, porticum, &c. Valeant qui scobem autumant utilem fuisse ad defricanda vasa, dandumque iis splendorem.

83. *Lapides varios.*] Pavimentum è versicoloribus lapidibus & marmoribus. Vide lib. 2. Od. 14. in fine.

Palma.] Scopis è palmâ. Martial. lib. 14. Epig. 82.

In pretio scopas testatur palma fuisse.

84. *Tyrias vestes.*] Stragula & peristromata pretiosa seu purpurea ex urbe Tyro: de quâ lib. 3. Od. 29. in fine.

Toralia.] Torus à tortis herbis dictus; quod in iis congestis olim sedebant ac discumbebant. *Toral*, quod ante torum est, ex Varrone 4. de Ling. Lat. puta congestæ herbæ, paleæ, arundinis, item lanæ, vel etiam plumæ involucrum seu operimentum. Itaque lecto imponebatur matta, culcita, lodix; Gall. *paillasse, matelas, loudier.* Hæc verò interdum contegebantur purpureis stragulis, ad pompam & fastum Cicer. Tuscul. 5. *Collocari hominem jussit in aureo lecto, strato pulcherrimo, textili stragulo magnificis operibus picto.* Ubi tria vides, lector, distingui, lectum, toral, sive stratum stragulum. Ovid. Metam. 8.

. . . In medio torus est de mollibus ulvis,
Vestibus hunc velant: quas non nisi tempore festo
Sternere consuerant.

Lamprid. cit. Heliogabal. *primus omnium privatorum toros aureis toralibus texit.* Ex his intelligi potest iste Horatii locus satis commodè. Verùm magis ad rem videtur quod *toral* significat etiam segestria sive amictum vel tegmen linteum, tricliniari lecto circumdatum, quasi munimen adversùs cœnantium purgamenta & jactus, atque ad custodiendam à sordibus stragulam pretiosam; quod quidem toral seu tegmen quando sordidum erat, lavabatur & eluebatur, ne odore fœdo ac turpi nares offenderet; ut innuitur lib. 1. Epist. 5.

. . . . ne turpe toral, ne sordida mappa
Corruget nares.

Isidorus, lib. 19. cap. 26. hoc sensu *toralia* dicit esse *longas perpetuasque mappas a toro appellatas.* Ergò hic Horatius vel potiùs Catius damnat incuriam hominis *toralia* expurgare negligentis, sed ea *illota* & immunda *vestibus Tyriis*, seu pretiosæ stragulæ ac purpureæ *circumdantis* & circumponentis.

91. *Adde vultum habitumque hominis.*] Seneca Epist. 34. *conspectus & præsentia & conversatio habet aliquid vitæ voluptatis.*

94 *Fontes remotos.*] Ipsos auctores illius doctrinæ tam excellentis mihi incognitos.

SATIRA

SATIRA V.

Describit artes & insidias captantium testamenta & hæreditates.

HOC quoque, Tiresia, præter narrata, petenti
Responde: quibus amissas reparare queam res
Artibus atque modis. Quid rides? Jamne doloso
Non satis est Ithacam revehi, patriosque penates [683]
Aspicere? O nulli quidquam mentite, vides ut 5
Nudus inopsq; domum redeam, te vate; neq; illic
Aut apotheca procis intacta est, aut pecus; atqui
Et genus & virtus, nisi cum re, vilior alga est.
Quando pauperiem missis ambagibus horres;
Accipe quâ ratione queas ditescere. Turdus 10
Sive aliud privum dabitur tibi; devolet illuc,
Res ubi magna nitet domino sene. Dulcia poma,
Et quoscunque feret cultus tibi fundus honores;

ULYSS. *O Tiresia, præter* jam *responsa, illud* etiam *quæso dic, quibus rationibus & artibus resarcire possim facultates perditas. Quare rides?* TIRES. *Ergone* tibi *versuto non sufficit Ithacam repetere ac revisere domum paternam?* ULYSS. *O nemini falsa locute, cernis quemadmodum spoliatus & egens revertar in patriam ex tuis oraculis: nec ibi proci pepercerunt cellis aut gregibus. Verum enim & origo & virtus vilior est alga, si opibus destituantur.* TIRES. *Quandoquidem absque tergiversatione paupertatem aversaris, audi quo pacto locupletari liceat. Si donetur tibi turdus vel quidpiam privatum, statim deferatur eo ubi magnæ opes fulgent domino ætate provecto. Quoslibet fructus exquisitos & munera producet ager excultus,*

ANNOTATIONES.

1. *Hoc quoque,* &c.] Non sine multo sale persequitur noster Satiricus, quibus Romæ blandimentis & artibus senum animos inescarent captatores, ut hæredes ab iis scriberentur. Inducit itaque Ulyssem apud inferos cum Tiresiâ vate sermocinantem, & post alia multa quærentem modos sarciendi suas res afflictas. Unde est initium illud, *hoc quoq;* velut continuatio sermonis quem Ulysses habet consulens Tiresiam de suo reditu, apud Homer. Odyss. 11. Vel, si mavis, fingit Horatius Ulyssem ad inferos reversum post amissa naufragio bona, rursumq; à Tiresia responsa perscrutari de reparandis opibus.

Tiresia.] Thebanus ille vates apud Inferos etiam gratiosus Proserpinæ fuit: quæ illi mortuo mentem firmam ac sapientem soli tribuisse dicitur, Odyss. 10. sub finem: ubi Circe Ulyssi persuadet ut ad Inferos descendat Tiresiam consulturus. Ejus meminit Cic. 1. de Divin. n. 88. Tusc. 5. n. 115. de Nat. Deor. 2. n. 7.

2. *Amissas res.*] Tiresias enim Ulyssi prædixerat reditum in patriam, si modò ipse ac socii non violarent boves Solis in Siciliâ pascentes. Verùm illi Ulysse dormiente mactatos devorarunt. Quare naufragio perierunt consceleratì; Ulysses autem nudus vix enatavit.

3. *Jamne doloso.*] Videtur Tiresias Ulyssi exprobrare crimen sociorum vel dolose permissum, vel non satis diligenter ab eo impeditum.

4. *Non satis est Ithacam revehi.*] Quod maximum erat, & in votis Ulyssis præcipuum. Cic. 1. de Orat. *Patria nos delectat: ejusque rei tanta vis est, ut Ithacam illam in asperrimis saxulis tanquam nidulum affixam sapientissimus vir immortalitati anteponeret.*

Ithacam.] Hæc insula maris Ionii, hod. *Val di Compare,* inter Cephaleniam ad occasum & Echinadas ad ortum; Ulyssis patria fuit.

6. *Te vate.*] Odyss. 11. cit. reditum fore difficilem prænunciarat Tiresias: at mala quamvis patientes Ithacam perventuros, modò suum Ulysses ac sociorum animum coerceret, illæsique permitterentur boves Solis. Quod nisi caveret, navim ac socios interituros; ipsum verò calamitosum fore, domique reperturum superbos viros ipsius victum absumentes.

7. *Apotheca.*] Reconditorium, locus in quo reponitur id omne quod pertinet ad victum, seu fruges, seu vinum, &c.

Aut pecus.] Odyss. 1. proci Penelopæ dicuntur cibo vesci alieno; atque ad epulandum mactant boves & oves Ulyssis, quod & Minerva queritur.

10. *Turdus.*] Vide Lib. 1. Sat. 5. & hujus Lib. Sat. 2.

11. *Privum.*] Propriis deliciis reservatum.

Ante

Ante Larem guſtet venerabilior Lare dives.
Qui quamvis perjurus erit, ſine gente, cruentus 15
Sanguine fraterno, fugitivus; ne tamen illi
Tu comes exterior, ſi poſtulet, ire recuſes.
Utne tegam ſpurco Damæ latus? haud ita Trojæ [684]
Me geſſi, certans ſemper melioribus. Ergò
Pauper eris. Fortem hoc animũ tolerare jubebo, 20
Et quondam majora tuli: tu protinùs, unde
Divitiis æriſque ruam, dic augur, acervos.
Dixi equidem, & dico, captes aſtutus ubique
Teſtamenta ſenum: neu, ſi vafer unus & alter
Inſidiatorem præroſo fugerit hamo, 25
Aut ſpem deponas, aut artem illuſus omittas.
Magna minorve foro ſi res certabitur olim;
Vivet uter locuples ſine natis, improbus ultrò
Qui meliorem audax vocet in jus, illius eſto
Defenſor. Famâ civem causâque priorem 30
Sperne; domi ſi natus erit fæcundave conjux. [685]
Quinte, puta, aut Publi, (gaudent prænomine molles.

deguſtet ea ſenex opulentus præ Laribus colendus. Qui licet perfidus fuerit, ignobilis, fratricida, ſervus; ne tamen dubites eum aſſectari tu comes inferior, ſi petat. ULYSS. *Egone turpis Damæ ſim aſſecla? minimè ſic vixi apud Trojam,* imò *præſtantioribus nunquam ceſſi.* TIRES. *Inops igitur vives.* ULYSS. *Imperabo animo id ferre viriliter: & pejora dudum ſuſtinui.* At *tu vates doce quamprimum, unde congeram opum cumulos.* TIRES. *Certè docui, ac repeto, callidus paſſim aucupare legata ſenum: ac ſi unus aut alter effugerit captatorem hamo circumroſo; ne vel ſpem abjicias, vel deceptus ſtudium deſeras. Si quando* in *foro diſceptetur* de re ſeu *gravi* ſeu *parva*: *quiſquis erit dives* & *abſque liberis, ejus propugnator ſis, qui ſceleratus ac petulans meliorem ſponte laceſſiverit. Contemne* verò *civem exiſtimatione & jure potiorem, ſi liberos aut uxorem fæcundam habuerit.* Et quoniam *aures delicatæ amant prænomen,* ſic alloquere: *Quinte ſcilicet, vel Publi,*

ANNOTATIONES.

14. *Ante Larem.*] Laribus Diis fructuum primitias deferebant. Vide lib 2. Od. 23. & hujus lib. Sat. 3. v. 165.

15. *Sine gente.*] Nullis majoribus, qui jam claruerint; homo novus, libertus, libertinus. Cic. Topic. n. 29. *Gentiles ſunt qui inter ſe eodem ſunt nomine ab ingenuis oriundi, quorum majorum nemo ſervitutem ſervivit, qui capite non ſunt diminuti.*

17. *Comes exterior.*] Inferiori parte incedens, honoris deferendi causâ. *Interior* comes, qui ad dextram, *exterior* qui ad lævam.

18. *Utne tegam.*] Gall. *Moy? je ſervirois d'eſtafier a un coquin?* Abhorret magnus Ulyſſis animus à ſordidâ & infami illâ diteſcendi ratione. *Latus* alicui *tegere* dicitur qui virum honoratum vel ſtipat ut ſatelles, vel comitatur ut aſſecla: atque ad ejus capeſſenda imperia eſt expeditus.

Damæ.] Servi nomen eſt, diminut. à Demetrio. Vide lib. 1. Sat. 6. item Perſ. Sat. 5. v. 76, & 79.

19. *Certans melioribus.*] Virtute & gloriâ contendens cum Agamemnone & Ajace, &c.

20 *Fortem hoc animum,* &c.] Paupertatis ærumnas ferre conabor potiùs quàm vitæ ſceleratæ infamiam. Aliter vulgò interpretantur, ſed abſurde planè, qui decorum & notos Ulyſſis mores pravè immutari velint ab Horatio, contra id quod ipſe tam luculenter præcipit. Epiſt. ad Piſ. v. 119.

21. *Tu protinus,* &c.] Ne mihi illude, vates optimè, turpem res perditas reparandi modum ne propone: meliora quæſo verba profer, meoque nomine dignas rationes doce.

23. *Dixi equidem, & dico.*] Satiricus in inſtituto pergit, atque per veridicum vatem effert quicquid reipſa fiebat turpiter Romæ paſſim ab improbis teſtamentorum captatoribus.

25. *Præroſo fugerit hamo.*] Sicut piſcis eſcam prærodens hamum verò non arripiens; ità fortè quiſpiam veterator mentem tuam intelligens callide operâ tuâ, officiis tuis ac donis abutetur, nec te ſcribet hæredem; ſed ne ſtatim deſpera, nec ab incœpto deſiſte; ſic enim rem aliquando facies, ac ſi unus effugerit, alios captabis.

28. *Vivet uter,* &c.] Conſidera uter litigantium vivet locuples & ſine gnatis; atque huic cauſam licet deteriorem habenti auxiliatorem te acriter præſta.

31. *Sperne; domi ſi natus erit,* &c.] Juvenal. Sat. 5. v. 140.

Jucundum & carum ſterilis facit uxor amicum.

32. *Quinte, puta, aut Publi.*] Ejuſmodi prænomina erant nobilium duntaxat; Gall.

Auri-

Auriculæ) tibi me virtus tua fecit amicum.
Jus anceps novi: causas defendere possum.
Eripiet quivis oculos citiùs mihi, quam te 35
Contemptú cassâ nuce pauperet. Hæc mea cura est,
Ne quid tu perdas, neu sis jocus. Ire domum, atq;
Pelliculam curare jube, fi cognitor ipse.
Persta, atq; obdura: seu rubra Canicula findet
Infantes statuas, seu pingui tentus omaso 40
Furius hybernas canâ nive conspuet Alpes.
Nonne vides (aliquis cubito stantem prope tangens [686]
Inquiet) ut patiens, ut amicis aptus, ut acer?
Plures annabunt thynni, & cetaria crescent.

tua virtus amicum tibi me devinxit: jus controversum calleo; causas orare valeo: quilibet oculos mihi eruet priusquam te victum defraudet nuce vacuâ. Ista mea est solicitudo, ut nihil amittas, neve ludibrio habearis. Mox *suade ut domum se recipiat, & genio indulgeat.* Interim *tumet procurator esto; labora & persevera, sive ardens Caniculæ diffecabit mutas imagines, sive Furius obeso ventre distentus Alpes hyeme consperget albis nivibus.* Tum enim *quispiam proximum cubito pulsans monebit: An non advertis quàm ille patiens, quàm sedulus, quàm amicis* sit *commodus?* Mox *adnatabunt thunni plurimi, & augescent piscinæ.*

ANNOTATIONES.

Monseigneur. Porrò virum honoratum assentatores prænomine salutabant: at familiares cognomine se invicem appellabant: ut *Cæsar Pulcro.*

Molles auriculæ.] Assentationibus assuetæ.

34. *Jus anceps.*] Quod in utramque partem sæpiùs trahi potest. Unde *varium* & *controversum* dicit Tullius. Verum *juris ignoratio potius litigiosa est quàm scientia,* inquit ipse de Legib. 1.

36. *Cassâ nuce.*] Re qualibet inani & minimâ.

38. *Fi cognitor ipse.*] Causæ ipsius cognitionem, curam, defensionem, suscipe. *Cognitor* dicitur qui præsentis causam novit, & sic tuetur ut suam; inquit Ascon. in 1. Verr. Porrò Fi est imperandi modus à fio, quo & Plautus non semel usus est. Alii legunt *fis.*

39. *Seu rubra Canicula, &c.*] Æstatis & hyemis incommoda æstum & frigus sustine patienter, de *Caniculâ,* alibi dixi.

Findet infantes statuas.] Ut acriori gelu finduntur lapides, sic etiam æstu dicit findi *statuas* lapideas, ligneas, &c. quas & *infantes* vocat. Dura sanè dictio, quam esse crediderim insulsi cujusdam poetæ nobis ignoti, ac notari proscindique ab Horatio; quemadmodum & mox Furii metaphoram, *conspuet.*

40. *Pingui tentus omaso.*] Omasum intestinum, pro ventre, Synechd. Ita Pers. Sat. 1. Calvi poëtæ *aqualiculum sesquipede extantem* ridet.

41. *Furius hybernas,* &c.] Parodia est Furiani versiculi, quem ut duriorem carpit Horatius: similiter & notat Quintil. lib. 8. cap. 6. Furius nempe hyemem describens dixerat:

Jupiter hybernas cana nive conspuit Alpes.

Cæterùm poëta ille cognomento Bibaculus summo ingenio & in primis lepido fuisse narratur, ut non minorem laudem tulerit quàm Catullus aut Horatius. Certè quædam ex eo mutuari atque imitari Virgilius non dubitavit. Cremonæ natum aiunt iisdem temporibus quibus Lucilius & Sext. Turpilius interierunt: & in carmine Iambico egregiè versatum. P. Crinit. lib. 2. de Poet. Lat. cap. 31. Macrob. Saturnal. lib. 6. Quintil. lib. 10. cap. 1. Gell. lib. 18. cap. 11. Crinitus cit. hos Furii versus affert de villa Tusculana Catonis, quæ propter æs alienum creditoribus cesserat.

Catonis modò, Galle, Tusculanum
Totâ creditor urbe venditabat.
Mirati sumus unicum magistrum,
Summum grammaticum, optimum poëtam,
Omnes solvere posse quæstiones,
Nullum difficile expedire nomen.
En cor Zenodoti, en jecur Crateris.

42. *Nonne vides, (aliquis, &c.*] Hæc si feceris, aliquis seni astans tuam sedulitatem laudabit, dicetque ei, Videsne hominis tibi addicti studium & laborem, &c.

Cubito tangens.] Pers. Sat. 4. v. 34.

Est prope te ignotus cubito qui tangat, &c.

44. *Plures annabunt thynni.*] Plures exinde senes opulenti accedent ad te, priorem tuam diligentiam assiduaque officia contemplati, seq; ultrò suasque res tuæ fidei & curæ committent. *Thynni* sunt pisces grandiores, vitæ brevis, &c. Plin. lib. 9. cap. 15. cum his aptè comparantur senes opibus potentes, ut & captator cum piscatore. Similiter Juvenal. Sat. 12. v. 122. orbum senem ab insidiatore captum dicit *inclusum carcere nassæ.* Sic habet,

. . . . . *si Libitinam evaserit æger;*
Delebit tabulas inclusus carcere nassæ,
Post meritum sanè mirandum.

Si

Si cui præbereà validus malè filius in re 45
Præclarâ ſublatus aletur; ne manifeſtum
Cœlibis obſequium nudet te, leniter in ſpem
Arrepe officioſus, ut & ſcribare ſecundus
Hæres; & ſi quis caſus puerum egerit Orco, [687]
In vacuum venias: perrarò hæc alea fallet. 50
Qui teſtamentum tradet tibi cumque legendum,
Abnuere & tabulas à te removere memento:
Sic tamen ut limis rapias quid prima ſecundo
Cera velit verſu: ſolus multiſne cohæres,
Veloci percurre oculo, plerumque recoctus 55
Scriba ex Quinqueviro corvum deludet hiantem;
Captatorque dabit riſus Naſica Corano.
Num furis, an prudens ludis me, obſcura canendo?
O Laërtiade, quicquid dicam, aut erit, aut non.

Porrò ſi aliquis filium valetudine parum firma educet ac nutriat inter opulentam familiam; ne aperta cœlibis obſervantia te detegat, ſenſim per officia pervenı ad ſpem, ut hæres ſubſtituaris; ac ſi caſus aliquis puerum ad inferos demiſerit, locum vacantem ſubeas. Iſte ludus valde rarò fruſtratur. At *quicunque tabulas offeret tibi legendas, cave ut recuſes, atque à te codices rejicias: ita nihilominus ut obliquis* oculis *inſpicias quid prima* tabula *cerata edicat in ſecunda linea. Celeri aſpectu obſerva* an *ſolus an cum pluribus ſis hæres.* Enimverò *nonnunquam ſcriba ex Quinqueviro ſæpè factus hiantem corvum fruſtrabitur; & Naſica inſidiator Corano ludum præbebit.* ULYSS. *An inſanis, an ſciens ludificas me, involuta reſpondendo?* TIRES. *O Laërtis fili, quodcunque pronuntiavero vel fiet, vel non.*

ANNOTATIONES.

Cetaria creſcent.] Allegoria, cete, Ciceroni piſtrices, ſunt piſces maximi: hinc *cetaria* ſunt vivaria ſeu Piſcinæ, in quibus aluntur magni quilibet piſces.

46. *Sublatus aletur.*] Propriè; nam infantes olim in lucem mox editi humi deponebantur. Tum ii tollebantur, atque ut adoleſcerent educandi tradebantur, ſi placerent parentibus; dicebanturque ſublati. Alii contrà ſpernebantur, jubebanturq; exponi ac fortunæ permitti, ſeu in Viâ publicâ, ſeu in ſilvâ, ſeu in ripa maris aut fluminis.

Ne manifeſtum Cœlibis obſequium nudet te.] Ne homini uxore carenti officium frequentius exhibitum patefaciat mentem tuam atque inſidias, prudenter age & caute; paulatim ejus animum demerere, ne ſuſpicioni locum des.

48. *Secundus Hæres.*] Secundo gradu hæres; ſubſtitutus hæredi ſeu filio parùm valenti, ſi hæreditatem non adierit; ut tum ſuccedas ei fortè e vivis excedenti, vacuumque locum occupes.

49. *Egerit Orco.*] Morti addixerit. Orcus inferorum fluvius eſt quibuſdam, aliis eſt Cerberus, Ciceroni eſt ipſe Pluto, 3. de Nat. Deo. n. 43. ab ὅρκος, *juramentum*: quod nihil ſit religioſius, quàm cùm per Stygiam paludem juratur. Feſtus ſcribit *orcum*, & ab urgendo vult dici, quod ad mortem urgeat.

50. *Perrarò hæc alea fallet.*] Rarò fit ut inanis ſit labor iſte, & ars captandi: imò ferè ſemper optatum ſortitur eventum.

52. *Tabulas à te removere memento.*] Callide nimirùm, ne ſuſpicioſus videare.

53. *Rapias.*] Raptim & celeriter legas & obſerves.

Prima cera.] In ceratis tabulis olim ſcribebant, ut jam dictum lib. 1. Sat. 10. ubi de ſtylo. Itaque *prima cera* ſignificat primam teſtamenti paginam. Vide Sueton. Neron. cap. 17.

Secundo verſu.] In primo verſu nomen teſtatoris, in ſecundo hæredis nomen, in imo ſubſtitutiones ſcribebantur.

55. *Recoctus ſcriba ex Quinqueviro.*] Senex quidam exercitatus ac peritus rerum, vafer, aſtutus; utpote qui diù ſcriba fuerit; ac Magiſtratus etiam in Provincias comitatus ſit: vel in municipiis Quinquevir extiterit, publica interdum aliqua adminiſtratione & procuratione functus: à numero dicti Duumviri, Triumviri, &c.

56. *Corvum deludet hiantem.*] Captatorem alienæ hæreditati inhiantem eludet, non ſecus ac vulpes corvum, in Æſopi fabulâ.

57. *Dabit riſus Naſica Corano.*] Deceptus captator ludibrio erit omnibus, quemadmodum Naſica olim deluſus Corano ſeni. Vide infrà.

58. *Num furis.*] An more vatum furore correptus? an ſanus & tui compos?

59. *Laertiade.*] Ulyſſes filius Laërtis, Ithacæ & Dulichii inſularum rex: vir facundus, vafer, bellicoſus, laborum patientiſſimus, inter Græcos Principes eximius, ab Homero totâ Odyſſeâ celebratus.

Aut erit, aut non.] Magna hîc inter doctores etiam controverſia. Alii contendunt ſerio loqui Horatium, ſive Tireſiam hoc ſenſu: cæteri vates loquuntur obſcura & per ambages; ego verò loquor aperte & ſine ambagibus; quodque futurum prædico erit: & contrà non erit quicquid dico non futurum. Alii volunt jocari Horatium, & ſatirice irridere ambigua vatum reſponſa.

Divinare

Divinare etidem magnus mihi donat Apollo. 60
Quid tamen iſta velit ſibi fabula, ſi licet, ede.[688]
Tempore quo juvenis Parthis horrendus, ab alto
Demiſſum genus Ænea, tellure marique
Magnus erit; forti nubet procera Corano
Filia Naſicæ metuentis reddere ſoldum. 65
Tum gener hoc faciet: tabulas ſocero dabit, atq;
Ut legat, orabit. Multum Naſica negatas
Accipiet tandem, & tacitus leget; invenietq;[689]
Nil ſibi legatum, præter plorare, ſuiſque.
Illud ad hæc jubeo: mulier ſi fortè doloſa, 70
Libertuſve ſenem delirum temperet; illis
Accedas ſocius: laudes, lauderis ut abſens.
Adjuvat hoc quoque; ſed vincit longè priùs ipſum
Expugnare caput. Scribet mala carmina vecors?
Laudato. Scortator erit? Cave te roget; ultrò 75
Penelopen facilis potiori trade. Putaſne,
Perduci poterit tam frugi tamque pudica,
Quam nequiere proci recto depellere curſu?
Venit enim magnum donandi parca juventus,
Nec tantum Veneris, quantum ſtudioſa culinæ. 80

Quippè magnus Apollo dat mihi vaticinandi peritiam. ULYSS. *Attamen ſi fas eſt, dic quid ſignificet hæc fabula.* TIRES. *Quo tempore adoleſcens Parthis formidoloſus propagata ſoboles ab excelſo Æneâ, terra & mari potens exiſtet, ſtrenuo Corano locabitur grandis filia Naſicæ detrectantis exſolvere integrum* debitum. *Tum gener hoc aget, teſtamentum offeret ſocero, rogabitq; ut legat. Naſica diu recuſatum tandem capiet, ac leget ſecretò; videbitq; nihil ſibi & ſuis relictum niſi fletus. Iſtis hæc monita addo. Si fortè aſtuta fœmina vel libertus regat ſenem delirantem, adjunge te his ſocium; lauda* eos, *ut abſentem* ii *te laudent.* Nam *& hoc prodeſt. Verum multò utilius eſt ipſum hominem captare.* Qui ſi *demens inconditos faciat verſus, applaude.* Si *Mœchus fuerit,* ne *te oret, cave: ſponte ei potiori* tuam *Penelopen facilis dona.* ULYSS. *An credis tam probam & caſtam poſſe flecti, quam proci à recta via dimovere non potuerunt?* TIRES. Scilicet *ad eam acceſſere juvenes haud liberaliter munifici, neque tam amoris quam gulæ ſectatores.*

ANNOTATIONES.

62. *Tempore quo,* &c.] Tireſias deſignat non tantùm perſonas & nomina, ſed & tempus ipſum quo res eventuræ ſunt; quod alii vates non ſolent facere. Horatius autem aptè inducit Tireſiam velut divinantem ac prædicentem futura quæ nuper facta eo tempore noſcebantur. Sunt in Æneide multa ejuſmodi longinqua egregie à Virgilio tempori accommodata: pendetque ex hoc non minima lux ac virtus poëſeos. Vide Æneid. 6. ſub finem.

Juvenis Parthis horrendus.] Auguſtus: de cujus in Parthos victoriâ, terrore, famâ, receptiſque ſignis, lib. 3. Od. 5. & lib. 4. Od. 15.

Ab alto Demiſſum genus Ænea.] De Auguſti origine, lib. 4. Od. 5. & lib. 4. Od. 15. in fine.

64. *Forti Corano.*] Juvenal. Sat. 16. v. 54. meminit pariter Corani. Sic habet;

. . . . *Ergò Coranum*
Signorum comitum caſtrorumque æra merentem
Quamvis jam tremulus captat pater.

65. *Naſicæ metuentis reddere ſoldum.*] Naſica avarus pecuniam mutuò acceperat à Corano ſene perinde avaro, ſed aſtutiore, cumq; fugeret exſolvere debitum, filiam tradidit; ſperans inſuper atque ita captans Corani hæreditatem. Naſicæ mentem Coranus intellexit; ſibiq; mirum fecit è delusâ inſidiatoris captatione. Neque modo nihil teſtamento reliquit, ſed & voluit Naſicam reſcire nihil ſibi legatum: atque ex ejus dolore ac mœſtitiâ gaudium ſibi affatim riſumque dedit.

Soldum.] Seu dotem filiæ, ſeu debitam dudum ſummam pecuniæ integram.

66. *Gener ſocero.*] Coranus Naſicæ. Ironiæ plena animadverte paſſim verba; eoq; magis, quod ſeria prorsùs & gravis dictio videtur. Sic & paulò antè, *nubet procera forti Corano filia Naſicæ,* &c.

67. *Multum Naſica negatas,* &c.] Callidè nimirùm ex more captatorum, ad amovendam ſuſpicionem, ut antè jam dictum.

69. *Sibi ſuiſque.*] Nec ſibi, nec filiæ ſuæ.

76. *Putaſne Perduci poterit.*] Perſuaderi, ac pellici in adulterium. Penelopes uxoris Ulyſſis invictam pudicitiam totus Homerus cantat. Porrò ſicut priùs *Damæ latus tegere* Ulyſſes recuſavit, ita & ſuam Penelopen turpiter addicere multò magìs negare intelligendus.

79. *Venit enim magnum donandi,* &c.] Muneribus expugnari ſæpè caſtitatem notat.

80. *Studioſa culinæ.*] Suprà adnotat. v. 7.

Sic

Sic tibi Penelope frugi est: quæ si semel uno
De sene gustarit, tecum partita lucellum;
Ut canis à corio nunquam absterrebitur uncto.
Me sene, quod dicam, factum est; anus improba Thebis [690
Ex testamento sic est elata: cadaver 85
Unctum oleo largo nudis humeris tulit hæres:
Scilicet elabi si posset mortua: credo,
Quod nimium institerat viventi. Cautus adito:
Neu desis operæ, neve immoderatus abundes.
Difficilem & morosum offendet garrulus, ultrò 90
Non etiam sileas. Davus sis comicus: atque
Sis capite obstipo, multum similis metuenti.
Obsequio grassare: mone, si increbuit aura,
Cautus uti velet carum caput: extrahe turbâ
Oppositis humeris: aurem substringe loquaci. 95
Importunus amat laudari? Donec ohe jam
Ad cœlum manibus sublatis dixerit, urge, &
Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.
Cùm te servitio longo curâque levarit, [691
Et certum vigilans, quartæ sit partis Ulysses, 10[0]
Audieris, hæres: Ergò nunc Dama sodalis (lem
Nusquam est? unde mihi tam fortem tamq; fide
Sparge subinde: & si paulùm potes, illacrymare. E[t]

Hinc pudicam habes Penelopen. Quæ si simul delibarit ex uno sene, lucri partem nacta tecum, vix unquam amovebitur, velut canis ab uncto corio. Dum senex eram contigit id quod enarrabo. Apud Thebas vetula quædam *malitiosa ad sepulchrum sic elata est ex testamento. Hæres nudis humeris portavit cadaver oleo multo perfusum. Nempè si posset mortua effugere. Quia ut opinor, nimiis officiis vivam prosecutus fuerat. Callidus accede: nec labori parce; nec plus æquo urge. Verbosus displicebit moroso & difficili. Ne vero sponte taceas. Esto Davus comicus, permane inflexo capite, valde similis timenti, per officia irrepe. Si ventus acrior ingruat, admone ut carum caput operiat diligenter. Defende a turbâ objectis humeris, aurem accommoda garrulo.* Quod si *plurimum laudari amat; insta, atque inflatum utrem imple verbis adulatoriis, donec elatis sursum manibus dicat: Heus, satis est. Quando* verò *te liberaverit diuturnâ servitute & solicitudine, ac verè experrectus audiveris: Ulysses esto hæres quart[æ] partis:* tum exclama: *Igitur non exstat amplius amicus Dama? Repete* verò *identidem: Ubi r[e]periam æquè fidum æque constantem? sique vales,*

ANNOTATIONES.

83. *Ut canis à corio,* &c.] Canibus venaticis ad venationem excitandis dari solet captæ feræ corium recens detractum & sanguinolentum, cujus appetentissimi cognoscuntur.

84. *Me sene, quod dicam,* &c.] Aliud Tiresiæ monitum ad demerendum testatoris animum, scilicet frequentioribus ac nimiis officiis non esse urgendum.

Anus improba Thebis.] Anus quædam ita est captata, ut captatorem importunum ac molestum aversaretur. Itaque cùm non posset viva, saltem mortua ulcisci voluit. Cavit nimirùm suo testamento, ut cadaver multo perunctum oleo nudis humeris hæres efferret, quasi elabi cupiens, illumq; legatis fraudare. Ea quippe conditio erát; ut si portanti cadaver, portans hæreditate excideret.

Thebis.] Non una est hujus nominis civitas. Alia caput Thebaidis, Hecatompylos dicta in Ægypto, hod. *Minio*, neque de hac mentio est hic. Alia in Bœotia, hodie *Stives*. Heptapylos cognominata, patriâ Herculis, Bacchi, Pindar[i] Epaminondæ, Tiresiæ vatis, &c.

90. *Ultrò Non etiam sileas.*] Ne contrà nim[is] taciturnum te exhibeas.

91. *Davus sis comicus.*] Talis esto, qual[is] Davus comicus, qui timidè & verecundè semp[er] herum alloquitur.

92. *Capite obstipo.*] In alterum humerum i[n]clinato & immoto: quod hominem notat m[o]destum, subditum, & obsequi paratissimum.

95. *Aurem substringe loquaci.*] Accinge ad audiendas quascunque ejus narrationes m[o]lestas licet & graves. Apage qui interpretat[ur] adulatorie prehende auriculam.

98. *Crescentem tumidis infla sermonibus.*] H[o]mini vano adulationibus gaudenti affatim t[ri]bue & indulge, donec ille, velut plenus ven[ter] uter, ampliùs non expetat; imò dicat: Oh satis est.

99. *Cum te servitio,* &c. *levarit.*] Per morte[m] suam.

Gaud[...]

Gaudia prodentem vultum celare. Sepulcrum
Permissum arbitrio sine sordibus extrue: funus 105
Egregiè factum laudet vicinia. Si quis
Fortè cohæredum senior malè tussiet; huic tu
Dic, ex parte tuâ, seu fundi sive domûs sit
Emptor, gaudentem nummo te addicere. Sed me
Imperiosa trahit Proserpina. Vive, valeque. 110

affunde lachrymas aliquot; oportet ficto vultu occultare lætitiam. Sepulcrum tuæ *voluntati commissum ædifica sumptuosè. Vicini celebrent præclarè factas exsequias. Quod si aliquis cohæredum ætate provectus laboret tussi periculosâ: sive prædium sive domum emere velit, huic tu dic, lætè* quidem *sestertio te ei traditurum partem tuam. At me Proserpina dominatrix* jam *revocat. Vive & vale.*

ANNOTATIONES.

108. *Ex parte tuâ.*] Ex parte hæreditatis tibi relictæ.

109. *Gaudentem nummo te addicere.*] Alii sic explicant: Dic te pecuniam malle quam fundum, adeoque libenter te venditurum. Alii interpretantur de fictâ & simulatâ venditione. Lex nempè vetabat rem testamento legatam donare. At legi fraudem faciebant, uno rem nummo addicentes. Sic enim res verè empta & vendita dicebatur.

Sed me Imperiosa trahit Proserpina.] Aptè omninò sermo abrumpitur, ne Ulysses loquatur id quod loqui decore non poterat. Bene verò Tiresiam repentè revocat Proserpina uxor Plutonis & inferorum domina, pro suo in mortuos summo imperio. Vid. lib. 1. Od. 28. Item Virg. Æn. 6. v. 545.

SATIRA VI.

Sorte suâ mediocri contentum se esse. Otium rusticum præstat urbanis tumultibus & molestiis.

HOC erat in votis: modus agri non ita magnus; [692]
Hortus ubi, & tecto vicinus jugis aquæ fons,
Et paulùm silvæ super his foret. Auctius atque
Dii melius fecere, benè est: nihil amplius oro,
Maiâ nate, nisi ut propria hæc mihi munera faxis.
Si neque majorem feci ratione malâ rem,
Nec sum facturus vitio culpâve minorem:

HORAT. *Illud fuerat in optatis; mensura agri non valde ampla, ubi esset hortus & fons aquæ perennis domui propinquus, ac nemus aliquod præter ista. Dii amplius ac melius* quidpiam *concesserunt, abundè est. O fili Maiæ, nihil ultra peto, nisi ut ista bona mihi perpetua facias.* Ergò *si nec opes auxi malis artibus, nec absumpturus sum peccatis ac sceleribus:*

ANNOTATIONES.

1. *Hoc erat in votis.*] Lepida est hæc Satira; & quædam præcepta morum habet valde lucu-lenta: nonnulla etiam grati animi testimonia erga Mecænatem.

Modus agri.] Modicum prædium. Virgil. Georg. 2. v. 412.

Laudato ingentia rura: Exiguum colito.

Columel. *Modus erit sua cuique moderata voluntas facultasque.* Vide Plin. lib. 18. cap. 5. & 6. *Modum agri imprimis servandum antiqui putavere,* &c.

3. *Auctius atque Dii melius fecere.*] De villâ Horatianâ lib. 1. Epist. 16. jamque de eâ ante nonnihil, lib. 1. Od. 7. lib. 2. Od. 18. lib. 3. Od. 13. & Epod. 1.

4. *Nihil amplius oro.*] Vide lib. 3. Od. 16.

Benè est cui Deus obtulit
Parcâ quod satis est manu.

& Epod. 1.

Satis superque me benignitas tua ditavit.

5. *Maia nate.*] Mercurium præcipuè colit & invocat Horatius memor frequentis ejus tutelæ: de quâ lib. 2. Od. 7. & 13. &c.

Si veneror stultus nihil horum : O si angulus ille
Proximus accedat, qui nunc denormat agellum :
O si urnam argenti fors quà mihi monstret, ut illi [693]
Thesauro invento, qui mercenarius agrum 11
Illum ipsum mercatus aravit, dives amico
Hercule : si quod adest gratum juvat : hac prece te
Pingue pecus domino facias & cætera, præter (oro;
Ingenium ; utq; soles, custos mihi maximus adsis.
Ergò ubi me in montes & in arcem ex urbe removi,
Quid prius illustrem Satiris Musaq; pedestri ? 17
Nec mala me ambitio perdit, nec plumbeus Auster,
Autumnusve gravis, Libitinæ quæstus acerbæ,

si nihil insanus efflagito ejusmodi : O si angulus iste vicinus, qui agrum meum *deformat adjungatur: O si fortuna alicubi ostendat mihi urnam pecunia* refertam, *quemadmodum ei, qui cum thesaurum invenisset. Hercule propitio locupletatus, emit & coluit eumdem agrum,* quem anteà colebat *conductum : si contentus sum iis, quæ habeo ; à te* dumtaxat *peto hoc,* ut *pingues efficias greges & alia præter ingenium : atque, ut consuevisti, adsis mihi tutor perpetuus. Itaque postquam ex urbe secessi in colles & arcem, quid potius exornem quàm Satiras & Musam pedestrem?* Illic *neque me prava corrumpit ambitio, neque gravis Auster vel autumnus morbifer, lucrum* præstans *duræ Libitinæ,*

ANNOTATIONES.

8 *Veneror.*] Enixè & votis importunis exposco. Quidam legunt *venor*, sed perperàm.

O si angulus ille.] O si haberem partem illam agri vicini, quæ meum agrum inæqualem reddit. Persius Sat. 6. v. 13. hunc imitatus est Horatii locum.

9. *Denormat.*] Vitruv. lib. 7. *Anguli ad normam respondentes exigantur : longitudines ad regulam, altitudines ad perpendiculum.*

10. *O si urnam argenti, &c.*] O si thesaurum terræ infossum inveniam. Pers. Sat. 2. v. 10.

. . . . *O si*
Sub rastro crepet argenti mihi seria, dextro
Hercule.

Porrò thesaurus definitur quædam vetus depositio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat, nec enim thesaurus censetur quod metûs vel custodiæ causâ terræ infossum conditumque fuerit.

12. *Amico Hercule.*] Hic lucro inopinato & recludendis thesauris præesse credebatur. Diodor. Sic. lib. 5. cap. 2. Macrob. lib. 3. cap. 12. Plutarch. problem. Arnob. lib. 4.

14. *Præter ingenium.*] Ludit in ambiguâ significatione vocis *pingue*. Sensus est ; ne verò ingenium etiam facias pingue, id est, crassum, hebes, stupidum.

15. *Custos mihi maximus adsis.*] Poëtæ nimirùm in tutelâ sunt Mercurii, lib. 2. Od. 1. & 17.

16. *In arcem.*] Villam Tusculanam in edito colle sitam. Epod. 1. sub finem. Item lib. 1. Epist. 16.

17. *Quid prius illustrem Satiris, &c.*] Sunt qui sic interpretentur : quid priùs canam & carminibus celebrem quam Deos agrestes, Satyros, Faunos, &c. Vide lib. 3. Od. 18. Alii meliùs : quid aptius scribam, quàm Satiras, oratione quidem strictâ, sed quæ solutæ similis videatur, & vulgari *sermoni propior* : ac proinde *musa pedestris* vocari queat. Vid. lib. 1. Sat. 4. v 40 & seq.

18. *Plumbeus Auster.*] Gravia & tardiora efficiens corpora, lib. 2. Od. 14.

Frustra per Autumnos nocentem
Corporibus metuemus Austrum.

19. *Autumnusve gravis.*] Juvenal. Sat. 4. *lethiferum* appellat : bene quidem, tunc enim acutiores morbi sunt & frequentiores. Hippocrat. Gal. &c. Idem, Sat. 6. v. 516.

. . . *metuique jubet Septembris & Austri*
Adventum.

Cur autem Horatius in suâ villâ non metuat Austrum in Autumno quamvis noxium, ipse explicat Epist. 16. sita nempè illa opportune & salubriter haud excipiebat pestilentes Austri flatûs.

Hæ latebræ dulces, etiam si credis, amœnæ
Incolumem tibi me præstant Septembribus horis.

Libitinæ quæstus acerbæ.] Pluribus enim in Autumno morientibus, majorem quæstum habent ii qui funeribus procurandis incumbunt, dicti Libitinarii à Libitinâ funerum Dea : de qua lib. 3. Od. 30. Seneca 6. de Beneficiis, comparat vota eorum qui testamenta captant cum votis Libitinariorum : nempè utrique lucri gratiâ mortem hominum cupiunt, etiam amicorum. Huc verò præcipuè facit quod ex instituto Servii Tulli Rom. Regis, nascentes recensebantur in æde Junonis Lucinæ: puberes in Juventæ ; morientes, in veneris Libitinæ : nummo quidem pro singulis delato. Dionys. Halic. lib. 4. hinc Sueton. Neron. cap. 39. *Tantis ex principe malis probrisque accesserunt quædam & fortuita : pestilentia unius autumni, quâ triginta funerum millia in rationem Libitinæ venerunt.*

Ma-

Matutine pater, seu Jane libentiùs audis, 20
Unde homines operum primos vitæque labores
Instituunt; (sic Diis placitum) tu carminis esto
Principium. Romæ sponsorem me rapis: eja,
Ne prior officio quisquam respondeat, urge:
Sive Aquilo radit terras, seu bruma nivalem [695]
Interiore diem gyro trahit, ire necesse est. 26
Postmodo quod mì obsit clarè certumque locuto,
Luctandum in turba: facienda injuria tardis.

O Pater Matutine, sive mavis, Jane: a quo homines exordiuntur primos labores actuosæ vitæ: ita numinibus placet tu initium sis versuum meorum. Quando *Romæ* sum, *me fidejussorem esse cogis, eja,* inquis, *propera: ne quisquam officiosior antè respondeat. Sive Aquilo stringat terras, sive hyems contrahat dies nivosos orbe interiori, oportet ire. Posteà* verò *quam apertè & manifestè dixi quod mihi noceat, certare habeo contra turbam: vis facienda lentis.*

ANNOTATIONES.

20. *Matutine pater.*] Janus dicitur *Matutinus* à Matutâ, sive Aurora: & quod manè primus invocaretur, ut qui temporibus præsit, ac velut rerum omnium incipiendarum auctor. Arnob. lib. 3. *quem in cunctis anteponitis precibus.* Et alibi: *incipiamus ergò solemniter ab Jano & nos patre.*

Pater.] Janum vocamus *Patrem,* quasi deorum Deum: inquit. Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 9.

Jane.] Sic appellatur quod quasi Janua sit ad novum annum, imo ad menses singulos; omniaque regat tempora. Macrob. cit.

Libentius audis.] Seu mavis appellari Jani nomine. Deos suos pluribus insigniebant appellationibus, honoris vel assentationis causâ. Macrob. *in sacris invocamus Janum geminum, Janum patrem, Janum Junonium, Janum Quirinum, Janum Consivium, Janum Patulcium & Clausium, &c.* Sic & Horat. Carm. secul.

Lenis Ilythia tuere matres:
Sive tu Lucina probas vocari,
Seu Genitalis.

22. *Sic diis placitum.*] Ut præsideas temporibus & primis hominum laboribus, desque iis felix auspicium: Quippe tu *in Italia primum Diis templa fecisti, & ritus instituisti sacrorum: unde in Sacrificiis præfationem meruisti perpetuam,* Macrob. jam cit.

Carminis esto Principium.] Fave mihi hanc Satiram exordienti, in qua urbanæ vitæ incommoda à matutinis horis persequor.

23. *Romæ sponsorem me rapis.*] Hoc primum est incommodum, quod pro aliis spondere frequenter necesse sit, ac forensibus tumultibus interesse.

24. *Ne prior officio.*] Ne desis amico, acriter subveni, laborantem in judicio tuere & juva: officium præbe, sive per hyemis frigora, sive per angustias dierum brevissimorum.

25. *Aquilo.*] Septentrionalis ventus, à vehementissimo instar aquilæ volatu dictus, ex Festo, Græcis Boreas, ἀπὸ τῆς βοῆς, *à boatu:* quoniam sit violenti flatus & sonori. Gell. lib. 2. cap. 22.

Brumæ.] A dierum brevitate dicitur, ex Varrone & Fest. Alii factum nomen putant e βραχὺ ἦμαρ, *brevis dies.* Macrob. Sat. 1. Isidor. lib. 5. Jul. Scalig. lib. 1. de caus. L. L. *Bruma,* sive solstitium hyemale ex Ovid. Fast. 1. est dies.

Prima novi, veterisque novissima Solis.

26. *Interiore gyro.*] Breviori cursu & ambitu: circulum minorem, utpote qui centro propior sit, sole in Capricorno decurrente, ac breviores hinc dies faciente. Scil. in Sphæra nostrâ obliquâ, hyemalis Tropicus ita ab Horizonte intersecatur, ut minor pars supra terram, major autem sub terrâ existat. Cic. 2. de Nat. Deor. Cynosura, inquit ex Arato.

Cursu interiore brevi convertitur orbe.

Ire necesse est.] Ad spondendum pro altero.

27. *Postmodò quod mì obsit, &c.*] Alterum est incommodum; quod postquam spospondi, vix è turbâ me eripere liceat; quodque luctandum & jurgandum sit cum obviis & remorantibus.

Quod mì obsit.] Certè rarò est expers molestiæ & damni quisquis pro altero spondet. Proverb. cap. 6. *si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam; illaqueatus ex verbis oris tui, & captus propriis sermonibus.* Bias sapienter admodum dicebat: *Sponde, noxa præsto est.* Cic. Epist. ad Brut. *dependendum tibi est quod mihi pro illo spospondisti.*

Clare certumque locuto.] Debet enim sponsio ac fidejussio præstari disertis verbis & sine ambagibus. Alii locum hunc minùs rectè intelligunt de advocatione & peroratione causarum: afferuntq; verba Tullii de petit. Consul. *Nonnullos esse tibi iratos ex iis causis quas egisti, necesse est:* & alibi, *quos læsisti cum pro amico contra eos diceres.*

28. *Facienda injuria tardis.*] In forensi turbâ pulsare oportet & objurgare tardiùs euntes, inde quamprimum exire contendo.

Quid vis insane, & quas res agis? improbus urget
Iratis precibus, tu pulses omne quod obstat, 30
Ad Mecænatem memori si mente recurras:
Hoc juvat, & melli est, non mentiar; at simul atras
Ventum est Esquilias, aliena negotia centum
Per caput, & circa saliunt latus. Ante secundam
Roscius orabat sibi adesses ad Puteal cras. 35
De re communi Scribæ magnâ atque novâ te
Orabant hodie meminisses, Quinte, reverti. [697]
Imprimat his cura Mecænas signa tabellis.

Hi verò increpant: *Quid petis stulte, & quid moliris?* Quidam autem *iracundas addit imprecationes: An igitur evertas quicquid obsistit tibi ad Mecænatem festinanti, urgente memoria?* Ut *verum dicam, illud jucundum & suave est. Verum cum ad Esquilias atras perveni, aliena centum negotia invadunt caput & latera. Roscius poscit* ut *ei cras opituleris ad Puteal ante horam secundam. Horati, Scribæ te rogant* ut *hodie redeas ad negotium commune ac novum. Fac ut Mecænas has tabellas obsignet.*

ANNOTATIONES.

29. *Quid vis insane.*] Ita reluctatur qui ab Horatio festinante pulsatus est; trudentem retrudit; atque execrationes jaculatur. Quidam *iratas preces* explicant iram hominis adversùs Horatium excandescentis, quod ipsius obtestantis patrocinium aut suscipere detrectet, aut non satis acriter assumat. Prior interpretatio magis probatur

31. *Ad Mecænatem memori si mente recurras.*] Dum properas adire Mecænatem condicto tempori: vel quod acceptorum beneficiorum memor quotidianis officiis vel semel deesse metuas.

32. *Hoc juvat, & melli est, &c.*] Objurgationes ejusmodi quantumvis invidiosæ me quidem delectant, & quasi mel dulces videntur, adeò Mecænatis mentis, nomen, & recordatio veneranda mihi sunt.

[illegible] *simul atras Ventum est, &c.*] Tertium [illegible] molestiarum urbanarum est. Cùm [illegible] Mecænatis ædes in Esquiliis sitas veni, [illegible] importuni plerique sua mihi negotia commendantes: quas amoliri nefas. De Mecænatis ædibus apud Æsquilias, lib. 3. Od. 29. v. 10. & lib. 1. Sat. 8 v. 14. vide ibi annot.

Atras Esquilias.] De atris curis quidam interpretantur: at meliùs alii de sepulcreto, quod fuerat olim in Esquiliis; ut fuse disserui ad Epod. 5. v. 100. Epod. 18. v. 6. & lib. 1. Sat. 8.

34. *Per caput, & circa saliunt latus.*] Undique adoriuntur & circumobsident. Præclara hypotyposis.

Ante secundam.] Maturè, ut tempus habeat de re suâ disserendi tecum, priusquam forum aperiatur, ac disceptandum sit in judicio. *Ante secundam.* Gall. *a huit heures precises du matin, plutost devant qu' apres:* Ang. *At Eight of the Clock in the Morning, rather before than after.* Unâ scilicet horâ ante judicia; quæ horâ tertiâ exercebantur.

Exercet raucos tertia causidicos.

Martial. lib. 4. Epig. 8. ubi & diei varias occupationes pro diversis horis explicat. Porrò ex alibi annotatis, Lector, intellige illam diei naturalis horam tertiam Romanorum nobis quidem Francis nonam esse matutinam. Vide lib. 1. Epist. 19. v. 8. & Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 20.

35. *Sibi adesses.*] Quasi advocatus, adjutor, fautor. Apud Judices actor & patronus, rei causam dicebat. At aderant prætereà quidam advocati, suâq; præsentiâ vel testimonio etiam, si opus esset, reum adjuvabant.

Ad Puteal.] Ad judicium. *Puteal.* Locus erat in comitio Romæ, ubi jus reddebatur, lib. 1. Epist. 19. v. 8 *Forum Putealque Libonis mandabo siccis.* Nimirùm in ipsis gradibus, ad lævam Curiæ, statua erat Actii Navii Auguris, qui, inspectante Tarquinio Prisco rege, cotem novaculâ disciderat Ibidem porrò cotem illam & novaculam esse defossam tradunt, supraque impositum puteal, id est, umbellam sive operculum, quale puteis imponi solet. Cic. de Divin. 1. n. 32. Illic etiam fœneratores convenire solitos idem testatur pro Sextio, n. 18. *Puteali & fœneratorum gregibus inflatus.* Item Pers. Sat. 4.

Si puteal multa cautus vibice flagellas.

Vide Cœl. Rhodig. lib. 10. cap. 17.

36. *De re communi Scribæ, &c.*] De scribarum se numero fuisse ostendit.

Scribæ.] Gall. *Les Greffiers, ou Secretaires de l' Epargne.* Angl *Registers or Secretaries.* Horum officium erat, acta publica literis mandare, literas publicas scribere, &c. Constat scribas maximæ probitatis à Quæstoribus allectos, Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 2.

38 *Imprimat his cura, &c.*] Alius ita rogat; ô Horati, cura ut Mecænas sigillo muniat has tabellas: oro te etiam atq; etiam.

Signa.] De sigillo sive annulo Augusti intellige. Hunc enim ab eo concreditum Mecænati, diximus ad Epod. 1 v. 3 & constat ex Xiphilino ibi cit. Item ex Dione lib. 51.

Dixeris

Dixeris, Experiar: Si vis, potes, addit & instat.
Septimus octavo propior jam fugerit annus, 40
Ex quo Mecænas me cœpit habere suorum
In numero; dumtaxat ad hoc, quem tollere rhedâ
Vellet, iter faciens; & cui concredere nugas
Hoc genus: Hora quota est? Thrax est Gallina Syro par?
Matutina parùm cautos jam frigora mordent: 45
Et quæ rimosa benè deponuntur in aure.
Per totum hoc tempus, subjectior in diem & horam
Invidiæ. Noster ludos spectaverat unà,
Luserat in campo, Fortunæ filius, omnes.
Frigidus à rostris manat per compita rumor; [698]
Quicumq; obvius est, me consulit; ô bone (nam te 51
Scire, deos quoniam propius contingis, oportet)
Num quid de Dacis audisti? Nil equidem. Ut tu
Semper eris derisor. At omnes Dî exagitent me,
Si quidquam. Quid? militibus promissa Triquetra 55
Prædia Cæsar, an est, Italâ tellure daturus?

Quod si his *respondeam: Tentabo:* est qui *reponat & urgeat: Atqui potes, si lubet. Prope finem habet annus septimus, & mox octavus* incipiet, *ex quo* tempore *Mecænas inter familiares me ascivit, ad id* verò *solum, quem in currum assumere placeret quando viam init: & cum quo loqueretur futilia ejusmodi: Quota est hora? Gallina Thracius estne par Syro? Incautos jam stringit frigus matutinum; &* similia *quæ committi queant auribus perfluentibus. Exinde* verò *magis ac magis obnoxius invidiæ* fui. Aiunt *plerique: Noster Fortunæ filius ludos spectavit: in campo* Martio *certavit cum* Mecænate. Quod si *è Rostris per plateas frigidus rumor discurrat; quisquis occurrerit interrogat me: O bone, an de Dacis aliquid accepisti? quippè te scire oportet; qui ad magnates accedis.* Tum ego: *Nihil certè.* Illi continuò: *Ergone tu semper derisor fueris? Me,* inquam, *disperdant omnes dii, si quidquam* scio. *Ecquid?* aiunt, *agros militibus promissos an assignabit Augustus in Sicilia,* an in *Italica regione?*

ANNOTATIONES.

39. *Dixeris, Experiar.*] Si huic dixero; Curabo, & experiar, numquid à Mecænate id beneficii queam obtinere tibi, &c. Horatii modestiam adverte, Lector, suam apud Mecænatem gratiam extenuantis, tametsi apud eum summè valere diceretur. Vide & quæ sequuntur.

40. *Septimus octavo propior.*] Septimus hic annus propè est elapsus, & mox octavus agetur, ex quo, &c.

42. *Dumtaxat ad hoc.*] Non ad res graves, sed ad nugas, ad jocos, atque ad relaxandum animum magnis curis passim distentum me adhibet Mecænas, inquit noster, duntaxat.

44. *Thrax est Gallina Syro par.*] An ille gladiator huic par est virtute, robore, arte, peritiâ; ille secutor huic retiario; ille Thrax huic Mirmilloni? Horum pugnandi rationem diversamque armaturam fusè explicavi ad Juvenal. Sat. 2. v. 143. & Sat. 8. v. 200.

45. *Matutina parùm cautos,* &c.] Verba hæc innuunt scriptam Autumni tempore hanc Satiram.

46. *Et quæ rimosa,* &c.] Et similia quæ loquacissimo cuilibet possunt committi atq; homini nullum secretum retinenti, sed passim quod audivit in obvios quosq; statim effundenti, qualis ille apud Terent. de seipso prædicans.

Plenus rimarum sum: hac atque illac perfluo.

48. *Noster ludos spectaverat unà,* &c.] Sic de Horatio loquuntur invidi; En ille Fortunæ filius simul cum Mecænate ludos spectavit; en cum ipso lusit in campo Martio, de hoc vide lib. 1. Od. 8. Annot.

50. *Rostris.*] In foro Rom. erant Rostra, id est, suggestum ante Curiam Hostiliam extructum, ornatum verò navium rostris ab Antiatibus captarum, unde nomen. Tit. Liv. lib. 8. Varro lib. 4. de L. L. Ex eo loco leges ferebantur, & conciones ad populum habebantur; imò & jus dicebatur

Rumor.] Est fama incerta sine capite, id est, Sine auctore, *frigidus* vel tristis, vel levis.

52. *Deos.*] Augustum, Mecænatem.

53. *De Dacis.*] Cum his tunc Romani bellum habebant. Vide lib. 2. Od. 20.

55. *Militibus promissa prædia.*] Sicut jam assignata fuerant post Philippensem victoriam. Vide suprà Sat. 2. v. 110. & seq. Item Virgil. Eclog. 1.

Triquetra.] Sicilia Trinacris etiam dicitur ob triangularem formam; habetq; in triplici angulo triplex promontorium, Pelorum, Pachynum, Lilybæum, hinc Ovid. Fast. 4.

Terra tribus scopulis vastum procurrit in æquor
Trinacris; à positu nomen adepta loci.

At affirmantem me nihil scire admirantur velut hominem raræ & profundæ taciturnitatis. In istis diem perdo infelix, non absq; desideriis: ô villa, quando te adibo? ecquando gratam oblivionem vitæ anxiæ capiam ibi, *modò scripta veterum* legendo *modò dormiendo & otiando? ô quando apponetur faba Pythagoræ affinis, simulq; olera condita lardo pingui? O noctes & epulæ Deorum,* in *quibus ego & familiares cœnamus ad Larem meum: ac protervos famul s alo cibis libatis.* Ibi *quisque liber à stultis legibus ad arbitrium exhaurit scyphos diversos, sive capax ingentes sumit calices, sive minoribus cupit madescere. Tum fit confabulatio non de aliorum prædiis vel ædibus; neque* utrum *Lepos ineptè saltet, an non: sed quod utilius, quodque ignorare sit nefas, quærimus;*	Jurantem me scire nihil, mirantur, ut unum Scilicet egregii mortalem altique silentî. Perditur hæc inter misero lux, non sine votis: 59 O rus, quando ego te aspiciam; quandoq; licebit Nunc veterum libris, nunc somno & inertibus horis Ducere sollicitæ jucunda oblivia vitæ? O quando faba Pythagoræ cognata, simulque Uncta satis pingui ponentur oluscula lardo? [699] O noctes, cœnæque Deûm quibus ipse meique, 65 Ante Larem proprium vescor: vernasq; procaces Pasco libatis dapibus, prout cuique libido est. Siccat inæquales calices conviva, solutus Legibus insanis: seu quis capit acria fortis Pocula, seu modicis humescit lætiùs. Ergò 70 Sermo oritur, non de villis domibusve alienis; Nec malè necne Lepos saltet: sed quod magis ad nos Pertinet, & nescire malum est, agitamus: Utrumne

ANNOTATIONES.

63. *O quando faba, &c.*] Quando ruri vescar fabis, oleribus, &c. tranquillam ejusmodi vitam agrestem præfero lautis epulis quibuscunque.

Faba Pythagoræ cognata.] Varia hîc varii comminiscuntur. Aiunt plerique *fabam Pythagoræ cognatam* dici ironice quidem & satirice, quasi homini coævam & consanguineam; nempe quod ille affereret fabam ex eadem origine & eodem tempore cum homine natam; eamque si pixide inclusa servetur, vel infodiatur, in carnem & sanguinem converti. Ego nec fabulas nec metempsychosim afferre huc velim: *cognatam* interpretabor amicam. Fabis enim aliisque leguminibus atque oleribus omnique cibo parabili Pythagoras & Pythagorici libenter vescebantur: carnibus autem vix aut nunquam frugalitatis quidem & sanitatis gratiâ, quanquam nonnulli contrarium scribunt. Vide Cic. de Divin. 2. n. 119. Diog. Laert. lib. 8. Athen. lib. 4. & 10. Plin. lib. 18. cap. 12. Gell. lib. 4. cap. 11. Cœl. Rhodig. lib. 21. cap. 3. lib. 28. cap. 12. lib. 30. cap. 36. Et quæ nos ad Juvenal. Sat. 15. v. 173. ubi de anthropophagis quibusdam ita scribit.

. . . . . *Quid diceret ergò*
Vel quo non fugeret, si nunc hæc monstra videret
Pythagoras, cunctis animalibus abstinuit qui
Tanquam homine, & ventri indulsit non omne legumen?

Pythagoræ.] Vide lib. 1. Od. 28. Epod. 15. & Sat. 4. hujus lib.

65. *O noctes, cœnæque Deûm.*] O quieti somni! ô epulæ tranquillæ & jucundæ; quantumvis sobriæ & frugales, certè nectari & ambrosiæ deorum æquiparandæ! vel *noctes* dicit Poëta, quod olim in multam noctem producerent cœnam, ut alibi notavimus.

66. *Ante Larem proprium.*] Religiosè Diis domesticis libans, & primitias offerens rusticarum dapum; ac posteà è *libatis dapibus* hilariter cum familiaribus & servis cœnans. Vide lib. 1. Od. 12.

Vernas.] Sic vocantur qui ex ancillis nati sunt Verno tempore. Festus, *procaces,* à procando, sive poscendo.

69. *Legibus insanis.*] De his conviviorum legibus vide lib. 2. Od. 7. annot.

Seu quis capit acria fortis Pocula.] Plin. lib. 14. cap. 22. refert *Ciceronem Marci filium binos congios simul haurire solitum,* atque ebrietatis mala eleganter describit. Vide Macrob. Saturn. 2. cap. ultimo. Gell. lib 15. cap. 2.

70. *Humescit.*] Al. *uvescit.* lib. 4. Od. 5. in fine, *uvidi,* id est, bene poti, madidi ac pleni vino.

71. *Non de villis domibusve alienis.*] De his invidi & avari sermocinantur: ut deliciarum sectatores & voluptuarii de saltatoribus & scurris.

72. *Lepos.*] Augusti scurra, archimimus, egregius saltator, Lepos dictus, à molli, scita, & lepidâ saltandi ratione.

Quod magis ad nos Pertinet, &c.] De aptis convivio sermonibus. Gell. lib. 13. cap. 11, &c.

Divi-

Divitiis homines, an sint virtute beati. 74
Quidve ad amicitias, usus, rectumne trahat nos [700]
Et quæ sit natura boni, summumque quid ejus.
Cervius hæc inter vicinus garrit aniles
Ex re fabellas. Nam si quis laudat Arellî
Sollicitas ignarus opes, sic incipit: Olim
Rusticus urbanum murem mus paupere fertur 80
Accepisse cavo, veterum vetus hospes amicum;
Asper, & attentus quæsitis, ut tamen arctum
Solveret hospitiis animum. Quid multa? neq; illi
Sepositi ciceris nec longæ invidit avenæ,
Aridum & ore ferens acinum, semesaq; lardi 85
Frusta dedit; cupiens variâ fastidia cœnâ
Vincere tangentis malè singula dente superbo:
Cùm pater ipse domûs paleâ porrect9in hornâ [701]
Esset ador loliumq;, dapis meliora relinquens.
Tandem urban9ad hunc, quid te juvat, inquit, amice,
Prærupti nemoris patientem vivere dorso? 91
Vis tu homines urbemque feris præponere silvis?
Carpe viam, mihi crede comes; terrestria quando
Mortales animas vivunt sortita, neque ulla est
Aut magno aut parvo lethi fuga; quo, bone, circa
Dum licet, in rebus jucundis vive beatus: 96
Vive memor, quàm sis ævi brevis. Hæc ubi dicta

an opibus homines, an virtute felices existant: utrum nos ad amicitias impellat, utilitas an honestum: item quid sit bonum, & quæ ejus perfectio. Interea Cervius vicinus aniles fabulas ad propositum narrat. Etenim si quis imperitus laudat anxias Arellii divitias, ita exorditur. Quondam mus agrestis urbanum murem cavernula dicitur excepisse, vetus hospes veterem amicum; durus, & studiosus rerum *congestarum,* ita *tamen ut animum restrictum laxaret hospitum gratiâ. Quid plura! Nec parce, dedit è congesto cicere, nec ex avenâ oblongâ: ore portans acinum desiccatum, & semesa lardi frustula obtulit, optans multiplici dape vincere nauseam fastidiosè singula delibantis superbo dente; dum ipse ædium dominus in stramine jacens ederet frumentum ac zizaniam, cibis optimis abstinens. Denique urbanus hunc sic allocutus est: Amice, quorsum ærumnosus degis ad latus montis ardui? visne homines & urbem præferre silvis desertis? Mihi ausculta, iter mecum ingredere; quandoquidem animantia super terram vitam agunt morti obnoxiam, nec effugiendi* ratio *est sive parvo sive magno. Quocirca, O bone, quamdiu potes, rebus fruere jucundis, recordatus quàm brevi* tempore *sis victurus.*

ANNOTATIONES.

75. *Usus, rectumne.*] Alii quippè sentiebant amicitias propter utilitatem colendas: Alii propter virtutem. Vide Cic. Lælium, ubi *Solem,* inquit, *è mundo tollere videntur qui amicitiam è vita tollunt. . . . Amicitia tantas opportunitates habet, quantas vix queo dicere, &c.*

Rectumne.] Cic. mox. cit. *Virtus amicitiam & gignit & continet. . . . . . Virtutum amicitia adjutrix à natura data est.* Et in fine ejusdem lib. *Vos hortor, ut ita virtutem locetis, sine qua amicitia esse non potest; ut, eâ exceptâ, nihil amicitiâ præstabilius esse putetis.*

76. *Summumque quid ejus.*] In quo consistat summum bonum, hoc enim in voluptate alii, alii in virtute reponebant. Vide Cicer. de finib. Tusc. Quæst. &c.

78. *Ex re fabellas.*] Sunt fabulæ ad persuadendum valde commodæ & efficaces, si apposite adhibeantur. Hinc sacri etiam codices proverbiis & parabolis inspersi sunt. Hisque persæpè usus est Christus Dominus, veritas Dei & Sapientia. *Ut quod per simplex præceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem & exempla teneatur;* S. Hieronym. lib. 3. Comment. in Matth.

Arellî.] Arellius famosè avarus: contra stultam ejus de opibus opinionem Cervius affert aptè exemplum & apologum rustici muris & urbani.

83. *Hospitiis.*] Hospitibus amice excipiendis.

84. *Nec longæ invidit avenæ.*] Hellenismus.

86. *Varia cœna.*] *Dubiam cœnam* dixit suprà Sat. 2. v. 77.

88. *Horna.*] Nova, hujus anni. l. 3. Od. 23. v. 3.

89. *Ador.*] Frumenti genus, ab edendo appellatum; vel quod aduratur, ut e tosto fiat mola salsa ad sacrificia utilis, Festus. Alii aliter.

93. *Terrestria quando, &c.*] Vel ex personâ murium aliorumque brutorum; vel ex personâ atheorum, hoc dicit Poëta.

97. *Vive memor quam sis brevis ævi.*] Eamdem hanc orationem tribuit Herculi Euripides in Alcestide, ut benè observavit Muretus.

Agre-

Sermonibus illis excitatus rusticus prosilit alacer e domicilio. Hinc uterque viam institutam decurrunt, cupientes noctu subire civitatis pomœrium. Et jam nox attigerat medium cœli locum, quando pedem ambo inferunt in ædes opulentas, ubi stragula fulgebat purpurea super thoros eburneos, & plurimæ dapes restabant è lauto convivio, quæ heri procul fuerant in sportulis congestæ. Postquam igitur rusticum statuit in stragulâ pretiosâ recumbentem, velut expeditus hospes circumcursat; cibos cibis accumulat, & instar famuli ministrat sedulus, prægustans quicquid apportat: Ille quietus lætatur mutata conditione, hilaremque se convivam exhibet favente fortunâ; quando magnus repente forium strepitus thoris ambos expulit. Mox *trepidi* cœperunt *fugere per omne cubiculum: gravius autem expavescere* quasi *moribundi, cum ædes amplæ insonuerunt magnis canibus. Tunc agrestis dixit: Nequaquam me juvat vita ista*; eique *nuntium remitto, me nemus & cavernula a periculis libera consolabuntur exiguo legumine.*

Agrestem pepulere; domo levis exilit. Inde
Ambo propositum peragunt iter; urbis aventes
Mœnia nocturni subrepere. Jamq; tenebat 100
Nox medium cœli spatium, cùm ponit uterque
In locuplete domo vestigia; rubro ubi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos,
Multaque de magnâ superessent fercula cœnâ,
Quæ procul extructis inerant hesterna canistris.
Ergò ubi purpureâ porrectum in veste locavit 106
Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes;
Continuatq; dapes: nec non vernaliter ipsis [702]
Fungitur officiis, prælambens omne quod affert.
Ille cubans gaudet mutatâ sorte, bonisque 110
Rebus agit lætum convivam: cum subito ingens
Valvarum strepitus lectis excussit utrumque.
Currere per totum pavidi conclave, magisque
Exanimes trepidare, simul domus alta Molossis
Personuit canibus. Tum rusticus, Haud mihi vitâ
Est opus hac, ait, & valeas, me silva, cavusque
Tutus ab insidiis tenui solabitur ervo.

ANNOTATIONES.

104. *Fercula.*] A ferendo vocantur sic vasa eduliorum, & per Synecd. ipsa edulia, &c.

108. *Vernaliter.*] Al. *Verniliter*, more servorum prælambens dapes quas affert.

114. *Molossis.*] Ingentibus canibus è Molossiâ regione Epiri. Apud Molossos Epiri populos erant canes venatici generosissimi.

117. *Ervo.*] Quovis legumine. Synecd. *Ervum*, Græcis ὄροβος, Gall. *Ers.* Angl. *Vetches or Tares.* Legumen est pisis affine, saginandis armentis utile. Columel. Plin. Virg. Eccl. 3. v. 100. ejus meminit, si fides quibusdam veteribus membranis. Nam aliæ habent, *arvo*, aliæ, *ervo*.

SATIRA VII.

Inducitur servus, pro libertate Saturnalium, heri vitia taxans & carpens.

DAVUS. *Jam diu* est quod te *audio; atque avens tibi*

JAM dudum ausculto, & cupiens tibi dicere servus [703]

ANNOTATIONES.

1. *Jam dudum ausculto.*] Suum ipse servum vitia sibi objicientem ita inducit Horatius, ut quilibet vitiosus à servo suo pariter reprehendi se justè quidem putet & sentiat. Porrò sententiam hanc afferit; solum sapientem esse liberum; quam tractat Cicero Parad. 5. & Pers. Sat. 5.

Ausculto.] Ad omne obsequium paratus asto.

Pauca, reformido. Davusne? Ita, Davus amicum
Mancipium domino, & frugi, quod sit satis: hoc est,
Ut vitale putes. Age, libertate Decembri
(Quando ita majores voluerunt) utere; narra. 5
Pars hominum vitiis gaudet constanter, & urget
Propositum: pars multa natat; modo recta capessens; [764]
Interdum pravis obnoxia. Sæpe notatus,
Cum tribus annellis, modò læva Priscus inani,
Vixit inæqualis, clavum ut mutaret in horas: 10
Ædibus ex magnis subito se conderet, unde
Mundior exiret vix libertinus honestè:
Jam mœchus Romæ, jam mallet doctus Athenis

pauca loqui, ego famulus timeo. HORAT. *Nunquid Davus?* DAV. *Etiam, Davus hero servus fidelis ac frugalis abunde: id est, ut vitâ dignum existimes.* HOR. *Age, fruere licentiâ* mensis *Decembris, quandoquidem ita sanxerunt majores* nostri; *loquere.* DAV. *Plerique hominum obstinatè vitiis delectantur; & perseverant in* pravis *moribus. Alii multi fluctuant, nunc virtutem sequentes, alias vitiis obsequentes.* Sic *Priscus frequenter visus* est *cum tribus annulis: paulò verò post sinistra vacuâ diversus vixit*; adeò *ut vestem mutaret horis* singulis: *exiens* autem *superba e basilica repentè migraret* illuc, *unde vix decenter egrederetur libertinus nitidulus. Modò Romæ adulter, modò Athenis eruditus degere cuperet:*

ANNOTATIONES.

2. *Davusne.*] Ipsene *Davus* hæc loquitur?

4. *Ut vitale putes.*] Habebant domini in servos jus vitæ ac necis. Davus ait, pro sedulâ & diuturnâ servitute videri sibi meruisse apud herum ut vivat. Alii alias interpretationes afferunt, at meo judicio longè petitas Quidam volunt Davum significare se mediocriter bonæ esse indolis, quod contrà raro sint longævi qui indole sunt eximia: Seneca controv. 1 *tam immature magnum ingenium non esse vitale.* Alii sic: Davus ostendit se in victu moderatum ac temperantem diutiùs esse victurum, contra morem servorum, quos edacitas brevi conficit.

Libertate Decembri utere.] Dic libere quicquid volueris, siquidem hoc tibi dant Saturnalia. Ea nempe 14. cal. Jan. celebrabantur, in honorem Saturni, & monumentum aurei sub ejus regno seculi, quo tempore cuncti æquales erant, tam servi quàm ingenui. Macrob. lib. 1. cap. 10. *Saturnalia uno die solita peragi: post in triduum propagata, adjectis à Cæsare huic mensi diebus: deinde ex edicto Augusti quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit - - - - sed Sigillariorum adjecta celebritas in septem dies discursum publicum & lætitiam religionis extendit.* Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 22. *Saturni festis diebus servos ingenuorum ministeria occupare pileos sumere, & à liberis nullo discrimine differre, stipesque invicem dare, & munera missitare, servatum est. Regna quoque sortiri inter æquales, & tanquam reges imperitare, magistratus purpuram induere, reliquos in veste candidâ diem concelebrare. Qui etiam mos Græcis & exteris communis fuit. Namque apud Babylonios Sacra appellantur festa, quibus dies quinque imperabant servi dominis: eorumque unus stolâ sumptâ dominabatur, &c.* Vide suprà Sat. 3.

7. *Natat.*] Instabilis est: sicut natantes modò contra flumen, modò currente feruntur amne.

9. *Cum tribus annellis.*] Plures annulos gestare luxuriosum habebatur.

Priscus] Hic orator fuisse dicitur, Senatorii quidem vel certe Equestris ordinis.

Læva inani.] Sine ullo annulo, quod egestatis signum. In lævâ, utpote minùs actuosâ, annuli gestantur. Macrob lib. 7. cap. 13. *Annulum in digito, qui minimo vicinus est, quem etiam medicinalem vocant, & manu præcipuè sinistra gestandum esse.* Gell. lib. 10. cap. 10. *Repertum est nervum quemdam tenuissimum ab eo digito ad cor hominis pervenire.* Hinc tali honore eum digitum placuit decorari. Vide Plin. lib. 33. cap. 1. Ubi de origine & jure annulorum aureorum. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 9. &c.

10. *Inæqualis.*] Sibi parùm constans.

Clavum.] Modo latum, modo angustum sumens. De eâ veste præclara, lib. 1. Sat. 5. v. 36.

11. *Ædibus ex magnis.*] E superbo domicilio in vile & abjectum migraret.

13. *Jam mœchus Romæ.*] Salsus in Romanorum impudicitiam sarcasmus.

Jam mallet doctus Athenis vivere.] Modò otiosum & luxuriosum præferens vitæ genus; modò studia literarum & honestos doctrinæ ac philosophiæ labores.

Athenis.] Ubi fons omnium doctrinarum: Cic. de Orat. ubi artium exquisitarum officina: ubi præcipue coluntur ea mysteria, quibus ex agresti immaniq; vitâ exculti ad humanitatem & eruditionem mitigati sumus. Id de Leg. 4. ubi tanta auctoritas, ut de ejus urbis possessione inter deos certamen fuerit; ut jam fractum propè ac debilitatum Græciæ nomen hujus urbis laude nitatur. Id, Orat. n. 25.

Vivere;

Vivere ; Vertumnis, quotquot ſunt, natus iniquis.
Scurra Volanerius, poſtquam illi juſta chiragra [705]
Contudit articulos ; qui pro ſe tolleret, atque 16
Mitteret in phimum talos, mercede diurnâ
Conductum pavit ; quanto conſtantior idem
In vitiis ; tanto levius miſer ac prior ille,
Qui jam contento, jam laxo fune laborat. 20
Non dices hodie, quorſum hæc tam putida tendunt,
Furcifer? Ad te, inquam Quo pacto, peſſime? Laudas
Fortunam & mores antiquæ plebis, & idem
Si quis ad illa Deus ſubito te agat, uſq; recuſes :
Aut quia non ſentis, quod clamas, rectius eſſe ; 25
Aut quia non firmus rectum defendis ; & hæres,
Nequicquam cœno cupiens evellere plantam. [706]
Romæ rus optas, abſentem ruſticus urbem
Tollis ad aſtra levis ; ſi nuſquam es fortè vocatus
Ad cœnam, laudas ſecurum olus, at velut uſquam
Vinctus eas, ita te felicem dicis, ameſque, 31

certè natus infeſtis omnibus Vertumnis. Contrà *Volanerius ſannio, quando juſta chiragra illi fregit digitos,* hominem *quotidianâ mercede conductum aluit, qui taxillos pro ſe colligeret ac immitteret in alveolum ; quanto magis conſtans in pravis, tanto minus infelix quam prior iſte, qui nunc intento, nunc laxato fune luctatur.* HORAT. *An non hodie declarabis, furcifer, quo ſpectent illa adeò inepta?* DAV. *Dico, ad temetipſum.* HOR. *Ecquâ ratione, ô nequam?* DAV. *Extollis conditionem & inſtituta priſci populi ; tuque ipſe fortiter abnuas, ſi numen aliquod ad ea te redigat : ſive quod non* firmiter *tenes melius eſſe id quod aſſeris : ſive quod non conſtanter virtutem propugnas ; atque hæſitas, fruſtra exoptans pedem luto extrahere.* Cùm *Romæ* verſaris, *cupis ruri* degere, *cùm ruri degis, remotam urbem laudas inconſtans. Si à nemine invitatus es ad cœnam, extollis olera tranquilla : & quaſi pergas coactus, ſic te beatum prædicas ; atque gratularis* tibi,

ANNOTATIONES.

14. *Vertumnis.*] Vertumnus Deus anno vertendo præſidens, multiformis erat ; & variè pingebatur, & variis colebatur locis tum in urbe tum in municipiis ; modò foſſor, modò arator, ſeminator, plantator, meſſor. Hinc Plurali numero Vertumni appellantur. Aiunt etiam ſenſus & cogitationes hominum ab eo verti. Undè iratis Vertumnis dicitur natus, quiſquis ſemper incertus & inconſtans aliis aliiſque affectibus agitatur, Tibul.

Talis in ætherio felix Vertumnus Olympo
Mille habet ornatus, mille decenter habet.

15. *Chiragra.*] Vel metri causâ licenter & contra etymon primam corripit ſyllabam ; vel poëta ſcripſit *cheragra*, ut volunt quidam, ἡ ἀγρὰ τῆς χειρός, Poëticè χερὸς *Juſta*, digna luxuriæ pœna. Perſ. Sat. 5. v. 58.

. . . . . . *Sed cum lapidoſa chiragra*
Fregerit articulos.

Scilicet morbus ille articularis manûs ac digitorum uſum præpedit, non ſecus ac ſi fracti & contuſi eſſent articuli manuum.

16. *Qui pro ſe tolleret.*] Cùm talis ſemper ludere conſueviſſet, interclusâ manus ſuas movendi facultate, alienâ manu talos colligebat, movebat, jactabat.

17. *Phimum.*] Vaſculum ligneum, corneum, eburneum, oris anguſti, e quo tali anteà agitati effunduntur in alveum ſeu tabulam. *Fritillum* vocant Juvenalis & Seneca, *orcam* Perſius, *turriculam* Martialis, *pyrgum* (quæ vox Græca turriculam deſignat) alii, & hic Horatius ut placet multis hiſque doctiſſimis. Gall. *Cornet à dez.* Angl. *The Dice-box.*

Jul. Pol. lib. 10. cap. 31. phimum, φίμον, numerat inter aleatoris inſtrumenta : item Æſchines in Timarch. apud Suidam.

20. *Qui jam contento.*] Metaphorica dictio. Velut priſcus modò parcus admodùm & frugalis, modò laxus, magnificus, luxurioſus ; utrinque nimius & vitio laborans.

21. *Putida.*] Auditu ingrata, tranſlatio à naribus ad aures.

22. *Furcifer.*] Servus hoc probro inceſſebatur, cum ob delictum quodpiam levius, appenſam collo furcam cogebatur ferre, ignominiæ causâ.

23. *Mores antiquæ plebis.*] Probos nimirùm & caſtos. Nam ſubinde vitia ſenſim gliſcere viſa ſunt.

27. *Nequicquam cœno cupiens evellere plantam.*] Fruſtrà cupiens è gurgite vitiorum emergere.

30. *Laudas ſecurum olus.*] Tranquillam domi cœnam è cibo parabili laudas & præfers quibuſlibet lautis & opimis apud alios epulis, ad quas invitatus fueris.

31. *Velut uſquam Vinctus eas.*] Videri vis ad alienam ire cœnam velut coactus, vinctus,

Quod

Quod nusquam tibi sit potandum. Jusserit ad se
Mecænas serum sub lumina prima venire
Convivam, nemon' oleum feret ocyùs? Ecquis
Audit? cum magno blateras clamore, furisq; 35
Milvius & scurræ, tibi non referenda precati,
Discedunt. Etenim fateor me, dixerit ille,
Duci ventre levem, nasum nidore supinor:
Imbecillus, iners, si quid vis, adde popino.
Tu cùm sis quod ego, & fortassis nequior, ultrò 40
Insectere velut melior, verbisque decoris
Obvolvas vitium? Quid, si me stultior ipso [707]
Quingentis empto drachmis deprenderis? aufer
Me vultu terrere: manum stomachumque teneto,
Dum quæ Crispini docuit me janitor, edo. 45
Te conjux aliena capit, meretricula Davum:
Peccat uter nostrum cruce dignius? acris ubi me
Natura incendit; sub clara nuda lacerna
Quæcunque excepit turgentis verbera caudæ,
Clunibus aut agitavit equum lasciva supinum, 50
Dimittit, neque famosum, neque sollicitum, ne
Ditior aut formæ melioris meiat eodem.
Tu, cum projectis insignibus, annulo equestri,

quod apud nullum cœnare contingit. Verùm *si Mecænas vocet* te *cœnatum apud se vesperi ad primas candelas; horrendum vociferaris furibundus: Nullusne afferet unguenta citius? quisnam auscultat?* Tum verò *Milvius & parasiti abeunt, tibi imprecati minimè narranda. At dicet aliquis me ventri obnoxium esse, nasum tollere supinum ad nidores; ignavum, segnem* esse, *adde* etiam, *popinarum sectatorem, si lubet: non inficiabor. Tu* verò *cum sis* servus, *ut ego, & fortasse sis pejor; cur me sponte reprehendis quasi præstantior? Quare præclaris sermonibus tegis* quod *pravum habes? Quid si tu agnosceris insanior me,* quem *emisti drachmis quingentis? Desine vultu terrorem mihi facere: coerce manum atque iram dum loquor ea quæ didici à Crispini janitore. Tu, sectaris uxorem alterius, Davus meretricem. Uter nostrum cruce dignior peccat? Cum me ardens libido inflammat,* ab ea *discedo nec infamis nec anxius, ne opulentior vel pulcrior eàdem potiatur. Tu* verò *quando exutis ornamentis, annulo equestri,*

ANNOTATIONES.

invitus: ac felicem te dicis quod nemo te vocarit. Verùm te dissimulas.

33. *Serum sub lumina prima.*] Serò quidem cœnabant magnates pluribus negotiis occupati: at alii vulgò circa tertiam aut quartam horam pomeridianam. Martial. lib. 4. Epig. 8.

Imperat extructos frangere nona toros.

34. *Nemon' oleum feret ocyùs,* &c.] Clamitas moræ impatiens, & minum quantum properans ire illuc benè lotus bene unctus. Sic nimirùm veteres ad cœnam invitati pergebant, unguentis odoriferis perfusi.

35. *Furisque.*] Alii leg. *fugisque,* id est, cum magna festinatione domo abis, & ad Mecænatis cœnam curris.

36. *Milvius & scurræ,* &c.] Parasiti & scurræ apud te cœnâ speratâ fraudati diras in te jactant, imprecantur tibi mala omnia discedentes.

38. *Nasum nidore supinor.*] Elatum habeo nasum ad captandos odores obsoniorum; tanquam ventris & gulæ mancipium cœnas venor.

43. *Quingentis empto drachmis.*] Gall. *acheté cinquante écus.* Angl. *That cost you but Fifty Crowns.* Siquidem drachma Attica sex asses, sive solidos nostræ monetæ continebat.

Me stultior deprenderis.] Ego enim vitia mea ipse agnosco & fateor: tu verò tua celas & vano decore tegis: & hinc aliis tibique etiam bonus videri gaudes, stultè.

44. *Manum stomachumque teneto.*] Ne minas, ne verbera mihi intentes, dum tibi vera loquor.

45. *Dum quæ Crispini docuit me janitor, edo.*] Doctum se servus à servo Philosophi aptè dicit. Certè à Magistris publicis documenta quædam servi eorum captabant, seu domi, seu custodientes januam Scholarum in quibus docebant, audire nempe multa atque utiliter excipere poterant, si paulùm ingeniosi essent. De *Crispino* Stoicam sectam amplexo, lib. 1. Sat. 1. & 3.

46. *Te conjux aliena capit.*] Adulteriorum sectator quilibet hic arguitur, non ipse Horatius: qui ab iis abhorrebat, lib. 1. Sat. 2.

53. *Tu, cum projectis insignibus.*] Deposita toga, exuto angusto clavo, equestrique annulo & dignitate, quibus ab Augusto es insignitus: servilem autem indutus habitum, ne agnoscaris: jam non videris eques Romanus, sed vilis servus. Vide Gell. lib. 13. cap. 20.

Roma-

& Romana veste, è Judice mutaris in vilem servum, cucullo obvolvente caput unguentis delibutum: an *non es quod fingis? pavidus* quidem *intromitteris, & corpore concuteris, metu adversus cupiditates luctante.* Age verò, *quid interest virgis cædi, & gladio interfici?* an *pergas addictus; an infami inclusus arcâ,* in *quam te compegit* ancilla *flagitii heræ particeps, genibus tangas caput inflexum?* Dic porrò *si vir matrona delinquentis jus habet adversus utrumque, an non æquius contra adulterum? Certe fœmina hæc suum non mutat habitum, vel locum; * * * quoniam te metuit nec amanti fidit, sponte feres patibulum atque hero furioso addices cuncta bona, vitam, corpus, existimationem.* Quod si incolumis *evadas,* deinceps *forte verebaris, & eruditus evitabis.* Imò verò *inquires rursum timendi pereundiq; occasiones. O multis modis mancipatus! Equæ feræ vinculis fractis improbe se religat, si quando evasit.* At enim *non sum adulter, inquis. Nec ego certè fur,*

Romanoque habitu, prodis ex Judice Dama
Turpis, odoratum caput obscurante lacernâ; 55
Non es quod simulas? metuens induceris, atque [708]
Altercante libidinibus tremis ossa pavore.
Quid refert uri virgis, ferroque necari?
Auctoratus eas, an turpi clausus in arcâ,
Quò te demisit peccati conscia herilis, 60
Contractum genibus tangas caput? Estne marito
Matronæ peccantis in ambos justa potestas?
In corruptorem vel justior. Illa tamen se
Non habitu mutatve loco, peccatve superne
Cùm te formidet mulier, neq; credat amanti. 65
Ibis sub furca prudens, dominoque furenti
Committes rem omnem, & vitam & cum corpore famam.
Evâsti? credo metues, doctusq; cavebis.
Quæres quando iterùm paveas, iterùmque perire
Possis. O toties servus! Quæ bellua ruptis [709]
Cùm semel effugit, reddit se prava catenis? 71
Non sum mœchus, ais. Neque ego, Hercule, fur, ubi vasa

ANNOTATIONES.

54. *Ex Judice.*] Certarum rerum cognitio & judicium ad equites Rom. pertinebat, sive quod eligebantur Judices tam ex Equestri quàm ex Senatorio ordine.

55. *Lacerna.*] Pallio caput etiam adversus imbres protegente. *Cucullum* vocat Juvenalis, Sat. 3, 6, & 8. Gall. *une cape.* Angl. *A Coul.*

56. *Metuens induceris.*] In domum mœchæ induceris metuens pericula, de quibus, lib. 1. Sat. 2.

58. *Quid refert uri virgis, &c.*] Gladiatores emens has illis conditiones proponebat, flammis uri, virgis cædi & secari, ferro necari: quas cùm accepissent certo quidem pretio, auctorati dicebantur, seu obligati & obstricti ad quidlibet perpetiendum. Sensus est: Tu servili metu continuò pressus, servili auctoramento quasi addictus, an non verè servus es? nihil certe interest gladiatorem inter & adulterum. Gladiator virgis cædendum ferroque necandum se addicit: tu pariter cum adulteria committis. Quid enim cum timens adulteræ maritum in arcâ recluderis?

61. *Estne marito Matronæ, &c.*] Olim adulterum in adulterio deprehensum marito licebat occidere, simul & adulteram. Lex subinde Julia de adulteris nonnihil immutavit, atque flagitiorum ejusmodi cognitionem ad certos Judices referri jussit. Vide Annot. lib. 1. Sat. 2.

64. *Non habitu mutatve loco.*] Adultera non egreditur domo suâ, non insignia deponit, ut tu: proindeque longe pejus illâ facis, justiorque pœna te sequitur.

66. *Ibis sub furca prudens.*] Sponte subis servilem ignominiam & pœnam.

Dominoque furenti, &c.] Vel irato & ultionem anhelanti marito; vel affectui vehementi cuilibet tibi tyrannice dominanti paratus es addicere bona, famam, vitam.

68. *Evâsti? credo metues, &c.*] Ironicè. Quod si e vitæ periculo emergas, forte cautus deinceps simile discrimen longe fugies. Imò verò quæres semper novas mœchandi totiesque periclitandi occasiones: adeò mancipatus es tyrannidi vitiorum.

70. *Quæ bellua ruptis, &c.*] Hunc Horatii locum imitatus est Persius, Sat. 5. v. 168. & seq.

72. *Non sum mœchus, ais, &c.*] Si tu non es mœchus, eò quòd aperte non sectaris matronas; nec ego fur sum qui argentea vasa quælibet obvia metu pœnæ non surripio palàm. Verùm si periculi formido removeatur, jam ego furabor, & tu mœchaberis; & vitiosæ indoli

Prætereo sapiens argentea. Tolle periclum,
Jam vaga prosiliet frenis natura remotis. 74
Tunc mihi dominus, rerum imperiis hominumq;
Tot tantisq; minor? quem ter vindicta quaterque
Imposita haud unquam miserâ formidine privet?
Adde suprà dictis, quod non levius valeat. Nam
Sive vicarius est qui servo paret, uti mos 79
Vester ait, seu conserv9; tibi quid sum ego? nempè
Tu mihi qui imperitas, aliis servis miser, atque
Duceris, ut nervis alienis mobile lignum.
Quisnam igitur liber? Sapiens: sibi qui imperiosus. [710]
Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent,
Responsare cupidinibus, contemnere honores 85
Fortis, & in seipso totus teres atque rotundus,
Externi ne quid valeat per læve morari:
In quem manca ruit semper fortuna. Potesne
Ex his, ut proprium quid noscere? Quinq; talenta
Poscit te mulier, vexat, foribusque repulsum 90
Perfundit gelidâ, rursùs vocat. Eripe turpi
Colla jugo. Liber, liber sum, dic age. Non quis,

quando argenteâ vasa cautus transeo. Aufer verò periculum; statim indoles soluta erumpet sublatis frenis. Quæ cùm ita sint, *an meus es herus, tu subditus dominatui tot rerum atque hominum: quem virga* Prætoris *ter aut quater incussa non unquam liberet molesto metu? His adjunge quod non minoris momenti sit. Etenim seu vicarius est qui servo obedit, sicut institutum vestrum docet, sive conservus; quid ego sum erga te? Scilicet ipse qui mihi dominaris, aliis obtemperas miser, ac moveris, perinde ac lignea effigies viribus non propriis.* HORAT. *Ergò quisnam liber?* DAV. *Sapiens, qui sibi dominatur: quem nec egestas, nec mors, nec catenæ territant:* qui *valet repugnare cupiditatibus, & spernere dignitates,* atque est *in se omninò æqualis & globosus, nihil externi queat retardare per expolitum: quem fortuna impetit semper debilis. An potes aliquid ex istis velut tuum observare? fœmina talenta quinque à te exigit, urget, domo ejicit, aquâ aspergit, iterum accersit. Exime cervicem infami servitute. Heus dic: Liber, liber sum.* Atqui *non vales,*

ANNOTATIONES.

ambo serviemus. Ergò tu perinde servus ac ego. Huc pertinet quod Stoici plus animum peccandi spectabant quàm factum.

75. *Rerum imperiis hominumque Tot tantisq; minor?*] Obnoxius libidini, timori, ambitioni, &c. quâ è servitute Prætor eximere te non valet.

76. *Vindicta.*] Tribus modis à servitute vindicabatur & in libertatem afferebatur servus. 1. Censu. 2. Testamento. 3. Vindicta; nempè cùm virga capiti servi ter incussâ ritè manumittebat servum Prætor. Vide. Pers. Sat. 5. v. 88. ubi sic habet:

Vindictâ postquàm meus à Prætore recessi.

77. *Haud unquam miserâ formidine privet.*] Corporis quidem dabit libertatem, at animi nequaquam.

79. *Vicarius.*] Inter servos erat unus præcipuus, ut plurimùm atriensis, quibusdam dispensator dictus. Hic aliis servis distribuebat ex more dimensum cibum aut frumentum; habebatque in eos quandam auctoritatem. Reliqui servi dicebantur vicarii, seu conservi: communem etenim habebant dominum.

82. *Duceris, ut nervis alienis mobile lignum.*] Tu qui meus es dominus, affectuum ac vitiorum servus es; atque ab eis duceris, perinde ac imagunculæ ligneæ certis nervis & fidiculis motæ, per se videntur moveri, caput, brachia, pedes agitare, oculos etiam torquere, &c. Gell. lib. 14. cap. 1. *Nihil arbitratu suo faciunt*, inquit, *sed ludicra νευρόσπαστα, esse videntur, id est nervis moventia.*

86. *Totus teres atque rotundus.*] Tam lævis, politus, æquabilis, ut quasi perfectus globus facilè moveatur; nihilque asperum ansatumve habeat quo retineri ac retardari queat, aut invitus impelli vi quadam externa. Pers. Sat. 1. v.64.

Ut per læve severos
Effundat junctura ungues.

88. *In quem manca ruit semper fortuna.*] Sicut affectibus non servit, ita nec fortunæ: & quemadmodum irruentium vitiorum, sic & fortunæ impetum frangit.

91. *Perfundit gelidâ.*] Mulierum ea est improbitas. De quâ Pers. Sat. 5.

Soleâ puer objurgabere rubrâ.

92. *Eripe turpi Colla jugo.*] Si tu liber es, age, te liberum ostende: spernentem te meretriculam sperne & desere. Atqui non vales

Urget

quippe animum premit herus gravis: acresque stimulos subdit fatigato, & reluctantem exagitat. Verum enimverò quando stupens miraris tabellam a Pausiâ pictam, quâ ratione levius delinques quàm ego cum attentus contemplor pugnas Fulvii, Rutubæ, & Placideiani, rubricâ, vel carbone delineatas, intento poplite altero, *quasi reipsa viri decertent, moveant arma, impetant, declinent?* Nempe *Davus iners & pravus* habebitur: *tu verò solers & peritus cognitor* rerum *antiquarum prædicaberis. Si trahor* odore *placentæ calidæ*, homo *nihili sum*, at *tibi magna virtus & mens temnit lautas dapes. Quare* verò *damnosius mihi est obtemperare ventri?* nimirùm *quia dorsum verberatur.* Sed *quo pacto minus tu puniris, quoties appetus edulia ista, quæ pretio exiguo haberi non possunt? Quinimò amarescunt dapes frequentius captatæ: & pedes vacillantes detrectant portare corpus vitiatum.* De[illegible] *nunquid peccat servus quispiam pro uvâ*

Urget enim dominus mentem non lenis, & acres
Subjectat lasso stimulos, versatque negantem. 94
Vel cum Pausiacâ torpes, insane, tabellâ, [711]
Qui peccas minùs atq; egò, cum Fulvi, Rutubæq;
Aut Placideiani contento poplite miror
Prælia, rubricâ pictâ aut carbone, velut si
Re vera pugnent, feriant, vitentque moventes
Arma viri? nequam & cessator Davus: at ipse
Subtilis verum judex & callidus audis. 101
Nil ego, si ducor libo fumante: tibi ingens
Virtus atque animus cœnis responsat opimis.
Obsequium ventris mihi perniciosius est cur?
Tergo plector enim: qui tu impunitior, illa 105
Quæ parvo sumi nequeunt, cùm obsonia captas?
Nempè inamarescunt epulæ sine fine petitæ, [712]
Illusique pedes vitiosum ferre recusant
Corpus. An hic peccat, sub noctem qui puer uvam

ANNOTATIONES.

cupiditati subditus. Cic. Parad. 1. *An ille mihi liber videatur, cui mulier imperat, cui leges imponit, præscribit, jubet, vetat quod videtur: qui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audet. Poscit? dandum est. Vocat? Veniendum. Ejicit? Abeundum. Minatur? Extimescendum. Ego verò istum non modò servum, sed nequissimum servum puto.*

93. *Urget enim dominus.*] Dominatur tibi libido, invitumq; trahit Pers. cit. Sat. 5. v. 124.

Liber ego, unde datum hoc sumis tot subdite rebus?
An dominum ignoras, nisi quem vindicta relaxat?

95. *Vel cum Pausiacâ torpes, insane, tabellâ.*] Cùm præ immoderato pictarum egregie tabellarum studio velut insanis. Cic. Parad. 5. *Sunt pari stultitia quos signa, quos tabulæ, quos cælatum argentum, quos Corinthia opera, quos ædificia magnifica nimiopere delectant. . . . . Echionis tabula te stupidum detinet, aut signum aliquod Polycleti . . . . . . intuentem te, admirantem, clamores tollentem, cum video servum te esse ineptiarum omnium judico. Nonne igitur sunt ista festiva? sunt. Nam nos quoque oculos eruditos habemus. Sed obsecro te, ita venusta habeantur ista, non ut vincula virorum sint, sed ut delectamenta puerorum.*

Pausiacâ.] Pausius insignis pictor, de quo Plin. lib. 21. cap. 2. & lib. 35. cap. 11.

96. *Fulvi, Rutubæ, Placideiani.*] Hi famosi erant gladiatores.

97. *Contento poplite.*] Is gestus est certantium & digladiantium.

98. *Prælia rubricâ picta aut carbone.*] Publice & propalam exposita, Plin. lib. 35. cap. 7. *Quatuor coloribus solis immortalia illa opera fecere Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clarissimi pictores, ex albis melino, ex silaceis Attico, ex rubris sinopide Pontica, ex nigris atramento . . . . publicas porticus investivit pictura gladiatorum, ministrorumq; omnium veris imaginibus redditis . . . . . Pingi autem gladiatoria munera, atq; in publico exponi cœpta a C. Terentio Lucano.*

101. *Subtilis veterum Judex & callidus audis.*] Cic. antè citat. *Nos quoque oculos eruditos habemus.*

105. *Qui tu impunitior.*] Pers. Sat. 5. v. 130. similiter.

. . . . *qui tu impunitior exis?*

107. *Nempè inamarescunt epulæ.*] Immodicè epulatus das pœnas, cùm debilitatum cruditate corpus vexatur: pedesque bono succo & alimento proindeque viribus destituti vacillant, solitumque officium non præstant. Vide Sat. 2. huj. lib. v. 73. & seq.

Furti-

Furtivâ mutat ſtrigili? Qui prædia vendit 110
Nil ſervile gulæ parens habet? Adde quod idem
Non horam tecum eſſe potes, non otia rectè
Ponere: teque ipſum vitas fugitivus ut erro;
Jam vino quærens, Jam ſomno fallere curam:
Fruſtrà: nam comes atra premit, ſequiturque fugacem. 115
Unde mihi lapidem? Quorſum eſt opus? Unde ſagittas?
Aut inſanit homo, aut verſus facit. Ocyùs hinc te
Nî rapis, accedes opera agro nona Sabino. [715]

dans ſtrigilem ſubreptam circa noctem? qui verò gulæ indulgens prædia venumdat, nihil ſervile exhibet? Adde quod tu nequis unâ *horâ tecum verſari, nec benè uti otio: atque temet fugis* ut ſervitutem *abhorrens & vagabundus; nunc vino, nunc ſomno quærens levare ſollicitudines inutiliter, quippe hæ triſtes aſſeclæ fugientem urgent ac perſequuntur.* HORAT. *Quâ parte habebo lapidem?* DAVUS. *Ecquid neceſſe eſt?* HORAT. *Ubi tela inveniam?* DAVUS. *Vel furit homo* noſter, *vel condit carmina.* HORAT. *Niſi hinc abis velociter, ibis ad agrum* meum *Sabinum nonus operarius.*

ANNOTATIONES.

110. *Furtivâ mutat ſtrigili.*] Dans ſtrigilem quam furatus eſt, ad habendam uvam, quam appetiit. Strigil inſtrumentum eſt æneum, ferreum, argenteum quo in balneis ſudorem veteres detergebant.

112. *Non horam tecum eſſe potes.*] Variis diſtractus cupiditatum illecebris, unâ horâ manere apud te, ſolus eſſe vix potes; animo tranquillo nunquam frueris: ac proinde *otia rectè ponere,* utiliterque tempus inſumere non vales in rebus ſeriis & honeſtis. Perſ. in fine Sat. 4. *Tecum habita.* Nunquam minus ſolus ſapiens, quàm cùm ſolus eſt.

113. *Teque ipſum vitas.*] Vitioſi ſibimetipſis graves ſunt, maximè ſi ſoli ſint; quia tunc recurrente flagitiorum memoriâ & conſcientiâ ampliùs torquentur.

Fugitivus ut erro.] A te diſcedere cupis vel omninò, vel ad tempus; ſicut moleſtum dominum evitat ſervus *fugitivus,* redire nunquam volens; aut ſaltem velut *erro,* dies multos abſens tandemque rediens.

116. *Unde mihi lapidem, &c.*] Unde lapidem habebo; quo feriam impudentem ſervum? *Unde ſagittas,* quibus illum confodiam?

117. *Aut verſus facit.*] Poëtico furore abreptus. Satira 3. hujus libri in fine.

Adde poëmata nunc; hoc eſt oleum adde camino.

118. *Accedes opera agro nona Sabino.*] Protinus hinc te amandabo ad ergaſtula prædii & villæ meæ apud Sabinos, ubi cum aliis octo ſervis operi ruſtico incumbas: fiaſque agreſtis ex urbano, vinctus è ſoluto, ſordidus & abjectus è præcipuo. Juvenal. Sat. 14. v. 24. *Carcer ruſticus.* Plin. lib. 18. cap. 3. *Vincti pedes, damnatæ manus rura exercent.* Et cap. 6. *Coli rura ab ergaſtulis peſſimum eſt, & quicquid agitur à deſperantibus.*

SATIRA VIII.

Cœnæ Naſidieni luxum minimè lautum irridet.

UT Naſidieni juvat te cœna beati?

HORATIUS. *Quomodò te oblectavit cœna Naſidieni divitis?*

ANNOTATIONES.

1. *Ut Naſid.*] Horatius à Fundanio percunctatur qualis fuerit cœna illa quem vanus oſtentator Naſidienus præbuerat Mecænati, & cui ille interfuerat.

Naſidieni.] Is eques Rom. fuiſſe dicitur. Porrò ad metri legem, vel quadriſyllabam vocem accipe, ut *vindemiator,* lib. 1. Sat. 7. v. 30 vel Anapæſtum loco Dactyli. Apage qui legunt, *Ut te Naſid. &c.* vel, *Naſidieni qui juvit te, &c.* Nam reclamant codices: nec non Priſcianus lib. 17.

Etenim heri mihi te cœnaturum apud me *perquirenti dictum* est te *ibi epulari à meridie.* FUNDANIUS. *Ita ut nunquam, ex quo vivo, rectius habuerim.* HOR. *Si molestum non est, dic quod edulium primò sedaret graviorem famem.* FUNDAN. *Initio fuit aper è Lucaniâ, Austro placido captus, quemadmodum affirmabat convivator: circa* erant *acres rapæ lactucæ, radices: & quæ languentem stomachum excitant siser, alec, fæx* vini *Coi. Postquàm remota sunt ista, servus altè succinctus mensam ex acere detersit mappâ villosâ purpureâ, alter autem corrasit quicquid supervacuum, & quod posset nauseam creare convivis.* Tum *subniger Hydaspes progrediens ad instar puellæ Atheniensis, quando sacra Cereris portat; vinum Cæcubum detulit Alcon* autem *Chium absque marina* aqua. *Mox dominus dixit: Si* fortè *Albanum vel Falernum, Mecænas, te plusculum juvat,* quàm *quæ allata sunt, utrumque adest.*

Nam mihi quærenti convivam dictus here illic
De medio potare die. Sic ut mihi nunquam
In vitâ fuerit meliùs. Da, si grave non est,
Quæ prima iratum ventrem placaverit esca. 5
In primis Lucanus aper, leni fuit Austro [714]
Captus, ut aiebat cœnæ pater, acria circum
Rapula, lactucæ, radices; qualia lassum
Pervellunt stomachum; siser, alec, fæcula Coa.
His ubi sublatis, puer altè cinctus acernam 10
Gausape purpureo mensam pertersit; & alter
Sublegit quodcunque jaceret inutile, quodque
Posset cœnantes offendere; ut Attica virgo
Cum sacris Cereris, procedit fuscus Hydaspes, 14
Cæcuba vina ferens: Alcon Chium maris expers.
Hic herus, Albanum, Mecænas, sive Falernum [715]
Te magis appositis delectat; habemus utrumque.

ANNOTATIONES.

2. *Here.*] *Heri & Here* dicebant veteres; ut *vespere & vesperi.* Priscian. Juvenalis Sat. 3. v. 23.

3. *De medio potare die.*] Solemnes ergò epulæ, quæ tam mature inirentur, contra morem, de quo alibi Juvenal. Sat. 11. v. 88.

. . *Ad has epulas solito maturius ibat.*

6. *Lucanus aper.*] De Lucaniâ Italiæ regione apris fœcundâ jam dictum est Sat. 3. hujus libri.

Leni Austro Captus.] Frustrà conatur Nasidienus venditare, sic teneriores factas esse illius apri carnes; & frustrà excusat fœtorem inductum vehementiori Austri flatu; cum nares convivarum eo offenderentur. Vide Sat. 2. hujus lib. v. 40.

7. *Cœnæ pater.*] Convivii præfectus; infrà *Parochus*, nempe Nasidienus.

8. *Acria circum Rapula, &c.*] Aptè satis ad emendandum fœtorem apri.

9. *Siser.*] Olus utile stomacho, urinam ciens, appetitum excitans. Gall. *chervy*, vel *selris.* Angl. *Skirwort.* Dioscorid. Plin. &c. Tiberius Cæsar, eo delectatus narratur.

Alec.] Vide Sat. 4. hujus libri, v. 73.

Fæcula Coa.] Condimentum e fæce, sive è crassiori sedimento Coi vini. Suprà Sat. 4.

10. *Altè cinctus.*] Quo expeditior foret.

Acernam mensam.] Ex acere arbore. Gall. *Erable.* Angl. *Maple.* Plin. lib. 16. cap. 15. *acer*, inquit, *operum elegantiâ & subtilitate citri secundam.* Pariter & Martial. lib. 14. Epigr. 90.

11. *Gausape purpureo mensam pertersit.*] Gausape & Gausapa, peristroma seu tapes, quo mensa insternebatur. At hîc adhibetur ad tergendam mensam, quæ nullo mantili tecta fuisse ostenditur.

13. *Ut Attica virgo.*] Ut Cereris sacra in canistris portat virgo Attica, sublatis supra caput manibus: ita famulus altè defert vasa vinaria, proceditque lento gradu, ad fastum & pompam. Vide lib. 1. Sat. 3.

14. *Hydaspes.*] Puer famosus, ortus in Parthiâ, prope Hydaspen fluvium, indeque adeptus nomen. Vide lib. 1. Od. 22.

15. *Cæcuba.*] De his lib. 1. Od. 20.

Alcon.] Alter famulus.

Chium maris expers.] De Chio vino suprà, Sat. 4. Quod addit, *maris expers*, vel indicat vinum in Italiâ factum, adeoque non transmarinum quod tamen pro Chio & Græco venderetur. Vel hinc jactat purum esse, & cui nihil aquæ marinæ admixtum sit. Nam solebant Græci vino infundere marinam aquam, ut firmius, defæcatius, & incorruptius redderetur. Columel. Athen.lib.1.Plin.lib.23.cap.1.Huc pertinet oraculum quoddam pastoribus editum, quod jubebat Dionysium in mare mergere.

16. *Albanum.*] Lib. 2. Od. 11.

Falernum.] Lib. 1. Od. 20.

Divi

Divitias miseras! sed queis cœnantibus unà,
Fundani, pulcrè fuerit tibi, nosse laboro.
Summus ego & prope me Viscus Thurinus, & infrà,
Si memini, Varius: cum Servilio Balatrone 21
Vibidius; quos Mecænas adduxerat umbras.
Nomentanus erat super ipsum, Porcius infrà,
Ridiculus totas simul absorbere placentas.
Nomentanus ad hoc, qui si quid fortè lateret [716]
Indice monstraret digito. Nam cætera turba, 25
Nos, inquam, cœnamus aves, conchylia, pisces,
Longè dissimilem noto celantia succum:
Ut vel continuò patuit, cùm passeris atque
Ingustata mihi porrexerit ilia rhombi. 30
Post hoc me docuit melimela rubere, minorem
Ad lunam delecta. Quid hoc intersit, ab ipso

HOR. *O infortunatas opes! at aveo scire quibuscum epulantibus tàm lautè cœnaveris, O Fundani.* FUNDAN. *Ego supremo in thoro, & juxta me Viscus Thurinus* accumbebat; *atq; inferiori* loco, *si* bene *recordor, Varius.* Aderant in medio lecto *Servilius Balatro, & Vibidius, quos asseclas adduxerat Mecænas.* In imo *erat Nomentanus supra Nasidienum, infra* verò *Porcius, risum præbens* cùm *devoraret simul integras placentas.* Porrò *Nomentanus propterea* aderat, *ut digito indicaret si quid forsasse* apponeretur *reconditi* saporis. *Etenim reliqui è vulgò, nos, inquam, comedimus aves, conchylia, pisciculos, saporem habentia valdè cognito disparem. Hocque mox innotuit, quando mihi obtulit ilia passeris & rhombi, qualia non* ante *gustaram. Tum me docuit melimela rubicundiora esse, si decerpantur imminuta Luna. Quid* autem *id referat, ab ipso*

ANNOTATIONES.

18. *Divitias miseras.*] Hoc alii dici volunt à Fundanio, alii ab Horatio. Sensus est; miseras divitias, quæ divitum nedùm faciant beatum, imò persæpe sordidum & miserum reddunt! Certe hîc sordes Nasidienus exhibet, qui non statim optima vina Mecænati depromat. Eccui enimverò alii reservabat Albanum suum & Falernum?

19. *Fundani.*] Hic erat eo tempore poëta Comico sale & facetiis clarus.

20. *Summus ego.*] Ego summus in summo lecto. De situ discumbentium, & ratione discumbendi ad mensam, egi lib. 1. Od. 27. Item l. 1. Sat. 4. v. 86. Porrò notandum est, honoratiorem in quoq; thoro locum fuisse medium: & convivii dominum in imo lecto semper accubuisse. Itaque hic in summo thoro medius erat Fundanius Viscum Thurinum superiorem inter & Varium inferiorem. In medio lecto medius Mecænas Balatronem inter & Vibidium, *quos adduxerat umbras.* In imo Nasidienus cum suis convivis, Nomentano scilicet & Porcio.

Viscus Thurinus.] Thurio Calabriæ oppido oriundus. Lib. 1. Sat. 10. v. 83.

21. *Varius.*] De eo celebri poetâ lib. 1. Od. 6. lib. 1. Sat. 5, & 8.

22. *Umbras.*] Scurras, parasitos, homines non invitatos à convivatore, sed ab invitatis adductos velut comites. Sic enim pridem ad cœnam vocatus, de hospitis confisus benevolentiâ, quosdam deducebat asseclas secum: quibus nomen datum ex eo quod invitatum sequerentur, velut umbra corpus. Plutarch. Sympos. lib. 7. cap. 6.

23. *Nomentanus.*] De eo luxurioso nepote lib. 1. Sat. 8. & alibi.

Porcius.] Famosus nepos.

24. *Placentas.*] Hæ censebantur inter præcipuas veterum cupedias & delicias. Casaubon. in Athen. lib. 3. cap. 29. Perditissimi catillonis sit, inquit non alimentis vesci, sed gulæ irritamentis. Epicureus quidam pro mortuo dicitur elatus, Placentâ fervente devoratâ. Hieronym. ad Marcellam; *Suaves non sunt epulæ quæ non placentas redolent.*

25. *Si quid fortè lateret, &c.*] Ad hoc præsertim vocatus ille, ut cibos quosque indicaret & eorum saporem velut exquisitum venditaret. Scilicet erat insignis obsoniorum artifex, seu gulæ antistes & mysta.

28. *Longè dissimilem, &c.*] Ironia. Sensus est: si illi vano ostentatori & garrulo fides; cœnabamus exquisita omnia, & succum habentia longè dissimilem ei quem gustare consuetum est.

29. *Ut vel continuò patuit.*] Pergit ironicè loqui.

Passeris.] Passer piscis planus. Gall. *Carrelet.* Angl. *a Plaise*, à rhombo differt situ corporis duntaxat. Nam *dexter resupinatus rhombo, passeri lævus.* Plin. lib. 9. cap. 20.

31. *Melimela.*] Gall. *Pommes de Paradis.* Angl. *Apples of Paradise.* Plin. lib. 15. cap. 14. mala *mustea à celeritate mitescendi seu maturescendi, quæ nunc melimela dicuntur à sapore melleo.*

32. *Minorem ad lunam.*] Alii crescentem, alii decrescentem interpretantur. Ego certe *lunam minorem* dixerim potiùs quando minuitur, quàm cùm augetur & crescit: astipulatur Plinius, qui imminui lunam ait, pro, decrescere.

Audieris meliùs. Tum Vibidius Balatroni,
Nos, niſi damnosè bibimus, moriemur inulti.
Et calices poſcit majores. Vertere pallor 35
Tum parochi faciem, nil ſic metuentis ut acres [717]
Potores: vel quod maledicunt liberiùs, vel
Fervida quod ſubtile exſurdant vina palatum.
Invertunt Aliphanis vinaria tota
Vibidius Balatroque ſecutis omnibus, imi 40
Convivæ lecti nihilum nocuere lagenis.
Affertur ſquillas inter muræna natantes
In patinâ porrecta. Sub hoc herus; Hæc gravida, inquit [718]
Capta eſt, deterior poſt partum carne futura.

melius acceperis. Subinde Vibidius ait *Balatroni: niſi potamus cum damno* præbentis cœnam, *moriemur ſine ultione*; ſtatimque *petit ſcyphos capaciores. Tunc pallor cœpit immutare vultum dantis epulas nihil tam formidantis quàm validos potores: ſive quod dicaciores fiunt, ſive quia vini calor hebetat guſtum acutiorem. Jam Vibidius & Balatro cunctique pariter urnas integras exhauriunt* poculis *Aliphanis. Infimi* verò *thori homines minimè læſerunt lagenas.* Mox *apponitur muræna in catino extenſa inter ſquillas* juſculo *immerſas. Tum dominus ait: iſta prægnans capta eſt,* quæ *minus bonâ carne fuiſſet poſtquàm peperiſſet.*

ANNOTATIONES.

Quid hoc interſit.] Quanti referat ut hoc vel illo ſtatu lunæ melimela colligantur, ab ipſo Naſidieno didiceris meliùs. Nempe ille magnâ verborum pompâ de re futili qualibet uſque ad nauſeam diſſerebat.

34. *Nos, niſi damnosè bibimus, &c.*] Naſidieni ejuſq; convivii inſulſitatem ulciſci aliter non poſſumus, quàm vinum ejus affatim bibendo, cum damno ipſius & dolore.

35. *Vertere pallor.*] Avarum ſubit indignatio ubi œnophora ſua inverti conſpicit.

36. *Parochi.*] παρέχω, præbeo.

38. *Fervida quod ſubtile, &c.*] Ex perſonâ avari honeſtam dolendi rationem prætexit, quaſi palatum immodici potûs calore obtuſum jam vini bonitatem ſapere nequeat.

39. *Aliphanis.*] Majoribus & capacioribus poculis, ex Aliphâ urbe Samnii, ad amnem Vulturnum, in planitie ſitâ, non longe ab Apennino: quæ modò in ruderibus jacet. Aliphani agri meminit Tullius 2. contra Rullum: & pro Plancio.

40. *Imi Convivæ lecti, &c.*] Naſidienus ejuſque aſſeclæ duo, Nomentanus & Porcius, in imo lecto diſcumbentes parum aut nihil biberunt; quia nos majoribus ſcyphis brevi lagenas exhauſimus, & vinaria tota invertimus, ut paulò antè dictum, ſive quod illi attoniti ſpectarent alios tam acriter & ſtrenuè potantes; ſeu quod Nomentanus & Porcius Naſidieno familiari ſuo jam pallenti ex avaritiâ, novum dolorem creare formidarent, ſi ſaltem ipſi vino ejus haud pepercißent. Horatii locum hunc alii aliter interpungant, *ſecutis omnibus imis. Convivæ lecti, &c.* atq; interpretentur ut libuerit; judicabit æquus Lector ſenſum fore confuſum & ineptiorem. Apage qui convivas lectos comminiſcitur, id eſt, ſelectos & honoratos. Certè unus Mecænas ibi primarius vir. Porrò quæ interpretatio, *nihilum nocuere lagenis*, à potu ſibi temperarunt, ſeu temperantiam ſervarunt? Neque verò aptiùs huc intruduntur imi ſubſellii homines, paraſiti, ſcurræ: quorum nulla eſt ibi mentio.

42. *Squillas.*] Squilla piſciculus eſt è cancrorum genere; de quo jam ante Sat. 4. Cic. de Nat. Deor 2. n. 123. *Pinna* (quæ eſt è conchis marinis) *cum parvâ ſquillâ coit ſocietatem comparandi cibi.* Plinius lib. 9. cap. 42. rem feſtive explicat; nec pigebit tranſcribere. *Concharum generis pinna eſt. Naſcitur in limoſis, ſubrecta ſemper, nec unquam ſine comite, quem pinnotheram vocant, alii pinnophylacem. Is eſt ſquilla parva; alibi cancer dapis aſſectator. Pandit ſe pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piſcibus præbens. Aſſultant illi protinus: & ubi licentiâ audaciâ crevit, implent eam. Hoc tempus ſpeculatus index morſu levi ſignificat. Illa, ore compreſſo, quicquid incluſit exanimat; partemque ſocio tribuit.*

Murœna.] Piſcis carens pinnis & branchiis, de genere eorum qui *flexuoſo corporum impulſu ita mari utantur ut ſerpentes terrâ: in ſicco etiam repentes.* Plin. lib. 9. cap. 20, & 23. Idem ibid. cap. 55. celebrat murænarum vivaria, & earum ſex millia in cœnis triumphalibus Cæſaris Dictatoris.

43. *Porrecta.*] Ergò magna & procera, Sat. 2. huj. lib.

> *Porrectam magno magnum ſpectare catino*
> *Vellem, &c.*

44. *Gravida capta eſt.*] Quid hoc ad rem? & quæ ratio fulciat ea quæ mox adduntur? Profectò inſulſi convivatoris vana ſomnia.

His

His miſtum jus eſt oleo, quod prima Venafri 45
Preſſit cella, garo de ſuccis piſcis Iberi,
Vino quinquenni, verùm citrà mare nato,
Dum coquitur: coƈto Chium ſic convenit, ut non
Hoc magis ullum aliud pipere albo, non ſine aceto,
Quod Methymnæam vitio mutaverit uvam. 50
Erucas virides, inulas ego primus amaras
Monſtravi incoquere; illutos Curtillus echinos,
Ut meliùs, muria, quàm teſta marina remittit[719]
Intereà ſuſpenſa graves aulæa ruinas
In patinam fecere, trahentia pulveris atri 55
Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.
Nos majus veriti, poſtquàm nihil eſſe pericli
Senſimus, erigimur. Rufus poſito capite, ut ſi
Filius immaturus obiſſet, flere, quis eſſet
Finis, nì ſapiens ſic Nomentanus amicum 60
Tolleret: Heu fortuna, quis eſt crudelior in nos
Te Deus? ut ſemper gaudes illudere rebus
Humanis! Varius mappâ compeſcere riſum
Vix poterat. Balatro ſuſpendens omnia naſo,

His affuſum eſt jus ex oleo expreſſo è præcipuâ Venafri cellæ, garo è ſucco piſcium Hiſpanorum, vino quinque annorum ac ciſmarina dum coquitur: coƈto verò ita Chium aptum eſt, ut nullum aliud aptius ſit; *non ſine pipere albo, & aceto, quod vinum Lesbium corrupit. Primus ego erucas virides & inulas acerbas; Curtillus* autem *herinaceos non lotos, velut convenientius, coquenda inſtituimus muriâ quam teſta marina reddit. Interim appenſa aulæa graviter collapſa ſunt in catinum,* tantumque *nigri pulveris extulerunt, quantum non offert Aquilo in agris Campanis. Nos timentes* aliquid *gravius, ubi comperimus nihil mali impendere, bono animo fuimus. Rufus* Naſidienus *contra demiſſo capite lacrymatus eſt, quaſi filius intempeſtivè eſſet mortuus. Ecquis modus adfuiſſet, niſi callidus Nomentanus ita familiarem ſolatus eſſet? Eheu fortuna, quod numen eſt inclementius erga nos quàm tu? Quantum ſemper gaudium captas res humanas ludendo! Varius cachinnos mappâ coercere vix poterat. Balatro cunƈta in jocum*

ANNOTATIONES.

45. *Venafri.*] De præſtantiâ olei Venafrani Plin. lib. 15. cap. 2. *In hoc quoque bono principatum obtinuit toto orbe Italia maximè agro Venafrano.* De eo jam ſuprà Sat. 4. v. 69. De urbe Venafro lib. 2. Od. 6. in fine.

46. *Garo de ſuccis piſcis Iberi.*] Garum muriæ genus laudatiſſimum è ſcombris piſcibus, qui frequentes ſunt ad Iberiæ ſeu Hiſpaniæ littora, præſertim ad Carthaginem novam. Plin. lib. 31. c. 8. Vide ſuprà Sat. 4. v. 65. Nec prætermittendum adjacere parvam inſulam Scombriariam, & promontorium ejuſdem nominis, ſic appellata à frequenti piſcatione ſcombrorum. Strabo.

Iberi.] Iberus fluvius Hiſpaniæ præcipuus, eamque dividens olim in citeriorem & ulteriorem, ei quoque ſæpiùs apud Poetas appellationem tribuit.

47. *Citra mare nato.*] Vernaculo, Italico.

49. *Aceto, Quod Methymnæam,* &c.] Aceto optimo ex optimo vino Lesbi inſulæ. Vide lib. 1. Od. 17. Methymna ibi civitas poſt Mitylenen præclara, vino generoſo celebris. Silius Ital. lib. 7.

Tmolus, & Ambroſiis Arviſia pocula ſuccis,
Ac Methymna ferax Latiis ceſſere Falernis.

51. *Erucas.*] Gall. *de la roquette.* Angl. *the Herb Rocket.* Hæc herba urinam ciet, coƈtionem juvat, alvum laxat. Caſaub. in Athen. lib. 4. cap. 2. Erucæ, inquit, in tenuiorum lautitiis: aliquando etiam in beatorum menſam admiſſæ, ut in cœna Naſidieni.

Inulas.] Gall. *de l'aunée.* Angl. *Elicampane.* *Triſtes* vocat Columella: Horat. ſuprà Sat. 2. v. 44. *acidas.*

52. *Illutos Curtillus echinos,* &c.] Curtillus Epicureus docuit non faciendam è maceratis echinis muriam; ſed integros potiùs coquendos eſſe *illutos,* id eſt, non ablutos & ſuâ ſalſugine non purgatos: ſed quales depromuntur è vaſis in quibus ſaliti fuerunt.

Echinos.] De his Sat. 4. huj. lib. v. 33.

53. *Ut melius.*] Afferens nihil eſſe melius, quam ita illos incoquere in muria ſive ſucco illo ſalſo qui reperitur in marina teſta.

54. *Suſpenſa graves aulæa ruinas,* &c.] Grande certe infortunium. Olim triclinii camera velo ſeu tabernaculo obtendebatur ad accipiendum pulverem. Varro. Servius ad Æneid. 1. v. 701.

56. *Campanis excitat agris.*] Campania, quod ſit plana & campeſtris regio, plus habet pulveris.

57. *Nos majus veriti.*] Scilicet ruinam & caſum teƈti ac domûs.

63. *Mappâ compeſcere riſum.*] Appoſita ori mappa.

64. *Suſpendens omnia naſo.*] Lib. 1. Sat. 6. v. 5.

Hæc eſt conditio vivendi, aiebat: eoque 65
Reſponſura tuo nunquam eſt par fama labori.
Tene, ut ego accipiar lautè, torquerier omni
Sollicitudine diſtrictum? ne panis aduſtus,
Ne malè conditum jus apponatur, ut omnes
Præcincti rectè pueri comptiq; miniſtrent? [720
Adde hos præterea caſus: aulæa ruant ſi, 71
Ut modo: ſi patinam pede lapſus frangat agaſo.
Sed convivatoris uti ducis, ingenium res
Adverſæ nudare ſolent, celare ſecundæ. 7[5]
Naſidienus ad hæc: Tibi dii quæcunque preceri[s]
Commoda dent: ita vir bonus es, convivaq; comis
Et ſoleas poſcit. Tum in lecto quoque videres
Stridere ſecreta diviſos aure ſuſurros.
Nullos his mallem ludos ſpectaſſe. Sed illa 7[9]
Redde, age, quæ deinceps riſiſti. Vibidius dun[n]
Quærit de pueris, num ſit quoque fracta lagena,
Quod ſibi poſcenti non dentur pocula; dumque
Ridetur fictis rerum, Balatrone ſecundo, [721
Naſidiene redis mutatæ frontis, ut arte
Emendaturus fortunam. Deinde ſecuti 8[5]

trahens, dicebat: Ea ſors eſt hujus vitæ, ideoq; nunquam fama æqua reſpondebit labori tuo. Itane verò oportet te ſollicitari multiplici curâ diſcerptum, ut ego lautas epulas capiam: ne aduſtus panis; ne jus malè conditum inferatur; ut bene expediti miniſtri omnes nitidique famulentur? His adjunge infortunia, putà ſi tentoria collabantur, ut mox contigit; ſi offenſo pede ſervus catinum diſrumpat. Verùm ſicut imperatoris, ita convivium præbentis animum res contrariæ oſtendere, proſperæ occultare conſueverunt. Naſidienus ad iſta reſpondit: Quæcunque bona poſtulaveris, Dii largiantur tibi, adeò vir probus is & facetus conviva: tumque petit crepidas. Mox in ſingulis thoris aſpexiſſes clam ad aurem fieri ſuſurrationes diverſas. Certè nullos velim ludos ſpectaſſe potius quam iſtos. HORAT. *At refer ea quæ poſtea jocum tibi dedere.* FUNDANIUS. Riſimus *dum famulos interrogavit Vibidius, An fracta etiam lagena ſit, quod poſtulanti ſibi pocula non præberentur.* Dum verò con[ſ]*tatur riſus è ſimulatis rebus, Balatrone obſecundante*; en *revertitur Naſidienus mutatâ fronte, qua[ſi] ingenio reparaturus infortunia. Pone ſequebantur*

ANNOTATIONES.

65. *Hæc eſt conditio vivendi.*] Ut nullum ſit bonum purum, & ſtabile; ſed *extrema gaudii luctus occupet.*

66. *Reſponſura tua nunquam, &c.*] Fama nunquam ſatis prædicare poterit tuum hunc laborem in parandis ac reparandis epulis, quarum hilaritas gravi aulæorum caſu interturbata eſt.

70. *Comptique miniſtrent.*] Hoc maximè ad convivii lautitiam pertinere credebant olim, ut formoſi & nitidi eſſent miniſtri, quorum aſpectu convivæ oblectarentur.

72. *Agaſo.*] Propriè qui jumenta curat. Gall. *Palefrenier.* Angl. *An Hoſtler, or Groom.* Non caret ſarcaſmo dictio illa, qualis enim erat agaſo ut miniſtraret convivis?

77. *Et ſoleas poſcit.*] Veteres priuſquam accumberent, togas mutabant veſtibus quas à re cœnatoria dixerunt. Petron. *Cœnatoria repetimus, & in proximam cellam ducti ſumus, in quâ tres lecti ſtrati erant.* Tum etiam ſoleas pedibus demebant, ne lectum lectique ſtragula & toralia conſpurcarent. Martial.

Depoſui ſoleas, affertur protinus ingens
Inter lactucas oxygarumque liber.

Quò verò pergit Naſidienus ſoleis reſumptis convivium aulæorum caſu & multo pulver[e] inquinatum vult reparare, Balatronis ſermo[ne] ſcilicet erectus & ipſe reparatus. Vide J. Lip[ſ]. Antiq. lect. lib. 3.

Soleas.] Calceamenti genus plantas tegens pe[] dum, annexum teretibus habenis cætera prop[e] nuda vincientibus. Factum nomen, quod ſo[] lum dumtaxat ſeu plantam obtegerent. Porr[o] calceis veteres foris utebantur, at domi ſolei[s]. Has etiam appellabant crepidas & crepidulas Græcâ voce κρηπῖδες. Gell. lib. 13. cap. 20.

78. *Stridere ſecretâ, &c.*] Alter alteri inſuſur rat: Ecquo pergit ille? quid molitur? Ob ſerva, Lector in hoc verſu frequentiorem lit[te]ram S belle ſuſurros exprimentem.

83. *Fictis rerum.*] Ridendi prætextus finge batur, ne ſe derideri Naſidienus adverteret cùm maxime rideretur. Sat. 2. hujus lib. *Van[is] rerum corruptus.*

Balatrone ſecundo.] Secundas partes agente Vibidium adjuvante, ad movendum riſum.

84. *Mutatæ frontis.*] Hilaris e mœſto fac tus, læto animo lætitiam inſtauraturus.

Mazo[nomo]

Mazonomo pueri magno diſcerpta ferentes
Membra gruis ſparſi ſale multo, non ſine farre,
Pinguibus & ficis paſtum jecur anſeris albi,
Et leporum avulſos, ut multò ſuaviùs, armos,
Quàm ſi cum lumbis quis edit: tum pectore adusto 90
Vidimus & merulas poni, & ſine clune palumbes:
Suaves res, ſi non cauſas narraret earum, & [722]
Naturas dominus; quem nos ſic fugimus ulti,
Ut nihil omninò guſtaremus, velut illis
Canidia afflaſſet pejor ſerpentibus Afris. 95

famuli in *prægrandi lance geſtantes membra gruis diviſa, plurimo ſale itemque farre* conſperſa; *nec non jecur albi anſeris pinguibus ficis ſaginatum; humeros etiam leporinos abſtractos, tanquam longè melius* quid, *quam ſi cum lumbis edantur. Jam aſpeximus afferri merulas aduſto pectore, & palumbes abſque natibus: quæ* quidem *jucunda* extitiſſent, *ſi cauſas eorum & naturas* importune *herus non commemoraſſet.* Ergò *hunc nos ulti* ſumus, *ita fugientes nihilque prorsùs delibantes, perinde ac ſi Canidia Africanis anguibus peſtilentior illa aſpirando infeciſſet.*

ANNOTATIONES.

86. *Mazonomo*] Genus eſt lancis magnæ: dicitur ἀπὸ τῦ νέμειν μάζας, à diſtribuendo mazas, id eſt, edulia quædam è farinâ & lacte, ut vult Suidas, vel è farinâ, aquâ, & oleo, ut placet Heſychio. Varro uſus eſt eâ voce lib. 3. cap. 4. de re ruſt. Lucullus, inquit, è turdis aviarium fecit in Tuſculano; ut alios videret poſitos in *mazonomo* coctos, alios circum feneſtras volitantes.

Diſcerpta ferentes Membra gruis.] Quale hoc edulium è recifis gruis membris multo ſale farrato conſperſis? Alii intelligunt τραχήλια ſeu edulia è partibus avium extremis, maximè cervicibus. Plin. lib. 10. cap. 23. *Cornelius Nepos qui D. Auguſti principatu obiit, cum ſcriberet turdos paulò antè cœptos ſaginari; addidit ciconias magis placere quam grues: cum hæc nunc ales inter primas expetatur, illam nemo velit tetigiſſe.*

88. *Pinguibus & ficis paſtum jecur anſeris albi.*] Hoc in præcipuis deliciis erat. Plin. lib. 10. cap. 22. *Noſtri ſapientiores qui eos* (anſeres) *jecoris bonitate noverunt. Fartilibus in magnam amplitudinem creſcit, exemptum quoque lacte mulſo augetur.* Juvenal. Sat. 5.

Anſeris ante ipſum magni jecur.

Perſ. Sat. 6.

. . . . . *Satur anſeris extis.*

Martial. lib. 13. Epigr. 38.

Aſpice quàm tumeat magno jecur anſere majus.

Vide Athen. lib. 9. cap. 8.

Anſeris albi.] Talem in primis commendat Varro de re ruſt. lib. 3. cap. 10.

89. *Et leporum avulſos, &c.*] Vide hujus lib. Sat 4. ubi,

Leporis ſapiens ſectabitur armos.

Martial. de anate,

Tota tibi ponetur anas, ſed pectore tantum
Et cervice ſapit. Cætera redde coquo.

91. *Merulas*] Gall. *des merles.* Angl. *Blackbirds.*

Palumbes.] Silveſtres columbas, Gall. *Ramiers.* Angl. *Ring-doves.*

Sine clune.] Quæ tamen pars optima eſt palato ſuaviſſima. Vide Gell. lib. 15. cap. 8. *Negant ullam avem, præter ficedulam, totam comeſſe oportere: cæterarum avium atque altilium niſi tantum apponatur, ut à cluniculis inferiori partis ſaturi fiant, convivium putant inopia ſordere: ſuperiorem partem avium atque altilium qui edunt, eos palatum non habere,* &c.

92. *Suaves res, ſi non, &c.*] Quæ quidem obſonia nobis fortè jucunda extitiſſent, ſi non importunâ garrulitate ea Naſidienus nimium venditaſſet; ac velut optima collaudaret quæ ſunt deteriora, adductis perperàm à rerum naturâ cauſis & rationibus.

93. *Fugimus ulti, ut nihil, &c.*] Ulti ſumus, nihil guſtando ex iis quæ ſic ineptè venditarat.

94. *Velut illis Canidia afflaſſet, &c.*] Ut ſi afflatu ſuo venenum lethiferum affudiſſet *Canidia,* venefica celebris, de quâ in Epod. ult. Columel. *Cavendum ne à ſerpentibus afflentur, quarum odor tam peſtilens, ut interimat univerſos.*

95. *Serpentibus Afris.*] Africâ monſtrorum omnis generis ferax. Alii leg. *atris.*

Q. HORATII FLACCI EPISTOLARUM

LIBER I.

HÆC pars Horatii Sermonum altera dici poteſt, continens Epiſtolas, in quibus eleganter & ornatè quidem ad amicos ſcribit, non tam de rebus domeſticis & futilibus, quàm de graviſſimis quibuſque, putà de Moribus verâ virtute informandis. Meritò igitur *Sapientes Epiſtolas* nuncupat Scaliger. Quod ſi novum, at certè pulcrum eſt, verſibus & ſtrictâ oratione ſcribere ejuſmodi Epiſtolas. Hinc etenim & major familiaritas in ſuos elucet; & nonnullam ſcribenti libertatem & amœnitatem tribuunt Muſæ. Ita ſanè quædam facilius enarrantur, & quæ per ſe auſtera, jucundiùs excipiuntur.

Prima hæc Epiſtola Mecænatis hortatu ſcripta ſatis apparet, & quidem ætate jam provecto Poëtâ noſtro. In eâ reprehenduntur homines virtutem honoribus ac divitiis poſthabere ſoliti, & quæ ad corpus, quàm quæ ad animum ſpectant multò ſtudioſiùs inquirentes. Jul. Scaliger Poët. Lib. 6. quanquam durus alias caſtigator, *nitidioris ſtyli* fatetur eſſe Epiſtolas. *Prima*, inquit, *quovis melle dulcior eſt: ſententiæ appoſitæ: dictio caſta, rotunda, ſuavis. Quapropter arbitror poſtremam omnium factam, primam poſitam ob luculentam raritatem. Quare etiam Epiſtolarum librum Satiris poſtponendum cenſeo. Id quod cùm in vetuſtis exemplaribus videamus, neſcio quid conſilii in mentem vènerit iis qui inventum ordinem ſubverterunt. Grammatico nihil infelicius. Credo quod viderent verſum illum :* ſummâ dicende camœna : *quaſi vero non hanc ipſam poſtremam intelligeret.*

EPI-

EPITOLA I. Ad *MECÆNATEM.*

Inconſtantiam hominum redarguit, & pravum judicium de opibus & honoribus.

PRIMA dicte mihi, ſummâ dicende Camœnâ, [724]
Spectatum ſatis, & donatum jam rude quæris,
Mecænas, iterum antiquo me includere ludo.
Non eadem eſt ætas, non mens. Veianius armis
Herculis ad poſtem fixis, latet abditus agro; 5
Ne populum extremâ toties exoret arenâ.
Eſt mihi purgatam crebro qui perſonet aurem: [725]
Solve ſeneſcentem maturè ſanus equum, ne

INTERPRETATIO.
O Mecænas, à me celebrate primis carminibus & celebrande poſtremis; me ſat probatum jamq; libertate fruentem vis rursùm obſtringere veteri exercitatione. Atqui *non eadem ætas adeſt, non idem* ingenium. *En Veianius, armis in Herculis æde ſuſpenſis, deliteſcit quietus ruri: ne amplius populum deprecetur in ultimâ arenâ.* Certè *adeſt qui ſæpius inſuſurret ad aurem meam ſapientem: Dimitte prudens tempeſtivè equum ad ſenium vergentem, ne*

ANNOTATIONES.

1. *Prima dicte mihi, &c.*] Similem dictionem legas apud Græcos Poëtas, Heſiod. Homer. Theocrit. Theogn. præſertim erga Deos: unde Horatius Mecænatem quaſi numen venerari ſe oſtendit. Sic Eclogâ 8. Virgilius ſive Pollionem ſive Auguſtum alloquitur,

A te principium, tibi deſinet: accipe juſſis
Carmina cœpta tuis.

2. *Donatum rude.*] Acceptâ miſſione jam liberum, *rudis* virga erat (Palma ſi quibuſdam fides) quâ donabantur Gladiatores, in ſignum exauctorationis: ut deinceps ceſſarent à gladiaturâ, & alimenta ex publico caperent. Hinc dicti rudiarii Priſcian. Sueton. Tiber. cap. 7. *Munus gladiatorium dedit diverſis temporibus ac locis. Primum in foro, ſecundum in amphitheatro, rudiariis quoque quibuſdam revocatis auctoramento centenum millium.*

3. *Antiquo ludo.*] Scribendis etiamnùm Lyricis & amatoriis carminibus, velut olim in juvenili flore & facultate. Atqui minùs aptus modò ſum iſtis rebus: imo ſeria, honeſta, Philoſophica dein conſector.

4. *Veianius.*] Illuſtris gladiator.

5. *Armis Herculis ad poſtem fixis.*] Armis poſt emerita ſuſpendia ſuſpenſis ex more in Herculis ſacello, quod erat ad Amphitheatrum: ut notat Theod. Marcilius. Cujus certè magis arridet ſententia, quàm opinantium idcircò præ cæteris Diis Herculem nominari, quod ille cum monſtris luctatus toties victor fuerit.

Latet abditus agro.] Apud villulam ſuam ruſticam otio fruitur.

6. *Ne populum extremâ, &c.*] Ne ultrà cogatur ſupplicare populo in theatro ſedenti; ſeu ad petendam vocationem: ſeu ad deprecandam mortem: *extrema arena*, in ultimo vitæ diſcrimine, & jamjam à pari ſuo victore enecandus: vel, in extremâ amphitheatri margine, ubi certabatur.

7. *Eſt mihi purgatam, &c.*] Prima ratio ſeu excuſatio non ſcribendi fuit Veianii Rudiarii exemplum: altera eſt rationis monitum rectè & ſapienter ſuggerentis, maturè ceſſandum, ne prior gloria poſterioribus ſcriptis & animo jam marceſcente obſcuretur.

Purgatam.] Philoſophiæ documentis excultam, & ſanam mentem. Perſ. Sat. 5.

Purgatas inſeris aures Fruge Cleantheâ.

8. *Solve ſeneſcentem.*] Sicut prudentis eſt incitatoris, equum ætate fatiſcentem jamque minus alacrem ſolvere à curru & maturè à circo removere, ne ilioſus ac ſuſpirioſus in curruli certamine deficiat, prioreſque victorias dehoneſtet: ita debet ſcriptor ingenioſus tempeſtivè ſe quieti dare, & à ſcribendo ceſſare, cùm ſenio fatiſcens eximia, ut antè, depromere non valet. Ennius,

Sicut fortis equus ſpatio qui ſæpè ſupremo
Vicit Olympia, nunc ſenio confectu quieſcit.

De Circenſibus Romam tranſlatis, de poſitis metis, de ſolemnibus curriculis, deq; ſepteno aurigarum ad metam circuitu, ac cæteris ludorum ritibus, vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 8, &c.

Ilia ducat.] Spiritûs ducendi laborans difficultate circi decurrere ſpatia, pari ut olim ve-

Peccet

Peccet ad extremum ridendus, & ilia ducat.
Nunc itaq; & verſus, & cætera ludicra pono: 10
Quid verum atque decens, curo & rogo, & omnis in hoc ſum:
Condo, & compono, quæ mox depromere poſſim.
Ac ne fortè roges, quo me duce, quo lare tuter:
Nullius addictus jurare in verba magiſtri,
Quo me cumque rapit tempeſtas, deferor hoſpes. 15 [726].
Nunc agilis fio, & merſor civilibus undis,
Virtutis veræ cuſtos, rigiduſque ſatelles.
Nunc in Ariſtippi furtim præcepta relabor;
Et mihi res, non me rebus, ſubmittere conor.
Ut nox longa quibus mentitur amica, dieſq; 20
Longa videtur opus debentibus; ut piger annus
Pupillis, quos dura premit cuſtodia matrum:
Sic mihi tarda fluunt ingrataq; tempora, quæ ſpem
Conſiliumque morantur agendi gnaviter, id quod
Æquè pauperibus prodeſt, locupletibus æquè; 25
Æquè neglectum pueris ſenibuſque nocebit.
Reſtat ut his ego me ipſe regam ſolerq; elementis.

ſub finem deficiat, atque ægre anhelitum trahens derideatur. Ergò jam carminibus aliiſque jocis nuncium remitto. Satago deinceps & quæro, quid bonum, quid honeſtum ſit; atque in id incumbo totus. Colligo & contexo quæ ſtatim adhibere queam ad uſum. Ac ne fortaſſe ſciſciteris, quem ego magiſtrum, quam diſciplinam ſequar: Nullius videlicet præceptoris opinionibus me addico: ſed velut hoſpes feror quocunque me impetus agit. Modò ſum actuoſus, & Reip. negotiis occupor, acer virtutis ſinceræ defenſor & obſervans: modò clam redeo ad Ariſtippi documenta; mihique res, non me rebus, velim ſubjici. Sicut autem longa nox iis quos meretrix fallit, & dies longior operi aſtrictis videtur, annus verò tardus pupillis ſeveræ diſciplinæ novercarum obnoxiis: ita mihi lentum & moleſtum tempus labitur, quod ſpem differt ac deſiderium exequendi ſtrenuè illud quod inopibus pariter ac divitibus utile ſit; ſpretum verò pueris ac ſenibus ſimiliter nocebit. Supereſt ut me ipſe his præceptionibus regam & tuear.

ANNOTATIONES.

locitate & ardore: adeòque alios ſecum certantes prævertere & ſuperare nequeat. Plin. lib. 26. cap. 6. *tanta vis, inquit, verbaſco eſt, ut jumentis non modò tuſſientibus, ſed ilia quoque trahentibus auxilietur potu.*

10. *Cætera ludicra.*] Nugas, jocos, Lyrica, Satirica.

11. *Quid verum atque decens, &c.*] Philoſophiæ morali operam do ſedulam.

12. *Condo, & compono.*] Moralia documenta in mente meâ recondo & rumino; ac pòſt in ordinem digeſta ſcribo, tum ad meam, tum ad aliorum utilitatem.

13. *Quo duce, quo lare.*] Quam ſectam amplectar. Lib. 1. Od. 9. *Socraticam domum.* Plures nempe Philoſophorum familiæ celebres ſuum quæque ducem ac principem colebant: Academici Platonem, Peripatetici Ariſtotelem, Stoici Zenonem, Cyrenaici Ariſtippum, Epicurei Epicurum, &c. Vide Diogen. Laert.

14. *Nullius addictus jurare, &c.*] *Nullis unius diſciplinæ legibus adſtricti, quibus in Philoſophia neceſſario pariamus, quid ſit in quaque re maxime probabile ſemper requiremus.* Cicer. Tuſcul. 4. n. 7.

Jurare in verba.] Metaphora eſt à re militari, apud quam milites in verba ducis jurant, eique ſe obſtringunt ſacramento.

16. *Nunc agilis fio, &c.*] Interdum Stoicus, proſcriptis voluptatibus, ſummum bonum in virtute repono, & ſapientem à capeſſendâ Republ. non removeo.

18. *Nunc in Ariſtippi, &c.*] Aliàs voluptates corporis conſector, atque in his ſummum bonum ſtatuo: Rei verò publicæ adminiſtratione Sapienti interdico: pariter ſentiens cum Cyrenaicis & Epicureis, cumque horum ducibus Ariſtippo & Epicuro, Cic. 4. Acad. n. 131. *Alii voluptatem finem eſſe voluerunt, quorum princeps Ariſtippus, qui Socratem audierat: unde Cyrenaici . . . . Ariſtippus, quaſi animum nullum habeamus, ita corpus ſolum tuetur.*

19. *Et mihi res, non me rebus, &c.*] Quid hoc ſibi velit, Ariſtippus ipſe dicat & explicet. Nimirùm, cùm objiceretur, Habere eum Laida: minimè erubeſcens, *Habeo Laida,* inquit, *non habeor à Laide.* Cicer. lib. 9. Epiſt. 26.

24. *Agendi gnaviter, id quod.*] Scribendi vulgandique libellum moralia præcepta continentem.

26. *Pueris ſenibuſq;*] Perſ. Sat. 5. v. 64.

. . . . . . Petite hinc, juveneſque ſeneſque,
Finem animo certum, miſeriſque viatica canis.

27. *Elementis.*] Primis Philoſophiæ documentis, morum regulis.

Non

Non poſſis oculo quantum contendere Lynceus;
Non tamen idcircò contemnas lippus inungi; [727]
Nec, quia deſperes invicti membra Glyconis, 30
Nodosâ corpus nolis prohibere chiragra.
Eſt quodam prodire tenus, ſi non datur ultrà.
Fervet avaritiâ, miſeroque cupidine pectus?
Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem
Poſſis, & magnam morbi deponere partem. 35
Laudis amore tumes? ſunt certa piacula, quæ te
Ter purè lecto poterunt recreare libello.
Invidus, iracundus, iners, vinoſus, amator,
Nemo adeò ferus eſt, ut non miteſcere poſſit,
Si modò culturæ patientem commodat aurem. 40
Virtus eſt vitium fugere: & ſapientia prima [728]
Stultitiâ caruiſſe. Vides, quæ maxima credis
Eſſe mala, exiguum cenſum, turpemq; repulſam,
Quanto devites animi capitiſque labore.
Impiger extremos curris mercator ad Indos, 45
Per mare pauperiem fugiens, per ſaxa, per ignes:

Enimverò quamvis *nequeas* tam *acutè videre quam Lynceus*; *non ideò tamen deſinas ungere oculos lippientes*: *ac licet non ſperes robur fortis Glyconis*, *non* propterea *negligas a corpore arcere chiragram innodantem*. *Juvat aliquatenus progredi, tametſi non liceat amplius.* Verum enim *ſi animus æſtuat avaritiâ & cupiditate miſeros* faciente; in promptu *adſunt ſermones*, *quibus mitigare queas hoc malum*, *& magnam iſtius ægritudinis partem depellere*. *Si gloriæ ſtudio inardeſcis*, *habes quædam remedia*, *quibus curari poſſis*, *libro ter ſancte perlecto.* Denique, *invidus*, *iracundus*, *piger*, *ebrioſus*, *perditè amans*, *& quantumvis inhumanus quiſque* profectò *ſanari poteſt*, *ſi quidem animum docilem præbeat disciplinæ*. *Virtus eſt fugere vitium*, *& prima ſapientia liberum eſſe à fatuitate. Cernis*, *quanto animi & corporis niſu declines mala quæ putas eſſe maxima*; videlicet, *paupertatem*, ac *repulſam ignominioſam*. Sic tu *negotiator ad ultimos Indos contendis*, *inopiam ſtrenuè devitans*, *per mare per ſcopulos*, *per flammas*.

ANNOTATIONES.

29. *Non tamen idcircò*, &c.] Etſi nequeas tam acres habere oculos, quam Lynceus; non ideò tamen negligas collyrium oculis adhibere, ad arcendam vel ſanandam lippitudinem. De *Lynceis* oculis, lib. 1. Sat. 2.

30. *Glyconis.*] Is fuiſſe robuſtus pugil dicitur. Quidam legunt, *Milonis*; nempe Crotoniatis mentionem hîc eſſe volunt qui taurum vivum humeris tulit, manu mactavit, ac devoravit, in Olympicis victor. Heinſius ingeniose & erudite contendit intelligendum eſſe hic Glyconem Philoſophum, quem Laërtius ſcribit *firmo corpore & habitu prorſus athletico* extitiſſe.

31. *Nodoſa chiragra.*] De *chiragra* lib. 2. Sat. 7. *Nodoſa*, quia nodis quaſi præpedit motum & uſum manuum. Seu quod humor craſſus digitorum internodia occupans turgeſcere faciat velut nodos & lapillos quoſdam. Unde Perſius *lapidoſam* dicit chiragram, Sat 5. v. 58.

32. *Eſt quodam prodire tenus*, &c.] Al. *quadam*. Senſus eſt: Quanquam non licet reconditiſſima Philoſophiæ arcana ſcrutari, at prodeſt tamen plurimùm vel primis *elementis* imbui, & ſaltem delibare nonnihil ex iſtis medicamentis vitiorum. Expugnat Horatius eos qui ſapientiæ ſtudium hinc diſſuadebant, quod eam aſſequi perfecte nemo poſſit.

34. *Sunt verba & voces*, &c.] Doctrina mecum habet remedia adverſus quemlibet animi morbum.

36. *Piacula, quæ te Ter purè lecto*, &c.] Adverte tria verba à rebus ſacris & religione tranſlata ad ſapientiæ ſtudium. *Piacula* Lib. 1. Od. 2. v. 29. & Epod. 5. v. 90. *Ter* de ternario numero in ſacris ſolemni dixi alibi. Juvenal. Sat. 6. v. 522. Perſ. Sat. 2. v. 16. *Pure*: purâ mente. Tibul.

Caſta placent ſuperis: purâ cum veſte venite:
Et manibus puris ſumite fontis aquam.

40 *Si modò culturæ patientem*, &c.] Cic. Tuſc. 2. n. 13. *Cultura animi Philoſophia eſt, quæ vitia radicitus extrahit, ac præparat animum ad ſatus excipiendos: eaque mandat & ſerit, quæ adulta fructus uberrimos ferant.*

42. *Stultitiâ caruiſſe.*] Carere vitiis. Is enim vitioſus qui falſis ac ſtultis vulgi opinionibus velut normâ vivendi abutitur. Contrà qui rectæ rationis lumen ſequitur, bonus & ſapiens eſt.

43. *Turpemque repulſam.*] In petendo magiſtratu. Cic. pro Plancio. *C. Marius duas Ædilitias accepit repulſas.* Offic. 1. n. 71. *Cum offenſiones tum repulſas quaſi quamdam ignominiam timet & infamiam.*

44. *Capitiſque labore.*] Synecd. pars pro toto.

45. *Ad Indos.*] Ad remotiſſimas orbis regiones. Vide lib. 1. Od. 12. v. 56.

46. *Per mare pauperiem fugiens.*] Juvenal. Sat. 14. v. 275.

Ne

At verò detrectas auscultare sapientiori, ac erudiri, ut scias ea contemnere, quæ fatuè æstimas magni & concupiscis. Ecquis peritus certandi in pagis & compitis, non malit victor esse in celebribus Olympicis: si spes facilis adsit adipiscendæ victoriæ absq; magno *labore?* Enimverò *ut argentum auro, sic aurum virtutibus postponi debet.* Nec audiendus qui sic moneat: *O cives, cives, opes primò sunt comparandæ: virtus autem post pecuniam. Illud* quidem *monstrat Janus summus atque imus. Hæc præcepta recolunt tam pueri quàm senes brachio sinistro appensæ* gestantes *loculos & tabulam.* Adde quod *si sex* aut *septem millia desiderantur ad quadringenta,* licet *habueris ingenium, probitatem, facundiam, integritatem:* nihilominùs eris *plebeius. Verum* quanto melius *pueri inter ludendum edicunt, Rex eris,*

Ne cures ea, quæ stultè miraris & optas,
Discere & audire, & meliori credere non vis.
Quis circum pagos & circum compita pugnax,
Magna coronari contemnat Olpmpia, cui spes, 50
Cui sit conditio dulcis sine pulvere palmæ? [729]
Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.
O cives, cives, quærenda pecunia primum est:
Virtus post nummos, hæc Janus summus ab imo
Perdocet: hæc recinunt juvenes dictata senesq; 55
Lævo suspensi loculos tabulamque lacerto.
Si quadringentis sex septem millia desunt,
Est animus tibi, sunt mores, & lingua, fidesque;
Plebs eris. At pueri ludentes, rex eris, aiunt,

ANNOTATIONES.

. . . . *Apice portus,*
Et plenum magnis trabibus mare. Plus hominum est jam
In pelago. Veniet classis quocunque vocarit
Spes lucri; nec Carpathium, Gætulaque tantum
Æquora transiliet, &c.

Per saxa.] Per scopulos marinos, per quælibet vitæ discrimina.

Per ignes.] Vel per gravissima pericula: vel per mundi partes Zonæ torridæ subjectas, Lib. 3. Od. 3. v. 55. Virgil. Georg. 1. v. 234.

47. *Ne cures ea,* &c.] Ut minora mala declines, v. g. paupertatem, nullum non laborem subeundum ultrò credis: cur igitur detrectas facile doceri, quo pacto fugias multò gravius malum? Scilicet *audire piget* ac *discere,* & *credere non vis* afferenti Philosopho: *Stultum* esse *mirari & optare,* seu avide consectari opes & honores tantis *curis* atque laboribus.

48. *Discere & audire.*] Ὕστερον πρότερον. Prius enim *audire* quàm *discere.*

49. *Quis circum pagos,* &c.] Majorem gloriam minori præfert vel rusticos & hebes quisque. Quare ergo tu virtutis decus & gloriosum pecuniæ contemptum non anteponis ipsis opibus, præsertim cùm hæ non nisi ægrè & vix haberi queant; illa verò facilè possint comparari per studium sapientiæ?

50. *Olympia.*] Olympicis in ludis. Vide lib. 1. Od. 1.

51. *Sine pulvere.*] Ἀκονιτί, Thucyd. & Herodian. Metaph. *citra laborem, nullo certamine & periculo.* Ita etiam ἀνιδιτὶ & ἀνιδρωτὶ *sine sudore*: ἀναιμακτὶ νικᾷν *sine sanguine,* seu *incruentam victoriam referre.*

52. *Vilius argentum est auro,* &c.] Cassian. Collat. 23. cap. 3. præclaram similiter gradationem instituit: *Stannum vilius argento, argentum auro, aurum gemmis, gemma margaritis, margaritæ sanctitate.*

53. *O cives, cives,* &c.] Prosopopœia, quâ stultè loquens inducitur quispiam è vulgo.

54. *Hæc Janus summus,* &c.] Id norunt & docent fœneratores ac trapezitæ in foro consistentes, duas inter Jani statuas. De his lib. 2. Sat. 3. v. 18.

56. *Lævo suspensi,* &c.] Hunc eundem versum anteà jam positum explanavi, Lib. 1. Sat. 6. v. 24. *loculos,* ad fœnus reponendum, vel in quibus calculi ad numerandum, *tabulam,* vel in quâ debitorum nomina descripta sunt, vel super quam positis calculis aut numeris supputatur.

57. *Quadringentis.*] Supple millibus sestertiûm; qui census Equestris est; ut alibi annotavi. Quidam legunt, *Sed quadringentis,* &c. ut sic loquatur avarus idem & ambitiosus; Quidni opes congeram, ut à plebe me segregem, & ad Equestrem censum, ordinem, dignitatemq; assurgam? At prior lectio & interpretatio præferenda.

59. *At pueri ludentes.*] Confutatio est stultorum præceptorum Jani, ex naturali lumine & recto puerorum judicio. Hi nimirum verè, sanctè, justè sentientes, inter ludendum spondent principatum ei qui rectius egerit, non ei qui sit pulchrior, opulentior, nobilior. Vide Jull. Poll. lib. 9. cap. 7. ubi de Basilindâ, alisque ludis puerorum.

Si

Si rectè facies. *Hic* murus aheneus esto, 60
Nil conscire sibi, nullà pallescere culpâ.
Roscia, dic sodes, melior lex, an puerorum [730]
Nænia, quæ regnum rectè facientibus offert,
Et maribus Curiis, & decantata Camillis ?
Isne tibi meliùs suadet, qui ut rem facias, rem; 65
Si possis rectè ; si non, quocunque modo rem ;
Ut propiùs spectes lacrymosa poëmata Puppi :
An qui fortunæ te responsare superbæ
Liberum & erectum, præsens hortatur, & optat ?
Quod si me populus Romanus fortè roget, cur 70
Non ut porticibus, sic judiciis fruar îsdem ;
Nec sequar aut fugiam quæ diliget ipse, vel odit : [731]
Olim quod vulpes ægroto cauta leoni

si rectè agas? Ita sanè. *Hic* tibi *murus sit ex ære : nullius peccati conscium esse, nullius flagitii* probrum *timere. Age, responde, An Roscia lex præstantior : an puerorum edictum, quo bene agentibus regnum defertur, fortibus Curiis & Camillis celebratum? An ille tibi meliora suggerit, qui* admonet, *ut opes acquiras juste* quidem, *si fieri potest : sin autem quâcunque ratione opes congeras,* *ut propius spectes flebilia carmina Puppi; an qui præsens suadet ac desiderat,* ut *expeditus ac fortis arroganti fortunæ obsistas? Quod si populus Rom. à me fortasse percunctetur : quare non eadem* cum ipso *judicia habeam, sicut porticus* habeo communes, & cur *non amem vel oderim quæ ipse amat aut aversatur; respondebo* idem *quod olim astuta vulpes aiebat leoni ægrotanti :*

ANNOTATIONES.

60. *Hic murus ahenens esto.*] Proverbialis dictio. Sensus est : nihil firmiùs tene quàm doctrinam hanc : vel, ut explicat Erasmus, hoc certum sit tibi & immutabile animi decretum. Item muro quolibet aheneo fortior & inexpugnabilior est innocentia & integritas. Hæc tibi sit velut propugnaculum ære validius.

62. *Roscia lex.*] Lex theatralis lata à Roscio Othone Trib. pleb. quâ vetuit Equitem Rom. fieri nisi qui possideret quadringenta millia sestertiûm. Vide Epod. 4. v. 16. ibiq; Annot.

63. *Nænia.*] Propriè lugubris cantio : sed ad alia quoque transfertur. Hîc significare solemne dictum puerorum, de quo mox.

64. *Maribus Curiis & Camillis.*] Fortissimis Romanorum masculâ virtute præditis. Lib. 1. Od. 12.

65. *Isne tibi melius.*] Roscius ille theatralis legis auctor, tibi suadens ut studeas lucro per fas & nefas.

67. *Ut propius spectes,* &c.] Equestribus in gradibus sedens. Nempe ludos spectabant Senatores ex Orchestrâ, qui proximus erat proscenio locus : Equites Romani deinde è quatuordecim theatri gradibus ex Othonis lege : denique plebs è caveâ.

Lacrymosa poëmata Puppi.] Ironicè. Tragœdias Puppii Tragici Poëtæ, quem vetus Interpres narrat ita movisse affectus spectantium, ut etiam lacrymari cogeret : ac proinde de seipso fecisse hoc distichon Iambicum :

Flebunt amici & bene noti mortem meam :
Non populus in me vivo lacrymavit satis.

68. *An qui fortunæ.*] An verò melius tibi non suadet morum præceptor, vel animus tuus Philosophiâ imbutus, cùm docet calcandam fortunæ adversantis superbiam : cumque hortatur, ut à vitiis liber ad virtutes erigaris ?

70. *Cur Non ut porticibus, sic,* &c.] Cur non cum ipso pariter sentiam de honoribus & divitiis, sicut promiscuè cum illo rebus communibus utor, v. g. publicis ambulationibus, congressibus, colloquiis.

71. *Porticibus.*] De porticibus Romæ variis atque insignioribus, fuse Alex. ab. Alex. lib. 3. cap. 23. Nos etiam aliquid lib. 2. Od. 15. Celebris in primis erat Porticus Augusti in Palatio cum bibliothecâ Græcâ Latinâque, Numidico marmore eleganter extructa, nec non eximiis imaginibus, tum laureatis & magnificis operibus exculta. Erat prætereà porticus Catuli, de manubiis Cimbricis facta : porticus Pompeii ante ipsius curiam : porticus Octaviæ juxta ædem Junonis, in quâ Augustus collocavit signa militaria olim Domitio à Dalmatis erepta : Philippi porticus, in quâ effigies Herculis, & Helenæ imago, Zeuxidis manu elaborata : porticus duplex ad circum Flaminium, opere Corinthio insignis, ubi matronæ vectari & spatiari solebant ; porticus Quirini antiquo opere spectanda ; porticus Claudiæ, ubi ambulationes subdiales, miro ingenio constructæ & ornatæ, &c.

73. *Olim quod vulpes,* &c.] Apologus est Æsopi, celebratus etiam à Platone in Alcibiade primo. Leo rex animalium ægrotabat ; feras jam plures officii causâ adeuntes devoraverat. Accedit & vulpes ad ostium cavernæ : at cùm

Respondit,

Quia me deterrent vestigia ad te conversa omnia, nulla autem *retro. O populus: bellua es plurium capitum. Quid verò aut quem sequar? Pars hominum gaudet conducere* vectigalia *publica. Sunt qui viduas avaras captent crustulis & pomis; atque circumveniant senes, quos mittant in vivaria. Multi opes augent occulto fœnore. At licet diversi diversa consectentur negotia & proposita*, numquid *ipsi eadem constanter prosequi valent per unam horam? Si locuples dicat: Nullus sinus in mundo præstat jucundis Baiis*, statim *lacus marinus experitur cupiditatem domini properantis.* Quod *si perversum studium* ædificandi *augurium ei*

Respondit, referam: Quia me vestigia terrent
Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum.
Bellua multorum es capitum; nam quid sequar,
aut quem? 76
Pars hominum gestit conducere publica: sunt qui
Crustis & pomis viduas venentur avaras. [73?]
Excipiantque senes, quos in vivaria mittant.
Multis occulto crescit res fænore; verùm 80
Esto aliis alios rebus studiisque teneri;
Iidem eadem possunt horam durare probantes?
Nullus in orbe sinus Baiis prælucet amœnis,
Si dixit dives; lacus & mare sentit amorem
Festinantis heri: cui si vitiosa libido 85

ANNOTATIONES.

ingredi renueret, quid ita officium sola detrectaret? leoni interroganti, respondit: Quia me deterrent belluarum vestigia, quibus ad te spectantibus universis, cognosco multas adiisse, rediisse nullas. Apud Non. Lucil. lib. 30.

Quid sibi vult, quare fit ut introversus & ad te
Spectent, atque ferant vestigia se omnia prorsus?

74. *Referam.*] Sic ego, inquit Horatius, populo quærenti cur non amem & *sequar* eadem quæ *ipse diligit*, nec *fugiam* quod *ipse odit*; respondebo: quoniam multos equidem cerno vitiorum inire viam; at paucos inde emergere: imò fere omnes avaritiâ & ambitione inveteratâ misere absumptos.

76. *Bellua multorum es capitum.*] Velut Hydra. Egregia populi descriptio.

77. *Conducere publica.*] Hinc dicti publicani, qui vectigalia populi Romani redimunt, exercent, exigunt. Notandum verò ex Caio Jurisc. nullam civitatem præter Romam habere publicanos; quoniam aliæ urbes membra censeantur Reip. Rom. *Eum*, inquit, *qui vectigal Populi Rom. conductum habet, publicanum vocamus. Nam publica appellatio in compluribus causis ad Pop. Rom. respicit: civitates enim loco privatorum habentur.* Porrò triplex olim vectigal exigebatur: primùm ex importatione rerum & exportatione, dicebaturque *portorium*, exactores autem *portitores*. Alterum ex agris, nimirùm decima pars frumenti excipiebatur; quòd qui redimebant *decumani* appellabantur, quod *decumas* exigerent. Tertium è sylvis, seu è pastione pecorum; & *scriptura* vocabatur; qui verò pascua publica conducebant, *magistri scripturæ*, seu scripturarii, dicebantur, à describendis ejusmodi vectigalibus. Quartum e salinis instituit Ancus Martius. Cic. pro lege Maniliâ, ita scribit; Cùm hostium copiæ non longè absunt, etiamsi irruptio nulla facta est, tamen *Pecora relinquuntur, agricultura deseritur; mercatorum navigatio conquiescit.* Ita neque ex *portu*, neque ex *decumis*, neque ex *scriptura* vectigal conservari potest.

78. *Crustis.*] Quid. leg. *frustis*, minùs benè. Alii, *fructis*, pro fructibus; quod usurpavit Cato, Terentius, &c. At *crustula* jam habemus lib. 1. Sat. 1. posita pro muneribus ac donis vilioribus & parvis.

79. *Excipiantque senes, &c.*] Senum ac viduarum opibus & hæreditatibus insidiantur nonnulli.

Quos in vivaria mittant.] Devorandos à se quasi pisces in vivariis educatos.

83. *Nullus in orbe, &c.*] Jam levitatem hominum & inconstantiam in proposito reprehendit.

Baiis.] De hac urbe deliciis tantis affluente, ut mores integerrimos depravaret, dixi jam lib. 2. Od. 18.

84. *Lacus & mare.*] Lucrinus lacus in sinu Baiano situs. De eo lib. 2. Od. 15. & lib. 2. Sat. 4.

85. *Festinantis heri.*] Cupide properantis in locum amœnum, ad ibi struendas ædes deliciis destinatas. Juvenal. Sat. 3. v. 4.

Janua Baiarum, est & gratum littus amœni
Secessus.

Cui si vitiosa libido Fecerit auspicium, &c.] Si libido suo instinctu, vel pruritu incitarit, ac velut avis cantu aut volatu auspicium fecerit; statim Baiis relictis, Teanum aliove festinabit; eoque cæmenta, ligna, ferramenta, cæteraque instrumenta ad ædificandum necessaria transferri jubebit.

Fecerit auſpicium, cras ferramenta Teanum
Tolletis fabri: lectus genialis in aula eſt?
Nil ait eſſe prius, melius nil cœlibe vitâ.
Si non eſt, jurat benè ſolis eſſe maritis.
Quo teneam vultus mutantem Protea nodo? [733]
Quid pauper? ride, mutat cœnacula, lectos, 91
Balnea, tonſores: conducto navigio æquè
Nauſeat ac locuples, quem ducit priva triremis.
Si curtatus inæquali tonſore capillos
Occurri, rides: ſi forte ſubucula pexæ 95
Trita ſubeſt tunicæ, vel ſi toga diſſidit impar,
Rides: quid, mea cùm pugnat ſententia ſecum?
Quod petiit, ſpernit; repetit quod nuper omiſit:
Æſtuat, & vitæ diſconvenit ordine toto:
Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis? 100
Inſanire putas ſolemnia me; neque rides;
Nec medici credis, nec curatoris egere
A Prætore dati; rerum tutela mearum [734]
Cùm ſis, & pravè ſectum ſtomacheris ob unguem
De te pendentis, te reſpicientis amici. 105
Ad ſummam ſapiens uno minor eſt Jove, dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum;

dederit, cras ferramenta tranſportabilis Teanum, ô artifices. Porrò *ſi genialis thorus in aula ejus ſit: affirmat nihil præſtabilius eſſe, nihil optabilius vita cœlibe. Si non adeſt, aſſeverat ſolos conjuges beatos eſſe. Quonam laqueo ſtringam Proteum vultus variantem? Inops* autem *quid* agit? *ride, mutat domicilium, thoros, balnea, tonſores; conductæ cymbæ faſtidio pariter afficitur, ut dives qui proprio vehitur navigio. Si obvius tibi fiam habens capillos inæqualiter reciſos a tonſore, cachinnos* tollis. *Si ſubucula detritæ ſuppoſita fuerit tunicæ mundæ, vel ſi toga inæqualis diſconvenit; in riſum ſolveris. Quid* verò, *cum mea mens ſecum luctatur? contemnit quod cupivit, requirit quod modò abjecit; agitatur ac diſcordat toto vitæ ordine: deſtruit, extruit; quadratæ mutat rotundis?* tum certe *exiſtimas me communi inſania laborare, neque derides, nec putas indigere medico vel curatore à Prætore aſſignato: cum ſis columen rerum mearum ô* Mæcenas, *& indigneris propter male reciſum unguem amici à te pendentis, teque* velut unicum præſidium *intuentis. Denique ſapiens Jove ſolo eſt inferior, opulentus, liber, inſignis, formoſus, imo rex regum,*

ANNOTATIONES.

86. *Teanum.*] Coguomento Sidicinum, urbs Campaniæ in colle extructa inter Çales & Sueſſam, non longè habet Acidulas aquas calculoſis valde ſalubres. Plin. lib. 31. cap. 2.

87. *Lectus genialis in aula eſt?*] Si uxorem habet, cœlibes laudat: ſi non habet, felices prædicat matrimonio junctos, adeo levis eſt animi & propoſiti, diverſaque ſemper expetit. *Genialis*; In nuptiis ſternebatur lectus ad honorem Gènii: cui nomen ab antiquo geno, i, gigno. Feſtus. Vide Catul. de nuptiis Pelei ac Thetidis.

90. *Protea.*] Lib. 2. Sat. 3. v. 71.

91. *Quid pauper.*] Neque dives modò, ſed & pauper inconſtantiæ vitio laborat.

Cœnacula.] Ita vocabatur ſuperior ædium contignatio, ad quam ſcalis aſcenditur: quod quidem tenuiores domicilium mercede conducebant. Feſt. meminit Juvenalis Sat. 10. v. 18. Plautus Amphitr. Apuleius Metamorphoſ. Prudentius.

Omnis qui celſa ſcandit cœnacula vulgus.

Porrò cœnatio divitum erat, cœnaculum verò pauperum; quod quidem non unum cubiculum continebat aut ſignificabat, imo quaſdam habebat appendices. Gall. *un appartement.*

94. *Si curtatus inæquali, &c.*] Senec. de brev. vitæ, *quis iſtorum non malit Remp. turbari quam comam? quis non ſolicitior de capitis decore, quam de ſalute? &c.*

95. *Si fortè ſubucula pexæ.*] Si veſtium inæqualitatem, diſcrepantiam, inconcinnam poſitionem videris, rides; Quid verò ſi mentem meam à ſeipſa diſſentientem animadvertas?

100. *Mutat quadrata rotundis.*] Quadratam ædificationem rotundâ mutat Illa nimirum paulò ante placuerit, hæc verò jam magis placet.

101. *Inſanire putas ſolemnia me.*] Communi omnibus errore me duci putas, ideoque me non derides.

102. *Nec medici credis, &c.*] Non me credis inſanum, qui helleboro ſanandus ſim: & cui Prætor curatorem dare debeat, ut dictum eſt, lib. 2. Sat. 3. v. 208.

104 *Pravè ſectum ob unguem.*] Ob leviſſima quævis errata, vitia, incommoda.

105. *De te pendentis.*] Clientis te velut patronum & præſidium unicum reſpicientis.

Præ-

ſanus præſertim niſi quando pituita ægritudinem procreat.

Præcipuè ſanus, niſi cùm pituita moleſta eſt.

ANNOTATIONES.

108. *Niſi cum pituita moleſta eſt.*] Irridere videtur Stoicos aſſeverantes: ſapientem, etſi ægrotet, nihilominùs ſanum eſſe; item, ſapientem non dolere. *Pituita* quod petat vitam, dicta creditur nonnullis. Hæc acida & ſalſ. morborum fons eſt, quicunque à deſtillatioı fiunt, teſte Platone in Timæo.

EPISTOLA II. Ad *LOLLIUM.*

Reprimendæ cupiditates. Virtus maturè excolenda.

Dum tu, Lolli, ſumme vir, Romæ recitas ſcriptorem belli Trojani, ego Præneſte hunc *revolvi: qui perfectius & uberius quam Chryſippus & Crantor, docet quid honeſtum ſit, quid flagitioſum; quid bonum, quid malum. Si nihil te prohibet, accipe quamobrem id ſic ſtatuerim. Carmen quo Græcia refertur longo Phrygiæ contrita bello, ob cupidinem Paridis,*

TRojani belli ſcriptorem, maxime Lolli, [735
Dum tu declamas Romæ, Præneſte relegi
Qui, quid ſit pulcrum, quid turpe, quid utile quid non,
Pleniùs ac meliùs Chryſippo & Crantore dicit.
Cur ita crediderim, niſi quid te detinet, audi.
Fabula, qua Paridis propter narratur amorem [736
Græcia Barbariæ lento colliſa duello,

ANNOTATIONES.

1. *Trojani belli.*] Eximia eſt hic laudatio poı natum Homeri: qui ſane velut optimus ſcrip tor Epicus exemplis oſtendit luculentis quid fugere, quid ſectari debeas; ita virtutis bona. vitii autem mala exprimens, ut ſtudioſus quiſq ue Lector afficiatur. Vide Plutarch. lib. de H omero. Plin. lib. 7. cap. 29, &c.

Ma xime Lolli.] Huic nobili adoleſcenti inſcripta eſt Od. 9. lib. 4. item ſequ. Epiſt. 18. Ejus m eminit Vel. Paterc. lib. 2. Sueton. Tiber. cap. 12 . & 13. Dio. lib. 54. Ex quibus apparet cur *maxs imus* dicatur. Nempe is ſubinde militum Tr ibunus Caio Cæſari in Armeniam pergenti re ctor datus eſt ab Auguſto patre. Quo magni i ngenii ſummæque integritatis indicio non pot eſt afferri aliud clarius.

2. *D um tu declamas.*] Dum tu exercitii causâ ex Homeri ſcriptis recitas aliquid, ac præclare diſſeris de virtute. Hoc faciebant Romæ p ræſtantes quique viri.

Præneſ te.] Seceſſerat Horatius in eam Latii urbem ed ito colli inædificatam Tuſculum inter & Ti bur: hod. *Paleſtrina* dicitur. Eam commend at Gell. lib. 16. cap. 13. ubi refert Præneſtin os à Tiberio Imper. municipes factos, pro referen dâ gratiâ, quòd ſub eorum oppido ex capital i morbo revaluiſſet.

4. *Chryſ ippo.*] Stoicus ille Philoſophus, imo Stoicorum coryphæus & columen. De eo lib. 1. Sat. 3. v. 127. nec non lib. 2. Sat. 3. v. 44.

Crantore.] Academicus iſte, Platonis auditor, Xenocratis condiſcipulus, mire laudatur à Cicerone, tum alibi, tum Academ. qu. 4. n. 135. ubi ſic habet; *Legimus omnes Crantoris veteris Academici de luctu. Eſt enim non magnus, verum aureolus . . . . . . & ad verbum ediſcendus libellus.*

6. *Fabula, quâ Paridis, &c.*] Ilias viginti quatuor libris comprehenſa, opus omni laude majus, à ſummo Poetarum antiſtite conſcriptum, de bello Græcorum adverſus Trojanos ad vindicandam injuriam Helenæ Menelai regis Spartæ uxoris, ob ſingularem pulcritudinem per Paridem raptæ.

Fabula.] Sic vocatur Epicum carmen, item Dramaticum; quia in his conficta multa inſeruntur; differuntq; ab hiſtoria, quæ nihil niſi vere geſtum debet complecti. Vide Epiſt. ad Piſones, v. 119. 151. 338.

Paridis.] Hic erat Priami & Hecubæ filius, frater Hectoris regis Trojæ, alio nomine Alexander vocatus; quem utero mater geſtans vere ſomniavit facem ſe ardentem parere. Nam Trojani excidii incendiique cauſa fuit. De eo jam lib. 1. Od. 15.

7. *Barbariæ.*] Cur ſic appelletur Phrygia, repete ex Annotatis lib. 2. Od. 4. v. 9. Item Epod. 9. v. 6.

Lento.] Quod annis decem continuum fuit.

Stultorum

Stultorum regum & populorum continet æstus.
Antenor censet belli præcidere caussam.
Quid Paris? ut salvus regnet, vivatq; beatus, 10
Cogi posse negat. Nestor componere lites
Inter Peleiden festinat & inter Atreiden:
Hunc amor, ira quidem communiter urit utrumq;
Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi. 14
Seditione, dolis, scelere, atq; libidine, & irâ, [737]
Iliacos intra muros peccatur, & extra.
Rursùs quid virtus & quid sapientia possit,
Utile proposuit nobis exemplar Ulyssem:
Qui domitor Trojæ multorum providus urbes,
Et mores hominum inspexit; latumq; per æquor, 20
Dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa
Pertulit, adversis rerum immersabilis undis.
Sirenum voces, & Circes, pocula nosti:

complectitur motus fatuorum principum atque populorum. Antenor belli causam dicit esse resecandam. Quid Paris ait? *Affirmat* se ad id *impelli non posse:* quippe sic *haud felix, haud incolumis perstaret. Nestor Achillem inter & Agamemnonem dissensiones conatur dirimere. Hunc amor, ambos autem indignatio pariter accendit. Quodcunque peccant magnates luunt Græci. Tam intra* *àm extra muros Trojæ grassantur seditiones, fraudes, flagitia, cupiditas, iracundia. Jam vero quid virtus, quid prudentia valeat,* idem Homerus *exhibet nobis utili exemplo Ulyssis: qui post expugnatam Trojam perlustravit diversos populos,* eorumque *mores callidus* observavit: *& dum sibi sociisque reditum procurat, gravia plurima subiit immenso mari, contrariis negotiorum fluctibus nusquam submersus. Scis cantus Sirenum atque Circes pharmaca:*

ANNOTATIONES.

8. *Regum & populorum.*] Tam Græcorum quàm Phrygum.

9. *Antenor censet, &c.*] Unus ille ex Trojanorum principibus; qui auctor fuerat Helenæ reddendæ Græcorum legatis eam reposcentibus. Iliad. 7. Paris autem negavit. Ibid.

11. *Nestor.*] Græcus princeps, de quo plura lib. 1. Od. 15. & lib. 2. Od. 9.

12. *Peleiden.*] Pelei filium; de quo lib. 1. Od. 6, 9, 15. Lib. 2. Od. 4. 16. Lib. 4. Od. 6. Epod. 13. & 17.

Atreiden.] Atrei filium; de quo lib. 2. Od. 4. Lib. 4. Od. 9. Lib. 2. Sat. 3. v. 187.

13. *Hunc amor, ira quidem, &c.*] Incentivum fuit amoris, iræque, Briseis sive Hippodamia, quam adamans Agamemnon Achilli eam sortitam eripuit, quæ causa implacabilis odii inter utrumque fomitem præbuit.

14. *Quidquid delirant reges, &c.*] Peccata regum luunt plebeii.

Delirant.] Lira est sulcus; lirare, arando sulcos ducere. Hinc delirare significat, à rectâ viâ declinare, aberrare, desipere. Non. Mar. Fest. Isid.

Achivi.] Ita vocantur ab Achaia Græciæ regione, vel ab Acheo rege.

15. *Seditione.*] Achillis à reliquo exercitu secedentis. De quo lib. 1. Od. 15. in fine.

Dolis.] Ulyssis Palamedem circumvenientis.

Scelere, libidine, irâ.] Passim exemplar legas in Iliade. De Agamemnone Ajacis cadaver humari vetante, item Iphigeniam mactante, dictum est lib. 2. Sat. 3. De Ajace furioso ibid, &c.

18. *Proposuit nobis exemplar Ulyssem.*] In Odyssea, ubi Ulysses infinita mari terraque pericula modò virtute, modò arte vicisse ostenditur; non solùm contra homines & monstra, sed & contra Deos luctatus. Jupiter & Neptunus concutiunt & frangunt aliquando naves: Lotophagi, Cyclopes, Læstrigonii, Circe, Sirenes, Scylla, Charybdis, proci, exitium machinantur. Ex his tamen omnibus evadens, dudum vagabundus, post annos viginti in patriam tandem rediit. *Quàm multa passus est Ulysses in illo errore diuturno!* Cic. Offic. 1. n. 113.

19. *Domitor Trojæ.*] Sic ut Homerus πολύτροπον *urbis eversorem* Ulyssem vocat dumtaxat, nec tribuit id nominis Achilli, Agamemnoni, Ajaci, Diomedi; ita prudentiâ magis, quam robore, maxima quæque peragi significans.

23. *Sirenum voces.*] Ampla hæc seges fabulatoribus. Sirenibus nomen à σειρά *catena*. Alii aliter. Quidam originem Hebraicam expiscantur. Tres fuerunt, Parthenope, Leucosia, Ligea: superiore corporis specie mulieres, inferiore pisces aut aves. Una tibiis, altera lyra, tertia voce concinnebat. His fata vivere concesserant, quamdiu pertranseuntes cantu morarentur & captarent. Itaque prænavigantes suavi symphonia allicere studebant, devorabantque. At Ulysses à Circe edoctus, nautarum & comitum auribus cerâ obturatis, ipse verò malo navis alligatus audivit quidem & prætervectus est incolumis. Unde illæ se in mare præcipitarunt. Sedem habebant

 Quæ

quæ si fatuè & avidè potasset, ut sui comites; sub dominatu meretricis vixisset infamis & demens, ac velut fœdus canis, aut porcus cœno gaudens. Nos quidem *sumus* dumtaxat *numerus, & vivimus* tantùm *ad absumenda alimenta*: sumus quasi *proci Penelopes ignavi, atque Alcinoi juvenes curando corpori nimiam operam dantes: quibus optimum videbatur stertere* usque *ad meridiem, atq; citharæ cantu lenire solicitudines.* At quantum est illud dedecus? Ecce *prædones noctu surgunt ad homines trucidandos; tu verò non excitaris ad temet servandum? Verùm si valens detrectas ire, hydropicus festinabis: ac nisi*

Quæ si cum sociis stultus cupidusq; bibisset, [738]
Sub dominâ meretrice fuisset turpis & excors: 25
Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.
Nos numerus sumus, & fruges consumere nati;
Sponsi Penelopes, nebulones, Alcinoïque
In cute curandâ plus æquo operata juventus:
Cui pulcrum fuit in medios dormire dies, & 30
Ad strepitum citharæ cessatum ducere curam.
Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones: [739]
Ut teipsum serves, non expergisceris? atqui
Si noles sanus, curres hydropicus: & nî

ANNOTATIONES.

ad Siculum littus: vel, ut alii scribunt, in Sirenusis scopulis, & in capreis insulâ, atq; ad Surrentinum Italiæ Promontorium Tyrrheno imminens mari; inter sinum Puteolanum v. *Golfo di Napoli*, & Pæstanum v. *Golfo di Salerno*. Homer. Odyss. 1 . Ovid. Met. 5. cap. 9. Sirenes reverà erant meretriculæ tum formâ insigni, tum veneficiis animos hominum trahentes ac depravantes. Indicatur autem Ulysses voluptatum illecebras ac lenocinia prudenter devitasse. Plutarch. Symp. 9. cap. 14. Homeri Sirenes, inquit, nobis immeritò fabulosum injiciunt metum. Innuit verò ille avolantes ac divagantes animos per musicam demulceri, & ad cœlestia divinaque pellici.

Circes pocula.] De illâ famosâ veneficiorum antistite & antesignanâ fusè dictum est in Epod. 17. Plin. lib. 25. cap. 2. *Homerus quidem primus doctrinarum & antiquitatis parens, multus alias in admiratione Circes, gloriam herbarum Ægypto tribuit.* Vide Odyss. 10.

26. *Amica luto sus.*] Socii quidem Ulyssis in porcos mutari per Circen veneficam dicuntur, quia fœdis voluptatibus ità corrupti sunt, ut rationis usum amisisse viderentur. Ita S. Chrysost. & alii. Vide Epod. 17. v. 15. At Jo. Bodinus Andegavensis de Magorum dæmonomaniâ l. 2. cap. 6. de ejusmodi hominum in belluas per artem magicam transformationibus fuse disputans, multis & gravibus exemplis ac testimoniis eas reverà fieri asserit, additque: Neque fabulosum est quod Homerus narrat, Ulyssis comites per Circen maleficam in porcos fuisse transformatos, cùm Augustin. ipse lib. de Civ. historiam eandem adducat, quamvis opinione ipsius miram, & illam de Arcadibus; in Alpibus quoque memoriâ suâ frequens fuisse dicat ut stabulariæ mulieres imbutæ malis artibus in caseo darent viatoribus unde in jumenta illico verterentur, ut necessaria quæque portarent, postque perfuncta opera iterùm ad se redirent. Videatur S. Augustinus de Civ. Dei, l. 18. c. 17. & 18. Item Daniel. c. 4. ubi Nabuchodonosor ab hominibus dicitur ejectus, ac per annos septem inter bestias fœnum quasi bos comedisse: postea verò figurâ ejus reversâ ad ipsum recuperasse pristinum sensum ac decorem honoremque regni.

27. *Nos numerus sumus.*] Turba sumus absque virtute, exercitûs numerum explentes dumtaxat, velut Thersites ille iners & inglorius: videmur tantùm vivere ut edamus.

28. *Sponsi Penelopes.*] Sive luxuriæ dediti, sive gulæ; ut alibi est annotatum. Vide lib. 2. Sat. 5.

29. *Alcinoïque In cute curanda, &c.*] Similes sumus Alcinoo Phæacum regi apud Corcyram insulam, ejusque familiaribus & populis; qui mollitie & voluptatibus perditi, in ignaviâ, socordiâque consenescebant. Proverb. Alcinoi mensa, id est, luxuriosa.

32. *Ut jugulent homines, &c.*] Torrentius ubique sagax errorem hîc subodoratus, librarii incuriâ paginas confusas asserit. Ista nimirùm à v. 32. ad 64. pertinere contendit ad priorem Epistolam; atque reponi debere illic post v. 51. *cui sit conditio.* Materiæ quidem & argumenti ratio ad hanc emendationem ducit. Judicabit æquus Lector de conjecturâ hac sat audaci.

34. *Si noles sanus, &c.*] Si dum sanus es, ire nolis ad medicum; curres profectò, cum ægrotabis. Quidam leg. *si non is sanus, &c.* Id est, si segnis es, & ire piget, dum sanus es; si torpes ignaviâ, deinde cogêris ire, imò currere, cùm hydropisi cruciaberis; cursu enim & corporis agitatione ac labore morbus iste minuitur. Sensus est; nisi vitia maturè corrigas, frustrà deinde conaberis ea depellere inveterata: quin ab his opprimere. Vulgare est,

Venienti occurrite morbo.

Posces

Posces ante diem librum cum lumine; si non 35
Intendes animum studiis & rebus honestis,
Invidiâ vel amore vigil torquebere. Nam cur,
Quæ lædunt oculos, festinas demere: si quid
Est animum, differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui cœpit, habet, sapere aude: 40
Incipe: vivendi qui rectè prorogat horam,
Rusticus expectat dum defluat amnis: at ille
Labitur & labetur in omne volubilis ævum.
Quæritur argentum, puerisque beata creandis
Uxor, & incultæ pacantur vomere silvæ. 45
Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet. [74c]
Non domus & fundus, non æris acervus & auri
Ægroto domini deduxit corpore febres;
Non animo curas, valeat possessor oportet:
Si comportatis rebus benè cogitat ùti. 50
Qui cupit aut metuit, juvat illum sic domus aut res,
Ut lippum pictæ tabulæ, fomenta podagram,
Auriculas citharæ collectâ sorde dolentes.
Sincerum est nisi vas, quodcunq; infundis, acescit.
Sperne voluptates. Nocet empta dolore voluptas.
Semper avarus eget, certum voto pete finem. 56
Invidus alterius macrescit rebus opimis.
Invidiâ Siculi non invenere tyranni

ante lucem petas librum cum lucernâ, nisi mentem applices studio rerum honestarum, vigilans cruciaberis invidia vel amore, aliove affectu. Age verò, *quare tam diligenter tollis quicquid oculos offendit: differs* autem integro *anno sanare quod animum corrumpit?* Heus, *facti dimidium tenet quisquis incipit. Sapientiæ* studium *audacter amplectere, incipe. Qui differt tempus benè vivendi*, est quasi *rusticus expectans donec amnis defluxerit. Atqui fluit ille, semperque fluens volvetur.* Quorsum verò tam solicitè *comparantur opes*; expetitur *conjux fœcunda gignendæ proli; necnon sterilia nemora aratro domantur*, verùm enim *qui nactus est quantum sufficit, nihil ultrà cupiat.* Quippe *nec ædes, nec prædia, nec auri & pecuniæ cumulus*, possunt *arcere morbos* à *corpore, vel curas ab animo domini laborantis. Oportet* benè *valere possessorem, ut fruatur congestis facultatibus.* Porrò *quisquis* vel *cupiditate vel timore conflictatur, non magis prodest illi domus & pecunia, quàm lippo tabellæ pictæ, podagræ fomenta, atque auribus ob sordes contractas malè affectis citharæ* suaviter resonantes. *Maturè* forme tuos mores. Nam *si vas non est purum, quicquid immittes vitiabitur. Contemne voluptates. Dolorem creat voluptas ægrè quæsita. Avarus semper est inops. Modum pone & definitum cupiditati. Invidus torquetur rebus prosperis alterius. Siciliæ tyranni nullam habuerunt cruciatum invidiâ graviorem.*

ANNOTATIONES.

35. *Ni Posces ante diem librum*, &c.] Si vigilare nolueris discendæ causâ virtutis ac sapientiæ, fiet ut dormire aliquando nequeas ob invidiam, amorem, aut aliud vitium quo solicitabere.

40. *Dimidium facti*, &c.] Hesiodica sententia est: Principium est dimidium totius. Auson.

Incipe, dimidium facti est cœpisse, superfit
Dimidium: rursum hoc incipe, & efficies.

42. *Rusticus expectat*, &c.] Similis est rustico illi, qui cùm ad amnem pervenisset, stolide expectabat dum efflueret omnis aqua, ut ad alteram ripam transire posset.

44. *Quæritur argentum*, &c.] Curamus omnia quæ ad corpus spectant: quæ animi sunt, cur negligimus?

49. *Valeat possessor oportet*, &c.] Quid prosunt opes diviti, si æger sit animo, vel corpore? si febri, si metu vel cupiditate torqueatur: an divitiæ sublevabunt?

52. *Ut lippum pictæ*, &c.] Similitudo conglobata hîc, antè, & posteà.

53. *Auriculas citharæ*, &c.] Ista quidem leviter oblectant, & paulisper fallunt dolorem; nequaquam sanant.

55. *Nocet empta dolore voluptas.*] Menander. Quàm sæpe ob voluptates mœrore afficimur! S. Hieronym. contra Jovinian. *Irridet Horatius appetitum ciborum, qui sumpti relinquunt pœnitentiam: dicens,*

Sperne voluptates, nocet empta, &c.

56. *Semper avarus eget.*] Avaro deest tam quod habet, quàm quod non habet.

Certum voto pete finem.] Modum & finem statue cupiditati & desideriis. Vide l. 3. Od. 16.

58. *Siculi tyranni.*] Dionysius & Agathocles Syracusanorum, Phalaris Agrigentinorum tyranni, &c. Justin. lib. 4. *Singulæ civitates in tyrannorum imperium concesserunt, quorum nulla terra feracior fuit.*

Majus tormentum. *Qui* non moderabitur iræ,
Infectum volet esse, dolor quod suaserit & mens,
Dum pœnas odio per vim festinat inulto. 61
Ira furor brevis est, animum rege, qui nisi paret, [741]
Imperat: hunc frænis, hunc tu compesce catenâ.
Fingit equum tenera docilem cervice magister
Ire viam, quam monstrat eques. Venaticus ex quo
Tempore cervinam pellem latravit in aulâ, 66
Militat in silvis catulus. Nunc adbibe puro
Pectore verba, puer: nunc te melioribus offer.
Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu. Quod si cessas, aut strenuus ante is, 70
Nec tardum operior, nec præcedentibus insto.

Quisquis iram non compresserit, posteà *cupiet non factum fuisse quod jusserit animus incitatus, dum vehementius* dare *vindictam properat indignationi non satiatæ. Ira est brevis insania. Fræna appetitum qui dominatur quando non est subactus. Hunc frænis, hunc vinculis stringe.* Nam certè *magister equum flexibilem molli cervice format ad currendum quacunque sessor voluerit. Canis venaticus postquam cervi corium domi allatravit,* continuò *venatur in silvis. Jamjam sincerâ mente documenta excipe,* ô *juvenis: jam optima inquire.* Enimverò *testa custodiet semper odorem, quo primum infecta fuerit. Quod si deses maneas, vel si fortiter præcurris,* ego *neque desidem expecto, neque præeuntes antevertere contendo.*

ANNOTATIONES.

60. *Infectum volet esse.*] Facti subinde pœnitebit.

61. *Dum pœnas odio.*] Est enim odium iræ impatientia ultionem appetentis.

62. *Animum rege, &c.*] Appetitum vehementem compesce: qui nisi à ratione prematur, hanc ipse opprimit, & in præceps rapit. Pers. Sat. 5. v. 38.

. . . *Intortos extendit regula mores:*
Et premitur ratione animus, vincique laborat.

Cic. Offic. 1. n. 101. *Duplex est vis animorum ac naturæ. Una pars in appetitu posita, hominem huc & illuc rapit. Altera in ratione, docet, & explanat quid faciendum fugiendumve sit. Ita fit ut ratio præsit; appetitus verò obtemperet.* . . . . . *Efficiendum autem est ut appetitus obediant rationi, eamque nec præcurrant ob temeritatem, nec propter pigritiam aut ignaviam deserant, &c.*

64. *Fingit equum.*] Equus tenerâ cervice domatur, & ad arbitrium fingitur: catulus ad venationem facile eruditur: sic puer bonos mores sponte imbibit.

65. *Ex quo Tempore cervinam pellem latravit.*] Quando pellis cervo interfecto detracta ejus intestinis & sanguine cum pane impletur, & insuitur, talisque venaticis canibus objicitur, ad eos ad venationem acuendos. Gall. *Faire la curée.*

67. *Militat in silvis.*] Postquam domi catulus odore cervi aut alterius feræ imbutus est, ratione mox allata; exinde in silvis feras ultrò venatur.

Nunc adbibe puro.] Præcepta morum accipe, dum animus adhuc putus tibi manet, nedum ullis occupatus aut corruptus est pravis opinionibus vel affectibus. Quidam leg. *adhibe*: ut sit anapæstus pro dactylo.

68. *Nunc te melioribus offer.*] Vel præbe te imbuendum optimis documentis: vel ad meliorem & sapientiorem virum, à quo fingaris ad virtutem & rectum.

60. *Quo semel est imbuta, &c.*] Præclare sententia, quam hinc mutuatus est S. Hieronymus scribens ad Lætam.

70. *Quod si cessas, &c.*] Si piger es in Philosophiæ studio, non expectabo te minimè valentem subsequi me acriorem. Quod si me studiosior aut ingeniosior fueris, quem assequi non possum, nequaquam invidebo tibi aut instabo; nec ultra vires meas enitar. Aristoteles' interrogatus, quo pacto discipuli egregiè proficerent, respondit; *Si cursu præstantes prosequi studeant, tardiores autem minimè expectent.* Diog. Laert.

EPI-

EPISTOLA III. Ad *JULIUM FLORUM.*

De Tiberio Claudio Nerone, deque literatis quibusdam eum interrogat: deinde hortatur ad studium sapientiæ, & ad fraternam concordiam.

JUli Flore, quibus terrarum militet oris [742]
Claudius Augusti privignus, scire laboro.
Thracáne vos, Hebrusq; nivali compede vinctus,
An freta vicinas inter currentia turres, 4
An pingues Asiæ campi collesq; morantur ? [743]
Quid studiosa cohors operum struit? hæc quoq; cu-
Quis sibi res gestas Augusti scribere sumit ? (ro:
Bella quis, & paces longum diffundit in ævum ?
Quid Titius, Romana brevi venturus in ora,
Pindarici fontis qui non expalluit haustus, 10

O Juli Flore, nosse desidero in quâ orbis regione bellum gerat Claudius Augusti privignus: an commoremini in Thraciâ ad Hebrum hyemali glacie constrictum; an apud mare defluens inter castella proxima; an in agris & collibus Asiæ opimis? Quid operis molitur turma literatorum? Ista scire etiam velim, quis susceptit scribenda Augusti facinora? quis bello & pace gesta *posteritati mandabit? quid* agit *Titius paulò post sermone Romanorum celebrandus; qui non timuit ex* ipso *fonte Pindari haurire,*

ANNOTATIONES.

1. *Juli Flore.*] *Tota bella est hæc Epistola,* inquit belle Parthenius: *pura admodum minimeque ambitiosa,* teste Scaligero. Scripta Julio Floro Claud. Neronem comitanti, seu ad Pannonicum bellum, seu apud Armeniam, cùm Tigranem in regnum restitueret. Ad illum Horatii familiarissimum inscripta est etiam Od. 2. lib. 4. item. 2. Epist. 2. lib. Porrò in hac eò collimare videtur Poëta, ut ad bene sarciendam charitatem fraternam exhortetur: ad quod artificiosâ insinuatione utitur, & per quasdam ambages sensim procedit, ut meliùs propositum exequatur.

Juli.] Theod. Marcilius non abs re, *Luci* reponendum contendit: quod *Julius* nusquam sit prænomen: nomen autem Floro nequeat statui: si quidem Flori non Juliæ, sed Aquileæ gentis sint.

2. *Claudius Augusti privignus.*] Claud. Tiberius Nero, Drusi frater natu major, filius autem Liviæ Drusillæ. Hanc enim Augustus repudiata Scribonia, marito suo *& quidem pregnantem abduxit, dilexitque & probavit unicè ac perseveranter.* Sueton. Octav. cap. 63. quinetiam erga ejus *pueros Nerones,* hoc est, in utrumque illum privignum *animi paterni* fuit. Nam & hos adoptavit: ac Drusum quidem præcipuis honoribus decoravit; Tiberio verò Liviam suam ex Scribonia filiam dedit uxorem, denique imperium tradidit. Vide lib. 4. Od. 4. & 14. ibique Annot.

3. *Thraca.*] Gr. Θρῃκη, Thrace vel Thraca, pro Thracia.

Hebrus.] Thraciæ mons & fluvius. Porrò ibi vehemens rigere frigus dixi, lib. 1. Od. 25.

4. *Freta vicinas inter, &c.*] Hellespontus in angustiis illis fremens, scil. inter Sestum Thraciæ & Abydum Asiæ *arces,* vel oppida. Gall. *Les Dardanelles.* Item, *Le detroit de Gallipoli.* Ovid. Trist. 1.

Seston Abydenâ separat urbe fretum.

Turres.] Quid. leg. *terras,* i. Europam & Asiam angusto illo mari seu freto divisas. Lucan. lib. 2.

Europamque Asiæ, Sestonque admovit Abydo.

5. *Pingues Asiæ campi.*] Cic. pro lege Manil. n. 14. *Asia tam opima est & fertilis, ut & ubertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum quæ exportantur, facilè omnibus terris antecellat.*

6. *Studiosa cohors.*] Prætoriani milites literati, vel potiùs docti comites Tiberii. Ut enim ipse studiosus & literarum amans, ita secum habebat literatos quosdam & imprimis studiosos, quorum præcipui nominantur hic: Titius, & Celsus Poëtæ: Florus autem Orator, Poëta, & Jurisperitus. Vide infrà Epist. 8.

9. *Titius.*] Septimius ille cognominatus quibusdam, diciturque Lyrica & Tragica scripsisse: è quibus nihil extat.

10. *Pindarici fontis, &c.*] Qui vulgares & vulgaria contempsit, quasi *lacus & rivos;*

Fastidire lacus & rivos ausus apertos?
Ut valet? ut meminit nostri? fidibusne Latinis
Thebanos aptare modos studet auspice Musâ:
An tragicâ desævit, & ampullatur in arte? 14
Quid mihi Celsus agit? monitus multumq; mo-
Privatas ut quærat opes, & tangere vitet (nendus,
Scripta Palatinus quæcunq; recepit Apollo: [744]
Ne si forté suas repetitum venerit olim
Grex avium plumas, moveat cornicula risum
Furtivis nudata coloribus. Ipse quid audes? 20
Quæ circumvolitas agilis thyma? non tibi parvum
Ingenium non incultum est, nec turpiter hirtum.
Seu linguam causis acuis; seu civica jura
Respondere paras; seu condis amabile carmen;
Prima feres hederæ victricis præmia. Quod si 25
Frigida curarum fomenta relinquere posses,
Quo te cœlestis sapientia duceret, ires.
Hoc opus, hoc studium parvi properemus & ampli,
Si patriæ volumus, si nobis vivere cari.

lacus & rivulos patentes aspernatus? quomodo valet? nostrine recordatur? an musarum auspicio Pindaricos numeros accommodare Latinis chordis laborat: an graviter agit, assurgitque scribendo Tragœdias? Quid Celsus facit? admonitus iterumque admonendus, ut proprias sibi divitias comparet; caveat autem desumere è libellis; quos servat Apollo Palatinus: ne si avium turba suas aliquando veniat plumas resumere, risum excitet cornix spoliata surreptis coloribus. Tu verò quid agis? quæ thyma circumvolitas sedulus? Enimverò *non exiguum, non rude, non asperum ingenium habes*, atq; adeò *sive ad causas orandas facundiam adhibes; sive te accingis ad interpretandum jus civile; sive amatorios versus conscribis; præcipua tolles munera hederæ victricis. Porrò si abjiceres fomitem solicitudinum frigidos efficientem*, certe *pervenires quo te summa eveheret sapientia. Id curemus, ad id incumbamus tam parvi quam magni, si volumus esse patriæ nobisque utiles*

ANNOTATIONES.

ipsum Pindarum Lyricorum principem atque fontem adiit: Latinisq; versibus ausus est æmulari styli ejus sublimitatem & sensus profunditatem. Allegoria.

13. *Thebanos.*] Pindarus Thebis oriundus. Lib. 4. Od. 2.

14. *Desævit.*] Sævientes reges & principes repræsentans, gravesque rerum & animorum exprimens conversiones & motus, ut vulgò in Tragœdiis.

Ampullatur.] Debet magnus & splendidus esse Tragœdiæ stylus. Unde & sæpe significatur cothurno sublimi Tragicorum calceamento. Vide Epist. ad Pis. v. 80.

15. *Celsus.*] Pedo Albinovanus ipse est, cui est scripta sequens Epist. 8. Hunc monet ut plagium evitet, neve aliena scripta usurpet venditetque quasi sua. Quo iratum sibi posteà redarguit Horatius oblique, velut morosum.

16. *Privatas ut quærat opes.*] Ut proprio, quod aiunt, Marte aliquid inveniat & componat: quæ verò sunt aliorum ne compilet sibiq; attribuat.

17. *Palatinus Apollo.*] Augustus bibliothecam in monte Palatino construxit, adjunxitque Apollinis templo. Ibi deponebantur asservabanturque scripta quæcunque judicata fuerant cedro & immortalitate digna.

19. *Moveat cornicula risum.*] Nota Æsopi fabula, notum adagium Erasmi, *Æsopicus graculus.* Cornix (vel graculus, ut alii volunt) plumarum suarum pertæsa, aliàs undequaq; mutuata est. At cùm se alienis coloribus ornatam & fulgentem admiraretur, ecce aves, quæ sua erant singulæ repetentes, nudam haud sine ludibrio reliquerunt.

20. *Ipse quid audes.*] Tu quidem ipse, Juli Flore, nihilne operum moliris? quæ scripta, quos auctores imitaris aut evolvis? unde eximia quæque decerpas, velut apes succum è thymo & floribus optimis.

25. *Prima feres hederæ.*] Sive in foro causas orare, sive consultoribus jura explicare, sive carmina condere volueris, ubique victor & insignis habebere.

Hederæ victricis.] In commissionibus & certaminibus ingeniosis victores hederâ coronabantur. Vide lib. 1. Od. 1. v. 29. Dicta est hedera, quòd hæreat; vel quod edita petat; vel quia id cui adhæserit edat. In tutela Liberi putabatur esse, quia ut ille semper juvenis, ita hæc viret: vel quod illa omnia, sicut ille mentes hominum, illigat. Festus.

Quòd si Frigida, &c.] Amicè castigat Flori vitia.

Frigida curarum fomenta.] Ambitio & avaritia curas pariunt infinitas, nutriunt ac fovent, hominemque reddunt frigidum & segnem ad virtutes & studium sapientiæ.

29. *Si patriæ volumus, &c.*] Vide Cic. de Officiis.

Debes

Debes hoc etiam rescribere, si tibi curæ, [745]
Quantæ conveniat, Munatius, an malè sarta
Gratia nequicquam coit, & rescinditur? at vos
Seu calidus sanguis, seu rerum inscitia vexat
Indomita cervice feros; ubicunque locorum
Vivitis, indigni fraternum rumpere fœdus, 35
Pascitur in vestrum reditum votiva juvenca.

Illud insuper mihi *significare* te rogo; *nunquid tam carus, quàm decet, tibi sit Munatius, an concordia haud benè reconciliata dirimatur? verum sive fervidus sanguis, sive rerum imperitia vos exagitat animo non erudito immites*; profectò *non debetis amicitiam fraternam violare; at quavis in regione versamini,* ego *vestrum in reditum vitulam pasco,* Diis *ex voto* sacrificandam.

ANNOTATIONES.

31. *Munatius.*] Non is est Plancus ille Munatius, ad quem est Od. 7. lib. 1. Sunt qui non fratrem Julii Flori, sed familiarem duntaxat fuisse arbitrentur: *fœdus* verò *fraternum* dici posse de amicitiâ.

33. *Calidus sanguis*] Fervens in juventute, sæpe & facile ebulliens circa cor, iramq; faciens & offensionem. Est in quibusd. codd.

Heu calidus sanguis! heu rerum inscitia vexat!

Rerum inscitia vexat] Contrà rerum usus & experientia, pariter & doctrina morum, ejusmodi juveniles motus placat, & cohibere docet animum temere effervescentem.

36. *Votiva juvenca.*] Diis vota, & promissa pro felici reditu vestro & incolumitate. Huc forte pertinet quod, ut Tragici hircum, ita Lyrici vitulum seu juvencum solebant mactare.

EPISTOLA IV. Ad *ALBIUM TIBULLUM.*

Ad laborem honestum, moxque ad voluptatem hortatur.

ALBI, nostrorum Sermonum candide judex, [746]
Quid nunc te dicam facere in regione Pedanâ?
Scribere quod Cassî Parmensis opuscula vincat;
An tacitum silvas inter reptare salubres, 4
Curantem quidquid dignum sapiente bonoq; est?

Tibulle, bone censor nostrorum sermonum, quid putem agere te modo in regione Pedana? Credamne te *componere quod superet opera Cassii Parmensis: an otiosum ambulare in nemoribus amœnis,* cæterùm *nihil pretermittentem* eorum *quæ decent virum probum ac prudentem?*

ANNOTATIONES.

1. *Albi.*] Albius ille Tibullus Equestrî familiâ Romæ natus, eodem tempore quo Ovidius. Ingenii solertiâ & suavitate, nec non præstanti corporis formâ insignis: nobilibus carus extitit. Elegiarum quatuor libros perelegantes scripsit. Horatio quàm familiaris fuerit, patet ex Od. 33. lib. 1. & ex hâc Epistolâ.

Sermonum.] Satirarum pariter & Epistolarum.

Candide judex.] Sine invidentiâ & adulatione. Fortè alludit ad nomen *Albii*, Epist. ad Pison. v. 445.

Vir bonus & prudens versus reprehendet inertes,
Culpabit duros, &c.

2. *Pedanâ.*] Pedum Latii oppidum fuit, non longè ab urbe Româ. Pedanos simul & Aricinos, Lavinienses ac Veliternos civitate donatos scribit T. Liv. In eâ porrò regione Tibullus prædium habebat amœnum & locuples. Quò cùm secessisset ad leniendas quasdam curas, ad eum scripsit Horatius, ostenditq; multis donatum muneribus à natura, à Diis, à fortunâ etiam, frui debere illis dum liceret per usuram vitæ sensim defluentis: neque solicitum esse oportere.

3. *Cassi Parmensis.*] Idem is creditur, de quo lib. 1. Sat. 10. quiq; *Etruscus* dicitur. Scripsit Tragœdias, Elegias, Epigrammata. De eo sic Vet. Comm. Cassius Parmensis Tribunus militum in partibus Cassii & Bruti fuit. Quibus victis, Athenas se contulit. Quintus autem Varus eò missus ab Augusto, ut eum interimeret, studentem reperit: illoq; perempto, scrinium cùm libris abstulit. Unde multi credidere Thyesten Tragœdiam esse opus Cassii Parmensis.

Atqui *tu non corpus es abſq; mente. Dii elegantem tibi ſpeciem opeſque* & his *bene utendi facultatem largiti ſunt. Quid verò nutrix alumno cariſſimo exoptet melius, quàm ſapientiam, & quæ ſentit poſſe eloqui : nec non ut favorem habeat, & exiſtimationem, ſanitatemque, & victum lautum, & marſupium nunquam vacuum ?* Quoniam autem vivimus *inter ſpem & ſolicitudines, inter timores atque indignationes,* auctor tibi ſum, ut *unumquemque diem ultimum tibi lucere exiſtimes.* Sic enim *jucundum tempus accedet minime ſperatum. Certè me ſucci plenum & corpore egregie culto fulgentem videbis,* imò, *ſi jocari velis, ſuem ex harâ Epicuri.*

Non tu corpus eras ſine pectore. Dî tibi formam,
Dî tibi divitias dederant, artemq; fruendi. [747]
Quid voveat dulci nutricula majus alumno,
Quam ſapere, & fari ut poſſit quæ ſentiat ; utque
Gratia, fama, valetudo contingat abundè, 10
Et mundus victus, non deficiente crumenâ ?
Inter ſpem curamque, timores inter & iras,
Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum.
Grata ſuperveniet quæ non ſperabitur hora.
Me pinguem & nitidum benè curatâ cute viſes, 15
Cùm ridere voles, Epicuri de grege porcum.

ANNOTATIONES.

6. *Sine pectore.*] Sine corde, excors, abſque animo & ingenio.

Formam.] Egregiâ corporis forma præſtitiſſe dicitur Tibullus.

7. *Dederant.*] Hoc eò referunt aliqui, cùm pauperior jam factus eſſet Albius : Alii explodunt, conſtanterque legunt, *dederunt* ; penultima licenter correpta. Ut & apud ipſum Tibull. lib. 2. Eleg 5. *Hæc fuerunt olim, &c.* pro *fuerant*, apud Lucret. lib. 5. & Æneid. 3. *conſtiterunt*, ubi vulgò *conſtiterant*, certè conſentiunt de Ecl. 4. Virgil.

Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.

Artemque fruendi.] Oeconomiæ ſcientiam & peritiam.

8. *Quid voveat dulci nutricula, &c.*] Perſius de his fuse, Sat. 2.

9. *Utque.*] Leg. al. *& cui.*

10. *Gratia.*] Apud magnates. Meſſala Corvinus mirè Tibullum fovit : pariter Meſſalam Tibullus celebravit. Ipſe teſtis eo diſticho ;

Hic jacet immiti conſumptus morte Tibullus,
Meſſalam terrâ dumſequiturque mari.

Fama.] Apud omnes, Ovid.

Donec erunt ignes arcûſque Cupidinis arma,
Dicentur numeri, culte Tibulle, tui.

11. *Mundus victus.*] Lib. 2. Sat. 2.

Mundus erit qui non offendet ſordibus, atque
In neutram partem cultus miſer.

12. *Inter ſpem curamque, &c.*] His enim vita mortalium perpetuò conflictatur.

14. *Grata ſuperveniet.*] Gratiora ſunt quæ non expectata ſuperveniunt bona acceduntque inſperata.

15. *Me pinguem.*] Se qualis reapſe erat, pingit Horatius, obeſulum, & cultus corporis ſtudioſum.

16. *Epicuri de grege porcum.*] Abdomini & voluptatibus ultrò indulgentem. Cic. in Piſon. *Epicure noſter ex harâ producte, non è ſcholâ.* Apud Athen. lib. 7. cap. 5. non obſcure dicit, ſed alta voce clamat Epicurus : *Quod bonum ſit nullum agnoſco, præter voluptatem ex guſtu & Venere.* Contrà tamen ſenſiſſe Epicurum, vide in Annot. lib. 2. Sat. 4. init.

EPI-

EPISTOLA V. Ad *TORQUATUM.*

Ad cœnam frugalem invitat, & ad hilaritatem. Ebrietatis commoda recenset.

SI potes archaicis conviva recumbere lectis,
Nec modicâ cœnare times olus omne patellâ,
Supremo te sole domi, Torquate, manebo.
Vina bibes iterùm Tauro diffusa, palustres 4
Inter Minturnas, Sinuessanumq; Petrinum. [749]
Sin melius quid habes, arcesse; vel imperium fer.
Jamdudum splendet focus, & tibi munda supellex.
Mitte leves spes, & certamina divitiarum,
Et Moschi causam. Cras nato Cæsare festus.

Si conviva potes accumbere in thoris vetustis, nec abhorres edere quodvis olus è tenui patinâ, ô Torquate, expectabo te domi occidente sole. Potabis vinum Tauro iterum consule in cados *fusum, inter Minturnas paludosas & Petrinum Sinuessanum. Quod si habes aliquid melius, affer; vel jussa exequere. Jam pridem accensus est* meus *ignis, meaque supellex tui gratiâ nitescit. Intermitte curam* rerum *futilium, ac labores* pro *opibus, atque Moschi defensionem. Dies crastina Cæsaris*

ANNOTATIONES.

1. *Si potes.*] Si frugalis & tenuis cœnæ apparatus tibi placere potest.

Archaicis.] Ἀρχαϊκὸς, *Antiquitatem redolens, antiquum morem, antiquam simplicitatem & rusticitatem referens*, non solùm in moribus, sed etiam in fabrefactis. Gall. *à la vieille mode*, quo sensu hîc usurpatur. Apage qui ab Archeâ vel Archiâ humili fabro vanam etymologiam expiscantur.

Conviva recumbere lectis.] Ad mensam accumbere tricliniaribus in lectis antiquo modo fabricatis è rudiori materiâ.

2. *Olus omne.*] Durum olus, *betam plebeiam*, Pers. Sat. 3. v. 112.

3. *Supremo sole.*] Sub vesperam. Perperàm aliqui altissimum solem accipiunt, afferuntque illud ex lib. 2. Sat. 8. *De medio potare die*: nec enim hora ista convenit frugali cœnæ, adde quod sequitur de *æstiva noctis benigno sermone.*

Torquate.] Estne is L. Manlius ipse Torquatus, causarum quidem patronus; ad quem est Od. 7. lib. 4. Theod. Marcilius, *Euge*, inquit: *Sic mortuum vocat, Quintus scilicet.* Intelligit verò Q. Nonium Asprenatem, qui & Torquatus sit appellatus: Augustoque *junctus arctius* dicitur. Sueton. Octav. cap. 56. vide ibid. cap. 43. ubi sic habetur: *In hoc ludicro C. Nonium Asprenatem lapsu debilitatum aureo torque donavit: passusque est ipsum posterosque Torquati ferre cognomen.*

4. *Vina bibes.*] Nec generosa; quippe è palustribus Minturnis: nec vetustate insignia; nam annis superioribus fusa in amphoras.

Iterum Tauro.] Consulum nominibus solita notari vina alibi dictum est. Vide lib. 1. Od. 20. & lib. 2. Od. 3. Porrò T. Statilius Taurus homo novus, ut & Agrippa: sed Augusti amicitiâ, victoque in Siciliâ Lepido, rebusque mox in Africa gestis, unde & triumphum meruit: amphitheatro etiam extructo fuit clarissimus. Consul primò fuisse dicitur anno U. C. 717. secundò verò 728. cùm Horatius annum ætatis egerit 40. aut circiter. Neroni nupsit ejus abneptis Statilia Messalina.

5. *Minturnas.*] Hæc olim fuit urbs Latii satis culta, prope ostia Liris fluvii, in planitie: ubi amphitheatrum & aquæductus. Horum reliquiæ adhuc visuntur; de urbe verò superest parva turris cum taberna duntaxat. Non longe aberat ingens palus, in quâ latuit Marius à Syllâ profligatus. De quo Juvenal. Sat. 10. v. 276.

Exilium, & carcer, Minturnarumque paludes.

Sinuessanumque Petrinum.] Montem aiunt esse urbi Sinuessæ imminentem; ubi modò oppidum cum arce, apud Sinuessam excisam, V. *Rocca di monte Dragone.* Alii dicunt fuisse vicum agri Sinuessani, qui celebris erat, vini non quidem bonitate, sed copiâ. Sinuessa verò *Sinope*, in orâ ubi Massicus mons desinit, inter ostia Liris & Vulturni fluminum.

6. *Imperium fer.*] Quidam interpretantur: Tu me fac regem convivii; quod mihi quidem absurdum videtur.

7. *Splendet focus, &c.*] Ad convivium parandum, coquendasque dapes.

8. *Mitte leves spes.*] Omitte paululùm solitas occupationes molestas, sive pro divitiis, sive pro famâ & honoribus, sive pro defensione clientum tuorum.

9. *Moschi.*] Is fuisse Rhetor Græcus refertur, origine Pergamenus, qui veneficii reus à Torquato defendebatur.

Dat veniam somnumq; dies, impunè licebit 10
Æstivam sermone benigno tendere noctem.
Quo mihi fortunas, si non conceditur uti?
Parcus ob hæredis curam, nimiumque severus
Assidet insano. Potare, & spargere flores
Incipiam: patiarq; vel inconsultus haberi. [750]
Quid non ebrietas designat? operta recludit, 16
Spes jubet esse ratas; in prælia trudit inermem:
Sollicitis animis onus eximit; addocet artes.
Fœcundi calices quem non fecere disertum?
Contracta quem non in paupertate solutum? 20
Hæc ego procurare & idoneus imperor, & non
Invitus; ne turpe toral, ne sordida mappa
Corruget nares, ne non & cantharus & lanx
Ostendat tibi te; ne fidos inter amicos
Sit, qui dicta foras eliminet: ut coeat par, [751]

natalibus sacra indulget licentiam dormiendi: fasque erit noctem æstivalem gratis colloquiis traducere. Quid opes juvant, *si non licet* his *frui? Si quis parcè victitat nimisque tristis, hæredum causa,* ille *stulto proximus est.* Ego verò contrà, *hoc magis bibam, & spargam flores, nec verebor etiam temerarius vocari. Ecquid vinolentia non efficit? detegit occulta, firmam dat fiduciam; inermem impellit ad certamina; anxiæ mentis ægritudinem discutit; artes docet. Scyphi abundantes quem non reddiderunt eloquentem? quem non liberalem* vel *in angustâ inopiâ?* Certè *aptus & non repugnans* ego *ista jubeor curare, ne toral immundum, ne mappa illota nares* faciat *contrahi; ut vasa & patina te tibi repræsentent: ne inter familiares reperiatur, qui dicta exportet extrà: ut pares congregentur.*

ANNOTATIONES.

Cras nato Cæsare festus.] Cras justitium est ob natalem Cæsaris: ac proinde silentibus judiciis ac strepitu forensi, dormire in multam lucem, & epulari, & hilaritati vacare licebit.

Nato Cæsare.] Accipiunt vulgò de natali Augusti, qui cùm in Septembri sit circa finem, ex Suetonio, ad rem præsentem non facit admodum. Malim igitur cum quibusdam intelligere natalem Jul. Cæs. qui Julio quidem mense habet *noctes æstivas*. Vide Mac. Sat. 1. c. 12. Dion. l. 44.

11. *Æstivam sermone benigno tendere noctem.*] Noctem æstate breviorem extendere seu protrahere sermonibus prolixis, familiaribus, jucundis.

12. *Qui mihi fortunas.*] Ita Muretus aliique deinceps. Habent tamen codices plerique: *Quo mihi fortuna.*

15. *Parcus ob hæredis curam.*] Quisquis sumptui parcit, geniumque defraudat, ut majores hæredibus opes relinquat, insanit propè.

14. *Spargere flores incipiam.*] Splendidè cœnam apparabo, atque in secunda mensâ de more flores inspergam.

16. *Designat.*] Nonn. Marcell. *designare*, est cum nota & ignominiâ aliquid facere. Donat. in Terent. Adelph. ad eas voces: *Modò quid designavit?* est, inquit, novum quid moliri seu malum seu bonum.

17. *Spes jubet esse ratas.*] Lib. 3. Od. 21.
Tu spem reducis mentibus anxiis.
Vide ibi, item lib. 4. Od. 12.

Inermem.] Al. *inertem*, loco mox citato.
Viresque & addis cornua pauperi,
Post te nec iratos trementi
Regum apices, neque militum arma.

18. *Sollicitis animis onus eximit.*] Hinc Liber dictus Bacchus.

Addocet artes.] Seu quia vinum moderatè sumptum acuit ingenium, sive quod ebrii plusculum sunt jactabundi, seque omnia scire prædicant, inepte quidem.

20. *Solutum.*] Vel ab omni solicitudine paupertatis liberum, vel prodigum in ipsa paupertate.

21. *Idoneus, & non invitus.*] Erat enim Horatius agilis, hilaris, necnon munditiei perquam studiosus.

22. *Ne turpe toral.*] Ne thori seu lecti tricliniares offendant convivas sordibus. Vide lib. 2. Sat. 4. sub finem.

Ne sordida mappa.] Ne dum manus abstergant convivæ inter edendum, mappæ immunditia fastidium pariat & nauseam, quod naribus corrugatis significatur. Vide loc. mox cit. Sat. 4. l. 2.

23. *Cantharus & lanx Ostendat tibi te.*] Vasa tam sint nitida, ut quasi speculum imaginem tuam reddant exhibeantque.

Cantharus.] Vas vinarium speciem referens scarabæi, qui κάνθαρος Græcè dicitur, tali poculo usus Bacchus, ipsi proinde sacro. Meminit Macrob. pariterque Athenæus. Item Plin. lib. 33. cap. 11. *C. Marius post victoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur.* Arnob. sub finem lib. 6. *Quid in Liberi dextera pendens potorius cantharus?* magnum ansatumque indicat Virgil. Ecl. 6. v. 17.
Et gravis attritâ pendebat cantharus ansâ.

25. *Sit qui dicta foras eliminet.*] Ne quis extra limen domûs efferat, effutiat, evulget.

Junga-

Jungaturq; pari. Brutum tibi Septimiumq; 26
Et nisi cœna prior potiorque puella Sabinum
Detinet, assumam, locus est & pluribus umbris:
Sed nimis arcta premunt olidæ convivia capræ.
Tu quotus esse velis, rescribe: & rebus omissis,
Atria servantem postico falle clientem. 31

Porrò *convivas tibi dabo Brutum & Septimium, Sabinum quoque, dummodò non detineat* eum *cœna prior & amica potior. Est etiam locus multis comitibus. At in convivio nimis constipato caprinus fœtor molestus est. Tu rescribe quotus esse cupias.* Mox *autem negotiis abjectis per fores posteriores fuge clientem in atrio stantem.*

ANNOTATIONES.

quæ inter potandum dicta liberius fuerint: ex quibus temerè invidia conflетur. Apud Lacedæmonios, inquiunt, publica intrantibus convivia, aliquis senior ostendens fores ita monebat; *Per has ne verbum ullum egrediatur.*

Ut coeat par.] Hinc enim jucundior fit sermocinatio.

26. *Brutum tibi, &c.*] Non unus est qui legat *Brutam*: at hinc Bruti nomen mereatur, meo quidem judicio.

28. *Umbris.*] De his conviviorum sectatoribus lib. 2. Sat. 8.

29. *Sed nimis arcta premunt.*] Ubi plures sunt convivæ, axillarum gravis odor creat nauseam. Vide Epod. 12.

30. *Tu quotus esse velis, rescribe.*] Dic quot velis tibi sodales & convivas. Varro dicebat, convivarum numerum incipere oportere à Gratiarum numero, & progredi ad Musarum; id est, proficisci à tribus, & consistere in novem, &c. quæ lege apud Gell. lib. 13. cap. 11.

31. *Postico.*] Plautus *Posticulum*, dicit, sub ostium. Petronius *Posticulam*, sub januam. Gall. *Porte de derriere.* Angl. The Back Door. Virgil. Æn. 2. v. 453. ita tem explicat:

Limen erat, cæcæque fores, & pervius usus
Tectorum inter se Priami, postesque relicti
A tergo.

Clientem.] Moschum vel alium, qui in atrio te observat alloquendi cupidus. Hunc autem falle egrediens per januam posteriorem, & veni ad me.

EPISTOLA VI. Ad *NUMICUM.*

Felix est qui nihil timet, nihil cupit.

NIL admirari prope res est una, Numici,
Solaq; quæ possit facere & servare beatum.
Hunc solem, & stellas, & decedentia certis
Tempora momentis, sunt qui formidine nulla
Imbuti spectent, quid censes munera terræ? 5
Quid maris extremos Arabas ditantis & Indos?

O Numici, nihil mirari, est unica ferè & sola res, quæ possit beatum efficere & servare. Reperiuntur homines, *qui nullà trepidatione affecti contemplantur solem hunc, & stellas, & tempora certis horis abeuntia. Quid putas de terræ donis? quid de muneribus maris ultimos Arabas Indosque locupletantis?*

ANNOTATIONES.

1. *Nil admirari.*] *Admirabilis Epistola,* inquit Parthenius; *erudita,* Torrentius: *aurea,* Landinus. Sanè admirabilis, quæ nihil stulte mirari, luculenter & mirè docet; erudita, quæ Philosophiæ moralis & Stoæ mysteria reconditissima clarè exhibet, atque solerter insinuat; aurea quæ *aureæ mediocritatis* ac veræ virtutis imaginem eleganter adumbrat.

Nil admirari, &c.] Non percelli admiratione illâ fatuâ, è quâ nascitur cupiditas, vel timor animum perinde torquentes. De eâ Epist. 1, v. 47. Stultæ illi admirationi virtutem contrariam Democritus vocabat ἀθαυμασίαν.

Numici.] Numicia gens Romæ patricia.

3. *Decedentia certis Tempora momentis.*] Conversiones astrorum, indeque natas mutationes, temporum vices, ac tempestatum varietates, &c.

4. *Formidine nullà Imbuti.*] Quod si intrepidi spectant cœlestia, certè multò magis terrena.

5. *Munera terræ.*] Aurum, argentum, &c.

6. *Munera maris.*] Margaritas, gemmas, &c.

Arabas.] De his lib. 1. Od. 29. lib. 2. Od. 12.

Indos.] Lib. 1. Od. 12.

Ludicra

Ludicra quid, plausus, & amici dona Quiritis?
Quo spectanda modo, quo sensu credis & ore? [753]
Qui timet his adversa, ferè miratur eodem
Quo cupiens pacto, pavor est utrique molestus;
Improvisa simul species exterret utrumque; 11
Gaudeat, an doleat; cupiat, metuatne. Quid ad rem
Si, quidquid vidit melius pejusve sua spe,
Defixis oculis, animoque & corpore torpet?
Insani sapiens nomen ferat, æquus iniqui, 15
Ultra quam satis est virtutem si petat ipsam.
I nunc; argentum, & marmor vetus, æraq; & artes
Suspice: cum gemmis Tyrios mirare colores:
Gaude, quod spectant oculi te mille loquentem:
Gnavus mane forum, & vespertinus pete tectum:
Ne plus frumenti dotalibus emetat agris 21 [754]
Mucius: indignum, quod sit pejoribus ortus,
Hic tibi sit potiùs, quam tu mirabilis illi.
Quidquid sub terrà est, in apricum proferet ætas, 24
Defodiet condetque nitentia. Cùm benè notum

quid de ludis. & applausu ac muneribus Populi *Romani faventis? Quo animo, quo judicio vultuque aspicienda hæc putas?* Certè *qui formidat istis contraria, eodem modo afficitur, quo* is qui ea *desiderat.* Atque in *utroque trepidatio est* æquè *molesta: cum insperata species utrumque perturbat; seu lætetur, seu mœreat, seu cupiditate, seu formidine* percellatur. *Quid* autem *ad propositum, si cum aliquid aspexerit fortunatius aut infelicius quam speravit, oculos* tenet *immotos atque mente* simul *& corpore obstupescit? Virtutem ipsam si* quis *nimium* expetat; *sapiens desipere, justus injustus esse existimabitur. I modò admirare argentum & vetus marmor, & fabrefacta ex ære; purpuram & gemmas concupisce: lætare quod te dicentem mille oculi attendunt: mane forum frequenta sedulus, ac sero domum redi, ne Mucius plus tritici,* quàm tu, *colligat ex agris dotalibus:* quippe *indignum* est, *ut ille ignobiliori stirpe genitus à te suspiciatur magis, quam tu ab illo. Quodcumque abditum in terrà* delitescit, id *tempus expromet in apertum; infodit autem & occultabit conspicua.* Sic *postquam*

ANNOTATIONES.

7. *Ludicra.*] Victoriam in ludis, quæ magni olim habita.

Plausus.] Benevolentiam populi significatam publice, vel assurgendo, vel consalutando, vel acclamando, vel applaudendo. Vide l. 1. Od. 20.

Dona Quiritis.] Honores & magistratus delatos per suffragia populi Rom. *qui dabat olim Imperium, fasces, legiones, omnia.* Juvenal. Sat. 10. v. 78.

8. *Quo sensu.*] Stoici dicebant perturbationes omnes opinione constare.

Ore.] Fronte, oculis, affectus demonstrantur ut plurimùm.

9. *His adversa.*] Inopiam, contemptum, ignominiam, sibilos, explosiones.

10. *Pavor.*] *Metus est mentem loco movens.* Cic. Tuscul. 4.

Utrique molestus.] Al. *utrobique*, cupienti ac timenti; timens enim vexatur dolore mali futuri, cupiens autem desiderio boni absentis.

11. *Improvisa simul species exterret utrumque.*] Seu species boni præsentis insperata, quæ nimio gaudio exanimat etiam interdum: seu species mali præsentis tristitiam creans eò graviorem, quò minùs expectabatur. Unde exoritur stupor, torpor, ægritudo, mentis alienatio, &c.

12. *Quid ad rem.*] Quid ad felicitatem, quam modo rem investigamus.

17. *I nunc, &c.*] Si res bonas, si virtutem ipsam ultrà quàm satis est, expetere stultum est; an licebit cupide scrutari metalla, vasa, lapillos, purpuram; imò famam, celebritatem nominis, opes, honores, &c?

18. *Tyrios colores.* Vide lib. 2. Od. 18. v. 8. ibique annot. Item lib. 3. Od. 29. in fine.

20. *Gnavus manè forum, &c.*] Vel primo manè forum negotiantium pete; ibique exerce quod *Janus summus ab imo perdocet*; hoc est, fœnore divitias accumula: Epist. 1. v. 54. Item lib. 2. Sat. 3. vel, forum judiciarium frequenta, & causis agendis quæstum fac. Martial.

Dives eris, Romæ si causas egeris.

Vespertinus pete tectum.] Diem totam lucro faciendo consume: nec domum redi, nisi serò & sub vesperam.

21. *Dotalibus agris.*] Ab uxore acceptis dotis nomine.

22. *Mucius.*] Plebeius & ignobilis.

23. *Quam tu mirabilis illi.*] Quod tu Patricius illi obscuro & abjecto non sis mirabilis per majores divitias. Prolepsis.

24. *Quicquid sub terrà est.*] Quicquid modò *stultè miraris & optas*, peribit; & tu pariter cum istis: quære potiùs virtutem, quæ sola bonum stabile est & solidum. Epist. 1. v. 47.

Porticus Agrippæ, & via te conſpexerit Appî ;
Ire tamen reſtat Numa quo devenit & Ancus.
Si latus aut renes morbo tentantur acuto,
Quære fugam morbi. Vis rectè vivere ? quis non ?
Si virtus hoc una poteſt dare ; fortis omiſſis 30
Hoc age deliciis. Virtutem verba putas, ut
Lucum ligna ? cave ne portus occupet alter, [755]
Ne Cibyratica, ne Bithyna negotia perdas :
Mille talenta rotundentur, totidem altera ; porro
Tertia ſuccedant, & quæ pars quadret acervum. 35

porticus Agrippæ & via Appia te ſpectaverit valde illuſtrem ; attamen ſupereſt ut pergas eo, quo Numa & Ancus tandem iverunt. Age verò, *ſi latus aut renes graviter dolent ; exquire* licet *doloris levamen.* At viſne *rectè vivere ? Ecquis non vult ?* inquies. Ergo, *ſi ſola virtus hoc conferre valet, ad hoc labora ſtrenuè abjectis voluptatibus.* Quod *ſi* contrà *virtutem cenſes* mera eſſe *verba, ſicut lucum arbores* tantum ; *cura* diligenter *ne alter portus occupet, neve dimittas negotiationem apud Cibyrates & Bithynos :* cura ut *mille talenta compleantur, totque altera adjiceantur, itemque tertia, imo &* quarta, *ut cumulus reddatur quadratus.*

ANNOTATIONES.

26. *Porticus Agrippæ.*] M. Agrippa tertium Conſul Pantheon fecit ; addidit verò porticum columnis ingentibus, trabibus etiam æneis auro ſuperfuſis ſuperbam. Synecdoc. pro quavis porticu ; quæ quidem Romæ fuit multiplex. Epiſt. 1. v. 71. In his ambulare, ſeque oſtentare inſignis quique conſueverant.

Via Appi.] Appius Claudius Cenſor viam Romæ per portam Capenam Brunduſium uſque conſtravit adeò latam, ut plauſtra duo ſibi occurrentia facile pertranſirent. Hæc à Trajano inſtaurata Statius 2. Sylv. carm. 2.

Appia longarum teritur regina viarum.

27. *Ire tamen reſtat.*] Poſtquam te omnibus oſtentaris, diuque ſplendide egeris, tandem moriendum eſt : perinde ac ipſi Rom. reges mortui ſunt. Vide lib. 1. Od. 28. & lib. 4. Od. 7. v. 15.

Numa.] Pompilius, ſecundus à Romulo rex, juſtitiâ clarus & religione. T. Liv. lib. 1. Plutarch, &c.

Ancus.] Martius, Rex quartus Rom. Numæ ex filiâ nepos, bellicâ gloria effulſit. T. Liv. cit.

28. *Si latus aut renes, &c.*] Si laboras pleuritide, vel nephritide. Vide lib. 2. Sat. 3. v. 29.

29. *Quære fugam morbi.*] Ut corporis ſic & animi debes morbos fugere, pari ſaltem diligentiâ.

31. *Virtutem verba putas.*] Si inane quid eſſe virtutem putas. Hercules apud Tragicum quemdam : & exinde Brutus (ex Dione lib. 47.) deploratis rebus exclamaſſe fertur ; O miſera virtus, eras igitur nugæ tantummodò ! Aſt ego te velut rem ſolidam ſectabar, verùm fortunæ ſerviebas : tumque vocavit unum e familiaribus, ut ſe interficeret.

Ut Lucum ligna ?] Verumtamen non arbores faciunt lucum, ſed religio & conſecratio alicui numini.

32. *Cave ne portus occupet alter.*] Ante alios mari te committe ; naviga ad Cibyrates & Bithynos : occaſiones occupa negotiandi, & ex negotiatione diteſcendi. Perſ. Sat. 6. v. 75. *Mercare, atque excute ſolers Omne latus mundi, ne ſit præſtantior alter, &c.*

33. *Cibyratica.*] Cibyra urbs Phrygiæ magnæ, in confinio Lyciæ, cognomento magna ; æquitatis fama celebris ; ex Strabone. Eò verò mitti ſolebant lucriones & quotquot valde quæſtum odorari & ſectari cognoſcebantur. Altera fuit Cibyra minor dicta, apud Ciliciam, ab ora maris diſtans decem propè milliaribus.

Bithyna.] Bithynia Aſiæ regio, hinc Euxino mari, illinc Propontidi vicina, Thracia Aſiatica Xenophonti nuncupata. Urbes habuit præclaras Chalcedonem, Nicomediam, Apamiam, Niceam, Heracleam, Pruſam.

34. *Mille talenta rotundentur.*] Rotundum dicitur omni ex parte perfectum. Gall. *Faire le compte rond.* & Angl. To make up a round Sum.

Talenta.] Talentum, τάλαντον, *ſtatera, lanx, pondus :* aliquando ponitur pro quovis ingenti pondere auri vel argenti, aliàs ſignificat certum pondus : quod tamen varium variis gentibus. Celebratur in primis talentum Atticum, quod drachmas ſexies mille continebat. Porrò drachma Attica reſpondet groſſo Francico, qui valet octo ſolidos cum ſex denariolis, aut circiter : ſiquidem marca argenti groſſos habet ſexaginta quatuor, illaque ut plurimùm valet viginti ſex aut ſeptem libellas, ſive Francicos, ut vocamus. Quæ cùm ita ſint ; groſſi illi ſexies millies multiplicati conficiunt monetæ noſtræ libellas 2550. Quanto verò talentum auri majus ſit argenteo, ex auri ſupra argentum valore facile æſtimaveris.

35. *Quæ pars quadret acervum.*] Ut quater mille talenta inveniantur integra, completa & perfecta. Perſ. cit.

Rem duplica. Feci : jam triplex, jam mihi quarto,
Jam decies redit in rugam.

Scilicet

Scilicet uxorem cum dote, fidemque, & amicos,
Et genus, & formam, regina pecunia donat,
Ac benè nummatum decorat Suadela Venusque.
Mancipiis locuples eget æris Cappadocum rex,
Ne fueris hic tu. Chlamydes Lucullus, ut aiunt, 40 [756]
Si posset centum scenæ præbere rogatus,
Qui possum tot? ait: tamen & quæram, & quot habebo,
Mittam: post paulò scribit, sibi millia quinque
Esse domi chlamydum: partem vel tolleret omnes.
Exilis domus est, ubi non & multa supersunt, 45
Et dominum fallunt, & prosunt furibus. Ergò
Si res sola potest facere & servare beatum;
Hoc primus repetas opus, hoc postremus omittas.
Si fortunatum species & gratia præstat;
Mercemur servum qui dictet nomina, lævum 50
Qui fodiat latus, & cogat trans pondera dextram [757]

Nempe dominatrix pecunia tribuit opulentam conjugem, & fidem, & amicos, & nobilitatem, & pulchritudinem: atque divitem stipant Suada & Venus. Verùm enim *Cappadociæ rex abundans servis indiget pecuniâ. Ne tu fueris ejusmodi*; sed potiùs Lucullo similis. *Lucullus, inquiunt, interrogatus num posset centenas chlamydes ad spectaculum commodare; respondit: Quâ* ratione *possum tot* præbere? *aittamen quæram, & quot inveniam præbebo. Paulò* verò *postea significat, se domi habere quinque millia chlamydum*: posse igitur *sumi partem vel cunctas.* Hoc est locupletem esse. At contrà *angusta est res familiaris, in qua non plurima superfluunt, ignoranturque à domino, & juvant fures. Quæ cum ita sint, si quæ opes solæ valent reddere felicem & conservare, hunc laborem primum assume, & ultimum dimitte. Si beatum facit decus* externum *& favor; emamus servum, qui nomina* civium *suggerat, qui latus sinistrum pungat: moneatque manum offerre trans moles*;

ANNOTATIONES.

38. *Suadela.*] Sive Suada, Gr. Πειθὼ. persuasionis Dea; videtur Horatius indicare facilitatem conciliandi nuptias, tum quod addit, *Venusque*; tum quod ante dixit, *uxorem cum dote.*

39. *Mancipiis locuples, &c.*] Cappadocia Minores Asiæ perampla regio, cujus populi ad servitutem adeò nati, ut offerentibus libertatem Romanis, maluerint regem eligere Ariobarzanem. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 27. Cic. post redit. in Senatu. *Cappadocem modò abreptum de grege venalium diceres.* Pers. jam. cit.

Cappadocas rigida pingues plausisse catastâ.

40. *Ne fueris hic tu.*] Ne sis qualis rex ille, unâ re abundans, cæterarum inops. Quin potiùs sis ut Lucullus adeo locuples rebus omnibus, ut plus possideret quàm sciret. Vult suadere Poëta, sapientiæ studendum imprimis, quam habenti omnia præstò adsunt.

Chlamydes Lucullus, &c.] Lucullus Romæ insignis vir nobilitate, facundiâ, opibus, Africam Prætor justissime administravit; Mithridatem non semel profligavit, &c. Is rogatus à Prætore urbano, ut celebrandi causâ spectaculi commodaret chlamydes multas, longè plures etiam obtulit.

43. *Millia quinque Esse domi chlamydum.*] Plutarch. in Luculli vitâ minorem numerum designat, centum nempe ait ab eo petitas, ducentas autem fuisse missas, quod certe propiùs ad verum accedit.

46. *Dominum fallunt.*] Nescientem esse tantas sibi divitias.

Prosunt furibus.] Scilicet è magno numero facilè detrahitur ac surripitur aliquid, domino vix advertente. Plaut. *Nihil est hic quæsti furibus: ita inaniis sunt oppleta atque araneis.*

47. *Si res sola potest, &c.*] Si opibus fieri beatum credimus, iis maximè congerendis operam demus.

49. *Si fortunatum.*] Si nominis splendore & gratiâ apud populum constare felicitatem existimamus, captandis civium animis incumbamus, magistratus & dignitates ambiamus, adeoque *mercemur servum* nomenclatorem, qui nobis præeat, ut sit, deducatq; ad prensandum unumquemq; & verbis officiosis demerendum.

50. *Qui dictet nomina, &c.*] Qui candidatum moneat, quo quisque civium appellandus nomine, quo officii genere obtinendum sit ejus suffragium. Cic. pro Muræna, *Quid quod habes nomenclatorem? . . . . . si nomine appellari abs te cives tuos honestum est; turpe est eos notiores esse servo tuo quam tibi.* Vide Sigon. 2. de Judic. cap. 30.

Lævum Qui fodiat latus.] Servus nomenclator incedens ad latus heri lævum honoris causâ; quoties obvius repente fiebat quispiam salutandus, domini latus cubito pulsabat fodicabatq; atq; insusurrabat quis & qualis esset ille civis, ut ritè & honeste appellaretur.

Porri-

Porrigere. Hic multùm in Fabiâ valet, ille Velinâ:
Cuilibet hic fasces dabit; eripietque curule,
Cui volet, importunus ebur, frater, pater, adde,
Ut cuique est ætas; ita quemq; facetus adopta. 55
Si bene qui cœnat, benè vivit: lucet, eamus [758]
Quo ducit gula, piscemur, venemur; ut olim
Gargilius, qui manè plagas, venabula, servos,
Differtum transire forum populumque jubebat;
Unus ut è multis populo spectante referret 60
Emptum mulus aprum: crudi tumidiq; lavemur,
Quid deceat, quid non, obliti; Cærite cera

atque insusurret, indigitetque: *Iste plurimum potest in Fabia tribu, hic in Velina: ille, cui voluerit, fasces dabit, & cui libuerit, ebur curule detrahet molestus, voca fratrem vel patrem secundum ætatem cujusque: sic unumquemque urbane tibi concilia.* Quid *si beate vivit, qui lautè vescitur; dies est, pergamus quo gula trahit: piscemur, venemur; sicut præcm Gargilius, qui mane per forum populo frequens ire imperabat famulos cum retibus ac venabulis ut coram plebe mulus unus è pluribus revehere et aprum pretio comparatum.* Epulemur etiam, *& balnea subeamus* cibis *non coctis pleni; nec curemus quid honestum sit, & quid indecorum:* præstemus nos licet *censura*

ANNOTATIONES.

Trans pondera dextram Porrigere.] Varia hic varii effutiunt. Sunt qui notari velint ambitiosos petitores publica pondera in largitionibus excedentes, & olei, vini, cæterorumque plusculum donantes. Alii sic explicant: Moneat brachium exerere extra togam collectam & complicatam, dextramque porrigere ad prensandum occurrentem forte civem. Hæc sane longe quæsita videantur. Vero propius est: Admoneat candidatum occurrenti civi obviam ire, & manum vel prensando vel adjuvando porrigere; superatis etiam impedimentis, si quæ interveniant, v. g. sive turba obstiterit, sive moles aut trabes in viâ saxaque ponderosa fuerint intermedia, ea transiliendo & salutandum civem diligenter & officiosè adeundo.

52. *Hic multum in Fabiâ, &c.*] Sic nomenclator hero candidato suggerit: En ille civis in Tribu Fabiâ multum valet; eum perinde multis officiis & blandimentis capta.

Fabia, Velina.] Pop. Rom. in 35 tribus seu classes aut familias divisum, norunt omnes; & suffragia ferri solita modò viritim, seu per viros singulos; modò tributim aut centuriatim; id est, per tribus aut centurias. Vide Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 3. ubi de comitiis curiatis, centuriatis, tributis, deque variâ subinde ratione suffragandi.

Fabia.] A gente Fabiorum nominatissimâ dicta est.

Velina.] Seu à Veliâ, edita urbis regione; seu à Velino lacu, cujus incolæ in civitatem asciti. Cætera Tribuum nomina, numerumque quandoque diversum lege apud cit. Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 17. &c.

53. *Cuilibet hic fasces dabit.*] Imperium, consulatum, summum magistratum hic dabit, & afferet cuicunque ille suffragari voluerit; adeò valet apud tribules, totque suffragatores secum trahit. Et è contrario.

Fasces.] Nemo nescit pro magistratu poni hæc magistratuum insignia; Synecd. Nimirùm Dictatori apparebant lictores 24. cum fascibus; Consuli duodecim; Proconsuli, & Prætori sex. *Fasces* autem erant virgæ plures securi circumligatæ, ita ut extaret ferrum, quibus significabatur potestas castigandi quæ corrigenda erant, præcidendi verò quæ non possent emendari. Plutarch. Problem.

Curule ebur.] Synecd. Magistratum, cui jus est sellæ curulis eburneæ, & in eâ sedendi, seu cùm judicia exercet, seu cùm in Curiam vehitur. Gell. l. 3. c. 18. Tul. Catil. 4. *Non hæc sedes honoris, sella curulis, unquam vacua mortis periculo atque insidiis fuit.* Juvenal. Sat. 10. v. 91.

. . . . illi sellas donare curules:
Illum exercitibus præponere, &c.

56. *Si bene qui cœnat, bene vivit.*] Pers. Sat. 4. v. 17.

Quæ tibi summa boni est? uncta vixisse patella
Semper; & assiduo curata cuticula sole.

58. *Gargilius.*] Is inanis & stultâ gloriæ cupiditate ductus videri cupiebat venando cepisse feram, quam pretio mercatus erat ab aliis captam.

61. *Crudi tumidique lavemur.*] Lavabant prisci helluones ad accelerandam ciborum coctionem, excitato calore naturali per frigoris antiperistasin, ut citiùs & nova fame ad epulas redirent.

62. *Cærite cerâ Digni.*] Digni inferri in tabulas Cæritum, id est, à Censore infamiæ labe notari, non secus ac urbis Cære populi, quibus ob flagitiosam defectionem jus suffragii ademptum est. Vide Gell. lib. 16. cap. 13. Item Petrum Crinit. de Hon. Disc. lib. 7. cap. 6. ubi sic habet: Primi omnium municipes facti Cærites sine ullo juris suffragio . . . . . unde tabulæ Cærites dictæ, in quas Censor eos

Digni

dignos : imitemur *luxuriosos comites Ulyssis Ithacæ* regis, *qui patriam postbabuerunt vetitæ voluptati.* Si autem, *ut Mimnermus arbitratur, nihil dulce est absque amore & jocis: in amore & jocis vive. Age, vale. Si quidpiam scis his melius, benignè communica* nobiscum : *si non* autem *illis mecum utere.*

Digni ; remigium vitiosum Ithacensis Ulyssei ;
Cui potior patriâ fuit interdicta voluptas. 64
Si, Mimnermus uti censet, sine amore jocisque
Nil est jucundum ; vivas in amore jocisq; [759]
Vive ; vale. Si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti : si non, his utere mecum.

ANNOTATIONES.

referebat, qui notâ vel ignominiâ quapiam forent insignes. Ex quo eruditè Flaccus in Epistolâ ad Numicium, dignos Cærite cerâ appellat Romanos, qui luxu & voluptatibus turpissimis tenebantur, quem locum Horatiani interpretes ineptissimè, ut alia permulta, exposuerunt. Hactenùs ille.

63. *Remigium vitiosum Ithacensis Ulyssei.*] Ulysses à Tiresiâ vate monitus edixerat sociis, ne boves solis violarent. At illi, Ulysse dormiente, ex iis mactatis epulas sibi pararunt. Quapropter iræ numinum obnoxii pœnas dederunt, naufragioque absumpti patriam non reviserunt. Vide lib. 2. Sat. 5.

65. *Mimnermus.*] Hic Poëta Epicureus, Colophonius, vel Smyrnæus, septem sapientibus antiquior vel æqualis, pleraque scripsit amatoria Elegiaco versu, tam suaviter & argutè, ut Ligyostades appellaretur. Suidas. *Mimnermus dulces reperit sonos, & mollis pentametri cantum.* Athen. lib. 13. cap. 8. Propert. lib. 1. Eleg. 9:

Plus in amore valet Mimnermi versus Homero,
Carmina mansuetus lenia quærit amor.

Apud Plutarch. lib. de Virtute Morali, hoc Mimnermi distichon refertur;

Τίς δὲ χάρις, τί τὸ τερπνὸν ἄνευ χρυσέης Ἀφροδίτης ;
Τεθναίην, ὅ τε μοι μηκέτι ταῦτα μέλει.
Quid gratum, quid jucundum, aurea si Venus absit ?
Emoriar, me horum cura relinquet ubi.

67. *Istis.*] Quæ de summo bono disserui.

EPISTOLA VII. Ad *MECÆNATEM.*

Mecænatis in se liberalitatem laudat, at libertatem & otium opibus præfert.

Promiseram tibi, Mecænas, ruri me commoraturum non plus *quinque diebus* : ecce autem *integro* mense

QUinque dies tibi pollicitus me rure futurum,
Sextilem totum mendax desideror, atqui

ANNOTATIONES.

1. *Quinq; dies.*] De hâc Epistolâ rectè quidem Scaliger ; *Septima*, inquit, *adeò elegans est, adeò urbana, ut ad eas virtutes nihil addi posse videatur.*

Rure.] In villâ mea Sabinâ. Vide infrà Epist. 16. De illa jam anteà, lib. 1. Od. 7. lib. 2. Od. 18. lib. 3. Od. 13. Epod. 1.

2. *Sextilem.*] Hic mensis, ut & Quinctilis, à numero dictus, secundum Romuli ordinationem, Martio anni tenente principium ; nihilominùs tamen etiam post præpositos à Numa Januarium ac Februarium, vetus nomen retinuerunt Quinctilis & Sextilis, quamvis non jam quintus & sextus, sed septimus & octavus essent. Posteà verò in honorem Julii Cæsaris Dictatoris, legem ferente M. Antonio Marci filio Consule. Quintilis appellatus est Julius; quod eo mense ad 4. Id. Quintil. Julius Cæsar in lucem editus sit. Augustus deinde est, qui Sextilis anteà vocabatur, donec honori Augusti daretur ex Senatusconsulto, cujus hæc sunt verba : *Cum Imperator Cæsar Augustus mense Sextili & primum Consulatum inierit, & triumphos tres in urbem intulerit : & ex Janiculo legiones deductæ secutæque sint ejus auspicia ac fidem : & Ægyptus hoc mense in potestatem populi Rom. redacta sit : finisque hoc mense bellis civilibus impositus sit : atque ob has causas hic mensis huic imperio felicissimus sit ac fuerit : placere Senatui, ut mensis Augustus appelletur.* Macrob. lib. 1. cap. 12.

Si me vivere vis sanum recteque valentem ; [760]
Quam mihi das ægro, dabis ægrotare timenti,
Mæcenas, veniam : dum ficus prima, calorque 5
Designatorem decorat lictoribus atris:
Dum pueris omnis pater & matercula pallet ;
Officiosaque sedulitas, & opella forensis
Adducit febres, & testamenta resignat.
Quod si bruma nives Albanis illinet agris, 10
Ad mare descendet vates tuus, & sibi parcet, [761]
Contractusque leget. Te, dulcis amice, reviset
Cum Zephyris, si concedes, & hirundine primâ.
Non, quo more pyris vesci Calaber jubet hospes,
Tu me fecisti locupletem. Vescere sodes. 15
Jam satis est. At tu quantum vis tolle. Benigne.
Non invisa feres pueris munuscula parvis.

Augusto absum fallax. Verum si me vis incolumem vivere & bene valere, quod ægrotanti concederes, hoc indulge ægrotare metuenti; dum prima ficus & æstus libitinarium exornat atratis ministris; dum parentes filiis timent; dum sedulus & officiosus in foro labor gignit febres atque aperit testamenta. Cum verò hyems niveis operiet agros Albanos, statim ad mare accurret tuus Poëta; suique solicitus rarius leget. Demum *ad te revertetur cum Favoniis, & primâ hirundine, si* quidem *ita volueris, ò suavis amice.* Enimverò *nequaquam mihi opes largitus es, quâ ratione hospes Calaber viatorem cogit pyra comedere.* CAL. *Comede, quæso,* ait. VIAT. *Abunde est.* CAL. *Aufer quantum placuerit.* VIAT. *Liberalis* es admodum.

ANNOTATIONES.

4. *Dabis ægrotare timenti, Mæcenas, veniam.*] Horatium nempe habere comitem assiduum Mæcenas cupiebat. At ille amantior suæ libertatis, hoc servitii genus vix ferebat. Adde quod Poëta & carmina secessum atque otium requirunt. Vide postea v. 34. annot.

5. *Dum ficus prima, calorque.*] Dum fervet Canicula, quo tempore maturescunt ficus. Porro gravis æstate est Romæ habitatio, nisi divitibus domicilia quædam & viridaria sæviente etiam æstu frigida habentibus.

6. *Designatorem.*] Sic dicitur qui pompam funebrem, vel ludos scenicos constituit, ordinat, componit ; quique locum & tempus ad agendum personis designat. Gall *Juré Crieur :* Item, *Maistre de Ceremonies.*

Decorat lictoribus atris.] Lepidè, quasi magistratum lictoribus, sic designatorem exhibet Poëta noster stipatum & d[illegible]ratum suis ministris libitinariis, vespillonibus, ustoribus, pollinctoribus, sandapilariis, qui omnes pullâ veste induti adsint.

7. *Dum pueris omnis pater, &c.*] Ob frequentes & periculosas ea tempestate ægritudines.

8. *Opella forensis.*] Nimia quidem opera clientibus præstita, nimia sedulitas in actione forensi.

9. *Testamenta resignat.*] Scilicet aperiuntur testamenta duntaxat post mortem.

10. *Albanis.*] Circumjectos Romæ agros indicat. *Alba* Latii urbs, Româ antiquior, inde distans 14 millia pass. ab Ascanio condita paulo post excidium Trojanum: nunc jacet in ruderibus. Ex his autem surrexit crevitque Albanum. v. *Albano* principatus titulo gaudens.

11. *Ad mare descendet.*] Ad urbem aliquam mari proximam, ubi per hyemem aër tepescit, æstate verò friget. De Tarentinâ temperie lib. 2, Od. 6.

Ver ubi longum, tepidasque præbet
Jupiter brumas.

12. *Contractusque leget.*] Legendis libris minùs incumbet. Metaph. à navigantibus, qui vela contrahunt, & littus legunt, tempestate ingruente vel imminente.

13. *Cum Zephyris.*] Verno tempore, quo incipiunt flare Zephyri. Vide lib. 3. Od. 1.

Hirundine primâ.] Hirundines abeunt hybernis mensibus, Africos secutæ montium recessus: redeunt vere primo. Plin. lib. 2. cap. 47. *Favonii hybernum molliunt cœlum. . . . . Favonium statuunt quidam ad 7. Calend. Mart. Chelidoniam vocant ab hirundinis visu.* Id. lib. 10. cap. 24. & lib. 18. cap. 26. Cic. 4. ad Heren. n. 62. *Hirundines æstivo tempore præsto sunt, frigore pulsæ recedunt.* Vide Plutarch. Sympos. lib. 8. cap. 7. & Cœl. Rhodig. lib. 16. cap. 10. Ubi de proverbio, *Una hirundo non facit ver :* item de Aristophanis dicto : *Hirundinibus plurimis indigere :* quo deridebat hominem hyeme attritas vestes habentem ; & significabat, opus esse illi ut ver æstasque quamprimum adessent. Id. Rhodig lib. 21. cap. ult affert hirundinem albam perdice haud minorem apparuisse in Samo.

14. *Calaber.*] De Calabriâ Italiæ regione, lib. 1. Od. 31.

Tam teneor dono, quam si dimittar onustus.
Ut libet: hæc porcis hodie comedenda relinques.
Prodigus & stultus donat quæ spernit & odit. 20
Hæc seges ingratos tulit, & feret omnibus annis.
Vir bonus & sapiens dignis ait esse paratum:
Nec tamen ignorat quid distent æra lupinis [762]
Dignum præstabo me etiam pro laude merentis.
Quod si me noles usquam discedere; reddes 25
Forte latus, nigros angusta fronte capillos:
Reddis dulce loqui: reddes ridere decorum, &
Inter vina fugam Cynaræ mœrere protervæ.
Forte per angustam tenuis vulpecula rimam
Repserat in cumeram frumenti; pastaque rursus 30
Ire foras pleno tendebat corpore frustra.
Cui mustella procul, Si vis, ait, effugere istinc,
Macra cavum repetes arctum, quem macra subisti.
Hac ego si compellar imagine cuncta resigno.

Aufer, inquam, *dona puerulis grata*. VIAT. *Tantum debeo tibi ob munera, quantum si discedam* iis *oneratus*. CAL. *Penes te* sunt omnia *ista; quæ dimittes hodie suibus devoranda. Profusus & fatuus elargitur quæ contemnit & aversatur, & hæc messis ingratos procreat semperque procreabit. Probus* autem *vir & prudens profitetur se paratum esse largiri dignis: neque tamen nescit quod discrimen sit* inter *nummos & lupinos*. Ego *quidem me præstabo dignum laude promerentis. Quod si me nusquam abire permiseris; restitue firmum robur, & nigros crines fronte arctiori; restitue lepidum sermonem, jocos facetos, & dolere Cynaræ lascivæ discessum inter epulas*. Olim *vulpes macilenta per fissuram subierat tritici alveum*; deinde verò *saturata exire obeso corpore frustra nitebatur. Huic mustela è longinquo dixit: Si cupis illinc evadere, per angustam rimam exibis gracilis, per quam gracilis intrâsti. Istâ ego similitudine si urgear, omnia* libens *restituo*.

ANNOTATIONES.

21. *Hæc seges ingratos tulit.*] Donatio rerum nempe vilissimarum gratum animum haud meretur. Hinc non abludit quod ait Isocrates, Τὰς χάριτας ἀχαρίτως χαρίζεσθαι. Gall. *Donner de si mauvaise grace, qu'on n'en à point d'obligation.*

22. *Vir bonus & sapiens, &c.*] At vir prudens in dando, personam, locum, tempus considerat: cum delectu agit: dignos cum indignis non confundit.

23. *Nec tamen ignorat quid distent æra lupinis.*] Novit distinguere pretiosum à vili, verum à falso, dignum ab indigno, nummos bonos à malis, ludicris, scenicis. *Lupinus* est legumen, quod aliqui dictum putant, quod lupinâ quadam indole terram voret: alii tamen melius ἀπὸ τῆς λύπης: quod vultum gustantis amaritudine contristet. Isidor. Hinc Virgil. Georg. 1. *tristem* lupinum dicit. Ejus leguminis semina orbiculata sunt & compressa: hinc olim iis utebantur in Comœdiis ad imitandos nummos, quo alludit Horatius hoc loco. Plaut. Pœnul. Act. 3. Sc. 2.

> Ag. *Agite, inspicite, aurum est.*
> Col. *Profecto, Spectatores, Comicum.*
> *Macerato hoc pingues fiunt auro in Barbaria boves.*
> *Verum ad hanc rem agendam Philippeum est.*

26. *Reddes Forte latus, &c.*] Oportet ut mihi reddas priores ac meliores annos apud te consumptos.

Nigros capillos.] Nigros olim in juventute, jam verò canos.

Angusta fronte.] Dum erant capilli densiores, angustâ; at eis decidentibus, jamque rarioribus, latâ.

27. *Ridere decorum, & Inter vina fugam, &c.*] Levitates amatorias & juveniles.

29. *Forte per angustam, &c.*] Apologus & similitudo maxime ad rem, quibus solerter & ingeniosè mentem suam declarat Horatius.

30. *Cumeram.*] Vas sparteum, palmeum, vimineum, quo plebeii condebant frumenta. Ejus mentio jam lib. 1. Sat. 1. v. 53.

32. *Mustella.*] Sive mustela. Gall. *une belete*. Angl. a Weasel.

34. *Cuncta resigno.*] Non temere aut fictè sed consultò & ex animi sententiâ loquitur Horatius. Ejus certe menti penitùs insidebat illud:

> *Non bene pro toto libertas venditur auro.*

Quod quidem ostendit luculenter, cùm nec ipsi Augusto suam mancipare libertatem voluit. Sic enim Mæcenati Imperator scripserat: *Ante ipse sufficiebam scribendis epistolis amicorum; nunc occupatissimus & infirmus Horatium nostrum te cupio adducere. Veniet igitur ab istâ parasiticâ mensa ad hanc regiam: & nos in epistolis scribendis adjuvabit.* Quid verò ad hæc Horatius!

Nec

Nec somnum plebis laudo satur altilium; nec [763]
Otia divitiis Arabum liberrima muto.
Sæpe verecundum laudasti: rexque paterque
Audisti coram, nec verbo parcius absens.
Inspice si possum donata reponere lætus. 39
Haud male Telemachus proles patientis Ulyssei,
Non est aptus equis Ithacæ locus, ut neque planis
Porrectus spatiis, nec multæ prodigus herbæ:
Atride, magis apta tibi tua dona relinquam.
Parvum parva decent. Mihi jam non regia Roma,
Sed vacuum Tibur placet, aut imbelle Tarentum. 45
Strenuus & fortis, causisque Philippus agendis [764]
Clarus, ab officiis octavam circiter horam
Dum redit, atque foro nimium distare Carinas
Jam grandis natu queritur; conspexit, ut aiunt,
Adrasum quendam vacuâ tonsoris in umbrâ, 50
Cultello proprios purgantem leniter ungues.

Neque plenus dapibus exquisitis laudo plebis quietem; nec libertatem opibus Arabum permutare velim. Sæpe me laudasti paucis contentum: tuque à me *rex & pater celebratus es præsens, pariterque absens. Experire num sponte queam restituere quæ dedisti. Bene quidem Telemachus patientis Ulyssis filius* aiebat: *Ithacæ regio non est equis idonea: quippe nec campis aperta, nec graminis ferax. Non accipiam tua munera, ô Menelae, tibi magis idonea. Exiguo exigua conveniunt, Roma populosa nunc me non juvat, sed Tibur minus frequens, vel Tarentum haud bellicosum. Philippus causarum actor sedulus, acer, insignis, ab occupationibus* consuetis *revertebatur circa horam* diei *octavam: & jam senior conquerebatur Carinas foro longius abesse. Tum, inquiunt, in tabernâ tonsoris præto*[n]*sum quemdam vidit cultro ungues otiosè resecantem.* Mox *servo mandata sua strenuè capessenti* jussit;

ANNOTATIONES.

Præclarum nihilominus officium deprecatus est, detrectavit, recusavit. Patet ex Augusti ad ipsum epistolâ, in quâ sic erat: *Tui qualem habeo memoriam, poteris ex Septimio quoque nostro audire . . . . neque enim si tu superbus amicitiam nostram sprevisti, ideo nos quoque ἀνθυπερφρονοῦμεν.* Quæso Lector; ἐν παρόδῳ adverte Imperatoris benignitatem & clementiam, quam virtutem Principibus idoneam ut magis admirere, non pigebit insuper referre quod idem ad eundem scribebat: *Sume tibi aliquid juris apud me, tanquam si convictor mihi fueris. Rectè enim & non temere feceris: quoniam id usus mihi tecum esse voluit, si per valetudinem tuam fieri possit.*

35. *Nec somnum plebis laudo satur.*] Neque verò plebeiorum quietam frugalitatem nunc laudo, cùm sumptuosis epulis abundo & satur sum, aliam sententiam aliumque sermonem habiturus, si egestatis incommoda sentiam. Imo libertatem præfero quibuslibet divitiis.

Altilium.] Avium quæ domi aluntur saginanturque ad epulas sumptuosiores ac lautiores.

36. *Divitiis Arabum.*] Vid. lib. 1. Od. 29.

37. *Rexque paterque Audisti.*] Ellipsis, deest *dici*; hoc sensu: audisti dici te à me *regem* ob munificentiam, *patrem* ob amorem. Sic vulgo aiunt: *bene vel male audire.*

40. *Haud male Telemachus.*] Menelao scilicet equos dare volenti respondit Telemachus, haud sibi aptos esse, &c. Homer. Odyss. 4. *De Ulysse*, lib. 2. Sat. 5. *De Ithaca*, ibid. v. 14.

44. *Regia Roma.*] Urbium principem dicit. Lib. 4. Od. 3.

45. *Vacuum Tibur.*] Minus populosum. Lib. 1. Od. 7. & 18.

Imbelle Tarentum.] Voluptatibus magis quam bello aptum. Lib. 1. Od. 28. Lib. 2. Od. 6. Lib. 3. Od. 5.

46. *Strenuus & fortis, &c.*] Egregio lepidoque exemplo demonstrat, opibus longe præstare quietum vitæ genus quamvis mediocre & angustum.

Philippus.] L. Marcius Philippus, Consularis vir ac Censorius, gravitate, ingenio, facundia, divitiis etiam præclarus. Eum laudat Cicero in Bruto. Item in Orat. pro Quinctio.

47. *Ab officiis.*] Forensibus fatigatus officiis quibus tum acriter incumbebat, ut *eloquentiâ florentissimus civitatis* diceretur, Cic. cit.

Octavam circiter horam.] Horâ post meridiem fere secundâ; quod alibi explanavi fuse.

48. *Carinas.*] Vicus erat Romæ curvus & oblongus instar carinæ: unde nomen. In eo sita erat Philippi domus: erant & plures aliæ ædes superbæ, atque inter illas Pompeianæ: quapropter *lautas Carinas* vocat Maro. Æn. 8. v. 361.

49. *Grandis natu queritur.*] Iter quippe senibus molestum est.

51. *Purgantem leniter ungues.*] Quod animi tranquillitatem denotabat.

Demetri, vade, percunctare, & narra; quis iste, quà conditione & familiâ, quo patre sit & quo patrono. Ille *vadit, revertitur, ac refert: Vulteium Menam vocari, praeconem esse, re familiari exiguâ, probum existimari, discurrere, & interquiescere; comparare, & uti; parvis sociis fixoque domicilio frui, necnon spectaculis & campo* Martio *post negotia peracta.* Tum Philippus: *Ab ipso velim quaerere ea quae narras: ad coenam voca. Vix fidem habet Mena: apud se attonitus cogitat. Quid plura? Nimis liberaliter, inquit,* PHILIP. *Itane recusat iste?* DEMET. *Recusat pertinax, teque curat parum, vel aversatur.* Postridie *Philippus improvisus adoritur salutatque prior Vulteium exiguas merces venumdantem plebeculae tunicâ indutae. Vulteius Philippo obtendit curas & occupationes negotiationis propter quas ad eum manè non ivisset:* veniamque petit *quod eum non prior salutasset.* PHILIP. *Tum demum condonasse me tibi existima, si mecum hodie coenaveris.* VULT. Faciam *quod jubes.* PHILIP. *Ergo venies post* horam *nonam, jam abi, opesque sedulò congere. Postquam ad coenam convenit, atque tam proferenda quam reticenda effutit, tandem mittitur dormitum. Mena jam frequenter rediens* velut *piscis ad uncum obtectum*;

Demetri (puer hic non laevè jussa Philippi
Accipiebat) abi, quaere, & refer: unde domo, quis,
Cujus fortunae, quo sit patre, quove patrono.
It, redit, & narrat, Vulteium nomine Menam, 55
Praeconem, tenui censu, sine crimine notum,
Et properare loco & cessare, & quaerere, & uti,
Gaudentem parvisque sodalibus, & lare certo,
Et ludis, & post decisa negotia, campo. 59
Scitari libet ex ipso quodcumque refers, dic [765]
Ad coenam veniat. Non sanè credere Mena:
Mirari secum tacitus. Quid multa? Benigne,
Respondet. Negat ille mihi? Negat improbus, &
Negligit, aut horret. Vulteium mane Philippus (te
Vilia vendentem tunicato scruta popello 65
Occupat, & salvere jubet prior. Ille Philippo
Excusare laborem & mercenaria vincla,
Quod non mane domum venisset; deniq; quod non
Provisisset eum. Sic ignovisse putato
Me tibi, si coenas hodie mecum. Ut libet. Ergo
Post nonam venies, nunc i, rem strenuus auge. 71
Ut ventum ad coenam est, dicenda tacenda locutus,
Tandem dormitum dimittitur. Hic ubi saepe
Occultum visus decurrere piscis ad hamum;

ANNOTATIONES.

52. *Demetri (puer hic, &c.*] Adverte narrationem & hypotiposin eximiam, rem oculis obversari credas: adeo vivida sunt omnia.

56. *Praeconem.*] Buccinatorem publicum, qui venalia proclamabat, aliaque denuntiabat.

57. *Properare loco.*] Tanquam viatorem, aut mercatorem.

58. *Gaudentem parvis sodalibus.*] Æqualibus sibi conditione hominibus consuescentem, & cum iis exigua sed pacata vitae gaudia delibantem.

59. *Campo.*] De Martio Campo, & frequentibus illic exercitationibus dixi lib. 1. Od. 8.

62. *Benigne.*] Responsio blande recusantis. Gall. *C'est trop d'honneur qu'il me fait. Je luy suis fort obligé. Je le remercie.*

63. *Negat ille mihi?*] Philippus excandescit.

65. *Scruta.*] Gr. Γρύτη & Γρυτ[illegible]ια, frivola. Hinc *scrutariam facere*, i. vilia quaedam vasa vendere, apud Apuleium lib. 4. quod tamen alii aliter exponunt. Hinc & *scrutariam*, locus in quo venduntur scruta: & *scrutarius*; qui vendit: Lucil.

Quidni? & scruta quidem ut vendat scrutarius laudat;
Praefractam, strigilem, soleam improbus dimidiatam.

Vide Gell. lib. 3. cap. 14.

Tunicato popello.] Infimae sortis plebi, non toga sed tunicâ simplice vestitae.

69. *Provisisset.*] Al. leg. *providisset.*

71. *Post nonam.*] Ad coenam venies horâ solitâ; nempe tertiâ post meridiem: de quâ nos alibi; & Alex. ab Alex. l. 5. c. 21. quem ad multa ibi disquirentem scitu digna.

72. *Dicenda tacenda locutus.*] Egregiè videlicet potus & coenatus, atque hilaris è Baccho factus quaevis libere effutiebat: ut ferè fit.

74. *Piscis ad hamum.*] Mena rerum imperitus ad oblatum Philippi patrocinium decurrit velut piscis ad hamum, ignorans quid inde sibi impenderet & conflaretur mali. Nempe ipsius libertas & animi quies in discrimen adducebatur.

Manè

Manè cliens, & jam certus conviva, jubetur 75 [765]
Rura ſuburbana indictis comes ire Latinis.
Impoſitus mannis, arvum cœlumque Sabinum
Non ceſſat laudare, videt, ridetque Philippus.
Et ſibi dum requiem, dum riſus undique quærit,
Dum ſeptem donat ſeſtertia, mutua ſeptem 80
Promittit, perſuadet uti mercetur agellum.
Mercatur, ne te longis ambagibus ultra
Quam ſatis eſt morer, ex nitido fit ruſticus; atq;
Sulcos & vineta crepat mera; præparat ulmos;
Immoritur ſtudiis, & amore ſeneſcit habendi. 85
Verum ubi oves furto, morbo periere capellæ; [767]
Spem mentita ſeges; bos eſt enectus arando;
Offenſus damnis, media de nocte caballum
Arripit, iratuſque Philippi tendit ad ædes.
Quem ſimul adſpexit ſcabrū intonſumq; Philippus,
Durus, ait, Vultei, nimis, attentuſque videris 91
Eſſe mihi. Pol, me miſerum, patrone, vocares,
Si velles, inquit, verum mihi dicere nomen.
Quod te per genium, dextramque, Deoſque Penates

cliens mane, jamque convictor aſſuetus, jubetur ad villam ſuburbanam comitari per ferias *Latinas imperatas. Is equo inſidens agrum & aerem Sabinum valde laudat. Philippus videt ac ridet, dumque ſibi joca & oblectamenta undequaque perquirit, ſeſtertia ſeptem largitur, aliaque ſeptem commodare ſpondet, ſuadetque ut emat prædiolum.* Vulteius *emit.* Ac *ne te prolixo ſermone pluſculum detineam, de homine polito fit agreſtis;* & dein *loquitur ſolum de ſulcis ac vinetis: arbores diſponit; macerat ſe curis, & in cupiditate poſſidendi inveteraſcit: At cum* cœpit *oves furto, & capras morbo perdere;* cùm *meſſis ſpem fefellit, boves* autem *arando confecti ſunt;* tum *jacturis perculſus nocte media incendit equum, iratuſque ad Philippi domum properat. Hunc Philippus ſqualidum cernens atque horridum, dixit: Vultei, nimis te laborioſum & anxium video.* Vulteius reſpondit: *Certè miſerum appellabis, ô patrone, ſi verè me nominare volueris, quocirca enixè te rogo per genium, & dextram Penateſque Deos,*

ANNOTATIONES.

75. *Manè cliens.*] Patronum clientes quotidie mane ſalutabant, officiumque ſuum ei deferebant.

Certus conviva.] Sic Menæ libertati inſidiabatur Philippus, ſibique mimum parabat.

76. *Indictis Latinis.*] Feriis quibus erat *liberis litium & jurgiorum quies, ſervis autem operum & laborum*, inquit Cicero 2. de Leg. n. 29.

Indictis.] Has enim tempore incertas magiſtratus vel pontifex maximus in diem certam concipiebat indicebatque. Quatuor feriarum erant genera. Stativæ, ſtatis menſibus ac diebus obſervatæ: ut Saturnalia, Lupercalia, &c. Conceptivæ, ut Latinæ, Sementinæ, Paganalia, Compitalia: Imperativæ, quas Conſul Prætorve aut Pontifex Maximus pro arbitrio imperabat: Nundinæ, quæ feriæ paganorum nefaſtæ erant. Cætera ad ferias pertinentia lege apud Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 7.

Latinis.] Varro 5. de L.L. *Latinæ feriæ, dies conceptivus dictus à Latinis populis, quibus pariter cum Romanis jus fuit carnem petere ex ſacris*, ſcil. ex tauro in *Albano monte* ſacrificari ſolito, ad honorem Jovis Latialis. Latinas ferias Tarquinius à principio in unam diem indixit. Poſt reges autem exactos altera dies adjecta populi juſſu. Demum reſtitutâ plebe, quæ ad ſacrum montem ſeceſſerat, à Conſule vel Præfecto Latinarum indictæ ſunt in tres aut quatuor dies. Interjecto deinde tempore dilatas ſervataſque invenimus in dies decem: ultra quos duo etiam poſt Latinas religioſi habiti, quibus ſolemne ludicrum in Capitolio exhibebatur, quadrigis concito curſu decertantibus. Hæc Alex. ab Alex. mox cit.

77. *Sabinum.*] In Sabinis agris ſita erat Philippi villa. Vide Epod. 2.

80. *Septem ſeſtertia.*] Poëticè, pro ſeptem millia ſeſtertiûm. Nec enim agellus ſeptem aut etiam quatuordecim nummis ſeſtertiis emi poterat: ut bene ſtatuunt Budæus & alii. Vide poſtea lib. 2. Epiſt. 2. v. 33.

84. *Præparat ulmos.*] Ad vites ſuſtentandas.

89. *Iratuſque Philippi tendit ad ædes.*] Ergo jam Vulteius hamo captus ejus aculeum ſentit: Philippus autem parato inde ſibi ludibrio gaudet & oblectatur.

92. *Pol.*] Id eſt per Pollucem.

94. *Genium.*] Præſidens natalibus numen,

ut restituas me priscæ conditioni. It que *ubi primum aliquis agnovit, quantum relicta præcellant concupitis, statim revertatur, ac resumat dimissa. Æquum est* enim, ut *se quisque sua mensurâ & pede metiatur.*

Obsecro, & obtestor, vitæ me redde priori. 95
Qui simul aspexit, quantum dimissa petitis
Præstent, mature redeat, repetatque relicta.
Metiri se quemque suo modulo, ac pede, verum
est.

ANNOTATIONES.

Penates.] Deos patrios ac domesticos, quorum erat religio sanctissima. Qui vero illi fuerint, haud constat. Alii statuunt Jovem, Junonem, & Minervam: alii Neptunum & Apollinem: alii Cœlum & Terram, &c.

Dextramque.] Plin. lib. 11. cap. 45. *Inest,* inquit, *hominis dextræ quædam religio; observatione gentium.* Sic Virgil. Æneid. 4 v. 314.

Per ego has lacrymas, dextramque tuam.

& Æneid. 7. v. 234.

Fata per Æneæ juro dextramque potentem.

96. *Qui simul aspexit, &c.*] Hæc aliqui dicta volunt à Philippo Vulteii Menæ votis respondente: ego verò, ab Horatio apud Mæcenatem perorante.

98. *Metiri se quemque suo mod. &c.*] Debet unusquisque seipsum nosse, ac pervidere quænam sibi conditio potissimum conveniat ad beate vivendum. Sic fermè Persius in fine Sat. 4.

Tecum habita; & noris quàm sit tibi curta supellex.

EPISTOLA VIII. Ad *CELSUM ALBINOVANUM.*

Quædam ejus vitia obliquè vellicat.

O Musa, Celso Albinovano comiti & scribæ Neronis renuntia, quæso, salutem & prosperitatem. Si interroget, quid agam; responde, me plurima & præclara spondere, at vitam ducere nec bonam nec jucundam, non quod grando fregerit vites, aut nimius calor olivas arefecerit: nec quod greges malè se habeant in agris remotis: sed quoniam pejus animo valens quam toto corpore.

CElso gaudere, & bene rem gerere Albino-
vano [768]
Musa rogata refer, comiti, scribæque Neronis.
Si quæret, quid agam; dic multa, & pulchra minantem,
Vivere nec rectè nec suaviter, haud quia grando
Contuderit vites, oleamque momorderit æstus; 5
Nec quia longinquis armentum ægrotet in arvis;
Sed quia mente minùs validus, quam corpore toto,

ANNOTATIONES.

1. *Celso gaudere, &c.*] Seipsum ita hîc Poëta reprehendit, ut Celsum in sua persona videatur arguere levitatis & arrogantiæ: quem supra (siquidem is idem est) jam nonnihil vellicavit, Epist. 3. v. 15. & seq.

Celso.] Corneliorum & Papiorum cognomen fuit *Celsus*; Posthumiorum autem *Albinovanus*: ut notat Torr. ex Appiano.

Gaudere, & bene rem gerere.] Sic amicos salutabant Græci, χαίρειν καὶ εὐπράττειν, quibus exoptabant prospera omnia. Plato sanitatem mentis potiùs optandam aiebat: atque loco salutandos familiares: Σωφρόνει, vel γνῶθι qui vers...

2. *Comiti, scribæque Neronis.*] Ex iis qui Magistratus in provincias sectabantur, alii officii gratia; ut scribæ, medici, accensi, &c. alii honoris & amicitiæ causa duntaxat. Sic Jul. Florus Neronem comitabatur: de quo suprà Epist. 3. Vide Cic. Ver. 4.

Scribæ.] Librario, scribendis literis præposito, Gall. *Secretaire des commandemens.*

4. *Nec rectè.*] Non satis secundum virtutem.

Nec suaviter.] Epicurus ipse statuebat; absque virtute neminem posse suaviter vivere.

Nil

Nil audire velim, nil discere, quod levet ægrum :
Fidis offendar medicis, irascar amicis,
Cur me funesto properent arcere veterno: 10 [769]
Quæ nocuere sequar: fugiam quæ profore credam:
Romæ Tibur amem ventosus, Tibure Romam.
Post hæc, ut valeat ; quo pacto rem gerat, & se ;
Ut placeat juveni, percunctare, atque cohorti.
Si dicet, recte ; primum gaudere, subinde 15
Præceptum auriculis hoc instillare memento :
Ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.

nihil auscultare, nihil discere velim, quod ægrotum me *curet* ; porro *fidelibus medicis offendar, & amicis irascar, eo quod lethargiam fatalem a me depellere studeant :* imo verò *consecter noxia, devitem profutura* ; *Romæ inconstans desiderem Tibur, Tiburi* autem *Romam.* *Postea, quære, quomodo se habeat, & quantum negotia promoveat, quamque gratiosus adolescenti sit atque* ejus *familiaribus.* *Si respondet, bene* omnia procedere ; *primò salvere* jube ; *tum ad aurem insusurra monitum istud : Nos tecum agemus, ô Celse, quemadmodum tu fortunâ uteris.*

ANNOTATIONES.

8. *Nil audire velim,&c.*] Malis meis remedium petere nolim è Philosophiâ, ut *mens sana mihi sit in corpore sano.* Juvenal. Sat. 10. v. 356.

9. *Fidis offendar, &c.*] Recta monentibus minimè obtemperans amicis, qui mederi conantur ægritudini meæ.

10. *Veterno.*] Morbo pertinaci, metaph. inconstantiæ animi, superbæ, &c. De *veterno* seu lethargo, lib. 2. Sat. 3. v. 30.

12. *Romæ Tibur amem, &c.*] Dum Romæ sum, populares strepitus abhorreo, & rusticum otium expeto : cum verò sum ruri, solitudinis impatiens urbanam vitam desidero, lib. 2. Sat. 7. v. 28.

Romæ rus optas : absentem rusticus urbem
Tollis ad astra levis.

Tibur.] Lib. 1. Od. 7. & 18. Lib. 2. Od. 6.

Ventosus.] Vel, levis instar venti ; vel inflatus vento, & superbiens rebus secundis.

14. *Juveni.*] Tiberio Claudio Neroni : de quo Epist. seq. Item suprà Epist. 3.

Cohorti.] Præcipuis amicis & familiaribus. Vide mox cit. Epist. 3. Sueton. Galb. cap. 7. *Per hoc gratissimus Claudio, receptusque in cohortem amicorum, tantæ dignationis est habitus,&c.* Senec. de Clement. lib. 1. cap. 10. cohors prima interioris admissionis.

17. *Ut tu fortunam, &c.*] Si ex amicitia Claudii Neronis prosperaque fortuna non extollaris, te semper amicum habebimus. Sin autem, ac tui oblitus superbias, te negligemus velut amicitia nostra indignum. Lib. 3. Od. 27.

. . . . . *bene ferre magnam*
Disce fortunam

EPISTOLA IX. Ad *CLAUDIUM NERONEM.*

Septimium illi commendat.

Septimius, Claudi, nimirum intelligit unus, [770]
Quanti me facias. Nam cùm rogat, & prece cogit,
Scilicet ut tibi se laudare & tradere coner,

O Claudi Nero, solus nempe Septimius novit, quanti me æstimes. Etenim quandò me orat *instatque precibus, ut ipsum ad te perducam, & commendem tanquam*

ANNOTATIONES.

1. *Septimius.*] Adverte, Lector, quam Poëta solers pariter ac modestus: qui quanto suam apud Claud. Neronem gratiam extenuat, tanto illam auget : ostenditque tenere se artem placendi principibus viris.

Septimius.] Is est de quo lib. 2. Od. 6.

Claudi.] De eo Tib. Claud. Nerone Augusti privigno, suprà Epist. 3. initio.

3. *Tradere coner.*] Cic. lib. 7. Epist. ad Trebat. *Sic ei te commendavi & tradidi, ut gravissimè diligentissiméque potui.*

non indignum amicitiâ & familiaritate principis, non nisi probos eligentis; quando putat me censeri inter amicos interiores tuos: animadvertit scitque magis quam ego ipse, quantum apud te valeam. Plurima certè causatus sum, ut me excusarem. At veritus sum, ne viderer minorem exhibuisse meam auctoritatem, eamque voluisse occultare, ut mihi soli utilis forem. Itaque ego devitans gravioris peccati notam deveni ad speciem urbani vultûs. Ergo si probas quod verecundiam abjeci amici gratia; hunc tuis aggrega, & existima probum & constantem.

Dignum mente domoq; legentis honesta Neronis,
Munere cum fungi propioris censet amici: 5
Quid possim videt ac novit me valdius ipso.
Multa quidem dixi, cur excusatus abirem:
Sed timui, mea ne finxisse minora putarer,
Dissimulator opis propriæ, mihi commodus uni.
Sic ego majoris fugiens opprobria culpæ, 10 [771]
Frontis ad urbanæ descendi præmia; quod si
Depositum laudas ob amici jussa pudorem;
Scribe tui gregis hunc, & fortem crede bonumq;

ANNOTATIONES.

4. *Legentis honesta Neronis.*] Hæc laus gravissima est in magnate, tum verò præsertim in juvene. Epist. præced. v. 14. Vide Psaltis regis Psal. 100. *Non adhæsit mihi cor pravum . . . cum superbo non edebam . . . . non habitabit in mea domo qui loquitur iniqua*, &c.

5. *Propioris amici.*] Apud Senec. de Benef. lib. 6. cap. 33. *Non isti sunt amici, qui agmine magno januam pulsant: qui in primas & secundas admissiones digeruntur.*

7. *Cur excusatus abirem.*] Ne commendatitiam hanc Epistolam ad te scriberem, ubique molestus viderer.

8. *Mea finxisse minora.*] Exhibuisse minùs posse me, quam possim.

9. *Opis.*] Virgil. Æneid. 1. v. 604.

. . . . . *Grates persolvere dignas*
Non opis est nostræ, Dido.

Mihi commodus uni.] Quod sanè invidiosum. Nam ex Platone, homo non sibi soli, sed aliis quoque natus.

10. *Majoris opprobria culpæ.*] Dissimulationem, invidiam, solius mei studium & amorem.

11. *Frontis ad urbanæ.*] Solet qui in urbe degit, esse humanior atque officiosior; contra rusticus & agrestis, fronte & verbis asperior. Alii *frontem urbanam* interpretantur perfrictiorem, audaciorem, minus pudentem. Favet quod mox sequitur: *Depositum pudorem.*

12. *Quod si Depositum laudas,* &c.] Si laudas quod malui apud te esse confidentior, quam videri parum sincerus ac fidelis amicus.

EPISTOLA X. Ad *FUSCUM ARISTIUM.*

Vitam rusticam præ urbanâ laudat.

Nos ruris amantes salutamus Fuscum urbis amantem, in hoc tantum dispares valde, in reliquis autem propè gemini, mente fraternâ; quodcunque alter respuit, alter quoque recusat; unâ verò consentimus ut vetuli, & noti columbi. Tu nidum custodis: ego

URbis amatorem Fuscum salvere jubemus
Ruris amatores: hac in re scilicet una
Multum dissimiles, ad cætera penè gemelli.
Fraternis animis, quidquid negat alter, & alter.
Annuimus pariter, vetuli notiq; columbi. 5 [772]
Tu nidum servas; ego laudo ruris amœni

ANNOTATIONES.

1. *Fuscum.*] Aristio Fusco comœdiarum scriptori inscriptam vidimus jam Oden. 22. lib. 1. ejus quoque mentio fuit in Satiris.

3. *Gemelli.*] Perquam similes, ut solent esse gemini.

5. *Columbi.*] Inter hos plurimus & mutuus planè amor esse consuevit.

6. *Nidum servas.*] Resides in urbe Româ, quâ mirum in modum delectaris.

Rivos,

Rivos, & musco circumlita saxa, nemusque.
Quid quæris? vivo & regno, simul ista reliqui,
Quæ vos ad cœlum effertis rumore secundo.
Utque sacerdotis fugitivus, liba recuso; 10
Pane egeo jam mellitis potiore placentis.
Vivere naturæ si convenienter oportet,
Ponendæque domo quærenda est area primum:
Novistine locum potiorem rure beato?
Est ubi plus tepeant hyemes? ubi gratior aura 15
Leniat & rabiem Canis, & momenta Leonis [773]
Cum semel accepit solem furibundus acutum?
Est ubi depellat somnos minus invida cura?
Deterius Libycis olet aut nitet herba lapillis?
Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum, 20
Quam quæ per pronum trepidat cum murmure rivum?
Nempe inter varias nutritur silva columnas;
Laudaturque domus, longos quæ prospicit agros.
Naturam expellas furcâ, tamen usque recurret,

villæ jucundæ rivulos & saxa musco obducta atque silvam præfero. Quid plura? vivo & rex sum, statim atque discessi ab his, quæ vos laudatis admodum, vulgo approbante. Placentas autem repudio velut servus sacerdotis; panem verò libis melle conditis suaviorem requiro. Quod si expedit vivere congruenter naturæ, atque area primo deligenda est ad extruendam domum, an scis locum aptiorem tranquillo rure? Estne locus in quo tepidiores sint hyemes: in quo mitior aër temperet furorem Caniculæ, & tempora quibus Leo fervens suscipit ardentem solem? Estne locus in quo molestæ solicitudines minus perturbent somnum? An herba pejus olet aut fulget quàm marmor Numidiæ? an aqua in vicis contendens frangere tubulos *plumbeos, limpidior* est *quàm quæ resonans labitur alveo declivi? Scilicet nemus fovetur inter columnas versicolores: & laudatur domus habens prospectum ad campos remotos.* Verum tametsi *furcâ naturam*

ANNOTATIONES.

Laudo ruris amœni Rivos, &c.] Columella vitam rusticam dicit esse proximam sapientiæ & quasi consanguineam. Vide Epod. 2. Seneca Hippolyt. Act. 2. vitæ rusticæ commoda sic describit:

Non alia magis est libera & vitio carens,
Ritusque melius vita quæ priscos colat,
Quam quæ relictis mœnibus sylvas amat.
Non illum avaræ mentis inflammat furor,
Qui se dicavit montium insontem jugis:
Non aura populi, & vulgus infidum bonis,
Non pestilens invidia, non fragilis favor;
Non ille regno servit; aut regno imminens
Vanos honores sequitur, aut fluxus opes;
Spei metusque liber, &c.
Nec scelera populos inter atque urbes sita
Novit, &c.
Et teste cœlo vivit, &c.

9. *Quæ vos ad cœlum effertis.*] Scil. honores, opes, favorem populi, pompam urbanam, &c.

10. *Sacerdotis fugitivus.*] Is fastidiens liba & placentas, quæ sacerdoti è sacrificiis obveniunt, simplicem panem appetit & præfert: herumque fugit præ illorum tædio. Ovid. Fast. 3.

Liba Diis fiunt, succis quia dulcibus idem
Gaudet, & a Baccho mella reperta ferunt.

12. *Vivere naturæ convenienter.*] Naturæ impertiri dumtaxat idonea & necessaria: negare autem quæ vitiosa expetit libido.

13. *Ponendæque domo, &c.*] Si vitæ beatæ & tranquillæ fundamenta jacienda sint.

16. *Rabiem Canis.*] Caniculæ ardores molestos. Lib. 1. Od. 17. v. 17. Lib. 3. Od. 13.

Momenta Leonis, &c.] Æstum ferventem, dum sol obit signum Leonis, mense Julio. Vide lib. 3. Od. 29. v. 19.

18. *Invida cura.*] Invidens homini & eripiens quietem.

19. *Libycis lapillis.*] Libya pro Numidiâ, quæ utraque est regio Africæ. Porro Numidicum marmor in pretio erat. Lib. 2. Od. 18. v. 4.

20. *Purior in vicis aqua, &c.*] Per tubos & canales plumbeos deducta. Aquæductus magno sumptu extructos Romæ passim vide apud Alex. ab Alex. &c.

22. *Nempe inter varias, &c.*] Satis patet, inquit Horatius, quanti rura æstimentur; cùm in media urbe, & in ædibus magnificentissimis nemora construantur, &c.

24. *Naturam expellas furcâ, &c.*] Erasmus, *Sensus est*, inquit, *haud facilè dedisci, quæ nobis natura penitus indidit & insevit. Ducta metaphorâ à ramis, qui appositâ furcâ torquentur alio quàm natura posuerat: quâ sublatâ rursum vergunt eodem quo prius.* Alii *furcâ expellere*, interpretantur, per vim aspere, & ignominiosè expellere. Quod magis arridet Cic. ad Attic. lib. 16. Epist. 2. *Sed quoniam furcillâ extrudi*

Et

Et mala perrumpet furtim fastidia victrix. 25
Non qui Sidonio contendere callidus ostro
Nescit Aquinatem potantia vellera fucum.
Certius accipiet damnum, propiusve medullis, [774]
Quam qui non poterit vero distinguere falsum,
Quem res plus nimio delectavere secundæ, 30
Mutatæ quatient. Si quid mirabere, pones
Invitus; fuge magna; licet sub paupere tecto
Reges & regum vitâ præcurrere amicos.
Cervus equum pugna melior communibus herbis
Pellebat, donec minor in certamine longo 35
Imploravit opes hominis frænumque recepit.
Sed postquam victor violens discessit ab hoste,
Non equitem dorso, non frænum depulit ore.
Sic qui pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet improbus; atq; 40
Serviet æternum, quia parvo nesciet uti.
Cui non conveniet sua res, ut calceus olim,
Si pede major erit, subvertet; si minor, uret.
Lætus sorte tuâ vives sapienter, Aristi;
Nec me dimittes incastigatum, ubi plura 45 [775]
Cogere quam satis est, ac non cessare videbor.
Imperat aut servit collecta pecunia cuique;
Tortum digna sequi potius quam ducere funem.

abigas, nihilominus redibit semper: & sensim victrix perfringet improbam libidinem. Enimverò *qui discrimen ignoravit purpuram Sidoniam inter & lanam Aquinate succo imbutam, detrimentum haud capiet majus & medullis perniciosius, quam qui nesciet discernere falsum à vero. Qui rebus prosperis lætatur plusculum, adversis perturbabitur. Si aliquid nimium æstimes, invitus relinques. Devita grandia. In tugurio inope beatior vita duci potest,* quam ducant *principes & principum familiares. Cervus pugnacior equum arcebat pascuis communibus, donec in diuturnâ pugnâ inferior auxilium petiit ab homine, ac frænum admisit. At posteaquam vi hostem devicit, nec tergo equitem, nec ore frænum excussit. Ita qui timens inopiam spoliat se libertate metallis pretiosiore; infelix dominum feret, semperq; servus erit, quia parvo contentus non est. Cui suæ non congruet facultates, ut olim calceus, si pede sit amplior, destruet: si angustior, lædet. O Aristi, vives sapienter conditione tuâ contentus: neque redargues, quando videbis accumulare plusquam sufficit, & non desinere. Opes congestæ unicuique dominantur vel serviunt, at debent magis funem trahi quam trahere.*

ANNOTATIONES.

mur, quanquam ibi alii leg. aliter. Aristophanes de Pac. simili dictione utitur διφροῖς τὴν Θεὸν ἐώθουν. Juv. Sat. 13. v. 239.

. . . . *Tamen ad mores natura recurrit*
Damnatos, fixa & mutari nescia.

25. *Et mala perrumpet furtim fastidia.*] Sapienter natura, quæ paucis contenta esse solet, vincet & damnabit fastidiosam luxuriem divitum pleraque male expetentium, præter, aut etiam contra instinctum naturæ.

26. *Sidonio.*] Sidon & Tyrus urbes Phœniciæ, optimâ purpurâ nobiles. Vide lib. 3. Od. 29. & Epod. 16. sub finem.

27. *Contendere callidus ostro Nescit Aquinatem, &c.*] Apud Aquinam Latii urbem fiebat purpura, sed quam periti facile dignoscebant longe viliorem genuinâ & pretiosâ è Tyro vel Sidone. Alii parum callidi in Aquinate, quod Sidoniam imitaretur, decipiebantur. Aquinum ignobile oppidum Angelici Doctoris Thomæ illinc oriundi fama subinde illustravit.

Ostro.] Color est subrubeus aut violaceus, è sanie confectus ostreorum, maximè verò muricis, cujus frequens piscatus est ad urbes mox dictas.

28. *Propiusve medullis.*] Metaph. à venenis aut morbis: quibus cum medullæ ac reconditiores partes corporis attinguntur, de salute conclamatum est.

34. *Cervus equum, &c.*] Stesichoro fabulam istam attribuit Aristoteles, narratque Rhetor. 2.

40. *Dominum vehet improbus, &c.*] Sicut victor cervi equus in servitute hominis mansit, sic homo paupertate excussâ mancipium fit cupiditatis & pecuniæ sibi dominantis.

42. *Cui non conveniet sua res.*] Qui opes habebit nimias, ideoque sibi non convenientes, tam ab iis lædetur, quam pes à calceo parum apto.

Ut calceus.] Proverbium est à Græcis derivatum: *Ne supra pedem calceus.*

47. *Imperat aut servit.*] Senec. de Vita Beata: *Divitiæ apud sapientem virum in servitio sunt, apud stultum in imperio.*

48. *Tortum digna sequi, &c.*] Dictio vide-

Hæc

Hæc tibi dictabam post fanum putre Vacunæ;
Excepto quod non simul esses, cætera lætus.

Ego *tibi scribebam ista ponè vetus Vacunæ templum, hilaris* sane *per omnia, nisi quod mecum non sis.*

ANNOTATIONES.

tur ducta à sacris illis saltationibus Romæ fieri consuetis ad restim, cujus principium tenens præsultor funem ducere; alii verò fune duci, aut ductum funem sequi dicebantur. Tit. Liv. lib. 27. *Per manus reste data virgines sonum vocis pulsu pedum modulantes incesserunt.*

49. *Hæc tibi dictabam.*] Puero vèl librario dictabam Epistolam hanc tibi mittendam.

Post fanum putre Vacunæ.] Hæc vacationis Dea, Sabinis pridem culta fuit: unde fanum ejus vetustate & carie detritum ac *putre* dicitur. Ingeniose verò & lepidè se ipse Poeta collocat ad Vacunam, dum vacuus & otiosus scribit ad occupatissimum Fuscum Aristium.

Vacunæ.] Vetustissima hæc Sabinorum Dea, in agro Reatino, sacra etiam habens nemora, ex Plin. lib. 3. cap. 12. aliis dicitur Minerva, aliis Diana, Venus, Ceres. Varro Rer. Divin. lib. 1. ait esse Victoriam, quæ facit vacare à curis. vet. Schol. Porrò Vacunal a Decembri mense celebrabantur à rusticis jam vacuis operum, post collectos fructus. Ovid Fast. 6.

Nunc quoque cum fiunt antiquæ sacra Vacunæ,
Ante Vacunales stantque sedentque focos.

EPISTOLA XI. Ad *BULLATIUM.*

Ad felicitatem parum facit locus.

QUid tibi visa Chios, Bullati, notaque Lesbos? [776]
Quid concinna Samos? quid Crœsi regia Sardis?
Smyrna quid, & Colophon? majora minoráne famâ?
Cunctáne præ campo & Tiberino flumine sordent

O Bullati, quid censes de Chio, & de Lesbo celebratissimâ? quid de Samo nitida? quid de Sardi Crœsi regiâ? quid de Smyrnâ & Colophone? an habent aliquid *majus aut minus famâ? An omnia* videntur *spernenda præ* Martio *campo & fluvio Tiberi?*

ANNOTATIONES.

1. *Quid tibi visa, &c.*] Bullatium clarissimas Asiæ minoris urbes pervagatum compellat Poeta: & quod nosset hanc esse ejus mentem, ut extra Romam vix se beatè vivere existimaret; occasionem sumit afferendi, felicitatem minimè à loco pendere; ac sapientem virum ubique locorum esse beatum posse.

Chios.] Insula maris Ionii: de quâ lib. 3. Od. 19.

Lesbos.] Ægæi maris insula *nota* cùm vino generoso, tum præsertim natalibus Alcæi & Sapphonis: de quibus lib. 1. Od. 17. & 32. item lib. 2. Od. 13.

2. *Samos.*] Insula maris Icarii contra urbem Ephesum; *concinna*, vel ædificiis elegantissimis, vel cœlo temperato, vel cultu præcipuo Junonis. Adde celebritatem è vasis fictilibus, quæ Samia dicuntur: necnon ob Pythagoram illinc oriundum, &c.

Crœsi regia Sardis.] Hæc urbs Lydiæ: regia quondam Crœsi, hodie jacet. *Crœsus* immensis divitiis inclytus, à Cyro subinde victus sensit, quod ante Solon monuerat, rebus humanis haud esse fidendum. Nempe *fortuna vitrea est: cum splendet, frangitur.*

3. *Smyrna.*] Urbs Ioniæ maritima, hodie regionis primaria.

Colophon.] Hæc civitas Smyrnam inter & Ephesum, mari pariter imminet: auro probatissimo celebrata est: dedit etiam locum dictioni isti: *Colophonem imponere*, id est, ultimam operi manum adhibere Inde fluxit, quod cùm exardesceret bellum inter populos quospiam, illud statim conficeretur, ubi primum alteros equitatu suo juvissent Colophonii. Strabo.

Majora minoráne fama.] Suntne urbes istæ superiores an inferiores laudibus, quas illis fama tribuit?

4. *Campo.*] Amœnissimo illo ad Tiberim, exercitationibus Rom. juventutis celeberrimo. Metonym. pro urbe Roma. lib. 1. Od. 8.

Tiberino flumine.] Albula pridem dictus is

An optares aliquam è civitatibus Attali? an Lebedum cupias, maris pertæsus atque itinerum? BULLAT. *Nosti quam Lebedus desertum sit oppidum, plus nempe Gabiis & Fidenis: attamen ego mallem ibi degere, atque immemor propinquorum, iisque contemptus, è terra mare tumidum eminus contemplari.* HORAT. *At nec qui Capuâ Romam pergit, pluviâ & cœno conspurcatus morari* semper *in cauponâ velit; nec qui contraxit frigus, laudat furnos & balnea tanquam præbentia vitam omnino felicem. Neque si te vehemens Auster exagitaverit in aperto mari, ideo vendas navim ultra mare Ægæum.* Certè hominem *sanæ* mentis non plus *juvat Rhodus & clara Mitylene, quàm lacerna*

An venit in votum Attalicis ex urbibus una? [777]
An Lebedum laudas odio maris atque viarum? 6
Scis, Lebedus quam sit Gabiis desertior atque
Fidenis vicus, tamen illic vivere vellem,
Oblitusque meorum, obliviscendus & illis,
Neptunum procul è terra spectare furentem. 10
Sed neque qui Capua Romam petit, imbre lutoque
Adspersus, volet in caupona vivere: nec qui
Frigus collegit, furnos & balnea laudat,
Ut fortunatam plene præstantia vitam.
Nec si te validus jactaverit Auster in alto, 15
Idcirco navem trans Ægæum mare vendas.
Incolumi Rhodos & Mitylene pulchra facit, quod [778]

ANNOTATIONES.

fluvius Romam interluens. Tiberino Albæ rege submerso novam est appellationem sortitus. Lib. 1. Od. 2. Ovid. Fast. 2.

Albula, quem Tiberim mersus Tiberinus in undis Reddidit.

5. *Attalicis ex urbibus una?*] Quædam ex urbibus Asiaticis, quas tenuit rex Attalus. Lib. 2. Od. 1. Lib. 3. Od. 18.

6. *An Lebedum laudas odio maris, &c.*] Adeone per ædet navigationis & peregrinationis, ut in quovis ignobili & deserto vico malis subsistere ac residere, quàm mare aut quodvis iter amplius inire?

Lebedum.] Oppidum Asiæ minoris, ad oram sinûs Ionici: ubi quotannis Scenici ludi celebrabantur in honorem Liberi. Strabo. Non desunt qui vicum esse in Italia maritimum dicant

7. *Scis, Lebedus, &c.*] Responsio est Bullatii *odium* suum *maris & viarum* exhibens. Hæc tamen etiam eraque omni ipsi Horatio tribui possunt.

Gabiis, Fidenis.] Duo hæc oppida Latii in Sabinis posita

10 *Neptunum procul, &c.*] Deum maris, Meton. pro ipso mari. Lucret. Lib. 2.

Suave, mari magno moventibus æquora ventis, E terra magnum alterius spectare laborem.

11. *Sed neque qui Capua, &c.*] Vel se ipse Poëta corrigit: vel Bullatium refellit similitudine conglobatâ. Quasi viator in cauponâ semper diversari velit, qui lutum itinere collectum illic absterserit, madidasque imbre vestes exsiccaverit; atque imbrium lutique odio viam ac patriam nolit repetere.

Capua.] De hac urbe Campaniæ præcipuâ, V. Od. 16. & Lib. 1. Sat. 5.

Romam petit.] Longo itinere.

13. *Furnos & balnea laudat.*] Calida nempe loca.

15. *Auster.*] Ventus meridionalis pluvius admodum & procellosus, Lib. 2. Od. 14.

16. *Idcirco navem trans Æg. &c.*] Velut nunquam rediturus in patriam, satius ducens in regione transmarinâ vitam finire, quam navigationis incommoda & pericula iterum experiri.

Ægæum mare] Lib. 2. Od. 16.

17. *Incolumi Rhodos, &c.*] Vir sapiens ad beatam vitam non magis expetit Rhodum aliasve urbes florentissimas, quam penulam æstate, &c. Vel sensus est: Quamvis jactatus sis Austro & tempestatibus, attamen salvus evasisti: nec te morari debet incolumem Rhodus, &c. Ergo Romam redi quamprimum, dum vales; ubi apud nos jactes & extollas Rhodi pulchritudinem ac Mitylenæ, Samum etiam & Chium, &c.

17. *Rhodos Mitylene.*] Insulæ rebus omnibus felices. Vide lib. 1. Od. 7.

18. *Penula solstitio.*] Pallium densum adversùs imbres & frigus, fervente æstu, Junio mense in solstitio æstivo, cùm sol ultrà non progreditur. Macrob. Somn. Scip. lib. 2. cap. 7. *Constat solem neque sursum ultra Cancrum, neque ultra Capricornum deorsum meare; sed cum ad Tropicorum confinia pervenerit, mox reverti: unde & solstitia vocantur. Et quia æstivus Tropicus temperatæ nostræ terminus est, ideo cum sol ad ipsum finem venerit, facit nobis æstivos calores, de vicino urens sensu majore subjecta.*

Campestre.] Subligaculum aliqui interpretantur: alii tenuiorem vestem, quâ induti juvenes sese in campo Martio exercebant.

Penula

Penula solstitio, campestre nivalibus auris,
Per brumam Tiberis Sextili mense caminus.
Dum licet, & vultum servat fortuna benignum, 20
Romæ laudetur Samos & Chios, & Rhodos absens.
Tu quamcunque Deus tibi fortunaverit horam,
Grata sume manu, nec dulcia differ in annum ;
Ut quocunque loco fueris, vixisse libenter
Te dicas. Nam si ratio & prudentia curas 25
Non locus effusi latè maris arbiter, aufert ; [779]
Cœlum non animum mutant qui trans mare currunt.
Strenua nos exercet inertia, navibus atque
Quadrigis petimus bene vivere quod petis hîc est,
Est Ulubris : animus si te non deficit æquus. 30

in *solstitio* æstivo, *campestre tempestate nivali, Tyberis hyeme, focus mense Augusto. Dum potes, & sors propitiam exhibet faciem, Romæ laudæ Samum & Chium, & Rhodum procul positas. Quodlibet* verò *tempus felix tibi Deus concesserit, grata manu accipe : nec in annum differ lætitiam ; ut quavis in regione degas, te sponte ibi commorari declares. Enimverò si ratio & sapientia, non* autem *situs arcens mare exundans, abigit solicitudines; qui ultra mare navigant cœlum* quidem *mutant, non* verò *animum. Gravis nos tenet socordia. Navibus & equis vitam beatam quærimus.* Atqui *hic est* illud *quod quæris, est Ulubris ; modo tibi pacata mens adfuerit.*

ANNOTATIONES.

19. *Per brumam Tyberis.*] Quasi verò quisquam hyeme cupiat flumen subire, seque in eo lavare, aut natare.

Sextili mense.] Ardente cœlo & Caniculâ. Vide suprà, Epist. 7.

Caminus.] Vox Græca est fornacem significans ἀπὸ τοῦ καύματος, à *calore*. Isidor.

21. *Romæ laudetur Samos, &c.*] Hæc Bullatius: Romæ sim modo ; laudabo sponte Samum, Rhodum, &c. At ad eas urbes & insulas navigare ne mihi contingat in posterum. Vel hæc pariter & quæ sequuntur intellige ab Horatio dicta, quemadmodum explicavi paulò ante.

22. *Tu quamcunque Deus, &c.*] Reponit Horatius : imo quacunque horâ & quocunque loco lætus ac beatus esse potes, si ratio & prudentia duces tibi sint. Vel, interim dum ad nos redeas horis felicibus fruere, ubique lætus esto : & æquo animo quævis accipe.

23. *Nec dulcia differ.*] Lib. 3. Od. 8.

Dona præsentis cape lætus horæ.

26. *Locus effusi latè maris arbiter.*] Urbs quævis ad mare pulcherrima & potentissima portu commoda, navigatione celebris, egregie munita aggeribus, quibus velut ad arbitrium fluctus maris assilientes frangit ac domat.

27. *Cœlum non animum mutant, &c.*] Pythagoras dicebat, non mutatione locorum prudentiam doceri, aut imprudentiam tolli.

28. *Strenua inertia.*] Oxymoron.

Navibus atque Quadrigis.] Gall. *Par mer & par terre :* Item, *A pied & à cheval.*

29. *Quod petis hic est.*] Ne longe quæras quod in promptu est. Si sapis, ubicunque sis, felicitatem præsto habes, vel in quovis angulo & oppidulo maxime obscuro & ignobili ; v. g. Ulubris, in Italiâ ; vel Lebedi in Asiâ.

30. *Ulubris.*] Ulubræ oppidum Latii in Campaniâ prope Velitras, desertum ac vile, hoc unum habens memorabile, quod Augustus Cæsar in eo sit educatus.

Animus si te non deficit æquus.] Plaut. Aulul. *Pol, si est animus æquus tibi, satis habes, qui bene vitam colas.*

EPISTOLA XII. Ad *ICCIUM.*

Tantum dives quisque, quantum rebus utitur.

FRuctibus Agrippæ Siculis ; quos colligis, Icci, [780]

O Icci, si verè potiaris proventibus Agrippæ, quos in Siciliâ percipis, majores

ANNOTATIONES.

1. *Fructibus Agrippæ.*] Ad Iccium hunc est Od. 29. lib. 1. ubi sicut & hîc ejus cupiditas notatur, non sine multo satyrico sale.

Agrippæ.] Is Augusti gener, de quo l. 1. Od. 6.

Siculis.] Sicilia insula Italiæ adjacens, & ab eâ angusto satis freto divisa ; triangularis formæ

Si

tibi opes dare nequit Jupiter, desine conqueri. Nec enim est inops qui rerum habet usum. Si venter, si latus ac pedes commodè sunt, nihil amplius regum divitiæ conferre valent. Si fortè inter edulia *possessa sobrius vesceris oleribus & leguminibus, ita porrò victitabis, ut sors te statim aureo flumine locupletet: seu quoniam pecunia nequit indolem mutare; sive quod omnia infra solam virtutem ponis.* Non est quod *demiremur si Democriti agros & sata depascatur grex* alienus, *dum mens agilis* velut *extra corpus peregrinatur: quandoquidem tu in tantâ*

Si rectè frueris; non est ut copia major
Ab Jove donari possit tibi, tolle querelas.
Pauper enim non est cui rerum suppetit usus.
Si ventri bene, si lateri est, pedibusq; tuis; nil 5
Divitiæ poterunt regales addere majus.
Si forte in medio positorum abstemius herbis
Vivis & urticâ; sic vives protinus, ut te
Confestim liquidus fortunæ rivus inauret: [781]
Vel quia naturam mutare pecunia nescit, 10
Vel quia cuncta putas unâ virtute minora.
Miramur, si Democriti pecus edit agellos
Cultaque, dum peregrè est animus sine corpore velox:
Cùm tu inter scabiem tantam & contagia lucri,

ANNOTATIONES.

est: habet in circuitu plus quam sexcenta passuum milia; omnium maris Mediterranei amplissima censetur; frumenti adeo ferax, ut horreum populi Romani diceretur. Cic. Ver. 4 *Sapiens ille M. Cato penariam cellam Reip. nostræ, nutricem plebis Rom. Siciliam nominavit.*

Quos colligis.] Velut procurator aut coactor ab Agrippa constitutus, ad colligendos fructus ex agris fructuariis, pascuis, vectigalibus. Sunt qui Iccio donatos ab Agrippâ afferant agros. Verum quod ait Poeta, *frueris*, indicat magis usum fructum fuisse concessum, id est, jus utendi fruendique iis quæ Agrippæ erant.

5. *Si ventri bene, &c.*] Si cibus potusque suppetit, si stratum & cubile, si equus, vel potiùs calcei ac indumenta. Hinc volunt quidam Iccium perstringi velut Epicureum. Quin imo paulo post Stoicus fuisse ostenditur, ac rerum sublimium studiosus.

8. *Urtica.*] Plin. lib. 21. cap. 15. *Urtica incipiens nasci vere, non ingrato, multis etiam religioso in cibo est, ad pellendos totius anni morbos.* Vide & Dioscorid. lib. 4. cap. 94. Nihil ad rem *Urtica* pisciculus carnis tenerrimæ, coctu facilis in mari Siculo frequens: de quo Athen. lib. 3.

9. *Rivus inauret.*] Allusio est ad fabulam Midæ Phrygiæ regis, qui cùm stolidè optasset in aurum converti quicquid contrectasset, jamque cibis pariter immutatis fame periret; tandem Bacchi, vel Apollinis, consilio se abluit in Pactolo flumine, quod exinde inauratum pretiosas cœpit arenas volvere. Cicero ad Trebatium scribit: *Malle te puto à Cæsare consuli, quam inaurari.*

10. *Vel quia naturam, &c.*] Liberalior non fit avarus, etsi opibus affluat; nec abundante pecunia cupiditas imminuitur.

11. *Vel quia cuncta putas, &c.*] Satyricè vellicat ejus parsimoniam: quasi oleribus vescatur, præ amore virtutis, & contemptu dapum exquisitarum: cùm sordidâ parcitate & avaritiâ potiùs ducatur.

12. *Miramur si Democriti, &c.*] Adeo mirari non debemus, quod Democritus ita neglexerit patrimonium, unis rebus Philosophicis intentus, ut etiam agros & fruges suas permitteret à vicinorum pecoribus devorari. Tu certe, Icci, mirabilior es, qui quidem augendis opibus sedulo vacas, simul & studio rerum maxime sublimium. Irrisio salsissima.

Democriti.] Abderites iste Philosophus ex atomis constare omnia statuebat; Naturalia, Moralia, Mathematica, omnesque disciplinas liberales callebat. Vixit cum Socrate, circa Olympiadem 80. consenuit verò ad annum ætatis 109. Plinius eum vocat, *Sagacissimum ac vitæ utilissimum.* Cicero passim laudat. 1. de Nat. D. n. 121. *Democritus vir magnus in primis, cujus fontibus hortulos suos Epicurus irrigavit.* N. 69. ait, *Esse corpuscula quædam lævia, alia aspera; rotunda alia, partim angulata: curvata quædam & velut adunca: & ex his effectum esse cœlum atque terras, nulla cogente natura, sed concursu quodam fortuito.* 4. Acad. Qu. 56. *Ex individuis omnia gigni affirmat*; & n. 121. *Asperis & levibus, hamatis uncinatisque corporibus concreta hæc esse, &c.*

13. *Dum peregrè est animus.*] Dum mens extra corpus veluti peregrinata naturæ arcana scrutatur: adeoque non advertit quæ circa se gerantur. Cic. pro Milone. *An vero tu solus ignoras? tu hospes in hac urbe versaris? tuæ peregrinantur aures?*

14. *Scabiem.*] Avaritiam instar scabiei adhærescentem, serpentem, mordentem.

Nil

Nil parvum ſapias ; & adhuc ſublimia cures :
Quæ mare compeſcant cauſæ ; quid temperet annum : 16
Stellæ ſponte ſua, juſſæne vagentur & errent ; [782]
Quid premat obſcurum Lunæ ; quid proferat orbem ;
Quid velit & poſſit rerum concordia diſcors ;
Empedocles, an Stertinii deliret acumen ? 20
Verum ſeu piſces, ſeu porrum & cæpe trucidas,
Utere Pompeio Groſpho ; & ſi quid petet ultro
Defer, nil Groſphus niſi verum orabit & æquum, [783]
Vilis amicorum eſt annona, bonis ubi quid deeſt.
Ne tamen ignores quo ſit Romana loco, res, 25

prurigine & lue quæſtus, nihil abjectum cogites, atque excelſa mediteris: putâ, quæ cauſæ cohibeant mare: quid tempora componat: an ſidera per ſe, an imperata errent ac diſcurrant: quid Lunam faciat abſque lumine, quid lumen ejus *producat: quid valeat efficiatque diſſentiens rerum conſenſio: utrum Empedocles, an Stertinii ſubtilitas aberret. At ſive piſces, ſive porrum aut cæpe occidis,* familiariter *adhibe Pompeium Groſphum: ac ſi aliquid rogarit, ſponte dona. Nihil Groſphus petet niſi rectum & juſtum. Vilis eſt amicorum proventus, quando bonis quidpiam deeſt. Ne autem neſcias quo ſtatu ſit Reſpublica,*

ANNOTATIONES.

16. *Quæ mare compeſcant cauſæ.*] Ne terram obruat, cum eâ ſit altius. Propert. lib. 3. Eleg. 4.

Curve ſuos fines altum non exeat æquor?

Quid temperet annum.] Quid varias temporum faciat commutationes ac vices, quatuor anni tempeſtates, ver, æſtatem, autumnum, hyemem.

17. *Stellæ ſponte ſua juſſæne vagentur, &c.*] An motu proprio, an juſſu & impulſu externo. Virgil. Æn. 9. v. 21. *Palantes cœlo ſtellas* dicit. Plin. lib. 2. de his multa, cap. 6. *Septem ſidera ab inceſſu vocamus errantia,* inquit, *cum errent nulla minus illis, &c.*

18. *Quid premat obſcurum Lunæ, &c.*] Quid Lunam creſcere ac decreſcere menſibus ſingulis efficiat? Plin. mox. cit. lib. cap. 9. *Omnium admirationem vincit Lunæ ſidus terris familiariſſimum. Multiformi hæc ambage torſit ingenia contemplantium, & proximum ignorari maxime ſidus indignantium: creſcens ſemper aut ſeneſcens: & modo curvata in cornua, modò æqua portione diviſa, modo ſinuata: . . . . . . Immerſa orbe pleno ac repente nulla: aliàs pernox, aliàs ſera, &c.*

19. *Quid velit & poſſit rerum concordia diſcors.*] Quomodo elementa quatuor inter ſe pugnantia concinnam tamen mundi compagem reſque omnes conſtituant, perinde ac ſi virtutes non contrarias haberent. Lactant lib. 2. cap. 10. *Diſcordi concordiâ mundum conſtare* dicit. Ovid. Metamorph. 1. cap. 8.

Quippe ubi temperiem ſumpſere humorque calorque,
Concipiunt: & ab his oriuntur cuncta duobus.
Cumque ſit ignis aquæ pugnax; vapor humidus omnes
Res creat: & diſcors concordia fœtibus apta eſt.

20. *Empedocles, an Stertinii deliret acumen.*] Empedocles ſanè haud cum Stertinio comparandus, præterquàm quod (ut eſt in Epiſt. ad Piſones, v. 464.)

. . . . Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Ætnam
Inſiluit.

Quâ certè unâ veſaniâ æquavit aut ſuperavit ſtultitiam multiplicem Stertinii abundè ventilatam. l. 2. Sat. 3. Præterea verò id habent ſimile, quod ut Stertinius ducentos ac viginti libros Stoicorum verſibus Latinis deſcripſit, ita Empedocles Pythagorea acuto magis quàm utile carmine complexus eſt: ac ſic nimirum uterque Philoſophiam obſcuriorem reddidit; fatuoque ſe labore pariter maceravit. De Empedocle iterùm dicemus ad locum mox cit. Epiſt. ad Piſones.

21. *Seu piſces, ſeu porrum, &c.*] Seu laute, ſeu frugaliter victitas. Vel, ſeu Pythagoreus es ſobriuſque, & ab omni animalium carne abſtines, leguminibus autem veſci amas: ſeu more Epicureorum piſces ac dapes exquiſitas ſectaris. In deliciis piſces habitos patet ex dictis lib. 2. Sat 4.

22. *Utere Pompeio Groſpho.*] In contubernium tuum ac familiaritatem adhibe PompeiumGroſphum, Equitem Rom. e Siciliâ oriundum. Hunc Horatii fuiſſe amicum, tum ex hoc loco innoteſcit, cum ex Ode 16. lib. 2.

24. *Vilis amicorum eſt annona, &c.*] Parvo conſtant amici, cùm boni viri non omnino ſunt divites, hos enim vili pretio comparabis tibique adjunges, videlicet haud ita difficiles, ſed officioſos; haud in petendo importunos, ſed verecundos. At contra opulentos, quippe ut plurimum arrogantes ac ſuperbos; demereri ſibique conciliare non ita facile eſt. Paſſeratius legit: *Bonis ubi quid des:* Senſu non valde abſimili. Plaut. Trinumm. *Cariſſimam probo-*

Cantaber

Cantabri ab Agrippâ, Armenii a Claudio Nerone subacti sunt. Phraates supplex subdidit se legibus ac potestati Cæsaris. Abundantia pleno cornu fruges Italiæ profudit.

Cantaber Agrippæ, Claudî virtute Neronis
Armenius cecidit. Jus imperiumque Phraates
Cæsaris accepit genibus minor. Aurea fruges
Italiæ pleno diffudit copia cornu.

ANNOTATIONES.

rum esse annonam, ait, *improborum verò proventum multò uberrimum.*

26. *Cantaber Agrippæ, &c.*] Ex his innuitur scripta hæc Epistola Augusto sextùm consule, anno imperii ejus decimo sexto, qui fuit insignitus triplici ejus victoriâ, Cantabricâ, Armenicâ, Parthicâ. Georg. Fabric. Anno U. C. circiter 733. Cantabros à L. Æmilio jam ante debilitatos victosque, at rursum bellum moventes Agrippa subegit. Eodem tempore Tiberius in Armeniam profectus regnum Tigrani restituit: Parthi demum his perculsi amicitiam Augusti petiverunt: Phraatesq; regnum suum recuperavit.

Cantaber.] De Cantabris lib. 2. Od. 6. lib. 3. Od. 8. lib. 4. Od. 14.

Agrippæ.] Vide citat. mox lib. 2. Od. 6.

Claudi virtute Neronis Armenius cecidit.] Sueton. Tiber. cap. 9. *Stipendia primâ expeditione Cantabricâ Tribunus militum fecit. Deinde ducto ad Orientem exercitu, regnum Armeniæ Tigrani restituit, ac pro tribunali diadema imposuit. Recepit & signa, quæ M. Crasso ademerant Parthi.* De Claud. Nerone supra Epist. 3 & 9. De Armenia lib. 2. Od. 9.

27. *Phraates.*] Persarum rex & Parthorum Vide lib. 2. Od. 2.

28. *Genibus minor.*] Supplicans apud Augustum Cæsarem. Plin. 11. cap. 25. ita scribit: *Hominis genibus quædam inest religio, observatione gentium. Hæc supplices attingunt ad hæc manus tendunt: hæc ut aras adorant fortasse quia inest iis vitalitas.* Virgil. Æn. 3 v. 607.

. . . *Genua amplexus genibusque volutans Hærebat.*

Quem in locum Servius, *Genua*, inquit, *misericordiæ consecrata, ut aures memoriæ, frons genio, dextra fidei.*

Aurea fruges, &c.] Abundans est frugum annona & proventus in totâ Italiâ.

29. *Pleno copia cornu.*] Vide lib. 1. Od. 17.

EPISTOLA XIII. Ad *VINNIUM ASELLAM.*

Docet quâ ratione libros Augusto decenter offerat.

Quemadmodum non semel nec paucis admonui te discedentem, ô Vinni; offeres Cæsari libros meos *sigillo clausos, si* quidem bene

Ut proficiscentem docui te sæpe, diuque, [784]
Augusto reddes signata volumina, Vinni;
Si validus, si lætus erit, si denique poscet:

ANNOTATIONES.

1. *Ut proficiscentem.*] Scripto iterat Horatius mandata verbo ante commissa Vinnio suo vel ministro vel familiari. Ruri tum fuisse illum intelligimus.

Sæpe, diuque.] Nempe, ut ad Brutum lib. 2. Epist. 16. scribit Cicero, *Permagni interest, quo tempore Epistola reddatur. Nam quemadmodum qui ad nos intempestive adeunt, molesti sæpe sunt; sic epistolæ offendunt non loco redditæ.*

2. *Signata volumina.*] Æquum est enim ut primo rei missæ aspectu fruatur ille, ad quem mittitur, præsertim si vir sit primarius. Quod si quis præripiet, aut per incuriam improbitatemve librarii vel tabellarii interciperet, munus vile & vilium iri censendum.

Volumina.] Gall. *Un Rouleau de Papier.* Angl A Roll of Paper or Parchment.

Vinni.] Is C. Vinnius Fronto dicitur vet Comment.

3. *Si validus, si lætus erit.*] Cicer. mox cit *Præcepi ei, quem ad te misi, ut tempus observare epistolæ tibi reddendæ . . . . utrum cum solicitudinis aliquid haberes, an cùm ab omni molestia vacuus esses.* Noster lib. 2. Sat. 1. v. 18.

. . . *Nisi dextro tempore, Flacci Verba per attentam non ibunt Cæsaris aurem.*

Si denique poscet.] Hinc apparet expetita ab Augusto fuisse ea carmina, quæ Horatius per Vinnium mittebat. Itaque mandat Vinnio, ut sistat se decenter coram Principe, expectetqu

Ne

Ne studio nostri pecces; odiumque libellis
Sedulus importes, operâ vehemente minister. 5
Si te fortè meæ gravis uret sarcina chartæ;
Abjicito potiùs, quam quo perferre juberis, [785]
Clitellas ferus impingas, Asinæque paternum
Cognomen vertas in risum, & fabula fias.
Viribus utêris per clivos, flumina, lamas. 10
Victor propositi simul ac perveneris illuc,
Sic positum servabis onus: ne fortè sub alâ
Fasciculum portes librorum, ut rusticus agnum;
Ut vinosa glomos furtivæ Pyrrhia lanæ:
Ut cum pileolo soleas conviva tribulis. 15
Ne vulgo narres te sudavisse ferendo
Carmina, quæ possunt oculos aurésque morari
Cæsaris, oratus multâ prece, nitere porrò. [786]
Vade, vale: cave ne titubes, mandataq; frangas.

valeat, si hilari sit animo: *tandem si petat.* Cave ne *erres per* [nimium] *erga* [nos] *affectum*; *atque* [ne] *vidiam scriptis* nostris *con*[flares] *nimiâ sedulitate* [& officiosiore] *studio. Quod si* [lab]*orum meorum* [o]*nus tibi* [gravis] *fiat*; *projice* [magis], *quam rusticè pro*[ji]*das* [sarcinam illuc], *quo* [portare imperat]; sic [ne] *patris tui Asinæ cognomen* [traducas in ludibrium], *& fabula fias. Contende per colles, fluv*[ios], *lacun*[as]. *Cu*[m] autem *eò deveneris feliciter, quò tendis, hunc in modum fasciculum pones*: [ne sub] *brachio codices meos deferas, ut agrestis agnum*, [ut] *bibax Pyrrhia sphæras lanæ furto ablatæ, ut plerumque conviva soleas ac pileum.* Prætereà *ne obvio cuique effutias, te magno labore portasse carmina oculos & aures Augusti oblectare idonea. Etiam atque etiam rogatus perge ultra. Ito, vale: ne vacilles aut præceptorum* quidquam *prætermittas.*

ANNOTATIONES.

[p]aulùm dum suo nomine salutatus Cæsar ultrò [q]uærat, num ab eo sint delata, quæ po[p]oscerat

4. *Ne studio nostri pecces*, &c.] Quisquis vel non [o]pportune, vel inepte rem molitur, peccat. Pin[d]arus egregie ὁ δὲ καιρὸς παντὸς ἔχει κορυ[φ]άν: *opportunitas omnis rei summam, caput, [p]erfectionem continet.* Pyth. Od. 9.

6. *Si te fortè gravis*, &c.] Nihil age omninò, [p]otiùs quàm temerè & inconsideratè quidquam [a]gas coram augustissimo Imperatore. Cave ne [o]blatum manus parùm decorè tradas; aut [s]to[li]dè festinando, aut præpropere mandatis per[f]unctum esse cupiendo.

8. *Clitellas.*] Thecas librorum. Alludit ad Asinæ cognomen, ut & in sequentibus.

Ferus.] Præceps, inurbanus, stupidus.

Impingas.] Solent asini grave molestumque [s]ibi onus excutere, & in terram impingere.

Asinæque paternum, &c.] Pater Vinnii *Asina*, [h]inc *Asellæ* cognomen habebat.

10. *Viribus utêris per clivos.*] Viriliter ac strenuè [a]scendes superabisque ardua loca urbis septem [c]ollibus inædificatæ, ut ad ædes Augusti perve[n]ias in monte Palatino constitutas.

Lamas.] Fluvii fossas, vel majores lacunas [a]quam pluviam continentes, ἀπὸ τῆ λαμῆ, [q]uæ vorago viarum est, seu fossæ fluviorum. Hinc quoque dictæ sunt lamiæ puerorum vora[t]rices. Hæc vet. Interp. Alii tamen aliter, de [q]uibus Ennius,

Silvarum saltus, latebras, lamasque lutosas.

11. *Victor propositi simul ac*, &c.] Cum propositum finem adeptus eris, ac perveneris ad Augusti palatium.

12. *Sic positum servabis onus*, &c.] Decenti aptoque gestu libros defer in manibus, non autem sub brachio.

Pyrrhia.] Nomen est ancillæ, in fabula quadam Titinii: quæ furata lanæ glomos ita gestavit, ut deprehensa sit. Ita vet. Schol.

15. *Ut cum pileolo soleas.*] Ut vicinus ex eadem tribu ad cœnam invitatus pileolum ac soleas portat, indeque reportat, nempe tenens sub axillâ. Ex isto loco patet, pileolum habuisse veteres conviviis proprium ac peculiarem: qualem etiamnum plerique nostrates interdum assumunt inter epulandum, velut aptiorem, leviorem, commodiorem. *Angl.* A Fuddling-Cap. De soleis dixi ad Sat. 8. lib. 2.

18. *Oratus multâ prece, nitere porrò.*] A me toties rogatus, ô Vinni, diligenter ac sedulò exequere & perfice quod præcepi. Alii sic: Etsi fortè curiosus quispiam oret te percuncteturque, quid rei sit propter quam veneris; ne immorare, ne obsequere, imo ibi quamprimùm.

19. *Cave ne titubes*, &c.] Constanter age: quæcunque verò docui te sæpe verbo, & nunc scripto hoc, accurate observa.

EPISTOLA XIV. Ad *VILLICUM SUUM.*

Illum reprehendit, quod habitationem urbis desideret.

O Procurator nemorum & prædii me mihi restituentis, quod tu spernis quinq; licet *familiis habitatum, & probos quinq; senes Bariam mittere consuetum ; contendamus utrum ego diligentius ex animo* meo *vepres evellam, an tu ex agro ;* atque *utrum plus valeat Horatius, an ejus predium. Me* Romæ *detinet caritas & amor Lamiæ fratrem desiderantis, &* sic eum morte *præreptum dolentis*, ut *nihil solatii admittat ; attamen eò me impellit mens & animus, & optat frangere repagula spatiari impedientia. Ego felicem appello degentem ruri* ; *tu* contrà *in urbe commorantem. Scilicet qui alienam conditionem cupit, propriam odit.*

VIllice silvarum, & mihi me reddentis agelli,
Quem tu fastidis, habitatum quinque focis, &
Quinque bonos solitum Bariam dimittere patres ;
Certemus, spinas animone ego fortius, an tu [787]
Evellas agro : & melior sit Horatius, an res 5
Me quamvis Lamiæ pietas & cura moratur
Fratrem mœrentis, rapto de fratre dolentis
Insolabiliter : tamen istuc mens animusque
Fert, & amat spatiis obstantia rumpere claustra.
Rure ego viventem, tu ducis in urbe beatum. 10
Cui placet alterius, sui nimirùm est odio sors.

ANNOTATIONES.

1. *Villice silvarum*, &c.] Hujus Epistolæ argumentum convenit cum septima & decima, at diverse tractatur

Villice.] Villæ custos, aliisque servis sibi substitutis agrorum colendorum opus dispensans. Varro lib. 1. de Re Rust. cap. 11. *Villicus agri colendi causà constitutus ; appellatusque à villa, quòd ab eo in eam convehuntur fructus, & evehuntur cum veneunt.*

Mihi me reddentis.] Urbanæ scilicet occupationes me mihi præripiunt, inquit Poëta: at mihi me reddit ruris solitudo, otium, tranquillitas; ubi memetipso frui videor, ac meus esse, nam Romæ sum Mæcenatis & amicorum. Vide suprà Epist. 7

Agelli.] Is situs erat ultra Tibur, ad octavum ab urbe lapidem in via Valeriâ. Posteà Epist. 16.

2. *Habitatum quinque focis.*] Amplum satis & sufficientem ad habitationem quinque familiarum, servilium nempe.

3. *Quinque bonos solitum*, &c.] Bonos homines ætatis provectæ, quinque familiarum capita ; servos frugi, qui Bariam mittebantur ad nundinas ; venalesque fructus eò convehebant. Varro antè cit Alii interpretantur homines grandes natu mitti solitos ad lites in Bariâ dirimendas : imò & Senatores Romam interdum accitos. Verùm auscultandus magis Theod. Marcilius sic scribens in hunc Horatii locum : *Non injucunda stultitia est narrantium hic de quinque Senatoribus, & quasi Patribus conscriptis, qui ex Horatii agello Bariam venientes de summa Sabinorum Rep. deliberent.*

Bariam.] Al. *Variam*, oppidum Sabinorum ad fluvium Anienem.

4. *Certemus spinas*, &c.] Videamus an tu diligentiùs agrum colas, an ego animum, utrum ego studiosiùs curas mentem pungentes resecem, quàm tu vepres herbasque inutiles noxiasque ex agro avellas.

5. *Melior sit Horatius, an res.*] Ego certè melior, inquit Horatius, quia memet excolere studeo : res verò deterior, quia parùm curas & colis, ô villice, quam fastidis.

6. *Me quamvis Lamiæ*, &c.] Quanquam ego Romæ detineor, & validissimo amoris in Lamiam vinculo constringor ; mens mea tamen quærit evadere, perpetuoq; tendit rus & in villam.

Lamiæ pietas.] Vide lib. 3. Od. 17.

8. *Istuc.*] In agrum meum Sabinum, unde tu in urbem redire perperàm cupis.

9. *Amat spatiis obstantia*, &c.] Hinc sæpiùs impedimenta quælibet excutio, frango, transilio; ut libertate, otio, meque ipso fruar apud villam meam ; ac spatier tantillùm, animumque reficiam urbani tumultûs pertæsum.

Claustra.] Metaph. à circo, in quo certis claustris detinebantur equi, donec liceret signo dato apertoque stadio decurrere.

Stultus

Stultus uterq; locum immeritum causatur iniquè.
In culpa est animus, qui se non effugit unquam.
Tu mediastinus tacita prece rure petebas: [788]
Nunc urbem, & ludos, & balnea villicus optas. 15
Me constare mihi scis; & discedere tristem,
Quandocunque trahunt invisa negotia Romam.
Non eadem miramur: eo disconvenit inter
Meque & te, nam quæ deserta & inhospita tesqua
Credis, amœna vocat mecum qui sentit; & odit 20
Quæ tu pulcra vocas: fornix tibi & uncta popina
Incutiunt urbis desiderium, video; & quod
Angulus iste feret piper & thus ocyus uvâ:
Nec vicina subest, vinum præbere taberna
Quæ possit tibi: nec meretrix tibicina, cujus 25
Ad strepitum salias terræ gravis, & tamen urges
Jam pridem non tacta ligonibus arva, bovemque
Disjunctum curas, & strictis frondibus exples.
Addit opus pigro rivus, si decidit imber 29
Multa mole docendus aprico parcere prato. [789]
Nunc age, quid nostrum concentum dividat, audi.
Quem tenues decuere togæ nitidique capilli;
Quem scis immunem Cynaræ placuisse rapaci,

Fatuus uterq; improbè criminatur locum innoxium. Imò *accusandus est animus, qui se nunquam deserit. Tu vile mancipium secretis votis rus exoptabas: jam* verò *procurans villam expetis civitatem & spectacula, & balnea. Me constantem esse nosti, ac mœstum abire, quoties molestæ negotia Romam revocant. Haud iisdem* rebus *delectamur: hinc ego tuque dissentimus. Etenim quæ deserta, aspera & inhabitabilia* loca *vocas, ea grata putat quisquis mecum sentit; & aversatur quæ tu jucunda existimas. Tibi ganea & lauta popina injiciunt cupiditatem urbis, scio; & quod hic agellus producet thus & piper citius* quàm *uvas: nec prope adest taberna, quæ vinum tibi suppeditet; neque meretrix tibicina, cujus ad cantum saltes terram graviter* pulsans: *ac nihilominus exerces agros dudum incultos; & curas bovem otiosum, saturasq; foliis decussis. Porrò desidis laborem auget rivus, si pluvia decidat, constipato aggere prohibendus ne expositum devastet pratum. Disce modo quid consentire nos impediat.* Me *quem* olim *subtiles vestes & crines uncti delectavere, quem nosti absque muneribus fuisse dilectum Cynaræ avaræ,*

ANNOTATIONES.

12. *Locum immeritum causatur iniquè.*] Nec enim locus animi est causa inquieti: sed ipse animus parùm sanus haud quiescit ubi maximè quietus esse deberet.

13. *Qui se non effugit.*] Adeoque secum defert semper fomitem perturbationum, quocunque migret, & quamvis loca mutet. Vide lib. 2. Od. 16. v. 20.

14. *Mediastinus.*] Servus in *medio stans* ad vilissima quæque ministeria paratus. Quod mox dicitur *optare balnea*, favet iis qui *mediastinum* appellari volunt, quòd *mediis* in balneis, seu in *medio* lavantium *stet* ad quæque servitia promptus, quanquam illud *stinus* mera videtur esse productio vocis, ut in *clandestinus*.

19. *Tesqua.*] Loca semota, edita, aspera, agrestia, inculta, suo situ ac silentio horrorem sacrum incutientia; hincque peragendis mysteriis vel captandis auguriis apta & consecrata. Proinde quidam scribunt *tesca*, quasi *tuesca*, à tuendis sacris. Varro 6. de Ling. Lat. Fest. loca densam umbram facientia esse *tesqua* ait Scalig.

23. *Angulus iste.*] Exiguus iste meus ager Sabinus.

Feret piper, &c.] Adunaton.

25. *Meretrix tibicina.*] Ut plurimùm tibicinas fuisse meretrices alibi notavimus.

26. *Terræ gravis.*] Saltatione seu tripudiatione rudi, agresti, rusticâ, inconcinnâ. Vide lib. 3. Od. 18.

Et tamen urges.] Ironicè, negligebat enim villicus iste fastidiosus hæc quæ hîc enumerantur sane ad villæ procurationem facienda.

28. *Disjunctum.*] Jugo solutum, ab altero bove compare suo dejunctum.

29. *Addit opus pigro rivus, &c.*] Longè profectò major est opera laborque in moliendo novo aggere per torrentem aquam destructo, quàm fuisset in vetere muniendo ac constipando. Quod si facere pigeat, rivus imbribus repentinis auctus eluvione suâ & exundatione proximum pratum devastabit.

32. *Tenues togæ*, &c.] Juvenili ætati convenientes.

33. *Cynaræ.*] De eâ lib. 3. Od. 13. & lib. 4. Od. 1.

Rapaci.] Quasi vorago est meretrix, ut dictum est in Sat. 2. lib. 1.

& à meridie Falernum potasse; delectat modò *frugalis cœna, & somnus in gramine juxta rivum. Neque* verò jam *pudet nugatum fuisse, sed nugas non abdicare. Ibi mea bona invidis oculis nemo diminuit, nec secretis inimicitiis & dicteriis depravat. Vicini* autem *approbant versantem glebas & lapides. Tu cum mancipiis urbana diaria comedere expetis, his adjungi vehementer exoptas.* Atqui *versutus calo tibi invidet usum lignorum & pecudum & hortuli.* Sic	Quem bibulum liquidi mediâ de luce Falerni; Cœna brevis juvat, & prope rivum somnus in herbâ: 35 Nec lusisse pudet; sed non incidere ludum. Non istic obliquo oculo mea commoda quisquam Limat, non odio obscuro morsuque venenat. Rident vicini glebas & saxa moventem. Cum servis urbana diaria rodere mavis, 40 Horum tu in numerum voto ruis. Invidet usum Lignorū, & pecoris tibi calo argutus & horti. [790] Optat ephippia bos piger: optat arare caballus. *Quam* scit uterq; libens, censebo, exerceat artem.

bos iners ephippia, equus aratrum desiderat. Ego verò *edicam*, ut *quisque ultrò colat artem quam novit.*

ANNOTATIONES.

34. *Quem bibulum*, &c.] Quem optimi vini appetentem scis intemperanter compotasse à meridie in multam noctem. Luxuriosi hoc faciebant, contra sobrii non ante horam tertiam, aut etiam seriùs cœnam adibant.

36. *Non incidere ludum.*] Finis enim aliquando ponendus insaniæ juvenili. Juvenal. Sat. 8. v. 165.

. . . *breve sit quod turpiter audes.*

37. *Non istic obliquo.*] Rure in Sabinis nemo mihi invidet, aut maledicit, aut nocere conatur. Imò vicini gaudent cernentes me tractantem rustica instrumenta, ligone moventem cespites, protrudentem saxa, &c.

40. *Cum servis urbana*, &c.] Tu abundanti victu dudum potitus, quasi magister in villâ meâ aliis servis imperans, honestæ hujus præfecturæ jam pertæsus, optas Romæ esse, ibique tenuiter victitare è dimenso in quamque diem cibo, qualis in urbe servis attribui solet. Vide J. Lips. Elect. lib. 2. cap. 15. Cæl. Rhodig. liq. 7. cap. 31. & lib. 25. cap. 17. & seq.

41. *Invidet usum Lignorum*, &c.] Tu servis urbanis ascribi & annumerari gestis. Contra urbanus *calo*, qui foras it lignatum, &c. *tibi invidet usum* & facilitatem habendi ligna, pecudes, olera. Adeoque alienam quisque conditionem diligit, suam odit: quia suæ persentit incommoda; non autem aliena.

42. *Calo.*] Græci lignum κᾶλον dicunt: hinc servus lignis quærendis & subministrandis deputatus, dictus *calo*, quasi *lignarius* seu lignator, quo præcipuè vocabulo intelligi solet militum servus, iis præbens & portans ligna seu ligneas clavas. Fest. Pomp. Non. Marcel. Latinam verò assignat originem Servius, in Æneid. 7. ita scribens: *Calas dicebant majores nostri fustes quos portabant sequentes dominos ad bellum: unde & calones dicti.* Lucil. *Scinde puer calam, ut caleas*; id est, serve, frange fustem, seu lignum, fac focum, accende ignem.

43. *Optat ephippia bos.*] Proverb. in eos qui sui muneris officia & onus impatienter ferunt, aliena verò temere appetunt.

Ephippia.] Ἐφίππιον, stratum sive sella equi, apud Xenophontem.

44 *Quam scit uterque*, &c.] Quæ cùm ita sint, & cum suo quemque muneri incumbere expediat, villicus rus colat: calo maneat in urbe, &c. Cic. Tusc. 1. n. 41. *Bene Græcorum proverbio dicitur*;

Quam quisque norit artem, in hâc se exerceat.

EPI-

EPISTOLA XV. Ad *NUMONIUM VALAM.*

Percunctatur de Veliâ & Salerno, deque rebus ad jucundè vivendum idoneis.

QUÆ sit hyems Veliæ, quod cœlum, Vala, Salerni, [791]
Quorum hominum regio, & qualis via (nam mihi Bajas
Musa supervacuas Antonius, & tamen illis
Me facit invisum, gelidâ cum perluor undâ
Per medium frigus. Sanè myrteta relinqui, 5
Dictaque cessantem nervis elidere morbum [792]
Sulfura contemni, vicus gemit, invidus ægris,
Qui caput & stomachum supponere fontibus audent

O Vala, tuum est nobis perscribere, nostrum verò tibi credere perscribenti; *qualis sit hyems apud Veliam, qualis aër apud Salernum: quales homines utriusque regionis; & quæ via (Etenim Antonius Musa Bajas haud mihi utiles* esse dicit; *me verò illis efficit odiosum, quando frigidâ aquâ perfundor rigente frigore. Certè deseri myrteta, & posthaberi* aquas *sulfuratas existimatas sanare morbum nervos præpedientem, dolet oppidum invidens ægrotis, qui non verentur caput & pectus subjicere aquis*

ANNOTATIONES.

1. *Quæ sit hyems, &c.*] Consilio medici profecturus Veliam & Salernum Horatius, lippitudinis curandæ causa; significat quærere se pariter salubritatem atque delicias.

Veliæ.] Lucaniæ oppidum est maritimum, olim *Helia*, Plin. lib. 3. cap. 5. Virg. Æneid. 6.
. . . . . . *portusque require Velinos.*
Vide Gell. lib. 10. cap. 16.

Quod cœlum.] Interrogat quæ sit temperies aëris, & quæ hyemis asperitas illic, ubi hyematurus erat.

Vala.] Is dicebatur C. Numonius Vala, aut Vaala.

Salerni.] Urbs est Lucaniæ, ad Tyrrheni maris littus, dicta à copiâ salis: portum satis capacem etiamnum ostendit.

2. *Bajas.*] Vide lib. 2. Od. 18.

3. *Musa.*] Antonius Musa medicâ arte clarus, ex quo Augustum ancipiti morbo laborantem sanaverat; ab eo non tantùm ingenti pecuniâ donatus, sed & statuâ juxta signum Æsculapii erectâ: nec non ipsi quamvis liberto, imo & quibuscunque medendi artem professis concesso jure annuli aurei. Dio. lib. 53. Sueton. Octav. cap. 59. & 81.

Supervacuas.] Acrioris pituitæ in oculos defluxu vehementer affectus Poeta noster solebat proficisci Bajas ad lavacra calida: verùm Ant. Musa contrariis utendum remediis auctor fuit, jussitque ablutiones quærere frigidas, quibus defluens humor retunderetur. Pari scilicet modo Augustum calidis frustra usum ille frigidis curaverat. Plin. lib. 29. cap. 1. *Antonius Musa Augustum contrariâ medicinâ gravi periculo exemerat.* Sueton. cit. cap. 81. Octav. *Distillationibus jecinore vitiato ad desperationem redactus, contrariam & ancipitem rationem medendi necessariò subiit: quia calida fomenta non proderant, frigidis curari coactus, auctore Antonio Musâ.*

5. *Myrteta.*] Amœna loca myrtis consita apud Bajas.

6. *Dictaque cessantem nervis elidere morbum Sulfura.*] Sulfuratas aquas ibidem scaturientes non longè ab Averno lacu, quibus curari dicitur morbus articularis, *cessare* faciens *nervos*, id est, præpediens usum & motum articulorum atque nervorum.

7. *Vicus gemit.*] Bajani indignantur contemni suos fontes toto orbe celebres, suasque myrtos relinqui. Plin. lib. 31. cap. 2. *Emicant benignè & passim in plurimis terris aquæ alibi calidæ, alibi frigidæ, alibi unctæ . . . . alibi tepidæ, auxiliæ morborum conferentes . . . . nunquam tamen largius quam in Bajano sinu, nec pluribus auxiliandi generibus; aliæ sulphuris, aliæ aluminis, aliæ salis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullæ etiam acidâ salsâve misturâ . . . . nervis prosunt, pedibusque. &c.*

8. *Qui caput & stomachum supponere.*] Ex ægris enim alii medicantes illas aquas bibunt, alii in iis lavantur, alii partes affectas, v. g. caput, ventriculum, renes, stillicidiis aquam ejusmodi affundentibus supponunt unâ horâ per dies aliquot.

Clusinis, perguntque Gabios & in frigidas regiones. Itaque *locum mutare oportet equumq; agere ultra diversoria cognita. Quo pergis? haud Cumas vel Bajas contendo: inquiet iracundus eques frenum ad lævam* torquens, *(verumenim auricula est in ore frenato equi.) Uter populos majore tritici abundantia nutriatur; an pluvias collectas potent, an aquas dulces è fontibus perpetuò manantibus. Etenim sperno vina istius regionis.* In *villâ* quidem *meâ quodlibet valeo tolerare ac sustinere. at cum deveni ad mare, desidero vinum generosum ac lene, quod pellat solicitudines, quod in venas fluens ingentem fiduciam meæ menti conferat, quod verba suppeditet, quod me juvenem gratum reddat Lucanæ meretrici. Utra regio plures lepores, utra apros alat; utrum mare meliores pisces & echinos habeat: ut illinc domum redire queam obesus & Phæax.*

Clusinis, Gabiosque petunt & frigida rura,
Mutandus locus est, & diversoria nota 10
Præteragendus equus: quo tendis? non mihi Cumas
Est iter, aut Bajas; læva stomachosus habenâ
Dicet eques, (sed equi frenato est auris in ore)
Major utrum populum frumenti copia pascat [793]
Collectosne bibant imbres, puteosne perennes 15
Dulcis aquæ, nam vina nihil moror illius oræ.
Rure meo possum quidvis perferre patique:
Ad mare cum veni, generosum & lene requiro;
Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
In venas animumque meum, quod verbo ministret,
Quod me Lucanæ juvenem commendet amicæ 21
Tractus uter plures lepores, uter educet apros:
Utra magis pisces & echinos æquora celent;
Pinguis ut inde domum possim Phæaxque reverti:
Scribere te nobis, tibi nos accredere par est. 25

ANNOTATIONES.

Fontibus Clusinis, &c.] Aquis frigida ad Clusium Etruriæ oppidum

9. *Gabiosque petunt.*] Urbs ista Latii in viâ Prænestinâ fere mediâ Romam inter & Præneste. Virgil. Æneid 7.

. . . . quique arva Gabinæ
Junonis gelidumque Anienem, & roscida rivis.

Illic verò salubres aquas fuisse, testatur Strabo lib. 5. *Per hanc planitiem Anio decurrit, & aquæ frigidæ dictæ Albulæ multis e fontibus manant varios ad morbos tum bibentibus salutares, tum sedentibus in eis.*

10. *Mutandus locus est.*] Jubente medico relinquendæ sunt Bajanæ deliciæ; pergendumque Veliam aut Salernum; ut lippientibus oculis mederi possim. Plin. cit. lib. 31. cap. 2. *Capiti, auribusque privatim medentur, oculis verò Ciceronianæ aquæ . . . . . In Ænaria insulâ calculosis. . . . . Idem contingit in Velino lacu potantibus, &c.*

11. *Quo tendis?*] Verba sunt Horatii ad equum suum.

Cumas.] Urbs est Campaniæ maritima, antro Sibyllæ celebrata: Bajis proxima.

12. *Lævâ stomach. habena.*] Neapolim indeque Veliam aut Salernum euntibus ad dextram sunt Bajæ, avertendo igitur equo flectenda erat ad sinistram habena.

13. *Equi frenato est auris in ore.*] Equus non verbis sed freno docetur, percipitque quo sit eundum.

14. *Major utrum populum, &c.*] Repetendus hic & passim versus 25. *Scribere te nobis, . . . par est,* scilicet, *major utrum populum, &c.* Adverte ergo, Lector, hyperbaton longissimum.

Utrum populum.] An Veliensem, an Salerninum.

15. *Collectosne imbres.*] In cisternis.

18. *Ad mare cum veni.*] Ad aliquam urbem maritimam.

19. *Quod curas abigat, &c.*] Vide lib. 1. Od. 18, &c.

20. *Animumque.*] Vini calor spiritus vitales excitat accenditque, hincque animum pariter.

Quod verba ministret.] Epist. 5.

Fœcundi calices quem non fecere disertum.

21. *Commendet amicæ.*] Hilarem & facetum præstando. Apage hinc aliam interpretationem.

22. *Tractus uter.*] Velinus, an Salerninus.

23. *Echinos.*] De his libro 2. Satira 4.

24. *Pinguis ut inde, &c.*] Ut ex istis regionibus possim redire non solùm oculis sanus, sed & toto corpore nitidus, pinguis, & bene curatâ cute. Gall. *Gros & gras, dans l'embonpoint.*

Phæax.] Instar Phæacum: de quibus suprà Epist. 2. v. 29.

25. *Accredere.*] Hac etiam voce utitur Lucretius lib. 3.

Facile hoc accredere possis.

Mænius ut rebus maternis atque paternis
Fortiter absumptis, urbanus cœpit haberi : [794]
Scurra vagus, non qui certum præsepe teneret :
Impransus non qui civem dignosceret hoste ;
Quælibet in quemvis opprobria fingere sævus ; 30
Pernicies, & tempestas, barathrumque macelli ;
Quidquid quæsierat, ventri donabat avaro.
Hic ubi nequitiæ fautoribus & timidis nil
Aut paulùm abstulerat, patinas cœnabat omasi
Vilis & agnini, tribus ursis quod satis esset. 35
Scilicet ut ventres lamnâ candente nepotum
Diceret urendos correctus. Mænius idem
Quidquid erat nact9 prædæ majoris ubi omne [795]
Verterat in fumum & cinerem ; Non hercule miror,
Aiebat, si qui comedunt bona, cum sit obeso 40
Nil melius turdo, nil vulvâ pulcrius amplâ.

Quemadmodum Mænius patrimonio devorato facetum se exhibuit : parasitus ille vagabundus, cui certa non esset culina : qui famelicus civem ab hoste non distingueret ; in quemlibet verò contumelias quasque dirus confingeret ; damnum, procella, & gurges macelli, quodcunque lucratus erat, ventri avido largiebatur. Porrò *iste cum parum aut nihil obtinuerat a luxuriâ patronis & formidolosis, cœnabat è lance plena vervecinis extis crassioribus, quantum sufficeret tribus ursis.* Adeo *nimirum ut emendatus assereret helluonum ventres ardente lamina esse inurendos. Ipse Mænius cum in fumum & favillam redegisset, si quid opimum captaverat, dicere* erat solitus ; *Haud equidem mirer si nonnulli facultates absumant, quandoquidem nihil jucundius est pingui turdo, nihil suavius prægrandi vulvâ.*

ANNOTATIONES.

26. *Mænius ut, &c.*] Fab. Mænius Pantolabus, gurges & vorax ; de quo jam anteà non semel. Lib. 1. Sat. 3. Hic nonnulli dividunt, alteramque Epistolam faciunt, sed perperàm. Deinceps enim explicat Horatius quod suprà dixit, v. 17. & seq.

27. *Urbanus.*] Lepidus, festivus, ut ad mensas divitum facile admitteretur.

28. *Scurra vagus.*] Modò huc modò illuc cœnam mendicans & captans per facetias.

Præsepe.] Metaph. Est enim proprie locus præseptus in quo pecudes stabulantur : & per synecd. linter in quo pabulum jumentis apponitur.

29. *Impransus.*] Theod. Marcilius interpretatur, bene pransus, satur, temulentus.

30. *Quælibet in quemvis, &c.*] Qui fame quasi furore quodam percitus omnes obvios impetebat, maledico dente carpebat, probris incessebat.

31. *Pernicies, & tempestas, &c.*] Universa macelli edulia abradens, rapiens, vastans quasi tempestas ; & absorbens, quasi vorago & Βάραθρον.

33. *Ubi nequitiæ fautoribus, &c.*] Mænius iste cùm nihil fuerat venatus apud divites luxuriam suam fovere & alere solitos, eique faventes, utpote similiter luxuriosus.

Timidis.] Avaris sumptum facere timentibus : vel scurrilem nequitiam & maledicentiam reformidantibus, qui cibos interdum offerebant, ne dicteriis ejus lancinarentur.

34. *Patinas cœnabat omasi.*] Vili qualibet escâ contentus domi cœnabat. Quid. leg. *tabulas*, ut sit *taula* lancis genus planum.

Omasi.] Crassior ventriculi pars adipata. Gall. *Des trippes, Des fressures.* Angl. **a tripe.** Al. caro bubula pinguior.

35. *Agnini.*] *A. agninæ*, sup. carnis.

Ursis.] Quod animal ingens & vorax.

36. *Scilicet ut ventres, &c.*] Mænius vili cibo expletus domi, *correctus*, & agnoscens naturam haud egere lautioribus alimentis, luxuriam ipse ultrò damnans aiebat, luxuriosus esse disperdendos. Vel, *correctus*, eruditus propriâ experientiâ & egestate, quam sibi per luxuriosum victum conflaverat.

37. *Correctus. Mænius idem.*] Quidam leg *correptus Bestius, idem quicquid, &c.* hoc sensu ; Bestius avarus à Mænio luxurioso sordidæ parcitatis accusatus & acriter *correptus* ; præ irâ & indignatione dicebat, *Urendos nepotum ventres lamina candente.* Bestii avaritiam carpit, Pers. Sat. 6.

Mænius idem Quidquid, &c.] Ille qui domi tenui victu contentus erat, quando lautiores nactus dapes deglutierat, exquisito sapore affectus aiebat : haud miror quod opes absumant aliqui, ut delicatiora comedant obsonia.

40. *Obeso Nil melius turdo.*] Martial. lib. 13. Epigr. 92. inter aves turdo primam saporis gloriam adjudicat. Pers. Sat. 6. v. 24.

Tenuem solers turdarum nosse salivam.

Nempe Romæ catillones erant subtilis adeò palati, ut gustu dignoscerent turdorum sapores varios, an silvestres, an ex aviario ; an mares, an fœminæ. Vide suprà lib. 1. Sat. 5. & lib. 2. Sat. 2.

Talis nempe sum ego, quippe laudo secura & exigua, quando opes desunt, sat constans inter parva. At quando præstantius aliquid & lautius nactus sum, tum ipse vos dico sapere & solos beatos esse, qui habetis opes bonis prædiis stabilitas.

Nimirùm hic ego sum, nam tuta & parvula laudo,
Cùm res deficiunt; satis inter vilia fortis.
Verùm, ubi quid melius contingit & unctius, idem
Vos sapere, & solos aio bene vivere, quorum 45
Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.

ANNOTATIONES.

Vulvâ.] Jucundam palato & maxime delicatam primiparæ suis vulvam, testatur Plin. l. 8. c. 51. & lib. 11. cap. 37. Martial. lib. 13. Epigr. 56.

Me materna gravi de sue vulva capit.

42. *Hic ego sum.*] Mænio similis sum: parvo & vili contentus, cùm desunt meliora; quando verò suppetunt lautiora, hæc sane haud sperno, imo collaudo: & quibus opes atque istæ deliciæ adsunt beatos censeo & prædico.

45. *Quorum Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.*] Censum habentes fundo certo stabilitum, villam proventus certos referentem, *opes fundatas atq; optimè constitutas*: ut ait Cic. pro Rabirio. Idem pro domo; *fundatissimæ familiæ ruina.*

EPISTOLA XVI. Ad *QUINCTIUM.*

Descriptio villæ Horatianæ. Quis dicendus vir bonus.

Ne quæras, ô bone Quincti, utrùm ager meus dominum frugibus nutriat, an baccis oleæ ditet, an fructibus, an vitibus ulmo circumdatis; en tibi vel bone describam speciem & situm prædii mei. Perpetui sunt colles, nisi quod separantur valle umbrosâ, ita ut sol oriens aspiciat latus dextrum, abeunte verò curru decedens tepefaciat sinistrum. Temperatum cœlum laudaveris. Porrò sentes producunt affatim rubra corna & pruna: quercus & ilices glandem plurimam pecoribus, & densam umbram hero suppeditant. Diceres Tarentum prope advectum florere.

NE percuncteris, fundus meus, optime Quincti, [796]
Arvo pascat herũ, an baccis opulentet olivæ,
Pomisne & pratis, an amicta vitibus ulmo:
Scribetur tibi forma loquaciter, & situs agri.
Continui montes, nisi dissocienter opacâ 5
Valle, sed ut veniens dextrum latus aspiciat Sol,
Lævum discedens curru fugiente vaporet.
Temperiem laudes. Quid, si rubicunda benignè
Corna vepres & pruna ferant? si quercus & ilex
Multâ fruge pecus, multâ dominum juvet umbrâ?
Dicas addactum propiùs frondere Tarentum. 11

ANNOTATIONES.

1. *Ne perc.*] Per insinuationem agrum suum describit Poëta: deinde quis vere sit bonus explicat: ubi Quinctium notat velut adulatoribus nimis credulum.

Quincti.] Is videtur esse Quinctius Hirpinus, cui est inscripta Od. 11. lib. 2.

5. *Continui montes, &c.*] Situs illi saluberrimus, vallis amœna ventis orientalibus & occidentalibus exposita, meridie verò & septentrione duobus collibus defensa: quæ porrò temperatâ fruatur aurâ; & fonte irrigetur, cujus aquæ infirmo capiti alvoque medeantur.

6. *Valle.*] Hæc *Ustica* dicebatur, ut volunt quidam. Cruquius verò opinatur nomen hoc fuisse potiùs propinqui montis, cui ex adverso imminerет Lucretilis mons, de quo lib. 1. Od. 17.

11. *Tarentum.*] Urbem prorsus jucundam & voluptariam, quam sæpius commendat Horatius: Lib. 1. Od. 28. lib. 2. Od. 6. lib. 3. Od. 5.

Fons etiam rivo dare nomen idoneus, ut nec [797]
Frigidior Thracam, nec purior ambiat Hebrus,
Infirmo capiti fluit utilis, utilis alvo.
Hæ latebræ dulces, etiam (si credis) amœnæ, 15
Incolumem tibi me præstant Septembribus horis.
Tu rectè vivis, si curas esse quod audis.
Jactamus jampridem omnis te Roma beatum.
Sed vereor ne cui de te plus quàm tibi credas,
Neve putes alium sapiente bonoque beatum: 20
Neu, si te populus sanum recteque valentem
Dictitet, occultam febrem sub tempus edendi
Dissimules, donec manibus tremor incidat unctis.
Stultorum incurata pudor malus ulcera celat. [798]
Si quis bella tibi terrâ pugnata marique 25
Dicat, & his verbis vacuas permulceat aures:
Téne magis salvum populus velit, an populum tu,
Servet in ambiguo qui, consulit & tibi & urbi,
Juppiter: Augusti laudes agnoscere possis?
Cum pateris sapiens emendatusque vocari, 30

Interluit quoque fons aptus nomen rivo tribuere, quo neque frigidior nec limpidior Hebrus Thraciam irrigat; capiti malè affecto pariter, & ventri saluber. Grata hæc latibula, quin &, si fidem habes, jucunda, sanum tibi me faciunt mense Septembri. Tu recte vivis, si studes esse qualis diceris. Te felicem dudum prædicamus omnes Romani. At metuo ne aliis de te plus credas quam tibimetipsi: neve existimes felicem diversum à probo & sapiente; ac, si te sanum & benè habentem dicat populus, ne secretam febrem celes circa horam cœnæ, usque quò tremulæ fiant manus unctæ. Improba verecundia abscondit ulcera fatuorum putrida. Si aliquis narret certamina terra marique à te confecta, atque aures tuas patentes deliniat isto sermone: Utinam *Jupiter, qui te urbemque diligit, incertum* semper *teneat, utrum populus te magis exoptet incolumem, an tu populum, numquid discernere poteris Augusti* laudationem? *Quando* verò *sinis te appellari sapientem & perfectum,*

ANNOTATIONES.

12. *Fons etiam rivo.*] Blandusia nempe fons in finibus Sabinorum apud Mandelam pagum. De illo lib. 3. Od. 13. *rivus* autem *Digentia* vocabatur, atque in Tiberim defluebat per Farfarum flu. & vacunæ fanum. Vide posteà Epist. 18. v. 104.

Dare nomen idoneus.] Tam abundantes aquas ei rivo præbens, ut inter fluvios Sabinorum *Digentia* numeretur & nominetur.

13. *Thracam.*] Vide lib. 1. Od. 25.

Hebrus.] Ingens Thraciæ fluvius, de quo jam suprà Epist. 3. & cit. Od. 25. lib. 1.

15. *Hæ latebræ dulces, &c.*] Autumno ineunte secedens in hanc villam meam, à morbis tunc frequentibus me vindico. Juvenalis *lethiferum Autumnum* dicit, Sat. 4. v. 56. ex Hippoc. & Galen. Id. Sat. 6. v. 516.

. . . *Metuique jubet Septembris & Austri Adventum.*

17. *Tu rectè vivis,* &c.] Cic. Offic. 2. n. 43. *Præclare Socrates hanc viam ad gloriam proximam & quasi compendiariam dicebat esse, si quis id ageret, ut qualis haberi vellet, talis esset.*

19. *Sed vereor ne cui de te plus quàm tibi credas.*] Imitatus Persium Sat. 4. v. 46.

. . . *Egregium cum me vicinia dicat, Non credam?*

21. *Neu, si te populus, &c.*] Pers. mox. cit.
Nequicquam populo bibulas donaveris aures.
Respue quod non es, tollat sua munera cerdo;
Tecum habita, & noris quam sit tibi curta supellex.

22. *Occultam febrem Dissimules, &c.*] Vereor ne vitia tibi certè non obscura dissimules & tegas, donec ea ipse prodas incautus, aut vitioso quopiam impetu abreptus, & patefactus qualis es: sicut æger edendi appetens asserit se non tentari febre, nec à cibo temperat, donec ipsa se prodat febris, edentisque manus reddat tremulas. Persius Satira 3. v. 100.

Sed tremor inter vina subit, calidumque triental
Excutit è manibus; dentes crepuere retecti;
Uncta cadunt laxis tunc pulmentaria labris.

24. *Stultorum incurata pudor, &c.*] Stulti sua vitia non curant emendare, sed curant abscondere, per malum pudorem.

26. *Vacuas permulceat aures.*] Adulationibus gaudentes & adulatoribus semper apertas.

27. *Téne magis salvum, &c.*] Hi duo versus vel à Varo aliove Poëta in laudem Augusti scripti fuerant, ac velut noti hic referuntur: vel ab ipso Horatio facti sub tertiâ personâ adhibentur.

29. *Augusti laudes agnoscere possis?*] An tibi stulte attribues quod ad Augustum nescitur pertinere; an cognosces non ad te, sed ad ipsum scriptas eas laudes?

30. *Emendatus.*] Vitiis carens.

Re-

Respondesne tuo, dic sodes, nomine? Nempe
Vir bonus & prudens dici delector ego, ac tu.
Qui dedit hoc hodie, cras si volet, auferet: ut si
Detulerit fasces indigno, detrahet idem. 34
Pone; meum est, inquit. Pono, tristisq: recedo,
Idem si clamet furem, neget esse pudicum,
Contendat laqueo collum pressisse paternum:
Mordear opprobriis falsis, mutemq; colores? [799]
Falsus honor juvat, & mendax infamia terret,
Quem, nisi mendosum & mendacem? Vir bonus est quis? 40
Qui consulta patrum, qui leges juraque servat:
Quo multæ magnæque secantur judice lites:
Quo responsore, & quo caussæ teste tenentur.
Sed videt hunc omnis domus & vicinia tota
Introrsum turpem, speciosum pelle decora. 45
Nec furtum feci, nec fugi, si mihi dicat
Servus: Habes pretium, loris non ureris, aio:
Non hominem occidi: non pasces in cruce corvos.
Sum bonus & frugi: Renuit, negat atq; Sabellus.
Cautus enim metuit foveam lupus accipiterque 50
Suspectos laqueos, & opertum milvius hamum.
Oderunt peccare boni virtutis amore.
Tu nihil admittes in te formidine pœnæ. [800]

quæso dic an respondes huic *tuæ appellationi? Scilicet ego probus & sapiens vocari gaudeo & tu* similiter. Verùm *qui hodie tribuit istud* elogium, *ipse cras eripiet, si lubet*; *& quasi immeritò honorem detulerit, adimet. Depone, ait* populus, quod *meum est. Depono, ac mœstus abeo. Si* autem *ipse furem me aut impudicum vocet, vel patrem à me strangulatum afferat*; an *percellar falsis* istis *criminationibus aut expallescam? Inanis gloria delectat, & falsa contumelia exterret, ecquem, nisi vitiosum & fallacem? Age; quis est vir probus? Qui edicta, qui leges & instituta majorum observat: quo judice dirimuntur plures & graves controversiæ: quo adstipulatore, quo testimonium perhibente causæ obtinentur. At istum cuncta familia omnesque vicini cognoscunt intus flagitiosum,* quamvis *externa specie honestum.* Verum enimverò *si mihi servus dicat; Haud furatus sum, neque aufugi:* respondebo; *Mercedem tenes,* scilicet, *scuticis minimè cæderis.* Si dicat, *Neminem interfeci,* respondebo: Bene est, *haud in patibulo corvis escam præbebis.* Dicat: *Probus sum & innocens: Venusinus refragatur & contradicit. Quippe lupus astutus foveam timet, accipiter autem pedicam invisam, & milvius uncum obtectum. Probi fugiunt peccatum* ob *studium virtutis. Tu* verò *non peccabis metu supplicii.*

ANNOTATIONES.

31. *Nomine.*] Pro *nomini*, ut bene observat Marcilius.

32. *Nempe Vir bonus, &c.*] Responsio est Quinctii, quam mox Horatius refellit.

Delector ego, ac tu.] Cic. Philip. 1.n.57. *Levis est animi lucem splendoremque fugientis, veram gloriam, qui fructus veræ est virtutis, repudiare.*

Qui dedit hoc hodie, cras, &c.] Populus nempe inconstans & levis. Verùm ut bonus & sapiens talis est, quamvis à populo non dicatur; sic qui non est, talis non fit, licet dicatur.

40. *Mendacem.*] Qui se exhibet alium quam sit, videlicet bonum & sapientem, cùm sit turpis & stultus. Sunt qui legant *medicandum*, id est, egentem medicaminibus Philosophiæ, ad mores formandos aut emendandos.

Vir bonus est quis?] Ex opinione & fatuâ vulgi sententiâ, quisquis videtur esse bonus, talis existimatur & prædicatur. Itaque per ironiam describitur qui falsò bonus censetur. Plato 2. de Rep. *Si opinio & fama vim affert veritati, & penes eam est vitæ beatæ principatus . . . ergo umbracula quædam & ficta virtutis species nobis est quærenda.*

46. *Nec furtum feci.*] Rem illustrat similitudine.

48. *Non pasces in cruce corvos.*] Non affigeris cruci, quod servile pridem erat supplicium: nec tuum cadaver ibi pendens corvis pabulum erit.

49. *Renuit, negat atque Sabellus.*] Ego Horatius contrarium assevero. Sabellis olim expulsis invecti sunt coloni Romani, ac Venusium occuparunt. Vide lib. 2. Sat. 1. v. 36.

50. *Cautus enim, &c.*] Similitudine conglobatâ ostendit servum haud posse dici bonum, eò quòd abstinet à peccando, metu pœnæ duntaxat.

52. *Oderunt peccare boni, &c.*] Bias dicebat: Non metûs sed decori gratiâ abstinendum à peccato. Cic. 1. de Leg. *Si non ipso honesto movemur, ut viri boni simus, sed utilitate aliquâ aut fructu; callidi sumus, non boni. Nam quid faciet in tenebris, qui nihil timet, nisi testem, vel judicem?*

53. *Tu nihil admittes in te formidine pœnæ.*] Clemens Alexandrinus præclare scribit, duo esse

Sit

Sit ſpes fallendi, miſcebis ſacra profanis.
Nam de mille fabæ modiis cùm ſurripis unum, 55
Damnum eſt, non facinus mihi pacto lenius iſto.
Vir bonus, omne forum quem ſpectat & omne tribunal,
Quandocunque deos vel porco vel bove placat,
Jane pater, clarè, clarè cùm dixit, Apollo,
Labra movet metuens audiri: Pulcra Laverna, 60
Da mihi fallere: da juſtum ſanctumque videri:
Noctem peccatis, & fraudibus objice nubem.
Qui melior ſervo, quî liberior ſit avarus,
In triviis fixum cùm ſe demittit ob aſſem,
Non video; nam qui cupiet, metuet quoque; porrò, 65 [801]
Qui metuens vivit, liber mihi non erit unquam.
Perdidit arma, locum virtutis deſeruit, qui
Semper in augenda feſtinat & obruitur re.
Vendere cùm poſſis captivum, occidere noli.
Serviet utiliter, ſine paſcat durus, aretque; 70

quod ſi *latere ſperes, fas & nefas a tentabis. Enimverò quando è mille modiis fabarum unum furaris, injuria ſic mihi* quidem, *at non culpa minor* videtur. Nempe *vir* ille *honeſtus, quem forum univerſum & omnia tribunalia venerantur, quoties diis ſacrificat porcum aut bovem, poſtquam altà voce pronuntiavit: Jane pater, vel Phœbe; labia commovet audiri timens. Præclara Laverna, tribue mibi* ut *latere* poſſim; *concede ut exiſtimer integer & innoxius: crimina caligine, dolos autem nubilo obvela.* Certè *haud intelligo quâ ratione ſervo præſtantior aut liberior ſit avarus, quando in compitis ſe inclinat propter aſſem defixum. Etenim quiſquis appetet etiam timebit. Qui verò inter metum vitam ducit,* hunc *liberum nunquam cenſebo. Amiſit arma, ſtationem virtutis reliquit, quicunque in opibus amplificandis laborat atque opprimitur. Quandoquidem ſervum licet venumdare, cave ne interficias, utile miniſterium exhibebit, permitte ut ærumnoſus* greges *paſcat,*

ANNOTATIONES.

genera timoris: unum cui pudor junctus; quo timore bonum principem cives metuunt, & nos Deum timemus. & boni liberi parentes: alterum cui comes odium; quali afficiuntur ſervi erga dominos aſperos.

56. *Damnum eſt, non facinus, &c.*] Legunt plerique,

Eſt damnum levius, ſed non facinus, tamen eſto; quod nec ſtylum Horatianum ſapit, nec reperitur in ullâ veteri membranâ.

57. *Vir bonus, omne forum, &c.*] Vir iſte bonus falsò à te & vulgò exiſtimatus.

60. *Labra movet tacitus, &c.*] Videri vult recta precari & orare ab Apolline vel Jano, ſed reverà improbus improba precatur. Perſ. Sat. 2.

Mens bona, fama, fides; hæc clarè, & ut audiat hoſpes
Illa ſibi introrſum & ſub linguâ immurmurat: O ſi
Ebullit patrui præclarum funus, &c.

Laverna.] Dea ſub cujus tutela erant fures, hinc laverniones dicti. Nomen vel à λαβεῖν, *capere*, quaſi *Laberna* mutato *b* in *v*: vel à lavando, ſi *lavare* pro *furari*, veteres dixere: nam *levare* potiùs dixiſſe, alii affirmant: quod ſi ita eſt, *Laverna* dicta eſt pro *Levarna*. Alii deducunt à λαφυρα, *ſpolia*, ut *Laverna* dicatur pro *Lapburna*, quòd minùs arridet. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 16. ſic ſcribit: *Laverna furum Dea, in cujus luco, ut impunita eſſent furta, prædam fures ſortiri, & rapaciſſimum quemque immolare tradiderunt.* Huic erat ædes ſacra Romæ, & Lavernalis inde porta.

64. *In triviis fixum cum ſe demittit ob aſſem.*] Cùm ad aſſem colligendum ſe inclinat, ac ludibrium ſubit puerorum, qui aſſem humi defigunt ad illudendum prætereuntibus. Perſ. Sat. 5. v. 111.

Inque luto fixum poſſis tranſcendere nummum.

67. *Perdidit arma, &c.*] Nihil militi eſt magis ignominioſum, quàm perdere arma, aut ſtationem deſerere. Senſus eſt, Qui lucro avide inhiat, ſanam perdidit mentem, quæ hominis eſt armatura adversùs errores, quibus ut hoſtibus ratio ejus felicitaſque impetuntur expugnanturque.

69. *Vendere cùm poſſis captivum, &c.*] Vel ita ratiocinari avarus eſt accipiendus, vel ſic interpretari licet: Quemadmodum non expedit ſervum occidere quem vendere poſſumus; magiſque ſinendus eſt vivere, quia utilis ad multa erit; ſic ille avarus cupiditati ſervire permittendus eſt. Nec enim inutilis erit publicæ rei. Quippe ſi, ad rem augendam negotietur, frumenta comportet, &c. *annonæ proderit*, eam viliorem faciendo: adeoque cives juvabit.

73. *Vir bonus & ſapiens, &c.*] Vir reapse bonus & ſapiens fortiter ſuam tuetur libertatem inter ipſa quoque vincula.

Naviget

Naviget, ac mediis hyemet mercator in undis;
Annonæ prosit, portet frumenta penusque.
Vir bonus & sapiens audebit dicere, Pentheu,
Rector Thebarum, quid me perferre patique 74
Indignũ coges? Adimam bona. Nempè pecus, rem,
Lectos, argentum. Tollas licet. In manicis &
Compedibus sævo te sub custode tenebo. [802]
Ipse Deus, simulatq; volam, me solvet. Opinor, 78
Hoc sentit: Moriar, *mors* ultima linea rerum est.

agros colat, navigationem exerceat, ac negotiando hyemem in medio mari traducat, annonam promoveat, triticum & obsonia convehat. Tandem *vir bonus & sapiens non verebitur* ita *loqui, O Pentheu, rex Thebarum, quid me adiges innoxium sustinere ac subire? Bonis spoliabo. Nimirum* auferes *greges, supellectilem, pecuniam; aufer potes. Manibus ac pedibus vinctum te retinebo sub custode sævissimo. Ipse Deus liberabit me, ubi primùm cupiam. Credo* ego illum *ita sentire: Moriar, mors rerum omnium finis est.*

ANNOTATIONES.

73. *Pentheu, Rector Theb.*] Dialogum instituit Poeta, imitatus Euripidem in Bacchis, ubi inducitur Bacchus a Pentheo ligatus nihilominùs audacter loqui, & constanti animo Penthei regis minas & vincula spernere. Hic adumbrat Horatius virum verè sapientem, quem nec metus aut minæ, nec carcer aut ulla vis servum efficere, aut à virtutis gradu valent depellere. De *Pentheo* lib. 2. Od. 19. De *Thebis* lib. 2. Sat. 5.

75. *Adimam bona*] Cic. Parad. 1. *Nec eum ego dicam bona perdidisse, si quis pecus aut supellectilem amiserit.*

78. *Ipse Deus.*] Exsolvet me pater meus Jupiter, inquit Bacchus ad Pentheum, apud citat. Euripid. Bacch. Act. 2.

Opinor, Hoc sentit.] Hæc Horatius: Credo sapientem ita secum reputare: Quid grave tandem ac durum mihi potest accidere, quod metuam? quid me subigere & vincere valeat? Enimverò quibuscumque ærumnis me exsolvet mors tandem, mors inquam, rebus omnibus brevi finem impositura. Adde quod corpus est animi carcer: ergò velut e carcere liberatur animus, quando per mortem corpore solvitur.

79. *Mors ultima linea rerum est.*] Metaph. vel à Picturâ, vel à Geometriâ. *Omnium mors est extremum.* Demosth. Tull.

EPISTOLA XVII. Ad *SCÆVAM.*

Spernenda non est amicitia principum. Quomodo comparanda.

Quamvis, Scæva, satis per te tibi consulis & scis, [803]
Quo tandem pacto deceat majoribus uti;
Disce docendus adhuc, quæ censet amiculus: ut si
Cæcus iter monstrare velit, tamen aspice, si quid
Et nos, quod cures proprium fecisse, loquamur. 5

O Scæva, quanquam ex temetipso abunde sapis, & nostri quâ demum ratione oporteat versari cum magnatibus; adhuc tamen *erudiendus accipe quæ existimat parvus amicus* tuus; *velut si viam cæcus indicare tentet. Itaque adverte, si nos etiam aliquid dicamus, quod tuum facere studeas.*

ANNOTATIONES.

1. *Quamvis, Scæva.*] Est hæc Epistola gravis, elegans, erudita, callida, magnatum affectatoribus idonea.

Scæva.] Eques Romanus.

Per te tibi consulis.] Alieno consilio nequaquam egens. Sic leniter assentatur Horatius, ut animum præparet ad auscultanda monita.

5. *Quod cures proprium fecisse.*] Quod in tuam utilitatem vertas.

Si

Si te grata quies & primam somnus in horam
Delectat; si te pulvis, strepitusque rotarum,
Si lædit caupona; Ferentinum ire jubebo.
Nam neque divitibus contingunt gaudia solis:
Nec vixit malè, qui natus moriensque fefellit. 10
Si prodesse tuis, pauloque benigniùs ipsum [804]
Te tractare voles; accedes siccus ad unctum.
Si pranderet olus patienter, regibus uti
Nollet Aristippus. Si sciret regibus uti,
Fastidiret olus qui me notat. Utrius horum 15
Verba probes & facta, doce: vel junior audi,
Cur sit Aristippi potior sententia. Namque
Mordacem Cynicum sic eludebat, ut aiunt.
Scurror ego ipse mihi; populo tu. Rectius hoc &
Splendidius multo est equus ut me portet, alat rex.
Officium facio, tu poscis vilia rerum, 21
Dante minor; quamvis fers te nullius egentē. [805]

Si te juvat tranquillum esse, & dormire ad primam usq; diei horam; si te offendit pulvis, & curruum fragor, & caupona; suadebo ut pergas Ferentinum. Nec enim opulenti soli habent voluptatem: neque vixit infelix qui natus & moriens latuit. At si tuis commodus esse cupias, teque ipsum aliquantò lautius habere, inops ad opulentum contendes. Si herbis vesci sponte vellet *Aristippus, haud magnates sectaretur. Si cum magnatibus vivere nosset is qui me carpit, herbas respueret: Utrius istorum dicta factaque præferas, dic; vel junior ausculta quamobrem melior videatur Aristippi sententia. Etenim Cynicum dicacem ita refellebat, ut inquiunt: Ego mihi ipse scurram ago, tu* verò *plebi.* Atqui *longè potius illud & honestius est, ut me vehat equus,* & *rex nutriat.* Ego *obsequium præsto. Tu res viles petis, donante inferior, tametsi dicis te nulla re indigere.*

ANNOTATIONES.

6. *Primam in horam.*] Usque ad ortum solis, quæ prima est & olim numerabatur hora diei, naturalis videlicet.

7. *Pulvis.*] Ob vehicula in urbe frequentia.

8. *Caupona.*] Ubi rixæ, pugnæ, contentiones, vociferationes, aliaque mala passim grassantur.

Ferentinum.] Parum celebre oppidum Hernicorum. Synecd. pro quovis alio ejusmodi, in quo non sunt eadem incommoda quæ in magnis urbibus; ubi proinde quietam ducere vitam licet.

9. *Nam neque divitibus,* &c.] Imò tenuiores plerumque feliciùs vivunt quam divites.

10. *Nec vixit malè,* &c.] Epicurus dixerat λάθε βιώσας, vitæ privatæ bona anteà non semel vidimus. Ovid. Trist.

Crede mihi, bene qui latuit bene vixit, & intra
Fortunam debet quisque manere suam.

12. *Accedes siccus ad unctum.*] Magnatum amicitiam, consuetudinem & familiaritatem requires, quorum ope tibi tuisque utilis fias.

13. *Si pranderet olus,* &c.] Aristippus Alexandri magni sectator aliquando invenit Diogenem olera lavantem ad cibum capiendum. Hic verò indignanti illi dixit: Si Aristippus oleribus ad victum, ut ego, contentus esset, profectò nollet serviliter obsequi regibus. Tum Diogeni respondit Aristippus: Si Diogenes sciret uti familiaritate regum, certè olera fastidiret, malletque, ut ego principes sectari.

14. *Aristip.*] De eo plura lib. 1. Sat. 3. &c.

18. *Mordacem Cynicum.*] Cynici philosophi sectatores Antisthenis, à caninâ mordacitate sic appellati, quod in mores hominum nullo discrimine inveherentur. Quos inter eluxit Diogenes ille Cynicus, dolio suo, in quo degebat, celebris, victum in singulos dies emendicare solitus, hincq; dictus ἡμερόβιος. Alexandrum magnum invisentem vix alioqui dignatus, ei se admirabilem præbuit. Ad annos propè nonaginta consenuit. Plut. Laërt. Vide Juv. Sat. 14. v. 311.

19. *Scurror ego ipse mihi.*] Ego meam ad utilitatem, regibus me gratum præsto; tu *vero* te populo admirabilem exhibes per victum inopem, & durum. Atqui quanto rex plebe est excellentior, tanto videtur melius regi quàm populo gratiosum esse. Ita censebat Aristippus, & cum eo noster Poeta. Vox *scurror* jam Sat. 3. lib. 2.

20. *Equus ut me portet, alat rex.*] Proverb. Græc. è Tragœdia quadam, inquiunt; in quâ juvenis militiæ ascriptus, cùm ad petendam missionem impelleretur, abnuens respondit; ἵππος με φέρει, βασιλεὺς τρέφει, *equus me portat, rex alit*; quo scilicet ostendebat bene sibi esse.

21. *Officium facio; tu poscis,* &c.] Ego me officiosum regibus exhibens, honestum victum nanciscor; tu autem nullius egentem jactes licet, vilia tamen mendicans, te danti subjicis, quod multò est indignius.

Vilia rerum, Dante minor.] Sic habent optimi codices: quod elegantius, & magis Horatianum, quam ista;

. . . *tu poscis vilia, verum es.*
Dante minor, &c.

Omnis

Omnis Aristippum decuit color, & status, & res;
Tenantem majora, ferè præsentibus æquum.
Contra, quem duplici panno patientia velat, 25
Mirabor, vitæ via si conversa decebit.
Alter purpureum non expectabit amictum;
Quidlibet indutus celeberrima per loca vadet,
Personamque feret non inconcinnus utramque.
Alter Mileti textam cane pejùs & angue 30
Vitabit chlamydem. Morietur frigore, si non
Rettuleris pannum. Refer, & sine vivat ineptus [806]
Res gerere, & captos ostendere civibus hostes;
Attingit solium Jovis, & cœlestia tentat.
Principibus placuisse viris, non ultima laus est. 35
Non cuivis homini contingit adire Corinthum.

Aristippum decuit quilibet habitus, & conditio, & fortuna. Quærebat meliora, sed *præsentibus contentus* erat. *E contrario quem tolerantia duplici operit veste, demirabor si vitæ genus diversum deceat. Alter non expectabit vestem purpuream; & quacunque vestitus ibit per loca maximè frequentata, nec illepidus sustinebit hunc illumque habitum. Alter Milesiam chlamydem fugiet plus* quàm *canem aut serpentem: atque enecabitur frigore, nisi* suum illi *pannum restituas. Redde, & permitte* ut *vivat insulsus.* Præclara *facinora exequi, & subactos hostes civibus exhibere,* est aliquid *potestati divinæ & cœlo proximum. Neque mediocriter laudabile est demereri viros primarios. Non cuilibet datur Corinthum pervenire.*

ANNOTATIONES.

23. *Omnis Aristippum decuit color,* &c.] Laërtio teste, conformabat se Aristippus aptissime ad omnem vitæ humanæ conditionem, ad locum, tempus, & personam sese accommodans: aiebatque, turpe esse & nefas, non acquiescere præsentibus, & plus semper appetere.

25. *Contra, quem duplici, &c.*] Aristippus in omni statu decorè se gerit, tam in opibus, quàm in inopiâ. At non ita Diogenes, qui inops quidem præclarè agit, at vix inter opes credam ex decoro & virtute acturum. Plato quidem ita de Aristippo sentiebat.

Quem duplici panno patientia velat, &c.] Descriptio est seu periphrasis Diogenis Cynici, de quo Laërt. *Pallium, ut volunt quidam, primus duplicatum habuit in usu, tum propter frigus, tum ut eo se dormiens involveret.*

27. *Alter purpureum non exsp.* &c.] Aristippus, si desit vestis purpurea, quâ uti solet, absque morâ induet quamlibet viliorem, nec verebitur pannosus prodire in publicum. Contrà Diogenes pretiosum amictum omninò recusabit: ac si defuerit vilis sibi consuetus, nudus mallet consistere ac frigore confici.

29. *Personamque feret non inconc.*] Plutarch. Orat. 1. de fortunâ & virtute Alexandri: Aristippum mirantur, inquit, quod tam vili pallio quàm Milesia chlamyde utens, in utroque tuebatur personam suam.

30. *Alter.*] Diogenes sordidæ vestis plusculum tenax.

Mileti textam.] Ex optimâ lanâ, è Mileto urbe Ioniæ, versùs Cariæ fines, apud Asiam minorem, hodie *Melasso.* Ubi molliores contextas olim chlamydes in matronarum deliciis habitas, testis Virg. Georg. 3. v. 306.

. . . . . *Quamvis Milesia magno*
Vellera mutentur, Tyrios incocta colores.

31. *Si non Rettuleris pannum.*] Aiunt Diogenem ab Aristippo invitatum ad balneas: ubi cum essent soli, prior Aristippus exiluit, ac Diogenis vile pallium induit, suumque purpureum ei reliquit. Tum verò pertinaciter repetere Diogenes quod suum erat, ac nudus remanere. Quem Aristippus increpavit ut nimium famæ servientem, & perperam algere malentem, quam conspici in purpureâ veste sibi insolitâ.

Refer & sine vivat ineptus.] Præclarum schema.

Ineptus.] Non ut Aristippus, aptus & concinnus in quocunque fortunæ statu & habitu: nec animo æquo omnia suscipiens.

33. *Res gerere, &c.*] Hactenus ostendit Horatius, laudabilius videri sectari viros principes, quam obscuram & inopem vitam ducere. Jam dicit arduum esse, cum principibus versari, eorumque benevolentiam consequi. Demùm ad quædam monita haud spernanda profert.

35. *Non ultima laus est.*] Prima sit laus egregiam Reip navare operam, & præclarè gestis rebus principatum assequi: secunda erit, summis viris, ac Reip. clavum, aut primos in eâ gradus tenentibus placuisse, eorumq; gratiam demereri.

36. *Non cuivis homini,* &c.] Hujus proverbii varia affertur origo. Alii ad magnas Corinthiorum opes & luxum referunt. Strabo. Alii ad Laidem aliasque meretrices nimio quæstu famosas, Gell. lib. 1. cap. 8. Alii optimè ad difficultatem adeundi portum Corinthiacum Isthmi causâ geminum: unde bimaris *Corinthus* dicitur. Vide libr. 1. Od. 7.

Sedit,

Sedit, qui timuit ne non succederet, esto.
Quid ? qui pervenit, fecitne viriliter ? atqui
Hîc est, aut nusquam, quod quærimus. Hic onus horret,
Ut parvis animis & parvo corpore majus : 40
Hic subit, & perfert. Aut virtus nomen inane est,
Aut decus & pretium rectè petit experiens vir.[807]
Coram rege suo de paupertate tacentes,
Plus poscente ferent. Distat, sumasne pudenter,
An rapias. Atqui rerum caput hoc erat, hic fons. 45
Indotata mihi soror est, paupercula mater,
Et fundus nec vendibilis, nec pascere firmus,
Qui dicit ; clamat, victum date. Succinit alter,
Et mihi dividuo findetur munere quadra.
Sed tacitus pasci si posset corvus, haberet 50
Plus dapis, & rixæ multo minus invidiæque.
Brundusiũ comes aut Surrentum ductus amœnum,
Qui queritur salebras, & acerbũ frigus, & imbres ;
Aut cistam effractam, & subducta viatica plorat :

Quievit, qui formidavit non pertingere. Esto. At qui adiit, an strenuè se gessit ? Verum enimverò quod petimus hic stat, vel nusquam existit. *Ille fugit onus velut superans animum & corpus imbecille : iste subit & sustinet.* Profectò *vel nomen vanum est virtus, vel peritus vir optime quærit gloriam & præmium* Ergo hæc animadverte. *Non querentes de inopiâ coram suo principe, plus consequentur* quam qui *petunt. Interest utrum accipias verecundè, an extorqueas. Verum tamen hæc summa & cardo rei est. Quisquis ita loquitur : Sororem habeo sine dote, matrem inopem, & prædium non facilè vendi, nec* satis *alimenti præbens ; is apertè dicit : Date cibos.* Mox *alter succlamat : dividatur munus,* ut *etiam mihi pars distribuatur. Verum si corvus silens ederet, plus ciborum haberet, & longe minus rixarum & invidiæ.* Porrò *qui Brundusium aut Surrentum comes assumptus conqueritur de* itineris *difficultate, de asperitate frigoris, de pluviâ ; vel deflet arcam ruptam, & viatica surrepta :*

ANNOTATIONES.

37. *Sedit, qui timuit ne non succederet, &c.*] Qui periclitari veretur, quoniam incertum exitum timet, is abstinet à navigatione, vel qualibet aliâ re grandi suscipiendâ ; desesque manet. Et is non reprehensione dignus judicatur. Verùm qui non terretur difficultatibus, & laborem ultrò adit, remque exequitur, is sane viri fortis elogium meretur : & priore longè est laudabilior. Prolepsis est.

39. *Onus horret.*] Grave est sanè magnatibus obsequi.

Hic est aut nusquam, quod quærimus.] In agendo viriliter consistit ea vera laus & virtus, quam quærere debemus, & de quâ modo disputamus.

42. *Experiens vir.*] Magnum usum habens rerum maximarum, & de iis rectè judicans.

43. *Coram rege suo.*] Jam præcipit quæ sint observanda apud viros primarios, ad gratiam eorum promerendam obtinendumque *decus & pretium*, id est, laudem pariter & præmia.

De paupertate tacentes, Plus poscente ferent.] Quippe homo querulus fit importunus & odiosus. At qui modestè & tacitè feret aliquandiu suam pauperiem, patronum movebit ad opem sibi largiùs impertiendam. Porrò si cum pudore sumat quæ dabuntur, nova in-dies dona novamque simul gratiam nanciscetur.

45. *An rapias.*] Qui enim avidè accipit aut postulat, velut insatiabilis habetur ; mox gradu excidit, & arcetur tanquam indecore se gerens, indignusque familiaritate nobilium.

Rerum caput & fons.] Hinc pendet omnis ratio captandæ magnatum benevolentiæ & gratiæ ; si studeas & scias cum potentioribus decenter versari.

49. *Quadra.*] Vel, panis frustum ; vel lanx edulia continens. Juven. Sat. 5. *Alienâ vivere quadrâ.* Virg. Æneid. 7. *Nec parcere quadris.* Hæc ergo vox significat tum placentam, tum catinum quadratæ figuræ. Metonymia est.

50. *Sed tacitus pasci, &c.*] Vel alludit ad apologum de corvo prædam nacto, quam vulpes crocitatione accita dolo intercepit ; vel ad communem avium morem, quæ voce strepunt cùm ad cibum accedunt ; quod si tacerent, *plus haberent dapis*, non accitis garritu consortibus.

52. *Brundusium.*] Urbs est Salentinorum maritima, de quâ jam lib. 1. Sat. 5. in fine.

Surrentum.] Hæc urbs Picentinorum ad mare vino generoso celebrata est. Lib. 2. Sat. 4. Ovid. Metam. 5.

Et Surrentinos generoso palmite colles.

Nota

Nota refert meretricis acumina, sæpe catellam, [808]
Sæpe periscelidem raptam sibi flentis : uti mox 56
Nulla fides damnis verisque doloribus adsit.
Nec semel irrisus triviis attollere curat
Fracto crure planum, licet illi plurima manet
Lacryma, per sanctum juratus dicat Osirim, 60
Credite : non ludo : crudeles tollite claudum.
Quære peregrinum, vicinia rauca reclamat.

ille *imitatur solitam meretricibus astutiam* : quæ modò *catellam*, modò *periscelidem amissam lacrymantur*; adeò *ut subinde non credantur veræ jacturæ & lacrymæ*. *Et* verò qui *semel illusus* est, *haud satagit erigere fraudulentum ruptâ tibiâ*, *quamvis abundantes fletus emittat*, *& sacrum Osirim contestatus clamet* : *Fidem habete* : *minimè jocor* : *ô inhumani debilem erigite*. Huic enim *vicini strenuè respondent* : Heus *peregrinum invoca*.

ANNOTATIONES.

55. *Catellam.*] Vel parvam canem quam in deliciis habebat : vel potius, monile muliebre, ut sit diminutivum à catenâ.

56. *Periscelidem.*] Cruris vinculum & ornamentum. περὶ *circum*, τὰ σκέλη *crura* vel *genua*. Gall. *Jarretiere*. Periscelides sunt ornamenta crurum mulierum ; sive armillæ pedum, quibus earum gressus ornentur : inquit Isidorus.

57. *Nulla fides damnis.*] Sic ille querulus exploditur ; ejusque dolor & fletus apud patronum ficti habentur, nihilque muneris obtinent.

59. *Fracto crure planum.*] Πλάνος, *fallax*, *impostor*, *nebulo*, quâ etiam voce utitur Cicero pro Cluentio, n. 72. *Hic ille planus improbissimus quæstu judiciario pastus*. Erat nempe quidam illusor in triviis lamentari solitus, quasi fractum crus esset, ut in vehicula tolleretur ; cui cùm aliquando id mali verè contigisset, haud etiam tum fidem habuit ; & fracto genu debilem nemo sublevabat, quoniam anteà sæpius illuserat.

60. *Osirim.*] Ægyptiorum Deum : qui hîc præcipue nominatur, seu quod planus iste indicare vellet ab Osiride irato immissum sibi crurifragium ; seu potiùs quia Osiris velut alter Æsculapius, credebatur ægris mederi. Vide Plutarc. de Iside & Osiride. Diodor. Sic. &c.

62. *Quære peregrinum.*] Quære hominem imperitum, qui nesciat fraudes tuas & illusiones, ut ei imponas ; nobis enim jam perspecti sunt doli & joci tui.

Rauca.] Præ altâ vociferatione & reclamandi contentione.

EPISTOLA XVIII. Ad *LOLLIUM.*

Quæ sint amici officia? Quid animo tranquillitatem conferat?

SI benè te novi, metues, liberrime Lolli, [809]
Scurrantis speciem præbere, professus amicum.
Ut matrona meretrici dispar erit atque
Discolor, infido scurræ distabit amicus.
Est huic diversum vitio vitium prope majus : 5
Asperitas agrestis & inconcinna gravisque,
Quæ se commendat tonsâ cute, dentibus atris :

Si benè cognosco te, Lolli maximè liber, cavebis imitari scurram, te exhibens amicum. Sicut matrona differt à scorto, ita amicus à fallace scurrâ. Huic vitio est aliud oppositum fere pejus, nimirùm *duritia* quædam *fera*, *inurbana*, *severa*, *quæ se ostentat tonsâ pelle*, & *nigris dentibus* :

ANNOTATIONES.

1. *Si benè te novi*, &c.] Idem fere est argumentum hujus Epistolæ, quod præcedentis.

Lolli.] Ad hunc inscriptam jam vidimus suprà Epistolam 2. item Od. 9. lib. 4. Vide etiam postea Epist. ult. huj. lib. v. ult.

2. *Scurrantis speciem.*] Ut potentiorum ineas amicitiam, nec adulationibus grassabere ; nec in contrarium impinges vitium, moribus feris, asperis, agrestibus, nimium severis, vitabis scurrilitatem pariter & gravitatem inconcinnam.

3. *Dispar atque Discolor.*] Dispar omninò, tam habitu quàm moribus dissimilis.

7. *Tonsâ cute, dentibus atris.*] Vel squalore hirsuti corporis ; nam quæ tondentur hirsuta

Dum

Dum vult libertas mera dici, veraque virtus.
Virtus est medium vitiorum, & utrinque reductum.
Alter in obsequium plus æquo pronus, & imi 10
Derisor lecti, sic nutum divitis horret.
Sic iterat voces, & verba cadentia tollit; [810]
Ut puerum sævo credas dictata magistro
Reddere, vel partes mimum tractare secundas.
Alter rixatur de lana sæpe caprina, 15
Propugnat nugis armatus: scilicet, ut non
Sit mihi prima fides; & vere quod placet, ut non
Acriter elatrem, pretium ætas altera sordet.
Ambigitur quid enim? Castor sciat an Docilis plus;
Brundusium Numici melius via ducat an Appi. 20
Quem damnosa Venus, quem præceps alea nudat; [811]

cum vult existimari integra libertas, & sincera virtus. Virtus media est inter *vitia, hinc & illinc recedens. Alter obsequentior,* velut *scurra infimi thori, ita potentis nutum* religiosè *veneratur, ita dicta repetit, & voces cadentes attollit, ut putes juvenem recitare dictata à duro præceptore, vel histrionem partes secundas agere. Alter jurgatur sæpe de lanâ caprinâ, armaq; sumit pro nugis. Nempe,* inquit, *ut certa mihi fides non habeatur, ut non audacter proferam quod prorsùs libet, respuam ego mercedem secundæ ætatis. Enimverò qua* de re *quæstio est?* Scilicet, *utrum Castor, an Docilis peritior existat.* Utrum *via Numicia, an Appia rectius perducat Brundusium? Quem libido perniciosa & alea præcipitans despoliat,*

ANNOTATIONES.

pilosaque sunt. Vel potius agresti mordacitate & dicacitate, amicum radendo ad cutem, & dure passim castigando: quasi ea sit loquendi libertas ac vera virtus.

9. *Utrinque reductum.*] Ab utroque extremo remota est virtus.

10. *Alter in obsequium.*] Assentator divitibus amicis nimis obsequitur.

Imi Derisor lecti.] Parasitus in infimo lecto vel in subsellio accumbens aut assidens, risum diviti propinans inter epulas. Plaut. Stich. *Scis me dudum esse imi subsellii virum.* Vide lib. 1. Sat. 4. v. 86. & lib. 2. Sat. 8. v. 41.

11. *Horret.*] Admiratione & veneratione affectata. Virgil. Æneid. 6. v. 10.

. . . . *Horrendæque procul secreta Sybillæ.*

id est, sacrum horrorem summamque venerationem incutientis.

12. *Verba cadentia tollit.*] Quicquid loquitur dives ille amicus, scurra velut eximium miratur ac repetit, nec finit elabi & cadere absque admirabundis exclamationibus. Epistola ad Pisonem, v. 428.

. . . *Clamabit enim; Pulchre, bene, recte:*
Pallescet super his: etiam stillabit amicis
Ex oculis rorem; saliet, tundet pede terram,
Derisor verò plus laudatore movetur.

13. *Ut puerum sævo, &c.*] Sicut discipulus recitare jubetur dicta vel dictata a magistro, nempe ut memoriæ infigantur.

14. *Vel partes mimum tractare secundas.*] Mimus nempe secundarius solet vocem & actionem data opera extenuare, ut primus actor magis elucescat, & *quam maxime excellat*; ut ait Cicero Ver. 1. Vide lib. 1. Sat. 9. v. 46. ibique Annot.

15. *Alter rixatur de lanâ, &c.*] Agrestis reprehensor, *vitio prope majori*, altercatur gravissime de rebus levioribus: sicut ille quondam, utrum lanas an pilos setasve capra habeat. Proverbium est.

16. *Scilicet, ut non sit mihi prima fides, &c.*] Ita ille graviter, sed inconcinne & insulse: Libere, inquit, loquar semper & quodcunque libuerit: neque hanc libertatem perdere velim quovis pretio, etiamsi vita diuturnior ac nova ætas offeratur.

19. *Castor an Docilis.*] Ambo gladiatores, vel pantomimi, ut alii dicunt.

20. *Brundusium.*] De ea urbe lib. 1. Sat. 5. & Epist. præced.

Numici via, an Appi.] Utra via melius ducat Brundusium. Atqui nihili sunt istæ lites & controversiæ. Sunt qui corrigant *Minuci*, metri gratia; sed perperam: de poetica licentia rixari est.

21. *Damnosa Venus.*] Vide lib. 1. Sat. 2. &c.

Præceps alea.] Brevi aleatorem redigens ad inopiam. Pers. Sat. 5. v. 55: *Hunc alea decoquit*: vel *præceps*, indicat studium aleæ vehemens & pertinax; quod summos etiam viros tenuit. Sueton. Octav. cap. 71. *Aleæ rumorem nullo modo expavit: lusitque simpliciter & palam oblectamenti causa etiam senex.* Ubi & Augustus de se sic scribit: *Lusimus per omnes dies, forumque aleatorium calfecimus . . . . Ego perdidi viginti millia nummum, &c.* Id. Claud. cap. 33. *Aleam studiosissime lusit: de cujus arte librum quoque emisit: solitus etiam in gestatione ludere, ita essedo alveoque adaptatis, ne lusus confunderetur.* Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 21. Alea taxillorum nempe jactu delectati sunt, inquit Porcius Cato. Augu-

quem fastus excedens facultates vestit & laute nutrit, quem occupat gravis pecuniæ cupiditas, qui abhorret ab inopiâ; hunc amicus opulentus multò vitiosior frequenter execratur & aversatur: vel si non odio habet, moderari vult: atque ut bona parens, optat sapientiorem se esse & virtutibus superiorem, dicitque quod *ferè verum* est: *Ne conare mihi exæquari: divitiæ meæ insanire me permittunt. Tu mediocres facultates nactus es. Prudenti assectæ convenit toga angustior. Ne contende par esse mihi. Eutrapelus* si *quem pessumdare cupiebat, ei pretiosas vestes tribuebat. Etenim,* inquiebat, *splendidus nova proposita & studia cum præclaris vestibus suscipiet; ad diem* usque *dormiet, meretricem decoræ occupationi præferet, nummos aliorum nutriet, denique gladiator fiet, vel equum olitoris* pacto *pretio circumducet. Tu ne cujusquam secretum expiscari velis unquam: creditum vero ne revela, seu vino, sed irâ pertenteris. Neque tua studia laudabis, aut vituperabis aliena; & cùm ille venatum ire cupiet, tu versus non proferes.* Nam *sic dissoluta est amicitia duorum fratrum Amphionis &*

Gloria quam supra vires & vestit & ungit;
Quem tenet argenti sitis importuna famesque;
Quem paupertatis pudor & fuga; dives amicus
Sæpe decem vitiis instructior odit & horret: 25
Aut si non odit, regit: ac veluti pia mater,
Plus quam se sapere, & virtutibus esse priorem
Vult, & ait prope vera: *Meæ* (contendere noli)
Stultitiam patiuntur opes. Tibi parvula res est.
Arcta decet sanum comitem toga. Desine mecum
Certare. Eutrapelus, cuicumque nocere volebat, 31 [812]
Vestimenta dabat pretiosa. Beatus enim jam
Cum pulcris tunicis sumet nova consilia & spes:
Dormiet in lucem; scorto postponet honestum
Officium; nummos alienos pascet: ad imum 35
Thrax erit, aut olitoris aget mercede caballum.
Arcanum neque tu scrutaberis ullius unquam;
Commissumque teges & vino tortus & ira.
Nec tua laudabis studia, aut aliena reprendes:
Nec, cum venari volet ille, poemata panges. 40
Gratia sic fratrum geminorum Amphionis atque

ANNOTATIONES.

stus Domitianus, Claudius, ... Inter reliquos Theodoricus Gothorum rex, qui cum in alea vinceret, fertur indulgentissimus fuisse: unde momenta illa promerendis gratiis captare domestici consueverant. Sidonius de Theodorico sic testatur; *Quibus horis tabula cordi est, tesseras colligit rapide, inspicit solicite, volvit argute, mittit instanter. Jocular iter compellat, patienter expectat: in bonis jactibus tacet, in malis ridet, in neutris irascitur, in utrisque philosophatur. . . . . putes illum & in calculis arma tractare. Sola est illi cura vicendi. Cum ludendum est, regiam sequestrat tantisper severitatem, hortatur ad ludum libertatemque communionemque, dicam quod sentio, timet timeri, &c.* Vide & Annotat. ad Od. 24. lib. 3. sub finem.

22. *Gloria quem, &c.*] Qui superbas vestes & lautas nimium epulas amat.

28. *Meæ Stultitiam pat. op.*] Ingentes opes possidenti mihi licet quod minime tibi non ita locupleti. Luxuriari possum ego impune, tu vero nequaquam.

29. *Stultitiam patiuntur opes.*] Aristot. Rhet. 2. *Stultas esse divitias* scribit. Isocrates Areopag. *Cum potentibus ambulat amentia,* inquit.

30. *Arcta decet sanum comitem toga.*] Vel, ut magis splendeat dives ampliori toga vestitus, cum tu arctiorem habens comitaberis. Vel quod, sicut iter facienti molesta sit toga laxior, ita virum bonum impediunt opes majores. Vide Epod. 4.

31. *Eutrapelus cuicunque, &c.*] Aristot. multis inquit, Deus largitur felicitatem non per benevolentiam, sed ut in calamitates incidant graviores. Sunt qui velint notari Volumnium Eutrapelum Antonii familiarem, cujus meminit Cic. tum in Epist. tum Philip. 13.

35. *Nummos alienos pascet.*] Alienam pecuniam grandi fœnore accipiet, atque ita pascet augebitque.

36. *Thrax erit.*] Plerique gladiatores e Thracia erant. Libro 2. Sat. 6. v. 44.

Olitoris aget mercede caballum.] Ad vile quodlibet servitium & ministerium adigetur egestate & paupertate.

37. *Arcanum neque tu, &c.*] Suspectus enim & invisus sit quisquis ita curiose scrutari vult aliorum res & arcana.

38. *Vino tortus & ira.*] His siquidem homines explorantur: quod ut plurimum bene poti & irati quidlibet effutiant.

41. *Gratia sic fatrum, &c.*] Amphionis & Zethi concordia dirempta & dissoluta est

Zethi

Zethi dissiluit; donec suspecta severo
Conticuit lyra. Fraternis cessisse putatur
Moribus Amphion. Tu cede potentis amici [813]
Lenibus imperiis; quotiesque educet in agros 45
Ætolis onerata plagis jumenta, canesque,
Surge, & inhumanæ senium depone Camœnæ,
Cœnes ut pariter pulmenta laboribus empta.
Romanis solemne viris opus, utile famæ,
Vitæque, & membris: præsertim cum valeas, &
Vel cursu superare canem, vel viribus aprum 51
Possis. Adde, virilia quod speciosius arma
Non est qui tractet. Scis quo clamore coronæ
Prælia sustineas campestria. Denique sævam
Militiam puer, & Cantabrica bella tulisti, 55
Sub duce, qui templis Parthorum signa refixit;
Et nunc, si quid abest, Italis adjudicat armis.
Ac, ne te retrahas, & inexcusabilis absis,
Quamvis nil extra numerum fecisse modumque [814]
Curas, interdum nugaris rure paterno. 60
Partitur lintres exercitus: Actia pugna

Zethi; donec cithara aspero invisa siluit. Ut autem *Amphion narratur cessisse indoli fratris,* sic *tu morem gere æquis desideriis amici opulenti:* & *quotiescunque in agros proferet canes & jumenta Ætolis retibus onusta; exurge, & severioris Musæ gravitatem abdica, ut simul comedas obsonia labore comparata.* Hoc enim *solemne est Romanis studium, famæ utile & vitæ & corpori: maximè cùm sis validus, & queas canem cursu, viribus aprum vincere. Adde quod nemo est qui decentiùs tractat arma viris apta. Nosti quibus circumstantium acclamationibus obeas exercitationes campi* Martii. *Demùm* tu *juvenis duram militiam & Cantabrica certamina confecisti sub Imperatore, qui Parthorum templis abstulit vexilla* nostra, & *nunc potestati Romanorum adjungit si aliquid deest. Ne verò* talia *relinquas, &* hinc *recessisse culperis, quanquam studes nihil agere indecorè & perperàm.* Quippè *in villâ patris quædam ludicra moliris.* Scilicet *partitis naviculis pugnatur: te auctore certamen Actiacum*

ANNOTATIONES.

dissimilibus eorum studiis, cum alter philosophiæ & musicæ totus vacaret, alter ab istis alienus agrestes & rusticos mores sequeretur. De Amphione, lib. 3. Od. 11. Cic. 1. de Orat. *Miror cur Philosophiæ, sicut Zetus ille Pacuvianus, prope bellum indixeris.* Ad Heren. n. 43. *Uti apud Pacuvium Zetus cum Amphione, quorum controversia de musica, &c.*

43. *Conticuit lyra.*] Amphion Zetho fratri obsequens lyræ studium, & usum sponte abjecit, sicque amicitiam resarsit. Sic tu amici potentis voluntati obsequere; & cum venationem molietur, cave ne Musarum studia intempestive obtrudas.

46. *Ætolis onerata plagis.*] Ætolia regio Achaiæ in Epiri confinio. In hac erat Calydon urbs, cujus regi Oeneo irata Diana immisit aprum terribilem non Calydoniæ solum, sed & totius Ætoliæ agros devastantem. At Meleager Oenei filius validis illum plagis irretitum interfecit. Hinc Ætolæ plagæ velut optimæ celebrantur ponunturque per Synecd.

48. *Pulmenta laboribus empta.*] E præda venando capta. Quid proprie pulmentum, dixi Libro 2. Satira 2. v. 20.

49. *Romanis solemne viris opus.*] Venatio nempe, ut Græcis trochi & disci ludus. Vide Libro 3. Od. 24. Libro 2. Sat. 2.

50. *Utile famæ, Vitæque & membris.*] Agitatio corporis & exercitatio valetudini prodest; roburque confert, & hinc famam fortitudinis.

52. *Speciosius.*] Decentius quam tu, Lolli; vel, quam venator quisque.

54. *Prælia campestria.*] De his lib. 1. Od. 8.

55. *Cantabrica bella.*] Vide supra Epistolam 12. item lib. 2. Od. 6. & lib. 3. Od. 8.

56. *Qui templis Parthorum signa refixit.*] Signa Rom. Crasso erepta a Parthis, Augusto restituta. Libro 4. Od. 15.

58. *Ne te retrahas.*] Ne ab exercitationibus campi Martii te diu removeas.

59. *Extra numerum.*] Metaph. a saltatoribus. Id est, imperite, inepte, inconsiderate, perperam.

60. *Nugaris rure paterno.*] Ludicra prælia instituis apud villam paternam, in qua diversaris.

61. *Partitur lintres exercitus.*] Ut sint duæ velut adversariæ classes, quæ naumachiam exhibeant, maxime vero pugnam illam navalem, qua Augustus Antonium debellavit profligavitque apud Actium. De his lib. 1. Od. 37. & Epod. 1. & 9.

exhibetur per adolescentes hostium ad instar dimicantes. *Frater tuus adversarii personam agit; lacus est* velut *mare; donec expedita victoria alterutrum coronet frondibus.* Certè Augustus, *qui suis te studiis convenire intelliget, approbabit vehementer ludicra ista. Ut* autem *admonere te pergam, si quidem monitore opus habes; diligenter adverte quid de unoquoque viro, & cui loquaris. Devita percunctatorem, qui profectò est loquax: neque aures apertæ fideliter servant credita. Atqui vox prolata celeriter abit, nec potest revocari. Ne in ædibus amici potentis depereas ancillam aut puerum, ne herus pulcri pueri vel puellæ adamatæ remuneret te exiguo dono: vel parùm benignus cruciet. Sedulò expende quem commendabis; ne paulò post alterius delicta probrum tibi faciant. Decipimur, & nonnunquam indignum commendamus. Quem igitur maculabit suum vitium, cave ne illusus defendas velut plane cognitum. Si* verò quispiam *calumniis impetatur, propugna & protege auxilio tuo consilium: qui cùm impugnatur morsibus invidorum, an non sentis imminere tibi* simile *discrimen? Etenim tu periclitaris, quando flagrant vicinæ ædes. Neglecta vero incendia glíscere consueverunt.*

Te duce per pueros hostili more refertur.
Adversarius est frater; lacus Adria: donec
Alterutrum velox victoria fronde coronet:
Consentire suis studiis qui crediderit te, 65
Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.
Protinus ut moneam (si quid monitoris eges tu)
Quid de quoque viro, & cui dícas, sæpe videto.
Percunctatorem fugito, nam garrulus idem est:
Nec retinent patulæ commissa fideliter aures; 70
Et semel emissum volat irrevocabile verbum.
Non ancilla tuum jecur ulceret ulla, puerve,
Intra marmoreum venerandi limen amici; [815]
Ne dominus pueri pulcri, caræve puellæ
Munere te parvo beet, aut incommodus angat. 75
Qualem commendes, etiam atque etiam adspice: ne
Incutiant aliena tibi peccata pudorem. (mox
Fallimur, & quondam non dignum tradimus. Ergo
Quem sua culpa premet, deceptus omitte tueri,
Ut penitus notum; si tentent crimina, serves, 80
Tuterisque tuo fidentem præsidio: qui
Dente Theonino cum circumroditur, ecquid
Ad te post paulo ventura pericula sentis?
Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet:
Et neglecta solent incendia sumere vires. 85

ANNOTATIONES.

62. *Per pueros.*] Dion. lib. 50. narrat pueros Romæ præsignificasse Antonii cladem. Nimirum divisi inter se pugnarunt; cum alii se Antonianos, alii Cæsarianos dicerent. Biduo conflixerunt. Tandemque victi sunt qui Antoniani vocabantur.

63. *Lacus Adria.*] Lacus ruri paterno vicinus, instar est Adriatici maris. De hoc lib. 1. Od. 16. & lib. 2. Od. 11.

64. *Alterutrum.*] Te, vel fratrem.

Velox victoria.] Plutarchus, Florus, aliique referunt celerrimam fuisse Actiacam victoriam; vel spectat Poeta victoriæ naturam, quæ fere *velox* est.

66. *Fautor utroque tuum laud.*] Augustus, cui sic velificaris: vel, potentior amicus.

Utroque pollice.] Impensissime, valde comprobabit. Pollice nimirum compresso favor, inverso condemnatio indicabatur olim. Plin. lib. 28. cap. 2. Juvenal. Sat. 3. v. 36.

69. *Percunctatorem fugito.*] Insidiosum indagatorem rerum & secretorum tuorum. Supra monuit, res aliorum non esse indagandas; hic monet, ab indagatore curioso & subdolo cavendum.

75. *Angat.*] Adamatum puerum aut puellam tibi denegando.

80. *Ut penitus notum.*] Hoc alii jungunt cum præcedentibus hoc sensu: Cave ne quemquam temere commendes, neve quem vitiis aut criminibus occultis inquinatum pertinaciter tuearis, velut penitus tibi nota & perspecta sit ejus innocentia. Nam sæpius decipimur. Alii sic: Si quem deceptus improbum commendasti, desere nec tuearis; ut defendas alium quempiam tibi penitus notum, si criminationibus incessatur; servesque & tuteris innocentem ope tua fidentem & nixum.

82. *Dente Theonino.*] Theon fuit maledicentissimus, ut aiunt, post Acronem.

84. *Paries cum proximus ardet.*] Æn. 2. v. 311.

Jam proximus ardet Ucalegon.

Dulcis

Dulcis inexpertis cultura potentis amici:
Expertus metuit. Tu, dum tua navis in alto est,
Hoc age, ne mutata re r rsum te ferat aura.
Oderunt hilarem tristes, tristemque jocosi; [816]
Sedatum celeres; agilem gnavumque remissi: 90
Potores bibuli media de nocte Falerni
Oderunt porrecta negantem pocula; quamvis
Nocturnos jures te formidare vapores.
Deme supercilio nubem. Plerumque modestus
Occupat obscuri speciem, taciturnus acerbi. 95
Inter cuncta leges & percunctabere doctos
Qua ratione queas traducere leniter ævum:
Ne te semper inops agitet vexetque cupido;
Ne pavor & rerum mediocriter utilium spes:
Virtutem doctrina paret, naturane donet: 100
Quid minuat curas: quid te tibi reddet amicum:
Quid pure tranquillet; honos, an dulce lucellum, [817]

Imperito jucunda est observantia divitis amici, at peritus formidat. Tu, dum tua navis in alto est, ad hoc labora, ne te ventus contrarius retro abripiat. Mœsti lætum, mœstum festivi, tardum citi, lenti promptum & alacrem non amant. Qui Falernum usque ad mediam noctem compotare solent, odio prosequuntur eum, *qui propinatos calices recusat, etsi affirmes te metuere vapores nocturnos. Excute fronte tristitiam: sæpe moderatus severi speciem habet, & taciturnus inhumani. In omnibus consule peritos, & perquire quo pacto suaviter possis vivere; ne te perturbet aut cruciet cupiditas semper egens, vel metus, vel desiderium rerum non omninò necessariarum; utrum eruditio an natura virtutem conferat: quid diminuat sollicitudines; quid te tibi amicum efficiat: quid veram tranquillitatem tribuat,* an *dignitates, an suave lucrum,*

ANNOTATIONES.

86. *Dulcis inexpertis, &c.*] Qui non est expertus clientelam vel obsequium amici potentis credit facilia & dulcia esse omnia. Atqui expertus est quanta sint in ea re incommoda, longe aliter sentit.

87. *Tu, dum tua navis, &c.*] Allegoria est aptissima. Tu dum gaudes benevolentia Principis, vide ne ab ea excidas. Nam ob levem offensionem hoc sæpe accidit; & mutabilis omnino est potentium favor. Plaut. Pœn. Sc. 11.

Verùm ita sunt isti nostri divites,
Si quid benè facias, levior plumâ est gratia:
Si quid peccatum est, plumbeas iras gerunt.

89. *Oderunt hilarem tristes, &c.*] Indolis, morum, & studiorum similitudo parit amicitiam ac necessitudinem; contra dissimilitudo alienationem & odium.

93. *Nocturnos vapores.*] Al. *tepores*, id est calores vini, vel febres. Melius alii *vapores* vini caput petentes afficientesque, noctu præsertim, atque somnum & quietem impedientes.

94. *Deme supercilio nubem.*] Euripid. Hippolit. ὀφρύων νέφος. Cic. in Pis. *frontis nubeculam*, id est, fastum, severitatem, ægritudinem mentis, &c. Plin. l. 11. cap. 37. *Frons homini tantum index tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, severitatis. In ascensu ejus supercilia pariter & alterne mobilia: & in iis pars animi. Negamus, annuimus. Hæc maxime indicant fastum. Superbia alibi conceptaculum, sed hic sedem habet. In corde nascitur; huc subit, hic pendet. Nihil altius simul abruptiusque invenit in corpore, ubi solitaria esset.*

98. *Inops cupido.*] Avarus enim semper eget, dum tam ei deest quod habet, quam quod non habet.

100. *Virtutem doctrina paret, &c.*] Quæstio est a veteribus agitata plurimum. Tullius in Partit. Orat. *Quonam pacto virtus pariatur, naturane, an ratione, an usu.* Pro Archia Poeta sic censet: *Sæpius ad virtutem, naturam sine doctrina, quam sine natura valuisse doctrinam.* At optime Aristoteles in lib. Ethic. ad Nicomach. ait: virtutes morales a natura inchoatas doctrina & usu perfici.

101. *Quid minuat curas.*] Nempe si paucis contentus vivas, si nihil cupidius appetas, si nihil humani a te alienum putes.

Quid te tibi reddat amicum.] Tibi si vera bona compares, virtutes scilicet, vere amicus tibi eris.

102. *Quid pure tranquillet.*] Non certe *honos* aut *lucrum*: nam hæc *famem importunam*, & novam indies *sitim* afferunt secum, ut est supra versu 24. Quid ergo? horum contemptus; *nil conscire sibi, &c.* quæ alibi Poeta noster haud semel asseruit. Præclare Cic. 1. de Finib. n. 50. *Sapientiam, temperantiam, fortitudinem, copulatas esse docui cum voluptate, ut ab ea nec divelli nec distrahi possint. Sic de justitia judicandum est,*

an vitæ genus & ratio latens & occulta. Quoties verò cunque recreat me Digentia frigidus rivus, potum suppeditans Mandelæ vico valde algenti; quid sentire, quid exoptare me putas, ô amice? Nempe ut maneat mihi quod habeo, vel etiam minus; ut mihi impendam quod vitæ restat, si quid amplius Dii largiantur. Sit librorum copia, & annona ad annum parata; ne anceps hæream expectatione temporis incerti. Sufficit ista à Jove postulare. Qui dat & adimit, tribuat vitam & facultates: at mihimet ipse animum æquabilem præstabo.

An secretum iter, & fallentis semita vitæ.
Me quoties reficit gelidus Digentia rivus,
Quem Mandela bibit, rugosus frigore pagus; 105
Quid sentire putas, quid credis, amice, precari?
Sit mihi, quod nunc est, etiam minus; ut mihi vivam
Quod superest ævi, si quid superesse volunt Di.
Sit bona librorum & provisæ frugis in annum
Copia, ne fluitem dubiæ spe pendulus horæ, 110
Hæc satis est orare Jovem. Qui donat & aufert,
Det vitam, det opes; æquum mi animum ipse parabo.

ANNOTATIONES.

quæ non modo nunquam nocet cuiquam, sed contra semper alit aliquid tum vi sua atque natura, quod tranquillet animos; tum spe, nihil earum rerum defuturum, quas natura depravata desiderat: quemadmodum temeritas, libido, ignavia, semper animum excruciant ac sollicitant, turbulentæque sunt, &c.

103. *An secretum iter, &c.*] Vita privata. Vide Epist. præced. v. 10. ibique annot.

Fallentis semita vitæ.] Allegoriam pete, si vis Lector, cum quibusdam, a viatoribus callidis, qui paucis cognitas ineunt semitas, vel compendiosiores, vel minime latronibus infestas. Sic qui vitam agunt privatam tuti sunt a curis, incommodis, periculis: quibus conflictantur quotquot Rempub. capessunt.

104. *Me quoties reficit, &c.*] Cum secessu & quiete meque ipso fruor, in villa mea Sabina, quam rigat Digentia amnis, aquas præbens oppidanis Mandelæ pagi. De his jam Epist. 16.

105. *Rugosus frigore pagus.*] Ubi pagani præ frigore rugis contrahuntur. Vide Epist. 16.

107. *Mihi vivam.*] Tandem liber a tumultu, a negotiis officiisque urbanis. Vide Epist. 7.

111. *Hæc satis, &c.*] Bona externa.

112. *Æquum mi animum ipse parabo.*] Cic. 3. de Nat. Deor. *Judicium hoc omnium mortalium est, fortunam a Deo petendam, a seipso sumendam esse sapientiam.* Juven. Sat. 10. sub finem.

Monstro quod ipse tibi possis dare: Semita certe
Tranquillæ per virtutem patet unica vitæ.

EPISTOLA XIX. Ad *MÆCENATEM.*

Vitiosam imitandi rationem damnat.

O Mæcenas erudite, si fidem habes veteri Cratino, nulla poëmata diu placere vel celebrari queunt ab aquæ potoribus condita. Postquam furentes poëtas

PRisco si credis, Mæcenas docte, Cratino, [818]
Nulla placere diu, nec vivere carmia possunt,
Quæ scribuntur aquæ potoribus. Ut male sanos

ANNOTATIONES.

1. *Prisco si credis.*] Poëtastri quidam vino indulgebant plusculum: idque jactabant facere se exemplo veterum poëtarum, Cratini, Homeri, Ennii: quasi bonum carmen pangere nequirent, nisi qui Baccho pleni essent. Adversus hanc sententiam pugnat solerter hic noster vates, & Eubulus apud Athen. lib. 2. cap. 6.

Cratino.] Is a Suida valde bibax & vinosus extitisse traditur: a veteri autem Schol. tantæ fuisse ebriositatis, ut soleret immejere in pelles supra quas recumbebat. Aristophanes eum pariter deridet velut ebriosum & submejulum. Athen. lib. 2. cap. 3. *Vinum lepido poëtæ est equus velocissimus. Si potantur aquæ nihil egregium producis. Cratinus hoc dixit, cum non utrem unum redoleret, sed potius dolium integrum.* Epigramma est Nicerato attributum. Vide annot. lib. 1. Sat. 4.

3. *Ut male sanos Adscripsit Liber Satyris.*] Hæc Cratinus & quæ sequuntur. Ex quo Bacchus poëtas vini calore concitatos, velut suo numine plenos, ascripsit Satyris ac Faunis.

Adscrpsit

Adscripsit Liber Satyris Faunisque poetas;
Vina fere dulces oluerunt mane Camœnæ. 5
Laudibus arguitur vini vinosus Homerus:
Ennius ipse pater nunquam nisi potus ad arma
Prosiluit dicenda. Forum Putealque Libonis [819]
Mandabo siccis; adimam cantare severis.
Hoc simul edixit, non cessavere poetæ 10
Nocturno certare mero putere diurno.
Quid? si quis vultu torvo ferus & pede nudo,
Exiguæque togæ simulet textore Catonem; [820]
Virtutemne repræsentet moresque Catonis?

Bacchus annumeravit Satyris & Faunis, Musæ suaves vinum sæpius oluerunt matutino tempore. *Homerus vinum laudans ebriosus* extitisse *notatur. Antiquus ipse Ennius nunquam nisi temulentus prorupit ad canenda bella. Sobriis committam forum & Puteal Libonis: abstemiis auferam condendi versus* facultatem. *Statim atque id pronunciavit, cœperunt vates noctu vinum certatim* bibere, *ac diurno fœtere. Verum si quispiam severâ fronte gravis, nudis pedibus, & brevis togæ usu Catonem exhibeat, num* proinde *Catonis referat mores ac virtutem?*

ANNOTATIONES.

4. *Satyris Faunisque.*] Diis agrestibus, bibacibus quidem & vinosis. De Satyris, lib. 1. Od. 1. lib. 2. Od. 19. De Faunis, lib. 1. Od. 4. lib. 2. Od. 17. lib. 3. Od. 18.

5. *Vina fere dulces oluerunt.*] Ipsæ Musæ sobriæ non fuerunt. Vide Plutarch. Sympos. lib. 7. cap. 8, 9, 10.

6. *Laudibus arguitur vini vinosus Homerus.*] Iliad. 6, &c.

7. *Ennius.*] De eo lib. 1. Sat. 10. *pater* ob antiquitatem. Æschylus pariter inter Græcos nunquam nisi ebrius ad scribendum se accingebat. Alcæus etiam φίλοινος notatur, Athen. lib. 10.

8. *Forum.*] Res forenses.

Puteal Libonis.] Locum seu tribunal, ubi jus dicebat Prætor in Rom. foro constitutum a Libone. Vide lib. 2. Sat. 6. v. 35.

9. *Adimam cantare severis.*] Carmina præclare scribere interdictum sit iis omnibus, qui Bacchi munere factus non erit entheus & furens. Non videtur hic aprosdionyson quod canit Tibullus lib. 3. Eleg. 6.

. . . . . Poscite Bacchi munera

. . . .

Jam venit iratus nimium nimiumque severis.
Qui timet irati numina magna, bibat.

Ubi legunt vulgo *severus.* Attamen credam ego reponendum, *severis*, id est, sobriis; multo sensu meliori. Quo notantur non qui convivia fugerent, sed potius qui inter aliorum compotationes & crebas invitationes, ebrietatem astute & callide vitarent. Vid. Epist. præced. v. 91.

Potores bibuli media de nocte Falerni
Oderunt porrecta negantem pocula, &c.

10. *Hoc simul edixit.*] Magna controversia, quis *edixit?* an Liber, an Ennius, an Cratinus? Pro Cratino facit quod de eo ante annotatum est. Torrentius, ex vet. cod. legit, *edixi*: ut ipsi Horatio tribuatur velut Prætorianum hoc edictum. Placet quibusdam conjectura Heinsii transposita una literula legentis, *edixti*, pro edixisti; ut ad Mæcenatem referatur. Sed optima est lectio, *edixit*: solusque optime Liber edixisse intelligitur, utpote Deus poeseos & poetarum.

Non cessavere poetæ Nocturno, &c.] Diu noctuque vino se ingurgitarunt, ut egregia moliri poemata viderentur.

11. *Nocturno certare mero.*] Romæ frequens hoc erat bibionum certamen vigilem pergræcando noctem ducentium. Et qui sic pervigilassent strenue, præmium accipiebant placentam. Jul. Pollux, Athen. lib. 14. Schol. Aristoph. Equit.

Putere diurno.] De die *crapulam exhalantes*, ut ait Tull. Sic quidem luxuriosi quascunque horas compotationibus idoneas habebant. At viri graves & occupati non adibant cœnam, nisi vesperi & ad lucernas. Unde Alcæus ita queritur, se ipse vinosum arguens in Epigrammate: Πίνωμεν· τί τὸν λύχνον ἀμμένομεν; *Bibamus: quid lychnum expectamus?*

12. *Quid? si quis vultu, &c.*] Refellit Horatius opinionem ante allatam. Qui Cratinum imitatur in vitiosa ipsius bibacitate, non proinde poeticam ejus virtutem assequetur; sicut qui habitus squalorem, aut vultus severitatem Catonis imitabitur, non continuo mores ejus optimos habebit, &c. Ergo boni exemplaris non vitia sed virtutes oportet æmulari.

Pede nudo.] Cato Uticensis sine calceis & sine toga prodibat in publicum; imo & Prætor sic ad rostra veniebat, judicia exercebat, interdum etiam bene pransus & potus. Plutarch.

13. *Exiguæque togæ textore.*] Breviori toga vilis texturæ, sicut Epist. 1. ait, *Curtatus inæquali tonsore capillos*, pro, inequali tonsura. Quod e vili plebecula quempiam decuisset, non vero patricium & nobilem. Lucanus Catonem illum Uticensem canit: *Hirtam Romani more*

Rupit Hyarbitam Timagenis æmula lingua; 15
Dum ſtudet urbanus, tenditque diſertus haberi.
Decipit exemplar vitiis imitabile. Quod ſi
Pallerem caſu, biberent exangue cuminum.
O imitatores ſervum pecus, ut mihi ſæpe
Bilem, ſæpe jocum veſtri movere tumultus! 20
Libera per vacuum poſui veſtigia princeps;
Non aliena meo preſſi pede. Qui ſibi fidit
Dux, regit examen. Parios ego primus Iambos
Oſtendi Latio; numeros animoſque ſecutus [821]
Archilochi, non res & agentia verba Lycamben.
At ne me foliis ideo brevioribus ornes, 26
Quod timui mutare modos & carminis artem:
Temperat Archilochi Muſam pede maſcula Sappho,
Temperat Alcæus: ſed rebus & ordine diſpar,
Nec ſocerum quærit, quem verſibus oblinat atris, 30
Nec ſponſæ laqueum famoſo carmine nectit.
Hunc ego, non alio dictum prius ore, Latinis

Hyarbitam perdidit ſua lingua Timagenem æmulata, cùm lepidus & eloquens videri cupit. Fallit exemplar vitiis imitabile. Enimverò *ſi forte pallidus forem, potarent cumini* ſuccum *pallere* facientem. *O imitatores ſtolidi & ſerviles; quam ſæpe agitationes veſtræ excitarunt mihi indignationem & riſum!* Ego verò *primus intuli pedem in vacua* ſpatia, *nec ſecutus ſum* veſtigia *alterius. Qui confidit ſibi, turmam ducit & gubernat. Ego prior Iambos protuli apud Latinos, Archilochi Parii metrum & virtutem imitatus, non autem materiam & dictiones Lycamben adigentes* ad ſuſpendium. *Neque verò me propterea minoribus corones frondibus, quoniam veritus ſum immutare numeros ac metri legem.* Nam *Archilochi poeſim verſu mitigat Sappho virilis, etiamque Alcæus: at diſſimilis ſententiis & diſpoſitione, nec petit ſocerum acerbo carmine proſcindendum, nec ſponſæ reſtim parat verſibus contumelioſis. Hunc à nullo alio anteà celebratum ego lyrâ canens Latinis oſtendi.*

ANNOTATIONES.

Quiritis induxiſſe togam. Sunt qui legant, *teſquore*, id eſt, ſqualore, inquiunt.

15. *Rupit Hyarb. &c.*] Alii ſcribunt *Iarbitam*, ab Iarba rege Africani litoris. Hyarbita ignobilis ac vix nomine notus quidam, volens imitari ſales & dicacitatem Timagenis, ſemet perdidit, ut ille; petulantem ejus linguam æmulatus velut urbanam & deſertam.

Timagenis.] Hic Rhetor fuit Alexandrinus, ex aliis Ægyptius: ſub Pompeio magno Romam adductus a Gabinio captivus, redemptus a Fauſta Syllæ filio; Rhetoricam docuit ad tempora Auguſti. Demum ob maledicentiam urbe ejectus in prædio Tuſculano diem ſuum obiit. Suidas.

17. *Decipit exemplar vitiis imitabile.*] Præclarum exemplar quodlibet vix omnino vitiis caret; & ſtultum imitatorem decipit, qui non quod perfectum, ſed quod forte vitioſum ineſt, imitari ſolet.

18. *Biberent exangue cuminum.*] Poetaſtri noſtri, inquit Horatius, ſi pallido eſſem vultu, pallorem ſibi procurarent, ut æmulari me in cæteris etiam crederentur, paremque mihi poeſeos facultatem adipiſci. Vide Dioſcorid. lib. 3. cap. 68. Plin. lib. 20. cap. 14. *Cuminum pallorem bibentibus gignit. Ita certe ferunt Porcii Latronis clari inter magiſtros dicendi aſſectatores ſimilitudinem coloris ſtudiis contracti imitatos*, &c. Perſ. Sat. 5. v. 55.

. . . . , . . *Pallentis grana cumini.*

21. *Libera per vacuum, &c.*] Ego Lyricam poeſim Latinam primus tentavi, abſq; ullo exemplari mihi propoſito. *Vacuum*, locum a nemine occupatum. Vide Od. ult. lib. 3. & lib. 4. Od 3.

23. *Regit examen.*] Metaph. ab apibus. Lyricorum ego princeps aliis deinceps exemplum præbebo.

24. *Parios ego primus Iambos Oſtendi Latio.*] Iambos etiam verſus Latine ſcripſi primus, ad inſtar Archilochi Græcorum Iamborum inventoris, ex inſula Paro oriundi. De hac lib. 1. Od. 19.

25. *Archilochi.*] De iſto Poeta jam ante in Epod. 6. & poſtea in Epiſt. ad Piſon. v. 79.

Lycamben.] Socerum, de quo cit. Epod. 6.

28. *Temperat Archilochi, &c.*] Archilochi aſperitatem temperavi ſuavitate Alcæi & Sapphonis. Scilicet Iambi ſatis acres Epodarum temperantur Alcaicis & Sapphicis Odarum.

Maſcula Sappho.] Hæc nempe dicitur virilem adepta virtutem, quod ſe præcipitarit ex eo ſaltu unde viri tantum ſolebant ſe jaculari præ amoris impatientia. Hinc Auſon. Eidyl. 6. v. 25.

Et de nimboſo ſaltum Leucate minatur
Maſcula Lesbiacis Sappho peritura ſagittis.

29. *Alcæus.*] Vide lib. 1. Od. 32. & lib. 2. Od. 13. ubi etiam de Sapphone.

30. *Socerum.*] Lycamben.

31. *Sponſæ.*] Neobulæ Lycambes filiæ, quæ ſe quoque poſt patrem laqueo peremit. Epod. 6.

32. *Hunc.*] Archilochum; quem ante Horatium, nemo Latinorum fuerat imitatus.

Vulgavi

Vulgavi fidicen. Juvat immemorata ferentem
Ingenuis oculisque legi, manibusque teneri.
Scire velis mea cur ingratus opuscula lector 35
Laudet ametq; domi, premat extra limen iniquus?
Non ego ventosæ plebis suffragia venor
Impensis cœnarum, & tritæ munere vestis. [822]
Non ego nobilium scriptorum auditor & ultor,
Grammaticas ambire tribus & pulpita dignor. 40
Hinc illæ lacrymæ. Spissis indigna theatris
Scripta pudet recitare, & nugis addere pondus,
Si dixi; Rides ait, & Jovis auribus ista
Servas. Fidis enim manare poetica mella
Te solum, tibi pulcher. Ad hæc ego naribus uti 45
Formido; & luctantis acuto ne secer ungui,
Displicet iste locus; clamo, & diludia posco.
Ludus enim genuit trepidum certamen, & iram: [823]
Ira truces inimicitias, & funebre bellum

Et *gaudeo nova proferens oculis ingenuorum perlegi, & manibus contrectari.* Porrò si *nosse cupis, cur lector iniquus mea carmina collaudet atq; in pretio habeat domi* quidem, *foris* autem *improbè vituperet?* Nempe *ego levis plebeculæ approbationem non quæro sumptuosis cœnis, & donando vestes detritas. Auctorum ego illustrium auditor & censor non dignor prensare Grammaticorum familias & suggesta.* Inde veniunt *istæ querimoniæ. Si dicam, Pudet recitare carmina* mea *frequentibus theatris indigna & nugas ostentare:* mox aliquis *inquiet; Derisor es, & Jovis auribus hæc reservas. Quippe te unum producere mellita carmina confidis, tibimet præclarus. Ad ista ego timeo exhibere sannam: ac ne proscindar acerbo ungne contendentis, locum istum devito, vociferor, & dilationem postulo. Etenim ludus gignit trepidationes, pugnas, indignationes: indignatio* verò *acerba odia, & bellum lugubre.*

ANNOTATIONES.

37. *Non ego ventosæ, &c.*] Idcirco mihi invidiam creant, quia laudes & approbationem non capto, ut alii plerique, per munera & cœnas assentatoribus datas. Pers. Sat. 1.

. . . . Calidum scis ponere sumen:
Scis comitem horridulum trita donare laserna.

Martial.

Quid tam grande Sophos clamat tibi turba togata?
Non tu, Pomponi: Cœna diserta tua est.

Vide postea Epist. ad Pis. v. 419.

Ut præco ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores jubet ad lucrum ire Poeta
Dives agris, &c.

39. *Auditor.*] Juvenal. Sat. 1.

Semper ego auditor tantum?

Ultor.] Optimorum auctorum errata notando & castigando; nulli per adulationem parcendo. Quidam interpretantur; mea scripta vicissim recitando. Juvenal. cit.

. . . . Nunquamne reponam?

Prior interpretatio magis ad rem. Nam mox ait, *Non ambire pulpita dignor.*

40. *Grammaticas ambire tribus.*] Ut scripta mea discipulis suis dictent & proponant ediscenda. Pers. Sat. 1. v. 29.

Ten' cirratorum centum dictata fuisse,
Pro nihilo pendas?

Pulpita.] E quibus recitentur carmina mea a Grammaticis, vel a meipso. De hac Romanorum ambitiosa recitatione Persius cit. & nos ibidem non pauca.

41. *Hinc illæ lacrymæ.*] Terentianus iste locus ex Andria in proverbium abiit: eoque utitur etiam Tullius pro M. Cœlio: *Hinc illæ lacrymæ: & hæc causa est omnium scelerum.*

42. *Nugis addere pondus.*] Velut eximium quiddam alte & graviter pronunciando res leviculas.

43. *Ait.*] Quispiam invidus.

Jovis.] Augusti. Virgil. Eclog. 1. de eodem.

Deus nobis hæc otia fecit.

44. *Fidis enim manare, &c.*] Unum te credis edere suavia poemata.

45. *Tibi pulcher.*] Ipse tibi videris præstare cæteris omnibus: nullumque tibi parem existimas.

Naribus uti.] Naribus corrugatis indignationem vel derisionem significare timeo, ne ejusmodi hominis iram in me concitem. Pers. Sat. 1.

Rides & nimis uncis naribus indulges.

Vide supra lib. 1. Sat. 6. & lib. 2. Sat. 8.

47. *Iste locus.*] Theatrum, pulpita.

Diludia.] Ludorum dilationem: id est, spatium intermissionemque, ad accuratius emendenda quæ scripsi, antequam vulgentur. Quod luculenter admonet Epistola ad Pisones. Metaphora est a gladiatorio ludo. Nam intra dies pugnæ destinatos, spatium concedebatur gladiatoribus; ut se ad certandum melius compararent. Malim ego tamen cum doctissimo Salmasio legere, *deludia*, & ludendi cessationem & finem interpretari.

48. *Ludus enim, &c.*] Climax est. Ludus certamen, certamen iras, ira inimicitias, hæ bellum generant aliquando funebre & luctuosum.

EPI-

EPISTOLA XX. Ad *LIBRUM SUUM.*

O liber, ut, video, respicis Vertumnum & Janum: nempe ut venalis fias Sosiorum pumice expolitus, claves fugis & sigilla verecundo grata: doles exhiberi paucis, & magni pendis divulgari, minime sic educatus. Perge quo ire cupis, redire non licebit tibi vulgato. Tum verò: *Quid infelix egi, quid petii? inquies. quando te non nemo proscindet. Nosti verò te in arctum compingi, cùm* lector primò *avidus* mox *fastidiosus negligit. Quod si non insanit augur odio delinquentis, Romæ in pretio eris usquequò te juventus deficiat. Cum autem vulgi manibus tritus negligi incipies, vel clam nutries blattas inutiles, vel ablegaberis Uticam,* vel *obligatus deportaberis Ilerdam.* Tunc *ridebit castigator non auditus: velut iste qui asinum non obedientem iratus impulit in præcipitium.*

VErtumnum Janumq; liber, spectare videris. [824]
Scilicet ut prostes Sosiorum pumice mundus,
Odisti claves, & grata sigilla pudico.
Paucis ostendi gemis, & communia laudas,
Non ita nutritus: fuge quo discedere gestis: 5
Non erit emisso reditus tibi. Quid miser egi?
Quid volui? dices, ubi quis te læserit: & scis
In breve te cogi, cum plenus languet amator.
Quod si non odio peccantis desipit augur, [825]
Carus eris Romæ, donec te deserat ætas. 10
Contrectatus ubi manibus sordescere vulgi
Cœperis; aut tineas pasces taciturnus inertes;
Aut fugies Uticam; aut vinctus mitteris Ilerdam.
Ridebit monitor non exauditus, ut ille,
Qui male parentem in rupes detrusit asellum 15

ANNOTATIONES.

1. *Vertumnum.*] Per prosopopœiam librum suum a publico deterret, ob imminentia pericula.

Vertumnum Janumque.] Hi Dii præsidere vendentibus ementibusque credebantur: & ad eorum statuas ac templa erant tabernæ bibliopolarum. De Vertumno lib. 2. Sat. 7. De Jano lib. 2. Sat. 3. & 6.

Spectare videris.] In lucem prodire vis & publice vendi.

2. *Sosiorum pumice mundus.*] Pellibus integebantur libri: pelles autem pumice lævigari, exæquari, expoliri solebant. *Pumex*, lapis cavernosus, quo rudia & aspera complanantur. Vide Plin. l. 36. c. 21. *Sosii* fratres erant bibliopolæ insignes: unde hic antonomastice nominantur.

3. *Odisti claves, &c.*] Tædet inclusum residere: amplius in arca domi contineri non vis.

5. *Non ita nutritus.*] Non eo consilio tamen scriptus, ut prodires in publicum.

Discedere.] Al. *Descendere*, scil. e collibus in Thuscum vicum ad imum Cœlii montis, apud Velabrum; ubi Vertumnus ædem habebat; & plures erant tabernæ, librariorum præsertim.

6. *Non erit emisso reditus.*] Cum semel emissus & vulgatus fueris, non poteris ad me redire, ut expurgeris erratis, quæ in te forte notabuntur.

7. 8. *Scis In breve te cogi, &c.*] Scis in angustum & discrimen redegi te, cum jam aspernari incipit, qui prius diligebat. Alii sic: scis te contrahi & complicari; vel, non integrum te legi, sed quædam pervolvi dumtaxat, & pleraque præteriri a lectore jam defesso & languente.

9. *Quod si non odio, &c.*] Si non omnino fallor, si bene auguror, primo quidem novitate celebraberis, at sensim in fastidium incurres. Sic enim fere fit.

12. *Tineas pasces.*] Neglectum & projectum exedent tineæ & blattæ. *Taciturnus*, obscurus & despectui habitus; jam tacentibus de te hominibus.

13. *Fugies Uticam.*] Tanquam exilio mulctatus, sermone Romanorum haud amplius celebris.

Uticam.] Urbs est Africæ Catone minori nobilitata; in qua nimirum sibi mortem ille conscivit; & ab ea dictus Uticensis. Vide lib. 1. Od. 12. & lib. 2. Od. 1.

Vinctus mitteris Il.] Veluti captivus. Ex te fient mercium aut literarum involucra Ilerdam mittendarum. Olim Epistolas chartis intectas obligari obsignarique mos erat. Alii legunt, *unctus*, optimo sensu. Nam salsamenta, garum, piper, thus, aliaque ejusmodi bene multa involvi solent chartis inutilibus. Vide l. 2. Ep. 1. in fine. Catul.

Et laxas scombris sæpe dabunt tunicas.

Perf. Sat. 1. v. 43.

Nec scombres metuentia carmina, nec thus.

Ilerdam.] Hæc urbs v. *Lerida*, Hispaniæ Tarraconensis, sive Cataloniæ, ad Secorim fluvium. Ejus ita meminit Lucanus, lib. 4.

Fundata vetusta
Surgit Ilerda manu; placidis prælabitur undis.

15. *Qui male parentem.*] Quidam rusticus asinum cernens ad præcipitem rupem obstinate conten-

Iratus.

Iratus. Quis enim invitum ſervare laboret?
Hoc quoque te manet, ut pueros elementa docentem
Occupet extremis in vicis balba ſenectus.
Cum tibi Sol tepidus plures admoverit aures; [826]
Me libertino natum patre, & in tenui re 20
Majores pennas nido extendiſſe loqueris:
Ut quantum generi demas, virtutibus addas.
Me primis urbis belli placuiſſe domique;
Corporis exigui, præcanum, ſolibus aptum,
Iraſci celerem, tamen, ut placabilis eſſem. 25
Forte meum ſi quis te percunctabitur ævum;
Me quater undenos ſciat impleviſſe Decembres,
Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.

Ecquis enim conetur invitum ſervare? Illud etiam tibi continget, ut ſenex balbutiens te adhibeat docendis pueris primas literas ultimis in vicis. Cumque Sol tepeſcens plures auditores tibi præbuerit, dices me libertini patris filium, quamvis non opulentum, extendiſſe alas ultra nidulum: Scilicet *ut* tantùm *addas virtuti, quantum detraxeris origini.* Narrabis *gratioſum fuiſſe me Romæ optimatibus* tam *in bello* quàm *in pace; ſtatura brevi, canum ante* tempus, *aprico gaviſum, iracundum, ſed mitigari facilem. Quod ſi quiſpiam a te inquirat meam ætatem; diſcat me quater undecim hyemes decurriſſe quo anno Lollius Lepidum collegam ſortitus eſt.*

ANNOTATIONES.

dere, retrahebat pro viribus: at pertinax beſtia renitebatur: tum iratus ille aſinum impulit quo tendebat, detruſitque in præcipitium.

17. *Ut pueros elementa docentem Occupet, &c.*] Ut attereris vili manu ſenis cujuſpiam balbi, pueros docentis elementa. Juvenalis pariter notat miſeram hanc ſortem cum Virgilii tum noſtri Horatii, Sat. 7. v. 226.

. . . . Cum totus decolor eſſet
Flaccus & hæreret nigro fuligo Maroni,
Rara tamen merces, &c.

Vide, ſi vacat, quæ ibi pridem annotavi.

18. *Extremis in vicis.*] Ludimagiſtri ſcholam habere amant in triviis, in quæ incidunt ac deſinunt plures vici, loco nempe maxime frequentato. Vel Horatius deſignat vilem magiſtrum in remotiſſima urbis regione habitantem.

19. *Cum tibi Sol tepidus, &c.*] Cum vero non pueri tantum, ſed & alii plures ad te audiendum confluxerint, dum fervet æſtus: vel ſub veſperam & ſole jam deferveſcente, cum dictata diſcipulis traduntur.

20. *Me libertino natum patre, &c.*] Multa de me tum narrabis, ex obſcura origine evaſiſſe in præclarum nomen ac ſplendorem, &c.

Libertino natum patre.] Vide libro 1. *Sat.* 6.

21. *Majores pennas nido extendiſſe.*] Natalium ac generis ignobilitatem illuſtraſſe me nobilibus ſcriptis.

23. *Primis urbis.*] Mæcenati, Auguſto, Pollioni, &c.

24. *Corporis exigui.*] Lib. 2. Sat. 3.

. . . . Longos imitaris ab imo
Ad ſummum totus moduli bipedalis.

25. *Iraſci celerem, tamen, ut, &c.*] Cic. ad Attic. lib. 1. Epiſt. 14. ſcribit, *Irritabiles eſſe animos optimorum ſæpe virorum, eoſdemque placabiles: & eſſe hanc agilitatem mollitiemque naturæ plerumque bonitati.*

27. *Quater undenos, &c.*] Annos ætatis quatuor & quadraginta compleviſſe, cum conſulatum inirent Lollius ac Lepidus; anno ſcil. U. C 732. Nam Horatius natus erat L. Manlio Torquato & L. Aurelio Cotta Coſſ. an. U. C. 688. ut dictum eſt lib. 3. Od. 21.

28. *Collegam Lepidum quo, &c.*] M. Lollius virtute ſingulari & Cæſaris gratia adeptus conſulatum, geſſit laudabiliter cum Q. Æmilio Lepido. Dio. lib. 54. Ad eum ſunt Epiſt. 2. & 18. & lib. 4. Od. 9.

Q. HOR*A*TII FLACCI
EPISTOLARUM
LIBER SECUNDUS.

EPISTOLA I. Ad *AUGUSTUM.*

Optimum maximumque Principem mira ſolertia collaudat. De poeſi multa refert : & vetera duntaxat æſtimantes redarguit. Demum Cæſaris in Poetas benevolentiam ſtimulat.

CUM tot ſuſtineas & tanta negotia ſolus, [827]
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes; in publica commoda peccem, [828]
Si longo ſermone morer tua tempora, Cæſar.
Romulus, & liber pater, & cum Caſtore Pollux, 5
Poſt ingentia facta, Deorum in templa recepti,
Dum terras hominumque colunt genus, aſpera bella
Componunt, agros aſſignant, oppida condunt ;
Ploravere ſuis non reſpondere favorem
Speratum meritis: diram qui contudit hydram, 10
Notaque fatali portenta labore ſubegit,

INTERPRETATIO.

Quandoquidem, ô Auguſte, portas unus molem *tot tantarumque rerum, Italiam armis defendis, inſtitutis exornas, legibus corrigis,* ego ſanè *peccarem adverſus utilitatem publicam, ſi prolixâ epiſtolâ interpellem occupationes tuas* graviores. *Romulus & Bacchus, Caſtor atq; Pollux, poſt magna facinora admiſſi in Deorum fana, dum in terris verſantur cum hominibus, difficilia bella conficiunt ; agros diſtribuunt, urbes ædificant ; doluerunt gratum animum non exhiberi meritis ſuis parem. Qui ſævam occidit Hydram, &* benè *cognita monſtra periculorum pleno labore perdomuit,*

*A*NNOT*A*TIONES.

1. *Cum tot.*] Epiſtolam hanc ſane eximiam expreſſit Auguſtus ab Horatio, cum ad eum ſcripſiſſet his verbis: *Iratum me tibi ſcito, quod non in pleriſque ejuſmodi ſcriptis mecum potiſſimum loquaris. An vereris ne apud poſteros infame tibi ſit, quod videaris familiaris nobis eſſe?* Nempe legerat Sermones Horatii Cæſar, ſuique nullam in eis factam mentionem ægre ferebat. Antea vero jam Seculare carmen imperaverat ſcribere, item Vindelicam victoriam privignorum ſuorum Tiberii ac Druſi Neronum: Odarumque l. 4. Suet. in vita Horatii.

Suſtineas.] Summus princeps alios quidem adhibet in conſilium, at ſolus imperii molem ſuſtinet.

Solus.] Diſcuſſis jam factionibus, victo Lepido, Antonio profligato.

2. *Res Italas.*] Rom. Imperii ſplendorem.

Moribus.] Optimis inſtitutis, rectaque diſciplina, quibus mores optimi formantur.

3. *Legibus emendes.*] Cic. Philip. 1. *Lex eſt recta & a numine Deorum tracta ratio, imperans honeſta, prohibens contraria.* Sueton. Oct. 32. 34. &c. utiliter ab eo ſancita pleraque commemorat: & cap. 27. etiam in Triumviratu *recipiſſe morum legumque regimen perpetuum.*

5. *Romulus.*] Quatuor primi verſus inſtar procemii ſunt, jam Auguſtum extollit ſupra Heroes maximos, per comparationem. Vid. l. 1. Od. 12.

Liber pater.] Indorum victor, animum curis liberans, &c. De hoc alibi.

Caſtore Pollux.] De his Od. 3. & 12. lib. 1.

6. *Deorum in templa recepti.*] In Deorum numerum adſciti.

7, 8. *Aſpera bella Componunt.*] Multa in homines beneficia conferentes.

8. *Agros aſſignant*] Colonias deducendo vel mittendo, agroſq; urbibus adjacentes iis diſtribuendo.

9. *Ploravere ſuis non reſpondere, &c.*] Queſti ſunt quod parum grati populi haud pares ſuis meritis honores deferrent.

10. *Diram qui contudit hydram.*] Hercules duodecim laboribus exantlatis clarus, quos celebrat Lucret. init. l. 5. Vide l. 1. Od. 3. & l. 4. Od. 4.

Non hydra ſecto corpore firmior
Vinci dolentem crevit in Herculem, &c.

11. *Fatali.*] Erat in fatis, non aliter inſerendum cœlo Herculem, quam debellatis monſtris,

Comperit

Comperit invidiam supremo fine domari.
Urit enim fulgore suo, qui prægravat artes
Infra se positas: extinctus amabitur idem.
Præsenti tibi maturos largimur honores, [829]
Jurandasque tuum per nomen ponimus aras, 16
Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.
Sed tuus hic populus sapiens & justus in uno,
Te nostris ducibus, te Graiis anteferendo,
Cætera nequaquam simili ratione modoque 20
Æstimat: & nisi quæ terris semota suisque
Temporibus defuncta videt, fastidit & odit.
Sic fautor veterum, ut tabulas peccare vetantes,
Quas bis quinq; viri sanxerunt; fœdera regum [830]
Vel Gabiis, vel cum rigidis æquata Sabinis, 25
Pontificum libros, annosa volumina vatum,

cognovit invidiam solâ *morte vinci. Nam splendore suo accendit, qui inferiorem industriam opprimit: ipse* verò *mortuus diligetur. Viventi tibi cultum deferimus tempestivum arasq; erigimus, ad quas jurabitur per nomen tuum, profitentes nihil par* tibi *extitisse nihil*que *futurum unquam. Verum tuus ille populus in una* re *justus & sapiens*, nempe quod *te Imperatoribus Romanis Græcisque præfert, non æquè benè judicat de aliis* rebus: scilicet *negligit atque aspernatur* omnia, *præterquam quæ terris abstracta dudumque præterita comperit: adeò vetusta probans, ut tabulas delinquere prohibentes, a Decemviris constitutas, fœdera regum Romanorum seu apud Gabios, seu cum severis Sabinis composita, jus Pontificale, antiqua vatum prædicta,*

ANNOTATIONES.

12. *Invidiam supremo fine domari.*] Non ante mortem: & mox rationem ejus rei subdit Quintil. Declam. *Res inter initia urunt: at livor mora solvitur.*

13. *Urit enim fulgore, &c.*] Qui cæteris præcellit horum excitat invidiam, quia videntur sibi ab eo deprimi. At cum fato est functus, jam virtus ejus ab invidis etiam colitur, amplius non metuentibus vivencis fulgore perstringi & obrui.

15. *Præsenti tibi, &c.*] Tu, Cæsar, vivus etiam in deliciis es, invidiamq; vicisti: quod est prorsus singulare. Nempe tua magnitudo cuncta supergreditur: invidia vero non reperitur nisi inter æmulos & fere æquales. Adeoque solus honores divinos adeptus vel dum hic inter nos degis.

Præsenti.] Lib. 3. Od. 5.
Præsens divus habebitur Augustus.

Maturos.] Jam viventi debitos. Servius ad Ecl. 1. *Augustus templa vivus meruit,* inquit, citatque hunc Horatii locum. Propert. l. 3. Eleg. 4.
Arma Deus Cæsar dites meditatur ad Indos.

16. *Jurandasque.*] Aram tenentes jurabant olim.

Tuum per nomen.] Theod. Marcilius. vult, *Tuum per numen.* Sed perinde est.

Ponimus aras.] Vide lib. 4. Od. 5. item Dion. l. 51. ubi refert edictum Senatus de divinis honoribus Augusto tribuendis. Ovid. Fast. 1.
Cæsaris arma canant alii, nos Cæsaris aras.
tamen constat nullas Romæ fuisse, sed tantum in provinciis, nisi forte privatas. Sueton. Octav. 52, & Dio l. 54. decretas sibi ex Senatusconsulto haud accepisse imo prohibuisse, narrant. *In urbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore, atque argenteas etiam statuas olim sibi positas conflavit omnes: & ex iis aureas cortinas Apollini Palatino collocavit.* De privatis aris Augusto erectis intelligendus ergo hic Horatius, item Ovid. ante cit. & 1. de Ponto. Eleg. 5. & 3. Eleg. 1. & Virgil. Ecl. 1.
. . . . . *Illius aram*
Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.

18. *Sed tuus hic pop. &c.*] Transit ingeniose & solerter ad eos reprehendendos, qui vetera sectantur & quævis nova fastidiunt absque discrimine & judicio.

21. *Terris semota*] Ex hominum conspectu ablata, carmina poëtarum mortuorum.

23. *Tabulas peccare vetantes.*] Leges 12. tab. quas Decemviri, ad instar legum Solonis, composuerunt, anno U. C. 302. Porro quæ in eis continentur haud comperta omnino, nisi quod pauca, quæ ad morum, disciplinam & judicia spectant, intercise auctores produnt: ut ait Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 10. ubi & fragmenta quædam earum pervetusta & obsoleta refert. *In urbe ne urito, neve sepelito . . si quid agro plantaveris, quinque pedes a vicino abesto, &c.*

24. *Fœdera regum, &c.*] Duplex notat fœdus: alterum a Tarquinio Superbo cum captis civibus Gabiis, in ipsa urbe: alterum a Romulo cum Tito Tatio Sabinorum rege: & hoc *æquatum* sive æquis factum conditionibus; non autem prius illud, quod iniquum potius dicatur: ut bene observat Theod. Marcil. De priori fœdere, Dion. Halic. lib. 4. de posteriori lib. 2. ubi scribit constitutum esse, ut *Romæ reges essent æque Romulus & Tatius, paribus suffragiis, & æqualiter honoribus fruerentur.*

25. *Gabiis.*] De his T. Liv. lib. 1. Vide annot. nostras lib. 1. Epist. 11. & 15.

Sabinis.] T. Liv. cit. nos ad Epodon 2.

26. *Pontificum libros.*] Compositos a Numa, continentes ritus sacrificiorum, precationes, &c. Annales etiam significari volunt. Cic. de Orat. n. 193. *In jure civili, & in Pontificum libris, & in duodecim tabulis plurima est antiquitatis effigies; quod & verborum prisca vetustas cognoscitur; & actionum quædam genera majorum consuetudinem vitamque declarant.*

Annosa volumina vatum.] Attii Navii, apud Cic. de Divin. Servius ad Æn. 5. Macrob. Sat.

Dictitet

Dictitet Albano Musas in monte locutas. [831]
Si, quia Græcorum sunt antiquissima quæque
Scripta, vel optima, Romani pensantur eadem
Scriptores trutina; non est quod multa loquamur:
Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri; 31
Venimus ad summum fortunæ: pingimus atque
Psallimus, & luctamur Achivis doctius unctis.
Si meliora dies, ut vina, poëmata reddit,
Scire velim, pretium chartis quotus arroget annus. 35
Scriptor abhinc annos centum qui decidit, inter
Perfectos veteresque referri debet, an inter [832]
Viles atque novos? excludat jurgia finis.
Est vetus atque probus centum qui perficit annos.
Quid, qui deperiit minor uno mense vel anno, 40
Inter quos referendus erit? veteresne poëtas,
An quos & præsens & postera respuet ætas?

à Musis in monte Albano fuisse dictata asserat. Atqui *si quoniam scripta Græcorum vetustissima etiam præstantissima existunt, Latini scriptores simili ratione æstimantur; pluribus verbis non est opus; nihil in oliva, nihil extra nucem duri est: fortunæ apicem attigimus: pingimus & canimus & luctamur solertiùs quàm Græci. Si tempus meliora facit carmina* perinde *ac vina, quæro quot anni auctoritatem dent libris. Scriptor ab annis centum mortuus debet* ne *censeri inter veteres & bonos, an inter ignobiles & recentiores? Definitio* temporis *decidat controversiam. Vetus & perfectus est, qui ante annos centum obiit. Quid* verò *qui uno mense vel anno junior interiit, quibus annumerabitur? an antiquis, an iis quos ætas nostra & secutura negliget?*

ANNOTATIONES.

Marcii duo vaticinia satis incondita profert T. Liv. lib. 25. c. 12. alterum Cannensem cladem prædicens, alterum jubens institui ludos Apollinares. Non pigebit ea describere. Prius sic ferme canebat:

Amnem Trojugena Cannam Romane fuge,
Ne te alienigenæ in campo cogant Diomedis
Conserrisse manus pugnantem. Sed neque credes
Ante mihi, donicum compleris sanguine campum:
Multaque millia cæsa tuorum deferat amnis
In pontum magnum de terra frugiferente:
Piscibu' pennigerisque ferisque colentibu' terras
Ut fuat esca caro tua. Namm' ita Jupiter insit.

Posterius Carmen obscurius perplexiusque scripturæ genere, ut ait Livius, ita fere habebat.

Romulidæ si perduelles expellere voltis,
Et vomicam gentum, quæ longe alienigenarum
Venit; Apollineri voveatis censeo ludos,
Qui deo Apollineri punto come quotannis,
Quom jam poplicitus popolos dederit stipi' partem:
Conferiunto privatim pro seque suisque.
Et prætor ludis faciundis ollus præsto,
Qui summum popolo plebique endo urbe dabit jus.
At bis quinque viri Græco sacra ritu obeunto,
Hæc si faxitis, recte gaudebiti' semper:
Atque adeo fiet melior res poplica vestra.
Nam is Dius vestros perduelles stinguet ad unum,
Qui vestros campos placide nunc ruraque pascunt.

27. *Albano Musas in monte locutas.*] Quia monticolæ sunt Musæ, hinc Horat. Musarum Latinarum, sedem collocat apud Albanos tumulos, in medio Latii, ubi communia sacra Latinorum celebrari solebant. Turneb. Alii mimice in Albano Musas collocari a Poëta nostro, volunt; nempe ob rusticitatem Albani montis, quæ tanta quidem, ut Virgilius Albanorum regum gesta exorsus scribere, omiserit nominum asperitate deterritus; quod testatur Servius ad Eclog. 6. Alii cum Acrone alludi putant ad colloquia Numæ cum Egeria nympha, in monte Albano; præsertim cum Egeriam unam de Musis fuisse scribat Dionys. Halic. lib. 2. & Plutarch. in Numa: quanquam Tull. 1. Leg. eos ut imperitos & bardos explodit, qui Numam cum Egeria collocutum credant, item qui apicem Tarquinio ab aquila impositum.

28. *Si, quia Græcorum, &c.*] Refellit Poëta vulgi opinionem. Apud Græcos, inquit, vetustissimi quidem pariter etiam optimi sunt. At non ita se habet de scriptoribus Latinis. Imo contrarium omnino fieri judicium debet. Atque tam falsum est arbitrari Latinorum antiquissimos esse præstantissimos, quam affirmare olivam nihil intus, nucem extra nihil duri habere; item quam contendere pictores, cantores, athletas Romanos Græcis antecellere, quæ quidem aperte a vero & ab omnium judicio abhorrent.

31. *Nil intra est oleam, &c.*] Proverbialis sermo iste usurpari solet in eos, qui negant manifeste vera, vel asserunt perspicue falsa. Enimvero quid certius quam in oliva esse os, & extra nucem esse putamen durum?

Oleam.] *Olea* proprie est arbor, oliva fructus; attamen utraq; vox in utraq; significatione ponitur.

32. *Venimus ad summum fortunæ.*] Uno absurdo posito, multa consequuntur absurda. Nempe dicamus deinceps, inquit Poëta, nos fama esse celebriores Græcis, & artium peritiores; quamvis hactenus ii præstare omnibus crediti sint.

33. *Unctis.*] Athletæ ungebantur ante palæstram, ut olei virtute membra fierent tum robustiora, tum etiam lubrica & teneri difficiliora.

34. *Si meliora dies.*] Aliud argumentum a dissimili.

39. *Est vetus atque, &c.*] Responsio est adversarii, quam mox convellit Horatius.

Iste

Iste quidem veteres inter ponetur honeste,
Qui vel mense brevi, vel toto est junior anno.
Utor permisso, caudæque pilos ut equinæ 45
Paulatim vello; & demo unum, demo etiam unum,
Dum cadat elusus ratione ruentis acervi,
Qui redit ad fastos, & virtutem æstimet annis,
Miraturque nihil, nisi quod Libitina sacravit.
Ennius & sapiens & fortis & alter Homerus, [833]
Ut critici dicunt, leviter curare videtur 51
Quo promissa cadant, & somnia Pythagorea.
Nævius in manibus non est, & mentibus hæret
Pæne recens: adeo sanctum est vetus omne poema.
Ambigitur quoties, uter utro sit prior; aufert 55
Pacuvius docti famam senis, Accius alti:

Ille, inquies, *inter veteres recte censebitur, qui mense duntaxat vel anno posterior fuerit.* Ego *concessum assumo, & minutatim detraho quasi pilos caudæ equinæ; atque diminuo unum itemque alterum, donec dilabentis cumuli ratione deceptus vincatur qui annos numerat, & ex vetustate bonitatem colligit; quique nihil laudat, nisi quod mors consecravit.* Ennius *& sapiens & strenuus & Homero secundus, ut aiunt censores, parum solicitus est quo deveniant pollicita & somnia Pythagoræ. Nævius haud legitur, & animo tenetur velut novus; adeò sacratum est omne carmen antiquum.* At *quùm expenditur quis alio sit præstantior; Pacuvius docti senis, Accius excelsi existimationem obtinet:*

ANNOTATIONES.

43. *Iste quidem veteres*] Ita loquitur adversarius.

45. *Utor permisso.*] Tua responsione utor, ac te expugno, inquit Poeta.

Caudæ pilos ut equinæ, &c.] Ex historia Sertorii, qui ut barbaros ac ferociores militum suorum animos erudiret, duos equos adduci jussit, alterum imbecillem, alterum validum. Imbecilli apposuit virum fortem, valido infirmum. Dato signo vir fortis equi imbecillis caudam ambabus captans manibus totam simul abstrahere & avellere nitebatur frustra, contra vir infirmus fortis equi caudam brevi denudavit, singulos pilos evellens. Tum assurgens in concione Sertorius ait: Videtis, commilitones, industriam plus posse quam vires. sic quæ uno impetu superari nequeunt, paulatim arte & patientia vincuntur. Plutarch.

46. *Demo unum &c.*] Singulos annos demendo paulatim, corruet acervus ille tuus annorum centum: sensimque deducam te ad postrema tempora. Porro licebit mihi semper unum annum detrahere: si quidem concessisti, *Inter veteres honeste poni, qui toto anno junior est.*

47. *Dum cadat elusus ratione ruentis acervi.*] Allusio est ad Soriten, quæ argumentatio multarum est acervus propositionum; quis dissolvendo singulas, tota vis argumenti solvitur. Sicut autem Chrysippus sistendum in una e propositionibus, nequicquam dicebat: ita hic annos non posse definiri ostendit Horatius. Chrysippum suggillat Persius ad calcem Satyræ ultimæ.

. . . . . *Depunge ubi sistam*
Inventus, Chrysippe, tui finitor acervi.

49. *Libitina.*] De hac vide lib. 3. Od. 30. & lib. 2. Sat. 6. v. 19.

50. *Ennius & sapiens, &c.*] Ennius ipse a criticis agnosci ur pleraque negligenter scripsisse, adeoq; parum memor esse promissorum suorum atq. somniorum; quamvis ex Pythagoræ opinione & metempsychosi, Homeri in se animam transmigrasse venditasset, & Poetica ejus facultate ac spiritu se informatum. De ea l. 4. Od. 8. v. 20. & l. 1. Sat. 10.

Sapiens.] Quia cor triplex se habere dicebat, nempe quod triplicem linguam calleret, Græcam, Oscam, Latinam, Gell. lib. 17. & cap. 17.

Fortis.] Quia militavit, Cic. Tusc. 1. & pro Licinio Poeta. Claudian.

Alter Homerus.] Homerica Poeseos virtute imbutus.

51. *Critici.*] Grammatici; vel critici ab Augusto instituti ad recensendos libros in Palatina bibliotheca collocandos. Vide supra Epistola 19. & postea Epist. seq.

52. *Somnia Pythag.*] Ennius ipse de se An. 1.

In somniis mihi visus Homerus adesse Poeta.

De his vide quæ amplius annotavi pridem ad Pers. Sat. 6. v. 10.

Cor jubet hoc Enni, postquam destertuit esse
Mæonides Quintus pavone ex Pythagoreo.

53. *Nævius in manibus non est, &c.*] Nævii scripta, quippe quæ memoria tenentur, non leguntur amplius, nec egent subsidio literarum: tam hærent animis, ut etiamnum recentia videantur. Nævius Ennio antiquior. Cicero in Bruto sic Ennium alloquitur; *A Nævio sumpsisti multa, si fateris; vel si negas surripuisti.* Campanus fuit; stipendia meruit bellis Punicis; de quibus & carmen condidit: scripsit comœdias & Tragœdias stylo in primis erudito & gravi. Romæ primates probris insectatus, a Triumviris in vincula conjectus; inde palinodia cantata exemptus est. Epigramma superbiæ Campanæ plenum hoc ab eo factum traditur.

Immortales mortales si foret fas flere,
Flerent divæ Camænæ Nævium poetam.
Itaque postquam est Orci traditus thesauro,
Obliti sunt Romæ Latina loquier lingua.

Nævium laudant Varro, Tullius, Festus, Nonnius, Gellius, &c.

55, 56. *Aufert Pacuvius docti famam senis.*] Pacuvius Q. Ennii nepos, ut aiunt Eusebius & Plinius, Brundusio oriundus, Romæ claruit ingenii & bonarum disciplinarum luminibus. Tragœdias bene

Dicitur

Afranii toga Menandro congruere putatur; Plautus currere ad instar Epicharmi Siculi; Cæcilius gravitate, Terentius artificio præstare. Hos ediscunt ac venerantur Romani angustiore Theatro coarctati: hos æstimant ac censent poëtas, ab ætate Livii Andronici usque *ad nostram.*

Dicitur Afrani toga convenisse Menandro; [834]
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi:
Vincere Cæcilius gravitate, Terentius arte. 59
Hos ediscit, & hos arcto stipata theatro, [835]
Spectat Roma potens: habet hos numeratque poetas
Ad nostrum tempus, Livi scriptoris ab ævo.

ANNOTATIONES.

multas egregie scripsit: Hermionam, Atalantam, Antiopam, Ilionam, Medeam, Teucrum, &c. L. Accio paulo antiquior ad annos nonaginta consenuit. Hinc *senex* ab Horatio dicitur. Tullius eum præfert omnibus in Tragœdia. *Omnes apud hunc ornatos elaboratosque esse versus*, ait lib. de Orat.

Accius alti.] Quintil. lib. 10. cap. 1. *Accius atque Pacuvius clarissimi gravitate sententiarum, verborumq; pondere, & auctoritate personarum. Cæterum nitor & summa in excolendis operibus manus magis videri potest temporibus, quam ipsis defuisse. Virium tamen plus Accio tribuitur, Pacuvium videri doctiorem qui esse docti affectant volunt.* Cicero plerisque locis Accium laudat, ejusque versus affert, maxime vero de Nat. Deor. 2. Vide quæ de eo jam annotavi lib. 1. Sat. 10.

57. *Dicitur Afrani toga convenisse Menandro.*] Afranius Menandrum prope adequasse fertur. Afranius poeta comicus Romæ celebratus est togatis fabulis a toga Rom. dictis; quia de rebus Romanis tractant. Menandrum imitatus est præcipue, & ab eo non pauca sumpsit. Ingenio & salibus excelluit, nec non summa elegantia & venustate dictionum. Eum laudat Tullius in Bruto. Quintil. *In togatis excellit Afranius*, inquit. Gell. lib. 13. cap. 8. Afranii carmen commendat, in quo sic loquitur de Sapientia.

Usus me genuit: mater peperit memoria.
Sophiam vocant me Graii, vos sapientiam.

Menandro.] De eo Poeta comico Atheniensi dictum est lib. 2. Sat. 3. v. 11.

58. *Plautus ad exemplar, &c.*] Egregie Epicharmum imitari in fabulis constituendis & ornandis, atq; ad exitum scite perducendis. Plautus ex Umbria oriundus, ingenio fuit perurbano & maxime festivo. In urbe floruit iisdem temporibus quibus P. Scipio, & M. Cato. Comœdias scripsit viginti quinq; ex Lælio. Latinæ parens & princeps elegantiæ dicitur Gellio; & Musas, si Latine loqui vellent, Plautino sermone locuturas, ait Varro ex Stolone. Quintil. cit. Mortuus est P. Claudio & L. Portio Coss. Catone Censore; ex Cic. de Clar. Orat. n. 60. Hoc sibi Epitaphium fecisse dicitur.

Postquam morte est captus Plautus,
Comœdia luget, scena est deserta.
Deinde risus, ludusque jocusque, & numeri
Innumeri simul omnes collacrymarunt.

Properare.] Hæc vox indicat officium gnari Poetæ, de quo in Epist. ad Pison. v. 48.

Semper ad eventum festinat.

Siculi Epicharmi.] Hic Pythagoræ auditor, quædam de natura rerum & medicina, complures autem comœdias præclare scripsit; quin & ei comœdiæ inventum aliqui tribuunt. Ab eo multa certe Plato delibavit. Tull. ad Attic. l. 1. Ep. 16. *Vafer ille Siculus insusurret Epicharmus cantilenam illam suam.* Νᾶφε, καὶ μέμνασο ἀπιστεῖν ἄρθρα τῶν φρενῶν. & de petit. consul. n. 30. Quamobrem, inquit, Ἐπιχάρμειον illud teneto: *Nervos atque artus esse sapientiæ, non temere credere.*

59. *Cæcilius.*] Statius Cæcilius, Mediolanensis, ut volunt quidam; scribendis comœdiis in urbe excelluit. Ennii familiaritate ac Terentii usus, hujus etiam scriptorum censor. Fabulæ Cæcilii plus triginta a veteribus celebrantur: Nauclerus, Plocius, Ephestion, Syracusæ, Pausimachus, Epiclerus, Fallacia, Fœnerator, &c. Quintil. *Cæcilium veteres laudibus ferunt*, inquit.

Terentius.] P. Terentius Poeta comicus, Carthagine oriundus, puer adductus Romam, Terentii Lucani patroni diligentia institutus ac brevi manumissus ob egregiam indolem, ingeniiq; facilitatem & elegantiam. P. Scipione & C. Lælio usus est familiariter, aliisq; primoribus civitatis. Statium Cæcilium maxime observavit, eumq; censorem adhibebat. Sex fabulas scripsit ab Apollodoro & Menandro Græcis Poetis translatas, tanta Latini sermonis proprietate & venustate, ut ab eruditis quibusque mire laudetur. Cic. ad Attic. *Optimum Latinitatis auctorem* dicit. Quintil. jam cit. *Terentii scripta ad Scipionem Africanum referuntur*, nempe ob singularem elegantiam. Ausonius.

Tu quoque, qui Latium lecto sermone, Terenti,
Comis, & astricto percurris pulpita socco.

Arte.] Terentii solertia præcipua fuit in exprimendis moribus; quam satis nemo laudare queat. Vide Donat. in Terent. Julius Scaliger Poet. lib. 3. cap. 97. *Lectissimam orationem & artem summam Terentii* dicit.

60. *Arcto.*] Præ multitudine affluentium spectatorum.

62. *Livi.*] Livius Andronicus Poeta Epicus Romæ floruit eo tempore quo S. P. Q. R pacem fecit cum Pœnis. Utraque lingua primo docuit, non sine magna commendatione sui nominis. Epos apud Latinos primus digne scripsit, gesta populi Rom. duodeviginti complexus libris, qui Annales Liviani dicti sunt. Hymnos etiam Deorum composuit inquit Diomedes. Vide T. Liv. init. l. 7. & Cicer. Tusc. 1. initio, &c.

Interdum vulgus rectum videt: est ubi peccat.
Si veteres ita miratur laudatque poetas,
Ut nihil anteferat, nihil illis comparet; errat. 65
Si quædam nimis antique, si pleraque dure [836]
Dicere credat eos, ignave multa, fatetur;
Et sapit, & mecum facit, & Jove judicat æquo.
Non equidem insector, delendaque carmina Livi
Esse reor, memini quæ plagosum mihi parvo 70
Orbilium dictare: sed emendata videri,
Pulcraque, & exactis minimum distantia, miror.
Inter quæ verbum emicuit si forte decorum, &
Si versus paulo concinnior unus & alter;
Injuste totum ducit venditque poema. 75
Indignor quidquam reprehendi, non quia crasse [837]
Compositum illepideve putetur, sed quia nuper;
Nec veniam antiquis, sed honorem & præmia posci.

Vulgus aliquando rectè judicat: aliàs aberrat. Si veteres poetas adeò extollit & amat, ut nihil majus, nihil par credat, hallucinatur. Si verò *quædam obsoletè, nonnulla inconditè, plurima negligenter eos scripsisse existimat & agnoscit; rectè censet, mihi adstipulatur, & propitio Jove fert judicium. Haud ego certè despicio nec proscribo poemata Andronici, quæ recordor mihi puero dictata ab immiti Orbilio. Sed accurata, eximia & ferè perfecta censeri, indignor: inter quæ si fortè dictio* quæpiam *elegantior, sique versiculus unus aut duo venustiores appareant, iniquè* profectò *carmen integrum ostentat & venditat. Ægre fero quidvis culpari, non quod rusticè vel imperitè scriptum, sed quod recens; ac veteribus non indulgentiam, sed dignitatem & palmam exigi.*

ANNOTATIONES.

Livi scriptoris ab ævo.] Cum Pœnis pace facta, Claudio Centone Appii Cæci filio & M. Sempronio Tuditano Consulibus, anno post urbem conditam 514, primus omnium L. Livius Poeta fabulas docere Romæ cœpit, post Sophoclis & Euripidis mortem annis plus fere 160. post Menandri, annis circiter 52. Anno dehinc ab U. C. 519. C. Nævius Poeta fabulas apud populum dedit, quem M. Varro ait bello Punico primo stipendia fecisse: idque ipsum Nævium dicere in eo carmine, quod de eodem bello scripsit. Annis deinde fere post 15. M. Cato Orator in civitate, & Plautus in scena floruerunt. Neque magno intervallo postea Q. Ennius, & juxta Cæcilius, & Terentius, ac subinde Pacuvius, & Pacuvio jam sene Accius, clariorq; tunc in poematis eorum obtrectandis Lucilius fuit. Hæc fere ex Gellio l. 17. cap. ult. Quintilianus l. 10. cap. 2. scribit, *Nil in Poetis supra Livium Andronicum, nihil in Historiis supra Pontificum Annales.*

66. *Nimis antique.*] Ἀρχαϊκῶς, Gall. *à la vieille mode.* Angl. After the old Fashion. Videtur Horatius loqui ex Augusti sententia. Sueton. Octav. cap. 86. *Cacozelos & antiquarios ut diverso genere vitiosos pari fastidio sprevit.* Ipse nimirum *genus eloquendi secutus elegans & temperatum; vitatis sententiarum ineptiis, atque inconcinnitate & reconditorum verborum, ut ipse dicit, fœtoribus.*

68. *Jove judicat æquo.*] Recte sentit, & judicat. Jupiter omnis æquitatis fons, ut & scientiæ ac sapientiæ. Unde Minervam ex ejus cerebro procreatam dixerunt.

71. *Orbilium plagosum.*] Magistrum meum, frequentes plagas infligere solitum. Suet. de illustr. Gram. c. 9. sic habet. *Orbilius Puppillus Beneventanus, anno quinquagesimo Romam migravit, Consule Cicerone: docuit majore fama quam emolumento. Naturæ fuit acerbæ non modo in antisophistas, quos omni sermone laceravit, sed etiam in discipulos.* De eo Domitius Marsus:

Si quos Orbilius ferulâ scuticaque cecidit.

Vixit ad annum ætatis prope centesimum, amissa jampridem memoria; unde est Bibaculi versiculus,

Orbilius ubinam est, literarum oblivio?

72. *Videri exactis minimum distantia miror.*] Pariter de Livii Andronici scriptis censet Tullius. Quippe ejus fabulas non satis dignas legi asserit; in Bruto, de Senectute, &c.

73. *Verbum emicuit si forte decorum, &c.*] Atqui assutum crassæ ac vili togæ frustum panni fulgentis præclaram vestem haud facit, ut est in Ep. ad Pis. v. 15. Nec laudatur cælator fat feliciter ære exprimens quidem ungues & capillos; at infelix operis summa, quia totum bene effingere nesciet, ib. v. 32. Vide ibi annot.

75. *Ducit.*] Producit in publicum & in scenam, velut opus numeris omnibus absolutum. Metaphoram volunt esse a mangonibus, ac negotiatoribus servos venales producentibus. Quintil. Declam. 340. *Magno novitium puerum per publica rostra ducit prætextatum.*

Venditque.] Ædiles a poetis emebant poemata.

76. *Crasse.*] Crassa & pingui Minerva, ut aiunt.

77. *Illepide.*] Sine lepore.

78. *Nec veniam antiquis, &c.*] Excusandos quidem fateor veteres, si rudia, crassa, incondita, pleraque habeant: nec enim ars ulla statim perfecta fuit, at indignor eos absolute laudari & venditari, quasi nihil non accuratum & prorsus elaboratum scripserint. Vide Tull. Orat. ubi de veteribus sentit ac dicit idem cum Horatio.

Honorem & præmia.] Imagines poetis erectas in Biblioth. Palatina, de quibus Pers. in prologo, &c

Si expendam utrum aptè an non Attæ fabula incedat per crocum & flores, universi prope seniores exclamabunt verecundiam nullam esse, quoniam haud dubitem ea redarguere, quæ acta sunt ab Æsopo gravi & à solerte Roscio: seu quod nihil bonum æstimant, nisi quod ipsis placuit; seu quod indignum arbitrantur cedere junioribus, & senes confiteri abjicienda, quæ pueri didicerunt. Nunc qui Saliorum carmen à Numa conditum *extollit vultq; credi solus intelligere id quod, ut ego, non capit; is non favet industriæ, nec mortuos laudat; sed nostra impetit, nos & nostra in invidiam adducit per livorem. Atqui si Græci tam recentia odissent quàm nos, quid jam antiquum extaret? vel quid esset quod quisque in manibus haberet & evolveret* quasi *omnibus commune?*

Recte necne crocum floresque perambulet Attæ
Fabula, si dubitem; clament periisse pudorem 80
Cuncti pæne patres: ea cum reprehendere conor,
Quæ gravis Æsopus, quæ doctus Roscius egit:
Vel quia nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt,
Vel quia turpe putant parere minoribus, & quæ
Imberbes didicere, senes perdenda fateri. [838]
Jam Saliare Numæ carmen qui laudat, & illud 86
Quod mecum ignorat, solus vult scire videri;
Ingeniis non ille favet, plauditque sepultis;
Nostra sed impugnat: nos nostraque lividus odit.
Quod si tam Græcis novitas invisa fuisset 90
Quam nobis, quid nunc esset vetus? aut quid haberet
Quod legeret tereretque viritim publicus usus?

ANNOTATIONES.

Item applausum in theatro. *Præmia* etiam, quod pretium carminis ad ludos Poetæ solveret Ædilis vel Prætor. Hinc sequitur.

Gestit etiam nummum in loculos demittere.

79. *Recte necne crocum, &c.*] Si dubitem an Attæ fabula mereatur in scenam produci floribus conspersam & odoribus perfusam de more. Nam ea fuit olim consuetudo. Lucret. lib. 2.

Et cum scena croco Cilici perfusa recens est.

Propert. lib. 4. Eleg. 1.

Pulpita solennes non oluere crocos.

Plin. l. 1. c. 6. *Crocum vino mire congruit præcipue dulci, tritum ad theatra replenda.* Spartianus in Hadriano. *In honorem Trajani balsama & crocum per gradus theatri fluere jussit.* Vide Senec. Epist. 91.

Attæ.] T. ille Quinctius Togatarum scriptor a quibusdam magnopere commendatur. Atta cognominatus ob pedes aut crura vitiosa. Nam attæ dicuntur, qui eo pedum vitio laborant, ut videantur magis inniti plantis, quam libere ambulare, ut observat Crinitus: atque huc Satyrice alludere Poetam nostrum volunt, cum ait, *perambulet Attæ fabula.* Illius meminerunt Cic. pro Sextio, Isidorus, &c.

79, 80. *Attæ fabula.*] Hæc inscripta fuisse dicitur Matertera; at præterea citatur Atta in Satyris, ab Isidoro in Conciliatore, in Ædilibus, in Tirone proficiscente, a Gellio & aliis. Crinit. lib. 2. de Poet. Lat.

Clament periisse pudorem.] Persius Satira 5.

. . . Exclamet Melicerta perisse
Frontem de rebus.

81. *Ea cum reprehendere conor Quæ gravis Æsop. &c.*] Quasi vero Histrionis fama & solertia pretium nomenque dare fabulæ queant.

82. *Gravis Æsopus.*] Tragœdiarum actor, gravitate tragica & actione vehementi celebris. Hunc laudat Cicero pluribus locis: ac per ipsum actionem in dicendo emendasse fertur. Quintil. l. 11. c. 3. *Roscius citatior, Æsopus gravior,* inquit, *quod ille comœdias, hic tragœdias egit.* Ejus divitias & luxum refert Plinius l. 10. c. 51. & l. 35. c. 12. Vide & annot. lib. 2. Sat. 3. v. 239.

Doctus Roscius.] Hic præsertim comœdiarum actor insignis arte gestum agendi excelluit. De eo Tullius ad Quinctum fratrem. *Videtisne quam nihil ab eo histrione nisi perfecte, nihil nisi cum summa venustate fiat; nisi ita ut deceat; & uti omnes moveat ac delectet? Itaque hoc jam diu est consecutus, ut in suo quisquis artificio excelleret, is in suo genere Roscius diceretur.* Et pro Archia Poeta, Roscii *excellentem artem ac venustatem* dicit eam fuisse, ut mori omnino non debuisse videretur. Macrob. Sat. l. 3. c. 14. Nullus, inquit, ignorat Ciceronem Roscio & Æsopo histrionibus tam familiariter usum, ut res rationesq; eorum sua solertia tueretur, &c. . . . . . Is est Roscius, qui etiam L. Syllæ carissimus fuit, & annulo aureo ab eodem dictatore donatus est, &c.

86. *Saliare Numæ carmen.*] Institutum a Numa rege solemne carmen, quod Salii Martis sacerdotes Ancilia gestantes saliendo canebant. Dionys. Halic. l. 2. Vide & annot. lib. & Ode 36.

87. *Quod mecum ignorat.*] Illud enim obscurissimum, atq; initium fuit poetices apud Romanos, teste Varrone 6. de L. L. Quintil. l. 1. c. 6. *Saliorum carmina vix sacerdotibus suis satis intellecta* dicit, quod vel ex isto versiculo Lucilii patet:

Præsul ut amtruat, inde & vulgu' redamtruat olli.

Festus sic rem explicat, in Saliorum exultationibus, inquit, quando, præsul amtruavit, id est, motus edidit; redamtruare dicuntur, qui eosdem motus invicem referunt. De istis Dionys. Halic. cit. scribit: ad tibiam moveri numerose, motu armis accommodato, nunc simul, nunc vicissim: patrios hymnos cum choreis canentes.

Ut primum positis nugari Græcia bellis
Cœpit, & in vitium fortuna labier æqua;
Nunc athletarum studiis, nunc arsit equorum; [839]
Marmoris aut eboris fabros aut æris amavit: 96
Suspendit picta vultum mentemque tabella:
Nunc tibicinibus, nunc est gavisa tragœdis:
Sub nutrice puella velut si luderet infans,
Quod cupide petiit, mature plena reliquit. 100
Quid placet, aut odio est, quod non mutabile credas?
Hoc paces habuere bonæ ventique secundi:
Romæ dulce diu fuit & solemne reclusa
Mane domo vigilare, clienti promere jura,
Cautos nominibus certis expendere nummos, 105
Majores audire, minori dicere, per quæ
Crescere res posset, minui damnosa libido. [840]
Mutavit mentem populus levis, & calet uno
Scribendi studio; pueri patresque severi
Fronde comas vincti cœnant, & carmina dictant. 110
Ipse ego, qui nullos me affirmo scribere versus,

Age verò, *postquam Græci finitis bellis nugas amare inceperunt, & secundis rebus vitia sectari*; *modo pugilum, modo equorum amore flagrarunt*; *artifices marmoris, vel eboris, vel æris coluerunt*; *oculos animumque tabulis pictis detinuerunt*; *modò tibiâ canentibus, modò tragœdiis gavisi sunt*; *non secùs ac infans puella cùm sub nutrice ludit, quod studiosè quæsierunt, citò fastidiosi abjecerunt.* Enimverò *quid placet vel displicet, quod non contrà fiat? Ista per pacem & res prosperas extitere.* Jam verò *apud Romanos diu fuit usitatum & gratum, vigilare manè patente domo,* ibique *jus interpretari clientibus*; *certis cautionibus pecuniam locare, seniores consulere, juniores docere quibus* modis *opes augeri, perniciosa* verò *cupiditas extirpari queant.* Subinde *plebs inconstans studia vertit*, jamque versus *condere tantùm amat. Juvenes ac senes graves frondibus coronati epulantur & versus pronunciant. Atque egomet qui nulla me condere carmina assevero,*

ANNOTATIONES.

93. *Nugari.*] Levioribus studiis operam dare, alibi:

Nugare solitos Græce.

94. *In vitium fortuna labier æqua.*] Egregie dixit quidam: *Quem nimium fovet fortuna, stultum facit.* Ita nimirum sunt homines comparati: inter adversa & dura virtutem colunt; secundis rebus enervantur. Annibal exemplum esto, totque alii, imo integra Imperia eam sortem experta sunt.

97. *Suspendit picta vultum, &c.*] Vel egregie picta tabella spectatores detentos indicat, vel in picturæ artificio defixam attentissime cogitationem Græcorum, ut quod in ea arte summum & perfectum assequerentur.

98. *Tibicinibus.*] His volunt designari comœdias, utpote quæ ad tibias agerentur. Diomed. lib. 3. cap. 4. Donat. Prolegom. Terent. Alii non abs re ipsam αὐλητικὴν interpretantur, seu artem tibiarum sono res & actiones exprimendi. Vide Epist. ad Pisones, v. 202.

101. *Quod non mutabile credas.*] Nihil perpetuo placet aut displicet. Varietas duntaxat reficit ac delectat.

102. *Hoc paces habuere.*] Ita se Græci per pacem & res secundas gessere. Vel, has artes produxit varias apud Græcos pax.

103. *Romæ dulce diu fuit.*] Jam Romanorum pariter inconstantiam ostendit, ut ante Græcorum.

104. *Reclusa Mane domo vigilare, &c.*] Patente domo salutaturis, deque jure interrogantibus. Tull. pro Murena. *Vigilas tu de nocte ut tuis consultoribus respondeas.* Supra lib. 1. Sat. 1.

Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.

105. *Cautos nominibus certis.*] Pecuniam collocare apud locupletes & idoneos debitores. Al. *rectis*, id est, legitimis usuris, non illicitis aut immodicis; honestas ob res.

Expendere.] Occupare, ne steriles maneant utque perpetuos sumptus suppeditent, *nummos cautos*, sponsore dato, datis pignoribus, scripta syngrapha.

106. *Majores audire.*] Plin. lib. 8. Epist. 14. *Suus cuique parens pro magistro, aut cui parens non erat, maximus quisque & vetustissimus pro parente . . . . . . erat enim antiquitus institutum, ut a majoribus natu non auribus modo, sed & oculis disceremus quæ facienda; mox ipsi per vices quasdam tradenda minoribus haberemus*, &c. Gell. lib. 2. cap. 15. *Apud antiquissimos Rom. nec generi nec pecuniæ præstantior honos tribui quam ætati solitus: majoresque natu a minoribus colebantur ad Deorum prope & parentum vicem.*

110. *Fronde comas vincti.*] Hedera coronati, more illustrium poetarum. Pers. Prolog.

Carmina dictant.] Istum versus fundendi inter epulas morem tangit Persius Sat. 1.

Parthis mendacior sum, atque ante exortum solem vigilans peto calamum, papyrum, capsas. Certè *qui nescit gubernare navim, haud regit; qui medendi artem ignorat, nequaquam abrotonum ægroto tradit. Pollicentur medici quod pertinet ad medicinam: opifices opus moliuntur,* at *periti æquè & imperiti carmina condimus. Attamen, quantas utilitates afferat hoc vitium & levis ista vesania, sic intellige. Poetæ animus haud facilè est* pecuniæ *cupidus: amat versus; hos dumtaxat meditatur: spernit jacturas, fugas servorum, incendia: non machinatur fraudem ullam sodali vel juveni pupillo: victitat leguminibus & pane secundario: quod si ad bellum minùs proclivis & idoneus,* at *civibus utilis* est. *Si hoc concedis, parvis etiam rebus magnas adjuvari: Poeta formut vocem pueri balbutientem: Jam tum detorquet aurem à sermonibus impudicis:*

Invenior Parthis mendacior, & prius orto
Sole vigil calamum & chartas & scrinia posco.
Navem agere ignarus navis timet; abrotonum ægro
Non audet, nisi qui didicit, dare. Quod medicorum est, 115
Promittunt medici. Tractant fabrilia fabri.
Scribimus indocti doctique poemata passim.
Hic error tamen & levis hæc insania quantas
Virtutes habeat, sic collige: vatis avarus [841]
Non temere est animus; versus amat, hoc studet unum; 120
Detrimenta, fugas servorum, incendia ridet:
Non fraudem socio puerove incogitat ullam
Pupillo; vivit siliquis & pane secundo;
Militiæ quanquam piger & malus, utilis urbi.
Si das hoc, parvis quoque rebus magna juvari, 125
Os tenerum pueri balbumque poëta figurat;
Torquet ab obscœnis jam nunc sermonibus aurem:

ANNOTATIONES.

112. *Parthis mendacior.*] Mendacissimos natura fuisse probat, quod mendacium acriter durissimis pœnis coercerent, teste Herodoto. Alii volunt alludi ad Parthorum perfidiam, qua Rom. duces nonnunquam illuserunt suis fraudibus; præsertim vero cum induciarum tempore rupto fœdere incautum Crassum oppresserunt. Alii, quod tum maxime pugnarent, cum fugere viderentur. Vide lib. 1. Od. 12, & 19. lib. 3. Od. 5.

113. *Scrinia.*] Capsas, in quibus scripta reponuntur & chartæ.

114. *Navem agere ignarus, &c.*] Pers. Sat. 5.
Navim si poscat sibi peronatus arator
Luciferi rudis, &c.

115. *Abrotonum ægro non audet, &c.*] Synecd. Pers. mox cit.
Diluis helleborum, certo compescere puncto
Nescius examen, vetat hoc natura medendi.
Abrotonum. Gall. *de l'auronne, ou garderobe.* **Southernwood, male and female.** Planta perpetuo virens, amari valde succi, cujus tum folia tum semen prorsus utilia sunt nervis, tussi, lumbis, urinæ angustiis, item contra venena & veneficia, &c. Plin. lib. 21. cap. 21. Theophrast. Hist. plant. l. 6. cap. 7. Dioscorid. &c.

118. *Hic error tamen.*] Hoc tamen versus faciendi cacoethes & immoderatum studium permulta hominibus affert commoda. Nam dum animum detinet, a vitiis avertit, &c.

119. *Vatis avarus Non temere est animus.*] Vix, fere nunquam.

121. *Detrimenta, fug. &c.*] Adeo faciendis versibus occupatur ac delectatur, ut parum aut nihil afficiatur bonorum jactura, fuga servorum, conflagratione ædium suarum, &c.

123. *Vivit siliquis.*] Frugali victu contentus agit, *siliquæ* sunt leguminum involucra; Gall. *la gousse des legumes.* Angl. **Husks.** Pers. Sat. 3.

Pane secundo.] Cibarium ejusmodi panem Augustus maxime appetebat. Sueton.

124. *Militiæ quanquam piger.*] Imbelis licet non est inutilis civibus. Seipsum facete notat poeta noster. Vide lib. 2. Od. 7. ubi de se ait,
. . . . *celerem fugam*
Sensi, relicta non bene parmula.
Constat nihilominus fuisse quosdam æq; bonos milites ac poetas. Vel unus id probat Tyrtæus; de quo in arte poëtica. Adde Sophoclem, Æschylum, &c.

125. *Parvis quoq; rebus magna juvari.*] Grammatica, Poetica, Rempub. juvari & promoveri.

126. *Os tenerum pueri, &c.*] Vocem ac pronunciationem pueri fingit & componit, ut sit distincta, aptaq;, &c. Quintil. lib. 11. c. 3. ab his ætatibus exigendum, ut nomina quædam versusq; affectatæ difficultatis ex pluribus asperrime coeuntibus inter se syllabis catenatos, & velut contragosos quam citatissime volvant; quo fit *Absolutius os & expressior sermo:* inquit idem Quintil. lib. 1. cap. 1.

127. *Torquet ab obscœnis.*] Præclara sane cura veteribus fuit conservandæ puerilis castimoniæ. Vide quæ annotavi pridem in Præfatione ad Juvenalem; & quæ Juvenalis scribit Sat. 14. v. 44. & seq.

Mox

Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Asperitatis & invidiæ corrector & iræ; [842]
Recte facta refert; orientia tempora notis 130
Instruit exemplis; inopem solatur & ægrum.
Castis cum pueris ignara puella mariti
Disceret unde preces, vatem ni Musa dedisset?
Poscit opem chorus, & præsentia numina sentit;
Cœlestes implorat aquas docta prece blandus, 135
Avertit morbos, metuenda pericula pellit,
Impetrat & pacem, & locupletem frugibus annum.
Carmine Di superi placantur, carmine Manes.
Agricolæ prisci, fortes, parvoque beati,
Condita post frumenta, levantes tempore festo 140
Corpus, & ipsum animum spe finis dura ferentem,
Cum sociis operum, & pueris & conjuge fida; [843]
Tellurem porco, Silvanum lacte piabant,
Floribus & vino Genium memorem brevis ævi.
Fescennina per hunc inventa licentia morem 145

paulò pòst animum quoque imbuit optimis institutis: emendat rusticitatem, livorem, iracundiam: præclarè gesta narrat: ætatem præsentem instituit exemplis præteritis: consolatur pauperem & laborantem. Unde verò *innupta adolescentula & pueri pudici acciperent precationes, nisi Musæ poetam donassent? chorus auxilium petit, & faventes Deos animadvertit, flagitat pluvias blandè & ritè supplicans; avertit morbos, arcetque mala impendentia: pacem obtinet atque annum frugibus abundantem. Dii superi carmine placantur, nec non & inferi. Antiqui agricolæ robusti & paucis contenti, post collectas fruges, feriis recreantes corpus ipsamque mentem spe finis laborum patientem, cum participibus laboris tam liberis quàm fideli uxore, sacrificabant suem Telluri, lac Silvano, flores & vinum Genio,* qui facit *recordari brevitatis vitæ. Per hanc consuetudinem inducta cavillatio Fescennina jactavit agrestia dicteria carmine amœbæo:*

ANNOTATIONES.

128. *Pectus præceptis format amicis.*] Documentis honestis e morali Philosophia petitis.

129. *Asperitatis corrector.*] Mores inconcinnos, sævos, duros corrigens, flectens in melius formans.

130. *Recte facta refert.*] Majorum virtutes & egregia facinora commemorat, quibus pueri ad imitationem accendantur.

131. *Orientia tempora notis Instruit exemplis.*] Ex ante bene factis docet quid nunc sit agendum, quid deceat, quid laude dignum esse videatur: ex præteritis præsentia moderatur.

133. *Preces.*] Hymnos in honorem Deorum: maxime vero seculare carmen in ludis secularibus cantari solitum a pueris ac virginibus. De quibus suo loco dictum est.

134. *Chorus.*] Puerorum & virginum carmen seculare canentium.

135. *Cœlestes implorat aquas.*] In magna siccitate sacra Romæ fiebant Jovi, ad eliciendam pluviam: quæ Aquilicia, sacerdotes autem Aquilices, dicebantur. Tertull. Apologet. cap. 40. *Aquilicia Jovi immolatis, nudipedalia populo denunciatis.* Huc etiam pertinet quod scribit Varro l. 2. de vita pop. Rom. *Manalis lapis in pontificalibus sacris movetur, cum pluviæ exoptantur.* Rem explicat Festus: Manalem, inquit, lapidem vocabant petram quandam, quæ erat extra portam Capenam juxta ædem Martis; quam cum propter nimiam siccitatem in urbem protraherent, insequebatur pluvia statim.

136. *Avertit morbos, &c.*] Hæc & cætera legere est in carmine seculari.

138. *Manes.*] Hi nocere viventibus credebantur, nisi placarentur. Vide Epod. 5. v. 94.

139. *Agricolæ prisci, &c.*] Horatius mox explicavit unde ortum sit carmen sacrum: jam ostendit qua ratione prophanam habuerit originem atque incrementum.

142. *Cum sociis operum pueris, &c.*] Non ergastulis tunc & servis colebantur agri scilicet.

143. *Tellurem porco.*] Pro porca. Sic enim terræ fertilitas suis fœcunditate indicabatur. Cic. 2. de Legibus.

Silvanum lacte piabant.] Aptum sacrificium deo ruris & pastorum. Vide Epod. 2.

144. *Floribus & vino Genium.*] Naturæ deo flores, placentæ, vinum offerebantur; nulla vero cædebatur victima: ut explicavi lib. 3. Od. 17. Persius Sat. 2.

Funde merum Genio.

145. *Fescennina per hunc inventa, &c.*] Sic, inquam, Poeta describit originem prophanæ poeseos, *Rusticus* jam *laborum liber*, ut est in Epist. ad Pis. *festo tempore corpus animumque relevans, rustica opprobria* jactavit; id est alii alios rudi sed procaci carmine lacessentes oblectamentum quæsivere. Et hinc nata est subinde comœdia: ut dicetur alibi.

Fescennina licentia.] Versus petulantes & protervi inter jocosa convivia adversus quemlibet prolati, locum habuere primo in urbe Hetruriæ

annisq; redeuntibus usitata hæc *licentia hilariter jocata est, usque quò dirum scomma abiit in publicum maledicendi furorem, & nobiles familias temerè impetivit.* Tum *mordacibus dicteriis appetiti gemuerunt: atque etiam* ii qui *non* fuerant *lacessiti condoluerunt de publico discrimine. Imò lex & pœna* est *constituta, vetans ullum maledicis versibus notari.* Tunc *fustuarii metu carmen converterunt ad laudandum & oblectandum revocati.* Subinde *victa Græcia victorem bellicosum devinxit, invexitque disciplinas in rude Latium. Sic aspera poësis Saturnia desiit: & cultus abegit putidum fœtorem.*

Versibus alternis opprobria rustica fudit;
Libertasque recurrentes accepta per annos
Lusit amabiliter; donec jam sævus apertam
In rabiem verti cœpit jocus, & per honestas
Ire minax impune domos: doluere cruento 150
Dente lacessiti: fuit intactis quoque cura [844]
Conditione super communi: quin etiam lex,
Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quenquam
Describi: vertere modum, formidine fustis,
Ad bene dicendum delectandumque redacti. 155
Græcia capta ferum victorem cepit, & artes
Intulit agresti Latio: sic horridus ille
Defluxit numerus Saturnius; & grave virus

ANNOTATIONES.

Fescennia, *U. citta Castellana.* Hinc quoque ortum est carmen nuptiale inconditos sales & dicteria nonnihil obscœna continens. Porro exinde versus quilibet obscœni & procaces Fescennini dicti sunt. T. Livius lib. 7. initio, multa refert non valde his consona; sed profecto magis Horatio credendum.

146. *Versibus alternis opprobria rustica fudit.*] Augustus ejusmodi versus Fescenninos nimirum dicaces & mordaces in Pollionem aliquando scripsit: quibus quod non responderet increpantibus, sic locutus fertur Pollio: Nec licet nec libet in eum scribere, qui potest proscribere. Vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 5.

147. *Libertasque recurrentes, &c.*] Mos iste mutua probra objectandi impune & libere, post messem annis singulis usitatus & confirmatus est; donec licentiam nimiam & criminosam coerceri necesse fuit. Huc pertinet quod lib. 1. Sat. 3. notatur de rusticis desidiam invicem exprobrantibus.

Magna compellans voce cucullum.

149. *Sævus apertam In rabiem verti cœpit jocus.*] Faceta primo libertas cavillandi fuit tantum; at subinde erupit in maledicentiam publicam: & contumeliose notati sunt honesti quique viri, nominatim vitiis objectis. Talis fuit vetus comœdia tum apud Græcos, cum etiam postea apud Romanos.

152. *Conditione super communi.*] Par enim sors imminebat & minari videbatur æque omnibus, scilicet maledictis lacerari, & probroso carmine proscindi.

153. *Lex pœnaque lata.*] Lex 12. tab. erat: *Si quis occentasset malum carmen, sive condidisset quod infamiam faxit flagitiumve alteri; capital esto.* Cic. Tusc. 4. Item 4. de Rep. ejusdem meminit: *Nostræ 12. tabulæ cum perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sanciendam putaverunt, si quis actitavisset sive carmen condidisset, quod infamiam afferret flagitiumve alteri.* Arnob. lib. 4. *Carmen malum conscribere, quo fama alterius coinquinetur & vita, Decemviralibus scitis evadere noluistis impune.* Vide S. August. de Civ. Dei, lib. 2. cap. 9. & supra, lib. 2. Sat. 1.

Si mala condiderit in quem quis carmina jus est,
Judiciumque.

154. *Vertere modum.*] Desierunt carmina scribere Fescennina, & nominatim vitia notare; Satiras vero scripserunt non tam aperte vel dicaciter arguentes vitiosos.

Formidine fustis.] Pœna fustuarii decreta fuerat in auctorem carminis maledici; qui quidem ad necem cædi jubebatur fustibus, seu virgis illis, ex quibus simul & securibus constabant fasces magistratuum. Vide supra Cicer. cit. 4. de Rep.

155. *Ad bene dicendum delectandumque redacti.*] Ad hæc certe magis nata poesis videtur.

156. *Græcia capta, &c.*] Posteaquam Romani Græcorum imperio subverso Græciam in provinciam redegerunt, artes liberales a Græcis illatæ sunt in Italiam adhuc rudem & disciplinis nondum excultam; quarum amœnitate capti sunt Romani.

158. *Numerus Saturnius.*] Prisca barbaries, rudis & impolita compositio versuum, quæ fuerat in Italia ab Saturno rege, ac diu etiam post eum. Ascon. in 2. Ver. *Versus Saturnii,* inquit Festus, *appellantur illi antiquissimi, quibus Faunus fata hominibus creditur cecinisse: quibus & a Nævio bellum Punicum scriptum est, & a multis aliis plura composita sunt.* Ennius de iisdem,

. . . . . . Scripsere alii rem
Versibu' quos olim Fauni vatesque canebant;
Cum neq; Musarum scopulos quisquam superarat.

Munditiæ

Munditiæ pepulere: sed in longum tamen ævum [845]
Manserunt hodieque manent vestigia ruris. 160
Serus enim Græcis admovit acumina chartis,
Et post Punica bella quietus, quærere cœpit,
Quid Sophocles, & Thespis, & Æschylus utile ferrent,
Tentavit quoque rem si digne vertere posset:
Et placuit sibi, natura sublimis & acer. 165
Nam spirat tragicum satis, & feliciter audet: [846]
Sed turpem putat in scriptis metuitque lituram.
Creditur, ex medio quia res arcessit, habere
Sudoris minimum; sed habet comœdia tanto
Plus oneris, quanto veniæ minus: adspice Plautus 170

Attamen diu superfuit & superest etiamnum quædam rusticitas. Nam tarde Romani *ingenium appulere ad libros Græcorum: postque bellum Carthaginensium pace fruentes investigare cœperunt quid boni continerent Thespis, Æschylus, Sophocles. Quin & tentarunt an scripta illorum pro dignitate possent transferre* in Latinum sermonem: *& placuerunt sibi animo excelsi & vehementes: quippe habent de tragico spiritu non parum, nec infeliciter exequuntur: at emendari quod composuerunt, ignominiosum ducunt & aversantur. Putatur comœdia nequaquam esse difficilis, eò quod materiam sumit è* vitâ *communi. Verùm eo magis operosa est, quo minus habet indulgentiæ. Animadverte quali modo Plautus*

ANNOTATIONES.

Porro ii versus omnes erant Iambici hypercatalecti; qualis iste:

Malum dabunt Metelli Nævio poetæ.

159. *Grave virus Munditiæ pepulere.*] Venustas Græcorum expulit rusticitatem & inconcinnitatem a sermone & scriptis Romanorum. *Virus*, doctas aures velut enecans; barbara scilicet oratio, atq; *reconditorum verborum fœtor*; ut aiebat Augustus, teste Suetonio antea cit. Octav. 86.

160. *In longum tamen ævum Manserunt*, &c.] Diu in Italia, ac Romæ etiam mansit inquinatus sermo, permixtus videlicet e pluribus linguis, Itala, Græca, Osca, Phrygia. Semigræci erant tum poetæ cum oratores, Romani passim Graii vocabantur: adeo ut indignatus Cato exclamaverit in Senatu, se non posse ferre amplius Græcanicam urbem. Varro 6. de Ling. Lat. Dionys. Halic. in fine lib. 1. Juvenal. Sat. 3. v. 60.

. . . *Non possum ferre Quirites,*
Græcam urbem, &c.

162. *Post Punica bella.*] Saltem post primum bellum Punicum. Porcius Licinius:

Punico bello secundo Musa pennato gradu,
Intulit se in bellicosam Romuli gentem feram.

163. *Sophocles, Thespis, Æschylus.*] Hi tres apud Græcos tragici poetæ insignes fuere. Annis ante Christum plus sexcentis tragœdiam Thespis invenit, Æschylus post annos fere centum expolivit, denique Sophocles mire perfecit, Æschylo jam sene. De Thespi & Æschylo plura in Epist. ad Pisones.

Sophocles.] Is Atheniensis exercitus dux fortissimus cum Pericle, idem & accuratissimus scriptor tragœdiarum 120. ut aiunt: quanquam ex iis habemus superstites solummodo septem; cæteras autem nobis invidet injuria temporum. Annos vixit nonaginta quinque. Eodem tempore floruit quo Socrates & Aristophanes: apis dictus ob suavitatem orationis: ter & vicies palmam adeptus. Sophocles Homerus tragicus, Homerus autem Sophocles epicus a Ptolemone nuncupabatur, teste Diogene Laertio lib. 4. Vid. Val. Max. lib. 8. cap. 7. & lib. 9. cap. 12.

164. *Tentavit quoque, &c.*] Tragicorum istorum lectione delectati quædam ex illis in Latinum sermonem vertere aggressi sunt. Quin integras etiam tragœdias Græcorum Latinitate donatas in scenam dedere Accius, Cœcilius, Pacuvius, Nævius; quarum supersunt etiamnum aliquot fragmenta.

Rem digne vertere] Græcorum vim altosq; tragœdiæ spiritus assequi, & Latino sermone æmulari.

165. *Placuit sibi, natura sublimis & acer.*] Illi tragicorum Græcorum Latini interpretes sibi visi sunt non infeliciter rem moliti, & digne satis imitati sublimes illorum dictiones & sententias; pro insito nempe Romanis acri & sublimi ingenio, ad sustinendam tragici spiritus altitudinem valde apto & idoneo.

167. *Sed turpem putat, &c.*] Atque utinam ab incepto nostri poetæ non destitissent, seu viribus suis nimium diffisi, seu quod eos *offenderet limæ labor & mora.* Quod si jam tunc illi, aliique deinceps, *lituram* & censuram minus timuissent, certe modo *nec virtute foret clarisve potentius armis, quam lingua Latium.* Ita sentit & loquitur Horatius tum hic, tum in Epist. ad Pison. v. 289.

168. *Creditur ex medio, &c.*] Comœdiæ difficultatem ostendit, quia poetæ comico venia non datur: quasi facile sit perfecte exprimere res & actiones vulgares. Verum exemplo celebrium Comicorum probat arduum opus esse comœdiam.

170. *Adspice Plautus Quo pacto, &c.*] Vide quam aberret a scopo ipse Plautus alioqui solers, pariter & Dorsennus: quam ille parum sibi constet in

sustineat officia adolescentis amatoris, senis avari, lenonis captantis: ut nimius sit Dorsennus in parasitis gulosis: ut dissoluto socco per theatra vadat; enimverò gaudet pecuniam inserere in marsupium; deinde non angitur, seu fabula intercidat, seu firmo gradu consistat. Qui ad theatrum ducitur superbo curru gloriæ, occiditur spectatore languido, erigitur attento. Adeò leve & parvum est, quod contristat vel consolatur animum gloriæ cupidum. Apage rem scenicam, si approbatio denegata me reducit mœstum, concessa exultantem. Non rarò quoque audacem poetam deterret atque alienat, quod plures numero iique merito & dignitate inferiores, imperiti & bardi, promptique ad confligendum, si equites dissentiant, mediam inter fabulam petunt

Quo pacto partes tutetur amantis ephebi,
Ut patris attenti, lenonis ut insidiosi:
Quantus sit Dorsennus edacibus in parasitis:
Quam non adstricto percurrat pulpita socco.
Gestit enim nummum in loculos demittere; post hoc [847]
Securus, cadat, an recto stet fabula talo. 176
Quem tulit ad scenam ventoso gloria curru,
Exanimat lentus spectator: sedulus inflat.
Sic leve, sic parvum est, animum quod laudis avarum
Subruit aut reficit: valeat res ludicra, si me 180
Palma negata macrum, donata reducit opimum.
Sæpe etiam audacem fugat hoc terretque poetam,
Quod numero plures, virtute & honore minores,
Indocti, stolidique, & depugnare parati, 184
Si discordet eques, media inter carmina poscunt

ANNOTATIONES.

tuendis partibus juvenis amantis, &c. quam alter *edacibus parasitis* sit importunus, quis perpetuo ad nauseam usque repræsentat. Plerique dubitarunt utrum ab Horatio reprehenderetur hic Plautus, an culpato Dorsenno præferretur, & velut exemplar optimum exhiberetur. At mentem ipse suam aperuit Horatius in Epist. ad Pisones, v. 270.

At vestri proavi Plautinos & numeros, &
Laudavere sales, nimium patienter utrumque,
Ne dicam stulte, mirati.

171. *Quo pacto partes tutetur, &c.*] Ergo Plautus hic arguitur, quod nesciat vel non curet ita *personam formare, ut servetur ad imum qualis ab incepto processerit, & sibi constet*, ut est in cit. Epist. ad. Pis. v. 126.

172. *Patris attenti.*] Ad lucrum, ad parsimoniam.

Lenonis insidiosi.] Loculis amantium insidiantis.

173. *Dorsennus.*] Vel Dossenus, poeta Comicus, Atellanarum fabularum scriptor: cujus mentio est apud Plin. l. 14. cap. 13. ubi & aliquot ejus versiculi referuntur.

174. *Quam non adstricto, &c.*] Quam uterque peccet, & a perfecto distet; adeo falluntur qui credunt minimum esse difficultatis in eleboranda comœdia. Certe in hoc poeta ut plurimum aut nimius est, aut deficit: quod facere videtur materiæ parvitas. At contra in tragœdia res graves hinc poetæ ingenium stimulant, sublevant, erigunt, illinc autem auditorum animos dum plus afficiunt, etiam avocant a fastidio, & a notandis erroribus.

Non adstricto socco.] Allegoria est; *soccus* comœdorum calceus, *non astrictus*, laxus, solutus, indicat non accuratum poetam, inconcinne scribentem; seu negligat, seu nequeat decorum personarum ubique & semper custodire, vel *descriptas servare vices operumque colores, &c.* Vide Epist. ad Pis.

175. *Gestit enim.*] Et hoc unius lucri magis quam laudis studium referri videtur tam ad Plautum quam ad Dorsennum.

Nummum.] Pretium pro fabula datum a Prætore vel Ædilibus; ut annotavi supra.

176. *Cadat, ad recto stet fabula talo.*] An explodatur a populo, an semel approbata sæpius expetatur. Pers. Sat. 5. v. 104.

Tibi recto vivere talo Ars dedit.

177. *Quem tulit ad scenam.*] Neque felicior est Poeta fabulas in scenam dandas scribens gloriæ parandæ causa; tam vanus & calamitosus est hic laudis quam ille lucri cupidus.

183. *Numero plures.*] Plebeii nempe adversus equestrem ordinem armis contendere parati, si quod stolide poscunt negetur.

185. *Si discordet eques.*] Si equites aliud velint quam plebs; si obsistant plebi flagitanti ut fabula interrumpatur, aliique ludi producantur, nimirum, ursus, leo, camelus, pugilum certamen, gladiatores, funambulus, &c.

Media inter carmina.] In media fabulæ actione post unum aut alterum comœdiæ seu tragœdiæ actum. Vide Terentii Hecyræ prologum, qui totus ea de re est.

Hecyra . . . hæc cum data est nova,
Novum intervenit vitium & calamitas;

Aut

Aut ursum, aut pugiles: his nam plebecula gaudet [848]
Verum equitis quoque jam migravit ab aure voluptas
Omnis ad incertos oculos & gaudia vana.
Quatuor aut plures aulæa premuntur in horas,
Dum fugiunt equitum turmæ, peditumque catervæ.
Mox trahitur manibus regum fortuna retortis; 191
Esseda festinant, pilenta, petorrita, naves:
Captivum portatur ebur, captiva Corinthus. [849]
Si foret in terris, rideret Democritus, seu
Diversum confusa genus panthera camelo, 195

vel ursum vel athletas: his enim plebs delectatur. Sed equites ipsi abjectâ *aurium voluptate convertuntur ad oculorum oblectationes instabiles & fluxas: per quatuor aut plures horas vela complicantur, dum fugiunt equitum turmæ & peditum cohortes. Mox reges* anteà *fortunati revinctis à tergo manibus trahuntur; properant esseda, pilenta, petorrita, naves: portatur ebur captivum, & Corinthus captiva.* O *si Democritus viveret,* quàm *rideret, cum plebs attentè spectat vel novam bestiam conflatam è pantherâ & camelo,*

ANNOTATIONES.

Ut neque spectari, neque cognosci potuerit:
Ita populus studio stupidus in funambulo
Animum occuparat . . . .
Cum primum eam agere cœpi, pugilum gloria,
Funambuli eodem accessit expectatio:
Comitum conventus, studium, clamor mulierum
Fecere, ut ante tempus exirem foras.
. . . .
Primo actu placeo: cum interea rumor venit,
Datum iri gladiatores: populus convolat,
Tumultuantur, clamant, pugnant de loco:
Interea ego meum non potui tutari locum.
Nunc turba nulla est, otium & silentium est,
Agendi tempus mihi datum est, &c.

187. *Verum equitis quoque, &c.*] Sed equester etiam ordo levitatem modo popularem sequitur; & spectaculo malunt oculos pascere, quæ voluptas cito evanescit; quam auribus excipere quod animo certam & diuturniorem afferat voluptatem.

189. *Aulæa premuntur.*] *Aulæa recondita cessant*; ut canit Juvenalis, Sat. 6. ornamenta scenæ & vela removentur, adeoque fabula & carmina intermittuntur; dum ad obsequendum stulto vulgi studio, introducuntur quæpiam spectacula. Cic. Epist. 1. lib. 7. ad Marium ita scribit: *Nosti reliquos ludos, qui ne id quidem leporis habuerunt, quod solent mediocres ludi: apparatus enim spectatio tollebat omnem hilaritatem*; *quo quidem apparatu* non dubito *quin animo æquissimo carueris. Quid enim delectationis habent sexcenti muli in Clytemnestra, aut in equo Trojano craterarum tria millia? aut armatura varia peditatus aut equitatus in aliqua pugna? quæ popularem admirationem habuerunt, delectationem tibi nullam attulissent. . . . . Quæ potest esse homini politico delectatio cum aut homo imbecillus a valentissima bestia laniatur, aut præclara bestia venabulo transverberatur? &c.*

190. *Dum fugiunt equitum turmæ, &c.*] Dum bellorum species repræsentatur, hostium fuga simulatur, ac subinde triumphalis pompa exhibetur. Huc refer quæ sunt lib. 1. Epist. 6. v. 40. & seq. de magno numero chlamydum scenæ præstitarum.

192. *Esseda.*] Currus quibus capti reges traducuntur. *Essedum* vehiculi gestatorii genus apud Gallos usitatum.

Pilenta.] Reginarum matronarumque captivarum vehicula, quæ & carpenta.

Petorrita.] His captiva regum devictorum familia vehebatur: quatuor rotarum erant. Vide Gell. l. 15. cap. 30.

Naves.] Quibus navali prælio reges victi: vel exhibita naumachia; vel productis navibus, seu pictis, in scena; seu veris in Tiberi, qui Theatro proximus, ut vult vetus Shol. aut potius in amphitheatro; quemadmodum docet Martial. spectac. Epig. 24. ubi de repræsentato navali certamine, subitoque immissa in amphitheatrum per tubos tanta aquarum vi, ut peregrinus esse pontum facile credidisset, nisi mox emissam ad munus gladiatorium aquam cerneret.

193. *Captivum portatur ebur.*] Captarum urbium imagines & simulacra ex ebore. Meminit Quintilianus lib. 6. cap. 3. *Chrysippus, cum in triumpho Cæsaris eburnea oppida essent translata, & post dies paucos Fabii Maximi lignea, thecas esse oppidorum Cæsaris dixit.*

Captiva Corinthus.] Simulacrum urbis Corinthi a L. Memmio expugnatæ & expilatæ. Alii interpretantur, vasa æris Corinthii a victore direpta & asportata.

194. *Democritus.*] De eo lib. 1. Epist. 12.

195. *Diversum confusa genus.*] Cave ne accipias belluam e duabus naturis mixtam: imo designatur optime camelopardalis, vulgo *une Giraffe.* Varro 4. de Ling. Lat. *Camelus suo nomine Syriaco in Latinum venit; ut Alexandriæ camelopardalis nuper advecta, quod erat figura ut*

Sive

vel candidum elephantem: sane plebem magis quam ludis attenderet, velut sibi cantem spectacula plus quàm histriones: poetas autem auctet commemorare fabulam surdo asino. Etenim quæ vox posset superare murmur, quod reddunt theatra nostra? Credas stridere Gargani silvas vel Hetruscum mare: tanto cum strepitu spectantur ludi, artificium, ex opes exoticæ, quibus cum circumdatus histrio prodit in theatrum, dextra sinistræ jungitur. An verò jam quispiam locutus est? Nihil profectò. Ecquid igitur admirantur? Pannum Tarentino fuco violas imitantem. Ne verò arbitreris me parcè laudare ea, quæ facere detrectem, quando scitè peragunt cæteri: is poeta mihi videtur posse ambulare per funem extentum, qui meum cor falsis sermonibus torquet, stimulat, placat, falsis terroribus concutit,

Sive elephas albus vulgi converteret ora.
Spectaret populum ludis attentius ipsis,
Ut sibi præbentem mimo spectacula plura:
Scriptores autem narrare putaret asello
Fabellam surdo: nam quæ pervincere voces 200
Evaluere sonum, referunt quem nostra theatra?
Garganum mugire putes nemus, aut mare Thuscum: [850]
Tanto cum strepitu ludi spectantur, & artes,
Divitiæque peregrinæ; quibus oblitus actor
Cum stetit in scena, concurrit dextera lævæ. 205
Dixit adhuc aliquid? Nil sane. Quid placet ergo?
Lana Tarentino violas imitata veneno.
Ac ne forte putes me, quæ facere ipse recusem,
Cum recte tractant alii, laudare maligne;
Ille per extentum funem mihi posse videtur 210
Ire poeta, meum qui pectus inaniter angit,
Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,

ANNOTATIONES.

camelus, maculis ut panthera. Vide Solin. cap. 33. Dion. lib. 43. Plin. lib. 8. cap. 18. *Camelorum,* inquit, *aliqua similitudo in duo transfertur animalia: Nabin Æthiopes vocant, collo similem equo, pedibus & cruribus bovi, cameli capite, albis maculis rutilum colorem distinguentibus; unde appellata camelopardalis: Dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primum visa Romæ. Ex eo subinde cernitur, aspectu magis quam feritate conspicua: quare etiam ovis feræ nomen invenit.*

196. *Elephas albus.*] Qualis raro invenitur. Vide Ælian. lib. 3. cap. 46.

200. *Narrare asello Fabellam surdo.*] Proverb. Narrare surdo, vel asino: id est, oleum et operam perdere: *asello,* plebeculæ stolidæ & contumaci.

Quæ pervincere voces, &c.] Quis adeo vocalis histrio, quantumvis contenderet, in scena posset audiri tantum inter strepitum tumultuantis populi & vociferantis?

201. *Referunt quem nostra theatra.*] Ob reflexam echo. Vide lib. 1. Od. 20.

202. *Garganum.*] Apuliæ montem, de quo lib. 2. Od. 9.

Mugire nemus.] Ventis maritimis percussum: *mare,* stridens & resonans, Austro flante, fluctibus collisis.

Mare Thuscum.] Mare inferum, & Tyrrhenum, de quo lib. 1. Od. 11.

203. *Artes.*] Habitus histrionis artificiosus: apparatus vestium peregrinis opibus & artificio conspicuus.

205. *Concurrit dextera lævæ.*] Vel mirabunda plebs junctas manus tollit, vel approbans percutit & complodit.

206. *Dixit adhuc aliquid?*] Tum vero hospes quærere possit; unde populi admiratio, cum nihil adhuc pronunciarit actor? O stultitiam! ad vestimentorum fulgorem percellitur, gestit, exultat insana plebs.

207. *Lana Tarentino violas imitata veneno.*] Vestis e lana violacei coloris tincta apud Tarentum; quæ urbs tum lana cum purpura exquisita celebratur. Plin. lib. 8. cap. 48. *Lanæ,* inquit, *circa Tarentum summam nobilitatem habent.* Lib. 9. cap. 39. *Violacea purpura vigebat, cujus libra denariis centum vænibat: nec multò post rubra Tarentina.* Vide & lib. 21. cap. 6. & 8.

208. *Ac ne fortè putes, &c.*] Removet a se Horatius suspicionem invidentiæ. Ne putes, ô Auguste, me derogare laudem poetis Dramaticis, eo quod dramata non scribam; profiteor me illos, si perite rem moliantur, prorsus admirari.

209. *Laudare maligne.*] Exigue, quasi invidendo illis. Virgil. Æneid. 7.

Quale per incertam lunam sub luce maligna.

210. *Per extentum funem, &c.*] Moliri & perficere quod difficillimum est.

211. *Qui pectus inaniter angit, &c.*] Qui pro arbitrio movet animum, & in quamlibet partem inflectit, seu ad dolendum, seu ad lætandum; vel ad iram, vel ad miserationem; ad metum, spem, &c. Epist. ad Pison.

Quocunque volent animum auditoris agunto.

Ut

Ut magus; & modo me Thebis, modo ponit Athenis.
Verum age, & his qui se lectori credere malunt, [851]
Quam spectatoris fastidia ferre superbi, 215
Curam redde brevem; si munus Apolline dignum
Vis complere libris, & vatibus addere calcar,
Ut studio majore petant Helicona virentem.
Multa quidem nobis facimus mala sæpe poetæ,
(Ut vineta egomet cædam mea) cum tibi librum, 220
Solicito damus, aut fesso; cum lædimur, unum
Si quis amicorum est ausus reprendere versum,
Cum loca jam recitata revolvimus irrevocati;
Cum lamentamur non apparere labores
Nostros, & tenui deducta poemata filo: 225
Cum speramus eo rem venturam, ut simul atque [852]
Carmina rescieris nos fingere, commodus ultro
Arcessas, & egere vetes, & scribere cogas.
Sed tamen est operæ pretium cognoscere, quales
Æditituos habeat belli spectata domique 230
Virtus, indigno non committenda poetæ.
Gratus Alexandro regi magno fuit ille

velut magus, ac modò me Thebis, modò Athenis constituit. Age verò, imminue solicitudines eorum etiam qui malunt se Lectori committere, quàm tolerare contemptum spectatoris fastidiosi; si quidem vis scriptis implere locum Apollini ritè dicatum, ac poëtis incentivum præbere, ut animosiùs adeant Heliconem præclarum. Certè nobis poëtæ multa sæpe mala creamus (ut mea ipse vineta incidam) dum tibi occupato vel fatigato librum porrigimus; dum offendimur, si quis familiarium redarguerit unum è versiculis nostris, *dum loca jam recitata repetimus non rogati; dum querimur non adverti labores nostros & carmina subtili stylo conscripta; dum speramus fore ut, cùm primum audieris nos versus condere, sponte & benignè advoces* nos *atque ab egestate vindices & scribere imperes. Veruntamen oportet expendere quales ministros sortiatur virtus in bello & pace conspicua, nec tradenda infimo Poetæ. Alexandro magno placuit ille*

ANNOTATIONES.

213. *Magus.*] Præstigiator, oculos fascinans. Vide Cœl. Rhodig. lib. 9. cap. 23. Plin. &c.

Modo me Thebis, &c.] Dum ita describuntur & narrantur in scena quæ Thebis vel Athenis gesta sunt, ut illic interesse videatur sibi auditor, & rem oculis spectare. Aristot. Poët. *Tanquam intersit rebus ipsis agendis.* Porro illæ urbes præcipue nominantur, quod inde materiam plerumque Tragici desumpserint. De Thebis, lib. 2. Sat. 5. de Athenis, lib. 2. Sat. 7.

214. *Verum age.*] Augustum comœdia in primis gaudentem hortatur Poeta, ut faveat non solum Dramaticis, sed & Epicis: quandoquidem his magis quam illis heroum nomen ad posteros transmittitur: atque omnes æque præmiis stimulet ad recte & naviter scribendum.

Qui se lectori, &c.] Qui odas vel epos malunt componere a posteris legenda, quam drama spectandum a populo sæpe ad optimum carmen fastidiente, ad ineptam vero ursi, funambuli, purpureæ vestis spectationem gestiente. Vide supra.

216. *Curam redde brevem.*] Certa ad victum præbendo subsidia: vel utrosque perinde laudando & fovendo.

Munus Apolline dignum.] Bibliothecam a te ædi Apollinis adjunctam in monte Palatino: l. 1. Epist. 3. v. 17.

218. *Helicona.*] Montem Bœotiæ sacrum Musis, Allegoria.

119. *Multa quidem nobis, &c.*] In se & alios poëtas Epicos culpam derivat ac rejicit Horatius; quod minus Augusto gratiosi sint.

220. *Ut vineta egomet cædam mea.*] Proverb. id est, ut meos ipse errores fatear & emendem.

221. *Cum tibi Solicito, &c.*] Poëta noster, ut alios corripiat, seipsum petit notatque; quanquam ab isto peccandi genere longe alienus: ut patet ex datis luculenter Vinnio Asellæ mandatis & præceptis, cum eum doceret rationem tempestive & commode porrigendi Augusto ipsam hanc Epistolam. Vide l. 1. Epist. 13.

224. *Non apparere labores.*] Velut aliud agens Horatius expostulat, quod plerumque non satis advertat lector vel auditor, quæ ab auctoribus summa cura, arte, ingenio, sunt scripta.

225. *Tenui deducta poëmata filo.*] Possunt hæc verti in bonam malamque partem: vel, eximie & scite composita: vel, exili & humili stylo, adeoque indigna ea laude, quæ deposcitur ab auctoribus.

226. *Cum speramus, &c.*] Tantum nobis arrogamus perperam & stulte.

230. *Quales Æditituos habeat, &c.*] Quales præcones deceant virtutem egregiam. Ædem virtuti velut numini erigit Horatius, assignatque laudatores & poëtas velut æditituos.

232. *Alexandro magno.*] Illi Macedonum regi fama super æthera noto.

Chœrilus,

Chœrilus qui pro verſibus inconditis & inconcinnis obtinuit Philippos, regium numiſma. At quemadmodum atramentum contactum imprimit notam & maculam, ſic ferè ſcriptores rudi carmine inquinant geſta illuſtria. Is ipſe rex, qui tam indignum carmen tam caro pretio emit profuſus, decreto interdixit ne pingeret ſe quiſquam niſi Apelles, neve alius quàm Lyſippus effingeret ex ære imagines ſtrenui Alexandri. Quod ſi judicium hoc ſolers in æſtimandis artibus vocares ad ſcripta & ad munera iſta Muſarum, affirmares ortum in pingui aere Bœotiorum. Verum ſelecti a te, Auguſte,

Chœrilus, incultis qui verſibus & male natis
Rettulit acceptos, regale numiſma, Philippos.
Sed veluti tractata notam labemque remittunt 235
Atramenta, fere ſcriptores carmine fœdo
Splendida facta linunt. Idem rex ille poema
Qui tam ridiculum tam care prodigus emit,
Edicto vetuit ne quis ſe, præter Apellem, [853]
Pingeret, aut alius Lyſippo duceret æra 240
Fortis Alexandri vultum ſimulantia: quod ſi
Judicium ſubtile videndis artibus illud
Ad libros & ad hæc Muſarum dona vocares:
Bœotum in craſſo jurares aere natum.
At neque dedecorant tua de ſe judicia, atque 245
Munera quæ multa dantis cum laude tulerunt,

ANNOTATIONES.

233. *Chœrilus.*] Inſulſus poeta Thucydidis & Herodoti vivens temporibus, quem Ariſtoteles in Top. notat: *qualis Homerus, non qualis Chœrilus,* inquit. Vide Epiſt. ad Piſones, v. 357.

234. *Philippos.*] Nummos aureos Philippi Macedonum regis patris Alexandri magni effigie ſignatos. Duos fuiſſe Chœrilos conſtat; quicquid nonnulli ſentiant. Prior eximius Poeta Athenienſium de Xerxe victoriam celebravit, cui pro ſingulis verſibus totidem ſtateres ſeu nummos aureos contulerunt Athenienſes, facto etiam decreto, ut cum Homero legeretur. Poſterior fuit iſte Alexandro comes aſſiduus, teſtibus Q. Curtio & Plutarcho; de quo varie narrant. Quidam ſcribunt pepigiſſe Alexandrum cum Chœrilo ut pro ſingulis bonis verſibus ſingulos acciperet Philippos, pro ſingulis autem malis, totidem colaphos; opere vero confecto vix ſeptem verſus laude dignos extitiſſe: denique referunt Chœrilum inedia periiſſe. Vide Suidam, &c. Porro videtur Horatius iſti Chœrilo quædam tribuere quæ prioris ſint, ut Alexander ne imitatus quod fecerant Athenienſes, conditum de ſe carmen pariter remunerans.

236. *Scriptores carmine fœdo.*] Hinc ſapienter Auguſtus, quamvis ingenia ſui ſeculi omni modo foverit, ac benigne patienterque audiverit recitantes non tantum carmina & hiſtorias, ſed & orationes atque dialogos; *componi tamen* aliquid de ſe, niſi & ſerio & a præſtantiſſimis, offendebatur; admonebatque Prætores, ne paterentur nomen ſuum commiſſionibus obſoleſieri. Suet. Octav. cap. 89.

239. *Edicto vetuit.*] Cic. lib. 5. Epiſt. 12. *Nec enim Alexander ille gratiæ cauſa ab Apelle potiſſimum pingi, & a Lyſippo fingi volebat; ſed quod illorum artem tum ipſis cum etiam ſibi gloriæ fore putabat.* Idem narrat Plutarchus, atque, e duobus Alexandris alterum invictum ſcilicet Philippo natum; alterum ab Apelle factum non eſſe imitabilem. Apuleius Florid. 1. ſic habet, *Alexander imaginem ſuam, quo certior poſteris proderetur, noluit a multis artificibus vulgo contaminari, ſed edixit univerſo orbi ſuo, ne quis effigiem regis temere adſimularet ære, colore, cælamine; quin ſolus eam Polycletus ære duceret, ſolus Apelles coloribus delinearet, ſolus Pyrgoteles cælamine excuderet,* Plin. lib. 7. cap. 37. *Edixit imperator ille, ne quis ipſum alius quam Apelles pingeret, quam Pyrgoteles ſculperet, quam Lyſippus ex ære duceret.* Vide & Valer. Max. lib. 8. cap. 11.

Apellem.] Eximius ille Pictor ex inſula Co, toto orbe celebratus pictis ingenioſe & venuſte tabellis.

240. *Lyſippo.*] Statuarius ille præclarus ad veritatem optime acceſſit. Quintiliano teſte. Hinc Propertius lib. 5.

Gloria Lyſippo eſt animoſa effingere ſigna.

241. *Fortis Alexandri vultum.*] Cui nempe maſculus ac leoninus erat obtutus.

242. *Quod ſi judicium, &c.*] Alexander de pictura aliiſque artibus bene judicans, quam inepte cenſuit de carminibus! Certe Bœtico fuiſſe ingenio dixeris. Plinius tamen lib. 7. cap. 29. docet quanti ab Alexandro æſtimati ſint Homerus, Pindarus, &c. Ælianus autem Hiſt. Var. lib. 2. non fuiſſe picturæ æſtimandæ peritum oſtendit: refert enim, Alexandri equo adhinniente ad equum ab Apelle pictum, quem tamen Alexander haud valde laudaverat; dixiſſe Apellem: Atqui, Imperator, videtur, equus tuus in arte pingendi eſſe te intelligentior.

244. *Bœotum in craſſo.*] Quanquam ſæpius, *fortes creantur fortibus*, contra tamen evenit interdum. Sic Pindarus craſſa licet regione Bœotiis

Dilecti

Dilecti tibi Virgilius Variusque poetæ. [854]
Nec magis expressi vultus per ahenea signa,
Quam per vatis opus mores animique virorum
Clarorum apparent: nec sermones ego mallem 250
Repentes per humum, quam res componere gestas,
Terrarumque situs, & flumina dicere, & arces
Montibus impositas, & barbara regna, tuisque
Auspiciis totum confecta duella per orbem:
Claustraque custodem pacis cohibentia Janum, 255
Et formidatam Parthis te principe Romam;
Si, quantum cuperem, possem quoq; sed neq; parvum
Carmen majestas recipit tua; nec meus audet
Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.
Sedulitas autem stulte quem diligit, urget; 260
Præcipue cum se numeris commendat & arte. [855]
Discit enim citius meminitque libentius illud
Quod quis deridet, quam quod probat & veneratur.
Nil moror officium quod me gravat: ac neq; ficto
In pejus vultu proponi cereus usquam, 265
Nec prave factis decorari versibus opto:
Ne rubeam pingui donatus munere; & unà

poetæ Virgilius & Varius non turpant tua de se judicia, & dona quæ acceperunt plurimâ cum gloria largientis. Virorum autem illustrium vultus æreâ effigie expressi non plus fulgent, quàm mores & ingenium versibus poetæ. Ego verò *non mallem scribere humiles sermones, quàm* tua *celebrare facinora, & situs regionum & fluvios, & arces montibus inædificatas, &* victos *reges barbaros, & bella tuis auspiciis orbe toto finita, & templum includens Janum pacis custodem, & Romam te regnante Parthis metuendam;* si quidem *tantùm valerem quantum exoptarem. At tua majestas non admittit exile carmen; & mea verecundia rem aggredi veretur, ad quam vires minimè sufficiunt. Porrò officia gravant* eum *quem stultè colunt, præsertim cùm se protrudunt versibus & carmine. Enimverò citius quisque discit ac facilius recordatur id quod deridet, quàm quod æstimat & miratur.* Ego quidem *sperno sedulitatem, quæ mihi molestiam creat: & nolim usquam è cerâ effingi malè expresso vultu, aut versibus inconditis laudari: ne erubescam turpi affectus dono: simulque*

ANNOTATIONES.

nempe Thebis oriundus, sagacissimi nihilominus ingenii fuit. Verum contra: Bœotios ut plurimum fuisse stupidos & hebetes, aut valde crassos, pro cœli & aëris ratione, unde nata proverbia: *Sus Bœotica, auris Bœotica, Bœoticum ingenium.* Cic. 1. de leg. n. 79. *Videmus quam varia sint terrarum genera . . . . aliæ quæ acuta ingenia gignant, aliæ quæ retusa. Quæ omnia fiunt ex cœli varietate, & ex disparili aspiratione terrarum.* Idem de Fato num. 7. *Inter locorum naturas quantum intersit, videmus: alios esse salubres, alios pestilentes . . . . Athenis tenue cœlum; ex quo acutiores etiam putantur Attici: crassum Thebis; itaque pingues Thebani, &c.*

247. *Varius.*] De eo lib. 1. Od. 6. & lib. 1. Sat. ult. sub finem.

248. *Nec magis expressi.*] Plutarchus refert Catonem Censorium eos deridere solitum, qui statuarum cupiditate flagrarent, ignorantes se pictorum & fabrorum operibus gloriari; sui vero pulcherrimas imagines extare in civium animis. Vide lib. 4. Od. 8.

250. *Nec sermones ego mallem.*] Adverte prudentiam & modestiam poetæ nostri. Ego, inquit, si Epici carminis scribendi facultate pollerem, certe mallem res ab Augusto præclare gestas versibus Heroicis consignare, quam satiras pedestri musa scribere; verum illius materiæ gravitati vires meas impares sentio; timeremque *splendida facta fœdis scriptis illinere* & maculare.

253. *Arces Montibus impositas.*] Præsidia & custodias ubique disposuit . . . . per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit. Flor. cap. ult.

254. *Tuis Auspiciis confecta.*] Vide lib. 4. Od. 14.

255. *Claustraque custodem, &c.*] Portas itaque Jani clausas, ut pacis tempore, l. 4. Od. 15.

256. *Formidatam Parthis.*] Lib. 1. Od. 12. & 19. lib. 3. Od. 5. lib. 4. Od. 15.

260. *Sedulitas autem, &c.*] Intempestivum officium nec utile nec gratum videtur, sed potius grave est.

262. *Discit enim citius, &c.*] Cic. pro Muræna, *Cui placet, obliviscitur; cui dolet, meminit.*

264. *Neque ficto In pejus, &c.*] Malim nullam e cera imaginem, quam prave fabricatam habere; ex more veteri de quo nos alibi; Juvenalis autem fuse, Sat. 8.

267. *Pingui munere.*] Rudi & inepto carmine, inconditis insulsisque versibus.

Cum

cum laudatore meo patente cistâ jacens deporter in vicum, ubi venduntur thus, aromata, piper, & quodcunque involvitur insulsis chartis.

Cum scriptore meo, capsa porrectus aperta
Deferar in vicum vendentem thus & odores,
Et piper, & quicquid chartis amicitur ineptis 270

ANNOTATIONES.

268. *Porrectus.*] Quasi cadaver.
270. *Quicquid chartis amicitur ineptis.*] De ea insulsorum librorum infelici, sed justa sorte dixi alibi. Vide lib. 1. Epist. ult. v. 12.

EPIST. II. Ad *JULIUM FLORUM.*

Excusat se, quod nec literas nec versus petitos misisset.

O Flore, amice fidelis probo & illustri Neroni, si fortè aliquis vellet tibi venundare servum Tibure aut Gabiis oriundum; atque tibi sic loquatur: Iste sincerus & integer à capite ad calcem, tibi vendetur octo millibus nummorum, famulus promptus obsequi nutibus heri; literis Græcis eruditus, omnis disciplinæ capax: hunc velut *molle lutum ut libuerit finges: cantabit etiam sine arte, quod jucundum inter epulas: nimiæ pollicitationes minuunt fidem, quando plusculum laudat merces venales, qui cupit* eas *citò vendere: at nulla me necessitas premit: in propriis bonis modicus sum: nullus negotiator sic tecum ageret: non alius* à te *idem à me facilè obtineret. Hic semel cessator fuit; atque, ut accidit* interdum,

FLore, bono claroque fidelis amice Neroni, [856]
Si quis forte velit puerum tibi vendere natum
Tibure, vel Gabiis, & tecum sic agat: Hic &
Candidus, & talos a vertice pulcher ad imos;
Fiet eritque tuus nummorum millibus octo, 5
Verna ministeriis ad nutus aptus heriles,
Litterulis Græcis imbutus, idoneus arti
Cuilibet: argilla quidvis imitaberis uda:
Quin etiam canet indoctum, sed dulce bibenti.
Multa fidem promissa levant; ubi plenius æquo 10
Laudat venales qui vult extrudere merces. [857]
Res urget me nulla: meo sum pauper in ære.
Nemo hoc mangonum faceret tibi: non temere a me
Quivis ferret idem: semel hic cessavit: &, ut fit,

ANNOTATIONES.

1. *Flore, bono, &c.*] Julius Florus ad bellum Pannonicum proficiscens cum Tiberio Nerone petierat ab Horatio, ut quæpiam ad se scriberet: cessantem vero quanquam nihil pollicitum subinde increpavit. Cui se Horatius excusat hac Epistola; in qua & eximia quædam ad poësim, & ad bene beateque vivendum pleraque documenta perscribit. Ad hunc ipsum Florum inscriptam vidimus jam Epist. 3. lib. 1.

Amice Neroni.] Is ipse est Tiberius Claudius Nero, qui Augusto in imperium successit. De eo jam ante.

2. *Si quis forte velit, &c.*] Similitudo, qua se apud Florum purgat Horatius.

3. *Tibure.*] Lib. 1. Od. 7. & 18. & lib. 2. Od. 6.

Gabiis.] Lib. 1. Epist. 11. & 15.

4. *Hic est candidus.*] Verba sunt mangonis usque ad versum 17.

6. *Verna.*] Servus ex ancilla, natus domi.

7. *Litterulis Græcis imbutus.*] Erudiebant servos, ut pluris venderent. Terent. Eunuch. *Fac periculum in literis, fac in palæstra, in musicis: solertem dabo.*

10. *Multa fidem promissa levant.*] Subdolus negotiator vult videri non dare verba, cum maxime verba dat.

12. *Meo sum pauper in ære.*] Nullum æs alienum habeo; nil debeo cuiquam. Cic. pro Roscio comœdo. *Locuples erat: nihil debebat. in suis nummis versabatur.*

14. *Semel hic cessavit.*] Versutus mango fugacem servi animum ita declarat metu legis, ut potius dissimulare & tegere dicendus sit: adeo rem verbis involvit, extenuat, subornat.

In

In ſcalis latuit metuens pendentis habenæ. 15
Des nummos, excepta nihil te ſi fuga lædat.
Ille ferat pretium pœnæ ſecurus, opinor.
Prudens emiſti vitioſum: dicta tibi eſt lex.
Inſequeris tamen hunc, & lite moraris iniqua.
Dixi me pigrum proficiſcenti tibi, dixi 20
Talibus officiis prope mancum; ne mea ſævus
Jurgares ad te quod epiſtola nulla veniret.
Quid tum profeci, mecum facientia jura
Si tamen attentas? quereris ſuper hoc etiam quod
Expectata tibi non mittam carmina mendax 25
Luculli miles collecta viatica multis [858]
Ærumnis, laſſus dum noctu ſtertit, ad aſſem
Perdiderat: poſt hoc vehemens lupus, & ſibi & hoſti
Iratus pariter, jejunis dentibus acer,
Præſidium regale loco dejecit, ut aiunt, 30
Summe munito, & multarum divite rerum.
Clarus ob id factum, donis ornatur honeſtis,
Accipit & bis dena ſuper ſeſtertia nummum.
Forte ſub hoc tempus caſtellum evertere Prætor
Neſcio quod cupiens, hortari cœpit eundem 35
Verbis, quæ timido quoque poſſent addere mentem:
I bone, quo virtus tua te vocat: I pede fauſto,
Grandia laturus meritorum præmia: quid ſtas?
Poſt hæc ille catus, quantumvis ruſticus, ibit,
Ibit eo, quo vis, qui zonam perdidit, inquit. 40

ſe occultavit metu ſcuticarum ad ſcalas ſuſpenſarum: trade pecuniam, ſi te non offendit fuga, quam excipio. Poſt hæc *accipiet mango nummos abſque metu pœnæ, ut credo:* tu *ſciens emiſti pravum. Significata tibi fuit conditio. Hunc nihilominus inſequeris, & injuſtâ lite implicas. Te diſcedentem admonui me pigrum eſſe, & ad ejuſmodi officia minimè ſedulum; ne gravis iraſcereris, ſi nullas ad te literas mitterem. Quid verò profuit, quandoquidem leges mihi faventes expugnas? expoſtulas quoque, quoniam ſperatos verſus haud miſi fallax.* Verùm attende pauliſper. *Luculli miles viæ ſubſidium multis laboribus comparatum amiſerat integrum, dum noctu dormiret fatigatus. Inde lupus violens tam ſibi quàm hoſti infenſus, ardens famelicis dentibus, regis præſidium depulit ſtatione probè munitâ multiſque opibus inſtructâ: ob id* verò *facinus pulcris muneribus afficitur; accipitque plusquam viginti* millia *ſeſtertium nummorum. Eodem fermè tempore volens imperator diruere caſtrum quoddam, cœpit hunc ipſum* militem *adhortari ſermonibus, qui vel ignavo poſſent animos dare: Ito generoſe, quò te tua virtus vocat; perge felicibus auſpiciis, magna pro faciendis munera conſecuturus: cur moraris? Tum ille aſtutus etſi agreſtis ait: Vadat illuc, vadat, quo jubes qui loculos amiſerit.*

ANNOTATIONES.

15. *Ut ſit in ſcalis, &c.*] Quod ſegnis fuiſſet ad mandata peragenda, timuit loris ſtringi ac cædi. Hinc paululum delituit, abfuitque domo. Sic per ambages mango loquitur, ne uno verbo eoque odioſo dicat, fugit: vel, ſemel fugit.

In ſcalis.] Ad terrorem ſervorum, ita pendebant in ſcalis ſcuticæ, quas ob oculos ſemper haberent, ut a peccando deterrerentur.

16. *Excepta nihil te ſi fuga lædat.*] Tandem *fugam* dicit breviter, excipitque: quod niſi faceret, redhibere acceptum pretium vel ſervum cogeretur legibus Ædilitiis.

17. *Pœnæ ſecurus.*] Non obnoxius legi ac pœnæ: non timens actionem redhibitoriam. Cic. Offic. 1. *In mancipio vendendo ea vitia dicenda ſunt,* (ut puta, eſſe mendacem, aleatorem, furacem, ebrioſum, fugacem) *quæ niſi dixeris, redhibeatur mancipium jure civili.* Vide lib. 2. Sat. 3. v. 285. annotat.

18. *Dicta tibi eſt lex.*] Pronunciata eſt tibi venditionis conditio.

21. *Talibus officiis prope mancum.*] Quaſi manibus carentem, ac proinde ineptum ad ſcribendas epiſtolas.

26. *Luculli miles.*] L. Lucullus Romæ clariſſimus Mithridatem Ponti, Tigranemque Armeniæ reges profligavit, opibus maximis celebratus.

30. *Præſidium regale.*] A rege Mithridate, vel Tigrane collocatum.

31. *Loco ſumme munito.*] Tigranocertam quidam intelligunt, ex Appiano in Mithridat. *quæ urbs capta exercitum ingenti præda ditavit:* ſed alii melius Niſibim Meſopotamiæ civitatem, quæ bene munita Tigranis opes ſervabat. Dio.

32. *Donis honeſtis.*] Qualia ſunt phaleræ, torques, coronæ.

40. *Zonam.*] Caſtrenſem crumenam & pecuniam, quam milites in zona portare conſueve-

Romæ

Romæ nutriri mihi contigit atque doceri,
Iratus Graiis quantum nocuisset Achilles.
Adjecere bonæ paulo plus artis Athenæ : [859]
Scilicet ut possem curvo dignoscere rectum,
Atque inter silvas Academi quærere verum. 45
Dura sed amovere loco me tempora grato,
Civilisque rudem belli tulit æstus in arma,
Cæsaris Augusti non responsura lacertis.
Unde simul primum me dimisere Philippi
Decisis humilem pennis, inopemque paterni 50
Et laris & fundi ; paupertas impulit audax,
Ut versus facerem ; sed quod non desit habentem
Quæ poterunt unquam satis expurgare cicutæ,
Ni melius dormire putem, quam scribere versus?
Singula de nobis anni prædantur euntes : 55
Eripuere jocos, Venerem, convivia, ludum:
Tendunt extorquere poemata : quid faciam vis?
Denique non omnes eadem mirantur amantq;.[860]
Carmine tu gaudes ; hic delectatur Iambis ;
Ille Bioneis sermonibus, & sale nigro. 60
Tres mihi convivæ prope dissentire videntur,
Poscentes vario multum diversa palato.
Quid dem? quid non dem? renuis tu quod jubet alter ;
Quod petis, id sane est invisum acidumque duobus.

Ego Romæ educatus & edoctus sum, quantum damni Græcis attulisset Achilles offensus. Deinde *insignes Athenæ aliquantò plus doctrinæ contulerunt ; nempe ut possem pravum ab honesto distinguere, ac veritatem indagare in nemora Academi. Sed infortunata tempora abstraxerunt me loco jucundo ; & civiles fluctus militiæ imperitum appulerunt ad exercitum nequaquam parem viribus Augusti Cæsaris. Unde statim ut Philippi me exemerunt abjectum amputatis alis, spoliatumque domo & bonis paternis : audax inopia adegit carmina componere. Nunc autem possidens quantum sufficit, quibus pharmacis unquam curari possem, si satiùs non ducerem quiescere, quàm versus condere? Ætas defluens omnia* paulatim *aufert a nobis :* jam *eripuit jocos, amores, convivia, facetias conatur* & *abstrahere* facultatem *poeticam : quid jubes* ut *agam? Denique non omnibus eadem placent. Tu versus Lyricos amas, ille Iambicos. Hic gaudet Satiris & dicteriis mordacibus.* Et quidem *tres convivæ raro idem appetunt :* quin *diversa longè dissimili gustu volunt : quid tribuam? quid negem? Tu recusas quod alius petit. Quod cupis, illud amarum & grave duobus videbitur.*

ANNOTATIONES.

rant. Evangel. Mar. c. 6. Gell. l. 15. c. 12. sic loquitur C. Gracchus: *Cum Romæ profectus sum, Quirites, zonas quas argenti plenas extuli, eas ex provincia inanes retuli.*

41. *Romæ nutriri mihi contigit.*] Lib. 1. Sat. 6.

42. *Iratus Graiis quantum, &c.*] Id est, didici Homeri Iliadem, in qua refertur Achilles ob ereptam sibi Briseidem iratus secessisse a reliquo exercitu, itaque ita Græcis plurimum nocuisse. Vide lib. 1. Ode 15. ad finem. Porro studiorum olim initium ducebant pueri ab Homeri Achille. Unde proverbium de rudi & illiterato: *Ne iratum quidem Achillem novit.*

43. *Adjecere bonæ, &c.*] Dein apud Athenas Philosophiæ operam dedi. De Athen. l. 2. Sat. 7.

45. *Inter silvas Academi.*] Academia locus Athenis suburbanus, arboribus multis amœnus, illustrium etiam virorum monumentis exornatus, ubi Philosophiam primus docuit Plato. Diogen. Laert. Alii nomen trahunt ab Academo, qui porticum ibi quondam extruxerat: alii a Cadmo.

46. *Dura sed amovere loco, &c.*] Bello nempe civili flagrante, Brutus adversus Augustum colligens copias. Athenis iter habuit in Macedoniam: unde Horatium & alios quosdam juvenes Romanos ibi literis incumbentes abduxit : nostrum vero poetam Tribunum militum constituit, quamvis *belli rudem*, ut patet.

48. *Cæsaris Augusti, &c.*] Commode assentatur.

49. *Me dimisere Philippi.*] Ad quam urbem in Thessalicis campis Augustus Brutum profligavit. Vide lib. 2. Ode 7.

50. *Decisis humilem pennis, &c.*] Amissis dignitate, & patrimonio etiam per proscriptionem.

53. *Cicutæ.*] Non est quod vox hæc adeo torqueat interpretes, sane pro elleboro posita. Nam & Avicena cicutam vocat nigrum elleborum. Itaque sensus est : quanta esset insania mea, si scribendis versibus etiamnum caput obtunderem frangeremve? & quæ frigidiores herbæ possent temperare furorem hunc poeticum?

55. *Singula de nobis, &c.*] Altera non scribendi excusatio.

58. *Denique non eadem, &c.*] Tertia est hæc ratio & excusatio, quare versus nolit scribere.

60. *Bioneis sermonibus.*] Bion sophistes &

Præter

Præter cætera me Romæ ne poemata censes 65
Scribere posse inter tot curas totque labores?
Hic sponsum vocat, hic auditum scripta, relictis
Omnibus officiis: cubat hic in colle Quirini,
Hic extremo in Aventino: visendus uterque:
Intervalla vides humane commoda. Verum 70
Puræ sunt plateæ, nihil ut meditantibus obstet.
Festinat calidus mulis gerulisque redemptor;
Torquet nunc lapidem, nunc ingens machina tignum; [861]
Tristia robustis luctantur funera plaustris;
Hac rabiosa fugit canis, hac lutulenta ruit sus. 75
I nunc, & versus tecum meditare canoros.
Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit urbes,
Rite cliens Bacchi somno gaudentis & umbra.
Tu me inter strepitus nocturnos atque diurnos
Vis canere; & contracta sequi vestigia vatum? 80
Ingenium, sibi quod vacuas desumpsit Athenas,
Et studiis annos septem dedit, insenuitque
Libris & curis, statua taciturnius exit
Plerumque & risu populum quatit: hic ego rerum
Fluctibus in mediis, & tempestatibus urbis, 85
Verba lyræ motura sonum connectere digner?

Prætereà numquid putas me Romæ posse condere carmina tot inter solicitudines & molestias? Hic rogat ut pro eo *spondeam: ille ut audiam quæ composuit, dimissis quibuscumque officiis: alter habitat in colle Quirinali, alter in ultimo Aventino: ambos adire oportet: cernis loca satis distantia. At vacuæ sunt viæ, ut nihil cogitabundum impediat.* Imò *occurrit operum conductor* cum *mulis & bajulis properans; machina lapidem aut trabem ingentem attollit: pompa funebris decertat cum magnis plaustris: illac rabiosa canis, istac porcus cœnosus discurrit. Age modo, versus optimos animo finge.* Verùm *scriptor omnis petit solitudinem, urbesque vitat, jure cliens Bacchi quietem & otium amantis. Tu* verò *me jubes mediis in tumultibus noctis ac diei Lyrica scribere, & poetarum ardua studia consectari. Ingeniosus quispiam Athenis tranquillis addictus* ibique *septem* per *annos studiis operatus, sedulò librorum incumbens* lectioni, *prodit interdum taciturnior* quàm *statua, & populo ludibrium exhibet.* Ergone *hic ego inter agitationes ac strepitus civitatis in animum inducam meum aptare voces lyrâ canendas?*

ANNOTATIONES.

poeta, dictus Boristhenites, adeo mordax & dicax ut nemini parceret, sed Homerum ipsum salibus amarissimis proscideri. Ejus meminit Plutarchus.

65. *Præter cætera.*] Quarta excusatio.

67. *Sponsum.*] Vide libro 2. Satira 6. ubi . . . . . . *Romæ sponsorem me rapis.*

Auditum.] De recitandi more & vesania jam dixi.

68. *Colle Quirini.*] Ad remotissimam urbis regionem.

69. *Extremo in Aventino.*] Ad oppositum urbis partem versus Tiberim.

70. *Intervalla vides, &c.*] Inter utramque illam regionem sunt nempe forum Romanum, templum Jovis Feretrii, Capitolium, Palatium.

Humane commoda.] Ironice, id est, valde incommoda ob longinquitatem itineris ac regionum diversitatem. Perperam istas voces aliqui separant.

Verum Puræ sunt plateæ.] Prolepsis. At vacuæ impedimentis sunt viæ: atq; inter eundum versus meditari licet. Imo, inquit Horatius, molestissima est vel ob istam rationem quælibet urbs valde requens & populosa. Vide Juvenal. Sat. 3.

72. *Calidus redemptor.*] Ardens & inhians ad quæstum. Vid. Od. 1. lib. 3.

73. *Ingens machina.*] Vel saxa ad muros vel tigna ad contignationem attollens.

77. *Scriptorum chorus, &c.*] Ovid. Trist. 1. *Carmina secessum scribentis & otia quærunt.* Quintil. lib. 10. cap. 3. *Secretum & liberum arbitris locum, & quam altissimum silentium scribentibus maxime convenire nemo dubitaverit;* & paulo post: *Silentium & secessus, & undique liber animus maxime optanda sunt.* Vide Juvenal. Sat. 7. v. 53. & seq.

78. *Cliens Bacchi.*] In tutela Bacchi esse poetas dictum est alibi non semel.

80. *Contracta vestigia vatum.*] Angusta, ardua, difficilia. Vide Juvenal. mox cit. Alii leg. *contacta*, sed inepte.

81. *Ingenium, sibi quod, &c.*] Si Athenis ludibrio est homo pluiculum meditabundus, & quasi lectioni librorum immersus; quid essem ego Romæ, si per vias irem profunda cogitatione abstractus, & tam a rebus quæ circa me sunt, quam a me ipso fere alienatus?

86. *Verba lyræ motura sonum.*] Versus Lyricos.

Frater erat Romæ conſulti rhetor, ut alter
Alterius ſermone meros audiret honores: [862]
Gracchus ut hic illi foret, huic ut Mucius ille.
Qui minus argutos vexat furor iſte poetas? 90
Carmina compono, hic elegos, mirabile viſu,
Cœlatumque novem Muſis opus. Aſpice primum
Quanto cum faſtu, quanto molimine circum-
Spectemus vacuam Romanis vatibus ædem.
Mox etiam, ſi forte vacas, ſequere; & procul audi 95
Quid ferat, & quare ſibi nectat uterque coronam.
Cædimur, & totidem plagis conſumimus hoſtem,
Lento Samnites ad lumina prima duello.
Diſcedo Alcæus puncto illius: ille meo quis? [863]
Quis niſi Callimachus? ſi plus adpoſcere viſus, 100

Inſuper & alia quæ deterreant accipe. *Rhetor quidam erat Romæ frater juriſperiti, qui alter alterius perpetuas laudes audiebant. Hic illi quaſi Gracchus, ille huic tanquam Mucius prædicabatur. Nihilò* certè *minus inſania iſta detinet poetas loquaces. Odas ego ſcribo, hic elegias, opus admirandum & à novem Muſis elaboratum. Animadvertte primò quantâ cum arrogantiâ & anxietate contemplemur* Apollinis *templum Romanis poëtis deſtitutum. Deinde, ſi per otium licet, aſſectare quoque, & eminùs auſculta quid quiſq; afferat, & cur ſibi lauream attribuat. Conficimur, totidemque vulneribus afficimus adverſarium, lentâ pugnâ* uſque *ad veſperam,* quaſi *Samnites. Illius ſententiâ ſum Alcæus: ille meâ quis* erit? *quis niſi Callimachus? Si* quid *amplius petere videatur,*

ANNOTATIONES.

87. *Frater erat Romæ, &c.*] Quinta ratio, ineptus & vanus poetarum animus, quem ſimilitudine explicat. Profectò jam pudere debet poetam eſſe, inquit Horatius; cum inſulſa vatum noſtrorum arrogantia paſſim nauſeam & offenſionem ingeneret.

89. *Gracchus.*] Tiberius & Cajus Sempronii Gracchi & Corneliæ de Scipionum familia, filii; ambo eloquentia claruerunt; ſed popularibus tumultibus nimium indulgentes miſere & indecore perierunt, Cic. de Aruſp. reſpon. n. 42. *Tib. Gracchum ſecutus eſt Cajus Gracchus, quo ingenio! quanta vi! quanta gravitate dicendi! ut dolerent boni omnes non illa tanta ornamenta ad meliorem mentem voluntatemque eſſe converſa.* Idem de clar. orat. *Fuit Graccho diligentia Corneliæ matris a puero doctus, & Græcis literis eruditus . . . . . . Utinam in Tib. Graccho, Cajoque Carbone talis mens ad Remp. bene gerendam fuiſſet, quale ingenium ad bene dicendum fuit. Profectò nemo his viris gloria præſtitiſſet.*

Mucius.] Pub. Mucius *juris civilis intelligentia, atque omni prudentiæ genere præſtans.* Cic. mox cit.

91. *Mirabile viſu, &c.*] Judicio quidem ipſorum auctorum futili & inſulſo.

93. *Circum Spectemus.*] Se quidem cum iſtis poetaſtris jungit Horatius, ut gravius eos proſcindat & confodiat.

94. *Vacuam Romanis vatibus ædem.*] Quandiu ſua ſcripta non replebunt *ædem* ſeu bibliothecam Apollinis, eam Romanis vatibus vacuam putant inepti illi, adeo ſe mirantur, & aliis omnibus præſtantiores exiſtimant.

96. *Quare ſibi nectat uterque coronam.*] Quam ſcilicet lauream ſe poetica dignos putent.

97. *Cædimur, & totidem, &c.*] Invicem quaſi vulneramur, & conficimur inani gloriæ opinione decepti, dum mutuis laudibus vaniſque titulis & elogiis alii alios perperam exornamus. Alii de recitandi & audiendi viciſſim moleſta occupatione intelligunt, afferuntque illud ex arte Poetica; *Recitator acerbus quem arripuit, tenet occiditque legendo,* ſed minus bene:

98. *Lento Samnites, &c.*] Parum ad rem eſt Samnitum pertinax adverſus Romanos ad finem uſque diei pugna, de qua T. Liv. lib. 9. & Ennius:

Bellum æquis manibus nox intempeſta diremit.

Aptius ergo intelligemus illud genus gladiatorum, quos ab armatura Samnites dicebant, quodq; inter epulas ſpectaculum adhibebant, adeoque *ad lumina, lento* etiam *duello:* quippe non gladiis ſed ſudibus decertantes, graves quidem ictus ſed minime plagas aut necem inferebant.

99. *Alcæus.*] Ab eo dicor alter Alcæus. De hoc Lyricorum corypheo lib. 1. Od. 32. & lib. 2. Od. 13.

Puncto.] Examine, ſuffragio, judicio.

100. *Callimachus.*] Hic Elegiographorum princeps apud Græcos, Quintiliano etiam teſte, Cyrene in Africa oriundus, floruit ſub Ptolemeis Philadelpho & Euergete, plurima certe carmina ſcripſit, ſed pervenerunt ad nos pauca duntaxat epigrammata, & hymni. Ex eo quædam imitari interdum & prædari ſtuduere Catullus atque Propertius. Quod breves libros amaret Callimachus, inſimulantibus aiebat,

Ingens volumen ingens malum,

Fit Mimnermus, & optivo cognomine crescit.
Multa fero, ut placem genus irritabile vatum,
Cum scribo, & supplex populi suffragia capto.
Idem, finitis studiis & mente recepta,
Obturem patulas impune legentibus aures. 105
Ridentur mala qui componunt carmina: verum
Gaudent scribentes; & se venerantur, & ultro,
Si taceas, laudant quicquid scripsere, beati.
At qui legitimum cupiet fecisse poema,
Cum tabulis animum censoris sumet honesti: 100
Audebit quæcunque parum splendoris habebunt,
Et sine pondere erunt, & honore indigna ferentur,
Verba movere loco, quamvis invita recedant,
Et versentur adhuc intra penetralia Vestæ: [864]
Obscurata diu populo bonus eruet, atque 115
Proferet in lucem speciosa vocabula rerum;
Quæ priscis memorata Catonibus atque Cethegis,
Nunc situs informis premit & deserta vetustas:
Adsciscet nova, quæ genitor produxerit usus;
Vehemens, & liquidus, puroq; simillimus amni, 120
Fundet opes, Latiumque beabit divite lingua:
Luxuriantia compescet; nimis aspera sano
Lævabit cultu; virtute carentia tollet:
Ludentis speciem dabit & torquebitur; ut qui
Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur. 125

dicetur Mimnermus, & exornabitur vocabulo quod optaverit.

Multa quidem *perfero, ne irritem Poetas, ut plurimùm iracundos, quando* quidpiam *compono, & vulgi approbationem enixis precibus flagito:* at *post finita studia cum ad memet redii, ipse aures occludam* antè *apertas temere recitantibus. Deridentur qui scribunt inconcinnos versus, sed auctores ipsi sibi placent & applaudunt, ac felices venditant quod composuerunt, si à te non laudentur. Verùm quisquis carmen exactum scribere voluerit, is cum chartâ accipiet animum boni critici: quæ dictiones minùs aptæ & pulchræ judicabuntur, ultrò expunget, etsi reluctantes amoveantur, & adhuc inclusæ sint in Vestæ sacrario: solers adhibebit splendidas rerum appellationes, ac diu populo ignotas producet: quas olim Catones & Cethegi usurparunt, nunc* autem *deformat turpis squalor & obsoleta antiquitas: finget novas quas auctor usus propagabit: ad instar fluminis rapidi ac nitidi proferet divitias, ac sermone opulento ditabit Latium: redundantia coercebit, duriora scitè expoliet, inertibus vim addet: quasi ludens circumagetur, velut qui modò Satyrum, modò rudum Cyclopem motu simulat.*

ANNOTATIONES.

101. *Mimnermus.*] De eo Poeta l. 1. Epist. 6. ad finem.

105. *Obturem patulas, &c.*] Interdum ineptias legentium & recitantium ferre cogor: at postea indignor, aversor, abhorreo.

114. *Intra penetralia Vestæ.*] In conclavi, in scrinio scriptoris, quæ nemini præter ipsum scrutari licet: quemadmodum solus olim Pontifex maximus adire poterat *abditos & penetrales focos* apud Vestæ fanum. Cic. vel sicut e templo Vestæ tanquam ex asylo quemvis extraxisse nefas est.' *Vestam* hic pro Lare poni quidam volunt. De Vesta lib. 1. Od. 2.

115. *Obscurata diu, &c.*] Art. Poet. v. 70. *Multa renascentur, quæ jam cecidere, &c.*

117. *Catonibus atque Cethegis.*] Vetustissimis oratoribus, fere coævis. Plin. lib. 7. c. 27. *Cato*, inquit, *primus Porciæ gentis tres summas in homine res præstitisse existimatus est; optimus orator, optimus imperator, optimus senator . . . . . quater & quadragies causam dixit: nec quisquam sæpius postulatus, & semper absolutus.*

Cethegis.] Intelligendus hic M. Cornelius Cethegus, quem Cicero in Bruto commendat, eusque eloquentiæ auctorem idoneum dicit Q. Ennium; quippe qui & ipse eum audierit, & de mortuo scribat: unde nemo suspicari possit, amicitiæ causâ esse mentitum. Is cum Pub. Sempronio Tuditano consulatum gessit, bello Punico secundo, annis fere ducentis antequam hæc scriberet Horatius. Ennius in Annal.

Additur orator Corneliu' suaviloquenti
Ore Cethegus . . . .
Flos delibatus populi, Suadæque medulla.

Vide Quintil. lib. 2. cap 15. ubi horum facit mentionem.

119. *Adsciset nova.*] Vide Art. Poet. v. 46. & seq.

124. *Ludentis speciem dabit.*] Ea subtilitate scribet ut ludere videatur: adeo res quæque luculenter & facile scriptæ apparebunt, ut *sibi quivis speret idem; at sudet multum frustraque laboret ausus idem.* Art. Poet. v. 240. Vide ibi annot.

125. *Ut qui Nunc Satyrum, nunc, &c.*] Velut

Præstulerim scriptor delirus inersque videri, [865]
Dum mea delectent mala me, vel denique fallant,
Quam sapere, & ringi. Fuit haud ignobilis Argis,
Qui se credebat miros audire tragœdos,
In vacuo lætus sessor plausorque theatro; 130
Cætera qui vitæ servaret munia recto
More; bonus sane vicinus, amabilis hospes,
Comis in uxorem, posset qui ignoscere servis,
Et signo læso non insanire lagenæ:
Posset qui rupem & puteum vitare patentem. 135
Hic ubi cognatorum opibus curisque refectus
Expulit elleboro morbum bilemque meraco,
Et redit ad sese: Pol me occidistis, amici,
Non servastis, ait; cui sic extorta voluptas,
Et demptus per vim mentis gratissimus error. 140
Nimirum sapere est abjectis utile nugis, [866]
Et tempestivum pueris concedere ludum;
Ac non verba sequi fidibus modulanda Latinis;
Sed veræ numerosque modosque ediscere vitæ.
Quocirca mecum loquor hæc, tacitusque recordor;
Si tibi nulla sitim finiret copia lymphæ, 146
Narrares medicis: quod quanto plura parasti,
Tanto plura cupis, nulline faterier audes?

Ego certè *malim haberi poëta vesanus & insulsus, dummodo placeant mihi vel etiam ignota sint vitia mea; quam bene scribere & animo cruciari. Argis fuit quidam non plebeius, qui credebat se audire tragœdos excellentes, in vacuo theatro sedens & applaudens: cæterùm honestæ vitæ officia non omittebat, probus omninò vicinus, benignus hospes, bonus erga conjugem, mitis in servos, nec supra modum excandescens si fractum* invenerit *lagenæ sigillum: denique rupem vel puteum facilè devitabat. Ille affinium curâ & auxilio sanatus, pulso morbo & bile per elleborum purum, ad mentem sanam reversus dixit: Profectò me occidistis, ô amici, non servastis: cui gaudia sic abstulistis, & mentis errorem jucundissimum eripuistis per virtutem* medicamentorum. *Scilicet expedit sapientiæ studere, abjectis nugis; & pueris relinquere ludum ætati congruum.* Jam *non* amplius *juvat sectari voces chordis Latinis canendas, sed rectæ vitæ rationes & instituta scrutari. Quapropter ita mecum reputo, & tacitè statuo: si nulla aquarum abundantia sitim placaret, medicos adires: cur autem nemini audes fateri, quo plus habes, eò plus te appetere?*

ANNOTATIONES.

eximius pantomimus gestibus exprimens nunc agilem Satyrum, nunc tardum Cyclopem, tanta quidem arte, ut ipsa Satyri vel Cyclopis natura & persona agere credatur; quod quidem pariter æmulari se posse quisque spectantium facile sibi persuaserit: verum si rem tentet jam difficultatem sentiat. Vide lib. 1. Sat. 5. v. 63.

126. *Prætulerim scriptor, &c.*] Videtur per prosopopœiam induci Florus vel alius quispiam, hæc dicens & concludens ex rationibus ab Horatio prolatis.

128. *Ringi.*] Stomachari, intimis sensibus angi. Cic. ad Attic. lib. 4. Epist. 5. *Hi subringentur, qui villam me molestè ferunt habere, quæ Catuli fuerat.*

Fuit haud ignobilis Argis.] Homo ille vocabatur Lycas, ex vet. Comment. De *Argis* urbe, lib. 1. Od. 7. annot.

129. *Qui se credebat, &c.*] Idem Abydi gestum narrat Aristoteles. Vide Athenæum l. 12. in fine, ubi similem refert de insano historiam sat lepidam. Thrasylaus nempe quidam (Thrasyllum vocat Ælianus Var. lib. 4. cap. 25.) suas esse putabat naves omnes in Piræeum appellentes; has recensebat, excipiebatque tanto gaudio, quam si dominus fuisset earum rerum omnium, quæ advenissent salvæ. Is vero Critonis fratris cura sanatus affirmabat lætum se prorsus ac beatum vixisse ea dementia; quoniam omnis molestiæ expers, & multam voluptatem animo perciperet.

134. *Signo læso lagenæ.*] Lagenas vini obsignabant olim adversus fraudem servorum. Cic. lib. 16. Epist. 26. ad Tironem; *Olim matrem memini lagenas etiam inanes obsignare, ne dicerentur furtim exsiccatæ fuisse.* Pers. Sat. 6. v. 17. ubi

Et signum in vapida naso tetigisse lagena.

Insanire.] Irasci nimium, usque ad furorem & insaniam.

140. *Mentis gratissimus error.*] Vide Athen. paulo ante cit. ubi ait, jucundissimus esse insanorum delicias.

141. *Nimirum sapere est abjectis, &c.*] Transit ingeniose Horatius ad aliam materiam, nempe, moribus corrigendis potius quam verbis connectendis & numerandis studere jam expedit, ubi Flori vitia solerter notat.

146. *Si tibi nulla sitim, &c.*] In morbis cor-

Si vulnus tibi monstrata radice vel herba
Non fieret levius, fugeres radice vel herba 150
Proficiente nihil curarier: audieras, cui
Rem Di donarent, illi decedere pravam
Stultitiam: & cum sis nihilo sapientior, ex quo
Plenior es, tamen uteris monitoribus iisdem?
At si divitiæ prudentem reddere possent, 155
Si cupidum timidumque minus te; nempe ruberes,
Viveret in terris te si quis avarior uno.
Si proprium est, quod quis libra mercatur & ære;
Quædam, si credis consultis, mancipat usus;
Qui te pascit ager, tuus est: & villicus Orbi [867]
Cum segetes occat, tibi mox frumenta daturus, 161
Te dominum sentit: das nummos, accipis uvam,
Pullos, ova, cadum temeti: nempe modo isto
Paulatim mercaris agrum, fortasse trecentis,
Aut etiam supra, nummorum millibus emptum. 165
Quid refert, vivas numerato nuper, an olim?
Emptor Aricini quondam Veientis & arvi,
Emptum cœnat olus, quamvis aliter putat; emptis
Sub noctem gelidam lignis calefactat ahenum.
Sed vocat usque suum, qua populus adsita certis 170
Limitibus vicina refugit jurgia: tanquam
Sit propriam cuiquam, puncto quod mobilis horæ
Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc sorte suprema

Si ægritudo non levaretur plantâ vel radice tibi indicatâ, sperneres radicem aut plantam nihil remedii afferentem: auditu acceperas, Diis opes largientibus, hominem insaniâ istâ liberari; factus autem locupletior, quanquam nihilo magis sapis, tamen auscultas semper *eosdem monitores. At si opes meliorem, si minus avarum & solicitum efficerent,* jure *quidem erubesceres, si quisquam in orbe esset te solo cupidior.* Jam verò, *si proprium est quod quisque soluto pretio emit; si quædam usus addicit, ut aiunt jurisperiti, tuus est ager qui te alit, & villicus Orbii occans segetes, ut tibi dein triticum vendat, te herum sentit: datâ pecuniâ mercaris uvam, pullos, ova, cadum vini; ita nimirùm paulatim emis agrum fortè millibus nummorum trecentis vel amplius comparatum. Quid interest* seu *nuper seu dudum soluto vivas? Possessor vetus agri Veientis & Aricini emptum comedit olus, quamvis aliter existimet, emptis lignis ahenum calefacit sub noctem frigidam. Atqui suum appellat usque ad populum juxta plantatam,* quæ *certis finibus dirimit controversias vicinorum. Quasi* verò *proprium alicui sit, quod momento fluxi temporis mutet dominos & in alterius possessionem transeat, vel precibus, vel emptione,*

ANNOTATIONES.

poris, consulitur medicus; in morbis animi, dissimulatur celaturque malum, nec ullam proinde remedium quæritur.

151. *Audieras.*] A Stoicis didiceras.

154. *Monitoribus iisdem.*] Vel cupiditatibus vel avaris, qui ut rem semper augeas, admonent: quasi sapientia & felicitas una cum opibus accresceret.

158. *Si proprium est, quod quis, &c.*] Agit adversus eos, qui multos ut agros emant, magnam pecuniæ vim congerere student.

Libra mercatur & ære.] Olim rei pretium seu pecunia pendebatur: postea numerari cœpit.

159. *Mancipat.*] Jus & possessionem certam tradit, usu continuato per tempus lege definitum.

160. *Qui te pascit ager, tuus est.*] Tum emtione tum usurpatione proprius tibi dicendus est ager, cujus fructibus uteris licet emptis. Cic. l. 7. Epist. 30. *Id cujusque est proprium, quo quisque fruitur atque utitur.*

161. *Occat.*] Sparsum semen terra operit glebas versando & frangendo.

162. *Te dominum sentit.*] Quamvis Orbii dicatur ager & villicus: tu tamen magis dicendus es dominus, cui fructus fert ager, & cui laborat villicus.

166. *Numerato nuper, an olim.*] Qui agrum mercatur, fructus quidem universos præsentes, & futuros emit dato semel integro pretio: qui vero necessarios in diem fructus mercatur, agrum emit paulatim numerato pretio & per partes dato.

167. *Aricini.*] Aricia oppidulum Latii.

Veientis.] Veii urbs Hetruriæ.

168. *Quamvis aliter putat.*] Non est quod inempta dicat olus & ligna. Scilicet eorum olim pretium numeravit & solvit, quando agros soluta pecunia emit.

170. *Sed vocat usque suam, &c.*] Prolepsis. Vide lib. 2. Sat. 2. sub finem.

173. *Nunc prece, &c.*] Quatuor ista sunt rem capiendi genera: *prece*, per donationem precibus, officiis, aut alia ratione captatam: *pretio*, em-

Permutet dominos, & cedat in altera jura. 174
Sic quia perpetuus nulli datur usus, & hæres [868]
Hæredem alterius, velut unda supervenit undam;
Quid vici prosunt, aut horrea? quidve Calabris
Saltibus adjecti Lucani, si metit Orcus
Grandia cum parvis, non exorabilis auro?
Gemmas, marmor, ebur, Tyrrhena sigilla, tabellas,
Argentum, vestes Gætulo murice tinctas, 181
Sunt qui non habeant, est qui non curet habere.
Cur alter fratrum cessare, & ludere, & ungi,
Præferat Herodis palmetis pinguibus; alter
Dives & importunus, ut umbram lucis ab ortu 185
Sylvestrem flammis & ferro mitiget agrum;
Scit Genius, natale comes qui temperat astrum [869]
Naturæ Deus humanæ, mortalis in unum-
Quodque caput, vultu mutabilis, albus, & ater.
Utar, & ex modico, quantum res poscet, acervo 190
Tollam; nec metuam, quid de me judicet hæres,

vel per violentiam, aut per mortem. Quoniam igitur nemo habet usum perpetuum, atque hæres hæredi sicut fluctus fluctui succedit; quid proficiunt villæ aut horrea? quorsum Lucani agri Calabris adjuncti, si magna parvaque abripit mors nequaquam auro placabilis? Lapillos, marmor, ebur, Etrusca signa, picturas, argentum, vestes Gætulicâ purpurâ tinctas multi non possident; quidam nec cupiunt possidere. Quare fratrum alter otium, nugas, unguenta habere malit, quàm opima palmeta Herodis; alter autem licet *opulentus agrum sterilem laboriosè domet igne & vomere, à prima luce* usque *ad vesperam: novit Genius, qui comitatur sidus ortui præsidens, humanæ naturæ Deus, qui cum singulis hominibus interit, faciem habens multiplicem, propitius, & adversus.* Quæ cùm ità sint, *bonis utar, & ex parvo cumulo desumam quod opus erit; nec curabo quid hæres de me censeat,*

ANNOTATIONES.

ptione, *vi*, erepta veteri domino possessione, seu per vim armorum, seu per fraudem & iniquas lites: *sorte suprema*, cum hæreditario jure obveniunt bona.

177. *Quid vici prosunt.*] Quidam legunt, *vites*, id est, vineæ.

Calabris Saltibus adjecti Lucani.] Calabriæ pariter & Lucaniæ opima valde pascua erant. De contiguis illis ad ultimam Italiam regionibus jam dictum in Epod. 1.

180. *Tyrrhena sigilla.*] Imagines parvas ex Hetruria, quam regionem primo incoluerunt populi a Tyrrheno Atys (qui unus e posteris Herculis) filio nominati, & e Lydia huc deducti.

181. *Gætulo murice.*] *Purpuræ florem illum tingendis expetitum vestibus murices* (pisciculi) *in mediis habent faucibus. . . . Præcipuus in Meninge Africæ & Gætulo littore Oceani.* Plin. lib. 9. cap. 36. De Gætulia dixi lib. 1. Od. 23. & lib. 2. Od. 20.

183. *Alter fratrum.*] Designat Mitionem & Demeam fratres, quorum alter in urbe quietus degebat, alter ruri duris se laboribus exercebat, apud Terent. Adelph.

184. *Herodis palmetis.*] Agris Judææ fertilissimis, & Jerichuntinis palmis, e quibus opimus redit proventus. Illic vero Herodis regia erat. Strabo lib. 16. *Hierichus campus a montana quadam circumdatus, quæ in amphitheatri speciem ad ipsum declinat. Ibi est palmetum, habens & alias feraces arbores, sed plures palmas: ad stadia centum extenditur irriguum totum ac viculis frequens. Illic etiam visitur Herodis regia, & balsami viridarium. Inde vero amplus est reditus & ingens vectigal.* Vide & Plin. lib. 5. cap. 17.

Herodis.] Herodes apud Judæos regnavit temporibus Augusti in partibus Syriæ: inquit vet. Schol. ad Persii Sat. 5. v. 180. De eo nos amplius ibidem.

186. *Silvestrem flammis.*] Rem fuse explicat Virgilius Georgic. 1. v. 84. & seq.

> *Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,*
> *Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis.*
> *Sive inde occultas vires, & pabula terræ*
> *Pinguia concipiunt: sive illis omne per ignem*
> *Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor:*
> *Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat*
> *Spiramenta, novas veniat qua succus in herbas:*
> *Seu durat magis, & venas astringit hiantes:*
> *Ne tenues pluviæ, rapidive potentia solis*
> *Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.*

187. *Genius.*] Numen quod rebus gignendis præest, & simul cum nascente nasci, cum moriente mori credebatur. Ammian. Marcell. l. 21. Censorin. de die natali. Plutarch. lib. de interit. orac. &c.

189. *Albus, & ater.*] Duplicem cuique genium veteres assignabant, bonum & malum. Bruto cubanti narrant obversatam olim speciem corporis horrifici, & quærenti, quis Deus vel homo esset,

Quod

Quod non plura datis invenerit: & tamen idem
Scire volam, quantum ſimplex hilariſque nepoti
Diſcrepet, & quantum diſcordet parcus avaro.
Diſtat enim, ſpargas tua prodigus, an neq; ſumptum
Invitus facias, neque plura parare labores: 196
Ac potius, puer ut feſtis Quinquatribus, olim
Exiguo gratoque fruaris tempore raptim.
Pauperies immunda domus procul abſit: ego, utrum
Nave ferar magna an parva, ferar unus & idem. [870]
Non agimur tumidis velis Aquilone ſecundo: 201
Non tamen adverſis ætatem ducimus Auſtris:
Viribus, ingenio, ſpecie, virtute, loco, re,
Extremi primorum, extremis uſque priores.
Non es avarus; abi. Quid? cætera jam ſimul iſto
Cum vitio fugere? caret tibi pectus inani 206
Ambitione? caret mortis formidine, & ira?
Somnia, terrores magicos, miracula, ſagas,
Nocturnos lemures, portentaque Theſſala rides?

*quia non repererit majores o*pes quam mihi *donatæ* ſint. *Ipſe tamen cupiam noſſe quid bonus lætuſque differat à luxurioſo, & quantum diſtet frugalis à ſordido. Quippe* latum *diſcrimen eſt*, utrum bona *tua male profundas, an ſponte inſumas; nec majora congerere ſtudeas: quin potiùs raptim utaris deinceps brevi & jucundâ ætate, ſicut puer feriis Quinquatribus. Ne* res *familiaris inops aut ſordida ſit:* cæterum *ſeu amplâ ſeu exiguâ cymbâ vehar, ipſe idemque ero. Non inflatis* quidem *velis feror proſpero Aquilone: at nec Auſtris contrariis victito: viribus, ingenio, decore* externo, *virtute, gradu, facultatibus, primorum ultimus* ſum; *at ultimos antecedo. Non avarus es; euge: ecquid? an cætera quoque vitia cum illo abſunt?* num *liber eſt animus tuus ambitione vanâ, timore mortis, & iracundiâ?* nunquid *ſpernis inſomnia, magorum terriculamenta, prodigia, veneficas, umbras nocturnas, & Theſſalorum oſtenta?*

ANNOTATIONES.

& quid vellit; reſpondiſſe, Malus ego tuus genius ſum; hodie me ad Philippos videbis. Cui Brutus intrepide: Videbo. Plutarch.

192. *Plura datis.*] A Mæcenate, ab Auguſto.

193. *Simplex.*] Non ſumptuoſus aut prodigus, at *hilaris* & honeſte bonis utens.

197. *Puer ut feſtis Quinquatribus.*] Plena & libera mentis hilaritate, quemadmodum pueri hilariter omnino tranſigunt dies feriatos ſibi conceſſos in Quinquatribus.

Quinquatribus.] Quinquatria vel potius Quinquatrus pluralis numeri, dies erant feſti in honorem Minervæ, quibus a ſtudio vacabant pueri, & minerval ſuis magiſtris deferebant. Nomen vel a dierum numero, quod celebrarentur quinto die poſt Idus. Varro 5. de L. L. Gell. lib. 2. cap. 21. &c. vel quod ea die Minervæ ædes in Aventino conſecrata ſit. Feſtus. Alii aliter. Ovid. Faſt. 3.

Una dies media eſt, & fiunt ſacra Minervæ;
Nominaque a junctis quinque diebus habent.

201. *Non agimur tumidis, &c.*] Allegoria. Id eſt, Ego non opes habeo ingentes, nec ſumptuoſe vivo: at nec paupertate conflictor, nec ſordido victu immundam aut miſeram ætatem ago.

208. *Somnia, terrores, &c.*] An ſapienter & fortiter contemnis vana quæque terriculamenta? Vide Cœl. Rhodig. lib. 27. cap. 9. & ſeq.

209. *Lemures.*] Perſ. Sat. 5. v. 185. *nigros lemures* vocat: id eſt, umbras ſeu larvas, quibus noctu infeſtantur domus: quas procurandi ſeu expiandi rationem docet Varro lib. 1. de vita pop. Rom. Ovid. Faſt. 5. Vide Plin. lib. 7. Epiſt. 27. in qua pleraque refert ejus generis phantaſmata tum ſuis tum aliorum oculis obverſata. *Erat Athenis*, inquit, *ſpatioſa domus, ſed infamis & peſtilens. Per ſilentium noctis, ſonus ferri, & ſi attenderes acrius, ſtrepitus vinculorum, longius primo, deinde proximo reddebatur: mox apparebat idolon, ſenex macie & ſqualore confectus, promiſſa barba, horrenti capillo, cruribus compedes, manibus catenas gerebat quatiebatque. Inde inhabitantibus triſtes diræque noctes per metum vigilabantur, &c.*

Portentaque Theſſala, &c.] Miracula perpetrata a Theſſalis per artem magicam & veneficia, quibus ii maxime pollebant, a Medea edocti, ut aiunt. Plinius lib. 30. cap. 1. magiam apud Theſſalos propagatam ſcribit. Hinc & *mulier Theſſala*, pro maga & venefica, in proverbium abiit.

Theſſala.] Theſſalia pars fuit regni Macedonici perampla, quamquam diſtincta regio, inter Penei fluvii ad Boream, & Thermopylas ad Auſtrum, ab occidente Epirum habet. Ejus præcipua urbs Lariſſa fuit, Achillis natalibus inclyta.

num *hilariter annos* tuos *recenſes?* an *indulges amicis?* an *ingraveſcente ætate ſis benignior ac probior?* Enimverò *quid tibi prodeſt unam de multis ſpinis avulſiſſe? Si neſcis bene vivere, da locum melioribus: ſat nugatus es, ſatis ediſti & bibiſti*: jam *tempus eſt*, ut *abſcedas*: *ne pluſculum te laſcivientem derideant & exagitent juvenes convenientius laſcivientes.*

Natales grate numeras? ignoſcis amicis? 210
Lenior & melior fis accedente ſenecta? [871]
Quid te exempta juvat ſpinis de pluribus una?
Vivere ſi recte neſcis, decede peritis.
Luſiſti ſatis, ediſti ſatis atque bibiſti;
Tempus abire tibi eſt: ne potum largius æquo 215
Rideat, & pulſet laſciva decentius ætas.

ANNOTATIONES.

210. *Natales grate numeras?*] Libenterne ætatis annos recenſes? an non horres mortis accedentis mentionem? hoc enim puſilli eſt animi.

211. *Lenior & melior fis accedente ſenecta.*] Tunc certe, aut nunquam, minui debent animi perturbationes, tum defervеſcente ſanguine, tum uſu rerum & ſapientia creſcente.

212. *Quid juvat te exempta, &c.*] Quid juvat unum vitium expuliſſe, ſi alia ſuperſunt & torquent? Quid prodeſt avaritiam expugnaſſe, ſi ambitio, ſi ira, metus, ſuperſtitio, animum adhuc tuum obſident & cruciant?

214. *Luſiſti ſatis, &c.*] Ex Homeri Odyſſ. *Affatim edi, bibi, luſi.*

Q. HORA-

Q. HORATII FLACCI
EPISTOLA
AD
PISONES:
SIVE DE
ARTE POETICA LIBER.

S*EU è Demetrio Phalereo, seu è Neoptolemo Pario, seu potiùs ex Aristotele, seu è proprii ingenii acrisque judicii fœcunditate, sagacitate, opibus, hauserit potissimùm Flaccus noster; certè eminentissima quæque scribendi carminis præcepta hoc libello complexus est. Attamen Artem Poeticam vix appellam cum Quintiliano & aliis: malim verò Epistolam nuncupare cum nonnullis eruditis; tum ob inspersum identidem satyricum salem, tum ob præceptiones aut carptim aut saltuatim datas. Hinc enimverò animo meo consilium pridem subiit, ordine quodam adhibito illustrare hanc Horatii partem; si quod est eximium illustrari potest. Liberaliter accipe, Lector, opellam hanc meam; dico libellum, quo Epistolam ad Pisones in Artis Poeticæ formam utcunque redegi, olim jam editum, nunc verò à me recognitum rursusque tibi propositum.*

Q. HORATII FLACCI

EPISTOLA

A D

P I S O N E S:

S I V E, D E

ARTE POETICA LIBER.

HUmano capiti cervicem pictor equinam [873]
Jungere si velit, & varias inducere plumas
Undique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa superne;
Spectatum admissi risum teneatis, amici? 5
Credite, Pisones, isti tabulæ fore librum
Persimilem, cujus velut ægri somnia, vanæ
Fingentur species: ut nec pes, nec caput uni
Reddatur formæ. Pictoribus atque Poëtis

INTERPRETATIO.

Si pictor humano capiti addat collum equinum, diversasque plumas apponat membris hinc & inde collectis, adeò *ut mulier vultu pulcra difformem piscis caudam habeat; an cachinnos cohibere* possitis, ô *amici ad spectandum introducti? ô Pisones, credite similem huic tabellæ fore librum, cujus, sicut ægrotantis insomnia, inanes formæ conflabuntur*; ita *ut nec finis nec principium ad unum quid referatur.* Atqui *pictoribus & poëtis*

ANNOTATIONES.

1. *Humano capiti, &c.*] Per ridiculæ & monstrosæ picturæ similitudinem primo loco docet Horatius uniforme opus, ejusque partes homogeneas esse oportere; tum ut cohæreant & conveniant universa & singula, tum ut ad quid unum omnia respondeant. Vide *Aristot.* Poet. cap. 1. & seq.

3. *Undique collatis.*] Diversorum animalium membris corpus unum monstrosum conflantibus.

6. *Pisones.*] Horum familia Romæ dudum nobilis ac numerosa. Calpurnii vocati sunt a Calpo Numæ filio, unde postea; *Vos, ô Pompilius sanguis.* Porro scribit Horatius ad patrem & ad filios Pisones, præsertim vero ad hos; quorum pater L. Piso Consul cum Druso Libone, anno U. C. 738. Augusto gratiosus extitit, aliisque muneribus in Rep. egregie perfunctus est; cæterum literarum ac literatorum impense amans.

7. *Ægri somnia.*] Corruptis morbo perturbatisque humoribus, cerebroque male affecto, portentosa gignuntur insomnia.

Quid-

Quidlibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas. 10
Scimus, & hanc veniam petimuſque damuſque viciſſim : [874]
Sed non ut placidis coeunt immitia, non ut
Serpentes avibus geminentur, tigribus agni.
Inceptis gravibus plerumque & magna profeſſis,
Purpureus late qui ſplendeat unus & alter 15
Aſſuitur pannus; cum lucus & ara Dianæ,
Et properantis aquæ per amœnos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum, aut pluvius deſcribitur arcus.
Sed nunc non erat his locus: & fortaſſe cupreſſum
Scis ſimulare: quid hoc, ſi fractis enatat exſpes 20
Navibus, ære dato qui pingitur? amphora cœpit
Inſtitui: currente rota cur urceus exit?
Denique ſit quod vis ſimplex duntaxat & unum. [875]
Maxima pars vatum (pater, & juvenes patre digni)
Decipimur ſpecie recti: brevis eſſe laboro, 25
Obſcurus fio: ſectantem lævia nervi
Deficiunt animique: profeſſus grandia turget:
Serpit humi tutus nimium timiduſque procellæ.
Qui variare cupit rem prodigialiter unam,
Delphinum ſilvis appingit, fluctibus aprum. 30

quodcunque libuit ſemper etiam licuit. Fateor; atque hanc indulgentiam petimus æquè & largimur: verum non adeò *ut aſpera mitibus, angues volucribus, agni tigribus ſocientur.*

Initiis grandibus ſæpe & magnificis ſubjunguntur unus vel duo centones purpurei, qui longè refulgeant, quando deſcribitur lucus, fanum Dianæ, rivulus per amœnos campos decurrens, fluvius Rhenus, iris. At non erat tunc aptus *iſtis locus. Et fortè noſti pingere cupreſſum. Quorſum* verò *iſtud, ſi pacto pretio pingendus eſt* homo *fractâ nave emergens nudus? amphora formari cœpta eſt; cur rotâ revolutâ urceus prodit? Denique ſimplex & unum planè ſit* id *quod componis.*

O pater, & juvenes patre digni, nos poëtæ ut plurimùm imagine recti fallimur. Si conor eſſe brevis, obſcurus evado. Polita conſectanti ſpiritus & vires haud ſuppetunt: qui vult loqui ſublimia, turgidus fit: ſecurus nimis & ardua metuens fit humilis: qui rem unam plus æquo variare nititur; delphinum ſilvis, aprum mari appingit.

ANNOTATIONES.

12. *Sed non ut placidis.*] Nec pictor, nec poeta debet fingere unquam naturæ repugnantia.

14. *Inceptis gravibus.*] Præcipit vitandas digreſſiones futiles & ineptas; atque locos communes intempeſtive haud tractandos: quem ad ſcopulum frequenter impingunt illiduntur que poëtaſtri. Vide quam apte & quam non prolixe Virgilius deſcribat *peſtilentiam*, Geor. 3. *famam*, Æn. 4. &c. Lucanus contra *more ſuo omnia ponit in exceſſu.* Scal. l. 5. c. 15. Idem de eod. l. 6. c. 3. *Lucani effrænis mens, ſui inops, ſerva impetus, atq; idcirco immodica, raptaq; calore ſimul & calorem ipſum rapiens.*

15. *Purpureus late qui, &c.*] Non magis ſplendet carmen locis communibus perperam tractatis, quam veſtis aſſuto centone purpureo. Vide ſupra l. 2. Epiſt. 1. v. 73.

16. *Lucus & ara Dianæ.*] Nemus Aricinum, ubi ara Dianæ ſacra: quæ poëtis materia frequens, tum ob amœnitatem loci, tum ob Dianæ Tauricæ Oreſtiſque miram & fatalem hiſtoriam multiplicis argumenti fertilem.

11. *Flumen Rhenum.*] Hoc celebrare affectabant in gratiam Aug. Cæſaris, cujus ibi victoriæ multæ & præclaræ. Suet. Octav. c. 21. & Dio l. 54. &c.

Pluvius arcus.] In eo deſcribendo ſæpius inſulſe morabantur imperiti; at raro, & paucis Virgilius Æneid. 4. v. 700.

20. *Si fractis enatat exſpes.*] Mos erat naufragorum, pictum in tabella naufragium circumferre ad corrogandam ſtipem. Vide Perſ. Sat. 1. v. 89. Juvenal. Sat. 14. v. 301. & ſeq.

21. *Amphora cœpit Inſtitui, &c.*] *Amphora* vas grande, *urceus* vas exiguum, notant principium grave paulo poſt in minuta & levicula abiens & evaneſcens. Iſto loco utuntur S. Hieron. ad Lætam, aptius autem Sidonius Apoll. Epiſt. 16.

22. *Currente rota.*] In operis progreſſu. Metaph. a rota figulari.

23. *Quid vis.*] Al. *quodvis.*

25. *Brevis eſſe laboro, Obſcurus fio.*] Quintil. lib. 4. c. 2. *Nimium corripientes omnia ſequitur obſcuritas.* Summorum poëtarum eſt magnum ſenſum paucis efferre. Virgil. Æneid. 3. v. 11.

. . . . . *Campos ubi Troia fuit.*

Perſ. Sat. 3. v. 38.

Virtutem videant, intabeſcantque relicta.

26. *Sectantem lævia nervi Deficiunt.*] Sententiarum majeſtas, ſpiritus poetici vis & altitudo ſæpe deeſt: deeratque verſibus Neronis a Perſio deriſis. Sat. 1.

27. *Profeſſus grandia turget.*] Magniloquentia orationi inflatæ affinis eſt.

28. *Serpit humi tutus.*] Qui non audet aſſurgere, repat neceſſe eſt. Id vitii habent Valer. Flacc. Argon. Silius Italic. &c.

29. *Qui variare cupit.*] Varietate carmen lucet

In

In vitium ducet culpæ fuga, ſi caret arte.
Æmilium circa ludum faber imus & ungues
Exprimet, & molles imitabitur ære capillos,
Infelix operis ſumma, quia ponere totum
Neſciet: hunc ego me, ſi quid componere curem, 35
Non magis eſſe velim, quam pravo vivere naſo
Spectandum nigris oculis nigroque capillo.
Sumite materiam veſtris, qui ſcribitis, æquam
Viribus: & verſate diu, quid ferre recuſent [876]
Quid valeant humeri: cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deſeret hunc, nec lucidus ordo. 41
Ordinis hæc virtus erit & venus, aut ego fallor,
Ut jam nunc dicat, jam nunc debentia dici
Pleraque differat, & præſens in tempus omittat.
Hoc amet, hoc ſpernat promiſſi carminis auctor.
In verbis etiam tenuis cautuſque ſerendis, 46
Dixeris egregie, notum ſi callida verbum
Reddiderit junctura novum: ſi forte neceſſe eſt
Indiciis monſtrare recentibus abdita rerum,
Fingere cinctutis non exaudita Cethegis 50
Continget: dabiturque licentia ſumpta pudenter.
Et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, ſi

In vitium impellit vitii fuga non ſolers.

Ignobilis ſtatuarius ad Æmilianum ludum habitans *ungues ac tenues capillos ære finget* optimè, *opus* tamen dabit *inconcinnum, quia totum perficere nequit. Huic* ego *ſimilis eſſe quidpiam ſcribens tam nolim, quàm nigris oculis & capillis ſpecioſus indecoro eſſe naſo.*

Quicunque aliquid componitis, eligite materiam viribus veſtris parem: diuque perpendite quid poſſitis & quid nequeatis exequi. Qui rem ſolerter elegerit, haud carebit elocutione & pulcrâ diſpoſitione.

Ordinis, ut opinor, hæc erit vis & perfectio; ut modo quædam dicat, plura verò quæ *dicenda* videantur *modo, alium in locum reſervet: alia aſſumat, alia relinquat ſcritor poematis polliciti.*

Porrò *in vocibus proferendis ſobrius & prudens, præclarè dices, ſi ſolers conjunctio novam fecerit dictionem vulgarem; quod ſi oporteat res abſtruſas exprimere ſignis inſolitis, licebit producere* verba *ſuccinctis Cethegis inaudita:* debetque *licentia concedi verecundè uſurpata. Voces autem recentes & novæ locum obtinebunt, ſi à*

ANNOTATIONES.

ac delectat: at ſi præter modum illa ſit, tam prodigioſa videbitur, quam delphinus in ſilvis, aper in mari pictus; quique ſic vel tabellam pictor vel carmen poeta inſignire geſtit, ridiculus evadit. Prophana figmenta ſacris rebus inepte interſerit Sannazarius.

32. *Æmilium ludum.*] Ludum gladiatorium Æmilii.

37. *Nigris oculis, &c.*] Hi olim in laude erant, ut alibi dictum eſt.

38. *Sumite materiam.*] Tertium præceptum quod eſſe primum debuit, inquit Scaliger Poet. l. 6.

42. *Ordinis hæc virtus.*] Quarto de ordine, *quem ſane mutile docet.* J. Scalig. mox cit.

43. *Jam nunc dicat, &c.*] Hiſtoria rerum ſeriem enarrat ſecundum ordinem temporum: at contra poeſis artificioſam requirit rerum diſpoſitionem. Patet ex Homeri Odyſſea, & Iliade. Sic in Virgilii Æneide liber primus eſſe debuiſſet qui ſecundus eſt, & tertius eſſe qui eſt primus. Vide poſtea verſ. 146. & ſeq.

45. *Promiſſi carminis.*] Diu ante expectati, quod ſi opinioni non reſpondet, ſtatim exploditur.

46. *In verbis etiam tenuis.*] Jam de partibus elocutionis. Verba licet nova facere; ſed modus ſervandus. Cic. in Bruto, Quintil. l. 1. c. 5. *Nova verba non ſine quodam periculo fingimus, &c.* Gel. l. 1. c. 10. *Quod a ſe Cæſare excellentis ingenii ac prudentiæ viro,* 1. lib. *de Analogia ſcriptum eſt, habe ſemper in memoria atque in pectore: ut tanquam ſcopulum ſic fugias inauditum atque inſolens verbum;* & paulo ante; *Vive moribus præteritis: loquere verbis præſentibus.*

48. *Junctura.*] Sive in verbo e duobus compoſito, ut, *poſtliminium, velivolum* mare, *ſolivagus, fœdifragus:* ſive in oratione, ut arborum *comæ* pro foliis, Epod. 2. & hic v. 58. ſignatum *præſente nota* nomen: ubi *notæ* voces novitatis habent gratiam, & quaſi novam dictionem faciunt per juncturam non vulgarem. Vide Macrob. Saturn. 1. cap. 4. & 5.

50. *Cinctutis Cethegis.*] M. Corn. Cethegum Tullius in Bruto inter priſcos oratores numerat: *cinctutis,* veteri more ſuccinctis, aptata intra pectus tunica: epentheſis; vel, a cinctu ſcilicet Gabino, fit cinctutus.

Græco

Græco fonte cadant, parce detorta. Quid autem [877]
Cæcilio Plautoque dabit Romanus, ademptum
Virgilio Varioque ? ego cur acquirere pauca, 55
Si possum, invideor; cum lingua Catonis & Enni
Sermonem patrium ditaverit, & nova rerum
Nomina protulerit? Licuit, semperque licebit
Signatum præsente nota producere nomen.
Ut silvæ foliis pronos mutantur in annos, 60
Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas,
Et juvenum ritu florent modo nata vigentque.
Debemur morti nos nostraque; sive receptus
Terra Neptunus classes Aquilonibus arcet,
Regis opus; sterilisve diu palus, aptaque remis, 65
Vicinas urbes alit, & grave sentit aratrum: [878]
Seu cursum mutavit iniquum frugibus amnis,
Doctus iter melius. Mortalia facta peribunt.
Nedum sermonum stet honos & gratia vivax.
Multa renascentur, quæ jam cecidere; cadentq; 70
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,

Græca origine deriventur paulùm deflexæ.

Quare verò Cæcilio ac Plauto indulgebunt Romani quod Virgilio & Vario negaverint? Quare vetabor ego, si valeo, quæpiam propagare; quandoquidem Catonis atque Ennii sermo linguam Romanam locupletavit, inauditaque rerum vocabula induxit! Certè *licuit semper ac licebit proferre dictiones usu comprobatas.*

Quemadmodum vertente anno arboribus folia mutantur, & vetera decidunt; sic antiquarum dictionum auctoritas obsolescit: nuper autem productæ quasi juvenes florescunt ac vigent. Homines humanaque morti obnoxia sunt. Ita mare terrâ receptum, regale opus, navigia à ventis tuetur, palus autem anteà *sterilis & navigabilis;* jam *propinquas nutrit civitates & vomere proscinditur. Sic fluvius cursum fruges devastantem convertit, aptiori alveo deductus. Mortalium opera interibunt: tantùm abest ut verborum decor & vis permaneat. Plerumque dudum obsoleta reviviscent: & quæ modò vigent obrogabuntur, si voluerit usus;*

ANNOTATIONES.

53. *Græco fonte cadant.*] Qualia, ephippium, tricinium, propela, bibliotheca, exantlare, &c.

54. *Cæcilio.*] De eo poeta lib. 2. Epist. 1. v. 59.

Plauto.] Lib. mox. cit. Epist. cit. vers. 58. & 170.

55. *Virgilio.*] Hic Latinorum poetarum coryphæus intulit quædam insolita: lychni, spelæa, Thyas, trieterica Bacchi Orgia, &c.

Vario.] De eo l. 1. Od. 6. & l. 1. Sat. 5. & 8.

56. *Invideor.*] Dum agit de fingendis novis vocibus, ipse fingit hanc apposite, *invideor*, pro mihi invident.

Catonis.] Hic *tempestivum* primus dixisse fertur, Cic. 3. de fin. *Si Zenoni licuit, cum rem aliquam invenisset inauditam, inusitatum quoque ei rei nomen imponere, cur non liceat Catoni?* De eo jam ante non semel.

Enni.] Lib. 1. Sat. 10. & l. 2. Epist. 1. Ovid.

Ennius ingenio maximus, arte rudis.

57. *Nova rerum Nomina protulerit.*] Quæ quidem eo tempore usu comprobata sunt.

58. *Semperque licebit, &c.*] Quintil. cit. lib. 1. c. 5. ita scribit: *Nova inducta si recepta sint, modicam laudem afferunt, repudiata etiam in jocos exeunt: audendum tamen: namque, ut Cicero ait, etiam quæ primo dura visa sunt, usu molliuntur.*

59. *Signatum præsente nota.*] Metaph. a re nummaria.

Producere.] Al. *Procudere.*

63. *Sive receptus Terra Neptunus.*] Portus quilibet, vel portus Julius apud Bajas, immisso in Lucrinum lacum mari effectus. Sueton. Octav. cap. 16. Dio lib. 48. Virgil. Georg. 2. v. 161.

An memorem portus, Lucrinaque addita claustra.
Atque indignatum, &c.

65. *Regis opus.*] A Julio Cæsare inchoatum ab Augusto perfectum. Sueton. mox cit. Plin. lib. 36. cap. 15.

Sterilisque diu palus, &c.] Pomptina palus in Campania. T. Liv. Epit. lib. 46. *Pomptinæ paludes a Corn. Cethego Consule, cui ea provincia obvenerat, siccatæ: agerque ex iis factus, &c.*

66. *Vicinas urbes.*] Setiam, Privernum, Terracinam, &c.

67. *Seu cursum mutavit iniquum.*] Tiberis olim per Velabrum fluens, in alveum aptiorem deductus Augusti jussu, ne urbi agrisque amplius mala & perniciem exundans inveheret.

70. *Multa renascentur.*] Lib. 2. Epist. 2. v. 115. Quintil. cit. lib. c. 6. *Verba à vetustate repetita non solum magnos assertores habent, sed & afferunt orationi majestatem aliquam, non sine de-*

Quem

Quem penes arbitrium eſt, & jus, & norma loquendi.
Res geſtæ regumq; ducumq; & triſtia bella,
Quo ſcribi poſſent numero, monſtravit Homerus.
Verſibus impariter junctis quærimonia primum,
Poſt etiam incluſa eſt voti ſententia compos. 76
Quis tamen exiguos elegos emiſerit auctor,
Grammatici certant, & adhuc ſub judice lis eſt. [897]
Archilochum proprio rabies armavit iambo.
Hunc ſocci cepere pedem, grandeſque cothurni, 80
Alternis aptum ſermonibus, & populares
Vincentem ſtrepitus, & natum rebus agendis.
Muſa dedit fidibus divos, pueroſque deorum,
Et pugilem victorem, & equum certamine primum,
Et juvenum curas, & libera vina referre. 85
Deſcriptas ſervare vices, operumque colores,
Cur ego ſi nequeo ignoroque, poeta ſalutor?
Cur neſcire, pudens prave, quam diſcere malo?

à quo pendet ſermonum auctoritas & modus. Homerus oſtendit quo metro deſcribi debeant facta & bella principum & imperatorum. Verſibus inæqualibus conjunctis ſcriptæ primum fuerunt res luctuoſæ, dein etiam lætæ. Quis verò primus ediderit elegias, Grammatici non conſentiunt; atque integra etiamnum manet controverſia. Archilochum ira armavit iambo ſuo. Hunc pedem uſurparunt comœdiæ & tragœdiæ, tanquam *idoneum colloquiis, ac ſuperantem clamores populi, aptumque actioni. Muſa juſſit lyricis* verſibus *cantari Deos, Heroas, athletam victorem, equum curſu priorem, adoleſcentum amores & libera convivia.* Quod *ſi dictas carminum varietates & proprietates neſcio, nec valeo obſervare, quare poeta vocor? quare per malam verecundiam ignorare malo quam diſcere?*

ANNOTATIONES.

lectatione. Nam auctoritatem antiquitatis habent; & quia intermiſſa ſunt, gratiam novitati ſimilem parant. Sed opus eſt modo . . . . nec utique ab ultimis & jam obliteratis repetenda temporibus, &c.

72. *Jus, & norma loquendi.*] Gell. lib. 12. cap. 13. *Conſuetudo omnium domina rerum, tum maxime verborum eſt.* Quintil. cit. lib. 1. cap. 6. *Ridiculum pæne fuerit, malle ſermonem quo locuti ſint, quam quo loquantur. Sed neceſſarium eſt judicium . . . . . . In loquendo, non ſi quid vitioſe multis inſederit, pro regula ſermonis accipiendum. . . . . . . Ergo uſum & conſuetudinem ſermonis vocabo conſenſum eruditorum: ſicut vivendi, conſenſum bonorum.*

74. *Quo ſcribi numero.*] Carmine ſcilicet heroico.

75. *Verſibus impariter junctis.*] Elegiacis, quorum alter hexameter, alter pentameter.

Quærimonia.] Apte quidem: nam ut animus lugentis fractus & debilis, ſic Elegiæ numerus quaſi tractus & claudus. Theod. Marcill.

77. *Exiguos elegos.*] Quorum ſtylus magis tener & humilis eſſe debet, quam altus & magnus. Patet ex Ovidio, Catullo, Tibullo, Propercio.

Auctor.] Callionum Epheſium alii dicunt, alii Naxium, alii Colophonium quendam, ſeu Terpandrum. Vide Iſidor. lib. 1. cap. 38.

79. *Archilochum.*] Hic amarulentum carmen Iambicum invenit ſtimulante ira. De eo in Epod. 6. Ovidius in Ibin.

Tincta Lycambæo ſanguine tela feram.

80. *Socci, cothurni.*] Hi tragœdorum, illi comœdorum calcei. Synecd. *grandes:* tum quod revera alti; tum quod tragicæ res grandes, ſublimiſque earum ſtylus: a Sophocle inductus primo in ſcenam cothurnus; teſte Servio in Virgil. Ecl. 8.

81. *Alternis aptum.*] Quia ſæpe Iambicus verſus imprudentibus nobis excidit, & quod orationi ſimillimus, hinc *propter ſimilitudinem veritatis in fabulis adhibetur.* Cic. de Orat. 3. Ariſtot. Poet. c. 4.

82. *Populares Vincentem ſtrepitus.*] Gravitate propria vel altius ſonantem vel etiam comprimentem ſtrepitus Populi.

Natum rebus agendis.] Ob naturalem motum & ſaltum. Cic. Orat. Quintil. l. 9. c. 4. certe alii verſus fluere, at Iambicus per ſaltus ire videtur.

83. *Muſa dedit.*] Pindaro, Alcæo, Sapphoni, Anacreonti, Simonidi, &c. necnon & Horatio.

84. *Certamine.*] Olympico.

85. *Libera vina.*] Liberas comeſſationes, convivia in quibus licet cuique quodcunque liber loqui citra invidiam.

86. *Vices.*] Varias dotes, affectiones, diſcrimina; vel etiam, diſpoſitionem materiæ ex arte variam, &c. Ergo Claudianus, Auſonius, & alii, verſus magis quam carmen fecere.

Colores.] Varium ſtylum, modo ſublimem, modo remiſſum. Ut in pictura diverſa diverſis coloribus; ſic argumenta varia diverſo ſtylo, varia dictione, & propriis unaquæq; dotibus exornata diſtinguuntur. Vide Quintil. l. 12. c. 10.

Verſibus

Res comica non debet efferri versibus tragicis. Pariter Thyestis cœna renuit exponi dictione humili & fere comicâ. Omnia proprium sibi locum obtineant. Aliquando tamen comœdia vocem attollit, & Chremes iratus alto sermone altercatur, & nonnunquam tragicus dolet humili dictione. Telephus & Peleus ambo exules & egentes rejiciunt voces tumidas & magnas, si cupiunt suo luctu commovere animum spectatoris.

Non sufficit ut carmina splendida sint. Sint etiam suavia, & quo voluerint impellant mentem audientis. Sicut ridentibus arrident hominis vultus, ita lugentibus adsunt. Si vis me lacrymari, flere temet primum oportet: tum ærumnæ tuæ movebunt me, O Telephe, vel Peleu. Si turpiter loqueris præscripta, vel obdormiam vel deridebo. Tristi vultui mœsta verba conveniunt, irato minacia, lascivienti procacia, severo seria. Etenim natura primo nostrum animum componit secundum

Versibus exponi tragicis res comica non vult.
Indignatur item privatis ac prope socco [880]
Dignis carminibus narrari cœna Thyestæ. 91
Singula quæque locum teneant sortita decenter.
Interdum tamen & vocem comœdia tollit;
Iratusque Chremes tumido dilitigat ore;
Et tragicus plerumque dolet sermone pedestri. 95
Telephus & Peleus, cum pauper & exul uterque,
Projicit ampullas & sesquipedalia verba,
Si curat cor spectantis tetigisse querela.
Non satis est pulcra esse poemata: dulcia sunto:
Et quocunque volent animum auditoris agunto. 100
Ut ridentibus arrident, ita, flentibus adsunt
Humani vultus. Si vis me flere, dolendum est [881]
Primum ipsi tibi: tunc tua me infortunia lædent,
Telephe, vel Peleu: male si mandata loqueris,
Aut dormitabo, aut ridebo. Tristia mœstum 105
Vultum verba decent, iratum plena minarum,
Ludentem lasciva, severum seria dictu.
Format enim natura prius nos intus ad omnem

ANNOTATIONES.

89. *Versibus exponi tragicis, &c.*] Tragœdiæ magniloquentia rebus comicis humilibus haud congruit. Sic etiam stylum mediocrem Comœdiæ idoneum respuit Tragœdia, res nimirum magnas tractans. *Sua cuique propria lex, suus decor est: nec Comœdia in cothurnos, nec Tragœdia socco ingreditur.* Quintil.

90. *Privatis.*] Vulgaribus, plebeiis. Magistratu fungentes apparent sublimes, privati contra humiles.

91. *Cœna Thyestæ.*] Synecd. pro qualibet materia tragœdiæ apta. De Thyeste lib. 1. Od. 6. & 16. item Epod. 5. Vide Senec. Trag.

93. *Interdum tamen, &c.*] Si quid iratiundum horrendumve sit describendum, vocem debet attollere comœdia, stylumque aptum adhibere.

94. *Iratusque Chremes.*] Vide Terent. Heautontimor. Act. 5. Scen. 5. item Adelph. Act. 5. necnon Donat. ibid. supra lib. 1. Sat. 4.

At pater ardens sævit.

95. *Tragicus plerumque dolet sermone pedestri.*] Quis enimvero dolore pressus grandia loqui possit? Itaque metas nugas effudit Hecuba apud Senec. Troad. cum tam multa & tam magna dolens proloquitur: Apage *qui frigidum septena Tanain ora pandentem bibit, &c.* Vide quam apte contra apud Euripidem.

96. *Telephus.*] Hic Mysorum rex ad inopiam redactus & mendicitatem, tragœdiæ materiam præbuit. Suidas.

Peleus.] Tragicum aliud argumentum. Achillis pater ille, a civibus vel ab Æaco pulsus & exagitatus.

97. *Projicit ampullas, &c.*] Inflatas dictiones præsenti rerum statui minime congruas. In hoc decoro servando cespitavit Sophocles nunquam, Euripides interdum, Seneca Tragicus passim.

99. *Pulcra.*] Diserta, verbis ac versibus magnificas.

Dulcia sunto.] Pathetica, affectibus plena: alias non delectabunt, nec proinde movebunt auditorem.

100. *Animum auditoris agunto.*] Lib. 2. Ep. 1.

> *Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,*
> *Ut magus, &c.*

102. *Si vis me flere, &c.*] Cic. *Ardeat qui vult incendere.* Quintil. *Prius afficiamur ipsi, ut alios afficiamus.*

104. *Telephe, vel Peleu.*] Poeta, vel Histrio Telephum vel Peleum exhibens & repræsentans.

108. *Format enim natura, &c.*] Cic. de Orat. 3. *Omnes animi motus suum quemdam habent a natura vultum, sonum, gestum: totumque corpus, omnes vultus, omnesque voces, ut nervi in fidibus, ita sonant, ut a quoque animi motu sunt pulsæ.*

Intus ad omnem, &c.] In animo imprimit affectus præsenti conditioni idoneos, in adversis mœstitiam, in prosperis gaudium, &c.

Fortunam

Fortunarum habitum: juvat aut impellit ad iram;
Aut ad humum mœrore gravi deducit, & angit: 110
Post effert animi motus interprete lingua.
Si dicentis erunt fortunis absona dicta,
Romani tollent equites peditesque cachinnum.
Intererit multum, Davusne loquatur, an heros:
Maturusne senex, an adhuc florente juventa [illegible]
Fervidus: an matrona potens, an sedula nutrix: 116
Mercatorne vagus, cultorne virentis agelli:
Colchus, an Assyrius; Thebis nutritus, an Argis.
Aut famam sequere, aut sibi convenientia finge,
Scriptor. Honoratum si forte reponis Achillem, 120
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Jura neget sibi nata, nihil non arroget armis.
Sit Medea ferox invictaque; flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.
Si quid inexpertum scenæ committis, & audes 125
Personam formare novam, servetur ad imum [illegible]

variis fortunæ statui: movet aut provocat ad indignationem, vel gravi tristitiâ affligit humi, cruciatque: deinde animi affectus depromit linguâ explicante.

Si conditioni loquentis sermo non conveniat, nobiles & plebeii ridebunt effusè. Discrimen ergo magnum est; utrum loquatur Davus, an heros; utrum senex prudens, an juvenis ætate vigens & ardens; utrum fœmina insignis, an studiosa nutrix; utrum negotiator, an agricola; utrum Colchus an Assyrius; an Thebis, an Argis educatus.

Scribens Poema vel sequere famam, vel res finge congruentes. Si repræsentas clarum Achillem, sit actuosus, ad iram pronus, inexpugnabilis, vehemens, dicat leges haud sibi positas, omnia vero armis esse obnoxia. Medea exhibeatur sæva & implacabilis. Ino lacrymosa, Ixion perfidus, Io vagabunda. Orestes mæstus. Si autem novum aliquid proferre in theatrum, novamque personam fingere audes,

ANNOTATIONES.

109. *Juvat.*] Vel, gaudium gignit: vel, juvat ad irascendum & impellit. Sicque vel una, vel duæ sunt sententiæ.

113. *Romani equites peditesque.*] Quicunque in amphitheatro spectatores assunt audiuntque, sive nobilitas, sive plebs. Illa in equo, hæc peditibus militabat.

114. *Intererit multum.*] Præceptum de decoro personarum observando: ubi quatuor distingui debent, fortuna seu conditio, ætas, vitæ institutum, patria. Terentius aliquoties sapientum dicta quædam profert male per ridiculas personas: ut per Sosiam, *Ne quid nimis.* Euripides servis & barbaris mulieribus graves nimis sententias tribuit perperam.

Davus.] Servus astutus & versipellis, cui opponitur *Eros*, servus frugi apud Menandrum. Alii legunt, *divesne loquatur an Irus*, id est, pauper. Unde proverb. apud Erasm. *Iro pauperior.* Alii, ut videtur, melius. *divesne loq. an heros.*

115. *Maturus senex.*] Ætate & rerum peritia adeptus sapientiam.

118. *Colchus, an Assyrius.*] Certe diversarum nationum longe diversi mores, diversaque studia. Colchi natura sævi, Assyrii callidi & versipelles, Thebani hebetes. Argivi arrogantes & magnanimi, &c. Vide lib. 2. Epist. 1. v. 244.

Colchus.] Lib. 2. Od. 13.

Assyrius.] Lib. 2. Od. 11.

Thebis.] Lib. 2. Sat. 15.

Argis.] Triplex Argus: Peloponnesiacum, Argiæ caput: Amphilochium in Epiro; Pelasgicum in Thessalia, hodie *Armiro*: de quo jam lib. 1. Od. 7.

119. *Aut famam sequere.*] Præceptum de formanda persona, seu de charactere personarum servando.

Famam.] Communem omnium opinionem.

Convenientia finge.] Ex decoro & recta ratione.

120. *Honoratum si forte rep. &c.*] Prima pars præcepti. Si expressos jam ab Homero Achillis mores exponis rursum, vide ut talem eum exhibeas qualis vulgo existimatur, & [illegible], &c.

122. *Jura neget sibi nata.*] Jus omne sibi in armis positum [illegible]. Iliad. 21. & 22.

123. *Sit Medea ferox.*] Vide Euripidis Medeam. De ea [illegible] ad Epod. 3. & 5.

Flebilis Ino.] Hæc Cadmi filia Athamantem maritum furore [illegible], in mare [illegible] cum filio Melicerta [illegible] Od. [illegible]

124. *Ixion.*] [illegible] Virgil. Æneid. 6.

Io.] Hæc Inachi filia, a Jove [illegible], atque in vaccam, ut Junonem lateret, conversa: sed Juno [illegible] Ægyptum usque egit [illegible]. Æschyl. Prometh. Ovid. Metam. 1.

Orestes.] [illegible] Euripidem. De eo [illegible] 133.

125. *Si quid inexpertum.*] [illegible]

cave ut *qualis ab initio apparuit, talis ad finem usque perseverat, & secum conveniat.*

Arduum est communia loqui propriè: proindeque *tu majori cum laude argumentum de Iliade in tragœdiam rediges, quam, si inaudita & minimè cognita primus ederes.*

Porrò, *materia publica reddetur tibi propria, si nec hæreas circa vilem circulum & omnibus patentem, nec verbum verbo explicare studeas, ut fidelis interpres*: præterea *ne imitando conjicias te in angustias, è quibus te expedire nequeas,* seu *ob verecundiam, seu ob legem carminis.*

Nec incipies sicut olim poeta cyclicus:

Qualis ab incœpto processerit, & sibi constet.
Difficile est proprie communia dicere: tuque
Rectius Iliacum carmen deducis in actus,
Quam si proferres ignota indictaque primus. 130
Publica materies privati juris erit, si
Nec circa vilem patulumque moraberis orbem:
Nec verbum verbo curabis reddere fidus
Interpres: nec desilies imitator in arctum,
Unde pedem proferre pudor vetet, aut operis lex. [884]
Nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim: 136

ANNOTATIONES.

membrum, de persona nova, & a nullo ante inducta aut formata: qualis Dido apud Virgilium, Octavia apud Senecam, &c.

127. *Sibi constet.*] A suis moribus nunquam recedat, aut alienus appareat. Quod Homerus semper sedulo custodivit. Euripides autem merito arguitur, quod Iphigenia in Aulide, primo timida mortem deprecatur, deinde vero, Achille pro ea exorante, animosam exhibeat se repente, dicatque paratam sponte mactari pro salute Græcorum.

128. *Difficile est.*] Præceptum de scite imitando, deque nota persona potius denuo exhibenda, quam nova formanda: quoniam hoc *audere* & rite exequi sit difficilius & periculosius, quam illud præstare: modo tamen quædam observentur solerter evitanda, quæ ab Horatio notantur.

Proprie.] Apta, convenienti, & propria ratione.

Communia.] A nullo ante occupata & tractata.

129. *Iliacum carmen.*] Materiam seu personam in Iliade ab Homero tractatam. Nempe is multiplicis argumenti fons uberrimus: Illumque τῆς τραγῳδίας ἡγεμόνα, ποιητικώτατον· καὶ πρῶτον τῶν τραγῳδοποιῶν recte nuncupat Plato de Repub.

131. *Publica materies.*] Publicata, nota, jam tractata, qualis in Iliade vel Odyssea.

Privati juris erit.] Tua dicetur per novam & scitam dispositionem tractationemque a te inventam.

132. *Si nec circa vilem, &c.*] Si passim non sequaris auctorem, quem tibi imitandum proposuisti; universa & singula ab eo desumendo: quod quidem vile, atque omnibus obvium, patens, & facile est. At contra maximæ artis & laudis est, sic imitari, ut nihil non tuum ac proprium esse videatur; ratione jam dicta & mox dicenda.

133. *Patulum orbem.*] Carmen vulgatum: argumenti dispositionem omnibus expositam & cognitam: materiam continua serie pertextam, more cyclicorum. Vide postea annot. ad v. 135.

Nec verbum verbo.] Imo sententias ingeniose expiscari oportet; quemadmodum Sophocles, Euripides, aliique ex Homero. Quin & pleraque in una lingua nitent, quæ in altera nihil habebunt splendoris.

134. *Nec desilies imitator in arctum, &c.*] Tertius hic est scopulus imitatori cavendus. Ne Dramatici carminis & Epici diversam legem turpiter ignoret aut confundat. Sciat ergo audeatque immutare permulta, & nova quædam inserere & affingere Tragœdiæ idonea, nec se coarctet ipse & astringat ad ea dumtaxat, quæ induxit Epicus, v. g. Homerus, quem imitatur.

135. *Proferre.*] Al. melius, *referre,* licenter quidem.

136. *Nec sic incipies.*] Præceptum de initio grandiori evitando, quod tam Epicus quam Tragicus cavere debet. Peccavit Statius in Achilleide, & Thebaide; Seneca in Troade, &c.

Scriptor cyclicus.] Circulator; circumforaneus, vagus; trivialis, ἀγύρτης, in compitis homines congregans, quibus inconditos versus occinat. Virgil. Ecl. 3.

. . . . *Non tu in triviis indocte solebas*
Stridenti miserum stipula disperdere carmen?

Cœl. Rhodig. lib. 28. cap. 10. In nova comœdia, inquit, cyclos dici invenio, loca ubi venderentur mancipia: forte etiam ubi & venalia reliqua. Astipulatur Schol. Aristoph. scribens κύκλον fuisse Athenis circum, seu locum, ubi carnes & pisces vendebantur. Sunt qui Mævium hic notari asserunt. Casaubonus in Athen. lib. 7. cap. 3. multa erudite de cyclo & cyclicis: aitque *cyclicos* appellari solitos, quicunque materiam ali-

Fortu-

Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.
Quid dignum tanto feret hic promiſſor hiatu?
Parturient montes, naſcetur ridiculus mus.
Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte: [885]
Dic mihi Muſa virum, captæ poſt tempora Trojæ, 141
Qui mores hominum multorum vidit, & urbes.
Non fumum ex fulgore, ſed ex fumo dare lucem
Cogitat, ut ſpecioſa dehinc miracula promat; (dim.
Antiphaten, Scyllamque & cum Cyclope Charyb-
Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri, 146
Nec gemino bellum Trojanum orditur ab ovo.

Fortunam Priami cantabo & nobile bellum. *Ecquid iſte promiſſor dicet tam alto dignum exordio? Montes edent partum, orietur mus riſum excitans. Quanto melius is qui nihil perperam agit: Refer mihi, ô Muſa, virum, qui poſt exciſam Trojam perluſtravit mores & civitates plurium hominum.* Is *non fumum è ſplendore, ſed lumen è fumo educere parat, ut exinde res præclaras & mirandas proferat, Antiphatem, Scyllam, Cyclopem, Charybdim. Nec Diomedis reditum incipit* narrare *à Meleagri morte, nec Trojæ expugnationem à duplice ovo.*

ANNOTATIONES.

quam continua ſerie pertexuiſſent: ſicut Antimachus Thebanam hiſtoriam. Additque, quem vero Poetam intelligat Horatius per *ſcriptorem cyclicum*, nominatim indicare non poſſumus. Staſimum docti putant, qui auctor parvæ Iliadis extitit: ſed repugnat Photius diſerte illum ſeparans a cyclicis. Itaque Cyclicus apud Horatium erit potius alius quiſpiam e Cyclo Epico: Nam poetæ iſti non ob præſtantiam carminis commendati, ſed tantum propter ſeriem rerum eo corpore comprenſarum: quod valde congruit illi Horatii loco, ubi ineptiarum arceſſitur is quem cyclicum nominat. Hæc omnia Caſaub. cit.

137. *Fortunam Priami.*] Carminis de Priamo deque bello Trojano initium eſt nimis inflatum.

138. *Hiatu.*] Perſius Horatii locum hunc revolvens ita ſcripſit Satyra 5. init.

Fabula ſeu mœſto ponatur hianda tragœdo,
. . . .
. . . . . *aut quantas robuſti carminis offas*
Ingeris, &c.
Tu neque anhelanti, coquitur dum maſſa camino,
Folle premis ventos, &c.
Nec scloppo tumidas intendis rumpere buccas.

139. *Parturient montes.*] Ex Æſopi Fab. Phædrus rem explicans ſic ait:

. . . . . *Hoc ſcriptum eſt tibi,*
Qui magna cum minaris, extricas nihil.

Uſurpatur nempe illa dictio proverbialis in eos, qui magna oſtentant ac pollicentur; minima vero, ut fere fit, præſtant. Improbe autem & in ſuam perniciem tale dicterium aliquando jactarunt Ægyptii cum ſuo rege Tacha. Lacedæmonios auxiliatores pridem illi expectarant: ubi Ageſilaum regem demum adventare ſtatura puſillum aſpexerunt, non ſine ludibrio dixere:

Ὤδινεν ὄρος, Ζεὺς δ' ἐφοβεῖτο, τὸ δ' ἔτεκεν μῦν.

parturiebat mons: formidabat Jupiter: ille vero murem peperit. Quo alienatis Lacedæmoniis Ægyptii profligati arrogantiam ſuam luerunt.

141. *Dic mihi muſa virum.* Exordium eſt Odyſſeæ Homeri.

Ἄνδρα μοι ἔννεπε, μοῦσα, πολύτροπον, &c.

143. *Non fumum ex fulgore, &c.*] Non e ſplendidis initiis & promiſſis exigua & obſcura, ſed potius e tenui modeſtoque principio res magnas & nitentes profert.

144. *Miracula.*] Res admirationem moventes. Quanta ſcilicet pericula incurrit, & quanta virtute aſtuque Ulyſſes eſt eluctatus.

145. *Antiphaten.*] Læſtrigonum regem anthropophagum Odyſſ. lib. 10.

Scyllam.] Scopulum terribilem, in freto Mamertino: ut fabulantur Phorci filiam, cujus latera canibus latrantibus ſuccincta, Odyſſ. 12. Cic. contra Verrem. *Hoc infeſtior nautis Verres quam Scylla, quod multo ſe pluribus & majoribus canibus ſuccinxerat.* Et de Haruſp. reſp. *Quam Scyllam tam eminentibus canibus tamque, quam poetæ fingendo exprimere potuerunt?* Vide Virgil. Ecl. 6. v. 74.

Cyclope.] Polyphemo Cyclopum rege. Odyſſ. 9. nos lib. 1. Sat. 5.

Charybdim.] Voraginem Scyllæ adverſam in freto Siculo. 12. Odyſſ. cit. Virgil. Æneid. 3. nos lib. 1. Od. 27.

146. *Nec reditum Diomedis, &c.*] Nec in Odyſſea longe nimis exordium aut aliam quamvis narrationem repetit: ut fecit in libro de Diomedis reditu carmine Antimachus, qui & Thebanam ſcribens hiſtoriam viginti quatuor volumina implevit, antequam ſeptem duces uſque ad Thebas perduceret. De Diomede lib. 1. Sat. 5.

147. *Nec gemino bellum Troj. &c.*] Nec Iliadem condens a prima origine res narrat, aut poema exorditur: ut in parva Iliade Staſinus, qui & Ledam a Jove adamatam, & duo peperiſſe ova, & ex eorum altero Caſtorem & [illegible]-

Semper ad finem tendit: & transfert auditorem in medias res velut cognitas: quæ verò non fore tractatu pulcra judicat, omittit. Porrò sic fingit, sic intermiscet ficta veris, ut medium initio, finis medio non discordet.

Accipe quid ego populusque mecum exoptet. Si vis retinere plausorem usque ad perist romata: expectantemque donec actor dicat, Vos plaudite; cujusque ætatis mores à te exprimendi sunt,

Semper ad eventum festinat; & in medias res [886]
Non secus ac notas, auditorem rapit: & quæ
Desperat tractata nitescere posse relinquit. 150
Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primo ne medium, medio ne discrepet imum.
Tu quid ego, & populus mecum desideret, audi.
Si plausoris eges aulæa manentis, & usque
Sessuri, donec cantor, Vos plaudite, dicat; 155
Ætatis cujusque notandi sunt tibi mores,

ANNOTATIONES.

stram, ex altero vero prodiisse Pollucem & Helenam, quæ a Paride rapta excidii causa Trojani fuerit, prolixe & otiose commemorat. Similiter peccarunt auctores Heracleidis & Theseidis, quos redarguit Aristoteles in sua Poetica.

148. *Semper ad eventum festinat.*] Egregium sane præceptum, ut leviter perstringantur nonnulla quidem dictu necessaria, graviter autem & potissimum tractentur quæ propositum maxime remque promoveant. Hoc vero ut & præcedens etiam perdite violavit Statius in Thebaide: ubi & res altius repetit & permulta congerit vel parum conducibilia vel nihil, quæ quidem integro carmine rescindi queant.

In medias res, &c.] Rerum primordia supponi debent ut nota: auditoris autem animus in res medias statim rapiendus: quæ vero præcesserunt, occasione data subinde narrantur solerter & tempestive. Sic Homerus Iliadem ab Achillis ira, quæ Trojæ excidium paulo antecessit; & Virgilius Æneidem a septimo errorum Æneæ anno exorsus est. Macrob. Saturnal. lib. 5. cap. 2. *Homerus*, inquit, *vitans in Poemate historicorum similitudinem, quibus lex est incipere ab initio rerum, & continuam narrationem ad finem usque perducere; ipse poetica disciplina a rerum medio capit, & ad initium post reversus est. Ergo Ulyssis errorem non incipit a Trojano litore describere: sed facit eum primo navigantem de insula Calypsonis; & ex persona sua perducit ad Phæacas. Illic in convivio Alcinoi regis narrat ipse quemadmodum de Troja ad Calypsonem pervenerit. Post Phæacas rursus Ulyssis navigationem usque ad Ithacam ex persona propria describit Poeta. Quem secutus Maro Æneam de Sicilia perducit ad Libiam. Illic in convivio Didonis narrat ipse Æneas navigationem suam de Troja usque ad Siciliam, &c.*

150. *Quæ desperat tractata nitescere, &c.*] Præceptum de seligendis præcipuis argumenti partibus & adjunctis, quæ tractata pulcritudinem poemati conferant: deque cæteris relinquendis quæ nec oratione splendescere nec splendorem argumento & proposito facere possint. Sic pleraque minimum adjuvantia Homerus prætermisit in Iliade & Odyssea: in hac Palamedem Ulyssis fraude interfectum; in illa, raptum Helenæ, Achillis apud Lycomedem regem latebras, &c.. Virgilius pari arte & solertia nihil dixit de Æneæ in Macedoniam appulsu; nihil de adventu in Laurentem agrum, deque comitum ejus Trojanorum certamine adversus Latinum regem & Aborigines ea loca tenentes. T. Liv. lib. 1. init.

151. *Atque ita mentitur, &c.*] Præceptum de affingendis plerisque, ita tamen ut omnia cohæreant, utque a veris falsa vix discerni queant. Est enim fictio velut anima poeseos. Arist. Poet. Sic ficta a Virgilio complura, totumque Æneidos quartum librum esse confictum, nemo literatus ambigit. Certe doctis constat Trojam ab Ænea & Antenore proditam, Africam nunquam illum vidisse, nedum Diomedem; Didonem a Sichæi viri morte castissimam vixisse, &c. Huc pertinet quod præcipit Scaliger, lib. 3. c. 97. *Argumentum sumendum est brevissimum; illudque maxime varium multiplexque faciendum.*

152. *Primo ne medium, &c.*] Quintil. lib. 4. cap. 2. *Prima sit curarum, ut id quod fingimus fieri possit: deinde ut personæ & loco & tempori congruat; & credibilem rationem & ordinem habeat: si contingat etiam, ut veræ alicui rei cohæreat, aut argumento quod in causa sit confirmetur. Nam quæ tota extra rem petita sunt, mentiendi licentiam prodant. Curandum præcipue, ne quæ inter se pugnent: quædam enim partibus blandiuntur; sed in summam non consentiunt. Præterea ne iis quæ vera esse constabit, adversa sint, &c.*

154. *Si plausoris eges, &c.*] Si vis scribere Tragœdiam, quæ ita populum delectet, ut adusque finem in amphitheatro detineas, & donec amoveantur aulæa scenam exornantia.

155. *Vos plaudite.*] Hoc dicebat histrio peractam fabulam indicans. Tullius in Catone: *Sapientia non est usque ad* plaudite *vivendum*, id est, usque ad vitæ finem, scilicet ut honeste vixisse intelligatur.

156. *Ætatis cujusque notandi sunt tibi mores.*] Præceptum hoc de moribus bene & luculenter

Mobili-

Mobilibusque decor naturis dandus & annis.
Reddere qui voces jam scit puer, & pede certo
Signat humum, gestit paribus colludere, & iram
Colligit ac ponit temere, & mutatur in horas. 160
Imberbis juvenis, tandem custode remoto,
Gaudet equis, canibusque & aprici gramine campi;
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Utilium tardus provisor, prodigus æris,
Sublimis, cupidusque, & amata relinquere pernix.
Conversis studiis, ætas animusque virilis 166
Quærit opes & amicitias, inservit honori;
Commisisse cavet quod mox mutare laboret. [888]
Multa senem circumveniunt incommoda, vel quod
Quærit, & inventis miser abstinet, ac timet uti: 170
Vel quod res omnes timide gelideque ministrat;
Dilator, spe longus, iners, avidusque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, censor castigatorque minorum.
Multa ferunt anni venientes commoda secum, 175
Multa recedentes adimunt. Ne forte seniles
Mandentur juveni partes, pueroque viriles
Semper in adjunctis, ævoque morabitur aptis.
Aut agitur res in scenis, aut acta refertur.
Segnius irritant animos demissa per aurem, 180

& naturis annisque mutantibus decor tribuendus est. *Puer jam loqui sciens, & firmo pede gradiens, ludere amat cum æqualibus, irascitur facilè & placatur, atque horis* singulis *mutatur. Juvenis sine barbâ dimisso tandem pædagogo, delectatur equis & canibus & campo* Martio, *flexibilis ad vitium, reprehensionis impatiens, utilium contemptor, pecuniam profundens, superbus, ardenter cupiens & cupita citò deserens. Ætas & animus virilis habet alia* jam *studia: studet comparandis divitiis, dignitatibus, amicis; cavet facere* id *cujus mox pœniteat. Senex pluribus molestiis obnoxius est; seu quia* opes *accumulat, & quæsitis parcit infelix; seu quia pigrè & frigidè cuncta molitur; procrastinator, longinqua sperans, segnis, cupiens* vivere *diutius, morosus, queribundus laudator ævi se puero transacti, juniores* autem *arguens* crebro *& objurgans. Anni accedentes plura bona secum afferunt, plurima abeuntes auferunt. Ne forte adolescenti committantur officia senis, aut puero* quæ *viri* sunt, *diligenter observabit ætatum differentias & proprietates.*

Vel res in theatro peragitur, vel facta narratur: audita minus animum movent quam quæ videntur,

ANNOTATIONES.

exprimendis non semel inculcat Horatius, videlicet præcipuum.

162. *Equis, canibusque & aprici, &c.*] Venationi, item exercitationibus juventuti Romanæ consuetis in Marcio campo, natatu, cursu, palæstra, lucta, &c. Vide lib. 1. Ode 8.

163. *Cereus in vitium flecti.*] Mollis & facilis ad suscipiendam quamlibet affectionem perversam, sicut cera ad quamcunq; formam & figuram.

164. *Utilium tardus provisor.*] Ut qui nondum egestatis incommoda expertus.

167. *Amicitias.*] Quæ *optima & pulcherrima vitæ supellex.* Cic. in Lælio.

Honori.] Excellentiam expetit ætas florens. Aristot. Rhetor.

170. *Inventis miser abstinet, &c.*] Sunt avari senes, quod usu didicerunt & difficile esse invenire, & facile amittere. Aristot. cit. *Quicquam potest esse absurdius, quam quo minus viæ restat, eo plus viatici quærere?* Cic. cit.

172. *Spe longus.*] Nemo tam senex, qui annum vivere non speret. Cicero ibidem.

173. *Querulus.*] Nam senes plerumque *contemni se putant, despici & illudi.* Cic. de Senect.

Laudator temporis acti.] Senex res olim præteritas cum gaudio in memoriam revocat, aliisque narrat. Arist. cit.

178. *Ævo aptis.*] Ut juveni levitas, adolescenti fervor, viro cura divitiarum, ambitio & cupiditas honoris; seni maturitas & prudentia tribuatur, &c.

179. *Aut agitur res, &c.*] Præceptum grave ne res ulla vel atrocior, vel turpior in scenam proferatur; aut publice fiat, sed narretur duntaxat. Quod si contra fiat, spectator non movetur suaviter, sed offensus indignatusque explodit.

Agitur.] Hinc dramatis & dramaticæ poeseos nomen.

180. *Segnius irritant animos, &c.*] Curet igitur poeta dramaticus, ut agatur in scena quicquid magis afficere potest, ratione tamen & modo statim explicandis.

quæque ſpectator ipſe ſibi tradit. Attamen in theatro non exhibebis intus peragenda: & pleraque aſpectui non objicies, ſed oratione commemorabis velut mox acta. Nec Medea liberos occidat ob oculos ſpectatorum: vel nequam Atreus palam coquat humana membra. Nec Progne transformetur in volucrem, aut Cadmus in ſerpentem. Quicquid mihi ſic exhibes, non credo, imò averſor.

Nec brevior, nec longior quinque actibus ſit fabula, ut ſæpius ſpectanda repoſcatur.

Nec Deus adhibeatur, niſi difficultas occurrat digna tali vindice.

Nec quarta perſona loquendo deſudet. Chorus ſuſtineat perſonam unius *actoris & viri. Ne* verò *in mediis actibus quidquam dicat, niſi quod ad rem ſit & faciat.*

Quam quæ ſunt oculis ſubjecta fidelibus, & quæ
Ipſe ſibi tradit ſpectator. Non tamen intus
Digna geri promes in ſcenam: multaq; tolles [889]
Ex oculis, quæ mox narret facundia præſens.
Nec pueros coram populo Medea trucidet: 185
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus:
Aut in avem Progne vertatur, Cadmus in anguem.
Quodcunque oſtendis mihi ſic, incredulus odi.
Neve minor, neu ſit quinto productior actu
Fabula, quæ poſci vult, & ſpectata reponi. 190
Nec Deus interſit, niſi dignus vindice nodus
Inciderit: nec quarta loqui perſona laboret. [890]
Actoris partes chorus officiumque virile
Defendat: neu quid medios intercinat actus,
Quod non propoſito conducat, & hæreat apte. 195

ANNOTATIONES.

181. *Oculis fidelibus.*] Plaut. Trucul.
Pluris eſt oculatus teſtis unus, quam auriti decem.

183. *Scenam.*] Nomen a σκήνη *umbra*, quod olim ſub arborum umbraculis prima dramata fuerint acta. Poſtea vero locus tabulatis & contignationibus conſtructus, aulæiſque & picturis rem theatricam adjuvantibus decoratus eſt.

185. *Nec pueros coram, &c.*] Ut inepte apud Senecam Tragicum: Qui non immerito *a paucis probatur*. Scalig. lib. 3. cap. 97.

Medea trucidet.] De Medea in Epodis. Quod pertinet ad rem præſentem, notandum eſt præceptum hoc graviſſimum a Trajicis Græcis religioſe ſemper obſervatum: & eos allucinari, qui aliter putant. Apud Æſchylum, Agamemnonis in ſuo palatio trucidati auditur clamor luctuoſus; minime vero oculis ſpectatur. Apud Sophoclem, Clytemneſtra ab Oreſte cæſa intus vociferatur, auditurque; at nequaquam in ſcena occiditur. Hæc in alia bene multa ſagaciter, ſtrenue graviterque probat vir Dramaticæ rei periti ſſimus Hedelinus in Praxi Theatrica: ubi & Sophoclem defendit, quod Ajax gladio ſuo palam incumbat. Verum in proximo nemore id perpetrare Ajax intelligi poteſt.

186. *Atreus.*] Supra v. 91.

187. *Progne.*] Hæc Ityn filium Tereo marito comedendum appoſuit, a quo tantum non enſe transfixa in hirundinem verſa eſt, Philomela ejus ſoror in avem ſui nominis, Itys in phaſianum, Tereus ipſe demum in upupam. Ovid. Metam. 6.

Cadmus in anguem.] Agenoris ille filius a patre miſſus ad Europam ſororem quærendam, variis orbis regiones pervagatus, ſenio tandem ingruente, in ſerpentem mutatus eſt. Ovid. Metamorph. 3.

189. *Neve minor, &c.*] Hæc certe juſta eſt fabulæ magnitudo. Nam ſi plures quam quinque actus ſint, nimis laxa tractatio & diſperſa vis rem enervabit. Si tres ſolum fuerint actus, vel argumentum nimis preſſum ac jejunum fiet elumbe; vel rebus & adjunctis pluribus nimium coarctatis erit confuſum.

191. *Nec Deus interſit, &c.*] Non enim intervenire in machina numen debet, niſi quando res adeo difficilis continget, ut ope nequeat humana extricari; & Deum aliquem ſubvenire, æquum eſſe decorumque videatur. Hinc vitioſa cataſtrophe Medeæ Euripidis jure exploditur. Vide Ariſt. Poetic. Sed & culpatur idem, quod ſæpius Deos e machina producat: Dianam in Hippolyt. Minervam in Iphigen. Tauric. Thetin. in Andromach. Caſtor. & Poll. in Helen. &c.

192. *Nec quarta loqui perſona laboret.*] Ita ſaltem conſuetum Dramaticis Græcis. Tres perſonæ duntaxat agunt ſimul & colloquuntur: atque muta eſt, ſi inducatur quarta. Nihil tamen vetat quartum induci non multa loquentem. Scaliger. lib. 3. *Quatuor in eadem ſcena, perſonas loqui, nulla religio eſt.* Profecto ſi parum agat loquaturve quarta, haud ullam afferet perturbationem aut confuſionem.

193. *Actoris partes*] Chorus eos exhibet, qui rei peractæ interfuerint: plures ſunt homines, ſed unus loquitur, Coryphæus dictus. Porro Chorum jam pridem obſoletum inſtaurari velut maximum Scenæ ornamentum non abs re exoptat Hedelinus ante laudatus: ac de iſtis egre-

Ille

Ille bonis faveatque, & concilietur amicis,
Et regat iratos, & amet peccare timentes:
Ille dapes laudet mensæ brevis; ille salubrem
Justitiam, legesque, & apertis otia portis:
Ille tegat commissa; Deosque precetur & oret 200
Ut redeat miseris, abeat fortuna superbis.
Tibia non ut nunc orichalco vincta, tubæque
Æmula; sed tenuis, simplexq; foramine pauco, [891]
Aspirare & adesse choris erat utilis, atque
Nondum spissa nimis complere sedilia flatu: 205
Quo sane populus numerabilis, utpote parvus,
Et frugi, castusque, verecundusque coibat.
Postquam cœpit agros extendere victor, & urbem
Latior amplecti murus, vinoque diurno
Placari Genius festis impune diebus; 210
Accessit numerisque modisque licentia major.
Indoctus quid enim saperet liberque laborum
Rusticus urbano confusus, turpis honesto?
Sic priscæ motumque & luxuriam addidit arti
Tibicen, traxitque vagus per pulpita vestem. 215
Sic etiam fidibus voces crevere severis,

Ille probis suffragetur, & amicis opituletur: iratos placet, & innocentes protegat: laudet frugalitatem, justitiam salutarem, & leges, & pacem fores aperientem: arcana sibi *credita ne revelet: & numina deprecetur, ut miseris sors melior contingat, pejor* autem *superbis.*

Tibia quondam *non sicut modo compacta orichalco, & buccinæ par; sed exigua, & simplex, & paucis foraminibus, canentem Chorum adjuvare idonea erat, & sono replere sedes haud tunc valde refertas. Illuc enim populus, numerari facilis, quippe non frequens, & frugalis & pudicus, & modestus conveniebat. Postea* verò *quàm victor imperium atque urbis pomœrium amplificavit; ac diurnâ compotatione genio indulserunt impunè diebus festis,* tum quoque *versuum & musicæ luxuria aucta est. Nam quid melius facerent agrestes imperiti & labore soluti cum civibus mixti, & sordidi cum honoratis? Sic antiquæ arti saltationes luxuriosas adjunxit tibicen; & per theatra amplum syrma traxit. Sic &* olim *modesti lyræ soni* per luxum *multiplicati sunt:*

ANNOTATIONES.

gie differit. Prax. Theatr. l. 3. c. 4. ubi redarguit Aristotelem & Scaligerum, apud quos perperam Chorus appellatur *otiosus rerum curator.*

196. *Ille bonis faveatque, &c.*] Chori Officia recenset Horatius. Exempla lege passim apud Tragicos Græcos: nec te moretur Seneca ubique fere vitiosus.

199. *Apertis otia portis.*] Vel privatarum ædium, vel civitatis, vel etiam templi Jani fores apertæ indicant pacem, clausæ autem bellum. Vide lib. 4. Ode 15.

202. *Tibia non ut nunc.*] Chorus in mediis actibus agebat & loquebatur per Coryphæum, ut ante dictum est. Sed præterea inter unum & alterum Actum canebat saltabatque. Hinc mentionem facit Horatius de instrumentis musicis Chori concentum adjuvantibus.

Tibia.] De hac fuse Scaliger, Poet. l. 1. c. 20.

Orichalco vincta.] Gall. *garnie de leton.* Angl. Begirt with Brass. Montanum illud æs magno quondam in pretio fuit; quod auri splendorem, & æris duritiem habebat. Isidor. Fest. Servius ad 12. Æneid. *orichalcum omnibus metallis pretiosius fuit,* inquit.

Tubæque æmula.] Gall. *aussi grande & aussi éclatante que la trompette.* Angl. As big and as clear-sounded as the Trumpet.

203. *Foramine pauco.*] Quatuor fuisse primum foramina scribit Varro; alii tria duntaxat.

205. *Sedilia.*] Caveam, in qua subsellia ad spectandos ludos. Vide cit. Scalig. lib. 1. c. 21. ubi de theatro, & amphitheatro, deque eorum partibus, incrementis, & ornamentis.

208. *Agros extendere victor & urbem, &c.*] Iis tantum licebat urbis mœnia proferre, qui imperii fines propagassent. Vopisc. in Aureliano.

210. *Placari Genius.*] Vide lib. 3. Ode 17. & lib. 2. Epist. 1. v. 144.

Impune.] Sine metu legum & Censorum. De die epulari vetitum olim: & pœnis constitutis luxuriam & sumptus coercuerunt leges Cornelia, Julia, &c.

211. *Accessit numerisque, &c.*] Gliscente populi luxu, pariter & theatralis apparatus crevit & luxuriatus est.

212. *Indoctus quid enim.*] Licentiam nempe illam majorem in versibus & musica postulabant spectatores luxuriosi; plebeii rustici, nobiles plebeis inquinati & corrupti.

213. *Confusus, turpis honesto.*] Diu quippe ludos spectarunt confusi nobiles cum populo. Tit. Liv. Valer. Max. lib. 2. cap. 4. Vide Ep. 4. annot.

216. *Sic etiam fidibus.*] Ut in comœdia

atque elocutio rapida invexit dictionem antea inauditam: nec non sermo utilia documenta continens & futurum præsagiens vix discrimen habuit à Delphis oracula proferentibus. Paulo post is qui propter vilem hircum contendit carmine tragico, nudos introduxit Satyros rusticos; & acerbus protulit sales, illæsa severitate tragœdiæ: propterea quod oblectamentis, & jucunda novitate detinendus erat spectator sacris perfunctus, & ebrius, & sine lege.

At sic oportet Satyros risores & dicaces commendare, sic e seriis sermonibus ad jocosos transire, ut quisquis Deus vel Heros producetur, paulo ante in auro & purpura conspectus, non loquatur sordide quasi in vili taberna: neve terram fugiens jactetur nubila & vacua. Tragœdia versus leviculos respuens,

Et tulit eloquium insolitum facundia præceps;
Utiliumque sagax rerum, & divina futuri [892]
Sortilegis non discrepuit sententia Delphis.
Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum,
Mox etiam agrestes Satyros nudavit, & asper 221
Incolumi gravitate jocum tentavit, eo quod
Illecebris erat & grata novitate morandus
Spectator, functusque sacris, & potus & exlex.
Verum ita risores, ita commendare dicaces 225
Conveniet satyros, ita vertere seria ludo,
Ne quicunque Deus, quicunque adhibebitur heros,
Regali conspectus in auro nuper & ostro, [893]
Migret in obscuras humili sermone tabernas:
Aut dum vitat humum, nubes & inania captet. 230
Effutire leves indigna tragœdia versus,

ANNOTATIONES.

tibiæ sonos & foramina, ita etiam in tragœdia lyræ chordas & modos auxit luxus. In hac tres primum, deinde septem, post decem fuisse aiunt.

Severi.] Cic. 2. leg. *antiquæ musicæ severitas.*

217. *Facundia præceps.*] Versus magniloqui, turgidi, rapide fluentes, ut torrens.

218. *Utilium sagax rerum.*] Tragœdiæ Chorus sententias protulit affectavitque nimium accuras, obscurasque, similes oraculis.

Divina futuri.] Ventura prænuntians ad instar Apollinis Delphici.

219. *Sortilegis.*] Vide infra ad versum 403.

Delphis.] Apollo colebatur, & responsa dabat apud Delphos. Vide lib. 1. Ode 7.

220. *Carmine qui tragico.*] Agit Horatius de Satyrico Græcorum dramate: cujus aliqui dicunt inventorem Cratinum in Dionysiis. Suidas autem Pratinam Thespi non multis annis posteriorem. Unum illius generis drama superest nobis *Cyclops* Euripidis. Porro ista Græcorum dramata Latini utcunque imitati sunt in Atellanis fabulis: *quas argumentis dictisque jocularibus similes* Diomedes scribit. Vide Tit. Liv. lib. 7. init.

Certavit ob hircum.] Scilicet poetæ suum quisque Satyricum poema certatim edebant. Et qui victor censebatur mercedem accipiebat hircum, quem Baccho sacrificabat. Hinc nomen tragœdiæ, a τράγος *hircus*, & ᾠδὴ *cantus*. Alii tamen quasi τρυγῳδίαν dici volunt, a τρύγες *fæces*, quod histriones primum *ore fæcibus peruncto*, in scenam prodirent agerentque tragœdiam, ante inventum personæ usum. Vide postea v. 277.

221. *Satyros nudavit.*] Satyrica dramata edidit, in quibus erat Chorus e Satyris, Coryphæusque Silenus. Histriones nimirum perizomatis, villosa tunica, hircinis pellibus, Satyrorum habitum & speciem referentes, inter Actus, & post tragœdiam sales & dicteria jactabant: sicque risum moventes populum delectabant.

224. *Functusque sacris.*] Quoniam ludi pars erant religionis & cultus Deorum, sic fastidium, insulsæ plebis fallendum fuit, & *grata novitate* jocosis nempe falsisque carminibus detinendi spectatores. T. Liv. cit. lib. 7.

Potus & exlex.] Post sacra voluptati dumtaxat inhians, suoque genio nihil jam negans; quique epulis & vino refertus nulla jam lege regi potest.

225. *Verum ita risores.*] Ita plebis fastidio obsequendum, ut decorum non violetur.

227. *Deus.*] Pan, Bacchus, Silenus, &c.

Heros.] Semi deus: Hercules, &c.

228. *Regali conspectus in auro, &c.*] In tragœdia magnifice locutus ex decoro, idem post in Satyrico dramate abjecta, obscœna, sordida ne effutiat, quam tabernarius.

229. *Tabernas.*] Alludit Poeta ad tabernarias fabulas, in quibus Personæ viles & argumentum humile. Festus.

230. *Aut dum vitat humum.*] Ergo adhibendus ubique modus: medium teneat, suamque dignitatem servet: nec incidat in comicam parvitatem & humilitatem, nec vane extollatur & inaniter intumescat.

231. *Effutire leves, &c.*] Tragœdiæ gravitas custodiri debet inter protervos Faunorum sales & jocos. Sic matrona in sacris non leviter &

Ut festis matrona moveri jussa diebus,
Intererit Satyris paulum pudibunda protervis.
Non ego inornata & dominantia nomina solum,
Verbaque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo: 235
Nec sic enitar Tragico differre colori,
Ut nihil intersit Davusne loquatur, & audax
Pythias, emuncto lucrata Simone talentum,
An custos famulusque dei Silenus alumni.
Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quivis 240
Speret idem: sudet multum, frustraque laboret [824]
Ausus idem. Tantum series juncturaque pollet:
Tantum de medio sumptis accedit honoris.
Sylvis deducti caveant, me judice, Fauni,
Ne velut innati triviis, ac pæne forenses, 245
Aut nimium teneris juvenentur versibus unquam;
Aut immunda crepent, ignominiosaque dicta.
Offenduntur enim quibus est equus, & pater, & res:
Nec si quid fricti ciceris probat & nucis emptor,
Æquis accipiunt animis, donantve corona. 250

tanquam matrona diebus festis saltare compulsa, lascivos inter Satyros aliquanto verecundior esse debet.

Ego Satyrica scribens, ô Pisones, non consectabor dictiones inconditas aut simplices duntaxat: neque sic conabor declinare tragœdiæ speciem, ut nihil ponam discriminis, utrum loquatur Davus & inverecunda Pythias deinso Simoni talentum extorquens, an Silenus curator & minister dei alumni. E materia vulgatâ hoc poema condam, ut quisque pariter facere posse *confidat, rem* verò *tentans desudet plurimum, & perdat operam. Tantum valent ordo & connexio: tantum venustatis addunt argumento vulgari.*

Satyri è silvis prodeuntes non debent, ut opinor, tanquam in urbibus atque in foro enutriti carmina juvenilia & nimis polita dicere, nec obscœna & contumeliosa eructare. His enim offenduntur habentes equum, & patrem, & opes: neque probant vel laudant quicquid placet ementibus frictum cicer & nuces.

ANNOTATIONES.

lascive, sed modeste & graviter saltans, nihil sui decoris amittit.

232. *Moveri jussa.*] Erant enim choreæ sacræ modo virginum, alias matronarum, ut in ludis Megalensibus, & in sacris Cybeles: & jussu Pontificis agebantur.

234. *Non ego inornata.*] Docet Poeta Satyrici carminis dictionem esse debere tragica inferiorem, at agresti superiorem.

Inornata.] Abjecta, vetusta, obsoleta.

Dominantia.] Græcis *κύρια*, a translatis suo jure non expulsa: res proprie & aperte significantia; qualia sunt quæ res venereas & obscœnitatem clare & simpliciter denotant.

235. *Satyrorum.*] Al. *satirarum.*

236. *Nec sic enitar.*] Decorum personarum hic etiam, ut & alibi semper observandum est.

Tragico colori.] A tragœdiæ magniloquentia.

237. *Davus, Pythias, Simo.*] Personæ Comicæ apud Lucilium, Menandrum, Terentium.

238. *Emuncto.*] Terent. *Emunxi argento senes.*

239. *Silenus.*] Gravior quædam persona, qualis ille Bacchi pædagogus.

240. *Ex noto fictum carmen sequar.*] Satyricum ego drama condere volens, non confingam argumentum, ut solent Comici; sed potius ex nota materia & historia desumpto argumento, affictisque ut decet adjunctis, carmen eximie componam. Sic Euripides *Cyclopem* finxit ex Homeri Odyssee 9. Vide supra v. 128. & 129.

241. *Sudet multum.*] Cic. orat. perf. *Illo modo confidunt se posse dicere. Nam orationis subtilitas imitabilis illa quidem videtur esse existimanti, sed nihil experienti minus.* Vide Quintil. l. 2. cap. 1. & lib. 4. cap. 2.

242. *Serie.*] Rerum dispositio scita & ingeniosa.

Junctura.] Structura verborum artificiosa.

243. *Accedit honoris.*] Ex illa solerti inventione, fictione, connexione, ordine.

244. *Sylvis deducti.*] Vel agrestes & in silvis educati: vel e proscenio silvestri & nemoroso prodeuntes. Nam triplex erat scenæ forma triplici dramati respondens. Tragica columnis suffulta, superbisque fastigiis & signis ornata. Comica ædium privatarum speciem ostendebat. Satyrica arbores, montes, speluncas, agrestia omnia exhibebat. Vitruv. lib. 7. cap. 5.

Fauni.] Dii silvestres, qui & Sylvani & Satyri: de his jam l. 1. Ode 4. l. 2. Ode 17. l. 3. Ode 18.

246. *Teneris juvenentur versibus.*] Ne verbibus nimium excultis juveniliter & teneriter lasciviant: sed ubique simplicitatem rusticanam redoleant.

247. *Ignominiosa.*] Famam alicujus labefactantia.

248. *Quibus est equus, & pater.*] Equites Rom. & Patricii: honesti viri & nobiles.

249. *Fricti ciceris & nucis emptor.*] Homines infimæ sortis e plebe: qui dum spectaculis aderant, emebant frictum cicer ad levandam famem.

Nucis.] Fricta quoque nuces ibi vendebantur. Plaut. Athen. lib. 2. Festus *nuces ustas* dicit.

Syllaba longa brevi subjuncta appellatur Iambus, pes celer: unde & vocati sunt Iambici trimetri; quanquam sex edebat sonos, à primo usque ad ultimum æqualis. Ita autem *nuper ut aliquanto lentior & gravior ad aures perveniret in patriam ditionem ultrò admisit firmiores Spondeos, non* ita tamen, *ut conjorti locum secundum vel quartum concederet. Talis etiam infrequens reperitur in Accii Enniique celebratis Iambicis. Certe Iambici Spondeis crebris graves in scenam producti vel properantem nimis operam & negligentiam arguunt, vel turpem artis inscitiam. At quilibet judex haud animadvertit inconditos versus: & poetis Latinis indulgentia immeritò concessa est.* Ergone ideo *spatier, & parum accurate scribam: an omnes credam errata mea cognituros, providus & securus citra spem indulgentiæ? Tum demum culpam effugero* quidem, sed *non laudem meruero.* Itaque, *Pisones, die noctéque scripta Græcorum evolvite. Verum Majores nostri & numeros & jocos Plauti approbaverunt:*

Syllaba longa brevi subjecta vocatur Iambus,
Pes citus: unde etiam trimetris accrescere jussit
Nomen Iambëis, cum senos redderet ictus, [895]
Primus ad extremum similis sibi: non ita pridem,
Tardior ut paulo graviorque veniret ad aures, 255
Spondeos stabiles in jura paterna recepit,
Commodus & patiens; non ut de sede secunda
Cederet aut quarta socialiter. Hic & in Acci
Nobilibus trimetris apparet rarus, & Enni.
In scenam missos magno cum pondere versus, 260
Aut operæ celeris nimium curaque carentis,
Aut ignoratæ premit artis crimine turpi.
Non quivis videt immodulata poemata judex:
Et data Romanis venia est indigna poetis. 264
Idcircone vager, scribamque licenter; an omnes
Visuros peccata putem mea, tutus, & intra
Spem veniæ cautus? vitavi denique culpam,
Non laudem merui. Vox exemplaria Græca [896]
Nocturna versate manu, versate diurna.
At nostri proavi Plautinos & numeros & 270

ANNOTATIONES.

251. *Syllaba longa, &c.*] Agit iterum de versibus Dramati propriis. Nam de his jam supra v. 80.

252. *Pes citus.*] Auson. velociorem Parthorum sagittis dicit.

253. *Cum senos redderet ictus.*] Cum sex haberet pedes, omnes Iambos; ob celeritatem trimetri dicti sunt; quasi tres solum percussiones atque tria duntaxat intervalla pronunciando faciant. Quintil. lib. 9. cap. 4. supra, lib. 1. Sat. 10. v. 43.

256. *Spondeos stabiles, &c.*] Inserti sunt Spondei pedes tardiores in versibus Iambicis, ad dandum iis pondus & robur, magisque movendos animos audientium.

258. *Acci.*] Accius, sive Actius, aut Attius: Poeta celebris, de quo lib. 1. Sat. 10. & lib. 2. Epist. 1. ubi & de *Ennio.*

259. *Enni.*] De eo lib. 4. Ode 8. v. 20. Item locis mox citatis.

260. *In Scenam missos.*] Apposite Marcilius corrigit, *missus*: alias quæ syntaxis?

263. *Non quivis videt, &c.*] Prolepsis, ad quam mox respondet, *idcircone vager,* &c. Apage versiculum

Nec tanta in metris venia conceditur uti.

quem velut Horatii affert Servius ad 5. Æneid. & collocant aliqui ante illum, *Non quivis videt,* &c.

264. *Et data Romanis, &c.*] Vide lib. 1. Sat. 4. & 10. lib. 2. Epist. 1.

265. *Scribamque licenter.*] Nulla habita ratione pedum & legis metricæ: an Latinorum negligentiam imitabor potius, quam exactum rationem Græcorum?

266. *Intra Spem veniæ.*] Præcisa spe omni veniæ: qua si mihi blandirer, oscitanter scriberem, nec mihi satis caverem. Sunt qui emendarint, *extra.* Sed veteres codices reluctantur. Vide Agel. lib. 12. c. 13. Extra spem veniæ est, qui scit nullam fore veniam. Intra spem veniæ cautus & tutus est, qui licet veniam speret, recti amans sibi cavet tamen, & peccare non vult. Hæc ego.

267. *Vitavi denique culpam, &c.*] Quod si versus Iambicos diligenter condam, nec hoc satis ad laudem. Plaut. Trinum. Scen. ult.

Si quid amicum erga bene feci, aut consului fideliter;
Non videor meruisse laudem, culpa caruisse arbitror.

Qui erratum vitat, quod debet, non ideo laudem meretur; sed qui ingeniose, recte, artificiose scribit, is laudatur.

270. *Plautinos & numeros & sales.*] Donatus in Plauto notat & carpit numeros inconditos & peregrinos item sales frigidulos interdum atque

Lauda-

Laudavere sales: nimium patienter utrumque,
Ne dicam stulte, mirati; si modo ego & vos
Scimus inurbanum lepido seponere dicto,
Legitimumque sonum digitis callemus & aure.
Ignotum Tragicæ genus invenisse Camœnæ 275
Dicitur, & plaustris vexisse pöemata Thespis,
Quæ canerent agerentq; peruncti fæcibus ora. [897]
Post hunc personæ pallæque repertor honestæ
Æschylus, & modicis instravit pulpita tignis;
Et docuit magnumque loqui, nitique cothurno. 280

certè utrosque faciliùs quàm par est, ne dicam stolidè, admirati; si quidem ego & vos novimus infacetum sermonem à venusto distinguere, & rectum modulum sentimus digitis atque auribus.

Thespis reperisse fertur Tragicæ musæ genus incognitum, & carpentis circumtulisse carmina, quæ cantarent agerentque vultum habentes *fæce* [illegible]*litum. Post eum Æschylus inventor larvæ & stolæ decoræ theatrum parvo tabulato extruxit, atque instituit loqui magnificè & incedere cothurno.*

ANNOTATIONES.

[illegible]iam scurriles, &c. S. Hieronymus Apolog. in Ruffin. *Plautinum salem* dicit, pro scurrili. Laudant tamen Cicero Offic. 1. Macrob. Saturnal. lib. 2. cap. 1. Gell. lib. 3. cap. 3. Vide lib. 2. Epist. 1. v. 58. Item. v. 170.

274. *Digitis & aure.*] Versuum dimensionem digitis faciunt parum exercitati, aurium vero judicium adhibent peritiores.

275. *Tragicæ genus invenisse.*] Libet altius repetere originem Tragœdiæ ac Dramatum. Bacchus Icarium docuerat plantare vites. Hic in Attico agro hircum vineas depopulantem Baccho mactavit, convocatis ad sacrificium vicinis, qui choreis & cantilenis Dei lætitiæ datoris vindictam celebrarunt. Religiose illud etiam quotannis vindemiarum tempore fieri placuit tum in pagis, tum subinde in urbibus. Mox cœperunt [illegible] certatim poetæ τραγῳδίαν, id est carmen hirci, vel de hirco: quod a choro decantatum. Postea illis carminibus Baccho sacris inserta, addita, substituta & quædam alia fuerunt: atque etiam dialogi inter duos aut plures. Hinc [illegible] natum drama tum Comicum, tum Tragicum, cum Satyricum. Quod ad inventorem spectat, certe ante Thespim fuerunt Dramatici [illegible]ores quidem: at ille nominatur auctor, quoniam unum actorem induxit; qui, dum chorus Bacchi laudes canens paululum interquiesceret, [illegible] aut summi cujuspiam viri insigne aliquod facinus carmine celebrabat. Alia insuper [or]namenta subjunxit, quibus Tragœdia illustrata est.

276. *Dicitur.*] Scilicet res non extra controversiam est. Scalig. Poet. lib. 1. cap. 6. sic habet: *Qui primus Tragœdiam dederit, haud ita [ex]o comperto habetur. Satis constat illud, a Thespi [sp]lendidiorem factum, qui pensiles scenas in plaustris [ci]rcumegit: addiditque nudis oribus fæcem pro [pe]rsona.*

Plaustris vexisse poemata.] Circa vicos Thespis aliique plaustris vecti in obvium quemque [sc]ommata jactabant & salsa convicia. Plutarch. in Solone. Hinc Proverb. E plaustro loqui.

Thespis.] Atheniensis ille poeta Solonis tempore floruit, ante Æschylum plus sexaginta, ante Sophoclem octoginta circiter annis. Thespis Protagonistam seu histrionem induxit cum Coryphæo, aut alio quopiam e Choro loquentem. Æschylus deinde alterum seu Deuteragonistam addidit. Denique Sophocles tertio sive Tritagonista adjuncto Tragœdiam perfecit.

277. *Peruncti fæcibus ora.*] Ideo Thespis aliique vultu cerussa, vel minio, vel fæce peruncto dicteriis obvios quosque incessebant, ut imitarentur Silenum rubicundum, Satyrosque dicaces Bacchi socios & ministros. Illos Aristophanes τρυγοδαίμονας vocabit. Gall. *des diables barbouillez de lie.* Angl. Merry Andrews be-dawb'd with Lees. Vini an olei fæcibus tingerent se histriones, disceptant fatali more suo Grammatici, & nugas nugis addunt, inquit Scaliger paulo ante citatus.

278. *Personæ.*] Ne agnoscerentur histriones.

Pallæ.] Quæ ad pedes imos usque demissa, & Latina dicebatur; ad discrimen pallæ Gallicæ, quæ brevior.

279. *Æschylus.*] Domi nobilis Poeta iste non militando magis, quam scribendo acer & audax fuit. In Marathonia pugna non ultimam laudem tulit: adeo bibax, ut Sophocles ei objiceret, non ipsum, sed vinum tragœdiarum ejus esse auctorem. Has dum scriberet ταυρηδὸν ἔβλεπε, inquit Aristophanes, *tauro furenti similem aspectum habebat.* Non Ergo fit incredibile quod narrant, ejus Eumenidum terribili spectaculo exanimatos esse pueros aliquot, perculsas autem pregnantes feminas ad partum adactas. Ab Æschylo compositas nonaginta tabulas tradunt, quarum ad nos vix septem pervenerunt. Denique casu testudinis eliso capite extinctum referunt.

280. *Cothurno.*] Eminentiori calceo Tragicis proprio.

Successit

His ſucceſſit vetus Comœdia magnâ cum laude; ſed libertas evaſit in crimen & audaciam lege coercendam: lex data eſt: & chorus ignominioſè tacuit, ademptâ poteſtate maledicendi

Noſtri poetæ nihil non tentarunt: neque laudem exiguam abſtulerunt, qui relictis Græcorum argumentis geſta Romanorum decantarunt: ſive qui prætextatas fabulas, *ſeu qui togatas ſcripſere. Nec virtute bellicâ illuſtriores ac potentiores quàm facundiâ eſſent Romani, ſi poetas pleroſque non terreret cura & longum tempus expoliendi.* At *vos, ô Numæ proles, redarguite carmen diu & crebra recenſione haud caſtigatum, & ad amuſſim non ſæpius emendatum.*

Succeſſit vetus his Comœdia, non ſine multa
Laude, ſed in vitium libertas excidit, & vim
Dignam lege regi: lex eſt accepta: choruſque [898]
Turpiter obticuit, ſublato jure nocendi.
Nil intentatum noſtri liquere poetæ, 285
Nec minimum meruere decus, veſtigia Græca
Auſi deſerere, & celebrare domeſtica facta,
Vel qui prætextas, vel qui docuere togatas.
Nec virtute foret clariſve potentius armis
Quam lingua Latium, ſi non offenderet unum 290
Quemque poetarum limæ labor, & mora. Vos ô
Pompilius ſanguis, carmen reprehendite, quod non
Multa dies & multa litura coercuit, atque
Perfectum decies non caſtigavit ad unguem.
Ingenium miſera quia fortunatius arte [899]
Credit, & excludit ſanos Helicone Poëtas 296

Quoniam Democritus exiſtimat ingenium plus valere quam artem, & poetas non inſanientes arcet ab *Helicone,*

ANNOTATIONES.

281. *Vetus Comœdia.*] Hæc a nova differebat in omnibus, tempore, argumento, apparatu, metro: ut ait Cruq. Vetus tempore belli fuit Peloponneſiaci: nova poſt extinctam populi libertatem, jam rerum potientibus Philippo & Alexandro. In veteri Duces, Magiſtratus, Philoſophi. Dii ipſi proſcindebantur. Patet ex Ariſtophane, item ex Eupolide. In nova ſunt amores adoleſcentum, ſervorum fraudes, &c. vetus aſſurgit ad tragicum ſtylum: nova popularis eſt. In veteri omnia metrorum genera admittebantur: in nova ſolum fere Iambicum. In veteri mirus apparatus & luxus: in nova prope nullus, ablato etiam Choro. In veteri perſonæ ad vivum effingebantur, ut agnoſcerentur facile: nova nihil tale habet.

283. *Vim Dignam lege regi.*] Nec enim ulli parcebatur: honeſtique viri, perinde ut alii dicteriis & conviciis nominatim proſcindebantur.

. . . . *Sævus apertam*
In rabiem verti cœpit jocus, &c.

Lex eſt accepta.] Quæ maledicentiam illam effrenatam pœnis propoſitis vetabat. Vide lib. 2. Epiſt. 1. verſ. 150. & ſeq.

. . . . *Quin etiam lex*
Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quemquam
Deſcribi.

Cæterum Comœdia Satyrica multum civitati profuit, cum caveret unuſquiſque culpam, ne ſpectaculo cæteris eſſet, & domeſtico probro: ut ait Donatus.

286. *Veſtigia Græca Auſi deſerere, &c.*] Primo quidem Græcas fabulas & hiſtorias in Latinos verſus tranſtulerunt, ut eſt in Epiſt. mox cit. v. 164. at poſtea Marte proprio argumenta ex hiſtoriis Romanorum tractarunt laudabiliter Ennius, Pacuvius, Actius, &c.

288. *Prætextas.*] Latinas fabulas graviores, ubi prætextati & nobiles perſonæ locum habent: quæ reſpondent tragœdiis Græcorum.

Togatas.] Fabulas tabernarias, in quibus agunt perſonæ privatæ & plebeiæ. Et hæc Comœdiæ Græcorum novæ, ſicut veteri Atellana & Satira Latina, reſpondebant. Illas ſcripſerunt Ælius Lamia, Anton. Rufus, Cn. Meliſſus, Afranius, Pomponius.

291. *Limæ labor, & mora.*] De cura & ſedulitate diuturna emendandi jam alibi dictum. Vide lib. 2. Epiſt. 1. *&c.* Ovid. de Ponto, lib. 3. Eleg. ult.

Sæpe piget . . . .
Corrigere, & longi ferre laboris onus.
Corrigere at res eſt tanto magis ardua, quanto
Magnus Ariſtarcho major Homerus erat.

292. *Pompilius ſanguis.*] Piſones trahentes originem a Numa Pompilio, & a Calpo ejus filio dicti Calphurnii.

294. *Perfectum.*] al. *præfectum.*

295. *Ingenium miſera, &c.*] Redarguit Horatius eos, qui non virtutem poeſos, ſed vanam opinionem ſectabantur.

Ingenium.] Poeticam facultatem a natura datam

Miſera arte.] Ironice: exercitatione & arte quæ parum valeat ad faciendum bonum poetam, & ad laudabile carmen ſcribendum.

296. *Excludit ſanos Helic. p.*] Cic. 1. de Divin.

Demo-

Democritus, bona pars non ungues ponere curat,
Non barbam; secreta petit loca; balnea vitat.
Nanciscetur enim pretium nomenque Poetæ,
Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam 300
Tonsori Licino commiserit. O ego lævus,
Qui purgo bilem sub verni temporis horam.
Non alius faceret meliora Poemata. Verum
Nil tanti est. Ergo fungar vice cotis; acutum
Reddere quæ ferrum valet, exors ipsa secandi. 305
Munus & officium nil scribens ipse docebo:
Unde parentur opes, quid alat formetq, Poetam, [900]
Quid deceat, quid non; quo virtus, quo ferat error.
Scribendi recte sapere est principium & fons.
Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ, 310
Verbaque provisam rem non invita sequentur.
Qui didicit patriæ quid debeat, & quid amicis,
Quo sit amore parens, quo frater amandus, & hospes,

plerique negligunt resecare ungues & barbam, secedunt in loca remota, fugiunt balnea. Etenim consequentur, ut putant, *præmia & laudem poetarum, si tonsori Licino* tondendum *nunquam præbeant caput tribus Anticyris minime curandum. Quam ego* sum *parum cautus, qui bilem expurgo ineunte vere:* At *nemo conderet meliora carmina: sed hoc non tanti puto. Itaque implebo munus cotis, quæ secare non valens reddit ferrum acutum* & secando aptum. *Nihil ego scribens docebo munus & officium* scribendi: *unde facultas petatur; quid erudiat & perficiat poetam; quid conveniat, quid non; quò virtus, quò error deducat.*
Sana mens est principium & origo rectè scribendi: materiam tibi suppeditabunt placita Socratis: præparatamque materiam sequetur ultrò facundia.
Qui scit quid patriæ, quid amicis debeat; quâ parentes, quâ fratres & hospites charitate diligendi sunt;

ANNOTATIONES.

Negat sine furore Democritus quemquam poetam magnum esse posse. Et 2. De Orat. *Sine inflammatione animorum & sine quodam afflatu quasi furoris: quod & a Platone scriptis relictum dicunt.*

Helicone.] Is mons Bœotiæ Musis sacer, Parnasso vicinus.

297. *Democritus.*] De eo Philos. lib. 1. Epist. 2.

Bona pars non ungues ponere, &c.] Quasi vero cultum exteriorem negligendo & insaniæ speciem præ se ferendo, boni poetæ habendi sint.

298. *Non barbam.*] Philosophi quidam alebant barbam: & gravitati tribuebatur. At in ceteris insaniæ species erat.

Secreta petit loca.] Hominum conspectum & consuetudinem fugit.

300. *Tribus Anticyris.*] De Anticyra insula lib. 2. Sat. 3. v. 83. Ibidem de Elleboro in ea abundanti, quod insaniæ remedium. Quod autem Horatius tres Anticyras dicit, cum duas Strabo ponat, auxesis est.

301. *Licino.*] Is Augusti tonsor & libertus ab eo factus Senator, quod Pompeium odisset.

302. *Qui purgo bilem.*] Per quam insaniens optima poemata conderem. Ironia est. Alii *urgor* legunt perperam.

304. *Nil tanti est.*] Absit ut insanire velim ad eximia facienda carmina. Imo sapere malim et nulla componere: valeant Democritus & Democritici.

Ergo fungar vice cotis.] Hoc petitum ab Isocrate vel ab Aristotele, ut volunt alii: *αἱ ἀκόναι αὐταὶ μὲν ταμεῖν οὐ δύνανται, τὸν δὲ σίδηρον ὀξέα καὶ τμητικὸν ποιοῦσι.*

306. *Nil scribens.*] Nullum carmen Epicum vel Dramaticum.

307.] *Opes.*] Adjumenta ad bene scribendum dives poeseos facultas & virtus.

308. *Error.*] Ignoratio artis & virtutis poeticæ.

310. *Socraticæ chartæ.*] Philosophiæ præsertim moralis scientia: quam Socrates promovit, & ab eo hauserunt Plato, Xenephon, aliique, & scriptis illustrarunt. De Socrate, lib. 3. Od. 21. Item lib. 2. Sat. 4.

Rem poterunt ostendere.] Scribendi ubertatem præbebunt. Cic. in Bruto. *Habeat omnes Philosophiæ notos & tractatos locos: nihil enim de religione, nihil de pietate, nihil de charitate patriæ, nihil de morte, nihil de bonis rebus aut malis, nihil de virtutibus aut vitiis, nihil de officio, nihil de dolore & voluptate, nihil de perturbationibus animi & erroribus (quæ sæpe cadunt in causas ut in poemata sæpissime) nihil inquam sine ea scientia ample & copiose dici & explicari potest:* & alibi: Omnis ubertas & quasi silva dicendi e disputationibus philosophorum ducta est.

311. *Verbaque provisam rem, &c.*] Si rem bene tenes, si præparatam habes rerum copiam, non deerit elocutio: verbaque & dictiones affatim sequentur: & apte atque accommodate dices. Cic. de Orat. 3. *Rerum copia verborum copiam gignit.*

312. *Patria quid debeat, &c.*] De variis istis officiis Plato 5. de legibus, &c.

313. *Hospes.*] Contra peregrinos peccata præ-

Quod

quod Senatoris, quod Judicis, quod belli Ducis munus sit; is certe novit tribuere decorum unicuique personæ.

Solers imitator debet intueri exemplar vitæ & morum, atque hinc proprios fingere sermones. Nonnunquam Comœdia locis pulcra, beneque mores exprimens, quanquam *nec elegans nec* verbis *ornata nec artificiose di*sposita, *populo magis placebit, eumque melius detinebit, quàm versus sententiis destituti & sonantes nugæ.*

Musa Græcis largita est ingenium & politi sermonis facultatem, quippe nihil appetentibus nisi laudem. At contra *juvenes Romani longis numeris discunt assem dividere in centum partes. Albini filius respondeat: si de quinque unciis dematur una, quid restat? poteras dicere triens. Bene: valebis tua bona conservare.* Quod *si uncia addatur, qui erit? Semis. Atqu cum ista lues & studium lucri animos occuparit,* an *putamus carmina condi*

Quod sit conscripti, quod judicis officium; quæ
Partes in bellum missi ducis; ille profecto 31
Reddere personæ scit convenientia cuique.
Respicere exemplar vitæ morumque jubebo
Doctum imitatorem, & veras hinc ducere voces.
Interdum speciosa locis, morataque recte [901
Fabula nullius veneris, sine pondere & arte 32
Valdius oblectat populum, meliusque moratur,
Quam versus inopes rerum, nugæque canoræ.
Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo
Musa loqui, præter laudem nullius avaris.
Romani pueri longis rationibus assem 32
Discunt in partes centum diducere. Dicat
Filius Albini, si de quincunce remota est
Uncia, quid superat? poteras dixisse, triens: eu
Rem poteris servare tuam: redit uncia: quid fit?
Semis. At hæc animos ærugo & cura peculi [902
Cum semel imbuerit, speramus carmina fingi 33

ANNOTATIONES.

illis quæ in cives committuntur, ultori Deo curæ sunt. Nam cum peregrinus amicis cognatisque careat, majorem apud Deos & apud homines meretur misericordiam, &c. Plato mox citatus.

317. *Respicere exemplar, &c.*] In animo suo eximium & perfectissimum exemplar sibi fingat. Non hominem quempiam privatum, sed perfectissimi & numeris omnibus absoluti hominis sibi proponat imaginem, sive ideam, ut Plato vocat. atque secundum illam scribat & dicat.

318. *Imitatorem.*] Poesis est imitatio, ex Platone, Aristotele, &c.

Veras voces.] Rei naturam vere exprimentes. Al. *vivas*: sed apage.

319. *Speciosa locis, &c.*] Locis communibus & sententiis rerum naturam & mores apprime exhibentibus, quamvis nullo verborum ornatu. Al. *jocis.* Prior lectio præferenda.

Morataque recte Fabula.] Lege Quintil. lib. 6.

322. *Nugæ canoræ.*] Versus solo verborum sonitu inflati, modulati quamvis & numerosi non sic afficiunt, ut qui verbis inopes quidem, at rebus divites fuerint. Pers. Sat. 5.

Non equidem hoc studeo bullatis ut mihi nugis
Pagina turgescat.

Statius nugas ejusmodi canoras effutiit.

323. *Graiis ingenium.*] Adverte, Lector, quam sæpe Græcos commendet Horatius: & merito: cum scripserint illi sapienter æque & eleganter, ingeniose & accurate. Nempe quod non quæstui sed gloriæ studebant.

326. *Assem Discunt in partes centum diducere.*] Arithmeticam sedulo ediscunt augendis opibus utilem: *longis rationibus:* addendo, dividendo. diminuendo, multiplicando, subtrahendo.

327. *Dicat filius Albini.*] Prosopopœia. Albinus insignis fœnerator filium ad lucri studium artemque instituens.

Quincunce, triens, semis.] As duodecim habet partes, sive uncias: *uncia* ab uno dicta, quod una sit e duodecim partibus assis. *Sextans* duæ sunt unciæ, sic dicitur quasi sexta pars assis. *Quadrans*, tres unciæ; quod sit quarta pars. *Triens*, quatuor unciæ, tertia pars. *Quincunx*, quinque unciæ. *Semis*, sex unciæ, sive dimidium assis. *Septunx*, septem unciæ. *Bes* olim *Des* quasi dempto triente, id est, demptis quatuor unciis de asse, octo continet uncias. *Dodrans*, novem unciæ, quod demptum sit quadrans. *Dextrans*, quod demptum sit sextans. *Deunx*: quod una desit uncia ad assem.

328. *Poteras dixisse.*] Instigatio est, qua interrogans urget Albini filium, ut respondeat, *triens.*

Eu.] Approbatio est bonæ responsionis pueri Al. *heus*, vel *hem*, &c. sed minus bene.

330. *Ærugo.*] Æris vitium est. Metaphor. pro avaritia & opum cupiditate; qua bona indoles corrumpitur, ut metalla rubigine.

Posse

Posse linenda cedro; & lævi servanda cupresso?
Aut prodesse volunt, aut delectare Poetæ:
Aut simul & jucunda & idonea dicere vitæ.
Quicquid præcipies, esto brevis: ut cito dicta 335
Percipiant animi dociles, teneantque fideles.
Omne supervacuum pleno de pectore manat.
Ficta voluptatis causa sint proxima veris:
Nec quodcunque volet, poscat sibi fabula credi:
Neu pransæ lamiæ vivum puerum extrahat alvo.
Centuriæ seniorum agitant expertia frugis: 341
Celsi prætereunt austera Poemata Rhamnes. [903]
Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando, pariterque monendo.
Hic meret æra liber Sosiis, hic & mare transit, 345
Et longum noto scriptori prorogat ævum.
Sunt delicta tamen, quibus ignovisse velimus.
Nam neque chorda sonum reddit, quem vult manus & mens;
Poscentique gravem persæpe remittit acutum,
Nec semper feriet quodcunque minabitur arcus. 350

poss. cedro illinenda, & fabrefactâ cupresso custodienda?
Poetæ vel cupiunt prodesse, vel delectare; vel jucunda pariter atque utilia dicere ad vitam bene instituendam. *Si quod præceptum das*, illud *breve sit; ut animus paucis* verbis *comprehensa suscipiat facile, & sedulò retineat. Omne redundans effluit ex animo pleno.*
Ficta ad oblectamentum sint verò simillima: nec quidlibet credi petat fabula: neve devoratum infantem è lamiæ ventre eximat vivum. Porrò *quod nihil fructuosum continet, respuitur à cœtu seniorum: elati* verò *Rhamnenses explodunt carmina severiora.* At ille *omnium suffragationem aufert, qui jucundum atque utile conjunxerit, lectorem oblectando simul & docendo: talis codex Sosiis quæstum parat, trans mare portatur, atque auctori famam conciliat & immortalitatem.*

Sunt tamen errata, quibus veniam dari velim. Etenim chorda non semper edit sonum, quem vult mens & manus; & petenti gravem aliquando acutum reddat: nec arcus collineabit quocunque tendet.

ANNOTATIONES.

332. *Linenda cedro.*] Digna immortalitate, quæ significatur per cedrum minime putrescentem. Hinc olim eximia scripta cedrino oleo linebantur, ne blattis vel ipsa vetustate corrosa absumptaque interirent. Plin. l. 16. cap. 39. *Cedri oleo peruncta materies nec teneam nec cariem sentit.*

Lævi cupresso.] Cypressina arca, capsa, scrinio: *Cypressus cariem & vetustatem non sentit.* Item, *adversus cariem tineasque firmissima.* Plin. lib. 16. cap. 40. & 42.

333. *Aut prodesse volunt, &c.*] Duæ sunt hæ poeticos virtutes, docendi, atque delectandi: de quibus præcepta dat Horatius ista duo: Ut doceas utiliter, esto brevis: Ut delectes, finge verisimilia.

338. *Ficta voluptatis causa, &c.*] Reprehenditur Virgilius, quod ait, mutatas naves in nymphas Æn. 10. v. 83. item Æn. 6. per ramum aureum ad inferos Æneam descendisse; item Didoni comam ab Iride abscissam. Æn. 4. &c.

340. *Neu pransæ lamiæ, &c.*] Nec fingat poeta puerum a lamia devoratum, & mox ejus ventre extractum viventem. Hoc fortasse figmentum erat alicujus poetastri illius temporis, ridiculum sane & a natura abhorrens.

Lamiæ.] Lamia Philostrato ponitur inter larvas & lemures; Sexto Pompeio est venefica; Suidæ formosa mulier Libyca Jovi adamata. Alii aliter. Olim vulgo Lamiæ putabantur mulieres speciosæ, quæ blanditiis allectos juvenes devorabant. Isidorus a laniando dici existimat, quod infantes corriperent ac laniarent. De Lamia Lybiæ regina pulchra sed crudeli Diod. Sic. lib. 20. Nihil ad rem Lamus rex Lystrygonum humana carne solitus vesci.

341. *Centuriæ seniorum.*] Senes amant seria & gravia carmina moribus instituendis utilia: *Centuriæ.* Singulæ tribus olim in centurias divisæ.

342. *Rhamnes.*] Equites & juvenes jucunda petunt: a Romulo dicti Rhamnes seu Rhamnenses, ut Tacienses a Tatio, Lucres a Lucumone, vel a Lucero. Varro 4. de L.L. Plutarchus in Romulo, &c.

343. *Omne tulit punctum.*] Suffragia punctis aliquando notabantur. Cic. pro Muræna. n. 72. *Recorder quantum hæ quæstiones in Senatu habitæ punctorum nobis detraxerint.*

345. *Sosiis.*] Hi fratres erant celebres Romæ librarii & bibliopolæ: de his jam lib. 1. Epist. ult.

Mare transit.] Expetitur ab exteris nationibus.

348. *Nam neque chorda, &c.*] Citharœdus interdum aberrat, pariter & sagittarius non semper scopum ferit aut collineat.

At cùm pars major carminis ſpecioſa fuerit, ego non offendar paucis erroribus, quos vel reliquerit indiligentia, vel hominis ingenium tenue vix cavere potuerit. Quid igitur ſtatuendum? *Quemadmodum librorum deſcriptori, ſi idem ſemper erratum admittat etiam admonitus, minimè ignoſcitur: & cithariſta deridetur, qui ſemper ad eandem chordam offendit. Ita qui ſæpius* in carmine *allucinatur, videtur* ſimilis *iſti Chærilo, quem bis aut ter elegantem admiror & derideo: ipſemet autem doleo, quotieſcunque labitur excellens Homerus. Sed in longo opere dormitare licet. Poeſis eſt ſimilis picturæ: quædam tibi magis placebit, ſi adſis proximus; quædam verò ſi remotior fueris. Altera loco paulum tenebroſo, altera ad lucem* plenam *vult ſpectari,* ſcilicet *quæ non timet judicis examen ſeverum: altera ſemel* dumtaxat, *altera decies ſpectata approbabitur.*

Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura: quid ergo?
Ut ſcriptor ſi peccat idem librarius uſque,
Quamvis eſt monitus, venia caret: & citharœdus 355
Ridetur, chorda qui ſemper oberrat eadem:
Sic mihi qui multum ceſſat, fit Chœrilus ille,
Quem bis terque bonum cum riſu miror & idem
Indignor; quandoq; bonus dormitat Homerus. [904]
Verum opere in longo fas eſt obrepere ſomnum. 360
  Ut pictura poeſis erit; quæ ſi propius ſtes
Te capiet magis; & quædam, ſi longius abſtes.
Hæc amat obſcurum: volet hæc ſub luce videri,
Judicis argutum quæ non formidat acumen:
Hæc placuit ſemel: hæc decies repetita placebit. 365
  O major juvenum, quamvis & voce paterna
Fingeris ad rectum, & per te ſapis; hoc tibi dictum
Tolle memor: certis medium & tolerabile rebus
Recte concedi. Conſultus juris, & actor
Cauſarum mediocris abeſt virtute diſerti 370
Meſſalæ, nec ſcit quantum Caſcellius Aulus: [905]

O major natu *juvenum* Piſonum, *tametſi patris documentis formaris ad* id quod *perfectum* eſt, *& ex te ſapis; hoc monitum auſculta & retine.* In *rebus quibuſdam mediocritas toleratur, & ritè admittitur. Juriſperitus & cauſidicus mediocris* longè *diſtat ab eloquentia Meſſalæ; nec* tantum *pollet quantum Aulus Caſcellius:*

ANNOTATIONES.

351. 352. *Non ego paucis Offendar maculis.*] Vide Longin. cap. 30.

357. *Qui multum ceſſat.*] Sæpius iners & negligens, & hinc crebrius peccans, lib. 2. Epiſt. 2. v. 14. *ſemel hic ceſſavit.*

Chœrilus.] De eo lib. 2. Epiſt. 1. v. 233.

358. *Bis terq; bonum miror.*] Demiror quod non ſemper male quodq; vel bis aut ter bene ſcribat.

359. *Indignor, quandoque bonus dormitat.*] Nam bonum poetam bene ſemper & concinne dicere vellem. At *peccare humanum eſt.* Plin. *Nemo eſt qui omnibus horis ſapiat.* Cic. Videtur hic Horatius alludere ad id quod Ariſtoteles notat, Homerum contra decorum & rationem ſcribere. Ulyſſem prudentiſſimum ubique & vigilantiſſimum ſomno oppreſſum e navi ſublatum a Phæacibus & in littore Ithacenſi expoſitum. Tunc certe Homerus ipſe plus quam Ulyſſes dormitaſſe videatur. Alia multa in Homero ſunt reprehenſa, pariter & in Virgilio pleraque. Vide Macrob. &c.]

360. *Verum opere in longo, &c.*] Quintil. lib. 10. cap. 1. *Non ſemper intendunt animum, oneri cedunt, fatigantur nonnunquam: & Ciceroni dormitare Demoſthenes, & Homerus Horatio viſi: magni enim ſunt, homines tamen.*

361. *Ut pictura poeſis erit.*] Pictura eſt muta poeſis: poeſis loquens pictura. Plato 10. de Rep. Ariſtot. Poet. Plutarchus ex Simonide. &c. Cic. Tuſc. 5. n. 114. *Tradunt Homerum cæcum fuiſſe, at ejus picturam non poeſim videmus. Quæ regio? quæ ora? qui locus Græciæ? quæ ſpecies formæ? quæ pugna? quæ acies? quod remigium? qui motus hominum, qui ferarum, non ita expictus eſt, ut quæ ipſe non viderit, nos ut videremus effecerit?*

Quæ ſi propius ſtes, &c.] Ita quædam poeſis haud accurata raptim ſi legatur forte placebit, duobus locis aut tribus ſat nitida. At ſi diligentius conſideretur, apparebunt maculæ & vitia permulta, quibus offenſus lector averſabitur. Contra poeſis elegans paſſim & ad amuſſim facta, ingenioque & arte diu elaborata, quo ſæpius inſpicietur, eo plus admirationem movebit; quia novæ ſemper veneres & lepores enaſcent.

365. *Hæc decies repetita placebit.*] Plato in Philebo, quæ pulchra ſunt, bis & ter repetenda, dixit.

371. *Meſſalæ.*] Meſſala Corvinus orator diſertiſſimus; de quo lib. 3. Od. 21. & lib. 1. Sat. 10.

Caſcellius.] Aulus Caſcellius Vindex juris civilis.

Sed

Sed tamen in pretio est. Mediocribus esse poetis
Non homines, non dii, non concessere columnæ.
Ut gratas inter mensas symphonia discors, 374
Et crassum unguentum, & Sardo cum melle papaver
Offendunt; poterat duci quia cœna sine istis:
Sic animis natum inventumque poema juvandis,
Si paulùm à summo discessit, vergit ad imum.
Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis:
Indoctusque pilæ, discive, trochive, quiescit; 380
Ni spissæ risum tollant impunè coronæ. [906]
Qui nescit, versus tamen audet fingere. Quidni?
Liber & ingenuus, præsertim census equestrem
Summam nummorum, vitioque remotus ab omni.

attamen laudatur. Verùm poetam mediocrem non ferunt Dii, non homines, non tabernæ. Sicut lautas inter epulas inconditam musicam, & vile unguentum & papaver cum melle Sardo mixtum respuuntur quoniam transigi cœna potest absque illis: sic carmen ad animos recreandos factum, si tantulum abest à supremo, tendit ad infimum.

Qui ludorum est imperitus, fugit exercitationes campi Martii: *haud solers pilæ vel disci, vel trochi,* hæc *minimè tractat; ne frequentes circumstantes cachinnos effusè solvant: at carminum rudis ea nihil ominus audet moliri. Cur non? liber* est *atque ingenuus imò in censu* repertus possidere *opes ad equestrum* dignitatem *sufficientes, aut omnis expers criminis.*

ANNOTATIONES.

scientiâ præcipuus: hunc commendat Valer. Max. &c.

373 *Non homines.*] Certe mavult eruditus quisque nullos quàm mediocres versus audire & legere.

Non Dii.] Apollo, Bacchus, Musæ: vel Dii, in quorum festis canuntur carmina & aguntur ludi. Et quidem nihil nisi præstantissimum Diis offerri aut placere fas est.

Non columnæ.] Quia non invenient emptores: sed in pulvere & oblivione jacebunt. *Columnæ,* seu pilæ, ad quas libri venales prostabant; librariorum tabernæ publicis porticibus contiguæ & affixæ. De his jam Lib. 1. Sat. 4. v. 71. ubi,

Nulla taberna meos habeat neque pila libellos.

374 *Gratas inter mensas.*] Inter unam & alteram mensam: in secundâ mensâ.

375 *Unguentum.*] Quo utebantur veteres ad delicias, Lib. 1. Od. 36. & 38.

376 *Sardo cum melle papaver.*] Bellaria è melle deterrimo, quale est Sardoum; factum scilicet ex amaris herbis crescentibus in Sardiniâ insulâ Italiæ vicinâ. Sardum mel ut & Corsicum valde amarum est & nullius pretii. Plin. lib. 19. cap. 8. Papaveris sativi tria sunt genera. Candidum, cujus semen tostum in secunda mensâ cum melle apud antiquos dabatur. Petronis Satyricè vanos declamatores ait, mellitos fundere verborum globulos, & omnia dicta factaque quasi papavere & sesamo sparsa.

379 *Ludere qui nescit.*] Similitudine conglobata ostendit artem poeseos longâ exercitatione ediscendam & excolendam, nec temerè tentandam esse.

Ludere.] Luctari, jaculare, currere, equitare, natare, salire: ad quæ se exercebat Romana juventus in campo Martio. Vide Lib. 1. Od. 8.

380 *Pilæ.*] Lib. 1. Sat. 5. v. 48. & Lib. 2. Sat. 2. v. 11.

Disci.] De eo Lib. 1. Od. 8. & Lib. 2. Sat. 2.

Trochi.] Duplex erat is ludus, ut jam dixi Lib. 3. Od. 24. v. 57. Priorem describit Virgil. Æneid. 7. v. 378.

Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent. Ille actus habenâ
Curvatis fertur spatiis: stupet inscia turba,
Impubesque manus mirata volubile buxum,
Dant animos plagæ.

Alter non ita puerilis exercitationem poscebat, à priori longe diversus. Rotula quædam erat seu circulus ex ære vel ferro, cujus axiculis appensi erant annuli inter currendum tinnientes: in locis publicis peragebatur: annulorum vero sonitu monebantur prætereuntes ut declinarent ab incursu trochi. Sive ut scribit Turnebus, rota erit habens ansam, quo facilius mitteretur, axiculisque compacta transversis jaciebatur: quorum claviculæ & commissuræ aduncæ, dum versabatur missa rota vel circulus orbisve missus, tinniebant & crepabant. Artis quidem erat mittere scienter. Propert. Lib. 3. Eleg. 14.

Increpat & versi clavis adunca trochi.

Martial. trochi meminit Lib. 11. Epig. 22. Lib. 14. Epig. 168, & 169.

Garrulus in laxo cur annulus orbe vagatur,
Cedat ut argutis obvia turba trochis.

382 *Quidni.*] Prolepsis. Quasi vero illa essent ad poesim adjumenta, probitas, nobilitas, opes.

383 *Liber.*] Licet ego facere quodcunque liber.

Census equestrem.] De illo in Epod. 4. Item Lib. 1. Epist. 1.

Tu verò nihil scribes aut ages, Minervâ repugnante. Hoc tibi est ingenium & judicium. At si quidpiam aliquando scribas, committe illud *auribus & examini Tarpæ, patrisque* tui, *& nostro.* Quin *& recondde ad annos novem. Dum chartæ* scrinio *manebunt inclusæ, poteris emendare quod non vulgaveris:* at *verbum editum nequaquam redire valet.*

Orpheus divinus & numinum internuncius homines feros avertit à cædibus & turpe vitæ ratione, propterea dictus mitigare tigres & leones ferocissimos. Amphion quoque Thebanæ arcis conditor dicitur lyræ sono suaviq; cantu lapides movisse & quocunque libuit impulisse. Ea fuit olim sapientia, distinguere publica à privatis, & sacra à profanis, incerta connubia vetare, maritis modum præscribere, urbes extruere, leges tabulis inscribere.

Tu nihil invitâ dices faciesve Minervâ, 385
Id tibi judicium est, ea mens. Si quid tamen olim
Scripseris, in Metii descendat judicis aures,
Et patris, & nostras; nonumque prematur in annum.
Membranis intùs positis, delere licebit [907]
Quod non edideris. Nescit vox missa reverti. 390
Silvestres homines sacer interpresque Deorum
Cædibus & victu fædo deterruit Orpheus;
Dictus ob hoc lenire tigres rapidosque leones.
Dictus & Amphion, Thebanæ conditor arcis,
Saxa movere sono testudinis, & prece blandâ 395
Ducere quò vellet. Fuit hæc sapientia quondam,
Publica privatis secernere, sacra profanis;
Concubitu prohibere vago, dare jura maritis; [908]
Oppida moliri, leges incidere ligno.

ANNOTATIONES.

385 *Tu nihil invita,* &c.] Pisonum juvenum majorem alloquitur. Tu quidem cum bona indole, sana mente, acri judicio polleas, nihil aggredieris perperam: intelligesque quid possis, ut omnia ritè præstes.

Minerva invita] Reluctante & infestâ hac Dea artium omnium præside; sine cujus ope nihil feliciter quisquam moliri valet. Unde proverb. in eos qui illud tentant ad quod à natura minime compariti sunt; quodque propterea nunquam rectè exequuntur.

387 *Metij.*] Sp. Metius Tarpa criticus optimus: de quo jam ante Lib. 1. Sat. 10.

388 *Patris.*] Hic enim erat valde sagax, ingeniosus, eruditusque in primis.

Et nostras.] Amice agit ac fideliter.

Nonumque prematur in annum.] Diu servetur scriptum antequam in lucem edatur; ut limatum otiose & expolitum non reformidet acre doctorum judicium, quando vulgabitur. Vide Quintil. lib. 10. c. 4. Emendatio pars studiorum longe utilissima. Nec sine causâ creditum est, stylum non minus agere cum delet: hujus autem operis est, adjicere, detrahere, mutare. .... Scripta reponantur ad aliquod tempus ut ad ea post intervallum velut nova atque aliena redeamus; ne nobis scripta nostra quasi recentes fœtus blandiantur, &c. Cinnæ Smyrnam novem annis accipimus scriptam: & panegyricum Isocratis annis decem elaboratum. Vide Catul. Epig. 96. in Smyrn. Cinnæ.

391 *Sylvestr. homin.* &c.] Poeseos excellentiam ostendit & commendat.

Sylvestr.] More belluarum in silvis & speluncis degentes.

Sacer.] Vates divinos Plato nuncupat. Cic. pro Archa: Ennius ille noster sanctos vocat poëtas, quod quasi Deorum munere commendati nobis esse videantur. Ovid.

At sacri vates, & divûm cura vocamur.
Sunt etiam qui nos numen habere putant.

Interpr. Deorum.] Poetæ nihil sunt aliud nisi Deorum interpretes, à quocunque numine corripiantur: inquit Plato in Ione.

392 *Cædib. & victu fædo deterruit.*] Ad humaniorem vitæ rationem & cultum adduxit. Lucret. lib. 5.

Volgivago vitam tractabant more ferarum.

Vide supra Lib. 1. Sat. 3. ver. 100, & seq.

Orpheus.] Apollinis hic & Calliopes filius Moysis tempore floruit. Nullum habemus Orphei genuinum carmen. Hymni & alia quædam sub ejus nomine circumferuntur perperam: sunt enim Onomacritici poetæ.

394 *Amphion.*] Jovis ille atque Antiopæ filius Thebas à Cadmo conditas muris & arce instruxit. Non quod lyrâ saxa duxerit, sed quod suaviter affatus homines rupium accolas, & incultis moribus rudes ad obsequii civilis pellexerit disciplinam: inquit Solinus, cap. 13. vide Lib. 3. Od. 11.

396 *Fuit hæc sapientia,* &c.] Poetæ quondam Sapientes erant, & versibus documentum dabant.

397 *Publica privat. secernere.*] Nam communia & publica tunc erant omnia, & robustior quisque per vim quidlibet rapiebat.

Sacra profan.] Nec religio quemquam retinebat.

398 *Dare jura marit.*] Non modo legitima statuendo conjugia, sed & adulteria prohibendo.

399 *Oppida moliri.*] Societatis & opis mutuæ causâ.

Leges incidere ligno.] Primæ leges versibus qui-

Sic

Sic honor & nomen divinis vatibus atque 400
Carminibus venit. Post hos insignis Homerus
Tyrtæusque mares animos in Martia bella
Versibus exacuit: dictæ per carmina sortes;
Et vitæ monstrata via est: & gratia regum
Pieriis tentata modis: ludusque repertus, [909]
Et longorum operum finis: ne forte pudori 406
Sit tibi Musa lyræ solers, & cantor Apollo.
Naturâ fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est: ego nec studium sine divite venâ,
Nec rude quid prosit video ingenium: alterius sic 410
Altera poscit opem res, & conjurat amicè.

Sic fama & dignitas sacris poetis ac versibus contigit. Post illos inclaruit Homerus, ac Tyrtæus viriles animos ad certamina carminibus accendit: fata versibus pronunciata: & vivendi instituta tradita sunt: nec non gratia Principum captata, inventi etiam ludi, atque laboris diuturni solatium: ne fortasse verecundiam tibi faciant Musæ lyricorum peritæ & Phœbus canens. Disceptatur jamdudum, an bonum poema sit à natura, an ab arte. Ego quidem *non video quid valeat ars absque felici natura, vel natura sine eruditione. Ita res una petit auxilium alterius, & mutuò juvet.*

ANNOTATIONES.

dem in ligneis tabulis scriptæ; postea ære incisæ, & locis publicis affixæ sunt.

400 *Sic honor*, &c.] Per eam sapientiæ rationem.

401 *Post hos.*] Post primam illam poeseos ætatem venit altera, quâ Homerus aliique recte facta ducum summorum virorum celebrarunt.

402 *Tyrtæus.*] Hic post Homerum non ita longe septingentis prope ante Christum annis vivebat. Athenis oriundus, ludimagister ignobilis, luscus, claudus, mutilus: attamen ex Apollinis oraculo præfectus belli dux Lacedæmoniis adversus Messenios, victoriam illis insignem peperit; cum militum animos præcedentibus cladibus fractos, carmine de verâ virtute & gloriâ stimulasset, atque ad moriendum pro patriâ fortiter incendisset. Carminis istius pretiosæ aliquot reliquiæ ad nos usque pervenerunt. Hunc poetam laudant Plato 1. de Rep. Pausanias in Messenicis, Strabo, lib. 6. Athenæus, lib. 14. Strobæus multos ejus de bellica audacia versus proferens: Justinus historiam fuse narrans, lib. 3. Plutarch. Suidas, &c.

403 *Dictæ per carmina sortes.*] Apollo versibus quidem heroicis ut plurimum responsa dabat. Plin. lib. 7. cap. 56. versum heroicum Pythio oraculo debemus. Virgil. Æn. 4. sortes hoc sensu non semel usurpat. Tull. de divin. 2. Cum sors illa edita est opulentissimo regi Asiæ, Crœsus Halym penetrans magnam pervertet opum vim, hostium vim sese perversuram putavit, pervertit autem suam. Vide Plutarch. in Theseo.

404 *Vitæ monstrata via est.*] Quidam intelligunt præcepta morum: eo quod libentiùs audiuntur & facilius retinentur quæ strictâ quam quæ solutâ oratione scripta sunt. Talia sunt apud Hesiodum, Theognidem, Phocyclidem, Epimenidem, &c. Alii interpretantur carmina rebus Physicis, ut vita sit pro natura, cujus arcana explicantur. Talia scripsere Empedocles, Lucretius, &c.

Gratia regum tentata.] Poetæ regibus gratiosi extiterunt: sic Aristophanes Ptolemæo, Æschylus & Anacreon Polycrati, Euripides Archelao, Simonides Hieroni, Aratus Antigono, Alexandro etiam Chœrilus, Ennius Scipioni, Archias Lucullo, Virgilius & Horatius Augusto ac Mæcenati, Claudianus Honorio, Ausonius Gratiano, &c. Ovid.

Cura ducum fuerant olim regumque poetæ.

405 *Ludusque repertus.*] Fabulæ relaxandis & oblectandis animis aptæ comœdiæ, &c. certe post longos labores versibus, cantu, dramate, mirum in modum animus recreatur.

406 *Ne forte pudori*, &c.] Hæc autem recensere volui, Piso, ne te pudeat forte poetam videri.

407 *Cantor Apollo.*] Carminum auctor, præses, deus.

408 *Natura fieret*, &c.] Vetus controversia est: utrum poeta nascatur, an fiat.

409 *Ego nec studium sine divite vena.*] Cic. pro Archiâ. Sic a summis hominibus eruditisque accepimus, cæterarum rerum studia & doctrina & præceptis & arte constare; poetam natura ipsa valere, & mentis viribus excitari, & quasi divina quodam spiritu afflari.

410 *Rude ingenium.*] Arte non expolitum: Bene Plutarchus & alii dixerunt, naturam sine disciplina cœcum esse.

411 *Alterius sic altera poscit opem res.*] Cic. mox cit. Sæpius ad laudem & virtutem naturæ sine Doctrina, quam doctrina sine natura voluit. Ac cum ad naturam eximiam & illustram accesserit ratio quædam & confirmatio doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum ac singulare existit. Vide & Quintil,

Qui cupit metam optatam cursu contingere, à juventute multa passus est & egit: perpessus est & calores & frigus: abstinuit se à libidine & vino. Tibicen qui Pythia canit, antè edoctus est & magistro subditus fuit. At nunc sufficit dicere: ego perficio bona satis carmina: ultimum invadat scabies: pudet me post alios esse & ingenuè fateri me ignorare quæ non didici.

Sicut præco populum congregat ad emendas merces, ita adulatores ad quæstum vocat poeta prædiis locuples & pecunia ad fœnus data. Qui si lautum velit præbere convivium, *& se vadem præstare pro egeno, eumque litibus obrutum expedire; mirum erit si opulentus distinguere queat amicum fidelem à fallaci.* *Tu sive largitus sis, seu largiri quidpiam velis alicui, ne* hunc *gaudio exultantem admoveas ad* audiendum *carmen à te compositum.* Is *enim* tunc *exclamabit. Optimè concinnè, egregiè: ad illud expallescet: atque ante amicos lacrymarum stillas* aliquot *oculis effundet: tripudiabit, saltabit. Non secùs ac conducti ad flendum in exequiis, dicant aguntque ferè plura quam qui ex animo lugent: ita plus adulator afficitur quam sincerus approbator.*

Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit fecitque puer, sudavit & alsit,
Abstinuit Venere & Vino. Qui Pythia cantat
Tibicen, didicit priùs, extimuitque magistrum. 415
Nunc satis est dixisse; ego mira poemata pango: [910]
Occupet extremum scabies: mihi turpe relinqui est
Et quod non didici, sanè nescire fateri.
Ut præco ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores jubet ad lucrum ire poeta, 420
Dives agris, dives positis in fœnore nummis.
Si verò est unctum qui rectè ponere possit,
Et spondere levi pro paupere, & eripere atris
Litibus implicitum; mirabor, si sciet inter
Noscere mendacem verumque beatus amicum. 425
Tu seu donaris, seu quid donare voles cui,
Nolito ad versus tibi factos ducere plenum
Lætitiæ. Clamabit enim, Pulcre, benè, rectè:
Pallescet super his: etiam stillabit amicis
Ex oculis rorem: saliet, tundet pede terram. 430
Ut qui conducti plorant in funere, dicunt
Et faciunt propè plura dolentibus ex animo: sic [911]
Derisor vero plus laudatore movetur.

ANNOTATIONES.

412 *Qui studet optatam*] Ostendit Poeticam artem perinde ac cæteras artes sub magistro discendam esse priusquam exerceatur: neminemque esse poetam excellentem, nisi longâ eruditione limatum & expolitum.

Metam.] Locus, unde incipiebat cursus, dicebatur carcer; ubi desinebat, meta.

414 *Abstinuit Venere & Vino.*] Abstinentia & temperantia mire juvat: contra voluptates corpus animumque corrumpunt, enervant, frangunt, perdunt. D. Paul. ad Cor. Omnes in stadio currunt, sed unus accipit bravium .... qui in agone contendit ab omnibus se abstinet .... ut coronam accipiat.

Qui Pythia cantat Tibicen.] Eximius quisque tibicen vocatus ad canendum in Pythiis ludis Apollini sacris ob interfectum Pythonem serpentem. In iis fiebat certamen citharœdorum.

417 *Occupet extremum scabies.*] Metaph. à pueris ludentibus, qui ut se mutuo ad cursum stimulent, postremo scabiem imprecantur.

418 *Nescire fateri.*] Sic multiplicatur importuna & inepta soboles malorum poetarum.

419 *Ut præco ad merces,* &c.] Docet Horatius adhibendos esse scriptorum arbitros & censores, eosque fideles & sinceros.

420 *Assentatores jubet ad lucrum ire.*] Præmiis allicit ad laudanda sua carmina. Vide Pers. Sat. 1. Martial.

Non tu, Pomponi, cœna diserta tua est.

426 *Tu seu donaris,* &c.] Cave quibus & quando legas tua scripta, ut verum nanciscaris de iis judicium.

427 *Plenum Lætitiæ.*] Seu præmia sperantem, seu paulo ante consecutum.

429 *Pallescet.*] Quasi obstupefactus mirandis scriptis.

430 *Stillabit ex oculis,* &c.] Præ simulatâ lætitia & admiratione.

431 *Qui conducti plorant.*] Præficæ olim mulieres dictæ, quasi ancillis ejulantibus & lamentantibus præfectæ, in funeribus adhibebantur, luctum ciebant, vellebant crines, tundebant pectus, &c. Nonius ex Lucil. Mercede quæ conductæ flent alieno in funere Præficæ multo & capillos scindunt & clamant magis.

433 *Derisor.*] Fictus Laudator.

Reges

Reges dicuntur multis urgere culullis,
Et torquere mero, quem perſpexiſſe laborent 435
An ſit amicitiâ dignus, ſi carmina condes,
Nunquam te fallant animi ſub vulpe latentes.
Quintilio ſi quid recitares, Corrige, ſodes,
Hoc, aiebat, & hoc; melius te poſſe negares
Bis terque expertum fruſtra; delere jubebat, 440
Et male tornatos incudi reddere verſus.
Si defendere delictum, quam vertere, malles;
Nullum ultrà verbum, aut operam inſumebat inanem,
Quin ſine rivali teque & tua ſolus amares.
Vir bonus & prudens verſus reprehendet inertes,
Culpabit duros, incomptis allinet atrum 446
Tranſverſo calamo ſignum; ambitioſa recidet [91]
Ornamento; parum claris lucem dare coget;
Arguet ambiguè dictum; mutanda notabit:

Aiunt reges ſcyphis plurimis tentare & vino explorare eum quem probare ſtudent, utrum dignus ſit familiaritate ſua. Tu ſi facias verſus, cave ne te decipiat animus vulpe tectus adulatoris. Si quidquam recitaviſſes Quintilio Varo, dicebat: Age, hoc & illud emenda. Si poſtquam bis aut ter rem tentaſſes, reſponderes nequaquam te poſſe melius: jubebat expungere, & verſus inconditos reddere. Quod ſi errata defendere malles quam corrigere; nullum amplius verbum, aut curam adhibebat fruſtra, ne te & tua ſine æmulo ſolus approbares. Vir probus & ſagax verſus languidos redarguet, aſperos damnabit, inconditis nigram notam apponet tranſverſo calamo; luxuriantes ornatus amputabit; jubebit obſcura illuminare; ambiguè dicta reprehendet; mutanda deſignabit:

ANNOTATIONES.

434 *Reges dicuntur,* &c.] Inebriant hominem, ut explorent num ſit loquax, & an temulenter commiſſa ſecreta effutiat ac revelet.

Culullis.] Poculi genus eſt. Vide annot. Lib. 4. Od. 31. v. 11.

437 *Sub vulpe latentes.*] Alludit ad fabulam vulpis & corvi.

438 *Quintilio.*] Cremonenſis ille poeta, ſolertiſſimus & acerrimus erat ſcriptorum judex. Vide Lib. 1. Od. 18, & 24.

441 *Male tornatos incudi reddere verſus.*] Metalla igne & incude mollita fingi torno conſtat: ut teſtatur Strabo de Cibyræ ferro. Ergo perperam criminantur quod Horatius duas eaſq; contrarias metaphoras incudis & torni hic veluti conferciat.

444 *Teque & tua ſolus amares.*] Ea eſt poetaſtri ſtultitia. Cic. Tuſc. 5. Adhuc neminem cognovi poetam, qui ſibi non optimus videretur.

445 *Vir bonus.*] Ab adulatione alienus, ceterùm ingenio & judicio ſagax.

Verſus reprehendet inertes.] Arte & virtute carentes. Vide Lib. 2. Epiſt. 2. v. 110. & ſeq.

446 *Duros.*] Inconcinnos, non elaboratos, male ſonantes, crudos Perſio: ſupra cit. Epiſt.

nimis aſpera ſano
Lævabit cultu.

Allinet atrum ſignum.] Græci ὀβελίζειν dicunt. Expungendi ſeu delendi, vel mutandi ſignum & nota erat, virgula quædam recta ὀβελὸς dicta, quod tanquam veru corrigenda transfigeret, verſibus & locis reprehenſione dignis apponebatur à critico.

447 *Ambitioſa recidet Ornam.*] Quintil. l. 10, cap. 4. Emendatio pars ſtudiorum longe utiliſſima: nec ſine cauſa creditum eſt, ſtylum non minus agere cum delet: hujus operis eſt, Adjicere, Detrahere, Mutare: ſimplicius judicium quæ replenda vel dejicienda ſunt, duplicis autem operis eſt, premere tumentia, humilia extollere, luxuriantia aſtringere, inordinata digerere, ſoluta componere, exultantia coercere. Nam & damnanda quæ placuerant; & invenienda quæ fugerant, &c. Hujus præcepti ſui Horatius ipſe videtur immemor fuiſſe ſtylum juvenilit r exultantem non caſtigans, nec ambitioſa & luxuriantia recidens, quando in Ep. 16. v. 28. plura coacervat, ubi unum & ſimplex erat afferendum. Certe mens dolore preſſa haud in multas aut acutas ſententias effunditur & ſpatiatur: nec tot minuta variaq; concipit, nedum eleganter & copioſe eloquatur. In quo paſſim hallucinatus eſt Seneca tragicus, Lucanus etiam &c. Vide Cicer. in Bruto, ubi Gorgiam redarguit.

448 *Parum claris lucem dare coget.*] Et memet huic documento fateor obnoxium. Auctor Reip. Literariæ 1684. meas ad Juvenalem annotatiunculas recenſens, vir certe bonus & prudens animadvertit paululum dormitaſſe me, nec ſatis expoſuiſſe mentem Satyri, v. 49. Sat. 1. Leviori nimirum ſtylo locum eximium perſtinxeram. Bene Scaliger lib. 6. cap. 7. In Juvenale inquit, ſunt quædam tam acute dicta, ut vix uni, aut alteri par ſit Horatius. Nec crede omnino, Lector Hypercritice. In hoc tamen auſculta, quod ita laudet iſtum locum:

Exul ab octavo Marius orbit, & fruitur Diis
Iratis.

Fiet Aristarchus, nec dicet, cur ego amicum 450
Offendam in nugis? Hæ nugæ seria ducent
In mala derisum semel exceptumque sinistrè. [913]
Ut mala quem scabies, aut morbus regius urget,
Aut fanaticus error, & iracunda Diana;
Vesanum tetigisse timent fugiuntque poetam, 455
Qui sapiunt: agitant pueri, incautique sequuntur.
Hic dum sublimes versus ructatur; & errat,
Si veluti merulis intentus decidit auceps
In puteum foveamve; licet, Succurrite, longum
Clamet, Io cives; non sit qui tollere curet. 460
Si quis currit opem ferre, & demittere funem;
Qui scis, an prudens huc se dejecerit, atque
Servari nolit? dicam. Siculique poetæ
Narrabo interitum. Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Ætnam [914]
Insiluit. Sit jus, liceatque perire poetis. 466

Se velut Aristarchum præbebit; nec dicet, Quare ego amicum molestia afficiam pro re levi? Atqui res ista levis in vera mala impellit hominem delusum semel & malignè approbatum.

Qui sana mente sunt, eum quem exitiosa scabies vexat vel furor à diis immissus & Diana infesta; sic poetam insanum contingere formidant atque aversantur: pueri verò & imprudentes consectantur. Is dum versus excelsos meditatur, & aberrat, si quasi auceps ad merulas captandas attentus in puteum aut foveam ruat, nemo reperietur qui extrahere studeat, quamvis diu vociferetur: Heus cives, auxilium date. Quod si aliquis velit subvenire, & funem prætendere, dicam: Unde nostri nunquid ille sponte se præcipitaverit, & recuset servari? moxque commemorabo mortem Siculi poetæ. Empedocles gestiens existimari Deus immortalis; frigidè se dejecit in Ætnam ardentem. Sit fas & licentia poetis interire.

ANNOTATIONES.

Quid enim argutius dici queat (pergit ille) quam nos fructum capere ex ira Deorum; ut quod obest, juvet? vide quæ jam de his annotavi Lib. 1. Od. 31. v. 15. ad vocem, impune.

450 *Fiet Aristarchus.*] Sagaciter, acriter, fideliter sui amici errata notabit, & obelo transfodiet; ut solebat Aristarchus. Hic Grammaticus ætatis suæ princeps, idemque severus operum censor qui Poetas Græcos accuratissime castigavit, atque in Homero versus ad alterinos plerosque à legitimis discrevit. Proh dolor! proh fati & temporis injuria! Tanti viri, tot voluminum nihil superstes habemus. Tempore Callimachi floruit: à Cicerone multis locis laudatur. Lib. 3. Epist. 11. Aristarchus Homeri versus esse negabat quos non probabat. Ad Attric. Lib. 11. Epist. 1. orationes quarum tu Aristarchus es, &c. Ejus etiam meminit Plutarchus in vita Homeri.

Nec dicet cur, &c.] Hæc enim adulatoris est improba oratio, & consuetudo.

452 *In mala seria.*] Quod pejus malum, quam se & sua solum amare, cæteris irridentibus juste quidem, atque in perpetuo errore versari?

453 *Ut mala quem scabies*, &c.] Mali poetæ Horatius exhibet infortunatam conditionem, ut ab ea deterreat.

Morbus regius.] Eo croceus sit hominis vultus suffuso felle. Arquatus, Icterius, apud Lucret. Lib. 4. Cornel. Cels. lib. 3. cap. 4. Plin. &c. Regius dicitur quod eo affecti sanentur, si regiis deliciis impense oblectentur.

454 *Fanaticus error.*] Furiis vexati, μανικοὶ fanatici appellantur; vel quod in fanis stipem corrodant, vel quod in sacris locis furant & vexentur maxime, obversantibus animo inanibus phantasmatis. Talis fuit Orestes ob interfectam matrem Clytemnestram furiis agitatus.

Iracunda Dianæ.] Hæc lymphaticos efficere credita. Sic Ajax furiosus extitit apud Sophoclem. Pan etiam infestus habebatur. Unde panici terrores dicti.

457 *Hic dum sublimes*, &c.] Vesanus ille poetaster.

Sublimes.] Opinione quidem propria, & vana æstimatione. Alii leg. sublimis pari sensu.

Errat.] Animo simul & corpore: adulatoribus nimium credulus.

458 *Decidit in foveam*, &c.] Alludit ad id quod refertur, Thales Milesius sidera spectans in puteum decidisse. Laertius in ejus vita, Plato in Theætero, &c.

460 *Clamet, Io, cives*, &c.] Vide Lib. 1. Epist. 17. sub finem.

463 *Siculi Poetæ.*] Empedoclis Agrigentini, Philosophi & Poetæ: qui de rerum natura carmen scripsit, ut apud Latinos Lucretius. Hic illum celebrat lib. 1. floruit ante Christum annis fere quingentis. Cic. 1. de Orat. n. 217. Empedocles Physicus egregium poema fecit. De eo jam Lib. 1. Epist. 12.

465 *Ætnam.*] Siciliæ montem flammas & lapides eructantem.

466 *Insiluit.*] Vel, ut famam divinitatis captaret; vel præ dolore, quod Ætnæi incendii

Invitum

Invitum qui ſervat, idem facit occidenti.
Nec ſemel hoc fecit; nec ſi retractus erit, jam
Fiet homo, & ponet famoſæ mortis amorem.
Nec ſatis apparet, cur verſus factitet: utrum 470
Minxerit in patrios cineres, an triſte bidental
Moverit inceſtus: certè furit, ac velut urſus,
Objectos caveæ valuit ſi frangere clathros,
Indoctum doctumque fugat recitator acerbus.
Quem verò arripuit, tenet occiditque legendo 475
Non miſſura cutem niſi plena cruoris hirudo.

Qui invitum ſervat, peccat æque ac interficiens. Neque ſemel id fecit; ſique educatur inde, *haud* proinde *fiet homo deinceps, nec famoſa mortis cupiditatem abjiciet. Certè non liquet quamobrem verſibus faciendis incumbat: utrum minxerit in patrios cineres, an triſte bidental ſceleratus violaverit. Profectò furioſus eſt: & tanquam urſus quando oppoſita caveæ clauſtra perrumpere voluit; imperitum atque eruditum in* fugam *vertit recitator* importunus: *at* quem apprehenderit occupat *ac interimit,* velut ſanguiſuga *non demittens* cutem *niſi* ſanguine *repleta.*

ANNOTATIONES.

cauſas aſſequi non valeret. Porro, rejectis ab Æmæo lacu & camino, una cum cætera materia, crepidis ejus æreis, detectam fraudem, aliqui fabulantur.

469 *Nec jam fiet homo.*] Haud deſinet velle immortalis exiſtimari? quicquid humani eſt, alienum à ſe & indignum ſe putans, præ ſtultitia & ſuperbia. Alii interpretantur: non magis erit rationis compos: inſaniet ſemper.

470 *Cur verſus factitet.*] Ob quod ſcelus aut flagitium Diis inviſus hanc luat pœnam, ut malos verſus faciendo ſeſe maceret.

471 *Utrum minxerit in patrios cineres.*] Duplex noxa, & ſepulchri ſanctitatem & paternam pietatem violare. Vide Perſ. Sat. 1. ubi,

..... pueri, ſacer eſt locus: extra
Mejite.

471 *Bidental Moverit inceſtus.*] Locus fulmine ictus diis ſacer habebatur; bidentes ara ibi erecta immolabantur: ſepimentis incluſum calcare nefas erat homini præſertim conſcelerato. Perſ. Sat. 2. Gell. lib. 16. cap. 26, &c.

472 *Inceſtus.*] Flagitio quodam infando pollutus.

473 *Clathros.*] Græcis κλῇρα ſepimenta, cancellos.

474 *Recitator acerbus.*] Ligurinus ejuſmodi fuit, apud Martialem non uno loco.

475 *Hirudo.*] Quæ corpori tandiu adhæret donec ſanguine ſaturata excidat.

CATALOGUS LIBRORUM proſtantium apud J. Knapton, R. Wilkin, A. Betteſworth, D. Midwinter, W. *&* J. Innys, J. Osborn *&* T. Longman, R. Robinſon, J. Batley, A. Ward, *&* J. Clarke.

CÆSARIS Comment. *8vo.*	In Uſum Delphini.
Ciceronis Orationes. *8vo.*	
Curtius. *8vo.*	
Eutropius. *8vo.*	
Florus. *8vo.*	
Juſtinus. *8vo.*	
Juvenal. *8vo.*	
Martial. *8vo.*	
Nepos. *8vo.*	
Ovidii Epiſtolæ. *8vo.*	
——— Metamorphoſis. *8vo.*	
——— de Triſtibus. *8vo.*	
——— Faſtorum. *8vo.*	
Plautus. *8vo.*	
Salluſtius. *8vo.*	
Suetonius. *8vo.*	
Terentius. *8vo.*	
Virgilius. *8vo.*	

M. Accii Plauti Comœdiæ quatuor ſelectæ, Amphitruo, Captivi, Epidicus, Rudens, cum Interpretatione & Notis quas in Uſum Delphini edidit Jacobus Operarius: ſelegit, recenſuit, Indiceque adjecto Scholis aptavit S. Patrick. *8vo.* 1724.

Biblia Sacra ex Sebaſtiani Caſtellionis interpretatione, ejuſque poſtrema recognitione in IV. Tomis. 12*mo.* 1727.

Synopſis Communium Locorum, præcipue ad mores ſpectantium: ex Poetis Latinis tum antiquioribus tum recentioribus collecta: Et in Capita cuique propria digeſta. In Uſum puerorum, qui in Scholis Grammaticis Poetarum Latinorum tum Lectione tum Imitatione prima faciunt Tyrocinia. Editio quarta. 12*mo.* 1727.

C. Plinii Panegyricus Trajano Dictus. Interpretatione & Notis Illuſtravit *Jacobus de la Baune*, Soc. Jeſu, Juſſu Chriſtianiſſimi Regis, ad Uſum Sereniſſimi Delphini. Huic Editioni adduntur quædam Notæ Selectiores Lipſii, Liveneii, Catanæi, Rayani, Baudii, Ritterſhuſii, & aliorum. In Uſum Scholæ Mercatorum Sciſſorum, *8vo.* 1716.

Epigrammatum delectus ex omnibus tum veteribus, tum recentioribus Poetis accuratè decerptus; cum Diſſertatione de vera Pulchritudine & Adumbratâ, in quâ, ex certis Principiis, Rejec[illegible]is & Selectionis Epigrammatum cauſæ redduntur; adjectæ ſunt Elegantes [illegible]ntentiæ ex Antiquis Poetis parcè, ſed ſeveriore judicio, ſelectæ. Cum brevioribus Sententiis ac Proverbiis ex Autoribus Græcis & Latinis. Quibus ſubjungitur alterius delectûs Specimen ex nuperis maximè Poetis ab Electoribus prætermiſſis. Editio Nona, nuperis longè Emendatior. In Uſum Scholæ [illegible]. 12*mo.* 1724.

INDEX
RERUM NOTABILIUM
Quæ reperiuntur tum in carminibus Horatii, tum in Annotationibus nostris.

Monendus es, amice Lector, ut in usu hujusce Indicis attendas ad numeros uncinnulis inclusos in ora paginæ adscriptos, unde & facilè quidvis in Annotationibus eò spectantibus reperiatur.

aqua

INDEX

B.

C.

Cappa-

munera

Q.

R.

S.

T.

FINIS.

INDEX

VOCABULORUM OMNIUM

Quæ in HORATIO leguntur,

Ita ad Editionem Parisiensem conformatus, ut in aliquo Vocabulo perquirendo Lector non ad numeros in suprema pagina depictos attendat, sed ad illos qui in ejusdem orâ ascribuntur.

---

ambi-

apta

B.

C.

censebo

congesta

D.

daturus

diſſimiles

E.

Evandri

festis

flecta

fundum

G.

gustarit

honeftis

I.

jaculis

imbuta

INDEX

inexpertum

insanus

judicium

legere

malo

mendaci

Mevium

INDEX

missa

N.

non

O.

obliquum

opis

ostendis

pareb.t

pœnas

poſſem

præcor-

pudi-

purpu-

Q.

511

R.

reno-

rosarum

S.

sæviet

ſecreto

Sequar

INDEX